

СТОЈАН НОВАКОВИЋ

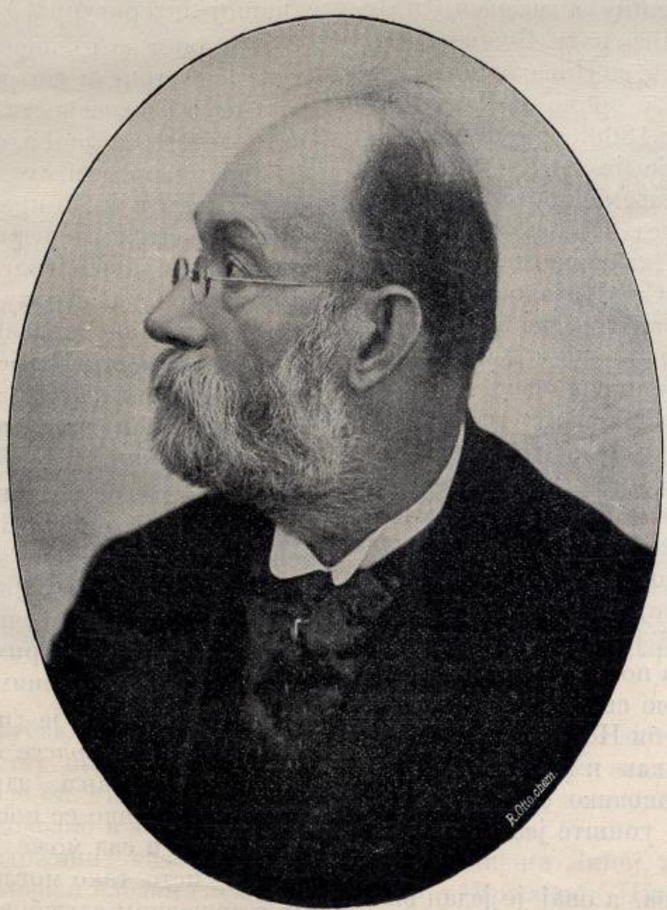
Кад се спомене ово име у српском, јавном животу, пред очи вам излази духовни лик једног од највећих и најзнатнијих Срба нашега времена.

Стојан Новаковић је то и по поглавитој мисли, која му је као светла и узвишена мета лебдела пред очима и руководила га у свем јавном раду његову; Стојан Новаковић је то и према многострукости, плодности и знатности послова својих.

Кад се само добро загледа у најближу нам просветну прошлост у Србији, видеће се да су за његово име везани основи, које је он поставио просвети као управљач, министар, њен, и на којима се она, све до скора, развијала; видеће се да је он као школски писац својим уџбеницима за српски језик и књижевност најдуже био поуздан учитељ не само ученицима средњих школа, него и скоро целој српској интелигенцији, без разлике државних међа.

Али, кад се ма и летимичан поглед баци на научни и књижевни рад Стојана Новаковића, не зна се управо чему ће се више дивити: или многостручности предмета о којима се бавио, или дубини до које је досезао својим проницавим умом, или радљивости и марљивости која се јасно види на његовим многобројним, научним и књижевним пословима.

Ну, наше дивљење не изазива кад погледамо само на просветни, књижевни и научни рад Стојана Новаковића, него исто тако морамо се дивити и његову службеном раду. Отпочевши своје службовање као писар Државне Штампарије, он се и као гимназијски професор, и као библиотекар Народне Библиотеке, и као професор Велике Школе, и као министар, и као посланик на туђем двору, — одликовао савесношћу и вредноћом, енергијом и истрајношћу.

Стојан Новаковић, српски књижевник.

Његова неисцрпна радљивост, сјајно објављена и потврђена у свеколиком му јавном раду, не личи на бујан поточић који ишчезава са маленкости своје или се губи са препрека, што му природа или људи на супрот стављају, — него личи на силну реку, која неодољиво тежи својој мети, својему утоку, покрећући и живот дајући свима предметима, којих се дотиче у својем дугом и непрекидном току.

Па које је врело, какав је ток и каква је мета животу и раду Стојана Новаковића; која су обележја свему тому и у чем се она објављују?

То ће бити задатак овим врстама, чија тежња — да у правој светлости прикажу живот и рад овог ретког Србина, научника и државника, каквим Провиђење у доста великим размацима времена обдарује српски народ — неће остати незапажена, а чији успех може и не бити онолики колико је добре воље у писца ових редака, да га буде.

Али, и читаоцима „*Нове Искре*“ биће свакојако од користи, што ће, очима својима гледајући лик

овог великог и много заслужног Србина, и умом својим учествовати у извођењу духовног му лика, може бити, допуњујући и исправљајући га. И у последњем случају, добиће оно светло начело, којему је Стојан Новаковић био један од најревноснијих службеника, а то је: истина, којој је он служио највећим делом својега живота као непосредни радник, научник и књижевник, а коју је он и осталим јавним пословима својим узимао за најпоузданији основ.

I.

Стојан, крштено му је име Коста, Новаковић родио се 1. октобра 1842. године у Шапцу. Отац му је био столар, доста сиромашног стања. И отац и мати умрли су му у дубокој старости, а за живота од свог узоритог и пажљивог сина дочекивали су само радост, дику и понос, како само најсрећнији родитељи могу пожелети. Писац ових врста видео му је једном оца, крепка и здрава старца, а тако исто и матер, умну и слаткоречиву старицу.[1])

Основну школу и четири гимназијска разреда свршио је Новаковић у Шапцу, а гимназију и Лицеј (сад Велика Школа) у Београду. Значајно је, и биће на свом месту поменути, да Новаковићево гимназијско школовање пада у време уређења гимназија у Србији од 1853. до 1863., којему је творац Платон Симоновић, а које је по превасходству било *класично*, јер се по њем, поред латинског, учило још и грчки, а поред немачког и француски,[2]) од прилике као у „класичном одсеку“ садашњих наших гимназија. Сам Новаковић, по свем бисмо рекли, не одушевљава се богзна како класичним гимназијским правцем, по којем је учио и свршио гимназију. Једном је писцу ових врста рекао: „Ја сам учио такву (класичну) гимназију и знам шта све (управо колико мало) то вреди“. Али слободни смо додати, да слабој вредности тога уређења наших гимназија није морао бити узрок толико класични правац, колико извођење и остварење његово. И ако Стојан Новаковић највише има да захвали својој железној вољи и својој неисцрпној радљивости, што је прибрао потребна знања, особито језика, за позив научника и књижевника, какав је он према својим пословима, — опет за то, ко зна да ли би Новаковићев научни и књижевни рад био овакав и узео овакве размере, да му није било и онолико основног, и ако недостатног, класичног и уопште језиковног гимназијског образовања.

Ну има доста примера, а овај је један више, да често и недовољно и злочесто школско образовање допуњује својом снагом дух велики и крепак, воља снажна, ум узвишен; треба бити „сасуд избрани“ — родити се за носиоца и извршиоца великих мисли, и ако много зависи од прилика, у којима се никне и развија.

Зору живота Стојана Новаковића, управо оно време, кад су га почели обасјавати први зраци просвете и књижевности, овим речима обележава његов једини, честити син: „Он је још у гимназији жудео за књигом и науком, још је у гимназији проводио у учењу оно време, које су његови другови на забаве и уживања, као да је знао да ће га искључиво књига и наука подићи до оног положаја, који он данас заузима међу нашим научницима, а и међу државницима“.

Ну не треба мислити да је Стојан Новаковић, крај свих терета државне службе, икада напуштао књигу и науку: „И док је био министар и посланик, државни послови нису могли да га спрече од књижевног рада. У Цариграду је начинио скицу и донекле написао своје највеће дело, које још није угледало света и које носи назив *Народ и земља у старој српској држави. — Пронијејари и баштиници и Село* само су одломци тог великог списа који ће без сумње изаћи у неколико књига, и који ће бити готово једини од те струке у нашој литератури“, — вели његов син.

Па, опет за то, поверени му службени послови никад нису трпели уштрба због ове његове љубави к науци и књижевности. Напротив, коме није позната његова вредноћа, савесност и промишљеност у свима повереним му државним пословима тако, да је једном с пуно права и мирне савести могао рећи: „на сваком повереном ми послу оставио сам трага.“ Али каквог трага? — Трага који подиже, који унапређује струку на којој је он пословао; трага који јасно показује куда тежи његова железна воља, његов дубок и узвишен ум, његово просвећено родољубље; трага који *иоуздано* води користи, срећи, напретку земље и народа чији је он одличан син.

Као и његов велики учитељ и пријатељ Ђуро Даничић, и Стојан је Новаковић на сваком повереном му послу онако предано одстајао и одслужио му, као добар војник што одстоји и одслужи Краљу и Отаџбини с пушком у руци. У том ће и он вазда светао пример бити свима државним службеницима и јавним посленицима.

Јер, као што је (по његову признању (пишући *Историју српске књижевности* (1867.), због великог напрезања, здравље порушио (крв пропљувао),[1]) и ако се после тога потпуно опоравио, тако да се и сад може похвалити крепким здрављем, — исто тако могли би очевици и сарадници му у државном службовању ваздан причати о његовој преданости послу и његовој неуморности, која не зна за границе личном пожртвовању, кад је у питању успех повереног му службеног посла.

---

[1]) Некако баш кад се пишу ове врсте умрла је пре годину дана у Шапцу у лепој старости.

[2]) Види *Историјски преглед свих досадашњих праваца гимназија у Србији* од Момчила Иванића. Београд 1893.

[1]) Какав је то тежак посао морао бити 1867., види се и по том, што се до данас нико не подухвати, да с *успехом*, према садашњем стању науке и књижевности, одмени Новаковићеву *Историју српске књижевности*, која је 1871. дочекала знатно поправљено и допуњено издање.

Новаковић воли сунца, светлости, чиста зрака; његов поглед жудно тражи далек и широк хоризонат, као што је далековида и широка мисао, која га руководи у свем раду његову. Тога ради, шетња изван вароши, у слободној природи, најмилије му је опорављење после тешких и заморних послова. Али колико пута, казао је он једном с неком тугом, особито у млађе дане своје, морао се лишавати и тога најдражег уживања, ради својих научних и службених послова!

Кад се у мислима прикупе све црте из Новаковићева живота, које смо напред навели; кад се не сметне с ума ни честити родитељски му дом из кога је поникао; кад се обазре на његово школовање, као и на његову љубав према књизи, која му је већ у раном детињству обузимала и заносила млађану душу, а коју је он, ставши на снагу, као зрео човек, крепко руководио и давао јој правац, и по облику и по садржини; кад се не изгуби из вида ни његов васколики плодан службени и неслужбени рад; кад се у свем том уоче његове карактерне особине, које га обележавају као јавног радника — чудесна и неисцрпна радљивост, до крајности истрајност и савесност, широки и дубоки погледи, које је уносио и уноси у све своје јавне послове, — онда ће и на остале црте из његова живота, које ћемо навести у врстама за овим, пасти јасна и жива светлост и у целини дати што верњи лик једног од најзнаменитијих људи, којим ће се и пред потомством моћи подичити наше време.

У тадашњем Лицеју, Ђуро Даничић био је по свем не само научно него и морално светлило првога реда, а Стојан Новаковић, један од највреднијих и најдаровитијих му ученика, у брзо постаде своме великом учитељу поуздан помагач и врстан следбеник, не само у науци него и у многим врлинама.

Новаковић увек с највећом поштом говори о Ђ. Даничићу, истичући, покрај осталих врлина, нарочито Даничићево чисто, идеално родољубље;

Утопљеница, *слика Ђ. Крстића.*

родољубље које се потврђује *делима*, без икакве хуке и шума, без наде на награду и признање; родољубље које потиче из просвећеног ума и оплемењеног срца.

Свршивши Лицеј, пошто је кратко време био писар у Државној Штампарији, постане Новаковић 1865. професор Београдске Гимназије, и на том месту остаде до 1872.

Тек је 1868. са свим укинута забрана Вукова правописа, а у Новаковићу је средња школа и књижевност добила одличног поборника Вукова правца и Даничићеве науке. То је још за оно време значило много. Према томе, и Новаковић је један од сарадника Вукових и Даничићевих, који

је допринео и помогао, и ако већ у последњим тренуцима борбе, да се српска школа и књижевност савршено опросте од старог, ненародног, неприродног и недотупавног правца у питању о правопису, језику, па у многом и у стилу и садржини новије српске књижевности.

Сам вредан, савестан и промишљен, тражио је то свом збиљом и строгошћу и од својих ученика, подижући и помажући у њима и између њих све оно, што је добро и од чега се надао да ће Отаџбина временом имати поуздане користи. Поред науке, изгледа да је и ту врлину својега великога учитеља, Ђ. Даничића, наследио, неговао, у наслеђе предавао и кроз српски подмладак у живот пуштао. Колико се младих српских срдаца одгрејало и подигло на сунцу ове доброте, и српском роду плода донело! Тешко је све то тачно побројатп и наводити; али то доиста постоји, благо прожима и струји кроз живот садашње српске интелигенције.

Обележивши ово време својега службовања и књижевним радом, као што ћемо видети у одељку за овим, буде 1872. постављен за библиотекара Народне Библиотеке и чувара Народног Музеја, на ком је месту остао до 2. априла 1873.

С правом или неправом, у нашем јавном животу лети глас око овог места, да је то „sine cura“, прибежиште за мали или никакав рад, а велику плату и одличан положај. Ми не мислимо да је баш са свим тако. Све зависи од личности, која заузима тај положај: од њеног схватања своје дужности, од поимања великог значаја те културне установе, као и одличне способности и спреме, да се она унапреди и на савремену висину узвиси. И Даничић је био библиотекар Народне Библиотеке и оставио знаменита трага у овој установи. Тако исто и његов ученик Стојан Новаковић сав је легао на посао и прионуо из све снаге, да достојно заузме некадашње место својега учитеља. Он вели да је много посла имао и као библиотекар Народне Библиотеке. Ми му верујемо то. А како је схватио тај свој положај и како је хтео да управи ову установу, види се из ових речи његова сина: „1872 године путовао је по Немачкој и Аустрији, да штудира музеје и библиотеке у Берлину, Лајпцигу, Бечу, Грацу и Прагу и другим варошима. Те је године почео носити наочари“. Ето тако је озбиљно схватио Новаковић свој положај као библиотекара Народне Библиотеке. И онда није никакво чудо, што се под њим унапреди ова често запуштана установа. А унапредила би се и доживела би још и већи развитак, да Новаковића од ње у скоро не отрже нова дужност, пуна части и знатности.

У животу Новаковићеву, а тако исто и у државном животу, на првом месту просвете у Србији, мислимо да је знатан тренутак, што је и Новаковић био један од учитеља тада младом кнезу, доцније Краљу, Милану. Узвишеном ученику, по свем изгледа, није могло измаћи да не запази у својем учитељу човека ретких способности, дубоког ума и велике учености. Кад се томе још дода Новаковићев ванредан говорнички дар, управо његова слаткоречивост, онда није никакво чудо: што овај ретки ученик, кад постаде пуполетним владаоцем, не пропусти прилике, да већ 2. априла 1873. узме Новаковића за свог министра просвете.

(наставиће се)

ДВОЈЕ ДРАГИХ

(из „књиге о љубави.“)

Оскам тврди бије море,
Двор на каму стоји том;
А са стране ту уз дворе
Убоги се диже дом.

У двору је витез седи
С лепом љубом као дан.
А убоги дом у страни
Рибару је младом стан....

И у свитак сваке зоре
Кад унила ноћца мре,
На широко сиње море
Са чуњићем рибар гре.

А кад данак опет мине
И заблиста звездан сјај,
Из далека са пучине
Повраћа се чуњић тај.

Било зором, ил' по ноћи,
Увек с чуна јечи пој:
То млад рибар у самоћи
Слави љубав, пева њој.

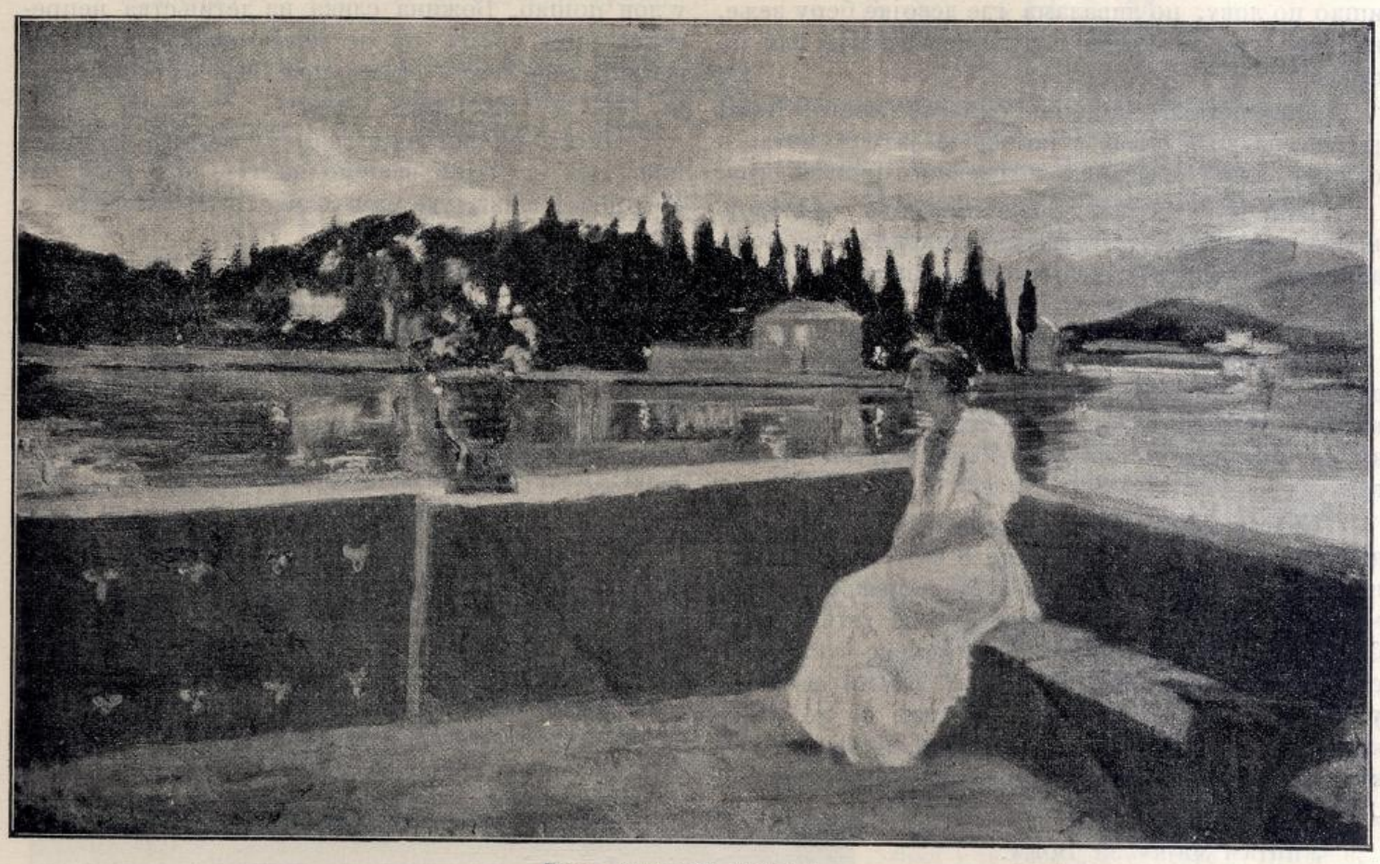
А чим јекне песма ова,
И са песмом јад и над,
Властелинка, чедо снова,
Крај прозора стаје тад.

Она њега гледом прати
Уз незнану, слатку жуд,
И уздише безброј крати
И притиска бурну груд.

Али сину једна зора
А не чу се песма та;
Паде ноћца, а са двора
Заман поглед чежњом сја.

Властелинка сад већ бле́ди,
Сумња мами горки плач;
А с осмехом витез седи
Погледује — крвав мач.

Милорад Ј. Митровић.

Вече, *слика М. Мурата.*

А ХЛЕБА?!

(СЛИКА ИЗ ЖИВОТА)

Нема тога у селу, ко није поштовао Милоја Лазаревића, а ваљан је и био. „Не рађа се више у нашем селу таквих људи!“ слушао сам да говоре многи одмах по смрти његовој. Умро је лањске године о јесени.

И ја сам га необично волео још од детињства. Бејаше добар пријатељ мога оца, па често навраћаше нашој кући. Увек ће ми, кад дође, донети чега: или крушака, или шљива, или шећера. Неки пут ме метне на коња преда се, те одјашимо његовој кући. Ја га уз пут распитујем о свему што видим, а он ми казује. Код његове куће се играм са Божом. То му је најстарији син, а мој друг у основној школи.

Божу сам волео више од свију другова. Седели смо заједно један до другог, па и у игри смо били увек заједно. Игра и трчање, шала и смеј! Слатки су били ти дани! Врљамо по шуми, сечемо прутиће, тражимо тичија гнезда, пужамо се по дрвећу, јуримо један другог, те гледамо ко је бржи; нађемо какву ниску положену грану, па је јашимо; уморимо се, идемо кући мојој или његовој, па једемо. Кад год једемо млеко, а ми се засмехујемо, и ко се мање смеје, тај више једе. Често се толико смејемо, да по читав час не можемо да поједемо чанак млека.

— Благо вама кад још не знате шта је мука!— сећам се да је једном рекао 'ча-Милоје (тако сам га звао), а ми се погледасмо, па још у већи смех.

Ја сам по основној школи отишао у гимназију, а Божа остао у селу.

Кад сам по свршетку првог разреда дошао кући, једва чеках, да га видим. Одмах сутра дан одем његовој кући, да се играмо.

— Божо чува стоку, нема њему више игре! — вели ми 'ча-Милоје.

Одем и ја к њему. Играли смо се опет до миле воље у ливади чувајући стоку. Неки пут се заиграмо, те стока оде у усеве. Божу изгрде, а и мени тешко, чини ми се више но њему. Сутра дан се опет играмо, као да ништа није ни било. Неки пут му причам све што сам ја научио, а он слуша пажљиво, и распитује ме о свима појавама, што су њему загонетне и нејасне, а ја објашњавам „научничким ауторитетом.“ По кашто се састави по десетину чобана. Ту се тек игра и шали. Кад пада киша, изујемо се, те трчимо боси по трави и барицама, или наложимо ватру у каквом пању, па се искупимо около, те причамо или загонетамо. Кад стигну печењаци, онда је све то још пријатније.

Тешко су ми увек падали растанци с друговима, кад дође време да идем у школу.

Година за годином пролазила, а ми све озбиљнији. Кад сам свршио матуру, онда сам с Божом

ишао по лову, по ливадама где девојке беру зеље, на игре где се момци и девојке састају, или на прела.

Али дружење наше не беше тако често. Божа је већ радио у пољу у велико, а ја сам читао и одушевљавао се разним књижевним производима.

Баш те се године Божо и ожени. 'ча-Милоје нешто стар, а нешто га издаде здравље, па не може да ради, и ко вели, да узмем радника у кућу.

По свршеном своме школовању одем у село, да се после толиког рада у школској прашини за клупом, предам безбрижном животу целога лета; да се одморим и опоравим здравље на чистом ваздуху.

Како у месту рођења ожиће све успомене из детињства! И шума и ливаде и путови и стазице и цвеће и тице и потоци и куће и ограде и свако место и свака ствар опомиње ме на детињство и безбрижно играње. Бурјан исто онако густ нарастао више моје куће. Погледам, па ми се чисто учини, као да је јуче било кад сам се по њему крио играјући „жмуре“ са Божом, и као да очекујем његов глас иза амбара кад у игри викне: „Је л' зора?“

Упитам мајку за Божу.

— Вредан је као кртица, али посрнуше некако са имањем, а и отац му болестан! Зар ниси чуо да је Милоје много слаб? — каже ми мајка, па као да се нешто дубоко замисли.

— Сиромах Божа! — помислим, али не могох рећи.

Неке тамне, неразговетне представе пуне слутње као да навалише на мене са свију страна, и почеше гонити оне слатке успомене детињства из мог и Божиног друговања. Осетих неки терет на души, а и сам не бих умео рећи, од куда то осећање бола и јада, од куд се поче упијати у душу неки страх и зебња?

— И дете му зимус умрло! —

— Коме? — упитам ја после дужег ћутања чисто механички, занет својим чудним мислима.

— Па Божи! —

Мени се учини све то као нека неверица, или као какав непријатан сан.

Учини ми се, као да неко тихо, лагано, с пуно слутње шапће на уво: „Такав је живот!... Божа више није дете!“ — И ја се отимам да у то не верујем.

Узмем пушку и изађем у лов, да се мало разгалим од тих утисака.

Нисам ни мислио где ћу наћи лова. Пушка ми о рамену, а ја корачам кроз забран занет у чудно размишљање о животу. Без сумње је могло хиљадама тица летети око моје главе, и ја их не бих приметио, или се не бих сетио да ловим. Управо, није ми ни на крај памети било, да сам у лов пошао. Божина слика из детињства непрестано пред очима, па не могу никако да за оно весело лице вежем све те нове беде живота у које је, како ми мати рече, запао.

Нисам ни сâм имао намеру куда да идем, па ипак сам случајно изашао на пут, што води 'ча-Милојевој њиви, где сам толико пута проводио с Божом у веселом игрању.

Затекнем Божу да оре.

Чим ме угледа, заустави волове, пусти руцеље из руку, и усправи се.

Поздравих се с неким чудним трепетом у гласу.

Ћутали смо дуго. Тице цвркућу у шуми крај њиве, а ветрић тихо шумори кроз лишће, које је по где где почело већ жутети, те као да шара зеленило разним прелазима боја од жуте ка жутоцрвеној. Сунце сија весело, небо се плави. Волови машу реповима, те се бране од мува. С времена на време махне један или други главом, те јарам крцка, а меденице о врату зазвоне.

Млађи брат Божин, дечко од десетак година, стоји пред воловима, и гледа љубопитљиво у мене, мерећи ме од главе до пете. У једној му руци комадић црна хлеба, а у другој дугачак, дренов прут.

Ја се једва усудих да упитам:

— Како је 'ча-Милоју? —

Божа саже главу, а после подужег ћутања уздахну, и изговори гласом, који као да из земље долази:

— Тешко, Бога ми! —

Млађем његову брату ударише сузе на очи, па се котрљају низ свеже обрашчиће.

— Па даће Бог, Божо, те ће оздравити! — тешим га ја, и загледах се у јато врана, што се спусти на грање, па ми се чини као да оне донесоше слутњу, што ме поче обузимати.

— Мучно!... До заранака неће саставити! — једва изговори Божо, погледа у брата, а глас му грца, као да кроз сузе говори. Очи му пуне суза, па само што не кану, а он се упиње да их уздржи.

Дете зајеца. Прут и хлеб испусти из руку, окрете се од нас, и пође некуд плачући гласно.

— И он данас оре! — помислих у себи и као да не верујем, да то очима гледам. — Отац му на самрти, а он оре! — понови се мисао у памети.

— Па што ореш?... Што не одеш кући, да га припазиш?! — рекох му некако прекорним гласом.

Настаде тајац.

Божа уздахну, потмуло и дубоко, а из уста се чу глас, који није сличан људском гласу, глас потмуо, рапав, испрекидан, устрептао, као да смрт изговори једва чујно:

— А хлеба?! — Погледа ме укочено, тужно, и ја прочитах у сузним очима све, разумедох онако страшан и очајан глас којим изговори ове речи. Две три сузе скотрљаше му се низ образе. Опет уздахну, обори главу, загледа се у земљу, и као да онеме и окамени се.

И ја онемех.

Кад сам пошао кући осећах се, као да је сав терет живота људског пао на мене свом тежином својом.

— А хлеба?! — брујао ми у ушима онај очајни, самртни глас, глас јада и беде и ја се стресох од слутње.

— И он ради и у таквом положају?!... Треба му хлеба! — мислим у себи, и та ми мисао не избија из памети, а осећам, како ја то не бих могао издржати.

Тежак је живот, страшна је борба живота!...

Треба много снаге и здравих живаца!

Октобра 1898. г.
Београд.

Рад. М. Домановић.

Гуслар, *слика Р. Вукановића.*

АХ, ЗНАМ...

Блеђано девојче, што си тако тужно?
Зашто су ти очи невеселе, сетне?
Та живот се на те осмејкује љупко,
Пред тобом су стазе мирисне и цветне!

Твоје срце не зна шта су прави боли,
Нити усне знају за горчину праву;
И студена зима још за дуго не ће
Посетити твоју дугу косу плаву....

Мис'о као муња одједном ми сину:
Ах, знам што ти облак чело мрачи сада:
Смрт пакосна руку жртви својој пружа
И од руке сенка на лице ти пада.

С. Д. Мијалковић.

АНЂЕО

СЛИЧИЦА СА СЕЛА

ХЕНРИК СЈЕНКЈЕВИЧ

У паланчици Луписурама после погреба Каликстовице служило се вечерње, а после вечерња остаде још неколико жена да отпевају последњу песму. Било је четир сата по подне, али како се зими у то доба већ смркава, у цркви беше мрак. Још су две свеће сијале крај дароносице, али је њихова лелујава светлост једва обасјавала позлату на вратима и ноге на распећу Христову више врата, пребијене огромним гвозденим клинцем. Глава овога клинца изгледала је као велика тачка, која је светлила у олтару. Са осталих тек погашених свећа сновали су се колутови дима, испуњавајући сву цркву чисто црквеним мирисом воска.

Црквењак и један деран кретали су се пред степеницама олтара. Један је чистио цркву а други је скидао ћилим са степеница. У тренуцима кад жене престајаху с песмом, чуло се љутито гунђање црквењака који је грдио дерана, или лупање гладних и озеблих врабаца у снегом засутим прозорима.

Жене су седеле у клупама ближе главнога уласка. Ту би било још мрачније да није било неколико лојаница, које су женама олакшавале читање молитвеника. Једна од тих лојаница осветљавала је доста јасно заставу, притврђену за клупу, која је представљала ђавола и грешне душе у сред огња. На осталим заставама не могаху се распознати сенке.

Жене су певале, или боље гундориле сањивим и уморним гласовима песму, у којој су се непрестано понављале речи:

„А кад наиђе самртни час, испроси нам милост код Свога сина“...

Ова црква утонула у помрчину, заставе усправљене крај клупа, старице пожутелих образа лелујаве, као притиснуте мраком, свећице — све је то било преко сваке мере суморно, преко сваке

мере страшно. — Тужна песма о смрти била је баш на свом месту.

По каткад би песма престајала и онда би једна од жена устала и говорила дрхтавим гласом: „Богородице дјево, радујсја благодатнаја“ — а остале би прихватиле: „Господ с тобоју и т. д.“; али пошто је ово био дан Каликстовичина погреба, свако „Богородице дјево“ завршавало се речима: „Вечни мир подај јој, Господе, и вечита светлост нека јој светли“.

Кћи Каликстовичина, Марисја, седела је на клупи крај неке старице. На свежи гроб њене мајке падао је у тај мах мек и лак снег, али девојчици је било тек десет година те није могла појмити ни свој губитак ни сажаљење које је будила. Њено лишце са крупним и као небо небо плавим очима било је детињски мирно, па чак и некако равнодушно-ведро. На њему се огледало мало радозналости и ништа више. Отворених уста блenула је у заставу на којој је био насликан пакао с грешницима, затим је гледала унутрашњост цркве и најзад у прозор у који су ударали вранци.

Очи јој нису имале никаква израза. У тај мах жене почеше гундорути већ по десети пут: „А кад наиђе самртни час“....

Девојчица завијаше праменове своје злаћене косице, уплетене остраг у две витичице колико мишји репови: очевидно јој беше досадно. На послетку јој привуче пажњу црквењак.

Црквењак дође на сред цркве и поче вући за уже које је било изнавезивано у чворове и висило с таванице. Звонио је за Каликстовичину душу, али је то чинио сасвим механички, јер се видело да мисли о нечем другом.

Ово звоњење беше знак да је вечерње свршено. Жене, поновивши и последњи пут молитву за лаку смрт, изађоше на пијацу. Једна је од њих водила за руку Марисју.

— Куљиковице! — запита једна — а шта ћете радити с девојчицом?

— Шта имам да радим? Иде у Љешчињец Војтек Маргула што су га послали за пошту, па ће је одвести. А шта бих иначе?

— А шта ће она да ради у Љешчињцу?

— То што и овде, моја драга. Нека иде тамо откуда је. А сироче ће примити баш и у двору и допустити да преноћи у служитељској соби.

Овако разговарајући ушле су преко пијаце у крчму. Смркавало се све јаче. Време беше хладно, тихо, небо засуто облацима а ваздух пресићен влагом и мокрим снегом. С кровова је капала вода а на пијаци је лежало блато, начињено од снега и сламе. Паланчица са јадним и опалим кућама изгледала је тако исто суморно као и црква. Неколико прозора беше осветљено; све се умирило само је у крчми вергл свирао неку полку.

Свирао је да примами свет, јер није било никога. Жене уђоше, напише се ракије, при чему Куљиковица даде и Марисји пола чашице, говорећи:

— Напиј се, јер си сироче. Нећеш зазнати за добро.

Реч *сироче* потсети жене на смрт Каликстовичину. Капусћинска говораше:

— У ваше здравље, Куљиковице! Пијте. О моје слатке! Како је та капља тресну, и не зену. Док је попа стигао да је исповеди, већ је била оладила.

Куљиковица на то:

— Давно сам ја говорила да је она увела у танке нити. Прошле недеље она дошла а ја велим: — Ej, Каликстовице, Каликстовице! боље подајте Марисју у двор. А она каже: — једну кћер имам, па не дам. — Али јој је било тешко и почела је да једа, а затим је отишла у канцеларију кмету, да би јој хартије биле у реду. Платила је четири сребрника и шест грошића. *) Али вели: за дете не жалим. А очи како су јој биле избечене! А по смрти још их је више избечила. Веле да је и после смрти у дете гледала.

— Испијмо још полић на ову жалост!

Вергл је непрестано свирао полку. Куљиковица је непрестано понављала: јадниче! јадниче! а Капусћинска се опет сети смрти свога покојнога мужа.

— Кад је умирао — говораше — тако је уздисао, уздисао, уздисао — и отежући све више и више поче и нехотице да пева, па се најзад подбочи и поче већ сасвим по такту полке да пева:

„Уздисâо, уздисâо, уздисâо,
Ој, та дâна — уздисâо!“

На једанпут поче горко да плаче, даде верглашу шест грошића и напи се опет ракије. И Куликовицу обузе така иста туга, али је она управи на Марсију.

— Памти, сиротице, што ти је говорио попа кад су ти мајку затрпавали, да те анђео чува.

Ту нагло прекиде, погледа око себе као зачуђена и затим додаде с необичном ватром:

— Кад кажем анђео, онда је анђео!...

Нико није одрицао. Марисја, жмиркајући очицама, загледала се пажљиво у њу. Куликовица настављаше:

— Ти си сироче, па зло на тебе не сме! Сирочиће чува анђео, а он је добар. Нај, ево ти десет грошића. Кад би и пешице пошла у Љешчињец, погодила би пут, јер ће те он одвести.

Капусћинска поче да пева:

„У сенку својих крила
Сакриће те вечно,
Под његовим перјем
Спаваћеш безбрижно.“

— Мир! — викну Куликовица, затим се опет окрете девојчици:

— Ти, сиротице, знаш ли ко те чува?

— Анђео — одговори танким гласићем дете.

— Сиротице моја, јагодо, цвићу Божји! Анђео са крилима — говораше већ сасвим растужена Куликовица, и обгрливши девојчицу стаде је притискивати на своја милостива и ако пијана прса.

Девојчица се расплака. Можда јој се у јадној главици и у срцу, које још ништа није умело појимати, будило неко сазнање у тренутку.

Крчмар је већ у велико спавао за келнерајем, на лојаницама се ухватио истопљен лој, верглаш је прекинуо свирку, јер га је занимало оно што је видео.

*

Наста тишина коју нагло прекиде топот коњских ногу по блату пред вратима и неки глас који викну на коње:

— Шшш!

У крчму уђе Војтек Маргула са запаљеним фењером у руци. Остави фењер, поче „туђи“ руке да их загреје и рече крчмару:

— Дајдер ми један полић.

— Маргула, рôђо — рече Куликовица — повешћеш девојчицу у Љешчињец.

— Дабоме да ћу је повести, јер су ми рекли — одговори Маргула. Затим, загледавши боље обе жене, додаде:

---

*) Сребрник = 0·40 дин.
Грошић = 0·01 дин.

— Ала сте се нализале, као . . .

— Цркао да Бог да! — одговори Куликовица. Кад ти велим, пази на дете, онда пази! Она је сироче. Знаш ли ти, будало, ко чува њу?

Али не заврши, јер испи ракију, пљуну и остављајући љутито стакло, рече:

— Ово је сама вода. Дајдер ми другу из оне друге флаше.

Аморети, *слика У. Предића.*

Војтек нађе да није умесно одговарати и сигурно се реши да промени разговор, јер прво подиже полић па поче:

— Триста вас....

Крчмар му насу из друге. — Војтек се још јаче намршти:

— Ех! А немаш арака?

Маргули је претила иста опасност која и женама,

П Б10
4818

УНИВ. БИБЛИОТЕКА
Бр. 4894

НОВА ИСКРА

ИЛУСТРОВАНИ ЛИСТ

Власник и уредник
Р. Ј. Одавић

— ГОДИНА ПРВА —
1899.

Поклон
ЈОЦЕ ВУЈИЋА из Сенте
УНИВЕРЗИТЕТ. БИБЛИОТЕЦИ
У БЕОГРАДУ

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА * БЕОГРАД *

САРАДНИЦИ

1. Адамовић, Јован.
2. Аранђеловић, Драгољуб.
3. Валтровић, проф. Михајило.
4. Веснић, Др. Миленко.
5. Винавер, Ружа.
6. † Војислав.
7. Вукићевић, проф. Миленко.
8. Вулић, Др. Никола.
9. Грол, Милан.
10. Димитријевић, Д. Ј.
11. Димитријевић, Јелена.
12. Димитријевић, Лазар.
13. Домановић, Радоје М.
14. Ђорђевић, проф. Тих. Р.
15. Змај, Др. Јован Јовановић.
16. Иванић, проф. Момчило.
17. Ивезић, Герасим.
18. Илић, Војислав Ј.
19. Илић, Петар М.
20. Јаковљевић, Цветко.
21. Јанковић, Д. И.
22. Јовановић, Др. Слободан.
23. Југовић, Владоје С.
24. Кнежевић, Лазар.
25. Крстић, Михаило.
26. Куртовић, Милосав.
27. Лагарић, Павле.
28. Лазаревић, † Др. Радмило.
29. Ленски, Милета Јакшић.
30. Лилер, проф. Хенрих.
31. Луковићка, Љубица.
32. Луковић, Стеван М.
33. Љотић, проф. Павле.
34. Мијалковић, Сава Д.
35. Миленковић, Таса Ј.
36. Милетић, Срећко.
37. Митровић, Милорад Ј.
38. Михајиловић, проф. Јеленко.
39. Михајиловић, Паја К.
40. Михел, Густав.
41. Несторовић, Никола.
42. Николајевић, Божа С.
43. Новаковић, Стојан.
44. Одавић, Р. Ј.
45. Одавић, Петар Ј.
46. Омчикус, Дамјан Ђ.
47. Павловић, Жив. Д.
48. Павловић, проф. Милорад.
49. Пашић, проф. Сретен.
50. Перушек, проф. Рајко.
51. Петковић, Влад. Р.
52. Петровић, Милорад.
53. Петровић, Никола С.
54. Петровић, проф. Ранко.
55. Петровић, Урош.
56. Поповић, проф. Боривоје.
57. Поповић, проф. Павле.
58. Поповић, Драгослав.
59. Поповић, Ђорђе.
60. Поповић, Миленко.
61. Протић, Душан.
62. Радивојевић, Т.
63. Радоњић, Др. Јован.
64. Рајић, Велимир.
65. Раушар, Ј. Зд.
66. Рибникар, Владислав.
67. Симић, Љубомир Н.
68. Скерлић, Јован.
69. Сокољанин, Глигорић Димитрије.
70. Спасићка, Јела.
71. Сретеновић, Михајило.
72. Станимировић, Владимир.
73. Станојевић, проф. А.
74. Станојевић, Др. Драгиша.
75. Стојановић, проф. К.
76. Стратимировић, Ђорђе.
77. Тасић, Р. М.
78. Томић, проф. Сима Н.
79. Тодоровић, проф. Стева.
80. Ћирковић, Милош.
81. Цветић, Милош.
82. Ценић, Боривоје Л.
83. Черовић, Божидар.
84. Шантић, Алекса.
85. Шевић, проф. Милан.

Библиотека
ЈОЦЕ ВУЈИЋА
у Сенти

Библиотека
ЈОЦЕ ВУЈИЋА
у Сенти

САДРЖАЈ

ПЕСМЕ

а) *Оригиналне:*

† Војислав: **Ја не тражим** .... 20.
Димитријевић, Д. Ј. **Смрзнуто птиче** (из песама Мојој колиби), 30.
Илић, Вој. Ј.: **У јесен** 330.
Јаковљевић, Цветко: **Порука** 37; **Мир души** 157.
Јанковић, Д.: * * * 24; **Сусједи** 278.
Јела: **Из „Поменака“** 58.
Јелена: **Поскочица** 179; **Књиге из Стамбола од Севдије** 204., 226., 259.
Крстић, М.: **Сунцу на заходу** 27.
Лепски: **Замак крај мора** 358.
Мијалковић, С. Д.: **Ах знам** 7
Митровић, Милорад М.: **Двоје драгих** (из Књиге о љубави), 4; **Ја и тица** 130. * * * 250, **Шта ће бити на послетку?** 332, **Лепа Ванда** 390.
Николајевић, Божа С: **Зорин поздрав** 254.
Одавић, Р. Ј.: **Благо цвећу** .... 80, **Нова Голгота** 137, **Пушкину** 195.
Петковић, Влад. Р.: **Јесења елегија** 314.
Петровић, Милорад: **Њој** 44, **Змају**, о прослави педесетогодишњег књижевног рада 200, **Са гранчице са танане** 366.
Симић, Љубомир: **Док у миру тихом** .... 170, **Међу друговима** 182.
Сокољанин: **Младост је моја** .... 90, **Чекање** 117, **Вече на селу** 164, **Две чаше** 221, **И ми идемо** 300, **Мрак се хвата** 304, **У вече** 336.
Станимировић, Владимир: **Поменак** 149.
Стратимировић, Ђорђе: **Гусле моје, овамоте мало** 308.
Ћирковић, Милош: **Друговима** 100, **Ти си....** 286, **Елегија** 362.
Черовић, Божидар: **Сањање** 38.
Шантић, Алекса: **Под маслинама** 207.

б) *Преведене:*

Вера: **26. маја 1828.** (А. С. Пушкин) 196.
Змај: **Дворска луда** (Е. Станс) 200; **Es war 'mal eine Rose** (von Mil. J. Mitrović), превод са српског на немачки, 331.
Мијалковић, Сава Д.: **Слика моје љубави** (Луци Кемпфер), 110; **Јесења песма** (Фридрих Салет), 221; **Ноћни шапат** (Теодор Шторм), 260.
Петровић, Милорад М.: * * * (М. Љермонтов), 264.
Поповић, Драгослав: * * * (Н. А. Некрасов), 139.
Одавић, Р. Ј.: **Тамара** (М. Ј. Љермонтов), 11; * * * (А. А. Фет), 85; **Лотосов цвет** (Х. Хајне), 230; **Сиротиња** (В. Иго), 231; Из песама **Ане Ритер** (четир песме), 280; **Моја судбина** (Шах Азис), 293.
Станојевић, Др. Драгиша: **Fatalità — Судбина.** Пјесме Аде Негри. Слободно препјевање српски 62, 76, 94, 114, 134, 152, 168, 187, 202, 223.
Ценић, Боривоје Л.: **Пастирева фрула** (по Петефију), 66.

ПРИПОВЕТКЕ

а) *Оригиналне*

Домановић, Радоје М.: **А хлеба?!** Слика из живота, 5.
Павловић, Милорад Т.: **Два родитеља.** Слика из београдског живота, 20.
Димитријевић, Лазар: **Сиромах кос** (Paysage intime), 37.
Миленковић, Таса Ј.: **Из даљине** (из »Тасина дневника«), 37.
Димитријевић, Лазар: **Spondeo** .... Слика из универзитетског живота, 77, 97.
Hugin: **Шта ти се највише допада?** 93.
Сретеновић, Михајло: **Чича Танасије.** Сличица из прошлости, 109.
Домановић, Радоје М.: **Невачев Ускрс.** 126.
Ћирковић, Милош П.: **Ускрс господина мајора.** Ускршња цртица, 131.
Омчикус Дамјан Ђ.: **Лаза полицај.** Приповетка, 145, 162, 180.
Ћирковић, Милош П.: **У затишју.** Приповетка, 197, 214, 245, 278, 293.
Димитријевић, Лазар: **Међу трњем.** Paysage intime, 200.
Сретеновић, Михајло: **Побратимов лек.** Сличица из прошлости, 222.
Павловић, Жив. Д.: **Прво пожртвовање.** Слика из живота, 300.
Југовић, Владоје С.: **Живот** (из књиге »Дрхтаји душе«), 331.
Sannio Zanni: **Низ воду.** 333.
Југовић, Владоје С.: **У очи задушница.** 357.
Р. М. Тасић: **Простота и просвећеност.** 389.

б) *Преведене:*

Сленкјевич, Хенрик: **Анђео.** Сличица са села. Превео Лазар Р. Кнежевић, 7.
Јермолина, М.: **Последња илузија.** Превод с руског. 44.
Шимањски, Адам: **Столар Ковањски.** Превео Лазар Р. Кнежевић. 58, 86.
Marghet, Tenig: **Љубичице.** Превела Etincelle. 96.
Хеденстјерн, А.: **Теткино огледало.** Превео Д. Аранђеловић. 115.
Сјенкјевич, Хенрик: **У жупноме приморју.** Новела. Превео Лазар Р. Кнежевић. 149, 165, 182, 202, 223, 254, 280.
Чехов, Антон: **Орден.** Превео Ј. Адамовић. 230.
Толстој, гроф Лав Н.: **Алберт.** Приповетка. Превео С. 234, 265, 289, 311.
France, Anatole: **Луцифер.** Превео Вел. 279.
Прус, Болеслав: **Прсник.** Превела Ружа Винавер. 304.
Алфонз Доде: **Федора.** Приповетка. Превео У. Петровић. 336, 367, 396.
J. E. Poritzky: **Лешина.** Превео Г. П. Ив. 342.
Ги де Мопасан: **Старудије.** Прев. А. 345.
Ги де Мопасан: **Растанак.** Прев. А. 361.
А. Хеденстјерн: **Докторов Божић.** Превео — а. 391.

РАСПРАВЕ и ЧЛАНЦИ

Стојан Новаковић. Биографија. Написао проф. Момч. Иванић. 1, 17, 33, 53.
Далматинеком обалом, (Пуљ — Задар — Сиљет — Дубровник — Котор). Путничке црте П. Жусе-а. Превео проф. Алекса Станојевић. 24, 46.
Владимир Карић, српски географ. Написао Т. Радивојевић. 27.
Митрополит Дионисије. Написао Трибалац. 47.
На Хамлетовом гробу. Из путничких бележака Др. Миленка Веснића. 64, 81.
Српски комади у К. С. Народном Позоришту. Написао проф. Павле Поповић. 67, 88, 102, 119, 139, 157, 171, 187, 236.
Руђер Јосиф Бошковић (1711—1787). Написао проф. К. Стојановић. 73.
Из Лужичке Србије. Написао Н. Несторовић. 100, 117, 137.
Болеслав Прус, пољски књижевник. Написала г-ђа Ружа Винавер. 111, 135.
† **Светолик П. Ранковић.** Написао проф. Др. Милан Шевић. 118.
Мајушни светови. Астрономска скица с једне шетње по пределима небесних светова. Написао проф. Јеленко Михајиловић, 154, 169, 204.
Илија Вукићевић (1866 † 1899). Написао — m — 158.
Насеље Београђана од 1521. у Цариграду и њихова црква Успенија Св. Богородице, од Ст. Новаковића. 178.
Живот А. С. Пушкина. 195.
Тургењев о Пушкину. 195.
Развитак Одисеје. Расправа Др. Николе Вулића. 226, 260, 286, 314.
Змајева прослава. Написао — m — 238.
Једна статистика из средње Маћедоније. Написао Ш— = нац. 250.
Павле Јовановић. Уметничка студија. Написао П. Лагарић. 268.
Умни живот инсеката. Написао Др. Радмило Лазаревић. 284.
Свет пропада!... Астрономска козерија, од проф. Јеленка Михајиловића. 298.
Цикаде у старо-грчкој митологији и поезији. Написао Др. Радмило Лазаревић. 308.
Јосиф Подградски, професор и књижевник. Написао проф. Момчило Иванић. 316.
Архимандрит Нићифор Дучић, српски књижевник. 326.
Јесен, слика из природе. Написао Др. Радмило Лазаревић. 331.
Цртице и анегдоте из живота знаменитих људи у српског народа. Скупио проф. Тих. Р. Ђорђевић. 341.
Од чега је људско тело? Израдио Р-о. 343.
Бугарско народно позориште (народна драматическа трупа »Суза и Смех«). Написао М. Цветић. 346, 374.
Како су Срби устали против Турака 1804. године? Написао проф. М. В. 358.
О литературама из доба опадања, од Ренеа Думика. Превео С. Н. Т. 363.
Врхунац телесне снаге на измаку XIX. века. Написао С. Пашић. 371, 399.
Неколике мисли о Тургењеву. Написао П. Ј. Одавић, 393.

НАША ПИСМА

Из Штутгарта: (децембра 1898). Од Јована Адамовића. 12.
Из Швехата: (5. јануара 1899). Од Ј. Зд. Раушара. 28.
Из Штутгарта: (јануара 1899). Од Ј. Адамовића. 49.

Из Беча: (јануара 1899). Од Герасима П. Ивезића. 68. 103.
Из Штутгарта: (марта 1899). Од Ј. Адамовића. 121.
Из Беча: (априла 1899). Од Гер. П. Ивезића. 141.
Из Љубљане: (22 марта 1899). од профес. Рајка Перушека. 159.
Из Прага: (августа 1899). Од Ј. Зд. Раутара. 290.

УЗ НАШЕ СЛИКЕ

Стр.: 12, 29, 50, 69, 90, 104, 122, 142, 160, 173, 189, 208, 239, 271, 290, 318, 350, 380, 402.

ХРОНИКА

Засебни чланци:

Поклон Народном Музеју. — В. 142.
Тековине Народнога Музеја прошле 1898. године. — В — 173.
† Емило Кастелар. Од Ј. Адамовића. 189.
† Едуард Паљерон. Од У. Петровића. 209.
Кроз друштво. Од П. 240.
Десетогодишњица »Витеза«. Од Н. А. К. 352.

Наука

Нов Теслин проналазак: чишћење коже електрицитетом. 13.
Међународни језик. 50.
Човек у дилувијалном доба. Од Гер. П. Ивезића. 70.
Општа глад. 90.
Рад Српске Краљ. Академије у 1898. години. 105.
Професор Хајман Штајнтал. 143.
Насељеност слива реке Млаве. Од Т. Радивојевића. 174.
О светској изложби у Паризу. 190.
Насељеност слива Поречке Реке. Од Т. Љ. Радивојевића 191.
Насељеност слива реке Пека. Од Т. Љ. Радивојевића. 210.
Руско гвожђе. 271.
Појачавање телесне тежине без хране и пића. — Радм. — 291.
Утицај бојадисане светлости на развијање ларава лептира свилара. — Радм. — 291.
Насељеност слива реке Лепенице. Од Т. Љ. Радивојевића. 319.
Јужно-афричке бурске републике. С. М. 353.
О утрошку снаге на бициклу. — Радм. — 354.
Опити са снагом инсеката. — Радм. — 354.
Дуголавци и краткоглавци. — Радм. — 354.
Мозак и мождина. — Радм. — 354.
Опсерваторије на висинама. С. М. 381.
Шесто чуло. — П. М. И. — 383.
Строј покретан бактеријама. П. М. И. 383.
Резултати убризгавања против пасјег беснила. — Радм. — 383.

Књижевност

Хенрик Сјенкјевич, 13.
Како се у почетку овога века мислило о науци и књижевности међу Србима? Момч. Ив. 51.
Ада Негри, 70.
Српска књижевна Задруга, Бор. П. 122.
Франсиск Сарсеј (* 1828 † 1899). Од Commentatora, 175.
Шеста годишња скупштина Српске Књижевне Задруге, 191.
Модерна грчка литература (Константин Макрис), — Л. — 272.
Ана Ритер, 291.

КРИТИКА

Павле Аршинов: Српске земљорадничке задруге. Од **П. М. И.** 29.
Secesija, studija o modernoj umjetnosti, od Ive Pilara; Vladimir Jelovšek: Simfonije. Од **J. Скерлића** 51, 71, 91.
Летопис Матице Српске, уређује Милан Савић. Од Др. Јована Радоњића 106, 123.
Др. Ст. Окановић: Мисли о задаћи и важности естетичког васпитања. Од Љотића 143.
Janko Leskovar: Sjene ljubavi. Pripoviest. Од Ст. М. Луковића 210.
Источно питање у XVIII веку. Деоба Пољске и Кајнарџиски уговор. Написао Албер Сорел. Од Слободана Јовановића 241.
A. G. Matoš: Iverje. Slike i sličice. Од К. 242.
Ив. Павловић: У јато, голубе! Од Ј. 273.
Борисав Станковић: Из старог јеванђеља. Приповетке. Од — m — 273.
Драгомир Брзак: У комисији (св. I—V). Од Лаерта 320.
Mach v. Richard: Beiträge zur Etnographie der Balkanhalbinsel. Од Ш. = ница 354.
Dr Kleantes Nikolaïdes: Macedonien. Die Geschichtliche Entwickelung des Macedonischen Frage in Alterthum, in Mittelalter und in der neueren Zeit. Од Ник. 354.
Berücksichtigung der Individualität in der Massenerziehung. Inaugural-Dissertation von Dušan Rajičić. Jena 1898. Од Љотића, 383.
Др. Ђ. Димовић: Писма из Шпањолске. Од Св. 383.
Ото Дубислав плкм. Пирх: Путовање по Србији у години 1829. Српски превод од Др. Драгише Мијушковића. — Од Ј. — 403.

Уметност

ПОЗОРИШТЕ И СЛИКАРСТВО:

Гордана, ускокова љуба. Глума у 4. чина. Написао Лаза Костић. — m — 14.
Народно позориште у 1898. год. — m — 30.
Статистички поглед на рад хрватског народног позоришта у години 1898. 52.
Сеоба Србаља, од Ђ. Јакшића. — m — 91.
Стерија и Трифковић у Народном Позоришту. — m — 107.
Најновија слика Паје Јовановића: Furor teutonicus. Од С. Тодоровића, 143.
Четири витеза, фантастична легенда у 5 чинова, од А. Буржоа и М. Масона. — m — 175.
Шест вечери г-ђце Х. Шумовске у Народном Позоришту. — m — 191.
Олуја, шала у 1. чину од Д. Брзака. — m — 211.
Г. Божа Димитријевић у Скендербегу. — m — 211.
Најновије слике Паје Јовановића. Од Павла Лагарића, 242.
Позоришни годишњак за сезону 1898.—1899. — Д. — 274.
Новије талијанско сликарство. Од П. Лагарића, 291.
Бестидници, комедија у 5 чинова од Е. Ожијера, — Д — 291.
Страх од радости, комедија у 1. чину од г-ђе Жирарден; На леп начин, шаљива игра у 3 чина од М. Савића; Обмана, драма у 3 чина, од А. Николића. — Д — 321.
Адалберт Матковски, берлински глумац, као гост; Гаврани, комедија у 4 чина, од Анри Бека; Позоришна прослава. — Д — 383.
Три мускетара, написали А. Дима отац и Август Маке; Крив, драма од Рихарда Фоса. — Д. — 403.

МУЗИКА:

Лоренцо Перози. — вл — 31.
Ирис, опера Пјетра Маскањија. — вл — 31.
Леонарди, симфонија Пјетра Маскањија. — вл — 31.
Дона Дијана, комична опера Резничека. — вл — 31.
Бетовенова музика за Гетеову трагедију »Егмонт«. — вл — 107.
Птичар, оперета у 3 чина, од Хелда и Веста, музика од Карла Целера. — вл — 175.
Концерат оркестра Народног Позоришта. — вл — 211.
Станислав Бинички. — вл — 212.
Смиљана, опера у 4 чина од Ф. С. Вилхара. — вл — 335.

Разно

»Савез Добротворних Задруга Српкиња« 16.
Српска Православна Женска Задруга Св. Мајка Ангелина 16.
Св. Мохор 16.
Slovanska knjižnica 16.
Kveti 16
Нов хрватски часопис 16.
Приповетке Рад. М. Домановића 16.
Нови »краљ француских песника« 31.
Гроб Јосифа Руњанина композитора хрватске народне химне 32.
Нова слика Паје Јовановића 32.
Срби чланови руског археол. друштва 32.
О Црној Гори 32.
Чешки »Соко« 52.
»Шумадија« 52.
Други словенски новинарски конгрес 52.
О босанским мухамеданцима 52.
Словеначка »Глазбена Матица« 52.
Руски филолози о Србима 72.
† А. Рибичка 72.
Нове слике 72.
Српски научарски радови на туђим језицима 72.
Српске нар. песме на мађарском језику 92.
Свесловенска Матица 92.
Новости у чешкој књижевности. — Ј. Зд. Р. — 108.
Српска Академска Задруга у Бечу 108.
Нове српске музикалије 108.
Јавно предавање Ст. Новаковића 124.
Дом за сиротну и напуштену децу у 1898. години 124.
Хрватски Салон 1898. 124.
Французи о Толстоју 144.
Осип Лурије 144.
Осамдесетогодишњица хрватског књижевника Ивана витеза Трнског 176.
Руска академија за литературу 176.
Јавне читаонице и библиотеке 176.
Пушкинова прослава у Тавријском двору 196.
Пушкинска изложба у Царској Академији Наука у Петрограду 196.
Змајеви »Ђулићи увеоци« 212.
Нов лист 212.
Још један српски научни рад у немачкој књижевности 212.
Вођ кроз Далмацију 244.
О српској флори 244.
Питања за прикупљање музичких обичаја у Срба 244.
Рад Матице Хрватске за 1898. годину 244.
Педесетогодишњица од смрти Александра Петровића — Петефија 275.
Из Науке 275.
Књиге VIII кола Српске Књижевне Задруге 275.
† Бунсен 275.
»Заробљеница« 275.
Толстој и америчка цензура 276.
»Das litterarische Echo« о српским журналима 276.
Први годишњи извештај српских основних и више девојачке школе у Сарајеву 276.

»Друштво за српско народно позориште« у Новоме Саду 292.
Гетеова прослава 292.
Нова позоришна сезона у Загребу за 1899. — 1900. годину 292.
Немачке књиге 292.
Скупљене песме Ленског 292.
Стогодишњица рођења др. Јована Хаџића—Светића 323.
Споменик Ђорђу Рајковићу 323.
Фрањо Прешери 323.
Распис награда 323.
Два војничка дела о балканском полуострву 323.
Балканско полуострво 323.
Једно дело о регулисању Ђердана 324.
Најновији рад Стојана Новаковића 355.
Georges Serviéges 356.
О словенској глаголици у Француза 356.
Велика француска енциклопедија 356.
Историја општа од Лависа и Рамбо-а 356.
О Далмацији 356.
»Дрхтаји душе« 356.
Нова књига Јосифа Холечека 356.
Edouard Sayous. — Н. С. П. — 386.
Један словенски лист им француском 386.
Француско издање Николаидесове »Маћедоније« 386.
La Grande Encyclopédie 386.
О цариградској патријаршији 386.
Први курдистански лист 386.
Српска приповетка на немачком 387.
Из науке 387.
»Деда учи унука мачевању« 387.
Из чешке књижевности 387.
Матица Српска 387.
Матица Хрватска 388.
Свети Марко од Микел Анџела 403.
Ирина Фадосова 403.
Народно Позориште 403.
Revue L'Art Dramatique. 403.

ПАМЕТАР:

Стр. 132.

ЧИТУЉА:

† Проф. **Илија Вукићевић** 108.
† **Радоје Роганović - Црногорац** 176.
† **Манојло Грбић** 176.
† **Барон Франо пл. Геталди - Гондола, дубровачки начелник** 244.
† **Владимир М. Јовановић** 276.
† **Владимир Радовић** 324.
† **Каролина Свјетла** 324.
† **Милован Т. Јанковић** 356.
† **Др. Радмило Лазаревић** 404.

БИБЛИОГРАФИЈА:

Стр. 16, 32, 52, 72, 92, 108, 124, 144, 160, 176, 192, 212, 244, 276, 292, 324, 356, 388, 404.

СЛИКЕ

1. Стојан Новаковић, српски књижевник 1.
2. Утопљеница, сликао Ђ. Крстић 3.
3. Вече, сликао М. Мурат 5.
4. Гуслар, сликао Р. Вукановић 7.
5. Аморети, сликао У. Предић 9.
6. Самсонова младост, сликао Л. Бона 11.
7. Хенрик Сјенкјевич, пољски књиж. 14.
8. Владимир Карић, српски географ 17.
9. Вила у приморју, сликао А. Беклин 19.
10. Полазак Вукосављев у чету (из »Гордане«), сликала Б. Вукановићка 21.
11. Гордана ослобођава Вукосава из тамнице (из »Гордане«) сликала Ђ. Вукановићка 23.
12. У Пуљу, 25.
13. На путу у Задар 26.
14. На Сплетском тргу 26.
15. Црква Св. Спиридона у Задру, снимио Д. Владисављевић, архитекта 28.
16. Dr. Лаза Костић, сликао М. Мурат 30.
17. Митрополит Дионисије 35.
18. En face, вајао С. Роксандић 37.
19. Из југоисточних крајева Краљевине Србије 41.
20. Сленац, сликао Бретењије 43
21. Мотив из Дубровачког Приморја, скица М. Мурата 45.
22. На Грушком пристаништу код Дубровника 47.
23. Херцеговка, сликао Е. Верне Леконт 48.
24. Константин Григоријевић Данил, српски сликар 53.
25. Архангел Гаврило, сликао Данил 55.
26. Чергарска кафана у Цариграду, сликао Ст. Тодоровић 57.
27 Из старог Београда: Дорћол, сликао Е. Брауман 59.
28. Из старог Београда: Пазарни дан, сликао Е. Брауман 61.
29. Споменик Адаму Мицкијевићу у Варшави 63.
30. Пиринчана или развалине дворца принца Јевђенија у Београду 65.
31. Ада Негри, талијански песник 71.
32. Рујер Јосиф Бошковић 73.
33. Велес 75.
34. Тунел на прузи Скопље-Митровица 77.
35. Изненадна бура, сликао А. Шрајер 79.
36. Лов на пастрмке 81.
37. Коњиц 83.
38. У Гучетића врту, скица М. Мурата 87.
39. Dr. Јаков Командер Ђудина 93.
40. Демир-Капија 95.
41. Маза, сликао А. Бугеро 97.
42. Весела вожња, сликао Ј. Бјешин 99.
43. Лужичка Српкиња, сликала Б. Вукановићка 100.
44. Део Дунавског Казана 101.
45. Теснац у Казану 101.
46. Адакале 103.
47. Светолик П. Ранковић, српски књижевник 109.
48. Из Стеријина репертоара (таблô), снимио М. Јовановић, дворски фотограф 111.
49. Болеслав Прус, пољски књижевник 112.
50. Невеста, сликао Ф. Ироли 113.
51. Легипатска ропкиња, сликао Н. Зихел 116.
52. Мост преко Вардара код Скопља 118.
53. Св. Симеун Мироточиви 120.
54. Свршено је! сликао Габријел Макс 125.
55. Јуда, сликао П. Клеменс 127.
56. Ускрс, сликао П. Кислинг 129.
57. Поглед са Босфора на улаз у Црно Море, сликао Ст. Тодоровић 131.
58. Поклонице на Христову гробу, сликао А. Бугеро 133.
59. На студенцу, сликао У. Предић 135.
60. Конавоке, сликао П. Голц 138.
61. Илија Вукићевић, срп. књижевник 145.
62. Козак певач, сликао Р. Брант 147.
63. »Цар Никола« пароброд срп. бродар. друштва (фотогр. снимио Ч. Антонијевић 159.
64. Ђурађ Бранковић, цртао Л. Коен 151.
65. Водопад код Јајца 154.
66. Александрйска играчица (фотогр. снимио П. Јовановић) 156.
67. Јов. Ст. Поповић, срп. књижевник 162.
68. Мода, изглед са Кади-Кеја, сликао Ст. Тодоровић 163.
69. У мају, сликао В. Менцлер 165.
70. Илија Станојевић, члан Кр. Срп. Нар. Позоришта (у неколиким улогама), фотогр. снимио г. М. Јовановић, дворски фотограф 167.
71. Цариградски пиљар 170.
72. Извор Буне у Херцеговини 172.
73. Ђура Јанковић, српски песник 178.
74. и 75. Спољашњи изглед Цркве Св. Богородице у Цариграду 179.
76. Унутрашњи изглед цркве Св. Богородице у Цариграду 179.
77. Парке, сликао М. Туман 181.
78 Зграда Генер. Конзулата Краљевине Србије у Скопљу 183.
79. Турска војна музика честита пред Српским Конзулатом у Скопљу Крсно име Њ. В. Краља Александра I. 183.
80. Биће белаја! сликао Урош Предић 185
81. А. С. Пушкин 194.
82. Мина Карапићева Вукомановић 197.
83. Сабор у Призрену пре Косовског боја, сликао Ст. Тодоровић 199.
84. Гроб Марка Краљевића, сликао Вељa Миљковић 201.
85. Стеван Дечански, сликао Урош Предић 203.
86. Псанчева воденица, сликао Ф. Звјержина 205.
87. Капела у Феризовићу 207.
88. Стражара у Призрену 207
89. Дом католичке Пропаганде у Призрену 207.
90. Адолф Хејдук, чешки књижевник 213
91. На тријовитој стази, сликао П. Стахјевич 214.
92. Сплет 217.
93. Сељанке из Крушева у Маћедонији 219
94. Бембаша у Сарајеву 221.
95. Главна улица у Шапцу, фотогр. снимио Љ. Вуловић 225.
96. Манастир Света Недеља у Маћедонији 227.
97. Мачји оркестар, сликао Ј. Адам 229.
98. Извор Комадине 231.
99. Лотосов цвет, сликао Е. Енке 235.
100. Павле Јовановић, српски сликар 246.
101. Таковски устанак, сликао П. Јовановић 247.
102. Играчица с мачевима, сликао П. Јовановић 249.
103. Играчица у Скадру, сликао П. Јовановић 253.
104. Свети Урош Цар Српски, сликао Урош Предић 255.
105. Српски конзулат у Битољу 257.
106. Српска школа у Битољу 259.
107. Хотел Београд у Битољу 261.
108. Улица у Битољу 263.
109. Манастир Буково код Битоља 265.
110. Василије Верешчагин, руски сликар 278.
111. На Шипки је мир! сликао В. Верешчагин 281
112. Слатке воде код Цариграда, сликао Ст. Тодоровић 283.
113. Дубровник 285.
114. Мала Венеција 287.
115. Јосиф Подградски, професор и књижевник 293.
116. Град Бочац 295.
117. Цар-Звоно у Москви 297.
118 Ужице 299.
119. Јесењи дан, сликао Л. Мунте 301.
120. Српски конзулат у Солуну 303.
121. Манастир Трескавац код Прилепа 305.
122. Пераст 307.
123. Мазена, сликао А. Вагнер 309.
124. Архимандрит Никифор Дучић 326.
125. Тридесетогодишњица Краљ. Срп. Народног Позоришта. I. група: † Лаза Лугумерски, † Алекса Бачвански, † Лаза Поновић, Марија Цветићка, † Алекса Савић, † Марко Суботић † Наум Стојановић, Ђура Рајковић, † Тоша Анастасијевић 328.
126. Тридесетогодишњица Краљ. Срп. Народног Позоришта. II. група: † Тоша Јовановић, Милева Радуловићка, † Марија Јеленска, Милка Гргурова, † Љубица Коларовићка, † Марко Станишић, Милош Цветић, Јулка Јовановићка, † Димитрије Коларовић 329.
127. Босанка, сликао Ђорђе Ваштаг 333.
128. Светислав Јовановић, српски сликар 335.
129. Полазак у лов, сликао Светислав Јовановић 337.
130—138. Девет слика уз чланак: Од чега је људско тело? 343, 344, 345.
139. Мајнард Меренс, Краљ. Срп. Генерални Конзул у Холандији 357.
140. Прељe, сликао Светислав Јовановић 359.
141. Сабор у селу Булачанима Скопске Црне Горе 363.
142. Конак Косовскога вилајета у Скопљу 363.
143. Манастир Цара Уроша близу Нероднмља 307.
144. Стражара Кара-Таш (Црни Камен) на Шару 367
145. Зимња вожња, сликао П. Ковањски 369.
146. Чемберлен, инглиски министар спољних послова 373.
147. Салзбери, ингл. пред. министарства 373.
148. Штајн, председник Оранжске слободне државе 373.
149. Павле Кригер, председник трансвалске републике 373.
150. Цецил Родес, инглиски намесник у Јужној Африци 373
151. Генерал Жуберт, главни командант трансвалске војске 373.
152. Чедомиљ Мијатовић, српски књижевник 389.
153. Манастир Бања код Прибоја 393.
154. Мадона. Сликао Рафаел 395.
155. Арнаути пљачкаши. Сликао Р. Отенфелд 397.
156. Хиландарска гарда 399.
157. Бањалука 401.

али како је баш у то време у двору у Луписку рама господар спремао за неки лист опширан и исцрпан чланак: „О праву продаје пића за дворове као о основи друштвеног поретка“, а томе је Војтек и пехотице потпомагао увећање друштвеног капитала, и то тим пре што је продаја, и ако је паланка, била баш у дворским рукама.

Кад је тако потпомогао пет пута узастопце, заборави фењер у коме се свећа била угасила, али узе полууспавану девојчицу на руке и рече:

— Хајдете, вештице!

И жене су поспале у куту, те нико не испрати Марисју. Једном речју: мајка јој је остала на гробљу у Луписку рама а она је ишла у Љешчињец.

Изађоше, седоше у кола. Маргула викну на коње: „Хаааjд!“ и кретоше се. Санке су се с почетка тешко буљале по паланачком блату, али се ускоро дохватише белог и пространог поља. Вожња је ишла лако, скоро се и не чујаше како саоници клизе по снегу. По некад само коњ фркне, по некад из далека, веома из далека допре лавеж паса.

„Ишли су, ишли. — Војтек је терао коње и певушио полугласно: „Сећаш ли се, лоло, шта си обећавâо“; али за мало, па умуче и поче да клања. Прекретао се на десно и на лево. Сањао је да га у Љешчињцу туку по леђима што је изгубио пакет с писмима, те се с времена на време будио и говорио: „Триста му!“ Марисја није спавала, јер јој беше хладно. Широко отвореним очима гледала је бела поља, која су јој сваки час заклањала тамна леђа Маргулина. Мислила је у тај мах како је мама умрла, и мислећи о томе сећала се врло добро бледога и сухога лица маминога са избеченим очима — и полусвесно је осећала да је то лице веома, веома волела, да га нема више нити ће га икад бити у Љешчињцу. Тâ видела је својим очима како су је закопавали у Луписку рама. Сетивши се тога, хтеде да заплаче, али како су јој зебле ноге и колена заплака се од зиме.

Мраза до душе није било, али је ваздух постао оштар, као обично кад се одјужи. Војтек је имао бар у желудцу велику количину топлоте којом се снабде у луписку рској крчми. Господар Луписку ра је боме с правом приметио „да ракија зими греје и пошто је она једина утеха нашега народа то, одузимајући великим поседницима могућност искључиве продаје, дакле искључивог тешења народа, одузима им се и утицај на народ.“ Војтек је у тај мах био толико утешен да га ништа није могло сневеселити.

Није га сневеселило чак ни то, што су коњи дошавши до шуме, најпре смањили корак, ма да је пут у шуми био много бôљи, а за тим ударивши у страну претурили саонице у шанац крај пута. Пробуди се до душе али не разумеде добро шта се десило.

Марисја га поче гурати.

— Војтече!

— Шта кречиш?

— Претурили сте.

А Војтек упита:

„Је л' стакло?“ и заћа.

Девојчица седе крај саоница, склупчи се и сећаше тако. Али јој лице наскоро сасвим озебе, те поче опет гурати спавача:

— Војтече!

Нема одговора.

— Војтече, хоћу кући!

А до мало опет:

— Војтече, иначе ћу поћи пешке ....

На послетку пође. Чинило јој се да је до Љешчињца врло близу. Сем тога знала је пут, јер је сваке недеље њиме ишла с мајком у цркву. Али сад је морала ићи сама. У шуми је снег, мимо југовину био велики, али је опет ноћ била видна. Снежни одблесак мешао се са бледом светлошћу облака, те се пут видео као на дану. Марисја, гледајући кроз мрачну шуму, могла је врло далеко догледати црна и укочена стабла која су се јасно оцртавала на белој подлози. Тако исто је јасно видела како је снег прионуо дуж стабала. Неки свечани мир је владао у шуми и давао је детету храбрости. На гранама је било пуно леденица, а с њих је капала вода, једва чујно ударајући о гране и гранчице. Али то је био једини глас који се чуо, иначе је свуд около мирно, тихо, бело, немо, глухо!...

Ветар није дувао. Гранчице покривене снегом нису се ни помицале. — Све је спавало зимњим сном. Могло се чинити да је и снежни покривач на земљи, и цела нема и оснежена шума, и бледи облаци — да је све то чинило неку белу целину — мртву. Тако бива кад је југовина. Једини жив створ, који се кретао као мала црна тачкица у сред ових немих величина, била је Марисја. Добра, мила шума! Ове капље са леденица можда су сузе за сирочетом. Дрвеће овако велико а овако милостиво према детету! — Само самцито, овако нејако, јадно, у сред снега, ноћи и шуме гаца поуздано, као да нема никакве опасности. Изгледа да се јасна ноћ брине за њу. Има у томе неке велике сласти кад се нешто сићушно и слабо предаје и поверава тако огромној снази. — Девојчица је ишла већ доста дуго и најзад се умори. Сметаху јој тешке, сувише велике чизме у којима се њене ножице непрестано спотицаху. Тешко је било извлачити таке чизметине из снега. Уз то није могла ни рукама слободно мицати, јер је у једној испруженој и укоченој држала оних десет грошића што јој даде Куликовица. Бојала се да их не испусти у снег. По неки пут почињала је гласно плакати а затим је нагло прекидала, као да хоће да се увери е је ко не чује. И доиста шума је чула. Капље са леденица падале су једнолико и некако жалосно. Сем тога можда је чуо још когод.

— Дете иде све лакше.

Да неће да залута?

Откуд!

Пут, као бели, широки трак који се сужава у даљини, лежи јасно између два зида црних дрвета.

Девојчицу поче обузимати неодољив сан.

Сврте с пута и седне под једно дрво. Капци јој се сами затвараху. У једном тренутку учини јој се да по снежној белини мама иде к њој с гробљанске стране. Нико није ишао. Дете је ипак било уверено да неко мора доћи.

Ко?

— Анђео.

Та зар није стара Куликовица говорила да њу анђео чува. — Марисја га је познавала. У кући, у мајке је био један насликан с крином у руци и са крилима. Доћи ће сигурно. Капље са леденица чују се јаче. Можда то његова крила обарају капље.

Мир! Доиста неко иде. Снег, и ако је мек, шкрипи јасно, кораци се примичу и примичу се тихо али брзо. Дете радосно подиже сањиве трепавице....

Шта је то!!

Некака сива троугласта глава, с усправљеним ушима, гледа пажљиво дете.... страшна, гнусна....

С пољског превео

Лазар Р Кнежевић.

ТАМАРА

(М. Ј. ЉЕРМОНТОВ)

У Дарјалском дубокланцу,
Где кроз маглу Терек бије,
Црна као стење под њом
Старинска се кула вије.

Царице је, зле Тамаре,
Ова кула вита, тéсна.
Тамара је анђ'о лепи
Ал' ко демон зла и бесна.

А кроз маглу полуноћну
Сија огањ — пурпур сами;
Он путнику поглед скреће
И на ноћни одмор мами.

И Тамарин глас се чује,
Глас пун жеље и пун страсти;
Свемоћна је чар у њему,
Непојамне пун је власти.

На глас мâмни к њојзи хита
Купац, ратник, пастир дерни....
Пред њиме се врата шире
И прима га свнух верни.

А на одру чудно меком,
Пуна злата и рубина,
Она чека.... Пред њом кипе
Два пехара пуна вина.

И сплићу се топле руке,
На уснама усне горе;
Чудновати, дивљи звуци
Целу ноћ се туна оре.

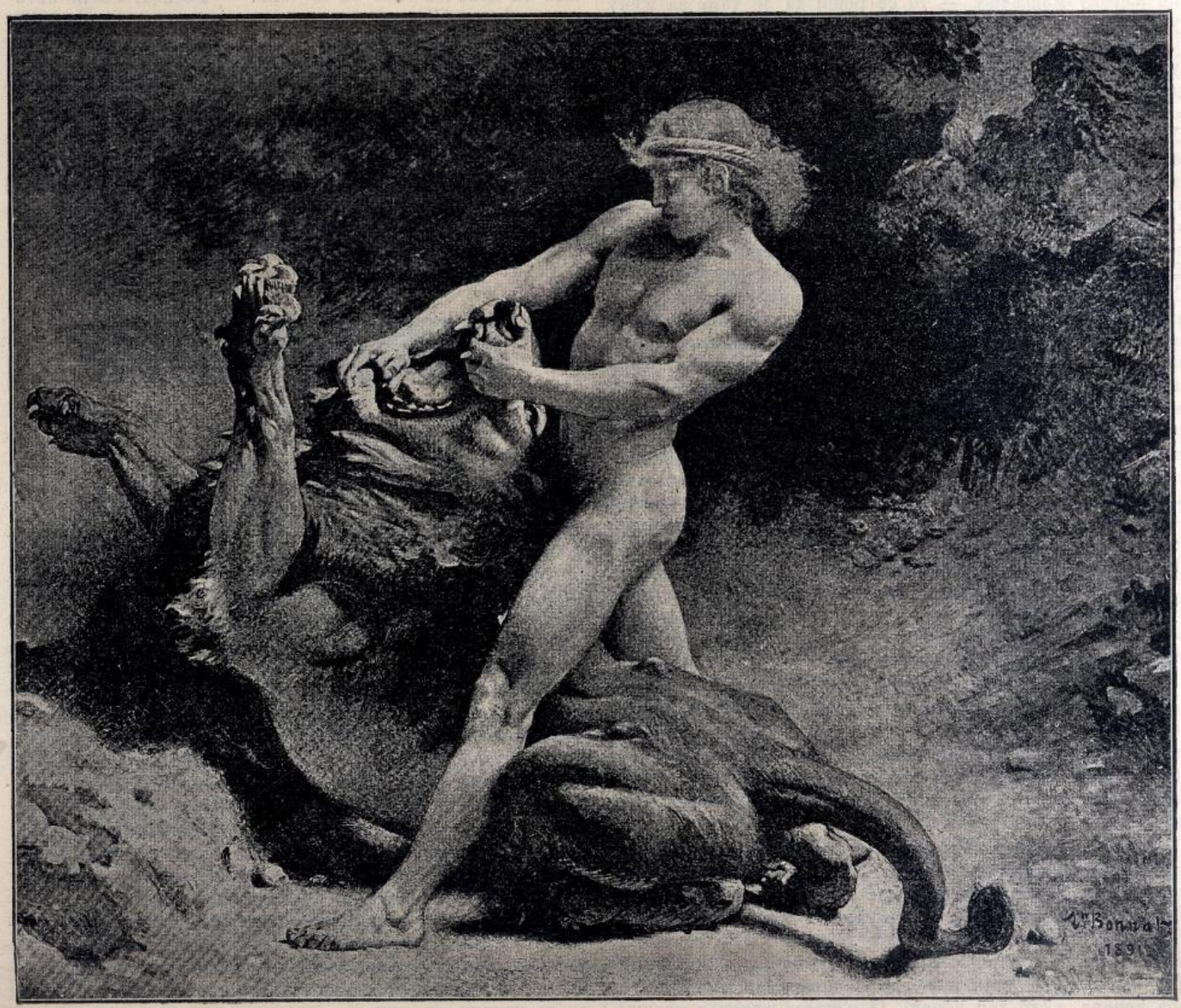
Ко стотина да је дошла
Младих људи, лепих сваша
На сватовску игру ноћну
Ил' подушје богаташа.

Али тек што светлост јутра
По горама зраком сине,
У кули је мир и тама —
У тренутку пир умине.

Само Терек Дарјал дере
И с грмљавом кроз крш рије;
Вал на вал се с пеном пење,
Вал се с валом брзо вије.

И у плачу мртво тело
Ужурбани носе даље....
А са окна бела слика
Последње му „Збогом“ шаље.

Опрашта се пуно нежно,
А глас јој је сладост права,
Ко да усхит за нов сусрет
И љубљење изражава. **Р.**

Самсонова младост, *слика Л. Бона.*

Наша писма

Штутгарт, децембра 1898.

(Герхард Хауптман: „Fuhrmann Henschel". — Г. Жарко Савић). — Баш некако у оно време кад је Хауптманов комад „Ханела" на београдској позорници пропао и када је исти комад — кога је узгред буди речено Ђорђе Брандес назвао „бисером новије немачке поезије" — од једног озбиљног кричичара београдског оглашен за комад глуп и без икакве садржине, баш у то време поздравила је немачка позоришна и читалачка публика са највећим одушевљењем, а немачка критика са једногласним признањем, најновије позоришно дело Г. Хауптмана: „Кирицијa Хеншел." Већ сам наслов дела казује нам да је материјал црпљен из свакодневног живота. И доиста јунак ове драме прост је кириџија који је узгред и крчмар у једном месту у Шлезији. Хеншелова жена, са којом је дуго година мирно живео и радио, разболи се. На смртној постељи мора Хеншел да јој обећа да после њене смрти неће узети служавку Хану за жену; Хеншел обећа. Али пошто му је немогућно кириџијати и крчму држати без жене, и пошто се Хана показала вредна и добра — по његову мишљењу — то се реши да је узме за жену у пркос дате речи и у пркос томе што је Хана као девојка била мати. Одмах после венчања Хана се показује у правој боји: лена, џандрљива. Хеншел да би је обрадовао, доводи њено ванбрачно дете у кућу да га усвоји, али она неће да зна за њега. Најзад, у одсуству Хеншела, Хана се упушта у интимне односе са луцкастим крчмарским момком. Хеншелу ово достављају гости и он, сетивши се своје задане а неодржане речи, сматра целу своју несрећу за казну божију и убија се. — Као што се види: нешто свакидашње; нешто што се догађа на сваком кораку у животу, како варошком тако и сеоском Из овог материјала израдити дело какво је „Кирицијa Хеншел", у стању је само Г. Хауптман. Ретке, веома ретке су драме у којима су личности тако верно, тако прецизно и до најмање детаљности потпуно израђене. Хеншел, Хана, Хеншелова жена јединствене су слике у модерној драми. Једном речи: овде је Хауптману, као мало коме до данас, пошло за руком да нам изведе пред очи оно чему данашња модерна реалистичка драма тежи, т. ј.: да нам један догађај тако изведе пред очи да овај сам за себе говори, да све у делу уметника буде тако удешено и намештено да се рука и мисао творца - уметника нигде не примећују; једном речи: да све буде толико блиско природи у колико је то у опште могућно. То је идеја коју је још стари Сервантес кроз уста свога Дон Кижита овако формуловао: *„Уметност сама за се не стоји више од природе, она ову само допуњује тако да тек онај, који уметност и природу, и природу и уметност у једно сиоји постаје савршеним песником".*

У „Ханели" и у „Потонулом звону" показао се Хауптман као лиричар ванредног дара, само је та лирика често пута — рекао бих — поцепана, испретрзана, помешано бисерје са кошчаним дугмадма. У „Кирицијa Хеншел" нема лирике, али се Хауптман овде показао као психолог коме у новој немачкој литератури тешко да има парњака. —

Једва једном нешто што се директно и нас Срба тиче. 16. децембра (по новом) гостовао је на овд. дворској позорници наш сународник и познати уметник госп. Жарко Савић члан опере Фрајбуршког позоришта, у улози Плонплона у Флотовљевој опери „Марта", а 26 истог месеца у улози Каспара у Веберовој опери „Фрајшиц." Господин Савић који је певао за ангажман постигао је оба вечера врло леп успех. О његову гласу и певању мислим да је излишно говорити, јер је госп. Савић београдској публици, која је имала више пута прилике слушати га, врло добро познат. Мање познат биће госп. Савић београдској публици као глумац. Оперски певачи који су у исто време и добри глумци врло су ретки у опште, а за штутгартску оперу може се готово рећи да их и нема. Госп. Савић зацело је добар глумац, јер се одмах види да није пролазио кроз разне конзерваторијуме. Тиме хоћу да кажем да је његово држање на позорници при певању просто и природно, а не афектирано као што је то случај код огромне већине оперских певача, а и код многих глумаца — питомаца конзерваторијума, и то у толикој мери да је сада већ покојни Митервурцер, запитан за његово мишљење о упливу тих конзерваторијума — или како их називају: фабрика вештака — рекао: „Конзерваторско је образовање лепа етикета на празној боци".

Госп. Савић није до сада подлегао овој општој болести — афектирању: а то је по мом мишљењу нешто што иде у прилог његовој уметности, јер ништа тако није одвратно посетиоцу позоришта као претераност у игри глумца или певача; претераност која врло често прелази у карикатуру. Далеко сам од тврђења да је госп. Савић, „савршен" и „ванредан" глумац, али је певач чије држање на позорници при певању не приморава слушаоца да отклања очи са позорнице да би тако сачувао утисак што га певачев глас на њ чини. — Господ. Савић ангажован је за Штутгартску дворску оперу од године 1900. До тог времена остаће као члан на Фрајбуршкој опери, а ако му буде могуће пропутоваће идућег лета Балкан т. ј. даваће концерте у Софији, Солуну, Цариграду и др. местима.

Ми Срби можемо се овом ангажману радовати прво с тога што је тиме госп. Савић, поред добивене титуле „дворски оперски певач", ступио у редове уметника чија је будућност осигурана пензијом; а друго с тога, што се и из тога да видети да кривица, што у Београду нема опере, не лежи у оскудици талената.

Ј. Адамовић.

Наше слике

— *Утопљеница* (сликао г. *Ђ. Крстић*).— Последњи чин једне читаве трагедије! — Херцеговачки устанак био је у јеку. Љубав за оне кршеве, за оно свето и крваво тле многе је одвела у љути бој. Па и он, верни војно и отац нејакога чеда, одазвао се дужности и својега срца и своје памети. — Његова глава није била довољна казна, требало је и породицу уништити. Дом је претворен у згариште, јер му љубу и чедо не нађоше. А да су пошли само обалом бучне реке, нашли би и матер и чедо .... Ето, тај моменат представља ова г. Крстићева слика која му је и донела диплому академског сликара.

Ванредно слагање боја са претежно хладним тоновима веома помаже целокупном утиску ове одличне слике, која је сада у нашем музеју. —

— *Вече у Грушкој Луци* (сликао г. *Марко Мурат*). Дневни жагор већ се утишао. Домови су осветљени и окна им одблескују у тихом Јадрану чију површину ни поветарац не ремети. Према јасном плаветнилу дубровачкога неба издвајају се са брежуљка контуре витих чемпреса, а у благом сутону назиру се разређени домови и „алоје" грушке. Мир. С часа на час само чују се рибарски узвици и одмерени ударци барчиних весала који ће се за мало изгубити у блискоме пристаништу. За дневном топлотом наступило је благо и свеже вече. — Млада Дубровчанка изашла је на веранду својега дома да се надише свежине, да се и опет нагледа лепоте и да сањари. Можда се мислима пренела у цветно и велико

доба Дубровачке Републике, када су силни од силнијих тражили њено пријатељство и посредовање. А можда у њезиним сањаријама има и себичности: можда покушава да загледа у своју будућност која јој, нема сумње, излази пред очи у најружичастијим бојама.... Али ко ће знати њезине снове? То нам сликар не каже, али нас његов уметнички производ нагони да *мислимо* о томе, и да тако допуњујемо слику, а тиме је и постигао свој циљ.

— *Слепи гуслар* (сликао г. Р. Вукановић), *Усмена* народна књижевност развија се и цвета док се не појави *писмена*. Чим ова почне да се јавља и да напредује, чим захвати и народне кругове, усмена књижевност опада, вене и кржљави. Па тако је и са гуслама, тим верним пратиоцем народних јуначких песама. Њихово место заузела је *књига*, а гуслара је заменио писмени човек. Некадашња изрека: *„Где се гусле у кући не чују, ту је мртва и кућа и људи“*, данас нема оправдања. Данас би се могла изменити у изреку: *„Где се књига у кући не чита, ту је мртва и кућа и људи“*.

Гусле су се до данас сачувале још само у по неким српским крајевима, али народно поштовање према њима и њихову значају сачувано је свуда у Српству.

Данас се гусле још најобичније виђају по вашарима, и то већином у слепаца који од њих и живе.

Слика г. Вукановића верни је снимак таквога гуслара. После неколиких сликарских скица, ово је до сада једина *слика* која представља изумирање српских гусала. Рађена је са пуно љубави и разумевања, па је за то и откупљена за наш музеј.

— *Аморети* (сликао г. *Урош Предић*). — Долиј још воде на овај камен љутац, нека је стрела што оштрија!

Журно се предали послу који већ има свој одређени циљ; а велзевулски осмех игра им на уснама, јер се у напред радују ономе чуду што ће снаћи срце младачко.

Посао тек што није готов!

Пази се, младости, јер ако те ови несташци можда још нису нашли, нећеш им ни умаћи! —

Потпуно уметничко цртање, ведар и јасан колорит везују гледачку пажњу за ову г. Предићеву слику која је сада властитост нашега музеја. —

— *Самсонова младост*. *Леон Бона*, француски сликар, од чијих слика доносимо једну у овом броју, родио се 20. јуна 1833. год. у Бајони. Био је ученик Мадрацоса у Мадриду, а 1854. Коњиста у Паризу. Чувен је нарочито као портретиста и историјски сликар. Међ његовим сликама нарочито се издвајају: *Адам и Ева крај мртвог Авела* (1860): у музеуму у Лиљу; *Мучење св. Антонија; Антигона са слепим Едипом* (1865), *Вазнесење богородичино* (1869). Од 1875 год. одао се нарочито портретима, и стекао је великога гласа са своје оштре карактеристике и јасности боје. Тако н. пр. мајсторска су му дела: портрети *Гревија*, *Виктора Ига* и *Тијера*. Међу новијим му сликама истакле су се са јаког реализма: *Распеће Христово*, које се налази у једној сали министарства правде у Паризу (1874), и његов *Хијоб*, *Идила*, (1889), *Разбијени бокал* (1890). Одличан је колориста; с нарочитом симпатијом представља народни талијански живот (*Scherzo*, *Tenerezza*, *Non piangere*).

Слика, коју му данас доносимо, представља младог Самсона, како окушава своју снагу, борећи се с лавом, коме, пошто га је савладао, снажним мишицама својим разглобљава чељусти. Гледајући ту слику чини вам се, да ни народна машта, која је том библијском Херкулу дала толико снаге да је чак и храмове обарао, није ту снагу представила са више израза и силе, но што је ова слика. Лице је у Самсона мирно, али по енергичном покрету и затегнутим мускулима, на први се поглед види, да то за њега није неразмерна борба, но да јој је дорастао. Слика је дакле од несумњивог ефекта, и ма да представља маштину творевину, изгледа вам да је узета из стварног живота. **Л.**

КРОНИКА

НАУКА

Нов Теслин проналазак: чишћење коже електрицитетом. Наш слављени Тесла изишао је пред свет са новим проналаском. То је апарат за учестано прекидање електричне струје. У њему је направа која фантастичном брзином прекида и обнавља електричну струју; таквих прекида може бити 300 па и 400 тисућа у једној секунди! Утицај тако често прекидане струје веома се разликује од утицаја сталне, непромењене струје. Тесла је употребљавао за своје опите струју од два милијона волти. Таква струја могла би у тренутку убити масу људи, кад би била стална; а испрекидана не показује никаквога осетног утицаја. Испрекиданом струјом човек се препуни електрицитетом; из њега на све стране лете електричне искре; а додирујући га, полећу из њега електрични траци од по неколико метара дужине, који су без икакве опасности, и ако су скопчани са неугодним осећањем. — Теслин апарат веома је просто удешен. То је метални табурет који је изолован, како то електротехничари кажу, т. ј. који не пропушта струју у земљу. Електризовани субјекат налази се на томе табурету, држећи проводнике електричне машине у којој се производи испрекидана електрична струја.

Овим својим апаратом Тесла изводи само физичке опите, јер, како сам вели: није лекар да покушава и физиолошке. — А баш физиолошке појаве, изазване испрекиданом струјом, и јесу од нарочита интереса, јер ова врста струје има необичну особину: *она чисти боље од сваког сапуна!*

Једном Тесла, бавећи се око својих апарата, пусти веома снажну испрекидану струју кроз медну лопту која је била превучена јаким слојем црне боје. Тек што струја прође кроз лопту, а са ње се подиже читав облак црнога праха. Задржавши струју погледа лопту, чија је површина сад постала са свим чиста и сјајна! Место медне лопте сад Тесла постави човека, на ком је електрицитет одмах учинио своје: организам је био тако очишћен, да ни најискуснији бањар не би могао боље. Испрекидана струја очистила је кожу и од најмање нечистоте, и уклонила са ње и оне оку невидљиве делиће. Тесла је цртао писаљком по субјектовој кожи, али после испрекидане струје није од цртежа остајало ни трага, па чак ни онога који би се микроскопом могао опазити. Није потребно ни говорити о практичној употреби овога апарата, којим ће се н. пр. микроби са коже у тренутку уклањати. Осим сваковрсног чишћење, овај апарат има још једну особину: он оснажава изнурене; а температура туберкулозних болесника долази до нормалности под његовим утицајем.

Теслина слава — српска дика!

КЊИЖЕВНОСТ

Хенрик Сјенкјевич. Доносећи у овом броју Сјенкјевичеву сличицу „Анђео“, мислимо да није излишно донети, у неколико потеза, и преглед његова живота и рада. Он је потомак литавске породице настањене у краљевини пољској (отуда му и псевдоним Љитвос); а родио се у Вољи Окреској, близу Лукова, 1846. године. У Варшави је походио реалну гимназију, затим универзитет где се бавио философским наукама.

Књижевну каријеру почео је као сарадник перио-

дичних часописа, пишући новеле, скице и чланке из друштвеног живота.

Године 1876. пропутова Немачку, Италију, Француску, а нарочито Америку, где се бавио две године.

Непосредни плод тога путовања била су *Писма* из Рима и Париза, а затим из Америке која су штампана у „Газети Пољској". Та му писма донеше име знаменитога писца. — После тога још је неколико пута ишао на пут и походио Грчку, Цариград, Палестину и источни део Африке *(Писма из Африке)*.

Стално живи у Варшави а лети проводи у купатилима, најчешће у Закопану у Татрама. — Од 1893. год. је члан Академије Уметности.

Већ прве му приповетке и новеле (Стари слуга, Хања, Орсо, Преко степа) задивише маштом, живошћу карактеристике и поетским осећањем, ма да им се разложно пребацивало да су писане у мало болесном, нервозном и песимистичном расположењу. У неким се дотицао друштвених и домаћих питања, не штедећи оштре критике и по некад горке ироније. Положај сеоског сталежа, његова напуштеност, занемареност и његово необразовање јесте предмет његових неколиких можда најлепших новела (Цртице угљеном, Јанко свирач, За крухом, Бартек победилац).

На једанпут се млади писац баци на друго поље, и у великом историском роману *Огњем и мачем* указа се као тако необичан дар, да томе роману само стихови недостају па да буде прави јуначки спев. Одмах за њим изађоше (као наставак у неку руку) два друга романа: *Потоп* и *Госпођин Володијовски*.

Затим, са необичном живошћу и гипкошћу талента, што задиви цео свет, поново промени предмет и жанр. У роману *Без догмата* даде дубоку студију модерна човека који, једно под утицајем данашње философије и књижевности, а друго услед претеране осетљивости и осећаја за лепоту, без занимања, без дужности и обавеза долази до расула свог моралног бића, човека коме се савест затупила, воља ослабила, који у опште нема никаквих уверења, никаквих циљева.

Као што је *Ропство код Татара* било припрема и проба за велике историске романе из XVII века, тако је историска слика из времена Христова „Хајд'мо за њим" претходила претпоследњем делу Сјенкјевича, роману (у три свеске) *Quo Vadis? (Куда ћеш?)* чији је предмет Нероново гоњење Хришћана и победа Хришћанства над многобожачким светом.

Последње његово дело, *Крсташи*, изашло је прошле године у *„Тигодњику илустрованом"* и преведено је у исто време на руски језик.

Сјенкјевич је не само знаменити писац романа, него је уопште велики, узорни писац, зналац језика и стилиста коме данас у Пољској равна нема, а мало ће их бити и у свету.

Као свима новим а знаменитим појавама у књижевности, тако је и Сјенкјевичу подражавано и подражава се, и његов је утицај веома осетан у начину писања, у стилу, и у самој композицији.

Ми имамо у преводу само омање приповетке и новеле: *Стари слуга*, *Хања*, *Орсо*, *Цртице угљеном*, *Јанко свирач*, *За крухом* и *Из дневника иознањскога учитеља*.

Колико је то омиљен писац нека послужи поред осталога и то, што је његов роман *Quo vadis?* преведен на енглески и за неколико недеља продато је 800.000 примерака само у Америци.

УМЕТНОСТ

Гордана, ускокова љуба, глума у четири чина. Написао Лаза Костић. — У Народном Позоришту 5. децембра 1898. г. [1])

Ја не знам над чијом су главом у последње време више и једнодушније изломљена копља критичара, и ко од нас још није осетио „право" и дужност, да се баци каменом за Лазом Костићем . . . .

Гордана је очекивана радознало.

И ако је она сама за ширу публику била потпуно нова, њена трагична историја била је доиста позната. Несрећна судбина њена да *чак* код критичара матичиних пропадне, њене литералне авантуре у страном преводу и њена изненадна појава после скоро десетогодишњег ћутања, дали су данас томе очекивању нечег чудног и занимљивог. [2])

Ретке су бурне и авантурске литерарне судбине какву је преживео Лаза Костић. Размажен, уљуљкиван славом, он је брзо, раскошно и као у сну проживео своје цветне дане; то је било тако рано, тако давно, да се Лаза Костић данас једва сећа својих шекспирских амбиција: хладна јесен наступила је врло рано и врло оштро, и с њеним блеђим данима нашао се Лаза Костић одједном напуштен од свију: пријатеља, критике, позоришта, Матице, публике. У ствари, сам је Костић осетио велики део те истине, разумео је судбину и испио је ту чашу доста хладно и мирно.

Има их који у то време не умеју или неће да осете скромни остатак својих амбиција. Својим натегнутим стиховима, надутим аутобиографијама или водљикавим путо-

---

[1]) Штампан као рукопис у 100 књига. на Цетињу, 1890.

[2]) Летопис М. С. IV. кн. 1889. Оцењивачи Милан Савић и Јован Грчић —

Gordane, comédie en quatre actes de M. Lazo Kostitch, traduite du manuscrit serbe et adaptée à la scène française par M. Charles Piguet (Corbeil, imprimerie Jean Créte.) Реферат Jules Lemaitre-a у „Journal des Débats" од 27. (8. јуна) маја, 1891.

писима, из којих стрче још само оголеле антикварске амбиције, задувано јуре они за колима која више никад стићи неће, у место да су на својима, која још каскају лагано али сигурно.

Писац *Гордане* данас није међу таквима.

Гордана је плод мирне, сталожене јесени пуног, раскошног живота. Она је доброћудно, каткад безбрижно ћеретање проживелог старог војника. Његове су бајке примамљиве, миле, јер су његове амбиције скромне и сићушне. Она је тиха комедија ћеретања, ако хоћете и драма .... доброћудна. Наивна, тупа шала; лак, благ подсмех; каткад мирна, ведра збиља; неколико озбиљних момената, можда трагичних, али без једног вриска, без јатагана, без крви ....

Гордана је песма, можда последња *песма* Костићева. Ви нисте чули тихи, промукли глас старога певача. Он пева себи, при чаши својој; његови дани су прошли; ако имате ува, ако имате срца за песму, ви ћете прићи његову столу ....

Гордана, кћи старога гусара, љуба је ускок-Вукосава. Размажена у богата оца она је чудне, слободне главе и воли веома, воли себично свога војна. Вукосав је ускок, јунак, мало и поносит према слабом љубавном осећању, али и он воли од срца своју љубу. Михат-бембер, побратим Горданин, волео је такође своју посестриму и прерушен као четник Вукосављев, жељан освете, завидно мотри на изгубљену драгану и срећног супарника. И кад је једном Вукосав пред Михатом увредио своју љубу, одгурну је ногом од једног озбиљног мушког разговора. Михат и сам уврећен, не могаде да отрпи и намисли освету. Издајом његовом допаде Вукосав тамнице Алил-бега Боичића. (II.) Али кад Михат виде како Гордана очајно лудује за драганом, он се застиде пред тим великим осећањем, покаја се и поможе избављење ускоково. Гордана умирена и срећна, јер ће она, женска глава, избавити свога драгана, постидети јунаштво му и четника и „макнути му из коријена онај сувишак мушке дивине и да се освети, дâ — дâ — да се освети за ону ногу.“ (III) Преобучена као паша са („змијоглавим“) ускоцима долази она двору Алил-бегову. Михат је већ преплашио празноверног Турчина „везиром змијоглавих“. Гордана, преобучен везир, задобија силно благо и избавља Вукосава. Ту пред бегом бије она лако буздованом свога драгана; искушење за њој учињени грех. (IV) По том оду и после малих још искушања покаже се Гордана своме сужњику.

Гордана је, рекосмо, *комедија*. Она је врло сировог градива и опет нежна комедија, нежна — јер у овом тренутку не видимо друге речи за ону фину нијансу збиље и комичнога што је она црта. Она је сувише оригипална и *мало* комедија, јер је комедија до краја. То је заигран сакривен осмех на уснама, подсмех збиљи или ономе што *изгледа* збиља у животу. Она је шала, благ подсмех самоме себи, јунаштву, поносу, љубави, страсти, позоришту, нама; али је та шала доброћудна и тај подсмех не вређа.

Већ прве сцене дају карактер комаду. Монолог Михата-бембера („Михате, Михате! Луда главо, сметена памети! Михате“ .... и т. д.) или она лепа, једна од најлепших и најкарактеристичнијих у комаду: разговор и доскакивање Которанина и Дубровчанина (Јефто Задранин и Иван Маргетић): свеже народно оштроумље, леп звучни језик, досетке каткад и фриволне, али увек лаке и природне.

Ето већ и Ахилове пете Костићеве: *интригант, побратим Горданин*. Овде је наперено још највише и најправеднијих замерака. Народна песма[1]) коју је Костић за основу узео, разуме се, те компликованости нема, исто као што нема разлога да се и овде унесе. Она је оно што чини највише чудног и непаметног у овом комаду. Али је и та интрига слаба, случајна и не сувише намерна. По фаталној традицији и овде се интригант Костићев мора прерушити у гуслара.

Ја се не заустављам на оном одиста слободном подсмеху и у онако *отвореном* облику доста ненавикнуте шале кад Гордана бије свога драгана, јер доста их је срећних, који ће већ добацити Костићу и ту кокетерију са женама и њен незгодан морал .... Свакако она је у врло слободној, нешто чудној и дивљој шали.

Али ми заборављамо да смо у III. чину. У њему може бити свега, само не досадног и непријатног. III чин цео је бајка, бајка чаробна, детињска, наивна.

Замамљиво, наивно ћеретање бајке, лак подсмех, ведра шала, симпатична количина лица. Бег је простак, глупак, али шала, и шега с њиме није ни оштра ни идиотска. И он сам на крају изгубио се у овој шареној гомили добричина, и ви му се неосетно, и сами не знате зашто, доброћудно смејете, симпатишете.

Сад да видимо *Гордану* у народном позоришту.

Прво с глумцима.

Нећемо да кажемо да улога није за Г-цу Нигринову, нити видимо у овај мах какав срећнији избор, али морамо да признамо да су и Г-ца Нигринова и *Гордана* много лепше но што смо их те вечери видели. Поред борбе с дијалектом и акцентом, Г-ца Нигринова подлегла је искушењу трагачарске махнитости Костићеве, па је тај карактер дала и оним моментима код којих није смело бити двоумљења.

Онај дубоки бол, крхање, вршак; или да поменемо само ону сићушну али карактеристичну сцену.

(мужу) — „Немој, пусти их да се бију! —

Елате господо, елате јунаци!“

На место слободног, размаженог, мало дрског каприса; финог, лаког подсмеха: Гордана је овде изашла у озбиљној, претенциозној позитури охоле Амазонке.

Иста је замерка и г. Љ. Станојевићу. Ускок-Вукосав је добар јунак, честит човек, али никада херој. И писац, бар код Вукосава, није никад то заборавио.

Пред пашом (преобученом Горданом) врећан, кињен он непрестано чува своју мирну, доброћудну нијансу.

И остали су се трудили доста, само их је највише страдало у лепом говору јужног дијалекта. Г. Д. Петровић играо је слабије, али је ту био још најприличнији.

Костим нам се није свидео; било је нечег сувишног у њему. Кад се већ, на несрећу, мора говорити о „тумачењима,“ изгледа нам да ни она нису помогла правилном или бар *нашем* тумачењу комада.

Оставили смо да на крају речемо најправеднију и најискренију хвалу, на крају, јер је у њој оно што је после свега још неокрњено у утиску, и што је те хвале, *без сумње*, заслужно.

Гордана је врло оригинална. Она се неће често јављати у репертоару, ми то нећемо, нити жалимо; она нас на то није ни обвезала. И њеној праведној судбини врло је скромна будућност, врло, врло скромна, чак можда и међу скромним делима Костићевим; два крајња интереса: здрава, невина забава узане, потпуно наивне публике, и овда онда тихо ћеретање, разговор неколиких литерарних гурмана. Али је у њој поезија коју нико неће порећи, и снага коју никад неће, бар на *српској* позорници изгубити: поезија њеног прекрасног језика.[2]) Осим неколико

[1]) Вук, Нар. песме III. 337., *Љуба Хајдук-Вукосава*:

Подиже се туре од Удбине,
Од Удбине крваве крајине,
Младо туре Боичић Алиде, и т. д.

[2]) *Гордана* је непреводљива, и није ни чудо што је поред иначе њезина локалног карактера протумачена доста чудновато у страној критици (в. Lemaitre-a). Овај је разлог, поред оног што смо о њој већ рекли, и противу каквог накнадног стављања њеног у стихове и музику, и ако је потпуно градиво за комичну оперу. —

каламбура (Видоје, очњи вид, видео; сутуран, утуран) и неколиио већих слобода у речнику, она је писана лепим српским језиком, свом свежином мелодичког јужног наречја, једрином, пуним животом његовим, што би свакако требало чешће чути на српској позорници.

m.

РАЗНО

— *„Савез Добротворних Задруга Српкиња“*. 20. новембра прошле године била је у Новом Саду скупштина „Добротворних Задруга Српкиња“ ради оснивања „Задружнога Савеза“. На скупштини је било заступљено 17 Добротворних Задруга, које су у начелу примиле оснивање Савеза, и које су утврдиле, да се због Савезних Правила сазове за овогодишњи Ускрс нова скупштина у Сремским Карловцима.

*

— *„Српска Православна Женска Задруга Св. мајка Ангелина“*. Крајем прошле 1898. год. основале су Српкиње у Будимпешти Задругу под горњим називом. Задрузи је циљ: да се подигне васпиталиште за више опште образовање српских православних девојака; а за стручно образовање да их издржавају у будимпештанским стручним средњим и вишим школама. — Ову је Задругу основало око 150 Српкиња из Будимпеште и са стране.

*

— *Св. Мохор.* Словеначко друштво Св. Мохора дало је својим члановима прошле године 6 књига одабране садржине. — Друштво је имало *77,131* члана; више за *5591* од претпрошле године. Прихода је било *91,256* фоината и *64* крајцаре; трошкова исто толико. Главница је друштвена *30,816* фоината и 72 крајцаре.

*

— *„Slovanska knjižnica“*, коју издаје Габршек у Горици, донела је у 77.—8. свесци *Берачицу*, приповетку из Босне. Руски написао *Винко Зорић*, а превео *Подравски*. Стр. 202. Цена 36 крајцара.

*

— *Květy“*, чески журнал, доноси у свом претпоследњем броју из пера српскога пријатеља г. ***J. Холечека*** *Путничке утиске из Босне и Херцеговине.* — Немачки журнал „Das litterarische Echo“ није задовољан овим г. Холечековим радом; мисли, да му местимице недостаје објективности. За доказ наводи ово место: *„Српски? ушита гостионичар: Не знам тај језик. Ако не желите немачки, можемо говорити* ***Хрватски*** *или Чески, али српски не знам! А све је ово казао Српски.“* Али кад се зна, наставља „D. l. Echo“: да је *српски* и *хрватски* једно и исто, може се гостионичареву говору само смејати. — Да између српског и хрватског језика доиста нема никакве ***научне*** разлике, познато је сваком; али како их разликују у ***политици***, изгледа да још само „Das litterar. Echo“ не зна.

*

— *Нов хрватски часопис.* Од 1. јануара (п. н.) почео је да излази „Весник краљ. хрв. слав. далм. аркива“ за хрватску историју. У њему ће се штампати изворне расправе историјског, палеографског, генеалошког, хералдичког и сфрагистичког садржаја, рецензије домаћих историјских дела и дела страних литература, у колико се односе на историју јужних Словена.

Часопис издаје управа земаљског аркива, а уредник му је аркивар Др. Иван пл. Бојничић.

*

Наш сарадник *г. Радоје Домановић* дао је у штампу низ својих приповедака, које ће излазити у појединим свесцима од по неколико штампаних табака. У првом свеску (6 штамп. табака) биће приповетка *На млађима свет остаје.* Претплатна је цена 0·60 дин. Новац треба слати или писцу у Београд (Ломина улица) или штампарији и издавачкој књижари Михаила Костића у Пожаревац.

БИБЛИОГРАФИЈА

ЛИСТОВИ

1. **Невен.** Бр. 9. — *Чика Змајовин лист.* Год. 1898.—9. Загреб. Издање српске штампарије.

2. **Vienac** zabavi i pouci. Бр. 1. Год. XXX. Уређује *Бартол Инхоф* Власништво и тисак Дионичке Тискаре. Загреб 1899.

3. **Slovenské Pohľady.** Časopis zábavno-poučny, Redaktor Jozef Škultéty. Ročnik XVIII; sošit 12. V Turčianskom Sv. Martine. 1898.

4. **Prosvieta.** Лист за забаву, знаност и умјетност. Бр. 1. Год. VII. Уређује *Др. Велимир Деželић.* Тисак и наклада Антуна Шолца. Загреб 1899.

5. **Zlatá Praha.** Obrazovy časopis pro zábavu a poučeni. Čislo 1; ročnik XVII. Redaktor Jaroslav Kvapil. V Praze 1899.

6. **Ратник.** Лист за војне науке, новости и књижевност. Година двадесета. Књига XLII, свеска III, Новембар (са пет прилога). Издаје Војно Министарство. Одговорни уредник ђенералштабни мајор *Милош Васић.* У Београду. Штампа Краљ. Срп. Војног Министарства 1898. год.

7. **Зорица.** Дечје новине. Год. II, број 3. Уредник *Мих. Јовић.* Штампа државна штампарија краљевине Србије. Београд 1898.

8. **Дело.** Лист за науку, књижевност и друштвени живот. Децембар. Година пета. — Уредник *Др. Драг. М. Павловић.* Београд. Парна Радикална Штампарија 1898. —

9. **Бранково Коло** за забаву, поуку и књижевност. Год. V, бр. 1. Власник и уредник *Паја Марковић Адамов.* Српска Манаст. Штампарија у Ср. Карловцима. 1899.

10. **Учитељ.** Педагошко књижевни лист. Орган учитељског удружења. Година XVIII, свеска за новембар. Власник и издавач Учитељско Удружење. Уредник *Дим. Ј. Соколовић,* учитељ у Београду. — Београд, штампано у Држ. Штамп. Краљ. Србије 1898. —

11. **Slovanski svet.** Letnik XI, štev. 24. Isdatelj lastnik in odgovorni urednik Fran Podgornik. Na Dunaju, 1898. —

12. **Босанска Вила.** Лист за забаву, поуку и књижевност. Год. XIII, број 22. — Власник и уредник *Никола Кашиковић.* Сарајево, 1898.

13. **Службени војни лист.** Орган и издање војног министарства. Уредник: ђенералштабни пуковник *Вукоман Арачић.* — Бр. 53 год XVIII. Штамп. Краљ. Срп. Војн. Министарства.

14. **Карађић.** Лист за српски народни живот, обичаје и предање. Година прва, број 1. — Издаје и уређује *Тих. Р. Ђорђевић* проф. алекс. учит. школе. — Алексинац. Штампарија Мате Јовановића, Београд. 1899.

КЊИГЕ

1. **Веселе вечери.** Библиотека. Св. I. Садржај: *Редов Стеван, Ноћни напад, Воља, Брилијант.* — Уређује одбор. Београд. Штампарија Свет. Николића. 1898. год. 16°, стр 33. — *Цена 0 30 дин.*

2. **Божићна печеница.** Приповетка од Стевана Сремца. Београд. Парна Радикална Штампарија. 1898. Издање б. ур. Гласника за науку и забаву. 16°, стр. 71. — *Цена 60 п. дин.*

3. **Поп Ћира и поп Спира.** Приповетка од *Стевана Сремца.* Сремски Карловци. Српска манастирска штампарија, 1898. — Издање Бранкова Кола. — (Отштампано из Бранкова Кола). — 8°, стр. 420.

4. **Милићев гроб,** слика из сеоског живота. Написао *Мих. Сретеновић.* Штампа и издање Павловића и Стојановића (Дубровачка ул. бр. 9.), Београд, 1898 — 8°, стр. 94. *Цена 80 пара дин.*

5. **Споменак.** Књига за децу. Кита друга. Прибрали *Л. Лазаревић и Д. Ј. Соколовић.* Београд, 1898. Штампа и књиговезница Павловића и Стојановића. 8°, 80 стр. Цена пола динара.

6. **Вода новог београдског водовода.** Мишљење које је поднео по налогу општине Др. *А. Гертнер,* ред. јавни професор на универзитету у Јени, директор Хигијенског Института. Превод с немачког. Београдска општина. — Београд, штамп. Д. Димитријевића, Иван Бегова ул. бр. 1. — 1898. — 8°, стр. 80. Цена ?

„**Нова Искра**“ излази 1. и 16. у месецу — Цена: на год. 16, по год. 8, четврт год. 4 дин.; ван Србије год. 10 фор. или 20 дин. у злату. — Претплата и све што се тиче администрације шаље се, Парној Радик. Штампарији, Кнежев Споменик бр. 7.

Власник и уредник *Риста Одавић.* Парна Радикална Штампарија кн. спом. бр. 35.

СТОЈАН НОВАКОВИЋ

(НАСТАВАК)

Оно што смо напред истакли као личне врлине Стојана Новаковића, то се сјајно потврђује и на његову раду као министра просвете и у опште на његову државном службовању. Сам вредан, савестан и промишљен у раду, захтевао је то неодступно и од својих потчињених, од свију органа струке којом је управљао. А како ни највећа радљивост не води успеху, или га јако омаша, без реда, системе, — уношење реда у државне струке, којима је Новаковић управљао, такође обележава министровање, државно службовање, па и целокупан његов јавни рад. А како и рад и ред може бити или у напредном или у назадном правцу, у правцу који води или не води рачуна о напретку струке у осталом образованом свету, у правцу који води или не води рачуна о приликама и потребама народнога живота, — од великога је значаја: *каквога* се правца држао Новаковић у јавном раду својем? — По свем што знамо о иницијативи и учешћу, које је Новаковић имао и има у јавном раду, види се да га је у том руководило светло и узвишено, пуно просвећенога родољубља начело: *напред* ићи, ићи током човечанскога напретка, али не пренаглити, не губити из вида битних особина, прилика и потреба своје земље, својега народа, својега словенскога племена....

На овој црти његова рада све ће се то лепо огледати.

Владимир Карић, *сриски географ.*

Као министар просвете, Новаковић је затекао уређење средњих школа од 1863. „За читавих десет година ово уређење није претрпело никаквих знатнијих измена, а 1873. год. за време првога министровања г. Ст. Новаковића, утврђен је први наставни план за све средње школе, па и за гимназије, у Србији. Тек те године, дакле, чини се први корак, да се доиста дође до давно жељене једноликости у предавању. И ако се већ законом од 1844.—5. г. смерало једноликом предавању у свима гимназијама нашим, требало је да прође без мало три десетине година, па да се, на пр., у једној школи који од прописаних предмета не предаје са 2 а у другој са 4 часа. О тачно одређеним програмима предавања такође ни помена нема. Програм предавања био је сам наставник: његово нахођење и умење. Требало је још 8 година.... те да на министарску столицу седне

онај исти министар, који јој је дао први наставни план (распоред предмета на разреде и часове), па да 1881. добије и прве утврђене програме предавања" *(Историј. преглед*, стр. 8). Те знамените године за средњошколску наставу, уз суделовање свију колегија и најистакнутијих наставничких снага у њима, састављен је и нов наставни план, којим је одмењен онај од 1873.

Па шта је свим тим урађено за нашу средњу школу? — Уређење од 1863., са утврђеним наставним плановима од 1873. и 1881. и програмима, остварено је, према тадашњим наставничким снагама како се најбоље могло, а у накнаду за напуштену класичну гимназију (од 1853.—1863.), дат је мах савременом, националном хуманизму, истичући бројем часова и свим осталим српски језик са старим словенским и књижевношћу, као и нове, туђе језике, немачки и француски.

Да овакав рад за средњу школу одговара Новаковићевим начелима, која смо пред овом цртом истакли, — јасно је; али исто тако види се и у свем осталом раду његову да се он руководи тим начелима.

Међу лепа, родољубива и државнички увиђавна дела Новаковићева спада и враћање (1873.) пок. Ђ. Даничића из Загреба у Београд, на катедру професора Велике Школе. Тим, ако се већ и није могло више поправити све оно, што је на штету српске науке и Српства учињено одузимањем катедре овом највећем српском филологу и одласком његовим у Загреб, — опет за то, Новаковић је, вративши Даничића у Београд, на катедру Велике Школе, колико се више могло исправио и — загладио погрешку свога претходника на министарској столици.

Прво своје министровање завршио је Новаковић 22. октобра 1873., за тим се као министар просвете враћао још двапут на исто место: 25. новембра 1874. до 19. новембра 1875. и 19. октобра 1880. до 21. септембра 1883. У међу времену наведених датума вратио се за библиотекара Нар. Библиотеке, па је (1874.) постао професор Вел. Школе и бивао као министар на расположењу. После трећег министровања, постане члан Државног Савета (1883.). 1884. примио је министарство унутрашњих послова, а за тим се 1885. врати у Државни Савет, одакле је 25. септембра 1886. послан за посланика у Цариграду. 10. септембра 1891. стављен је као посланик на расположење. Указом од 25. јуна 1895., као председнику Државног Савета, поверено му је председништво министарског Савета и министарство спољних послова, а 17. децембра 1896. уважена му је оставка и стављен је на расположење. 27. новембра 1897. опет је постављен за посланика у Цариграду, које место и сад заузима.

И ако је овако сјајно напредовање Новаковићево у државној служби одговарало његовим ретким способностима, опет као што смо напред видели, његово, нарочито треће, министровање, као министра просвете, дубоког је трага оставило не само у средњој него и у основној школи, и у целокупној просвети у Србији. Тада је донесен и закон о основној школи, који је прошле године одмењен новим, садашњим. Закон о црквеним властима довео га је у сукоб са тадашњом црквеном хијерархијом. И ма да се он упињао, да „црквено питање", које се услед тога истакло, сведе на попитовање или не — земаљских закона, опет за то противна страна успела је да му даде значај „канонски", у многом и политички, и да њиме заинтересује православље и — политику изван међа краљевине Србије. Ток догађаја и интереси земаљски временом су учинили, да и једна и друга страна попусти и преда забораву ту доста дугу и огорчену борбу тако, да је Новаковић за последњег свог министровања, као министар спољашњих послова, баш од те стране, од које је пређе био најжешће нападан, црпао помоћи и добивао потпоре у службено политичким пословима својим. Наравно, да овакав завршетак тога спора чини част и једној и другој страни, и један је од ретких, лепих примера у нашем јавном, политичком животу, како се и најогорченија борба може предати забораву, кад то заповедају користи земље и народа.

Али, заузимајући високо истакнут политички положај, Новаковић није могао бити поштеђен ни од последица чисто политичке, партијске борбе, која је у нас узимала често толико размере, да је у бригу бацала искрене и увиђавне патриоте и родољубе. Међу овима био је доиста и Стојан Новаковић. И ако је и сам припадао једној од политичких партија, напредној странци, опет за то, то му није ништа сметало да у дну душе осуђује небратску и дивљу, страначку борбу; да се и као високо истакнут државни службеник, и као одличан научник и књижевник, испне на ону узвишену и светлу висину, са које се догледа само истинска корист земље и народа.

Како је Новаковић знао запостављати користи страначке користима државним и народним, о том има ваздан доказа и лепих примера. Само један навешћемо овде.

Један пут дође к њему, као министру просвете, неки учитељ да моли за премештај. Новаковић му одговори, да га за сад не може преместити и да се стрпи онде, где је. Учитељ је дуго молио и кад је видео да ништа не помаже, извади из џепа напредњачку карту и покаже је министру, надајући се да ће га то омекшати и одобровољити. Новаковић му на то рекне: „Господине, ово је Министарство Просвете а не Главни Одбор напредне странке. Ни хиљаду Вам карата неће помоћи да добијете премештај." Учитељ се на то покуњи и изађе.

Осим тога примера, има их ваздан из којих се може видети, како се Новаковић знао узвишавати не само над страначким интересима него и

Вила у Приморју, *Сликао А. Бекић.*

над личним пријатностима и непријатностима,*) кад је у питању корист државна и народна. И они који су му били потчињени у државној служби, и они с којима је у друштву радио на разним политичким и културним, просветним и књижевним предузећима ваздан би знали наводити примера о Новаковићевој објективности, правичности и увиђавности.

Осуђујући страначку, бескорисну борбу, Новаковић је од 1884. до 1893. био иступио и из странке, којој је био један од оснивалаца. Тек на наваљивање својих пријатеља на ново је ступио у њу, а после три године био је и он међу „главним људима“ који су „растурили“ ту странку.

Његова спољашња, а у многом и унутрашња политика, добро је позната Србији и Српству, а исто тако и његов рад као посланика у Цариграду. Не спада у оквир овога листа, а не би било ни умесно још сад потање говорити о тој врсти његових послова; али слободно се сме рећи, да се Новаковић и у тим пословима руководио оним истим врлинама, која смо напред истакли.

Ну, ма колико да су ти послови доносили Новаковићу части, одликовања и заслужене награде; ма колико да се Новаковић по њима истиче као један од првих наших државника, политичара, — опет за то, по свем што знамо, срце је његово остало, на просветном, научном и књижевном раду. Као што му је књига и рад на њој једно од најмилијих занимања, којему жртвује своје од тешких државних послова слободно време, — исто тако, наставнички рад, као професора Велике Школе, остао му је, по његову признању, у најдражој успомени. Као професор историје Југословенске књижевности, од 1874. до 1881., са неким прекидима, — он је, стојећи на висини савремене науке, узводио и своје ученике на ту исту висину: књижевно-историјским методом, објективном критиком, дубоком научношћу и широким погледима, а управо заносио их својим говорничким даром **) и свима врлинама, које смо у њега видели још као у гимназијског наставника.

Али, ако се Велика Школа, на жалост, и морала лишити једне од највећих снага које је икад имала, опет за то својим плодним, научним и књижевним радом, Новаковић је одржавао не само везе са својим некадашњим ученицима, него је све нове и нове стицао, управо за ученике је имао *цело интелигентно Сриство*. О тој врсти Новаковићева рада, говорићемо у одељку за овим.

(свршиће се)

*) Занимљив је, а обележљив, овај догађај Новаковићев опет с једним учитељем. Пред својим првим министровањем, Новаковић је био одређен да прегледа основне школе у Крагујевачком Округу. У једном селу, учитељ га лепо дочека и угости. Новаковић је то примио као гостопримство, које се указује, по лепом српском обичају, сваком путнику и намернику, особито у местима у којима нема гостионица. Али, кад је дошло до оцене рада учитељева, Новаковић га по заслузи оцени. Учитељ, незадовољан с оценом, науми да учини нешто како би Новаковићу пресела гозба: затражи преко министарства да му Новаковић плати колико вреди та гозба. Али некако баш кад је тај „рачун“ стигао, Новаковић постане министар просвете. Учитељ, кад то дозна, појури у Начелство, да опозове ту тражњу. Али, било је већ доцкан: Новаковић пошље му преко Начелства тражени новац. *Крај свега тога, тај се учитељ за цело није могао потужити да му је Новаковић, као министар, учинио какву неправду.*

**) Ни прво ни остала своја предавања није „читао“ него је импровизовао.

ЈА НЕ ТРАЖИМ*) . . .

Ја не тражим да ми славе име
Јер таштина не весели мене;
Ал' ја желим да вас гоним њиме,
Да вас оно увек опомене:
На груд ону што сад мржњом дише
И на љубав — које нема више.

Свршено је . . . . Приспело је вече
И свечани пролетају часи.
Дан љубави што бурно протече
Сад се тихо на западу гаси.
После тога — сан развија крило
И све крије што је негда било.

1886. год.

† **Војислав.**

*) Ову до сада нештампану песму пок. В. Ј. Илића уступио нам је г. М. Павловић, проф., обећавши да ће од необјављених Војислављевих песама још по неку дати „Новој Искри.“ **Ур.**

ДВА РОДИТЕЉА

(слика из београдског живота)

Поново онај свакидашњи, досадни посао: жиговање и разређивање писама, бројање препорука и одвајање: 176, 177, 178 . . . . Бог те пита колико ће их бити! И то данас, то јуче . . . . то ће га и у гроб отерати. И сам увиђа колико је ниско на друштвеним степеницама; све би се дало трпети да сиротиња душу не претискује. Још кад дође претпостављени: „То не ваља, ово није добро!“, а њему дође да изиде на сред улице и гласно плаче. А Станко из општине просто му стао ногом за врат због неколико динара.

Рука се одмерено и несвесно диже и спушта, а у глави се котрљају црне, језиве мисли, једна за другом. Ето, толика писма промичу му преко прстију; у многима толико новаца, а њему једва крај стигне до половине месеца. Па му се душа учини пуста и разривена ко растурено огњиште. Живот његов тече у мраку; он иде по кољаву путу, личи на коња што по глибу вуче претоварена кола.

Сумрак се лагано разлева из углова по просторији зграде. Топло му је и загушно; он отаљава несвесно свој посао устављајући се почешће на каквој нечиткој адреси. Никада до сад нису са таком јасношћу излазиле страшне слике његова жалосног положаја — човек гурнут са свога места и пута у животу, савршено пометен и поремећен; бачен у брлог крајње сиротиње, изломљен недаћама и борбом, стоји у животу без вере, без помисли да ће му икад синути ведри дан. У кондуит-листи испод његова имена старији увек бележи „савесан, добар, скроман; може

Из „Гордане“, нове драме г. Др. Лазе Костића: **Полазак Вукосављев у чету.** *Сликала г-ђа Б. Вукановићка.*

се без бојазни употребити и за ствари поверљиве природе.“ Али не стоји да гладује и да има петоро деце; не стоји да не може да исхрани породицу. „Савесан“ хвале га писмено и усмено, али од тога њему кости пуцају. Откад је себе премештен из контроле у пошту, па ни указа, нити повишице. Лане га је управник о крсном имену потапшао по рамену, кад му је овај у понизности славу честитао и замолио да га има у виду. „Не брини се, Љубивоје, порадићу .... баш ћу порадити“, па на томе и данас стоји. А шта ће порадити? — Куд су сви измакли они што су око њега до јуче били! И свима је како тако добро, једини он нема чиме ни децу своју да исхрани. Па му се усели у памет слика неког Ивана поштара што је некаквим финим начином смотао шесет наполеона, па су га после четири месеца пустили и опет у службу примили. Више му је пута показивао како се отварају писма а да се не примети. „Море, само га узмем и промешкољим га међу прсте, и не гледам, а знам јесу л' банке ил' швапске форинте у њему“.

— Како би било...? — Наједанпут у мислима искрсну опет страшни Станко извршитељ: „Море, продаћу ти, дете ћу ти продати, ако ми до понедељника не нађеш бар две банке“. И та му претња непрестано звони у ушима. А данас је субота. Где да нађе две банке? Код кога да их добије? — „Мањ', ако би нешто...?“ и страшна се мисао још јаче угнезди у памет. Поглед му склизну на гомилу писама и препорука, а у памети као да заигра нешто: „Дабогме, ту, ту!“

Стари послужитељ Павле ослови га, али он ништа не чу. Та једна мисао завитла му свест. Тек кад му старац поднесе под нос писмо и остави на сто, мисли му се растурише.

— Молио бих за адресу, да ми напишете.

Он се несвесно маши пера.

— Говори.

— Али, молићу, пишите немачки, само тачно напишите адресу: Сави Маринковићу, студенту, студенту у универзитету Михен....

— Није Михен, Минхен.

— Минхен, Минхен....

— Коме то пишеш?

— Сину.

— Сину?

Он узе писмо и осети да у њему има новаца.

— Шаљеш му паре?

— Црне паре, мој господин-Љубивоје.... има једна швапска банка; Бог један зна за колико је суза и зноја

она купљена .... Жена ми је сву кожу с руку одерала перући туђе кошуље, а нешто смо узели и онако ....

Кад то сврши чича Павле, оде да прилегне. Он остао сам: претура, одваја писма и несвесно удара жиг по њима .... а она стара опасна мисао прикрада се полако и опрезно. Бега од ње, али она њега устопице гони. Помисли о свом болесном детету, о извршитељу, о Ивану поштару што је вешто придигао шесет наполеона; премишља о горкој сутрашњици, о понедељнику, али све наткриљује *она*, *она* мисао: из сваке помисли она искаче, мути му свест и душу. Суморне слике јадне прошлости, црних дана, магловита и жалосна будућност — никад краја голотињи и оскудици. А црна мисао некако се веже и ту, и одвуче пажњу на другу страну.

Рад је да нешто израчуна за кућу и апотеку; као родитељ хоће да мисли о свом болесном детету, о страховитом понедељнику, о својој тешкој голотињи, о људској неправди; — не иде: беже мисли као оловни облаци; прелеће журно с једне мисли на десету, са црне на страшну и непрестано се заустављa на *оној*, оној која му сад душу разрива и на пробу га ставља. Као да је неко подмеће; мисли протичу као магловите тајанствене сенке, али *она* неће никако да се измиче из памети; надкрилила се и завитлала свест у ужасну олујину ....

Из ходника се чује одмерен бат. Соба ониска, пространа, лампа мала те једва осветљује сто за којим је. Тамо подаље слаба светлост се губи и изумире у мрачним угловима, где леже нагомилани пакети. Мисли отпочињу тећи споро и досадно као и шеталица на сату. Нема више ни болесног детета, ни извршитеља, ни патње, ни прошлости: из тамне и замрачене душе избила она страшна мисао. И не лебди уплашено, него обуздала свест као човек коња кад завиличи. У духу ништа сем ње: ту је она целокупна, савршена: из магловите мисли постала је жеља, намера, план ....

Наједанпут застаде сказаљка на сату. Није стала; учинило му се само. Скочи са столице и узверено погледа свуд унаоколо по соби. Чуо је лупу. Причуло му се. Али, ето, одједном, неко говори? — Преварио се. Не говори нико ништа, нити има кога. Најпосле ослушну: у ходнику одјекује одмерен ход. Њега с леђа подујми као неки ветар и језовита хладноћа. Погледа тамо према вратима друге собе.

— Чича Павле!

Нико се не одазва.

Свест му притиште неко магловито и тупо осећање; малаксао, ухватио се рукама за главу да би заклонио и себе и свој поглед од чудноватих слика, што извенада заиграше од некуда. Али слике лебде и испред затворених очију — лепо их види како играју, час се приближе, час се измакну у даљину, Док их растури случајна лупа у близини. У њему се унедрио чудновати страх; ослушну: на улици галама; извесно се враћају са пијанке. Све се поново стиша, само *она* трепери; непрестано у памети лебди *она* мисао и гомила нешто тешко на душу. Кад приону столу, а оно писмо, само се од себе показа; изиде мимо остала; поглед му се заустави на том писму и он очас познаде свој рукопис.

Као да му поможе неко .... и за тренут ока — готова ствар! Само се писмо стрпа у шаке; тек што га дирну рукама оно се отвори, као да није била слепљена коверта — и погледа у извађену хартију: немачка новчаница од педесет марака. Кад издиже главу, а пред њим све празно: нестало оне мисли што се унедрила у душу. Брзо скупи и повеза растурена писма, те оде постељи да се мало одмори.

Како леже а њега нешто опече по леђима. То га збуни, те скочи, приђе лампи и одврну фитиљ што јаче може. Ал' у исти мах узе усиљено премишљати о томе како може стакло да прсне, за то уврну фитиљ са свим. Из углова, где су пакети, плаши га неко гребање. „Шта је то тамо?“ мисли уплашен, а не сме да приђе. Хтеде погледати у назад, ал' осети да га неко вуче са стране и чује шум иза себе. Осврте се, — ништа! Опет шум! Као и пре — тишина и мрак! Присети се да певуши неку песму; али задрхта од неисказана страха: још неко, истим гласом, звиждуће с њим ту исту песму. „Чудно!“ Не чини му се, него је одиста тако и да га није обујмио смртни страх, он би поново певнуо да се увери. Хтео би гласно сам са собом да говори, — грло се стегло, а за леђима лагано и опрезно приступа ладни дах неке чудне непојамне, страшне немани. Мисли му се збркале; а из те гужве и мрака избија лице болесног детета .... Па и оно се изгуби некуда. А иза леђа све ближе дах чудног страшила. Не може никако да се сети о чему је мислио: беже му мисли испред памети, као кад неко од потере бежи.

Осети страх од самога себе и страх од нечега незнаногa, што је ту иза њега. Похита лампи, отвори фитиљ, а стакло прште. Он се нађе у мраку. И тек што гасну пламен, што утрну светлост, а он осети сасвим близу иза себе онај ледени дах — шиба га по врату и мождини .... Једва нађе дрвени креветац и како га удари коленом, он се као вреће сруши лицем по њему, малаксао од страха и умора. Дуго је лежао ничице, сакривши очи у шаке у ужасном страховању, осећајући непрестано врх себе ону страховиту, хладну неман како све више прожима лубању и кичменицу. За леђима ледени дах, а пред затвореним очима светли се нешто из тамне даљине. И упиљила се та зрака, да продире душу и мозак. Тихим гласом помиње име господње и молитву збори, али глас му трне, из уста промиче угушени уздах — усне се мичу, но он не зна шта изговара .... Око оне светле зраке вода силна, безгранична пучина; поврх воде послужитељ чича Павле, чије је писмо отворио, маше му руком и виче: „Стој, стој! Нећеш, не можеш ти, брајко, побећи, бадава ти је све!“ А он као налази се у својој јадној собици, у с-кој улици. Ваздух га собни гуши, притискује га нека мора, али најтеже му је што му дах иза леђа не одмиче никако. Ослушкује слабо али брзо дисање малог болесника, свога синчића. Хтео би се сагнути, а малишан се исправи, иа њему мртвачка глава и кези се родитељу у лице. „Бежи, бежи! Не приступај!“ виче му син и гади га се. И онда испаде Јоксим, његов брат, што је био осуђен на неколико година робије, а лане је умро, испаде он у робијашком оделу, са ланцима, а поред њега стоји она невидљива ствар, осећа дах и ледену душу њену и ужасним очима га прождире. Кад се неман покрену, он поклецну коленима, издиже се џиновска рука и полако га стеже за гушу: „Зар не чујеш, шта ти довикује чича Павле са воде? — Ти си тај, ти! Тебе ми тражимо .... Нећеш ми измаћи!“ А друга огромна рука издиже у висину новчаницу. „То је, то је!“ чује се чича Павлов глас из некакве дубине. „То је, то!“ — Он познаде туђ, узети новац и би му врло чудно: откуд да знају ови и откуд код њих кад сам ја то стрпао у џеп! Пипну се за џеп — нема новчанице. Тад му би јасно, — ухватили су га. Нешто прште, нестаде светлости, мрак. Земља се изгуби испод ногу и он лебди у мраку и ваздуху. Неко га виче по имену и зове га. Познаје: то је глас жене и болеснога детета. Покуша да закорачи ногом, ал' нема подлоге, нема дна; одједном поче падати у страшну, мрачну провалију. Страх му стегао душник, још непрестано осећа иза себе онај ледени дах што му мути свест и леди срж у костима. Из дубине очајан глас: болесно дете његово виче га са самртничке постеље у понор; он хоће да одговори, али глас му се не чује, ни сам га не чује .... Из понора, из дубине провалије продиру кроз таму две сјајне тачке; он зна: то су очи болеснога синчића .... „Сине!“ —

Зора заплавила и увлачи се кроз прозоре у домове и жилишта. Мир ноћни прикупља своја крила. У ходнику

Из „Гордане“, нове драме г. Др. Лазе Костића: **Гордана ослобођава Вукосава из тамнице.**
Сликала г-ђа Б. Вукановићка.

се чује одмерени бât, а тамо из помрчине, лагано и тешко дисање послужитеља чича Павла.

— Чича Павле! узе да се храбри будећи га.... Чича Павле, хоћеш ли да испечемо по једну каву?

Старац не одговори, само се мало покрену.

— Питам: хоћеш ли да испечемо по....

А кад зачу мешкољење и кашаљ, он заћута. Стари се послужитељ лено подиже и појави.

— Ама, је ли теби хладно, човече? запита га овај.

— Није, брате!

— А мене ухватила нека дрхтавица.... Баш ми је зима!

Кад је јутром престало дежурство, они се кренуше кући. Изидоше заједно на улицу. Чим осетише ведри дах прохладнога јутра, живахнуше им лица. Ишли су ћутећи, бавећи се сваки својим мислима. Стари послужитељ и процеди коју реч кроз зубе, али његов садруг корача погружен и преплашено погледа на чича Павла.

Кад су дошли пред Жмуркову кафаницу, обојица се готово несвесно зауставише.

— Хоћемо ли на по једну?

— Знате, морам кући, одговара Павле.

— Ама, хајде, кад те молим.

— Не могу, јер сам дао и последњи грош за сина.... оно синоћ.

Овај уједанпут осети ону ноћашњу руку и хладни дах; али се прибра и повуче за рукав.

— Хајде, море.... Молим те!

Прођоше дугачак, узан и мрачан ходник што води са улице у задњу собу кафане и поздравише се са газдом, који је већ био на ногама и пуштао димове из свога старог, дебелог, вишњевог чибука.

Засели напољу испод ладолежа и ћуте. Чича Павле и говори и не говори, али друг као камен; послужитељ се вајкаше на благајника, докачи нешто и управника. Стари Жмурко слуша са стране и добаци реч, две.

— Па како код куће, кум Павле.

Чича Павле се издиже

— Како? Хвала Богу!

— А шта ти ради син.... твој Сава? Је л' Сава му беше име?

— Сава...

— Он је, чини ми се, још тамо негде на страни, на наукама?

— Тамо је још.

— Па како живи?

— Како? Ко пас на поздеру .... и још много грђе.

— Пати се?

— Пати наопако! Пати ко Христос!

Другу се раширила зеница и трепље као да му је мушица у оку; пирну ветрић, а он опет осети онај ледени дах врх себе. Одједном поврвеше све слике ужасног сна и мало му свест не помрча.

— Где ти је син? пита Жмурко.

— У Минхену.

Овога уплаши та реч. Лице му се очас смрачи, замагли му се пред очима, а онај ледени дах скроз га прожима; а пред очима игра му писмо, коме је он адресу исписао.

— Вала, Павле, Бог нек ти поживи сина, да му Бог да сваку срећу и напредак да сврши, те да и тебе у старости обрадује, да се не злопатиш.

— Хвала, куме, хвала вам. Бог нек му је на руци. Ја му се и сам дивим како може да издржи те патње. Једва крај крају хвата да не цркне! Тек трећи дан ако једе .... Мучи се, брате, ко црв испод церове коре. Ама, ето, добио вољу за науку, па шта ћу му .... Ил' ће пропасти, или ће бити човек.

— Па како се издржава?

— Не питај! Да не да Бог ни душманину такав живот .... Један Бог зна како му је.

Друг задрхта, стеже капцима очним, наже чокањ и загрцну се. Чича Павле настави.

— То је најгрђе .... то време и то место. Тамо је, брате, све скупо, школе су швапске, све за новац, а он нема .... Има два три друга, па, ја л' дају динар, два, ја л' не даду; али моја Стана највише страда; њу мртвачки зној пробије и све руке израњави перући из дана у дан туђе .... Она кўпи грош по грош и скабули коју цркавицу да црним хлебом црева не одере .... Баш нам је писао пре две недеље, веже небо за земљу, вели, у грдној је нужди, па жена моја заложи и црно испод ноката и баш му јуче отправих нешто новаца .... знам како му је.

Друг опет наже чокањ и загрцну се, а она тајанствена, огромна рука као да га притиште поврх темена. Зави се, пови по столици и крену да тресне о под да га чича Павле не задржа.

— 'Ма, шта вам је, добри човече?

А кад га погледа, чисто се зграну: виде пред собом друго неко лице, старије, мрачније; очи се изгубиле унутра и из њих стрчи бесмислена празнина и неки мрак.

— Шта вам је, за Бога?!

Али овај не говори, но грца. Угледа одједном покојног брата Јоксима, што је био на робији, виде велику воду и у далекој даљини чича Павла где виче; осети ону жилаву, мртвачку руку — стеже га и притискује; осети да пада, пада у провалију, у амбиз, ту је и болесни синчић — умире .... отпраћена писма .... опет чује реч „добри човече“.... и све се смеша, замрси и смути у глави, слике се замрсише једна у другу .... Опет га обави мрак: нестаде и Жмурка и чича Павла; само осећа онај ледени дах, просеца га скроз и стеже му мозак .... па одахну тешко, као самртник, очи се вратише назад, али лице оста и даље чудно мрачно и страшно.

— Господине ....

Павле се издиже и метну му своје руке на рамена; он клону на сто, као да га пусти она страшна рука.

— Бог ти дао, поче муцати горко и слабим гласом: чича Павле, сваку срећу и теби и детету твом .... Доживео највеће радости с њим ....

— И вама, да Бог дâ, исто било!

— А Бог нек плати и теби и сваком ће платити; веруј у Бога .... платиће.

Као кад кола слете низ брдо, тако и њему сиђе нешто тешко с душе.

Туга и безимено очајање кренуше се из дубине прсију, па да га загуше и плећи да разбију; оно збивено, укочено лице сабра се још више у чудне и непојамне уборе; а суза, у коју се сабрала сваколика туга, крупна суза изби из замагљених очију и скотрља се низ суво, сиротињом измучено, лице .... За мало, па потоком линуше топле сузе низ прљаве образе, спирајући грех са душе што га чини тешка, горка нужда и сиротиња.

— Ах, црви моји, ах, јадна децо моја! Тешко мени несрећнику!

Чича Павле му се наже са искреним саучешћем.

— Ама, шта је вама на души, добри човече? Знам: није ни вама лако .... верујем.

Стари Жмурко се подиже са свога места и ослови га. Али он ништа не чује, ништа не види. И опет се замагли пред очима и спусти се мрак на душу; слике се замрсише једна у другу, само тамо, у даљини, у мрачној, влажној соби лежи болни синчић на умору: јекће и грчи мршаве удове своје ....

1891. у Берлину.

М. П.

* * *

Отпловит' у прошлост, далеку ил' блиску,
И тражити по њој алемова зрна,
Па их онда низат' све у једну ниску —
Како је то дивно! — Благо оном који
Тако светлих зрна повише наброји!

У моме се оку крупна суза спрема.
Сва је прошлост моја као гробље црна:
Сем сухога лишћа у њој ничег нема.
Ја имађах сунце — да сјајно ли беше!
Ал' дођоше људи — па ми га однепе!

Децембар, 1898.
Париз.

Д. И. Јанковић

ДАЛМАТИНСКОМ ОБАЛОМ

ПУЉ — ЗАДАР — СПЉЕТ — ДУБРОВНИК — КОТОР

ПУТНИЧКЕ ЦРТЕ **П. Жусеа.**

Трст је аустријско трговачко, а *Пуљ* (Пола) војно пристаниште. Из овог последњег господари Аустрија

[1]) Доносимо на овом месту неколике црте једног француског туристе, Пола Жусеа, који је 1892. пошав из Париза нешто железницом, нешто лађом, а нешто колим', па и пешке, туристички обишао готово цело Средземно Море, додирнуо Далмацију, Крф и Грчку, видео Цариград и Александрију, обишао Кајиро — Ново и Старо — видео Напољ и пре повратка у Париз задржао се у Тунису, одакле су данас само два корака до Париза. Његови путнички утисци — кажемо утисци, јер великих каквих доживљаја и није било — хватани онако на брзу руку, брзо, као што су брзо јуриле и железнице, лађе или кола, нису већ ни по томе изгубљени, што се једна париска књижара подухватила, да их преда и широј публици. Тако је угледао света путопис **Un tour de Méditerranée**, путопис не баш изванредне путописне вредности али и не по све банални guide. Писац је непрестано држао у руци свој instantané (тренутни фотографски апарат), а већ познато је, да је ово данас неизоставна утензилија, без које

Јадранским Морем. У Пуљ се може ући само једним искривуданим каналом, који брани приличан број утврђења: она и чине, да у њ није лако ни ући, ни из њега изићи. Иза многобројних окука у каналу шири се као змијска глава пуљско пристаниште. Близу обале уздижу се величанствене арене, одржане можда боље од свих, које су Римљани оставили; неки их, чули смо, предпостављају чак и Колосеју. На другом крају пристаништа простире се убојна лу́ка, у којој велике оклопњаче, не́ме и повучене, чекају тренутак, да се ослободе везâ, које их држе и спутавају. Између арена и убојне лу́ке пружа се варош, а над њом се вйси статуа славног адмирала Тегетхофа; он је са својом малом флотом онако славно разбио Талијане код Лисе....

У Пуљу.

Мени је ту битку причао један талијански крманош, који у мало није у њој погинуо. Одајући сву хвалу присебности и храбрости аустријског адмирала, он је на врло смешан начин бранио талијанску част, која је овде била у питању. „Далматинци, т. ј. Талијани и чине, говораше ми он, најбољи део аустријских мрнара. Према томе, и ако су Талијани побеђени, ипак су други Талијани били победиоци. А шта ли би тек било, да су се раздвојена браћа здружила противу заједничког непријатеља у место што су се међу собом тукла?“ Ово дивно доказивање подсети ме на Солферино. Били тучени или у пола победиоци, Талијани су увек по нешто добијали у рату; доказ је то, што имају Италију. И знајте још, да се с друге стране Алпа рачуна с тим фактом, да се ратна судбина не одлучује на бојном пољу: главније је, умети користити се ратом.

Пуљске арене су из другог века и састоје се из двојног реда сводова, врло добро одржаних. Огромно камење, наслагано просто, даје целини изглед гигантског дела. У унутрашњости се још виде остаци царске трибине, подземни ходници, којима су улазили зверови, и канали, којима протицаше вода, што је арене претварала у језеро. Бо́ца и гомила земље покривају сада степенице: у подне, на сунцу, ту би се човек скоро могао испећи; изгледа вам, да ће суха трава до који час планути. У осталом поглед на море кроз сводове је диван: на плавом небу и води оцртавају се катарке и од времена на време видите као ле́т тица по неколико белих једрила како пролећу. Арене затвара јака гвоздена ограда: у њих се не може лако ући и у овој уској пустињи, чији звучни сводови одбијаху на далеко шум гомиле и урлање дивљих животиња, данас се чује само цвркање цврчака на сунцу или верање гуштерова по сухој трави. Кад већ бесмо на изласку, видесмо још последњег становника у овој самоћи — мачку и њене мачиће.

Пуљ је прашљива варош: вода се носи с једне једине чесме, на коју се долази и из дубине. Лепи споменици подсећају на цветно доба ове вароши: храм Августа и Рима, дивна мала грађевина, која подсећа на Maison Carré у Ниму; па онда златна врата и двојни портик или Porta Jovia, трем, који је водио у Капитол.

Варош се обилази за неколико часова; сем сељачког одела на горштацима из околине, друго ништа не буди радозналост. По једном дирљивом обичају за псе се свагда држи вода пред вратима у каквом каменом саплаку. Без сумње, овај обичај потиче од неког негдашњег несрећног случаја: можда је беснило честа појава у вароши, тако оскудној водом. Римљани немађаху ових корита, већ дивне резервоаре, из којих тецијаше не само бистра вода, већ и радост и срећа. Данас нема више ничега тога: Пуљ је опала варош, и да јој још аустријска марина не даје мало живота, она би била просто велико село.

Истријско троугласто полуострво, на чијем је врху Пуљ као тачка истакнута противу Италије, дели трстански залив од Речког (Кварнерског), Трст од Ријеке, аустријско пристаниште од мађарског пристаништа. Више пута смо се уверили. да се суревњиво ривалство, које је тако често подизало Мађаре противу Аустрије, огледа и у трговачким као и у политичким стварима. Мађари веома воле Талијане и то по заједничком осећању неповерења и мржње према Аустрији. Може бити да овом осећању треба и приписати то, што се често упоређује речки залив с напуљским. У осталом, нема сумње, пут, који води изнад речког залива и јесте диван: Абација у свом сплету повити и цвећа подсећа на Кастеламаре; зелени ртови, који се истичу у море, имају врло свежу појезију. Али овај крај спава, а онај у Напуљу живи. Ко још зна за кварнерски залив? Ко пак не говори о напуљском, чије успомене и сјај љупке природе маме и узбуђују и најравнодушније људе?

Речки залив је пун безбројних острва; изгледа, да су нека чак и на продају. Али Робинсон, који би их купио, био би у великој опасности, — сем ако би умео хватати рибе из воде и тице у лету — да у брзо не умре од глади или да се не укочи као и стене његове крајевине. На најлепшим од ових острва станују смели рибари, међу којима Аустрија рекрутује своје најбоље мрнаре.

Кроз сплет од острва долази се у *Задар*. Ова је варош готово кћи Млетака. То се види по њеним уским и поплочаним улицама без тротоара: све је ту ма̂ло, збивено, тајанствено. По овим малим улицама креће се

се путник не миче ни три корака. Он је онај прибор, који путовању даје велику важност чак и онда, кад је у руци обичног путника. Un tour de Méditerranée пун је ових фотографских снимака....

Писцу је на путу била и Далмација. Његов фотографски апарат ухватио је и одавде приличан број сцена и прилика, а појетски опис приказао их и широј, француској публици, која, као што је познато, не познаје баш много ове крајеве с ове стране Јадрана. Ми смо ов.е изнели те цртице, колико да не остану незабележене и у нашој књижевности. Његове путничке црте из Србије (пут 1893.) приказао је већ и руски илустровани лист **Њива.** **А. Ст.**

особито становништво. Јер сем Талијана, који у већини станују у вароши, у њу се свакодневно са села стичу и многи Далматинци, словенског порекла.[1]) Њих треба видети на пијаци или Млетачкој капији, кад улазе у варош натоварени живином, зелени и воћем.

Ови људи, високи по шест стопа и више, са својим црвеним капама, намакнутим до ушију, са својим пршњаком на плећима, са својим појасом, на коме су дуги ножеви, изгледају особито смели и одважни. Пруски краљ Фридрих Вилхелм од њих је и рекрутовао своју гарду.

На путу у Задар.

Већина их је одевена у крпе. Али какве богате крпе и какво поносито држање! Женско одело је исто тако чудновато. Црвене чарапе и шамија исте боје, прегача, јелек ишаран црвено, жуто, бело, као цветна ливада, — ето такво је с бескрајним разликама у нијансама и облицима сјајно одело далматинских жена!...

Желећи га посматрати из ближе, изашли смо једне вечери у село кроз Млетачку Капију. Пут је водио обалом морском, готово равно с морским огледалом; сунце пак беше на заходу. Тако смо ишли до оближњег села.

Случајно, једна млада Далматинка, која тамо такође иђаше, показа нам пут и беше нам донекле друг. Учини ми се, да сам од ње разумео, (а ја вам знам врло мало талијански, а ни мало словенски) да она иђаше из вароши, где је, сирота, целог дана за пола динара носила на глави малтер за зидање једне куће. Тако је на целој далматинској обали: жене раде најтеже радове; оне су скоро као запрега. Муж је по природи војник; он пуши или војује и презире рад. Гнездо ових чудноватих обичаја налази се у планинама, које се гранају по Босни, Херцеговини, Црној Гори и Албанији. Ми смо неколико пута имали прилике, да их опазимо: њима је, без сумње, корен у вечитом страху, у коме је овај народ живео од турског освојења. Али ће извесно промене у политичком животу ових Словена изменити и ове обичаје. Расејани по планинама, као у четничком рату, ова словенска племена почињу се сазнавати и присећати, да су негда били велики народ.

Под једним штитастим грмом, који се уздизаше близу пута, у сред једне ливаде, видесмо групицу људи, наоружаних до зуба, полеглих у круг и с облаком дима, који се као ореол дизаше из њихових лула. То је био општински одбор, који се саветовао. Куд ћете веће пољске или сеоске прилике, а још с тако намрштеним лицем? У селу нађосмо крајњу разноликост у оделу: између свих блисташе касапин, главна личност овде, црвенилом и потамнелим златом своје краљевске извештале доламе. Вратисмо се по ноћи, сигурнији у овој непознатој земљи, пуној оружаних људи, него што би били и у Паризу око поноћи у каквој споредној улици и на очима благонаклоне полиције.

Задар се није подигао падом Млетака, он се гуши иза својих остарелих зидина, групованих око пристаништа, које више није довољно дубоко ни за лађе средње величине.

На Сиљетском тргу.

Лав Св. Марка ставио је своје шапе на сва врата у Задру. *Сиљет*, његов сусед, готово га је заборавио. У осталом, ово је сасвим римска варош, награђена у старој Диоклецијановој палати: четвора врата на палати постала су четвора врата варошка. Још се види перистил палате, царска ложа, Јупитеров храм, претворен данас у саборну цркву. Али готово ово све треба тек погађати, јер су се куће без реда уђушкале између стубова, по термама и у приватним царским апартманима. Ово фантастично нагомилавање гради прави лавиринат уличица и сводова где би какав испитивалац старина на сваком кораку падао у несвест. Велики сплетски пазар управо је изван зидова варошких и држи се

[1]) Право је чудо, да г. Жусе није умео прецизније обележити Србе у Далмацији, већ се задовољио само напоменом, да су Далматинци Словени! У осталом, овако што је обична ствар код Француза, кад говоре о Србима. Ми смо имали прилике лично познати г. Жусеа, на његову доцнијем путу кроз Србију, и опомињемо се, да нас је приличног труда стало уверити га, да су Далматинци чисти Срби.

под ведрим небом. Ту, мирно седећи, пуше и чекају купце сељаци атлетских облика. Ако треба померити џак жита, претоварити товар дрва, ту су жене, да то изврше; оне и ору, сеју, жању и доносе на пазар. Ми видесмо једну од ових сиротица, која је из јутра била донела на леђима товар дрва, пет пута већи од ње, и сад га враћаше кући стрменитом стазом, јер га није могла продати. Њен муж иђаше за њом, јашући на једном магарету, с кога му се ноге готово вуцијаху по земљи, човек ношаше пушку о рамену и пушаше величанствено као какав племић....

Диоклецијан је подигао уједно и свој двор и варош: Спалато и Салону. Али на месту, на коме је двор, утиснут у нову варош, стара варош Салона сада је само гомила развалина.

(свршиће се)

СУНЦУ НА ЗАХОДУ

Сунце сјајно, царе неба,
Света овог добротворе,
Дивно ли си на западу
Кад за плаве слазиш горе!

У заносном том тренутку
Како мирно склапаш очи!
А из тебе како свету
Благост, љубав и мир точи!

Гора листом својим њути,
Поток тише већ жубори, —
Величанству твом се клања
Све што божја рука створи!

Побожношћу обузета
Моја душа чезне, тоне;
А руке се моје дижу
Творцу света, васионе!

Боже свети, Боже благи,
Боже правде и љубави,
Дај ми санка и крепости
Да те мравак вечно слави!

М. Крстић.

ВЛАДИМИР КАРИЋ

Прошло је већ више од пет година, од како је судбина срушила још један стуб српске науке, од како је савладала још једног великог поборника Српске Мисли, од како је смрћу угасила живот Владимира Карића.

Па ипак није доцкан, да се сетимо имена тог чувеног географа и великог Србина; имена човека, који се мајци Србији одужио тако, као ретко који од њених синова; имена научника и родољуба, који је цело Српство и сувише задужио својим радом; имена на далеко чувеног и увек цењеног.

Није ми циљ, да на овом месту пишем опширну историју живота и рада Карићева *), већ само желим, да најкраћим поменом подсетим читаоце на значај тог великог човека и важност његових радова.

Породица Карићева старином је из села Д. Трешњевице, округа крагујевачког, одакле је његов отац Благоје дошао као доводац у село Светлић, истога округа, и ту се доцније оженио Миленијом из познате породице Вукићевића. У томе селу рођен је Владимир 7. новембра 1848 год.

Срећом за Српску Мисао и књижевност Благоје постане практикант у Ст. Брусници 1853. год. Ту му син сврши три разреда основне школе. Четврти је изучио у Чачку, где је Благоје премештен 1856. године.

Пошто у Чачку није било гимназије, Благоје, жељан да школује свога сина, затражи премештај у Крагујевац и добије га. У Крагујевцу је Владимир свршио три разреда гимназије, а четврти у Шапцу, где је Благоје постављен за писара начелства.

Из Шапца дође Владимир сам у Београд. Ту довршн гимназију и изучи правни факултет В. Школе, 1868. год., у својој двадесетој години.

Одмах по свршеном школовању постављен је за практиканта шабачког суда, а 1870. г. за писара начелства пожаревачког. Али је наскоро напустио правну струку и прешао у просветну из жеље, да користи српској књизи.

*) Тај је посао предузео један г. професор В. Школе.

Указом од 17. авг. 1870. год. постављен је за суплента шабачке гимназије, а 1873. г. за професора гимназије у Пожаревцу. Одатле је после годину дана премештен у Шабац, а 4. септ. 1881. год. у Београд.

У Београду је најпре био професор, за тим статистичар министарства просвете и црквених послова, па секретар министарства ун. дела.

Најзад је постављен за консула у Скопљу, где је био до 20. авг. 1892. год., када је враћен за професора II београдске гимназије. Исте је године због слабости стављен у пенсију.

После кратког времена он је ради лечења отишао у Грис, у Тиролу, где је и умро 27. децембра 1893. год., у 46. години.

Карић није био енциклопед. Он се није бавио разноврсним пословима. Готово сав свој рад посветио је Географији, с тога је ретко његово дело, које не би било географске садржине. Ја ћу поменути само најважнија:

Земљопис Краљевине Србије и *Земљопис* Српске Земље и Балканског Полуострва, оба за основне школе; *Српска Земља; Земљопис* за ниже разреде средњих школа у три дела, а четири књиге. Целокупно издање овог Земљописа изишло је 1893. год.; *Карта Балканског Полуострва* размера 1:1.000.000 и *Карта Српске Земље* и *Балканског Полуострва* размера 1:3.000.000; и *„Србија“* опис Земље, народа и државе.

„Србија“ је изишла 1887. год. и произвела читаву сензацију на словенском југу. Она је до врхунца уздигла и дотле велики углед Карићев. То је дело првог реда јединствених књига у српској књижевности, којој још ни данас нема равне.

„Она се не састоји само из гомила научних података, већ је пуна живота, искићена успоменама из прошлости, чланцима који објашњавају разне појаве у народном животу, особинама земље и њене природе, а по негде и погледима, који далеко продиру у будућност Србије“ — Narodni Listi —

„Карић како љуби свој народ, тако љуби и истину, и нема сумње, да га је управо љубав к народу и нагнагла, да открије и страшне ране, које су притисле народ, не би ли се оне што пре извидале“ — Vienac. —

„Карић је критички и веома трезвени посматралац и судија свога народа, који безобзирно открива данашње стање Србије и набраја узроке опадања српске државе и народа“ — Athenum —

Карић је отац српске школске географске књижевности, као што о томе сведоче сама дела његова. Он нам је својим *Земљописом* дао један од најодличнијих школских уџбеника, који ће се тешко моћи бољим заменити.

То вам је, читаоци, само најопштија скица живота и радова овог увек озбиљног и достојанственог човека, који је свом душом био одан своме народу; човека из чијих се уста увек чула само истина и правда, због чега

Црква Св. Спиридона у Трсту.
Снимио г. Д. Владисављевић, архитекта.

је у своме краткоме веку стекао доста непријатеља; човека и научника, који је дубоко проницао у ствари и бацао своје смеле погледе далеко у будућност Србије; човека кога треба студирати.

Па зар, према свему томе, Владимир Карић није заслужио, да га уврстимо у ред највећих Срба нашег времена и по његову научном раду и по српском му осећању и мислима?

Зар Српство нема и сувише разлога, да оплакује његову рану смрт?

Т. Радивојевић.

Наша писма

Швехат 5. јануара 1899. год.

„Мај“ друштво чешких књижевника-белетриста. Има више од десет година како се у Прагу основало књижевничко друштво *„Мај“*, чији *редовни* чланови могу бити само белетристи, за разлику *„Умјелецке беседе“* која представља све гране чешке књижевности и уметности, а која већ 36 година часно врши свој задатак. Пре десетак година искупило се неколико млађих књижевника и основаше *„Мај“* који ће неговати и помагати специјално чешку лепу књижевност (белетристику), а ударише и темељ *пенсионом фонду* из којега ће се издржавати чешки књижевници, друштвени чланови, за време њихова боловања и непроизводности. — Као што је код свих мањих народа исто је тако и код Чеха: књижевник који је дуго и дуго био производан, у доба старости своје, када му рука није више кадра писати лепе стихове и чланке — мора живети у невољи, ако нема својега имања и других прихода од којих би могао издржавати себе и своју породицу. Бивало је, и не баш ретко, да је овај или онај чувени песник у старости својој од глади умирао. Да то не буде више, да је књижевнику и његовој породици осигурана егзистенција у старим данима, основано је ово друштво и у стању смо рећи да је за ово неколико година, од како живи, показало знаменитих успеха. Почетак у животу овога друштва, као и сваки почетак, имао је својих тешкоћа; али их друштво најзад савлада и показа повољне резултате.

Пред нама је извештај о друштвеном раду за 1897. и 98. годину, и мислимо да неће бити на одмет ако мало опширније проговоримо о његову садржају. Друштво има 69 *редовних* чланова, који имају право за пенсиони фонд; 47 *помагача*, 227 *приложника* и 79 *утемељача*.

Редовним чланом може постати сваки чешки белетриста чији су радови штампани најмање у току *пет година* у признатим чешким журналима, или који је штампао најмање *две књиге* одабране садржине и несумњиве вредности.

Крајем прошле године имао је „Мај“, које у готовини, које у новчаним папирима, преко *десет тисућа фоината*, а у пенсионом фонду преко 22 тисуће.

Друштво сада издаје антологију новије чешке књижевности под именом: *Чешка поезија XIX столећа*. Већ су штампана и могу се добити прва три свеска у којима су изабране песме многих песника новијега доба. Цела антологија излазиће у појединим свесцима и читалац ће имати леп преглед и избор карактеристичних радова и смерова у чешкој књижевности.

Важан је моменат у раду овога друштва и покретање идеје *да се у Прагу подигне и друго чешко независно позориште.* — Кад је реч о драми, не треба сметнути с ума да ово друштво води нарочито старање о драмским писцима и њиховим производима, кадгод је у питању заслужени *хонорар* и *право за приказивање.*

Друштво је сада заступник скоро свих чешких драмских писаца; оно располаже са 131 комадом, а представља 35 чешких драмских писаца и 30 преводилаца. — Према друштвеном уређењу и односима са државним властима драмски је писац потпуно заштићен од злоупотреба разних позоришних управитеља и друштава који би без права и без икакве награде писцу представљали поједине драме. Ово од сада не може бити, јер је *„Мај“* у стању да то спречи.

Приходи од допуштења за приказивање драмских производа које заступа *„Мај“* овако су се развијали: 1895. год. било је 66 фор. и 70 кр.; 1896. — 478 фор. и 50 кр.;

1897. — 827 фор. и 10 кр.; а 1898. — 1329 форината. Укупно прихода било је 2701 фор. и 30 кр. Из досадашњих година види се да су ови приходи стално напредовали, па нема сумње да ће и на даље тако бити.

„Мај“ суделује у свима народним питањима и стара се о напредовању чешког песништва и осигурању чешких белетриста.

1. јануара ове године друштво је изгубило свога члана а чешки народ свога песника *Отокара Мокрога* који је живео на чешком југу у граду Водњанима а који се особито бавио словачким народом, и по којему је много путовао. 1896. г. био је у Цариграду, а по повратку бавио се у Бугарској и Србији. Написао је неколико свезака песама; једно време био је уредник илустрованога листа „Domáci krb“; преводио је са пољскога песме Словацкога; а годину дана био је и народни посланик у земаљском сабору.

Да је *„Мај“* за десет година од свога постанка доста урадио, види се из горњих врста; а да ће се чешка публика и овога пута, као и увек, одазвати својим књижевницима — немамо разлога сумњати.

Јос. Зд. Раушар.

— *Вила у приморју (сликао Арнолд Беклин).* — Прослављени немачки сликар *Арнолд Беклин* родио се 16. окт. 1827. г. у Базелу. Од 1846. почео је своје студије, и то прво у Диселдорфу код Ј. В. Ширмера, за тим пробави дуже времена у Бислу, 1848. г. бејаше у Паризу, а за тим у Риму. По своме повратку живљаше у Базелу, а 1856.—57. у Минхену где му је граф Шак давао посла за своју сликарску галерију. — 1858. био је у Вајмару професор за пејзаже. 1891. године поново отиде у Рим, где је за Шакову галерију радио своје познате слике: *Римљанска таверна, Пастирске љубавне тужбалице* и *Вила у приморју.* Вративши се 1866. поново у Базел спремао је све до 1871. г. фреске за базелски музеум. Из овог доба знаменити су му радови: *Убица и фурије, Аждајска пећина* и *Смрт јахач.* Из Базела пресели се у Минхен, одакле 1876. отиде у Фиренцу у којој се најрадије бави, а у којој од 1893. г. и стално живи. — Као сликар најрадије се бави пејзажима, а кад ради фигуре најчешће их узима из приморских бајки. Као најбољи његови радови именују се *Заробљени Прометеј* (1882.) и *Мртвачко острво* (1883.)

Вила у приморју показује све особине Беклинове кичице и сву величину његове творачке маште. Избор предмета сам по себи не би био од већега утицаја да творачка машта није изнела у њој онај силни покрет ветра пред киме се гиба дрвеће, а море мршти и спрема да и опет, ко ће знати по који пут, пенушавим валима запљускује стеновито подножје луксузне виле. Па тек она усамљена женска фигура која необично привлачи на се гледачку пажњу! Да ли је онај њезин миран покрет израз понижености према силним елементима, да ли је притајани пркос можда очајнога бића, или је она без икаква смисла стављена на ову слику?...

Чудновата хармонија у слагању боја, раскошна машта и особити избор предмета карактеристика је ове слике, као и свију осталих Беклинових радова.

— *Из „Гордане“, нове драме г. Др. Л. Костића: Полазак Вукосављев у чету* и *Гордана ослобођава Вукосава из тамнице.* Обе ове слике представљају две од најлепших сцена у комаду. У првој, Вукосав, добивши неповољне извештаје, полази у чету која је на Пресјеци у Удбини, а Гордана га моли и преклиње да је собом поведе. — У другој, Гордана, преобучена као паша, долази к Алилу који је заробио Вукосава, и вешто се држећи срећно ослободи свога војна.

Обе ове слике, по фотогр. снимцима г. М. Јовановића, двор. фотографа, израдила је за „Нову Искру“ госпођа Б. Вукановићка.

— *Др. Лаза Костић* (сликао г. Марко Мурат) Донесавши у првом броју реферат о „Гордани“, а у овом две слике из ње, — приказујемо сада, у овом најновијем раду г. Марка Мурата, и самога писца г. Др Лазу Костића. По стручњачкој оцени овај је портрет *најлепши* од г. Муратових досадашњих радова те врсте.

Слика је била неколико дана изложена у атељеу г. М. Јовановића, а сад је већ у Сомбору у рукама свога власника г. Др. Л. Костића.

— *Црква Св. Сиридона* (снимио г. Д. Владисављевић, архитекта). Тршћанска српска црква Св. Спиридона најлепша је и најбогатија црква у Српству, а подигла је одлична, богата и родољубна српска општина у Трсту трошком од 500 тисућа форината. Почео је зидати, 2. марта 1861. године, милански архитекта Карло Мачијакини, а исписао је славни сликар Џузепе Вертини. Ова величанствена црква која се успоређује са Високим Дечанима, сграђена је на врло лепом месту у византиском стилу у облику крста са богатим украсима. Њу ките пет красних кубета: четири на угловима, а пето, највише, на сред цркве. Висока је 40 метара, дугачка 38, а широка 31. Покривена је оловом, а јабуке на крстовима, као и сами крстови, позлаћене су. Спољашност је од сивог мрамора — четвртасто срезани камен са дивно изрезаним лавовским главама, лозом и цвећем. Девет стубова више главних врата од веронског су, а довратници од чисто белог мрамора. Слике су мозаиком рађене, а престоне иконе од сребра и злата. Рађене су у Русији, а новац за њих дале су богате српске породице у Трсту.

КЊИЖЕВНОСТ

*Павле Аршинов, **Српске Земљорадничке Задруге.*** Загреб 1898. Српска штампарија. Земљорадничке задруге, те творевине човекољубива „оца“ Рајфајзена, показале су тако лепих последица, да их свугде радо прихватају. Ове задруге не само да обезбеђују земљораднике материјално, него су у исто време и дивна школа за честитост својих задругара. И у нас су ове корисне задруге пригрљене и напредују сваким даном; особитих заслуга има, у овом погледу, вредни г. Михаило Аврамовић, секретар главног одбора српских земљорадничких задруга. О напретку њихову у нас сведочи и последњи конгрес у Јагодини, који је био посећен од најодличнијих синова Србијиних. Ако икојем народу, то су оваке задруге, као насушни хлеб, потребне нашем, земљорадничком народу, нарочито пак у оним покрајинама, у којима је он окружен богатијим, напреднијим и препреденим такмацима у борби за опстанак; тамо могу ове задруге да буду снажан бедем за одбрану српске народноети. Имајући у виду велику важност оваких установа, г. Павле Аршинов, професор београдски, изнео је у пријатном и занимљивом облику, као разговор Срба земљорадника, све што је најпотребније знати о овој златној установи, истакнувши нарочито огромну моралну вредност њену, која је много претежнија од материјалне. Књига је написана језиком лаким, јасним и одабраним; њоме веје дух љубави, слоге, браства и правде; с тога писац заслужује, као зналац свога предмета, сваку похвалу. Не мању хвалу заслужује и Српска Штампарија у Загребу, која је ову књигу тако укусно опремила, да се сваки Србин обрадовати мора. кад види напредак српске просвете на оном веома

важном положају, куда запљускују силни таласи немачког, талијанског и мађарског мора. Сваки члан интелигенције српске, који жели добра своме народу, треба да поради свиме силама на ширењу идеја, изложених у овој красној и корисној књизи.

П. М. И.

УМЕТНОСТ

позориште.

Народно Позориште у 1898. години. Наше народно позориште налази се у стању о коме је за овај мах најтеже писати, и о коме се има најмање шта рећи....

Али као да је овај увод прототип за све позоришне прегледе, јер управо не знам, када је о нашем Народном Позоришту било лакше писати, и када су наши позоришни критичари *имали* шта више рећи; и ако њихов нескроман број и слобода утерују у лаж прво, јер их доста о позоришту много *лакше* пишу, но што то они сами, из скромности, мисле.

Одиста, наше Нар. Позориште траје трајаве дане своје. Оно их у осталом није ни запамтило пресрећних, али је већ доста година како се оно заборављено од сваког, без публике и глумаца дави у паучини свог шареног репертоара. Па ипак оно је још једно од најсрећнијих на кугли земљиној. У њему су трагедија, водвиљ, комедија драма.... опера. Оно је народно, народско и краљевско. Оно је обдарено свима дужностима, титулама и надама, стручном — финансијском управом, познатим *даровитим* глумцима, још *изнатијим и даровитијим* писцима (не узимам даровит у смислу лен и пропао) и — разноврсним репертоаром.

Ово последње најзанимљивије је; оно је политика позоришна, којој и посвећујемо ово неколико редака, и за последњи 12—15 година пресдтавља у главном два система. Први период био је „изигравање“ рђавих и свуда пропалих немачких комада, слабих српских оригинала и, онакажених на позорници, старих српских писаца. Тада је у главном извршено и познато убиство националног репертоара, коме се данас тако савесно траже злочинци. Управа је вукла за уши публику, и сматрало се непатриотски не видети, не трпети и не платити то мучење. Новији систем донео је блажију и пикантнију меру. Овде долази познато безобзирно фабриковање превода француског репертоара. Али је публика изгубила осетљивост и за то штипање пажње. Најзад по најсигурнијем и неизбежном закону, у који нарочито ми Срби полажемо многе наде, да и луде ствари морају имати свога краја, неко се опаметио, публика или управа, тек се почело више мислити и говорити о позоришту и његову репертоару, коме је нарочито посвећен живљи покрет последњих дана ове године, и од кога нова година очекује прве плодове.

У 1898. години било је 249 представа (50 дневних), од којих су 52 са српским комадима (15 дневних). У њима је изнесено из репертоара 140 комада: 109 страних и 31 српски. Од страних највише (и најчешће играни) француских (57) затим немачких (34). Приновљено петнаест комада: *Царица Милица*, *Ричард III*, *Пуковник Рокбрин*, *Дон Алваро*, *Чича Плиме*, *Микадо*, *Пробисвети*, *Мајстор Маноле*, *Ханела*, *Вазантазена*, *Фрицхен*, *Шелеров Пансион*, *Гордана*, *Зла жена* и *Београд некад и сад*. Од писаца највише је даван Шекспир (4 комада, 10 представа); од комада Сремчева *Ивкова слава* (10 пута), *Микадо* (9), Бомаршеов *Севиљски Берберин* (5), *Вазантазена* (5). Од српских писаца после Сремца највише М. Цветић (5), Матија Бан (4) и Ј. С. Поповић (4).

Сразмера српских комада у репертоару (31 : 109) не би била тако ни страшна, колико је несрећан избор и распоред њихов. Али и при оцени овога, нарочито данас када је питање о националном репертоару тако разбуктано и оштро, и када о њему највећу вику дижу они који су га и убили или они који га најмање познају, треба бити врло савестан при стављању тога греха на душу управи, и одмеравати га према средствима, којима она располаже, јер најзад где смо ми паметни били за толико година, и ко је то који је *још о позоришту* за последњих година водио бригу и чији савети нису услишани.

Друга је ствар затим, мисао непопуларна али патриотска, пажљивост и умереност са којима треба употребити одушевљење новога покрета. Бојати се да у махнитости друге крајности не удавимо загрљајем своје врло нежне *класике*. За пример наводимо Стерију, који је био

Др. Лаза Костић.

најјачи и најприступачнији, и кога су ипак зато *спасли* глумци. Питање је колико је дубок тај извор, колико се и са колико успеха може још црпсти, а да не помињемо већи број из њих, који су осуђени само на свечане представе, и које би, лишени тог лажног костима, као дрвене лутке скрхали и исмејали.

Глумачки репертоар остао је у главном стари, ако се у опште може говорити о старима и новима. Постоји читава маса без сумње *нових*, с којима управа још увек чини покушаје, и како то изређивање траје целе године, то је изгубљен сваки рачун. У осталом они играју *исто тако добро* као и стари. Бележимо г-цу Петковићеву, таленат са пуно нада, који је без сумње и управа већ запазила и оправдано износи у већим улогама.

Стеријино вече. У среду 30. дец. у очи нове године, приређена је у спомен рођења Јована Стерије Поповића (1. јануара 1806. — 25. фебруара 1856.) свечана представа са комадима *Зла жена* и *Београд некад и сад*, и прологом А. Гавриловића и Д. Брзака. Како је управа већ истакла тробојку националног репертоара, то се она прилично и наоружала ове вечери. То је у толико потребније било, јер се те вечери од ње много и тражило.

Реклама сувишних није било, јер им нико више не верује, али се знало да управа спрема српски репертоар, нарочито старих српских писаца. Чуло се и за прву свечану представу, и по пројекту који се овамо споља ширио, на Стеријином вечеру говорило би се неколико речи о Стерији *(conference)*. Међутим управа је то заменила двама пролозима, од којих нарочито први то изненађење није срећно донео. Он је нека апотеоза поезији и Стерији, који се покрај све борбе и искушења „богиње практичног живота“ приволео царству небескоме и приклонио главу некој врло гломазној и „практичној“ (користимо се терминологијом Гавриловићевом и препоручујемо је поетама) лири, и потом (без бенгалске ватре) примио трнов венац. Стихови су разуме се рђави. Други пролог једнак по стиху, требао је да буде срећнији због декламатора г. Гавриловића, који је већ чувен као прослављач стихова Брзакових. Овога пута он их је научио далеко горе но икад, и ми смо слушали искиданог реч по реч „пригодног“ Брзака. Иначе је слика са народним костимом нарочито из Стеријина репертоара на позорници била врло лепо и смишљено удешена.

Зла жена и *Београд некад и сад* играни су врло добро. Остављамо да другом приликом речемо коју више о Стерији и њима, и заустављамо се само мало на првој. Г-ђа Тодосићка и г. И. Станојевић играли су те вечери ванредно. Ако их овај успех ни намами да оду даље но што комични елеменат Стеријин може поднети па да остане пријатан (г. Станојевић се већ показивао склон), и ако даљи труд посвете само још на глачање ситнијих и неизрађенијих сцена, *Султана Трифићка* и *Срета чизмар* постаће омиљене личности репертоара, и биће најзаслужнија потпора и Стеријином и целом националном репертоару.

Не заборављамо ни захвалност осталима који су се испуњени искреном пијететом према Стерији одиста трудили да Стеријино вече испаде свечано. Поред вредних глумаца за ово заслуга је и музике, која истина није толико прославила *Шлезингера*, али која је у оним свечаним тренуцима, када смо били навикнути да све осетимо као велико и свечано, својом скромном мелодијом и хармонијом била доста у складу са целом вечери.

Стеријино вече испало је врло добро. Управа није могла наћи лепше завршне представе старој години, ни лепшег увода своме новом програму, коме је, ако се оствари, Стеријино вече одиста сјајан пролог; и ако нисмо себи забранили да одајемо хвалу управи позоришној, онда кад то она заслужује, правда је, да то данас учинимо.

m.

*

У прошлом броју у чланку *о Гордани*, од грешака које кваре смисао исправљамо речи; *доиста позната, количина, трапчарске, вршак, замамљиво*, (код костима) *она нису помогла*, — са: *доста позната, комична, трапчне, врисак, занимљиво, он није помогао.*

МУЗИКА

Број музичара нове талијанске школе сваким даном расте и после Маскањија, Леонкавала, Пучинија и др., данас заузима најугледније место међу њима свештеник *Лоренцо Перози.*

Пероза је интензиван таленат у композицијама духовног стила. Поред омањих добрих композиција у стилу строго црквене, истакао се Перози нарочито пре две године са једним врло замашним и величанственим делом у стилу драмске духовне музике: Oratorio — „Васкресење Лазарево.“

Сада опет читамо по свима талијанским новинама, да је Перози сјајан успех постигао и с другом најновијом композицијом те врсте: Oratorio — „Васкресење Христово,“ — која је приказана под управом његовом претпрошле недеље у цркви Св. Апостола у Риму.

Ово величанствено дело компоновано је за соло певаче, хор и велики оркестар са оргуљом. Огромна маса најотменије публике присуствовала је у цркви св. Апостола том концерту и бурним одобравањем одликовала је писца и диригента после сваке сјајно одсвиране пијесе.

Оркестар позоришта „Костанци“ био је за ову прилику увећан, а хор певача допунише својевољно многи одушевљени дилетанти из аристократских кругова.

После концерта одликован је Перози у нарочитој аудијенцији од Папе Лава XIII. титулом *управитеља ватиканске певачке школе* и подарено му је стално место хоровођа певача сикстинске капеле.

Према томе, данас Перози заузима веома угледан положај у Ватикану, а знаменито место у историји музике, познато и чувено по Палестринију, Алегрију и др....

Према извештајима берлинских новина дириговаће Перози још ове концертне сезоне у Берлину једну од својих овде наведених композиција.

*

Познати *Пијетро Маскањи*, компониста опере „Cavalleria rusticana“, оснивач нове талијанске школе а садањи директор музичке школе „Rossini“ у Пезару, приказао је своју последњу оперу *„Iris“* у позоришту „Костанци“ у Риму. У либрету за ову оперу обрађена је јапанска бајка: постанак цвета *ириса.*

Према извештајима талијанских новина нема сумње, да је ово дело једно од интересантнијих његових композиција и да је лепо и карактеристично по изради инструменталној, јер је Маскањи за ту сврху више месеци проучавао карактеристику јапанских музичких инструмената по приватним збиркама талијанских богаташа.

Ова опера удешена је за клавир и издата код Рикордија & Комп. у Милану.

„Iris“ приказаће се први пут у Немачкој у Франкфурту на Мајни још ове сезоне.

*

Ускоро после прве представе опере „Iris“ дириговао је Маскањи у засебном концерту своју симфонију *„Леопарди“*. То је композиција чисте инструменталне музике и далеко мање занимљива од његових опера.

*

Комична опера „Дона Дијана“ од *Е. Р. пл. Резничека* у слободној преради Моретове комедије („Desden col el desden“) приказана је прошлог месеца и у бечкој опери. Али већ раније, 15. декембра 1895. год. одсвирали су филхармоничари у III. концерту, а под управом славног *Ханса Рихтера,* увертиру из те опере и тада је примљена од стране публике и критичара са особитом похвалом.

Дело се одликује свежином стила, укусном и духовитом израдом појединих тема, а нарочито — богатом инструментацијом (Berlioz).

Лепотом израде истичу се поглавито ове тачке: „Intermezzo fantastico“, шпанска народна песма, серенада и перуванска романса Дијанина уз пратњу виоле „d' amour“ и гитаре.

Резничек рођен је 4. маја 1860. год. у Бечу, где је свршио конзерваторијум; данас стално живи у Прагу.

— вл —

РАЗНО

Нови „краљ француских песника“. После смрти Етјена Маларме остао је празан престо „краља француских песника“. Због тога париске новине „Temps“ обратише се свима француским песницима, и млађим и старијим, са питањем: ко је заслужан те круне? Многи од 60 песника одговорише, да им не треба никакав поглавар, јер им је и без њега добро; а нарочито су противни томе и због тога што је тешко објаснити потребу таквога поглаварства. Остали дадоше своје одговоре. „Temps“ је скупио

гласове и публиковао резултат плебисцита. Било је 19 празних листова. Од осталих гласача било је 15 за *Леона Диркса*, 7 за *Хозе Марија де Ередиа*, 6 за *Анри де Регње*, 4 за *Жана де Мореаса*, 3 за *Сили Придома* и 2 за провансалца *Фредерика Мистрала*. Према таквом избору сада је Леон Диркс „*крић француских песника*“. Овај шесетогодишњи песник до сада је штампао свега два свешчића стихова („Poèmes et poésies“ и „Les paroles du vaincu“) које су се слабо продавале. Тек од како је проглашен „краљем“ његове се песме јаче траже. Леона Диркса називају *последњи парнасовац*, јер је и он из онога круга који се око 1860. г. скупио око Леконта де-Лиља — својега учитеља.

Сви су се они клањали само једној богињи — *лепоти*. Као да су живели са свим издвојено од света у узвишеном и свечаном мраморном храму и као да су увек певали уз лире са златним жицама. Садашњост им је изгледала тамна и магловита, али прошлост — зрачна, раскошна, обливена сунчаним зрацима. Маштом својом преносише се на Исток, на обале грчке и у фантастичне сфере гатки и ка́жа, у којима шетају принцесе по палмину хладу и где величанствени лабуди режу сребрнасту водину површину. Њихова је поезија била израз незадовољства према певању доцнијих романтичара, управо оних романтичара којима је данас представник много слављени Едмон Ростан. — Све је у производима ових парнасоваца: *хармоничка сразмера*, *изрекаљена лепота* и *мраморска чистота*. У њима се стално понављају изрази бола због престанка старог божанскога света.

Леон Диркс Парнасовац је и по облику и по начину исказивања својих мисли. Како ће ковати бронзу својега језика, научио је у Виктора Ига; како ће га разрађивати и глачати, научио је у Теофила Готје; његов свет идеја исти је као и у Леконта де Лиља, којему је и приказао своје производе; а у песимизму његове поезије осећа се Бодлеров утицај. Погледи су му као и у осталих парнасоваца: Највиши је циљ — *уметност*, јер је она виша и од природе.

Гроб Јосифа Руњанина композитора хрватске народне химне. Године 1846. компоновао је у Глини Јосиф Руњанин, Србин православне вере, хрватску народну химну „Лепа наша домовина“, која је веома популарна у обема полама једног и истог народа. Руњанин је рођен у Винковцима 26. новембра 1821. год. Служио је у војсци и пред смрт своју био је аустријски потпуковник. Умр̀о је у Н. Саду 8. јануара 1878. год. Све до скора није му се знао гроб. Тек крајем прошлога месеца нашао га је, у новосадском Успенском Гробљу, г. Веља Миросављевић, парох.

Др. Илија Огњановић износи тога ради предлог браћи Хрватима: „да овом честитом Србину, који је њихову народну химну тако дивно компоновао, подигну трајну камен-плочу, да би тиме означили гроб његов и доцнијем нараштају.“

Нема сумње да би извршење овога предлога дало прилике и обостраном зближавању и узајамном поштовању Срба и Хрвата. —

Нова слика. Наш уважени сарадник, академски сликар г. *Паја Јовановић* ради сада у Бечу, по поруџбини немачке државе, велику слику: *Бој у Теутобуршкој шуми*. Радујући се што је избор допао нашега Србина, срдачно честитамо г. Јовановићу ову почаст, која је преко њега учињена и српском народу. —

Срби чланови руског археолошког друштва. На предлог г. Ф. И. Успенског, директора овог института у Цариграду, изабрани су за редовне чланове археолошког друштва г. г. *др. Јован Радоњић* и *др. Станоје Станојевић* професори српске гимназије у Цариграду. Руски министар просвете Богољепов већ је потврдио овај избор.

О Црној Гори. Словачки књижевни лист „Slovenske Pohl'ady“ доноси у свом 1. броју почетак путописних цртa из Црне Горе, Мартина Кукучина. И ако у овим цртама нема ничег ни новог ни значајног, ипак се пријатно читају због оне словенске љубави која их провејава.

БИБЛИОГРАФИЈА

ЛИСТОВИ

1. **Српски архив за целокупно лекарство.** Орган српског лекарског друштва. Уређује *Др. Јован Данић*. — Год IV, св. 12. — Београд. Државна штамп. Крал. Србије 1898.

2. **Народно здравље.** Лекарске поуке народу (додатак Срп. Арх. за целокуп. лекарство). Уређује *Др. Јован Данић*. Год. III, бр. 12. Београд. Државна штамп. Краљ. Србије, 1898.

3. **Зорица.** Дечје новине. Год. II, број 3. и 4. Уредник *Мих. Јовић*, учитељ. Штампа државна штампарија Краљевине Србије. Београд 1898.

4. **Српски дом.** Лист за забаву, поуку и књижевност. Власник и одговорни уредник *Душан Роњић*. Год. 1. број 1. — Излази сваког 1. и 16. дана у месецу. Српска Штампарија у Загребу

5. **Vienac** zabavi i pouci. Бр. 3. Год. XXX. Уређује *Бартол Ихоф* Власништво и тисак Дионичке Тискаре. Загреб 1899. Излази сваке суботе на 2 табака. Годишња цена 7 форинат .

6. **Полицијски Гласник.** Стручни лист за све полицијске радње, Год. III, бр. 1. Одговорни уредник *Н. Димитријевић*. Штампа Краљ, Срп. држ. Штампарија.

7. **Службени војни лист.** Орган и издање војног министарства. Уредник: ђенералштабни пуковник *Вукоман Арачић*. — Бр. 1. год XIX. Штамп. Краљ. Срп. Војн. Министарства.

8. **Slovanski svet.** Letnik XII, štev. 1. Isdatelj lastnik in odgovorni urednik Fran Podgornik. Na Dunaju, 1898. —

9 **Учитељски пријатељ** Бр. 1., год. I. Излази сваке недеље. — Главни уредник *Сава М. Шибалић*. одговорни уредник А. Пантелијћ. Власник *Савић и комп.* Штампарија Савића и комп. Београд. — Цена за Србију на поштама: годишње 2. дин., полугодишње 1. д. Број 5. п. д.

КЊИГЕ

1. **Novi vidici u kaznenom pravu.** Napisao Dr. Stjepan Posilović. Preštampano iz „Mjésečnika“. U Zagrebu. Tiskom Dioničke Tiskare 1898. — 8°, стр. 38.

2. **Sloboda volje i kazneno pravo.** — Govor što ga je držao Šilović Josip dne 19. listopada 1898. pri svojoj instalaciji rektorom hrv. sveučilišta. Zagreb. Tisak kralj. zemaljske tiskare, 1898. — 8°, стр. 25.

3. **Српске народне умотворине из разних српских крајева.** Прибележио и издао *Никола Станков Кукић*. Српска штампарија у Загребу, 1898. Цијена 35 новчића. — 8°, стр. 112.

4. **Статистика бугарских школа у Турској** за 1893. 94. школску годину, од М. В. Веселиновића. — Statistique des ecoles bulgares en Turquie pour l'année scolaire 1893.–94. par M. V. Vesselinovitch. Београд — Belgrade. Штампано у државној штампарији крал. Србије. 1898. — 8°, стр. 43. Цена 0·60 динара.

5. **Три мускетара.** Роман *Александра Диме*. Превео с француског *Душан Л. Ђокић*. — II део. Београд. Штампарија код „Просвете“ С. Хоровица. 1898. — 8°, 422 стр. Цена 3 дин.

6. **Попљење професора богословије.** Канонска и суврмена расправа од Петра С Протића, проф. Београд, Народна електрична штампарија Љуб Ј. Бојовића, 1898. 8°, стр. 22. Цена ?

7. **Приморска обличја.** Нове приче *С. Матавуља*. — Јубиларна књига. Садржај: *Јанко и Иванка*. — *Ускрс Пилипа Врлете*. — *Бошков пост*. — *Пијеро и Дзандза*. — *Људи и прилике у Гулину*. — *Др. Паоло*. — *Догађаји у сеоцу*. — Издање српске књижаре и штампарије Браће М. Поповића. У Новоме Саду 1899.

„**Нова Искра**“ излази 1. и 16. у месецу — Цена: на год. 16, по год. 8, четврт год. 4 дин.; ван Србије год. 10 фор. или 20 дин. у злату. — Претплата и све што се тиче администрације шаље се Парној Радик. Штампарији, Кнежев Споменик бр. 7.

Власник и уредник *Р. Ј. Одавић*. Парна Радикална Штампарија кн. спом. бр. 35.

СТОЈАН НОВАКОВИЋ

(НАСТАВАК)

II.

Књижевни рад Стојана Новаковића, судећи по количини, ванредно је плодан, судећи по струкама, разноврстан је, судећи по спољашњем облику, изразит је.

Свако од ових наших тврђења могло би се потврдити доказима: плодност књижевнога рада већ самим библиографским прегледом свега што је до сад урадио на књижевности, разноврсност прегледом књижевних струка о којима се бавио, а изразитост разматрањем стила и језика списа Новаковићевих.

Без две године, биће четири десетине како Стојан Новаковић ради на српској књижевности. За тај, истина, дуг низ година — просечан век људски — и он је толико урадио на књижевности, да мислимо да би и њему нарочито посла задало, кад би хтео потпуно све побројати шта је досад из његова пера изашло. У толико пре, ми за сад и на овом месту морамо напустити мисао, да донесемо тачан библиографски преглед свих књижевних радова Новаковићевих. Преглед по струкама и главнијих књижевних послова, о којима имамо података, са потребним објашњењима, такође ће, ма и у крупним цртама, дати слику ове врсте рада Новаковићева. А слика књижевнога рада Новаковићева, кад се у мислима споји нарочито са оном о службеном раду његову, коју смо се трудили да оцртамо у одељку пред овим, даће уједно две најглавније стране целокупног духовног лика Новаковићева.

Седма десетина нашега века време је у српској књижевности, у којем је бујала уметничка песма и приповетка. Није никакво чудо, напротив, са свим је природно, што је и у тадашње српске омладине све оно, што је у себи осећало снаге за књижевни позив, огледал оту снагу на песми и приповеци, од прилике као у омладине у десетинама за овом — на политици и друштвеним питањима.

И Новаковића је поезија увела у књижевност.

Од 1860.—1864. песме, приповетке, као и преводи приповедака, романа, драма и повећих епских песама обележавају прву појаву и прво време Новаковићева књижевног рада. Сви су ти његови радови штампани у многим ондашњим часописима, а неке, као избор из повећег низа својих песама, штампао је за се у књижици *Певанија Стојана Новаковића*, исто тако и приповетке *Несрећни Анђелак* и т. д. Те књижевне првине Новаковићеве данас имају, истина, само историјске вредности; али по њима се може видети, не само како је и Новаковић, понесен тадашњом књижевном струјом, прво огледао своју снагу на лепој књижевности, — него, рекли бисмо, колико је од тога првашњег књижевног рада његова остало местимичног трага на његову стилу чак и у доцнијим научним делима, којима је на свагда задужио српску науку и књижевност.

Да оставимо на страну његов доцнији, непосредни, рад на лепој књижевности, кад му се име спомињало већ као озбиљног научника; али тим, што су први његови самостални кораци у књижевности упућени баш храму Поезије и што је прве своје духовне силе баш Њену олтару приложио, — од тога је, по нашем мишљењу, без сумње, остало трага на богатству израза и полету мисли у многобројним и разноврсним књижевним радовима његовим. Па, слободни смо поћи и даље и тврдити, да и крајњем извору племенитих осећања и узвишених мисли, из којега је потицала целокупна јавна радња његова — поред личних особина и врлина његових, поред утицаја гимназијског (више класичног) школовања, поред утицаја, који је васколиким ауторитетом имао на њ Даничић, — треба тражити прве почетке *и у његовим првим радовима на лепој књижевности.* — Колико у том поуке за образовање подмлатка српскога, колико напомене онима, који то образовање руководе, или као практични просветни чиниоци или као управљачи ових! —

Међу књижевним првинама Новаковићевим, између 1860.—1864., спомињу се на трећем месту његови историјски и други чланци и расправе, на четвртом између самосталних чланчића и расправа истиче се: *О словима ъ и ь у* „Даници“ и *Лак поглед на развитак сриске књижевности* и „Лицејци II“, и на послетку, на петом месту што је помагао Даничићу у израђивању „Рјечника из књижевних старина.*) Сви ови први књижевни послови Новаковићеви: или, као што смо напред видели, остављају одређеног трага и на даљем књижевном раду његову, или су уједно први почеци струка и врста књижевних, о којима се он и доцније с успехом бавио.

Најчешће се до сад тврдило, да је Новаковића одвратила од рада на лепој књижевности и упутила га науци критика његових песама од Косте Руварца. Може бити, да и та критика није прошла без икаква утицаја на њ; али да је у том правцу одсудније утицао на њега Даничић, види се већ по његовим напред поменутим првим радовима из области историје књижевности и филологије. У осталом, и на њ се може применити оно, што је он, једном приликом, за другог изрекао, да таленат, ако и не погоди увек прави пут, брзо то увиђа, и истом снагом, којом је дотле ишао, враћа се онамо куда треба, и иде напред.

Као прво знатније књижевно предузеће, по којем се почело више гласати Новаковићево име у књижевности, јесте његова *Вила* од 1865.—1868. *Вила* је по свем, и по унутрашњој садржини и по спољашњем облику (језику, нарочито правилности његовој, па и техничкој изради,) и уредном излажењу угледно место заузела међу српским часописима, који су излазили и пре и дуго после ње. Доносећи уметничке песме, приповетке, расправе и чланке из појединих, нарочито народних, наука, па критике, приказе и народне умотворине, *Вила* је све те књижевне струке кретала у напред, те за своје време била најбоље гласило и напредан покретач свега тога у књижевности, нарочито с ове стране Саве и Дунава. Али Новаковић није био своме листу само врстан уредник, него и први и главни сарадник. У његовој биографији (*у Годишњаку* стр. 5.) стоји да је у *Вили* „највише његових радова“. То је доиста у своје време био веома драг и симпатичан књижевно-научни часопис! Као таквог сећаће га се добро његови тадашњи читаоци.

Али између година, којих је издавао и уређивао *Вилу*, предузео је и извршио Новаковић посао, којему је тада само његова снага била дорасла, а који би и сам собом довољан био да му очува лепо име у историји српске књижевности. То је, већ напред поменута, његова *Историја сриске књижевности*, преглед угађан за школску потребу (1867. а друго поправљено издање 1871.). На том пољу, Новаковић је, истина, имао и претходника у умном и много заслужном Павлу Ј. Шафарику и савременика научника у В. Јагићу, као и од наших и туђих писаца покушаја прегледа историје српске књижевности; али од првога (Шафарика) Новаковић се својом *Историјом сриске књижевности* разликује, што му дело није, на основи хронолошкој, биографско и библиографско излагање и побрајање књижевника и њихових списа, а од другога (В. Јагића) — што, и ако није својим прегледом угађеним за школу онолико стручно и дубоко улазио у стару српску и хрватску књижевност, као Јагић, опет за то дао је преглед целокупне наше књижевности, почевши са усменом народном, за тим, прешавши на писану стару, па новију, догнао је до наших дана. Ну, не само да Новаковићева *Историја сриске књижевности* није сухопарно хронолошко, библиографско и биографско набрајање, него, напротив, она је од почетка до краја одржала карактер прагматичне историје духовног развитка српскога народа, тумачећи књижевне појаве, где је за то било места и потребе, у вези са целокупним народним животом, са културним, просветним и политичким приликама. Истина, развитком и напретком књижевно-историјских истраживања, Новаковићева је *Историја сриске књижевности* на неким местима сад већ застарела; али она је за своје време не само у школама у Србији него и у целом Српству учинила што је требало: дала је у главном верну, а у многим појединостима и на свагда истиниту, слику развитка српске књижевности. А тиме, колико је допринела савременом развитку српске књижевности и умног образовања, далеко би нас одвело, кад бисмо на овом месту истицали и доказивали. — Будући неко време хонорарни професор Више Женске Школе написао је *Малу историју сриске књижевности* за ову школу 1870. Давши преглед историје српске књижевности, постарао се и за преглед историје светске књижевности својим преводом *Др. Јована Шера Опште историје књижевности*. 1872.—1873. — А својим *Примерима књижевности и језика старога и сриско-словенскога* 1877. (друго издање 1889.) много је допринео дубљем, на самим примерима расветљеном, познавању старо словенске и српско словенске књижевности и језика. А колико за познавање српскога језика толико и за познавање књижевности и за књижевно образовање српске омладине учинио је много својом *Сриском Читанком*, књигом I., за гимназије кнежевине Србије 1870., која је за тим дочекала више поправљених издања, и неко време, пошто се са *Сриском Читанком* књ. II. од Светислава Вуловића спојила у једно, била је једина српска читанка у нижим разредима средње школе у Србији. За тим је Новаковић, после четврт века од појаве прве књиге његове *Сриске Читанке*, покрај свих својих високо научних и државничких послова, стигао да обдари српску средњу школу са свим из нова прерађеном *Сри-*

*) Види *Годишњак Сриске Краљевске Академије*, I. стр. 204.—205.

Митрополит Дионисије.

ском Читанком у две књиге, 1895., које се сад употребљавају у III. и IV. разреду.

Колико је овај Новаковићев рад знатан за књижевно образовање школске омладине и у опште српске интелигенције, толико је за саму историју српске књижевности *као научну струку* знатан његов рад: на српској библиографији, на објављивању и издавању књижевних споменика и на научном обрађивању знатнијих појава из књижевне прошлости српске, у облику посебних студија и монографија.

Две године доцније после прве појаве његове *Историје српске књижевности* изиде (1869.) и његова *Српска библиографија за новију српску књижевност — до године 1867.*, а за тим *1868. до 1876.* за сваку годину у „Гласнику“ тих година. И ако је већ П. Ј. Шафарик учинио први знатнији покушај за српску биóлиографију у својој „Историји српске писмености“ (Gesch. d. serb. Schrift), опет за то први ју је Новаковић обрадио као засебну научну грану, те тиме познавању и проучавању српске новије књижевности положио поуздан основ.

Али ништа мање није Новаковић учинио и за познавање и проучавање старе српске књижевности, научно издајући и објављујући књижевне споменике у „Гласнику“ Српског Ученог Друштва 1866.—1785., па у „Starinama“ Jugoslavenske Akademije 1872.—1886., и на послетку у „Споменику“ Српске Краљевске Академије (1895.) Тим је допунио и даље наставио у том правцу знаменит рад својега учитеља Ђ. Даничића.

Поименце, пак, споменућемо ове Новаковићеве радове, који се тичу разних тренутака или старе или новије српске књижевности: *Срби Мухамеданци и турска писменост*, по књизи др-а О. Блау-а, у „Гласнику“ XXVI. (1869.); *Стари српскословенски буквар* с неколиким белешкама за историју буквара у опште — у „Гласнику“ XXXIV. (1872.); *Српски иоменици* XV—XVIII. в. у „Гласнику“ 42. (1875.); Акценти штампаних српско словенских књига у „Гласнику“ XLIV. (1877.); *Божидара Вуковића зборници за иутнике* и *Хронограф, цароставник, тројадик* у „Гласнику“ XLV. (1877.); *Буквари за Србе 1727 и 1734* у „Гласнику“ XLVI (1878.); *Приповетка о Александру Великом* у старој српској књижевности у „Гласнику“ II. одељ. књ. 9. (1878.); *Акценти трговишког јеванђеља од 1512.* у „Гласнику“ XLVII (1879.); *Варлаам и Јоасаф* прилог к познавању упоредне литерарне и хришћанске белетристике у Срба, Бугара и Руса, у „Гласнику“ L (1881.); *Српске народне иесме о бoју на Косову* у „Годишњици“ II. (1878.); *Ђуро Даничић или филологија и књижевни језик српски 1847—1877* у „Српској Зори“ (1878.); *Белешке о Ђ. Даничићу* у „Годишњици“ XIII. (1886.); *преводио одломке из старе српске књижевности* у „Хришћанском Веснику“ за 1878.—1881.; *Челник Радич-Облачић Раде српских народних иесама* у „Годишњици“ IV. 1884.; *Стара штамиања за Бугаре* у „Radu“ 37.; у Јагићеву часопису „Archiv für slav. Philologie“ више чланака књижевно-историјскога значаја: *о Леђану граду срп. нар. иесама, о одласку св. Саве у калуђере, Легенде о св. Алексију* и т. д. од 1876. на даље; у француским књижевним часописима Лежерову и Губернатисову неколико чланака и чланчића о српском језику и књижевности 1873.—1886.; у разним књижевним и политичким часописима *разне ситне белешке, књижевне дописе, критике, рецензије, ириказе, иригодне беседе* које се тичу појединих знатнијих тренутака, књижевника и научника, у историји српске и словенске књижевности.

Ето тако (и до овог пространства) се развио Новаковићев рад на историји и познавању српске књижевности, свакојако најсроднији и најближи његовим књижевним почецима. Тај рад већ је толико опсежан и знатан, да би довољан био да му само он у историји српске књижевности на свагда очува славу имену.

(свршиће се)

ПОРУКА

Ти си мени, песмо, била
Првих дана дру́га смёла,
И пружала лака крила
Куд је моја душа хтела.

Ти милова росно цвеће,
Ти шапута рујној зори;
Твоје крило свуда леће
И никад се не замори.

Где се љубе срца млада
Ти их нијаш, песмо мила;
Где се тражи топла нада
Ти си и ње оставила.

А где 'но се тужи, плаче,
Ти разгониш сузне ноћи;
Па да срце куцне јаче
Ти му дајеш своје моћи.

Тако лéта, песмо лака,
Украј суза, крај невоље;
А реч ти је била свака:
Не бој ми се, биће боље!...

Да, тако је увек било,
То је ваљда упут с неба;
Али данас, чедо мило,
Твоје крило мени треба.

Видиш оно поље равно,
Где се нојца равни данку,
Спазио сам, не одавно,
Једну ружу сиротанку.

Ох, какав је цвет румени!
— У свету му равна није.
Ал' га од свуд, тешко мени,
Непогода љута бије!

Олујина, муња, громи,
Све што носе мутни дани —
Над њиме се, јадним, ломи:
А никога да га брани.

Тамо жури, песмо моја,
Нек' ти крило чудо прави!
Нађеш ли га у сред боја —
Пољуби га и поздрави!...

И реци му у свом лету:
Да клонуо никад није,
И да има још на свету
Непогода кога бије!

Па и то му кажи даље:
Биће дана и без јада!
И да песник што те шаље
Времену се бољем нада.

И још, и још.... али на што?!...
— То би било жудет' раја!...
Ћути душо, ћути машто,
Ваших жеља никад краја!...

1899. Београд.

Цветко.

СИРОМАХ КОС

(Paysage intime.)

Зима је, стреха пуца. По дрвећу у моме врту попало иње и окитило га, чини ми се, љепше, но што га је китио цват прољетос.... Немам посла, па ми се не би морало излазити из собе. Ама опет превуче ме жеља, да се прођем.

На улици је лијепо. Смрзло се. По тарацу јучерашњи снијег мјестимице непочишћен и угажен. Шкргуће под ногама, и час по превари ногу, те се оклизне. Много свијета посрће, пролазећи мимо мене. Доста их је за послом, а има их и беспослених, као што сам и сам.

Додија ми прометати се кроза свијет и увијати се то на једну то на другу страну. Најпаметније, што могах учинити, и учиним. Скренем у најближи парк и отпочнем шетњу. Шетам и шетам. Нема ништа, да ми мами поглед. Ни дрвеће, ни грмље, ни лијехе превучене снијегом, ни празне клупе са по гдекојим млазом замрзле воде. Нигдје ништа, и нигдје никог.

Зар сам ја сам у овој пустоши?

„Не, не, не!“ причу ми се. Обазрем се према гласу. — Боже, како човјека ухо вара, кад се занесе, кад сања, ма и будан! То, што ми се причу, био је глас шевин. То вам је била сасвим обична шева. Кажем ја: ухо ме преварило.

Кад сам и онако у доколици, станем. Нећу да поплашим шеве. — Има круну — гледаћу је са страхом и поштовањем. —

Ах, није то она сама! Има и један кос, мало подаље од ње. Баш ћу да их се нагледам.

En face. Вајао г. *С. Роксандић.*

Кос мало протресе перје и поче пјесму. Шева је слушала и гледала преда се. Ви знате, да кос лијепо пјева. Али шта је пјевао шеви, не знате. Хоћете ли, да вам кажем?

Кос је пјевао: „Давно је то било, кад сам те први пут видио. Ти си била мала, а лијепа као и данас. Ја сам био оволики, колики сам. Не знам, зашто — заволио сам те. Дивио сам се и твом лéту, и твом скакутању и пјесми твојој. Очи су ме твоје заносиле. И даномице сам те све више љубио, о теби сањао, о теби пјевао.... Казују ми други, да има много љепших тица од тебе, ама не вјерујем. Ти си ми најљепша и најмилија. Једнако летим за тобом и падам на исто дрво, на исту ледину, гдје и ти. — Покаткад сам поиздаље пјевао, твоју дивоту пјевао да и ти чујеш. Ти си слушала и смјешкала се, а то је смјешкање јачало наду у мени. Но нисам смио да ти приђем. Никад те не видјех саме. Вазда си била ја с родбином, ја с другарицама. Сад ми је пала у дио срећа, да ти речем, како те љубим изнад свега. Ох, реци ми, да ли ти је љубав моја по вољи, и да ли сам и ја теби у вољи?

Шева је ћутала.

„Љубиш ли ме, тиче моје?“ пита кос нестрпљиво.

Шева и опет ћути.

„Кажи само једну ријеч: да, или не!“ молио је кос.

„„Други пут!““ шапну шева, па одлети и мени и косу испред очију.

Кос оста оборене главе и спуштених крила. Готове му сузе ударити. И поче изводити у пјесми боле врелог срца свог. Жалостивна је то пјесма била:

„ . . . . Други пут! — —
Да л' то значи: већ си спремљен
у најдубљи срца кут,
ал' ти сад не могу рећи;
чекни мало — други пут!
Ил' то значи: црве мали,
што се о мој вјешаш скут,
не ћу сада, имам када
Да те згазим — други пут!"

Пјесмом својом бјеше кос домамио и једног вранца. Врабац ко врабац. Дрзак, па као да кос њега питаше, испрси се, па окрену поповати кроз цвркут: „Да те љуби, рекла би ти одмах, а не — *други пут!*"

И прну оној страни, камо је и шева одлећела. Кос гледаше испрва убезекнуто, па се у неке стресе и уздахну.

Ја га хтједох тјешити и кријепити надом, ама не смједох. По свему ми се чинило, да је врабац право рекао. Жао ми бјеше коса, и двије ми се сузе скотрљаше низ образе. Кос ме погледа умиљато, као да шћаше рећи „хвала", и одлети — ама не за шевом . . . .

Шта ли ће бити с њиме? — Сиромах кос!

Беч **Лазар Димитријевић.**

САЊАЊЕ

Ноћ је блага, мирна, тија;
Пунан мјесец с неба сија,
А око њег' звјезде чиле
У коло се ухватиле —
Колом вију, колом крећу
И скакућу и пол'јећу
И у своме јасном сјају
Као да се надметају;
Тек још гласак среће њи'не
Што не чујеш од даљине.

А с источних рајских врата
Анђ'о један колу стиже;
Сјај мјесечев руком хвата
И на златне косе ниже;
Још звијезда коло вито
Ко колајну на се меће,
Па се узви поносито
Благи анђ'о људске среће.
И у светом ноћном миру
Он се крену по свемиру,
Куд замршен пут се плете
Од планете — до планете.

А за њиме по бескрају
Извија се у свём сјају
С безброј нити златна стр'јела,
Па биљежи златним трагом
Силна мјеста и далека
Кроз безмјерни свемир цио,
Гдје је анђ'о среће био.

И још тренут, тренут само
Па га ето земљи амо,
Да увиди и да чује,
Ко за јаде само знаде
И болове ко болује
С циглим добром — мрвом наде.

Лети анђ'о и већ стиже
Заспаломе свјету ближе ....
А да ли га ико спази
Од смртника, гдје долази?
— Просјак један, нико више,
Што на голој земљи сања
И уморном руком брише
Сузе горка радовања.

Беч. **Божидар Черовић.**

ИЗ ДАЉИНЕ....

(ИЗ ТАСИНОГ ДНЕВНИКА)

Бјеше то 13. јула .... Освануо леп летњи дан. Сунце својим јутарњим зрацима покрило пристаниште хамбуршко и обасјало стотинама великих и малих бродова ....

На хамбуршкој обали, где пристају лађе из целога света, нема никада мира, али чим пукне дан, тамо је такав жив саобраћај, да се једва провлачите кроз гомиле морнара, лађара, посача и разноликог другог света .... Ту, као оно на вавилонској кули, можете слушати језике свију народа на свету; а опет на морским лађама, што су се нанизале дуж обале, лепршају се заставе свију земаља и с ове и с оне стране океана ....

Када стигосмо на пристаниште Св. Павла, звоно већ даде знак и по други пут.

Ми утрчасмо у лађу ....

Изби шести сахат, даде се и трећи знак, и капетан, озго, са свога места, командова полазак .... „Фреја", уз свирку музике, одби се од обале ....

„Фреја" је салонски брод првога реда. На њему је свака удобност за весеље и уживање. Сви салони и кабине пуне сјаја и раскоши .... Осветљен је електричном светлошћу, а има и своју засебну музику ....

Брод је намењен да двапута недељно одржава везу између *Хамбурга* и острва *Хелголанда* .... И увек је пун света, већином Немаца из горње Немачке, па онда Енглеза, Американаца и т. д. Тек путника из јужних, наших крајева, броји врло мало. Можда двојицу, тројицу у десетине година .... Прво с тога што је далеко, а друго, и клима је за нас сувише оштра ....

Одбив се од обале, кренусмо се низ Елбу. Уз лупу точкова разлегаху се и звуци веселе музике, а са бродова, поред којих пролажасмо, осу се махање марама и капа; са свију прозора што беху ближе обали, гледасмо поздраве рукама, чусмо неко довикивање, докле и то из вида не изгубисмо ....

Али и оволико поздравље изазива чуђење; јер Немци нису ни весео ни љубазан народ. Они никога не воле, али и њих нико радо не гледа. Сва њихова историја казује, да су увек гледали само на освајање и пљачкање.... Немци никоме нису добра учинили, никога помогли .... У својим колонијама, где су се силом натурили за господаре, за обичне иступе вешају читаве гомиле јадних урођеника .... А опет где својом трговином допру, тамо избијају из седла свакога конкурента .... Читао сам негде у једноме допису, како је ту скоро некаква нова немачка лађа једнога дана први пут допловила у Америку .... На пристаништу стајало је и посматрало много света .... И путници, који су се искрцавали на обалу, слушали су, веле, јасне узвике; „Доле с Немачком!... Она мора бити уништена" и т. д. ....

Три сахата пловисмо тако Елбом, гледајући на једној и другој њеној страни места пуна зеленила, лепе варошице, далека села, идилске колибе рибара, и сусрећући се час по са пуним бродовима из целога, широкога света....

Куксхафен је последњи град на уливу Елбе у Северно Море.

Ту стадосмо да примимо нове путнике, којих биваше све више и више, па се онда „Фреја“ баци на морске таласе.

Али у исти час нâс, са југа Јевроне, прође као нека језа. Келнери зађоше по салонима, и носећи нарочите судове, спуштаху их крај фотеља и седишта. Ја се сетих чему је то. И први искусих да нисмо на тврдом земљишту. Спопаде ме морска болест....

Што даље залажасмо у море, „Фреја“ биваше све немирнија.

Таласи морски узеше је на своја крила, па је окретаху час на једну час на другу страну, па онда повукоше час кључун час думен у дубину.... Наш велики брод беше као оно љуска орахова. Наступи бура тако страховита, да је никада нећу заборавити. Морски таласи пребацираху се преко лађе, и ко је покушао прећи салоном, морао се добро држати за ограде, за тај случај нарочито удешене.... Лица у путника постадоше бледа.... Морнари залазе и вичу: „Господо! молимо вас, улазите у кабине“.... Хладни Енглези ћуте и пуше. Ми са југа мремо од страха.... Бура бесни све јаче. Таласи покрили прозоре, чујете грдну хуку и ломњаву. Сав онај свет сабио се у кабине и ухватио чврсто за седишта. Један тражи коњака, други соде, трећи лимуна, чујете из кабина јецање, а горди Американац стао на сред салона, посрне ђа амо ђа тамо, како се лађа нагиба, али чврсто држи у руци свој грог и пије га наискап.... Умуче и музика.... Само се горе, на крову, чује вика мрнара и оштра команда капетанова....

Пуна четири сахата борисмо се тако на таласима. Ни да се живи, ни да се мре. Док тек неко повика — *Хелголанд*....

Указа се прво као тачкица на површини морској, па после растијаше све више и више....

После пола сахата угледасмо и само острво....

Још мало, па на обали видесмо гомиле радознале публике.... И чусмо звуке енглеске музике....

Наш брод, све љуљајући се, стаде на читав километар од обале.

И одонуд, од острва, поврвише барке Хелголандаца, да нас приме и на острво одвезу....

Али наша страховања не престајаху....

Узбуркани таласи љуљају и брод и барку, и не дају јој прићи ближе степеницама брода....

Смели Енглези са опасношћу живота скакаху у барке, а нас плашљивце, невичне ћудима мора, „Фрејини“ монари предаваху из руку у руке снажним лађарима са острва....

Нашом барком руковаху четири вична Хелголандеза, али ипак требасмо четврт сахата, докле, после грдне борбе са таласима, осетисмо тврду земљу под ногама....

Ступив на обалу, ја не обратих слух ни поздраву публике која је „Фрејине“ путнике дочекала, нити чух позиве хотелских портира, нити се обрадовах монотоном свирању купалишне музике, него се окренух мору, да се дивим његову величанству и да кунем његове немирне таласе....

Хелголанд лежи у Северном Мору. Има облик троугла и удаљен је шест сахата од Хамбурга.

Површина му износи свега 5000 квад. метара, али је свуда наоколо сам гребен, сама стена, о коју су се ношени буром разбили многи и многи бродови, натоварени свакојаком трговачком робом.

Острво је све од црвене земље и камена, и подељено је на горњу и доњу варош. Има до 600 кућа и на 2500 становника, већином мрнара и рибара, трговаца, хотелијера и т. д....

Острвљани живе од странаца који свакога лета долазе на купање. За њих има хотела и кафана, курсалон, позориште, билијарница, читаоница, картарница и т. д. Преко године долази на три хиљаде гостију, да се проведу и лече. Топлота воде једва долази до 13 степени С., а нама је у београдској Сави хладно и на 18°.... Све потребе добављају се из Хамбурга, и зато је на острву велика скупоћа.

Хелголанд је скупо морско купатило, те са тога на њ долази само богатија класа. Немају ни воде за пиће, него кўпе кишницу у цистерне, те то после хладе и пију.

Налазећи се вечито на самој бури, Хелголанд има слику дивље романтике. Око њега је готово дан ноћ борба ветрова и таласа. Морске лађе далеко обилазе гребене острва. Стотинама је бродова ту разбијено. Ради тога је Енглеска подигла високе светлосне куле, да из далека дају бродовима опазити опасност. Новија кула висока је 75 метара; оздо је зидана, а горе кров и галерија је од самога стакла и гвожђа. На кули се пале 24 лампе, које бацају светлост у даљину на 15 километара. С куле не видите ништа друго до бескрајно море, у даљини морске бродове, а ниже, доле по морској површини, делфине како помаљају чељусти, очекујући какав год плен; више њих прелећу морски галебови, предсказујући својом писком јачу буру и ветрове....

На острву нема зеленила. Покушавали су да засаде дрвеће, али они страховити ветрови све ишчупају из корена и однесу. Једино им се држе у земљи — кромпири, то омиљено поврће Енглезима и Немцима....

Што је лепших кућа, то су ложе за странце. Имају црквицу посвећену светом оцу Николају, заштитнику свију бродара. Уз то имају и школу са четири разреда.

У XVI веку Хелголанд је био становиште разбојничко. Одатле су морски гусари излетали и нападали трговачке бродове. После је пао у руке Шлезвиг-Холштајну, па онда Данској, докле га није енглески адмирал Лелкленд освојио и Енглеској придао. Но трошкови на острву из године у годину растијаху све више, међутим приходи не допираху ни близу да покрију расходе, те се енглеска влада пре три године реши: да за неку накнаду уступи острво Немачкој.

Острвом управља гувернер. Њему је придат за саветовање одбор шесторице, састављен из самих мештана. На острву немају адвоката, јер немају ни парница. Кривични случајеви су ретки. Људи постају пунолетни тек у 25. години, а жене у 21. Муж и жена имају једнака имовна права. Као вечни бродари на мору, острвљани су ослобођени војене службе.

Људи су им јаки, издржљиви. Сав им је посао по мору да лове рибу, провозају путнике, или у случају несреће да притичу у помоћ бродоломницима. На женама остаје сав посао у кући и на пољу. И ако много раде, жене су им, може се казати, лепе и допадљиве плавуше. Језик им је особни — *хелголандски*, смеша од енглеског и немачког.

Када се мало одморисмо у хотелу, пођосмо да се по острву прошетамо.

На вратима сусрете нас хотелијер и с листом у руци, као што је то у њих ред, поче молити: да му кажемо име, презиме и т. д.

Ја рекох име.

— Молим, одакле сте?...

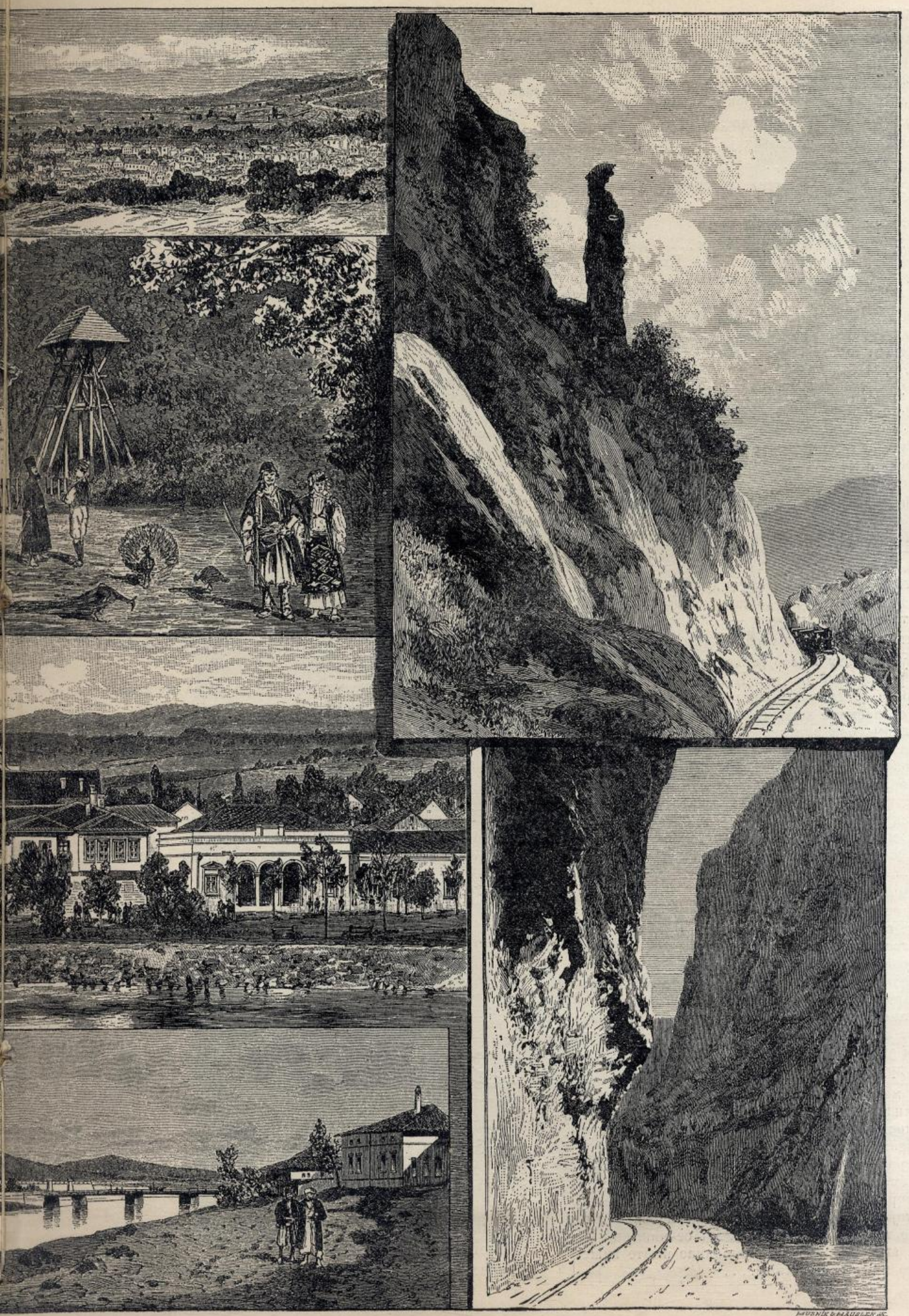
— Из Београда....

Он ме гледа радознало....

— Молим, где је то?

Из југоисточних крајева

Краљевине Србије.

— У Србији ....

Он опет као да се мучи да запита ....

— Знате где је?

— Извините, молим вас ....

— Јесте ли чули за велику реку Дунав?

Он, јадник, ни име није слушао ....

— Ја сам Србин — наставих ја ....

Он ме гледа радознало ....

Мене наљути толико незнање географије, па упитах јаче:

— Знате ли ви за Русе?...

— Охо .... прихвати он .... знам .... знам .... Имали смо прошле године два госта .... Ехе .... Руси .... Руси .... Слушао сам о њима .... Знам .... знам ....

— Е чујте .... Српски народ је рођени млађи брат оном великом и силном руском народу .... Имамо једну веру, једно писме и готово један језик .... Јесте ли ме сада разумели?...

— Охо .... мерси .... мерси .... клањаше се збуњени хотелијер, и испрати мене и жену ми чак до половине улице ....

Моја жена стаде се смејати овоме нашем погађању. Мени опет беше криво на толико незнање хотелијерово. И ћутећи пођосмо даље улицом.

Када дођосмо до једнога дућана, застадосмо да разгледамо слике, разне ситнице и т. д.

И опет се изненадих.

Да чујете зашто ....

Међу многим сликама на вратнма дућанским висаше и једна, на којој озго писаше: „Један мотив из Београда“.... Испод тога име сликарево — *Гедлек* ....

Дозволићете да вам и саму слику опишем.

Слика је у формату нешто мања од оних Предићевих слика: Херцеговачко робље. И као да представља онај део Београда, Пиринџану,на уласку у јеврејску махалу. Види се чесма и неколико опалих турских кућерака .... Калдрма сва изривена .... Пред једним кућерком сакаџија седи на својој саки. Сав поцепан, а коњ мршав да му ребра бројите .... Мало даље некаква сељачка кола с воловима .... Око кола као поређали се наши сељаци у кошуљи и гаћама, на главама шубаре, одрпани, и у лицу црни као цигани. .. Око њих опет читава поворка мршавих паса .... У позадини види се некаква опала џамија и т. д. У опште слика не може бити ружнија ....

Не хтедосмо више гледати, него пођосмо даље по острву, али ми се одмах онде некако натури ова мисао: Како би било да се у нас, у Србији, оснује *књижевничко-уметничко друштво,* које би себи истакло као главни циљ: *да упознаје Јеврошу са сриском земљом и народом, његовом историјом, особинама, обичајима и т. д.* Такво друштво да помогне и држава, а и цео народ .... Из тога друштва да се књиге и листови одабране садржине растурају на страну; а *сриске мотиве* да раде и у стране илустрације протурају наши уметници: Тодоровић, Јовановић, Предић, Крстић, и др.....

Па после, ми немамо *књижевнога средишта.* Растурени смо и у књижевности .... Све што се пише, ради се као неки крпеж. Једну исту ствар почињемо на десет страна и пропадамо. Народне песме купи ко хоће, па штампа и растура како хоће .... Наше народне обичаје описује свако, био за то спреман или не. Тако је исто и са нашом историјом. Имате пуно књижевних народних питања, која стоје нерасправљена, а међутим сваки дан читате све једне те исте ствари. Чак ми се чини, да је пре било мање, али епохалних дела, а данас имате више књига, али мало вредне садржине ....

После ручка обиђосмо још нека интересније места по острву. Песмо се на високе гребене и силажасмо низ њихове степенице до површине морске. Разгледасмо горњи и доњи део острва, а пред вече изађосмо на обалу да гледамо море.

На пристаништу музика свира, деца се играју пр песку, а гости и гошће шетају се и забављају .... Бура као престала, само још по мало ветар душе .... Рибари уморени радом, скупљају мреже и на својим баркама примичу се обали. Са наше „Фреје“ чује се песма мрнара .... Одунуд, из даљине, ломи се кроз ваздух учестали хук морских бродова — знак: да се на своме дугоме путовању туна сусрели ... Горе, на светлосној кули, шета стражар и будним оком гледа у даљину .... Сунце се пашта са острвом и мало по мало тоне у дубину морску .... Већ се губе његови последњи зраци .... и шта неће помоћи уображење .... мени се учини, да кроз онај први сутон, на даљин, од неколико стотина миља, видим — мој лепи Београд. .. Као сунце упрло у торањ на Саборној Цркви, па се од оног позлаћеног кубета одбијају светли зраци чак амо у даљину .... Учини ми се као да чух појање црквено — молитву на вечерњу.... Рекао бих, да слушам проповед о вери .... Као да чух опомену свештеникову: чувајте веру својих предака .... Сви ви, рече он, који путујете, сви ви који на страни живите, не заборавите никада, да је српска вера спасла српски, народ .... Странци ће вам, вели, говорити: како су вер а и љубав охладнеле и не могу више да греју, како су се храмови, трошни и трули, преживели .... Али ви не верујте томе .... Они хоће прво да вам омрзну веру, па онда да вам огаде и језик .... Чувајте их се .... Идите с њима, дружите се, нека вам се и допада тамо, али никада не смећите с ума: да сте Срби, да је српски народ мален, растурен на стотину страна, да је одасвуда опкољен непријатељима, да се већ вековима бори с њима, и да за ту борбу сваким даном треба све више бораца ....

— Хајдмо .... трже ме моја добра жена из заноса .... ено .... гле .... опет се бура спрема ....

Већ се ухватио сутон. Духнуше јачи ветрови .... Све што беше лакше одевено, повукло се давно са обале. Још остали рибари да савију једрила и извуку барке.... Таласи се појачаше .... Море поче расти .... На њему ни једне лађице .... На „Фреји“ умукла мрнарска песма .... На торњу куле пале се лампе и чује се озго рог стражарев — опомена: да бура долази .... На малој црквици Светога Николаја звонце бије, да подсети мештане на вечерњу молитву .... Ја се прекрстих и топло помолих Богу, да даде само храбрости и издржљивости намученоме српском роду ....

ЊОЈ

Жалим душо, жалићу до века, —
Боловаћу до самртног дана;
И умрећу, нећу наћи лека,
Ни утехе са твојих усана....
Јер у песми, коју теби делих,
Теби певах, — а тебе уцвелих!...

И ти можда исто к'о ја често,
Гинеш, венеш и уздишеш сама;
Уздах шаљеш пред небески престо,

Слепац. *Сликао Бретењје.*

Росећи га бисерним сузама,
А с усана тихи шапат лети:
„Болуј драги, ал' немој умрети!“

Алексинац. **Милорад М. Петровић.**

ПОСЛЕДЊА ИЛУЗИЈА

— НАПИСАЛА **М. ЈЕРМОЛИНА** —

ПРЕВОД С РУСКОГ

Окрени се.... стани овде.... тако! Лепо, врло лепо! — тихо је говорила бона девојка подижући главу с јастука и разгледајући празничну Варињкину одећу. — Како си у њој лепа и свежа! — додаде са тихим уздахом.

Варињка се задовољно осмехну загледајући се, и пажљиво, да не би запрљала нову одећу, приседе на крајичак столице крај сестрина одра. Погледавши њено мртвачки бледо и поруђало лице, тихо задрхта, а сен туге пређе преко њезина допадљивога лица.

— Лела, — рече јој после краткога колебања: Зар не би боље било да останем с тобом?

Бојажљиво погледа сестру; у њезину гласу осећала се плашња: „А ако сестра, која је од мене тражила да дочекам Нову Годину код Сверических, промени своје решење?...“ Варињка је била добра девојка. од срца је волела сестру; али одређи се давно жељенога задовољства, не ићи на бал где ће се искупити сва позната младеж, одређи се игара, смеха, весеља.... па провести досадно вече крај болесничина одра — за њу би било прилично тешко. И опет бојажљиво погледа сестру, очекујући пресуду....

— Не! За што? Иди, проведи се! Мени неће бити досадно.

Одлучан одговор болесне девојке охрабри Варињку.

— Али кажем ти, Лела, ја ћу остати, па ћу ти што год читати.

— Не обмањуј, Варја! пребаци јој болесница, прекорно гледајући збуњену девојку: теби се проводи, па — крај! Ја бих и сама на твоме месту тако урадила! додаде она, привлачећи к себи Варињку и љубећи њезин румени и нежни обрашчић.

— Сутра ћеш ми све причати: како сте се провели, ко је био најлепше одевен, — све разгледај, све упамти. Сутра ће и код нас бити весело! Ја ћу те слушати, па ће ми се чинити као да сам и ја била с вама! Али гледај да све добро упамтиш.

— Мила Лела! — засузи Варињка грлећи и љубећи сестру: за то се сутра нећу ни маћи! Сутра ћу целога дана бити само твоја.

— Лепо! Лепо!

Варињка се намешташе пред огледалом, удеси одећу, и чешљање; топло пољуби Лелу, и пруживши руку милосрдној сестри која је унило седела у прикрајку, као да одлете из собе....

II

Болесница се окрете на леђа и затвори очи; милосрдна сестра нечујно приђе к постељи и спусти се у наслоњачу, гледајући равнодушно и досадно у празан простор.

У соби, коју недавно осветљаваше радост живота и наде, рашири се сета и туга.

„А ето, још је млада!“ помисли Лела, пажљиво гледајући бледо и заморено лице полудремљиве девојке што сеђаше у наслоњачи: „....За што ли је само таква — као да није жива!“

— Сестро!... Имате ли родбине?

Девојка се тихо трже и журно се наже к болесничину лицу.

— Ја?... Јесте, имам! Ожењеног брата.... рођаке.

— Доиста! И они ће, ваљда, дочекати Нову Годину?

— О, да! живо одговори милосрдна сестра: данас је код брата пуно гостију,

— А Ви? Зар не би хтели да и Ви тамо будете, да дочекате Нову Годину?

— Како да не бих? Али је наш посао такав, да не смемо ни помишљати на забаве! — одговори она, гушећи уздах, и за часак разведрено лице поново се смрачи.

Наступи ћутање, прекидано тешким, храпавим кашљем болесне девојке.

— Сестро! А за што не одете к брату да заједно дочекате Нову Годину?... Доиста!... Идите! Тă и Ви би хтели, зар не?

Лела као да се упи својим сјајним очима у лице милосрдне сестре; али јој се учини да у лицу, које не показиваше никаквога учешћа, у тренутку и сйну и угасну зрак живе радости: „Како је дрвена!“ — раздражено помисли Лела....

— Зар нема одговора?

— Ви знате да ја то не могу урадити!

— А зашто? Зашто?... Због мене? — Али ја нећу, чујте, нећу да Вас мучим.. доста је! узвикну Лела чупкајући своје прсте; па, приметивши забринутост на лицу милосрдне сестре, брзо додаде: Мени је, и сами видите, боље, о, много боље! Ја ћу спавати, мени се тако спава!... Само реците Прокофјевној да се нађе тамо.... у Варјиној соби и да дође ако зазвоним. Знате?... А Ви ми не требате.... за што? Идите, проведите се; младост је свега једанпут! узбуђено је говорила Лела придижући се у одру....

Лице милосрдне сестре напослетку засија, очи живахнуше; Лела се осмехну гледајући је, и нађе да је лепа, баш веома лепа.

— Али како ћете сами остати? упита сестра двоумећи.

— Нећу сама.... с Прокофјевном! Какви сте само! Кажем Вам, идите, не брините ни о чему!

Колебање и сумња што прелетаху по девојчину лицу замењиваху се осећајем најживље радости; она узбуђено скочи из наслоњаче и топло стеже болесничину руку.

— Како сте добри! Ја Вам то никад, никад нећу заборавити!...

Лела је уживала у ведром и порумењеном лицу милосрдне сестре; па хоћаше да буде до краја добра, и замисли се, чиме би још обрадовала ову милу и не баш злу, као што је раније мислила, девојку, што пожртвовно и без роптања подноси пуне две недеље њезине прохтеве.

— Сестро, тамо је у орману моја шкатула.... дајте ми је.

Док је милосрдна сестра удешавала своју тоалету, Лела је отворила шкатулу и из ње извадила гривну и ћутке уживала у финој и уметничкој изради: гривна је представљала гранчицу овијену гирландом од кринова.... То је поклон.... Срђев. Она је тада била још потпуно здрава и бескрајно срећна! О, она би и сада била потпуно срећна, само да није ове болести. Лела зажмуре, а немоћна рука клону са гривном на одар. Сергије је моли да не очајава.... пише: да неће и не може примити њезин отказ, већ да је она његова вереница све до онога дана докле му жена не буде; он ће је узети и одвести на југ, где ће се под јасним и светлим небом поново расцветати штићена његовом љубављу.. О, Боже, Боже!... глухо зајеца бона девојка, кршећи прсте и кашљући....

Милосрдна сестра журно допаде, и пружи чашу, подржавајући клонулу болесничину главу....

Две крупне сузе одроније се из тужних очију.

— Јесте ли готови? — окрете се после кратка одмора к сестри која неодлучно стојаше поред ње.

— Дајте ми своју руку! Хоћу да измерим ову стварчицу.

Узеде гривну, погледа је као при растанку, пољуби је и стави на девојчину руку.

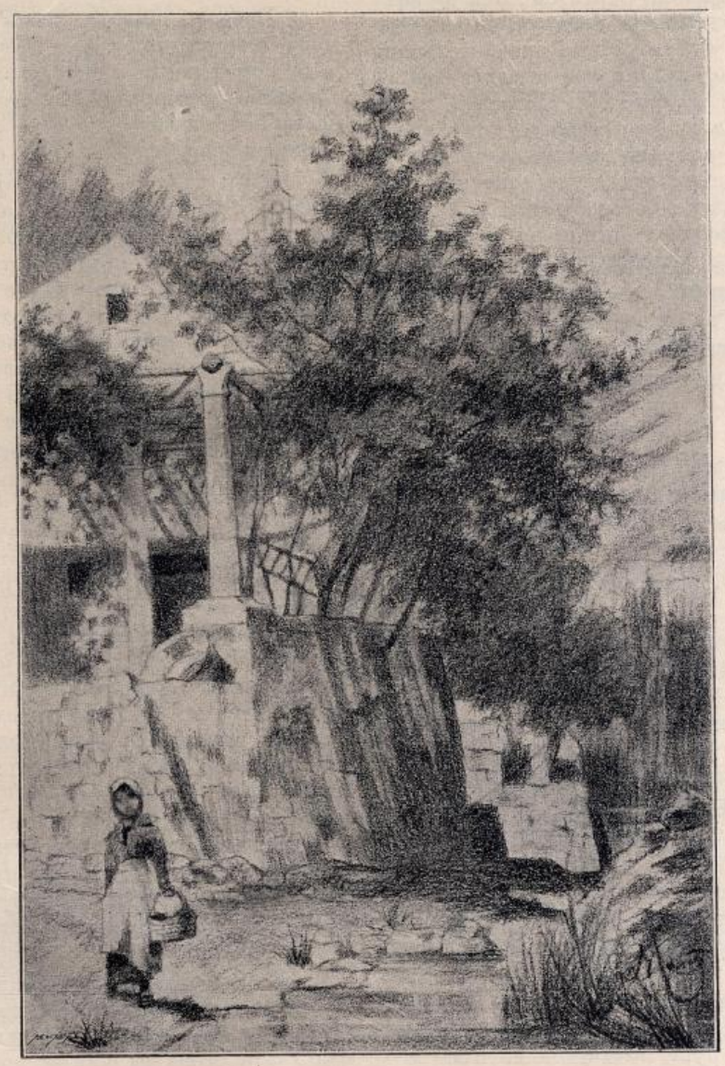
— Као удешено! А за мене је велика! Погледајте.... као трска! додаде презриво, пружајући своје мршаве, костурске рукс.

— Ово.... за срећу! Сад идите. Пружите ми руку, па идите. — Шта? Ви ме љубите? А ја сам мислила, да ме се само Варја не плаши!... Станите још за тренутак. Ако доиста волите, ова ће Вам гривна срећу донети! додаде свечано. — Волите, је л' те?... скоро радосно узвикну Лела, приметивши румен забуне на лицу младе девојке: — Хоће ли и он тамо бити? О, идите идите.... брзо!

III

Када отиде и милосрдна сестра, Лели се учини да и сав живот од ње отиде. Све је искидано, све је уништено! Тежак болесничин уздах реметио је нему тишину. Гомиле успомена прелетаху јој кроз памет. Некада — изгледаше јој да то беше веома давно — и она је дочекивала Нову Годину са жељама, са надама, и она је играла, смејала се, врáчала.... А сада — ником непотребна, излишна и одређена за скору смрт.

Девојка погледа своје упале груди, своје мршаве руке и горко се осмехну.... Дисање јој тешко. Умрети! О, не, не, сада не! Гледати светлост, сунчани сјај, видети Сергија ма једанпут само!

Мотив из Дубровачког Приморја. Скица г. *М. Мурата.*

Подузе је страх, плашила се тишине; за тренут ока у њој се пробуди жаљење што је отпустила Вариньку и милосрдну сестру: оне би унеле живота у тамну маглу; њихова млада и здрава лица и мило Варињкино ћаскање одгонили би хладан и страшан привид смрти.

Зар је она крива што тако очајнички жели живота. Ах, тă њој је сада тек двадесет и три године! Па умрети?! Не, живети, живети, по што по то живети, живети пуним животом, да је ништа не мучи, ништа не боли.

А међутим у грудима крклја и шкрипи као сухе осовине, у слепим очима бије, а хладна језа прожима је од главе до ногу. Сама, са свим сама!

IV

Па ипак није била усамљена. Из далеких крајева стиже пред њезин одар лака и светла илузија, те запева своју чаробну песму, — песму слободи, обнављању, љубави....

И у један мах осети Лела лакост, необичну лакост! Смешећи се заклопи очи.

И виде се поново здрава и моћна у гомили младих девојака; иду по алеји густе шумске чёсте и певају свечане песме....

Све су девојке одевене у беле одеће, а у рукама им палмове гранчице. Изађоше из шуме и Лела угледа широку светло зелену ливаду, цвећем прошарану. С једне стране граничила се ливада високом и густом шумском ивицом, иза које се разлеваху песме пернатих певача; а са друге стране ливада се губила у језеру, у чијем јасном лазуру одблескиваху сунчани зраци. Иза језера уздизаше се тако висока планина да јој се врхови губише у бело ружичним и памучастим облацима, а цела јој страна беше обрасла раскошном травом у којој је ту и тамо издвајаху цветни бокори.

Девојке се упутише к језеру и на његовој обали Лела угледа групу младића, међу њима и Сергија на чијем лицу играше пуно срећан осмејак, а из руку му се извијаше венац белих кринова. Он јој прије и цвећем овенча њезин струк, а она скиде свој венац и стави му га на главу. У језеру поред саме обале љуљушкаху се многе барчице цвећем украшене.

Гле! Варињка ускочи у једну ружичасту барку, а за њом и њезин избраник; а гле! тамо из самих љубичица гледа лепо и срећно лице милосрдне сестре, а на руци јој сија златна гривна са криновима.

— А где ти је гривна? пита Сергије држећи је за белу и пуну руку; а она, смешећи се, одговара му:

— Она нам је срећу донела, па нека и други буду срећни!

Сергије јој одобри махнувши главом; па се онда упутише белој барци и седоше у њој једно поред другога. Сергије огрли једном руком њезин вити стас, а другом дохватп весло. И она узе весло бело и лагахно на лик гушчјега пера, и смело замахнувши њима запараше тиху језерску површину.... Како јој беше добро! Срђ је привија к својему срцу и шапће јој речи од љубави, а она га слуша, слуша и смеши се.... Мимо њих промичу ружичасте, плавичасте, црвене, љубичасте барчице; златне рибице преливају се искачући из воде, а јато холих лабудова проплива достојанствено....

— Је л' ти добро? пита Сергије гледајући је у очи.

— Добро!

— Тамо ће бити још боље!

И пружи прстом на противну обалу, камо је младеж гонила своје барке. У брзо и читава планинска страна оживе и ошарени лепим паровима. Она баци весло, па и сама искочи на обалу, и са Сергијем, руку у руку, поче се пе́ти, напајајући се заношљивим мирисима; хтела би да се што пре испне на планински врх, али се опомену да је бо́на те да за њу није брзи ход; ипак је Сергије мољаше да не очајава.

На самоме планинскоме врху, овијена сребрнастим облачком, стојаше милосрдна сестра и довикиваше јој: брже!

Ишла је и ишла подржавана Сергијем; очи јој беху упрте у сами вас, и са дивљењем је опажала, да сви младићи и девојке који улазе у облак постају некако лакши, лепши и стројнији. — Ено, већ су сви стигли; беле и прозрачне девојачке одеће сијају као бриљанти, а зелени венци, којима увенчавају своје женихе, претварају се у златасте ореоле.... А око њих, и горе и доле и са стра́на, шири се нежна сребрнаста магла лако се повијајући, као да се спрема да их собом однесе.... Лела се уплаши, јер помисли да неће донде стићи, па ће сви одлетети без ње. У очима јој засијаше сузе.

— За што плачеш, мила? — чује се мелодични Сергијев глас.

— Ах, ја не могу донде доћи!

— Не бој се!... Ја ћу те однети!

И поново јој би лакше, а ноге јој се једва и дотицаху зелене простирке....

— Шта је тамо? И за што сви тако сијају? — упита Лела спуштајући главу на драганово плеће.

— Тамо је сунце живота! Оно што њима светли — његови су зраци.

— Сунце живота!... О, како ми је добро! И ја онда нећу умрети? Не?...

— Нећеш умрети, никада нећеш умрети!... Још мало само, још мало, мила моја! Видиш, како је још мало остало да прођемо. Још мало само, и ти си спасена.

„Спасена!“ у заносу мисли Лела, а осећа како јој се хладе и руке и ноге, и како јој дисање слаби.... А више њих стоје срећна, насмешена лица и гледају их. Пружају им своје беле руке и довикују: „Брже, брже!“

— Брже, брже! Умрећу!... шапће она, спуштајући се клонула на Сергијеве руке.

Срце јој захвати страшни бол, а хладни зној проби је сву. Поче да се невероватно напреже, да се исправља, да пружа руке према зрацима животнога сунца.... Сергије је теши: „Не клони!“

Још један замах, и она кликну од заноса што јој душу обујми, од зрачнога сијања што је очара.... Поред ње је Сергије; држи је за руке, гледајући са пуно љубави у њезине очи, и громки победнички узвик: „Спасена!“ заглухну је.... Мирис цвећа, Сергијеви пољупци....

Лела је лежала круто опружена; у широко отвореним очима, што беху у бесконачност управљене, блесну зрака неземаљске среће и за увек се угаси....

Крај девојчина одра стојао је високи, стасити младић, и са болом и ужасом гледао драго лице.... А стара Прокофјевна, тискајући јој у руке упаљену воштаницу, читала је опроштајну молитву. Њезино старачко и набрано лице чудно се мењало од уздржаване кукњаве....

ДАЛМАТИНСКОМ ОБАЛОМ

ПУЉ — ЗАДАР — СПЉЕТ — ДУБРОВНИК — КОТОР

путничке црте **П. Жусеа.**

(свршетак)

Једина међу свима својим сестрама на далматинској обали, варош *Дубровник*, нигда није подносила млетачки јарам; она је храбро бранила своју независност, до оног дана, док Мармон не уведе у њу Французе. Дубровник сада припада Аустрији, али још чува поносито држање иза својих бедема и својих огромних кула. С пучине би се рекло да је то средњевековна варош.

Бродови не улазе више у дубровачко пристаниште, мало и неугодно, већ у Грушку Луку. Прашњав пут води поред обале и доводи за пола сахата у варош. Већ неколике палме и дебеле агаве, што расту на стенама, казују суседство Истока; смокве су велике као дрвета, шипци мешају своје плодове с лаким лишћем родних лоза.

Дубровник је на једној стрмој стени изнад мора. Баште, у којима је топло као у стакленим, дају изврсно воће. Улазак у варош засењују циновски платани. Ту нас ето дочека у једном хотелу на уласку синьор Крипино. Ја кажем: „дочека“ с тога, да не бих унизио нашег домаћина. Било је доба одмора после ручка. Попевши се до првог спрата, а не сретнувши никога живог, угледасмо се и ми на околину: сваки изабра по један кревет у празној соби и задовољно заспа. Тек пошто смо се пробудили, наместили су нас и објаснили се с нама.

Дубровачка капија је између две масивне куле, обавијене бршљаном; једна велика улица „Страдун“, пролази кроз варош с краја на крај. Ту је усредсређен сав живот дубровачки. Дубровачко одело је најразноличије и најбогатије на целој далматинској обали, пазар је особито сјајан мравињак. Ево једне продавачице са својом дугом белом хаљином с широким рукавима, каткад поткаким сребрним или златним концем; тешко, да је шта дивније! Лака трака стеже јој струк; глава је повезана једном вежиглавом, доста сличном марами којом се повезују Напуљке. Сељанке из једног суседног села носе на хаљини, ишараној цветићима, уметке зелено опшивене и бојен јелек, плаво подрêшен; на њиховим малим ногама као обућа су зелене јеменије. Па како су лепе и љупке њихове котарице с воћем, које на пазару продају! Жене из Скадра, сироте планинке, натоварене као теглећа марва, изгледају жалосно са својим црним огртачем без рукава*) са својим опанцима, исплетеним од канапе, са својим прегачама, за које би се рекло, да су изрезане из старог каквог ћилима.

У гомили се највише истичу људи висока стаса, с црвеним појасом, за којим се виде ножеви и пиштољи. Пред нас испадоше на један пут два колоса (чисто ме и сад хвата страх од њих!); по том извадивши један орах из џепа, сташе га спокојно својим дугим ножем тући и крцати. Разнолики арсенал, који ови добри људи носе, чини део народног одела; другог разлога њему нема.

Дубровник је жив музеј. Права је штета, што ноћ долази брзо и што морадосмо ноћити готово изван вароши. Хотел нам се налажаше изван вароши, међу великим дрвећем, које закрива варошку капију. Али становници радо долазе к нама на једно отворено место на пољани, да се прохладе вечерњим поветарцем и наслушају шумне музике. Наша тераса доби у брзо изглед вашара. Хотел нам се напуни публиком, која беше изишла у шетњу; животиње и људи сташе се гурати око нас. Један из публике постави нам сто у једном углу. Одмах дотрчаше мачке, кокоши, ћурке. Са свим спокојно испеше се

*) Стрўка.

оне на наше столице; њурка, опружив своје дуге ноге, испе се и на сто; мачка нам скочи на крило и стаде се умиљавати. Па онда какав тек беше јеловник! За цело је и био достојан гостију! Риба на зејтину, јарећи бут, тврд сир, трошни колачи, да би их каква мачка морала сматрати за гомилицу песка! Као што се види, ту је било све. Стадосмо се смејати. За цело, то лепо представља место!...

У осталом, може се рећи, да у овом дивном крају све и подсећа на јаретину. Првога дана, кад смо дошли, било нам је непријатно; сутра дан пак јаретина је и нама била као и другима: нисмо је ни опажали. Да би избегли таку кујну, ударимо у воће; а оно је изврсно, нарочито смокве, које су медене. Вечерали смо с једне смокве са свим као што раде врапци. Лепо плаво небо на тераси баштенској, у сред граната, лаворика и виња, светлуцаво небо у даљини, озарено сребрном зраком месечевом могли смо почешће посматрати. Ако би кога ма кад здрпила инфлуенца, саветујемо му, да одмах иде у Дубровник; сунце, смокве, лепа природа биће му одлични лекари. То нам се може за цело веровати....

После мале проходње кроз долину Реке (Омбле), која личи на неку дивљу лу́ку, која дубоко залази у земљу, кретосмо се из Гружа лађом за Котор.

Крнтија од лађе, која нас ношаше, и која се зваше *Фијума*, извесно је нека стара дереглија, коју је Лојд претворио у лађу једино с тога, да дâ посла њеним старим мрнарима, јер за путнике је права беда. Сиромаси, они то и знају; то се види већ и по томе, што је на крову свега само нас пет. Наша крнтија се грозно љуља на бистрој води, глаткој као стакло: при најмањем поветарцу рекли би сте, преврнуће се; ако се море узнемири мало, онда све лети и пада, да је то невероватно. Није могућно ни јести: у трапезарији тањири и чаше сле̑ћуса стола, лампа, што виси, игра све у ковитлац; у капетановој соби велика тестија с водом направи већ читав потоп баш на самом његову кревету. У ходнику исто тако: једва се може човек држати на ногама. Сви смо позеленели; из углова се чују пањеници, који повраћају и права је срећа, што ова беда не траје дуго. После једне ноћи оваких мука ми већ дођосмо пред Котор.

Которску Боку чине три узастопне луке, три језера, од којих свако изгледа као одељен басен Рекло би се, да је то Језеро Четири Кантона у Швајцарској (Фирвалдштетско; а да су им планине мало стрменитије, за цело се не би од овога разликовало. Тек Бока Которска је под својим зеленим покривалом, прошараним белим кућицама, још и лепша. Последње језеро удара у један колосални зид, висок до 1100 метара, и са свим стрмо испршен изнад њега; то је Црна Гора. Сплет стáза одаје из далека своје многобројне кривине у сред кршних стена; овде, онде по овим степеницама пење се мучно по какав планинац, кога видите као црну тачку....

Ми смо се мало задржавали у Котору, тек колико да видимо његове старе зидине на подножју планине. Аустрија одржава у овој рупи јак гарнизон, који би стотинак црногорских пушака озго, с њихове ваздушне тврђаве, за неколеко сахати потпуно збрисале. Него Котор је само једна осамљена тачка иза непроходних пролаза. Црна Гора је себи прокрчила други пут к мору, преко Бара: мала, још врло мала марина држи ово место и без њега би Црногорци, осамљени међу својим облацима, живели као изван света, између неба и земље. Живот ових невољника није завидан на овим стенама, без земље и без воде. Они силазе у Котор — о како је то трудно — и продају овде нешто мало живине, сувих дрва или размењују за мало хлеба, који их штити да не помру од глади, своје убоге адиђаре: оружје, појасе и т. д.; ово пак они цене толико колико и живот. И поред толике беде они изгледају поносито и достојанствено; нарочито то важи за људе, чији су брци и црте на лицу заиста величанствени. Напоран рад чини, да жене пре времена изгубе лепоту; али многе међу млађима са својом меланхоличном бојом показују неоспорно црте идеалне лепоте.

Него да се журимо ка Крфу....

На Грушком пристаништу код Дубровника.

С ФРАНЦУСКОГА ПРЕВЕО
А. Станојевић.

ЊЕГОВО ВИСОКОПРЕОСВЕШТЕНСТВО

ДИОНИСИЈЕ

по милости Божјој

Архијепископ Пећски, митрополит Рашко-Призренски и Скендериски, Екзарх Горње Мизије и целе Илирије, часник царско-турског ордена Османије III степена. Царске Медаље и Краљевско Српског ордена Св. Саве I степена.

Митрополит Дионисије рођен је 1858. год. у Босанској Градишци (Бањалучки округ). Његови добри и побожни родитељи, Остоја и Марија, дадоше му на крштењу име *Дамјан*. Отац му је био по занимању занатлија, пушкар, који је својим радом и понашањем стекао углед и служио као пример другима, будући један између најбољих радника у своме послу. Још у раним годинама Дамјановим, умре му отац у Драгељским Лужанима, оставивши након себе још једну кћер, која беше старија од сина. Мајка, као права Српкиња, племенито је желела и трудила се да јединца Дамјана одгегује и школује у оном духу, који надимаше и њене груди, па да буде од користи своме роду и православној цркви.

Најпре ступи Дамјан у основну школу у Градишци. Свршетком те школе, породи се у њему жудња за богословском науком. И млади Дамјан, трудом своје предобре мајке и пријатеља, ступи у београдску богословију примивши монашки чин на Сретење 1878. године у манастиру Туману (Пожаревачки округ), и добивши ново име *Диописије*. Те исте године 17. и 18. децембра рукоположио га је за ђакона и јеромонаха у Саборној Цркви у Београду пок. митрополит Михајило. Свршетком 1882. школске године отишао је у своје рођено место, Босанску Градишку, где је, верно служећи роду и православној цркви, био архијерејски намесник све до м. фебруара 1895. г.

У томе времену, за његов савестан рад, ревносну службу, добро владање и достојно понашање, ондашњи

митрополит дабро-босански г. Сава Косановић произвео га је за протосинђела 15. августа 1883. г. приликом освећења манастира Моштанице, више Босанске Градишке; а 1884. год. исти га је митрополит одликовао напрсним крстом. За време његове духовне управе протопресвитератом у Босанској Градишци подигнуте су: лепа црква у селу Турјаку и школа у Лампинцима. Народ и свештенство са поносом и захвалношћу сећају се његова неуморног рада за унапређење српске цркве и народа. Од месеца фебруара 1885. до 1888. год. био је тајник и придворни протосинђел при митрополији тузланској. Овде је такође неуморно радио, и био је десна рука покојном митрополиту Дионисију. Он је први издао статистику српских школа у зворничкој епархији. — Баш у том времену, кад је његов дух био узео маха за рад, изгуби оно, што му је његове дане живота подмлађивало, изгуби своју добру мајку године 1886.

Оставши тако сам, његова млађана душа зажели да прибави још знања о спасоносној христовој науци. Дакле непрестано тежећи вишим богословским наукама, тражио је полета своме духу, и заиста 1889. год. видимо га где ступа у духовну академију на острву Халки. Овде је потпуно појмио циљ свога доласка, те је у свему био пример својим друговима. За време школског одмора 1890. год. за своје у свему похвално понашање и рад, добио је препоруку од блажене памети патријарха Дионисија да оде у Св. Гору, где је обишао многе ските и свих 20 главних манастира и служио св. литургију и у оној кули где је пострижен био Св. Сава. Служио је и у Хиландару, Ватопеду, Лаври, Панталејмону и у многим другим светогорским знаменитим манастирима, као и на самоме врху св. Горе, у црквици св. пророка Илије, у којој, због честих громова, нема других икона, сем две од бронзе. Свуда је од светогорских калуђера био одлично дочекиван и испраћан. Као да су још од онда духовници у њему прозирали будућег првосвештеника, коме је данас промислом божјим поверено црквено крмило највеће епархије на Балканском полуострву, да послужи своме роду и Св. Православљу.

Херцеговка. Сликао *Е. Верне Леконт.*

Напредујући у јелинском, старо-грчком и ново-грчком, језику, свршетком духовне академије 1892. год. тадањи патријарх Њ. Св. Неофит VIII., предложио га је Св. Синоду за протосинђела скопске епархије. Тај је предлог и уважен, и Њ. Св. нарочитом својом граматом упутио га је у Скопље. И овде се показао као неуморни радник и врстан помагач тадањем митрополиту Методију који га је 19. октобра 1893. год., приликом славе манастира Прохора Пчинског, произвео у чин архимандрита. Од то доба, па све до дана избора за митрополита, био је тајник, протосинђел и епархијски архимандрит при митрополији скопској.

При крају 1895., а у почетку 1896. године народ српски рашко-призренске епархије, по смрти свога дотадашњег митрополита Грка Мелентија, а по праву, које припада свима народностима у пространој Султановој држави, тражио је владику по вери и народности себи равна — тражио је митрополита *Србина*. Због тога је 9. јануара 1896. год. Св. Синод васељенске цркве и изабрао Господина *Дионисија* за митрополита рашко-призренске епархије. Васељенски патријарх одмах га је позвао брзојавом из Скопља у Цариград ради хиротонисања. У четвртак 25. јануара 1896. год. на св. Григорија Богослова, у патријаршиској цркви на Фењеру у Цариграду, посвећен је Господин Дионсије за архијепископа *пећског* и митрополита *рашко-призренског, скендеријског, илеваљског* и т. д. Посвећење је на најсвечанији начин извршио Њ. Св. архијепископ цариградски, Патријарх Васељенски б. г. Антим VII. са 12. митополита, и мноштвом других мањих чинова. Глас, да је постављен за митрополита рашко-призренског Господин Дионисије, пронео се мућевитом брзином по народу, и све се живо радовало, што је добило свога оца који је верни представник свете науке Христове, просвете и љубави. Заиста, народ се није у овоме преварио, јер чим је дошао у Призрен — своју резиденцију, почео је водити искрено старање за народ; почео је манастире поправљати и њихова добра осигуравати, увећавати број калуђера, цркве поправљати и на ново подизати, школе отварати и број учитеља увећавати, општине уређивати и црквено-школска имања предавати на руковање најбољим људима, који ће са заузимљивошћу радити на њихову повећању. Желећи још боље порадити на благостању народном, кренуо се по својој епархији, да лично у сваком крају види свој народ и уреди стање, а све у слози и споразуму са првацима народним.

Народ га свугде дочекује одушевљено, јер у њему види оца који својом благом и тихом нарави свугде и на сваком месту сеје међу својом драгом паством љубав и слогу, и који неуморно за њу ради. Његово Високопреосвештенство Господин Дионисије унапредио је наше свештенство морално и материјално, дао је полета цркви, свештенству и учитељству у сваком погледу. Ове му заслуге свак признаје, а особито његова паства која му је и душом и срцем одана; па и Његово Царско Величанство Султан Абдул Хамид Хан II, није пропустио, а да нашег милог архипастира не одликује великим орденом *Османије III. степена* и *Царском Медаљом*, а његово Величанство Краљ Србије Александар I. орденом *Св. Саве I. реда са лентом и звездом*, које украшавају груди овога првосвештеника поред других црквених одликовања.

Поред свега овога, још од почетка свога племенитог рада, имао је доста и горких дана који га ни дан-дани несу оставили као митрополита. Тако 26. маја на путу из Сречке жупе за Призрен, и 23. октобра прошле године у Пријепољу усудиште се неке пропалице дићи на њега убилачку руку; — али Божјим провиђењем, које је чуло глас српског народа, намера ових бездушних и подмићених зликоваца не испуни се; па, ако Бог дâ, неће ни по сада. — На нама је свима да се молимо свемогућем

Богу, да поживи опште љубљеног архипастира срећно и дуговечно, како би продужио свој започети рад на срећу и понос православне цркве, нашег свештенства, нашег учитељства и нашег свега српског народног рада.

Трибалац.

Штутгарт, јануара 1899.

(Херман Судерман: „Die drei Reiherfeder.“ *Драмска песма у 5 чинова.)* Још није прошло ни годину дана како сам на овом месту упознао читаоце са тада новом трагедијом: „Јован Крститељ,“ од Х. Судермана, и са разочарењем које је овај комад немачкој читалачкој и позоришној публици донео, а већ имамо пред собом једно ново драмско дело од истога писца, а са истим делом и једно ново разочарење. Немачка је литерарна и позоришна публика све до овогодишње позоришне сезоне била подељена у два табора, од којих је један тврдио и доказивао да је данас најгенијалнији немачки драматичар Х. Судерман, док је други део публике тај предикат захтевао за Герхарта Хауптмана. Исто тако подељено је било мишљење и у критици: Херман Бар и конзорти за Судермана, а Паул Шлентер и другови за Хауптмана. За онога који је као „неутралац“ ову препирку пратио, била је иста интересантна али још више поучна. На једној страни Г. Хауптман са својим величанственим драмама: „Пред сунчев излазак“, „Усамљени људи“, и „Потонуло звоно“, као представник „младе школе“ која продире напред, а на другој страни Судерман са својим не мање дивним драмама: „Крај Содоме“, „Част“, па ако хоћете и „Завичај“, као представник „младе школе“ која се све више повлачи натраг. Одлучно рећи који је већи и генијалнији, било је доиста тешко због чега се свака препирка обично и свршавала са: „De gustibus non disputandum est.“

За оне који се не дају збунити театралном вештином, т. ј. са ефектним сценама, живописним и за око угодним декорацијама и свима оним мајсторијама које Судерман тако вешто уме да употреби, било је одмах после прве представе „Јована Крститеља“ јасно,да Судерман није у стању и даље да конкурише Хауптману. Широј публици је ово постало јасно тек у овој позоришној сезони, када су оба писца изашла са својим најновијим радовима на позорницу: Хауптман са комадом „Кирицијa Хеншел“, о коме сам у прошлом писму говорио, а Судерман са комадом „Три пера чапљина“, о коме хоћу сада да реферишем.

У Самландском приморју, а на тако званој „чилибарској обали“ источне Прајске живела је некада једна врло стара жена — полу вештица, полу Питија — која је од ваикада овде укопавала лешине које су морски таласи на обалу избацивали, због чега је и добила назив „гробарка.“ Једнога дана искрцају се на ову обалу „принц Вите“ и његов момак „Ханс Лорбас.“ Обојица су бегунци. Полубрат Витов „Херцог Видволф“ који је овоме отео престо и цело наследство био је најмио Лорбаса да убије Принца, а овај фингирајући убиство, а да би спасао свог младог господара, побегне са њим у свет. Искрцавши се на ову обалу принц Вите натера „гробарку“ да му покаже пут и начин којим би дошао до жене какву он себи замишља и жели: најлепшу, најчистију, најплеменитију, једном речи: идеал жене. Гробарка му исприча да се на далеком северу, тамо одакле се ни један путник, кога је бура тамо бацила, није више вратио, налази једно острво чији становници обожавају једну чапљу коју држе у једном кристалном двору. Ако му пође за руком да својеручно из чапље истргне три пера, па се са њима врати, онда ће му показати како ће до своје идеал-жене доћи. Принц Вите оде да тражи то острво, а Лорбас остаде код гробарке да га ту очекује копајући гробове. За време осуства принчева искрца се на исту обалу и Херцог Видволф са својим момцима, бившим друговима Лорбасовим, у намери да иде дубље у земљу где је живела са своје лепоте чувена Краљица-Удовица са својим нејаким синчићем, наследником Самландског краљевства. Краљица, не могавши се отрести силних просилаца решила је и објавила, да ће само оном пружити своју руку коме пођу за руком да своје остале супарнике у двобоју надбије. То је чуо и Видволф па се дигао да себи извојује краљицу и престо. Одмах, пошто се Херцог са својим људима удалио, врати се и принц Вите са перима од чапље и гробарка му ово изјави: Ако прво перо баци у ватру онда ће му се показати магловита слика жене за којом чезне. Жртвује ли друго перо пламену, онда ће та жена да изађе преда њ али спавајући, а жртвује ли треће перо онда ће идеал-жена да умре. Принц изгори одмах на месту прво перо, и магловита нејасна слика једне женске чије лице није могао да распозна, изађе му пред очи. После овога крену се обоје, и Принц и Лорбас, на пут и стигну у град где је живела млада краљица Самландска са својим синчићем и где је Херцог Видволф већ био победио скоро све своје супарнике. Млада краљица видевши Принца Вите-а заљуби се у њега а он се реши — и ако није осећао никакве наклоности ка краљици — да се упусти у борбу са својим непријатељем Херцогом да би младог наследника сачувао од судбине сличне својој. Али у двобоју буде Вите побеђен и само Лорбасовом храброшћу спасен од смрти, а Херцог буде од светине коју је Лорбас побунио из града истеран. По изјави коју је краљица у своје време дала, требао је Херцог да постане краљ, али краљица хоће Вите-а, јер: „над правдом стоји мач а над мачем љубав.“ Вите постаде краљ, али остаде несрећан, вечито је чезнуо за својим идеалом. Лорбас видећи шта га мучи, наговори га да жртвује друго перо. Оставши сам у својој одаји баци краљ и друго перо у ватру и тек што исто изгори указа се на вратима краљица у спаваћој хаљини и спавајући; њена га појава доводи у очајање мислећи да се због њена присуства његов идеал не појављује; због тога постаје још очајнијим. У таквом стању ступа у љубавне односе са дворкињом краљице мислећи да код ње нађе утехе, али све узаман. У то се време дигне Херцог Видволф да опседне град и да силом овлада краљевином, али и ова опасност не може да крене Краља Витеа из његове апатичности. Лорбас мислећи да краљ с тога неће да брани град што краљевина није његова, но младог наследника, реши се да дечка — који је Лорбаса врло волео — убије и тако престо своме господару осигура. Оставши на само са младим принцем, Лорбас стаде да размишља на који начин да га убије, али га безазленост и слепо поверење дечково обезоружавају и он узевши принца на једну, а свој мач у другу руку раздражи светину на отпор Видволфу који, разбивши капије града и јурнувши у град, буде од Лорбаса и светине дочекан и са својим момцима премлаћен. После ове победе краљ Вите, не могавши више одолети својој чежњи за идеалом, оде опет у пратњи свога Лорбаса у свет. После петнаестогодишњег лутања по свету врате се обојица изнурени и исцрпљени на чилибарску обалу, гробарци. Вите не беше нашао свој идеал. Краљица, чувши да се Вите вратио, изађе му на сусрет а он дирнут толиком љубављу, реши се да се одрекне свог идеала и да остане код жене која га толико љуби. С тога извади из недара и последње перо па га баци у ватру, али у истом моменту паде му и краљица мртва пред ноге. И сада тек би Вите-у јасно да је оно што је целог свог живота тражио било тако близу њега, да му је било у рукама и да га је одбацио од себе. Увидевши ово и он умире. —

Ово је садржина ове најновије Судерманове драме. О тенденцији исте говорићемо у идућем писму.

Ј. Адамовић.

Уз наше слике

— *En face* (*вајарска студија г. Симе Роксандића*). — Г. Роксандић већ је познат српској публици по своме „Робу“, који је сада у београдском музеју, а о ком је већ изречено и ласкаво стручњачко мишљење.

En face вајарска је студија, по којој се већ могао наслутити рад онакве вредности какву „Роб“ неоспорно има.

Несумњиви таленат и љубав према своме послу увек су заједно у сваком г. Роксандићеву послу. Та се дружба осећа и у овом рељефу чији снимак износимо у овом броју пред своје читаоце.

— *Из југоисточних крајева Краљевине Србије.* На страни 40. и 41. данашњега броја доносимо 8 скица и фотографских снимака, који јасно и верно износе лепоту југоисточних крајева Краљевине Србије. Гледајући у слику, прва у левом горњем углу представља *Капију од стења у Нишавину клапцу*, испод те је *Тунел у истоме клапцу*; у средини је горе: *Бела Паланка* а испод ње редом: *Сићевачки манастир*, *Стари и нови Краљев двор у Нишу*, и *Нишка окружна зграда*; у десном углу горе представљен је *Момин камен*, а испод њега *Водопад у Сићевачкој клисури*.

— *Слепац* (сликао Бретењије). У жарком источњачком крају, у дану пуном светлости и ваздуха, ослањајући се о свој штап који му једини пута показује, — враћа се слепац својој кући.

Колико је душина бола у оним затвореним очима и полуотвореним устима! Колико је јада не само у његовим тражама већ и у оном несигурном ходу и у оној мршавој руци која му, беднику, очи замењује!

— *Мотив из Дубровачког Приморја (скица г. М. Мурата).* — Ако си сликар, понеси и у шетњу своју књигу за цртање, јер ти својом тежином неће досадити, а биће тренутака када ћеш задовољство осећати што је нисси оставио код куће. — Морао је и наш уметник г. Мурат осетити такво задовољство када му се у шетњи по орашачком школу нашла књига цртачка при руци, и то баш у часу који га не остави равнодушна. Стара приморска кућица карактеристична по својој спољашности; дете са кошарићем у руци које иде некамо; топал и миран јужњачки ваздух купан сунчаним зрацима .... све је то тако симпатично, да се и нехотице отвара књига за цртање. Брзо се ниже линија за линијом, сенка за сенком, — и очас: готова скица. Ко зна, можда ће она некада и опет мучити нашег уметника да од ње слику створи; а можда ће за увек само скицом остати. Било једно или друго, ми износимо својим читаоцима овај рад г. Мурата, да се види како наш уметник цртачки стенографише што очима гледа.

— *Херцеговка* (сликао Е. Верне Леконт). — Лепота српскога типа у Херцеговини није одушевљавала само српске уметнике; загревала је она и многог туђина, а нарочито сликаре братског нам чешког народа, од којих највише издваја и Србима добро познати Чермак.

Слика коју доносимо у данашњем броју производ је француске кичице, а по топлоти израде тако је симпатична да је о њој излишан сваки опис.

Хроника

НАУКА

Међународни језик. — Вековима је владао у свему ондашњем образованом свету стари јелински језик, и то како у науци тако и у саобраћају. Још више векова владао је стари латински. Ови су језици продужили владу у саобраћају народа и држава, у вери њиној, и после потпуног изумирања народа својих. За тим је преузео владу у општем међународном саобраћају језик француски, који све до данас није још изгубио то одликовање. Али моћни образовани народи, оружјем просвете и литературе, моћи културних изналазака истичу свој језик свима оним народима, који с њима долазе у додир и ступају у везу, те можемо посигурно рећи: колико је год данас моћних културних народа, толико је и међународних језика. То опет ствара тешкоће у учењу и ради тога се често понавља захтев за свођењем на један заједнички међународни језик светски.

Није давно како је измишљен *Волапик*, као језик за споразумевање у општем светском саобраћају. Поред многобројних живих језика у свету, и поред тога што се многи од њих дижу на високи степен културе, литературе и музичности измишљати нови језик тешко је критички оправдати. Ту треба претпоставити да је људски род неисказано себичан, да још ништа не може од туђег добра примити, нити ма шта имати заједничко. А то је невероватно. Још је теже оправдати такав покушај и с погледом на толике преседане у историском животу рода људског.

Руски часопис *„Журналъ Журналовъ“* у једној од последњих својих свезака доноси о томе питању мишљење и предлог једног познатог енглеског научара. *Hovelack Ellis* написао је у поменутом руском часопису чланак о будућем међународном језику. Признајући потребу једнога општег, свима приступног, а по том и за све обавезног језика у међународном саобраћају; признајући такву потребу и ради бољег схватања и утврђивања симпатија међу културним земљама Елис поставља питање: који би језик могао бити подобан за тај смер? За тај смер он не признаје као подобне ни мртве језике латински и јелински, и ако признаје да они имају извеснога својега достојанства, а нарочито смишљене језике као волапик не признаје баш никако. Као син практичнога народа Елис устаје на живе језике. По симпатијама он би најпре стао за шпански језик као за најлогичнији и најпростији од свију романских језика. За руски опет стао би као за језик велике државе, позване да врши видну улогу у светској историји, али му се чини да је тај језик тежак и да се не може скратити. Не гледећи на своје порекло, Елис налази да је и његов матерњи енглески језик незгодан са различитих узрока. Наводи, како се једно ауторитативно лице изјаснило, да ни један образован народ не говори тако одвратно својим језиком као Инглески. Чудна је и та истина, да Велика Британија има највише мутавих чему је првенствено узрок језик, док Китајци, имајући понајвише ритамски језик, никад не муцају. Не може се узети, да ова тешкоћа у речима долази од ма каквог органског недостатка нервне системе у Иинглеза; узрок ће томе бити сам језик. Даље Елис мисли, да инглески носи највећи степен неједнакости, пошто виши редови инглеског друштва говоре сасвим друкчије него нижи и врло се тешко споразумевају. Сме се слободно рећи да инглески језик сем трговачких односа нигде нема међународног значаја у свету. А то је резултат островског положаја инглеске расе.

С тога, по мишљењу Елиса, најпогоднији како за међународне односе, тако и за науку, јесте Француски и ако би то мишљење у самој Инглеској нашло најмање предусретљивости. Ради тога писац и износи своје мишљење у руском листу, пошто руско мислено друштво уз широко учешће других народа дужно је озбиљно занимати се питањима о интернационалном језику стварајући тиме и сталну основу за развиће прогреса.

Донекле су Руси већ решили питање баш у смислу Елисова захтева, пошто је у Руса распрострањен француски језик више него у ма којој другој јевропској држави. Ну Елис ипак страхује да Руси не одбаце предлог

за сношаје помоћу туђег језика а против својега сопственога, те наводи: „Ја сам мало путовао по свему свету, и истом скоро сам се вратио из великих центара руског живота. С тога могу рећи да млада моћ и животна снага руске расе учинили су на ме јак утисак. Лично ја сам човек из старе земље, која је већ достигла крајње границе својега утицаја и ширења. Размишљајући о томе коме припада у будућности главна улога у развићу прогреса и цивилизације, ја нехотице гледам преко међа своје домовине и с највише поверења заустављам се на уму, младалачкој моћи и човекољубљу руског народа“.

З.

КЊИЖЕВНОСТ

Како се у почетку овога века мислило о науци књижевности међу Србима? — О том има занимљиво место у предговору пред првим делом „Физике“ 1801. год. од *Аганасија Стојковића*, првог писца физике међу Србима, чувеног професора харковског универзитета и писца природних наука у Русији. То место гласи: „Ја [1]) не верујем да има и један разумни человјек на овом свјету, којему не би јестествена наука мила била, и који не би радо от оних књиг совјете искао и с њими се увеселявао, које о јестеству дјејствују. Не взираја (гледајући)[2]) на то, ја сам на објавленије дјела мојего чудне отвјете (одговоре) от два, от три мјеста примио. ***Један ми пише да тамо људи само о терговини баве се, да за Физику и проче оваке књиге неће ни да чују; ибо (јер) они от физике живити не могут. Други ми отвјетствовао, да наш народ јешче (још) за књиге није!*** [3])

Стојковић је ово писао 27. маја 1801., у Будиму. После без мало 98 година, какав би одговор сад могао доћи од Срба којима српски научници и књижевници упућују своје списе? — Волимо сумњати да би онакав, какав је добио Стојковић, на жалост своју и образованости свога „рода“; али кад би се нашао какав искрени представник већине садашње наше читалачке публике он би одговорио: „Ми радо *примамо*, али никако, или бар нерадо, *илаћамо* списе наших научника и књижевника.“ Каква би разлика између тих одговора била ласно је увидети.

Дај, Боже, да после 98 година буду бољи и утешнији одговори за српску науку и књижевност!

М. Ив.

КРИТИКА

Secesija · *studija* · *o* · *modernoj* · *umjetnosti* · *od* · *Ive Pilara. Zagreb. 1898* · *tisak, dioničke* · *tiskare.*

Vladimir Jelovšek: **Simfonije** *MDCCCLXXXXVIII. Ne prodaje se.*

Симболизам, титанизам, деликвесценција, сатанизам и још неколико књижевних чудовишта на неизбежно *изам* и *ција* већ поодавно запрепашћују лајике као какве формуле из кабалистике и некроманције, и звоне тако страшно озбиљно као пророчке речи: *мене, текел, фарес* које је невидљива рука написала на зиду пред царом Валтазаром. И ове нове формуле родиле су се у Вавилону али у модерном, и оне су се јавиле у једној оргији, али у оној жалосној моралној и умној оргији која карактерише свршетак нашега века. И заједно са француском модом, оне су почеле освајати свет, заједно са каталогом *Bon-Marché* ишле су књиге Бодлерове, Верленове и Малармеове, и таласи декадентства почињу запљускивати и наше мирне и баровите обале...

До нас још нису, али преко немачких биргера и чешких пивара дошли су ти мутни таласи и до Хрвата, бар у неколико, бар по форми. Рекох: бар по форми, јер бисте се јако преварили, да *Secesiju* и *Simfonije* узмете за истинске декадентске књиге, и да због тога озбиљно доказујете да је литература декадентска литература делом невропата и дезеквилибрираних људи, а делом проста мистификација, лов за именом, да је по речима једног теоретика њеног само „фосфоресценција трулежи“, и најзад, да се може појмити као плод старе цивилизације, у поезији која је имала Ламартина, Ига, Де Виња, али да је бесмислица код забачених народа код којих књижевност тек се почиње стварати.

* * *

Г. Пилар је у *Vienci* јасно, без много фраза и жустрине, изнео теоријске основе *сецесије*. — Сецесија је, каже он, скуп модерних, напредних идеја у уметности према старим и конзервативним. Латинску реч *secessio* увели су минхенски сликари када су се 1892. под водством сликара Franz-a Stuck-a оцепили од званичне уметничке школе, и створили ново средиште. Исто тако одвајање млађих уметника било је раније у Паризу 1890. под вођством знаменитог сликара Puvis de Chavannes-a, и у Бечу 1897. Поред та три велика средишта књижевна и уметничка, свако мање такво средиште има своју сецесију. Основна им је мисао: да је уметност непрестано под ропским ланцима традиције, да је сувише конзервативна, неприлагодна духу времена, они хоће да прокрче нове путове који ће довести у обетовану земљу нове уметности. Сецесија није школа, она је борба противу школа у опште, борба противу данашње школе у уметности на по се; она је тежња за препорођајем уметности, са претежно негативним елементом. Позитивне захтеве њене изнео је г. Пилар у четири тачке: 1. уметник мора имати апсолутну индивидуалну слободу стварања; 2. упростити спољну форму; 3. обогатити садржину уметности; 4. уметност ваља раширити у све слојеве народа.

Очекивале се дрске теорије, претерани захтеви, чудни појмови, а изашле су тако просте, природне и паметне ствари! Очекивало се разлагање оне чудне и мáгловите теорије „поезије сна“, односа између звукова, облика, боја, инструмената и извесних стања душевних; очекивао се крајњи сензибилитет који иде до патолошких случајева, префињена сензуалност и хришћански аскетизам, обожавање речи и обавезна магловитост у мислима; очекивала се уметност која је само за неколицину посвећених, а место свега тога шта је дошло! Као основ — борба противу конвенционалности, као захтеви — слобода стварања, упрошћавање спољне форме, проширење опсега уметности, демократизација уметности. И ако је тако, онда има много нас који бисмо стали уз те чудне „сецесионисте“! Сваки који зна колико конвенционалност смета уметности, како јој спречава слободни развитак и напредак и, што је најгоре, још је и уназађава, сматраће сецесију, у смислу Г. Пилара, не као оправдану него као потребну, као услов напретка уметности. Нигде начело „плети котац како ти и отац“ није тако штетно, нигде слобода није тако нужна као у уметности. Култ форме, који гуши мисао и у већини је случајева само игра с речима, своди уметност на прост занат. Ко није за то да се садржина уметности обогати, да јој се прошире међе које је одредио какав скучени немачки професор естетике, мислећи да је уметност нешто стално и вечито, и да је могућно поставити неке апсолутне категорије? Четврти захтев — демократизација уметности — потреба је нашег демократског доба, то је услов за опстанак, а можда

[1]) Транскрибовали смо садашњим правописом, иначе је све остало верно оригиналу. Обраћамо пажњу нарочито на одређеност и тачност стила, која се јасно види у интерпункцији Стојковићевој, коју такође доносимо верно оригиналу. Та је страна у Стојковићеву писању, покрај свега „славјанствовања“, тако развијена и израђена, да се он њоме није само одликовао од савременика својих, на пр. баш и од самог највећег писца оног времена Доситеја, који је, што се тиче интерпункције (мислимо на *његова* издања), најблаже да кажемо, врло аљкав, — него и за наше време може послужити као угледан пример.

[2]) Под заградом је наше објашњење руско-словенске речи.

[3]) И курсив и крупнија слова ми истичемо.

и за сам смисао уметности. Јер данас уметност није онако јавна, општа, као што је била у класичној Грчкој и у хришћанском Средњем Веку; она је. као сликарство, постала повластица једнога сталежа, предмет раскоши у салонима новчане аристократије, или као рафинисана поезија повластица неколико песничких група који је сами могу разумети и уживати у њој.

И када прочитате *Secesiju*, и када одбаците извесна претерано сигурна тврђења, и испршавање при изношењу и раније добро познатих ствари, сложићете се лако са Г. Пипаром, и доћи до уверења да ђаво није тако црн као што га сликају....

(свршиће се)

УМЕТНОСТ

ПОЗОРИШТЕ.

Статистички поглед на рад хрватског народног позоришта у г. 1898. Целе 1898. године даване су 264 представе. Одмор је трајао готово четири месеци, и то од 1. јуна до 20. септембра. Свега је давано четрдесет и седам нових комада, и то двадесет седам за пет месеца под пређашњом управом, а двадесет за три месеца под данашњом управом. Међу тим новитетима било је 35 драма и опера, 1 оперета и 1 балет. Хрватских оригинала било је 12, и то 10 драма: „На рушевинама“ „Послови“, „Прва киша“, „Повратак“, „Стричева опорука“, „Прелом“, „Родитељски греси“, „Франкопан“, „Трули дом“, и „Свећњца“; једна опера: „Цвета“, и један балет: „На Плитвичка језера“. Стране опере биле су нове: „Цар и тесач“, „Фиделио“, „Стара песма“, „Валкора“, „Подадмирал“, „Portrait de Manon“, „Bohème“, „Ундина“, „Енох Арден“ и „Пик Дама“. Остали драмски новитети били су: „Сид“, „Валенштајн“, „За кћер“ „Кинематограф“, „Ноћ тмине“, „Јозефина Бонапарте“, „Просидба Пелопова“, „Самаританка“, „Јефтина кћи“, „Тајга“, „Вратарова мудролија“, „Љубакање“, „Дамоклов мач“, „Метр Патлен“, „Јутарњи посет“, „У Диогеновој бачви“, „Нервозне жене“, „Сњешка“, и „Сирано де Бержерак“. Године 1898. гостовало је на загребачкој позорници пет оперских певачица, и то: Трнина Марколина, Превоста, Теријане и Торк-Рон; и један глумац: Жељазовски.

РАЗНО

— *Чешки „Соко“*. Савез чешких „Сокола“ имао је на крају 1898. године 466 подружина са 43,870 чланова. У краљевини Чешкој било је 367 подружина са 35,717 чланова; у Моравској и Шлеској 93 подружине са 7282 члана; у Доњој Аустрији 6 подружина са 871 чланом. Али чешки „Соко“ не негује само телесну снагу, — не заборавља он ни душу. За ту годину дана било је у „Соколу“ Краљевине Чешке 983, Моравске и Шлеске 240 и Доње Аустрије 27 јавних предавања! Нема, скоро подружине која не би имала за своје чланове одабране књижнице. — Соколски су весници: „Соко“, „Соколски весник“, „Борац“, „Соколски зборник“ и „Амерички соко“. — Међу соколским подружинама има 23 за женски свет. Осим овога, Чеси имају у Немачкој Царевини 8 својих соколских дружина, а у Швајцарској, Угарској, Бугарској и Француској по једну. —

*

— *„Шумадија“* Ово пређе српско, а сада удружење југословенских великошколаца у Прагу, основало је свој географско-историјски одсек за проучавање југословенских земаља у томе погледу.

*

— *Други словенски новинарски конгрес.* Ужи одбор чешких и пољских новинара завршио је крајем прошлога месеца све претходне послове за сазив другог словенског новинарског конгреса који ће овог лета бити у Кракову. Први је конгрес био прошле године у Прагу, а његов је рад већ познат и српској читачкој публици. —

*

— *О босанским Мухамеданцима.* У 4. броју чешкога журнала „Slovanský Přehled“ почео је да излази низ чланака *Јана Тршештика*: *Из Босне.* У овом је броју први чланак: *Мухамеданци Србо-Хрвати.* — „Slovansky Přehled“ нов је чешки журнал за чланке, дописе и расправе из словенског живота; излази десет пута годишње и стаје 3 фр. и 20 кр. Поруџбине врши *Б. Шимачек* у Прагу.

*

— *Словеначка „Глазбена Матица“.* Ово словеначко музичко удружење, чије је седиште у Љубљани, поново је добило за председника познатог *проф. Хубада* под чијом је управом „Глазбена Матица“ и изишла на глас. — 6. јануара ове године био је један од друштвених концерата на ком је извођена Чајковскога *„Пета Симфонија“* Дворжаков *„Te Deum“* и једна од Мокрањчевих *„Руковети“*. Ласкави одзиви о овом концерту најбољи су доказ како су и српске песме братски примљене код Словенаца.

„Глазбена Матица“ вољна је да сваке године доноси извештај о развоју словенске музике, те због тога моли сва словенска музичка друштва да јој шаљу програме својих концерата, а издаваче музикалија да јој упућују своја издања.

БИБЛИОГРАФИЈА

ЛИСТОВИ

1. **Vienac** zabavi i pouci. Бр. 4. и 5. Год. XXX. Уређује *Бартол Инхоф*. Власништво и тисак Дионичке Тискаре. Загреб 1899. Излази сваке суботе на 2 табака. Годишња цена 7 форинат.

2. **Наставник,** лист професорскога друштва. Година 1899. 1. свеска, X. — Власник: *Професорско Друштво.* Одговорни уредник *проф. Ранко Петровић.* Београд, Српска Краљ. Држ. Штампарија 1899.

3. **Бранич.** Часопис за правне и државне науке. Власник *Удружење Јавних Правозаступника у Србији.* Одговорни уредник *Милан Ст. Марковић*, правозаступник. Број 1. година VI. Београд, Штампарија Д. Димитријевића. 1899.

4. **Учитељски пријатељ.** Бр. 2., год. I. Излази сваке недеље. — Главни уредник *Сава М. Шибалић.* одговорни уредник А. Пантелијћ. Власник *Савић и комп.* Штампарија Савића и комп. Београд. — Цена за Србију на поштама: годишње 2. дин., полугодишње 1. д. Број 5. п. д.

5. **Службени војни лист.** Орган и издање војног министарства. Уредник: ђенералштабни пуковник *Вукоман Арачић.* — Бр. 3. год. XIX. Штамп. Краљ. Срп. Војн. Министарство.

6. **Босанска Вила.** Лист за забаву, поуку и књижевност. Год. XIII, број 23. и 24. — Власник и уредник *Никола Кашиковић.* Сарајево, 1898.

7. **Lužica.** Mesačnik za zabawu a powućenje. Zhromadny časopis hornjo — a delnjoiužiskih Serbow· Redigujetaj: Miklawš Andricki a dr· phil· Ernst Myka· — Čislo 1, letnik 18· — W Budišinje.

КЊИГЕ

1. **Манон Леско** *(Историја витеза од Грија и Манон Леско.* Написао *Прево.* С француског **Ath.** — Београд. Штампа Краљ. Срп. Државне штампарије. 1898. Цена 1,50 дин. — 8°, стр. 270.

2. **Мисли о задаћи и важности естетичког васпитања** с погледом на историју васпитања и примену у васпитним школама, од проф. *д-ра Стев. М. Окановића.* — Београд. Државна Штампарија Краљевине Србије, 1898. Цена 0,70 дин. — 8-ни, стр. 65.

„**Нова Искра**“ излази 1. и 16. у месецу — Цена: на год. 16, по год. 8, четврт год. 4 дин.; ван Србије год. 10 фор. или 20 дин. у злату. — Претплата и све што се тиче администрације шаље се Парној Радик. Штампарији, Кнежев Споменик бр. 7

Власник и уредник *P. J. Одавић.* Парна Радикална Штамаприја кн. спом. вр. 35.

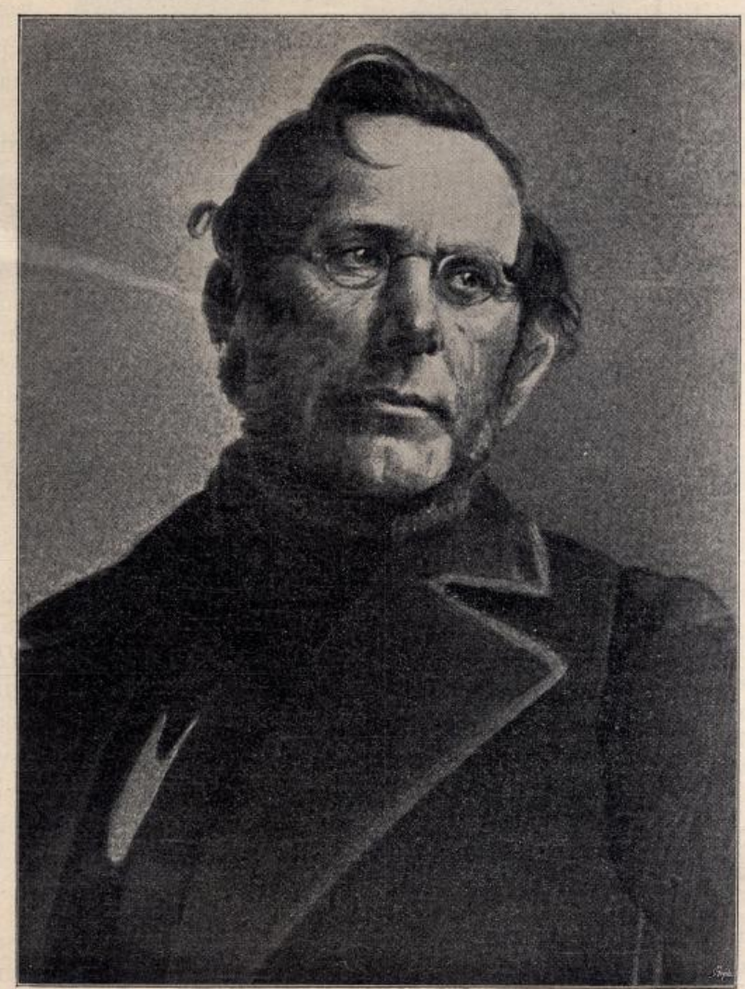

СТОЈАН НОВАКОВИЋ

(СВРШЕТАК)

Као што смо напред видели да се Новаковићева Историја књижевности, на многим местима, прометала у историју српске, нарочито умне, образованости, — тако је и његов научни рад прелазио и посебице се развијао у рад на историји појединих струка народнога живота, на име: правног, политичнодржавног, војничког, религиозног и, све заједно, културног.

Већ 1870. издао је један од најзнатнијих споменика не само српског државног него и уопште културног живота: *Законик Стефана Душана* са историјско-литерарним уводом. Прошле године (1898.) приредио је друго, по свем сјајно, издање истога споменика. У овом је издању задржао ред чланака, какав је у тексту (Призренском), који је и сад узео за главну подлогу. Пред тај текст, поређен са свима осталим, прочитан и протумачен, иставио је знатан и опширан приступ. *О старом српском праву* писао је Новаковић неколико чланака у правничким српским листовима 1884.—1886. У правну струку иду и ови његови радови: *Право пречег откупа* у „Годишњици IX.“ 1887. и *Пронијари и баштинице* (спахије и читлук сахибије) прилог к историји непокретне имаовине у Србији XIII—XIX. века у „Гласу I.“ 1887. А овај, други, рад, заједно са радом *Село* у „Гласу XXIV.“ 1891., не само је знатан прилог познавању правних односаја у старој српској држави, него обадва су уједно и делови Новаковићева напред поменута дела „Народ и земља у старој српској држави“, које, да је у свем остварено како је првобитно замишљено, било би знатан одсек *српске културне историје*, врхунац научних заслуга Новаковићевих и један од највећих добитака савремене нам књижевности. *) Прилози су, пак, одређеним деловима српске културне историје и ова дела Новаковићева: *Манастир Бањска* у „Гласу XXXII.“ 1892. и *Први основи словенске књижевности међу балканским Словенима — легенда о Владимиру и Косари* — културно-историјске студије, 1893. А прилог је познавању једне од најзнатнијих

Константин Григоријевић Данил

*) Колико поуздано знамо, у оквир тога дела ушла би и књига „Градови и трговци“, која је још у рукопису и несређена; иначе је тај посао, на жалост, могло би се казати напуштен не по вољи Новаковићевој него по јачим околностима.

струка државног и народног живота његово дело *Стара српска војска*, прештампано из „Ратника“ 1893.

Та, пак, струка најближа је и најсроднија, политичној историји српској, на којој је Новаковић развио такође своју ванредно плодну радљивост: или критички издајући старе споменике, који се тичу народне политичне прошлости, или обрађујући у појединим чланцима, расправама и монографијама поједине знатније тренутке и сродне гране историје српског народа.

Већ 1870. имамо од њега *Италијански архиви и наша историја* у „Гласнику XVII“, а после тога долази поименце ова његова плодна радња на том пољу, која је неко време изгледала да ће наткрилити све остале научне струке, о којима се Новаковић бавио, а која је, опет, тако близу и сродна била његову политичном и државничком раду: *Брсково, Дањ и царина у св. Сиаса* у „Radu“ књ. 37. 1876.; *Земљиште радње Немањине* у „Годишњици I.“ 1877.; *К години 1807. сриске историје* у „Годишњици II.“ 1878.; *Вијенац и дијадема у сриским крунидбеним церемонијама* у „Radu“ 43. 1878.; *Ново Брдо и врањско Поморавље* у „Годишњици III.“ 1879.; *Сриске области X. и XII. века* у „Гласнику XLV.“ 1880.; *Град Вишесав и видинска област* у „Годишњици V.“ 1873.; *Херладички обичаји у Срба* у „Годишњици VI.“ 1884.; *Последњи Бранковићи у историји и у народном иевању* 1456.—1502. прештампано из „Летописа“ 1886.; *Десиот Ђураћ Бранковић и оиравка цариградског града 1448.* у „Гласу XXII.“ 1890.; *Христовуљ Стефана Душана гробу мајке му Теодоре* у „Споменику IX.“ 1891.; *Србија и Турска* од Леополда Ранке-а, превод од1892., којим је довршен раније започет и штампан, те у овом издању изашло цело ово знаменито дело великог немачког историка; *Царица Мара*, прештампано из „Летописа Матице Српске 1893.; *Струмска област и цар Стефан Душан* у „Гласу“ 1893.; *Срби и Турци у XIV. и XV. веку*, 1893., знаменито дело у којем је учени писац описао развој и свеколике узроке српско-турској драми, отпочетој и одсудно развијеној у тим вековима; *Бруса*, из „Летописа Матице Српске“ 1893.; *С Мораве на Вардар, иод зидинама Цариг ада, Бруса* 1894. више стручан, историјско-географски путопис; *Цариградска иатријаршија и иравославље у европској Турској* (преведено на француски и руски) 1895.; Волтеров *Карло XII*, превод с француског, издање „Срп. Књиж. Задруге“ 1897.

У „Revue bleue“ писао је неколико чланака о слави (крсном имену) и још другим српским обичајима, а у монументалном делу професора А. Rambaud-a: „Histoire generale du IV siècle à nos jonrs“ израдио је онај део, који говори о српској историји (нарочито о историји Немањића).

Али, као што се већ међу првинама Новаковићева књижевна рада помиње и његов рад на науци о језику (ъ и ь и помагање Даничићу при изради „Речника из књижевних старина српских), тако и његов рад на тој научној струци иде уз напред изложени његов рад на историји књижевности и осталих струка српског народног живота. И његов рад на науци о језику, као и рад на историји књижевности двојак је: намењен је школи и ширим читалачким круговима, и управљен науци.

Баш кад се пишу ове врсте пре тридесет година, штампао је Новаковић први пут у кратком изводу за други течај, 1868|9. школске године, биће као рукопис, један део своје *Синтаксе*, намењен гимназијским ученицима. Већ друге, 1870., изашла је цела његова Синтакса као школска књига, а између те и 1880. изашла су и остала три дела његове Српске граматике; сва четири, пак, дела дочекала су више често знатно поправљених издања до 1894., када их је Новаковић саставио и издао као једну књигу под натписом *Сриска граматика*. — За словенски језик у и гмназији такође се побринуо Новаковић својом *Словенском граматиком* од 1885. — Јест црпао Новаковић за своју *Граматику* из Даничићевих и Миклошићевих дела, компендија и расправа; али се не може не запазити на појединим издањима његове *Граматике* нарочита трудба, да научне законе и правила српскога језика учини што приступачнијим ученицима и ширим круговима читалаца. Није наше, да на овом месту испиту јемо, колико је Новаковићева *Граматика* уопште допринела познавању закона и правила српског језика; али ово можемо слободно и без претеривања рећи: да је она користила ученицима који су имали наставнике спремне да предају по овој граматици, а тако исто и њеним читаоцима ван школе, који су за разумевање овакве граматике имали потребне претходне спреме.

Али осим граматике као школске књиге Новаковић је радио и на науци о језику, „филологији“. Тако већ 1873. имамо од њега *Физиологију гласа и гласова сриског језика*, биће да је та расправа постала у времену, кад је као хонорарни професор неко време предавао Филологију у Великој Школи. За тим долазе ови његови радови на тој научној струци: *Паланка — иаланга — иолуга — Брвеник* у „Годишњици II.“ 1878.; *ъ у сриском словенској и бугарскословенској књижевности од XV. веки на даље* у „Radu“ 1878.; *Прасква, бресква* у „Годишњици“ III.“ 1879.; *у великом Миклошићеву упоредном „Речнику словенских језика“ урадио је сриски део*, 1885.; *Сриска Краљевска Академија и неговање сриског језика* посланица академији философских наука у славу стогодишњице Вука Ст. Караџића у „Гласу X.“ 1888. Ту је, осим осталих знатних мисли о језику и стилу српском, први пут изнео мисао, да Српска Краљевска Академија предузме посао за израду речника садашњег књижевног језика српског. Пет година после те знамените *Посланице* излази са нарочитим *предлогом Сриској Краљевској Академији*, да се отпочне купљење грађе за академијски Српски

Речник, и да се за тај посао установи у Академији Лексикографски Одсек (засебице штампано из „Јавора“ 1893.). — Српска дијалектологија има од њега такође прилог у расправи под натписом : ѣ и ѣ *у македонским народним дијалектима* у „Гласу XII.“ 1889.

Као високо истакнута политичка личност, Новаковић је с успехом огледао своју снагу и на пољу дневне политичке литературе, нарочито у времену кад је и сам активно учествовао у политичкој борби. Од 1880. до 1897., са напред поменутим прекидом, има у „Виделу“ знатан број језгровито написаних и већином за своје време подесних чланака Новаковићевих. А знатна му је политичка расправа, на коју и он сам много полаже : *Грчке мисли о Балканском Полуострву* у „Отаџбини“ 1890.

Редак је српски иоле угледнији књижевни и научни лист, који се не може похвалити којим његовим прилогом ; ретко је које знатније просветно, књижевно и научно друштво, на првом месту у Београду, којему Новаковић није прилагао својим радом и углед му подизао својим именом. Има његова патриотскога и родољубива рада, нарочито на пољу српске просвете и књижевности, који се за сад, баш у интересу саме ствари, не могу изреком истицати; али кад се једном и то и много друго, што у овом нашем раду, намерно или ненамерно, нисмо изнели, потпуно објави, — онда ће се тек у пуном сјају видети на што све није стигла чудесна енергија Новаковићева.

Архангел Гаврило. Сликао Данил.

Новаковићев научни рад како је постајао и развијао се у току скоро четрдесет година, тако му се и унутрашња вредност мењала; оно што је много вредело при првој својој појави, услед непрестаног напретка и развитка науке, могло је у појединостима изгубити од првашњег свог значаја. Шта више, могло се десити, да је у своје време Новаковић, заузет многим и тешким државним пословима, превидео, или није био у приликама да види све, што би му требало, па да се у неким појединостима не огреши о напредак и најновије резултате науке. Прво је очигледно свима онима, који се баве о научним струкама о којима се бавио и С. Новаковић, а друго је, такође, од стручњака, а често и од мање озбиљних „критичара“, запажено и на разне начине и у разним тоновима, често с злурадошћу, разношено и свету објављивано : како се ова или она грешка или недостатак налази у овом или оном послу Новаковићеву. Ну то Новаковићу није сметало да *ради* и иде напред, често и не осврћући се на оно, чему нема разлога. Колико знамо, Новаковић је слабо или није нимало трошио времена на полемику. У осталом и ту Новаковић може послужити као пример, како је, искрено рад напретку, приступачан разлогу, и пристаје на исправке и допуне својих дела. То сведоче толика, нарочито нова, издања његових дела. Ево како отворено признаје своју грешку и пристаје на исправку онога, о чем га је убедила критика да је погрешио у првом свом издању Душанова *Законика* : „У начину објаве тога текста учињена је тада (1870.) грдна погрешка, што се хтело да се чланци текста по начину нашег времена распореде. Тога ради је раскварен ред чланака старога рукописа (у ком иначе ништа није мењано), ма да је и у том реду ваљало чувати као останак старога времена оно што су о томе знали, осећали или хтели да покажу српски законописци XIV века. Пок. Ђура Даничић опазио је и изложио ту погрешку“ (стр. I. издања од 1898).

Али, крај свега тога, многи Новаковићеви радови, често као првине у појединим научним струкама, а често као једини радови тих струка, подмиривали су књижевну и научну потребу, многи, пак, од тих радова и данас су једини озбиљни представници тих струка у српској књижевности. Даничићево начело, да треба, без великог устезања и предомишљања, семе посејати (мисли на

рад књижевни), па што је добро ничи ће и доneће плода, а што није добро пропашће само собом, — нашло је у Новаковићу вредна следбеника. А слободно смемо рећи: да између семена, које је Новаковић бацио на њиву разних научних струка има више онога, што је никло и плода донело, него онога што је пропало. Исто тако слободно смемо поставити ово питање: како би изгледала научна, а и васколика нам, књижевност, да није Новаковићева рада?

Стилу Новаковићеву, јавно и тајом, махнисало се, да је „тежак“ и „нејасан“, а неки су ишли још и даље, па су налазили, да није „довољно у духу српског језика“, него да је више „германски“. Као што смо напред рекли за унутрашњу вредност његових научних дела, тако исто велимо и за ову, спољашњу страну њихну: свега тога може донекле и местимице бити у Новаковићеву стилу; али не треба смести с ума ни узроке, са којих је то тако. Те смо узроке навели, говорећи о унутрашњој вредности његових списа, а њима на овом месту придајемо још и овај: утицај западне европске, нарочито германске филолошке и историјске науке не само на почетке него и на даљи развитак тих наука у свих Словена, па и Срба. И, онда питамо: зар мало значи што су прве слависте међу западним Словенима, чији су ученици били Даничић, Новаковић итд., већину најзнатнијих својих дела писали немачким језиком? — При том не треба сметати с ума ни оно правило, које је још Фр. Миклошић поставио: да у књижевности свих европских народа осваја *европска* синтакса, а то ће рећи, у многом, што и заједнички европски, „међународни“ стил. Томе моћном утицају, ни Новаковић, као ни многи други наши писци, ни покрај најбоље воље, није могао увек, и на сваком месту, одолети.

Али све се не може ни само томе приписати. Има још нешто. Будући Новаковић и у радовима, које је намењивао школи и ширем кругу читалаца, врло близу науци, из које је црпао, није се увек и лако могао опростити и од изворног израза. Али, ко зна цену на извору и из прве руке поцрпене садржине неће много махнисати ни облику, који је најближи таквој садржини. Изворност, поузданост и језгровитост садржине често богато накнађују местимичну сухопарност и тешкоћу израза. До језгре се обично долази, пошто се разбије тврда љуска.

Ну, огрешили бисмо се о Новаковића, кад му не бисмо признали нарочити труд, да и распоредом градива и изразом олакша разумевању својих дела, нарочито оних, која су намењена школи и ширем кругу читалаца. То се лепо може видети на многим издањима појединих делова његове *Граматике*, особито II. дела. Али прави стил Новаковићев тек се види у његовим списима, у којима се он и може показати. То су његова историјска дела, списи и састави политичне садржине, беседе,*) свечани говори итд. Ту се види, како Новаковић, идући за током својих мисли, исказује их, у свима танкостима и везама њихним, верно и просто, па како, од један пут, бојећи се, зар, тамнине, или хотећи оставити што јачег и дубљег утиска, — осветли их каквом беседничком сликом, понајчешће поређењем и метафором, узетом из природе, вртарства,[1]) пољског и занатског рада. Како такав његов исказ мзели често успева, може се лепо видети на овом примеру. Хотећи придобити Српску Краљевску Академију за мисао о Српском Речнику, обраћа јој се овим речима: „Надам се да ће учинити да овај предлог не уђе у ред цветова који опадну не оставивши рода, него да ће учинити да се о њему даље размишља и ради“ („Глас X.“ 87.).

И у једном и у другом случају, Новаковић се нарочито труди да искаже мисао што јасније, да је учини што приступачнијом, да буде што *изразитији*, па за то не штеди ни низова и сплетова реченичних, ни сликâ беседничких. У изразима и једне и друге врсте стила није Новаковић оскудан. А кад се томе још дода како он нарочито пази на распоред градива и како се служи свима књижевним и техничким средствима, да учини што приступачнијим мисли у књижевним пословима својим, онда се потврђује и његова *изразитост*, коју смо истакли у почетку овог одељка.

*

Као што се види, Новаковићев службени и књижевни рад упоредно је текао. С тога се може поставити питање: па, који од те две врсте његова рада има трајније вредности? Ако је судити по трајашности, свакојако ће научник и књижевник Новаковић надживети Новаковића политичара и државника. Али, то још не значи, да за своје време Новаковић није имао знатна и плодносна утицаја на државни и политички живот Србије и Српства.

III.

И једне и друге врсте заслуге донеле су Новаковићу награде не само у високим положајима државне службе, него и одликовања у земљи и на страни.

Већ 1865. изабран је био за члана Српског Ученог Друштва, а 1867. постао је секретар истога друштва и то почасно место заузимао је све до 2. априла 1873., када је први пут постао министром. Изабран је: 1870. за дописног члана Југословенске Академије Знаности и Умјетности; 1873. за почасног члана Хрватског Педагошко-књижевног збора; 1874. започасног председника du College commercial-gymnasial serbe у Цариграду; 1875. за „дѣйствительног“ члана Московског Ар-

*) Треба се сетити само његове лепе беседе о Копитару на бечком гробљу приликом преноса костију Вукових.

[1]) Његово мило занимање, на име калемљење воћака, у тренуцима одмора.

хеологическог Общества ; 1877. за члана кореспондента Императорско-руске Академије у Петрограду ; 1884. за почасног члана Бугарског књижевног друштва у Софији ; 1885. за почасног члана Хрватског Археолошког друштва у Загребу ; 1887. постављен је указом Њ. В. Краља Србије за редовног члана Српске Краљ. Академије ; он је члан одбора Коларчеве и Чупићеве Задужбине ; био је међу оснивачима Срп. Књ. Задруге, њен први председник и т. д.

Владалачка Одликовања нису му такође изостала : 1880. одликован је од Цара руског орденом Св. Станислава II. степена ; 1881. од Књаза српског орденом Таковским II. степена ; 1883. од Краља Србије орденом Белог Орла III. степена и медаљом за васпостављање Краљевине Србије ; 1884. орденом Светога Саве I. редом и аустријским орденом Гвоздене Круне I. редом ; 1885. Таковским орденом I. редом ; 1886. од Шаха Персијског орденом Лава и Сунца I. редом ; 1894. од Краља Србије орденом Белог Орла II. редом ; од Кнеза Црне Горе орденом Данила I. редом ; од Цара Русије Белим Орлом I. реда ; од Кнеза Бугарске орденом Александра I. редом.

Черпарска кафана у Цариграду. Сликао г. Стева Тодоровић.

IV.

Новаковић изгледа на први поглед врло озбиљан, скоро строг, али кад се човек с њиме боље упозна, видеће да је ванредно добре и благе нарави. Особито према младим људима предусретљив је и љубазан, и онима за које се нада да ће временом бити Отаџбини од користи, рад је помоћи и подићи их до одређеног ступња; доцније их оставља да се својом снагом дижу. Кад стече о човеку мишљење, не мења га лако, ма да се не може казати да се није никад преварио у својим оценама људи а некад и прилика. Карактера је одлучна: кад се за нешто одлучи, тешко да ће од тог одустати. Одлучност своју показује, где треба и где нађе за добро, како према млађим, тако и према себи равним и вишим од себе.

Стојан Новаковић заслужује у пуној мери поштовање својих савременика.*)

Момчило Иванић.

ИЗ „ПОМЕНАКА“

Кад тихи ветрић пирне
Хтеднеш ли баштом заћи,
У сваком мирис-цвету
Моју ћеш песму наћи.

Поздрави то су сетни
Што теби тако хрле;
Наше су душе сродне,
Моје те песме грле.

А кад их цвећу дајем,
Ја молим цветне листе,
Да ми од света скрију
Те моје сетне ниске.

Ужице Јела.

СТОЛАР КОВАЉСКИ

— АДАМ ШИМАЊСКИ —

Упознали смо се случајно. Али, ако ћемо право, за овај случај хвала само пролећу јакуцком, и то оном пролећу о коме Ви, Поштовани Читаоци, имате врло нејасан појам.

Већ у половини априла сунце почиње прилично да греје, а у мају пак, кад га нестаје са хоризонта само за неколико часова, баш пече. Али докле год се Лена не ослободи својих зимских окова, докле се год не отопе снегови који леже по девичанским тајгама, — све дотле нема пролећа. Снегови, неподгревани унутрашњом топлотом земље која се смрзла на неколико стопа у дубину, лед од хвата дебљине, — упорно се боре са животворним зрацима, и тек после дугог и упорног рада сунце оживи и најзабитије кутове простране тајге, и краљицу вода онамошњих Баба-Лену, као што је зову Јакути.

Последњих дана маја, пошто се сврши бој између животворне топлоте и остатка сурове зиме, човек који први пут дође у Јакуцк видеће ту доста занимљиву, у Европи нигде неопажену појаву: свако удаљено хујање које се потмуло разлеже, некако чудновато утиче на људе који се десе на улици. Деца и старци, жене и људи, — сви застају на један мах и, окрећући се Истоку, према реци, са опруженим вратовима врло пажљиво ослушкују нешто.

Ако гласови које су чули престану, или ако им се само учинило, разилазе се мирно; али ако првобитни шум не ослаби, ако почне да се понавља, појачава и расте, ако се у ваздуху чује као кад пуцају топови или негде далеко ударају громови, које прати подземни тутањ налик на олују која се примиче, онда ти људи, мало пре тако мирни, постају узбуђени. Радосни усклици: „Лед пуца! Река се кренула! Чујете ли?“ шумно се разлежу свуда и жагорећи, све се то журно растрчи на разне стране да људима који су остали у кућама објаве жељену новину.

И сваки од тих људи, јурећи што игда може својима, закуца код познатих, па чак и код мало познатих, добацујући свуда три чаробне речи: „Лена се кренула!“

У тренутку, ове речи понављане и изговаране на најразноврсније начине брује по најдаљим кућама, јуртама (колебама) и двориштима јакуцким, и ко само може да се миче и да изађе, облачи се и јури на обалу.

А на обали стоји већ читава гомила и са заносом посматра једну од најлепших појава онамошње природе.

Огромне санте, гоњене снагом воде чије је корито широко седам врста, уздижу се као куће, као читави брегови, ломе се, пуцају, трешће и осипајући се хиљадама, милионима ледених иглица, преливају се на сунцу дивним бојама.

Али ту треба живети мало дуже, треба провести бар једну зиму па тек да се разуме шта гони ове гомиле на обалу речну.

Не мами их величанствена појава.

То људи који су у борби са дуготрајном зимом и страшним мразом исцрпли већ сву своју снагу, који већ одавно жудно и нестрпљиво чекају благу топлоту, трче сада да виде одсудну победу сунца, одсудни пораз несносне зиме.

И радост од срца, радост детиња блиста на жутим лицима јакуцким, широка уста смејући се доброћудно изгледају још шира, црне се очи светле као жеравица. Цела се гомила као пијана поводи од радости. „Хвала Богу! Хвала Богу!“ узвикују људи један другоме и, окрећући се огромним леденим брдима која се ломе под утицајем пријатељске стихије, уживају, свете се неумољивом непријатељу, кога сад нападају бесни таласи и који се крши, распада и нестаје га.

Кад се лед крене и прође Леном, земља се брзо крави, и ма да се раскрави једва две стопе, природа се журно користи тромесечном топлотом. Релативно за врло кратко време све се ту развије и процвета

Велика долина у којој лежи Јакуцк изгледа онда чаробно: земља где-где већ обрађена, наизменце покривена брезовим гајевима, многим језерима, шумарцима и бујним лукама, због стрмих и доста високих околних брегова изгледа као дивовски врт опасан широком Леном, као сребрним пасом.

---

*) Кад смо радили овај посао знали смо и за други дан рођења Новаковићева, на име. да се родио 1. новембра 1842., али волели смо више веровати *Годишњаку* Српске Краљевске Академије, где стоји да се родио те године 1. октобра. Међу тим смо, пошто је већ овај датум изишао у 1. броју овога листа, са најпоузданије стране уверени да се Новаковић родио: *1. новембра* 1842.

Природну пак лепоту долине, природну јој чар увећава још и суморна тајга која је опкољава са свих страна. У сред огромног простора тога дивљег и недоступног предела та је долина налик на оазу у сред забачене пустиње.

Али и племе јакуцко, међу свима сибирским племенима у сваком погледу најспособније, уме да цени дарове животворнога сунца и што више може користи се њима. Кад изађе из тескобних и загушљивих зимских станова [1]) испуњава своју сурову земљу вревом и животом који бије удвојеном снагом и тече шумно и силно.

По општем пролетњем празнику, свечано и весело расположење народа ни мало се не смањује. Трава расте као квасац, краве и кобиле дају све више млека и амброзија богова јакуцких „кумис што моћ даје“ не испарава се у „чаронима“. [2])

Па за то мислим да су, и изглед дивне природе и непреимају неки непријатан задах о коме онамошњи нејакуцки народ вели да „заудара на Јакута“, али како се зими нејакуцко млеко врло тешко добија и како зима траје дуго, навикао сам се на овај особити задах толико да сам и млеко и кумис могао пити, и пио сам их без икакве одвратности.

Међу многим јуртама које сам обилазио највише ми се допала јурта на дивном и усамљеном месту, у шуми која је била на доста високој обали великога језера.

Та је јурта била једнога Јакута, тако старога да би га сваки, на први поглед и да се не превари, могао назвати охоњорем. [1])

Охоњор живљаше ту са женом и момчићем, својим далеким сродником, а две краве с јуницом, две кобиле и ждребе беху им све имање.

Сви су Јакути веома радознали и разговорни. Ча-

Из старога Београда: Дорћол. Цртао Е. Брајман.

стано посматрање људи који се наслађивају лепотама лета, веома лепо утицали на мене, те сам, дочекавши прво пролеће у Јакуцку, уживао као и остали дарове природне. Из дана у дан излазећи ван вароши наслађивао сам се лепотама оживеле природе, из дана у дан грејао сам се на сунцу.

При тим шетњама скоро сам се увек навраћао у какву јакуцку јурту. Те јурте, обично разбацане, налазе се каткад далеко једна од друге, али се ипак наилази на њих свуда, те околина насељена народом јакуцким изгледа јаче насељена но што је у ствари, јаче но кад би се народ груписао по селима. У свакој јурти може се добити увек хладна млека и кумиса. Истина и једно и друго сни охоњор имао је ове особине у највећој мери, а сем тога, и ако рђаво, говорио је руски те сам због тога у својим излетима најчешће свраћао у његову јурту.

Разуме се да је охоњор пре свега распитивао ко сам, одакле сам и шта сам. Што се тиче Руса, било да је ондашњи, било да је ту дошао случајно, Јакут се увек понаша опрезно и сувише понизно. Рус, ма и у ритама, за њега је увек „тојон“ (господин). Понашање према пољацима је много лепше. Не сећам се да је икад какав Јакут био равнодушан кад чује да нисам „њуча“ (Рус), него „биљак“ (Пољак).

„Биљак, биљак? Ишчијег дохòр!“ [1]) узвикивао је обично и најхладнији. — Одмах сам се спријатељио с

[1]) Само најсиромашнији Јакут остаје лети у свом зимском стану.

[2]) Чарон — дрвена чаша која се употребљује нарочито за кумис.

[1]) Охоњор — дословно значи старац, али значи и оно поштовање које се одаје старим људима.

охоњорем, а кад је чуо да сам „суруксут“ (писмен), да могу бити ако затреба „суруксут насљежни“ (општински писар) па чак и „улусни“ (срески), да умем написати молбу самоме „улохан тојону“ (управник) веома порастох у његовим очима и отарасих се сувишне интимности.

Захваљујући томе увек сам добијао најбоље и млеко и кумис, а старица, узимајући „чарон“ за мене, брижљиво га је отирала прстима, лижући подозриве трагове.

Кад сам једном у повратку са свакидашње шетње свратио к њима на обичну порцију кумиса, нађох охоњора у доста необичном стању: био је не само разговоран као увек, него и весео као никад. До душе, језик му се заплетао, али ипак није због тога осећао никаква бола. Видело се да се честити старац тек вратио из вароши где му је очевидно јака „арги“ (ракија) разгрејала и оживела укочено тело. — Пољаци су добри људи, сви су добри — брбљао је нејасно и брзо старчић, пунећи брижљиво своју лулицу мојим духаном — сваки „биљак“ ако није „суруксут“ он је доктор, а ако није ни доктор он је ковач каквога међу Јакутима нема. И ти си, види се, добар човек, и „суруксут“ добар мора да си, за то сви ми волимо биљаке и „саха“ [2]) се увек сећа да му је биљак брат.

— Али можда ми нећеш веровати кад ти кажем да је од скора тако. Чак и ја, ма да су телад пред мојим очима опасла осамдесет трава, још пре петнаест година бојао сам се пољака као ђавола. Кад угледам Пољака бежим као ђаво од крста, бежим што игда могу у шуму у шипраг, без трага. — И не само ја, сви су се бојали Пољака јер се онда о њима говорило зло. Говорило се да имају рогове, да убијају људе и друге таке ствари.

А кад ја, сетивши се да су те речи донете из вароши, почех старчићу пребацивати што сувише лаковерно прима лажне и несмислене басне, охоњор се озбиљно наљути!

— За Бога, од куда смо могли на просту реч поверовати свему ономе што су онда причали?! Како су неки негде то не знам, али и ја и они који су у овој околини живели веровали смо, јер смо од својих очева слушали да је сваки „биљак“ страшан и опасан.

— А ево зашто је то било тако. Старац повуче из чарона, одби неколико димова и настави:

— Мој се отац још није био ни родио, а и деда ми беше момче јер су тек били почели да купе за њега „калим“, [3]) кад се овде појави Пољак „ледених очију“, [4]) велике браде, огромних бркова, и настани се недалеко одавде, само не баш у овој долини, него тамо, на брду.

А ондашња тајга није била ни налик на данашњу: непроходна, густа, секиром нигде нетакнута. У тој тајги је била пуста јурта и њу заузе онај Пољак. — А чим се он тамо настани тајга на добру миљу постаде неприступна за људе. Пољак иде по тајги с пушком и чим угледа човека, па ма био и козак, узме га на око и, ако онај не утече, гађа га — не од шале, озбиљно. — Од чега и како је живео? То знају само шумски дуси, јер од људи нико није знао.

Сви су од њега бежали као од „проказе“. Само они који су га виђали како иде по тајги налик на злог духа причаху да је с почетка ишао одевен као руски „тојони“ и „суруксути“, а доцније је већ ишао у кожама које је, видело се, шио сам. А ти су људи причали и то, да је постајао све бешњи, све страшнији; брада му порасла до пâса, лице му бивало све веће а очи му се сијале као ватра. — Тако прође неколико година.

Али једанпут, некако у сред зиме, у време најјачих мразева зликовац се разјарио и неколико дана нико га није виђао. А како га је дотле обично сваког дана по неко виђао из далека, јавише у вароши да би сазнали да му се није десило што рђаво. Одоше његовој јурти, улазе опрезно — а Пољак лежи на постељи, у својим кожама сав покривен иње̂м и само стискао у руку мали крстић.

— Пољак је био мртав. Можда је умр̂о од глади, можда се смрзао, а можда га је однео и ђаво! Сад пресуди да ли смо имали право што смо се бојали Пољака? Пред тим, пред једним јединим бежали су сви, а на једанпут их долази тако много!

— Хе, хе, хе! И ако си „писмен“ ипак си млад, брајко, па мислиш да људи раде штогод без узрока. Знај сад да си се преварао; није „саха“ тако глуп као што се теби учинило.

* * *

Прича о Пољаку који чак није могао ни да види човека, прича коју сам још у Јакуцку чуо из неколиких уста, учинила је на мене силан утисак. Можда је по овим истим дубравама и лукама, по којима данас ја идем, јурио некад од силних мука бесан и подивљао човек? Да ли су му муке биле тако велике, или му је душа тако осетљива према пакости и невољи људској? Или је можда растанак са домовином и пријатељима толико слотио јадника? — Обузет таквим мислима враћао сам се у варош не осврћући се ни на што; ишао сам брзо, скоро сам трчао, кад са свим близу чух отегнут узвик.

— „Кааль арё, каль!“

Из почетка нисам разумео ни шта значи узвик ни од куд долази; али кад се непрестано, све јасније поче понављати: „Кааль аре, каль дохор!“ разумедох. Иза гаја или боље иза шипрага преда мном неко је викао јакуцки: „Ходи овамо, ходи, брате!“

Идући кроз шипраг домислих се чак и ко виче. Ни Јакут ни Рус, било овдашњи било са стране, никад не изврће тако речи које чисто јакуцки треба да гласе: „Кель ерè, дохòр!“

Таквом самовољом у звучном изговору јакуцком одликују се само наши Мазури. Докле год сам живео у Јакуцку нисам наишао на сељака Мазура који не би извртао горње речи и прерадио по мазурски. Као да су се договорили, сви су изговарали увек: Каљ орè!

И доиста иза жбуња, с друге стране моста намештеног преко уског језера или боље преко загâћене отоке Ленине, стајаше човек у обичном оделу „насељеника“ и машући живо рукама, окренут на леву страну пута викао је упорно: „Кааль арè, каль дохòр!“

Викао је Јакута који је био на крају шипрага, на другој страни језера. А викао је узалуд, јер опрезном Јакуту не беше ни на крај памети да му приђе. На послетку се и он сам увери о томе, јер кад дођох сасвим близу моста он, викнувши још једном: „Каљ арè, псино!“ престаде и само гунђаше: „Да Бог да се распао, псино једна! Цркао да Бог да!“

Кад угледа мене ућута, али кад наиђох поред њега и рекох му „Хваљен Исус“ у мало се не претури од изненађења.

— О Исусе! А одакле сте, господине?

Упознасмо се брзо. Сељак је живео у неком јакуцком улусу и дошао је у варош да се најми за копање злата. Најмио се и за кратко време требало је да се крене тамо с онима што терају марву. Марву је пасао обично на том месту, а како му се сад раштркала и како ни на који начин није могао да нагна на мост раштркани чопор, чекао је да наиђе ко год и да му помогне. За то је баш и звао Јакута.

Разуме се да сам му радо помогао, и кад је чопор, претеран преко моста, ишао мирно даље, нас двојица, идући у барабар, разговарасмо путем.

---

[1]) Пољак, пољак? Врло добро, брате!

[2]) Тако Јакути називају сами себе,

[3]) Калим — мираз. Тамо обично пре но што се неко замомчи, добија од сваког по штогод на дар.

[4]) Ледене очи — плаве очи.

Из старога Београда: Пазарни дан. Цртао Е. Брајман.

У разговору запитах га код кога је одсео кад је дошао у варош.

— Код Ковањског.

Познавао сам све Пољаке у Јакуцку, али ни о каком Ковањском нисам чуо.

— Код столара Ковањског!

Али нисам чуо ни за столара. „С ким се он ту познаје, коме одлази?“ — почех питати.

— Чудан је то човек. Сви га овде знају, али он сам не иде никоме.

— Како никоме?

— А како ће ићи кад су му ноге као ступе, сасвим без прстију, — сви су му до једнога поотпадали. Но то још није зло кад нису рањаве, али кад му се ране поотварају онда не може чак ни по соби да иде.

— Од чега живи?

— По мало од заната. Зна добар занат и гради разне ствари; — само, као што рекох, кад не може на ноге онда му и рад престане. Онда веома воли кад му неко наручи четку, јер гради врло лепо четке и за кречење и за одело. Само што је овде мало таквих кућа што се крече, а и што се тиче одела, овде га ретко који чисти. Сад је видим опет занемогао.

— А не знаш одакле је и је ли одавно овде?

— Давно и давно. Можда још ни наших није било а он је већ био ту. Али одакле је и ко је, — види се да га баш доиста не познајете, јер да га познајете не бисте ме питали.

— Вйте, господине, не само мени, него и господи, па чак и попи што долази из Иркуцка, увек једно исто одговара кад га за то запитају. „Брате — вели — Бог добро зна одакле сам и ко сам, а користи отуда нема никакве, па је неће бити ни кад ти будеш знао.“ То вам је, господине! Више нико није од њега никад дознао.

И поред свега тога извести се где седи Ковањски. И ако баш нисам много разбирао зашто, прича о „Биљаку“ који је бежао од људи и ово што сам чуо о кљастом столару који се исто тако скривао пред њима, од једанпут ми се спојише у духу у једну целину. Осећах да међу њима има неке везе, да се све на свету, понављајући се у току времена, може опет видети на земљи, да се можда и оне силне муке за које сам мислио да су завршене смрћу пољаковом, налазе одавно крај мене, можда мало промењене али не мање од оних, онако исто велике и тешке, онако исто мучне за онога који трпи.

* * *

Од тада сам скоро сваки дан полазио јурти у којој је живео Ковањски. Струганице, које стојаху крај врата

под маленим, сунцу окренутим прозорима, нису се замењивале новима. Из дана у дан бивале су све црње, из дана у дан сушиле су се све више, као што је можда бивао све црњи и сушио се онај што их је некад стругао.

И не имађах смелости да уђем код столара, и нестрпљиво чеках сутрашњи дан нећу ли видети нових дасака; али не беше ни њих, нити се унутра чујаше ма какав шум.

На послетку се одлучих да не оклевам више. С том одлуком изађох из куће и већ стигох до јурте кад из ње јекну дрхава и слаба, али звонка и пријатна песма.

Посадих се на банак око куће и кроз отворене прозоре чух сваку реч песме мало сентименталне али тужне и жалосне, доста распростре код нас педесетих година:

Кад се поља зазелене
И пролеће све оживи . . . . и т. д.

Још тужније јечаше друга строфа:

Ал' ко трпи у дну душе,
Ком с очију суза слеће, —
Тог пролеће не весели,
Тога славуј не покреће.
Тај мирнога часа нема,
Том је судба увек једна;
Пролеће се патње клони, —
У срцу је зималедна . . . .

По кратком прекиду поче се и и трећа строфа:

Који губи мајку милу,
А са њом и наде своје,
И ко гледа сузе . . . .

Али на један мах занеме песма и суров глас рече: „Куцо, хајде изгрди Бога! Изгрди га добро!“

У почетку нисам разумео ту чудну заповест, али кад одмах затим чух у дворишту танко псеће лајање, то како врата са улице беху отворена, устадох и дошав до њих застадох за часак. Пред широм отвореним вратима јуртиним црно и сићушно куценце, пропињући се, лајаше и урликаше у висину, на дивно, ведро небо . . . . Разуме се да сам и опет отишао одатле, одлажући познанство за други дан.

* * *

(свршиће се)

FATALITÀ. СУДБИНА.

ПЈЕСМЕ АДЕ НЕГРИ

СЛОБОДНО ПРЕПЈЕВАНЕ СРПСКИ

I

СУДБИНА

Ноћас ми утвара једна се јâви,
Крај мојег òдра клéче;
Ножеве ношаше, душу ми стрâви,
Лице ми огњеним погледом пéче;
„Несрећа ја сам“, рéче.

Свуд нога моја ће тебе да прâти,
И неће бити трòма;
Пò трњу, цвијећу она ће дâ ти
Слијèди. Зајецах ја тужна мòма:
„Одлази из мог дòма!“

Остаде и рече: „докле ти дúшê
Животом њедро, дéте,
Остајем, јер тако судба ти пúшê,
Остајем о гробни, о зимни цвéте
Наредбом судбе клéтê“.

Ја скочих велећи у грозној стрâви:
„Вијек ми тéжкй млâдй
К љубави, свјетлости, срећи и слâви,
Вијèнцу којино ђеније грâдй, —
Ах иди даље, згâди!“

Остаде и рече: „Ко трпећ' ствâрâ,
Ко пише болом грýдй
Храбро се борећи, тек томе дâра
Својега Глорија пружити жýдй“.
Тад рекох: „остан' тýди!“

II

БЕЗ ИМЕНА

Ја немам имена. Груба сам дúкла,
Преци су моји мâлй;
Ја сам из простога народа нúкла,
Ал огањ силовит груди ми пâлй.

Анђео прати ме, али ме шчèпа
И један злобни мâња;
Мисао јури ми као Мазèпа
На коњу, готово све од постâња.

Смјеса сам мржње и љубави бâјнê;
Слаба сам ал' и јáка;
Бездан ме привлачи у тмине тâјнê;
Задршћем милујућ' малог дечáка.

Кад уђе несрећа у собу мòју
Само се смијем тòме;
Видим ли сама се у љутом бòју,
Такође смијем се свијету злòме.

Видим ли старице и дјецу јâднŷ
Без хљеба, тада плâчêм;
Такође, видим ли да храбри пâднŷ
У ланце да служе деспоту јâчêм.

А кад ми уздаси срца полèтê
У тебе, моја пјёсно,
Сјетим се ја своје задаће свèтê
И себе жртвујем радо и свјёсно.

Слуша ли когод ме, не питам, и âко
Злоба се на ме дрзнê,
Не гледам, презирем, пролазим лâко:
Њен метак не може ни да ме крзнê,

III

НЕ СМЕТАЈ МИ!

Ако ли по кашто љубави твòјê
Не слушам гласа мúла;
Ако сам блијèда, и ако мòјê
Зјенице пламти сúла;

И видиш како сам главицу пòгла,
Не сметај, иди дâљê
Еда бих призоре схватити мòгла
Што свијет мени шâљê.

Посматрам ја како прозире глéдом
Облаке сунце јâрко,
И грли све жúвô и мртвô рéдом
На земљи, грли жâрко.

С ливада травнијех, са свјежа сéна
Са жетве тучних њúвâ,
С пустаре, с оазе и врта њéна,
С дрвених њених дúвâ;

Из гора густијех које олýја
Потреса, мислиш кâрâ;
Из тајних љубавних, божанских струја
Којим се свијет ствâрâ,

Стижу ми будућих времéнâ нòви
Лахори мила глâса,

Стижу ми — и моји врше се снòви —
Даси од моћи, спâса.

Да свијет — чини ми с' у томе трѐну—
Пун воље, вјере, нâда,
За вишим и бољим сав у пламѐну,
Ужива плоде рâда.

Нит' више земљу нам крв људска плâви,
Нит' рука сече мȕшкâ;
Прошло је вријѐме рату и стрâви,
Баца с' у коров пȕшка.

Напредак ланцима већ Марса вéза
Топовска гротла мȕчȇ
И пјесме убójне, а митраљéза
У месо сад не тȕчȇ.

Напретка и рада крећу се пȕци,
С природом то су рâти;
Пјесама од мира чују се звȕци,
Свак се са сваким брâтȋ.

Гле усијане су фабричне пѐћи,
Машина с лупом дȕгôм
Чује се, а сељак у вељој срѐћи
Гле земљу пара плȕгом.

Лавовски кличући, докле је цéла
Земља нам у том врéћу,
Слобода развија крилòца бéла, —
Слава јој васкрсéњу!

IV

МАНГУП

Када га улицом видим ђе тâбâ
Прљав и лијеп скȕпа,
И њушљив, и видим да рухо хâбâ,
На којем зијева већ многа рȕпа;

Када га угледам ђе јури кȍла,
И блатом оним гàцâ,
Покварен и дрзак и лопов пȏла,
И видим како се за псима бàцâ,

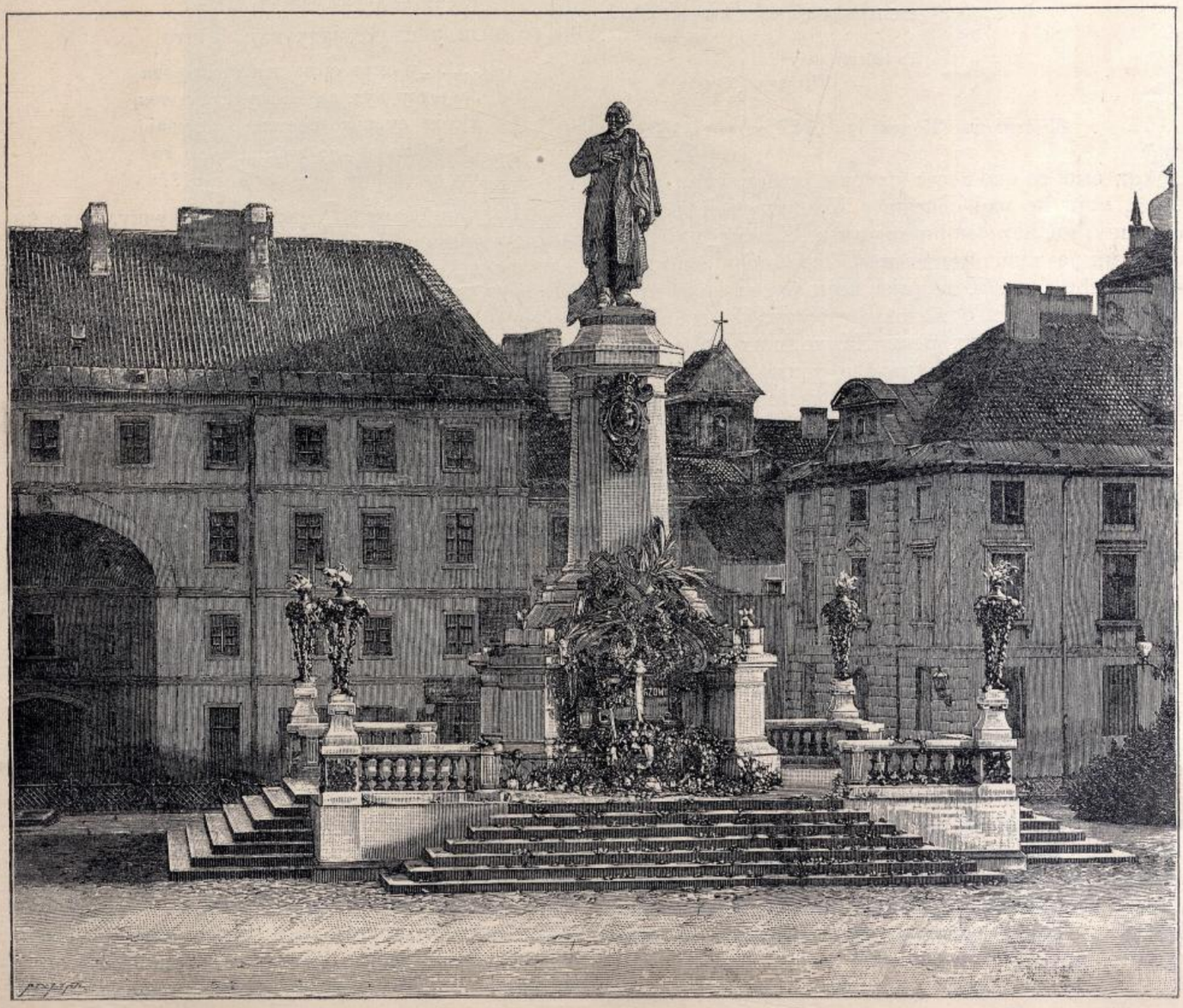
Помислим да мати, док игрâ, пјѐвâ,
Тај цвијет једног трȏна,
Фабрици кулучи цијѐла днѐва,
А оца сакрива тамница цȓнâ;

И тада мòра ме притисне нѐкâ;
Помислим: тешко тѐби!
Шта ли те, јадниче, на земљи чѐкâ,
Када си још мален остављен сѐби!

Да ли ћеш постати кесарош јѐдан
Одсад за дваест љѐтâ,
Или ћеш раденик бити вријѐдан,
Којино поносно свијетом шѐтâ?

Да ли ћеш поштењем својим да сȉјâш,
Ил' ћеш ударцем мâља
Туцати камење као робȉјâш,
И најзад умријет' у дну шпитâља?

И тако милесћи пожелим сȉлно
Да к њему доље слѐтȉм,

Споменик Адаму Мицкијевићу у Варшави.

И да га пригрлим на њедро чи̏лно,
И да га пољубим пољупцем свѐти̏м;

Да га се наљубим колико и̏шти̑
Срце ми, и да пла̏че̑м,
И да му прозборим: душа ми сви̏ште
За тобом, јера смо налик у сва̏че̑м;

И ја се наносих дроњавих пр̏њи̑,
Борих се с људма гр̏у̏би̏м;

И ја сам цвијѐтак презрена тр̏ња,
Мајка ми гладо̀ва, — зато те љу̏би̏м;

V

КРАТКА ПРИЧА

Носила је бијело оде́ло,
Сну пјесничком подобна је би́ла,
Сфинксу ми̏рно̑м би́ће њено це́ло.

Дуга коса бијаше јој сви́ла,
Глас, — тонови који душу тје̏ше̑,
На ста́туу личила је ци́ла.

Љубила је, — нељубљена бје̏ше.
Бол се њезин не̏ спази̏ на ли̏ку,
Али црви срце њено је̏ше.

Јад умори материну д'ку,
Свену ноћу сред јесењег мра̏ка,
Слична у том цвијету јадни̏ку,

Кад остане без сунчева зра̏ка.

D.

НА ХАМЛЕТОВОМ ГРОБУ

ИЗ ПУТНИЧКИХ БЕЛЕЖАКА

— **М. Р. ВЕСНИЋА** —

„O good Horatio . . .
— — — — — — — — — — — — —
If thou didst ever hold me in thy heart,
Absent the from felicity awhile,
And in this harsh world draw thy breath
in pain
To tell my story“
Шекспир, [Хамлет, V, 2]

Kjöbenhavn (Копенхаг) 15|27 августа 1897.

Кад смо се око десет часова јутрос укрцали у брод, који ће нас однети у Хелсингер и његову околину, где ћемо моћи видети и „Хамлетов“ гроб, онда ми је дошло врло жао, што међу сапутницима неће бити Хорација, који би ми знао причати што ближе о његову животу. И сећајући се скоро последњих речи Хамлетових на самртном му часу, мени је падало тешко, што ни од једнога од познатих ми Данаца нисам могао ишчекивати усклик

„Све то ћу моћи верно причат ја.“ [1])

Неуморни Барон Цитфен-Аделер и љубазни д-р Саломонсен дочекивали су предусретљиво чланове *Института*, данашње званице Данског Правничког Друштва, на самој обали, упућивали их на брод, нудећи свакој госпођи по киту цвећа. Ја сам дошао међу првима, и прелиставао са̑м на једној клупи мало Каселово цепно издање *Хамлета*, задржавајући се час на једном час на другом месту, и поздрављајући се у исто време с друговима из *Института* и данским знанцима, који су једни за другим долазили.

Да ли је то била случајност или не, ни са̑м не знам, тек сам се ја био зауставио на 4 појави IV чина, кад ми је колега Каспарек из Кракове пришао са својом духовитом кћери и са својим сином. Норвешки војвода објашњава ту Хамлету, као што ћете се сетити, циљ војничког похода Фортинбрасова.

„Идемо добит комад земљице,
ван имена што нема вредности.
За пет дуката не бих, велим, пет,
закупио је на годину ја.
Норвег ни Пољак више не доби
у баштину да коме прода све“, —

на што му Хамлет добацује да

„две тисућ душа, злата двадесет
размрсит' неће задевице те,“

па се онда у своме јаду вајка, што

. . . . „у смрт срља двеест хиљада
за једну ћуд, за машту славе тек,
к'о да су раке постеље; за крај
где не мож' боја избит' војска та,
где погинулим није гроба дост'?!“

И ми се слажемо одмах у закључку, како ни само оновремено Ратно Право није било непознато великом духу Шекспирову. У том сам тренутку, ја то не кријем, осећао извесну завист према пољском колеги. Шекспир је дакле знао, и то добро, и за Пољску. О Србији и Србима нема у његовим делима нигде ни помена. И од куда би га било? Нисмо ли у Средњем Веку ми били и сувише одељени од Запада, и није ли крајем XVI и почетком XVII столећа наше племе „сном мртвијем спавало“? Па ипак је и нама дат један зрачак наде. Ту скоро је један инглески писац изишао у једној расправи с поставком, да је Шекспиров *Отело* зеланин, да ће то бити неки Црнојевић! И ако Инглези имају често и разроких поставака, ја сам поменутоме господину на овој био захвалан, и ја сам је, треба ли да вам то кажем, изнео данас своме пољском пријатељу.

Али су сапутници већ у велико навaљивали и бројем и жагором и поздравима, и ја сам свога *Хамлета* морао ставити у шпаг, да га тек сад опет извадим, те да с њим у руци и заспим.

Треба ли да вам речем, да Шекспира волим над свима песницима? На што би била та исповест, кад је он већ одавна и онако освојио цео образовани свет: он му се управо са *својим* светом наметнуо. У том пак Шекспировом свету ја особито, и над свима осталим, волим *Хамлета*, и све што је у њему, и то претпостављање неће долазити само отуда, што је то дело које је мени најближе по самим проблемима које расправља,

[1]) Наводи из *Хамлета* биће у главном по преводу дра Л. Костића (*Летопис Матице Српске*, књ. 152—156. 1887-8.)

већ ће узрок томе бити и у тој околности, што је и сам Шекспир унео баш у ово дело највише своје душе. Ја не пишем расправу о Хамлету, нити је то мој посао, — ово је путничка белешка; али сетите се Хамлетова поступања с глумцима, и додајте к томе, да је Шекспир сам — као што знате — био глумац. Неће ли Хамлетов упут првоме глумцу остати увек непроменљив наук у овом погледу? „Удесите реч по радњи, вели му он (III, 2), радњу по речи, с особитом пажњом да не прекорачите никад смерности природе. Јер све тако претоварено противи се задатку глумовања, коме је смер, у почетку и сад, био и јесте, изнети огледало природи, показати врлини њено рођено лице, злоби њену истиниту слику, а самом веку његов облик и отисак.“

Љубазни домаћини се надмећу у предусретљивости и усрдности, и ви не знате чему да се дивите пре: да ли неуморности домаћих сапутника на броду, или нежној пажњи становника по прибрежју, јер се музика и љупки разговори на свима језицима ове „Утопије“ непрестано надмећу с разноврсним поздравима из летњиковаца и замкова по обалама. У целом томе заносном вртлогу ви и не примећујете, како убрзо постајете чланом те велике, па ипак пребране, породице, — јер упознавање па и само спријатељавање ту иде што 'но реч из трке.

Изгледало ми је да смо се тек кренули, а брод је већ стао уз један брежуљак, на чијем је врху гостионица „Лепи Изглед“, која с пуним правом носи то име, јер се с њених доксата види

Пиринчана или *Развалине дворца принца Јевђенија у Београду.*

Сетите се уз то препоруке Полонију: „Добри господине, хоћете ли се старати, да се глумци угосте? Чујте, поступајте лепо с њима, јер су они огледало и кратки летопис времена.“

Брод се већ креће. На њему је, осим љубазних домаћина, који су се кренули готово сви са својим госпођама и кћерима, још не мало и читава Европа. Ту нас има из Немачке, Аустрије, Белгије, Француске, Инглеске, Италије, Норвешке, Холандије, Русије, Шведске, Србије и Швајцарске, па је ту заступљена и Америка. Ово неколико дана бављења у престоници Данске прави су сан за нас све, и јамачно ће остати у најлепшој успомени *Института*, а данашњи је, бар за мене, круна свима осталим.

и један део данске престонице, и цео Сунд с обалама Шведске и Норвешке, и Хелсингер са својом дивном околином, а све је то наткриљено и обавијено данас благим плаветнилом ведрог северног неба. Ми ћемо овде доручковати на брзу руку, готово с ногу; па ипак је и у овој хитњи одређено за сваког место, и на уласку свако од нас добија лист, на коме је нацртан распоред столова и обележено његово седиште. Ја сам између госпође Дежарденовице из Париза и госпођице Брамсенове, чији је отац један од најживљих чланова данске Народне Скупштине, и који ми је од првог познанства најмилија личност у Данској. Како ја данас мислим с Хамлетом, чисто ми је жао, што Хорације није Офелијин отац,

јер је гђца Брамсен права Офелија, и ако њен отац ни пошто не може бити Полоније. Упознајући ме с њом, г. Брамсен ми вели, како његова кћи тек улази у друштво, те ће ми можда бити тешко наћи предмет за разговор с њом, и обрћући се к њој у том тренутку, мени се чини као да чујем речи Лаертове:

„Девојка стидна милосна је дост'
откривајућ' се бледом месецу,"

и савет

„.... Најбољи чувар је страх".

Сећате ли се првог ружиног пупољка у своме врту? И да није ситног трња око њега, ви би му пажљиво приступали и нежно га неговали, лебдећи над њим и дивећи му се свакога часа, и пажљиво се чувајући да га не додирнете, из бојазни да му не нахудите. По некад вас је чисто страх, да га не уречете. Тако сам вам смотрено и пажљиво морао полако приступати и ја својој новој познаници, која ми је живо представљала Офелију из првих чинова, и због које ми је чисто криво било у овом тренутку на Хамлета, због познатих му савета својој пријатељици, да иде у манастир. Зар оваквоме створу одузети сунчев зрак, и песму, и радосни усклик, и затворити га у хладну манастирску ћелију?!! Хвалећи живост, окретност и љупкост синоћње „Копелије," ја сам врло брзо дошао са својом младом сусетком на разговор о позоришту и о данској драми, па смо природно прешли, пре него што смо и мислили, на *Хамлета*. Не знам како ми се измакло питање, да ли има брата, и како је брзо дошао одричући одговор, тек се мени отело:

— Онда бих ја био најсрећнији Лаерт!

— А ја бих онда гледала, да се никако не бијете с Хамлетом, додала је она врло брзо.

— Дакле Хамлет је већ ту? И то прави данац! Мојим годинама много више, но правоме Лаерту, доликоваће савет:

„Офелијо, бој се, бој се сестрице,
не пуштај маха својој милошти,
опасне жеље не занеле те!"

Али за тај савет јамачно ја немам потребе, пошто између Вашег војна и Вас извесно не стоји провала, у којој се њиха краљевска круна.

— Хвала на бризи. Опасност није велика, пошто је он само поморски официр. Али извините. Од куд ја долазим на то, да се Вама исповедим. Мој отац међер има право: ја сам право дете.

Јела иду брзо, пића још брже; ја једва налазим по који тренут времена, да послужим стару госпођу Дежарденовицу, и за тили час ваља кретати даље. На поласку се на лепој низбрдици пред гостионицом сликамо сви скупа, за успомену на овај тако дивни дан.

Убрзо се на ново налазимо сви на броду, који се креће по бистром као кристал и мирном мору к Хелсингеру. Место Хамлета ту нас предусреће месни председник општине с познатим: „Добро сте дошли у Хелсингер, господо!" и ми се одмах сви упућујемо у добро познати кронборшки замак, у коме се у главном и одиграва цела ненадмашна Шекспирова драма. Ходајући по овим просторијама, и мењајући простране дворане с унутрашњим и спољним ходницима, вама се чини, да ћете на сваком кораку срести кога од познаника из *Хамлета*. Не привиђа ли се и овим стражарима дух старог краља Хамлета у сваку поноћ; не чекају ли и они с нестрпљењем, у глухој ноћи, да петао кукурекне? За Кронборг је у осталом везано и друго данско предање, нама Србима нарочито мило. Као Краљевић Марко на Урвини планини, тако под његовим зидинама лежи дански народни јунак и заштитник, Холгер Данац, који ће се појавити да отаџбину спасе, кад јој последња опасност загрози. Сетите се Андерсенове приче о њему, и упоредите је с нашим предањем о Јевросимину сину. Дански Краљевић Марко је одевен у гвожђе и челик, и седи забринуто, наслонив главу на своје снажне руке. Његова бела брада се простире далеко преко мраморног стола, кроз који је прорасла. Он спава и снива, и у сну види све што се збива на јави у Данској. Свако бадње вече долази му божи анђео, и уверава га да се његови снови оснивају на истини, те да и на даље може спавати, пошто за Данску још нема озбиљне опасности. Ну дође ли ова, онда ће стари Данац Холгер устати, и кад својом брадом мрдне, тешки ће мраморни сто морати прснути. Онда ће он изаћи наново на видело света, и тако ће непријатеље Данске туђи, да ће се звекет оружја чути по свим земљама на свету.

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

ПАСТИРЕВА ФРУЛА

— ПО ПЕТЕФИЈУ —

Чудите се, моја фрула мала
Што ми тако жалостивно свира?!
Одсекох је с гране гроба њена
Зато фрула за тугу разбира.

Ти угасну, моја лепа звездо!
Твоју светлост више видет не ћу;
Ох, па како живет' ми се мили
Свет је тáмáн, — у тами умрећу.

У сумрак се стадо кући жури,
А ја гробљу, — јер ме туга стеже;
Бледи месец по небу се нија
А фрула ми тужно се разлеже.

Ах, дотле ћу туговати тако,
Оплакиват' сјајне очи њене:
Док се с гласом тужне фруле мале
Моја душа другом свету крене....

Шабац 1896. **Бор. Л. Ценић.**

СРПСКИ КОМАДИ
У К. С. НАРОДНОМ ПОЗОРИШТУ

Сваки који са интересом прати живот К. С. Народног Позоришта, могао је, у последње време, опазити у њему једну промену која ће, ако се потпуно изведе, бити од великог значаја по ову установу. Од како је Г. Драгомир Јанковић, остављајући бољу каријеру, дошао да, са пуно љубави и разумевања, заузме место и положај драматурга знатне измене показују се у репертоару позоришном. Српски комади којима се до сад мало пажње поклањало, почели су изнова задобијати своје старо место. Ако се то није довољно видело у давању *Максима Црнојевића*, *Мериме*, *Смрти Стевана Дечанског*, *Избирачице*, *Добриле и Миленка*, комада који су и раније, и ако не често, давани, то се могло видети у давању *Гордане*, *Зле жене* и *Београда некад и сад*, *Сеобе Србаља*, комада који су тек сад први пут давани и са нарочитом пажњом од стране управе. Овакав избор српских комада и у овако кратком року, уз то и оне вести које смо сви у новинама читали, да ће се ускоро давати многи старији комади српски, као и вести истога рода које, још званично необјављене, ипак круже по публици, показују да је у позоришном репертоару активно и пажљиво започета велика промена у корист националне драме.

У исто доба, упоредо са том променом, и наша дневна и вечерња штампа која од скора показује неку чудновато нежну бригу према Позоришту, устала је отворено против новијих комада француских, оних истих који су за ово неколико последњих година чинили најугледнији део нашег позоришног репертоара, и почела је откривати своје позно али не мање јако пријатељство према нашој националној драми. И то је, наравно, било врло лепо од ње. Али, што није било тако исто лепо, то је што је она једну овако симпатичну идеју као што је васпостављање националног репертоара, употребила само као оружје за једно од најнеразумнијих нападања које сам ја икада видео; што је она, у место да, у скорашњој административној промени нашега Позоришта, гледа једну гаранцију за боље стање и националног и општег репертоара, као што и јесте у ствари, узела приписивати баш тој промени сву несимпатичност ранијег репертоара и запостављеност националне драме: као да скорашњи чиниоци у Позоришту имају одговарати за грехове које су неинтелигентност једних и неактивност других раније починиле. И то не само што није било праведно, него је, у исто доба, било и штетно по саму идеју коју је штампа под своје окриље узела. Јер кад се идеја о националном репертоару потчинила другим циљима и кад је потребно дискутовање уступило своје место некаквим чудноватим начинима аргументације и извесним безобзирностима које само анонимна локална штампа може да публикује на велико задовољство једне гомиле позоришних беспосленика, — онда се наравно, у таквом вођењу ствари, сама идеја изгубила а истакло на дневни ред све оно чему ни реда, ни места нема.

И тако је испало да тежња коју је Позориште показало, остане неопажена и да њена важност и значај остају необјашњени. Ствар, међутим, заслужује објашњења. Национални репертоар у Позоришту нема значаја само за Позориште. Како је његово увођење почето и активно и интелигентно, и како изгледа према овоме да оно неће остати само на покушају, то од њега може очекивати потребне услуге не само Народно Позориште него и српска књижевност.

I.

Јер српска књижевност потребује услуге. Не знам зашто, а узроци су јамачно многостручни, али стоји то, и време је једанпут признати, да она престаје интересовати један не мали а можда најинтелигентнији део публике. Сви они који су кадри читати лепе ствари на ком туђем језику, почињу индиферентно гледати на српску књижевност. Како их она не задовољава, то је они не прате и одбијају се од ње. И то не ваља, наравно. Најпре не ваља што, на тај начин, књижевност губи помоћ оних који јој могу највише помоћи и што ће она, ако је слаба, тиме постати још слабија; затим, што ће се остала публика завести за овом која даје тон и што онда, ако се тако продужи, нико неће сматрати за нужно да прати и познаје нашу књижевност и она ће остати са свим непозната. Ствар, дакле, може постати опасна и они који се одбијају од наше књижевности, греше у томе. Јер, ако нас маса књига не задовољава, нису све књиге такве. Одаберимо оно што ваља; то се јамачно може наћи и у овом периоду слабе, неартистичке продукције. Погледајмо и на оно што није јако али што је међу осталим слабијим, или по неразумевању и неактивности критике, јаче истакнуто. Ја не тражим симпатију за производе наших књижевника, али тражим интерес за нашу књижевност. И после, ако не волимо данашњу литерарну продукцију, обазримо се на ранију. Ако је српска књижевност данас запала у рђаве руке, није само оно књижевност што из тих руку излази. Има бољих књига које нам не излазе пред очи. Има их доста које морамо нарочито тражити и чак нам се може десити случај да их не нађемо у књижарама, можда ни у антикварницама, каткад ни у Библиотеци. Све те књиге спадају такође у књижевност, и зацело не мање него данашње и књижевност се не сме потцењивати док се не познаје у целини. Ово што се на први поглед сматра да је књижевност, то је само један део њен, можда слабији али свакако недовољан да целокупну књижевност пуноважно представља. И, наравно да би ствари много боље стајале, кад бисмо је ми могли имати целу пред очима; кад би се учинио један избор растурених дела данашњих књижевника и кад би се старији писци систематично прештампавали. И то не би било само за то добро да врати интересовање за књижевност код оних који су га изгубили, него и да је да онима који га нису ни имали. И то би било не само добро уопште него и врло потребно, ради онога дела публике којем је нарочита дужност да познаје књижевност (књижевници, новинари, професори, ђаци и др.), а на првом месту ради саме књижевности и њеног напретка. Наравно, како данас ствари стоје, ми смо далеко од тога. Ни један од чинилаца на које бисмо имали право рачунати, није спреман за овакво предузеће: ни критика, ни издавачи, ни књижевна друштва. Још је публика најспремнија, и по томе можемо ценити колико су они други спремни.

Али, ако се не могу сви родови књижевности у целини изнети, може једна врста њена. Ако књижевна друштва не могу да пруже целину песама, приповедака и свега другог, има једна установа која може пружити драму. То је, наравно, Позориште, и ја мислим да ми имамо права на њега помишљати кад говоримо о потребама књижевности и очекивати да и оно учествује у задацима које стављамо у дужност осталим просветним установама. Јер позориште, по природи својој, ради, поред осталога, на ширењу и упознавању књижевности. Оно што је издавачу књига, то је позоришту представа. Позориште је, тако га можемо донекле сматрати, једаниздавач који публикује неколико пута недељно, више него икоји други. Ми му се, дакле, можемо обратити као и сваком другом издавачу, и пре но другом. Па онда, позоришту је најлакше потпомагати књижевност. Док издавач има силних трошкова и не може да растури књигу, позориште има трошкове релативно мале и сигурно је да ће имати публику. Ако штогод и недостаје спреми једнога дела, публика је попустљива: она опрашта незнање улога глумцима као и штампарске погрешке штампару. Најзад, кад је реч о драмској књижевности, позориште

је најпре позвано да је пружа публици. Јер драма није за читање него за гледање. Док је роман потпун чим се штампа, драма је непотпуна ако се не представља. Штампана драма је као роман без неких листова. Све то показује да ми имамо права обратити се Позоришту кад тражимо помоћ за књижевност. Ми можемо тражити да и оно одговори потребама наше књижевности и да нам изнесе и стално одржава целину наше драме, њене главније представнике, од најранијег до најскоријег.

Могло би нам се рећи да на то имамо мање права кад је реч о нашем Позоришту. Наше Позориште не може у толикој мери помагати књижевност колико ми хоћемо. Оно не може развити српски репертоар на штету онога који је њему из разних узрока пречи. Оно мора, тако се једанпут једна управа бранила од сличних жеља публике, да одржава разноврстан репертоар јер, како је једино а публика неједнака, то мора да угађа разноврсним укусима, и онда му врло мало средстава остаје да угађа књижевности. И ми то разумемо, али ми указујемо на то да има један не мали део праве позоришне публике којој баш српски репертоар треба, и да ту публику треба задовољити тако исто као и осталу. Има пуно ђака који су, школом и читањем, упућени на познавање националне драме и које наставници имају права упутити најпре, а у случајевима кад драма није штампана као што то код нас често бива, само на Позориште. И сами наставници очекују да им ту потребу Позориште задовољи. Најзад, и сви други, а њих такође није мали број, који се интересују за нашу књижевност имају права очекивати то исто од Позоришта. Сви ови које поменусмо, сачињавају један добар део публике и имају права да траже од Позоришта толико исто предусретљивости колико се указује осталима. И ако њих за сада нема толики број колико осталих, биће их, надајмо се, временом све више. Тај се део публике издвојио и постајаће све јачи. Њега ради треба развити српски репертоар до потпуног прегледа српске драме. И не само њега ради. Позориште је и иначе дужно да то учини. Оно је, и по свом устројству, и по потребама које су га изазвале, и по својој дужности субвенционисаног позоришта, позвано да негује националну драму. Узмите само закон о Позоришту који је ту скоро цитиран у штампи, па ћете видети колико му се задатака одређује у погледу неговања националне драме. Све то, дакле, и очекивања публике, и циљеви којима Позориште служи, и интереси књижевности дају нам права да од Позоришта очекујемо један репертоар који би представљао целокупну нашу драмску књижевност.

Како одговара Позориште овом очекивању? Како је заступљен национални репертоар у њему?

Никако, може се без претеривања рећи. Позориште је (и ја ово не говорим на памет него по званичним подацима, штампаним у *Делу*, о стању за последње две сезоне пред овом) у главном свело цео национални репертоар на комаде најновије (комади Г. Г. Цветића, Љубинка, и др.) чија је литерарна вредност позната; и, зар у накнаду што је запоставило старије и у очинској бризи да омили посао младим и обећавајућим талентима, отвара широм своја врата свима новим комадима, почињући од *Бенедете* Г. Градимира Драгашевића па до *Боја на Пожаревцу* од Г. Г. Ј. Несторовића и Љ. Ћирића. Одиста, национални репертоар одржавају само Г. Г. Цветић, Љубинко, Ј. Веселиновић, Б. Нушић, С. Јефтић, В. Миљковић поред других (Г. Г. М. Ибровац, М. Ђуричић итд.) који се често, и ако у виду метеора, јављају. Старија или мало старија драма готово је са свим заборављена и јавља се врло ретко. Ако се чудним случајем одржао *Максим Црнојевић* Г. Л. Костића и *Мерима* са *Добрилом и Миленком* Г. М. Бана, и ако се по каткад јави *Станоје Главаш* Јакшићев са *Вером и слободом* Г. Д. Плића, то вам је све што сведочи о некаквој пажњи Позоришта према ранијој драми. И, да исцрпим све, управа увек држи у приправности, поред Округићеве *Шокице* и *Подвале* Г. Глишића о великим празницима, још и по једног *Хајдук-Вељка* (Г. Ј. Драгашевић), *Милоша Обреновића* (М. Максимовић), *Маркову Сабљу* (Г. Ј. Ђорђевић) за разне народне празнике, или *Милоша Обилића* (Ј. Суботић) за Видовдан, и *Цвети* (Г. М. Бан) за празник истога имена или за дан прославе шездесетогодишњице Краљеве Гарде. И то вам је цео репертоар који је Позориште одабрало у области националне драме. И додајте још томе распоред и спремање представа и распоред улога који одговарају оваквом избору комада, па ћете видети како се Позориште понаша према националној драми. Јасно ће вам бити да је оно раскрстило с њом; не отворено, до душе, и чувајући понешто заклона ради, али тек раскрстило. Јер кад оно, као што смо по овом прегледу видели, одржава стално као једини српски репертоар само најновије комаде, оне који су тек за ових последњих пет шест година постали, а из ранијег доба само два три, и то само ради потреба које немају никакве везе са књижевношћу; и кад та два три старија комада махом нису од правих представника наше драме него од писаца који су, повађајући се за осталима, још у доба младости своје, написали само по један комад, без већих литерарних претенсија — онда је јасно да се наша народна драма у нашем Народном Позоришту изгубила.

Павле Поповић

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

Беч, јануара 1899. год.

Са сликарске изложбе у Дому Уметности. Ма да је свуда по Бечу ова изложба објављена као „изложба акварела“ ипак морам овом својем писму онај горњи натпис ставити, јер мимо аквареле ми се овде сусрећемо и са продуктима који никако не долазе у аквареле — већ у слике масном бојом рађене.

Изложба је почетком нашег јануара отворена и веома је добро заступљена: има и бечких а има и туђих сликара: Француза, Енглеза. — Она је у Дому Уметности (Künstlerhaus). Чим се уђе у сале одмах пада у очи нови начин декорисања: сецесијонски! Па то се опажа и на многим сликама, тамо изложеним. Гдекоји тврде да је таквих слика било и пре појаве сецесије, баш у самом Дому Уметности, само то сада, наравно, више у очи пада. Како му драго, ја се у овом писму нећу додиривати „сецесије“.

Нови неки правац пак у овогодишњу изложбу унели су инглески акварелисти, чланови друштва Royal Institute of Painters in Water Colours и другог Royal Scottish Academy. А да је тај њихов начин са допадањем примљен сведочи околност: што су им слике већ у великом броју за откуп „капарисане“.

Међу Бечким акварелистима има и нових људи који се хватају и новог пута: Darnaut, Suppantschitsch, Graner, Pippich и др.

Од немачких сликара особито су заступљени Hans am Ende и Modershon; па онда: Overbeck, Vogeler, Sattler и др. —

И пластика је заступљена и то „мала пластика“: ситнији радови, али не по вредности већ по облику ситнији. Лепи су радови пластичара: Rathausky и Diettrich-a, али се особито одликује декоративним фигурама Француз Fix Masseau (Paris).

Богато је заступљен и минхенски илустр. лист (сецесијонског правца) „Jugend“: у изложби има 189 оригиналних слика за „Jugend“ рађених. Овај лист излази

од јан. 1896. у Минхену и слике су му све „новога правца“ (да се изразим обичним језиком!) — из области сецесије. Он пружа згоде многим сликарима да се у њему пред публику појаве често и: „без обзира на укус и уметничка правила. Деси се да се често овом или оном пред оваком или онаком сликом коса накостреши, али ипак овај лист чини да се многи новак са свим испили за „нову вештину“ и не остаје на старом путу.“

У партеру је врло лепа слика Payer-ова — али о њој доцније Да идемо редом. У другом крилу партера налазимо у две сале смештене 152 слике разних сликара, негдашњу својину *Морица Мајера* — које су сада због јавне продаје изложене. И о њима доцније, а сад ћемо се попети на први спрат, те да се мало позаустављемо пред којом сликом.

У манастирском врту. (Бр. 5. Suppanschitch, М. Беч — Radirung). С леве стране видите ред високог дрвећа, део шумовитог врта, а с десне је чистина, ограђена зидом, на који се наслонио калуђер и гледа у даљину, пустио зар погледу на вољу, а у глави му се теже мисли роје. —

Излазак месеца. (9. Kaufmann, А. Беч — Algraphie). Смркло се већ добро. Пред нама је сеоска кућа, шиндром покривена, на којој се види један осветљен прозор. Дотеране овце стоје пред вратницама, а на суром небу појављује се кроз облачке месец, па својом још нејасном светлошћу осветљава и овце и кућу и дрвеће.

Лутарња магла. (16. Egner, М. Беч — Aquarell), слика из Млетака. Оно дижу се и по континенту магле, али тек друкчије су оне у Млецима, на мору! Једна-две гондоле стоје обавијене лаком маглом, као невеста копреном.

Вече. (17. Strützel, О. Минхен — Aquar.), веома лепа слика. Тамо далеко на хоризонту залази сунце, па пробија кроз гране и лишће неколиких дрвета и одблескује у води, која се налази напред на слици А од десне стране, по путу на далекој и широкој равни долази сељак са косом преко рамена — јамачно са косидбе и крај њега сељанка са котарицом у рукама. Кроз ваздух лети и једно јато врана, на свој начин уређено.

Исто је тако лепа и слика бр. 20. *Месечина* (Kasparides Е., Беч — Pastell). С леве стране је река а с десне стаза, води уз брдо, по којој се пење нека женска прилика, нами леђима окренута. Особито се лепо одзракује пун месец у води — зраци су не само светли, него и обојени. Колорит је слике одиста мајсторски удешен.

Dodo! (19. Pausinger С von, Беч — Pastell). Пред нама је на фином медвеђем руну необучена цура. Прсима и десним образом притисла руно, рукама се на њ ослонила а целим телом заузела положај за спавање, те јој чисто и из очију читате: „па-па!“ (То и значи „dodo!“ — у дечјем језику). Боје су ванредно живахне.

На зими. (35. Claude, Н.), слика из снежних зимњих дана. Далеко се у перспективи отегла снежна пољана, тамо на крају негде уздиже се брег, покривен снегом. Пред нама су две-три колибе и неколико коња. Све је то покрио снег, који још пада а сунце би да се пробије кроза њ.

У новембру. (39. Darnaut, Н. Беч — Pastell). Бистро, мало језерце и око њега оголело, високо дрвеће. Распоред боја је особито леп, а Darnaut је већ и познати сликар.

Предео код Халајна (бр. 65. — Lichtenstein, Е. Ritter v. — Беч, Gonache), особите лепоте, представља једну слику из природе. У далекој перспективи виде се брегови већи и мањи, а пред нама је поточак у који, с леве стране слике, пада неки други поточак — мали водопад. Боје су тако лепо распоређене, да изгледа као масном бојом рађено. А да слика оштрија испадне и да то боље у очи пада, много су допринели потези пером. Ово сам запазио на неколиким сликама ове изложбе, али ни једна није тако лепо израђена као ова.

Јаје у Босни (70. Pipich, С. Беч — Aqu.). Једна слика из наших предела! Накривљени кровови старих турских кућа и сувише вас живо подсећају на наше крајеве. Али да слика буде верна месту из којега је, сликар је метнуо и неколико Турака, од којих је један по највише напред ступио, држећи у рукама по један ћугум воде а у зубима цигару — „босанског“.

Потпуну је пак природност постигао сликар у слици *Кишa* (Nasses Wetter, 93. Prof. Kallmorgen, Fr. Карлсруе — Lithographie). А да би зар и представа била јача напомиње нам каталог да је то са улице у Амстердаму, из мочарне Холандије. Слика нам износи једну мрачну, кишевиту ноћ: на улици, по мраку и води иде неколико намерника, гдекоји и носе по штогод, фењери расипају јаку светлост, те се кроз кишу и мрак особито јасно виде. На неколиким, великим окнима — ваљада неке кафане — видите како су водом окрашени, јер су и млазеви, који низ окно цуре, врло лепо представљени.

Из Минхена („Stilleben“, 105. Kley, Н. Карлсруе — Aqu.). Оно што је на сличици довољно је да вам представи тај „тихи, минхенски живот“: неколико ротквица и празне, изврнуте и усправљене земљане „кригле“ са познатом марком „Н. В“.!

Има и неколико портрета, али не смем улазити у опис, јер су махом женски портрети. Па још кад напоменем да ми се особито један портре допао, који је deo gratias! био и недеколтован, могао бих и код читалаца и код читалица сумњу изазвати, а код последњих зар и протест! Напоменућу само да је бр. 121. представља врло лепу мому: више леђима окренута, а кокетно главу к нама обрнула („Im Café Ronacher“, Coschel, М. Беч — Pastell).

(СВРШИЋЕ СЕ)

Константин Григоријевић Данил, српски сликар. Рођен је у Лугошу (северно од Вршца) године 1798. или 1799. Још као дечко почео је учити сликарство, проучавајући са нарочитом вољом велике немачке а још више италијанске сликаре.

Прочувши се брзо као одличан портретиста имао је и сувише посла. 1828. год. сликао је иконостас у панчевачкој цркви који му и данас чува име великога сликара Још су више познати и цењени његови иконостаси у темишварској, добричкој и јарковачкој цркви. А његова израда иконостаса у уздинској и његова слика *Христос на Јелеонској гори* у протестанској цркви у Ковачици рачунају се као најлепша дела своје врсте у доњој Угарској.

Својим радом Данил се највише кретао по библијском терену; а главни му је правац идеалисање. И за њега, као и за његова великог учитеља Тицијана, може се рећи: да му светитељи носе божанствене мисли у човечјем облику.

Завршивши циклус већих израда иконостасом у Јарковцу, Данил се (или како Каниц вели: *Данило Петровић*) повуче у Бечкерек где и умре 1873. г.

Познати чешки сликар К. А. Гуч прегледавши већину Данилових радова, овако се изразио о њему у уздинској цркви: „Познајем много сликара који ми, како мислим, нису дорасли, али овоме нисам ни ја дорастао.“

Ко би од наших читалаца желео да што више дозна о животу и раду сликара Данила нека се користи књигом: *„Српски сликари*, прилог културној повесници Срба“ коју написаше и штампаше у Земуну 1895. год. *Лазар Николић* и *Др. Владимир Николић*.

— *Архангел Гаврило* (сликао К. Г. Данил.) Доносећи у данашњем броју портрет сликара К. Г. Данила износимо пред своје читиоце и његов сликарски рад: *Архангела Гаврила*. Ова је слика својина Београдског Музеја и верно представља све особине Данилове кичице: љубав према изабраном предмету, цртање до детаљности, правилно слагање боја и нежност у колориту.

Черчарска кафана (сликао г. Стева Тодоровић). У Цариграду има кафана које не остају стално на једноме месту, него се према „муштерији“ и приликама често селе. У Цариграду је пуно грађевинских рушевина, па је довољно да један такав кафеџија разапне своје платно на мотке уза зид, изложи пет до шест троногих столичица, распали на мангалу угљен, причврљи уз жеравицу џезву — па ето радња отворена. Смешно је видети како овакав амбулантни кафеџија, чим се разиђу гости, упрти сав свој прибор на леђа, па хајд' даље да опет разапне уз какву развалину своју поњаву и отвори „кафану“.

Слика г. Ст. Тодоровића представља једну такву черчарску кафану. Гледаоцу и нехотице пада у очи на овој слици верно и живо представљање уметнички изабраног предмета.

Из старога Београда: 1. *Пазарни дан* и 2. *Дорћол*. — Први српски литограф г. *Е. Брајман* (који сада проводи своје старе дане у Немачкој) снимио је са природе обе ове слике године 1846. *Пазарни дан* представља неколико сељачких типова на београдском тргу. Њихова ношња остала је и до данас скоро непромењена. Али ко зна само данашњи Београд тешко ће веровати да је слика Дорћола доиста из њега. За то ће баш поређење између насликаног старог и данашњег новог Дорћола и промене извршене од 1846. г. до данас — уверити о великом напретку нашег лепог Београда и највећег сумњичала.

— *Споменик Адаму Мицкијевићу у Варшави*. 12. децембра прошле године откривен је у Варшави споменик једноме од највећих *словенских*, а највећем *пољском* песнику Адаму Мицкијевићу. Тога је дана било равно 100 година од дана његова рођења. Тај дан Пољаци убележише у своју историју откривањем ове огромне статуе.

Фигура Мицкијевића висока је 4. м. 20 см., а цео споменик $14'|_2$ м. Орнаментика и архитектоника колико су величанствене исто су толико и раскошне.

Споменик је вајао *Кипријан Годебски* који је већ далеко познат са својих статуа *Готијеру* и *Тамберлику* у Паризу.

Споменик овај украшен је најскромнијим натписом: *„Adamowi Mickiewiczowi — rodacy. 1898“ (Адаму Мицкијевићу — земљаци. 1898.)*

Пиринчана или развалине дворова принца Јевђенија у Београду. Године 1718. после жестока боја између аустријске војске, коју је предводио принц Јевђеније Савојски, и турске посаде којој Дунавом дође и одморна помоћ под управом Великог Везира, паде Београд у аустријске руке. Том се приликом предаде 20,000 турске посаде са 600 топова.

Београд је од тада остао под Аустријом до 1739. године. За то време Београд се поче нагло подизати, чему нарочито поможе принц Јевђеније. За његово се име везује и грађевина чију слику доносимо у данашњем броју.

КРОНИКА

НАУКА

Човек у Дилувијалном Добу. Одавно је још био испољио мишљење немачки природњак *Scheuchzer*: да је у Дилувијуму било људи. Он је нашао био костур неког великог *Саламандра* (који се и данас у Аустралији налази) и огласио га за човеков костур: „jammervoles Beingerüste des armen Sünders — Homo diluvii testis.“ *Agassiz* је то доцније оборио, а од тада је остало као утврђено мишљење: да човека за дилувијалне формације није ни било. Међутим крај нашега столећа ево где опет хоће да докаже да је човек постојао и у Дилувијуму.

Др. Александар *Маковски*, професор технике у Брину, (Брно — у Моравској), држао је 2 (14). фебр. ов. год. у главној седници Бечког Антрополошког Друштва предавање о томе како је човек био савременик мамутов у Дилувијуму, а то нам је и на повећем броју коштаних ископаних мамута, што је он са својим ђацима прибрао при грађењу неке железничке пруге 1884. год. у Моравској, и доказивао. И при свем том што се на многим костима из овог преисторијског доба види нека врста прерађивања за различите сврхе — јасан знак да је то дело руку човекових, ипак су различити геолози и природњаци тврдили да се је човек тек доцније (а ово „доцније“, да боме, на хиљаде година иде!), после џиновских сисара, из Дилувијума јавио. Велику је пак заслугу стекао својим радом *Makowsky*, који је своју теорију у свима великим научним местима Јевропе заступао. Он је успео те је најзнатније испитиваче на овоме пољу за своје мишљење задобио — чак су и *Virchow* и *Ranke* истог уверења! Џиновски сисари Дилувијалног Доба били су ловачки плен праљуди, а *Virchow* је у једном извештају Берлинског Антрополошког Друштва поменуо као доказану ствар да је у Дилувијуму било лова на носороге (Rhinoceros).

Бринске су ископине за Антропологију веома важне, јер су то све кости дилувијских животиња, на којима се јасно виде трагови прерађивања — сведок да је ту човекова рука имала посла. Makowsky је нашао велику количину костију („читаву менажерију костурâ“). Дугачке кости, т. з. Röhrenknochen показују несумњиве знаке прерађивања. На некима је дслувијални човек само с једнога краја сржи вадио (по Virchow-љеву мишљењу да такав део од дугачке кости као чашу употреби) и то за храну употребљавао. Па су нађена и оруђа којим је човек себи тај посао вршио, а нарочито је поред једне кости (део од дугачких костију мамутових, као: Tibia, Femur, Humerus etc.) нађена и згодна алатка, која се подудара за извршену шупљину кости, из које је човек, вадећи срж за храну, и спонгијозно коштано ткање уништио.

А мишљење, да су те мамутове кости од доцнијег човека прерађиване, оборио је Makowsky околношћу да су кости, које су лежале по неколико и неколико хиљада година, прошле да би се могле сили прераде одупрети. Па онда и звук некојих костију из дилувијалне епохе сведочи да је поред мамута и других џиновских сисара било и људи — јер при куцању оне дају онакав звук, какав дају и све печене кости, дакле било је човека који је и пекао мамута!

Из свега овога, а особито из индукције пуне логике, којом нас је научар у ствар уводио, даје се закључити да је у Дилувијуму и људи било. Особито је Makowsky пун обзирности, те је сваку ствар много и много пута испитао док јој је и закључак донео, а кад је о овоме једном уверен „онда не би дао своје мишљење ни за једнога Ranke-а“, као што сам рече.

Гер. П. Ивезић.

КЊИЖЕВНОСТ

Ада Негри. Ова прослављена италијанска песникиња рођена је 3. фебруара 1870. год. у горњој Италији у месту Лоди. Рођена у пукој сиротињи, беше јој суђено да још од малена осећа јад и невољу људскога живота. — Отац јој беше рано умро, те јој мати морађаше зарађивати хлеб као радница у некој фабрици. Блатно дво-

риште по ком се гегају патке и гуске, несигурне степенице до мрачне и влажне избе чија су окна хартијом облепљена, измучена лица њихових суседа фабричких радника и радница, чести дани најгорега поста — беху прилике у којима је Ада живела и развијала се. — Свршивши основну и средњу школу, добије Ада Негри за

Ада Негри.

учитељицу у Мота Висконти. Поред плате од 700 лира годишње мучно је са својом матером састављала крај с крајем. Због тога никада није ни излазила у друштва, нити је ма једном била у позоришту. Исто тако и читала је мало.

Збирка њезиних песама „Судбина“ („Fatalità“, 1892. у Милану), коју од данашњега броја почињемо доносити, у преводу Др. Драгише Станојевића, по карактеру своме као да је производ снажнога човека а никако мекости женскога срца. Једина ознака женске стране у физиономији овога песника јесте она неограничена љубав према матери, због које су јој и стихови необично нежни, тако нежни какве само чедна девојачка душа уме да пева. А то се још, поред овога, манифестује и у оној њезиној сталној тежњи да се жртвује за дела узвишена и племенита.

„Судбина“ је биографија Аде Негри. Певајући јад и невољу сиротињскога живота, она је постала љубимица, анђео утешитељ и надање понижених и увређених.

Јачина израза, дубина осећаја, чаробност језика њезиних песама осигураше јој једно од најугледнијих места у италијанској књижевности.

Осим збирке песама „Судбина“ штампала је у Милану 1895. год. још једну под натписом „Tempeste“ (Буре). — Обе ове збирке (а нарочито „Судбина“) прославише јој име и избавише је од даљих материјалних незгода. Негри је била наставница за књижевност у Scuola Normale Gaetana Agnesi у Милану, док се пре краткога времена не удаде за једног богатог италијанског фабричара.

КРИТИКА

Secesija · *studija* · *o* · *modernoj* · *umjetnosti* · *od* · *Jve Pilara. Zagreb. 1898* · *tisak, dioničke* · *tiskare.*

Vladimir Jelovšek: **Simfonije** *MDCCCLXXXXVIII. Ne prodaje se.*

(НАСТАВАК)

* * *

Одиста *Simfonije* могу лако да преваре човека! Књига песама на четвртини, 23 стране, плава хартија, половина песама без сликова, књига подељена на два дела: *Ex* и *Jn;* штампана у 333 примерака који се не продају; чести наслови француски, стихови необични, предмети у поезији готово непознати, поређења дрска и нова. *Simfonife* мирише на декадентство, када прочитате оваке стихове:

Zijevam...
Preda mnom leže veliki listovi
Moralnog nekog romana;
A suseda moja u znoju svoga lica
Udara po tipkama glasovira
Sentimentalnu fantaziju... —

Или још боље епилог песме „U nemoći“:

...Po običaju muhe došle rano,
Da u jutro mu plaze po licu,
I rilom suše njegve krupne suze..
Al kako su se poveselile,
Kad jednog dana nešto ugledaše:
Kô mrlju kakvu, crvenu i slatku,
A baš sred čela...
Oh tu je bilo pustog radovanja
I parenja i lepšanja:
Dapače jedna u nabore čela
U kojima se stisla rujna masa,
Polegla sitna bjelcata jajašca....

А како звони овако нешто?:

I — ja sam to djelo počinio —
Ja
Ponosni **Simbol**
Plemenitog **Sterililteta!**

Ако је хтео Г. Јелашек по познатом рецепту: *épater le bon bourgeois*, ово је доста за нашега књижевног књфтицу: ово је одиста било у стању да „спљошти“. И ма да књига није баш тако лудо необична какве су обично књиге те врсте, и ма да има извесног смисла и зна се шта се хоће, ипак — зачуђава.

Али у тим необичностима, има нечега што је лепо, што одаје таленат песников. Сећате ли се оног места из *Максима Црнојевића:*

Савила се судбина у клупче
Ко љута гуја чекајући плен..

Пошто сте се зачудили, вама се ово необично поређење почиње допадати и најзад вам буде лепо, зато што није старо, зато што буди необичне, нове емоције. У *Simfonijama* има пуно таквих места:

Prvi snijeg почиње:

Svanu hladno jutro. Nebo tmasto, sivo,
Zasićeno snjegom sipa ga ko pljeva, —

а завршује се оваквим стиховима:

A po gradu buka od poslenih ljudi
Prvi snijeg sipi na krovove grada,
Kano da će pod tim zastorom nevinim
Trag iščeznut svaki nevolje i jada ....

Или:

Kad strto **Tijelo** došlo kasnije
Do crnog kupa ogorinâ —
Sa oka tek je suza kanula
Na tinjajući ugal',
A taj je cvrčeć pričô tužnu priču
O **Duši**, zvjezdi, tamjanu....

У оној лепој песми *Vizija*, пуној неког болног натурализма, с предметом тако необичним, свршетак је права симфонија, очајна симфонија, у којој трепере звуци дубоке туге и душевне смрвљености, и која изазива тако мрачне, страшне утиске, успомене на ноћи проведене у бесаници у којима човек осећа терет целога света на својој души:

Ona je mirno, odmjereno išla
Naprijed i naprijed —
Bez osvrta.
A do mene šuškava odjeća njena,
Ko onaj tihi al grozni vjetar
Za muklih, tamnih, oblačnih noći,
Kad se iz daleka lavež pâsâ
Sablazno širi, — —
Za muklih, tamnih, oblačnih noći,
Kad drhtavo srce ljudsko
Ne vjeruje više
Da opet će doskora svanut
Rujna zora....

Има поређења врло лепих:

Ja stojim nijem kô **Obelisk** pradavnog faraona,
Na kome je stara ruka išarala
Otajne znake

Meni je kao da čujem klopotati
Drhtave kosture kosti izmoždenih
Za ponoćnog očajnog plesa.

Судећи према француским насловима неких песама, према цитатима француским (каткад погрешним: *jeunesse d'oré)*, према честом помињању апсента, он је под утицајем француских декадената. Можда и чешких. Поред тих остатака из читања тих болних природа, има и утисака разоравајућег утицаја велике вароши и разривеног нервног живота. Песимизам његов није апсолутни песимизам декадентски, који убија енергију и веру у рад, и тражи лека од живота не у самом животу, у поштеном и корисном раду, него у апсенту, у најгрубљој сензуалности, у култу речи и мистицизму вере. Друга је врста песимизма, која се рађа код виших духова услед несагласности са спољном природом, услед одвратности према животињству људском и неправди и лажи у друштву. Али томе песимизму остала је вера у неку, бар минималну поправку свега тога, такав песимизам је оруђе напретка, јер позната је истина, да свет не крећу у напред они људи који су њиме задовољни. Г. Јеловшек је религиозан, добар Хрват и револуционар; његов је песимизам ове друге врсте. И не само јасношћу него својим основним погледом он није декадент, бар није прави, аутентични декадент.

Религиозност његова није мистицизам човека преварена у науку, који није могао у њој да нађе одгонетку „bljutave Prirode“ и путовођу савести своје, па се слепо баца у наручја вере, код њега је она остатак католичког васпитања, атавизам једне биготне расе, чега се поред најбоље воље и љубави према модерном није могао ослободити.

Он воли свој народ, и с поуздањем у његову лепшу будућност кличе:

I Ti ćeš sretan biti hrvatski rode;
I Ti ćeš skoro kal taj ostaviti.
Jer ta sadašnjost svaki čas Ti veli:
Budućnost Tvoja mora sretna biti.

(свршиће се)

РАЗНО

Руски филолози о Србима. „Русскій филологическій вѣстникъ“, који излази у Варшави под редакцијом *А. И. Смирнова*, донео је у својим последњим двема свескама (за 1898. г.) и ова два чланка о Србима: *Из преписке В. С Караџића са Стефаном (Кнежевићем) епископом Далматинским* од казанског професора А. Александрова, и *Успомени Dr. Ђ. С. Ђорђевића* од М. Странског.

*

Читуља. Прошлог месеца умро је у Бечу Нестор чешких књижевника *Антон Фр. Рибичка*, дворски саветник и члан највишег суда, у својој 87. години. Бавио се нарочито о чешкој историји књижевности, хералдици, топографији, археологији, и историји.

*

Нове слике. Управа Краљ. Срп. Класне Лутрије поверила је г. *Р. Вукановићу*, акад. скикару, израду неколиких слика за своју нову зграду. Слике су: *Портрет Њ. В. Краља Александра I*, који ће бити у свечаној лутријској дворани; за тим, за фоаје: *Трговина, Пољопривреда, Земљорадња* и *Занат.*

*

Српски научарски радови на туђим језицима Наш поштовани сарадник г. *Др. Миленко Весник* штампао је у последњем прошлогодишњем свеску „Revue de Droit International et de la Legislation comparée“ преглед књижевних радова о међународном праву код Срба, Хрвата, Бугара и Словенаца. — Осим овога штампан је од истог писца у свеску за септембар и октобар прошлогодишњег „Revue Générale de Droit International Publik“ његов одговор на питање уредништва за његово мишљење о предлогу Рускога Цара о разоружању и општем миру. Овај одговор г. Др. Весника преведен је на српски и штампан је у фебруарском свеску „Дела“.

БИБЛИОГРАФИЈА

ЛИСТОВИ

1. **Бранково Коло** за забаву, поуку и књижевност. Год. V, бр. 4. Власник и уредник *Паја Марковић Адамов.* Српска Манаст. Штампарија у Ср. Карловцима. 189[illegible].

2. **Vienac** zabavi i pouci. Бр. 6. Год. XXX. Уређује *Бартол Инхоф.* Власништво и тисак Дионичке Тискаре. Загреб 1899. Излази сваке суботе на 2 табака. Годишња цена 7 форинат[illegible].

3. **Slovenské Pohl'ady.** Časopis zábavno-poučny. Redaktor Jozef Škultéty. Ročnik XIX; sošit 2. V Turčianskom Sv. Martine. 1898.

4. **Slovanski svet.** Letnik XII. štev. 2. Isdatelj lastnik in odgovorni urednik Fran Podgornik. Na Dunaju, 1898. —

5. **Учитељски пријатељ.** Бр. 3., год. I. Излази сваке недеље. — Главни уредник *Сава М. Шибалић.* одговорни уредник А. Пантелијћ. Власник *Савић и комп.* Штампарија Савића и комп. Београд. — Цена за Србију на поштама: годишње 2. дин., полугодишње 1. д. Број 5. п. д.

6. **Народно здравље.** Лекарске поуке народу (додатак Срп. Арх. за целокуп. лекарство). Уређује *Др. Јован Данић.* Год. IV, бр. 1. Београд. Државна штамп. Краљ. Србије, 1899.

7. **Српски дом.** Лист за забаву, поуку и књижевност. Власник и одговорни уредник *Душан Рогић.* Год. I. број 3. — Излази сваког 1. и 16. дана у месецу. Српска Штампарија у Загребу

8. **Српски архив за целокупно лекарство.** Орган српског лекарског друштва. Уређује *Др. Јован Данић.* — Год V, св. 1. — Београд. Државна штамп. Краљ. Србије 1899.

9. **Учитељ.** Педагошко књижевни лист. Орган учитељског. удружења. Година XVIII, свеска за јануар. Власник и издавач Учитељско Удружење. Уредник *Дим. Ј. Соколовић*, учитељ у Београду. — Београд, штампано у Парној Радикалној Штампарији 1899.

10. **Бранич.** Часопис за правне и државне науке. Власник *Удружење Јавних Правозаступника у Србији.* Одговорни уредник *Милан Ст. Марковић*, правозаступник. Број 2. година VI. Београд, Штампарија Д. Димитријевића. 1899.

11. **Ljubljanski zvon.** leposloven in znanstven list. Svezek II, eto XIX. — Gzdatelj in obgovorni urednik Valentin Kopitar. — Lastnina in tisk „Narodne Tiskarne“ u Ljubljani 1899. —

12. **Зора**, лист за забаву, поуку и књижевност. Уређује *Јован Дучић.* Год. IV, број 1. Излази почетком сваког мјесеца. Износи 4—5 табака, а цијена јој: на читаву годину 4 фор. или 9 динара, за ђаке 3 фор или 7 д. — У Мостару 1899.

13. **Летопис** Матице Српске. Уређује *Милан Савић.* Књига 197. — 1899. Свеска прва. У Новоме Саду 1899. —

14. **Омладина**, издао *Александров.* Течај I, свеска 1. 1899, Српска штампарија у Загребу.

15. **Просветни гласник,** служб. лист. Свеска 1, година XX Београд 1899.

КЊИГЕ

1. **Веселе вечери,** библиотека. II *Пусто острво.* — Уређује одбор. Београд. Штампарија Светозара Николића, Обилићев венац бр. 2. — 1899. Цена 0·30 дин. — 16⁰, стр. 53.

2. **Наука о нези вина** (са 44 слике у тексту). Написао *Милутин М. Савић*, управитељ школе за винодеље и воћарство у Букову код Неготина. Штампано у штампарији Краљевине Србије 1898. — 8⁰, стр. 152. — Цена?

„Нова Искра“ излази 1. и 16. у месецу — Цена: на год. 16, по год. 8, четврт год. 4 дин.; ван Србије год. 10 фор. или 20 дин. у злату. — Претплата и све што се тиче администрације шаље се Парној Радик. Штампарији, Кнежев Споменик бр. 7.

Власник и уредник *Р. Ј. Одавић.* Парна Радикална Штампарија кн. спом. бр. 35.

РУЂЕР ЈОСИФ БОШКОВИЋ

1711—1787

I

Независна дубровачка република је била у згодним и срећним околностима за слободно развијање и напредовање, те поред Дубровника, као најважнијег трговачког града у приморју, беше више центара не само трговачких но и књижевних из којих пониче читави низ знатних и великих радника. Наслоњени с једне стране на културног суседа, а с друге доста изоловани од варварских господара, којима остале српске земље беху изложене, они су се и могли уздићи до оног савршенства и префињености у литератури, каквом се одликују сви далматински писци. На овоме месту не мислимо говорити о књижевности њиховој, утицају Италије и других момената на постанак свега знаменитог у приморју, већ упознати вас са једном знаменитом личности прошлога века, која је угледала света у Дубровнику, а чије је славе глас нашао одјека далеко, не само ван његова места рођења, но и ван граница му друге отаџбине, Италије, која беше земљиште највећег делања његова. Та је знаменита личност Руђер Јосиф Бошковић, чувени математичар, гласовити астроном, дубоки философ, суптилан политичар, вешт полемичар и даровити песник.

Руђер Јосиф Бошковић.

Руђер се је родио у Дубровнику 1711. год. 18. маја (п. н.) од чувене породице Бошковића, која доводи порекло своје из села Орахова у Херцеговини. Образовање је своје започео у језуитском колежу у месту свога рођења а довршио у Риму, где је ступиоу ред језуитски, који у оно време беше јако цењен. Његовим су васпитањем у Риму руковала два чувена професора Ноцетие и Бургондие, и чијим заузимањем добије за професора математике у школи, у којој ђак беше (1740).

Још као ђаком, а нарочито професором он је већ изашао на глас као ваљан математичар и прве су му године биле обележене већ многим самосталним радовима на пољу астрономије и математике. Из тога му је времена и научни спев „О помрачењу сунца и месеца“, који је толика издања доживео, а и преведен на француски и друге језике. За време бављења свог у Риму употребљаван је у различитим научним предузећима од којих помињем: мереље два лучна степена у држави папској (1750), што је у друштву радио са Христифором Мером. Поверавани су му послови око исушивања мочвара у околини Рима, на чему су и пре њега толики

покушаји остали бесплодни; радио је на нацрту карте папских добара и зват често за судију у спорним делима између појединих државица италијанских. Од свих мисија научног карактера напоменућу ону што је имао у Парми ради регулисања реке Пада и Млецима ради осигурања ушћа реке Адиџе. Био је судија у спору између Луке и Тоскане о пловидби извесних река и тога је ради ишао у Беч, где се је ствар имала решити под председништвом самога Фрање I., којом је приликом од Луке почаствован племићском титулом. Марија Терезија је том приликом од њега тражила савета ради извесних оправака на дворској књижници. За све време ових тумарања Бошковићевих ван Рима, није престао бавити се започетим послом, а доказ нам је за то његово најчувеније дело филозофско: „Теорија природне историје на основу јединог закона сила," које је из тог времена.

У овоме су делу изнети Бошковићеви оригинални погледи на природу материје и велика способност филозофске генерализације простих принципа од којих он полази у објашњавању свих појава својом природном филозофијом. По Руђеру су атоми нематеријалне природе, то нису више недељиви делићи материје, већ математичке тачке, које се сматрају за извор сила, које су одбојне на малим а привлачне на већим одстојањима и на врло великим одстојањима ове се силе изједначују са силом која се влада као Њутнова гравитација. Ове су концепције атома данас усвојене за тумачење физичких појава електричних и магнетских и превагу имају над другим сличним, једно са стране теорије сазнања, што се крајњој деоби материје не би имало шта додати, ако се као последњи носиоци њени узму тачке; а са стране физичких и математичких наука они су оправдани, што је тим материја доведена у склад са узроком кретања у чему се материја и манифестује; а с друге је пак стране олакшано примени математичких дедукција, што се овде ради са најпростијим елементима, који су лишени димензија и нарочите природе, која се обично придаје атомима.

II

1759. год. кренуо се Бошковић на пут из Италије са Ромањолом и ми га налазимо у Паризу на годину дана доцније, где поред усрдног пријема од стране Лаланда и Мешена (астронома) и срдачности од стране двора Луја XV наиђе и на велику равнодушност од енциклопедиста и слободних мислилаца, који радо не гледаху језуите. У Енглеској је примљен много боље но у Француској, уведен је у Лондонско учено друштво, и би му поверено посматрање пролаза Венере преко сунца, ради чега је добио препоруку од председника ученог друштва на енглеског посланика у Цариграду, камо се и кренуо (1701) из Лондона. На путу за Цариград је, при пролазу поред Троје, био на малоазиској обали и проматрао место негдашње Пријамове престонице, о којој је доцније писао. Из Цариграда се крене, преко Бугарске и Влашке и дође у Пољску, где је врло леп пријем нашао на двору пољскога краља, које му је познанство било од користи доцније, кад је дубровачка република дошла у сукоб са Русијом, приликом ратовања руског са Турцима око Наварина.

По повратку се са пута прими за професора математике на универзитету у Падови где мало оста јер оде у Милано ради подизања миланске (брерске) опсерваторије. Поред огромног труда Руђерова да се опсерваторија уреди он није дуго остао њен управитељ услед свађа које су се породиле између њега и Лагранжа, астронома истог завода. Бошковић је обогатио ову опсерваторију највећим секстантом, каквог је онда било у Европи. Уредио је послугу око посматрања и израчунао таблице поправака погрешака при посматрању, које долазе од самих справа и наших чулних недостатака. Радио је на микрометру и усавршио теорију одредбе орбита планетских и кометских само из три посматрања. Тада је зват био од Португалије да изради карту Бразилије (1773).

Из Милана је Бошковић отишао у Париз по други пут и како на двору беше добро виђен, а у Лаланду имађаше одличног пријатеља он буде постављен, као француски грађанин, за директора оптике маринске (1774), у коме је звању непрекидно, без мало, до смрти остао (1783). Радови су Бошковића из овога времена посматрања из астрономије и сређивање рукописа за издање целокупних његових списа, што му би обећано да ће се штампати о трошку француске државе, али се не оствари услед учешћа Француске у америчком рату за ослобођење.

Нешто оронулост здравља Бошковићева а нешто пак и намера да сврши за живота издање својих радова разбацаних на све стране, он се реши да иде у Италију и тога ради доби двогодишње одсуство од француске владе. По повратку у Италију нађе се са својим ђаком Пучинелиом, који му се стави на расположење при сређивању материјала око издања његових радова и он у Басани штампа све своје радове у пет томова. За време штампања обилазио је пријатеље своје и намеравао да отиде и до Дубровника. Био је у Риму, Сијени, Флоренцији и Милану. Крајем 1786. требало је да се врати у Француску, али се тако разболи, да затражи поново одсуство, које и доби, али у скоро 1787. 13 фебруара (п. н.) у Милану премину Бошковић. О смрти његовој би извештено одмах дубровачко веће, које му је свечани помен учинило и у похвалној га беседи обележило као највећег и најзнаменитијег сина дубровачке републике.

III

Као што се из овога довде види делатност је Руђерова била огромна. Његов се је ум огле-

Велес.

дао на свима пољима. Из узгред поменутих научних радова и послова, који су му поверавани, може се ценити важност његова у научним круговима. Број је његових радова огроман и он се сматра за једног од најплоднијих научара. Написао је на 70 дела, и то: 19 из математике, 15 из астрономије, 28 из физике а остатак су радови из лојезије, археологије, путописа и др. Дела су писана већином на латинском језику, којим је и песме писао. Сем латинског служио се талијанским, француским и енглеским, на којима се налази доста његових радова. У рукописима се његовим налазе неке песме писане и српски.

Да су радови његови цењени доказ нам је и то што је Бошковић био члан безброј многих научних академија од којих овде спомињем: париску, лондонску, берлинску и петроградску.

Поред овога огромног посла научног, којим је био цео његов живот обузет, није заборављао на своје земљаке и увек се одазивао позиву њихову, и био посредник између републике дубровачке и других држава са којима су ови посла имали. Сем споменутог спора, што га је Дубровник имао са Русијом, и што је Бошковић изравнао преко пољског краља, радио је на склапању трговачког уговора између Француске и Дубровника, и на томе да се закон о немању сопствености у Фрацуској за странце не односи на Дубровчане.

На овоме месту нека је доста о овоме великоме човеку, коме су достојно поштовање указивали не само савременици, но и научари који после њега дођоше. Он заузимље одлично место међу астрономима проплога века, а као философ је творац нове школе, једноставне атомистике, која има безброј привржених у свих културних народа. Ми се можемо радовати, што смо у стању поред Геталдића, Маркантуна де Доминиса и других знатних Срба научара показати Бошковића, који је име Дубровника и Далмације прославио, а човечанство задужио толиким научним истинама.

проф. К. Стојановић.

FATALITÀ. СУДБИНА.

ПЈЕСМЕ АДЕ НЕГРИ

СЛОБОДНО ПРЕПЈЕВАНЕ СРПСКИ

(НАСТАВАК)

VI

АУТОПСИЈА

Мршави докторе, што оком жу̑дни̑м
Слијѐдѝш своме но́жу,
Челиком продирући' оштрим и сту̑дни̑м
У срца мога ло́жу,

Почуј ме! Знадеш ли ко сам? Ја хо́ћу,
Пркосећ' ножу тво̑ме,
Презирући' твојега срца грубо́ћу,
Причат' о жићу сво̑ме.

Сироче, одрастох ја на сока́ку,
Гоњена вољом ви̑шо̑м;
Дроњава и боса скитах по мра́ку
Шибана хладном ки̑шо̑м.

Ја многе бесане познадох но̑ћи,
Дане без коре хљѣ́ба,
Залудне молитве, ћеф људске мо̑ћи, —
Без земље бјех и не́ба.

Ја људе сусретах у чијем гле́ду
Налажах само зло́ћу;
Ја познах свакоју муку и бе́ду,
Немилост и само́ћу.

И најзад болница прими ме во́ље,
Јер сам ти бо́на би́ла,
Ал' цр̀на̑ некаква птица ми до́ље,
Нада мном склопи кри̑ла.

И тако, докторе, умријех ѐто
Послије свијех ја̑да̑,
Као што умире ничије псѐто,
Без вјере и без на̑да.

Како је лијѐпа, црна и гу́ста
И сја́јна коса мо̀ја!
Њу нису ничија љубила у́ста,
Она је, земљо, тво̀ја.

Како је убаво, бијѐло, ви̑тко
Тијело чедно мо̀је!
А сад му дјевичност оруђе бри̑тко
Докторе у̀зе̑ тво̀је.

Ти хиташ мојијех цријѐва̑ мрѐжи,
Нож ти се крвљу ку̀па̑, —
Ако ће! Сијѐци, кидај и рѐжи
Месо купљеног тру̀па.

Тијело моје ти на̀ згоду до́ђе,
Баш ти се сјећи сла̑ди̑, —
Ал' у мом трбуху тражи тако́ђе
И грозну тајну гла̑ди.

Потражи, докторе, у дну ми ср̀ца
Науком људских шко̀ла̑
Стравичну тајницу од које гр̀ца̑
Сиротан, тајну бо́ла.

И мртва лежећи гола ја пре̑да̑м
Од стида часне жѐне̑;
Ста̀клено̑м својом те зјѐницо̑м гле̑да̑м,
Сјећаћеш ти се мѐне̑:

Јер док се смртни ми остаци ру̑ше̑
Под оштрим ножем тво̀јим,
Ти слушаш крклање из моје гу̑ше̑
С проклеством за́ те мо̀јим.

VII

СНИЈЕГ ЈЕ

Пољем и нашим гра̑дом
Лепрша свуда сни̑јег,
Засипа до̀л и бри̑јег
Па̑дом.

Игра му перје бе̑ло̀,
А затим зе̑мљи — пази̑! —
Заморено му сла̑зи̑
Тѐло.

Разне облике да̀ва̑
Он себи када ту̀да̑
По кро̀ву, вр̀ту, сву̀да̑,
Спа̀ва̑.

Празни су друми, пу́ти,
Нестало све гала́ме̑,
Сав свијет у дну та́ме̑
Ћу́ти̑.

Ал' срце јади сти̑сли,
Љубавном жуди жа̀ру,
На једну љубав ста̀ру̀
Ми̑сли̑.

VIII

МАГЛА ЈЕ.

Трпим. Далеко та̀мо
На сву се земљу на̀гла
Сањива, тужна ма̀гла
Са̀мо.

И многи гавран га̑ве̑,
Црна га крила но̑се̑,
Пролази до́ле што̀ се
Мра̀ве̑.

Дрвѐта, гле, озе́бла
Молећи, мниш, у ва̀ју
Уједу мраза да́ју̀
Де́бла.

Сама сам. Ал' је сту̀дно!
Мртвачки глас ме зо̀ве̑
Један из до́ле̑ о̀ве̑
Жу̀дно.

На̑ небо оди, — вѐли̑, —
Тужна је земска до́ла;
Зар дух ти нових бо́ла̑
Жѐли̑?

IX

НОЋ ЈЕ

Загрљај нојце тихе
На мирисном је га́ју;
Пољуб усне му њене
Да́ју̀.

Мисао тајну неку
Тишина има но̑ћна,
Ваздухом струји језа
Мо̑ћна.

Рекла бих, тужна но̀јца
Цвијећу приче гро̀зне
Шапће сред уре ове
По̀зне̑.

Јес, канда му их ша̑пље̑,
Јер да̀ждѝц благе ро̀се̑
Цвијећу ено ка̑пље̑
С ко̀се̑.

.... На пјанство и на разврат,
На дјела људи зли̑јех,
На тајне које крију
Гри̑јех,

На минуле радости,
Нојца, што може ја̑че̑,
Чини се мени, сада
Пла̑че̑.

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

SPONDEO ....

Слика из универзитетског живота

Суботом је обично најживље на Универзи. Та је живост са два разлога: прво, суботом већина професора не предаје, па с тога дођу на Универзу они ђаци, који не иду на предавања, а њих је много више, но оних, који иду; друго, суботом су обично промоције нових доктора.

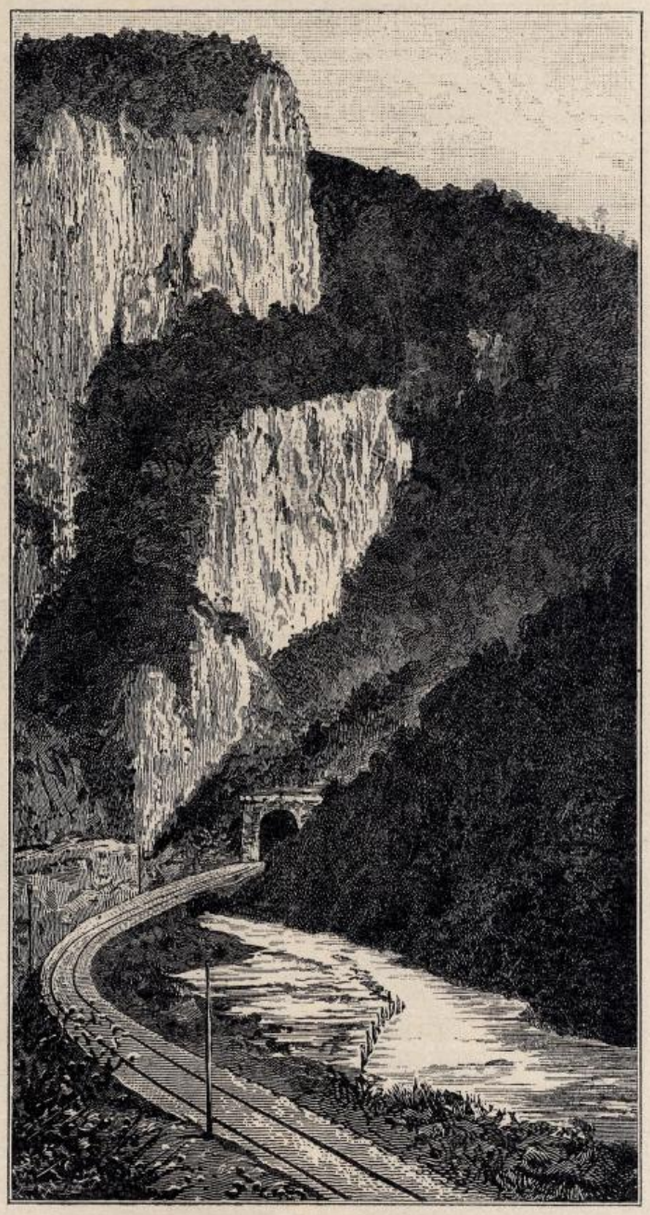
И тако су тога дана пуне аркаде, вестибуле и стубе, пуни ходници, пуна аула. Понаособ аула.

Ту је мјешавина познатих и никад негледаних мушкиња и женскиња, ђака и сваке друге вјере. Ту има глава под разноликим капама, са разноликим мозговима, и у њима разноликих увјерења и каприса, разноликих назора о свијету и друштву.

И сви ти двоношци говоре ваљда у 77 језика. Па се не можеш прогурати између њих ни мимо њих. Не знаш, би ли рекао: молим, или: erlauben, mi permetta, engedjen meg kérem, permettez-moi s'il vous plait, виновать, prosim pěkne!

Па да се не љути поштен човјек који већ од јутрос погледа телеграфски паре, погледа ко озебао сунца па му још до $11^1/_2$ није име исписано! — А сада не може да приђе табли, не може од ове Чивутарије!... (Свијет се већ навикао, да свакога крсти Чивутином, кога год не познаје, а смета му у чему било.)

Уставише се једна кола на рампи пред аулом. Коњи лисасти. Слуга један услужно отвори враташца на колима, а из њих поискакаше четири младића „у потпуном виксу“, у дугим чизмама, припасанијех мачева, испозасијецаних образа. — У двојице биле су на главама мале капе, златом везене, малене и плитке кано сапљаци. — То су сенијори. — А у друге двојице бијеле кукмасте капе са дугим лисичјим реповима преко лијевог уха, преко затиока, па домашају по плећима. — Фуксмајори Цимбрије и Теутоније.

Тунел на пруги Скопље — Митровица.

Нешто из радозналости, нешто из учтивости, а доста их бојећи се контрахаже, распутише се на обје стране, који беху закрчили аулу. И од врата до десницех стуба начини се чиста пута, колико би могао рахат проћи и два суда воде пронијети.

Фуксмајори напријед, сенијори за њима, прођоше аулом и одоше уза стубе у свечану дворану.

За њима је долазило доста кола. Коњи су се у бојама мијењали, али све су били коњи. Из кола је излазило и мушкиње и женскиње, и ђаци, и који су некад били ђаци, и који никад нису били ђаци.

Но Влајко је гледао час на таблу и на сахат, час на мала врата, хоће ли се помолити какав чиновник поште и телеграфа? У томе ишчекивању ухвати га неко за рукав, говорећи: „Е, баш ти хвала: свјеров'о си!“ — — То је био Милорад А. У цилиндру, у фраку, бијеле поше око врата, на рукама му балске рукавице, на ногама од лака ципеле.

Данас му је промоција.

— Гле, гле, како си се ти уљудио! Бога ми пристао си за дворски бал! дира га Влајко.

— Ах, мани се беспослице, већ хајдемо горе, журио се Милорад.

— Шта ћу ја тамо? Млого ће мутне воде сићи у Црно Море док ја узиђем до тога степена.

— Па обећао си ми јуче да ћеш доћи.

— Обећао сам, али што ћу ти? Напошљетку ни ти нећеш доћи на моју промоцију.

— Хоћу, ево руке!

— Вараш. Бог зна, на ком ћеш ти бити крају Планете, кад ја постанем доктор.

— Макар био на Марсу доћи ћу.

— Е, добро. Ево мене одмах, само док видим, имам ли какво писмо!

Милорад је отишао уза стубе, а Влајко оста да чека чиновника поште и телеграфа.

У дванајест часова изгубио је наду. Још једанпут погледа на табли у рубрику, гдје се исписују новци. Не би његова имена. Влајко се окрену чило на пети, погледа холо и немарно по аули, као да га се ништа не тиче као да ништа није ни тражио онде, и хтједе да пође уза стубе.

Препријечи му пут једно дјевојче. Све на њој бјеше црне боје — чак и ципеле. Обучена у сукњу и жаке са три плочаста пуца и издигнуте огрлице. На рукама јој кончане рукавице. На глави јој шешир слабе кадифе са свиленом пантљиком, те је свезана на кукљицу жабо. И крајеви те кукљице надмашали су за добра три прста горњи перваз у шешира. А доњи перваз, околиш уског обода, намакла је сприједа на обрве и гледала испод њега некако плашљиво, некако с непоуздањем. Та плашљивост и црно одијело добро је уисало плавим јој очима и плавијем косама.

Она му препријечи пут.

— Молим вас, господине, куда се иде у снечану салу?

— А што ћете ви тамо? Запита је Влајко, умјесто да јој покаже пут, или да је одведе до дворане. — — Али он у онај час није знао за учтивост. И прама њему су други неучтиви. Молим вас, зар нијесу неучтиви чиновници поште и телеграфа?!

Она се мало збунила због његове дрскости, и ваљда мислећи, да је рђаво питала, додаде: „Ја хоћу ону салу гдје је данас промоција.“

Мало са тврдоглавости, а мало да се не би он збунио, Влајко настави истим тоном: „Добро, добро, али зашто ви хоћете тамо?“

— Па хоћу да видим. Зар то није допуштено?

— Јесте, јесте, особито тако лијепим госпођицама, зажустри Влајко језиком, да мало заглади првашњу неуљудност.

Она се учини као да није чула. Ни једна црта на лицу јој није се помакла, ни један мишићни рибић није јој задрхтао. Није се ни мало ни зарумењела. Прије бих рекао, да је мало блиједила ушло у јагодицу, и то тако мало, као кад канете кап млијека у чашу малаге.

— Ако је по вољи, госпођице, ја ћу вас отпратити донде. Данас и тако промовира један мој друг, па да му учиним зајам.

Она није ништа одговорила. Само је пошла уза њ ћутећки, и гледајући у хоризонталном сагиталном правцу, некуд у даљину, далеко, даље од ступова, даље од мрака под сводовима, даље и од зидова за онијем мраком.

Влајко је наставио ћаскање:

— Ја баш, госпођице, нијесам намјеран био да идем горе, али ето указала ми се згодна прилика да учиним услугу тако красној дами. Додуше ја не тежим, да ме свијет сматра уљудним и брзим на послугу, но према вама осјећам неку заповијест да вам будем на руци. И увјерен сам, да бих био спреман и много веће и теже услуге учинити вам не рефлектујући на хвалу. Ја бих то чинио, јер ми се чини, да бих био срећан, ако бисте ви хтјели да примите услугу од мене, какву било.

Плавуша није рекла ни бијеле ни црне на његово подваљивање.

Да би је натјерао на разговор, започе је Влајко запиткивати:

— Ви сигурно, госпођице, имате неког познаника, који ће данас промовирати?

— Јест. — То је изговорила растегнуто, тако, као да тај слог има три „е“, и као да је на свакоме дуги наглас, па гдје први глас престаје, ту се наставља други; — од прилике овако: јé-é-éст.

— Је ли вам то добар познаник?

— Јест.

— Је ли вам мило што је већ свршио?

— Јест.

— Па сте дошли да му овде честитате?

— Јест.

— А ово вам је први пут, те идете не промоцију?

— Јест.

Пето „јест“ било је управо пред вратима свечане дворане. Влајко је ухватио за кваку, отворио тихо врата и понудио ово чудно „јестество“, да уђе. Ту на улазу на растанку, запитао ју је, скоро шапћући јој на ухо: А је ли вам што у роду тај познаник?

Плавуша је порумењела до очију, а није рекла оног стереотипног „јест“.

Кад је се видјела у непознату простору, у непознату свијету, у дупком пуној дворани, било јој је чудновато око срца. Питала се: шта ће она ту, шта тражи, коме ли се нада?

Изгубила је испред очију свога брбљавог пратиоца; његове је очи нијесу више просијецале. Али сада су је гледале стотине онаквих очију, исто онако дрских, исто онако заједљивих. Она је свако на по се око осјећала тò на образу своме, тò на коси, на рукама, на прсима — и свагдје ју је жегло, жегло....

Зашто је у опће долазила овамо? Зар није могла чекати код куће? Боже! Зар је тако слабо створење које је другоме улијевало моралне снаге?

Господа, а сигурно их је већина великошколаца, начиниће јој пута. Опазили су јој по покретима, по лицу, да хоће некуд даље, некуд напријед, ваљда на други крај дворане мислили су, е тражи неког. И како би који то помислио, тако би и престао гледати је онако непристојно, — онако, како је њу вријеђало, жегло.

Дошла је до другога зида, вратима напрема се. Даље није имала куд. А хтјела би да иде још даље, даље. И не би се устављала све до куће. Утрчала би скокомице у собу, пала би прсима и лицем по постељи и — плакала би. Ни сама не би знала зашто.

Ма, натраг јој је било мрско. Морала је стати. Па се наслонила на онај јонски ступ, те држи горњу галерију. Очи јој се наводниле, па замаглише. И она је гледала кроза ту маглу хоризонтално, сагитално; некуд далеко, преко све публике, даље од поређаних доктора у полукруг, даље од ректора и декана и промотора, даље од залеђа трибине, на којој су они стајали, даље и од зачеоног зида дворане, много даље — некуд далеко. Сјећала се своје младости. Сјећала се дана, кад је се забављала играчкама; па кад је све лутке и играчке покрхала, мати јој није могла и не би хтјела да купује других. Одбила је мајка од играчки, велећи: „за тако велику девојку нијесу играчке.“

Сјећала се, да се онда играла по ваздуги дан, градећи колибе од карата. — И тиме се забављала, све док јој мајка није рекла, да тако велике девојке морају и штогод друго да раде.

Но ипак, кадгод би свршила то „штогод друго“, она би се опет забављала гледајући колибе од карата. Толико је свјештила била ту грађевину, да би по некад сложила све тридесет и двије карте у колибу на четири ката.

Сјећала се, и кад је оставила тај занат и колико га година није радила.

А сјетила се најживље, кад је изново почела тај занат, само друкчије.

Прије је слагала карте као оно зидар што слаже цигле, без размишљања, без избора, без системе, сматрајући сваку једнаком, А од онда је радила разумно, с рачуном, узимајући у обзир читаву грађу, дајући сваком комаду појединце најзгодније мјесто у цјелини, и одређујући по умјетничком укусу, шта треба да буде једно уз друго. Унијела је у тај занат живота из саме себе, зачинила га својим сањаријама, оплеменила га својом фантазијом, задахнула га идеалима.

И тако је подигла тај занат до степена умјетности. — У најновије доба она тих колиба није ни звала колибама; она их је и звала а и сматрала ваздушним својим кулама....

Само једно од оне старе вјештине у занату није могла да постигне и у умјетности. Тридесет друга карта није никако хтјела да зачини, да крунише њезине градње. Кадгод би метнула ту карту на ону тридесет прву — колиба јој се одмах сруши.... Ни у средини, као траверса, вјенчаница, или друга која греда, није држала. — А за темељ баш никако није била та карта; није могла бити темељ њезиних ваздушних кула. Замислите себи: каро-десетица! А она је била сиромашна, посве сиромашна....

Она је стављала два темеља, чвршћа и од најтврђег метала, стављала је каро-деветку (добро познавање) и треф-седмицу (љубав).

Четири платна у првоме кату састављале су двије à двије, окренуте лицем лицу: пик-седмица (нада) и срце-седмица (вјерност), па срце-краљ (он) и срце-дама (она).

Изненадна бура. Слика А. Шрајера..

Као таван, или вјенчанице, поврх тога стављала би каро-седмицу (сигурност).

У грађевини првога ката била је сигурна; вазда би јој пошло за руком, да стави по врху каро-седмицу.

Први кат значио је: Њезина ваздушна кула основана је на *добром познавању* и *љубави* између *ње* и *њега*; они су једно другоме *вјерни* и имају *наде* у сјајну будућност. Шта више, то им је *сигурно*.

Подлога, или подови за други кат бивали су срце-жандар (мисли) и каро-жандар (срећа.)

Покривала и везивала их је треф-деветка (чежња.)

За платна у другоме кату метала је треф-краља (доктор), треф-осмицу (мали пут), треф-даму (удовица) и каро-кеца (писмо).

Као вјенчанице над њима смјештала би срце-десетку (вјенчање.)

За подлогу трећега ката најбоље су јој се свиђале пик-десетка (мјесто) и срце-кец (своја кућа). Њих је везала са срце-деветком (велика радост).

Кадгод би јој успјела грађевина дотле, тумачила би је овако: У *мислима* о *срећи* јављала се у њој *чежња*, да он постане што прије *доктор*, да учини *мали пут*, до куће, да оданде *удовици*, њеној мајци, пише *писмо* у коме проси *њу*, *даму са срцем*.... Послије тога било би *вјенчање*.

Па онда би он добио добро *мјесто*; имали би *своју кућицу*. И тада би то била *велика радост*.... Ах! — —

Ако се од тога радосног уздаха не би порушила дотадашња јој грађевина, наставила би платна за трећи кат: треф-жандар (глас), треф-десетка (путовање), пик-деветка (губитак) и каро-краљ (господар).

Вјенчаница поврх тога: пик-осмица (туга.)

Подлога за четврти кат: треф-кец (страх) и каро-осмица (љубомора).

Те двије карте везала би срце-осмица (жалост).

То је значило: По каткад би дошао *глас*, да он мора по својој дужности на *путовање*. Она би силно осјетила *губитак* свога *господара*, и с тога би је обузимала *туга*. *Страховање* за њим, а богме по мало и *љубомора*, изазвала би у њојзи *жалост*.

Кад се догађало да је око ње посве тихо, кад у њој није бивало ни трага узбуђености, кад јој руке ни мало не дрхташе, онда је могла намјестити платна и у четврторе кату: пик-краљ (завист или кукавство), пик-дама (зла жена), пик-жандар (клевета) и каро-дама (младо женско).

И поврх тога метнула би као вјенчаницу пик-кеца (изненађење, поклон).

И тумачила би то овако: По некад би од *зависти* или од *лукавства* каква *зла жена клеветала* њега, да се загледао у неко друго *младо женско*. Али у томе би дошло *изненађење*, — повратак с пута. Он би јој донио какав било *поклон*. И тада би она била опет срећна, пресрећна. — — —

Само каро-десетке није могла никако утјерати у сŷру. Ваљда је тако суђено, да не буду никад богати!

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

Те су ваздушне куле вазда биле осјетљиве, врло осјетљиве. Кадгод би она, не знам како нежно, дотакла тек врхом јагодице малога прста коју било карту у тој грађевини, и повећала тако њезину тежину, њезин притисак на тежиште цијеле куле и њезин притисак на склоп најближих углова — одмах би се кула растиснулə. И сва би грађа попадала у трен ока, без икаква реда, не остављајући ни трага, да је ту некад стајала ваздушна кула. Грађа те куле била би опет рпа обичних карата!

И најмања узбурканост ваздуха, најтиши кашљуц њезин, најпотајнији уздах, па и убрзано куцање њезина срца слистило би јој ваздушну кулу у рпу обичних карата....

Сјећала се, да је једанпут искружила срце са краља да види, може ли краљ без срца бити четврто платно у првом кату њезине куле. Мучила се тим грађевинским проблемом читаво пола дана, и није јој пошло за руком. Тога пута није могла ни првога ката довршити. Истом што наслони каро-седмицу на краља, а краљ се заљуља и падне, и повуче за собом све остало. — — Дама са срцем падала је тога дана сваки пут лицем на своју љубав и добро познавање.... Од онда није више хтјела ни да мисли о краљу без срца; од онда је опет краљ са срцем бивао четврто платно у првом кату њезине куле.

Дами пак није помишљала да вади срце. Дама са срцем била је њезина карта. — — Како би она могла и замислити себе без срца?!

(свршиће се)

Беч **Лазар Димитријевић.**

БЛАГО ЦВЕЋУ....

Целе дуге ноћи
Плакало је цвеће,
Бол га тешки креће:
Мисли да му сунце
Нигда доћи неће.

Све до зоре беле
Сунце му се крило;
Ал' тад сину мило
И угледа сузе
Што их цвеће лило

Жарким их и страсним
Пољупцима брише,
Уклања и сише....
Благо, благо цвећу —
Нек не плаче више.

Како ли би јадно
Морало да пати,
Кад би могло знати
Да му сунце никад,
Никад неће сјати?...

Али што да цвећу
Причам јаде своје
Што на срцу стоје? —
Тà његово сунце
Није као моје!

Р.

Лов на пастрмке.

НА ХАМЛЕТОВОМ ГРОБУ

ИЗ ПУТНИЧКИХ БЕЛЕЖАКА

— **М. Р. ВЕСНИЋА** —

„O good Horatio . . . .

— — — — — — — — — — — — — —

If thou didst ever hold me in thy heart,
Absent the from felicity awhile,
And in this harsh world draw thy breath
in pain
To tell my story"

Шекспир, [Хамлет, V, 2]

Kjöbenhavn (Копенхаг) 15|27 августа 1897.

(СВРШЕТАК)

Сва сличност предања о народним јунацима код два тако удаљена народа може само на први поглед изненадити. Њено порекло није потребно тражити чак у индоевропској заједници. Данци стоје Славенима, па према томе и нама Србима, много ближе него што се обично мисли. Још у XIII столећу они су у непосредном додиру са Славенима с острва Рујна, с којима често крајине као и с Вендима. Чак је рујански кнез Јаромар год. 1248 био заузео и саму данашњу престоницу Данске. Немци намерно покривају застором улогу Славена по овим крајевима у првој половини Средњег Века; њихов живот и рад виде се међутим врло јасно, и боду вас тако рећи у очи. Кад славенска наука досне, да проучавању ове прошлости намени више времена и труда, онда ће се јамачно, и за мене бар, неоспорно, улога Славена и Немаца у служби општој култури јавити у новој светлости. Тако француски кроничар Толије, кога наводи Виктор Иго у својим размишљањима, приликом путовања по Рајни, прича како је још 1686. био на бранденбуршком двору, и како му је бранденбуршки изборник говорио једног дана: „Ја у својој земљи имам Венда (не *Вандала*, као што је разумео Иго). Они живе по обалама Балтичког Мора; говоре славенски због Славоније одакле су се доселили (!?) бог зна кад. То су људи притворни, неверни, који воле промене и превртљиви; они имају читав низ градиња од 5—600 породица; имају у потаји краља из свога племена, који носи скиптар и круну, и коме плаћају сваке године по сестерац од главе. Ја сам једном видео тог њиховог краља: био је угледан младић и по стасу и по духу. Пошто сам га ја пажљиво посматрао, то је пало у очи једном старцу који је провидео моју мисао; да би ме обмануо, он је батином почео ударати онога који је био његов краљ, и изагнао га је из друштва као роба. То је народ несталан, који се, кад им се приближим, склања у шуме и неприступачне баруштине, и то је био узрок, те код њих нисам могао да отворим школе; али сам с тога дао пре-

вести на њихов језик Свето Писмо, Псалме и Катихизам. Они имају оружје, али га чувају у тајности. Једном сам се с осам стотина својих гранатира нашао међу 4—5000 Венда, и први су с муком успели да растуре последње.“ После подужег ћутања изборник је, посматрајући Толија, који се био дао у мисли, додао ове знамените речи; *„Ви сте Толије алхимиста. Могуће је да ћете Ви из бакра направити злато; ја Вас чикам да из једног Венда направите Пруса.“* На жалост, што није учинила нити могла учинити Алхимија, учиниле су црква, школа и касарна, и данас је већ, после једва двеста година, самим Немцима Рујно, последња славенска тврђава: „die deutscheste von den deutschen Inseln.“

Ну куд ја одох? Шта ћете међутим, кад вам успомене историјске намећу ројеве оваквих и овима сличних мисли. Ево једне друге: Народни јунаци вас неминовно одводе к судбоносним часовима из народне прошлости. И ходајући по овом замку ја се сећам, да је у Хелсингеру бивала и чувена данска краљица Маргарита, савременица наше царице Милице, која је баш саме за нас тако тужне косовске године уздигла своју земљу на врхунац највише величине.

У једном од кронборшких ходника моја Офелија ме упознаје са својом старијом сестром, која је испрошена за неког банкарског чиновника. Убрзо дознајем, да тај пресрећни младенац не стоји најбоље са својим ушима, а слушајући умиљати и округли глас његове вереницe, у мени се јавља борба између сажаљења што он у тој њеној дражи неће моћи уживати, и пакости што његову глувоћу није пратило и слепило. На њеном лицу се међутим чита потпуна срећа, какву само девојачка младост може осећати у овим данима, и ја са задовољством посматрам њену предану пажљивост према њему. Она ми испоручује жаљење госпође Брамсеновице, што им јуче нисам могао отићи на вечеру, додајући с добросрдачном заједљивошћу, како бих и ја имао разлога да сажаљевам тај изостанак, пошто је на вечери била једна њихова занимљива сродница, која се за Србина интересовала, ако не ради чега другог, а оно ради старих српских марака!

Ми пролазимо у један мрачнији ходник, кроз који ћемо изаћи у мање двориште, из кога се отвара видик према шуми, и ходајући по њему мени се у једном тренутку причињава, да у тихој глувој ноћи стојим сâм пред познатим вам призором, где сен убијеног оца препоручује и налаже сину да га освети. Чисто ми се чини да чујем и онај гробни глас (I, 5):

„О, страшно, страшно! Ништа страшније!
Има л' у теби крви, но допусти то:
не дај краљевској данској постељи,
да буде легло блудној саблазни!
Ал' како било да то свршиш ти,
не греши душе; штеди мајку ти,
њој суди Бог и оног трња бод,
у грудма што је мучи вечито.“

И ако је стари кронборшки замак изгорео у XVII столећу, данашњи је у главном подигнут на првој основи, и потпуно одржава илузије Хамлетових обожавалаца. Да је Андра данас са мном, ја бих вам могао рећи коју и о стилу грађевине; овако опростите.

Кад смо мало час ишли готово мрачним ходником, ја сам се сетио очајног узвика Хамлетова: „Данска је тамница!“ и онда ми се у глави брзо надовезало, да готово неминовно сваки народ пролази кроз мéне у којима је његова отаџбина тамница, али да је то стање неприродно и да оно не може дуго трајати. Отуд се баш у овој страни Шекспирове трагедије његову јунаку тако много подражавало готово у свима књижевностима, а добар психолог посматралац може утврдити и тренутке, кад се у појединој књижевности јавља угледање на Хамлета. Данашњи најбољи дански критичар Ђорђе Брандес (кога на жалост ових дана није могуће видети, јер је тешко оболео) истакао је тај факат врло видно у француској, немачкој, инглеској, руској и пољској књижевности. Да је знао српски он би јамачно један, и ако слабији, одјек *Хамлета* нашао и у Ђури Јакшићу, у његовој *Поноћи*, и у узвику „У свету, брале, нема љубави!“

На изласку из кронборшког замка нас дочекују многа кола. Сваки гледа да се што пре дохвати каквог места. У оваквим приликама ја најрадије седам уз кочијаша, прво што се одатле има увек најлепши изглед, а друго што од тога сапутника можете кадикад добити одобрење да сами посматрате за себе, и да се слободно предате својим мислима. Хелсингер је мало место (данас једва 9,000 становника) и ми узбрзо излазимо на друм, и јуримо између благих узвишења, покривених шумом на једној, и мора на другој страни. У таквим тренуцима ваш дух сам собом узлеће и вије се по висинама, одакле гледа и у прошлост и у будућност, остављајући за тренут садашњост. И кад вас пријатељски весели довици отргну из тога сањања, вама се чини да су вас одвојили од друштва Тиха де Браха, Торвалдсена и њима сличних, ако не равних. Гледајући на ову мореузину и на Хелзинборг на другој страни, ви неминовно морате мислити на њену улогу у културној историји човечанства. То је Босфор свога рода, истина без заношљивог источњачког обележја, али с много више заслуга за општи развитак.... Ови јитландски коњи су изврсни касачи, и ми јуримо с растојањима, као да су сви изашли из какве пруске подофицирске школе.

После врло пријатне вожње од скоро пола часа, враћамо се истим путем и на његовој половини устављамо се у морском купатилу Маријенлисту, где ћемо остати до вечера. Овде је одмах и оно што је мене највећма данас привлачило, и ако знам да није „ехт.“ Та истинитост у осталом није баш ни у опште потребна. Приступајући гробу каквога пријатеља или сродника ми готово

Коњиц.

никад не мислимо на његове смртне остатке у земљи, о којима ми немамо и — готово нећемо да имамо — никаква појма. У гробовима ми гледамо једино физичко оличење оних, који су у нашој души и у нашем срцу. И физички гробни споменици и нису готово ништа; благо ономе ко је ове могао подићи себи у срцима својих сродника и пријатеља, и ко је успео да их будућност без прекида отима од садашњости, пригрљујући их на своје груди. Милош Обилић нема гробног споменика, па је он ипак у срцима свих Срба; какав Вук Бранковић га може и имати, и сви ћемо ми уклањати свој поглед од њега. Али ми имамо двојаких пријатеља и сродника: оне, с којима смо одрасли и делили судбину, и оне с којима су нас упознали наши учитељи, књижевност и уметности. С првима се можете и покрвити: брат брату најдубље копа око; последњи су обично наши пријатељи и преко гроба, јер то пријатељство ми преносимо готово несвесно на своје физичко и умно потомство. Гробови као овај Хамлетов су у главноме то исто што и слике. Зар ви истражујете, гледајући н. пр. *Маратонску битку*, *Чегарску Погибију*, *Сналиване Хуса*, *Христа пред Пилатом* итд. да ли су тамо Темистокло и Синђелић, овде Христос и Хус, верно погођени? Колико њима, у хиљадама гледалаца и обожавалаца оваких дела, пада на памет да запитају, ко је уметнику служио у једној или другој слици за углед? Зар није мисао о слободи и о отаџбини, двама највећим идеалима овога света, она нераскидна спона која вас тесно и чврсто везује за овакве призоре, чак и онда, кад они нису најбоље представљени? А образован човек има две отаџбине: једну интелектуалну која обухвата готово цело просвећено човечанство, и другу физичну и моралну која се простире до последњих одјека његова језика, успомена, предања и тежња његова народа, и која врло често не зна за наметнуте политичке границе. С тога се н. пр. образовани француз може подједнако одушевити, гледајући слику творца *Марсељезе* и Мурилову *Богородицу* у Лувру, и ако то одушевљење потиче из два различита извора.

Прилазећи овој хумци, за коју се вели да је Хамлетов гроб, и коју ми за такву примамо већ и с тога, што човек по природи својој воли кад и кад да буде обманут, него што би пристао да призна да ништа не зна, да нема никакве споне која би га везивала за једног, у најмању руку, тако чудног јунака и мислиоца, — прилазећи овој хумци вама се чини при овом заласку сунца, да ћете ускоро ући у *Сан Летње Ноћи*, а стајући за тим поред ње идивећи се великоме ђенију чији би земни остаци требали ту да почивају, ви се управо радујете што баш то није Хамлетов гроб,

што се у сличној прилици не може рећи „Хамлет умре, Хамлета сахране, Хамлет се враћа у прах; прах је земља; од земље се прави мело....“ Гледајући ову хумку, вама пада на памет Офелијина песма јадиковка

„Покров му био к'о горски снег,
По њему дивно цвеће;
Ал' оплакат му драга век
Љубавном даждом неће.“

И сећајући се те тужне песме, ви жалите данског краљевића, што је и у гробу убого сироче! Не, ово није Хамлетов гроб, нити он то може бити, јер онакав каквог га ми познајемо, Хамлет није живео никад и ни на ком месту; он према томе не може ни умрети. С најстрашнијим питањем на уснама: „бити или не бити?“ он је живео у време Шекспирово и пре и после њега; он живи данас и живеће дуго, дуго у будућности: управо докле на овој планети Сунчевој буде човека. Ни једна драма ни пре ни после ове, пи код Шекспира, ни код његових претходника и последника, није тако свестрано обухватила све жице човекове душе; ни једна од њих није у толикој мери природна. С тога ће Хамлет преживети и *Краља Лира* и *Отела*, *Ромеа и Јулију* и *Млетачког Трговца*, и *Макбета* и *Јулија Цезара*, да му већ о осталим комедијама и историјским драмама и не говоримо. Из истога је разлога, и одмах по својој појави, *Хамлет* био најраспрострањенија и најомиљенија Шекспирова драма: на непуне две до три године представљали су га морнари на бродовима по широким дебелим морима! Исто је тако *Хамлет* јединствена драма и по томе, што ће га с подједнаким уживањем гледати и старо и младо, и најобразованији као и најпростији човек, и песник и философ, и војник и радник, и искусни скептичар и наивна шипарица. Човеку се у извесним тренуцима чини, као да је сам Шекспир у њему хтео да изнесе ремек-дело свега свог драмског света, и да од свих цветова свога ненадмашног врта направи кйту, на којој би му богови са Олимпа позавидели. С тога се мени чини, да је на овоме, свима образованим људима тако милом попришту, требало пре подићи спомен оцу него његову духовном чеду; с тога ми се чини да је Гете био изгубио из вида Шекспира, нарочито његова *Хамлета*, кад је у *Торквату Тасу* написао

„Zwar *herrlich* ist die liederswerthe That.
Doch schön ist 's auch der Thaten stärkste Fülle
Durch würdige Lieder auf die Nachwelt bringen;“

јер је тај песнички посао више него леп. И с тога и сваки посетилац, ма из ког краја света дошао овде, помишља јамачно више на Шекспира него на самог Хамлета.

Са мном су овде дошли г. Брамсен и колега Стризовер из Беча, последњи са својом фотографском направом, у којој је за се понео овај тренутак „с Хамлетова гроба.“ Али су се они вратили убрзо, а ја сам остао подуже, обузет силом мисли, којима ни сâм нисам могао да нађем разбора. Наизменце су долазили и остали другови и сапутници, и кад сам се ја враћао к гостионици где ћемо ручати (одн. вечерати), већ се био почео хватати сутон. У шеталишту наиђох на своју „Офелију.“

— Мој отац ми рече, да сте ви остали да с „Хамлетом“ разговарате. Тај разговор је морао дуго трајати.

— Ви сте врло љубазни, добра госпођице. Али кад сам с Вама, ја мислим само на Офелију. Сад тражим поток, над којим се

„ . . . . врба надвила,
огледајућ' у води сиви лист.“

— Поток је недалеко одавде. Али је већ позно да к њему идете. И на што у осталом, кад никаквог трага од Офелије тамо јамачно нећете наћи. Она је јединствена, и само је у *Хамлету* можете срести. Видите, мени је она много дража од вашег „пријатеља.“ И ја држим да тој мојој земљакињи нема равне ни у једном другом народу, ни у једној другој књижевности.

Моја познаница је говорила инглески, и то га је говорила као што се говори у лондонском западном крају. Она је у том тренутку чинила на мене утисак двоструке личности: данкиње по рођењу, инглескиње по образовању, а даље од инглеске књижевности она је мало и знала.

— Ниште са свим у праву, драга госпођице, Ваша, данска, односно Шекспирова Офелија је јединствена у многом погледу, и не увек симпатична. Али главни проблем, који је она сама, већ несвесна, изнела у познатом Вам стилу

„ . . . . Then up he rose and donn'd his clothes
And dupp'd the chamber door;
Let in the maid, that out a maid
Never departed more.“ [1])

опеван је и у другим књижевностима. Сетите се најбољег подражавања Офелији. Сетите се Гретине песме у Фаусту:

„Meine Ruh' ist hin, mein Herz ist schwer,
Ich finde sie nimmer und nimmer mehr!“

Ја ћу Вам чак рећи, да у скромној нашој, српској, књижевности има паралела овој Вашој Офелији. Један од наших најбољих песника, Кнез Медо Пуцић има у исповести своје *Цвијете*, која умире као и Офелија и Грета, ово лепо место:

„Озебла сам; вјетар ме пробије;
Све јутро сам к'о луда бјежала,
Дивне своје јаде нарицала,
Дивно добро, свагдању невољу.“

1) Л. Костић је то превео овако:
„Обрну се, огрну се,
На грудима је згрева,
Ах' кад је пусти на пољу пусти
Никада више нева.“

Моја познаница ме је погледала зачуђено, кад сам јој поменуо *сриску* књижевност. То ме је изненадило.

— Ви јамачно знате, госпођице, *где* је Србија, а знаћете и што год о њој.

— Признаћу вам да нисам баш најбоље са Земљописом. Ја сам држала да је ваша земља у Аустралији, и тражила сам је у глави по географској карти. Али сте ме ви сад с вашом књижевности збунили.

— Срби су у Европи, госпођице.

— Да ви не чините део Аустрије?

— Не дао Бог!

— Ја се стидим, господине. Али шта ћете? Моја учитељица је била Инглескиња. Ја знам и последња села у Инглеској, Скотландији и Велсу, знам нешто мало о Немачкој и Француској, и то је све. Ах, лепо ћу проћи код оца, кад му саопштим своју срамоту. И ви још рекосте, да је ваша отаџбина краљевина!

— Да, госпођице. Истина краљевина ту скоро на ново васкрсла; али ипак краљевина, која тежи да заузме у свету свој некадашњи положај.

— Тим милија нама Данцима.

— Ви ћете одмах знати моју отаџбину, чим вам један знак дам: то је земља Краљице Наталије.

— Ах, да. Сад знам врло добро..... Да ли ће за њу бити Шекспира?

Кад смо ушли у пространу дворану и распоредили се по одређеним местима, мени је још било жао на моју младу пријатељицу. Али ми је тада пао на памет један сапутник из год. 1890, који ми је на броду између Харвича и Ротердама, кад сам му рекао да сам Србин, узвикнуо: „Der Battemb·rger war ein schneidiger Kerl Das muss man sagen. И *таквога* сте владаоца ви протерали?! Ви Срби заиста нисте захвалан народ!“ И он је још био виши чиновник у неком бродарском друштву. Али шта ћете? Ко ће још да се бави јучерашњом турском рајом? Сам „гвоздени канцелар“ као да је пре босанско-херцеговачког устанка мало знао о овим крајевима, и ако му је Молтке био блиски пријатељ. Он никако није могао ни помислити, да ће „сићушна Херцеговина“ довести до руско-турског рата и до Берлинског Конгреса.

Вратили смо се сви врло весели по дивној, ведрој и звезданој ноћи. Ако је наш брод представљао данас кошницу жагора и разговора, вечерас је он био брод песме и весеља, јер је опште расположење било тако једнодушно, да се нико ни од кога није устручавао, већ се разговарало и певало као да смо из каквог девојачког и младићског, а не из Института за Међународно Право! Професор Каспарек је био највеселији. Гледајући га, мени је дошла на памет позната строфа „У песми тражи лек!“ Чак је море примило и песму бесмртнога кнеза *Што се боре мисли моје?* да јој одјек разнесе к шведској и данској обали.

Отворив електрику у својој соби ја несвесно најпре вадим из џепа *Хамлета*, да га ставим на сто. Падајући књига се отвара сама, а мој се поглед заустављa на овом узвику Хамлетовом, који је управљен његовом побратиму

„ . . . . Дај ми тог
што страсти није роб. Унећу га
срцу ми на дно, к'о тебе што сам,
срце срца мог!

И размишљајући још једном о неисцрпном извору за размишљање, при сваком новом читању или гледању *Хамлета*, мени пада на памет изрека Конфучијева о великом мислиоцу Лаоцу: „Ја знам да тице лете, да рибе пливају, да дивљач бежи. Они који јуре, могу се ухватити у замке; оно што плива, може се уловити прећом или на удицу; оно што лети, може се устрелити стрелом. Али ја не знам, како би се ухватио Змај, пошто њега ветрови у облацима носе по небу. Ја сам данас видео Лаоца, — он је Змај свога рода.“ Међу свима поетским производима што их човечанство познаје, *Хамлет* је неоспорно највећи, ако не једини *Змај*.

*
* *

(А. А. ФЕТ)

Још пролећних није нёга
Да разгоне зиму кру́ту;
Још по где где има снега,
Још се чује зврк тељега
По смрзнутом путу.

Све до подна сунца нема,
Па тек тада зраке свија
На брезовик што још дрема;
Ал' славуј се још не спрема
Да песме извија,

Тек пролећног ра̑ног миља
Гласници су сйви ждрали,
Што их прати, благосиља
Степна цура ко̑ој с миља
Руј образе пали.

Београд С.

СТОЛАР КОВАЉСКИ

— АДАМ ШИМАЊСКИ —

(свршетак)

Најзад сам га видео. Повишег раста, сед као овца, врло мршав. Земљана боја лица, којом се одликује већина сибирских прогнаника, била је у Коваљскога развијена до највишег ступња, те је скоро било непријатно гледати то лице и жуто и црно у један мах.

Да није говорио и да се није кретао било би тешко, нарочито из далека, познати да је то још жив човек. Па ипак, и поред свега тога, из великих очију, опточених широким црним колутовима, блеснуо би по некад силан сјај који је показивао да дух у свога живога леша још није сасвим изумро, да још живи, још осећа.

Кад седи могло се чак привићи на то мученичко лице, али кад год би устао, морао сам се окретати од њега: изгледало је да му оне ноге налик на „ступу“ при сваком кораку задају страховити бол.

Коваљски је говорио пољски чисто и правилно. У говору је брижљиво избегавао све што би се могло ма из далека, макар посредно, тицати његове прошлости, свако питање о домовини.

Био је занесен искључиво садашњошћу и својим кученцетом с којим се непрестано разговарао. Неколико недеља обилазио сам га често, и само једном, кад споменух нешто о Плоцку, очи му синуше и живље ме запита: „Ви онда знате Плоцко?“

А кад му рекох да сам тамо живео читаву годину, онда полугласно, ни мени ни себи, рече:

— Тамо се је морало све изменити, јер је протекло толико времена! Ви се сигурно нисте били ни родили кад сам ја дошао у Сибир. А на којој сте страни Плоцка живели?

— Око Рађонжа.

Заусти, али или је опазио да је почео већ много да прича, или је видео да сам ја и сувише пажљиво почео да га слушам, тек из уста му изађе једно дуго „таааако“ и ућута.

То је било једино што сам од њега могао дознати. Хтедох да га питам даље, али он зовну кученце, поглади га нежно и рече му: „Хајде изгрди Бога!“ и кученце је дуго лајало на небо. А кад је Коваљски издавао ту заповест, то је био поуздан знак да неће више о себи ни речи проговорити. Једино је у таквим часовима дуго и радо говорио о своме кученцету.

То псето, ма да није било особито, издвајало се од своје полубраће јакуцке многим особинама. Издвајало га је пре свега то што, и ако је било љубимац, и ако је имало своју кућу и свога господара, није имало имена него се просто звало псето или куче.

— Што му нисте надели име? — запитах једном Коваљског.

— А што ће му име? Кад људи не би измишљали имена него се просто звали људима, боље би се можда сећали да и у животу треба да су људи.

Било је дакле псето без имена. Вижљасто и мало није ни најмање личило на велике, снажне, густом и дугом длаком обрасле месне псе. Длака му је била кратка, мека, и преливала се као свила. И услед те повучености живело је оно тужно и самохрано. Неколике пробе да узме живога удела у овдашњем псећем животу свршише се потпуним *fiasco*. Псетанце се враћало с тих проба увек тако изуједано и јадно да је после неколико несрећних покушаја пречистило са својим дууштвеним нагонима и више никад не напусти своје двориште.

Али је зато било гордо због своје нежности. Међутим се тај понос није видео на њему. Није то био понос миран, налик на понос озбиљног пса, незграпног и снажног. У очима му се огледаше завист и срџба према великим и снажним створовима, који не умеју да поштују право слабијега. Осим господара му, његов реп ником не показиваше љубави. Туђе миловање није хтео да разуме (можда му није веровао) и одговарао би на њ потмулим режањем.

* * *

Прошло је неколико недеља како сам се упознао с Коваљским а у његовом се здрављу не деси никаква промена на боље; на против, слабио је сваким даном и сви ми, што смо га обилазили, били смо уверени да је та болест последњи чин његова живота на земљи. Да ли је и Коваљски знао за то, Бог зна. Али је сигурно знао, осећао је можда блиски крај јер је скоро сасвим престао да говори.

После неколико дана у току којих је болесник водио последњу борбу са слабошћу која га нападаше, и још ишао по својој јурти, па чак и шушкао нешто око четака недавно почетих, подлеже најзад и леже у постељу.

Не сећам се данас добро, кад, али некако у брзо после тога, рано, тек што сам сео да пијем чај, куцну ми на прозор калфа столарски, Владислав Петровски, најбољи познаник Коваљскога у Јакуцку, и запита ме: могу ли одмах поћи болеснику, јер му је веома позлило.

— Можда ће мирније умрети кад буде знао да није сасвим напуштен, објашњаваше ми честити човек: а можда ћете понети Библију? додаде.

Библије нисам имао него узех Нови Завет и изађох.

— Зар му је тако рђаво? — запитах путем.

— Мислим да је рђаво јер је сасвим поцрнио; а и сам је говорио да ће умрети данас.

Јурта Коваљскога не беше далеко од моје и за тренут бесмо на месту. У јурти не беше обичног мириса од лекарија, као код тешких болесника, јер Коваљски не хтеде примити ни лекара нити икаквих лекарија.

Било је ту тужно као у каквој пустињи. Кученце, згрчено, лежало је под креветом, а крај саме постеље, између полупаних прозора и отворених врата, непријатни задах тешкога болесника, напомињао ја да човек који на њој лежаше неће више устати.

И тај човек беше толико налик на мртваца да смо мислили, кад уђосмо и видесмо му затворене очи, да је можда већ умро. Владислав приђе постељи, завуче руку под покривач и дотаче му се ногу. Беху потпуно хладне. Али тек што честити човек слеже раменима, „жив сам, жив сам, жив сам — одазва се Коваљски тако гласно и силно како га никад донде не чух — жив сам, поче опет, и добро те сте дошли, хоћу да се разговарам с вама, пред смрт.“

Живост и ватра с којом Коваљски то изговори још нас боље утврдише у уверењу да смо стигли баш кад треба. Погледасмо се, али болесник то опази и разумеде.

— Знам и сам да ћу умрети брзо, не можете сакрити од мене оно што ми је јасно; рекао сам вам да хоћу да говорим с вама, јер знам да ћу умрети брзо, иначе не бих говорио. Бојао сам се да неће доћи нико... бојао сам се да ме нико неће чути.... и да ће онај што га зовете Богом пожурити да ми одузме говор.... Хвала вам на труду и желим да и ви, кад будете умирали, сатрвени несрећним животом као и ја, не умрете напуштени.....

Коваљски умуче и само чело избраздано уздужним борама, које час биваху гушће и дубље а час се растураху, показиваше да самртник последњим напором при-

купља расуте мисли, силном вољом задржава живот који хоће да одлети.

Још је било рано и сунце, које се тек помолило од истока, бацаше кроз прозоре на зид, крај кога беше постеља болесникова, два огромна снопа својих злаћаних зракова. Из удаљених лука, из читавог архипелага острва обраслих бујним шипрагом, ода свуд је бйо живот, а одјеци тога живота, тога живога покрета изазванога јаком светлошћу, одјекујући мелодичном песмом, скупљајући се у читаву химну захвалницу, допираху чак овде, до постеље самртникове, и граћаху страховити контраст с овим што се у јурти налазило.

Као горка иронија, као гадно подсмевање изгледало је ово прамење сунчево, овај живот који се орио као весела песма покрај постеље овога јадника, ове живе лешине . . . .

* * *

Још одавно, има већ пуних четрдесет година, поче Ковањски: дошао сам у степе оренбуршке. Био сам онда млад и снажан; веровао сам Богу, веровао сам људима и себи. С правом или не, тек довољно да сам мислио да немам права пустити своју снагу на вољу судбине, него треба да нађем поље за рад, шире од онога које се тамо могло наћи. Туга за домовином гонила ме је тако исто и после две године утекао сам оданде . . . .

— Отишао сам за то још даље — у томску губернију; али нисам клонуо духом. Латих се енергично рада, хлеб и вода беху ми храном. Уштедих неку цркавицу, колико беше потребно, и опет побегох . . . .

— За поновљено бекство, као „непоправим“ лежао сам дуго у затвору, и тек после неколико година кретох се натраг, али сад још даље.

— Зима је била необично јака, бејах без паре и без одела, те ми промрзоше ноге и сви прсти поотпадаше. Било је то убијство за мене, тим више што сам морао да се настаним чак иза Јенисејска.

— Овде ми беше врло тешко, крај је био глух и ненасељен, и за ма какву зараду беше доста тешко ма да сам, осакаћен, научио неколико заната, и ако нисам имао прихода од једног, имао сам од другог; до душе мало али доста.

— Шест сам се година спремао и, не гледећи на своје ноге, побегох и трећи пут.

— Видите, у своје се силе нисам уздао, ако сам болестан и оронуо, али ме нешто гоњаше на запад, — већ не оно што пре. Хтео сам да умрем тамо . . . . Хтедох да се смирим тамо, и као о срећи сањах о смрти на гробу мајчину.

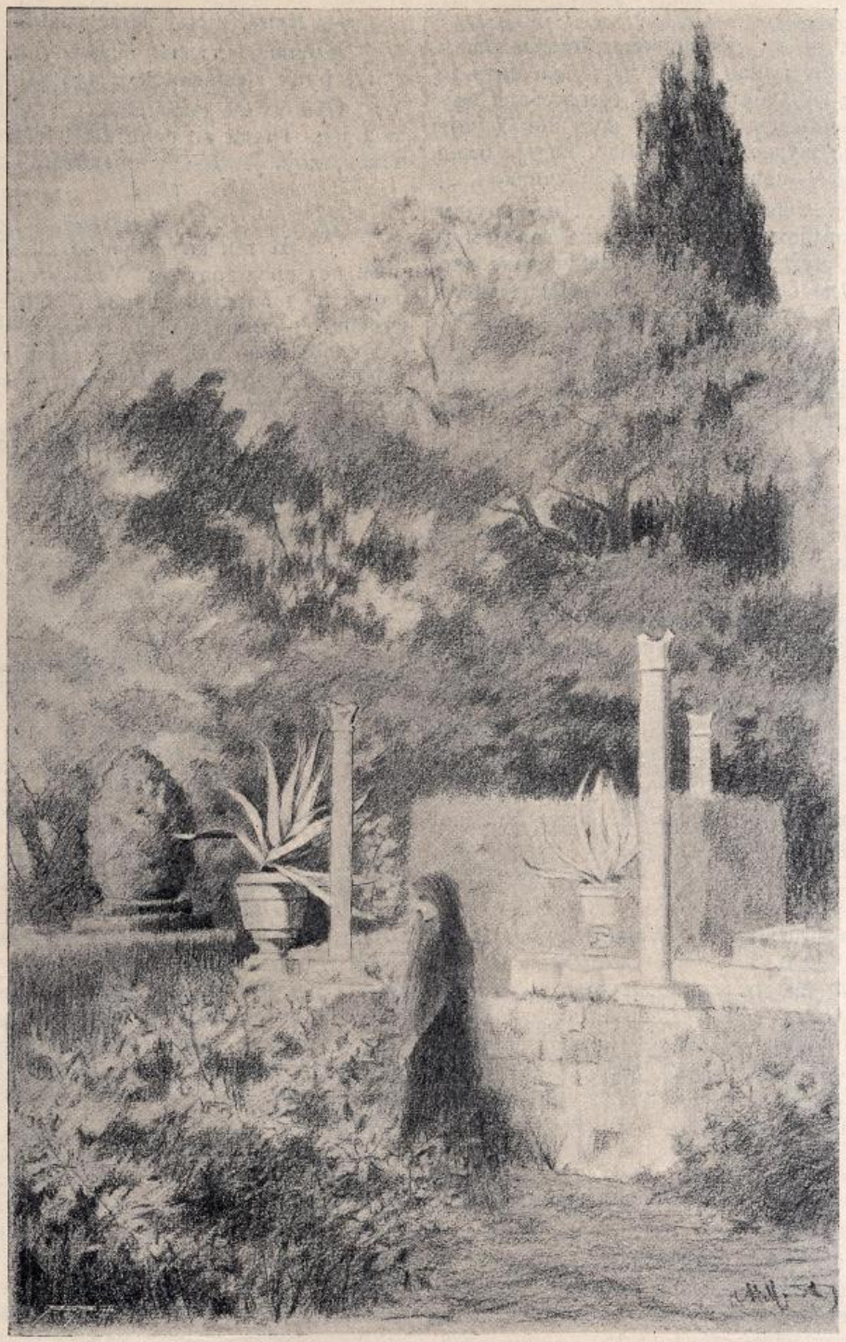
— Живот ми је био такав, да сем мајке не имађах никога на земљи: нисам имао драгане, не имађах жене, немадох деце. И наравно, само сам за њену љубав знао.

— Па за то, кад сам се осећао самохран, немоћан, зажалих за гробом тога јединог бића које ме је љубило . . . .

— У сред несаних ноћи осећао сам њену руку на својој глави, њен пољубац и њене вреле сузе којима ме је последњи пут оросила, осећајући можда вечити растанак. Сад не знам да ли сам више туговао за домовином или за њом.

— Али већ беше тај пут тежак за мене: да идем брзо нисам могао, ране на ногама отвараху се непрестано. Као дивља звер морао сам се по неколико недеља крити по шуми. Много пута, у забаченој чести, јастребови и гавранови осећајући сигуран плен навештаваху ми блиску смрт: много пута падах од глади и . . . . будала . . . . увек се обраћах небу. Молио сам Бога свемогућега, Бога милосрднога, Бога праведнога, Бога убогих, Бога остављених: Спаси ме! Смилуј се нада мном, Оче милостиви! Дај ми смрт, ни за што друго, за смрт те, као за љубав, молим; сам ћу је задати себи, само дај ми *тамо* . . . .

— Две године протекоше док дођох до пермске губерније. Тако далеко никад нисам долазио пре тога. Већ ми срце куцаше радосно; мисао као у лудог обузимаше ме . . . . мисао једина: видећу је, угледаћу земљу где сам се родио и умрећу на гробу миле мајке. И кад сам прешао Урал поверовах у спасење своје, падох на земљу

У Гучетића врту скица г. *М. Мурата.*

и несвесан дуго, дуго сам јецао захваљујући Богу за љубав, за милосрђе његово.

А Он, милостиви, спремао ми је последњи удар, и тога истога дана....

— Дошао сам у Јаркуцк.

— Зашто сам живео у невољи чак до сад, зашто сам овде чекао оваки крај?

— За то, јер хтедох да видим шта ће тај Бог учинити са мном.

— Са човеком који му је веровао безазленошћу детињом, који никад није зазнао среће на земљи нити је желео, који не зазнаде за љубав људску сем љубави мајчине, који, кљаст, рађаше целога века, који никад није просио, није крао, није жудео, није убијао, кад је имао двоје — обоје је давао — погледајте шта је учинио....

— Та мрзим Га.... не верујем му.... не верујем у свеце Његове, не верујем у суд Његов, не верујем у праведност Његову, и, чујте ме, браћо! За сведоке вас узимам у часу смрти, да бисте и овде и тамо кад одете могли посведочити.... — и устајући усиљено, и руке према сунцу дижући, повика силним гласом:

— Ја, убоги самртник, велим Теби у очи, да си Ти Бог ситих, да си Ти Бог подлих, да си Ти Бог измета, да си ме гонио невина!...

* * *

И у светлости сјајнога сунца, које је златило својим зрацима ову постељу Лазареву, страшно изгледаше овај живи костур коме је кожа тако рећи висила на телу....

И кад изнурен паде, уплашени мишљасмо да ће одмах изданути, а не могосмо му ничим ни помоћи ни олакшати.

— Молимо се за њега — шану калфа.

Клекосмо обојица; дрхтавом руком извадих донету књижицу и отворих је; и отвори се књига на месту, некад обележеном на јеванђељу св. Јована, глава XV.

— Будите у мени и ја ћу у вама. Као што лоза не може рода родити сама од себе ако не буде на чокоту, тако и ви ако у мени не будете — почех гласно да читам.

Груди самртникове дизаху се бурно, очи му беху затворене.

А сунце га целога обасипаше светлошћу својом, и као да хтеде да му у последњем тренутку, награди тешки живот, превијајући се уза њ милостиво грејући хладно тело, изгледаше да га умирује и љуби злаћаним зрацима, као што мајка љуби сањиво и њудљиво чедо, и умирује га својом топлотом, својим додиром.

Самртник је још живео.

И кад сам даље читао пуне снаге, вере и наде искрене речи Христове:

— „А ако свет на *вас* узмрзи, знајте да на мене омрзну *пре вас*“ — и надахнуте речи учитеља патникâ и миловање животворне светлости умирише самртника; очи му се отворише, а из тих очију кануше две крупне сузе последње што су се у томе човеку задржале.

И сунце се својим зрацима дотаче тих суза које се беху зауставиле на поцрнелим капцима, и осветљавајући их небеском светлошћу као да је показивало Богу ову унутрашњу ватру која се преливаше чистим бојама, а у тим последњим сузама скупила се ватра што је тај живот спалила....

А кад још прочитах:

„Заиста, заиста вам кажем да ћете ви заплакати и заридати, а свет ће се радовати; и ви ћете жалосни бити, али ће се ваша жалост окренути на радост“....

Самртник покуша да дигне руке, али кад му клонуше немоћно, жалосно рече:

— Тако ти Твојих мука, опрости ми, Господе!

Не могох читати даље.

Клечали смо ћутке, а кученце, зачуђено, стајаше између нас, упирући очи у свога господара.

И кад паде на нас поглед самртников, уста му се још једном отворише и чусмо још тише речи:

— Куцо, немој више грдити Бога!

Живинче, тужно скамучући, скочи послушно клонулој руци господаревој, али та рука беше већ укочена.

Очи му се склопише, из уста се чу кратак и загушен јек, груди се спустише, тело се полако опружи и човек, који је толико препатио — преста да трпи.

* * *

.... И тек кад дођосмо к себи, чусмо тужно завијање пса пред вратима. Узалуд смо се трудили да га умиримо; не добивајући никад заповести налик на последњу кученце није разумело свога господара и испуњаваше сад својевољно оно, што је тако дуго морало. Урлаше, лајаше и дотрчаваше постељи, укоченој руци, очекујући обичну похвалу.

Али му је господар ћутао, непомично му лежаше хладна рука, и кученце, уморено, зинуло и дркћући, трчаше опет пред врата.

Отишли смо, али далеко од јурте лепо смо чули испрекидано лајање неразумног кученцета.

с пољског превео
Лазар Р. Кнежевић

СРПСКИ КОМАДИ
У К. С. НАРОДНОМ ПОЗОРИШТУ

(наставак)

Кад човек погледа на овакво стање националног репертоара, мора се запитати: којим се разлозима руководила управа кад је до овога довела репертоар, и према чему је чинила одабирање кад је националну драму свела само на комаде најновије и два три празнична? Је ли одиста имала каквих разлога кад је то чинила, каквих начела којих се у томе држала, или је просто испустила неговање националне драме као што се код нас испушта из руку све оно што треба нарочито неговати?

Претпоставимо (јер ми не оцењујемо него испитујемо) да је управа, у овоме, имала извесних разлога, и погађајмо сад који то разлози могу бити. Јесу ли наше драме писане тако да због извесних техничких тешкоћа (честе промене декора и др.) не могу представљати? Нису; у осталом, ако се и нађе која таква, зна се како је треба прекројити за позорницу. Је ли за наше драме потребан какав нарочити декор који Позориште из новчаних разлога није могло набавити? Није: са декором који постоји могу се све наше драме дати; овако, мислим, као што се остале дају. Је ли потребна већа и боља глумачка трупа? Је ли, у опште, потребно боље стање целог Позоришта? Потребно је, ако хоћете, не кажем да није, али не за то; потребно је само у опште, не за нашу драму нарочито него за све драме укупно, и управа не може правдати запостављање народне драме рђавим стањем онога чиме она располаже. Оправдање не треба тражити у злом стању Позоришта, него у злом стању драме. На питање: зашто се не дају српски комади, једини одговор који управа може са не-

што разлога дати, овај је: не дају се зато што не ваљају. И одиста, управа је могла мислити, и мислила је доиста, да је нашој старијој драми прошло време кад се могла допадати, и да је она данас без вредности, без интереса, без живота. И она је онда, тако мислећи, могла дићи руке од ње и избацити је сасвим, а само новијој драми, достојној свих заосталих надања, допустити да се, слободно и без икаква устручавања, развија како год хоће не би ли бар она нешто успела кад је већ старија промашила циљ. И тим мишљењем, последња управа је само одржала традицију раније која је тако исто мислила. Ранија управа је то мишљење и исказивала, јавно, у извештајима и публикацијама својим. Каткад га је исказивала смотрено и пажљиво, казујући да међу старијим комадима има доста несавремених, и оправдајући се како публици „изгледа хладно и немо оно што јој је пре потресало душу", и како се због тога не даје старија драма, а једанпут је, категорично и без устезања, и нарочито пазећи да се не компромитује благошћу оцене, изрекла овакав суд о народној драми, карактеристичан, у осталом, што је потекао од оних који су и сами на њој радили: „од свих наших оригинала једва има неколико што се више за невољу него по ваљаној садржини овда онда приказују." И кад су тако мислиле позоришне управе, у току последњих десет и више година, није чудо што је национални репертоар до овога стања дошао. Управа га је занемарила зато што га није ни ценила.

Међутим, управа у томе није имала право. Пре свега, суд њен о старијој драми није тачан. У тој драми коју је она означила као слабу, неинтересантну и несавремену, има комада добрих, интересантних и савремених. Добрих? Зацело, и често много бољих него што су данашње. Интересантних? Свакако, ако ни по чем другом, а оно бар по старини и значају који имају у нашој књижевности. Савремених?... Боље да то питање задржите за садашње комаде јер, ако се савременост једне драме састоји у томе да одговара и данашњем, развијенијем и финијем укусу публике, онда наши данашњи комади, како врло често стоје ниско испод овога укуса, имају најмање права да се тако назову. И после, по чему би старија драма имала бити несавремена? Највећи њен део чине историски комади а комади те врсте никад не губе своју савременост пошто се никад не везују, као други, непосредно за друштво у коме су поникли. Наши историски комади буде данас толико исто интереса колико и некад. Разлика између ранијих и данашњих комада те врсте може бити само у вредности, не у чем другом, а та разлика јамачно не иде на штету оних првих. Ово последње важи још и за неисториске комаде наше, дакле за целу старију драму, коју је управа тако олако осудила. Да је бар управа имала на својој страни критику, да је критика одсудно побила вредност старијој драми па да се Позориште за њом повело, још би му се могло опростити. Али критика није побила вредност њену и није је ни побијала, и није је готово ни узимала у претрес, јер је критика, потпуно појимајући своју дужност, више волела да говори о страним, макар каквим страним комадима него о српским. А оно што је и рекла, најмање је било послушано. Зато што су С. Вуловић и Г. Л. Костић, међу свима старим драматичарима најаче осуђивали Г. Бана а највише његове *Цвети* и *Добрилу и Миленка*, Позориште је највише овога писца одржало на репертоару а нарочито ова два комада његова. Управа се, дакле, јамачно није по критици управљала кад је овако осудила старију драму. По чему се, онда, управљала? По свом сопственом нахођењу? Добро, само да ли је нахођење тачно? Је ли управа, ова или она ранија, у тој цељи, пажљиво и у размацима који допуштају поређење, давала сваки старији комад и сваког старијег писца и оцењивала онда, према личном нахођењу и према мишљењу публике, вредност свакога од њих понаособ, и тек према тој, јединој меродавној оцени, стекла овако неповољан суд о нашој драми? Да ли ових 36 драма које је управа у последње две године дала као једини национални репертоар, представљају један избор, један резултат испитивања и нахођења саме управе и да ли је то све што је она могла наћи у 360 и више драма српских? Јер драма српских, кад се све урачунају, има одиста толико да их Позориште пуну годину дана може давати, сваког вечера и сваки пут другу Да ли је управа (и на ону ранију мислим) тако урадила или као што је у ствари и било, она није ни чинила никаква испитивања са старијим комадима, него давала само оне који су се случајно затекли и, још и од ових, један по један, лагано и без довољних разлога, скидала са репертоара? И да ли је, при том скидању, добро пазила због чега пропадају комади? Ако пропадају због тога што глумци не знају дикцију, нису комади криви и управа није имала права да избаци комаде, него глумце, да научи дикцији. Одиста, управа се није никаквог мерила држала кад је овако занемарила старију драму и овако одабрала новију. Јер да је хтела усвојити мерило јавне књижевне критике, она би видела да историје наше књижевности које се, у недостатку детаљних чланака и стручних расправа, још једине баве критиком српске драме, признају не мале заслуге ранијој драми и цене доста високо вредност њену. А да се, она сама, хтела држати ма каквог литерарног мерила, она не би допустила да у репертоар уђу и ствари које никакво мерило не може пустити и које никакве везе са књижевношћу немају. Јер кад су у репертоар ушли с једне стране *Потпоручик Микица* и *Живот за динар* а с друге стране *Аџеша* и *Црвени буљелар*, онда репертоар позоришни не представља никакав избор и управа се ни на какво мерило не сме позивати. Напослетку, нико и не тражи од Позоришта право литерарно мерило. Кад Позориште распише награде за најбољу драму, онда нека добро пази и строго цени. Али кад не даје награде него само прима на репертоар, и то не радове почетничке него дела призната, шта се ту има устезати? Позориште је ту прост издавач а не високо књижевно тело. И још, издавач коме се нарочито заповеда да публикује српску драму. Законска наређења о Позоришту изриком му налажу да „потпомаже неговање српских оригиналних драматских дела" и да „српске драме старијега доба поправља језиком и сценом како би се ове што дуже могле одржати на репертоару." И та наређења нису само патриотизмом инспирисана, него и потребама оправдана. Ко ће да негује народну драму ако не Позориште? Ко ће да је покаже и изнесе, кад штампа то не чини? Јер штампа, као што ћемо видети, није обухватила целу нашу драмску књижевност и није најглавније представнике њене, а и оно што је од њих изнела, не долази нам често пред очи. Многе ствари нису штампане, или нису скоро штампане, или нису отштампане из часописа које је данас тешко налазити. Ми бисмо, по томе, могли чак и то тражити да их сама позоришна управа штампа, као што је то новосадска чинила, али се задовољавамо и тим да их она само у репертоар унесе, онако као што то француска субвенционисана позоришта чине. И кад француска позоришта, поред онако дивних модерних драма као што су драме новијих француских писаца, ипак не потцењују.... не старију драму, не дела првога реда, него чак ни комаде застареле, слабе, неинтересантне, од писаца којима се у литерарним историјама једва име спомиње, — какве скрупуле може имати *наше* Позориште са *својом* модерном драмом, од *наших* данашњих писаца? Што се, само мало, не угледа на француска позоришта која, с минималним изузетком, сва искључиво своју рођену драму дају? Што се стиди своје драме која је јамачно боља него бугарска а, како уверавају, јача и пунија него хрватска? Нека је слободно изнесе и нека је остави на оцену критици, која, на оцену, једина права има. Нека, без потанког испитивања али и без досадашње попустљивости, изнесе све главније пред-

ставнике наше драме и све главније радове њихове, и оне који су добри као и оне који су мало слабији, јер ми хоћемо да видимо све оно о чему се, по заслузи или по нужди, води озбиљна рачуна у историји наше књижевности.

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

Павле Поповић

– **Велес**. Јужни делови Србинове домовине, Маћедонија и Стара Србија, почињу у наше дане својим нечувеним мукама будити пажњу свега образованог света који се интересује балканским стварима. У толико је потребније било изнети нашим читаоцима слику по којег кутића ове измучене земље, те да би и љубав према њој била живља и јача.

Велес већ и иначе знају многи наши читаоци. Налазећи се с обе стране Вардара у подубљој долиници иза таорског теснаца, Велес лежи у врло живописној панорами. Источњачка варош с кривудавим уличицама, с дрвеним кућама, с надвишеним доксатима, са зидовима толико високим, да заклањају куће, с танким минаретима, с ћепенцима пуним солунског кожарског, пушкарског и другог еснапа, с по којим хамамом, с по којом чесмом — Велес прави особити утисак на путника, који није раније виђао турске вароши. По несрећи ни репутација му није данас најбоља: бугарске шовинисте, које су се у њему угнездиле, права су опасност нарочито за Србе путнике из Србије; у сваком путнику одовуд назиру они само агитатора који прети њиховим аспирацијама

Велес је на самој железничкој прузи. Данашња варош је нешто мало севернија од старог Велеса (или Вилаоре) од кога се и сад виде неки остаци. У Велесу је седиште турског кајмакама и осталих административних органа, преко којих Турци управљају велешком казом. Велес броји на 15000 становника, од којих су већина Срби.

Историја Велеса је врло стара. Најтачнији приказ њен имамо у I. *Братству*, органу Друштва Св. Саве, у коме ју је врло лепо насликао г. Љуба Ковачевић. Данашња пак судбина ове старе српске вароши врло је тужна и жалосна; сунце слободе засењено је у њој још на крају XIV. века Али ако доиста река буде текла куд је и некада текла, и Велес ће морати доживети бољу судбину.

— **Тунел на прузи Скопље — Митровица**. Везујући два важна српска места: Скопље и Митровицу ова је железничка пруга за нас Србе од нарочитог значаја. На њој је, по лепоти, од највећег интереса Качаник из чијег је рејона и тунел којега слику доносимо у овом броју.

– **Изненадна бура** *(сликао Адолф Шрајер)*. Овај немачки сликар, који се дуго времена бављаше у Паризу и к г због тога и Французи својатају, нарочито је познат као одличан сликар коња. Већики низ његових слика рађен је по студијама из природе, због чега је много путовао. Пре тридесет и неколико година путујући за Арабију задржао се и у Србији.

„*Изненадна бура*" веома је карактеристичан покушај да се представи сцена у којој коњи, у најбешњим покретима, имају главну улогу. Малоруску кибитку, у којој је некакав официр, вуче преко широке степе упрега од пет жустрих омањих коња Тешки и мрачни облаци ваљају се над степом са чијег друма вихар већ диже гомиле праха јављајући бурин скори долазак. Севнула је већ и прва муња, те коњи у паничном страху од ње полетеше највећим тргом. Крцкају осовине, точкови ће мислиш попадати, цепа се заклон на колима, ждрепчаници се већ поломили. Са највећом муком успева јахач да задржава свога коња.... И ако репродукција није у стању да изнесе и боје којима се сликар служио за постигнуће потпуног утиска ипак оку не може измаћи снажни утицај тонова који је сликар постигао контрастима између светлости сунчанога зрака што на упрегу пада и мрачности широке степе и облацима превученог ваздуха.

— **Лов на пастрмке**. Зна се да се риба пастрмка највише налази по планинским рекама и потоцима где се не може ловити као у тихој води. Због несигурности у отворену простору бистре планинске воде пастрмка се највредије бави у склопу речнога камења и стеновитим шупљинама, налазећи ту највише заштите. Колико је мало и ту сачувана од човека, показује наша слика која представља пастрмчаре на Неретви у Херцеговини. —

— **Коњиц**. На железнику између Сарајева и Мостара, скоро на његовој средокрађи, лежи веома живописно мало српско место *Коњиц*. Положајем и романтичном лепотом своје околине он је место које путницима пружа реткога задовољства и уживања.

— **У Гучетића врту** *(скица г. М. Мурата)*. Удаљен за по сахата броћења од Дубровника лежи познати и знаменити врт старе српске племићке породице Гучетића. Раскош јужнога неба није над њим комрачила: најлепше руже, нежно воденo биље, сочне агаве, раскошне пóме, вити чемпреси .... красе овај врт у ком се некада за ведрих ноћи и прохладних вечери скупљала елита дубровачка да већа о добру и напретку Дубровачке Републике, да слуша рецитовања слављених песника и, нарочито, да се диви и одушевљава духовитошћу најлепше Дубровчанке: песникиње Цвете Зузорићеве.

Један мален угао тога врта снимио је г. Мурат, али она женска фигура чини ми се да је плод његове маште Ако би ме упитали; за што је у црнини? не знам да ли бих погрешио, ако бих вам одговорио: из жалости за великом прошлости која се више никад повратити неће!

НАУКА

Општа глад. Чувени хемичар, физичар и спирит, Виљем Крукс, председавајући на конгресу Британске асоцијације, који је био у Бристолу, месеца септембра прошле године, отворио је седнице говором, којим је предсказао скоро наступање опште глади и пропоручивао средства да се она отклони. Ево података на којима он оснива своје прорицање. Сви народи кавкаског племена, којима је насељена Европа, Северна Америка, већи део Азије, Африке и Аустралије, хране се хлебом од зрна, нарочито — пшеницом.

Ово је племе 1871. године имало на земљи 371. милијун представника, год. 1881.—416. милијуна, 1891.—472. мил., год. 1898.—516. милијуна. Ако се овако брзо буду и даље множили, онда ће на крају XX. столећа број душа, које се хране пшеницом и уопште зрновим хлебом, нарасти до *једне милијарде и сто тридесет пет милијона*. Да ли ће их земља моћи исхранити?

Ако се узме да, за исхрану једнога човека преко године, у средњу руку, треба скоро један и по хектолитар зрна (у Енглеској — 2,18), онда на крају XX. столећа, требаће око милијарде седам стотина милијуна хектолитара. Каква је данас земљорадња у целом свету, то јест, каква је данас продуктивност земље, она даје средње 11,4 хектолитара на хектар (у Енглеској — 26,5) а у Русији — 8...) са колебањем час на једну час на другу страну. Тако је у 1895—1896. години општа жетва пшенице дала око 950 милијуна хектолитара, а у 1897 до 1898. само 698. милијуна. Међутим, за исхрану садашњег броја људи ове године (516 милијуна) нужно је не мање 845 милијуна хектолитара зрна. Тако ове године неће бити глади у свету, само због остатка прошлогодишње жетве (око 109 милијуна хектолитара), а у будуће — размери свакогодишњег хлебног дефицита стално ће се повећавати, ако се само не увеличају поља за усеве или не порасте продуктивност земље. Ну земљиште за усеве не може расти безгранично. Узев у обзир климатске и географске погодбе, Крукс износи преглед свију покрајина, које се сматрају као светске житнице, набраја количину земље, која и данас лежи необрађена и, изводи закључак да, ако би се сва, за културу подесна земља засејала, то би при садањој њеној продуктивности (11,4 хектолитара на хектар) могла дати само једну милијарду двеста милијуна хектолитара зрна, то јест, толику количину, која би могла исхранити само 750. милијуна становника, који ће се у 1931. години намножити. И тако ће по мњењу Крукса, после 32 године на земљи наступити апсолутна глад, ако само земљорадништво буде ишло путем, којим оно сад иде.

Ма оно не може ићи тим путем. Земља бива сваке године слабија. Продуктивност њена све је мања, пошто из ње извучемо азот, а ничим га не заменимо. Значи, да глад може и раније, пре 32 године наступити.

Набрајајући затим сва средства, којима се може избећи глад, Крукс напомиње градске нечистоће, од које се азот непроизводно троши; о слагалишту салитре, која се такође могу лако истрошити; о гомилама гуана које су већ сасвим потрошене; о усевима легуминозних растиња, која имају особину одржања азота у земљи, а на крају крајева — о могућности хватања азота из ваздуха

страна 89 погрешно стављена иза стр. 91

с помоћу везивања електричном варницом. Кад сва ова средства за повећање производности земље буду исцрпљене и годишња количина зрнова хлеба застане на своме максимуму, кога иначе неће бити довољно за исхрану намноженог човечанства, онда ће се обратити последњем н. пр. пиринчу, банану и другим тропским заменама хлебу, а кад и то нестане, онда ће хемичари справљати хранљиве предмете вештачким путем из неорганске природе, што се и сад чини у доста великим размерима.

Ето о чему већ почињу мислити велики умови западне Европе!

П. К. М.

КЊИЖЕВНОСТ

КРИТИКА

Secesija. *studija . o . modernoj . umjetnosti . od . Ive Pilara. Zagreb. 1898 . tisak, dioničke · tiskare.*

Vladimir Jelovšek: **Simfonije** *MDCCCLXXXXVIII. Ne prodaje se.*

(свршетак)

Видите, када говори о свом народу, почетно слово му је велико! — Тако у „Staroj Bajci“ пева фразеолога и лажног патриота, каквих и ми имамо пуно, какав је био 1867., какав је 1896.

А у тренуцима које је сваки имао, када се песница немоћно стеже а жиле на слепим очима бију, када човек осети своју немоћ да се бори противу зла које триумфује, он кличе гневно, с претњом, крвавом претњом:

Rugajte se crvu, koj' se smjelo vine,
U lazurne sfere k svetim idejalim';
Koj' se drzne dići iz bulvarskog blata
Svoju glavu kličuć: „Naprijed!“ onim malim

Rugajte se njemu! — Al' se slika m'jenja....
Danas klik se ori svjetine što vrvi;
Danas prši smjelo zastava crvena;
Danas grâd kamenja vaša stakla mrvi.

— — — — — — — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — — — — — —

Al' zaludu vaše molbe, suze, kletve!
Kroz dim od pušaka, kroz dim od topova,
Halelujah naše pobjedno se ori;
I iz krvi mrtvih sviće doba nova!

С крепком и животворном вером у напредак, у лепши и достојанственији живот човеков, хрватски *декадент* пева:

Jz tmine ove jednom će se vinut
Na piramide vječite slobode
Sav ljudski rod, jer iskru jošte ima
U svome srcu us sve gr'ješuć zgode.
I tad će kliknut ponosno „Sloboda!
Jednakost, Bratstvo! Nek je svima dano!
I bit će jedno srce, jedna duša,
I bit će suncem sreće obasjano!

Тако не пева умно, морално и нервно сатрвени декадент, тако пева племенита младост која у животу тражи више циљеве но што су трбух и каријера или болесни и себични живот декадента.

* * *

У последње доба опажа се у хрватске млађе интелигенције један нов покрет, који се зачео у Прагу. Под утицајем професора Масарика она је почела речју и књигом ширити своја начела. Хрватска омладина хоће да зајази ону провалу која постоји између „господе“ и „пука“, она мисли да љубав према народу није у празним фразама о прошлој слави и величини, у пергаментима и у фиктивном „државном праву“, него у некористољубивом и истрајном раду за његов економски напредак, за умно и морално подизање његово. Они се у томе одвајају од старијих: сецесионисти у политици, сецесионисти су и у књижевности. С исто онолико одлучности с колико траже препорођај у политици, у свима својим листовима тражили су га и у књижевности. Њихови песници певају ређаве патриотичне песме, величају Звонимира и Зрињског, њихови приповедачи, изузев Козарца, цртају живот њихове народне аристократије, а Млади хоће да се књижевност приближи народу, и траже других и модернијих мотива.

Ја тако разумем ове две књиге. Незадовољни са садашњим стањем своје књижевности, желећи и у њој реформама, они траже других идеала. Од Чеха и Немаца дошле су им идеје декадентства; они су у неколико дали тај облик својим делима, али у основи то није декадентство, то су само предзнаци модерне, реалистичке, слободне уметности. Правило је, да нове имају увек оштар облик, али борба и живот редовно сачувају само оно што је здраво и потребно. Када је код нас покољење од седамдесетих година повело борбу противу тадашње наше књижевности, оно је у одрицању ишло толико, да је један део његов чак одрицао књижевност у опште. Младо покољење хрватско у борби противу болесне своје књижевности узима декадентско оружје у помоћ. Смер је паметан и користан, то је главно. Што се тиче њихова спољњег декадентства, нека покушају: време ће пресудити, и оно што буде ваљало, остаће. На крају крајева, добрих и ређавих књижевних праваца и нема: има само добрих и ређавих књига.

Децембра, 1898. **Јован Скерлић**

УМЕТНОСТ

ПОЗОРИШТЕ.

Сеобa Србаља, драма у пет чинова, с певањем, од Ђ. Јакшића. Музика од Д. Јенка. — У Народном Позоришту 6 фебруара 1899 (први пут).

Сеобу Србаља написао је Јакшић 1862. (штампана 1863 *) и она је први драмски покушај песников. Пореклом из познате цветне књижевне периоде и најбујнијих момената поезије Јакшићеве, она у себи носи одређеније и искреније но икоја друга одлике и слабости времена и темперамента песникова. С романтичном колевком широких али још топлих и искрених патриотских идеја, спустила се она, за славом, у дубока непозната времена имена српског. Она је по имену историска, али по генијалној слободи Ђуриној, не знајући и не мареће за тачност њену, одбегла је она у далеко незапамћено доба, далеко од загушне стеге граница, историје, охолог владара, накалупљених грчких свештеника, укруђених дворана и несрећног изгубљеног себра; далеко у оно увек срећно непознато доба првих витезова, наивне, пуне слободе, оног увек пуног поетске чари незнаног, далеког..., величине пророка, судбине, жртвеника, богова: где ће у широком, слободном оквиру душа песникова дати маха свем полету своме, свој бујности својој; где ће око сликарево наћи најлепших боја, најмрачније сенке, најслободнијег зрака, и песма бујна најзаноснијих певача: где ће народу који искупљен око белих шатора, под ведрим небом, с главарима већа и бира домовину, опевати њене дивоте како је само он умео

— — — — — — — — — —

„Гле долину како се развила
К'о мисао заљубљене душе
Тихо с' смеши цвећем и мирисом“ и т. д.

или кршевиту Бојку,

„Узвишену каменим горама,
Одкле итра дивокоза очи
Кроз облаке и громове учне
Презирући ловца и тетиву,
У камене поноре обара“ и т. д.;

*) На расписану награду Матице Српске (100 дук.) за историску драму стигле су Јакшићева *Сеоба Србаља* и Ј. Суботића *Немања*. У врло похвалним оценама, Др. Ј. Андрејевић и Ј. Ђорђевић, досудили су награду првој

јунака српског под штитом, копљем тетивом и стрелом, сјајним мачем или

„... Токе на грудма витешким,
Што су мрком крвљу покапане“,

или ноћ под шатором, бледо лице самртника, месечину, сенку Лалину, црну одећу старога пророка, седе власи стараца, шарену живописну гомилу: народ, главаре и свештеника око жртвеника: све како годи сликарском колориту песникову; или тугу стараца за старом домовином; безбрижну, веселу песму, ћеретање младежи; злобу, пакост; па љубав, љубав, вечиту љубав Јакшићеву; љубав дубоку, неизмерну, несрећну.

Јакшић је лиричар, лиричар у песми, лиричар у приповетци, лиричар у драми. Ако су његове трагедије сиромашног драмског карактера, ако је њихова лепота још у лирским местима, живој дикцији, лепим стиховима, за *Сеобу Србаља* може се рећи да је сва песма: лирика наивна, свежа, бујна; песма искидана, строфе неједнаке, невезане, несиметричне, али стихови прекрасни, а речи су речи, речи живе, силне, речи Јакшићеве.

Од трагедија Јакшићевих у *Сеоби Србаља* је најлепших лирских места а најмање драме. Она је без целине; калејдоскоп лепих поетских слика; радња слаба, никаква. Карактери нешто и изведени, али за се, невезани. Подела на чинове потпуно произвољна. Сценерија сва примитивна, невешта; личности се гурају на позорници. Једном речи *Сеоба Србаља* је врло мало или једва трагедија. Али је она дивна песма, и то још не значи да се она не може чути и на позорници, или мање још зар, да јој народно позориште не може поклонити више пажње, но што је то овог вечера учинило.

Нар. Позориште није скоро имало прилике да утроши више но што се то овог вечера од њега очекивало за Ђуру Јакшића, и ако се оно није никад штедљивије показало. Глумце млађе треба уводити у српски репертоар, нарочито навићи на стихове, које старији тако избегавају и малтретирају, али је опасно поверавати им судбину целог комада; а још су мање те пробе срећне на Ђури Јакшићу, код кога је све што се могло дати живота на позорници, са лепом дикцијом стихова, остављено на милост и немилост добрих глумаца.

Г. Љ. Станојевић играо је добро; бар *Љубиша* по својој неодређеној боји код Јакшића допуштао је многе слободе, које иначе г. Станојевићу нису увек без замерке. Он је у *Љубишу* унео живота, и колико толико изговарао стихове, а ми би били срећни, кад би само ову похвалу бар већини могли дати.

Сеоба Србаља је Јакшићева песма, и њене стихове требало је чути. Она се може и играти, треба је говорити с осећајем, али је пре свега и највише треба чисто и лепо говорити, наглашавати, декламовати. Међутим они су с таквом фамилијарношћу говорили најбујнија лирска места и најлепше стихове, да су неке сцене биле не само досадне, него и смешне, као нпр. *Белушева* (г. М. Петровић, који је иначе доста предано играо) у познатом лепом монологу

„Баш да сунце, невернице, љубиш
Зраке бих му мачем потлачио,
Мртог бих га теби положио,
Да му лице ледено целиваш. —
Невернице! —
— — — — — — — — —
Смејаћу се, а ти ћеш плакати,
Заплакаћеш ако суза имаш,
Али зима мојега осмеха
Сузе ће ти следити неверне —
Невернице!“ и т. д.

Босилка (г-ца Петковићева) била је добра. Она (као и Љубиша) има најлепших лирских места, али је на позорници најдосаднија личност: без везе с радњом, заборављена од свих несрећна љубав, сама туга, вечити плач. Што је за похвалу код г-це Петковићеве, то је нешто декламације, коју је она усамљена у томе међу осталима, доста срећно извела.

Од глумаца заслужнија је овог вечера г. Јенкова музика, која је нарочито са познатом и једном од најлепших хорских песама његових *Богови Силни*, у живописној слици пред жртвеником, дала леп утисак. Наша публика воли комаде „с певањем“, и тај апетит (разуме се већином без великог укуса и избора) могао би се код оваквих комада мало и експлоатисати. Све једно, само нека то побуди већи број да чује Ђуру Јакшића.

m.

РАЗНО

Сриске народне песме на мађарском језику. Као што јавља „Бранково Коло“ за кратко време изашло је и друго издање српских народних песама у мађарском преводу *Едварда Марјаликa*, професора у свеучилишту Будимпештанском. Прво је издање било књижевног одељења *„Друштва Св. Стевана“*. Ово друго пак издало је *„Франклиново Друштво“* у свом *„Olcsó Könyvtár“* (збирка најодабранијих дела светске књижевности) коју уређује Павле Ђулаи, песник и професор мађарског језика и књижевности у свеучилишту. Преведени је наслов овога издања: ***Краљевић Марко.*** *Јужнословенске народне баладе из XIV и XV века. Из оригинала превео Едвард Марјалић. Б.-Пешта. „Франклиново Друштво“, мађар. књиж. завод и штампарија. 1899.* — Стр. 234. Има врло леп предговор и 31 песму. — На српске народне песме у мађар. преводу изашле су две красне критике од Јене Ракошија, једног од првих мађарских драматичара, критичара и журналиста. У једној вели, говорећи о мађарским песницима: *„Ако желите сазнати шта је песништво, читајте Омирову Илијаду и Одисију и сриске народне песме!“*

*

Свесловенска Матица У Петрограду се саставио одбор који је већ држао и свој први састанак за оснивање *Свесловенске Матице.* За председника одбору изабрат је Комаров, а исто су тако изабрата и четири пододбора: руски, западно-словенски, јужно-словенски и одбор за грађење дома Свесловенске Матице.

БИБЛИОГРАФИЈА

КЊИГЕ

Изашло је из штампе и VII коло (1898. г.) Српске Књижевне Задруге. По бројном реду Задругиних издања оно је од ових књига:

44. *Житије Герасима Зелића архимандрита*, свеска II. за штампу приредио П. П. Ђорђевић. Цена 3. дин.

45 *Еиске песме Јована Суботића*, свеска I, за штампу приредио и предговор написао Љубомир Стојановић. Цена 3. дин.

46. *Приповетке Лазе К. Лазаревића*, свеска I, за штампу приредио и предговор написао Љубомир Јовановић. Цена 2 дин.

47. *Горе доле по Наиљу*, путничке цртице др. Милана Јовановића, за штампу приредио др. Никола Вулић; предговор написао. А. Гавриловић. Цена 2·50 дин.

48. *Уједињење Немачке*, написао др. Драгољуб М. Павловић Цена 3. дин.

49. *Векфилдски Свештеник.* написао Оливер Голдсмит, превео и предговор написао др. Љубомир Недић. Цена 2 динара.

50. *Искрице Николе Томазеа.* за штампу приредио и предговор написао Данило Петрановић. Цена 1 дин.

Сва досадашња кола књига могу се добити преко повереника или непосредно од Управе Српске Књижевне Задруге. и то: I. II. III и IV по цену од 7, V. VI и VII по цену од 10. а сва кола заједно по цену од 6 динара од кола.

„**Нова Искра**“ излази 1. и 16. у месецу — Цена: на год. 16, по год. 8, четврт год. 4 дин.; ван Србије год. 10 фор. или 20 дин. у злату. — Претплата и све што се тиче администрације шаље се Парној Радик. Штампарији, Кнежев Споменик бр. 7.

Власник и уредник *Р. Ј. Одавић.* Парна Радикална Штампарија кн. спом. бр. 35.

6. БРОЈ БЕОГРАД 16. МАРТА 1899. ГОДИНЕ ГОДИНА I.

ШТА ТИ СЕ НАЈВИШЕ ДОПАДА?

Драги М.

Дакле једва једном. Не знаш како те жудно ишчекујем. Тако близу, па ипак тако далеко! Дођи што раније вазда ти верној *Љ.*

П. п. Ово ти управо и хтедох рећи: размисли о питању, шта ти се највише допада. *Увек иста.*

Тако близу, па ипак тако далеко! И сад ми се чини управо најдаље, сад, кад мнидијах да сам ти најближе. Лекар ми је и опет забранио да изидем. И ја се морам победити, јер он ми рече: „за један часак радости....“ Не остаје ми, дакле, друго, но да се разговоримо онако, као кад бејасмо — тако далеко.

И ево, ја ћу да ти пишем, пишем о питању, што си ми га поставила. Али како ће се један, како штур чинити овај одговор! А како се на то много лепше дало одговорити! Да, да, у *твом* би друштву то тек могућно било, ту бих нашао толико подстрека, ту бих управо само прегледао слику, коју ми ваља изнети. И зар би могло бити лепшега одговора?

Ну ти ћеш ми опет и овако помоћи. Та без тебе не умем да изнесем ни једну мисао. Погледам на сто, видим књигу, *с тобом* сам је читао; погледам слику, шума у јесен, — о, како би се било красно ту *с тобом* проћи; погледам огледало, али оно није постоље за тако красну слику као *твоја* што је; перо, којим пишем, не слуша ме но пише *твоје* име, као што би и писаљка све хтела да *твој* лик нацрта. Као што видиш, свака ме ствар, па и најмања на тебе подсећа, свака ствар као да си ти сама. Видиш ли, како ми преносимо све ван нас, што се у нама збива? Како *тиме* тумачимо све што се око нас догађа, како цео свет насељавамо својим сновима?

Др. Јаков Командер Кудина

Ја те нисам видео ни како са оном анђелском побожношћу клечиш у цркви, ни како милокрвно деци делиш хлеб, ни како смерно прелазиш преко улице. Кад те видех први пут, не беше то ни у вреви велике забаве; не, — у рано јутро, краснога пролетњег дана као девојче од шеснаест година јуриш ти са својим другарицама да уграбиш први ђурђевак, што сте га угледале. Лице ти се зажарило, очи су сјале необичним жаром, груди се надимале, здравље, свежина — лепота бије из целе твоје прилике. Слика, која се никад не заборавља!

И красно јутро и дивно место и цела природа одговараху онда твојој природи, а твоја природа сасвим природи лепога пролетњег јутра. Слика, која се никад не заборавља!

Одједном си застала. Руке си ставила на прса. Дубоко и одмерено си удихала онај свежи јутарњи ваздух.

„Сваки дах дуката вреди. Колико ли сам већ удахнула! Ја сам врло богата!“

„То ти је у мираз,“ рече ти једно бледо, слабуњаво девојче.

„Здравље је највећи мираз,“ одговорила си олако, па отрчала даље и оставила је у трку далеко, далеко за собом.

Тако те видех први пут. Слика, која се никад не заборавља!

Желиш ли још да ти речем, шта ми се највише допада?

Кад смо се шетали руке у руке по уској стази, па ћеретали дуго и много — и одједном занемели. Ћутање је трајало дуго и много, управо као и ћеретање. О, како је слатко то ћутање. Осећам као да се твоја мисао, твоје осећање, твоје жеље и чежње проткивају потпуно с мојом мишљу, с мојим осећањем, с мојим жељама и чежњама. Ти се тренуци не дају исказати, не дају исписати, зато се и неми, а свако се боји да слабим речима — што су тако рђави знаци за оно, што нам се у души збива — не наруши ту свету тишину.

Желиш ли још да ти речем, шта ми се највише допада?

Кад мноме облада сета, кад очај прети да затре сваку искру наде у мојим грудма — ти стављаш своју руку на моја плећа. О како сам слаб, како незнатан, како ништаван у том тренутку, о како снажна, како достојанствена, како узвишена ти тада! Тâ слаба рука кадра је да дигне силне терете с душе, да разведри, да охрабри, да оснажи, да у борбу поведе. Она је кадра да покаже мету, *чему* и *зашто*. Како се низак, кака рђав чиним сам себи; како узвишена, како дивна слика, која слабе диже!

Желиш ли још да ти речем, шта ми се највише допада?

Али не, та ја и не знам шта ми се највише допада. Све то, све ми се чини само љуска, а да не могу још да допрем до језгре. Ја не схватам, не могу да схватим не могу да признам, што ми се само као призрак јавља. Али толико знам, да је *с тобом*, да је *на теби*.

Хоћу да цртам — његов лик; хоћу да пишем — све што је на њему; певам — његове песме, склопим очи — он сам стоји преда мном.

Како је величанствен! Како је силан, како неодољив! Шта је то? Да ли је то збиља љубав, поштовање, обожавање, шта ли? Па *како* сам му одана! Не, он то не може знати, нити се то да исказати. „И рећи ће да не хајем за њега а ја хајем и душицу дајем!“

Све више осећам, да га нисам достојна. — Како сам га само могла придобити?

. . . . . .

Па реците, добри људи, да човек не ствара лепо од онога што воли?

Београд 1892.

Hugin.

FATALITÀ. СУДБЍНА.

ПЈЕСМЕ АДЕ НЕГРИ

СЛОБОДНО ПРЕПЈЕВАНЕ СРПСКИ

(НАСТАВАК)

X

УТВАРЕ

У су́тон талас по морској пу̏чини
Посматрах, па̀жња су̏штâ,
И с обале ми се видјет' у̏чинӣ
Грозних аве́тӣ ту̏шта.

*

Косе им витлаху около ли́ца,
Кињаху груд им а̀лге,
А као челична сја̀ху оштри́ца,
Док оне лећаху брујећи тужно,
Под њима морске да̀лге.

Ти̏хо се та руља ни̏з воду су̏ља
К мени, и једва чу̏јно
С уздахом шапат јој из уста ку̏ља,
Те страх ме обузе, и кроза срце
Крв ми потече бу̏јно.

То самоубице и жртве би̏ше
Којима нож из гру́ди̏
Вираше; мѐд њима било је ви̏шѐ
И оних којима бродо̀лом негда
Живо̀те узе ту́ди.

Рекоше: „Како је на земљи?“ Ја̂ им
Казах: „плаче се, ко̀ље̂;
О жи̏ви̏м очајне идеје га̂ји̏м,
И мислим да вама мр̏твијем ипак
У мору јесте бо̀ље̂.“

Рекоше: „спусти се у воду, о̀ди
Предај се вјечну ми́ру;
Тијелом живећи духу се шко̀ди̏,
У смрти срећа је, пријатно биће
Теби у хладном ви̏ру.“

*

.... И гледах ў̀тваре по тој пу̏чини
У дну вечерње та́ме̂,
И сиње море се мени у̏чинӣ
Згодна постеља за́ ме.

XI

ДОК САМ ЖИВА

„Нигда се не смијеш, — рече ми
о̀на; —
Пјесме ти, препуне клетве и лѐда,
Јече ка' смртна зво̀на.
Ти не знаш за пјесме ње се дијеле
Пољупци пуни мѐда.

Ти не знаш за пјесму силену, ја́ку,
Што збаци ко̀прену па лети го̀ла
По суром чак обла́ку,
И сипље цвијеће крилима својим
Хитрија од соко̀ла.

Ће ли си, пјѐвице, рођена би́ла
У чијим пјесмама јада је до̀ста?
Каква л' опака вѝла
Малу те опчини?“ — Роди ме — рекох —
Колиба једна про̀ста.

Из блата проклијах. Из васи̏оне̂
Људскога јада се до мене сро́за,
За̀ срце да при̏оне̂,
Јецање подобно пјесмама које
Пуне су самих гро́за̂.

На̀ срце капљице крви црвѐне̂
Капљу ми и̏з срца храбријех љу́ди̏
Витешке од рево̀не̂,
Што живот дадоше када требаше
Слободи бра̀н од гру́ди̏.

Из ку̏ћа̂ њѐно је умрла на́да,
Њѐно се очајна гомила ти̏ска̂,
Зле глади зла плеја́да,
И ње се за хљебом жуђеним црним
Дјечија чује пи̏ска;

Из радионица пунијех ди̏ма,
Праха и тутњаве од покрета́ча,
Што целу зграду ци̏ма̂,
Ће ваздух јектичав удишу груди
Болесне јадних тка́ча̂;

Са пиринчевијех влажнијех по́ља̂,
Из оних црнијех, суморних ку̏ћа̂,
Ће влада вјечна бо́ља
Дјѐвица̂, чија се у име божје
Ту мрзне младост вру̏ћа̂, —

Допиру до мене очајни гла̂си,
Муче ме, гоне ме, душу ми ти̏штѐ,
Те ми се срећа га̂сӣ;
Помишљам на оне који с неправде
Вјечито само пи̏штѐ.

Весеље и радост и љубав бјѐжѐ
Од мене, жалости постајем дру́га,
На̀ срцу зла ми лѐжѐ,

А свако добро ме ȉздаде, терно
Оста ми само тȕга.

Бол овај што к Богу гȍре се крѐћê,
И што ми уз душу силено прȉста
Те никад минут' нѐће,
Божанској моћи је подобан, која
На крсту крепи Хрȉста.

XII

НА БРАНȊКУ

Пролазе сузама сви обливѐни,
Мртвачки сандук прȁтê;
Смртни су остаци флором скривѐни,
Погибе ком они вељаху: брȁте!

Сунце се смијѐшȋ, пролѐће цвàтȋ,
Ал' с њихних тужних бóрâ
Гȍлемâ њихова туга се чàтȋ, —
Бескрајно мио им бити је мóрâ.

Друштвене дужности та жртва нȍва
Спава у смртну сјѐну:
Нà кући радећи пао је с крȏва, —
Здроби се и мртав оста у трѐну.

Млад, лијеп и снажан, налик на цȉна,
Родитељ дјеце мȁлê,
Сад оде онамо ђе вјечна тмȉна
Самртне Стиксове застире вȃле.

Сада се његови смртни остáци
Онамо ето нȏсê
Ће влада заборав. Пјевају ђáци,
А други дȗши му покоја прȍсê.

И мисле јадници — знате л' о чѐму?
Душе им каже јѐка:
Радници ратују војну голѐму, —
Јамачно иста их кончина чѐкâ.

Дјечицу имају и вјѐрну љȗби,
Пред собом мету јȁсну,
Ал' све то тренутак може да згȕбȋ,
Чим само судбини ћефови прȁснȗ.

Неки ће с кровова, с високих скȅлâ,
На неке свод ће пȁсти, —
Ах да бар јȗнáштво њихових дȇјлâ
Не крије кȍпренȏм заборав тмȁстȋ!

Нико се палима неће да дȉвȋ,
Заборав спомен хȁрâ:
На мјеста мр̑твијех ступиће жȉвȋ,
Јер свак се за себе самога стȁрâ.

Коприва бујаће с њихових рȃкâ
С коровом многим ȉнȉм;
Празником свјетина, тражећи зрȃка,
Шетаће по трухлим костима њȉнȉм.

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

Демир Капија.

ЉУБИЧИЦЕ

— TENIG MARGHETT —

Сво нам доба љубичице, љубичице аметистове боје, љубичице нежно љубичасте, љубичице плавкасте, љубичице угасите, љубичице беле као снег, љубичице весника пролећа....

Деца гомилама иду да траже, по брежуљцима, поврај живе ограде пуне пупољака, на обалама поточића обраслим метвицама, по ситној трави ровова, пољску љубичицу заносна мириса која ће донети то вече дах пролећа у мрачне колебе.

Богаташка кћи, пролазећи кеом, где су цвећарке изложиле своју мирисаву робу, застаде крај котарице у којој су љубичице из Парме, још влажне, у пуној свежини своје ружичасто плаве боје. Извади сребрни новчаник, а осмех озари њено бледо лишце кад је прикачила љубичице, сасвим близу срца, као залогу сунца и мириса.

Сеоска учитељица показује азбуку једноликим гласом непажљивој дечурлији. Дубоки уздах оте јој се из груди, њене тужне очи, јадне очи уседелице која је много плакала, лутале су од црне табле по белим зидовима, по чупавим главицама њених ученица.... али она опази на своме столу у земљаном лончићу љубичицу, и нагло се саже. Кад подиже главу беше сва освежена додиром цвећа, опијена његовим мирисом, чело јој се разведри, те предузе свој посао са више воље.

Млад, плав потпоручник, утегнут у свој мундир, иде веселим кораком у касарну, певушећи не знам коју љубавну песму.... крај позлаћених путаца на својим грудма има две беле љубичице у пола скривене, од којих му долази заносни мирис као из мајушне кадионице.

Господин парох враћајући се кроз шуму од једног болесника опази много љубичица украј пута.... господин парох не може срцу да одоле; саже се (не без муке, јер му костобоља досађује) и набра себи киту љубичица, као каква девојчица. Кад дође кући ова ће кита замирисати у његовој соби за рад и одушевиће га за беседу коју му је тражио Његово Високопреосвештенство.

Госпођа се спрема за игранку, сва је у бело, врло лепа вечерас. „Чиме ће се закитити госпођа? Камелијама, белим каранфилима....“ Не, госпођа неће ништа од свега тога. Она узе из венецијанске кристалне вазе киту пољских љубичица и сама је намести у своје злаћане влâси.

Бака, врло стара, мала, смежурана као суха крушка ситно корача булеваром. Шта носи? Ките љубичица што је јутрос купила. Ове љубичице изазивале су, у свету њених потавнелих успомена, велики низ пролећа, када је ово цвеће будило у њеном срцу осећања толико мила и нежна, колико су данашња тужна. Куда ће? На гробље, да однесе ово свеже обележје месеца марта својим милим покојницима, који почивају у хладним ракама.... Понела је више кита, јер, туго моја! има млого покојника.... Кад је ко толико остарио, млоге је своје и посахрањивао!

Па сад и нема другог ничег на гробовима до љубичица, ките љубичица, љубичице разбацане по мраморплочама, по позеленелом камењу, по непобусаним гробовима.... Она распростире на овом тужном месту диван мирис, а можда ће њена мирисава душа, душа нежне љубичице, понесена поветарцем доспети до душа упокојених које блуде по плавом небу.... О љубичице, мила љубичице, љубичице аметисмове боје, љубичице, весниче пролећа, ти си краљица месеца марта, месеца пупољака, месеца младе траве и бадемова цвета!

Ти си цвет који мирише у соби сироте раднице и у будоару велике госпође; цвет који краси груди озбиљна професора коме кад тебе угледа као да се поврати младост и веселост; цвет кога грицка кириција терајући своје коње тамо доле на великом друму гаскоњском.... Ти јављиш просјаку, који вуче по путу своје боно тело, да су настали лепи дани; ти улеваш у срце момчади, која су пошла на орање, неко непознато узбуђење, неку необјашњиву нежност....

Тобом ће данас сестра старог свештеника окитити Олтар Свете Богородице; ја само тебе желим на своме гробу (ако икада дође који пријатељ, да се за ме Богу помоли), желим тебе, као једну од својих најмилијих успомена, о љубичице, мила љубичице, љубичице боје аметистове, љубичице нежно љубичасте, љубичице плавкасте, љубичице беле као снег, љубичице краљице месеца пупољака, месеца младе траве и бадемова цвета!

С ФРАНЦУСКОГ
Étincelle.

МЛАДОСТ ЈЕ МОЈА....

Младост је моја скривена у тами,
Пролеће јасно као санак прође,
И ја се нађох тако у осами
Када јесен дође!

Не жалим дане срећом обасјане,
Радости чашу ја нисам ни пио;
На крилу буре и судбе незнане
Ја сам вечно био.

Ал' волим живот.... Овај цветак нежни,
Што му жуто лишће и круна бледа,
Што мирно чека зимњи покров снежни —
А у сунце гледа!

1899. год. **Сокољанин.**

SPONDEO....

Слика из универзитетског живота

(свршетак)

Замишљала је оно ода шта се плашила, што јој је и изазвало сијећање: Кад је се њезина кула рушила, чим би метнула на њу каро-десетицу, зар се може одржати сада, зар може одољети тежини докторске дипломе? Прије је краљ са срцем био једнак по тежини дами са срцем. Сада ће краљ бити тежи. Прије је и краљ био ништа, а сада постаје ништа, и то велико ништа.... Или могла би, на злу срећу, диплома ишчупати срце краљу њезиних сањарија! А о краљу без срца не може бити ни спомена при грађевини ваздушних кула. —

— — — — — — — — — — — — —

Дворана је била пуна свијета. Вазда је она тако пуна, кадгод промовирају медицинари. Млого их буде сваки пут, а сваки има млого познаника. Познаници су опет радознали, какав ли то мора бити акт, који од „ништа“ начини човјека? И то човјека! До јуче је тај исти био нико и ништа, нико га није ни у шта зарезивао, а

Мáза. Сликао *А. Бугеро*

данас већ паметан, научан, вјешт, „искусан“ и штогод хоћеш. — То заиста мора бити чудо неко! Зато млоги и мисле, да се то догађа „наитијем духа свјатаго.“ —

Трибина је од орахова дрвета. На њој је мало украса, а млого збиље. На њој су стајали ректор и декан и промотор. Сва тројица врло озбиљни, врло свечани. На ректору и декану по златан ланац око врата, те пада до близу појаса. — Промотор већ спреман, да ишчита оно латинскијех ријечи што су исписане на табаку. Само чека, док ректор не доврши свога говора.

Ректор је говорио о дужности љекарској према свакој личности на по се и према цијелом човјечанству. Истакао је хуманитарну вриједност љекарске струке. Говорио је о теорији, која се изучи у школи, и сравњивао је са праксом у животу и међу људима.

Слушали су га банкари, рентијери, фабриканти, агенти, бирташи, шнајдери, шустери и остале сорте људи. А није га слушао декан. Он у опће није слушао ништа. Стајао је укочено и немарно, једва чекајући, да се то сврши. Декан је свакад на промоцији беспослен, као девети у плугу, нит' се тић ни миче, нит ромори ни говори.

И нијесу слушали ђаци, већ су шапорили међу собом: omnia mutantur, sed orationes rectoris nunquam.

И нијесу га слушали доктори. Сваки је њих имао о другоме чему да мисли, а не о ректору, о његову говору, о свом позиву, о хуманитету.

Милорад је на примјер мислио: „Није отпушчајеши раба твојега, ректоре, с миром.“

Данас промовирају 38 доктора.

И сваки је позвао по неколике породице, и свакоме је дошло по десетак ђака. Само Милорад није звао ни једне породице, он се није ни с једном познавао. Он се у опће није ни с ким дружио осим неколицине ђака. Они, с којима се дружио, дошли су му на свечаност.

Да, дружио је се Милорад некад, прије 5 година, са једном дјевојком из блатног предграђа. Он је онда млого о њојзи причао .... Али то није било озбиљно познанство. И ако је он причао почесто с њоме, и о њој, то још није велико пријатељство. Па онда, он је њу већ до сада можда и заборавио. А она њега сигурно! Та он је био до јуче ђак, до јуче ништа. А шта је био прије пет година? Још незнатније ништа, и да памти то ништа пет година дана?! А он, рекох, можда је заборавио. Шта: можда? Сигурно је заборавио! Ваљда је луд, да памти свако лице што га срета у животу? Па још из блатног предграђа! Она је, молим вас, била сирота: није имала оца. С те стране још би се могла памтити. Ама она је била и сиромашна. А то већ смета памћењу. Па зар при томе да је се сјећа он? И данас још, данас, кад постаје доктор!

Данас је свршио науке, и сад тек увиђа, да није ништа; сада је право ништа! Сада нема ни сам над собом власти, сада не зна, ни шта би му се хтјело, ни шта би му требало. Па с тога не зна, ни шта би радио. — Чисто би волио да је још ђак, да се заноси оним илузијама које је замишљао о будућем животу. Сада пак падају те илузије, разгони се магла, кроз коју је онако лијепе слике виђао. А он је те слике тако живо гледао! Он их је сматрао хармоничним декорацијама своје будућности. И те су декорације давале дражи његову бићу, уносиле у његов живот поезије.

На свакој слици било је нешто, чиме се ње опомињао. Или цвијет, који му је негда дала; или дрво, под којим су некад сједили; или ливада, по којој су негда ходили; или тице, које су негда слушали; или сузе, што су их некад плакали.

И сада, у овоме часу, кад би се могли остварити они снови, кад би се могло све догодити, како су се њих двоје договарали; кад ништа више нема на путу срећи њиној — сада се догађа нешто у души му, нешто што га узбуђује, што му кочи срце, леди крв.

Као кад се нађе у држави једној само мален какав заселак, и у њему неколико глава, које се подухвате да преокрену судбину цијеле земље, да поруше одлуке и искидају обавезе, које су биле по ћуди и по срцу и по памети свијех осталих, великих и малих становника — тако се и у мозгу Милорадову истицаше у тај мах неколицина ћелија, центар гдје је смјештена и стијешњена била његова надувеност. Тај је центар пројецирао у свијет читаво зановетање:

Зар да он састави срећу своју с њеном? Зар да се ожени њоме, гдје може добити дјевојку којугод заиште? Што ће му она сиромашна, без великог знања, од незнатна рода, без протекције? — Она ће само сметати његовој каријери!

И као кад цио апарат државни и цијело грађанство јурне у дивљем раздражењу на онај заселак: тако се цијела душа Милорадова узбуни против те ниске инсинуације. — И као што оно неколико глава посве ишчезне при првоме атаку непрегледне масе противничке, остављајући њојзи да побједом ликује; тако и оно мало надувености Милорадове угину пред разлозима разума и осјећања.

А остала памет Милорадова задуби се и даље у разлагања, као да још имађаше озбиљна противника.

Он неће и не смије ни да помисли о другој. — Има, истина, и љепших, богатијих и разумнијих, али нема оне милости ни онога чара у очима и у разговору! — — Њу, или никоју више, њу, па макар голу, босу, у кошуљи танкој! — — Она је задахњивала машту његову. Она је одређивала ток у животу. Она је изазивала и ред мисли његових .... Очи оне, те су продирале у дубину душе му, познавале су најтајније његове осјећаје. Кроз њих је он гледао у душу њену, а с душом том у тисуће и тисуће својих идеала!

Она не може сметати његовој каријери .... А он би с мјеста одбацио ону каријеру, коју би постигао женином врлином.

Међутим њој само има и захвалити на овој свечаности, и на свему што је попљедица ове свечаности. Да ње није било — — —

Поврх свега тога „Spopondi ac pollicitus sum.“ — Завјерио сам се и обећао сам! —

Ту је завршну мисао мислио Милорад гласно — изговорио ју је.

Згледали су се они, што су му били најближи, и почели се чудити: шта му је?

Но прекиде им чућење промотор. Узео је читати латински формулар, у коме је стајало од прилике оно исто, што је и ректор говорио. Вазда се говори опет то, мало друкчије. И вазда се мало слуша а још мање разумије.

Промотор је завршио читање: „Ego, X. Y, medicinae universae doctor, communis ordinariusque professor universitatis, promoveo vos pro doctoribus medicinae universae, id est dominum A, B, C .... dominum Miloradum P. .... spondebitis ac pollicebimini.“ —

Завјерићете се и обећаћете!

И послије те лекције сваки је доктор метнуо руку на позлаћени скиптар, те му га је први педел под нос поднио. И сваки је при томе изговорио: „Spondeo ac polliceor“.

Један од доктора, коме се презиме почињало првијем словом у азбуци, искочио је корак напријед из полукруга, и на врат на нос отпори ону латинску реченицу, те се свршава „gratias agimus“.

Доктори су примили дипломе, руковали се и с ректором и с деканом и с промотором, па се почели губити међу публиком, међу познаницима, међу својим пријатељима.

Влајко је хватао очима Милорада, да му честита.

Но управо, кад се Влајко бјеше пропео на прсте, толико пропео, да су му листови дрхтали, и под колѣнима га хватали грчеви, Милорад сину мимо њега. А растављаше их десетак глава. „Чивутарија“ се бјеше слијепила као смокве у бурету, па Влајко мораде употребљавати лактове, да се какогод прогура кроза њу. — Кад је се дохватио мало чистине, спазио је Милорада, како је у онај час стигао до једнога јонског ступа, што држи горњу галерију, поклонио се и јасно рекао: „Хвала на дипломи!“

Влајко је добро чуо те ријечи, и видио, гдје Милорад предаде диплому дјевојци, у црно обученој. — — То је била познаница из блатног предграђа.

Влајко није смио прићи да честита Милораду. Стидио се. Није се најљепше познао са његовом вјереницом.... Сиромах! А она га не би ни познала. Она је онда гледала хоризонтално, сагитално. А сада је гледала, чисто у чуду, и као да није вјеровала у оно што види. Као да није ништа ни видјела.... Најзад гледала је у диплому. Окретала, обртала њоме. И у томе сањању заборавила је да честита Милораду.

И он је заборавио, да му се хоће честитка. А и на што?! То је тако природно, тако разумљиво; — он је морао постати доктор. Та она је рекла, да би вољела одмах, што прије!...

Повео ју је из дворане. Ишла је с њиме под руку. Десном је држала диплому, а лијевом привлачила себи Милорада и себе Милораду. Па је говорила испрекидано, без савеза: „Како сам срећна кад сам поред вас.... кад сте поред мене! Тако. Ближе! — Сломићу вам руку, стискајући. Јелте, не боли вас? — Узмите ме за руку. Стегните.... Трнци ме пролазе, кад се само дотакнете мојих прста. А кад стиснете, онда.... Полудићу! — Чини ми се, ваша душа струји кроза ме. — — — Милораде!“

Весела вожња. Сликао *Ј. Вјешин.*

Таква је она и прије бивала понекад. Само у мањој мјери. А он би јој умиљато приговарао, како то није продукат праве и чисте љубави, већ само ексалтација у наступу хистеричном. — Данас је она и сувише ексалтирала, али он јој није приговарао. Он се припијао вас уз њено тијело. Десним је лактом стезао њену руку уза вита своја ребра, а лијеву је шаку држао у њеној. Па су лијеве им шаке стискале једна другу из све снаге, душмански. Бола није осјећало ни једно. Бола није ни било. Срећу је осјећало обадвоје.

Тако су изашли из дворане, прошли гардеробу и предсобље, сишли низ троје стубе, а нијесу никог видјели, ништа чули.

У аули је спазио Милорад портира и неке педеле. Као гладна звијерад у менажерији кад чекају храну, чекали су и они напојницу. Па као свака звјерка, ако не добије за се, у комаду, покољу се међу собом, или рѣже и заскакују се на оног те је дијелио. Такви су и ови педели.

Та проза разбила је за час сањарије и Даринци и Милораду.

Он је дао тројици по петицу.

И опет су пошли под руку према излазу. И опет су се притискали једно уз друго.

На вратима упита их слуга за број, и кад му се каза, развика се иза рамениа: 2159!

Два зеленка, дугијех грива и репова, упрегнута у затворена кола, Pneumatic-Rover, закренуше се и почеше се пењати уз рампу.

У томе се слуга окрену Милораду, и достојанственим нагласком одсече: „Gratulor, domine doctor, ob electionem vestram!“

А Милорад њему: „Gratias ago“ и — десетицу.

Врата̀шца се у кола залупаше; слуга се сави у крстима и стругну капом по земљи, кочијаш се љуљну најприје десно, па лијево, цвркну уснама, дрмну уздама — и нестаде га с рампе универзитетске.

„Зашто сте дали овоме слузи десетицу, а осталијем по петицу?“ Питала је Даринка.

„Зато, што су ми они сви честитали на дипломи, а овај ми је честитао на избору, честитао ми је — тебе!“

Прво „ти“....

Њу обузе ватра између плећа, по леђима, по ребрима, прели се уз образе, и по мишицама, по свему тијелу.

Па за ту честитку двострука напојница! Она му вриједи више, двапута више од дипломе, од титуле, од егзистенције, од њега самог! Како је срећна! — Толико срећна да не може ријечи прозборити. Само се занијела. Скоро да изгуби свијест.

Објеручке је држала његову десну руку и страсно се превијала уза њ.

А Милорад је загрлио лијевом руком и загледао јој се у очи. Разумјела га је.

И двоје усне слише се у један, ватрен, једва дочекани, у — први пољубац.

Тај цигли, један једити пољубац трајао је, све док нијесу кола стала у блатном предграђу.

Читано у срп. акад. друштву »Зора«.

Беч **Лазар Димитријевић.**

ДРУГОВИМА

Детињства срећна прођоше часи;
И златног доба другови мили
По белом свету с' разишли свуда
Или их тамни гробови скрили.

Ладна ми пустош раздире груди
— Тешко је, брале, немати јата —
Жалостан поглед узалуд тражи
Нит' види друга, нит види брата.

К'о листак доцни у зиму позну
Што тужно трепти на сухој грани, —
Усамљен стојим и тужно гледам
Коме ћу крају, којој ли страни.

Милош Ћирковић.

ИЗ ЛУЖИЧКЕ СРБИЈЕ

Више пута, преко лета, посматрао сам масу света у Берлину, како жудно гледа у шарене објаве — прилепљене на великим стубовима — на којима крупним словима беше наштампано: „Заједничка шетња по Шпревалду,“ коју предузимаху мањи путнички бирои. На објавама виђаху се дивни предели и човека чисто обузме чежња да напусти досадну вреву и железницу берлинску, па да потражи мира и одмора у оном усамљеном месту — у оној идили.

Па који је то предео, у који, из године у годину, јуре све веће масе туриста, не само из Берлина, већ и из много дальих места?

То је Шпревалд, који се дели на Горњи и Доњи, а лежи око средњег дела реке Шпреје, где се она грана на једно 300 рукаваца.

Горњи Шпревалд почиње испод варошице Либенау која лежи на 75 Км. југоисточно од Берлина, па се пружа у истом правцу, све до околине вароши Котбуса, у дужини једно 28 Км., а у ширини једно 7—11 Км. Целокупна његова површина износи око 20700 ha. Доњи Шпревалд почиње на 3,5 Км. испод Либена и пружа се од југа ка северу у дужину 15 Км., а у ширину само 3,5 до 5,5 Км. Његова површина износи 7400 ha.

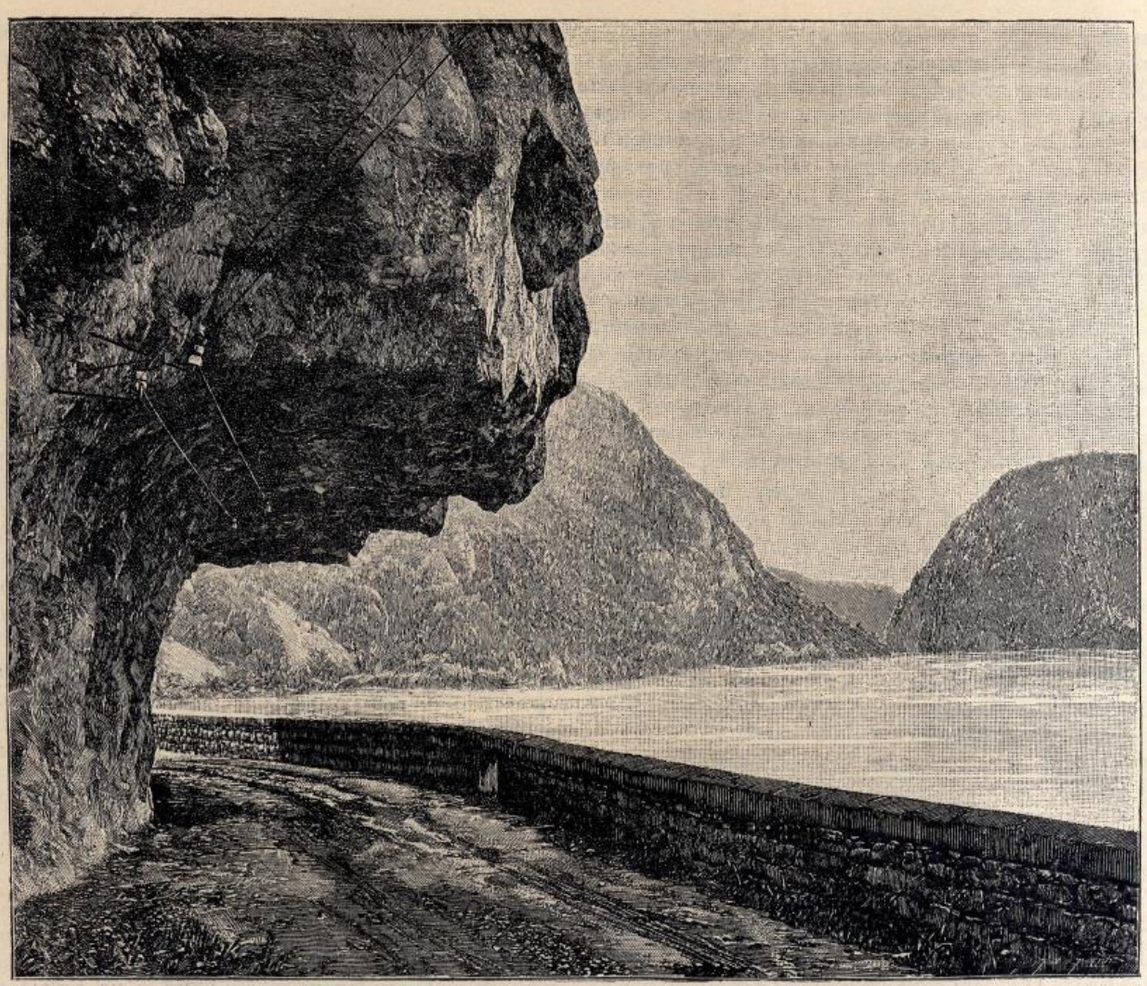
Још у почетку прошлог столећа беше готово цела ова површина обрасла буквама и непроходном шумом, а насеобине људске са малим њивама и ливадама беху по њој расуте као какве оазе, и само око главног места Либена беше нешто већи простор раскрчен. У то доба становници овог краја живели су поглавито од риболова и лова по шумама, али сада није више тако: прастара шума са свим је ишчезла и највећи део заузимају ливаде, затим њиве, а шума једва једну петину целокупне површине, јер у Горњем Шпревалду шума не износи више од једне шестине а у доњем једну трећину. Па ипак, овај предео има још тако много дражи, да сваке године привуче око 10000 туриста.

Лужичка Српкиња. — Сликала г-ђа *Б. Вукановићка.*

Али ова маса света не долази да види само пределе овог краја већ и староседеоце овдашње, као и њихову ношњу и обичаје, јер у овом пределу, усред велике Немачке, не живе Немци већ једно — нама веома блиско — словенско племе које Немци називају *Вендима* а они се сами називају *Сербјо* или *Сорби*, а код нас су познати под именом *Лужички Срби*. Они су се у ове пределе настанили у 4. и 5. столећу; а за владе Отона Великог (до 960.) потпадоше под немачко царство и покрстише их. Лужички се Срби повукоше испред свирепог угњетавања у баровито земљиште и шуме и продужише, без икакве наде, отпор и даље, док најпосле, у неравној борби, једни припадоше Прајској а други краљевини Саксонској.

Бити тако близу једног изгубљеног сродног нам словенског племена, па га не походити, не чути како они говоре, не видети њихову ношњу и не посматрати њихове обичаје било би неопростив грех. С тога се реших да са своја два друга походим ова лепа места о којима се толико прича, да видим пределе, где се готово сав саобраћај на чамцу врши и да се надивим оној лепој ношњи коју наше удаљене сестре саме израђују.

Део дунавског Казана.

Најповољније време за похађање Шпревалда јесу Св. Тројице, само ако овај празник не падне сувише рано, за тим друга половина месеца августа и месец септембар, кад се ливаде по други пут озелене а време постане благо и постојано. Најгоре је око средине лета, јер су тада све ливаде покошене, пшеница дигнута, а комарци на сваком кораку досађују.

Вожња по Шпревалду готово се увек предузима од варошице Либенау, у коју се из Берлина стиже железницом за два сата. Од ставице до варошице води пут како лево тако и десно; десни је пријатнији и за 20 до 25 минута стиже се до места где чунови стоје за даље путовање по Шпревалду, а леви води кроз варошицу. Једна путања пак води од станице кроз дивно уређене баштованџинице и за 10 минута стиже се у варошицу баш испред цркве.

Теснац у Казану.

Варошица Либенау (лужички *Лубинов*) има на једно 3800 становника који се већином занимају обрађивањем зелени, као: белог лука, пасуља, хрена, целера, купуса, келерабе и осталог поврћа, а понајвише су чувени овдашњи кисели краставци који се на далеко извозе. Од свију заната најчувенији је бравварски јер се ту израђују клизалице (Schlittschuh), које су за становнике овог предела од веома великог значаја.

Да би странцима Шпревалд био што приступачнији, као и да би походиоци ових крајева понели са собом што лепших успомена, основано је у овој варошици 1887. г. „Шпревалдско Друштво“. Сама варошица доста је лепа и протеже се у дужину око пола сата. Црепом покривене куће окружују лепу цркву са високо издигнутим торњем, са кога је дивно

погледати на околину ове вароши, коју са свију страна окружавају њиве са таласастом пшеницом и густи забрани. Усред зеленила виде се села и засеоци; мало даље пружају се густи, тамни лугови, одвојени од њива и ливада, кроз које се у немирној цик-цак линији — слично светлој змији — кривудају Шпрејини рукавци и канали.

Недалеко од дивног парка и дворца грофа Линарског, који је подигнут 1817. до 1820. год., чекају нас широки а плитки чамци са по две клупе за седење, које вешти возари управљају без шума по Шпрејиним рукавцима. Брзо одмицање, лако пљускање воде о предњи део чамца, цвркутање цврчака по ливадама поред нас, из којих диван мирис од покошене траве нама на сусрет долази; затим несташни водени коњици и лептирови који се одвајају од дубоког плаветнила неба — све то чини да је и сам почетак вожње особито пријатан.

Нешто сањалачко, до сад непознато, прати ову вожњу; човеку се чини да је ослобођен од досадног гурања и свакодневне борбе за опстанак, и све се срдачније предаје утисцима који на њега чине дивне слике предела којима ова вожња изобилује.

Прво се пролази кроз зелене цвећем окићене ливаде, чија висока трава није прашином покривена као поред друмова којих у Шпревалду и нема; лако сагрђена, великим свежњима траве и сена високо навршена, расточена кола вуку троми волови преко ливаде; по узаној стази тера једно сељаче свиње у варош на тргове а неколико Шпреваљкиња, с кратким црвеним сукњама и белом као снег марамом обавијеном око главе, путују брзим кораком свом селу, које се на један пут испред нас показа.

То је село *Леде* (270 становника), удаљено од Лубинова 20 минута и од одушевљених походилаца названо: „Венеција у Шпревалду“. Ово је сеоце веома слично холој дуждевој вароши, али ни најмање није модерном културом дирнуто, и како тамо тако и овде сав се саобраћај искључиво врши чамцима по безбројним малим воденим улицама, које свако двориште чине правим острвом. На чуну се не доноси само сено, дрва и трска, већ на чуну носи домаћин своје производе на трг, доноси трговцима добру угојену стоку, свештеник походи своје парохијане, а разносач носи на њему писма; на чуну се деца носе на крштење, дечаци и девојчице одлазе у школу, а богато окићени сватови прате младожењу и невесту на венчање; на чуну долазе побожни људи у цркву на молитву, и најпосле чун прати Лужичког Србина и до вечне куће, дакле и онда, кад му је весло испало из малаксале руке. Кола и коњи могу се овде ретко видети, а тако исто плуг и дрљача, јер се све њиве обрађују ашовом и лопатама.

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

Н. Несторовић.

СРПСКИ КОМАДИ

У К. С. НАРОДНОМ ПОЗОРИШТУ

(НАСТАВАК)

Онда ће, ако тако жели чинити, Позориште имати да учини велике, коренште измене у свом националном репертоару. Ако хоће да свој репертоар који је сложен без икаква система, саобрази, у колико је то могуће, ономе гледишту којега се држи историја књижевности, и да, на тај начин, састави један репертоар који ће, и ако не сасвим коректно одабран, јер ни историја књижевности коректно не одабира, бити, у главном, не само од веће вредности и већег интереса од садашњега него, и то је најглавније, и представљати целину наше драмске књижевности — онда ће Позориште имати да учини ове измене од прилике.

Најпре (и ми сад, казујући те измене, покушавамо да саставимо једну листу комада који се, ако немају увек довољне вредности, препоручују у том случају тиме што се могу сматрати као разноврсни примери целога нашег рада на драмској књижевности) Позориште има да пречисти и боље одабере ону масу комада који су за последњих десет година попримани, нарочито комаде почетничке и глумачке који нарочито карактеришу данашњу литерарну продукцију. Јер кад, што се почетничких комада тиче, раније управа није штедела ни Војислава, не мора ни данашња управа данашње почетнике штедети. А што се тиче глумачких комада, ако путујућим друштвима подноси да их примају од својих чланова, Народно Позориште може их, бар многе, у интересу свога достојанства, слободно оставити мањим позорницама. При том пречишћавању, ако се Позориште буде ограничило само на оне писце о којима данашња историја књижевности донекле води рачуна, оно ће задржати, Г. Г. М. Цветића, Ј. Веселиновића, Б. Нушића, С. Ћоровића, и још кога који, као два последња, могу представљати наш драматичарски подмладак.

Затим, што се тиче писаца чији драмски рад мало раније почиње и којима су данашњи писци достојни наследници, Позориште има да одабере и с времена на време понова узима њихова дела која је раније дало, као и да попуни број њихов онима која још нису ушла у репертоар. Да оставимо на страну Г. Глишића чији се комади већ дају, и са много успеха, и ако се, што зацело чини неправду писцу, пружају понајвише само празничној публици, Позориште може још једанпут у празник дати и неке комаде Г. Д. Брзака (*Мило за драго, Паланчанске новине, Мика Практикант, Колера*) које је махом само по једанпут дало и то већину пре петнаест година. Затим може обзирући се на писце ван краљевине, дати ако не комаде Г. Мите Калића, а оно, са извесним успехом, неке комаде Г. Милана Савића. Од овога писца наше Позориште је дало само две шаљиве игре *Добре воље* и *Проводаџије*, и то пре више од десет година, и само једанпут или двапут, а није међутим, никако дало *Фриче фире, Наживео се, Неће да се иротиви, Последњу вољу, На леи начин, Дојчин Петра* које је ствари нама без Позоришта тешко познати пошто су већином или само по часописима растурене или нису ни штампане. Даље има Позориште да дâ, и то са већим правом (и ја овде не мислим само на обзире његове према свом некадашњем управитељу) и дела Шапчанинова. Од овога писца, сем почетничких радова (*Човек без срца, Источно питање* и др.) и радова познијега времена (*Госпођица као сељанка, Богумили, Душан Силни*) има, као што је познато, и два посмртна рада, две никако неигране драме *Хипатија* и *Трнова круна*, и ни једно од ових поменутих дела није штампано и, сигурно, неће скоро ни бити. Најзад, Позориште може потпуности ради дати, још два три пут, и познате драме Г. Драг. Илића (*Јаквинта, Вукашин*) и може се сетити, ако т. ј. ствар заслужује сећање, да од истог писца има, објављених или којегде растурених по ретким листовима, доцнијих и скорашњих радова (*Отмица, После милион година, Лихварка, Женидба Милоша Обилића*), као што се може са више оправдања сетити, (и сетило се пре кратког времена, како чујемо) да међу радовима браће Илића има још ствари које се дају у Позоришту употребити. И овим не мислим на комедије Милутина Илића, него на *Периклову смрт* и *Питчију* од Војислава. Било би интересантно чути Војислављеве стихове на нашој позорници и видети сценично извођење његових диалогисаних песама. И не би било ни чудно јер се сличне ствари дају у позориштима. Скоро је давана у Бриселу *Октобарска ноћ* од Мисеа, ствар која је још мање за позорницу.

Затим, сем ових писаца, Позориште има да износи, са више система и више потпуности и још са више права а мање бојазни, и дела оних писаца који су још раније почели радити на драми и чији рад у главном спада у познату периоду јаче драмске и у опште песничке продукције. Међу те писце од којих су неки добри а многи цењени, свакако сви интересантни, спада Г. Л. Костић. Сем *Максима Црнојевића* који је стално на репертоару, и *Гордане* која је тек у последње време дата, има, познато је, од истога писца и познати *Пера Сегединац*. Од ове најбоље драме Г. Костића начињен је, ми знамо, један страшан баук; у ствари, тај комад је, и ако код полиције као *сумњив* означен, ипак мање опасан него, на пример, *Вильем Тел* и управа би, ако не може, као што то чине уредништва политичких новина, да завара полицију променом наслова и да га назове, на пример, *Томом* или другим каквим *Сегединцем*, имала настојати да му надлежним путем поврати потребну невиност коју, у осталом, слични комади без икакве сметње уживају. Јер кад, ни у Аустрији које се више него нас тиче сценично представљање једног српског устанка против једног њеног ћесара, тај комад није *формално* забрањен, неће се ваљда ни код нас званично забрањивати. И кад је Министарство Просвете, својим последњим наставним планом, наредило да се у државним гимназијама тај исти комад узима као званичан образац драмског песништва, и тиме га званично признало као безопасна, онда ће јамачно ова надлежна власт Позоришта, на молбу овога, донети решење у истом смислу и допустити и представљање овога комада. Заједно са Г. Костићем, у те писце спада, даље, и Ђ. Јакшић. Ако његове комаде *(Станоје Главаш, Јелисавета* и ова, тек сад дата, интересантна *Сеоба Србаља)* тражимо да се чешће и систематичније дају, бар нам се ту може учинити по вољи; код њих се Позориште не мора бојати да се о литерарно мерило не огреши; бар се они могу више *по ваљаној садржини* него *за невољу* приказивати. Јер ако те драме није писала рука вешта драматичара, писала их је рука правога песника и написала неколико листова праве поезије. И после, Јакшићева су дела данас, по књижарама, постала тако ретка да смо ми само на Позориште упућени кад хоћеме да их познамо. Па онда, ту спада и Милан Јовановић. Његова *Краљева Сеја* давана је више пута али последњи пут 1890 године, *Несуђени* само једанпут и то 1889, *Сан и јава* такође само једанпут, али још раније, 1880, и то само први део ове драме. Други део, није ни штампан, ни даван код нас као што није даван ни *Демон* истога писца. И док нам књижевна друштва непрестано пружају путописе овога писца и мисле да тиме чине литерарно одабирање, дотле се Позориште уступчава дати његове драме, као да су ове слабије од путописа. И даље, ту спада још један писац којега се не сећамо тако често, наиме Мита Поповић, од чијих комада *(Крвави Престо, Стеван последњи бан босански, Цар Јован, Градиња и син му Немања, Десиот Лазар Бранковић, Наши сељани)* наше Позориште није још ни један дало. И да пређемо на писце комедија, Позориште ће увек имати интереса да дају комаде Округићеве. Само, ако су, за празничну публику, најпривлачније *Шокица* и *Сакурица и шубара*, може се ваљда још једном дати и његова *Мара Вардинка* која давна није давана, *Грабанцијаш* који је само 1876 дат и нарочито *Дојчин Петар* који никако није игран. И са много више права него Округића, Позориште може да дâ, ако не Змајева *Шарана*, а оно комедије Трифковићеве. Оно је, међутим, пустило да се *Честитам* већ четири године не игра, *Школски надзорник* пет година, *Љубавно писмо* седам, *Избирачица* (до ове године) и *Младост Доситија Обрадовића* по десет, *Француско-пруски рат* тринаест, *Пола вина пола воде* (до ове године) седамнаест, *Мила* двадесет, *На бадњи дан* двадесет и пет година скоро а *Ни бригеша* и *Мило за драго* да се никако не играју. Што Позориште занемарује овога пријатног писца? Кад су се његова дела допадала на туђим позорницама, што их и наше Позориште чешће и одлучније не даје и не обнавља их. све или већину, сваке или сваке друге, треће године? Кад их наша књижевна друштва износе као углед српских комедија, што се Позориште уступчава дати им много мање претенсије? Кад, на крају ове групе писаца, не можемо да поменемо симпатичнога Грчића Миленка чији је драмски рад необјављен а можда и изгубљен, поменимо бар познатога Ј. Игњатовића који је такође написао једну, истина вулгарну и рђаву, али за празничну публику ваљда згодну комедију *Адам и берберин први луди*, која код нас није давана. А Игњатовић је, знамо, писац који у другој половини овога века заузима у нашој књижевности једно од највећих места. Са тог обзира, Позориште га се може, као и Војислава, сетити.

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

Павле Поповић.

Адакале

Беч, јануара 1899. год.

Са сликарске изложбе у Дому Уметности

(СВРШЕТАК)

Једна слика *из Швајцарске* (»Am Eingange der Schlucht Veveyse bei Vevey«, 182. Sturm. l. Беч — Kohlenzeichnung). Слика је угљеном рађена. У даљини и у близини видите гола брда, на млого места снегом покривена. Па и облигатни поток мора ту бити, а снег — свуда. На небу сија пун месец.... права зимња, планинска идила!

У две сале, кроз које ћемо сад проћи смештени су само енглески сликари. Њихове су све слике лепе, али ми се не можемо пред сваком задржати, јер би нам то сувише времена однело.

Са шотске обале (»Mondschein an der schottischen Küste«, 204. G. Str. Ferrier). Видите кршевити крај, на обали »кула светиња« да не би морнари залутали. Све је то месец обасјао, те суро стење и сура околина Шотске изгледају још мрачнији и суморнији, што је сликару добро исшло за руком.

Пажњу привлачи слика *Изјутра* (»Am Morgen« 214. H. R. Steez). Свануло је, сунце се рађа, па је заруменило и прозоре на соби лепе Енглескиње. А она устала, пришла (управо онако из кревета!) прозору, села крај њега, дигла једном руком завесу и гледа на живот у природи која се буди. Сумње нема да и њу исте идеје обузимљу: радује се јемачно и она животу, који за њу млади и лепу настаје. Колорит је особито леп, те допуњује онај собни сумрачак.

Спокојство (»Zufriedenheit«, 215 — H. Karter). Попало је већ њене баки по коси, време јој је погурило и вити стас! Претресајући старе успомене свакојаког правца и стила, стара се задубила и у посао: намотава цевке за ткање. На лицу јој миран израз, који указује на спокојну прошлост.

Особито се пак одликује јасним колоритом слика *Вилинско коло* (»Feetanz«, 237. Ch. P. Sainton). Слика доста личи на сецесијонску слику.

Колико пак леп распоред боја утиче на слику, лепо се види на слици *Доља у вече* (Das Thal am Abend«, 249. B. Evans). У задњем делу слике уздиже се један брег, поврх кога се још светли ваздух од скоро зашлог сунца. Пред нама је пак доља, кроз коју дере мали поточић, а око њега цбуње, бреза, трава, на којој видите и стадо оваца. У дољи је и иначе мрачније, али како се већ и вече спушта, то вам мрка боја изазиве представу као да сте у шумарку у дољи, где се и дању, а особито ноћу влага осећа.

Априлски илусак (258. G. S. Ferrier) представља нам право априлско време: превртљиво, као и све што је априлско.

Тиме смо прошли кроза све сале у којима су слике »клуба акварелиста«. Сад можемо проћи и кроз сале, у којима су изложене оригиналне слике за „Jugend“ рађене, али о њима нећемо ништа разговарати, јер их виђамо у листу самом. Душе ваља на много и много места зачудићемо се »новој вештини«, јер је често просто атентат на нашу лепу уметност — све само симболисање, у којем су сецесијонисте не само далеко дотерали него и — претерали! Али, о овим стварима говорити, није сврха данашњем писму. Хајдемо сад у партер! Тамо су два одељења: лево — слика Julius von Payer-a *Поларна експедиција* и десно — Мајерова збирка слика, ради продаје изложена. Јулијус Пајер био је некада официр у аустр. војсци, али то је напустио и сад се одао уметности. Као официр радио је на Алпима — картографски посао. Посао у снегу омили му и он узе удела у другој немачкој поларној експедицији. Од то доба поста он »поларни човек«. Кад се вратио са треће поларне експедиције, »која му је заједмчила угледно место у испитивању сев. пола« — напушта он свој посао: иступа из војске и одаје се вештини. »Отишао је у Минхен, где је на Сликарској Академији код Ал. Вагнера, а за тим шест година у Паризу код Боната, Венијамина Констана и Татегерна радио. Својем негдашњем послу и сад је веран остао: сликао је пределе са сев. пола, хтео је то да у боји представи. Многе сликарске изложбе наградиште му ове радове и он би признат као уметник. Први његови радови, који су имали да представе Франклинову експедицију били су у Бечу изложени, где је се Пајер из Париза преселио, и његовим су земљацима јасно обележели његов уметнички положај. Слика, која је пак сад на изложби, постала је по наруџбини грофа Вилчека«. (Гроф Wilczek био је у овој поларној експедицији, коју нам је тако лепо Payer кичицом представио). Слика представља ово: Трећа поларна експедиција (године 1872.) допрла је са два народа: „Tegetthoff“ и „Izbjörn“ до Нове Земље (»Новаја Земља« у Сев. лед. Океану). У овој експедицији био је и Payer („Tegetthoff“), а гроф Wilczek је са својим бродом (»Isbjörn«) пратио експедицију. На томе острву хтели су да начине малу станицу и они су се дали у посао — сцена, коју слика представља. Један велики чамац, напуњен храном и потребама, на којем је и једро разапето, да би га лакше северни ветар кретао, натоварили су на велике саонице и вуку на острво — свуда само снег и лед! Особе, које чамац конопцима превлаче — све су чланови експедиције, и данас живи људи (сем једног Sterneck-a, који на буренцету седећи, посматра са Вилчеком овај тешки посао). У даљини се види како се дими Tegetthoff. Ова се сцена дешава августа 1872, и поларно сунце, не високо над хоризонтом, осветљава кроз облаке својом бледо-црвеном светлошћу и океан и лед и снег и експедицију! Слика је изврсно израђена, и смештена је у засебној, незагрејаној сали, те је ефекат њен још већи.

Одељак »збирка Морица Мајера« има око 152 слике старих мајстора, међу којима налазимо неке што су били и на изложби »недесет година аустр. сликарства« (в. бр. 22. »Искре« од пр. год.) Ове су слике одређене за продају (3. и 4. фебр. по нов.), и тако ће богата збирка да оде у различите руке. Ту су и стари и нови бечки сликари, уметници из Немачке, гдекоји Француз, Талијанац, све чувена имена: Achenbach, Danhauser, Defregger, Fendi, Gauermann, Kaufmann, Pettenkofen и др.

Од многих слика поменућу само ове (јер би се иначе ово писмо у бескрајност одужило):

Josef Gisela: *Код картаре*, слика коју свуда срећете; *Пријатељичина посета* — јемачно из обичног грађанског сталежа, јер се све налазе у кујни. Пију каву (а где би пријатељице могле без каве?!), а гошћа чита својој пријатељици неко писмо. Исто је тако лепа слика и *Врачара* — појава, са којом се код нас врло често сусрећете. На свима овим сликама је избор боја врло леп и веран животу, из којега је материјал и црпен.

L. Moecklenburg (умро): *Млетачка шијаца* (»Piazetta in Venedig«). ноћу: Види се једна страна дуждеве палате и стубови — они чувени стубови млетачки. Месец обасјао и палату и трг, па се огледа у мору — улицама млетачким.

И још само две слике!

A. Trentin: *Одалиска* — чедо са далеког Истока, зар и лепа Черкескиња, сама у одаји, јемачно очекује Султана.

C. Zewy: *Повратак дома* (»Heimgekehrt«): ко зна какве су мисли спопале лепу главицу!? Вратила се дома, уморна и душевно и телесно, села на столицу, оборила мало главу, хотећи да избегне болне и испитивачке погледе забринуте мајке! На ногама јој плитке ципеле и црвене чарапе, а одело нас наводи на мисао: из којег ли реда ова сиротица долази?! Да ли је није проза живота нагнала на најгори начин зараде хлеба? Ко ће то знати — сликар нам не казује, али слика нам сама по себи ту мисао намеће.

Гер. П. Ивезић.

Доктор Јаков командер Ђудина. — Српске народне песме сакупљене и издане неумрлим Вуком задивиште својим лепотама читав образовани свет. Многи туђини, књижевници на гласу, преводиште на своје језике ово непроцењено благо српске народне књижевности. Међу ове мило нам је убројити и вреднога и неуморнога *Др. Јакова Ђудину* који је управ мајсторски препевао многе наше народне песме из српскога у исто тако звучни италијански језик.

Др Јаков Ђудина родио се у Св. Филипу, убавоме граду близу Задра, год. 1826. у кући кнежева Борели. Његова је породица порекло из Травника где су му прадедови били кнежевске крви. Када оно године 1468. Турци освојиште Босну, породица Ђудина пресели се, са осам стотина кмета, у Далмацију под окриље млетачкога Лава који признаде породици Ђудине све многобројне заслуге донесене из Босне поносне.

Др. Јаков Ђудина васпитао се у Далмацији и Италији где постаде и доктор филозофије. После свршених наука доби катедру за језик и књижевност италијанску у трстанској трговачко-наутичкој академији. Ту остаде до августа 1848. год. За то време бивао је уредник и сарадник разних словенских и италијанских новина.

После тога настани се као јавни бележник у Сиљету. Од то доба неуморно ради на књижевности. Штампао је више од сто дела, међу којима је и историја југословенске књижевности.

Због великих заслуга његових Српска Краљевска Академија и многе друге италијанске, руске, француске и енглеске академије именоваше га дописним чланом. Између многих одликовања истичу се нарочито: златна медаља pro litterris, златна медаља *Дантеове Академије* у Напуљу, српски командерски ред *Св. Саве*, црногорски командерски ред *Данила* I, крст српскога реда *Такова* и т. д. Осим овога и драгоцени прстен Рускога Цара.

Др. Ђудина живи у Сиљету радећи марљиво и данас на књижевности и дописујући се са најугледнијим личностима из Србије, Црне Горе, Италије и Француске. Из његова дописивања са *Томазеом, де Губернатисом, Барбиеријем, Кардућијем, де Амичисом, Кавалотијем*, из писаних признања *Цара Рускога, Краља Италијанскога* и *Кнеза Црногорскога* видеће се још боље значај заслужнога Др. Јакова Ђудине.

Демир Капија. У оној пађеној земљи кроз коју Вардар дере и хита да у море сручи вапаје што их у току своме слуша — живи народ наш, народ српски у јаду големом. — Како је лепа Маћедонија! Природине лепоте овде су још уочљивије према невољи станов-

ништва. Такву једну лепоту представља и *Демир Капија* кроз коју се вије Вардар хучна река, којој *Војислав* овако пева:

Суро, вечито стење гордо се у небо диже,
Над урвинама тавним орли се с облаком боре;
А доле, са страшним шумом, Вардар се пени и стиже,
И пада, кроз уске кланце, у сиње Јегејско море.
О вали, о реко српска! столећа тако се губе,
И као таласи тону у море вечности тавне....
Ал' твоје бисерне капље камена подножја љубе,
Где споменици стоје народне прошлости славне.
Али ће, ко рајски Феникс, сијнути слобода мила,
И ја ћу стајати ведар, где сада погружен стојим;
И наш ће орао бели широко развити крила
Над урвинама твојим.

Маза (сликао В. А. Бугеро), — *Вильем Адолф Бугеро*, француски сликар, рођен је 30. новембра 1827. год. у Ла Рошелу. Као ученик сликара Пикота доби год. 1850. *Велику Римску Награду* (Grand prix de Rôme) која га одведе у Италију где ће се одати дубљем проучавању антике и природних лепота. — 1855. г. врати се у Париз са приличним бројем митолошких слика. Са нарочитом љубави бави се Б. о жанр-сликарству идилиског карактера у ком испољава исте тежине идеалног схватања које и у својим митолошким сликама.

Карактерни су знаци његових многобројних слика *осећајност* и *елеганција у представљању*. Најпознатији су му радови: *Венусово рођење* (1889. год.; у париском Луксембургу); *Наполеон III гледа поплаву у Тараскону* (1857.; у марсељском музеју; награђена медаљом I реда); *Аурора* (1880.); *Сумрак* (1882.); *Ноћ* и Alma parens (1883.); *Амор победник* (1887.); *Прва туга* (1888.); *Жртва Амору* (1893.). — Исто је тако познат и у црквеном сликарству, а нарочито са својих слика у цркви Св. Клотилде и Св. Августина у Паризу. Поред ових исто су му тако цењене и слике: *Богородица са Исусом и Св. Јованом* (1875.); *Богородица утешитељка* (1877.; у Луксембургу); *Погреб Св. Цецилије у римским катакомбама, Поклонице на Христовом гробу* (1891. г.) којој замерају недостатак дубљег религиозног осећања. — Бугеро је познат и као портретиста.

Маза је идила пред којом се у гледаоца нежност буди, јер тако речито износи сестринску љубав у оном нежном, преданом и заносном мазину-пољупцу.

Весела вожња (сликао Ј. Вјешин). Овај чешки сликар није непознат ни западној публици, а у своме народу ужива глас правога уметника. Мотиви за његове слике највише су узимати из моравског и словачког живота. »*Весела вожња*« његов је новији и познатији рад. Из словачке је средине, а оправдава већ раније стечен о мишљење о Вјешиновој кичици.

I. Део дунавског Казана и **2. Теснац у Казану.** — Доња клисура најлепши је и највеличанственији део целога тока дунавског. Лепоте и драги овог стеновитог кланца, који достиже свој врхунац у теснацу »Казану« не могу се описати — њих треба човек сам собом да види.

Нема толико равнодушног човека, на кога изглед ове клисуре не би учинио дубок утисак, и који се не би дивио величанствености њене романтичне и дивне природе. Ко једном само прође кроз њу, из његове се памети не може утрти слика ове горостасне и страховите лепоте! Утисак је веома силан! Ни једна река у Европи нема да покаже таква места која би се с овом клисуром могла упоредити!... *Каниц* вели: »Двадесет и један пут пропутовах Казаном који је од српског Голубиња до Оградине дугачак 30 километара, и сваки пут ме узбуђаваше величанственост његових сценарија тако јако, да од тог дубоког утиска осташе у присенку и најлепше слике красне Рајне«....

Почињући од Голубиња, Дунав се поступно сужава. Испод села *Плавишевице* на угарској обали, стешњавају га *Калиници* стене у великој мери. Зидови ових стена означавају улазак у најужи теснац клисурски, у *Казан* Они се толико приближују, да вам се чини као да се ту стена распукла, као да је растављена снажним ударцима какве титанске секире.

Казан је најдужи и најдубљи део целе дунавске клисуре, дугачак 9000 метара. У њему се Дунав стешњава на 150 метара, а дубина му је на појединим местима 70 м.; то је у исто доба и највећа речна дубина у Европи.

И хладан изглед ових горостасних стена; и некакво чаробно осветљење и сенке њихове, које у разним облицима падају на површину воде; и рефлекси зракова одбијених од површине, који вам као у каквом огледалу, показују у дубини ликове ових стена, увећавајући њихову огромност; и дивља музика пенушавих таласа, — све вам то ствара необичну слику која вам у великој мери буди осећаје и машту. Човек се чудно осећа у овом Казану, у овој горостасној природи. Осећа се мајушан и немоћан! Осећа неку ненадмашност, неку величанственост у лепоти и огромности њеној....

Адакале. — Ово острво лежи на српском Доњем Дунаву. Име му је турско, а значи Острвски Град. — Њега је некада утврђивао цар Леополд I, а још више Карло VI у чије доба беше једна од најјачих стратегијских позиција на Доњем Дунаву, те његови имаоци могаху у свако доба бити господари дунавског саобраћаја. Последња крвава борба с Турцима била је крајем прошлога века. Трагови те борбе: редути, шанчеви и логорска места још се и данас распознају на врху Алион брега. Ту беше шатор Лауданов у ком је и цар Јосиф II становао. После Београдског Мира, кад је Оршава прешла у руке Аустрији, Адакале је и даље остало Турцима. Тек у последње доба, после Берлинског уговора 1879. г., турски су становници оставили острво и Адакале је прешло у својину аустријску.

Кад турске дахије, 1804. г., побегоше из Београда у Адакале, буде послан војвода Миленко да им главе донесе. У споразуму са заповедником адакалским, Миленко са својим момцима опколи кућу у којој беху дахије, побије их и главе донесе на Врачар, где је Карађорђе био у логору с војском. —

Спроћу Адакала, на српској обали, био је неки мали градић који су Туци називали „*Шистаб*“ а Аустријанци »Elisabethfort« и који је допуњавао значај адакалског утврђења. Срби су га разорили 1868. године по уговору о предаји градова и данас је на том месту само гомила цигаља и камења прорасла травом и маховином. —

Опширније о српском Дунаву и његовим лепотама наћи ће читаоци у познатој књизи г. Ср. Ј. Стојковића »*На лепом српском Дунаву*« којом смо се и ми користили.

КРОНИКА

НАУКА

Рад Српске Краљевске Академије у 1898. год. У минулој академској години Академија и поједини делови њени скупљали су се преко 40 пута да свршавају послове свога делокруга.

Академија природних наука састајала се шест пута да саслуша ових шест расправа из математике, механике, физичне географије и геологије: 1. О вулканској области под Источним Балканом од Ј. М. Жујовића; 2. Прилози хемиској кинетици од Михаила Петровића; 3. Морфолошке и глацијалне студије о планинама динарскога система од Др. Јована Цвијића; 4. Површине речних сливова и дужине река Краљевине Србије, израђене у Географском Заводу Велике Школе под управом Др. Ј. Цвијића; 5. Студија о планини Церу од Саве Урошевића; 6. О инструментима за цртање линија 2-ог степена и т. д. од Љ. Клерића. Четврти је рад примљен за »Споменик« а остали за »Глас« С. К. Академије.

Академија филозофских наука имала је четири скупа за себе и један у друштву са Академијом друштвених наука. Она је саслушала и за Глас примила две расправе г. *Андре Гавриловића*: О склопу Немањине Биографије и Трагови народног песништва у XVI веку. Са задовољством је примила и рад свога редовнога члана г. *В. Јагића* о Хиландарскоме Типику, (који је у Споменику наштампан). Пред овом су Академијом на прегледу још два рада. Удружена са Академијом друштвених наука ова се Академија старала о организовању послова за Етнографски Зборник.

Академија друштвених наука имала је пет самосталних скупова на којима је размотрила и за штампу примила ове списе; 1. Аутобиографија протосинђела Кирила Цвјетковића, коју је за штампу средио протојерej Д. Руварац; 2. Опис два путовања преко Балканскога Полуострва француског посланика де Хеа 1621. и 1626. год. од непознатога писца; за штампу спремио г. Ј. Н. Томић; 3. Одломци деловодног протокола Петра Добрњца од г. Миленка Вукићевића; 4. Писма из првог и другог устанка, прибрао Миленко Вукићевић; 5. Наполеон први и Србија од де Фелиса. Проучавала је, али није могла примити још 2 списа. Пред њом се на разматрању налазе још 3 рукописа. По одлуци ове Академије откупљен је од г. Ристе Ковачића препис Листине патријарха Јована.

У Лексикографском Одсеку настављено је бележење и исписивање речи. Од половине септембра прошле године исписано је 27,610 листића. Сада има у томе одсеку 140.027 исписаних листића, што са 48, 127 речи исписаних из Вукова речника чини свега 188,154 листића. У збиркама народних речи, које су одсеку послали поједини скупљачи има око 20,600 речи, — са којима целокупно градиво за Речник новог

књижевног језика српског износи сада на 208,750 листића. — Овај одсек штампао је и разаслао нарочити *Позив и упуства* за купљење речи

Одбор за *Етнографски Зборник* имао је неколико састанака и примио је 15 збирака.

Одбор *Задужбине Николе Мариновића* размотрио је више поднетих му списа. Спис који је заслуживао награду, био је већ пре и награђен и штампан. Академија је штампала за прошлу годину седам књига, а сада се довршују у штампи других пет.

Академија размењује своја издања са 48 разних учених друштава и публикација.

Она поклања своја издања свима средњим и вишим школама у Србији, а на страни на 42 места. —

Академија је у прошлој години имала 15,500 динара државне помоћи, а од продатих књига добила је 1,182·85 дин.

У *Народној Библиотеци* било је на крају 1898. г. 72,755 предмета којима су се у тој години служила 794 лица. Читало се 10,796 књига, а на реверс узето је 5,591 књига.

У *Народном Музеју* настављен је посао одређивања и описивања предмета ради склапања спискова и њихова подесног намештања ради корисног гледања и проучавања. Нарочито се старање поклањало *Вукову Музеју*. За штампу се спремају каталози музејских збирака. — Музеј је куповао и на поклон добијао ређих предмета српских и туђих сликара и вајара.

Знатно је умножена *етнографска збирка*. Она ће се као засебно одељење Народнога Музеја сместити у кућу коју је држави тестаментом поклонио познати патриота Стевча Михаиловић. —

У прошлој години Академија је изгубила своје редовне чланове: *Светислава Вуловића* и *Милутина Гарашанина*. Од дописних изгубила је: *Петра Матковића* и *Вилема Гледстона*.

КЊИЖЕВНОСТ

КРИТИКА

Летопис Матице Српске, уређује *Милан Савић*. Књига 186. 1896. свеска друга. У Новом Саду, штампарија српске књижаре браће М. Поповића 1898. 8-на стр. 236.

Последњи деценијум XIX. века остаће дуго у свежој успомени код данашње генерације читавога словенскога света, пошто те десетине прославише Словени стогодишњицу рођења три знаменита Словенина, који много урадише на буђењу народне свести код свих Словена у опће.

Литерарни историци млађега покољења пак имаће пуне руке посла са последњом десетином овога века, пошто ће морати скупити, класификовати и оценити оне књижевне радове, које потекоше поводом ове три прославе.

И Колара и Шафарика и Палацкога створиле су једне исте прилике. Велики покрет духова на западу који доби тако јасно обележје у идејама велике француске револуције, дотакну се и Немачке. Идеја равноправности међу свима сталежима друштвеним, подиже цену најнижим слојевима народним, те се у њима почео назирати извор народне моћи и снаге. Велики притисак од стране Наполеона, пред чијим ногама лежаше скоро сва западна Европа, даде још више импулса да интелигенција потлачених народа потражи још једина спаса у најнижим слојевима народа. Успавани народ ваљало је пробудити славним успоменама из његове сопствене прошлости а из његових уста прибележити његове рођене умотворине, те тиме доказати да његова творачка моћ још није усахнула. Тај умни покрет, којему почетке ваља тражити у политичким приликама онога времена, створио је у Немачкој такозвану романтичку школу, којој највише легло беше народност (Das Volksthum). Како се пак и у ранијим вековима опажа да је Немачка са својим различитим фазама умногa живота по најјаче утицала на чешки народ, то не могаше проћи а да и овом приликом нове идеје не завладају чешком млађом генерацијом. Но не само код Чеха него и код осталих словенских народа прилике тако беху сложене да се ове идеје оберучке примаху. Истина да се овде онде показао и отпор према новим идејама, но представници старих космополитских идеја француске просветне философије на брзо малаксаше пред овом снажном струјом, чије поглавито обележје беше национализам. И Колар и Шафарик и Палацки напајаше се на врелу романтике, а основне идеје романтизма провлаче се као црвен нит и кроз најстручније дело Шафариково Slovanské Starožitnosti. Између њих најјаче утицаше на шире слојеве генијални Колар, чија патриотска поезија и панславистички политички програм тако згодно пристајаше уз душевно расположење тадашње генерације. Палацки пак не губивши из очију опће интересе словенске највише делаше на чешкој науци, скупљајући при том око себе ваљане раднике око буђења народне свести и подизања просвете. Колико је Колар својим делом Slávy dcerá обухватио у машти сва словенска племена, толико је Шафарик својим Старожитностима, капиталним ученим трудом, обухватио прошлост свих Словена, продирући проницавим погледом до у највећу старину слов. историје. Но знаменити тај човек, којега прилике доведоше у средину нашега народа, задужио је наш народ много, пошто нам је први тачно јасним цртама насликао политичку и културну историју нашега језика. Имајући то на уму издала је Матица Српска књигу у спомен Шафарику, да се на тај начин одужи човеку који је посред Срба у Војводини толико делао и урадио. И ако је више од три године протекло како је слављена стогодишњица Шафарикова рођења, ипак се за ову споменицу не може рећи да је своју сврху промашила, пошто ће чланци о животу и раду П. Ј. Шафарика свагда добро доћи нашој образованијој читалачкој класи.

*

На првом месту приопћен је чланак »У спомен Павлу Јосифу Шафарику« од проф. Ђорђа Магарашевића. Чланак овај прочитао је Магарашевић приликом свечане седнице књиж. одељења Матице Српске, држане у спомен Шафарикове стогодишњице 1. маја 1895. И ако сама природа чланка као свечане беседе не допушта да се живот радника коме је чланак намењен осветли и растумачи до најситнијих детаља, то је ипак требало кратким и маркантним цртама насликати политичке прилике почетком овога века и назначити узроке који створише немачку романтику, те на тај начин растумачити мисли и тежње оних људи, који много делаше на словенској ренесанси. Магарашевић је ово превидео, те с тога и не истиче нигде од колико силног утицаја на Шафарика беше његово двогодишње бављење у Јени. Као и на Колара (види његове мемоаре у књизи дра Матије Мурка »Deutsche Einflüsse auf die Anfänge der slavischen Romantik«) тако и на Шафарика беху од утицаја напредне идеје немачкога народа, који је пливао у задовољству, видећи код Ватерлоа пораз Наполеонов те стварао програм боље будућности, кога ће на брзо скинути с дневнога реда мрачна реакција.

Прилазећи на Шафариков рад у Новом Саду покушао је Магарашевић да наслика одношај Шафариков према заснивању Српског Летописа. По њему су Летопис засновали Шафарик, Мушицки и Магарашевић, а Шафарик је по његову мишљењу све до одласка из Новога Сада остао веран сарадник тога часописа (стр. 9|10). Но из Шафарикова писма Палацкому од 18. децембра 1828. до кога Магарашевић не могаше доћи, излази са свим друго. У писму том пише Шафарик овако: »Летопис српски излази до душе, али тако јадно, да ће на брзо престати. Ја у њему немам удела, нити сам када имао. Што је онде под мојим именом назначено, то је Магарашевић сам узео из мојих књига или рукописа, те превео и дотерао.« Види Dr C. Jireček: P. J. Safařik mezi Jihoslovany, p. 73). Мишљење Лаврова које Сима Томић у својој радњи о Шафарику на стр. 158 наводи као доказ да је Шафарик учествовао при оснивању Летописа није без основа, но није много ни убедљиво. С друге стране опет не може се потпуно веровати ни горе наведеном писму Шафарикову Палацкому, пошто се Шафарик у то време већ у велике разочарао у Новом Саду, те се о књижевним и друштвеним српским приликама свагда јетко изражавао. По свој прилици да је Шафарик у толико одржавао везе са Летописом, у колико је допуштао Магарашевићу да његове чланке у преводу и изводу доноси у Летопису.

При прегледу Шафарикова научна рада ваљало је да се Магарашевић пустио у потању оцену појединих радова, пошто изнашањем саме садржине појединих дела не можемо јасно да видимо становиште референта. Понајвише пажње још обратио је Магарашевић Шафариковој делу »Serbische Lesekörner«, пошто му је тачно оценио вредност и уочио неке ствари, на којима му само можемо бити захвални.

Чланком дра Каменка Суботића »Које су прилике створиле Шафариков историју српске књижевности« није српска литература ништа особитога добила. Расправа ова израђена је на брзу руку, те није чудо што је посао врло површно испао. Из Јиречкове горе поменуте радње дознали смо већ, да су Добровске радње »Slavien« и »Slovanka« потакнуле Шафарика на обраду словенске литературе. Пошто је др. Суботић по Јиречку препричао како се ембрион словенске литературе постепено развијао, ваљало је да се упустио у детаљну оцену овога Шафарикова посла. Набрајањем глава и излагањем садржине појединих глава није још то учињено. Ваљало је испитати Шафариков метод при писању словенске литературе од г. 1826, пронаћи узоре којих се држао при писању те радње, а за тим одредити који је од тих узора на њ највише утицао. Учинивши ово ваљало је утврдити колико је самосталнога било у овој радњи Шафариковој, јер неће бити без узрока што се Дубровски у писму Копитару од 23. јула 1826 о њему овако изразио: Schaffarik ist ein unseliger Abschreiber und Phrasendrechsler (И. В. Ягичъ, Письма Добровскаго и Копитара I. стр. 546). Да је писац ово учинио, ја држим да не би онако смело тврдио за Шафарикову литературу од г. 1826, да је у њој »изведен један систем, који нам сведочи о индивидуалности писчевој и утицају савременог духа друштвеног на њега«. Само се по себи разуме да је тадање друштво утицало на њега, али у то доба Шафарик је још учио, још није имао чврсте подлоге, те с тога се највише и поводио за тадашњим ауторитетима: Гречем, Ветковским, Јунгманом и Добровским, поставши за овим поглавито у питањима која се тичу словенских дијалеката и њихова међусобна односаја. Колико је Шафарик у ово време брзо напредовао види се и из његова дела »Über die Abkunft der Slaven« из г. 1828, које постаде под утицајем Суровјецкова дела: »Sledzenie poczatku narodów slowianskih« (Варшава, 1824). У тој радњи држи он Сармате, Тривале и остала трачка и илирска племена за Словене и изнаша безброј смелих етимолошких конјектура, које већ крајем те 1828. године напушта упознавши се тачније са радњама Нибуровим, Боповим и Гримовим (Jireček, op. cit. 106. 107). О историји југословенске литературе (Geschichte der Südslavischen Litteratur), која је доведена до 1832 и штампана тек после смрти Шафарикове 1864—5, говори г. Суботић цигло на четири стране, понајвише излажући садржину појединих глава. Поредивши овај производ Шафариков са оним првим од г. 1876 уочила би се грдна разлика и у самој методи, и у прибирању и раз-

рађивању богате грађе. Тај посао је самосталан посао Шафарикова; ту Шафарик поуздано ступа на сред са својим назорима и теоријама, пошто је вредно прикупио и прокритиковао онај силни материјал који му је за тај посао ваљао.

(свршиће се)

Цариград **Др. Јован Радоњић.**

УМЕТНОСТ

ПОЗОРИШТЕ

Стерија и Трифковић у Народном Позоришту — Избирачица и Покондирена Тиква.

Међу комадима што их је Нар. Позориште у последње време изнело из репертоара старијих српских писаца, највећи је број комедија Стеријиних и Трифковићевих. Појава сама по себи природна, јер Стерија и Трифковић одиста заслужују међу првима да буду представљани и гледани, али и њихова искључност у репертоару (трагедија Сеоба Србаља и — комедије: Зла жена, Београд некад и сад, Избирачица, Пола вина пола воде, Покондирена тиква, Кир Јања) мало је чудна и у разлозима је, како нам се чини, који тај избор и пажњу не објашњују само укусом позоришта и вредношћу њиховом но и другим ситнијим али значајним приликама, а на које ће стари репертоар у Нар. Позоришту још дуго морати озбиљно рачунати.

Хитајући да одговори обећању и већ одједном нервозном очекивању критике и.... публике, Нар. Позориште морало је у том великом и новом послу, пре утврђеног програма и при данашњим средствима, послужити се оним што је за овај мах најприступачније и са највише изгледа на успех. — Одвећ сирово и растегљиво градиво старог репертоара потребује пре свега вешту, често врло брижљиву и танану редакцију. Технички сценични недостаци, веће слободе у речнику, архаизми и граматичке замерке нису такве да се не би могле поправити без греха о пијетет и без штете по целину и оригиналност пишчеву, међутим за успешно извођење на позорници: ако се не мисли путем Срп. Књиж. Задруге, њених критичких издања, предговорника и речника, и ако се те представе дају и за другу публику сем заинтересованих професора и ђака: те су редакције неизбежне. Друга је, данас можда и већа тешкоћа, нарочито старој драми и трагедији у Нар. Позоришту, оскудица добрих редитеља и глумаца. Недостатак је тај истина општи, али је овде најдрастичнији. Драма ова мање даје а више тражи од позорнице. Њој нису довољни таленти, њој су потребни глумци. У први мах њу је боље са што више пажње и опрезно играти, но раскошно изигравати. Ти се недостаци најбоље илуструју познатим успесима и најслабијих комада на великим позорницама и — срећнијом судбином комедије Стеријине и Трифковићеве на нашој.

Прилагођенија укусу, с ближим модернијим мотивима, дневним интересом својим, комедија Стеријина и Трифковићева срећна је била, да поред искреније расположења публике изађе у доста углађеној ако и не у потпуно савршеној и последњој форми за позорницу (Стерија). Она је исто тако имала и достојних представљача у Н. Позоришту. Одиста, од нове године мало је комада који су са игром глумаца прошли као Зла Жена, Избирачица, Пола вина пола воде или Покондирена Тиква.

Избирачица Трифковићева давана је три пут у непуна два месеца. Њена вредност и њена срећа у Нар. Позоришту показују најбоље шта и колико треба видети у успеху оваквих комада, и шта је сметња успешнијем извођењу осталих из националног репертоара. Добра техника, углађеност сцене негде до извештачености (I. ч. игра речи у »срдим се....« и игри карата), радња по себи проста, без комичних ситуација, неколико комичних типова можда и не тако живих и изражених (мање бар но у Стерије), али у мајсторским рукама (г-ђа Тодосићка, г. И. Станојевић, г. Руцовић). Шала не толико духовита, али допадљива, свакодневна: жаргон Штанцикин, Тошица, »господин Бранко,« познати добронудни »биргерски« тон, све прилагођено укусу и расположењу публике.

Покондирена тиква (24 фебруара) играна је такође добро. — Предмет је у Стерије замашнији, лица живља, изражења, сцена не толико углађена колико лака, ненатегнута, природна, и у углађенијој и приступачнијој редакцији и мањим изменама у глумцима, Покондирена Тиква заслужује и срећнију судбину од ове вечери. Г. Тодоровић је био, одиста, сјајан. Свјатозар Ружичић је и у Стерије, по мало можда и фаталној срећи по главно лице у комаду (Фема), испао и сувише оригиналан и изражен, нарочито данас за нас, поред блиских и још свежих успомена и комичних анегдота славеносербства; али он је позорници са г. Тодоровићем одиста понео сав успех комада.

Стерија и Трифковић освојили су достојно место у репертоару; комедије Избирачица и Покондирена Тиква, као и друге, прошле су врло добро. Њихова срећа даје лепе наде целом српском репертоару, али ми би се ипак тим успесима штедљивије користили. Оне су за овај мах непознате, нове, и без обзира на вредност, оригиналне, свеже, егзотичне, али у употреби и врло нежне, и чешће интересантније у колико остану полупознате: дуже паузе, никад узастопце. Ако је која и срећнија да на позорници добије више но што се очекивало (Избирачица), не треба сувише рачунати на такве успехе, или их бар не слабити честом употребом. Најзад ови су први кораци одлучни; они освајају или убијају поверење публике према целом смеру.

m.

МУЗИКА

Бетовенова музика за Гетеову трагедију »Егмонт«. С. К. позориште приказало је први пут 26. јан. једно класично дело са оном похвале достојном пажњом према писцима, као што то чине веће и све светске позорнице: Гетеова трагедија Егмонт приказана је са прикладном и допуњујућом музиком од Бетовена.

Бетовен је већини познат својом камерном музиком и симфонијама као писац чисто инструменталне музике, а мањини као композитор опере или драмске музике.

Први пут покушао је Бетовен да пише позоришту музику године 1802., дакле у почетку своје друге славније периоде, у доба свог самосталног рада. То беше композиција балета Створење Прометеја. Ускоро затим, године 1803., написао је ораторију Христос на Маслинову Вису, која се одликује више театралним но духовним карактером. Ово запази тадањи директор позоришта »an der Wien« Шиканедер, те замоли Бетовена, да напише какву оперу, која би се први пут приказала у његову позоришту. Бетовен пристане и започне да ради на опери Александар, али је не доврши, него године 1804. компонује оперу Фиделио; Бетовенова жеља, да нађе какав подесан и симпатичан оперски сиже испунила се. Године 1806. приказан је Фиделио први пут у позоришту »an der Wien«, али без икаквог значајнијег успеха; већини се није допала Бетовенова оперска музика. Колико је било стало Бетовену да спасе и очува ово дело, које је он музички веома ценио, види се по томе, што је поред многих измена у појединим сценама чак и увертиру четири пута изнова писао, од којих је по дубини и уметничкој изради најлепша општe позната увертира Елеонора 3. у С. Узрок што Бетовен није успевао са својим операма приписивали су тадањи критичари недовољном познавању позоришта и позоришне технике и уједно скренуше Бетовену пажњу, да су места чисто оркестрална богатија и јача од вокалних дакле, од оних које је публика више марила да чује у једној опери. Да је мишљење тих критичара после поновног безуспешног приказивања Фиделина Бетовен донекле усвојио, види се из аутентичног пасажа, који нам Рихард Вагнер наводи у својим Сабрани списи у поезији из Бетовеновог разговора са једним енглеским музичарем; то место гласи: »Увиђам да писам никакав композитор опера; бар не познајем ни једно позориште на свету, за које бих опет радо писао оперу. Али кад бих хтео оперу писати како је ја замишљам, људи би од ње побегли, јер не би у њој нашли арије, дуете, терцете и све оне остале конвенционалности са којима данас људи пуне оперу. Шта бих ја на место тога учинио, не би ни један певач хтео певати а не би исто тако пристала ни једна публика, — да чује«.... И даље: — »Ја знам врло добро, да паметни људи мисле, да сам без сваке сумње бољи и јачи у композицијама чисто инструменталне музике. Ти људи имају право, јер и они мисле код вокалне музике само на оперу« и т. д.

Из тих цитата јасно се види, да је Бетовен напустио оперу из простог разлога, што није пристао, да и даље пише бравурне и одвише шаблонске арије у оно време конвенционалног и омиљеног стила талијанских компониста, нити за каприциозне и безукусне оперске певаче и певачице, који су уз то још били веома размажени од публике и музичара. Али баш та решеност Бетовенова и истрајност у његову новом принципу били су од велике користи и значаја у даљем раду а на пољу апсолутне музике. Његове камерне и црквене композиције, симфоније и др., којима се данас цео свет диви, учиниће Бетовена најпознатијим и најславнијим музичарем овога века. У исту категорију можемо уврстити и његове увертире за драме Кориолан, Краљ Стеван; од свечаних, Освећење куће ор: 124, и музику за Гетеову трагедију, Егмонт, коју би могли, по форми сматрати и као опроштајну симфонију са позориштем а прелаз к добу најплоднијег и највеличанственијег његова музичког рада.

Бетовенова музика за Гетеову трагедију Егмонт, коју смо чули од оркестра нашег позоришта 26. п. м., компонована је године 1810. а дели се на Увертиру, музику између чинова, две песме Клариче, музику за мелодраму и победну симфонију (Finale).

Из ове колекције износимо на првом месту увертиру Егмонт, која је рађена у форми Мозартове драмске увертире. У целини је строго симетрична, теме су отмене и карактеристичне а обрада појединих мотива духовито је изведена.

Музика између чинова, и за мелодраму одлична по садржини, хармонији и оркестрацији, дивно илуструје ситуацију појединих сцена и чинова. Као најлепшу нијесу ове врсте истичемо број 7: Кларичина смрт.

Трагедија свршава се победном симфонијом, коју је Бетовен огласио у трећем делу увертире, живо и весело у знак, да је погубљењем Егмонта народ задобио слободу.

Песма Кларичина Нек добош загрми.... писана је у форми скромној, наивној, без колоратуре и тешких пасажа, због чега је свуда подједнако јасна и пријатна; смислу текста одговара складна пратња оркестра у којој се нарочито истичу дели риторнели. Другу песму Радосна, жалосна.... Бетовен је поделио у два дела. Тема првог става је блага сентиментална мелодија, са којом контра-

стира други став живот и веселог темперамета, потпуно одговарајући осећајима Кларице кад радосна пева: Срећна је душа, кад замилује.... Бетовен је такве контрасте у песми, појачане живљом променом ритма и темпа често и радо употребљавао.

Глас г-ђе Илићке био је довољан и пријатан, али је она требала већу пажњу да обрати на смисао текста а нарочито на онај у другој песми.

Скроман оркестар С. К. Позоришта под управом Г. Покорног, извео је Бетовенову Егмонт-музику пажљиво и релативно добро. Ми им искрено симпатишемо и желимо да по могућству продуже у том правцу.

— вл —

РАЗНО

Новости у чешкој књижености. Чешки романописац *Карло В. Рајс* штампао је нову књигу »*Запад*« у којој веома занимљиво и са пуно познавања црта живот старог свештеника у сиромашном селу. Рајс је веома симпатична књижевна појава, а сви су му радови прожети дубоким познавањем изабраног предмета. — Чешки књижевни свет спрема се за стогодишњицу чувеног песника Фрање Ладислава Челаковског рођеног у Страконицима. Као претечу прослави штампао је Јан Хејрет биографију и изабране песме Челаковскога. Од његових радова највише издвајају дидактичне песме (Ruže stolista), епиграми и »Одјек руских песама.« Др. Јарослав Влчек наштампао је и 8. свезак свога чувеног дела »Историја чешке књижевности«. — Јан Вагнер који је као професор дуже времена живео у Бугарској а за тим путовао по Русији, Немачкој и Америци штампао је у Плавој Библиотеци (уређује Др. В. Резничек) свој рад »Zámorské kleby« којим износи живот америчких Чеха. Вагнер је нарочито познат као публициста, а особито са својих радова у »Нар. листима« о Русији и руским приликама. — Књижара Ј. Отиу Прагу почела је издавати целокупна дела и српској публици познате приповедачице Каролине Свјетле. — Чешка књижевност изгубила је у месецу јануару и фебруару три своја члана: песника Богуслава Чермака, историчара Др. Ј. Емлера и журналиста Гебл-Копидланског. Чермак је био скриптор у прашком универзитету; осим песама писао је и књижевне рецензије и неколике белетристичне радове као: »Браћа Адамац,« »Берта Милштајнова« и др. Хисторичар Др. Емлер бавио се нарочито о чешкој историји. Као научар заузимао је угледан положај у чешкој књижевностии.

Ј. Зд. Р.

*

Српска Академска Задруга у Бечу. Српска универзитетска омладина у Бечу основала је друштво под горњим називом. Друштву је циљ: да негује науке, лепу књижевност и вештине — предавањима, расправама, издавањем друштвеног органа и засебних публикација, позоришним представама и издржавањем оних средстава која амо спадају. Поред овога удружење је ставило себи у дужност: да негује дружевност приређивањем забава са и без улазнице. На претходном скупу изабрана је и друштвена управа којој председава медицинар Лаза Поповић.

*

Нове српске музикалије. Издавачка књижара Ернеста Ајхштета у Београду послала нам је на приказ три своја најновија музичка издања. Два су композиције г. Милоша Брожа, наставника за музику у Гимназији Краља Александра I. Прва од њих: »*5 кола*« (Дворско, Невестино, Богданово и Мицино коло) уметничка је разрада народних мотива и стаје 1,50 дин.; друга је: »*Косовска девојка*«, салонска мазурка, посвећена Њ. Ц. Величанству Краљици Наталији. Ово је издање украшено и познатом сликом Чермаковом »Косовска девојка«. Стаје 2 дин. — Треће је издање: *Српско поштури*, за гласовир од Затлокала. Стаје 2 дин. — Сва три издања опремљена су врло лепо. — Гледаћемо да о њима и опширније проговоримо.

ЧИТУЉА

† *Проф. Илија Вукићевић, књижевник.* 4. марта о. г. испустио је, у својој 33. години, плаћену душу своју Илија Вукићевић рећи таленат у српској лепој књижевности. Одушевљен у првом реду причама Лазе Лазаревића а исто тако и великим руским приповедачима пошао је по истим стазама, брзо се истакнувши у колу млађих српских приповедача својом чедном душом и чистом љубави за лепо и узвишено.

Колико је пок. Илија био ваљан а колико његови радови радо читани — доказ су сви српски књижевни листови из доба његова рада, у којима се Илија често јављао. Неке његове приповетке скупљене су у књигу (коју је већ тешко наћи), а остатак још вазда чека угледно издање.

Пок. Илија био је и као човек и као књижевник појава за којом се мора искрено жалити. Бог да га прости!

БИБЛИОГРАФИЈА

КЊИГЕ

1. **Тасин Дневник**. Седма свеска. Београд. Штампано у Српској Краљ. Држ. Штампарији, 1899. — 8-на стр. 89. Цена 0.80 пара дин.

2. **Приповетке Радоја М. Домановића**: *I На млађима свет остаје.* Пожаревац. Штампано у штампарији Мих Костића, 1899. — Цена 0·80 п. д.

3. **Српске народне приповетке.** Скупио *Аганасије Николић.* На свет издали његови унуци. Београд. Издање Славића и Компаније, 1899. — 8-на стр. 240. Цена 2 динара или две круне.

4. **Друштво за потпомање и васпитање сиротне и напуштене деце**. Година деветнаеста. *Извештај управе о своме раду у 1898. години.* Београд. Штамп. Св. Николића, 1899. год. — В. 8-на стр. 42 (са 7 архитектонских нацрта). Цена?

5. **Позив и упуство за купљење речи по народу за речник Српске Краљевске Академије**. Београд; штампано у Штампарији Краљевине Србије, 1899. — 16-на стр. 30. — Бесплатно.

6. *Г. М. Клајић*: **Техника картографије** (прештампано из »Ратника«). У Београду; штампар. Краљ. Срп. Војног Министарства 1899. — 8-на стр. 38. — Цена?

7. *Димитрије Т. Леко, архитект*: **У лету кроз Београд**. Поводом покренутог питања о регулисању Малог Калемегдана, (са картом регулације Мал. Калемегдана). Београд. Штамп. Светозара Николића, 1899. — 8-на стр. 24. Цена?

8. *Проф. Ст. Јакшић, кустос Ж. Јуришић и инспектор О. Бирбах*: **Јевремовац, ботаничка башта Краљевине Србије у Београду**. Семење, прибрано у »Јевремовцу« 1898. год., које се нуди у замену ботаничким баштама. — IX година.

Jevremovac, jardin botanique du Royaume de Serbie à Belgrade. Graines, recoltes à „jevremovac" en 1898., offertes en échange aux Jardins botaniques. IX anneé. — Београд; штампарија П. Танасковића, 1898.—1899. 8-на 45 стр. Цена?

9. Dr. Trnoplesar Budisvoj: **Cvijeće i trnje.** Stihovi. U Trstu; tiskom i nakladom tiskare Dolens, 1898. Дута 16-на стр. 111 Цена?

10. **L' imperatrice dei Balcani.** Dramma in tre atti di Nicolo I. Traduzione dal Serbo di Gjovani Nicolic — Zara - Enrico De Schönfeld - Editore.... 1899. Вел. 8-на. стр. 201.

11. **О новом начину подизања винограда.** Јавно поучно предавање које је држао у Богословији *Паја Т. Тодоровић* — *Ђаковчић*, секр. Н. Привреде, хон. наставник Пољске привреде. (Отисак из Весника Српске Цркве). — Београд. Електрична штампарија и књиговезница Павловића и Стојановића. 1898. Цена 20 п. д. — 8-на стр. 16.

12. **Српске Земљорадничке Задруге.** Разговор Срба ратара о Земљорадничким Задругама. Чуо и прибележио *Павле Аршинов.* Загреб 1898. Штампано у српској штампарији. 8-на, стр. 99. Цена 40 новч. (1 динар).

НАПОМЕНА

Молимо скупљаче своје који до сада не послаше претплату за I четврт, да настану прикупити претплату јер овим бројем прва четврт истиче.

Тако исто молимо све своје уписнике и пријатеље којима смо до сада лист слали а нису претплату положили, да то у најкраћем року учине.

ВЛАСНИШТВО

„НОВЕ ИСКРЕ"

„Нова Искра" излази 1. и 16. у месецу — Цена: на год. 16, по год. 8, четврт год. 4 дин.; ван Србије год. 10 фор. или 20 дин. у злату. — Претплата и све што се тиче администрације шаље се Парној Радик. Штампарији, Кнежев Споменик бр. 7

Власник и уредник *Р. Ј. Одавић.* Парна Радикална Штампарија кн. спом. бр. 35.

ИСКРА

ЧИЧА ТАНАСИЈЕ

СЛИЧИЦА ИЗ ПРОШЛОСТИ

— МИХ СРЕТЕНОВИЋ —

Мало је данас људи онако на његову препорцију. А он ти је био згодан за све. Није могла проћи ни слава, ни свадба, ни крштење, ни дања, једном речи ни радост ни жалост, а да тамо не буде чича Танасије. Него, немојте ви одмах помислити, да је он био неки наметљивац, па се сам свуда туткао к'о „гра' на Божић"; јок, Боже сачувај. Не би ти тај непозван отишао, па да је тамо и владика и патрика.

Дође му тако тек по неки домаћин кући, која је била на једном ћувику, готово под самом планином на крају. села.

— О ча-Тане!

Он већ зна шта је.

— Баш неко со́бе? пита чича Танасије, а брк му се већ смеши.

— Ја́! одговара овај. Женимо батиног Симу, па рек'о ба́то, ако мо'ш, овај, дођи да, овај, ашчијаш.

Чича Танасије погласи своје густе бркове, напрћи усне и замисли се.

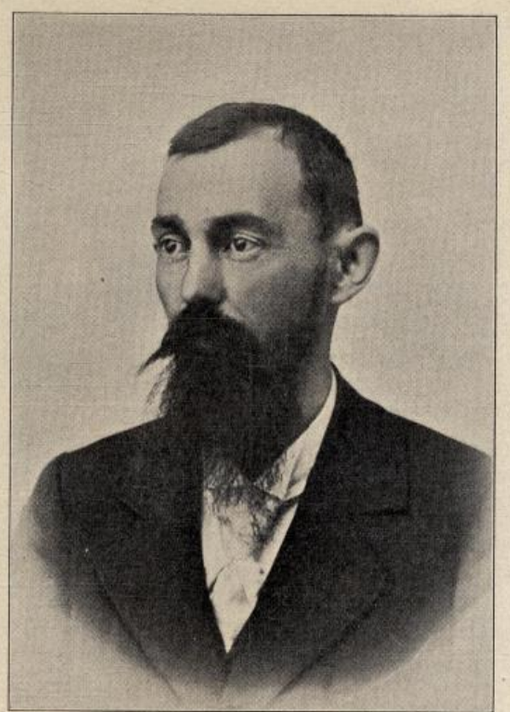
— Не браним, рекне он одсечно. Поздрави пријатељ-Јешу, и кажи му: дођи ћу.

Тако су га ето свугде позивали. А ако 'оћете по правди, имали су и зашто. Мало је било ашчија као чича Танасије. Кад он зготови пирјан, прсте да одгризеш од сласти. Неки завидљивци чак су му пришили тај надимак, али му то још нико није у очи казао. Умео је он тако изгрдити човека, да лепо у земљу пропаднеш, горе него најзубатија жена у селу. Иначе је био миран и питом, да га што 'но реч по трбуху газиш.

Заметнути шалу и ајнак, нико није могао као чича Танасије. Ама мртва уста да насмеје. А некако и он сав, сав његов изглед био је смешан, па човек мора да му се смеје хтео не хтео.

Био је малог раста, али због, као неки завезак. На кратком врату стајала је доста велика глава која је сва обрасла у косу. Обрве као нечији бркови лепо су висиле над очима а у повијама се састале. Није се бријао, те се на њих настављала брада с којом се помешали бркови. Па и на носу била је густа китка длака. Кад га тако погледаш у лице, а оно све зарасло у чупу. Био је и смешан и страшан, особито непознатим.

Рубина му, испод грла, никада ни лети ни зими није имала сапињача, те су му страшно чупаве прси увек биле отворене.

Светолик П. Ранковић, српски књижевник.

Кажем вам, ко није познавао чича Танасија, уплашио би се од њега на први поглед. Особито кад се он намргоди и разрогачи оне крупне очи, помислио би човек да је то сила, а овамо у ствари био је што наши казали „ни мушко ни женско".

* * *

Још од ране зоре врвео је свет Соколу. Тога дана имали су Срби да виде оно што су дотле само у души желели, за шта су се тајом Богу молили. Тај дан био је дан радости у целој Србији, али се највише радовао народ Соколске нахије, јер тога дана, дотле бесни Турци, остављају град Соко и иду тамо од куда их је ђаво донео.

Тесне улице Сокола — препуне народа Срба и Турака. Свакоме Србину читаш на лицу радост и милину, а Турци бледи и испијени, мрка лица и мутна погледа, као да им је све живо помрло.

Једно младо Туре накривило фесић, узело у руку шаркију, па би силом да је весело. Удари терзијаном преко танких жица на шаркији, а оне само јекну, тужно одјекну, баш као тужни одјек срца његова.

По улици читав крш и вашар од натоварених коња, умотаних бу́ла и разних дењкова.

Ту је и српска и турска власт. С једне стране стајали су Срби а с дру́ге стране Турци. Срби су с не-

стрпљењем чекали да се Турци већ једном крену, али овима као да се не иде, жао им је оставити огњишта свога.

Између Турака појави се једна гломазна Туркешања. Го му се врат отегао са читава педља. У руци му дуг трешњев чибук са симсијом. Погнуо главу, па пуштајући густе колутове дима кроз дуге, густе бркове, стаде мумлати и зачикавати Србе, ко сме да му изиђе на мегдан да се пӧрву.

Срби су добили наредбу од своје власти да не дирају Турке, па ма им ови не знам шта говорили и ма како их грдили.

— Ко губи, има право да се љути, рекао је капетан Србима.

Неколико пута прошао је Туркешања испред Срба зачикавајући их и засукујући рукаве.

У лицу дошао сав црвен ка и јеменије на ногама његовим. Колута само оним закрвављеним очима из којих, рекао би човек, ватра сева.

Све се ућутало.... Настала тишина као у гробу. Срби стали, оборили главе па само гледе у земљу. Турцима опет расте перје од милине. Свакоме у очима можеш прочитати радост.

Стала и српска и турска власт па сеире шта ће бити.

Бесни Турчин, кад се нико од Срба не јави, још горе побесни. Он отпоче грдити:

— Рајо, кукавицо!... На мегдан бре, на мегдан да се пӧрвемо!...

Онда шмикну на нос а укоси главу, па иде тако као дерач бик.

У многога Србина закуца срце у грудима. Многима заиграше рибићи на телу.

— Их, да ми је да га само мало опипам за гушу! рече један младић своме комшији до себе. Али су Срби поштовали заповест своје власти. Ћутали су и трпели су.

Турчин не престаде грдити, пљувати и изазивати.

На једаред, као неки завезак, паде пред њега један човек.

Крупне очи разрогачио па стреља на беснога Турчина. Руком погради густе чупаве бркове, а рубину на грудима још више раздрљи те се указаше снажне чупаве прси.

Турчин стукну корак два назад, па стаде као укопан.

Тај страшни човек клече на једно колено. Иза појаса извади нож, чија се оштрица одсјаиваше према сунцу и забоде га поред себе у ледину. Засука широке рукаве на рубини, указаше се голе чупаве руке и снажне мишице.

Наста тајац. Све се наже да види и престаде дисати изненађено овим догађајем.

— Овамо, Туро! цикну човек. Ево, ја ти падам колена!... Ако ме обориш, кољи овим ножем, а ако ја тебе оборим, знам шта ћу ти урадити.

Турчин је стајао као скамењен. На лицу за час неста онога црвенила а посу га самртничко бледило. Укоченим очима гледао је на човека који пред њим клечаше.

Он промумла нешто, што се није могло разумети, јер му је глас дрхтао и само се чула реч: „чибук“.

— Брже остави чибук, цикао је човек. Немам кад да те чекам.

Турчин се полако уклони, чудно погледајући на онога страшног човека.

Прође неколико тренутака. Нико ни речи не говори. Сви погледају кад ће се бесни Турчин појавити.

Страшни човек клечи као укопан, и стреља очима на ону страну где су Турци стајали.

Прође још неколико тренутака, али се Турчин не појави.

Турци само оборили главе, климају њима и нешто гундоре.

Прође доста времена, али ни гласа од јунака Турчина.

Срби се склепташе око човека који је још непрестано клечао. Наједаред наста један општи смех међу Србима, јер тај јунак, тај страшни човек, коме са мегдана побеже онако силан Турчин, није био нико други већ главом наш чича Танасије.

* * *

Кад су после, идући кући, запитали сељаци чича Танасија:

— Бога ти, чича Тане, како ти смеде оном Туркешањи изићи на мегдан? Шта би радио да је пошао на тебе?

Он се само насмеши и поглади бркове.

— Шта бих радио? Побег'о бих ја од њега, к'о што је он од мене.

СЛИКА МОЈЕ ЉУБАВИ

(ЛУЦИ КЕМПФЕР)

Да ли ти је љубав ружа, рујна, нежна,
Под сунчевим зраком што се развила?
— Њено лишће кида дах северца снежна;
Не, таква ми љубав није нигда била.

Да ли ти је љубав дрво горостасно,
Које стабло снажно, круна лисна дичи?
— Из корена олуј чупа дрво ласно;
Не, на дрво ово љубав ми не личи.

Да ли ти је љубав кам сред мора бурна,
Кој' пркоси валу што му груди бије?
— Стена је у мору пуста, хладна, тмурна;
Не, љубави моје ово слика није.

Звездица је она, краси свод небесни,
И казује земљи њене путе праве;
Вал жубори шумно, олујина бесни,
А звезда се смеши са висине плаве.

С. Д. Мијалковић.

БОЛЕСЛАВ ПРУС

— написала Г-ЂА РУЖА ВИНАВЕР —

Међу матурантима љубљинске гимназије беше 1866. год. ђак коме професори прорицаху каријеру великога математичара. То беше *Александар Гловацки*, који доцније по грбу „*Прус*“ узе псеудоним *Болеслав Прус*, под којим је именом данас више познат. Он је племићки син, голубијега срца, бистрог ума, а беше ватрени привржeник мисли: да само наука, а из ње нарочито физика, космографија и т. д., вреди нешто на свету и да представља циљ заслужан труда и заноса.

Ко би се надао да ће тај Гловацки, кога колеге сматраху као врхунац природно-математичког савршенства, заблистати најсјајнијом светлошћу на пољу пољске белстристичне литературе. Ипак — истина остаје непобитна — ко има осетљиво срце, осећај за лепо, пуну душу опсервација о којима не сањају други смртни, а нарочито ком је Бог дâра дао — тај ће пре или после све то испољити своме друштву, ма колико уверавао и себе и друге, да само алгебарске формуле чине напредак и срећу у васиони. Сам Прус, у једној од својих првих повећих новела, овако исказује своје погледе на живот: „Млад инжињер забавља лепу и оштроумну даму говорећи јој непрестано о новим моделима млинова и техничким реформама. — Господине, рече најзад госпођа мало нестрпљиво: да л' Ви увек говорите са женама о инжењерској струци? — „Како кад“ одговори он: „с некима разговарам и о лепим вештинама, ма да је то врло досадно.“ —

Оригинално! Тако философира Прус кроз уста свога јунака и већ сама садржина новеле, веома вешта обрада и њезина структура појезија су, нежна и тужна, која мора да потресе и најравнодушнијег читаоца. Да је Прус вештак у форми, да је артист који мртвим предметима даје живота, природности, колорита, карактеристике увидеће се ако се само прочита опис предела у долини реке Белке, опис зимске олује ноћу у шуми (*„Плацувка“*) или утицај музике на окорелог човека (*„Музички одјеци“* III) и дубоке, фантастичне легенде (*„Фараон“*). И Асник, тај колос у сфери мисли и упоређења, а неизмерно извежбани јувелир за форму, говораше само о науци као о покретачу друштвеном.

Прус вам је из тог истог табора. „Изучавати науку, створити разумом политички систем; развијати трговину, индустрију и занате, ширити опште образовање међу сељацима, израђивати начела која би могла хармонизовати са духом и потребама свога времена; одређивати правац вештинама и литератури подесан за друштвени развој, обраћати што је могућно већу пажњу на школ-

Из Стеријина репертоара. (фотогр. снимио г. М. Јовановић, двор. фотограф.)

1 **Слушкиња** „Зла жена“
2 **Срета чизмар** „Зла жена“
3 **Фема** „Поконџирена тиква“
4 **Граф Трифић** „Зла жена“
5 **Пијада** „Београ. некад и сад“
6 **Султана** „Зла жена“
7 **Љуба** „Београ. некад и сад“
8 **Стана** „В. н. и с.“
9 **Велимир** „Београ. некад и сад“
10 **Кир Јања** „Кир Јања“
11 **Перса** „Зла жена“

ско и домаће васпитање“ — беху жеље младих бораца који сложно тежаху ка своме циљу, борећи се за начела о којима вероваху да су оправдана и неоспорна. Прус као слушалац природно-математичкога одсека штампаше из почетка само своје научне и друштвене чланке. Из ове прве епохе његова писања најчувенији је чланак под натписом *„Наши греси“*. Час грди, час учи, исправља изопачене појмове, буди успаване врлине свога народа које се тренутно успаваше, храбри и подстиче; а кроз цео чланак веје мисао, која и заузима највише места у Прусовим делима: љубав према ближњему, *љубав према свима људима*, како он каже.

Као и сунце које свуда прониче својим зрацима, исто тако и ова алтруистична мисао као златна нит проткива сва Прусова дела. И не само у скицама и романима из варшавског живота, који он тако добро познаје, но чак и у *Фараону*, где тачно и пластично представља пун тајанствености египатски живот, опажа се ова топла симпатија према сиромашним, потлаченим, несрећним. Али у Пруса и нежност и сажаљење тако су вешто проткане и прошаране згодним хумором, да пишчева туга никад не постаје монотона. После најсентименталније ситуације, Прус кресне такву духовитост да се човек и кроз сузе мора осмехнути. Као и у животу! — Овај хумор, прави божански дар, природан и искрен, првином се испољио у Прусовим тзв. *„Варшавским кроникама“* које беху штампане у фељетонима најпопуларнијег пољског листа *„Варшавског Курира“*. Кроз двадесет година није било куће у Варшави без *„Курира“*, као ни *„Курира“* без — Пруса. Треба неизмерног богатства уобразиљи, треба пуно досетке и опсервација да се не би за тако дуги низ година исцрпло, ослабило, пропало. Та и сада, када се читају његове негдашње кронике, осећа се исти примамљиви чар тога јаког, бурног и пластичног пера. На јединствени начин популираше Прус у примерима своје назоре, појмове и посматрања. Измишља личности, аранжује сцене, ствара о свему томе буди какву анегдоту, расипа пуним шакама искре свога сталног хумора, те му свака кроника — иначе одевена у красно књижевничко рухо — изгледа пре на хумореску, скицу, новелу него ли на обичан фељетон. Те му симпатије без сумње ствара срдачна топлота која провејава сваки рад његов. Према изразу Словацкога, великог пољског песника: *„Ако уједам — срцем уједам!“* — Прус се никад не указује читаоцу као огорчени, песимистични сатиричар. И у душама највећих подлаца, егоиста или неваљалаца — Прус уме наћи жицу што звучи чисто и хармонично (нпр. у *„Старој басни“*, *„Сиротној судби“*). Ова благородност осећаја урођена је особина и Пруса као човека. Једном је у некој од својих *„Кроника“* жестоко избрусио варшавске студенте, управо: нешто их је исмејао а нешто изгрдио. Великошколци, навикнути да се на њих гледа као у најсавршеније представнике друштвене будућности, букнуше гневом на популарног аутора и нападоше га. — Прус наљућен и раздражен врати се кући где затече полицијског чиновника. „Господине, рече му полицајац: треба стати на пут овој групи дрских нападача.“ — „Ви сањате, господине,“ одговори му Прус зачуђено; а после мале почивке заврши: „О ком то говорите, поштовани Господине?“ — „Наравно, о студентима који Вам нарушују мир.“ — „Уверавам Вас, поштовани Господине, да ја о свему томе апсолутно ништа не знам. Нити сам шта чуо нити видео!“ Па почаставши чиновника чајем и колачима започе разговор пријатан и занимљив, у току којега спомену, како се често варшавска дечурлија свађају међу собом, те изникне ларма о којој се мисли Бог зна шта .... Треба ли додати да већ сутра дан студенти приреде овације Прусу?

Болеслав Прус

Болеслав Прус, пољски књижевник.

„Кронике“ су Прусу извојевале славу и популарност, али осим хумора, живости и лепе форме има у тим „Крониками“ још нечега што је од великога значаја у свима његовим творевинама. То су његови философско-друштвени назори. „Над целим светом“ вели Прус: „или боље рећи над целим цивилизованим човечанством лебде три циља као звезде водиље: *срећа, корисност* и *савршенство*. Сваки дакле народ, без обзира на своју моћ и језик, мора се старати да буде што срећнији, што кориснији и што савршенији. Народ постаје *срећнији* ако има што више задовољних чланова и ако се нормално развија; народ постаје *савршенији* кад изобилује што већим бројем фактора који делају у узајамној хармонији; и на послетку: народ постаје *кориснији* ако усрећује и усавршује појединце од којих је састављен.“ — У свакој својој *„Крониди“* Прус буди народну свест, приволева ка грађанској делатности и проповеда култус *рада*. „Учите свет“ вели Прус: „да се поштује свачији рад, показујте где га ваља тражити, како се њиме користити, како га произвести или створити ако га гдегод нема.“ Са ретком честитошћу свога карактера и срца слободног од религиозних, приватних и разних мржњâ — Прус са једнаком љубави и објективношћу дотиче све друштвене ране и потребе.

Задржасмо се мало дуже на „Крониками“, јер су оне и извојевале Прусу славу и популарност; али његов је значај много већи као новелиста и романописца.

Прус има *свој* начин писања; по плану, обради, а поглавито по карактеристичним досеткама може се увек познати.

Прусов начин писања беше новост за читаоце. Сам писац искрено вели о томе: „Од памтивека нашу белетристичну литературу обрађиваху песници, историчари, музичари, естетичари, филолози .... Изненадно у овоме кругу задеси се човек са свим друкчијега кова и образовања, па наравно да је морао изговорити много до сад нечувених назора, много изненађења....“

Досетка Прусова није само у звуку ре́чи које су разнога значења, није у духовитом прилагођавању научних термина, није у сатиричном преживању свакодневних фраза, — она се креће не само у сфери *ре́чи* већ и *појмова*.

Прус се слабо занима љубављу у оном смислу речи како су то навикли други писци. Огромна приповетка *„Фараон“* у којој се тако живо огледа друштвен, вла́дин и народни живот Јегипћана, њихови назори, појмови, жеље и тежње — скоро и нема љубавне фабуле, јер се главна интрига вије око буђења свештеничке мржње према владаоцима који по што по то хоће да одрже свој

Невеста. сликао Ф. Ироли.

ауктoритет. Ал' и у описивању праве љубави Прус је редак мајстор; јер оне неколике јегипатске легенде у „Фараону," украшене јединственим чаром поезије, умеју да расевдале читаоца; а новела „Проклета срећа", *једина* у дугом низу Прусових творевина којој је пõтка поглавито *љубав*, производи муњевити утисак.

У новелама Прусовим обично се налазе други осећаји: симпатије, чежња, сажаљевање, нежна брижљивост да се олакша патницима, и смишљена тежња да се од других уклоне немили потреси.

Прус никада не обраћа читаоцу пажњу на тенденцију дела, не моралише; али крај његове артистичке обраде сам се читалац досећа свему.

У новели *„Ањелка"* Прус, који је као писац *par excellence* обожавалац деце, описује смрт мале девојчице, чији је отац лакомислени човек, те вечито ван куће; а мајка слаба и егзалтована. Како пак беше добра и милостива душа ове мале! Вреди превести њен последњи разговор — њену исповест пред свештеником.

„Јеси л' ишла на службу сваке недеље? упита свештеник.

— Не.

— Вероватно ти си се код куће молила Богу.

— Па није баш увек, одговори Ањелка, спуставши очи доле. Често сам трчала по баштици и играла се са својим добрим псетанцетом, Каруском.

— Можеш се играти и у празнике, али се увек треба молити Богу, макар малчице!... А јеси ли редовно свако вече и свако јутро читала „Оче наш"?

Ањелка се замисли.

— Једаред у вече нисам читала своју молитвицу.

— Какав је био томе узрок?

— Седела сам дуго код мамице па заспала на столици. — Па онда додаде дрхтавим гласом:

— Онда нам је кућа изгорела.... Можда то због мојих грехова?... упита бојажљиво гледајући у свештеника.

Исповедник се забрину.

— Зато нисам баш сигуран, дете моје, рече: али чини ми се да није.... А јеси ли слушала родитеље? Јеси ли радо испуњавала њихове заповести?...

— Не, шапну Ањелка. Отац ми беше забранио да разговарам са сељаком Гајдом, а ја сам с њим разговарала.

— Треба, моје дете, испуњавати увек вољу родитељâ, јер они не заповедају ништа без разлога. А зашто си се разговарала са тим човеком?

— Ја сам га молила да не туче своју кћер. Она је врло малена....

— Аха.... моје дете, моје дете.... то је добро што си га молила; ал' родитеље ваља увек слушати. А да ниси кад год узалуд Име Божје призивала?

— Јесам.

— Збиља? рече парох: А зашто то, дете моје?

— Прво сам узалуд молила Бога да нам пошље нашег тату, па онда маму.

— А, тако?... Дете моје!...

Парох извади из џепа свилену мараму и утре нос.

— Сећаш ли се још чега, дете моје?...

— Не.

— Ударај се у прса и говори: „Боже, буди ми милостив"! А за кајање очитај „Оче Наш" на интенцију свију грешника...."

Ни једанпут нам Прус није овде казао: „парох беше веома дирнут"; ал' како се јасно огледа његово узбуђење из изговорених речи! У овом истом времену, из ког је *„Ањелка"*, изашле су Прусове најчувеније новеле: *„Грехови детињства"* која се одликује веома оригиналном меланхолијом овде онде помешаном са искреним хумором; за тим тужна *„Камизелка"*, дирљиви *„Живи телеграф"*, пун дубоке философије *„Сан"*, карактеристични *„Михалко"* и многе, многе друге.

У свима тим новелама Прус се најрадије бави у атмосфери сиротиње туге, бола и трпљења.

(свршиће се)

FATALITÀ. СУДБЍНА.

ПЈЕСМЕ АДЕ НЕГРИ

СЛОБОДНО ПРЕПЈЕВАНЕ СРПСКИ

(наставак)

XIII

помоз' бог, виједо!

Ко то на врата ло̀ма?
Помоз' Бог, би̏једо! Не мисли, стра̂ме.
Она уну̏тра сту̏па̂;
Моји је демони у̀ собу ма̂ме.
Утваро с мршавим рукама ти̏јем
У лице ти се сми̏јем.

Приступи ближе, у̏ђи!
Ха, тако! Надах се ја вазда тѐби,
Међ собом нисмо ту̏ђи.
Наде ми цијепај, срце ми грѐби,
Од о̀дра нога ти нека не бјѐжи̂
Ће бона мајка лѐжи̂.

Паски се на́ ме стр̏ви!
Млада сам, здрава сам, моје је жи̏ће,
Таквих се не бојим цр̏ви̂.

За мраком овијем иде расви̏ће,
Хра̀брости моје се блиста дива̀та
У борби рад живо̀та.

Згасит' у мени нѐћеш
Искрицу божанску, стићи ћу ме́ту;
Слаба си да ме скрѐћеш
Са пута правога у моме ле́ту.
Вјештице, што бацаш свет стрмогла̀вцѐ,
Ходићу к слави пра̀вцѐ.

Вићи на земљи до̀ље
Како нам сунашце милује цвѐће;
Како низ равно по̀ље
Цвркуће птичица и чило лѐћѐ!
Гле шта је Идеја сад на свијѐту
У сили и цвијѐту!

Ја сам ти чудна ди̏кла,
Јер црна би̏једо, клета ста̀рице,
Из народа сам ни̏кла.
Презирем богаство сваке ца̀рицѐ,
И докле невољу ногама га̀цам
У будућност се ба̀цам.

Уздам се у моћ ра̀да.
Којино човјека божанским пра̀ви̂,
Свијетом који вла̀да̂,
И којим иде се срећи и сла̀ви.
Он мелем доноси свакој нам ту́зи;
Отац је самој Му́зи.

Нестаће, стра̀шна̂ жѐно,
Сјена ти смртнога кад сунце сѝне̂,
Буди се свијет, ѐно!
Миришућ' напретка руже и кри̏не,
И опирући се грљењу твојем
Животу пјесму по̀јѐм.

XIV

СТАРАЦ

Молиш се, — сам си. Шта те
О старче доведе до цркве овê?
Од чега л' груди пâтê?
Можда те овамо у цркву мрâчнȳ
Глас Бога онога страшнога зовê,
Што јаде даде ти, ал' душу зрâчнȳ.

Струје ти, је л', по глâви
Сâнови прошлога младога дôба?
Прилазе хладној јâви
Пламени спомени сред ове стȳди,
И осјећаја ти, је л', ова ôба:
И младост и старост раздиру грȳди?

Мòли се! Твога вêка
Млађаног прођоше слађани сâнци, —
Ал' од њих оста јêка.
Је л', негда љубљаше, о јадни црве,
Тер обасјани ти бијаху дâнци
Јаркијем сунашцем љубави прве?

Био си, је л', сирóма?
Често ти несрећа погоди глâву,
Ал' усред тога слóма
Тјешаху тебека уста малêна,
И ти се òпира страшноме јâву,
Јер бјеше уза те вјêрна ти жêна.

Је л', добра бјеше ôна?
Ријечи њезине за тебе бȉше
Небесна, тиха звòна,
Чијега када ти срдашце звȳка
Умилна чујаше, куцаше тȉшê
И усред овијех земскијех мȳкâ.

Срце ти бјеше склòно,
Љȳбôвцôм храбрено, на нову бòрбу....
Најзад умуче звòно:
Дух њезин одлêтје на Стиксов чáмац,
Ти згуби милошту и њежну двòрбу,
Постаде несрећан, жалостан сáмац.

Мòли се, сам си. Шта те
О старче доведе до цркве òвê,
И што ти груди пâтê,
Знам сада: амо те у цркву мрâчнȳ
Глас Бога онога благога зовê
Што њену даде ти утјеху зрâчнȳ.

За те тишȉна, бȳра, —
Обоје минуше, нòћа ти глȳхâ
Стиже, и страшна ȳра.
Још само даљни те спомени тȉшê,
Сиромах и стар си, мишица сȳхâ
Дршће ти, јадан си, — ма љубљен бјêше.

XV

ПЈЕСМА О МОТИЦИ

Сабља сам ја која земљу сијêче.
Снага сам и незнáње;
Глад јеца из мене и сунце пêчê,
Нада сам, очајáње.

Познајем сȳнчеве бичеве врȳхê
Када припече плáднê;
Знам како сељани ка' танко прȳће
Дршћу од кише хлáднê.

Познајем слађане мирисе грȃјскê,
Поклоне топла мâја,
Чȉме се претвара у дóле рâјскê
Земља што нема рâја.

Сунца се не бојим ни хлâднê кȉшê,
И што год већма рâдȉм
Оштрим се и јачам ја тијем вȉшê,
А земљу плодном грâдȉм.

У куће страћаре препукле, нȉске,
Кроз чија брвна сȳхâ
Чују се вјетрове стȳденê пȉске,
Јер вјетар кроз њих дȳхâ;

У ȉзбе жалосне ће украј вâтрê
Љеност и болест чȳчê,
Ћено се пèлагра спрема да зâтрê
Чељад, и у гроб свȳчê,

Улазим и гледам. Пак у буџáку,
Куда ме тèжâк мêтнê;
У дȉму и бући, влази и мрáку,
Пуноме пâрê штêтнê;

Ће ȳде грозница женама, дјêци
Стравично тресе, мàјде;
Сељачког ркања у грозној јêци
Ће слушам разне кàјде:

Бдим чила. И радост тада ме мȉнê:
Мислим на нову зòру,
И како прије ћу но сунце сȉнê
Опет у земну кòру.

О благо меника тад љепòтици,
Тежачки ја сам стȉјег,
Барјак сам, сабља сам, мени мòтици
Незнан је срамни бȉјег.

Ал' ове битке су без капи крви,
Ма да ће крепка рȳка
Срчаних тежака мојих да смрвȉ
Глад, злога тог ајдȳка.

Из земље постале, том славном прòбôм
Витештва, сада јâчê;
Из земље плођене братинском мòбôм,
Чисте од сваке дрâчê,

Ови ће тада се гласови пêти
У вис до сама нêба,
Гласови разумни, праведни, свêти:
„Рàботê!... Мира!... Хљêба!...“

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

ТЕТКИНО ОГЛЕДАЛО

— А. ХЕДЕНСТЈЕРН —

ПРЕВЕО

Д. Аранђеловић.

Породица Стрембомова живела је срећно и задовољно, то јест, не баш тако срећно и задовољно као кад господин и госпођа Стрембомова беху вереници, јер *она* беше дознала, да *он* за 150 марака годишње дувана попуши, а *он* беше дознао, да *она* има тетку којој је потребна месечна помоћ од 10 марака.

Али њој никад није падало на ум, да га бȳди кад би он, пошто би она већ устала, још дуго лежао у кревету и хркао. Такође ни њега никад не би обузела љутња, кад би она, излазећи из собе, чинила примедбе да су завесе сасвим пожутеле од дуванског дима. И тако ја мислим, да се овакав брак, у ова рђава времена, с правом може назвати срећним и задовољним.

Њихови приходи достизаху за скроман живот и салонски намештај сеном испуњен. Једном речју беху то прости људи, који истина обедоваху неколико пута на дан, али не така јела да би осећали потребу дуго за столом седети и слагати јела у трбухе који су били затегнути као војнички бубњеви на великим парадама.

Имали су и двоје деце која, у опште узевши, не беху пријавија од својих вршњака. Али кад би когод дошао у посету, дочекао би га увек тата на салонским вратима а мама би узела за руке оба малишана, и онда се за читавих петнаест минута ништа друго није чуло до пљускање воде и онај загушени звук што се чује кад се у недостатку маказа зубима одгриза конац, шкрипање од трљања по дебелим образима и страшљави узвици као: „Ах, мама, пусти ме!“ И за тим би изашли мали Стрембомови са влажном, очешљаном косом, миришући на неку врсту јевтинија сапуна.

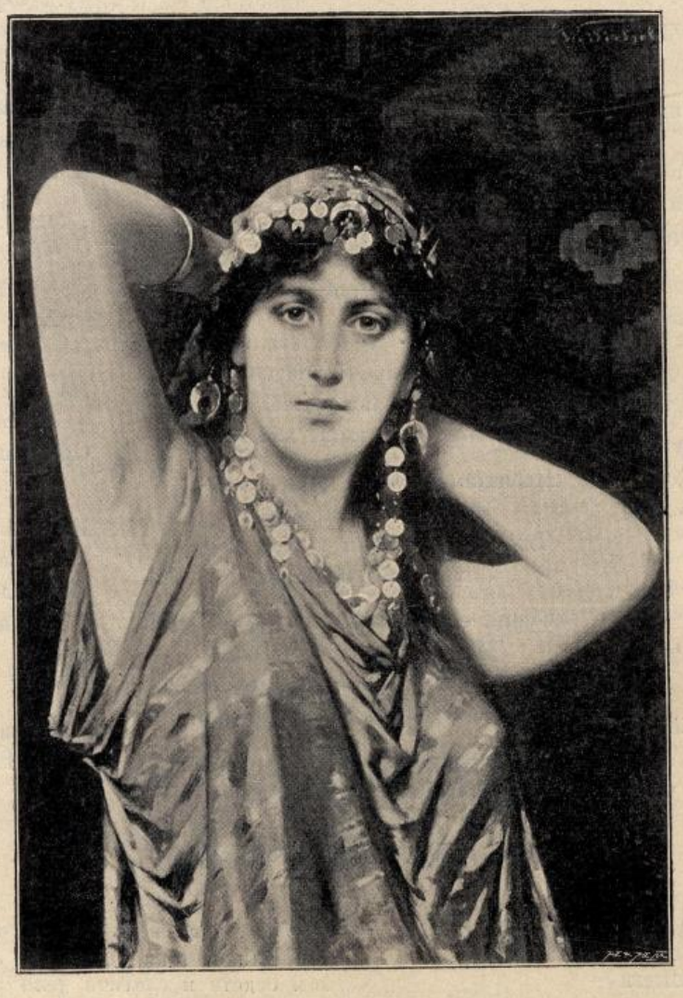
Ну Бог није хтео да ово срећно стање и даље траје, и тако им посла у походе тетка Луйзу.

Тетка Луйза беше старо, ћошкасто и жилаво створење, од 70 година, и једина нада, да ће у брзо оставити овај свет, оснивала се на томе, што се мислило да ће јој се у брзо саставити брада и нос који се сваке го-

дине све више једно другом примицаху, те неће моћи више дисати; али за то је требало још читав палац.

Тетка Луџза својим присуством седам је недеља сладила живот породици Стрембомовој, и при одласку беше се решила да им купи леп поклон. Седме недеље њеног борављења код Стрембомових била је велика продаја ствари с надметањем код некога грофа, и ту се продавало једно велико, елегантно огледало које је купљено за 450 марака и њега купи тетка Луџза за 47 марака и поклони га кући Стрембомовој. Сутра дан за тим отпутова.

До тада је породица Стрембомова држала само једну служавку, и госпођа се сама за децу старала, то јест, прилично им је давала самосталности, и лично би се појавила само тада, кад би деца много чиода прогутала, или испретурала велике наслоњаче, или кад би се много изгребла или на простирачу у салону читаве реке правила са великом татином боцом за мастило.

Египатска роткиња. Сликао Н. Зихел.

Али онога дана кад се унесе у кућу тетка Луџзино огледало, спази мама малога Карла Стрембома где се огледа у великом огледалу, и једним га штапом мери, а због чега га мама нежно узе у наручја називајући га својим милим, слатким несташком, а за тим Стрембому објасни, да морају узети девојку за децу. То не стаје много и било би у сваком случају јевтиније но кад би пустили да деца разбију тетка Луџзин поклон.

Узеше и девојку за децу, али после неколико дана отпоче госпођу Стрембомову страшно болети глава, од бола исече свој корсет и мољаше за Хофманове капљице, за тим паде на диван у соби где спаваху и лице јој се промени као у мученице.

После дугог, нежног з а п и т к и в а њ а дознаде Стрембом, да је главобољи узрок стари избледели простирач по поду у салону, који тако ружно приличи тетка Луџзином елегантном огледалу. Уз тако елегантно огледало доликовао би само фини, бриселски простирач који би се по целој соби разастро.

Стрембом уздахну, узе 275 марака на дечју уложну књижицу, и убрзо се огледаше у тетка Луџзином огледалу бриселски простирач, подражаване врсте, што се у трговини назива „прима - велур“.

„Дивно, слатка,“ рећи ће госпођица Цвечкенмаул неколико дана за тим госпођи Стрембомовој: „како је постао красан ваш салон, управо елегантан! Не, како би тек ванредно изгледао кад би набавили нов, модеран светњак, знате, па да се пламенови и призме огледају у огледалу!“

Осам дана за тим висио је о таваници Стрембомова салона такав светњак на вересију купљен.

Код Стрембома беше развијен осећај за лепим. Он је неколико година студирао и положио испит из естетике, и увек, кад би разгледао по своме салону, намрштио би се и уздахнуо.

„Шта ти је? Стењеш као во кад се наједе свеже детелине, па га поведу на клање,“ рече му жена нежно и пријатељски.

„Драга моја, зар не видиш како ружно изгледа наш стари намештај у салону према лепом простирачу, светњаку и тетка Луџзину огледалу?“

Мама то одмах одобри. На мах се баци у наручја мужу, склопи му две дебеле, црвене руке око врата, стезаше га тако, да пуцаше у дивану сено којим беше испуњен, и рече: „Ах, драги Стрембоме! Баш имаш укуса и осећаја за лепо!“

Беше то стари, достојанствени диван, још из о ч и н с к е куће госпође Стрембомове. На њему је сањала Наталија Стрембомова, рођена Бомстремова, као шеснаестогодишње девојче, читајући „Игру Судбине“ или „Привиђење“. На њему је седео њен отац последње недеље у своме животу, сладећи се пивом. На њему је доцније седела госпођица Наталија кад ју је секретар Стрембом молио за допуштење, да њему повери бригу за њен живот у будућности, и на њему су опет седели Стрембом и она, кад му је једне дивне вечери јавила да је осигуран ред наслеђа Стрембомове породице.

И пре непуне три године био је мали стари диван испуњен свежим сеном и превучен новим, црвеним и вуненим ткивом. Он је имао основаног права на поштовање и симпатије, али када сада чу, да ће и њега, исто тако као и његове рођаке, столице, презрети домаћин и домаћица, сломише му се ноге од туге а леђа од љутине, и господин и госпођа Стрембом испружише се целим телом по поду.

Написаше меницу, нађоше потписнике, купише намештај од орахова дрвета и ограничише издатке за кујну, тако да господин Стрембом добијаше по каткад допуштење, да сврати по који пут у ресторан, те да његови органи за варење не би, услед оскудице у вежбању, изгубили своју покретљивост.

Али за то и тетка Луџзино огледало уживаше то задовољство, да се у њему огледа намештај, достојан његове елеганције.

Треба ли још да причам, како се писаху нове менице ради набавке таквог намештаја за остале собе, који би доликовао ономе у салону? Треба ли о томе причати, како се гладовало, лагало и од других новац извлачио,

да би се могло привући велико друштво, јер какву вредност има најелегантнија кућа, кад нико ништа о њој не зна?

Не, биће довољно, да споменем, како се госпођи Стрембомовој на њен рођен дан указала прилика да види, како г. Стрембом, стојећи у трапезарији, љуби дугачку гувернанту општинског председника. Она то није могла непосредно видети, али несрећни љубавници нису ни узимали на ум одбијање светлости од тетка Лујзиног елегантног огледала у отвореном салону.

Па онда свуда се мислило да су се Стрембомови обогатили.

Порески одбор удвоји Стрембому порезу.

Свештеник дође и замоли га за прилог од 25 марака, ради оснивања домаћичких школа за недорасле девојчице дивљака.

Куварица захтеваше повишицу плате због великог броја гостију.

Богати ујак Јован, који не имађаше деце, писао им је: Пошто сам, вели, са задовољством дознао, да си доспео до врло угледног и имућног положаја, тако да је твоја кућа постала најотменијом у вароши, изменио сам јуче свој тестаменат у корист једног наградног фонда за верне служавке.

Најзад постаде Стрембом сјајан банкрот. Сав дивотни намештај беше продат, и тетка Лујзино огледало купи за 76 марака један скоро ожењени млади пастор варошки.

Стрембом дође к њему и рече: „Господине пасторе, чувајте се огледала, оно не доноси срећу у кућу!“

Али господин пастор преврташе очима, подиже косу са чела, уздахну, склопи очи, па, прекрстив руке, рече: „Кога Бог воли, томе је увек добро!“

Беше велико разговорно друштво код тетка Лујзе, кад стиже писмо о Стрембову стечају. Она се пљесну рукама и викну: „Гледајте само докле се долази, кад људи не умеју кућом управљати. Њима су толико помагали сродници; ја сам им ето поклонила једно дивно велико огледало!“

ЧЕКАЊЕ

Вече је већ давно.... У тихој и мирној ноћи
По плавом високом небу маглен се већ покров вије;
Ко каква привида тајна за густо брснато грање
Бледи се месец крије.

Безбројних птичица малих јасни хорови стали,
Умукли свештени гласи и жагор престао давно;
Под плавим небеским сводом, желећи далеког друга,
Малена кристална река кроз поље хита тавно.
У хладу заветном тамо, где липа граната мири,
Дишући свежину ноћи, она драгана чека;
Звездано небо над њом и месец бледи сјаје
И трава мирише мека.

Београд **Милош Ђирковић.**

ИЗ ЛУЖИЧКЕ СРБИЈЕ

(НАСТАВАК)

У овом крају, где се сав саобраћај врши готово на чуну, није никакво чудо, што се свако дете, било оно мушко или женско, учи још из малена да штицом управља узане а дугачке и плитке чамце. Ово вежбање из ране младости чини да су како мушки тако и женске лепо развијени и много боље држање имају него што се то може иначе по селима видети. Доиста је то лепа слика, кад се између зелених ливада угледа мали чун, како се без шума креће са снажним возарем на задњем крају, или, што је још лепше, кад се из даљине на чуну појави каква свежа девојка у шареном оделу, која вам веслајући дугим веслом још лепше показује округлине свог лепог тела.

Што је лети чун и весло, то су зими у овом пределу клизалице и ручне саонице. Ова вештина којом се овде, као у Холандији и Фрисланду, вежбају и стари и млади, служи више саобраћају него задовољству. На овај начин иду они од места до места и прелазе миљама дугачке просторе, доносећи дрва и сено за домаћу потребу. Али се мало може позавидети становницима Шпревалда, кад им се чун у заливу замрзне, а лед није довољно јак, да се може по њему ићи, или кад се у пролеће почну да ваљају дивљи таласи. Тада становници могу изаћи из својих дворишта само са опасношћу свог живота, и тада су недељама одвојени од сваког саобраћаја и сваке човечје помоћи.

Дворишта по селима Шпревалда сва су вештачки направљена и на узвишеном месту постављена. Иза куће, уз коју су увек: шупе, стаје за стоку и пећ за печење хлеба, види се башта за поврће и воће, с мало њиве и ливаде. Ниска кућа лежи на каменој подлози, а сграђена је на форму талпара: велике греде спајају се у једну целину коју покрива кров с великим стрехама, који је трском или сламом покривен. Кујна и стан често су једно исто, а код сиромашнијих људи покрива и стају за стоку заједнички кров. Већином се станови састоје из једног трема, затим кујне, а с обе стране од кујне има по једна соба за становање. Где где виђају се преградни дувари, који су такође од талапа, лепо изрендисани и белом или затворено плавом бојом обојени. У сваком стану налази се по једна велика земљана пећ, око које је направљена клупа за седење. Столице, столови и ормани, који су по каткад вештачки украшени, а сопствена су израда овдашњих становника, попуњавају покућанство. Али већ се на њиховим местима виђају модерне одрпине; само се још чува повећи сандук са избелелим шарама и вештачким оковом који је понос домаћичин, јер се у њему чува платно, које је она сама изаткала, а по украсима на сандуку може се лако закључити да га је још њихов предак употребљавао. На дувару виси мали сâт са шареном плочом за цифре, а о дугачким ланцима љуљају се два тега, са чијим се правилним и једнообразним ходом може врло лепо сравнити начин живота овдашњих становника.

Куће са двориштима или су расуте по шумама и ливадама, као какве оазе, или су спојене у села, у којима је Шпреја главна а канали споредне улице, по којима непрестано плове чунови, на којима се лепрша шарено одело жена и девојака. Све то заједнички даје слику која ће се тешко још где год наћи. Јер ко је само једном био те среће да пропутује ове пределе, било то дању или при чаробној месечевој светлости, на чамцу који се полако љуља и изнад кога се, високо горе, укрштају густе круне прастарих храстова и букава те образују диван хладњак, тај ће се увек радо сећати оних часова најлепшег и најређег уживања које љубитељи природе могу наћи. Управо ова заједница шуме, ливада и воде чини да је Шпревалд веома допадљива околина.

Пошто смо се мало одморили и поткрепили у гостионици „Код веселе штуке“, која је уједно и најбоља гостионица како у Леди тако и у целом Шпревалду, напустисмо ову малу Венецију и управисмо свој чамац преко Вочовске, Шиценхауза и Кано-Миле у Буш-Миле, а то је уједно и најомиљенија партија у Шпревалду.

Тек иза Леде, овог стародревног села, долазимо у прави Шпревалд, и ту, на овом путу, може се лако увидети да добар део дневног живота и рада, а тако исто и велики део дневних радости, бива на води: разносач писама са јанџиком око појаса жури се туда на малом чуну; тамо опет, на једном повећем чамцу, види се цела селидба, и док жена чакљом вешто чамац управља, дотле човек држи у руци са страхом лампу рачунајући је у скупоценост свога малог намештаја; овог часа пројури поред нас шумар с пушком на леђима а веслом у рукама; по неки добро натоварени чун носи у варош пернату живину, пољске плодове и цвеће, краставце и кромпире, а од стране продавача звучи нам на сусрет: „Понгеј Бог Ваен!“ (Помогао Вам Бог!); међу тим на другом једном, готово препуњеном, чуну враћа се весело и радосно школска младеж у своје село.

Али не само да је на води, већ је и по пољима оживело. Кроз свеж и чисти ваздух чује се јасно како коса и српови звече, мало даље доноси се у великим сноповима трава и товари у чунове или се слаже у велике кубасте пластове, а усред овог свежег зеленила блистају се, као лабудови, беле мараме око глава Шпревалткиња; међу тим младићи, који су напустили своју народну ношњу, певају неку меланхоличну народну песму.

Пошто је вода за пољопривреду од врло великог значаја, она не може никако бити од штете овој околини, и ако сад није, као некада, богата рибом, којом су се овдашњи становници некада поглавито хранили. Али је од веће користи сада вода за подизање воденица и гајење гусака, а од највећег је значаја та добра страна, што се Шпреја преко зиме излије, а разграната мрежа од шпрејиних рукава и канала претвори се у право језеро, те се тако земља натопи водом и чини целу околину врло плодном, а водене улице, како сад тако и у будуће, биће најважнији саобраћајни путови у овој околини.

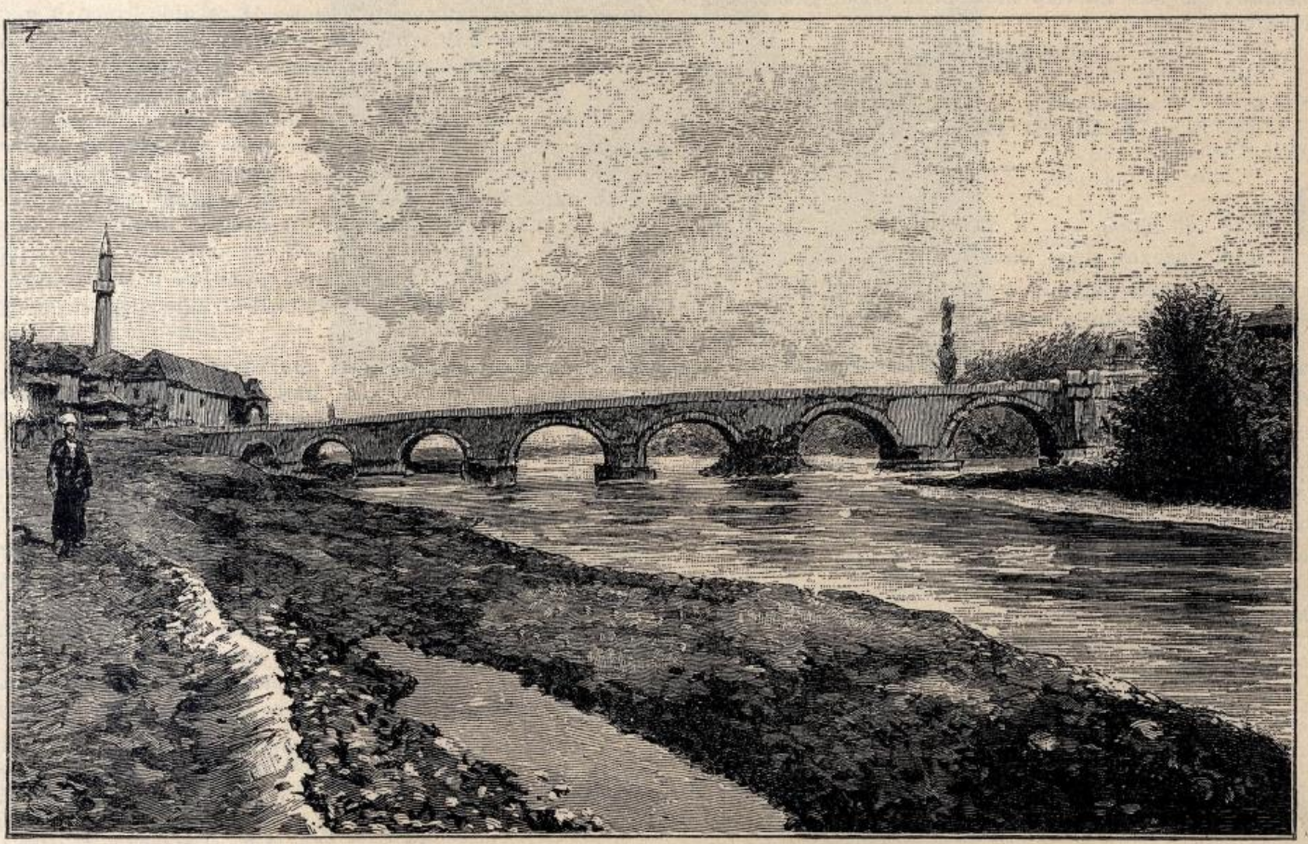
Поља и ливаде остадоше иза нас, а шума нас прими у своју хладовину — у своје чари. Дивна шума, која се састоји из: јововине, брестова, храстова и букава, окружује нас са свију страна. Густо укрштене над нама гране и лишће чине да сунчани зраци продиру само местимице, бацајући светле рефлексе по води на којој се тешки бели цветови водене руже тамо амо нијају. Али сад можемо и дубље у шумске тајне продрети, јер због једног плитког места замоли нас возар, да мало из чуна изађемо, а и он напусти чун, па поче собом да га вуче. Заиста је дивно, после вожње од неколико часова, мало ноге опружити и ићи по меком, маховином покривеном земљишту! Из густих лоза дивљег хмеља, који се високо око огромног стабла обавија, зачу се песма црвендаћева; на једанпут чу се пуцањ у нашој близини а једна млада срна, у брзим скоковима, одјури у тамнину шуме; међу тим у даљини разлегаше се кречање неке птице грабљивице, прекидајући дубоки мир који овде влада.

Ова чаробна шума служи дивљачи за храну и заклон, ловцу припрема радости, прикрива многобројне ројеве пчела и исхрањује масу радника при обарању дрвета и поновном засађивању, а и возари имају добар приход отуда. Међу њеним буквама и јововином налази се диван материјал за стругаре и веште резаче који у Либену и Лубенову имају угледне радионице. Шума у друштву с водом, јединственим становништвом, ношњом и обичајима, привлачи огромну масу странаца и доноси добар приход не само гостионичарима и возарима, већ и целој околини.

(свршиће се) **Н. Несторовић.**

СВЕТОЛИК П. РАНКОВИЋ

Родио се на селу, основну школу учио у селу и у паланци, гимназију и богословију у престоници, оженио се, духовну академију свршио на страни, у земљи великих

Мост преко Вардара код Скоиља (по фотографском снимку).

приповедача, професоровао у гимназији, у учитељској школи и у богословији, у унутрашњости и у престоници, предајући науку хришћанску, руски језик и практично богословље.

Кад му је било готово тридесет година излази први пут на јавност. Ни за пуну десетину година саставља неколико десетина приповедака и романа. У јеку рада, у највећем напону духа, оставља га трошна снага тела, клонуле се руке прекрштају и он силази у гроб у половини својих тридесетих година.

То је у овлашним потезима живот приповедача српскога, кога још не познајемо, кога ћемо, као такова, истом познати.

Ко је израније знао *Светолика П. Ранковића*, знао је у њему добра и расположена друга, рада да забави и да буде забављен. Његово живо причање и његово пажљиво слушање само је тако и тумачено. Нико није слутио у њему приповедача, који износи одломке свога градива и прибира даљу грађу.

Кад се почео јављати, како је скромно отпочео, мислило се, да жели само стећи шири круг својим омиљеним причањима, док се одједном не опази, да његови писмени радови остављају далеко за собом ћеретања, да то нису чеда тренутне расположености, но сталожене и прекаљене слике једне уметничке душе.

Изненађење велико. Тај човек нема само отворене очи, да гледа, откривене уши, да слуша, он и прерађује све то у себи и износи у новом облику; он и учи.

И од свога великог учитеља научио се искрености и истинитости. Свакој се његовој личности мора признати да је верно оцртана и да је природна. Толстој га је научио да посматра, да гледа, што се око њега збива и да ускрсне у себи слике, које је некад гледао. Он га је упутио на највећега учитеља свих уметника, на живот. И у том је сад Ранковићева оригиналност, што он не подражава Толстоју, он у границама своје моћи ствара, као што је и Толстој стварао. Ону религиозност на пример, која се у одлучним моментима буди у Толстојевих јунака и подстиче их на велика дела, Ранковић не види у приликама, које је посматрао, с тога нам је и не приказује, па ни велика дела, ни велике људе у опште. Он износи само што је *у животу* видео, што је условљено приказаним приликама, што је у сагласности с њима. Он није запазио великих дела у своме друштву последње четврти овога века, с тога их и не истиче, она би била просто неприродна, јер природа ту све побеђује, а друштво тако склопљено, да све уједначује.

На сваки начин, да се не може све видети, што се приповетком приказује, и кад би се приповедач само на то ограничио, удаљио би се од уметности. Али је и фантазија у Ранковића сасвим природна. Оно што није у датим приликама посматрао, посматра он у тренутку, кад износи. То га је само и могло одржати на путу истинитости и природности. Његове се личности крећу у његовој фантазији као живе, као такове их схвата, као такове их предаје читаоцу. Све је просто, све је природно, да нам се на први поглед чини као фотографија, али кад издвојимо оцртани лик, приказани догађај и задржимо се на њима, ми ипак видимо, да је то уметност, да су слике.

У свом се развоју Ранковић на том задржао. Иза тих слика он нам још не износи нити какво принципијално схватање живота, нити свој било естетички, било етички, било религиозни идеал, нити икакво мерило, којим он процењује људе и појаве око себе. Он се задржао само на животу, и њега нам приказао, не питајући се ништа више — а и тим се разликује од својих великих угледа и савремених праваца у књижевности.

Ну нису само искреност, истинитост, тачно оцртавање врлине Ранковићева дела. Па ни то, што је у осталом с тим у вези, али што ипак истаћи треба на овом месту, да се на свим карактерима, на свим догађајима види, да су онакови могли постати управо на оном земљишту, на оној основи, где нам их приказује, и да са те основе не би ни могли бити друкчи. Он уме и да *влада* својим личностима и свим ситуацијама, у којима их износи. У том нам се Ранковић јавља као мајстор, јер му ниједан предмет његов не расте више главе, свугде се види, да је писац над њим. Унутрашњи је склад догађаја свугде постигнут, *сви* карактери радњу непрестано појачавају и уделују у резултатима. Нигде се главна радња не напушта ради појединости, која је можда примамљива за писца, али која ретко кад да није управо од штете по ток главне радње, нигде није она без потребе ни задржана, нити убрзана. То се јасно види на свим његовим већим делима, једно само веће дело (последње) чини изузетак од тога, али су ту две радње, касније и претходна, тако вешто склопљене, да потпуно чине утисак целине, Истина, могло би се рећи, да су истакнуте врлине у вези са самим начином његова приповедања: он је прост, износи нам једну главну личност и само потребну стафажу; у њега нема паралелних радњи, нема ни нагомилавања личности, те је тако лако постићи потребни склад. Али врлину у писца, где нам се јави, треба увек признати а не тражити услове, под којима се она можда не би показала, нарочито пак, кад тај писац није рекао своју последњу, и кад има пуно основа веровати, да се у свом даљем развоју не би зауставио само на својим дотадањим добрим странама, но да би их још и појачао и нове нам изнео.

Ако је ово правилно запажено, онда ће у томе бити највећа заслуга Ранковићева дела. Тиме би он одвојио од свих наших досадашњих приповедача и означио напредак у развоју српске приповетке.

Ну не би му суђено да тај напредак сам и даље поведе. И ми, тек што смо дошли до уверења, да у њему *имамо* доброг приповедача, већ морамо да се миримо с мишљу, да смо га и изгубили.

Милан Шевић.

СРПСКИ КОМАДИ

У К. С. НАРОДНОМ ПОЗОРИШТУ

(НАСТАВАК)

А после ове групе, пређимо на старије писце, оне на које обично и помишљамо кад говоримо о старијој драми: на Г. М. Бана и Суботића, хоћу да кажем. Од Г. Бана, видели смо, дају се понеке драме, али многе које по вредности јамачно нису слабије, игране су махом само по једанпут (*Никола Зрињски*) и, уз то још, игране само пре 20, 25 и више година: *Јован Хус* игран је 1880 последњи пут, *Ванда* 1879, *Сриске Цвети* (II део) 1878, *Урош и Вукашин* 1877, *Кнез Доброслав* 1874, *Зла коб* 1873, *Марта Посадница* 1872; сем тога, *Зла коб* није играна у познијој, са свим промењеној редакцији и *Маројица Кабога* (ова драма чији се предмет везује за доба дубровачког земљотреса, даје помишљати на једну ранију истога писца, талијански писану, *Il terramoto di Ragusa*) који је најпре био достојан нашега Позоришта, није никако ни игран. И, кад се питамо што су се комади овога писца престали давати, ми се сећамо сличних примера и помишљамо на комаде Малетићеве, који су тако исто прошли, али Малетићев случај разумемо: Позориште је, то смо могли видети и код Шапчанинових комада, усвојило за принцип да комаде својих бивших управитеља, у знак жалости за њима, престане давати; само, како нисмо до сада знали да се тако нежни обзири односе и на комаде њихових пријатеља, нисмо могли помислити да Позориште не даје Г. Бана да се не би тугом сећало његова

пријатеља Малетића. У осталом, како је недавно према Г. Бану, и Академија Наука показала, само у другом смислу, не мање нежне обзире и издала његова целокупна дела, то се зацело не би замерило ни Позоришту да се за њом поведе и слично учини. Јер кад тако ради наша највиша научна и књижевна установа која је, и по свом рангу и иначе зато што само два три пут преко године публикује, дужна коректно и по строгом мерилу одабирати, чега се има бојати Позориште које двеста педесет пута годишње излази на јавност и које је, и по својим задацима и по свему осталом, много скромнијега ранга? Што се Суботића тиче којем је, услед високе пажње коју му је ових дана поклонило једно књижевно друштво, дигнута цена више но што је то до сад чинила историја наше књижевности и допуштала озбиљна критика, Позориште је овога писца сасвим занемарило. Његови комади такође нису одавна дати: *Владислав* је дат последњи пут 1887, *Немања* 1876, *Прехвала* 1875, *Звонимир* 1873, *Бодин* 1872, *Крст и Круна* 1871, *Сан на јави* 1869, пре тридесет година равно тако да ни најстарији глумац наш није у том комаду играо, а комад *Јаквинта* и није никако ни дат. Изгледа да се Позориште боји и овога писца као год и Г. Бана: што га се боји кад га и много виша књижевна тела признају; што не даје драме његове кад други дају и слабије ствари истога писца и што се оно једино нашло да чува чистоту литерарног укуса кад о њој нико у овој земљи не води никакве бриге?

И да пређемо на још старије писце, оне из прве половине овога века, потражимо, у истом смислу као и често досад т. ј. тражећи више начела ради потпуност националног репертоара, и Атанасија Николића од кога имамо на репертоару само *Зидање Раванице*. Од овога писца, међутим, има *Краљевић Марко и Арапин*, *Драгутин краљ српски*, *Краљевић Марко и Вуча ђенерал* и још 20 драма за које смо тек скоро из новина дознали и да постоје. И, ако нећемо Л. Лазаревића (*Владимир и Косара*, *Пријатељи*) ни С. Стевановића (*Цар Урош*) као писце који су тек почели били писати, узмимо, и без икаквих скрупула овога пута јер никакве скрупуле овде немају места, и Стерију, којим је Позориште и првих година почело представе, и, сад на нову годину, обележило свој нови програм. Њиме се, кажу, чак и у Загребу почело. „Његове драме положиле су темељ и првом сталном позоришту у Загребу.“ *)

Св. Симеун Мироточиви. Сликао г. *Урош Предић.*

А Стерија је чудно прошао у нашем Позоришту. Наследивши његове комаде од ранијих дилетантских дружина, Позориште је узело давати неке од њих одмах у почетку. Неке од тих одмах је, не зна се зашто, и оставило, као нпр. *Сан Краљевића Марка* који је игран последњи пут 1869, (овај *сан* као год и онај *на јави*, баш показују каквим „сном мртвијем“ наше племе спава). Неке је пак оставило доцније као *Бој на Косову* који је 1886, зато што је у њему Позориште гледало само једну видовданску представу, потпуно истиснут Суботићевим *Милошем Обилићем*, кога ће ваљда доцније истиснути Ђуричићев *Вук Бранковић*. Неке је опет, много доцније оставило: тако су прошли *Хајдуци*, на пример, играни последњи пут 1894. кад су, у осталом, уведени први пут на репертоар В. Миљковић и његов *Краљевић Марко и Арапин*. Неке је најзад *(Смрт Стевана Дечанског, Кир Јања)* и до данас задржало. Али се Позориште, осећајући некакву грижу савести, ипак по каткад сећало заборављеног наслеђа и почело отуда вадити понеке неупотребљене комаде Стеријине. Тако је Змај као драматург 1880 године унео *Лахана* на репертоар и Г. Глишић 1892 *Женидбу и удадбу*. Наравно да ови повни и неодлучни покушаји да се у целини васпостави Стеријина драма, нису пролазили боље од оних да се ова, у колико је раније примљена, одржи. Ако се, од ова два комада, поменута комедија и одржала на репертоару, трагедија је остављена и забачена одмах 1882. И тако је испало да од седам датих комада Стеријиних, Позориште одржи само три до ове сезоне. И тек је ове сезоне Позориште одлучно приступило васпостављању целе Стеријине драме. И тек сад је дало *Злу жену*, *Београд некад и сад* и *Покондирену тикву*, тек сад а први пут међутим, и многи су се с оправданим чуђењем питали да ли је могућно да се оне одиста сад први пут дају. И ако дâ и *Лажу и паралажу* који није ни-

*) Ј. Ђенава, Лекције из историје српске књижевности. Цетиње 1896, стр. 109.

како дат, Позориште ће тиме исцрпсти листу штампаних комедија Стеријиних. Али тиме још неће исцрпсти листу свију комада његових. Од Стерије има још неиграних ствари. Има, најпре, трагедија: *Светислав и Милева*, *Наход Симеун*, *Владислав и Скендербег* дат сад (први пут) и те су ствари бар штампане и ми их, и ако кваречи очи на оним ситним словима познате панчевачке колекције, ипак можемо на некакав начин познати. Али има, уз то, и ствари, не само неиграних него и нештампаних, и које се, судећи по осведоченим тежњама наших књижевних друштава, неће скоро ни штампати, и то су: *Торжество Србије* (алегорија у 1 чину), *Постанак српског царства* (опера?) и, што је још много интересантније, комедије: *Превара за превару* (1 чин), *Волшебни магарац* (1 чин), *Незгодан муж* (други наслов: *Џандрљив муж*; 3 чина), *Судбина једног разума* (2 чина) и *Родољупци*, једина у 5 чинова, у осталом. *) И ништа од свега тога није играно у нашем Позоришту. Пута је међутим, било да се и до нештампаних ствари дође. Зашто се овако радило са Стеријом, непојамно је. Зар се морало престајати са давањем оних комада његових с којима се почело? Зар се морало прекинути са уношењем неиграних комада његових на репертоар? Зар се морало стати на пола пута кад је пут био добар? Или, да оставимо што је било па да гледамо шта сада ваља радити, мислите ли да се не може учинити што је раније пропуштено и попунити и обновити цео циклус Стеријин? Кажем: попунити, јер је више комада његових ван репертоара него у овоме. Или можда мислите да су најбољи комади његови дати, и да оно што је остало, не вреди ни да се износи више? Напротив, у неиграних има исте и чак и боље вредности него у играних, и већег интереса можда. Или, најзад, мислите (јер ја све хоћу да претпоставим) да Стерија и не вреди ни да се игра, ни штампа? Како? Зар данас, кад књижевна друштва износе на видик заборављене ствари које никога не интересују, па да ни Позориште не изнесе на јавност оно што је у целој нашој драмској књижевности од највећег интереса а што је, међутим, свет имао тако мало, или, шта више, никако није ни имао прилике да позна? Зар данас кад сваки млађи писац (а у српској књижевности као и иначе, *на млађима свет остаје* и, ма какви ови били, људи ипак мисле да свет и даље иде унапред и да је сасвим право поред оваких млађих заборавити онаке старије); кад, велим, сваки млађи писац, има права да, под видом приповетке или драме, публикује оно што му, између безначајних ствари које описује, најпре падне на памет а што му под руком најмање писмено изиђе — па зар данас да остане заборављен и забачен један писац Стеријине вредности? Ја нарочито кажем *вредности*, јер је вредност његова велика и ми на њу ударамо гласом кад њега тражимо. Јер, и да Стерија нема, у књижевности, познату важност „оца народног позоришта и народне драме“; и да његови списи не леже закопани по архивама које су тешко приступачне, па ипак треба Позориште да их износи као дела добра, одиста добра. Стерију не морамо тражити као што смо досад по каткад тражили друге писце; за њега не морамо наводити разлоге који избегавају литерарну оцену; њега ради не морамо световати Позоришту да следује примерима које му књижевна друштва дају (истина је, у осталом, да овде то и не можемо чинити јер се књижевна друштва још чувају да се не компромитују издавањем Стеријиних драма) — њега можемо тражити просто, непосредно, зато што ваља. И ја знам да он има и недостатака, али знам и то да, најпре, није све недостатак што се данас по неразумевању као такав сматра, и, после, да у Стерије има доста неопажених лепота које обилато накнађују мане и слабости његове. Знам, истина, и то да се данас у књижевности не придаје Стерији оволика вредност колику му ми овога пута признајемо; и сећам се да је, поводом Стеријина вечера, једна позоришна критика, коју је, у осталом, један доста угледан књижевни лист прештампао, претпоставила комаде Цветићеве комадима Стеријиним; и нисам превидео да се и на много надлежнијим местима, наиме у књижевним друштвима високога реда и положаја, тако исто мисли: али, знајући колико је меродавна оцена ових чинилаца, ја држим да, ако данашња критика у овом погледу греши, неће грешити доцнија и да ће се, кад се једанпут буду правилније разумевале ствари, одредити Г. Цветићу место мање него што је ово које он данас и у Позоришту, и у књижевности ужива. А Стерији? Да не проричем него да кажем само своје мишљење, ако ми је у осталом допуштено овако без потребна развијања рећи, ја држим да је Стерија у комедији бољи од Трифковића, а у трагедији — има додуше, један други који је, ако тако смем рећи, био дуго сматран као први, али је, у последње време, и тај изгубио ово првенствено место и место остаје ипак за најстаријег драматичара. Јер Стерија, и данас пошто су толики други подолазили иза њега и сваки од њих мислио да га је претекао, ипак поред свију својих недостатака, заслужује, и у комедији и у трагедији, име првог нашег драматичара које му ми само по старини признајемо.

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

Павле Поповић.

*) Ове се ствари, као и цела нештампана посмртнина Стеријина, чувају у Матици Српској. Списак њихов као и све податке о њима, ми смо изнели по једном скорашњем писму од стране секретаријата матичина. У том писму, као досад очувани драмски списи Стеријини, сем Скендербега који је штампан а од кога у Матици има једна скица, забележени су само ови које горе поменусмо. Симпатија и антипатија и прерада Лаже и паралаже за које комаде знамо (М. Милићевић, Поменик, 566) да су такође били на чувању у архиви Матичиној, нису поменути у овом писму и по свој прилици изгубљени су. Добра жена, која се често помиње међу комедијама Стеријиним, није забележена ни у овом писму, ни у Поменику, те је можемо сматрати такође као изгубљену. — Додајемо да је Позориште учинило нужне кораке да добије очуване рукописе од Матице и да се ови (управо пет поменутих комедија), по одобрењу Матичину, преписују и преписи ће скоро стићи у Београд.

ИСПРАВКА

У овом чланку, на стр. 103 прошлога броја, подаци о Трифковићевим комедијама (управо, његовим прерадама туђих комедија): Ни брига ни Мило за драго погрешно су стављени. Први комад играо се 1879 последњи пут, други комад 1883, што се овим исправља.

П. П.

Штутгарт, марта 1899. год.

Херман Судерман: „Die drei Reiherfeder.“ Драмска песма у 5 чинова.

У прошлом писму изнео сам садржину ове најновије Судерманове драме, из које се види да је Судерман овога пута сасвим напустио свој досадањи правац реалне стварности и да се је вину у пола мистичку, пола херојско-романтичку сферу. За све време читања или гледања ове драме не престајемо се питати: Шта хоће писац овим да нам каже? и тек на крају крајева видимо да је хтео да нас упозори и да нас упозна са старим, већ одавна познатим фактом: да човек своју срећу увек тек онда позна када иста за њега постане непостижна. Ма како да је ово познат факт, Судерман, писац »Части« и »Пропаст Содоме«, зацело би са овом темом створио лепу драму — свакако лепшу но што је „Die drei Reiherfeder“ — да се је само овом темом задовољио и да није хтео пошто по то да о своме јунаку уједини Хамлетову и Фаустову природу са Ничеовим »надчовеком«.

У целој модерној драми — а у класичној још мање — неће се наћи карактер као што је Судерманов принц Вите. Као што се Хамлет није никада могао у одсудном часу да реши но оно што је требало, тако и принц Вите увек чини оно што у ствари није хтео чинити. Он ступа у двобој са Херцегом Видволфом и ако није хтео да узме краљицу себи за жену; он постаје краљем и супругом краљице и ако чезне за другом, њему непознатом женом, а чезне за идеал-женом и ако увиђа да је његова супруга у сваком погледу идеал-жена. Али докле је Хамлетово држање до најмањих ситница

психолошки мотивирано и за нас појмљиво, дотле је држање Витеа без икаквих психолошких мотивација и без икаквих међусобних веза тако да се свака и најмања радња у овој драми друкчије развија но што је гледалац очекивао због чега исти и постаје збуњен и нерасположен. А ако томе додамо и то да јунак драме развија диалектику каква се само код јунака Хебелових драма налази, и да се на послетку претвара у Гримларцерског јунака резигнације, онда је пропаст овог комада појмљива.

И сама техника ове драме врло је слаба, поједине радње које следују једна другој немају никакве међубне везе тако да гледалац одмах примећује да писац овде није дорастао своме послу. Саме радње су без икакве живости, врло често страшно монотоне; једино је седма сцена у четвртом чину, где се Лорбас колеба да ли да убије принца, достојна Судерманова имена и само благодарећи овој сачуван се и овај комад од потпуног фиаска на Штутгартској позорници.

Цела је драма написана у стиховима — а то је код Судермана ирвина — међу којима има врло лепих, местимично дивних лирских жица. Комад је једновремено игран на трима позорницама: Берлину, Дрезди и Штутгарту и свуда је исти сачуван од коначне пропасти само реномсом Судерманова имена.

Ј. Адамовић.

Наше слике

† **Светолик П. Ранковић.** — Светолик П. Ранковић родио се у Моштаници, у округу подунавском, 7. децембра 1853. год. Одрастао је у селу Гарашима, у шумадијској Јасеници, где му је отац био свештеник. Основну школу учио је у селу Вукосавцима и у варошици Аранђеловцу. Четири разреда гимназије и богословије свршио је у Београду. Оженивши се са г-ђицом Босиљком Ристићевом из Београда оде као државни питомац на духовну академију у Кијево. Ту је изучавао богословске и филозофске науке и историју литературе, руску и општу. Специјално се пак бавио практичним богословљем, из кога је као најглавнији предмет изучавао омилитику и историју целе хришћанске проповедничке литературе, нарочито српске. Пошто је свршио духовну академију и вратио се у Србију, буде постављен за предавача науке хришћанске у крагујевачкој гимназији. Професорски је испит положио 1890. год. из богословских предмета, а темат му је био: »О црквеном беседништву у руској цркви у другој половини 18. века и у првој половини 19. века.« Исте је године постављен за професора и професоровао је у Крагујевцу, у Нишу и у Београду.

Године 1892. донесе »Отаџбина« први Ранковићев рад из лепе књижевности: »Јесење лишће,“ у коме су нам изнесене слике са села, које је још у Русији ставио на хартију. Од то доба јавља се Ранковић непрестано краћим стварима из лепе књижевности у политичним, белетристичним и стручним листовима српским. »Народ« и »Одјек« су објавили много мањих његових слика и прича, »Стрељачки Гласник« Ловачке слике (1893.), »Хришћански Весник« Крст и молитву, Поштење и милосрђе (1893.), »Дело« Страшну ноћ (189.4), Потеру, Пропаст, Званичну исправку (1895.), Богомољца (1896.), Прву тугу (1897.), Звонаре (1898.), »Искра« Поп-Савин грех (1898.), »Бранково Коло« Сеоског добротвора, Пријатеље, Живот и смрт (1898.), и Стари врускавац (1899.) — Год. 1897. издала је Српска Књижевна Задруга његов роман Горски Цар, а 1898. год. наградила је Матица Српска његов други роман Сеоску учитељицу, који се сада штампа у Београду трошком Коларчеве задужбине. — Краћи његови саставци изилазили су и у патриотском листу »Слави« (Ниш. 1896.), а његов светосавски говор Свештеник и учитељ, њихови односи и задаци у народу, који је управио својим ученицима у учитељској школи, одштампао је садањи митрополит, а тада епископ нишки г. Инокентије, за свештенике и учитеље своје епархије (Ниш, Прва нишка штампарија Ж. Радовановића 1895.) — Као професор богословије израдио је за своје ученике Упуство за црквено проповедништво, омилитика, по Таворову и др. ауторима (Београд, штампарија Петра К. Танасковића 1894.)

Сред најобилнијега књижевног рада Ранковић се у лето 1897. године опасно разболи. И са тешком болком у грудима отимаше он сад са упорном снагом свога духа једну по једну замисао своју од смрти. У манастиру Букову, куда је отишао у пролеће 1898. рад чистога ваздуха, написа роман Сеоску учитељицу, затим у Гарашима и у Београду неколико приповедака, што изиђоше у »Бранкову Колу« и у »Делу«, и на послетку довршн у Херцег-Новом неколике своје радове, што их је понео на хартији и у глави, кад је пошао на море, да тамо себи лека, или бар продужење живота, потражи.

Почетком марта о. г. допаде Ранковића у Херцег-Новом глас да му је умро најмлађи син. То је био и сувише јак удар за човека, који се готово и сам с душом борио. Толико је још само имао снаге, да дође до куће, те да умре у кругу своје породице и легне у земљу свога завичаја. Суђени га час стиже 18. марта о. год. у зору, а 19. марта је сахрањен уз велико учешће својих другова и поштовалаца његових радова.

Ранковић је оставио за собом ојађену удовицу са два сина; оставио их је, као што оставља своју породицу професор, који је, и сувише, и књижевник српски. Па ипак им је оставио много: светлу успомену и дела непролазне вредности, која ће бити понос њихов и понос целога народа.

Из Стеријина репертоара (фотогр. снимио г. М. Јовановић, двор. фотограф). Леп резултат који Управа К. С. Народног Позоришта показује у последње време изношењем комада из српскога репертоара не само да није без значаја него као да наслућује лепше дане Српскоме Позоришту. Од писаца чији су комади до сада изношени најбоље је заступљен Јован Стерија Поповић. Слика коју доносимо у овом броју представља 11 типова из Стеријиних комедија. — Нека је ово први прилог »Нове Искре« за Албум К. С. Народног Позоришта, који ћемо у току времена доносити у свом листу.

Невеста (сликао Ф. Ироли). — Освануо је и тај дан! Сунце расипа своје животворне зраке као да и оно узима учешћа у невестиној срећи; свеже цвеће као да ужива што му је суђено да свене као невестин украс. А с колико ли тек љубави и милоште пробира старија сестра цвеће лепше од лепшега да њиме китн своју сеју која данас као женихова избраница пред олтар ступа! Речи од милоште не слазе јој с уста, већ их нижe као најлепши сестрински украс испроткиван заносним пољупцима. — А млада избраница упрла је своје крупне очи рекао би у будућност која јој се и на јави и у сновима најлепше осмехује. Како сија у тим очима и љубав и чежња, колико је чедности у њима а, у исти мах, колико озбиљности пред ступање у нова права и нове дужности!

Јегипатска ропкиња (сликао Н. Зихел). Немачки идеалиста-сликар представио је у овој слици јегипатску ропкињу али тако симпатично да се гледалац и нехотице чуди: од куда јој то име и зар га је могла и неколике тренутака носити кад је као створена да је робови служе? Или је ово, можда, харемска миљеница, ропкиња по имену само а у ствари господарица каквог калифског срца?... Не нагађајмо, јер то не ће ни помоћи ни одмоћи лепоти саме слике, која се може крстити како је коме драго; јер је неоспорно да се и на овом Зихелову раду огледа његова већ позната отменост у сликању, нежност у слагању боја и идеално схватање изабраног предмета. —

Мост преко Вардара код Скопља (по фотогр. снимку). — Уверени да је српским читаоцима драг сваки кутић српских још неослобођених крајева а нарочито оних у којима су наши класични јунаци себи бесмртност текли, доносимо слику каменога моста код Скопља који је њеми сведок српске славе у прошлости а најлепших нада у садашњој невољи.

Свети Симеун Мироточиви (сликао Урош Предић). — 13. фебруара ове године навршило се пуних 700 година од смрти Светога Симеуна — Стевана Немање, српског великог жупана и оснивача Немањићке династије. Успомена на тај дан прослављена је у Сриству, а нарочито у слободној краљевини са пуно поштовања и захвалности према великоме владаоцу. Успомена на Стевана Немању освежена је тога дана у срцима Срба свих и свуда будећи наде на лепшу и срећнију будућност раскомаданих делова српских.

*

ИСПРАВКА

У прошлом броју »Нове Искре« у опису Адакала цитовали смо да је ово острво, после Берлинског уговора, прешло у своју аустрјску. У књизи Др. Веснића **„Основи међународног права“** (књига прва) тачно је обележен положај острва Адакала овим речима: »Чланом III претходног Сан-стефанског Уговора од 19 фебруара (3 марта) 1878 одређено је било, да ће се, с погледом на нове границе Србије, тврђава Адакале на Дунаву напустити и порушити. Али како Аустро-Угарској није могло бити све једно, у чије ће руке ова врло важна стратегијска тачка доћи, то је она отпочела непосредно с Турском преговоре о томе, и споразумела се с овом државом да аустро-угарске трупе посадну привремено ово острвце до нове судбине његове, која ће се решити на конгресу. Смена је извршена 13—25 маја 1878, и турска посада од 600 људи отишла је у Босну, оставив бризи аустроугарских трупа тврђавицу и ратну спрему која се у њој налазила. На острву осим посаде (две аустр. чете пешадије) живе још на 400 душа готово све чистих мухамеданаца и имају осим свога хоџе још и судију, кога поставља и плаћа порта «

Овим исправљамо и допуњујемо опис острва Адакала у прошлом броју.

Кроника

КЊИЖЕВНОСТ

Српска Књижевна Задруга. — Српска Књижевна Задруга својим најновијим, седмим, колом опет пријатно засведочава ваљаност подузећа, трезвеност рада, укус и одабирање у издавању дела. Ово су књиге из овога кола:

Житије Герасима Зелића, св. II. Епске песме Јов. Суботића, св I. Приповетке Л. К. Лазаревића, св. I. Горе доле по Напуљу, путничке црте Др. Мил. Јовановића, Уједињење Немачке од Др. Драгољуба Павловића, Векфилдски свештеник од Оливера Голдсмита, с енглеског превео др. Љуб. Недић, Искрице од Ник. Томазеа.

Од Житија Г. Зелића имамо овде другу књигу, под знаачком редакцијом академика г. П. Ђорђевића. Ово дело чуве

ног православног далматинског трудбеника даје значајне и здраве погледе на ондашње друштвено стање, које је везивало крај прошлог и почетак нашег века.

Књижевност је наша, даље, заступљена старијим писцима, Николом Томазеом и Јованом Суботићем, и новијим, Лаз. Лазаревићем и др. Мил. Јовановићем.

Томазео, обилати полиграф, познат због свог слободоумља и своје оштре критике, поред многобројних и разноврсних радова на страним језицима, писао је и језиком српским. Име његово има значаја за словенске народе, јер им је он у свакој прилици био искрен пријатељ, бранећи их од непријатеља и речито славећи карактер и дух њихов. Једре су и поучне Искрице његове. Оне ће увек крепити дух у читалаца и бити огледало величине погледа и срдачности душе писчеве.

Предговор од г. Дан. Петрановића приказује занимљиву биографију и огромност рада Николе Томазеа. Напомене уредника г. Љуб. Јовановића потпуно објашњавају значење речи из језика Томазеова и расветљавају садржину, коју је тешко разумети без знања ондашњих прилика.

Јован Суботић, плодан и даровит српски књижевник, заузима видно место у историји српске књиге. Живот, рад и значај овог писца јасно је обележен у предговору, а из пера академика г. Љ. Стојановића.

У овом су издању мање и непознатије епске песме писчеве (Сабља-момче Цвет-девојче, Врдничка кула, балада Циганка и т. д.). Оне су махом певане у духу народном, језиком доста чистим и са песничким лиричним полетом.

Тужан спомен из новијих дана јесте велики губитак наших даровитих књижевника Лазе Лазаревића и др. Милана Јовановића!

Нису ли једнодушност многобројне стручне критике и свеопшта симпатија читалаца издигле Лазаревића на прво место наших приповедача? Чисто и природно приповедање одабраних тема, психолошке студије или утисци, ведрина и свежина душе, осећајност срца, биран језик и привлачан стил — дивно су истакли, и у оно мало приповедака, силину даровитости и велики приповедачки таленат, обележавајући Лазаревића творцем савремене приповетке.

У овој првој свесци налази се и једна нова и већа приповетка »Швабица«, истинита и дирљива прича његове неуспелне ђачке љубави.

Предговор академика г. Љуб. Јовановића изнео је пуну и живу слику живота и књижевног значаја Лазаревићева. Потпуна и зналачка критика приповедака, а наклоност Лазаревићу као човеку, сину, другу, пријатељу и лекару, изразно су оцртали голему вредност овог тако кратког, а тако цењеног живота.

Са др. Мил. Јовановићем већ се добро упознао читалачки свет дела Српске Књижевне Задруге. Ко се не сећа његових збирака »С мора и са сува« и »Тамо амо по истоку«, које нас уводе у нове непознате светове, на начин тако забаван, приказујући их са великим и свестраним одабирањем занимљивог и корисног. И у овим путничким цртама Јовановић је вешт и опсежан посматрач, осећајан писац, солидно образован и забаван спроводник на путу.

Његову вредност као посленика на многим пољима животне каријере и обилатост и вредност његова књижевног рада изнео је г. Анд. Гавриловић у занимљивом и исцрпном предговору.

Дело је ово изишло под зналачком и марљивом редакцијом г проф. Вулића.

Страна приповедачка књижевност заступљена је давним, класичним романом Оливера Голдсмита, Векфилдским свештеником. Овај роман, познат и признат, преведен је изодавна на многе стране језике, доживљујући неколико издања.

Српски је превод од г. проф. Љ. Недића, доброг познаваоца језика и вештог стилисте, који се је марљиво потрудио да очува простоту стила приповедачева и јасност излагања, у одабранијим изразима. Падају у очи и архаизми, које је г. преводилац рад да оживи, да би боље пристали целокупном тону приповетке.

Предговор је од самог преводиоца; износи живот и рад писчев на књизи, па и саму оцену овог романа.

Од науке, коју Књижевна Задруга иначе популариште са неједнаком срећом, у овом издању налази се Уједињење Немачке од проф. Др. Павловића. Тема је свакојако од особитог значаја и за српског читача.

У историском прегледу развитка немачке државе обухваћени су периоди времена од најтавније давнине до Вилхелма I, оснивача народног јединства немачких земаља. Историско развиће народног и политичког живота ове земље пролазило је кроз разне мене, докле није, на послетку, донело велику и неминовну последицу, данашње уједињење. Ове мене обележавају извесне значајне епохе, у којима је писац средио и концентрисао историски значај њихов.

Дело г. проф. Павловића показује на себи марљиву обраду огромног градива, које је писцу стајало на расположењу. Изгледа само да је баш ова маса факата, веће или мање вредности, гдешто заклонила трезвене погледе писчеве.

Бор. П.

КРИТИКА

Летопис Матице Српске, уређује *Милан Савић*. Књига 186. 1896. свеска друга. У Новом Саду, штампарија српске књижаре браће М. Поповића 1898. 8-на стр. 236.

(свршетак)

Најзнатнији прилог у овој књизи за делање Шафариково на словенском југу јесу »Писма Павла Јосифа Шафарика и Адама Драгосављевића«, које приопћи проф. Ђорђе Магарашевић. Проф. Магарашевић у једној од последњих свезака Летописа изнео је живот и рад учитеља А. Драгосављевића, који се много интересовао за српске књижевне старине. И ако Драгосављевић не имађаше довољне спреме за анализу и оцену старих српских споменика, то је ипак Шафарик нашао у њему вредног скупљача старих српских споменика. Кореспонденција Шафарикова са Драгосављевићем започиње 1830, те се наставља све до Шафарикова одласка из Новога Сада 1833. Магарашевић је приопћио седам Шафарикових писама, но добро је учинио што је из Драгосављевићевих протокола исписао и његове одговоре на Шафарикова писма. Но Магарашевић се свакако огрешио о захтеве филолошке критике, што није у целини штампао писмо Адамово где се потанко описује један Минеј, који је он видео у Печвару и Липови (стр. 61). Ово је потребно било ради тачније оцене поступка Драгосављевића у пословима таке врсте, пошто из писма Шафарикова од 24. јуна 1830. видимо да овај не беше задовољан са Адамовим описом и поређењем: Ich wünschte, dass die den Pecswaren und Lipover Minei genau vergleichen und mir specifisch anzeigen, worin der Unterschied besteht. Aus Ihrem Briefe sehe ich den Unterschied nicht. Sie müssen die 2 Exemplare neben einander legen und Wort für Wort vergleichen — dann wird sich gleich zeigen, ob nicht irgend wo ein Unterschied in der Ortographie ist, woraus man schliessen könnte, dass es zwei Drucke sind (стр. 62).

Из тога а и из других сличних места, поглавито онде где му обраћа пажњу како да поступа при прегледању старих руконписа (ibid.) види се да је Шафарик био од знатна васпитна утицаја на рад А. Драгосављевића.

Сем ове интересне грађе приопћено је проф. Магарашевић акта, којима је патронат српске новосадске гимназије узео у обрану Шафарика пред кр. угарским намесништвом године 1824. Грађа ова послужиће такође као интересан прилог за биографију Шафарика.

На петом месту налази се расправа проф. Рад. Врховца »П. Ј. Шафарик и српски језик«. Ова расправа је најсамосталнија работа у овој књизи, и ако се опажа по самој композицији радње да је рађена са доста брзине. Пре него што ће почети оцену Шафарикове радње на историји српскога језика, окарактерисао је Врховац згодно претече Шафарикове: Добровскога и Копитара, истакнувши Добровскога као присталицу »старе емпиричне граматике укалупљених схемата«, а Копитара као представника новога историјскога метода. Пошавши са тога гледишта излаже назоре Добровскога о старословенском језику и његову одношају према српскоме, који се напокон формираше у српско-бугарско-маћедонску теорију у његову чувену делу Institutiones linguae Slavicae г. 1822. Копитар пак већ у рецензији на ово Добровскоово дело јасно заступа такозвану панонску теорију. Прелазећи на Шафарикову литературу од 1826, тачно јој је одмерио вредност, истакнувши с правом да је у њој врло мало самосталнога. И у питању о одношају срп. и буг. језика према ст. словенском и у питању о одношају српскога језика према словенском држи се Шафарик чврсто Добровскога, те с тога Врховац с правом истиче, да »не треба мислити да је Шафарик основао некакву српску теорију: он је само притврдио што је примио од других.« Напоменувши Шафарикове назоре о српском језику у историји јужно-словенске књижевности, истиче самосталност Шафарикову у томе раду. Пре него што ће прећи на оцену дела »Serbische Lesekörner« којим је Шафарик толико објаснио историју српског језика, покушао је да нацрта назоре ондашње српске генерације о словенском и српском књижевном језику. Говорећи о Добровском и његовим назорима о српском књижевном језику ваљало је да је Врховац употребио гореспоменути зборник Јагићев, где је изнесена кореспонденција Добровскога и Копитара, а поглавито стр. 426|7. Сем тога ваљало је споменути да је још Добровски у првој десетини овога века читао старосрпске споменике и опазио да се они по језику разилазе од старо-словенских споменика, само што те разлике није сматрао као индивидуалне особине српскога језика, него као корените од старо-словенскога (Писма I. 151). У погледу Вука и његова одношаја према српско-словенским споменицима, ваљало је јасније истаћи заслуге Копитарове у томе погледу. Из кореспонденције Вукове са Мушицким види се, да поглавито Копитар навађује да му се пошаљу стари српски споменици (Гласник срп. уч. друштва 75., 268), а када је примио и проучио апостол шишатовачки са усхићењем јавља о томе Дубровскоме (Писма I. 445). Иначе је проф. Врховац стручно и зналачки оценио значај дела »Serbische Lesekörner«, показавши јасно како је Шафарик овом радњом јасно доказао велику старост српског језика и његову самосталност према старословенском језику. Но најлепше је оно место где Врховац разлаже за што овим делом не леже она борба која се у двадесетим и тридесетим годинама разбуктала због питања о српском књижевном језику, пошто је Шафариково дело решило питање у корист Вукову. Прави узрок беше — разлаже Врховац — неразумевање Шафарика, пошто његова књига беше скроз научна, а тадања српска конзервативна интелигенција не имађаше довољне спреме да схвати значај Шафарикове радње. И Тодор Павловић и Лукијан Мушицки и Јован Хаџић-Светић неваху славопоје овој књизи, не знајући да је ова књига испевала опело њиховим теоријама. С тога Светић и води упорну борбу са Вуком, док напокон не дође Даничић да реши борбу у корист напредних идеја.

Најопширнији чланак у овој књизи јесте опширна биографија П. Ј. Шафарика кога започе на жалост рано преминули др. Ђорђе С. Ђорђевић, а настави и изради Сима Н. Томић. Писац ове радње старао се да што детаљније изнесе живот овога великога радника, а научни његов рад и оцену тога рада изнеће у засебној студији, која ће излазити у појединим свескама Летописа.

При изради овога чланка послужио се Томић понајвише горе поменутом радњом Јиречковом. Штета је што се није издашније ко-

ристио кореспонденцијом Шафарика и Вука, која се чува у Београду, а до које не могаше доћи проф. Јиречек. Похвалити се мора тежња Томићева да што јасније изнесе узроке који изазваше велики преврат душевни крајем прошлога и почетком овога века, те да на тај начин наслика оно доба и оне прилике у којима се Шафарик у Немачкој кретао. Добра је даље опаска да Шафарик долази у Нови Сад као идеалиста и естетичар, који се на брзо по доласку разочарао. Ову толико интересну црту требао је и проф. Магарашевић истакнути. Напоменувши да ће српска читалачка публика овом радњом добити са свим јасну слику о животу Шафарикову, упозорићу на неке грешке које се у брзини поткрале, а сем тога подробније проговорити о односају Шафарика према Копитару. На стр. 104. где Томић описује Нови Сад по делу Јиречка није Томић у брзини потпуно схватио Јиречка. Пада даље особито у очи разлагање Томићево на стр. 144. где је говор о Мушицковој оди Шафарику, посланој некако у половини децембра 1819. и Шафариков одговор на ту оду од 11 новембра 1819! Томићу је ваљало казати где се то писмо налази. Ја слутим да ће бити међу Шафариковим писмима у Београду.

Што се тиче односаја Шафарикова према Копитару имало би се по где што допунити. Факат је да између Шафарика и Копитара није било никада праве симпатије. Мени се чини да је у том погледу имала значајну улогу и разлика по религији. Шафарик беше ватрен протестант а Копитар опет претерани католик. Нагађати ово можемо из писама Шафарикових Колару, Палацкому и доцније Погодину а из писама Копитарових Добровскому и Ханки. Томић на стр. 193. тврди да се неискреност и дволичност од стране Копитара огледа у писмима Копитаровим Добровскому и његовим писмима Шафарику. Копитарова писма Шафарику, колико ја знам нису се сачувала, а из Копитарова дневника, приопћеног у другом тому преписке Копитара и Добровског на који се Томић позива, ја ово не видим. Г. Томић како изгледа, још не може да буде довољно објективан према Копитару. Под утицајем ове антипатије према Копитару назива га на стр. 157., »старом бечком лисицом.« Признајем да је Копитар био човек оштра и сурова карактера, што се особито огледа у његовим писмима Словенцу Жупану у којима љуто и безобзирно напада на Примица, проф. лицеја у Грацу, но током времена скидају се са њега мало по мало оне љаге, којим су га савременици Чеси и Руси упрљали. Из писама Авг. Тајнера дру. М. Феслу (Писма II. 313—317) јасно је да Копитар за време бављења у Риму не беше у служби римске пропаганде, чиме су га савременици бедили, него у служби чисте науке. Подвала његових непријатеља да је стајао у служби бечке полиције није ничим доказана, а његова мржња спрам прашкога круга слависта није била без разлога, и мишљење дра. Матије Мурка да биографија Копитарова у Брокхаузову лексикону није написана без знања чешких слависта, неће бити без разлога (Archiv für Slav. Phil. XVIII. 580). Најпосле ако ћемо једнаком мером да меримо ваљало је у односају Шафариковy према Копитару истакнути мишљење дра. Поливке, по коме је Шафарик много допринео да се односаји између њега и Копитара још јаче затегну, пошто је он први био који је приватним путем, у писмима Кепену, сумњичио Копитара, подмећући му у његовим књижевним радњама религиозне смерове (Pavel Josef Šafarik a dejini písemnictví Slovanského. Český časopis historický I. 30—46).

Цариград **Др. Јован Радоњић.**

РАЗНО

Јавно предавање. Г. Стојан Новаковић, српски опуномоћени министар у Цариграду, држао је у руском археолошком институту у Цариграду предавање »О градовима и варошима у средњем веку у западној Европи и на Балканском Полуострву.« Изнесавши у кратко историју развитка варошн и градова у западној Европи, академик је нарочито размотрао утицаје под којима се вршио развитак градова и варошн у средњевековној Србији. По мишљењу г. Новаковића први је утицај долазио из Византије с којом је Србија била везана политичким и културним везама. Та је струја била задахнута централизацијом непријатељски расположеном према муниципалној автономији. Други утицај, либерални, допирао је из приморских далматинских градова са којима је Србија била везана и политичким и културним везама. Трећи утицај беше од стране феудализма који, и ако се у Србији није ни близу развио до онога степена као на западу Европе, ипак беше велика сметња градовима. — Због ових укрштених утицаја напредак градова у Србији ишао је спорим корацима у напред, што сведоче и незнатне и једне белешке о њима. Градови у старој српској држави не узимају ону улогу као градови на западу, они не учествују ни у развитку политичкога живота овога века.

*

Дом за сиротну и напуштену децу у години 1898. Из извештаја управе овога друштва, који смо раније објавили, види се да је у овом дому у Београду било прошле године 150 деце, од којих је 88 мушкараца а 62 девојчице (од којих се једна удала). — У занатској школи било је 7 наставника, 4 мајстора и 53 ученика (у четири разреда). Занати су: четкарски, столарски, стругарски и браварски. Од израђевина продато је за 25,878 дин. Од девојачких ручних радова зарађено је 2,746 дин. — Управа друштвена намерна је да у овој години прошири зграду за своју Занатску Школу и да уведе још ова два заната: коларски у вези с израдом пољопривредних алата и справа, и ковачки који би био у вези с коларским. —

Управа Дома за сиротну и напуштену децу ради сада на подизању Дечје Болнице. За овај циљ Управа је до сада прикупила преко 25,000 динара, али је то још васда скромна сума, чије повећавање зависи највише од добрих и племенитих људи.

У години 1898. Дом Сиротне Деце имао је прихода 77,747. а расхода 73,129 динара.

*

Хрватски Салон 1898. Друштво хрватских уметника издало је течајем изложбе 1898. год. свој Салон у четири свёска. У њима је репродуковано 55 уметничких производа од 18 излагача. Уз репродукције има и књижевних прилога од 27 хрватских писаца. Осим тога има у сваком и бележака са изложбе. Сва четири свеска стају 2 форинта а могу се наручити у свим хрватским књижарама или код Друштва Хрватских Уметника. (Загреб, Франкопанска улица бр. 2). Корице за Хрватски Салон наручују се код књиговесца Јарбеца (Загреб, Гундулићева улица).

БИБЛИОГРАФИЈА

КЊИГЕ

1. Годишњица Николе Чупића, књ. XVIII. Садржина: Део први — Записници Одбора Чупићеве Задужбине. Део други: 1. »Задружна кућа на селу,« од М. Ђ. Милићевића. — 2. »Васојевићи, Полимље, Метохија«, белешке Милоша Велимировића, свештеника пиротског. — 3. »Школе и ширење писмености у држави Немањића«, од Миленка Вукићевића. — 4, »Белешке о варијантима српских народних песама«, од Андре Гавриловића. — 5, »Из Србијанке Симе Милутиновића: Благоразумија сила«, са коментаром Драг. С. Милутиновића. — 6, Некролог Светиславу Вуловићу, од Момчила Ивановића.

2. Књижевни радови Архимандрита Нићифора Дучића. Књига 6. »Борба добровољачког Кора Ибарске Војске 1876. год.« и »Устанак Чета Јаворског Кора 1877.—78.« — Биоград, Државна штампарија Краљевине Србије 1899. 8-на, стр. 508. Цијена 3 динара.

3. Синтакса српскога језика за ученике средњих школа. Саставио Јанко Лукић, професор. Пожаревац. Штампано у штампарији Ђорђа Наумовића 1899. — В. 8-на, стр. 269. Цена 3 динара.

4. Низ приповедака од Милана. Књига друга: »Историја једног шницла«, »Такав је свет«, »Евина крв«, »Ми смо победили«, „Tempora mutantur“, »Како се мој пријан оженио«, »Загонетка«, »Данашњи укус«. Сремски Карловци, Српска Манастирска Штампарија 1899. — 8-на, стр. 100. Цена 50 новч.

5. Брат брату — Србин Хрвату — помозбог и поздрав у славу седамдесет-четвртог рођендана Дра Светозара Свеслав-Милетића, 1899. Легенда слози омладине академске, српске и хрватске сједињене 10. (22.) фебруара 1896. Песма нестиховна Александра Сандића. У Новом Саду, Српска штампарија дра Светозара Милетића. — 8-на стр. 13. Цена?

6. Шема Израел! (Чуј Израиљу!) — Цртица из Галиције. Превео с немачког Јов. В. М. Цена 0·20 п. д. — Београд. Издање Мих. Ђушића, типографа, 1899. Штампарија Св. Николића.

7. Значај Главинићеве сушнице за производњу сувих шљива у Србији. Од К. Д. Г. Прештампано из »Тежака«. — Београд, Срп. Краљ. Држ. Штампарија, 1899. — 8-на, стр 15. Цена 0,25 пара дин.

НАПОМЕНА

Молимо скупљаче своје који до сада не послаше претплату за I четврт, да настану прикупити претплату јер је прошлим бројем прва четврт исекла.

Тако исто молимо све своје уписнике и пријатеље којима смо до сада лист слали а нису претплату положили, да то у најкраћем року учине.

ВЛАСНИШТВО

„НОВЕ ИСКРЕ“

„**Нова Искра**“ излази 1. и 16. у месецу — Цена: на год. 16, по год. 8, четврт год. 4 дин.; ван Србије год. 10 фор. или 20 дин. у злату. — Претплата и све што се тиче администрације шаље се Парној Радик. Штампарији, Кнежев Споменик бр. 7.

Власник и уредник *Р. Ј. Одавић.* Парна Радикална Штампарија кн. спом. бр. 35.

ИСКРА

ПЕВАЧЕВ УСКРС

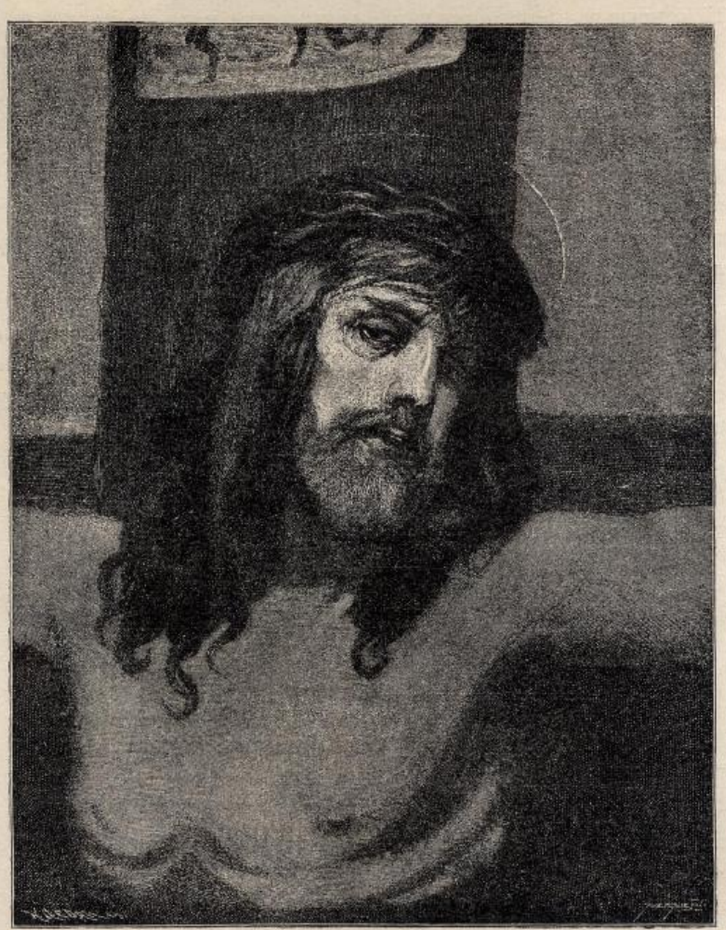
од

Радоја М. Домановића

Он је у овоме месту, где сада живи, тек од пре три месеца. Никоме није причао од куда је дошао, а бесумње га нико за порекло није ни питао. У осталом ко ће га и питати? Он лепо пева и удара у тамбуру, а то је главно. Весело друштво се искупи и зове Перу. Тамбура зазвечи, а он запева рецимо: „Од севдаха горег јада нема, ал севдах се са севдахом вида!“ или ма шта тако и коме би онда крај вина и такве песме пало на ум да припита Перу одакле је и што је амо дошао.

Не верујем да би и теби, читаоче, стало до његова порекла, па чак и до ове моје приче, само кад би чуо звук његове тамбуре и онај његов и сладак и силан глас. Та кад он запева коју песму што у срце дира, заборавиш и сам ко си и шта си већ се сав предаш звуцима, који те опијају час слатком тугом и чежњом, час бујном веселошћу, те душа устрептала, опијена од таква осећања предаје се валима звука на милост и немилост да је носе собом куда хоће.

Е, али кад њега нема да запева, онда можете допустити да бар ја о њему причам.

Свршено је! Сликао Габријел Макс.

Није он случајно дошао у ово место, где га нико није познавао. То је тако морало бити. Пера је син доста имућних родитеља, без којих остаде још у осамнајестој својој години. Кад је постао пунолетан ожени се, прими наслеђе и отпочне трговати. Он млад, наиван, невешт, добра срца и поверљив према сваком, а друштво рђаво, те злоупотреби те његове добре стране, и онда није никакво чудо, што му се, кад је узео тридесету годину, продало све за дуг, а он остао сиромашак са женом и четворо ситне деце. Пријатељи и познаници га напустише и он бејаше остављен себи самом.

Заната никаква није знао, а породицу је требало хранити. Једино што је могао и умео а то је да вешто удара у тамбуру и лепо пева. Недаће живота уплетоше јад и тугу у његов иначе ведар и весео дух, а баш та туга чиста и искрена даваше необичне дражи гласу његову.

— — — — — — —

И он остави место свога рођења и пође у свет, да *тугом својом људе весели*. Неколико година већ живи од те горке зараде, идући тако по местима, где га нико не познаје.

Па ипак је храбро сносио своју тешку судбу; певајући другима предавао се и сам песми свом душом, те за часак заборави све јаде. Жив човек се на све навикне, па и он је навикао да са мало буде задовољан, а зарађивао је то мало колико му је за живот потребно. Кад он не би могао зарадити жена је његова шила рубље богатијима, те зарадила она.

Али пре месец дана разболи му се жена. Ономад се тек она предигла а занемогне дете. Имао је чак нешто мало уштеђена новца, и то све оде за лекове при женином болести. Већ је неколико дана како није могао ништа зарадити. Једино још што је леб од пекара добијао на веру.

Осванула велика субота, а он целе ноћи није трепнуо. Била је будна и жена, али су проговорили једва неколико речи. Седели су у мраку уз постељу болесна детета, које је стењало, јечало и по каткад мљацкало уснама.

Исток већ подбељује, а у соби се почеше назирати нејасне контуре предмета. И они тако назреше у полутами једно друго, и задрхта свако од својих црних слутња и мисли. На пољу сипи тиха, пролетња киша; петлови лупом крила и кукурекањем објављују зору. На улици се већ поче разлегати жагор и блејање јагањаца, што их сељаци догоне на продају. Прозори суседног стана осветљени и кроз намакнуте завесе виде се сенке: час промакне рука, час глава, час цео труп. Све ово као да Пери наговештаваше неку несрећу, као да му потврђиваше бедно и мучно стање његово. Тако му се чинило.

Блејање јагањаца постајаше све јаче а жагор и врева на улици све већа и већа.

— Купују јагњад. Данас ће сваки купити јагње! — помисли у себи и мисли га однеше у прошлост у дом родитељски.

Он је лежао у постељи у то доба и гледао кроз отворена врата у кујну, где мајка према свећи меси колаче. Као да је гледао њезино благо, пуначко лице забрађено морастом шамијом; пред очима му је био сваки њен покрет. Врата се с поља отворе, а улази отац, и прича како је добро јагње купио, а он скочи с постеље и журно се облачи, и истрчи на поље да милује јагу и да одбира из велике корпе најлепша и најјача јаја за туцање.

Болесно дете јекну и поче мљецкати уснама, а жена некако тупо и очајнички уздахну. Перу то трже из снова и на душу му паде тежак терет. Осети да је сад отац и да он треба својој деци да припреми радости, које он дететом уживаше.

Железнички воз писну на станици, која је ту у близини, а за тим се чу оно монотоно хучање и клопарање. Пера чисто зажеле да некуд бега далеко, далеко — можда у прошлост своју.

Дете опет јекну и поче кроз плач бунцати:

— Мајка, Милан узео моје шарено јаје!...

— Ћути благо мајци, мајка ће теби друго дати, — рече жена да би умирила дете. Пољуби га, а сузе покапаше врело, детиње чело.

— Бедно сироче моје — прошапута Пера, и у том тренутку се опет сети свога детињства и својих радости тих дана, својих родитеља; сети се како је и сам припремао за тај дан док је имућан био и на душу му паде таква тежина као никад дотле. Једва је дисао, челом му избио зној, уста засушила, нешто га под грлом дави, груди празне, а низ образе се скотрља неколико суза.

Из суседног стана чује се лупарање и шкрипање врата, за тим одмерено лупање као кад се размесује тесто, па онда звека тепсија...

Болесно дете опет поче плакати. Почеше се будити и остала.

— Данас се мора наћи новаца — цикну жена кроз плач, љутита, а и сама не би знала рећи на кога.

И Пери се заиста учини како се може наћи, само ако се потруди. Љутио се на себе што већ није отишао некуд, него „дангуби ту скрштених руку.“

Пође од куће готово с чврстим уверењем да ће моћи много учинити.

Ишао је улицама, а и сам не зна куда, па ипак на души као да осећаше лакше „јер се труди“ не би ли намерио какву прилику, а да га питате какву прилику то мисли, то вам ни сам не би умео рећи.

На све стране, куда год се окренете, видите журбу и припрему за сутрашњи велики празник. По негде већ све спремно само још каква жена повезана шамијом брише прозоре; негде ствари изнете у двориште, а соба још ономад окречена, па сад перу патос; овде опет из куће чујете како лупа тучак у металној ступици, то се туца шећер или ораси; онде опет осетите мирис пржене каве; преко пута у другој кући видите како се врата отворе и изађе дечко с тепсијом колача, а за њим се помоли домаћица са засученим лактовима и изговори: „Нека не прегори као оне прве!“ У неком дворишту опет видите како се искупила деца па гледају како се дере јагње. Свуда се осећа мирис варзила и чисто гледате како се деца окупила око мајке, па гледају како она шара јаја ћезапом и већ се за свако погађају чије ће бити.

На улици је тек прави метеж. На све стране блеје јагањци. Око сваког стада окупљено по двадесет-тридесет купаца. Ту се виче, ценка, алали, теслими. Куд се окренете сретнете некога што носи јагње на леђима или у наручју, неки буренце с вином, неки корпу пуну ствари, шегрти проносе нове ципеле и одело. Трговине пуне: једни улазе други излазе, и сваки носе под пазухом какву приновљену ствар завијену у хартију и жури кући да проба како ће му стајати. Људи, који су свршили посла седе пред кавanama, срчу каву и разговарају како је ко јагње купио и какво је вино набавио; удешавају унапред распоред провођења, а са лица им читате неку необичну срећу и задовољство.

Куд год погледате све је другојачије. И у кавanama настала нака промена. И ту се бришу прозори, пере патос, износе столови, те гости седе на пољу или у каквој соби, која је раније опрана. И нико се не љути, сваки још у овим променама налази неку необичну драж. Чак и ча-Тодор, стари бакалин, кога иначе увек видите пред дућаном, где погнут и намрштен ћути и претура бројанице у рукама, оставио да млађи продају у дућану, а он преко обичаја сео пред кавану, поручио каву и што је најчудноватије, отпочео причати неке своје обешењаклуке из младости, а сваки, који га познаје радних дана, мислио би да је тај заборавио и да говори, а камо ли да се нашали. Е, али овакви дани преобразе човека.

А баш оваки дани кад је весело све, теже падају ономе, коме су душу јади свили као сиротом Пери.

Он је непрестано врљао улицама. Гледао је све око себе као по каквој дужности, а та општа га је радост све више жалостила и управо вређала, мучила,

Јуда. Сликао П. Клеменс.

Једаред се умешао и тамо где купују јагњад, па гледао како други купују. Ту му паде на ум како га је дете јуче питало:

— Кад ћемо ми да купимо малу јагу? — и осети како му лопта стаде под грлом, а на очи му се сузе саме отимају, учини му се како сви у њега гледају, знају да нема новаца а да је некад био имућан, богат човек, па му се смеју, и стид га обузе. Читавих неколико минута стајао је тако оборене главе не смејући нигде погледати, а по том се крадом измаче из гомиле и чисто одахну душом.

С времена на време опет сред би га неко па га сав срећан запита:

— 'Оћемо ли сутра једну да викнемо?...

— Како сам остао без пара ја бих и сад, само да добијем који грош! — одговорио је Пера неким промуклим, тупим гласом.

— Ха, ха, ха.... шта велиш данас би још... ха, ха, ха.... Е, Перо, Перо.... ха, ха, ха.... шта вели данас би још! — изговорио је тај задовољно (продужив даље своју шетњу) кроз смех, којим се нарочито смеју људи, који се реше да у извесним приликаиа буду весели и безбрижни, па се смеју свему. Он на сваки начин није разумео Перине речи.

Тако је Пера провео цео дан. Кући није смео ићи, јер му се све чинило да ће пропустити какву добру прилику, која би му помогла да се спасе тог тешког положаја.

И поче се спуштати вече. Људи се журе кући, жагор дневни се стишава. Кроз сумрак се види још како измичу задоцнели сељаци. Једни терају заостале овце с којима јагњад дотераше, а по неки опет на коњу проказка носећи пуне бисаге ствари хитајући радосно кући. Чује се бât коњских копита и тужно блејање оваца, које остадоше без својих сисанаца, те их блејањем траже.

— Како и овца тужи за својим породом! помисли Пера и сети се свога болесног детета, па му се срце стеже од бола, а у очима се завртеше сузе. — И шта тражим ја, шта ми треба? Нека бог да да само дете остане живо. Зар ми је до провода, а оно готово на смрти. Ето како и овца чак жали за својим „дететом“ — мишљаше даље и одједном се окрете те готово трчећи пође кући.

— Можда је дете умрло! — кресну му мисао кроз главу и он пред очима гледаше своје бледо, мртво дете, жену где се грува у груди и чупа расплетене косе, а осталу децу ритаву и гладну, уплакану где се шћућурила у углу собе, а соба мрачна само се једва назиру предмети према месечевом одсјају. При тој помисли застаде, осети као да га неко удари ножем у срце. Малакса, клону, ноге му клецнуше, грло се запекло, чело хладно, нека га језа прође целим телом и он се стресе.

Прозори на становима осветљени. Он гледа опет како промичу сенке: час мала детиња прилика, час велика људска, час само рука, час по две три дечије главице, час женска повезана глава.

— Све је то срећно и задовољно — помисли па не само што види сенке, већ му се учини као да чује смех, шалу, радосне разговоре; као да слуша како деца запиткују матер час ово, час оно: и када ће се сванути, и хоће ли обући ново одело и колико ће јаја добити и хоће ли чим се сване јести колача и гледати како се пече јагње на лози. Ту се и нехотице пренесе мислима у своје детињство, и све оне радости, сви утисци, свака ситница, свака реч његова и његових родитеља оживе му у памети. Поред тако лепе слике из прошлости стајала је бедна, страшна слика садашњости. Он је окретао главу од ње, плашио се, желео је да је одагна, па да саму прошлост гледа, али као у инат она постајаше све јаснија и јаснија, а слика прошлости све блеђа и блеђа. Остаде опет пред очима само слика горке садашњости, а она из прошлости повлачи се све више и више док се не изгуби у даљини и једва се види као каква тамна пега, која постајаше све већа и већа, примицаше се све ближе. Пера се загледа тамо, а неки његови стари познаници као да се помолише отуд и злобно засмејаше вичући: „Трчи кући, несрећниче, дете ти је на умору, што бленеш ту по улицама као лудак!“ И Пера се чисто трже од тог гадног смеха и опет пожури кући. Мало по мало па се мисли опет заплету, прошлост обнови и туга јаче слеже на душу. Бојао се да оде кући, осећаше да не може поднети сву тежину страшне јаве, тим горе што та страхота пада баш уочи Ускрса, дана за кога су везане толике успомене радости, среће и задовољства. — — — — — — — — — — — — — —

Болест детиња пошла је на горе. У сумрачној соби затекао је жену где горко јеца више болесног детета, које је у сну јаукало, шкрипало зубићима, грчило се и бунцало нешто брзо, неразумљиво. Најмање дете је заспало уплакано и уздисало је у сну после многог плача за новом хаљиницом (као што је видело у суседове девојчице) и шареним јајетом, па најзад и за вечером; два старија мушкарчића су будни и седели крај ногу болесне сестрице плачући у глас, што је допуњавало материно јецање.

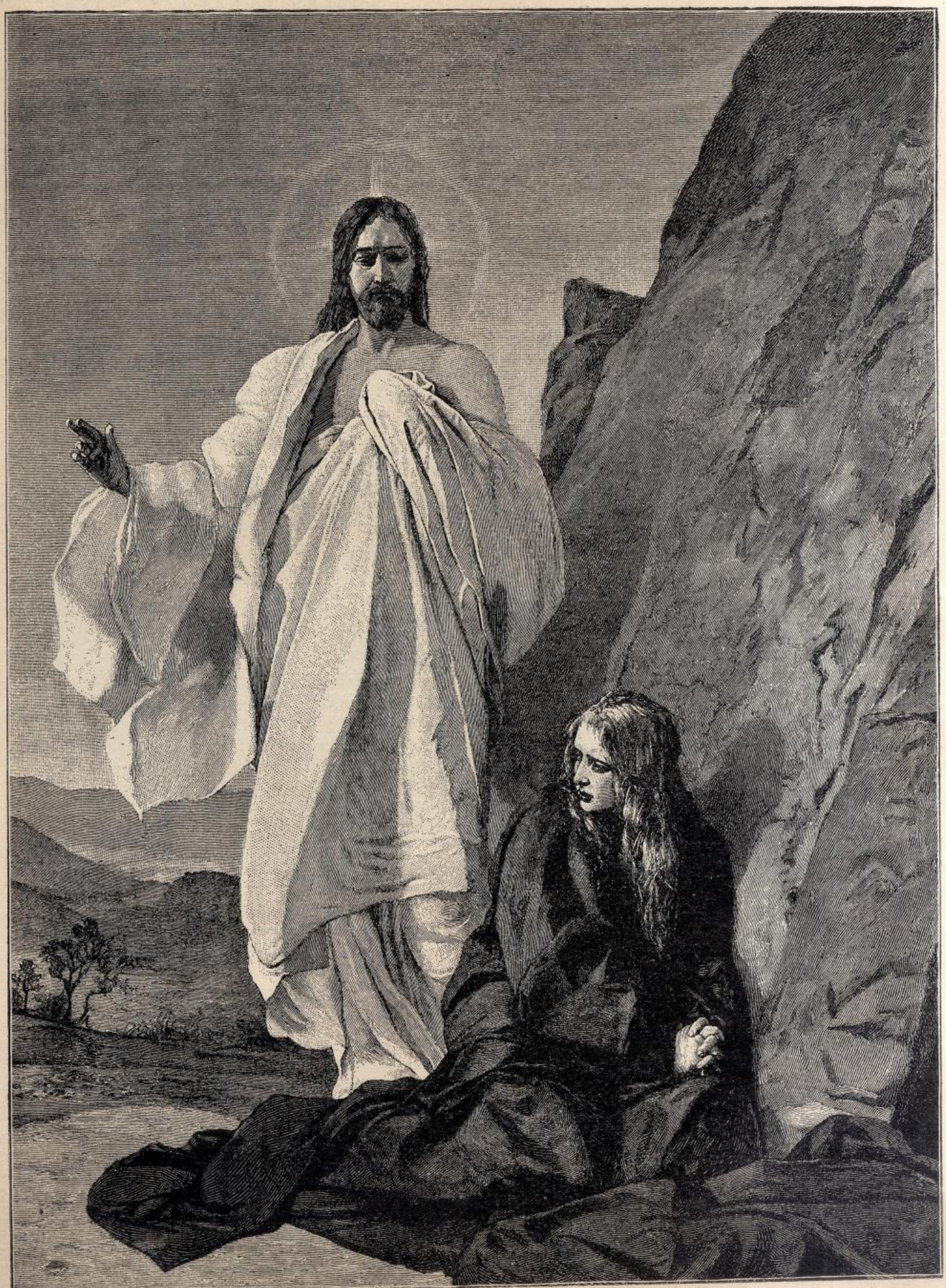
Месечеви зраци, што се пробијају кроз расцветану брескву пред прозором шарају местимично сумрачну собу и дају још тужнији израз ове бедне слике породичне.

— — — — — — — — — — — — — —

У зору забрујаше звуци црквених звона и објавише верним васкрсење Христово. Деца су још спавала. Најстарији мушкарчић се нешто смејао у сну, а болно дете сморено болом стење и тешко дише, а уз њега седе родитељи као два кипа: неми, без живота, без израза. На звуке звона трже се жена, устаде с постеље и обрнув се истоку одкуд се и сунце рађало клече према прозору, — склопљене руке и поглед подиже небу и стаде тихо шапутати молитву. Одблесак румене зоре озарава јој бледо, увело лице. У том тренутку је изгледала као светитељка.

Сврши молитву и умирена, чисто освежена прекрсти се неколико пута, устаде и с пуно уверења да је сад болном детету лакше приђе његовој постељи, пољуби га и зали топлим сузама па прошапута:

— Боже, не тражим ништа више, али бар на данашњи дан, када изобиља дајеш срећу свима, помози

Ускрс. Сликао П. Кислинг.

овом болесном детету.... Боже, молим ти се, опрости све грехе и помози и нама беднима.... После тих речи опет се прекрсти, а сузе јој се сливају низ образе.

Њена молитва као да освежи и Перу, те чисто оживе као из мртвих, прекрсти се и сам и прошапута: „Боже, ти ме не заборави!“

Сунце изгрејало и чисто злати природу и увеличава општу радост васкрса Христова. На улицама већ настала весела граја, трчкарање и усклици дечији и радосни поздрави срећних људи:

— Христос васкресе!... —

— Бог је добар, — рече жена некако умирена својом искреном молитвом — он ће и на нас погледати... Данас је свуда радост и весеље, моћи ћеш зарадити коју пару, па ће бог дати да и дете оздрави!...

Пера се трже од тих њених речи. Он је био утонуо у своје мисли. Пред очима му се опет ређале слике из доба детињства срећна, а крај њих тужне слике садашњости — ледена, ужасна јава. Он се баш сећао како је дететом у то доба био срећан уз родитеље, трчкарао час тамо, час амо: гледао како се пече јагње, довикивао свог суседа Микицу да се туцају, загледао радосно ново одело, и бројио новац што му отац дао да пије, на сабору код цркве, лимунаду и купује шећерлему. У том тек пред кућом засвирају свирачи и он истрчи из куће, а још се мноштво деце искупи око тарабе. Мати његова изађе и изнесе ракије, вина, меса, колача и да свирачима па онда свакоме још шарено јаје, а отац им да новаца.

Ето из таквих га успомена прекиде жена својим речима, те се трже и загушеним гласом, којим говори онај, што се уздржава да не заплаче и гласно зајеца, једва изговори:

— Могу!...

Дете је све теже и теже дисало. Пера се опет прекрсти, приђе дувару где је вешао тамбуру, узе је у руке и мету под пазух, па ћутке отвори врата и изађе из собе. Суза се скотрља низ његове образе. Свеж дах пролетњег јутра задахну га и он се прибра, утре сузе и у себи промрмља:

— Па то ми је посао, а и морам радити за своју породицу —

Кад се појавио у кавани, весела момчадија дочека га усклицима. За столом је седело неколико младића. Ручали су па пију вино, куцају се чашама и певуше тихо.

Наместише и Перу међу се, примакоше уза њ вина, меса, јаја и колача „да се најпре поткрепи, па да викне једну својски.“

Пера узе један комад меса, метну га у уста, али га не могаше прогутати. Нешто му стегло грло па му све залогај враћа натраг.

— Зар ја једем овако изобилно свега а *они* тамо ни леба немају код куће! — кресне му мисао кроз главу и пред очима му се укаже бедна слика његове породице.

— Једи море, пиј то вино!... Хоћеш ракије.... Келнер, дај му шта хоће — вичу расположени бећари.

За тим опет укрстише чаше.

— У њено здравље! — викну један, дирајући свог друга за неку његову драгану.

Разлеже се гласан смех. Испише чаше на искап.

— Викни ону: „Од севдаха горег јада нема!“... виче један — Не, не, него ону: „Авај драги што ми већ не дођеш!“... — Остави њега нека пева шта хоће јер тад најбоље пева — предлаже трећи.

Пери донеше ракију. Тражио је и ако је никад није пио. Испи три четири чашице на душак, да би се поткрепио за песму. Мора се зарадити.

Удари у жице, звуци тихо забрујаше.

— Немој то, немој то!... Деде весело нешто, или нешто севдалиски!...

Почеше се погађати шта да се пева и сложише се да запева:

„Нешто ми се Травник замаглио....“

Опет јекну тамбура. Чаше се укрстише, велики усклици проломише механу и свак с нестрпљењем очекиваше песму. Пера је ударао у тамбуру, али гласа не могаше пустити. Грло му суво и као задављено неком лоптом, која га гуши.

— Певајваздан!... Пееевааај!...

— Мора се зарадити!... помисли Пера у себи, пред очима му се опет указа слика бедне породице његове, а при том му живци задрхташе од нестрпљења када ће је обрадовати заслуженим новцем. То му даде снаге, напреже се и пусти глас, који бејаше туп, загушљив, плачан, једва се чуо....

— А, Перо зар тако?!... Неваљааа.... Бољеее.... Покварио се Пера не уме да пева — почеше правити примедбе једни....

— Можда већ умире сироче, а ја певам! — кресну му мисао кроз главу.

— Друго нешто, брзо, весело!... вичу други. Међутим Перин глас постајаше све тупљи, загушљивији личаше на стењање пре него на песму.

Сви га погледаше, а он у лицу бледо-модар, усне му дрхте, очи засузиле, а под грлом му игра. Сви заћуташе. Настаде чудна тишина, која на Перу још горе утицаше.

Рука му клону, последњи акорди изгубише се у чудној тишини, глава му паде на груди, крупне сузе линуше низ образе.

Пера се загуши од плача и тешко зајеца.

9. априла 1899. Београд.

ЈА И ТИЦА

Питало ме једно тиче
Што у гори песме ствара:
„Што не певаш, мој песниче,
„Зар у срцу неста жара?“

„Певао бих, тицо мила,
„Кликтао бих из дна груди, —
„Ал' за ког би песма била,
„Кад су стене место људи?“...

А тиче ми слатко тепа,
И тепањем песму свија:
„Не угуши гласа лепа,
„Певај себи као и ја.“

Милорад Ј. Митровић.

УСКРС ГОСПОДИНА МАЈОРА

— УСКРШЊА ЦРТИЦА —

По улицама беху давно светиљке погашене и само бледа месечева светлост осветљаваше врхове тек полуолисталог старог дрвећа, које се и само беше предало покоју, не крећући својих гранчица. Ноћ беше прохладна и некако особито нема; у ваздуху се осећала нарочита свежина, која својом појавом показује да је већ ту тихи трепет сјајног и ведрог пролећа; лаки шум сличан шуштању женске хаљине чуо се поврх висова високог дрвећа и мамио неко топло, слатко осећање.

Из једне гостионице у горњем делу града, који је својом издвојеношћу сачињавао потпуно засебну целину, изађе један остарији човек, око 40 година. Ступивши на чисту ноћну свежину а прилично загрејан устајалим ваздухом у гостионици, он јаче притиште око себе свој војнички шињел, још више натуче на чело своју капу, и брзим корацима, као да хтеде надокнадити изгубљено време, упути се, већ толико познатим му путем, своме стану, не осврћући се ни лево ни десно, док се у дугом реду полуосветљене улице не заустави пред једном кућом.

Мирно и лагано отвори гвоздена вратанца и слободно, онако исто брзим корацима по којима се одмах могао војник познати, упути се лево од главног улаза и хитро се успе уза степенице првога спрата. Војник који га, по свој прилици, очекиваше, чувши тешке кораке, хитро прискочи, отвори врата и по обичају војнички стаде мирно. Пешадијски мајор, господин Јаков Павловић, беше у своме стану.

Заповедивши војнику шта ће сутра да ради, он се немарно наслони на стари диван, припали цигару и гледајући за многим ситним колутићима плавога дима, премишљаше, да ли ће му и сутра тако исто дан проћи. Дуго седење у кафани не беше му пријатно; али он је знао да га такав исти посао и код куће чека, а уз то, тамо је био принуђен да слуша једну исту те исту песму шегрта мајстор-Маркова, његова суседа.

Сан му још не долажаше на очи; он узе прву књигу са стола и покуша читати, али му ситни редови играху пред очима — он беше неспособан да се с њима спријатељи. Лагано, готово више тромо, диже се са дивана, заврну светлост, која му је јако ударала у очи, приближи се прозору и отвори га. Његове очи нестално прелажаху с предмета на предмет, и зауставише се на старој гранатој липи у башти.

— Како је дивна ноћ! — помисли он. — Сјајна, тиха, пуна младости и живота, свежине и топлине! — И његово срце испуни се неком неисказаном милином пред тим тако јасним небом, пред сјајним звездама, пред нејасним гласовима свеже ноћи .... А он је тако усамљен! — и ту се Јаков Павловић јако стресе. — Јест, он је сам,

Поглед са Босфора на улаз у Црно Море. Сликао г. Ст. Тодоровић.

а кога би могао овамо пожелети? Другове са њиховим несланим вицевима или лепу Талијанку из кафе-шантана, са њеним великим, сјајним очима и топлом јужном крви?... Друго је то већ било пре двaестину година, кад је он још био млад, са свим млад.

— Ех, красно је било то младо доба! И тада, он се сети потпуне слике, и тада је кроз романтичне лепе пределе са најлепшим надама о будућности и највећом радошћу непомућене душе хитао својим старим родитељима, да у њиховој средини ферије проведе. А тамо у суседној башти, кроз узану дерy тражила су га два велика плава ока. Па какве беху те очи? Велике, голубије, а тако плашљиве као у лането ....

— Шта је било с њом?

Он се нехотице стресе и језа га прође кроз све тело. Они су се растали да се више не виде. Можда се и њој сада као и њему већ почела коса прогрушавати сребрном белином? А отац, а мати?... Да, где су они? Њих

давно крије трављиво сеоско гробље — његова добра оца и брижљиву напаћену матер, што толике наде у њега полагаху. А он их је већ и заборавио!...

— Јест, где је моја младост? — прошапта лагано Јаков Павловић. — Отишла далеко; још стоји само светла успомена на њу. — И он нехотице пружи своје вреле руке некуд у ноћ, као да хоће повратити све оно што му је време тако злобно узело....

Хладна струја освежи га и он се крете са прозора. Поглед му паде на један сићушан предмет. Он се саже и подиже га са пода. Беше то прамичак дивне косе кестењаве боје.

— Ех, још и то?! — помисли пешадиски мајор. — И то је прошло. *Tempora mutantur et nos in illis*.... Јест, све је промена и само је она стална.

Красно беше то девојче, господар овог прамичка косе. Лепо до заноса а наивно до обожавања. Он јој се био и изјаснио; али, ето тако, није могло бити; положај му није то допуштао; а он је хтео, потпуно хтео. Хтео се, вели, и убити, но га другови задржаше, и тако време преви мелеме!

Младости, младости, куда тако журно хиташ?...

И он се поново завали на диван, немарно запали загашену цигару и спусти прамичак покрај себе.

„Каква противност између вечери, када га је добио, и садашње усамљене, пусте ноћи?!“

Мисао му све даље летијаше.... Прошла времена стајаху пред њим као на длану, са својим радостима, са својом тугом, са жаром младићских тежња.... Све се то лагано и тихо провлачило кроз његову душу.... све се то више заплетало у једну неразговетну целину, у којој све беше испрекрштано, па ипак тако јасно и на своме месту....

Мишљаше и мишљаше....

.... Ех, Јакове Павловићу, подетињио си под своју стару главу! Пусти, нека иде својим током; касно је, протрч' зече!... Не стиже, што оде....

На зидном часовнику откуца четири.

— Већ тако позно, помисли он, а трепавице се склапаху од умора. У ушима му је брујила нека непозната музика. Он се налазио у некој непознатој дворани; светлост прамти, да је тешко и гледати; раздрагани играчи окрећу се према такту бурног валцера. Он стоји усамљен, не познаје никога. Но гле, пуна женска рука спусти се на његово раме. Каква беше та рука?! Окрете се: пред њим оно заносно девојче, што му је дало прамичак своје косе као најверније залогу своје младалачке љубави. Чаробно се на њ смеши и пружа му своје наге руке....

У предсобљу нешто јако лупну. Он се изненада трже. Вај, то беше само кратак санак! Би му чисто криво, што га лупа разбуди; он зажмире поново, не би ли добио потпуну слику. Али сан се беше расплинио.

Позлаћени зраци јутарњега сунца ударали су о његове прозоре; свет је јурио улицама. Он се лагано приближи прозору и отвори га. Јака струја јутарње свежине јурну унутра; баштенско цвеће ширило је свој красни мирис; велико царско око подигло своју нежну главицу и као зачуђено посматра буновног Јакова Павловића. Из даљине се чуло тихо брујање звона. Чудна, тајанствена музика, пуна заноса и хармоније, као да изливаше у томе тренутку најлепше химне љубави, непоколебљиву срећу и свету наду толиких милиона.... све то допираше до њега, ближе и јасније, и упијаше се у његову душу.... Из његових груди оте се дубок уздах.

„Христос - васкрс!“ брујило је свуд око њега. Ови журни пролазници, ова света тишина и звон далеких звона, ово шарено цвеће, што тако мило диже своје главе. Да, све му је то дошаптавало: „Христос - васкрс!“ — поздрав толиких милиона. И његове усне тихо прошапташе: „Јест, данас је Ускрс, а ти си тако сам!“ И он се, за потврду својих речи, обазре око себе.

На прозору, преко пута његова стана, указа се умиљата глава девојчета, са тек развијеним цветом у коси. Јаков Павловић добро се загледа у то мило лице, које као да до сада није ни примећавао. На њој беше чиста, без икаквих украса, халина затворене боје која се у меким и нежним наборима привијала уз њен стас.

Леп плавокоси малишан дотрча са стране, водећи или више вукући млађу сестрицу за собом, рече нешто својој старијој сестри, па се сви троје удалише и изиђоше на поље. Свет је све више пролазио и пунио мирне улице; из даљине још је одјекивало тихо брујање звона.

Јаков Павловић брзо се обуче и стаде крај прозора. Његови погледи сретоше се са погледима девојчета; благо руменило обоји њене образе а очни се капци спустише. Малишан је непрестано скакао и чупкао њену халину.

— Ох, Боже, Мирко, буди миран! — рече му она нежно карајући га; при том шапну му нешто и он погледа горе у прозор господина мајора. Дете као да се зачуди, што их стари и ћутљиви мајор гледа, умири се, али мало час гласно викну:

— Али ја хоћу коња, оног лепог дрвеног коња, што сам ти казао!

— А ја хоћу ону лутку, што је таман као ја! — допуни млађа сестрица и питајући управи поглед у сестру.

Са дна улице показа се и његов сусед, мајстор Марко. Поред њега ишао је лагао и са неком збиљом на лицу неки непознати младић.

Девојка се прену, веома порумене, па се радосно и срећно осмехну и очекиваше.

— Ах, да, то јој је вереник! — присети се пешадијски мајор.

— Татице, татице, ја хоћу коња!

— А ја ону велику лутку! — повикаше оба детета у један мах трчећи оцу на сусрет.

Отац их благо помилова по глави, рече нешто и сви троје уђоше унутра.

Јаков Павловић се трже, њих не беше више тамо. Потајни бол обузе му душу. Како мора да је срећан тај радник у крилу своје породице о зноју лица свога? А он је тако усамљен!

— Петре, брзо овамо! — викну он војника. Трчи, купи дрвеног коња и велику лутку! — и он му тутну у руку новчаницу од десет динара. Војник га збуњено погледа. — Но, шта стојиш, брзо! однеси одмах деци мајстор-Марковој.

Он седе поново на свој стари диван, и слушајући свуд око себе крик бујне младости тек започета живота, радост и весеље на свакој страни, он се још једном обазре на целу своју прошлост, на свој преживели живот. Тужно му беше у души, али не тешко и завидно. „Здраво, самохрана старости, а због ом прошли, некорисни животе!“ — прошапташе његове усне.

Неко лагано закуца. Он се диже и отвори врата. Пред њим стајаше плавокоси малишан, држећи једном руком сестрицу а другом великог коња.

— Христос - васкрс! — прошапташе ситни гласићи оба детета.

Топли бол хтеде стегнути грло Јакова Павловића. Он се саже и пољуби оба детета, а велика тешка суза остављаше за собом траг на препланулом и отврдлом лицу старога мајора....

Београд, 1899. год.

Мил. П. Ћирковић.

Поклонице на Христову гробу. Сликао А. Бугеро.

FATALITÀ. СУДБИНА.

ПЈЕСМЕ АДЕ НЕГРИ

СЛОБОДНО ПРЕПЈЕВАНЕ СРПСКИ

(НАСТАВАК)

XVI

РУКА У ЗУПЦИМА

Врте се каиши, треште машине,
Весело радници раде и твòрê,
Пјесме се њихпе òрê.

Од једном зачу се ужасан врисак
Подобан урлику рањена вȳка, —
Да страшна, грозна звȳка!

У својим зупцима машина носи
— Ах јадна дјевојко, узроче звȳку! —
Здробљену твоју рȳку.

Врте се каиши, треште машине,
Сводови огромне фабрике хȳчê,
Ал' пјесме сада мȳчê.

Са знојем сȳза се мијеша горка,
А мотор машински, гласине јâснê,
Жалосне прича бâсне.

... И непрèстано се подиже у вис,
На ужас онијех који су тȳка,
Здробљена она рȳка.

XVII

и з л и ш н и

Гле! Њих су тисуће и милијȳни,
Бескрајне то су хòрде.
Долазе, навиру у вреви, бȳни,
Не носе бритке ђòрде.

Облачно небо се нàд њима склâпâ,
Витла им вјетар кòсе,
У грубом руху су, немају кâпâ,
Огањ ȳ оку нòсê.

Гле мене сви траже! Дођоше вêће
Јаросни као лâви.
Та руља безбројна без земске срêћê
Око мене се сâвî.

Стиште ме, зароби од свију стрâнâ,
Осјетих дахе њêне;
И зачух тужњаву тих сиротâнâ, —
Лелек да камен крêнê:

Идемо òд кȳћâ ђе ватре нêмâ,
С постеља уских, ђêно
Пò двоје, пò троје не спи но дрêмâ, —
Чуј наше муке, жêно!

Ка' дивље звијери ми у дну рȳпâ
Живимо, жêљни зрâка;
У борби лије се крвца нам скȳпâ,
У борби против мрâка.

Идеал од вјере ми бадавáде
Тражисмо, жудни њèгâ;
Тражисмо љубави што даје нáде, —
Остасмо без тог свèгâ.

Тражећи ми рâда што живот рâђâ,
Не могосмо га нáћи;
Наде нам и вјере разби се лâђа, —
Зато смо ми голáћи.

Свуда се òко нâс дјелање јâвљâ,
Свуд му се пјесма пòјê,
Ал' наше мишице, пунане здрâвља,
Залудне ето стòјê.

Док руке и главе фабричка трȳба
Зове на опћу мóбу,
Не да нам судбина, грозна и грȳба,
Показат' рȳкȳ прóбу.

Тисуће срећнијех стежу алáте,
Љубављу стежу врêлòм,
Поносно примају жуђене плáте,
Стечêне часним дȷ̄елом.

„А ми смо излишни! Ко ли нас бâци
На плачну ову дóљу,
Ће нама пè сјајȳ сȳнчеви зрâци, —
Баци у вјечну бóљу?

„Ко нам то сурове законе сирêмâ
Да нас са земље слîстê?
Ко вели: за вâске радова нêмâ:
Излишни зêмљи вî сте?“

XVIII

ЦУРА ИЗ НАРОДА

Да ли је познајеш? Личи на бàкар
Кожа јој лица цр̀на,
Па ипак прâвâ је богиња, màкар
Да спава нà слами, чила ка' ср̀на.

Смије се почешће, нити се срâмî
Показат' беле зȳбе;
Чара те погледом, усне ти мâмî
Да њена рȳменâ усташца љȳбê.

Забуна спопада тада тебéка,
Велиш: да дивне жêнê!
Ал' од ње зазиреш, — изгледа прéка:
Никога не воли, никог до мêнê.

Чека ме на ȳглу свакога днêва
Кад идем кући с рада;
Када ме угледа она ми пјêвâ
Ријечи пунане љубавна слâда.

Пали ме очима, тад у пламêну,
Тепање слатко мȳцâ;
Ја онда, загрлив будућу жêну,
Осјетим како јој срдашце кȳцâ.

Ма да сам сиромах, сјем руке двîје
Немајућ' другог блâга,
Осјећам да би се убила прîје,
Но што би постала другоме дрâга.

Једном јој казаше да љубим дрȳгȳ,
Казаше име òвê;
У срцу осјети зависти кȳгу,
И оде освети својој да гòвê.

Нашавши јадницу груди јој згрâбî,
На крш је сруши твр̀дî,
Па кивно ȳ њедра нокте јој зâбî,
Оштријим зубима лице јој гр̀ди.

На ȳглу ономе кад паде вêчê
Опет ме чека, др̀шћê,
И ништа тад није имала прêчê,
Него ме загрлит' но игда чвр̀шћê.

Бијаше већма постала плâха,
Ма да је на ме кîвна,
И гласом пунијем зебње и стрâха
Јецајућ' рече ми дјевојка дîвна:

Молим те, драгане, оно опрòсти,
И одсада ме љȳби;
Јер завист љубавна стане ли бòсти
Срдашце што воли, бивамо грȳби.

XIX

НА ТВОМ ЊЕДРУ...

Оди амо, ти ми сада требаш,
Пред очима сада ми је тáвно,
Сад је туга притисла ме јâчê
Но икада, згомилана дáвно, —
На твòм њедру сада ми се плâчê.

Оди брже већма ми требаш,
Глава мене од умора бòли,
Сâнка желим који снаге дâвâ,
И одмора који јаде тòли, —
На твом њедру сада ми се спâвâ.

Оди к мени да ти шанем ријеч
Коју нè чу дослије од мêнê:
Малаксаше пркоси ми грȳбî,
Букну ватра жеље прикривêнê, —
На твом њедру сада ми се љȳбî.

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

БОЛЕСЛАВ ПРУС

— написала Г-ЂА РУЖА ВИНАВЕР —

(свршетак)

Прус не описује идеале, људе савршено добре или зле, он слика човека онаквог какав је заиста у животу, а и догађаји и околности су тако природне, да читаоцу изгледа да то није могло друкчије ни бити. За то дела Прусова и кипте животом и истином. У епоси опште сумње, Прус никад не даде се понети таласима песимизма. Можда је Прус и бивао више пута тужан и нерасположен, али тада није писао, а у тим бисерима осећаја и хумора свет нам изгледа тако богат, леп и добар, као што је и сама душа Прусова. Моћ овог неегоистичног осећаја, који се алтруизам зове, честитост, добра вера, буђење друштва .... вију из дела овог писца. Још нешто: у сваком, ма и најситнијем раду Прусову, осећа се националност; ту је све чисто пољско, посматрано у природи; све што је у његовим делима најбоље, није плод начитања туђих литература или путовања по туђим земљама: из сокова своје пољске њиве душа је артистова себи свет изродила. Неко време на позив барона Кроненберга, човека добре воље, веома богатог и велике интелигенције, Прус се примио уредништва дневног листа „Новости“. Али новине нису имале великог броја претплатника .... Прус идеалиста и философ сматраше своје новине не као средство подмирења свакодневног љубопитства, но као установу јавног поспешења.

На студенцу. Сликао г. Урош Предић.

После једанаест месеци егзистенције, новине престадоше излазити .... То је свакако корист за белетристичну литературу пољску: писаца друштвено-философског кова може се већ лако наћи у Пољака, ал' приповедача ове мере као Прус има врло мало. Прус за цело то време, заузет бригама и пословима уредничким, написао је само две, у осталом изврсне, стварчице: „*Прслук*“ и „*Он*“. У овој последњој веома живо описује осећаје великог канцелара Бизмарка.

Једне божићне недеље шеташе овај велики човек са својим секретаром по берлинским улицама. Пред једном малом бакалницом, где поред цимета, бибера и шећера, стајаше скроман, али пун значаја „христбаум“ заустави се гигант, а његов забезекнути и зачуђени секретар спази да је овај срдачно уздахнуо. Хиљаде мисли облетаху ум досетљивог секретара. „Како је добар, како нежан! Сетио се можда детињских времена, када му је мајка китила „христбаум“ златним орасима и воћем од чоколаде. „Он“ зацело сања о „христбауму“ сиротне деце! Какав детаљ за будућу биографију!“

Кад су већ дошли кући и кад разговор поче о овом и оном, секретар се ослободи изустити: „Већ одавна не видех светлог кнеза у овако свечаном расположењу. Ја сам сигуран, да је поглед на онај „христбаум“ пробудио у теби, господару, мила сећања из времена твога детињства!“

„Кнез подиже главу.

— Каквог христбаума?...

— Оног.... у бакалници — вели оштроумни биограф дискретно гледајући у земљу.

Кнез јаче повуче дим из луле и узнемирено се покрете у фотељи.

— Зацело, јесте!... уздахну: Онај је дућан права илустрација немачких одношаја. Свака наша бакалница је каса из које Холандска узимље од нас дажбине .... Смешна историја! Немачка не може имати код себе ни једне шипке цимета на којој не би био холандски печат .... Холандија, мања од Брандебурга, а има колоније четири пута веће од целе Немачке!...

— Једног лепог јутра морали би доручковати ци-

гуру у место кафе, само ако би се ово свидело маленој Холандији . . . .“

„Дакле, није га „христбаум“ потресао, но холандске колоније“ ! помисли нерасположено секретар.

— Приметих, рече секретар,— да се Вама, ексцеленцијо, допаде дечак који се дивљаше играчкама ? . . .

— Дабоме, то беше момче добре грађе! одговори кнез са осмехом човека који зна какво је месо добро за топове.

— Учинило ми се чак, да сте имали, кнеже, вољу да му поклоните пајаца ?

— То не.... Али сам му учинио бољи поклон: *незадовољену жељу*. Чим више *оваквих* жеља код нас, тим боље за нас.

— Пре једанајест година у Версаљу Ваша Ексцеленција поклонила је једну лутку малој Францускињи ?

— Јер видиш: чим више задовољених жељâ *тамо*, тим опет боље за нас.“

Секретар постаде тужан, јер са правом нагађаше, да у земљи у којој један малишан узалуд чезне за пајацом, а велики канцелар за холандским колонијама: секретари, у место гратификације, могу добити на Божић поклон — из неподмирених жеља . . . .“

После многих малих новела, Прус поче да пише и веће приче, међ којима су најбоље: *„Душе у неволи“* и *„Талас се вратио !“* силуете варшавских типова живе и пуне артистичких нианса, али у којима се још не види савршена архитектура, која нам тако мајестатично импонује у последњем Прусову роману: *„Фараон“*. Помимо мноштво замршених ситуација, укрштених интригâ, Фараон је прозрачан као кристал.

„Фараон“ износи 3 велика свёска па ипак нема ничега излишног ; речено је само толико колико је требало.

Али још пре „Фараона“ указа се дело, које у свој својој зрелости обелодани Прусов таленат. То беше *„Плацувка“* („Стража“) у којој је Прус генијалним потезима описао пољског сељака, али не онаквог сељака какав је *идеал* усијаних глава агитаторских, нё сељака — *скота* како га представљају аристократи, него сељака *истинског* са свима његовим врлинама и махнама, мало флегматичног, ал' ипак страсног, који ће за добро вратити добрим, а који се за зло страшно свети. А пре свега сељака, код кога је љубав према земљи нешто елементарно.

Да је Слимак продао земљу Немцима, који му је хтедоше добро платити, био би са својом породицом богат и срећан. Али овако, због свога тврдоглавства, које он и његова славна „баба“ сматраху за највећу дужност, за ствар свету и непоколебну, — пропаде им све.

Жена Слимакова није чак мирно ни умрла, док јој се муж не закле свим на свету да своје очевине неће никада оставити. Сва *„Плацувка“* (*„Стража“*) написана је са великом маестријом.

Осим саме Слимакове, изврсна је пијана баба Собјеска и сироти „шанта“ — Мањек. Овакве типове познаје свако у Пољској, они се налазе у сваком пољском селу ; ал' нико их до Пруса не знаде ухватити и овако их природно а примамљиво овековечити. А ситуације?...

Ко не осећа суза поред Прусова хумора, кад добар али лакомислени и ветрењасти спахија, опијен игром и алкохолом, продаје своју дедовину у антракту шумне мазурке . . . . Или старо-пољски „кулиг“ кад путује, ноћу, зими, по клизавици . . . . Али најбоље, најтачније, најкарактеристичније описан је унутарњи, породични, кућевни живот сељаков. Ко се још не сећа како се Слимак ценка са својим кумом Гроховским о краву и који му је најзад уступа јевтиније због тако оригиналних разлога :

„А где је Гроховски ? упита Слимак мало веселијим гласом жену, пошто га ладна вода мало расположи.

— Оде.

— А како с парама ?

— Платих му. Али не хтеде узети тридесет три рубље, него тридесет и две ; јер, вели, кад је Господ Исус Христос баш тридесет и три године живео на свету, па и за краву онда није лепо толико исто узимати . . . .“

Својом „Стражом“, Прус мал' што не говори: „да док има пољских Слимака, колонизација у Познанској није баш тако опасна . . . .“

После „Плацувке“ појави се нови роман *„Лутка“*, из варшавског живота. У њему је разрађена теза : да човек, ма колико био самосталан, трезвен и учен, не може живети само љубављу ка својој идеји — како су говорили пољски друштвени делатници — потребна му је и љубав идивидуална и да предмет ове љубави може са свим не одговарати чврстоћи његова карактера и подобностима његова ума. Вокулки — паметан, спреман, предузимљив, чио, енергичан и духовит човек који има сам себи за све да захвали, заљуби се у лепу, ал' бездушну и пусту аристократску „лутку“ Изабелу . . . . Са несравњеним талентом Прус описује процес тровања љубавном манијом ове крепке душе.

„Лутка“ занима читаоце богаством садржине, разноликошћу епизода, чисто народним колоритом, — ал' је погрешна у грађењу Тако истим махнама артистичне архитектуре одликује се и велики роман : *„Емапципанткиње.“* То је огромна галерија женских типова, нианси рани снагом и великом деликатношћу цртежа. У начелу Прус цени корисност женског рада, велики је привржeник мисли: да жена може и треба да се школује, да се умно развија, ал' мисли да се тип пољског женскиња не може слагати са крајњим назорима западних „феминисткиња“. Последња повест Прусова *„Фараон“* писана је против његових естетичких теоријâ : писац беше вазда противник т. зв. историских романа. Али кушајући своју снагу и на овом пољу, Прус је доказао, да историски роман може бити средство за исказивање врло дубоке замисли. Фараон зато осваја читаоца, што су личности у том роману веома реалне. Узмимо само два главна јунака : Рамзеса и Херхора. Прва је природа богата, али незрела. Као вођ Рамзес беше одважан и мудар, али прек и лакомислен ; има врло добро срце и узвишени, небанални осећај праведности, ал' у случају гнева не зна да влада собом, идеални његови полети муте му непрестано односе са искусном и лукавом кастом свештеничком. Херхор напротив : миран, проницљив, савршени дипломата, нема можда полета и генијалности Рамзесове, али је практичан, искусан и познаје своју околину.

Победа Херхора над Рамзесом није превага добра над злим, него је (управо) превага разума иад фантазијом, прозе над поезијом у политици.

У политици ваља бити ладан . . . . У „Фараону“ Прус описује *све* слојеве тадашњег јегипатског друштва, а сваки његов тип има жеље и тежње индивидуалне, ал' и жеље опште, кастинске.

Ова црта обележена је са баснословном прецизношћу. Престолонаследник, на пример, и прост сељак не личе ни мало један на другог, ал' имају неке једнаке симпатије и антипатије : обадва, рецимо, сматрају за светињу мајестат Фараонов, обадва мрзе Асирце. Веома је артистичко и недостижно што у мноштву разних типова и ситуацијâ ништа не долази изненадно (нпр. сам свршетак), но као логична последица овог или оног узрока. Уобразиља Прусова славила је у *„Фараону“* велики тријумф : како су му красне, дивне, бајне и заносне египатске легенде ! Ко није пратио са највећим занимањем оригинално лутање свештеника Сета за благо у лавиринту. Прус тако живо и пластично описује лавиринат, као да му је то добро позната каква варшавска старина . . , .

Сумирајући све што смо досад рекли, Прус је, за сад, један од највиђенијих писаца пољске литературе. На истој висини стоји само Сјенкјевич. Разлика је ипак велика међ њима. Сјенкјевич је par excellence колориста

свет му изгледа као велика симфонија облика, боја, покрета; за Пруса је свет загонетка, коју ваља добро промотрити и разрешавати. Сјенкјевич је пластик, Прус је философ. Обадвојица су пак песници „по милости Божијој“, који ће за увек остати у накиту пољске белетристичке литературе као два бриљанта необичног сјаја и лепоте. Јубилеј 25-тогодишњег вредног књижевног рада Прусова пропраћен је (1897. год.) свечано и достојанствено од стране пољског друштва.

Да би популарисали плодове Прусова талента, двојица виђених, имућних, обдарених добром вољом и заузимљивошћу варшавских грађана, спремише јубилејско издање његових дела.

За врло незнатну цену (према варшавским приликама) могу се добити та два велика свёска урнек-дела новије пољске литературе....

НОВА ГОЛГОТА

(ИЗ ЗБИРКЕ „БОСАНСКЕ РОПКИЊЕ“)

Опет Пилат суди разумом пилатским,
Духом крвожедним, пожудама адским;
Опет старо доба нежељено стиже
Да се на Голготи крст патнички диже;
И опета муке без броја и мере,
А гле! Пилат нови ни руке да пере! —
И мученик нови на Голготу стиже
Где га на крст мука нови Пилат диже! —
Мучење још траје!... Али крај свих јада
Он се још'те држи, он се још'те нада....
Ал' се ближи време да мучени клоне;
Већ се чује узвик Творцу васионе,
Већ се чује клетва патника што гине:
„Не опраштај, Боже, јер знају шта чине!“

Р.

ИЗ ЛУЖИЧКЕ СРБИЈЕ

(СВРШЕТАК)

Три походи Шпревалда не сме се само једно очекивати, а то је: велики луксуз. Велики хотели и келнери са фраковима тамо су — хвала Богу — још непознати; али зато има добрих гостионица са љубазним гостиничарем који се стара за укусна јела и хладна пића. Ко хоће раскошно да живи, тај не треба да долази у Шпревалд, али ко хоће у ваздуху, сунчевој светлости и дубокој усамљености душу и тело да освежи, тај нека управи своје кораке овамо, где се по друмовима не чује шкрипа кола и топот коња, већ где нас при путовању прати песма шеве, вика кукавице и певање косова.

После вожње од неколико сахата указа се испред нас воденица тзв. „Буш-Миле“, која је својина господара *Хелма*. Па како одавде хтедосмо да идемо пешке преко „Колоније“ у село Бург, то изађосмо из чуна да разгледамо ово место и уређење овог имања. Ова воденица, која је окружена шумом, ливадама и водом, одликује се дивним положајем и уређењем. Доиста је велико задовољство погледати пуне стаје најбоље стоке, изврсно обрађене њиве и ливаде, а и оно што за јело и пиће добисмо може домаћину само на част служити.

Пошто смо се мало одморили и поткрепили, напустисмо „Буш-Миле“ и упутисмо се „Колонији“ преко ливада, а по неким стазама које нас воде кроз праве паркове, које образују раскошна поља, прекрасни дбунови и шумарци. И тек овде онде виде се куће, дворишта, људи и стока која често с људима живи под истим кровом, а једно од другог раздвојени су само танким дуваром. Мали прозори на кућама обично су окренути башти, у којој се може видети дивно воће, поврће и цвеће, а поред ње или у самој њој налази се стародревни бунар са ђермом. Како баште тако и поља одликују се највећом чистоћом и уређењем.

Колонија лежи јужно од Бурга, а населио ју је Фридрих Велики 1765. год. Од 110 досељеника, који дођоше понајвише из: Аустрије, Чешке, Мађарске, Саксонске и Шлезије, сваки је добио по 15 јутара земље под шумом а почетком овог столећа још по 5 јутара. Али данас су се прилике са свим измениле; осим 18 немачких фамилија које је Фридрих Велики готово у исто време населио, јужно од цркве, као ткачку колонију у селу Бургу, сви су остали дошљаци подлегли утицају староседелаца и врло су брзо вендски или боље рећи језик Лужичких Срба научили, па чак и обичаје и њихову ношњу примили.

Најпосле преко „Колоније“ стигосмо своме крајњем циљу, у Бург, који се вендски зове „Грод“ што значи *град* или *замак*. Бург има преко 4500 становника, од којих су само једно 2000 у сеоској општини и живе у близини цркве и свештеника, остали пак живе у „Колонији“ (око 1000 становника) и у кауперској општини (око 2000) растурени западно и северно, тако да је последња кућа од цркве удаљена пуна 2 сата.

Као највећу знаменитост у овом селу ваља споменути цркву која је сазидана 1799. год. Ова је црква врло проста грађевина и без икаквих архитектонских лепота; по простору који заузима доста је велика, јер у њој има на 2000 седишта. У њој се, сваке недеље, држе говори на лужичком и немачком језику, док се сви остали званични послови врше, у Бургу, понајвише на језику Лужичких Срба. Цела унутрашњост цркве окречена је бело и својом простотом свечано утиче. При разним свечаностима, као и о Св. Тројицама, украшава се нарочито, али то бива увек на исти начин. Стубови са стране олтара и предикаонице омотају се сплетом разног зеленила, а по некад трацима и цвећем, али се још украшавају и ружама од хартије. У средњем пролазу, који ка олтару води, направе се три тријумфалне капије, које су исто тако украшене, а свака од њих носи по један прост крст; тако исто види се овде онде на дуварима по који зелени крст.

У овом селу најчистије се говори *сорпски,* али и у оним местима, где се већ одавно само немачки говори, види се по изгледу људи, њихову држању и мишљењу да у њима још тече словенска крв. Врло су вредни, економни, побожни и радо похађају цркву. Они се држе старих обичаја, навика и сујеверних представа; њихове жене и девојке још носе одело које саме израђују, а у селу Бургу ношња је најлепша а и најбоље се одржала. Кратке црвене или плаве, јако набране, сукње лелујају се око Шпревалткиња; струк је од црног сомота као јелек, а преко прсију укршта се шарена марама; напред је широка кецеља, а око главе вешто је обавијена као снег бела марама на лик наших трвеља.

Али није никаква реткост видети ове Српкиње како по алејама Тиргартена у Берлину гурају богато украшена дечја колица, јер су оне познате као изврсне дојиље. Тада је она са свим друга постала и ако су пуни образи остали исти. У пола плашљиве, а у пола питалачке очи гледају поуздано у свет; некадашње, сваких веза слободне, ноге навикле су врло брзо и радо на беле чарапе и црне ципеле које су се у постојбини веома

чувале и само о празницима облачиле, и то тек близу цркве. Остала се ношња задржала, јер великоварошани желе да је виде у народном оделу.

У ствари, становници Шпревалда губе од времена на време како од својих особина тако и од одела један комад за другим, и као што главног украса овог предела, а то је прастара шума, нестаје, тако се исто губи и спољни украс људи — њихова ношња — да скорашњој великоварошкој моди место уступи.

Поред ношње у Бургу су се понајбоље и обичаји одржали. Тако ка светом причешћу иду жене, као у времену кад су у жалости, у црно обучене с белом марамом око главе. Тако исто облачи се невеста при венчању у црно-бело, т. ј. у црну одећу и струк са набраном белом огрлицом која на далеко стрчи и која се тако држи нарочитим гвожђем за набирање. Огрлица је, према имућству дотичне, извезена богатије или простије. Ова огрлица окружује са свим главу, која је „митром“ украшена, тако да са овом изгледа као какав велики цвет у чијој се средини виђају често врло лепа лица. Сваки великоварошанин, који би био те среће да ово види, питао би се: да ли је младожењи могуће да, у пркос овог платненог оклопа, пољуби своју невесту? — Али много лепше изгледа деверица. Њена је сукња црвена, оперважена зеленим пругама (ретко обратно); из јелека провирује фина кошуља, преко прсију укрштa се једна извезена марама, која је обично сопствена рукотворина, а око врата стрчи такође поменута огрлица. Чело је повезано црвеном марамом а позади покрива главу косо положена марама од шарене свиле. Велики је контраст овим јасним бојама кецеља од црне свиле.

Конавоке. Сликао П. Голц.

Пре венчања моли невеста родитеље за опроштај. Међу тим младожења им захваљује; девер држи говор о слози, штедњи, умерености, на кратко о свима могућим домаћим врлинама; затим сви, т. ј. часници пију по гутљај пива из чаше окићене венцем. После тога иде се у цркву где мушки од женских седе одвојени; жене и девојке седе одмах спрам свештеника тако, да походиоцу изгледа са галерија, којих има два реда, као да је партер маса малих једрила.

Јасно и свечано одјекује глас свештеников кроз црквене просторије; препланута и пуна бора људска лица гледају озбиљно преда се, наслањајући своје велико тело пуно израза на гломазан сељачки кишобран. По свршеном венчању девер захвали пред црквом сватовима што су их удостојили својим присуством.

У времену између венчања, ручка и игре изводе се свакојаке шале и безазлене лакрдије. Узвикивање младића и уобичајено пуцање бива и овде као и по нашим селима. При повратку са венчања, па било то на обичном или воденом путу, затегну, и ако је то забрањено, уже шареним марамама да би се сватови задржали и откуп дали; при ручку гледа млада да свом супругу кришом метне, на место тањира, једну лепу нову папучу; млади се неприметно скине плитка ципела, затим је сакрију и траже. Вазда има таквих шала, али како при ручку тако и при игрању главна је ствар добро се напити.

Умре ли какав домаћин, то се о његовој смрти не известе само сродници и пријатељи његови, већ се то саопшти још и стоци и пчелама. Тада им се каже да се они од сад треба да покоравају новом домаћину, чим се сандук с мртвацем изнесе. У вече, у очи сахране, запали се, око отвореног сандука у коме мртвац лежи, онолико свећа колико је он година живео. По који пут учитељ држи какав говор или девојчице певају какву озбиљну песму. Али ови обичаји почињу све више и више да изумиру.

У Бургу седе при опелу рођаке умрлог, по источњачки, са свим у бело умотане, тако да су им само руке и очи слободне. Да и овде, као и на другим местима велику ролу игра старо и чврсто укорењено сујеверје потпуно је разумљиво у удаљеном од света Шпревалду Тако нпр. прозори се отварају, да би се могла душа умрло

на небо уздићи; клупа, на којој је сандук лежао, изврне се, да не би нико на њу сео те за мртвацем умро; из истог се узрока мора хумка на гробу сачувати од слегања; у посмртном говору именују се сви заостали сродници, и најпосле мртваца могу носити само људи истог стања. Пре погреба бива закуска ради поткрепљења, а после погреба богато подушје, где се поред пива не оскудева ни у ракији.

У целом Шпревалду, све до конфирмације, добивају деца о Ускрсу од својих кумова јаја и неке нарочите колаче, а последњи пут бивају веома богато обдарена. Црквена слава и прела са свакојаким шалама и задиркивањем, затим покладе с богатом гозбом и веселом игром, па онда обичаји пуни тајана и пророштва ноћу у очи св. Андреје и у очи Нове Године, затим изјутра о Ускрсу и о св. Јовану — оживе у целој околини једнолики сеоски живот, нарочито у пустињи преко зиме.

По свој ће прилици култура једном рашчистити са овим празноверицама, јер и сада већ данашња мода уништава по неке особине становника по Шпревалду. Па као што она почиње да замењује њихову ношњу по варошима, тако исто закопава комад по комад оригиналности њихова кућевног намештаја и уређења. Гостионице и крчме готово су са свим модернизоване, а приватни станови биће — на жалост — такође скоро.

Тако ће једном доћи време да богати ливадама Горњи Шпревалд изгуби своју чар кад се ношња, начин грађења њихових кућа, њихово уређење, обичаји и навике буду само још у историји спомињали. Тада ће се маса туриста окренути само природним лепотама Доњег Шпревалда чија су горостасна дрвета боље сачувала своју природу него људи.

Са особинама предела почиње такође и језик Лужичких Срба да ишчезава. Јер некада се овај језик говорио од Сале па до Бобера, на северу скоро до Берлина а на југу до Лужице и Рудних Планина. Данас је сведен језик Лужичких Срба на четвороугао који се доста добро може одредити дијагоналама: Лебава — Лубенов и Бишовсверд — Пинов, а то је око 3300 кв. км. Јужни, мањи део овог четвороугаоника, припада Саксонској, са главном вароши Будишином (Вантзен); северни већи део припада Прајској (провинције: Шлезија и Бранденбург).

Језик Лужичких Срба дели се на два дијалекта, који се један од другог у многоме разликују, а то су: Горњо-Српски и Доњо-Српски. Линија, која би се повукла од Сенфтенберга преко Шпремберга на Мускау, била би граница између ова два дијалекта. Целокупан број Лужичких Срба био је 1895. год. на једно 120000, од којих су већина протестанти (лутеровци) а само једно 12000 Горњо Сорба католици су.

У новије време старају се учитељи и свештеници да језик опет оживе, али свест да они припадају једној народности за свагда је изгубљена.

Литература Лужичких Срба започела је за време реформације и све до 1840. год. мало је излазила изван круга црквених и практичких потреба сељана из којих је готово цео народ. Најватренији поборник новог литературног правца био је *Јован Ернет Шмалер* (рођ. 1816., умро 1884.) у Будишину. Од 1848. год. излази часопис: „Časopis maćicy serbskeje“; осим тога излази у Будишину недељни лист: „Serbske Nowiny“ и у Котбусу: „Serbski Časnik“. У Котбусу се налази и једна збирка старинских ствари, већином накит и посуђе, која је смештена у тамошњој гимназији. Године 1841. издате су народне песме Лужичких Срба које су преведене и на немачки језик.

Као што су све словенске тако су и песме Лужичких Срба већином меланхоличне. Лужички Срби радо певају и данас просте песме, као нпр. тужаљке што вода у каналима полако тече. Ове песме странца чудновато дирну, јер су само изгубљени одјеци заборављене народне појезије. *)

Н. Нестровић.

* * *

(Н. А. НЕКРАСОВ)

На пучини узбурканог мора
Усред вала и прљаве пене,
Ко бор вити међу вихорима
Стојале су од гранита стене.

Хучи море.... колеба се.... руши....
Што дохвати обара и коси;
Баца вале, јечи и пенуши,
Песак, дрвље и камење носи.

Залуд оркан, залуд бура риче,
Залуд море баца вале своје,
Залуд бесно обалу подрива —
Чврсте стене непомично стоје!

Тако песник стоји поносито
Ма да су му разломљене груди;
Такво му је у грудима срце
Што га злобом отроваше људи....

Петроград. **Драгослав Поповић.**

СРПСКИ КОМАДИ

У К. С. НАРОДНОМ ПОЗОРИШТУ

(НАСТАВАК)

Да наставимо преглед, сем Стерије код којега смо се као код најбољега најдуже задржали, Позориште може дати још кога. Међу сувременицима Стеријиним, има писаца којима се Позориште може користити и ако ови нису за позорницу писали. Овим не мислим на С. Милутиновића *(Обилић, Дика црногорска)* у коме оно, у осталом, не би много добило, него на Његоша чија би дела (*Шћепан мали, Горски Вијенац*), унета на репертоар, тако подигла цену оној нецењеној области „комада из народне прошлости“ да Позориште нема никаква интереса да их и даље сматра као дела недрамска. Ако *Шћепан мали* није позорници намењиван, он се ипак даје гледати од целе публике са интересом, јер у њему има радње као и у осталих драма. Ако има нарација, које се у позоришту не воле, може се понешто и скратити: цео пети чин, на пример, као у *Млетачком трговцу* и понешто из другога. Ако у диалогу, местимице, има нечега што није у тексту изведено него само у примедби назначено; ако т. ј. има нечега што, по примедбама, личности у комаду треба да кажу а што, по обичају Његошеву, у диалогу није изражено (мислим на оно место н. пр. I чин, 5 сц: „Шћепан дава писму попу да га прочита. Каже поп: *на њему не има потписа и хоће ли на глас читати.* Шћепан даје знак да чита“ и др.) — то се даје или изоставити или, ако је нарочито потребно за разумевање ситуација, и попунити укратко. Што се тиче *Горског Вијенца* о коме се толико претресало: треба ли га играти или не, ја држим да га треба играти. То је нужно ради бољег разумевања његовог. Ако има бојазни, да се ово дело које готово никакве радње нема, не допадне публици (изгледа да је ово сматрано као највећа сметња представљању *Вијенца*), т. ј. оној обичној широкој публици коју у драми занима само интрига, радња, сценични ефекти итд., онда га треба дати у нарочите дане и пружити публици којој оскудица тога неће сметати да ужива у лепотама дела. У осталом, самој тој бојазни држим да нема места. И обична публика може гледати *Вијенац*. При представљању *Ивкове славе*, она је довољно показала да може гледати је-

*) Да би опис Шпревалда и Лужичких Срба био што потпунији, допунио сам своје путне белешке из брошире: »Im Spreewald« von Paul Lindenberg.

дан комад без радње. Очевидно је да њој оскудица радње у једном комаду не смета да гледа сам комад. Према томе нема смисла правдати недавање *Вијенца* тиме што дело нема радње. Кад се тај обзир не узима код других дела, што да се узима код најбољега у нашој књижевности? Али, и сад долази друго питање: можда публика не би разумела *Вијенац*? Или би га глумци рђаво играли? Верујем и једно и друго, само констатујем да сметње не леже у делу него ван њега а после, држим да, ако се на сметње ове врсте будемо обазирали, онда можемо довести у питање представљање не само *Вијенца* него и толиких других дела од вредности, и наших и страних. *Вијенац* се, дакле, може давати као и сваки други комад. Мора се само (ми улазимо у питање о начину представљања) поделити у чинове: у три, по свој прилици. Скраћивати се не мора; једино што би се можда могло изоставити, то су нека кола: прво, на пример, и још које, само шесто не. Могла би се, и то би зацело појачало интерес код публике, увести и музика у дело. Требало би компоновати песме које сватови певају, и то компоновати у духу народних песама. Могла би се (ми сад идемо даље но што је за представљање *Вијенца* потребно) музика још више увести у дело: не само у циљи да га допуни него и да га самостално обради. Музика у *Вијенцу* не би се морала ограничити само на компоновање песама него и развити до праве музикалне обраде дела. Нарицање сестре Батрићеве могло би имати пратњу у оркестру, нарочиту мелодраматичну пратњу. Шесто коло дало би се обрадити с музикалне стране и драматично и експресивно. И тако даље. После, од свију мотива употребљених у делу, могла би се саставити једна увертира, кратка али довољна да наговести радњу у делу. Или би се радња наговештавала и тумачила и даље, ван увертире, у музици између чинова, и, најзад, на крају дела. И свуда би музика могла и морала бити фина, класична, достојна самога дела, онаква од прилике као што је (наводим примере који могу послужити за образац у овој врсти) Бетовенова у *Егмонту* и Менделсонова у *Аталији*. И свуда би морала бити у народном духу. И зато је морају радити наши музичари, и ако је, по свој прилици, задатак, у нечему, изнад њихових способности. И, ако они не могу све, нека бар песме компонују. Они у *Вијенцу* имају тако благодарну тему да је неразумљиво што је остављају необрађену. И кад човек помисли ради чега је остављају и шта место ове узимају: *Суђаје* место *Вијенца*!... Зар они не виде шта све зависи од теме; зар не разумеју да сваки компониста половину свога успеха само њој дугује и да се толике опере само због срећно изабраног либрета одржавају?...

Затим, наше Позориште би могло давати, наравно врло обазриво, и Јоакима Вујића, ма како се о њему мислило. Томе човеку који је први давао позоришне представе у Србији и радио на нашој драмској књижевности, наше Позориште дугује много. И кад се ни једно од путујућих друштава (а та друштва воле, да међу именима познатих Срба, изаберу понеко за своје посебно) није сетило назвати се његовим именом и ако би оно најпре овим дружинама приличило — то га се може наше Позориште сетити и дати, у каквој згоднијој прилици, један или више његових комада. До душе, за два три његова комада критика*) је нашла да нису у ствари његови него су само преводи које је он као своја оригинална дела издавао, али су ипак три комедије међу њима (*Љубовнаја завист чрез једне цицеле*, 1 чин, 1805; *Награжденије и наказаније*, 2 чина, 1806; *Слепи миш* 1809) одолеле и до данас таквој критици. Према томе, Позориште их може, са доста мирном савешћу, сматрати као оригинална дела и уврстити у свој национални репертоар. И не само то. Оно их може још, на основу тога, сматрати и као најстарија дела наше нове књижевности и њихова писца као најстаријег драматичара. Ми смо, истина, Стерију као таквог узгред означили, али, ако је истина да Вујић није само преводилац него и оригиналан писац, онда њему припада ово место. Старијега, у осталом, нема. Пре Вујића, а у 18 веку још, били су само: Е. Јанковић за кога се зна данас да је само преводио, и Е. Козачински којега, ни по количини, ни по каквоћи његова рада, не можемо сматрати као озбиљна драматичара. Вујић, дакле, остаје најстарији. Истина, критика није увек тога мишљења. Она врло често, одсудно пориче оригиналност Вујићу и назива најстаријим, не његове претходнике, не ни Стерију, него неке Стеријине вршњаке који су тек почели били писати, а који су уграбили били прилику да, годину две дана пре овога, издаду своје прве и једине драме. Али критика, видели смо, у томе нема довољно права и Позориште се не мора на њу освртати ако хоће да се овоме писцу одужи.

И, напослетку, ако Позориште хоће још старије драматичаре; ако хоће, не само драму нове књижевности него целу националну драму, оно се може, као што је то једанпут већ и учинило, обратити и књижевности дубровачкој и одабрати у њој *Дунда Мароја*, *Скупога* и још неке комедије Држићеве као и, у опште, многе драме осталих дубровачких писаца од Луцића до Глеђевића и не мора се бојати да ће међу њима наћи мало прилике за свој национални репертоар, или мало дела од литерарне вредности. Из дубровачке драме ми нећемо набрајати имена; довољно је да у опште наговестимо да Позориште и ту драму може давати. Оно је чак и дужно давати је и не дозволити да се њом само Хрвати користе. Јер кад су нас Хрвати претекли издавањем старих писаца дубровачких и, издајући их као *старе писце хрватске*, показали тежњу да нас искључе из наследства дубровачке културе, онда нама остаје само то да драму тога времена изнесемо на позорницу и тиме покажемо право које нам на цело наслеђе несумњиво припада. И с тим се ваља журити јер се Хрвати, давањем *Новеле од Станца* и спремањем *Дунда Мароја*, труде да нас и на овом путу претекну.

И, да завршимо преглед и сведемо све, то су ето измене које Позориште има да учини. Нека, дакле, у, главном, попуни свој репертоар свим овим што смо до сад предложили. У место што га је ограничило само на данашње писце, нека га прошири и на ове на које смо ми упутили. И тек онда кад ово учини, кад својим репертоаром обухвати све ове представнике наше драме, и дубровачке донекле и новије потпуно, од Ханибала Луцића до Антуна Глеђевића, и још више од Јоакима Вујића до Бранислава Нушића, тек онда ће имати права да каже да се национална драма у њему није изгубила и да је национални репертоар у њему одиста заступљен.

Истина (сад кад смо прегледали целу драму, морамо и ово рећи) наша драма није сјајна. У предложеном репертоару, и ако смо га ми са извесним одабирањем састављали и очистили од писаца без вредности или без правог литерарног интереса, има ипак драма слабих и досадних. И најбоље на су каткад наивне. Целокупна драма наша није најбољи део наше књижевности. Има књижевних родова које су наши књижевници боље обрађивали него драму. А на њој су, на жалост, одавна почели радити, пре него на другим пољима. Само, што нису најбољи на њој радили. Његош, у ствари, не припада њој, а Бранко није ни мислио на трагедије, ни Л. К. Лазаревић на комаде „из друштвеног живота."

Али ма каква да је та драма, то се, као што смо раније рекли, Позоришта ништа не тиче. Ако је слаба, одговорност не пада на позориште које је даје, као ни на нас који је тражимо. И опет, ма каква да је, ипак је, боља она коју је Позориште заставило него ова коју негује. И напослетку, ма каква да је, ми хоћемо да је познамо. Критика нам, можда, није дала тачне оцене и ми хоћемо изнова да оцењујемо. Штампа нам је не износи

*) N. Andrić, Prievodna beletristika u Srba.

сиђана потрешно убачена.

пред очи, и ми се обраћамо Позоришту. Имамо и права, видели смо. Хоћемо јер хоћемо нашу књижевност која, ма каква да је, ипак је наша и има права на то интересовање и очекује услуге од нас.

И ето то су услуге које српска књижевност очекује од Народног Позоришта.

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

Павле Поповић

Беч, априла, 1899. год.

Са годишње (XXVI.) сликарске изложбе.

Марта 24 (12). о. г. отворена је XXVI годишња сликарска изложба, на којој су заступљене обе гране ове уметности: сликарство и вајарство. Не мислим вам писати дугога извештаја, за то би ваљало правити читаву студију — бар оних слика ради, које и чине ову изложбу изложбом, јер их има и таквих, рад којих се стручна критика и чуди: како су се могле промаћи строгој цензури! Изложба је у Дому Уметности.

Поред слика и многих и лепих, у овој је изложби и једна слика нашег Паје Јовановића, која представља ону чувену борбу у Теутобуршкој шуми (9. г. по Хр.), где су легијони римски били побеђени од германских чета.

Вајарство су заступили махом — и то успешно — туђи уметници (а има и сликара туђинаца). Ну, и домаћег је вајарство исто тако на одличној висини.

Од многих — овај рад само:

Ахасвер (Бр. 463 — Ал. Илић, — Беч, гипс).

Кад су Христа на Голготу повели, пао је он уморан и сломљен на праг куће богатог Јевреј ина Ахасвера (под именом Вечити Јуда такође познат). Ну, овај — да се не замери зâр властима римским — гони Христа с прага! Казна му за то беше, како гатка прича, да се за све време не смири, већ да лута по свету: до краја живота! Тај нам његов живот и статуа представља. Тип је прави јеврејски. У изанђалом оделу, подупрт на штап, огрбавио, јури Ахаовер без циља даље, с леђа га гони ветар, те му је и дугу браду напред отерао.

Од свију портрета на овој изложби највише привлачи пажњу портре поч. царице Јелисавете, који је радио, по цареву налогу, L. Horovitz. Слика је смештена у првој сали, у коју се при уласку уђи мора, и од великог је ефекта. Овај је задатак био одиста тежак, јер уметник није царице никада видео! Али за то је баш и остао достојан својег великог уметничког талента. Јер мимо слике, које су радили некоји сликари, литографије и фотографије из ранијих година, нема за последњих двеста година ни једног портрета, који би био са природе рађен. »И ваљало је, пише један лист: израдити царицу из оног доба живота, кад је она стајала на најбољем ступњу једне зреле жене, чија се лепота још добро одупирала блиској јесени живота.« И сликар је ово одиста умео разрешити. »Витак стас царичин стоји пред нама, пише даље поменути лист: у поноситом али опет природном држању, усправљена, лицем потпуно посматрачу обрнута. Мишице су спуштене, а руке немарно једна у другој почивају, држећи затворену лепезу и једну црну ручну, женску торбицу. Проста, црна хаљина спушта се у великим борама, црна марама покрива јој прса, а узан колир доњи део врата. Коса јој је у широке плетенице очешљана, те тако прави на глави природну круну, коју је царица дуго носити волела«..... Израз лица пак садржава читаву исписану страну из живота ове добре али несрећног удеса владарке. Па и зачеље слике (т. з. »Hintergrund«) одговара потпуно целокупном изразу слике....

Хоровиц је чувени портретиста. Мимо ову слику, од особите је лепоте са своје карактеристичности његов портре проф. Алберта (славног, бечког хирурга). Исто је тако леп портре једне баронице — опет од Хоровица.

У овој се сали налази још неколико лепих слика, од којих помињем две:

Вече у Бечкој Шуми — од познатог сликара Х. Дарнаута (бр. 189) и слику Руса Николе Касаткина (Москва — бр 205): Осуђеникова жена у предсобљу судница. На клупи седе три руска жандарма, до њих, с леве стране, оптужени мужик; његова жена клекла и тужно му метнула главу на колено. Једнога од жандарма зâр чак и тронула ова сцена, па им окренуо главу пун саучешћа. Ко зна шта чека мужика — можда Сибир! Боје одговарају потпуно месту и земљи: тамне, као и руске тамнице!

Слика из природе има повише: некоје од њих представљају поједина доба године, као јесен, зиму, пролеће, лето; друге пак поједине тренутке дана, од којих помињем две за вечерњи призор:

Бр. 78. Н Томес, Беч: Ueber allen Gipfeln ist Ruh' (свуда је мир): зашло сунце, па се већ изгубила и она црвен, што се јавља са последњим зрацима сунчевим, уступајући место бледом жутилу, које се све више и више расипље и губи, те тако мрак обавија све врхове, који су се до малочас купали у сунчаним зрацима.

Бр. 425. Graf L. Ferdinand, Беч — Вечерњи сутон (Abendstimmung), истих лепота. Обе су слике масном бојом рађене.

Инглез H. W. B. Davis (Лондон — бр. 272) изложио је једну опет лепу слику: Јунско вече.

Од слика пак бурне природе заслужује особиту пажњу: Морски таласи (Brandung, бр. 161 — A. Zoff, Кремс): видите где се запенушило море, ударајући о обалу, а они мањи таласи, који су непосредно пред вама, чини вам се мичу се. Даље слика Под бурним небом (Sturmlandschaft, бр. 144, — A. Ditscheiner, Беч): Тамо далеко, а и пред нама, издижу се брегови и кршеви, преко чијих главица звижди ветар и љуља гране јеле, бора, букве, храста. По небу се погонили облаци, свакојаког облика и боје; сад ће, изгледа, из њих и киша осути, а поток се, пред вама, заталасао и успенушао! И нехотице се сећате, као да вас је невоља у планини снашла. Распоред боја је, наравно, изврстан.

У овој је сали (V) и слика г. Паје Јовановића: Furor teutonicus.

(Види о њој опширније у »Хроници« овога броја).

Једна слика из радионице привлачи такође нашу пажњу: бр. 131. у ковачници (Schlosserwerkstätte — C. Freiherr von Merode, Беч). Овакве су слике у опште врло леп предмет, јер у маломе износе велику слику.

Слике из живота такође су богато заступљене. Од многих да поменем само неколико. Тако н. пр. Мајчине опомене. (Бр. 59. — C. Duxa, Emden): Јемачно је какав слаткоречиви украо срце лепој цури што стоји уз преслицу, јер мајка држи у руци писмо његово, из којег је на под пала његова фотографија, и говори нешто кћери, опоминући је зâр »да не верује мушкима«.

Војнички бегунац (217 — John R. Reid, Лондон), слика пуна израза и — мајсторски израђена. Особито је лепо изражен страх на лицу једне лепе и веселе цуре, која је собом заклонила у кокошарнику (!) сакривеног бегунца, да га не би војничка потера пронашла.

Симболистична је слика А. Ф. Селигмана (Беч, 222): Belladonna како Евин род, савладавши лепотом и чарима својим, лаком ножицом још лакше притисла цина-човека. Та, љубав и лава укроти а камо ли човека.

Злато (бр. 225. — F. Urban, Праг) представља врло јасно човекову слабу и порочну страну: жудњу за богатством. Слика је у једном оквиру, а подељена је у три дела; управо састоји се из три врло важна момента, од којих је сваки на по се израђен. У првој слици, тамнога колорита, одговарајући зâр ситуацији, видите добро и зло: анђела и сотону. Сотона — Мефистофелес — претура, седећи, неке наклене мисли по глави: како би што више људи на танак лед навео! И сетно се. Друга нам слика то јасно представља. Он седи на брегу и држи у руци злато, које и сувише јасно светли, те привлачи све. Једна гомила људи у очајној је борби око злата. Један се понајвише приближио али и стотину се руку на њ дигло; борба за опстанак?! Трећа нам слика представља свршетак ове борбе: како дошло, онако је и прошло — он тужан и замишљен стоји на плуг наслоњен и гледа у тврду земљу из које му знојем хлеба зарађивати ваља! Нема леба без мотике!

Слика пак, о којој сам вам у бр. 4. »Н. Искре« (стр. 69) »Предео код Халајна« писао, стоји сада пред нама разрађена у великом облику и масном бојом (бр. 282.). Слика је иста само у много већем размеру, и, наравно, много лепша.

То су слике у салама по партеру; доста их је било и »сецесијонског« духа: чудних и мотивом и обрадом! Од таквих слика на пр. Сфинкс (бр. 80. — J. Toorop, Katwyk (Holland), поред још неколиких, где сем дречеће боје на слици не видите више — ништа! Што више разлога за чуђење са — смелости (да се најближе изразим), толико више — сведочанства за сецесијонштину! На пр.: Dorf im Jura (бр. 123. A. G. Rigolot, Париз) слика нашег обичног правца, заустављ а нас са своје лепоте, која је са природе црпена и цртана, и која било слика од т. з. Landschaft-â, по школи сецесијонаца, на — грдна разлика! Него, вратимо се за час слици Сфинкс, јер имамо још неколико сала и на првом спрату. Слика је у чистом сецес. стилу, а сликар је у њој »хтео да симболише тајанствену моћ судбине и живота. На земљи (кугли) леже мртви човек и жена, а преко њих мирно гледа укочени Сфинкс, којег носе на рукама. Сфинксу се приближују као екстатични анђелски хорови: с леве стране жене а с десне људи, бурно и преклињући, подигнутих руку и истурених вилица, само су им лица укочена као хипнотисана. Изгледа као да ишту решење светске загонетке, због које су обоје мртвих пропали. Али Сфинкс остаје хладан и непомичан.«

На горњем спрату сусрећемо се опет са много лепих слика. Од портрета истичем особито пастеле С Fröschl-a (Беч). Међу овим портретима јемачно му заузимље најбоље место портре једне девојчице (Kinderporträt, бр. 393.). Лице је тако природно израђено, коса је тако дивна, зеленкаста хаљина, спуштене руке: само што не проговори! Има још неколико портрета од њега (све су пастели), али овај је најлепши.

Особиту пажњу заслужује један портре неке младе и особито лепе Парижанке (J Spiridion, Париз — бр. 500). Не знате чему пре да се дивите: да ли лепоти црнооког предмета, са којег је срећни сликар непосредно сликао! Само реч-две о тоалети. Мало деколтована црна хаљина, а рукави су од танке, црне чипке, те тако одају облину мишица. Портре нам је само мало лицем окренут (профил), више леђима. Коса је лепо у пуњу очешљана, али је сликар тако фино и тако меко кичицом повлачио, да се чини као да је све живо! Чисто би вам се прохтело да чујете што са оних руменик усана,

или да додирнете ону мекану, лепу косу. — Слика је масном бојом рађена.

Из живота су особито ове две слике лепе:

Напаћено дете (бр. 377. Kind als Märtyrer, „Enfant martyre“, Eugène Sibertt, Антверпен): стегла зима, а снег веје. Оно, сироче зар немало где да преноћи, а можда и гладно, село крај распећа Христова, на улици, и ту га је у снегу и смрт нашла!...

Кајање (бр. 424. Rene, h. von Flesch-Brunningen. Минхен): мајсторски распоред боја, те је постигнута потпуна истоветност осветљења собиће, у којем је скоро ламба, са црвеним штитом, запаљена и дневног осветљења које на пољу уступа место мраку — а завесе још нису навучене. За столом седе: католички поп и пред њим, главом на сто наслоњена, у горком кајању и исповедању нека женска. Мора да су тешки греси!

Гер. П. Ивезић.

Свршено је! (сликао Габријел Макс). — Дигоше га на крст мука што се не хтеде одрећи наука своје; ставише му трнов венац на главу да га исмеју што се царем прогласи; пролише божанску му крв копљем и клицима, уверени да су му тако и тело и дух уништили.... Свршено је! Али и муке и поруге и божанска му крв беху само откуп за дотадашње грехове људске, Свршено је, али не са божанством духа његова — свршено је са мраком незнања, свршено је са беспутицом у животу, јер он показа праве стазе људима. —

Јуда (сликао В. Клеменс). — »Кога ја цјеливам онај је; држите га и водите га чувајући!« — Тако је и било, јер дошавши одмах приступи к Исусу и рече: Рави! рави! и целива га. Стражари метнуше руке своје на њ и ухватише га.« — Колико је морао бити покварен Јуда па да пољупцем изда првог и највећег!

То хоће и да представи ова слика. Крај благости Исусова израза како је гнусна Јудина појава! Уметнички ефекат је потпун, а хришћански осећај у свему задовољен.

Ускрс (сликао П. Кислинг). — »Марија Магдалина стајаше на пољу код гроба и плакаше. И кад плакаше надвири се над гроб и видје два анђела у бијелијем хаљинама гдје сједе један чело главе а један чело ногу гдје беше лежало тијело Исусово. И рекоше јој они: жено! што плачеш? Рече им: узеше Господа мојега и не знам гдје га метнуше. И ово рекавши обазре се натраг и видје Исуса гдје стоји, и не знадијаше да је Исус. Исус јој рече: жено! што плачеш? кога тражиш? А она мислећи да је вртар рече му: господине! ако си га ти узео кажи ми гдје си га метнуо, и ја ћу га узети. Исус јој рече: Марија! А она обазревши се рече му: Равуни! које значи учитељу. Рече јој Исус: не дохватај се до мене, јер се још не вратих к оцу својему; него иди к браћи мојој, и кажи им: враћам се к оцу својему и оцу вашему, и Богу својему и Богу вашему. — А Марија Магдалина отиде, и јави ученицима да видје Господа...«

Тако гласи проста и дирљива прича евангелиста Јована о Ускрсу, кад је Магдалина дознала да је Исус коћа она тражаше тајно васкрсао. Ту причу узео је сликар за предмет своје слике. Магловита јутарња светлост зрачи на далеко предео. Свечани мир влада брдом и долином. Сунчани зраци преливају се на расцветаним воћкама пуним росе и допиру до мрачне стене која се високо диже.

Крај стене Магдалина клечи, злаћана коса краси јој дивно лице, али у њеним исплаканим очима види се дубоки бол. Камен са гроба подигнут је; залуд тражи погледима тело Господа и Спаситеља.

Очајно грчи она своје руке. Тад се јавља Он, кога је мртвог у гробу тражила, у пуном сјају новога живота. У бело платно увијена стоји племенита и узвишена прилика позади Магдалине. Левом руком придржава одело а десном благосиљајући гледа на погнуту слабу жену, Он Божји Син који светом управља.

Творац је ове лепо замишљене слике проф. Павле Кислинг у Дрезди. Уметник је рођен у Бреслави 1836. год. и посећавао је од 1851. год. Академију Уметности и Дрезди, а доцније био је ђак Шнора од Каролсфелда. Са Римском Наградом, за коју се још отимало њих осам вештака, отишао је 1857. год. у Рим. Године 1860. био је у Берлину а године 1861. и 1862. проживео је у Дрезди. 1863. год. посетио је академију у Антверпену где је своју вештину у класичноме правцу донекле и сликарско-реалистичним.

Кад се по други пут у Риму бавио од значаја је за његов даљи рад познанство са ван-Леријусом и његово искључиво дружење са данас тако чувеним портретним сликаром Каролис Дираном и белгијанцем Хермансом. Кислинг има неколико самосвојних слика а то су уметнички представљене Шилерове песме: »Туђинка«, »Дитирамб« и »Радосна Песма«. После рата 1866. за који је био позват из Рима живео је Кислинг у Берлину а од 1869. у Дрезди. 1870—71. суделовао је у рату у саксонској војсци. Многобројне скице, плод његових посматрања, донела је »Ратна Хроника« која је излазила у Штутгарту.

За тим се Кислинг прославио и као портретиста. Једно од познатијих му је дело: »Три Сестре« у галерији слика у Дрезди.

Монументалне творевине његове руке налазе се у Албрехтсбургу у Мајсену (Доживљаји изналазача порцелана Бетгера) и у краљев. дворском позоришту у Дрезди (»Три грације« у куполи екседре.)

Л.

Поглед са Босфора на улаз у Црно Море (сликао г. Ст. Тодоровић). — Значај Цариграда и његових обала од вајкада је привлачио пажњу силних овога света. Његов назив »кључ балканског полуострва« историја је утврдила. А када се таквом његову значају додаду још и природне лепоте које су над њим раскошно изливене, — није никакво чудо што га и уметници радо посећују налазећи у њему богат извор за своје уметничке производе. — Лепоту погледа са Босфора на Црно Море износи г. Ст. Тодоровић у свом раду тако верно и лепо, да он сам за се најбоље говори.

Поклонице на гробу Христову (сликао А. Бугеро). — »А у први дан недељни дођоше врло рано на гроб и донесоше мирисе што приправише, и неке друге жене с њима. Али нађоше камен одваљен од гроба. И ушавши не нађоше тијела Господа Исуса. И кад се оне чуђаху томе, гле! два човјека стадоше пред њима у сјајнијем хаљинама. А кад се оне уплашише и оборише лице к земљи, рекоше им: што тражите живога међу мртвима? Није овде, него устаде; опомените се како вам каза кад још бјеше у Галилеји, говорећи да син човјечиј треба да се преда у руке људи грјешника и да се разапне и трећи дан да устане.«

Овај моменат који описа јеванђелист Лука (гл. 24, ст. 1—7.) изабрао је Бугеро за слику коју доносимо у овом броју. О Бугеру као сликару било је већ говора у 6. броју. —

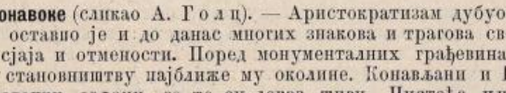
На студенцу (сликао г. Урош Предић).

»Кад сам синоћ овде била
И водице заитила,
Дође момче црна ока
На коњицу лака скока,
Поздрави ме, зборит оде:
»Дајде, селе, мало воде!«

Пило би момче, али му се поглод отео преко крчага у скромно, а лепо и збуњено девојче, што је очи у земљу упрло а румен девојачког стида образе јој подузела! —

Љубитељи српске уметности треба искрено да зажале што не бесмо у стању да оригинал ове красне слике сачувамо у српском народу него оде туђинима у руке.

Конавоке (сликао А. Голц). — Аристократизам дубуовачке републике оставио је и до данас многих знакова и трагова свога некадашњег сјаја и отмености. Поред монументалних грађевина виде се они и у становништву најближе му околине. Конављани и Конавоке, ти дубровачки сељани, за то су доказ живи. Чистоћа њихова као снег белог одела, поскробљени заклони за главу, укусна обућа од меке коже, црне а укусне шаре на оделу, — показују толико укуса да се без зазора може рећи да су Конавоке српске сељанке које имају највише укуса за одело и које су највеће чистунице.

Поклон Народном Музеју

Јануара месеца ове године добио је Народни Музеј на дар новећу збирку литографија од уметничке, културне и историске вредности по нас. Збирка та садржи радове из првих година наше државне литографије — каменорезнице, а поклонио је бивши први литограф у нас госп. Едуард Брауман, који сад живи у Цитави у Саксонској. Госп. Брауман био је у српској државној служби као старешина каменорезнице од године 1846 до 1850. Вративши се за тим у Немачку, основао је у Цитави простран завод за литографске радове разне врсте и отворио је био уз њега и трговину литографијама, бакрорезима и сличним, уметничким, цртаним радовима. Од пре мало година госп. Брауман се од посла одмара и лето обично проводи у путовању по Немачкој и другим земљама. Пре две године посетио је, након скоро педесет година, Београд и потражио у њему познанике и пријатеље своје. Мало их је нашао још у животу; али огромни напредак Београда у многом погледу, веома га је радосно изненадио, веома јако обрадовао и задовољно. Том приликом обећао је послати Народном Музеју примерке од радова које је као старешина наше државне каменорезнице сам израдио, и који су рађени по његову упутству.

Госп. Брауман је обећање своје испунио. Уз радове пак из наше каменорезнице, послао је и приличан број страних литографија, бакroреза и дроворeза са представама и призорима из светске историје. Тиме је учинио те се у нашем Музеју оснажио одељак за штампане цртеже од културне и уметничке вредности. И цитавском Музеју, као и другим неким просветним заводима у Немачкој, поклонио је госп. Брауман отисака са бакroреза, дроворeза и других начина за умножавање цртежа. Наш Музеј пак веома је задужио поклоном својим, јер је у њему тек мало било цртаних, штампаних листова који садрже података из прошлих година нашег народног живота; а у исто доба је поклоном својим унапредно извршење музејског програма, да уз збирку слика на платну створи и збирку слика, умножених штампом.

Поклон госп. Браумана садржи цртежа писаљком рађених, литографија на камену иглом и кредом изведених и неколико фотографија. Представе на цртежима обухватају ликове важних лица (Кнеза Милоша, Кнегиње Љубице, Кнеза Александра, Кнегиње Персиде, Вучића, Книћанина, Љуб. Ненадовића и др.); листове за званичну употребу (дипломе, уверења и др.); листове за школску употребу (таблицу брзоуком буквару од Исид Стојановића; прегледалице за лепо писање и др.); разне цртеже уз дела и прилоге уз листове: Шумадинку, Шаљивца и Читаоничке Новине; даље садржи изгледе Београда и других српских места; музикалије (Српске Народне Игре, од Ђ. Миловановића, сина првог српског војног капелника Јос. Шлезингера) и још друге сликане предмете.

Веома су занимљиве, са више страна, карикатуре на извесне тежње мађарске буне, које је измишљао и цртао живописац Димитрије Аврамовић, као и цртежи од истог уметника за песму: »Устај, устај Србине« и песму: »Док је чиста љубав, слога«.

Музеј је већ наумио био, да за ове Аврамовићеве цртеже јавно умоли оне који их још имају, а оно га госп. Брауман обрадова неповређеним и чисто одржатим примерцима.

Поклон је дакле, како се из горњег, површног набрајања види, садржином и израдом својом разноврсан, те тако занимљив и цењен са више гледишта.

Госп. Брауман послао је исти поклон Народном Музеју веома радо и са неким одушевљењем, видећи у њему себе као бивша корисна оснивача и заводача литографске вештине у нас.

Мило му је веома што је поред вршења своје званичне дужности, имао воље те и времена, да у цртежу сачува спомен разним важним и заслужним лицима, и по гдекоји изглед из наше престонице пре скоро педесет година. Тада уложени труд награђен му је сад уживањем, што може радове своје да поклони Народном Музеју, где ће послужити као употребљиво градиво културно, историско и уметничко.

Са два снимка из Београда од год. 1850, а од руке госп. Браумана, упознали смо своје читаоце у броју 6. нашега листа.

НАУКА

Проф. Хајман Штајнтал. — Ових дана умро је у Берлину познати језичар проф. Штајнтал, чији је литераран рад био од јака утицаја на немачку филологију. Рођен 1823. г. у Гредцигу, слушао је у четрдесетим годинама филологију и философију на берлинском универзитету. Посветив се филологији, пошао је трагом свога учитеља Августа Бека, коме је посветио и своју књигу о филологији у Грка и Римљана. Радећи у његову духу, предавао је он и енциклопедију филологије као професор и често цитирану дефиницију њену сазнање сазнатога објашњавао са пуно духа и науčености.

Паралелна филологија, која се дотле ограничавала на земљиште индогерманских језика, нарочито се задржавајући на науци о гласовима и облицима, буде сасвим проширена радовима Вилхелма пл. Хумболта. Његова знаменита расправа Ueber die Verschiedenheit des menschlichen Sprachbaues und ihren Einfluss auf die geistige Entwicklung des Menschen geschlectes (1836) била је пуна нових назора о унутрашњем животу језика, полажући тиме правац филологији, која је уједно била и физиологија људског сазнања и појмања света.

Овај започети Хумболтов рад наставно је Штајнтал, проширујући своје језичне студије поступним испитивањем афричких језика и кинеског. С тога је провео он и неку годину у Паризу, где је објавио 1856. г. свој први рад Граматику, логику и психологију. Кад се вратио натраг буде наименован за ванредног професора опште филологије у Берлину.

Хумболт и Штајнтал прокрчили су пут изучавању језика. Сличност корена у флексивним облицима старо-хиндушког, старо-персиског, грчког, латинског, словенског и германског језика довела их је на појам о индогерманској језичној породици и сада је требало само мало настати, да се упоређивање у појединостима изведе, да се гласовни закони појединих сродних језика среде, да се одреди кретање гласова и њено одмицање, како би се поставио темељ научној етимологији. Предузели су на име да испитују и њене облике из језика у језику. Појмови корен, основа, завршетак флексије, суфикс и префикс јасно су изведени, и тиме је наука о језиковним облицима оживљена.

Но они пођоше и даље. Како им није било довољно испитивање спољашњих језичних страна, настану истраживати и унутрашњи облик језика, до ког је појма сам Хумболт дошао, али га Лацарус и Штајнтал квантитативно и квалитативно проширише.

Када је Штајнтал наумио да обради ову нову теорију у каквом већем делу, предвиђао је критички рад, који му предстоји. Држали су дотле говор и мишљење као две стране једне исте представе, мислећи да ће језичне облике тек тад разумети, ако исте посматрају као језичан израз сталних облика мишљења, које је логика поставила. Отуда и оно дело Бекерово Језични организам (1841.), које је извело до ижице ово гледиште.

Зато и сам Штајнтал назва свој спис Граматиком, логиком и психологијом, доказујући у њеном првом делу погрешност Бекерова гледишта и осталих. У другом позитивном делу изнео је своју теорију, по којој се ослања граматика на психологију и физиологију. А сам је принцип те граматике унутрашњи облик или како Штајнтал вели посматрање посматрања.

Садржину позитивног дела унео је он доцније и делимице проширио у Психологију и науку о језику делимице опет у класично своје дело Постанак језика у вези са свим питањима науке.

1860. г. појави се на свет прва свеска Часописа за психологију народа и науку о језику, где се налазио заједнички рад Штајнталов и Лацарусов Уводне мисли у народну психологију, где су истакли задатак, пут и смер нове науке, као и њен положај у научној системи. Читаву четврт столећа био је овај часопис средиште испитивања психологије народа, чији се зачеци налазе у ранијим радовима ова два научника, који су један другог допуњавали. Па ипак се мора казати, да лепо и велико предузеће оба испитача не беше потпуно испало од руке, јер психологија народа није до данас још могла да дође ни до сигурних резултата ни до сталних метода. У последњим десетинама овог столећа показало се, да је језик веома важан, али не и једини производ народног духа, а нарочито то, што се грађа језика не може посигурно изводити из основних мисли народа. Модерна наука о народима иде на то, да испитује примитивне представе и начине мишљења пранарода независно од језичног руха. Овоме новоме правцу науке пао је као жртва и часопис који Лацарус и Штајнтал основаше, али с њиме није изгубљен онај огроман материјал мисли, који се у њему налази.

Да је Штајнтал у некоме смислу био ближи XVIII столећу, доказују и његова етична и религиозна посматрања, изложена у Општој етици (1885.) коју прожима дух Хербартових Идеја. Етику је он разлагао још 1872. г. у Берлину у својим предавањима о етици, верским ратовима и философији вере, која се збирка налази очувана под потписом Zu Bibel und Religions-Philosophie, где његово мишљење о вери добија често леп и узвишен израз.

Чешће пута одјекује из његових предавања дубоки бол због пада хуманитарности, али чврсто стоји његова вера у усавршавање човечанства и у потоњу победу идеала. Овим својим мислима дао је он нарочити израз у свом предавању Ein Wort über den Lebenszweck. У овим његовим предавањима не упознајемо се само са научником, већ и са човеком Штајналом.

Штајнтал се бавио и са српском народном појезијом (у колико је она на немачки преведена). У своме »Часопису за психологију народа и науку о језику« више је пута поминьао српске народне песме; а нарочиту им је пажњу поклонио у чланку »Епос« који је штампан 1868. г. у 6. свеску поменутога часописа.

КЊИЖЕВНОСТ

КРИТИКА

Мисли о задаћи и важности естетичког васпитања. Тема за проф. испит *Др. Ст. Окановића.* Прештампано из Просветног Гласника. Београд, 1898.

Ова књижица подељена је у IV одељка. У прва II изнет је историјски ход естетичког васпитања са педагошким радом и задатком у опште. Оба су коректно написана. У III. одељку је Психологија овог питања. Он је непотпун. Нема лакот прегледа развијања естетичких чустава. Није јасно показан њихов психолошки карактер и постанак из чулних, индивидуалних осећања, те се не види, како су закони естетичких осећања на крају исти, који и чулних осећања угодног и неугодног у опште. Недостаје им психолошке анализе. Нема, што је најважније, тога, да су естетичка чуства примарна стања етичких и да су ова последња само специјални вид естетичких, што је врло нужно било изнети, јер је цела књижица написана у духу Хербатову а он је, као што је познато ово нарочито истицао. (Наравно и стари философи, као и енглески Schaftesburyn Hutcheson). IV. је одељак најбољи. У њему је намерно развијање естетичког осећања васпитањем. Он је врло лепо, јасно и занимљиво написан, те својом јачином у много допуњава овај претходни. — Стил је целе књиге примамљив и оставља врло пријатан утисак.

Љотић.

УМЕТНОСТ

Најновија слика Паје Јовановића: Furor teutonicus. Под оваким је именом изложена слика нашег ваљаног уметника г. Паје Јовановића на овогодишњој изложби бечког Уметничког Дома. Њој је професорски колегијум Сликарске Академије у Бечу једногласно одредио Рајхелову награду (1600 фоината). —

Слика представља битку у Теутобуршкој шуми, где су римски легиони под заповедништвом Вара били од Теутонаца потпуно потучени. Сликар је замисао битке потпуно уметнички извео. Он нам у главном износи само део борбе, али тако да се у том делу на први поглед види пораз Римљана као и сјајна победа Теутонаца. Што г. Јовановић није своју замисао расплинио на недогледну масу, показује само да је уметник вишег образовања.

Сва тежина битке изведена је у прочељу; борци у прочељу оцртавају време, типове, оружје, а особито у изразима и покрету огледа се сва жестина теутонских нападача, као и малаксалост и пропаст Римљана. У зачељу види се шума са малим проломом светлости на врху слике; у даљини, као кроз копрену, у недогледној перспективи, удубљује се битка, која је само у толико изведена, да је посматрач својом маштом допунити може.

Цртеж је у опште изврстан, само бих имао приметити да је Римљанин, на средини слике, ухваћен од Теутонаца за гушу, у паду своме доста неприродан, а и цртеж ногу могао би бити бољи.

Пластика и груписање свуда су са разумевањем изведени; одело, оружје, штитови и све остало особитом је пажњом и вештином изведено.

Од ванредног је утиска фигура са леве стране, са свим у прочељу: на земљи Теутонац на издисају — како у изразу лица тако и у целом телу зналачки је изведено, тако да плени човека. Исто тако изврстан је и Римљанин са штитом (пао наузнак и главом већ у води), као и онај други Римљанин с десне стране: у последњим тренуцима живота, рањен у срце, грчевито притиснуо левом руком тамо, а крв му куља из ране преко прстију и слива се низ прса на ниже, ну он је још на ногама и — тек што се није срушио!...

Што се колорита тиче, види се да је уметник желео да спроведе тамно шумско осветљење по целој слици, те је тиме од зеленкастог рефлекса ска слика обојадисана, што се и на лицима бораца види. Тиме слика изгледа у боји монотона, али ипак својом генијалном израдом има довољно ефекта, јер и овај колорит показује великог уметника.

С. Тодоровић.

*

ПОЗОРИШТЕ

Скендербег, драма у пет чинова, од Јована Стерије Поповића. У Нар. Позоришту 25 марта (први пут).

Ђурађ Кастриота Скендербег врло је познат и симпатичан јунак. Његова дела, његови јуначки подвизи нису били у рукама човека коме је дато да покреће велике догађаје историје, ни да справља судбину народа. Од владарског порекла, али рођен у маленом једном народу, у заласку славе и живота његова, он је у наслеђе добио да истраје последње дане своје јуначке куће и своје несрећне домовине. Али то беше силан и поносан дух. Паша̂лук, скромна и мирна судбина срамотила је његово јуначко име; малени кршевити крај, сизеренство султану, или четовање у планини, ситни су били за његове херојске амбиције. Он се отимао, кушао, кидао ланце судбине и пошао је дрско у борбу са силнијим од себе, непријатељима, светом, судбином. С краја на крај своје несрећне домовине, с краја на крај попришта балканског, прелеташе он поносан, неустрашим, с брђанима својим: сад нападајући ситне суседе, сад у савезу с њима, сад противу Млечића, сад против Османлија, сад савезник или клетвеник турски, сад највећи крвник султанов; бранећи се од свију, нападајући све, пркосећи свему. Његова борба, његове јуначке авантуре, његово херојство усред осамљеног, напаћеног народа, у његовим последњим, несрећним данима, чине једну од оних омиљених, узвишених поетских слика, којима је историја улепшана, и којима је народно предање окићено. Скендербега је народна песма опевала и прославила, он је један од најомиљенијих јунака њених, наследник великога Марка, чијом га је многом славом окитила, и, врло је занимљиво видети колико је добио у драмској одећи и симпатији Стеријиној.

Већ у првим годинама учинио се Скендербег Стерији погодним градивом. Тако је постало једно од најранијих његових дела: Живот и витешка војевања славног кнеза епирског Ђорђа Кастриота Скендербега (ћачки рад; у Будиму 1828.) По том Животу Скендербегову израдио је много доцније и драму. Историско градиво узео је Стерија из Барлетија. Живот Скендербегов оцртан је у њему лепо, ако не и историски тачно. На несрећу његова историска нетачност није увек ишла у прилог Скендербегу. Јунак Скендербег истакнут је ту живо симпатично, али са неколико црта које не би биле толико ни мрачне (издаја и превара Скендербегова) колико су незгодне за драматисање.

То, и што је Стерија задржао у главном и у драми цео ток првог дела, донео је доста трому развучену драмску радњу. Као драма она је врло скромно изведена; главна радња испредена је просто, драмских сцена толико колико их је самих по себи у историји, у животу, и колико их је сам силан инстикат Стеријин надахнуо; нарочито тражених сцена за ефекат нема. Ипак, и са најскромнијим драмским амбицијама, као поетски препричана историја, историја у дијалогу, она са поезијом Стеријином даје увек довољно градива за литерарну анализу. Али ми се нећемо и не можемо за овај мах задржавати на појединим местима, прелазити поједине сцене, које то одиста заслужују (или које је у осталом по потреби увек лако наћи) нити цитирати примере њене одиста лепе дикције: већ и с тога што они код Стерије нису нарочити ни најистакнутији у Скендербегу. На овом месту истакнућемо другу једну, много оригиналнију и интересантнију црту Скендербега.

Скендербег је историска и национална драма. У њој је изнесена крвава, неравна борба маленог арбанашког народа са великом азијатском силом, борба Хришћана и Мусломана; у њој је опеван један омиљени народни јунак, његова херојска борба, последњи покушаји једног напаћеног народа, последњи зраци његове славе и слободе; она је сва прожмана топлим националним осећањем, и ствар интересантна — у тим патриотским моментима — је лепо, симпатично карактерисање Скендербегових противника — Турака. Тако у II чину сцена с ферманом и гајтаном (5, 6, II). Мало је тугаљивијих ситуација но што их се Стерија дотакао на овом месту, а ипак нема чистије и мирније изведених сцена. Паша, Турчин, грешник, отмичар, али опет јуначан и симпатичан. Он ја фанатик, роб султанов али у тој послушности још узвишен, велики. Сцена с гајтаном учинила се шареном, али се публика у њој преварила. Она је пуно драмска, дирљива, јака, и публика кад се насмејала није показала много укуса, нити је дала захвалан комплименат онима који су је на то навикли. Далеко речитији је пример за то карактер султанов. Оваквог одиста нећемо наћи нигде више у наших драматичара. Велики, прослављени освајач, стари ратник, поносан султан, јунак, прави витез; достојан противник славнога Скендербега. Скендербег је одиста јуначка драма; у њој је све јуначко, велико, херојско.

А патриотизма је у Скендербегу ипак, и више но свега, више но у једној другој, више но у свима данашњим. Он нема ни једне стране, ни једне декламације, ни једне фразе; али је њиме преливена свака мисао, наглашена свака реченица, свака реч, њему је посвећен цео комад.

Да, али је он у поезији и у Стерији, и за то данас нису криви наши драматичари ако га имају мало — сувише!

Глумци — као и увек.

m.

РАЗНО

Французи о Толстоју. У часопису Grande Revue публикована су мишљења и одговори књижевника и уметника француских, а на питања истог уредништва, о последњем спису Толстојеву Шта је уметност (Qu'est-ce que l'Art), који је ту скоро преведен на француски. Одговори су врло немилосрдни према славноме старцу. Један од најтипичнијих и најумеренијих (H. de Régner) вели о Толстоју: »... Кад би идеје изнете у његовој књизи биле идеје великог романсијера Ане Карењине или Војне и Мира било би места да се дискутују с поштовањем. Али не. То су идеје једног старца, без сумње славног, али изгубљеног у манији за апостоловањем хуманитарним и религиозним; који је предузео да сам обара своју славну прошлост, и да пориче своје славно дело. То одузима сав значај последњем његову спису, и по томе нема никакве потребе да му се начела дискутују. — Што се тиче појединости, оне показују толико незнање француске литературе, да је немогуће слушати кога који је тако мало и тако рђаво читао. Он брка све, и није разумео ни оно мало што још зна о данашњој литератури«. — Одговор је као што рекосмо према осталој маси врло типичан и доста умерен; други су далеко немилостивији.

*

Осип Лурије спрема књигу Толстој као мислилац и моралиста (Tolstoï penseur et moraliste). Он је издавач и Толстојевих Мисли (Pensées), које су лане преведене на француски с рукописа и изашле у Паризу, пошто им је у Русији право грађанства оспорено. (Неколико примерака што их је издавач послао у Русију цензура је вратила).

БИБЛИОГРАФИЈА

КЊИГЕ

1. **Rajska vodica.** Izvorna stihovana priča u 8 slika od Artura Schneidera i Jakše Sedmaka. Glazbu skladao Dragutin Kaiser. U Zagrebu 1899. Tisak i naklada Dioničke Tiskare. 8-na, стр. 73. Cijena 0,30 f.

2. **Лечија Болница**, с писмима † Јована В. Петровића свршеног медицинара, од Д-ра Ник. Ј. Петровића. Београд. Штампарија Светозара Николића, 1899. В. 8-на, стр. 63. Цена ?

3. **Мцири**, песма М. Ј. Љермонтова. Превео Ник. Ст. Љубиша. Прештампано из »Гласа Црногорца«. Цетиње К. Ц. Државна Штампарија, 1899. 8-на, стр. 32. — Цена?

4. **Најлепши пар.** Сличица из занатлиског живота. Написао Мих. Сретеновић. — Издање »Струч. Обућ. Задруге«. — Београд, Штамп. Свет. Николића, 1899. — 16-на, стр. 30. Цена 0,20 дин.

5. **Uskrsnuće.** Roman Grofa Lava Nikolajevića Tolstoja. S ruskog preveo Milan pl. Mileković. — Svezak I. — Zagreb, nakladom kr. sveučiišne knjižare Fr. Supana, 1899. Tisak Antuna Scholza u Zagrebu. — 8-na, стр. 40. Ciena 20 nč.

6. **Каталог српских књига** за 1899. год. Издала Српска Краљ. Дворска Књижара Мите Стајића у Београду. Штампарија код »Просвете« — С. Хоровица. 8-на, стр. 206. Бесплатно.

7. **Гимназија у Гисену и средње школе у Хесенској.** Написао Милан Шевић. Београд, Држ. Штамп. Краљ. Србије, 1898. — 8-на, стр. 165. Цена 1,50 дин.

Сељаче. Први низ дечијих поука. Написали Никола А. Јовановић, учитељ, Драг. Н. Лапчевић, економ. — Београд, Парна Радик. Штампарија, 1899. Цена?

„**Нова Искра**“ излази 1. и 16. у месецу — Цена: на год. 16, по год. 8, четврт год. 4 дин.; ван Србије год. 10 фор. или 20 дин. у злату. — Претплата и све што се тиче администрације шаље се Парној Радик. Штампарији, Кнежев Споменик бр. 7.

Власник и уредник *Р. Ј. Одавић.* Парна Радикална Штампарија кн. спом. бр. 35.

ИСКРА

ЛАЗА ПОЛИЦАЈ

ПРИПОВЈЕТКА

Д. Ђ. ОМЧИКУСА

Од многобројних чудноватих лица које сам у току живота срео, мало које оставило је тако дубоку бразду у мојој памети као слика Лаза полицаја, које се и сад често, у часовима предања и успомена, сјећам и која изазива пред мојим душевним очима ријетки примјерак покољења које се све више и више губи.

Далеко је од мене помисао да у овој приповиједци изнесем као узор Лазу полицаја. Његов је облик природна посљедица нашег психолошког и моралног развића, а ја вам га зато представљам, јер је Лаза Србин био и српски осјећао, тврдо увијерен да ни вама ни мени на одмет бити неће ако дубље и усрдније познамо и проучимо што је наше.

Премда га ни наобразба, ни сјајно поријекло, ни препоруке, ни новци у животу никад не дотакнуше нити истакнуше, ја сам се ипак за историју тога чудака тако бринуо да бих и дан данас мали прст лијеве руке прегорио кад би ми ко ту историју потпуно осијао и допунио. У жељи да је приберем прошао сам двадесет и два села, шеснаест православних парохија, двадесет капетанија, ил' још боље да кажем у накрст сву книнску крајину од Мокрог Поља до Полаче, од Стрмице до Косова — и сва се моја испитивања свађају на то, да се Лаза у селу Х. родио и да се још као дијете неђе у свијет главом без обзира одвргао. Лазини родитељи умријеше још прије његова хаџилука по свијету и оставише за собом, поред Лазе, млађега сина Танасију, који се пресели у моје родно мјесто и за кратко вријеме постаде чувен и врло вриједан пекар. Сјећам се још врло добро да сам као дијете кињио непрестано мајку да ми купи Танасијина хљеба. Не знам зашто, ваљда због тога што ми се Танасија допадао и његов ми је хљеб боље нег икакав други сладио, а вјерујте да бих и сада тврд грош за један залогај прегорио, не хљеба ради, већ што би ми тај залогај подсјетио моје дјетинство и изазвао оно срећно доба кад сам више осјећао, а мање знао, више вјеровао а мање нег сад поповао.

† *Илија Вукићевић*, књижевник

Ма колико сам сељана распитивао за Лазине родитеље нијесам могао избити већ врло мале податке. Отац се звао Марко а мајка Стоја. Стоја је, по причању људи, била поштена и добра душа која од јутра до мрака мужу кошуље крпи, ручак и вечеру приправља, кућну живинчад храни, а у сутон пред колибу излази, те сањалачким оком посматра тајанствена поља и долине, разбирајући сваки и најдаљи жамор, осјећајући у свом прибрању невјероватним инстиктом све што се около ње збива и узносећ се у том величанственом храму природе у најузвишенијој молитви коју људско срце саздати може.

Типови таких жена нијесу код нас ријетки; сретате их свакога часа кад се возите главним друмовим Далмације; разумије се, не затјечете их никада у њихову прибрању, јер оне из далека чују штропот господских кола, поред којих се увијек устају, те оборене главе, скромно и предано, чекају да их оставите њихову миру. Ако их што запитате, оне ће вам додуше уљудно одговорити и своју вам услугу пружити, али с великим неповјерењем и сустегнутошћу, с великом муком, истежући скоро из гркљана оно обично: „А Богме.... а ето.... а ја не знам!“...

Ти типови ни пред мужем много друкчији нијесу; оне га никада прве не ословљавају и не јављају му се кад дође, већ се једноставно устану — као пред господаром својим — срећне су и пресрећне кад муж није пијан, или рђаво расположен, а још сретније кад обичне батине, које се покрај ватре огледају мирују и не пребијају се о њихова леђа. Таке жене немају никаквих захтијева, оне љубе додуше дјецу своју, ал' до граница докле то муж допуста, а у осталом изгледа да чезну за вјечним миром, за индијском нирвханом. Њихова је смрт најмирнија и најсрећнија смрт на свијету, оне умиру саме, остављене,

предане, без потребе љекара и утјехе, без икаквих захтијева, без болних поклича; оне се гасе као што су живиле мирно, безбрижно, спокојно, у чврстој нади да их, бар тамо — мужевље батине пратити неће.

Така је, по свој прилици, била мајка Лазе полицаја.

О оцу су ми друкчије приповиједали. Важио је он као најкрупнија људина у селу, а био је самовољан и јогуница до зла Бога. „Као Марко Краљевић, тако ми Бога, господару!“ увјераваху ме најсвечаније сељаци. Опијао се често, особито последњих година, а Стоју је само једном у нећељи тукао, не с тога што је он и више пута дохватио не би, већ из једноставног разлога што би се скоро сваке нећеље по неколико дана у град отиснуо и ту зачамао све док новаца или радње траје. Кад би се вратио у село, то јој се као оченаш знало да је батине минути неће. Тукао је без икаква узрока, само из жеље да је туче; не би с њом ни говорио, већ је једноставно ухватио за руку, дохватио тољагу, па млати док рука не клоне; послије тога би мирно и слатко вечерао а још слађе спавао. Покушавала је додуше Стоја и да бјега, ал' би је послије тога просто нагрдио; једнога дана мишљаху да је око изгубила, тако је масница на образу отекла била.

Она се послије два-три дана узалудна покушаја покорила судбини својој и закључила, да су обичне батине далеко блаже нег батине послије бијега, те се потпуно у кући умирила. У осталом Марко је био добар и милостив човјек особито према сиротињи. Приповиједаху ми комшије да је каткад цванцике са јечерме откидао, да поможе просјацима. Сељани су га цијенили због његове бистрине ума и због његове неустрашивости, а богме га се и прибојавали. Мало ко је смио да прође као Марко у сред ноћи по пљуску и вјетру поред Тројичина гробљишта, ђе казиваху да вукодлаци обилазе: а ни поп Тома није му, Бога ми, могао запредати. „Знаш ти, попе — рекао му је једнога дана Марко, кад га свештеник рад пијанства и рад поступања са женом бијаше изобличио — да ти мене нијеси ни родио ни купио; ако пијем, пијем из своје кесе, а ако тучем жену, тучем своју жену; ти си главар у цркви, а као таком част ти и поштење, као ћаћи своме — и Марко се бијаше дотакао капе. Ако ти пак што за изборе, ил' за нашу опћину доље у Книну служи, попе Томо, намигни само, па да видиш како Марко лети! Нијесам се ја, бôлан, јуче родио и ако си старији од мене, знам ја ђе треба а ђе не треба. Запамти добро, попе, да те ко криво погледа, не би, Богами више пуре јео, нијесам ја ни пред Турцима бјежао, а камо ли ћу се бојати некаквог фратарског чевркања, ал' молим ја тебе, остави ти мене на миру с мојим вином и с мојом женом!“ Поп је послије те свечане изјаве истина нешто надовезао, али благо и умилно, није се више пачао у Маркове интимне ствари, већ му, као најразборитијем у селу, приповиједао све што је знао па чак му и српске народне пјесме читао. У том је Марко особито уживао и топио се у гњеву што Косово није њега затекло, или он Косово. Покушао је био свештеник да научи и читати Марка, ал' му то није упалило. „Аја, попе — одсјекао је Лазин отац — мани ти то, тако ти Бога, није то за ме; ђе бих ја пратио ту ситнеж (тако је он слова звао) и дотле докле ти — доћерао, кад ми ти тако лијепо попијеваш и запијеваш! Пјевај ти мени, брате, док ти грло подноси, а ако то што ту пише допјевано није, викни само: ђе си Марко! та не бој се!“

Ово су главни потези које сам од тежака из његова села докучити могао, а ви добро знате да је и ово много кад узмете у обзир безбрижност нашега тежака и његову неповјерљивост и сумњу пред свим оним који клобук носе. Па није то никакво чудо, кад се сјетимо колике су преко његове главе фијукнуле!

Што се Лазина брата тиче, он је умро од сушице, прије нег што се у мени породила жеља да приберем Лазину историју. Сви који су ми о Танасији приповиједали слажу се у томе, да је то био добричина човјек, мучаљив и наиван као дијете и да је љубио истински брата Лазара, који му је у шест година само два пута писао. Надовезиваху очевидци тих писама, да је Лазо у њима тражио очевину, која у осталом одавно бијаше пропала — а и како не би, кад покојни Марко бијаше све пропио, до оне колибе у којој се и данданас гуштери легу и која се огледа као црна кукавица изнад тројичина гробљишта, ђе Марко и Стоја вјечни санак бораве.

Ово је све дакле што сам о поријеклу Лазе полицаја прибрати могао; што се пак мог познанства с њим тиче нећу никад заборавити.

Учио сам се тада у Спљету и заборављао постепено у школи препорођеног града мили српски језик којим ме мајка задојила, којим је Лаза полицај говорио. Нећу и не могу да се тужим на то сретно младеначко доба, које сам у том граду провео; ту сам у породицама које су у опће једним језиком говориле, научио језик божанственог Дантеа, ту сам за први пут читао у оригиналу Манцонијеве „Веренике“, ту сам од једног католичког свештеника, који је био професор талијанског језика, примио многе здраве подлоге, које ми ни дан данас на одмет нијесу, ту сам први пут љубио и први пут преварен био.

Али што се школе тиче, то је било за приповиједање, тако ми Бога. Трпио сам сваки пут кад бих жедан знања отворио своје ручне књиге и наилазио на онај језик који се официозно „српско-хрватски“ звао, а у истини с кинеским шуровао. Говорило се ту о некаквом „црљеном крутом крву“ место о црвеној згуснутој крви, о „жутим безбојним бојевима“ место о жутој јасној боји, о „троточковрских летећих колесих“ место о брзим велосипедима су три кола, о „клаптавим тамбурама“ место о звучним точковима на броду и т. д.

Коло се звало „котурача“, штап „трестика“, шибица „завијутак“, пијесак „камење“, камење „пјесковити налози“, прашина на путу „витлање“, глас „завик“, пјесник „пјевац“ и све тако до зоре! Једном ријечи, није се знало ни ко пије ни ко плаћа; писало се и говорило се оним језиком којим и данданас сви могући Тугомири, Чедомили, Богомили и Трпимири хрватског препорода говоре и пишу и којима још модерна филологија није одредила никакво мјесто у историји и у развитку језика.

Ја сам са неколико пријатеља Срба био на чуду и муци у том вртлогу, кад ме једнога дана на спљетској госпоцкој пијаци срете, упознаде и по војничку поздрави Лаза полицај. Остадох забезекнут, престрављен скоро

Козак певач. Сликао Р. Брант.

пред тим непознатим човјеком, у полицајској препорођеној униформи, који ме умилно посматраше. Одмјерих га од главе до пете, те разабрах, послије кратког испита, да је то наше горе лист. Мрко и озбиљно лице са испупченим рупавим јагодицама одаваше на први поглед нашег загорца. Упале као жива жерава немирне жарке очи подсјећаху његов јуначки сој и његову неустрашивост, а дубока бразда на пространом интелигентном челу, која у нервозном заплету мијењаше непрестано облик причаше јасно претрпљене муке и непрестану сумњу. Доказ здравља бијаху румене дебеле науснице и бијели зуби којима Лаза полицај шкрипаше често, преносећ на осмјех и на поглед ону живу муку коју ћемо касније пребрати. Покрети који, кан' да имађаху сијело у његовим широким плећима бијаху одважни и јуначки, а држање потпуно војничко премда малко незграпно. Једном ријечи, назријех у тој слици један од оних облика који ме у дјетињству бијаху однихали за које ми мајка говораше: „Ето видиш, то су потомци Обилића!“ При свем томе, пошто сам онда као и сада зазирао непрестано од мантије и униформе и тој двојици сва светска зла приписивао, не одазвах се Лазу полицају као што морадох и жељах, већ га полу-озбиљно и полу-углађено запитах: „Опростите, у чему вам могу послужити?“ — „Ајде, Бога ти, господару — осјече он на једном, оним као мед слатким и кријепким српским језиком — што ти ту мени набрајаш по госпоцку, та ти и не знаш ко сам ја!...“ Пренут као иза сна оним милим нагласцима, послије сата предавања из физике (да је Бог убије — не физику, већ предавање!) прихватих умилније: „Па ко си? Ја те не познам“. — „Е.... љубави моја, знам ја да ти мене не познаш бољан, ал ја тебе познам; познам ја и твог оца и твоју покојну мајку — Бог јој дао.... ја сам Лазо.... — и спомену ми безиме — главом из Книна!“

Сјетих се као кроз маглу брата му Танасије, те га још умилније запитах:

„Па што радиш овђе, кумим те Богом?“

„Ех, што радим, љубави моја — одазва се Лаза, маркантно природним тоном — што радим?... Гонам свијет и држим га у реду, зато сам редар“. (Овђе треба споменути, да су се полицаји редари звали).

„Па ко те амо напутио, како си амо дошао?“ — припитах опет.

„Ех, ко ме напутио? Како сам дошао? Дошао сам сâм; гинусмо на Сливници а ја, жалостан ти сам до Бога мога, не изгубих главу, не погибох за Србију, већ остадох, овако, као сиња кукавица. Гонај горе, гонај доле кад ми на једном неки рекоше: „Тâ, Бог те убио, што не идеш у Далмацију да заслужиш кору хљеба; у Спљету су потукли Талијане, Бајамонти је пао, сад је опћина наша, ти си јунак, јунака тамо треба, хајде у Спљет.... и ја се ево некако догурах довле; уписаше ме некидан у „полицијоте“, па ево већ три дана гонам и вребам, па не можеш никога дохватити.“

Збуни ме Лазин разговор и његов неустрашиви одлучни израз, под накекереном полицајском капом, те замукох као стијена.

„Ех.... знам ја, љубави моја — растегну он све љуће — овђе је све госпоштина и лацманлук, све нешто „да ти кажем“, све *bon giorno* и *complimenti!* а нико, па ни ти и не сањаш како је на Сливници било.... Ал' чуј, господару, — и ухвати оба брка — или ћу овај брк обријати, или ћу некоме главе доћи! Упамти добро господару, ја бих за те погинуо, ал' не знам, јадан ти сам како ћу. Само да ти намигнеш, па да видиш хоће ли Лаза погодити.“

„Ал' Бог с тобом, Лазо — рекох му упропашћен, освојен ипак његовим раздражењем — нијеси ти дошао овђе да убијаш и да крв лијеш, већ да живиш и да добро чиниш.“

„Знам.... знам ја ту вашу школу — рече нешто мирније Лаза — хајде ти куд си пошао, а остави мене ће сам: ја ти кажем, некоме ће глава полетити, ал.... овђе је царска пијаца, а „шпијона“ има колико ти Бог хоће.... Него реци ти мени: ће се хранаш, Бога ти?“

Назначих му адресу свог стана.

„Е, па добро — одазва се он — кад навали потреба, доћи ћу ја теби, а сад овако, ка' ћаћи своме!“ — и опет се по војничку дотаче капе и окрену се нагло, ударајућ жестоко дугом сабљетином по спљецкој госпоцкој пијаци.

Остадох тренутно као сметен, па се полагано упутих кући, уживајућ што у Спљету бијах нашао човјека који знаде говорити српски, а уз то човјека тако оригинална.

Бијаше протекло десетак дана а о Лазу ни гласа ни трага, као да је неђе у земљу пропао, кад ми једно послије подне слушкиња сва у страху и очајању дође казати да ме неки полицај тражи.

Аха, ту смо! — помислих сам у себи — те јој наредих да га уведе.

С натакнутом накекереном капом уђе Лаза у моју собу и поздрави по војничку.

„Дошао сам ти, господару — одпоче он одмах — да те нешто замолим. Знам да си вјешт писму, па сам хтјео да ми се јавиш брату; ево, донио сам папира и све што за писмо треба, да те не оштетим — те поче у истини вадити дивит, папир и некакав опћински печат — а што се твог труда тиче, то ће ти Бог наплатити, јер ја сам сиромах човјек.“

„Па није требало, Лазо — рекох му умилно — имам ја свега тога, то ништа не кошта: а о мом труду и не говори ја ћу ти најрадије написати писмо.“

„Ех, видиш ти њега — прихвати најљубазније Лаза — вас господу све ништа не кошта јер сте господа, а ја знам да кошта. Не приповиједај ти мени којешта, већ не губимо узалуд вријеме“ — и тури ми купљено перо у руку.

Не би куд камо, морадох писати његовим пером и на његову папиру; ал' док се сложисмо у писму, ту је било чуда и покоре. Велим ја Лази: „Кажи ти мени што ћу да пишем Танасији, па ћу ја саставити“. „Ја одговара Лаза — знам ја, ти пишеш по госпоцку, па ће се Танасија почети крстити и мислити да сам, Бог с нама, полудио, кад прими лист. Слушај ти, господару, мене па ћеш видити да ће добро бити.“

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

ПОМЕНАК

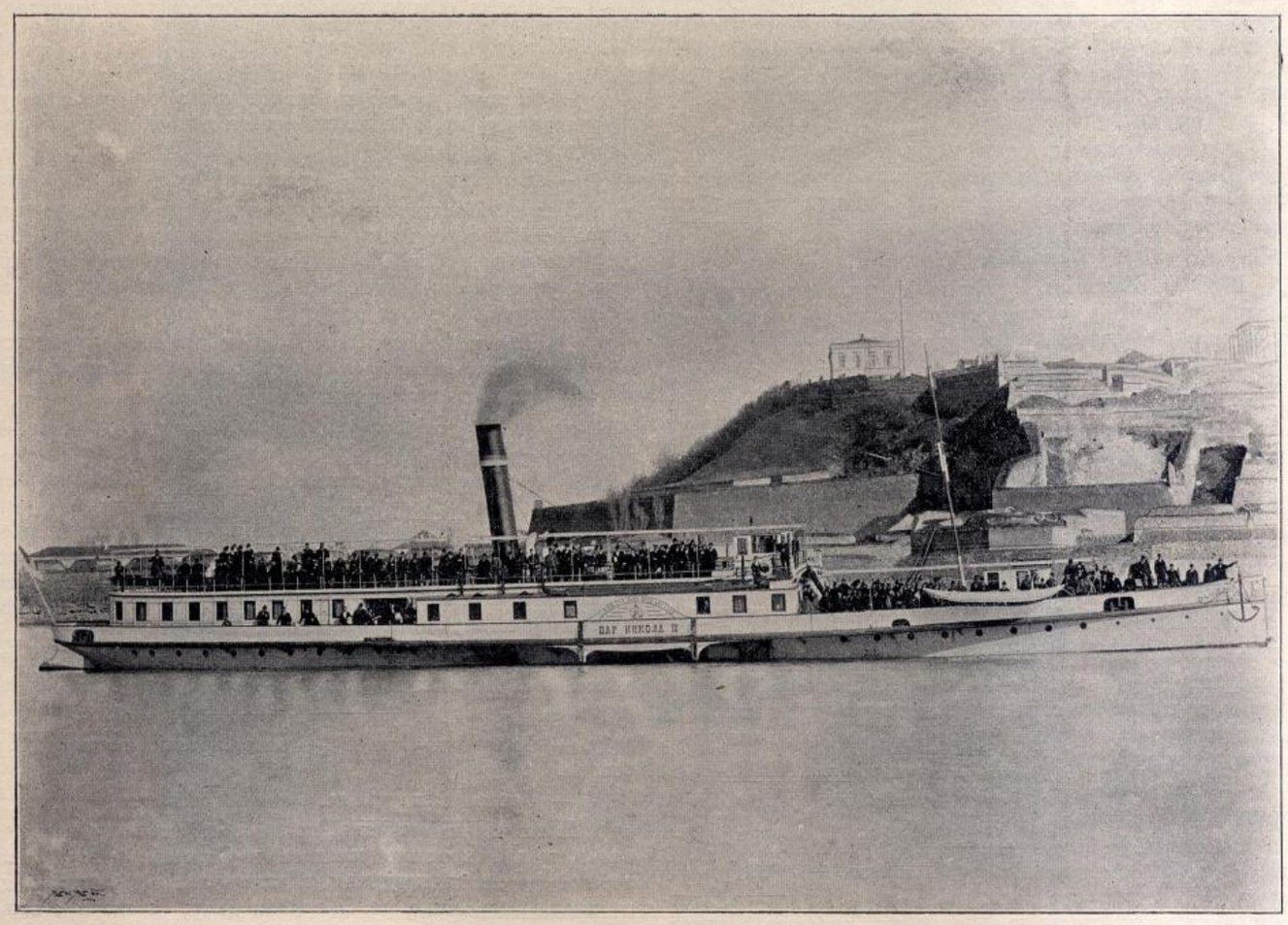
Око тебе живот у најлепшој боји....
Златне жеље снујеш кад се сунце гаси,
И кад исток плави сјајно сунце краси,
За жељом се жеља у твом срцу роји.

Око тебе, мислиш, сам пријатељ стоји
И верујеш често: најсрећнија да си,
И уздишеш млада: „Кад ће доћи часи,
Да ме вечно са њим света љубав споји.“

То су рајски дани што их младост дала,
Пуни златних снова, пуни идеала,
Кад се само љуби и жели и воли....

О, уживај дане што их младост даде,
Зажелеће старост и садање јаде,
Па и сузу ону што је младост проли....

Влад. Станимировић.

„Цар Никола“ пароброд срп. брод. друштва (фотогр. снимио г. Ч. Антонијевић).

У ЖУПНОМЕ ПРИМОРЈУ

— НОВЕЛА —

ХЕНРИК СЈЕНКЈЕВИЧ

Сликар је седео у отвореним колима крај госпође Елзенове, а према њему два њена близанца, Ромул и Рем, и час је разговарао, час је размишљао о положају који је захтевао брзо решење, час је гледао на море. Имало се шта и гледати. Ишли су од Нице ка Монте Карлу, тако званом старом Корнишом, то јест путем који иде дуж брегова, високо над морем. С леве им стране заклањаху поглед огромне литице, као на спратове, сиве, с руменим, рубиновим одсевом и потпуно голе; а с десне се пак плавило средземно море које је, чини ти се лежало веома ниско и тиме чинило у исти мах утисак и пропасти и безграничности. С узвишења на коме су били, мали рибарски чамци изгледаху као беле пегице тако, да је било тешко разликовати удаљено једрило од мухе која је кружила над пропашћу.

Госпођа Елзенова наслонила се раменом на раме Свирског, с изразом заносне чежње која не зна шта ради, а сањалачки јој је поглед блудио по огледалу морском.

А Свирски осећаше додир, топли жмарци пролазили су га од пете до главе и мишљаше да би, без Ромула и Рема, можда загрлио младу жену и привио је на груди.

Али га одмах обузе страх на мисао да би се онда устезање морало завршити и положај би био решен.

У тај мах госпођа Елзенова рече:

— Зауставите кола.

Свирски заустави кола и за часак оста ћутећи.

— Ала је овде мирно после ларме у Монте Карлу! — проговори млада удовица.

— Чујем само музику — одговори сликар — можда свирају на оклопницама у Ville Franche.

Доиста оздо допираху с времена на време загушени звуци музике ношени поветарцем који донашаше мирис поморанчина цвећа и хелиотропа. У долини се виђаху кровови разбацаних по забрежју вила скривених у чести еукалиптâ, а крај њих широке беле пеге које су градили расцветани бадеми и ружичасте пеге које је градило цвеће од бресака. Још ниже видео се модри сунцем обасјани залив Ville Franche с гомилом великих чамаца.

Живот који је врио у долини чинио је чудну противност с глухим мртвилом пустих и неплодних брегова, над којима се простирало небо без облака, мирно и провидно као стакло. Ту је нестајало свега, и све се смањивало у сред те мирне величине, и ова кола с гомилицом људи изгледала су као бубица, прилепљена уз стене, која се махнито успузала чак на ове висине.

—Овде се сасвим завршава живот — рече Свирски погледајући голо стење.

На то се госпођа Елзенова наслони још јаче на његову руку и одговори отегнутим, сањивим гласом:

— А мени се чини да овде почиње.

А Свирски до мало одговори с извесним узбуђењем:

— Можда имате право, госпођо.

И погледа је питајући. Госпођа Елзенова тако исто упре у њега очи, али их одмах затвори, као збуњена, и поред двоје деце на предњем седишту изгледала је у тај мах као девојче, чије очи не могу да поднесу први зрак љубави. Затим умукоше обоје; из долине само допираху расути звуци музике.

У то време на далеком мору, на самом уласку у залив, указа се облачак дима и у исти мах свечано и тихо расположење помути Рем који, дигнувши се нагло са седишта, узвикну:

— Tiens! Le Fohmidable!

Госпођа Елзенова немарно погледа свога млађег близанца. Жао јој би овог тренутка када је свака реч могла одлучно утицати на њену судбу.

— Реме — рече — veux-tu te taire?

— Mais, maman, c'est Fohmidable!

— Ала си несносан.

— Pouhquoi?

— Он је duhen*) али сад има право — упаде у реч Ромул — синоћ смо били у Ville Franche, (ту се обрте Свирскоме), видели сте нас на бициклима — и рекли су нам да је већ цела ескадра ту, сем „Формидабла“ који ће доћи сутра.

На то Рем одговори, снажно наглашујући сваки слог.

— Сам си duhen!...

И почеше се мувати лактовима. Госпођа Елзенова, знајући из искуства како на Свирскога утиче начин на који ова деца говоре и на које су у опште васпитана, заповеди им да буду мирна, а потом рече:

— Заповедила сам и вама и г-ну Кресовичу да говорите само пољски.

Кресович је био студент из Цириха, с почетком јектике, кога је госпођа Елзенова нашла на Ривијери и погодила за гувернера деци, пошто се упознала са Свирским, а нарочито после чувене изреке богаташа Вјадровскога: да отмене породице већ васпитавају децу као трговачке агенте.

Али је већ сиромах „Formidable“ покварио расположење осетљивоме сликару. До мало кола, шкрипећи по камењу, пођоше даље.

— Сами сте наваљивали да их поведемо — рече госпођа Елзенова слатко — ви сте према њима и сувише добри. Али овде треба доћи ноћу, кад је месечина. Хоћете ли вечерас?

*) дурень — будала.

— Кад год хоћете — одговори Свирски — али ноћас нема месечине, а и ваш ће се обед свршити сигурно доцкан.

— Истина је, — рече госпођа Елзенова — али јавите кад буде пун месец. Штета што на тај обед нисам позвала само вас.... Кад је пун месец овде мора бити дивно; ма да на оваким висинама увек добијем лупање срца. Кад бисте могли знати како ми у овом тренутку бије.... али видите ми пулс: осећа се чак и кроз рукавицу.

Кад то рече окрете шаку на којој је била дуњска рукавица тако тесна, да јој је рука изгледала као труба, и пружи је Свирском. Он је прихвати оберучке и поче гледати.

— Не — рече — не види се добро, али се може чути.

И сагнувши главу прислони ухо на дугмета од рукавице, притиште је јако на лице, затим је овлаш дотаче уснама и рече:

— Кад сам био дете, па кад бих ухватио птицу исто јој је тако срце куцало: сасвим као у ухваћене птице!

А она се осмехну скоро тужно и понови:

— .... Као у ухваћене птице....

До мало опет запита:

— А шта сте радили са ухваћеним птицама?

— Веома сам их волео; али су ми увек одлетале..

— Неваљале птице....

А сликар настављаше некако узбуђено:

— И тако је некако живот текао да сам узалуд тражио птицу која би хтела остати поред мене; па сам најзад изгубио наду.

— Не! Надајте се — одговори госпођа Елзенова.

Тада Свирски помисли да, кад је ствар почета тако давно, треба је свршити — а после нека буде шта Бог дâ. Био је у тај мах као човек који прстима затвара очи и уши да скочи у воду, али је у исти мах осећао да тако треба и да није време да се двоуми.

— Можда ће вам бити боље да се мало прошетате — рече. Кола ће поћи за нама; а сем тога моћи ћемо говорити слободније.

— Добро — одговори с резигнацијом госпођа Елзенова.

Свирски додирну штапом кочијаша, кола стадоше и они изађоше. Ромул и Рем одмах отрчаше напред и зауставише се тек на триестак корака пред њима, да са висине гледају куће у Ецу и да котрљају камење у долину. Свирски и госпођа Елзенова осташе сами. Али очевидно је и тога дана била над њима зла коб, јер пре но што би могли употребити згодну прилику, видеше како се крај Ромула и Рема заустави коњаник, који је долазио од Монака и иза кога је био по енглески обучен *groom*.

— Ово је де-Синтен — рече љутито госпођа Елзенова.

— Јесте, познајем га.

И за часак опазише пред собом коњску главу а над њом коњско лице младога де-Синтена. Овај се колебаше да ли да поздрави и да прође, али помисли да су хтели бити сами, не би водили децу, те скочи с коња и давши знак груму поче да се здрави.

— Добар дан — одговори сухо госпођа Елзенова — зар ви у ово доба јашете?

— Да. Изјутра бијем с Вилкис-бејем голубове те не могу јашити, да се не бих узбуђивао. Имам већ седам голубова више од њега. Знате ли да „Формидабл“ данас долази у Ville Franche и да сутра адмирал даје забаву на лађи.

— Видели смо кад је долазио.

— Ја сам баш ишао у Ville Franche да се видим с једним познатим официром, али је већ доцкан. Ако до-

пустите, госпођо, вратићу се с вама заједно у Монте Карло.

Госпођа Елзенова климну главом и пођоше. Синтен, љубитељ коња, поче одмах говорити о своме коњицу на коме је дошао.

— Купио сам га сад од Ваксфорда — говораше. Ваксфорд је био изгубио на trente et quarente па му је требало новаца. Играо је на inverse и шест пута узастопце доби, али се после окрете карта. (Ту се окрете коњу). Чиста ирландска крв и главу дајем да на целој Корниши нема бољега, — само га је тешко узјахати.

— Ћудљив? — запита Свирски.

— Кад се већ узјаше — као дете. На мене се већ навикао, али, на пример, не бисте га могли узјахати.

— А зашто то? —

— Немојте покушавати, или бар немојте овде, над провалом — узвикну госпођа Елзенова.

Али је Свирски већ био метнуо руку коњу на леђа и за тренут беше у седлу, без и најмањег противљења с коњске стране, који можда није био ни најмање ћудљив, а можда је појмио да на ивици провале нема смисла ни бити такав.

Коњаника и коња нестаде у галопу на завијутку.

— Ваш је коњ био сасвим миран — рече госпођа Елзенова.

Ђурађ Бранковић. Цртао г. Л. Коен.

— Што ми је врло мило, јер се овде може лако десити несрећа — и мало се побојах.

Али на лицу му се примећаваше да је збуњен, прво с тога што је прича о коњској ћудљивости изгледала као лаж, а друго што се он и Свирски нису трпели. Де-Синтен до душе никад није имао озбиљних намера према госпођи Елзеновој, али му је ипак било криво кад му је когод кварио и оне које је имао. Сем тога били су се пре неколико недеља доста озбиљно посвађали. Синтен, који је био затуцани аристократа, изјави једном на обеду код госпође Елзенове да *по његову мишљењу* човек почиње тек од барона. На то Свирски, који је тада нешто био љутит, запита: „На коју страну?“

Млади човек прими тај одговор к срцу, да се био почео саветовати са г. Вјадовским и саветником Клацким како да се влада — и тада, на своје велико чудо, дознаде да Свирски има у своме грбу митру. А необична физичка снага Свирскога и његова вештина у стрељању тако исто су помирљиво утицале на баронове живце, те свађа остаде без последица — само што је оставила у оба срца извесну мржњу. Нарочито од како је госпођа Елзенова почела одлучно да нагиње Свирскоме, ова мржња постаде сасвим платонска.

Сликар је пак осећаше силније. Нико до душе није помишљао да би се ствар могла завршити женидбом, али познаници почеше говоркати о његовој љубави према госпођи Елзеновој, и он сумњаше да га Синтен и његово друштво исмевају. Ови се истина никад не издадоше ни једном речцом, али је Свирски веровао да је тако и то га је болело, нарочито због госпође Елзенове.

Мило му дакле беше сад што је, захваљујући њи мирноћи коња, Синтен постао човек који без разлога прича неистините ствари те, вративши се, рече:

— Добар коњ; и баш за то је добар што је миран као овца.

Затим се скиде и ђаху заједно даље, у троје или боље у петоро, јер Ромул и Рем ићаху с њима. Госпођа Елзенова на велики јед Синтену, а можда и да га се отараси, поче говорити о сликарству и у опште о уметности, у чему се млади спортсмен није ни мало разумевао. Али он поче сипати сплетке из коцкарнице, при чему је честитао младој госпођи јучерашњи добитак, што је она слушала нерадо, стидећи се пред Свирским што је играла. Забуна јој се још увећа кад Ромул рече:

— *Maman*, а нама си говорила да никад не играш. Дај нам за то по наполеон, је л' да?

Она одговори као за себе:

— Тражила сам саветника Крицкога да га замолим за данас на обед, па смо се после мало забављали.

— Дај нам по наполеон! — понови Ромул,

— Или нам купи мали рулет — додаде Рем.

— Немојте бити досадни и седајмо у кола!

— До виђења, господине Синтене.

— У седам?

— У седам.

Затим се расташе и за часак се Свирски опет нађе крај лепе удовице, али сад су заузели предње седиште, да гледају сунце на заходу.

— Вели да је Монте Карло боље од Ментоне — рече удовица — али ах! како ме по некад мучи! Овај непрестани метеж, ова тишина, познанства која треба правити хтео не хтео. По некад ми дође да побегнем и да остатак зиме проведем у каквом мирном куту, где бих виђала само оне које хоћу. Које се место вама највише допада?

— Веома ми се допада Сан-Рафаел: ораси се спуштају чак до мора.

— Да, али је то далеко од Ницe — одговори тихо — а у Ници вам је атеље.

Наста кратко ћутање после кога госпођа Елзенова опет запита:

— А Антибес?

— Јес', Бога ми! Заборавио сам Антибес.

— И он је врло близу Ницe. По обеду останите дуже, разговараћемо куда бисмо побегли.

А он јој се загледа у очи и запита:

— Да ли одиста хоћете да побегнете од људи?

— Говоримо отворено, — одговори — у вашем питању осећам сумњу. Ви сумњате да говорим зато што хоћу да вам се представим боља, или бар мање површна но што сам.... И имате право да мислите тако, јер ме једнако виђате у вртлогу светском. Али ја ћу вам на то одговорити да човек често иде утврђеном стазом само зато што су га једном упутили извесним правцем.... и подноси и преко воље последице пређашњег живота. Можда, што се мене тиче, има у томе женске слабости, која без туђе помоћи не може да се одлучи — признајем.... Али то не смета да врло искрено чезнем за мирним кутом и спокојнијим животом. Нека говоре шта хоће, али ми смо као пузаве биљке које, ако не могу да се пужају у висину, пузе по земљи.... И због тога се често варају људи кад мисле да пузимо добровољно. Под тим пужењем разумем живот празан.... светски, без и једне узвишеније мисли. Али како се ја, на пример, могу од тога одбранити!... Неко моли познаника да ми га представи, затим долази у посету — а затим другу, трећу, десету... Шта да радим? Да га не зовем? Зашто?... На против! Зовем их макар само зато што се, у колико их је више код мене, у толико више узајамно потиру, и тим пре ни један не може заузети нарочити положај.

— У томе имате право — рече Свирски.

— Ви'те. Али се на тај начин ствара матица овога светскога живота из кога се сама својом снагом не могу извући, а који ме често тако мучи и тако ми је досадан да бих плакала од муке!

— Верујем вам.

— Ви треба да ми верујете, али верујте и у то, да сам боља и мање покварена него што изгледам. Кад вас обузму сумње, или кад људи буду о мени говорили рђаво, помислите: и она мора имати својих добрих страна. Ако не помислите тако, бићу врло несрећна.

— Дајем вам реч да о вама увек волим мислити најбоље.

— Тако и треба — одговори меким гласом — јер кад би баш све што је у мене добро, било још више обамрло, оживело би поново крај вас.. То много зависи од онога с ким се човек зближи.... Хтела бих нешто рећи али бојим се....

— Реците....

— Али нећете помислити да сам егзалтована, или још нешто грђе?... Не, ја нисам егзалтована. Говорим као разумна жена која утврђује само оно што одиста постоји, и мало се чуди. Ето крај вас налазим поново своју стару душу, тако мирну и ведру какву сам имала девојчицом.... А сада сам већ стара.... имам тридесет и пет година....

Свирски је гледаше ведрим и скоро љубавним погледом, затим принесе њену руку устима и рече:

— Ох, крај мене сте одиста још дете: мене је четрдесет осам — и ено моје слике!...

Показа руком сунце на заходу.

А она поче гледати онај блесак који се одбијаше у њеним зажареним очима и говораше лагано, као за себе:

— Велико, дивно, мило сунце!...

Затим наста тајац. На лица им падаше мирна, црвена светлост. Сунце је баш залазило, велико и дивно. Испод њега лаки, разбацани облачићи изгледали су као палмово цвеће и сијали су се као злато. Море крај обале беше у сенци — а даље, на пучини беше огроман сјај. У долини се јасно виђаху непомични кипариси у руменом ваздуху.

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

FATALITÀ. СУДБИНА.

ПЈЕСМЕ АДЕ НЕГРИ

СЛОБОДНО ПРЕПЈЕВАНЕ СРПСКИ

(НАСТАВАК)

XX

КОЊ АРАПСКИ

Ти канда снијеваш, кôњу без мâна,
Бескрајне просторе жарких пољâна,
Злаћени зрâк,
Чаробне опсјене пустиња врёлих,

Ох када затресеш ту гриву гýстý,
Копитом удариш у земљу пýстý
Гризући ђём,
И када зâржêш из силних пр̂сâ,

Силно ме привлаче пустаре рâвнê
И оне оазе зèленê, трâвнê,
И сýнчев жâр.
Оди да скочим на вита ти рёбра, —

И тр̂ке, скȍкове хатова смјёлих
На дани знâк.

Да јездим добијем ћефа и р̂са
Ја у тај трём.

Тако! Сад ви́пи се ка' лака зе́бра,
Добићеш да́р.

Ви́ни се из магле влажних равни́ца̂,
Бјежи од суморних људскијех ли́ца̂,
Убрзај хо̀д!
Трчећи проламај грање, а ти̏ће
Соко̀ле претичи, за то нам би̏ће
Слобода пло̀д.

Остављај јаруге, тамна ждријѐла
И баре, полѐти као стријѐла
У нови ста̂н.
Ластама подобан у хитром хо̀ду
Напријед! Напријед! Хоћу слобо̀ду,
Коњицу вра̂н!

Вечери злаћене и тихе хо̀ћу
И палме ви̏сокѐ, небо, само̀ћу,
И ноћну дра̂ж,
И пјесму арапску, што̀но се по̀јѐ
Срцима истинским, пјесмице ко̀јѐ
Не знају ла̂ж.

Похитај, Ахмеде, жудња ме го̀на̂
У пусту, за њоме душа ми бо̀на̂
Чезне и мрѐ.
Та свему пркосим када ми вје̏тар
Слободин пи̏рка̂ и њезин е̏тар
Груди ми дмѐ.

XXI

ПЈЕСМЕ МАТЕРИНЕ

Док зи̏ми ноћу би мајка ми бди̏ла,
Дјетиња глава ми слађано дре́ма;
Над иглом погнута она је ши̏ла,
Но̀јца је била не́ма.

Дивотне пјесмице, чаробне ба̂јке,
Шијући она би тада ми пје̏вала;
И још се пјесама старице ма̂јкѐ
Душа ми сјећа вре̏ла.

Тихано ноћи се на нашу стре̏ху
Дршћући од неке тајне мили̏нѐ
Спуштаху, и на́лик оне ми бје̏ху
На цјелив пун сили̏нѐ.

Ја спавах и сањах. Около мѐнѐ
Анђели играху небесно хо̀ро,
Љубљаху душицу дјеве малѐнѐ,
Тепајући јој: зо̀ро!

*

Сад више не пјеваш, мајчице лѐпа̂;
Сад беда старост ти и моју мла̀до̀ст
Немоћну ноктима својима цѐпа̂, —
Прошла је наша ра̀до̀ст.

Ти немаш радости више ни јѐднѐ,
Усишу твојијех пјесама вре́ла;
И ма да уста ти гла̀днѐ и жѐднѐ
Судбину ниси кле́ла.

Ал' ја је про̀клињѐм, с њоме се бо̀рѝм,
У прса шаљем јој стихова стре́лу,
И све је за пашу несрећу ко̀рѝм,
Познавши злост јој це́лу.

И ропћем, — ал' ми се стишају чу́ла
Чим ока твојега угледам бла́го̀ст;
Тер уздисаја ме надме гунгу́ла,
Осјетим тајну дра́го̀ст

И далнѝх спомена милину, ко̀јо̀м
Нагната полетим на твоје гру̑ди
Да ране извидам добротом тво̀јо̀м,
Које ми дају љу̑ди.

Махнем се стихова ја тада, на̂но,
И жића својега велике ме́тѐ,
Зажалим негдашње дјетињство ра̂но̀,
Пожелим да сам де́те.

Пјесмице слушати груд ми зажѐлѝ
Над мојом колевком које си нѐгда
Пјевала да ти се чедо весѐлѝ,
Зажелим доба вѐгда.

Зажудим љубити чело ти бѐло̀,
И приче слушати о својем о̀цу,
Пак онда успава̀т' уморно тѐло
На сла̀тко̀м твом крио̀цу.

XXII

И У ДНУ СМРТИ

Од вјетра лишће се у гори стре̏сâ, —
То вјетар дубрави шапуће причу, —
Вјетрова чујте вѐса!

Започе овако: бијаше прѐље...
А шума слушаше и власи своје
Стресаше сада рѐље.

*

Бијаше (рече јој) циганка нѐка̂,
Румѐна̂ усташца и̏маде она,
Коса јој бјеше мѐка.

Једном се за̂љуби̏. То бјеше пја́нство
Силено љубавно, тер она паде
Амору у пода́нство.

Чекаше драгана једа́нпут во̀ље,
Блијѐда, нијѐма чекаше дуго, —
Ал' драган ах не до̀ђе.

Ја витлах около главе јој ру̑сѐ:
„На што је живјети кад љубав умре,“
Из њених уста чу̑ се.

И доље шапат јој жубора во̀дна:
Ријѐка дјевојку мамљаше к себи,
Прилика бјеше зго̀дна.

Ах остављена си, — дјевојци вѐлѝ —
Љубав је умрла, и зар се теби
Живјети још весѐлѝ?

Млађаним тијелом уздр̀хта цу̑ра,
И стеже песницу, и с њених уста
Проклества чу се бу̑ра.

Хлађане ријеке шапат је о̀пѝ,
Са хриде наниже к валима стрмну,
Вода се над њом скло̀пѝ.

*

Тако је причао. До гу́ста гра̂ња
Горскога но̀јца се већ ено спусти.
О причи гора са̂ња̂.

Пада ли то роса, ил' гора пла̂чѐ?
И шта ли то тако дубравом хучи?
Духа ли вјетар ја̂чѐ?

Грање се не вије, нит' вјетар ду̑јѐ,
Него се јецање некакво боно
По мрачној шуми чу̑јѐ.

И шапат некакав иде низ ре́ку,
А гњевне ријечи канда се оре
У његовоме је́ку.

Умрла некаква душа у бо́лу
По мрачној дубрави ено се витла,
Походи земску до́лу.

И јеца овако сред оне та́мѐ:
Ја немам покоја, јер љубав траје
И у дну смрти са́мѐ.

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

МАЈУШНИ СВЕТОВИ

АСТРОНОМСКА СКИЦА С ЈЕДНЕ ШЕТЊЕ ПО ПРЕДЕЛИМА НЕБЕСНИХ СВЕТОВА

Драги читаоче!

Јеси ли кад год размишљао о плавом небу, звездама и небесним телима која растурена по њему дају нашим ноћима неки чаролијски изглед? Јеси ли кад год упитао о њиховим величинама и даљинама од нас? Јеси ли кад год пожелео знати шта има на њиховим површинама и какви се призори тамо збивају? Јеси ли кад год пожелео шетати мало по њихову копну и возити се по њихову океану? Јеси ли .... али на што толико набрајати? Јеси ли зажелео знати макар што год из предела небесних светова — наћи ћеш одговора у овим редовима, у којима ћу ти испричати нешто из живота мајушних небесних светова — из предела небесних лилипутанаца!

Водопад код Јајца.

Читајући макар што год из астрономије, јемачно си могао опазити, како астрономи већином рачунају са грдно великим бројевима, који надмашају сваку моћ нашега схватања. Они нам вele на пр. овако: „Сунце је 1,279,000 пута веће од наше Земље, а Сиријус је 146 ¼ пута већи од Сунца.“ Или: „Светлост прелази за једну секунду 30,000 километара, па ипак јој треба 60 година да дође са звезде „85. — Пегаза“ до нас, јер је ова звезда 3,820,000 пута даља од нас него ли Сунце. А оно је пак удаљено од нас преко 149,000,000 километара. Са граница Кумовске Сламе светлости треба 12,000 година па да до нас допре, а то је тек са граница тога система, који у целини својој према васиони није ни толико велики колико је једна инфузорија према томе систему!“

Нама свакако памет стаје кад чујемо тако што год. Огромну величину тако грдних бројева не можемо ни схватити, јер за њих на Земљи немамо ни приближног упоређења. Остављајући да о тако колосалним световима причам у другој каквој прилици, ја сам ставио у задатак овим редовима да покажу, како и астрономи доста често рачунају и са веома малим бројевима, чије величине ни кога не буне а сваки их лако може схватити — намеран сам дакле, да причам нешто о лилипутанцима у астрономији. Ти су лилипутани небесна тела, веома интресантна са својих прилика а веома малена, да би се на понекима једва могли сместити становници Балканског Полуострва, а на понекима не би могао стати ни сав српски живаљ! Један обичан пешак може тамо *неколико пута дневно обићи „око света“* и то наравно — *пешке*!

На даљини од 959 до 583 милијона километара, како кад, према положају од нас, кружи око Сунца у васиони планета, старији брат наше Земље — Јупитер. Између остале деце Сунчеве, Јупитер је — у колико нам је до сада познато — највећи, јер је 1280 пута већи од Земље.

Тај Јупитер раскошно живи у пустињи неколиких пратилаца, док се скромна наша Земља задовољава само са једним пратиоцем — Месецом.

До пре шест година знало се само за четири таква пратиоца Јупитерова, који су били обележени цифрама: 1, 2, 3, 4 према даљинама од њега. Желећи развеселити тога главнога бога, наденуше доцније овим пратиоцима имена Јупитерових љубимаца: Јо, Европа, Ганимед и Калисто. Што се тиче њихове величине, пречник најмањег од њих само је за 69 километара мањи од пречника нашега Месеца, док га пречници остала три пратиоца надмашују за 332 до 2100 километара.

Тако је било све до 9. септембра (28. августа) 1892., када је амерички астроном Бернард са Ликове Опсерваторије (у Калифорнији), а помоћу тада највећега дурбина у свету, открио још и петог пратиоца Јупитерова.

То је изненадило цео свет и интересовање о проналаску захватило је и уже и шире кругове, па је порасло још већма када се сазнаше неке појединости о величини и путањи тога пратиоца. Док је на пр. Калисто — 4. пратилац — удаљен од средишта Јупитерова на 1,907,000 километара, а Јо — 1. пратилац — на 427,000 километара (дакле је много даљи него Месец од Земље) — дотле овај 5. пратилац обилази око Јупитера на 180,000 километара од његова средишта а само на 110,000 километара од површине његове. То није ни трећина растојања Месеца од Земље!

Пошто је овај 5. пратилац тако близак главној планети, онда се већ по себи разуме да се и необичном брзином креће он око Јупитера. Кад не би било те велике брзине кретања — привлачна снага Јупитерова показала би се јачом над замајном (центрифугалном) силом пратиочевом и овај би се неминовно морао сурвати на његову површину. А кад би, пак, макар из кога било узрока центрифугална сила пратиочева била већа од привлачења Јупитерова, тада би се пратилац морао одвојити од главне своје планете па се упутити кроз васиону, док опет не би изменио своју путању према привлачењу других небесних тела у чији би домашај наишао.

Једно своје обилажење око Јупитера 5. пратилац сврши за 11 час. 57 мин. 22½ сек. А брзина му је таква, да за једну секунду пројури у правцу 26 километара, дакле не иде много спорије од наше Земље која за секунду пројури око 33 километра. Јупитер пак окрене се једаред око своје осе скоро за 10 часова (Земља за 24 часа). Последица ових двеју околности у томе је, да 5. пратилац за 6 Јупитерових дана само једном изађе и једном зађе. Кад би оптицање 5. пратиоца било спорије само за 2 сата, онда би настала једна интересантна прилика: да би се тај пратилац с једне Јупитерове стране видео непрестано и то увек на једном истом месту — док друга Јупитерова полутина не би ни знала, да тога пратиоца има. Обратно пак, с површине тога пратиоца никако се не би опажало Јупитерово обртање око осе, већ би се видео увек само један исти део његове површине.

Ну и код оваких прилика, какве већ постоје, Јупитер свакако мора представљати необичан призор становницима на томе 5. његову пратиоцу. Кад се Јупитер рађа на хоризонту тога пратиоца и кад је тек до половине своје изашао — већ захвата скоро осмину пратиочева хоризонта! А када цео изађе, тада је пречник тога Јупитерова колута 87 пута већи од месечева пречника у истој прилици! То би пак изгледало, као кад би неко небесно тело код нас захватило небо од хоризонта па до Поларе. Другим речма, простор што га тада Јупитер застире пред очима становника пратиочевих већи је 6800 пута од простора, што га пред нашим очима захвата наш пун Месец!...

Да тако чудноватe призоре у природи опише — у стању је само перо једнога Жила Верна. Ко је имао прилике да кроз веће дурбине гледа на велику и лепу планету Јупитер и његове пратиоце — тај ће бар у неколико моћи појмити, како тек становницима његова 5. пратиоца мора величанствено изгледати излазак те џиновске планете. Беле, сиве, зеленкасте, црвене и црнкасте магловите прилике, колосална вулканска избацивања на Јупитеру, сенке осталих његових пратилаца, које се једнако вуку по његовој површини: све то становницима 5. његова пратиоца свакако мора изгледати као што нам изгледа развијање и кретање облака изнад нас. А кад би они горе имали дурбин као ми, који би увећавао 6000 пута — онда би слику своје главне планете видели у такој величини, као да им је Јупитер дошао на близину од 18 километара.

За становнике овога пратиоца, наше Сунце није баш тако од интереса, јер им оно око пет пута мање изгледа него ли нама. Мањак, што га они имају у сунчевој светлости, знатно им обдан накнађује Јупитерова светлост, 6800 пута јача него ли светлост нашега Месеца. Осим овога, при сваком пратиочеву оптицању, Јупитер по један пут заклања му светлост Сунчеву, те на тај начин, пратиочеви становници имају сваког дана по једно Сунчево помрачење!

Пошто се пак поуздано може узети, да тај 5. пратилац, као год и наш Месец, увек само једну своју страну окреће главној планети, онда становници само једне половине пратиочеве увек виде Јупитера, а са оне друге стране његове — никада!

Пажљиви читалац овде ће ми јамачно приметити, да за време Сунчева помрачења не виде Јупитера ни становници те једне половине пратиочеве. Ну, поготову могу рећи, да таква напомена није толико оправдана, јер данашња посматрања Јупитерова показују, да се он још није сасвим охладио и потамнео, него да још има извесну количину своје властите светлости. Та његова светлост, до душе, није јача него ли светлост што нам је наш Месец показује на неосветљеном своме делу после мене — младог Месеца, али је ипак довољна да га становници пратиочеви могу видети и онда када им он заклања светлост Сунчеву.

Ми овде, а и до сада, једнако спомињасмо неке становнике 5. пратиоца Јупитерова. Читалац ће свакако бити радознао да сазна, какви су ти становници, какве су им прилике у којима се развијају, какве су им навике друштвене, какав им је начин живота, култура и т. д. и т. д. Да бих сасвим оправдану радозналост читалаца задовољио, ја ћу пре свега описати какве прилике владају на површини тога пратиоца, па тек онда причати о самим становницима и њихову животу. Оно истина није могућно мерити величину пречника пратиочева, јер он изгледа као светла тачкица кад се кроз дурбине посматра, а само три највећа дурбина на свету показују га као мали колут — али се ипак из његове светлости дâ прорачунати, да нам он изгледа мален као звезда 13. величине. А г. Лео Бренер, директор Опсерваторије у Манори (Лусин Пиколо), израчунао је, да 5. пратилац Јупитеров може имати у пречнику највише до 25 километара.

Кретање пратиочево је резултат узајамног привлачења између њега и Јупитера. А привлачна пак сила некога тела зависи од његове масе, а ова пак од његове густине и величине. И једно и друго је код 5. пратиоца сасвим незнатно. Густина четирију великих пратилаца Јупитерових износи само 0.17 до 0.24 део густине земљине — дакле приближно одговара густини воде. Па баш када би овај пратилац био састављен од чврстих материја, његова би привлачна сила — због тако незнатног пречника његова — била веома незнатна. Она би била тако слаба, да би сваки предмет, чим би се ма и најмање подигао од површине пратиочеве, без икаква обзира и милосрђа морао одлетети на Јупитерову површину. Замислите само ову околност, да какав љубопитљиви астроном — а астрономи су већ сви љубопитљиви! — станује на површини 5. пратиоца па да седи крај свога дурбина. Он би ту морао

бити тако миран као да седи пред фотографским апаратом. Ако би се заборавио макар и за један тренутак, па би устао на пр. да за један час навије сахатни механизам дурбина — тада би му се под за тренут један измакао испод ногу, нека невидљива сила вукла би га на више кроз ваздух а према Јупитеру, кога је баш и хтео посматрати кроз дурбин. У првој секунди одлетео би на више

слободно тело на површини 5. пратиоца може одржати да лежи на њој само дотле, док је потпуно мирно. При необично великој замајној (центрифугалној) сили пратиочевој, тело се дакле само трпи на површини му док је чврсто за њу везано као да је њен саставни део. И најмањи поремећај мира довољан је, да превлада привлачна сила Јупитерова привлачну силу пратиочеву, а резултат је те превла-

Александрйска играчица, (фотогр. снимио г. П. Јовановић).

за 193 сантиметра, а за тим — на основу закона о слободном падању — ишао би све брже и брже да би већ кроз неколико часова приспео на саму Јупитерову површину!

То је међу тим сасвим природна појава. Привлачна сила колосалне планете Јупитера тако је велика, да се

сти, да дотично тело од тренутка поремећаја подлежи једино привлачној сили Јупитеровој и њој следује. Сад нека читаоци сами процене какав је то живот, да се нико никуда не сме слободно ни помаћи с места, да мора једнако пузити по површини држећи се чврсто ње. Срећа је само у томе што тамо нема ни једнога становника, те се према

томе нико и не мучи под овако тешким околностима, као што је опет штета с друге стране, да ни једно биће тамо не ужива она ретка блага и не диви се оним величанственим призорима што их природа тамо развија, те онако обилато украшава хоризонат пратиочев!

Да читаоци нису сазнали за ове незгодне прилике на том небесном лилипутанцу, јамачно би се — по опису лепих природних појава на њему — завели и зажалили можда што им се не може дати прилика да све то могу и очима својим посматрати. Ну да би читаоци могли видети, како нису тако незгодни за обитавање сви небесни лилипутанци и, ако би још желели да се настане на коме од мајушних светова — ја бих им радије на име тога препоручио коју планетицу (астероид, планетоид). *) Ту се не морају бојати е ће и при најмањем покрету ишчезнути у неврат. Тих планетица има преко 400 на број, те читаоци могу бирати коју хоће. (НАСТАВИЋЕ СЕ)

ПРОФ. **Ј. Михајиловић.**

МИР ДУШИ

Ој, у крилу ноћи бајне
Осуле се звезде сјајне,
Ружа шири мирис мио,
А несташни ветар чио
Љубећ' росу цвеће дира;
Па где врело камен спира,
Где су дивни рукосади,
Савија се да расхлади
Вреле усне, ломне груди,
Те и у њих да пробуди
Топлу наду, осмех мио
Пре н'о би се растопио.
Ту ја будан сетан сео.
Чекам зору, данак бео.
Па у томе светом складу
Тражим лека своме јаду.
Ал' и месец веће гасне;

Трну, блéде звезде јасне;
Ноћца свија густе власи,
Славуј пева, зору гласи,
А са њоме јутро свеже —
Моме срцу све то теже!...
И када сам клонут' хтео,
И без мира и без санка,
На уснама бела данка
Осмејак се румен осу,
Па целива врело, росу,
Поља, цветне перивоје,
И блеђано чело моје.
А с оближње цркве старе,
Где побожни груди жаре,
Јекну звоно па кроз таму
Верне зове светом храму
Да их грешне на дан нови

Вишња рука благослови!...
И та јека, свет што буди,
Занихала моје груди,
Те се рука сама диже
Челу горе, небу ближе...
Прекрстих се!... А с усана,
При освитку бела дана,
Молитва ми летну лака
Вечном творцу — пут облака!...
Сад у оку неста сузе;
Једно срце огањ узе;
Чело ведрй, лице свеже
Црне мисли саме беже —
Разгони их нова нада!
Тако моја душа млада
Коју бура слама доста —
Крепка, снажна, мирна поста!...

Београд

Цветко.

СРПСКИ КОМАДИ
У К. С. НАРОДНОМ ПОЗОРИШТУ

(НАСТАВАК)

II

Питање је само може ли Позориште ове услуге чинити. Јер, најзад, лепо је да оно помаже књижевности; да узме удела у задацима које књижевност, и њему као и осталим просветним установама, у дужност ставља — али може ли то да учини? Позориште није чисто књижевна инстанција; оно има и друге своје циљеве; оно има, уз то, нарочите услове под којима живи и нарочите интересе које треба да задовољи. Оно је, (да најпре ово поменемо) и због својих прихода и иначе, упућено на публику: од ње зависи и ради ње и постоји. А хоће ли публика примити предложени репертоар, хоће ли га волети и одржавати онако као што воли и одржава друге?

Има многих који држе да неће. Видели смо да су и управе биле тога мишљења а управе су најмеродавније у овој прилици. Наша старија драма, тако гласе та мишљења *) имала је вредности у своје време; од тога времена, публика је „с дана на дан добијајући новије погледе на садашњост и прошлост и стичући свестраније знање и образовање“, учинила известан напредак и престала уживати у њој. Као што смо једанпут навели, „оно што је публици пре потресало душу, сад јој изгледа са свим хладно и немо.“ Она је постала толико интелигентна да не може да прими предложени репертоар. То се показало и пре десет петнаест година, то се мора показати и данас. Управе су и пре покушавале да васпоставе народну драму, али су наилазиле на неуспехе. Кад је 1887. године Народна Скупштина тражила да се у Позоришту више дају народни комади, онда је управа похитала да их дâ, и шта је било? За десет народних комада које је дала месеца Децембра те године, имала је „триста дуката дефицита“. И онда је управа, видећи куда то води, на томе и оставила започети покушај и стекла искуство да није увек умесно слушати глас патриотизма. Национални репертоар је неостварљив и ми смо га узалуд препоручивали. Може књижевност колико хоће молити услуге од Позоришта: кад публика од које зависи све, неће за њих да чује, Позориште их не може чинити. Узалуд може закон наређивати неговање старије националне драме: ако су се, од времена кад је закон постао, прилике тако измениле да је Позоришту немогућно да је негује, онда Позориште не може извршавати његове наредбе и не може бити одговорно за њихово невршење. Јер је, у том случају, закон крив што је тражио више но што се може дати и претпостављао оно што се доцније показало као немогућно. И кад тако ствари стоје, ми, далеко од тога да ободравамо управу да са својим данашњим покушајима истраје на корист књижевности, боље да јој светујемо да их се она окане на корист самога Позоришта.

Ово мишљење међутим, није врло тачно. Докази о неостварљивости националног репертоара, нису врло сигурни. Покушај који је раније управа чинила, не до-

*) М. П. Шапчанин, Позориште и драма, Београд 1888 стр. 17.

*) Види »Дело« свеска за Март 1899 стр. 472—476.

казује ништа. По ономе што нам је она о том покушају саопштила, нама изгледа да је ствар овако текла. Скупштина је тражила народне комаде и управа је, на врат на нос, потрчала да је задовољи. Управа сама није веровала у потребност тога репертоара: ни она, ни они који су тај репертоар с њоме изводили. Цео покушај вођен је под пресијом а такви покушаји увек пропадну. И, ако је ствар одиста овако вођена, није чудо што је и пропала. Али нека је и друкчије вођена, нас тај покушај ништа не убеђује. Управа нам не каже који су то комади које је она у поменутом месецу дала, а то је врло важно међутим. Ако су ти комади били слаби и без интереса, разумљиво је да такво увођење националног репертоара, није могло донети успеха, али је разумљиво и то да национална драма за то није крива. Има, у српској драми и ствари досадних као и ствари занимљивих: почните с овим другим ако хоћете да уведете репертоар. Треба добро одабирати при увођењу. Није никаква вештина наћи досадан репертоар, нарочито у српској драми. Најзад, нека је репертоар који је управа тога кобног месеца дала, био и добро одабран; нека је и све остало од чега успех зависи, било, и ако је то мало тешко веровати, као што треба — па ипак опит од децембра 1887. није довољан да ишта докаже, јер је у врло малим размерама био учињен. Да је опит трајао годину две дана, ми бисмо му још могли веровати. Овако, он не показује ништа. Аргументат, дакле, којим се управа послужила да докаже неостварљивост нашег репертоара, не доказује ову неостварљивост. Како је тај аргументат у исто доба једини (јер голе сумње у одзив публике не можемо сматрати као доказ) који је управа изнела у потврду свога мишљења, то и само мишљење видимо колико је основано.

Како ће публика примати предложени репертоар, то је одиста велико питање. Док се пробе у довољним размерама не учине, не можемо ништа насигурно знати. Публика често пута омане кад јој се највише надате, и обратно. Њене симпатије нису још као што треба испитане, нарочито у погледу на народне комаде, али су ипак у извесној мери показане.

И то што је показано, ево како изгледа. Малетић који је јамачно добро познавао позоришне прилике, налази да публика воли народне комаде: „извесно је, каже он, да су позоришној благајни *највише* прихода донели народни комади.“ [1]) Али Малетић је то рекао пре петнаест година а публика се од то доба изменила и доцнији подаци можда обратно тврде Да видимо. Пре пет година управа позоришна (ова иста која је и данас), извештавајући које су врсте представа најмилије публици, изјавила је ово: „По цифрама дохотка на каси може се рећи да је наша публика за ових двадесет и пет година (1869 до 1894), с малим изузетком (ове две последње речи односе се, држим, не на народне комаде него на ред у коме су поређане оне даље врсте представа), *најрадије* походила и гледала: 1. српске народне комаде, било историске било из сувременог живота; 2. и т. д.“ [2]) Али и овде се може нешто приметити, ова изјава важи само за цео рок од 25 година а не за данас. Ако је публика за ових 25 година најрадије гледала српску драму, није их за свих 25 година подједнако радо гледала. Можда их је радије гледала пре него сад и можда због тога овај податак говори тако јако у корист наше драме. Свеједно. Јер рецимо да публика наше комаде не гледа најрадије, него само радо, и нек их само гледа, па и то је доста за одржање њихово, Сем овога, имамо још података, и то за две послење сезоне. По месечним извештајима управиним за ове две сезоне [3]) међу именима комада који су у једном месецу највећи приход донели, врло често фигуришу имена српских комада. Додуше, то су комади Г. Цветића и други новији и ми ипак по овом не знамо како ће бити посећени они који су старији од ових а нама је до њих највише стало. Тек ове сезоне имали смо прве опите са старијима и другим недаваним комадима и шта смо видели? Видели смо, и то нам даје наде да ће и у будуће тако бити, да публика, у главном, долази на те комаде и да Позориште није имало никаква дефицита. Ако су, у Децембру 1887, десет српских комада донели дефицит, у Фебруару ове године опет десет комада и то у 12 представа, донели су, напротив, врло леп приход. Значи да публика још воли старије и друге српске комаде, и више сад него пре. Публика је уживала у Стеријиним комедијама (*Зла жена, Београд некад и сад, Кир Јања, Покондирена тиква*) и Трифковићевим *(Избирачица, Пола вина пола воде)* а тако и у комедијама Илије Вукићевића *(Срећа и луди, Леша була)*. Требало је само видети како свет грца од смеха. Публика је врло лепо примила и Костићеву *Гордану*, и Стеријиног *Дечанског* и чак Банову *Мериму*, и мало слабије Јакшићеву *Сеобу Србаља* и Костићева *Максима Црнојевића*. Није дошла (празничне комаде: *Хајдук Велко, Цветн, Кнез Милош* и новије: *Ивкова Слава* и др., који пролазе увек добро, не рачунам) само на Стеријина *Скендербега*, Банову *Добрилу и Миленка* и Илићеву *Јаквингу*. Није дошла; па лепо, али кад од 24 представе публика изостане само са 4, онда је то ипак врло леп успех. И после, ако и изостане, ако не прими *Скендербега* и не прими лепо *Сеобу Србаља*, зар то значи да она има право: па она није зимус дошла ни на *Дору*, ни на *Рујб Блаза* готово, ни на толике друге комаде од интереса и вредности! И, најзад, она није много ни крива: како глумци многе комаде играју и како се ми сви старамо да публика посећује Позориште, добро је што га је и овако посећивала. У осталом, код нас се још често дешава да глумци играју пред празном кућом а то је апсурдно, тога нигде нема и с тим позориште престаје бити позориште.

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

Павле Поповић.

[1]) Малетић, Грађа, стр. 852.
[2]) Поменик позоришни, стр. 25.
[3]) Дело, 1896—98.

ИЛИЈА ВУКИЋЕВИЋ
(1866.—1899.)

На првим странама својих првих бројева *Нова Искра* доноси већ две посмртне успомене. Непун је месец како су из маленог кола српских приповедача ожаљена већ два од најсвежијих и најсимпатичнијих имена његових — Илија Вукићевић и Светолик Ранковић. 5 марта ове године, први, умро је Илија Вукићевић, чију слику с неколико потеза биографије и рада доносимо у овом броју.

Илија Вукићевић родио се 3. августа 1866. у Београду. Отац, Ива Вукићевић чиновник, ожењен је био Софијом Димитријевићевом, опет чиновничком кћери и та чиновничка судбина пратила је и прве године Илијине. Отуд по очевим премештајима, Илија је већ као мали живео у Београду, у Шапцу, где је учио ниже разреде гимназије, у Врању, затим одвојен од породице у Београду, где је ушао у више разреде, у Крагујевцу, где је свршио матуру, и најзад, још као ђак, у Београду где је 1884. ступио у природно-математички одсек филозофије на Великој Школи. У избору природњачког одсека у филозофији, као и најобичније, није било нарочитих дубоких побуда, исто као што ни доцније чак стручна спрема са Велике Школе није била од већег значаја по доцнији рад Илијин. Слободан, природног духа, са својим ведрим темпераментом, Илија је у Велику Школу ушао са свом свежином, искреношћу младости. Он није осећао („већ из малена“) велики и трудни позив дубоке науке, нити су професорска судбина и стручна спрема у њој подгрејале какве крупне научарске амбиције. Али је тадањи

живот у Великој Школи био од другог значаја у Илијиној судбини.

После осамдесетих година и познате генерације данас најчувенијих и најистакнутијих јавних радника у нашој отаџбини, време живота и полета на Великој Школи трајаше још и за школовања Илијина. Ту је било опет младо, одушевљено коло; омладина бујна, радена, загрејана великим слободоумним идејама, пуна искреног патриотизма, пуна идеала и полета. У такој средини, у тој утакмици и врењу, са проширеним образовањем и критичнијим погледима, Илијин поетски темпераменат, поред своје воље и полета, добио је још један и далеко значајнији подстицај за књижевни рад, који из ђачког доба до последњих својих часова никад није прекидао. Већ у то доба, почео је Илија са својим приповеткама, које за непуне две три године од прве (хумореска *Патак*, у „Београдском Дневнику," 1886) видимо расејане по свима нашим књижевним листовима. По изласку из школе (1888) књижевни рад његов поста још обилатијим и име још познатијим. Две године проведе као предавач гимназије Врањске, одакле се по смрти очевој, који ту проживе као судија с породицом скоро десет година, врати у Београд, опет за предавача (1890). Те године одштампа он у Београду пет својих раније штампаних и растурених по листовима приповедака, под насловом *И. Вукићевић, Приповетке I.* Већ дотадањом сурадњом по књижевним листовима Вукићевић беше стекао широког гласа, а са првом збирком намењеном целокупном издању његових приповедака, изађе он пред ширу и свестранију оцену публике. Охрабрен у њој ласкавим одзивом, Вукићевић је и даље радио све обилатије и брижљивије. Није било књижевног листа коме Илија не беше сарадник; „Босанска Вила", „Преодница", „Стражилово", „Јавор", „Отаџбина", „Коло", „Бранково Коло", „Дело" и др.: све се то отимаше за који прилог Вукићевићев. И критика је примала врло симпатично сваки рад Вукићевићев. То су биле познате цветне године када после Лазе Лазаревића читаво коло млађих књижевних радника беше пошло у углед на великога учитеља. Двоје од најсрећнијих и најоригиналнијих у томе колу беху Веселиновић и Вукићевић. Данас, када су и они стекли доста, можда сувише срећних или несрећних подражавалаца, површна критика могла би се преко тих познијих утисака са копија и огрешити у своме суду.... Али у време кад они поникоше први, свежи, и сами, успех њихов беше одиста пун, одиста заслужен и велики. И. Вукићевић беше у том друштву млађи, али са својим лепим школским образовањем, својом топлином, својом нежношћу и осетљивошћу, затим неколиким крупнијим потезима, које кушаше или по инстикту беше испустио овде онде, обећаваше критици замашније ствари; отуд она биваше каткад и оштрија према њему, у колико све више очекиваше од свог љубимца. Међутим непрекидан рад, познате досадне молбе, вапаји уредника српских књижевних листова, рад по молби, наруџбини, често задихан, испрекидан, рад на бројеве, није давао времена за какву новину, веће обрте у раду, замашнији предмет, углађенију обраду, дубљу студију. У таквим приликама, и са увек скромном литерарном спремом српског књижевника, Вукићевић није се могао отргнути од свога дотадањег, према његовом силном поетском темпераменту, мало оригиналног, нешто више употребљеног, или како оштрија критика говораше похабаног манира сеоске слике и приповетке. И сам Илија виђаше добро шта му недостаје, и са пуно радости дочека једногодишње одсуство и помоћ државну ради усавршавања на страни. Већ две године пре тога (1892) положио беше професорски испит, а поласком у Швајцарску, остављаше и дужност уредника угледног часописа „Дела", коме беше један од првих покретача, највреднијих сарадника и први уредник (1894). Проведену годину у Женеви употреби Илија на изучавање француског језика и литературе, а за цело време шиљаше и даље прилоге „Делу", „Босанској Вили" и осталима. Од тог пута, угледом на најновије правце у страној нарочито француској приповетци, почиње и нови Вукићевићев рад, *бајка*, у којој он поче угледом на стране модерне радове те врсте, у фантастичном облику износити своје уметничке слике и народне мотиве. Али једногодишња студија и његова дотадања скромна обрада у већ свикнутом маниру, не беху довољне за какав нови замашнији рад, нити изабрана врста беше најсрећнија ни довољна да самим даром Вукићевићевим учини већи обрт у његову раду. Затим се он беше вратио на своју стару, и за његову увек нежну природу заморну професорску службу, и никад не имађаше сувишног времена, ни за рад, ни за одмор. Међутим његови књижевни прилози листовима беху још обилати. Те године, по доласку у Београд (1895) беше се и оженио, и изгледаше да ће у новој породичној радости стећи и новог поткрепљења у своме раду. Али већ од тада поче полако и непрестано опадати здрављем, и несрећна неврастенија, чији га знаци узнемираваху већ из ранијих дана, разораваше мало по мало и без помоћи оно ведро и отворено чело, док му иза последњих двеју година, дуге патње, несрећна умна болест, 5 марта ове године, не донесе и саму смрт.

Преглед (за овај мах прибележених) радова: 1886: **Патак** (хумореска) штампана у »Београдском Дневнику«. — 1887: **Комшије, Све сам знаш** (»Стражилово«); **Златна жица** (»Бич«, година?). — 1888: **Јемац, Прво унуче, Свој грех, Под багремом** (»Стражилово«). — 1889: **Најбољи лов** (»Јавор»); **Је ли жив?, Над гробом** (»Кзло«); **Кад није суђено** (»Босанска Вила«). — 1890: **На месечини** (»Босанска Вила«); **У новој кући** (»Отаџбина«); **Приповетке I** (Све сам знаш, Под багремом, Је ли жив? Два растанка, Подсвојче. — Последње две из »Отаџбине« за год.?). — 1891: **Неколико слика из живота једног јунака** (»Преодница«); **Граничари** (»Одјек«). — 1892: **Мала погрешка, На стражи** (»Отаџбина«). — **Искушење, Стика** (»Јавор«); **Мишко убојица** (»Стражилово«). — 1894: **Страшан сан** (»Босанска Вила«); **Горак хлеб, Рождество твоје** (»Дело»); **Срећа и људи** — шала у једном чину (»Стражилово«); **Шкрбо и Фејзула** (календар »Требевић«, година?). — 1895: **Лековит штап, Ћоса у рају** (»Б. Вила«); **Ирича о Сими Ступици и селу Врачима** (»Дело«); **Мала вила** (»Војислављева споменица«); **Проклета лепота** (»Бранково Коол«) све бајке. — 1896: **Како је Настас налбантин тражио и нашао срећу** — бајка (»Браство«); **Љута рана** (»Б. Вила«); **Ђаво и девојка** — бајка (»Бранково Коло«); **Један борац** (»Дело«); **Цар Горан** — бајка (»Зора«). — 1897: **Срце** — бајка (»Летопис Мат. Срп.«)

Од нештампаних дела остало: једна комедија у 3 чина, једна шала у 1 чину, *) фрагменти једног романа и нацрт једне слике. **т.**

Љубљана, 22 марта 1899.

Књиге Матице Словенске напокон угледаше света. Већ је некако ушло у обичај, да књиге овога завода тако радо очекиване, сваке године задоцне. Крива је тому манија Словенаца, да извесним личностима поверавају толиких и тако различитих послова, да их ови ни уз најбољу вољу не могу савесно свршавати. Књиге су ове:

1). Летопис словенске матице за лето 1898. Уредио Антон Бартел. 8-на. 350. страна. Објављени су у њем ови саставци: Иван Врховец. Мештански шпитал (Донески к културни згодовини љубљанскега места). — Др. Фр. Видиц: Некај о размерју словенских Трубарјевих списов и протестантским хрватским књигам. Писац изнаша овде на видело неке чињенице које сведоче да су хрватски протестански писци шеснаестога века своје књиге приређивали по дотичним књигама словеначких протестантских списатеља, а да су слабо преводили свето писмо с матице. — Иван Стекласа: Иван Турјашки (Auersperg) крајишки заповедник. — Иван Черник: Душевна изобразба човештва и женско вирашање. (Несрећни писац погинуо је од властите руке). Иван Врховец: Велики шенклавсики збор у Љубљани — чигав је? — Р. Перушек: Словенска библиографија. — Е. Лах: Летопис Матице словенске. Матица броји укупно 3099 чланова. 219 више него ли ланске године (265 утемељача који платише једном за свагда 50 фор. а 2810 редовних уз годишњи принос од 2 ф.). — Имовина је 34.000 ф. 83 нов., дакле 299 ф. 92 нов. више него ли прошле године.

2). Ант. Кнезова књижница. Збирка забавних и поучних списов. V. књига. м. 8-на 209 ст. У овој су књизи наштампане слике и повести Фр. К. Мешка, песме Антона Медведа и две цртице из књижевне повеснице из пера председника Фр. Левца.

*) **Лена Була**, играна први пут у Народном Позоришту 3 априла ов. г.

Прва расправља о Стреловој песми »Попотник« која је постала народном, макар да су речи преведене с немачкога језика, а мелодија позајмљена од Француза. У другој се описује значај песника Јанеза Весела Косеског пригодом његове стогодишњице.

3). Забавна књижница. XI. звезек. м. 8-на 107. ст. Јожеф Жировник описује врло спретно »Церкништко језеро«, које је на гласу ради тога, што се у различно доба године по њему плови, рибари, пасе и лови.

4). Електрика, њ е п р о и з в а ј а њ е и н у п о р а б а. Списал Иван Шубиц. в. 8-на 97—359. С овом је свеском свршено ово лепо дело.

5). Словенске народне песме. Уредил др. К. Штрекељ. Звезек I. XXIV. и 593—820. — Ову књигу приказао је уредник Ватрославу Јагићу прваку у словенској филологији. Редакција књиге је одлична, а вредност народних песама словенских оцењивао сам у једном писму ланској »Искри«.

6). Згодовина словенскога словства. IV. дел. Списал професор др. Карол Гласер. 8-на. 151. ст. Овај рад је плод огромног и савесног труда, али ипоштто не одговара захтевима литерарне повеснице, већ је само богата ризница сухих података из живота списатељâ и њихових делâ.

У последњем писму управљеном уредништву »Искре«, ја сам са неколико речи приказао новије словеначке песнике. Од оно доба изишле су три свеске песама и то: 1). *Поиевчице милему народу.* Спевал Антон Хрибар (Кориньски). У Целу тискал ин заложил Драгутин Хрибар, 1898. Скупљене песме само потврђују суд, који сам тада о њима изрекао. Лирске песме без свакога су полета а сиромашне мисли своје покушава прикрити безбројним варијацијама истога предмета. Боље су епске песме. Неке су баш лепе. Али има их врло много, а читаоцу смета одвишна, кадикада чак баналнa речитост.

2). Erotica. Зложил Иван Цанкар. У Љубљани 1899. м. 8-на 115 страна. Издавач дао је наштампати 1000 егземплара ове књиге. Данас нема ни један више на продају. Сам бискуп љубљански купио је више од 700 егземплара. Ви ћете мислити, да су то побожне песме, које кани бискуп разделити својим духовницима, богословима и ђацима. Не! Њима ће ложити неће хотећи тако забранити читање тих безбожних и бестидних песама. Допрла је и до Словенаца декаденција, па ове песме први су цветак те литерарне струје. Цанкар има лирскога талента, а поступање бискупово, учинило је да ће се већ продатих 250 егземплара ових песама читати не само од оних који су их купили, него и од десет пута толико читатеља који их узајмљују у њих. Као што је бискуп побудио само већу пажњу за песника те учинио највећу рекламу за песме његове, исто тако су претерана и она ударања у бубњеве и таламбасе, којима се Цанкар слави с друге стране. Као што рекох, лирски дар не да му се опорећи; језик и појетски облици сјајни су; врло добро уме погодити слику ситуације; а у многим песмама види се афектирана сета, а кадикад прелазе његови изрази и мење пристојности.

3). Отон Зупанчић, *Чаша опојности.* Љубљана. 1899. 8-на. 110. Ево опет један представик окултизма и мистицизма. И ове песме једни у велике хвале, други коре ради неразговетности њихове. Има и међу овим песмама неколико бисера, израза дубоког осећања и лепих слика, како 'но их Немци зову »Stimmungsbilder«. Али претежна већина њихова треба коментара, ако хоћеш да разумеш, шта песник мисли. Ако додам к томе, да је песник на многим местима напуштао чак и песничку форму, т. ј. ритам и слик, онда нека ужива читајући те песме ко може, а ја сам их оставио незадовољан.

Ове године обећа нам се, да ће изаћи дивот-издање Прешернових песама, једна нова свеска Аškерчевих балада и напокон још један свезак скупљених списа чувеног песника старијег доба, професора Стритара, који сада у Бечу живи.

Рајко Перушек.

Уз наше слике

Козак певач (сликао Брант). — Полазе ли то у бој или на весеље какво? Козаку је свеједно: ма куда ишао њега песма прати, а бој му је још и најмилије веселье! Уз њега је песма све дотле докле час не дође да је оружна звека замени; а када се сврши бој — живи ће песму наставити а погинула браћа у песми ће бити сачувана.

„Цар Никола" пароброд срп. брод. друштва (фотогр. снимио г. Ч. Антонијевић). Српско Бродарско Друштво, које је основано тек пре 6—7 година, почело је у последње време тако лепо напредовати, да ће оно у брзо постати моћан фактор за нашу привреду и трговину. Ни једна установа код нас не ужива тако леп глас као Српско Бродарско Друштво. Бродарско Друштво потпомогнуто искреним симпатијама свију патриота, разграната с дана на дан све више своје радове. Друштво данас располаже са 7 пароброда и 30 шлепова, те и ако је број овај мали, ипак реморкери Српског Бродарског Друштва »Београд« »Таково« и »Стиг« плове под Српском заставом дуж обала српске Саве све до Сиска а тихим Дунавом до Будима, преносећи за светске тргове богате производе отаџбине наше. Сем тога плове српски путнички пароброди »Делиград», »Мачва«, »Морава« и »Цар Никола II« на пруги Београд-Шабац, Београд-Радујевац и Београд-Земун.

Путнички пароброд »Цар Никола II«, чију слику у данашњем броју доносимо, сада у ред најлепших и најбољих пароброда на Дунаву. По својој елеганцији достојан је имена великог Цара Николе II. Овај путнички пароброд поручило је Бродарско Друштво код познате фирме Кристофа Рутхова у Кастелу на Рајни а машина му је из чувене фабрике Ешер Виза из Цириха; имаде 150 индицираних снага, а може се рећи да је најбржа лађа на Дунаву. »Цар Никола II« одржава везу на линији Београд-Радујевац, а недељом плови за излете од Београ. до Градишта и натраг.

Ми желимо да Српско Брод. Друштво у што краћем времену повећа свој пловни парк са још којим новим пародродом и да што пре одговори свом задатку ради којег је и основано.

Ђурађ Бранковић (цртао г. Леон Коен). Несрећни догађај из српске прошлости, како Ђурађ дочекује ослепљене синове Стевана и Гргура, износи наш сликар г. Леон Коен у овој слици са онолико маште и уживљења у сам догађај да је овај рад доиста пуно карактеристичан за његово сликање. И ако је овај рад нацрт за велику слику у бојама ипак носи у себи све стране г. Коенова представљања. Жалити је искрено што је ова слика украђена, те тако пропала за потпуну израду.

Водопад код Јајца (фотографски снимак). Историјски и археолошки знаменита престоница српских краљева Јајце лежи у Босни високо на брегу а у самом углу што га гради река Врбас и Плива која се у њ сурвава. У град се улази кроз старовечну капију близу које је и водопад чију слику доносимо у овом броју. Може се овај водопад посматрати с које му драго стране и у ма које доба, човек се мора увек дивити величанствености изгледа. Преко окомита стења у 7—8 великих слапова изручује се Плива са висине од 30 метара у Врбасове дубине. А када сунце баци своје зраке на Пливине слапове, преливају се ови у свима призматичним бојама. Лепота и величанственост овога српскога водопада мамила је до сада већ многе путнике којих се број стално увећава.

Александрийска играчица (фотогр. снимио г. П. Јовановић). Мислимо да ћемо својим читаоцима учинити задовољство доносећи овај лепи фотографски снимак Александрийске играчице. Нарочити значај за српске читаоце добија ова слика и тим што ју је снимио Србин у самој Александрији.

БИБЛИОГРАФИЈА

КЊИГЕ

1. **Где је истина?** Упућено на адресу Г. Др. Бранислава Петронијевића, од Петра С. Протића, професора. Прештампано из »Весника Српске Цркве«. — Београд, Штамп. и књиговезница Павловића и Стојановића, 1899. — 8-на, стр. 16. — Цена?

2. **Извештај** о раду обласног Дунавског »Кола Јахача Кнез Михаило« у 1898. години. — Београд Штампано у Држ. Штамп. Краљ. Србије, 1899, — 8-на, стр. 20. —

3. **Покрет срба у околини Клиса 1603. год.** По до сад необјављеним документима написао Јов. Н. Томић. (Оштампано из LV Гласа Срп. Краљ. Академије). 8-на стр. 109—125. Цена?

4. **Ђурђевско цвијеће.** Вриједној омладини убрао и скитио Радоје М. Вуксан, учитељ. Трећина чиста прихода отпада Интернату Срп. Учит. Школе у Пакрацу. У Пакрацу, штампарија Ј. Зоричића, 1899. Цијена 60 потура или 80 пара дин. — 16-на, стр. 67. —

5. **Први Мај 1899.** — Радничко Друштво. Штампарија Д. Миросављевића, Београд, 1899. — 16-на, стр. 30. — Цена 20 п. д.

6. **Ко ће као Бог?** Слика из рабацијског живота у Србији. Написао К. Т. А., учитељ. Београд, штампарија Св. Николића. 1899. — 8-на, стр. 40. Цена 0,40 дин.

„**Нова Искра**" излази 1. и 16. у месецу — Цена: на год. 16, по год. 8, четврт год. 4 дин.; ван Србије год. 10 фор. или 20 дин. у злату. — Претплата и све што се тиче администрације шаље се Парној Радик. Штампарији, Кнежев Споменик бр. 7.

Власник и уредник *Р. Ј. Одавић.* Парна Радикална Штампарија кн. спом. бр. 35.

10. БРОЈ БЕОГРАД 16. МАЈА 1899. ГОДИНЕ ГОДИНА I.

ЛАЗА ПОЛИЦАЈ

ПРИПОВЈЕТКА

Д. Ђ. ОМЧИКУСА

(НАСТАВАК)

Не би куд камо, морадох слушати Лаза, те послије по сата састави х писмо, које сам у преписци до данашњег дана сачувао, оно гласи:

Драги и мили брате!

Пишем ја теби као брату и оцу своме и поздрављам те мило и драго. Ја сам сиромах човјек и опћински редар, а људи ми све кажу, да си ти газда, да си се окућио и да ћеш брзо довести жену. Алал теби на газдинству твоме, то је Божије па твоје — али, ја одох рано у свијет, а очевина остаде не знам ни сам на коме! Отиди ти, Бога ти, до начелника нашега, и поздрави га као ћаћу мога, па га замоли да иде с тобом до претура (судца) и гледајте да продате како му драго ону ограду и њиву, а ти узми новце, па ми пошаљи што више можеш, ако си баш газда, као што људи кажу. Ја сам овде опћински заклети редар и тако ми и отпиши: Лази Х.... опћинском заклетом редару у Спљет. А сад ништа већ поздрави ми и опет, као ћаћу мога, начелника нашега и свакога ко за ме упита, а ти да си ми здраво и весело, драги и мили брате, свако од Бога добро жели ти

Јов. Ст. Поповић, српски књижевник.

ТВОЈ БРАТ
Лаза.

Као што видите, увод је величанствен, а и смислу се не може приговорити. Писмо карактерише Лазину љубав према брату и његову великодушност и доброту. Оно осим тога истиче његов понос што је опћински заклети редар и његову потребу коју би помоћу очевине отклонити хтјео, ал' нипошто братовљом штетом.

Кад с тешком муком доврших писмо, морадох му га прочитати пет шест пута. Он му се просто дивљаше и очитоваше своје задовољство као дијете какво. Не виђох га никад тако весела, тако наивна, тако блажена. „Хе, хе — отпоче он смијући се — Богме ће се Танасија чешати кад га прими, ал' реци по души, господару и љубави моја, могу ли боље и паметније и поштеније? Ето њему његово, ал' Бог и вјера она ограда и она њива обојици припадају; нек ми само призна, па ако ми ни гроша послати неће мени је девета. Имам ја окле да живим — ја сам опћински заклети редар!

Док ја затварах писмо, дотле се Лазино чело мргођаше и он ме посматраше криомице и зазорно, подбочивши се десном руком о мој ниски ћачки сто на ком лежаху цртежи из дескриптивне геометрије.

„Срамота ме што ћу да те питам, господару — отпоче он, пљуцкајући кроз зубе по сред собе: ал' не може да буде друкчије: Кажи ти мени Бога ти, који је ђаво ово у Спљету? Ево има скоро мјесец дана да сам овђе, па Бог ме убио ако ја што разумијем; ово канда нијесу крштени људи, већ све некакви Аутономаши, Хрвати, Талијани, Народњаци и враг их сам знао. Они на пијаци пркелају талијански, а они што вичу: „Живили наши!“ ни сами не знаду како говоре, као да је некакво покарање на њима. Чекај, чекај, како је оно?... Аха.... неки дан ми један рече: „А по Бога ча си се зачудил, кал да си дијавла видил!“ Што ће то рећи, кумим те Богом, какав је то језик?“ — „Ето видиш, то је хрвацки!“ одсјекох — знајући у напријед да с чакавштином нећу испливати.

„Велики их Бог убио и њих и њихов језик — надовеза Лаза. — Па да видиш, ти нијеси, може бити, ни залазио у вароше као ја, ал' ти су људи ка' мајмуни, помисли само, свима им бркови обријани, па и поповима.... Ће је још човјек без брка био. Ја бих волио да ми главу одсијеку нег да ми брк обрију!“ — „То је

још старински обичај — рекох — а попови га подрже, ваљда с тога да сами нагрђени не буду.“ — „До врага и они и таки обичаји — прихвати Лаза — а да видиш какви су им момци, све носају некакве крунице и иду увијек у цркву канда их је ђаво обладао. Немају ни уметања, ни пушака као код нас, не играју ни у колу, ни на „балоте“, не пјевају ка крштени људи, већ се у вече скупе испод ћењера па се дрече као мачке — а што се нас редара тиче, вјера и Бог, треба признати, штују нас, као редаре своје. Они што вичу „Evviva Bajamonti,“ кажу: „бујорно и бунашера“ *), а они што су за нашу опћину веле: „фаљен Исус!“ Какав Исус, убио их; канда Бог није старији! Вáљали се да Бог да они од дебеле болести.

„А што ћеш, то су обичаји“ — рекох, настојећ да се уздржим на нивоу његова разговора, одсјецајућ ријечи, само да њега више чујем.

„Обичаји, обичаји — да право велиш, ал' част им, брате, на таким обичајима. Гледао сам опет друге, оне што се по опћини вуцају и што вичу: „Ми Хрвати, Бог и Хрвати!“ па да ти право кажем, опет их некако можеш и разумјети, барем почму добро, канда српски говоре. Боже ми прости, ал' док их се више састане, због ом душо! запркелају талијански, или се дрече „ча по Бога!“ да се чисто скамениш од чуда. Неки дан у малу длаку да награјисао нијесам! Каже ми писар: Лазо, донеси ми један „жмуо!“ Какав „жмуо,“ молим ти се ка' Богу? Ја га гледам, а он ништа већ набрекује и пита „жмуо“. Не дери се ти на ме, бôлан, већ најми живинче, па на њ вичи, а ако ћеш да те послушам, питај ме крштеним језиком што ћеш, па ћу ти послужити. — Дођоше у собу неки други те гонај амо, гонај тамо, дознадох да жели чашу. Рекоше ми да ме тужио начелнику и да му овај одговорио: „Оставите ви Лазу, јер је Лаза најбољи полицај у опћини; он је јунак каквих мало има; грехота само што је Србин, ал' не мари, доћераћемо ми њега.“ Ха, ха .... господине начелниче, чекај док дођераш Лазу; није Лаза фратарско копиле, већ Србин од главе до пете. Дођеравај ти своје, да буду јунаци као Лаза, а Лаза ће умријети као што се је и родио Србин!“

„Право велиш — прихватих — ал' да ти још правије кажем, мени је за чудо што си амо и дошао.“

„Хе, хе, господару, одазва се он — све је то добро, ал' ко је знао, кумим те Богом, да у Далмацији, осим Срба, још некога има? Кад пропадосмо тамо, рекох: Хајде да се вратим у Далмацију, то је моја земља, тамо су моја браћа. Кажу ми: Дубровник је као Београд — све сами Срби, и сâм сам се родио у Книну па не чух никада за остали народ него за српски, а кад тамо, ево на што сам се намјерио! Него, кажу наши: добро је каткад и ђаволу свијећу запалити; па гле, тај удес сад на ме паде .... Да знам е се неће чета диже, тако ми Бога, сад бих главом без обзира тамо пјешке запео, ал' људи кажу све мирује, па куд ћу, јадан ти сам?“

„Да, све мирује“ — одазвах се.

„Него, реци ти мени, љубави моја — настави Лаза, сучућ десни брк и пљунув опет баш поштено на сред собе — што се теби од свег овога чини: ко нам је ближи, заклињем те Богом, коме бих ја помагао а коме ли о глави радио?... Видим ја да се нешто спрема и облачи.... Само би требало да ме ко напути на људе, па бих ја стварао чете и бунио народ. Доста је да једноме глава врци па да видиш галаме“ — и Лаза праћаше изразом и погледом ове ријечи, које ме све у већу неприлику довађаху.

„Ал' махни, Лазо, тако ти душе — одсјекох на једном — какве чете и галаме у једном мирном граду, као Сплет што је? Ми овђе немамо да тражимо ништа, а Хрвати су нам рођена и најмилија браћа; проклет био ако једном кривијем оком погледаш. Што се тако званих Аутономаша тиче, они су у мањини и пропашће сами од себе, ал' не кидиши на њих, јер није поштено сатирати слабијег од себе. У осталом има их добрих и честитих, па кад би им штету нанијео, Бог би те на оном свијету питао: Лазо, што уради, бôлан?“

Он уздахну тешко, обори руке међ' кољена и замисли се дубоко, ал' се опет скоро трже, па запита скоро очајно: „Дакле овђе нема Срба?“

„Није баш да их нема — рекох — ал' су у врло малом броју и не могу да се одазову твојим услугама, баш и кад би те услуге умјесне биле.“

„Е па што ћу онда један ти сам и жалостан до амина мога?“ — одазва се просто очајно Лаза.

„Како, што ћеш, Лазо брате? Прибери се и размисли се, па захвали Богу што си се смјестио и умúрио. Кажеш да је плаћа добра; кад си већ једном дошао, служи им поштено, држи ред и мир, а начелник нек говори што хоће; ако пак настане оно вријеме за којим ти толико чезнеш, алал ти онда и главе одсијецати!“

Лаза уздахну још једном, па разочано поче: „Аја, господару, из вас што пијите увијек у те проклете књижурине неће никад ништа бити. Док ми нијесмо знали ни читати ни писати све је ишло ка' по лоју. Да ти знаш како је живио мој покојни отац, кад је хајдуковао по книнској крајини — а сада? Свуд жандари, свуд полиција, свуд покора, а никоме добро! Кад би мој покојни отац као пандур селом прошао, сви говораху: Ено другог Краљевића Марка. А сад, ће су Краљевићи, ће су Обилићи, ће су Југовићи? Куку мени за њима до вијека!... Него, махни ти шалу на страну, господару — настави све тише Лаза примичућ се мојој столици. — Кажи ти мени само: *ено онога!*... па ћеш видити хоће ли осванути!

Пред изразом његова лица ја се просто забезекнух и ужаснух.

„Мучи, Лазо, за на вијек замукао — промуцах једва — немој о томе ни помислити, Бог те не убио, а камо ли такова што урадити!“

„Па говориш ли ти зазбиљ, господару?“ — пресјече он.

„Зазбиљ, најозбиљније — рекох му одлучно — умири се и прибери се, опет ти кажем, па ћеш сâм увидити да си срећнији. Љуби и непријатеља свога и настој да га на лијепи начин на прави пут изведеш, видићеш да се нећеш покајати.“

Он се устаде и накекери још више полицајску капу, моја га морална проповиједи бијаше разјарила.

„Ех, јадан ти сам — очепи као бјесомучан — ко би још био рекао, да ме ни моји земљаци савјетовати неће, да ће ме и они издати? Умири се.... Прибери се.... Љуби и непријатеља свога.... Ох.... А ко нас

*) Искварено од buon giorno и buona sera.

Мóда, изглед са Кадι-Кеја. Сликао г. Ст. Тодоровић.

од пет стотина година љуби? Ко нам добра жели? Нашу дјецу сијеку, наше момке на колац натичу, наша села пале, наше се жене бешчасте; а ви све то боље од мене из тих књижурина знате, па још ми тако говорите. Ох, ох!... — настави јецајући скоро — ја као ватра горим, живога ми Бога, ја бих сав свијет ужегао, ја бих пио људске крви радије нег вина, ја бих сâм себе од жалости убио!...“ Он клону и прикри лице рукама.

У напрасном ходу његов се капут на једном бијаше дигао изнад десне бедре, као да га је невидљиво ацално перо у вис потиснуло, и сада, док сјеђаше једнако придигнут остајаше.

„А што ти је то испод капута?“ — упитах га, да свратим разговор и да задовољим своју дјетињску радозналост.

Он се прену, обазрије се зазорно около себе, тури руку испод капута и извуче из џепа на гаћама дугу плетену канџију са дрвеним дршком.

„А што ће ти то Лазо, заклињем те Богом?“ упитах га сав у чуду.

„Ово је за немирне часове, љубави моја“ — прихвати он разабранијe нешто. — „Не да ми се никако обноћ спавати, па и кад нијесам у служби шуљам се по граду и вребам; то сам научио у чети, ал' овђе немаш да увребаш кога. Сабља је сувишна, па то толико, да нешто у руци имам, купио сам ову канџију с којом гонам и бијем псе и мачке; чуј само како пуца“!... — и он збиља стаде да млати по кочијашку.

Дотрча газдарица и застаде у чуду на вратима кад угледа у мојој соби полицаја.

„Љубави моја — рече јој, поздрављајући по војничку — зар си се препала? Кушао сам овђе пред господаром ову канџију, па јеси ли чула како добро пуца? — и он опали још једном. — Знаш, кад ухватиш добро кучка савијеш га по трбуху тако да се све превија. Али — прекиде он на једном — ђе је моје писмо? Сад ће брзо да затворе пошту.“

Предадох му лист, радостан донекле што нећу више одговарати на његова неумјесна питања, ал' ипак непријатно дирнут што ми тај земљак није потпуно свој, што га уз јунаштво разборитост не бијаше дотакла. Па бадава, крв није вода! „Господару — рече он, опраштајући се достојанствено — Богу, па теби — ево овако! — и дотаче се капе — ти знаш ђе сам, па ако што зажелиш намигни само! — Господарице, — настави окренув се газдарици — ја те поздрављам као мајку своју!“ — Окрену се на ђоновима, пљуну још једном, па ишчезну као вјетар у вечерњем сутону, ударајући немило дугом сабљетином о басамаке, на велико чудо и упрепашћење газдарице која живљаше мирно и осамљено као у самостану.

Послије тог састанка виђох још неколико пута по спљецким улицама Лаза полицаја који ме увијек најљубазније предусреташе и поздрављаше, а у касно доба ноћи често неопажен из далека праћаше, бојећ се можда, да ме ко путом не закине. Он се бијаше извијестио за наше виђеније људе те их такођер надгледаше и праћаше, скивајући непрестано у својој фантастичној глави завјере, мучке нападаје, издајства, крв, смрт! У кратко: он бијаше постао популаран као никакав полицај до тад у Спљету. Аутономаши дрхтаху од њега а Хрвати му се дивљаху и обожаваху га просто, опажајући, али не само у његову присуству: „Грехота да је Србин!“ Спљецки сокачки дерани, који га у хрвацко-аутономашким изгредима слијеђаху и као свог учитеља праћаху, бијаху га прозвали „Лазо хеп“ и „Лазо усташа“. Њега не љуђаху Бог зна како ти називи, а кад би га какав одважнији деран с тим именима јавно поздравио, смијуљаше се злобно Лаза и прихваћаше: „Богме мали чувај се да ти не буде управ „хеп“ ако Лаза зазбиљ устане па те шчепа.“ —

Једне нећеље пробуди ме раније нег обично служавка и навијести ми опет Лазину посјету. Премда још у постељи, наредих јој да га унутра пусти.

С читавим нарамком цвијећа ступи Лаза у моју собу смијешећ се блажено.

„Не могу ти, брате и љубави моја, остати ама ни пô трена — рече он журно — ево, само да ти ово предам, па збогом!“

Ја ванредно волим цвијеће, ал' ми у том тренутку не паде ни на памет да му се дивим нагађајући окле је и зашто је ту у толикој множини?

„Али што је и окле је то, ако Бога знадеш?“ — запитах га онако успаван.

„А ево цвијеће, као што видиш, љубави моја — одазва се он. Видио сам те ја неки дан, бôлан, како се с „младом“ разговараш, па сам одмах помислио, да јој не би жао било кад би је цвијећем даривао. Не разумијем ти се ја у те ваше лацманске пркеланије, али опет виђох што ђаво хоће и воли; ево накити је, господару, па кад је накитиш, не заборави ни свог Лазе“ — па то рекав, просу читав нарамак што по наслоњачи, што по патосу.

Захвалих му најусрдније, па надовезах: „Али што је требало толико, заклињем те Богом?“

„Па нек ти буде за мјесец дана — рече он — тури га у видро или у каблину, па је сваку вече можеш обрадовати.“

„А ђе си га убрао, молим ти се?“ — запитах.

„Е да.... још ћу га брати — осјече он — Био сам ноћас у опћинској башти, па ми, брате, крв ударила у главу. Што ту то цвијеће стоји? помислио сам: боље да га поклоним господару да с њим дарива младу. Извадио сам сабљу и тако сам ти ево ово покупио.“

„А зар не знаш да се то не смије радити?“ опријех.

„Е.... не смије! растегну он — вала нек' ко дође да ми то забрани у оно доба, па ћеш чути како је прошао! Е.... мој соколе, да сам ја пазио на све што се смије и не смије, не би ми ни глава на рамену била.... Али, збогом!“ — прекиде он и отрча као вјетар оставив и моја и кућња врата отворена широм.

(свршиће се)

ВЕЧЕ НА СЕЛУ

Слушам поточић како жубори
И како славуј у лугу пева,
Слушам како ветрић шумори,
И љуља класје плодних усева;
Гледам где ноћ нечујно слази,
А врело сунце за брег залази!
Природа трома и расејана....
Седим и гледам даљине плаве,
А дух се маша небеских страна —
И чека звезде да се појаве....

1895. г. **Сокољанин.**

У ЖУПНОМЕ ПРИМОРЈУ

— НОВЕЛА —

ХЕНРИК СЈЕНКЈЕВИЧ

(НАСТАВАК)

II

Гости, које је позвала госпођа Елзенова, скупише се у седам часова у вече у Hotel de Paris. Дадоше им засебан салон, са једним салончићем, у коме ће по обеду пити каву. Госпођа је, истина, звала на „обед без церемоније“, али мушкарци, знајући шта то значи, дођоше у фраковима, са белим машнама, а она сама пак појави се у ружичастој, изрезаној хаљини, с једним великим набором остраг, од врха до дна. Изгледала је свежа и млада. Лица је била ситног, мале главе, а тиме је поглавито и занела Свирског кад се с њом упознао. Округла јој плећа била су, на местима где су се помаљала из хаљине, бела и прозрачна као бисер, а међутим су јој руке, од рамена до лаката, биле ружичасте и као подбуле. Али то је само увећавало утисак њихове наготе. У опште је од ње бијла веселост, добро расположење и онај неодређени блесак, који се налази код жена кад осећају да су срећне.

У мају. Сликао *В. Мецлер.*

Од званица, сем Свирског и де-Синтена, дошао је стари саветник Клацки са синовцем Зигмунтом, младим племићем, не баш вештим али одважним, који је био и сувише изразно упиљио очи у госпођу Елзенову, и који није то умео да сакрије; даље кнез Валерије Пожецки, човек својих четрдесет година, ћелав, широка лица и ћошкасте лубање, као у Астека; богати и пакосни господин Вјадровски, ималац рудника нафте у Галицији, а у исти мах љубитељ уметности и уметник дилетант, — и најзад Кресович, студент и привремени учитељ Ромула и Рема, кога је госпођа Елзенова позвала, јер је Свирски волео његово фанатично лице.

Младој је госпођи ишло увек, а тим пре сад, о то, да има свој, као што сама говораше, „интелектуални“ салон. Па ипак не могаше у почетку одвратити разговор од месних сплетака и догађаја у коцкарници, коју Вјадровски назва „словенштином“, доказујући да се тамо више чују словенски језици но сви остали. Вјадровски је у опште проводио време у Монте Карлу, исмевајући своје земљаке и осталу њихову млађу браћу. Био му је то коњиц на коме је галопирао без одмора. Одмах дакле поче причати како је пре неколико дана у „Cercle de la Mediterranée“ у шест сати остало само седморо, и сви словенског порекла.

— Такви се већ рађамо — рече обрћући се домаћици. — Свуда, вй'те, госпођо, људи броје: девет, десет, једанаест, дванаест, и т. д. али ће сваки прави словенин и нехотице рећи: девет, десет, пуб, дама, краљ .... Јес' Бога ми!... На Корнишу долази језгро нашега друштва, а овде им цеде сржи.

На то кнез Валерије, онај са ћошкастом лубањом, изјави тоном човека који открива незнане истине, да је свака страст, кад прелази границе, убитачна, али да у „Cercle de la Mediterranée“ долазе многе одличне особе, с којима је вредно и корисно упознати се. Свуда се може служити отаџбини. Ето он је тамо, пре три дана, наишао на Енглеза, пријатеља Чамберленова, који га је испитивао о нашем стању, и он му је на посетници описао економско и политичко стање, положај у опште, а нарочито друштвене аспирације. Та ће посетница сигурно доћи до руку, ако не Чамберленових, који није овде, а оно Сализберијевих, што ће бити још боље. А сигурно ће се наћи са Сализберијем и на забави, коју ће дати француски адмирал — и на којој ће цео Формидабл бити осветљен à giorno електриком.

Кресович, који је био не само јектичав, него и човек из другог табора, и који је мрзио овај сталеж у коме је као учитељ Ромула и Рема морао да се креће, кад чу за посетницу поче врћати иронично и у исти мах пакосно као хијена, али госпођа Елзенова, да би одвратила од њега пажњу, рече:

— Овде опет људи причају чуда. Ја сам чула да ће цео пут од Ницце па чак до Марсеља бити осветљен електриком.

— Такав је план спремао инжињер Диклô — рече Свирски — али је умр̃о пре неколико месеци. То је био тако занесен електротехничар, да је, чини ми се, тестаментом наредио да му гроб буде осветљен електриком.

— Онда — рече Вјадровски — треба да му на гробу буде натпис: „Вечни мир подај му, Господе, а електрична светлост нека му светли на веки веков, амин!“

Али га стари саветник Клацки нападе, што се шали с озбиљним стварима које нису за шалу; затим поче нападати целу Ривијеру. Све је то ништарија, почев од људи па до ствари. Свуда, бајаги, „грофови, маркизи и виконти,“ а овамо се мораш добро чувати да ти ко не придигне махраму. Што се тиче угодности — исто ти је. У његову канцеларију у Вјепшовискама стало би пет оваких њумеза, какве су му дали у хотелу. Послали га лекари у Ницу на свеж ваздух, а Promenade des Anglais смрди као

краковско двориште. Бога ми смрди! његов сестрић Зигмунт може посведочити.

Али Зигмунту у мало очи не испадоше колико се загледао у рамена госпође Елзенове, па није ни слушао шта се говори.

— Преселите се, господине саветниче, у Бордигијеру, — рече Свирски — талијанско је ђубре бар уметничко, а француско — просто и гадно.

— Па и ви инак станујете у Ници?

— Јер с оне стране Вентимиље не бих нашао радионице. У осталом, ако се будем селио, пре ћу отићи на противну страну — у Антиб.

То рекавши, погледа у госпођу Елзенову, која се осмехну кутовима усана и спусти очи.

Мало после, сигурно желећи окренути разговор на уметност, поче говорити о изложби код Румпелмајера и о новим сликама, које је гледала пре два дана, и које је француски новинар Краус, који ју је пратио, назвао импресионистичко-декадентским. На то Вјадровски диже виљушку у вис и запита тоном Пирона:

— Шта су у опште декаденти?

— С извесног гледишта — одговори Свирски — то су људи, који више воле разне зачине, којима се уметност зачињава, него ли саму уметност.

Кнез Пожецки се пак осећао уврежен оним, што је стари Клацки говорио о „маркизима, грофовима и викоптима“. Чак и лопови, који долазе овамо, припадају вишој класи лопова, и не задовољавају се крађом цепних марама. Овде се наилази на лопове у великом стилу. Али осим њих долази све што је у свету најплеменитије и најбогатије; а што су пак богаташи овде на равној нози с господским родом — то је баш добро, нека се свет дотерује! Господин Клацки требало би да прочита „Idylle tragique“ па би се уверио да се овде, осим подозривих, налазе и највише „друштвене сфере“ — „баш онаке, каке ћемо наћи на Формидаблу, који ће овом приликом бити осветљен à giorno електриком.“

Пожецки је сигурно заборавио да је вест о осветљењу Формидабла изнео још мало пре на јавност. С тога сад не постаде предмет разговора оно, него се поче говорити о „Idylle tragique“. Млади Клацки, говорећи о јунаку тога романа, примети да је „ономе тако и требало“ — али да је био глуп, одричући се женске ради пријатеља, и да он, Клацки, не би то учинио ни ради десет пријатеља, па ни ради рођеног брата „јер братство за братство, ама сирење за паре!“ — Али му Вјадровски преузе глас, јер су му француски романи, које је гутао, били други коњиц на коме је јурио по ауторима и њиховим делима, те показивао своју велику вештину.

— Што ме ужасно једи, — рече — то је она продаја обојених лисица под праве. Ако су та господа реалисте, нека пишу истину. Јесте ли видели њихове јунакиње?! — Прво се почиње трагедија, добро! — госпођа се бори сама са собом, „копрца се“ ужасно кроз целу прву половину романа, а ја, Бога ми! од прве знам шта ће бити и како ће се завршити. Како је то досадно, и колико се пута већ понављало! Ја немам ништа противу „шаренперкй“, нити велим да немају право да уђу у књижевност, само нека ми не дају „шаренперка“ под трагичне весталке. Ала ми је и трагедија, кад знам да је та раздерана душа имала љубавникй и пре трагедије, а имаће их и после трагедије .... Опет ће се копрцати као и пре, и све ће се свршити онако исто. Колика је то лаж, оскудица моралности, оскудица осећања за истину, како је то завртање глава! И кад се помисли да ми то читамо, да ту робу примамо као добру, оне будоарске комедије као драму — и да се све то схвата озбиљно!... На тај се начин уништава разлика између поштене и јавне женске, и тражи се да у друштво имају право да уђу и кукавице које немају својих гнездâ. Сем тога, така француска позлата лепи се на наше лутке и оне тек чине чуда, под заштитом таких аутора!... Ни начела, ни карактера, ни осећања дужности — ничега, сем лажних аспирација и лажног позирања на психолошку загонетку!

Вјадровски је био и сувише интелигентан да не би разумео да, говорећи овако, у неколико осуђује госпођу Елзенову, али је то био човек сасвим пакостан — говорио је дакле овако нарочито. Госпођа је Елзенова слушала његове речи са у толико већим незадовољством, у колико је било у њима више истине. Свирскога обузе силна жеља да одговори оштро, али појми да не сме узимати као да се речи Вјадровскога односе ма на кога, те више вољаше да узме ствар с друге стране.

— Мени је увек у француским романима падало у очи нешто друго — рече — а нарочито што је то свет неоткйња. На другим местима, где се двоје љубе, законито или незаконито, последица везе бива дете, — а тамо нико нема деце. Како је то чудновато! Изгледа да оној господи, што пишу романе, ни на ум не пада да љубав може не остати некажњена.

— Како друштво, така и књижевност — одговори стари Клацки. Та познато је да се народ у Француској смањује. У вишим круговима дете — то је нешто врло ретко!

— Mais c'est plus commode et plus elégant — упаде Синтен.

Али Кресович, који је врчао још пре, рече сад:

— Књижевност ситих беспосличара, која мора пропасти с њима.

— Шта велите? — упита Синтен.

— Велим: књижевност ситих беспосличара.

А Пожецки опет пронађе Америку:

— Сваки сталеж има своје дужности и своја уживања — рече. Ја имам две страсти: политику и фотографију.

Међутим се обед ближио крају — а четврт часа доцније сви пређоше у оближњи салон, на каву. Госпођа Елзенова запали врло танку цигару и, заваливши се комотно у фотељи, пребаци ногу преко ноге. Мислила је да се извесна немарност мора допадати Свирском, као уметнику и мало циганину. А како је међутим била малога раста и нешто поширa у бедрима, беше јој се сукња подигла сувише високо. Млади Клацки на мах просу пали-дрвца, и поче их купити тако дуго, да га стриц, саветник, неприметно муну у слабину и шану му љутито:

— Шта ти је? Знаш ли где си?

А млади племић исправи се и одшану:

— То је баш оно, што не знам.

Госпођа је Елзенова из искуства знала да мушкарци, чак и добро одгајени, кад им се само укаже згодна прилика, постају грубијани, особито према жени без заштите. Сада до душе није приметила покрет младога Клацкога, али видевши његов немарни и скоро цинични осмејак, којим је одговорио стрицу, била је сигурна да говори о њој. И у срцу осети презрење према целом овом друштву, сем Свирскога и Кресовича, о коме је сумњала да је, при свој својој социјалној мржњи према женама њеногa круга, заљубљен у њу. Али је у мало не доведе до несвести Вјадровски, јер изгледаше да се одлучио да јој, за оно што је појео и попио, загорчи сваку кашичицу каве и сваки тренутак. Говорио је у опште о женскима, не прелазећи границе пристојности, па инак је на дну његових речи био не само цинизам, него и пуно алузија на карактер госпође Елзенове и њен положај у друштву, просто увредљивих и за њу необично непријатних, — нарочито због Свирскога, који је у исти мах и патио и љутио се.

Због тога јој спаде камен са срца кад се гости разиђоше и кад остаде сам сликар.

Илија Станојевић, члан кр. срп. нар. позоришта (фотогр. снимио г. М. Јовановић, двор. фотограф).
као Ђир Таса (»Четири милиона рубаља«), Родан (»Х. Колумб«), Иоп Коста (»П. К.«), Џин (»Чича Самуило«) и Касио (»Ј. Цезар«).

— Ух!! — узвикну, дубоко одишући — имам почетак мигрене, и ни сама не знам шта се са мном догађа!

— Заморили су вас?

— Да, да — и још више него заморили!...

— Зашто их зовете?

А она, као да не влада више собом, приближи му се као у грозници:

— Седите и не мичите се! Не знам.... можда ћу пропасти у вашим очима, али мени је то потребно као лек.... Ево овако!... За тренут само овако остати крај учтива човека!... Овако!...

Кад то изговори, седе крај њега и, метнувши главу на његово раме, зажмури....

— Само мало овако!... мало само!

И на једанпут јој се трепавице обилато оросише, и поче метати прст на уста, дајући му тиме знак да не говори ништа, и да јој допусти да остане тако.

Њега то јако дирну, јер је увек, кад види женске сузе, мекшао као восак. Поверење, што показа према њему, дирну га и испуни му срце слатким осећањем.

— Останите, госпођо, увек крај мене, дајте ми право на себе.

Госпођа Елзенова не одговори, само јој из очију лијаху крупне сузе.

— Будите моја — понови Свирски.

Она му пребаци руку на друго раме и привi се уза њ, као што се дете привија уз мајку.

А Свирски, пригнув се, пољуби је у чело, затим јој поче пољупцима брисати сузе с очију — и постепено га обузимаше пламен: до мало је узе у своја атлетска наручја, притиште је из све снаге на груди и поче тражити својим уснама њене.

Али она поче да се брани:

— Не! Не! — говораше задихана... — Ти ниси као остали.... Доцније!... Не! Немој.... Смилуј се!

Свирски је држаше у наручју, завађену натраг. У тај мах био је баш као и остали, али на срећу госпође Елзенове, одмах по њеним речима, чу се тихо куцање на вратима. — У исти мах одскочише једно од другог.

— Ко је? — запита госпођа Елзенова оштро.

На вратима се појави намрштено лице Кресовичево.

— Молим за опроштај — рече на претрг — Ромул кашље, можда је и грозничав.... мислио сам да треба да вам јавим.

Свирски се диже.

— Треба ли ићи лекару?

Али се госпођа Елзенова већ беше прибрала.

— Хвала, господине, — рече — ако устреба, послаћемо кога из хотела, али прво морам видети дете.... Хвала! А сад морам ићи — дакле до сутра!... Хвала!

Рекавши то, пружи му руку, коју он принесе устима.

— До сутра — и сваки дан. До виђења!

Госпођа Елзенова, оставши на само с Кресовичем, погледа га охоло.

— Шта је Ромулу?

Он постаде још блеђи но обично и одговори скоро набусито:

— Ништа.

— Шта то значи?...

— То значи да.... отерајте ме, госпођо, јер — побеснећу!

И окренув се у месту — оде. Госпођа Елзенова стајаше за тренутак с мућама гнева у очима и намрштена, али јој се мало по мало чело поче разведравати. Имала је пуних тридесет и пет година, и опет ово беше нови доказ, да јој се дражима нико не може опрети.

Приђе огледалу, као да тражи у њему потврду овоме мишљењу,

А Свирски се враћао у празном вагону у Ницу. миришући непрестано руке, које су мирисале на хелиотроп. Био је узбуђен, али срећан — и крв му јураше у главу, кад год би увукао задах омиљенога мириса госпође Елзенове.

(наставиће се)

FATALITÀ. СУДБИНА.

ПЛЕСМЕ АДЕ НЕГРИ

СЛОБОДНО ПРЕПЈЕВАНЕ СРПСКИ

(наставак)

XXIII

з а ш т о?

I.

Једноме имаде двадесет љетâ,
Пјесник је, лијеп је, силно ме вòлй;
С његових усана уху ми шêтâ
Пјесма му, и јêци њезини тмòли.

Он, силан крилима пјесничког лéта,
Када ме за поклон срдашца мòлй
Збуни се, Аморов ланац му смêтâ,
И сýзâ силèство досада прòлй.

Преда мном почешће молећи клéчй,
Будућност и славу пред моје нòге
Полаже, и нема довољно рéчй
Да каже те своје жртвице мнòгê;
Ал' у мом срдашцу глас му не јéчй,
Тер одзив не чује душе ми стрòгê.

II.

Други је суморан, чела је хòла,
Покрети његови хладни су, крýти,
Пунан је поноса мушкога пòла,
Силено љуби ме и ако да њýтй;

Види се, витез је из добра кòла.
Из огња ипак је већ више пýтй
Прхнула до мене душа му гòлâ,
Из огња што му се йз ока жýтй.

Почешће кадано сунашце сјёдâ
Љубави његове силена клйца
Узàврй, и он ме укочен глёдâ.

Тада ми срдашца затрепти жйца,
К њему би летнуло, и ако прёдâ,
Баш као на мамац плашљива птйца.

XXIV

з â т к а

Ћивтински свијете, пун богатýнâ,
И њихних онијех трбуха слâвнйх,
И гадних и ситних земских рачýнâ,
И дјевојака јâвнйх;
Пунан је поноса мушкога пòла,
Силено љуби ме и ако да њýтй;

Види се, витез је из добра кòла.
Из огња ипак је већ више пýтй
Прхнула до мене душа му гòлâ,
Из огња што му се йз ока жýтй.

Почешће кадано сунашце сјёдâ
Љубави његове силена клйца
Узàврй, и он ме укочен глёдâ.

Тада ми срдашца затрепти жйца,
К њему би летнуло, и ако прёдâ,
Баш као на мамац плашљива птйца.

XXIV

з â т к а

Ћивтински свијете, пун богатýнâ,
И њихних онијех трбуха слâвнйх,
И гадних и ситних земских рачýнâ,
И дјевојака јâвнйх;
Свијете, у којем госпође првê
У цркви швалере траже, у кòмê
Браковòлом и пљачка свуда се стрвê,
А нáђе нам се лòмê, —
Ти дакле то желиш, свијете гáднй,
Да презрем идеал због тебе гњйла;
Ти дакле то кушаш, кепецу јáднй,
Подсјећи моја крйла!

Ти зеваш, ја пјевам; пузиш, ја лéтйм;
Ти лажеш, уједаш, и ја те мрзйм;
Ти лежиш, ја ходим сврхама свéтйм
Кораком својим брзйм.

Људи су у теби гује и гýске:
Лукави невјеште замкама лòвê;
С тог летим из твоје клйјети ўскê
Куда ме судба зòвê.

Ја летим звјездама, свјетлости хòћу,
И ма да слаба сам и мала мýха,
Шибаћу себичност и твоју злòћу
Камџијом свога дýха.

Жељна сам сунца и дугине призме,
И што сте ви људи скептици вечи,
Тим жешће ваше ћу ја скептицизме
Ножима стиха сјећи.

XXV

ЗДРАВО, ЈУНАЦИ!

Мислим на џинове с мотиком снажне,
Којино, пркосећ' пљуску и сунцу,
Отимљу препуклој од суше земљи
Залогај хљеба.

На дјеце с будаком окоште мислим
Руднике, тамнике, штоно сијекý,
И који ў тмини уморно дашћу,
И неодморно.

Потмула тутњава ено се зачу,
Озго се сводови сруше тешкй,
Ломљава, тмуша је, и само смртна
Чује се писка.

Потоњим напором ипак је бријег
Просјечен, и пара побједна ено
Избија на другој страни планине
Здрављена сунцем.

Мислим на дјецове научне што им
Истине грозница мозгове тресе;
На воће, патнике, свјетини који
На борбу трубе.

На борце дјелима строшене, који
Незнани умиру мислим, и тада
Из грла мога се пролама поклич:
Јунаци, здраво!

*

Здравствујте прсине голе, гвоздене,
Сурова тијела, крјепке мишице
Из радионица; истрајте мушки
У раду тешком.

Здравствујте сви који живите радом,
За свето начело његово мрете
Радећи мислима, мотиком, брадвом,
Храбрени борци!

Разне ми утваре кроз душу иду,
Блиједе радинце видим у мраку,
И лађе што тону под ударцима
Бијесне буре.

Увелу дјечицу, главе сиједе,
Тијела саката, мршава лица,
Видим и жалосну, безбројну целу
Народну руљу.

И чујем далеку хуку гласова,
Ударце чекића, мача и маља,
Па тијем глоботом ја занесена
Слободна пјевам.

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

Ја тебе то пјевам, о породице
Ти људска *што радиш*. Бори се, надај,
И не одмарај се никада, јера
Живот је кратак.

На твоје невоље и на бездушне
Трутове, који ти сисају крвцу,
Гле, божји спушта се бесмртни поглед
У зраку сунца.

XXVI

ОН ИПАК!

(Преиначена)

Рекох му: „Одлази! Никада тебе
Не љубих. Мир ми харш.
Нигда ти не мислим предати себе.“
Он рече на то: „варш!“

Ја рекох: „ако га љубим, о Боже,
Нек ме са земље смажеш!“
А њему: „зар стена љубити можеш?“
Он рече на то: „лажеш!“ —

„Ти залуд улажеш сву своју снагу,
И срце моје мољш;
Ја тебе не волим, — одлази к врагу!“
Он рече на то: „вољш!“ —

„Сам себе на мржњу и отпор буни
Речима мојим грубиш,
И мене са срца својега скруни.“
Он рече: „ја те љубим.“

МАЈУШНИ СВЕТОВИ

АСТРОНОМСКА СКИЦА С ЈЕДНЕ ШЕТЊЕ ПО ПРЕДЕЛИМА НЕБЕСНИХ СВЕТОВА

(НАСТАВАК)

Једна од најмањих планетица зове се Русија, која је откривена 1883. год. Она је још мања, него ли и 5. пратилац Јупитеров, јер јој пречник износи само 20 километара. По томе њена површина захвата само 1260 квадратних километара, а то је толико, да се ту једва може сместити наш Косанички срез из топличког округа! Када би „Русија“ била сасвим шупља, могло би у њој стати само 4200 кубних метара. То је толика величина, да би се од наше земље могло изрезати на 259 милијона таквих светова, а од самог нашег месеца 5 милијона. Обим је „Русије“ око 63 километра тако, да обичан пешак може обићи тај „свет“ у наоколо рахат за 13 сати!

Кад узмемо, да „Русија“ има исту густину као и наша земља, онда тежа на њеној површини износи само $^1/_{600}$ део теже земљине. Читатељка на пр. коју би опис побудио да се мало прошета до ове Русије, ако при поласку тежи 60 килограма, тамо, на Русији осећаће се много лакшом него ли на земљи — јер ће тамо бити тешка само 100 грама!

Ако би обичном својом снагом хтела поћи један корак напред, та ће снага њена тамо на Русији бити толика, да ће кренути за пуних 440 метара: толики ће јој корак бити!

Ако би из несташлука, тамо у пољској свежини, хтела прескакати какве предмете и то не јаче, но колико би јој снаге на земљи требало да скочи за пола метра — тамо би са том снагом њен скок био толики, да би скочила на брег од 300 метара висине! А ако би хтела потрчати мало по пољу — онда би се и најлакши њени кораци претворили у право летење тамо на Русији, јер би 130 таквих корака већ били довољни, да се око целог тог света — око целе Русије — обиђе једанпут! Је л' те да је то леп излет?!

Или, ако поштована читатељка радо игра лопте, па је на земљи баца у вис својом снагом за 10 метара, онда би јој лопта тамо на Русији отишла у вис 6 километра, а теориски требало би тада лопти на 20 секунада да се поново врати у њене руке. Ја овде рекох „теориски“ за то, што се, у ствари, лопта не би више никако вратила на Русију, јер би на тој даљини већ измакла из домашаја Русијине теже. На тај би начин лопта морала продужити пут кроз васиону као самостално тело. И какав астроном на Русији свакако би је спазио кроз свој дурбин како лети кроз простор, те би је објавио као какав „ново откривени планетоид“!

Ну у простору планетоида има и већих и мањих од Русије. Тако је на пр. планетоид Цибела по површини својој колико наша Краљевина Србија; око ње се пешке може обићи, свуда унаоколо, за 6 дана 7 часова 22 и по мин. путујући дневно по 12 часова, а велосипедом и за непун један дан! —

Планетоид „Флора“ захвата по својој површини простора колико наши окрузи: ваљевски, крагујевачки, крајински, крушевачки, моравски, подрински, нишки, пожаревачки, руднички, тимочки и врањски укупно, дакле

скоро колико је имала простора кнежевина Србија пре српско-турског рата. А по обиму своме Флора је толика, да је обичан пешак може обићи за 5 дана 1 час 49 мин.

Планетоид „Аурора“ има толико простора да се на њој једва могу сместити укупно наши окрузи: подрински, ваљевски, ужички, подунавски, крагујевачки, руднички, моравски и тимочки, а може се цео тај свет обићи за 4 дана 9 часова и 48 минута!

Планетоид „Викторија“ по простору је колико наши окрузи: крајински, пожаревачки, моравски, тимочки, нишки, пиротски, крушевачки и топлички. Пут око овог света свршује се за 4 дана 7 часова и 12 мин.!

Планетоид „Аустрија“ већ спада међу мање планетоиде. На тој Аустрији, горе, једва би се могли сместити наши окрузи: врањски, топлички, крушевачки и нишки. Пут око целе те Аустрије свршује се рахат за 3 дана 1 час 36 минута. Паробродом....!.... када би га још и тамо имали, па би га терали оном брзином којом плове по Дунаву и Сави — цело то путовање свршило би се за око 5 часова. Толико је велика Аустрија!

Мали планетоид „Истрија“ има таман толико простора, да се једва на њој може сместити пожаревачки округ, а може се обићи „око света“ за 1 дан 10 часова и 36 минута. Ето лепог предела за излете!

А мали планетоид „Дикена“ једва може имати само толико простора, да се на њој сместе срезови пољанички и пчињски, а путовање се око ње свршује рахат за 12 часова!

Наш ресавски срез таман се може сместити — на три планетоида! Међу овима је „Стефанија“ толика, да се сва може обићи у наоколо за 9 часова 24 минута, „Дејанира“ за 7 часова, а најмања од свих „Агатеја“ за свега 5 и по часова! И ко не мари пешачити много, тај би се ипак решио, код оваких прилика, да обиђе пешке цео свет — Агатеје, Дејанире или Стефаније!

Па и нова планета „Ерас“ између Земље и Марса, *) и ако је према Сунцу у истоме рангу као и колосалне планете Јупитер, Сатурн, Уран, Нептун, а тако исто и Меркур, Венера, Земља, Марс — ипак по величини површине једва може дати простора за наш крагујевачки округ, а може се рахат обићи за 1 дан и 5 часова!

Читаоцу могу ове описане околности изгледати веома чудноватe, али их ја могу уверити да су још чудноватије прилике на површини Марсових пратилаца. И они су откривени у најновије доба.

Амерички астроном Хал, када је радио на онда највећем дурбину (у Вашингтону) открио је 11. и 17. августа 1877. две ситне светле тачке, које се показаше као пратиоци Марсови и добише име Дејмос и Фобос. То су најситнија небесна тела за која се данас зна. Пречник једнога је 8.$_4$ а друга 9.$_5$ километара. За то се они и виде само кроз велике дурбине.

Да се задржимо мало код Дејмоса. Према величини његова пречника, површина му захвата на 220 квадр. километара, а то је толико, да се па њему не може сместити ни наш најмањи срез — трнавски (окр. рудничког). Ну то би још и могло бити којекако, када би сав Дејмос био од суве земље. Али, ако би на њему било још и воде онако обилато као на Земљи т. ј. са 72%, онда би на суву земљу дошло само 61 квадр. килом. а ту би се по простору једва могао сместити Београд са најужом својом околином! Узмемо ли даље, да се сва та Дејмосова земља може обделавати, онда би се — према приликама на нашој земљи — тамо могло исхранити највише 2400 становника!

И ови јадни Дејмосови становници такође се не би смели покретати, да не би одлетели у ваздух или се сурвали на Марсову површину! А то из оних истих разлога, које смо видели код 5. Јупитерова пратиоца. Макар да Марс има пречник 6745 кил. (према 143,757 километ. Јупитерова пречника), ипак он према своме пратиоцу Дејмосу изгледа као слон према комарцу.

(свршиће се)

Царинарски инљар (по фотографији).

*) Види »Дело«, свеска за март 1899, стр. 472—476.

ДОК У МИРУ ТИХОМ....

Док у миру тихом из рањених груди
Молитва се диже, што покоја тражи;
Док се срце крепи, док се нада буди
Да сликама сјајним боле поублажи,

Јад лебди и кружи дотле у висини,
На крилима мрачним диже се и лёта,
И злобно се смеје у немој тишини
Сновима и нади заморена света....

Ниш. **Љубомир Н. Симић.**

СРПСКИ КОМАДИ

У К. С. НАРОДНОМ ПОЗОРИШТУ

(НАСТАВАК)

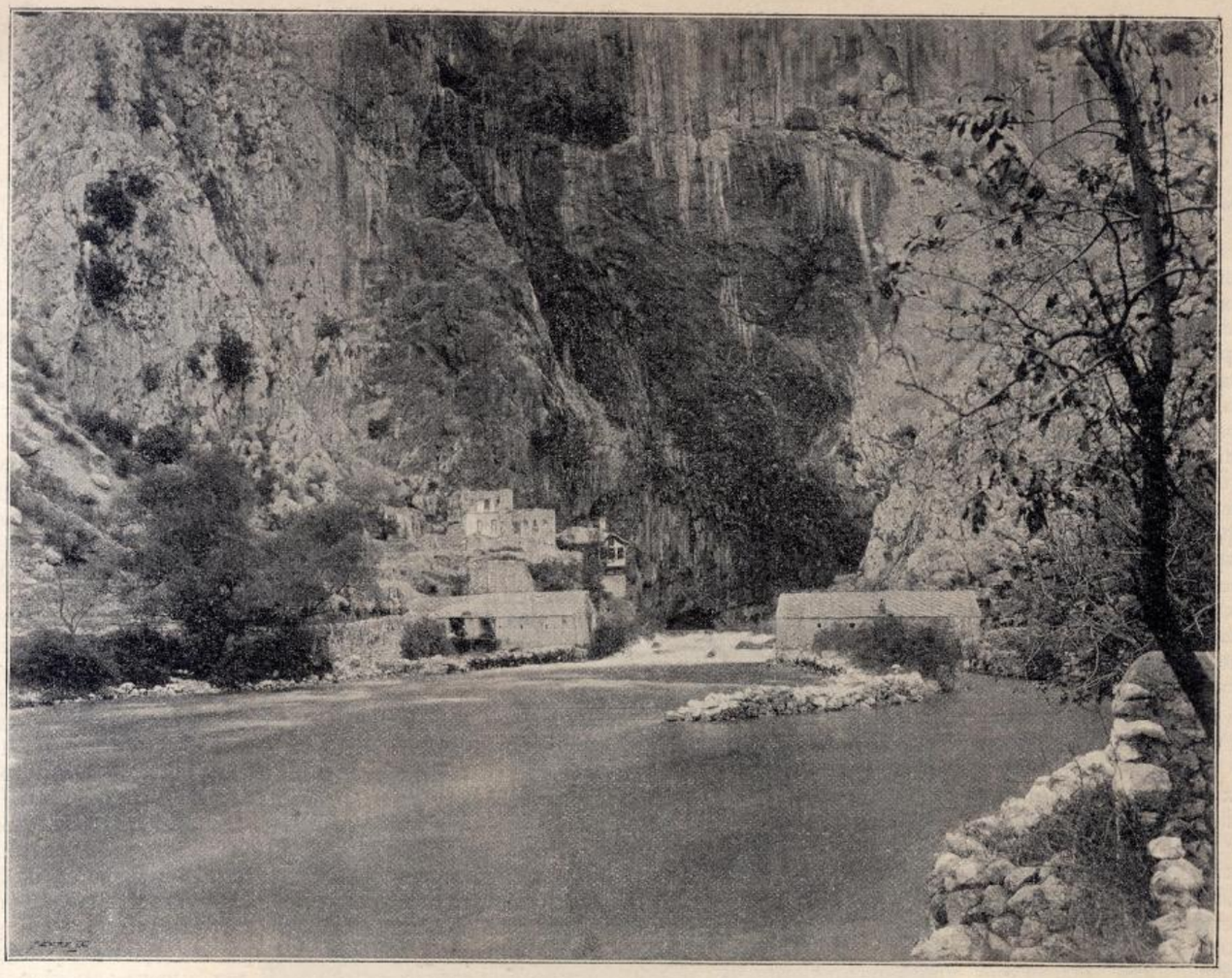
Али, да оставимо то, главно је да су овогодишњи опити с националним репертоаром успели и да ми у њима имамо један непосредан доказ да публика овај репертоар одиста прима. И тај је доказ довољан. У овим опитима ми имамо праву пробу нашег репертоара, ону која довољно илуструје одзив публике према њему. Јер ти су опити, супротно оним ранијим, изведени у довољно широким размерама; они су трајали дуго, од Октобра до Маја; они, дакле, обухватају, можемо рећи, целу једну позоришну сезону и представљају прву годину, једну пуну годину дакле, систематичног давања народних комада. И како је та година добро прошла, то се показало да је национални репертоар остварљив; да је закон са својим одредбама савремен и уместан и да је пут којим је Позориште у последње време пошло, пут добар и који не иде на штету Позоришта. И онда је наше питање решено, и Позориште за које смо се бојали да, као установа која није чисто књижевна, можда неће моћи примити један програм сувише књижеван, показало се да је у стању да га прими и да учини оне услуге које књижевност од њега тражи.

Само, наше питање ипак није решено. Ако се на делу показало да је национални репертоар остварљив и да није сигурно оно што су најмеродавнији до сада тврдили, ипак закључак који смо донели, остаје мало преран и пренагљен. Ми смо га донели само по овој години. Ове године, међутим, дат је, ипак, мали број српских комада и обухваћен мали круг наших писаца, и опит је онда недовољан да закључимо тако сигурно. Ако су неки комади досад добро прошли, ко зна да ли ће они и даље пролазити и, што је важније, да ли ће проћи и остали? А осталих, нарочито, има, видели смо, много више него ових. Целокупан репертоар много је већи него овај који је до сада примљен. Хоће ли, међутим, публика примити, у главном и као и досад, и тај целокупни репертоар? Хоће ли се, најпре, покушаји који су ове године почети, моћи наставити и до године, и даље. И хоће ли се, напослетку, успети да се кроз позоришни репертоар у главном изведе, и чак и утврди, цео преглед националне драме? То је, ето, главно питање наше.

Питање одиста главно али питање времена. За данас оно још нема одговора. Док немамо сигурне чињенице у рукама, не можемо сигурно ни решавати ствари. Док се пробе с целим, или бар довољним репертоаром не учине, не можемо донети коначно мишљење о могућном одзиву публике. Нека, дакле, управа продужи своје пробе и тиме нам да прилике да решимо ствар. Али како је, ради одбране народног репертоара, нужно већ и сад дубље познати ствари, то је потребно решавати их и без довољних непосредних доказа, и тражити и само по досадашњем искуству сигурне знаке по којима се и за даље може закључивати. Потребно је, а у исто доба и могућно је, и по овоме како се публика зимус и иначе одазивала, испитивати укус и тежње њене и закључивати о њеном могућном расположењу према националном репертоару. И, улазећи у то испитивање, ми се овом приликом користимо да у исто доба покажемо ону меру у којој народни репертоар може бити примљен, и начин на који он то може бити, и сметње на које он може наићи, како нас не би когод криво разумео и наше схватање Позоришта као једнострано означио.

Расположење публике према националном репертоару, немојмо се варати, одиста није повољно. Кад човек из ближе погледа како је, на које је, и на коју је врсту српских комада публика зимус и иначе долазила, он види да је, према различним врстама комада, био и различан одзив публике. Публика је, на пример, то смо већ могли видети, долазила на комедије, на све које су зимус дате, и забављала се цело време гледајући их. То значи да ће се те комедије и одржати на репертоару. И не само те, него и друге, од истих писаца (Стерија, Трифковић и др.) а које нису сад даване: оне су, познато је, исте привлачности које и прве. Публика је, даље, долазила и иначе на наше комедије: успех писаца као што су Округић, М. Глишић и Б. Нушић, довољно је познат. И према томе, према тако осведоченим симпатијама наше публике за наше комедије, ми се можемо донекле надати да ће она примити и остале писце ове врсте (Игњатовић, Д. Брзак, М. Савић; више их, у осталом, готово и нема), неке боље, неке горе, према интересу који су кадри изазвати. Комедија ће се, дакле, и то целокупна комедија наша, у главном добро примати и тај је део нашег репертоара по свој прилици осигуран.

Само, на несрећу, комедија је мали део репертоара. Оно што је најчешће у српској драми, то су трагедије, драме историске или по народној песми, једном речју „комади из народне прошлости“. Тих комада има тако претежан број да се питање о примању националнога репертоара готово своди на питање о примању њихову. Ако ови комади не нађу одзива код публике, може се готово сматрати да је национални репертоар пропао. А да ли ће га наћи? Сумњамо јако, према овом што смо видели. Наравно, ми не можемо говорити о писцима чије комаде из разлога раније поменутих, нисмо имали прилике да видимо у Позоришту (Ј. Суботић, М. Јовановић, М. Поповић, М. Шапчанин и др.), али према успеху што су га зимус имали остали, не мање вредни писци (Стерија, Ван, Л. Костић, Јакшић, Д. Илић) и то са својим важнијим комадима, ми можемо већ погађати да се лепши изглед ни онима не указује. Јер, кад независно од успеха који је целокупни народни репертоар зимус имао, ценимо само успех писаца „комада из народне прошлости“, јасно је, и сви који разумеју позоришне прилике признаће, да је он, зимус, био готово никакав. И сад, кад се ставим на гледиште да ценим тај успех према апсолутној вредности датих комада, ја ћу, код већине и да га разумем; али како, у овој прилици, оно није умесно и како је нужно ставити се само на гледиште публике, то ће ми, кад то покушам, ствари постајати мање јасне. Јер публика која дође на *Мериму*, може доћи и на *Добрилу и Миленка*, и која редовно долази на *Немању* могла је тако исто доћи и на *Јакшину*, драму са не мање ефеката и „бурних“ сцена, а нарочито кад се ова сад први пут после пет година давала. И, ако мислите да ја овим публику потцењујем и да она уме боље да разликује ствари, повиснимо њено гледиште, признајмо јој да она каткад зна да цени литерарну вредност писаца и посматрајмо ствари према њеном литерарнијем схватању ових. И како ћемо онда разумети њен зимушњи одзив? Разумемо што је дошла више на *Гордану* него на *Максима Црнојевића*, који је одавна на репертоару. Разумемо и то што није дошла на *Скендербега*. Стеријине су драме тако мало цењене у публици и тако изједначене са драмама осталих наших писаца, о којима такође не влада лепо мишљење, да се публика бојала да у њима не нађе ону исту количину задовољства коју налази у осталим, у Бановим, на пример. И то ће јамачно тако исто бити, са више разлога у осталом, и кад Позориште буде давало Суботића, М. Јовановића, итд. Наравно како смо се сви бринули да тачно разазнамо вредности ових писаца и како су се, нарочито управе позоришне трудиле да им одаду цену коју заслужују, тако је и високо оно мишљење које публика о њима има. Публика се држи својих једном стечених предубеђења, и устеже се доћи на ове комаде онако како долази на остале комаде који се први пут дају. Она се, с разлогом или не, управља према мишљењу које има о писцима и како то мишљење није повољно по ове, тако ни њихов репертоар нема пријема код ње. И ја, дакле, разумем што није дошла на овај Сте-

Извор Буне у Херцеговини (по фотографији).

ријин комад. Али што је онако мало дошла на Јакшићеву *Сеобу Србаља*, то никако не могу да разумем. Бар је Јакшић песник који ужива пуне симпатије њене. Од свију писаца чије смо комаде раније предложили, публика, ван сваке сумње, њега највише воли. То је једини наш драмски песник коме је публика из поштовања подигла споменик. И, ваљда зато, она редовно сваки дан и изађе на Калимегдан да његов споменик гледа, и, задовољна и блажена од тога, она се толико заборави да задоцни доћи у Позориште да гледа његова дела. А његова су дела, то ћете чути да та иста публика у пролазу поред његова споменика са убеђењем каже: *споменик јачи од туча*, итд. И сад, кад публика не дође да види ни комаде свега најдражег песника, чак ни онда кад се ови, први пут од како постоји Позориште, у њему дају, онда зацело узрок овој појави не лежи само у томе што публика не воли наше писце, него што не воли овакве њихове комаде, не воли трагедију и историску драму српску.

И није само српска драма коју публика не воли. Она не воли ни стране комаде те врсте. Још, кад се дају Шекспирове драме, публика, од некуд и не зна се зашто, и дође каткад, али нека се, што у осталом ретко бива, дâ *Федра*, *Клавиго*, *Фијескова завера*, *Емилија Галоти* или која друга класична драма из репертоара којим наше Позориште располаже, да видите како нико неће доћи на представу. То је одавна опажено, то су и саме управе јавно признавале и нама није потребно да то нарочито примерима поткрепљујемо. Публика, дакле, неће да дође на такве комаде ни кад су ови класични, од неоспорне вредности и признати од целога света. И то је та публика која је толико интелигентна да не може да прими национални репертоар. И, даље, није ни класична драма једина коју она не воли Та иста публика која има тако модеран укус да не може да гледа ону застарелу и преживелу драмску врсту којој класична драма припада, не гледа (сетимо се како је зимус *Дору* гледала) ни модерну драму. Та иста публика, и то опет не кажем ја него су и то саме управе признавале, не долази ни на драме Сардуове ове врсте, ни Ожијерове, Димине, нити кога било другог модерног писца од вредности, па ма како да су драме пуне драмских ситуација и осталога што је потребно да се баш у позоришту гледају. Јер наша публика, која је, од оног времена кад су наши старији писци писали драме па до данас, успела као што су управе тврдиле да добије, „новије погледе на садашњост и прошлост и да стече свестраније знање и образовање“, дошла је до тога да не воли ни један озбиљан комад и да је не занима ни једна драма од вредности.

Ја не знам и не могу да кажем, а ко се осећа способан нека каже, коначну и исцрпну реч о нашој публици, али држим да нам и ово што смо до сад навели, даје права да сигурно закључимо како њен укус није развијен. И не само ови, него и други знаци казују то исто. Посматрајте само на каквим се местима једног шаљивог комада публика смеје, па ћете видети да ли је досадашњи наш закључак нетачан. А посматрајте још које је личности у једном озбиљном комаду највише занимају па ћете видети да су њене симпатије најпре на страни комичних личности, на страни подсмевача и обешењака у комаду и да су јој буфонске улоге милије од „карактерних.“ То су међутим, симпатије човека који још није успео да воли оно што је озбиљно, отмено, племенито.

И то показује још једну црту публике наиме извесну фриволност њену, која је данас нарочито карактерише. Некада су се управе тужиле само на примитиван укус публике, данас се може и на њену фриволност нотужити. Некада, ако публика није волела финију драму бар је драму волела, али данас она тражи лаке шале, комаде с певањем, оперете итд. Да ли је то дошло услед појачаног страног елемента у позоришној публици; или услед тога што је ова криво схватила извесне тачне идеје о драми и Позоришту, које су случајно, у последње време, дошле до ње; или је, напослетку, то стара особина њена која је, потпомагана многим повољним околностима и подржавана и од саме управе, остала и до данас — не знам; доста то да публика претпоставља стварима од вредности, ствари лакше и неозбиљније и тражи да јој Позориште такве и пружа. Она и не сматра Позориште као озбиљну установу. Забава коју она од њега тражи, стоји често ниже од оне коју једна озбиљна установа може да дâ. У њеним очима, Позориште је један локал за забаву као што су и остали наши, само мало отменији. Она дође у Позориште не зато што се она интересује за драму, него онако тек, кад, после вечере, не зна шта да ради, често кад јој огаде три пут гледани програми осталих локала.

И то вам је стална позоришна публика. А она друга која с врéмена на време долази, ни та се за репертоар много не интересује. Њу највише глумци занимају. Кад страни глумци гостују, сви потрче да их виде и онде само због глумаца гледају и комад. И такво стање публике је жалосно и врло жалосно, и стање Позоришта је болесно, репертоар који предлажемо наравно, нема никаквих услова у њему. То је истина, до душе, али је истина и то да не само што национални репертоар нема публике, него је нема никакав озбиљан репертоар.

Како ће Позориште, међутим, успети да овај репертоар одржи, то ћемо, ако нисмо досада злоупотребили стрпљење читалаца, видети у идућем броју.

(наставиће се)

Павле Поповић.

Јован Стерија Поповић родио се 1. јануара 1806., у Вршцу. Отац му, Стерија, беше трговац, и кад једном посрну имањем извади Јована из школе и намисли да и њега учини трговцем. Али је овај више волео књигу но трговину, те га отац врати у школу. Свршив ту, у Вршцу, четири разреда гимназије, оде на Реторику и Поезију у Темишвар, у које ђаковање пада први књижевни рад и штампање познатог му спева Сл е з и Б о л г а р и ј е (Будим 1825), потом на Филозофију у Пешту и најзад на правни факултет у Кезмарк. После свршених права, од 1830.—36., живљаше у Вршцу, где предаваше у приватној полугимназији латински језик. Наставничку службу наследила је адвокатура, коју опет напусти 1840., и на позив из Србије, дође у Београд, где поста професором права у тадањем Лицеуму (1840.—42.), а потом начелником у Попечитељству Просвете. Ту, у Београду, поред књижевног рада, пада и благотворан Стеријин рад на оснивању Друштва Српске Словесности (Срп. Учено Друштво), рад на школским реформама, чији је закон од 1844. сав написан руком Стеријином, рад на оснивању Српског Музеја (1844.) и т. д. 1848. због неких несугласица политичких напусти звање начелника, врати се у Вршац, где се ожени. и живљаше врло скромно до смрти своје 25. фебруара 1856. год.

Ј. Ст. Поповић је једно од најистакнутијих имена новије српске књижевности: радио је на д р а м и где је у српском позоришту познат свима и свакоме, и где је још и данас п р в и и по старини и по вредности; на поезији, где је свима генерацијама познато његово топло српско Д а в о р ј е, а затим и на другим литерарним и научним, филолошким, историским, естетичним, правним, школским и другим различним списима, од којих је још врло велики број неиздан и потпуно публици непознат. О драмским делима наћи ће читаоци у чланцима г. Павла Поповића (»Н. Искра«): затим, о поезији и драми, у мало застарелој али пажљиво израђеној расправи г. Јована Ристића (Гласник 8), у предговору Д а в о р ј у г. Љ. Стојановића (3 књ. С. Књ. З.), и биографијама В. Малетића (Подунавка 1856) и г. М. Миличевића (Поменик).

Мода — и з г л е д с а К а д и-К е ј а (сликао г. Ст. Т о д о р о в и ћ). М о д а је јевропски крај у непосредној цариградској близини. Подигнут је на азијској обали, а наш га је уметник г. Ст. Тодоровић снимио кичицом при сунчеву заласку.

У мају (с л и к а о В. М е н ц л е р). — Хајне пева:

За заносних мајских дана,
Кад пупољци цвасти стану,
Сред срца ми раздрагана
Жар љубавни махом плану.

За заносних мајских дана
Кад се птичја песма ори —
Поверих јој узрок рана,
Поверих јој шта ме мори!

Илија Станојевић. И овом сликом испуњујемо обећање публици да ћемо поред чланака доносити и слике репертоара и глумаца Нар. Позоришта. Илија Станојевић, или како је већ и најширој публици познат својим фамилијарним Ч и ч а И л и ј а, један је од најомиљенијих његових чланова. И. Станојевић је глумац карактерних, нарочито комичних улога, а довољно је да поред поменутих подсетимо читаоце на његова Јага (»Отело«), Калчу (»Ивкова Слава«), Годена (»Год. кћери«), Шампалија (»Корњача«; и све могуће нијансе фриволних стараца неће наћи ни на највећим позорницама достојнијег представљача), М. Агрипу (»Кориолан«), Пух-Бах-а (»Микадо«), Циганина, Полонија и т. д. Њему ће остати захвални нарочито исти који се радују најновијим успесима старог српског репертоара, коме је и Чича Илија својом леном игром улио доста живота (Срета чизмар, Штанцика, Кир Јања).

Цариградски пијар (н о ф о т о г р а ф и ј и). Од уличних цариградских типова врло се често виђа пијар, каквога слику доносимо у овом броју. Занимљиво је што је и у Цариграду, као и у нашем Београду, највећи број пијара српске народности из наше Македоније и Старе Србије.

Извор реке Буне. — У Херцеговини, у близини града Благаја извире из подножја окомитих стена река Буна. Мисли се да је она продужење реке Заломске која протиче кроз Гацко Поље, а која на 20 километара од Благаја понире у Невесињском Пољу ударајући својим током у брегове. Народ прича како је некад неки пастир из Невесиња бацио свој штап у Заломску, а отац му, воденичар у Благају, извадио га из реке Буне. Покушај са штапом пређе сада и на бегове овце. Т. ј. син је свакога дана клао по овцу, бацао је у Заломску, а отац му вадио је из Буне. Најзад паде и бегу у очи да му нестаје оваца, али се пастир бранаше да их вуци нападају и кољу. Бег обрати већу пажњу и ухвати једног дана пастира баш када је заклану овцу спуштао у Заломску. Како је морао бити изненађен воденичар, када место овце извуче леш свог убијеног сина!

Тековине Народног Музеја прошле 1898. године.

Збирке своје допуњава Народни Музеј куповинама и поклонима. При куповинама узима од понуђених му на откуп ствари оно, што по својој историској, културној или израдилачкој, техничкој вредности, приликује збиркама његовим. Поклоне не бира, но прима захвално све што му се донесе; а обично поклони и заслужују да се у Музеју чувају. Нису пак све године од реда обилне нити понудама одабраних ствари, нити поклонима од веће и веће вредности. Но свакад понуде превазилазе могућност музејског буџета, те се често по гдекоја старина не може да купи, и одлази за то на страну. Незгоде при понудама има често у томе, што Музеј у оном времену, кад му се понуде учине, нема потребног новца за куповање.

Прошла 1898. година дала је Народном Музеју како неколико одабраних куповина, тако и неколико одабраних поклона.

Из извештаја, који је Чувар Народног Музеја поднео у своје време Госп. Министру Просвете и Српској Краљевској Академији сазнаје се између осталог, да је Музеј за етнографску збирку своју куповином прибавио: лепо од мрке чоје, а црним гајатаном крашени хаљетак, минтан, и: Призрена; даље антерију једну од свиле проткане златном жицом; црногорско женско одело; лепо број свилом и златом везених пешкира, чаршава, чеврета и других тканина; сребрне пафте; сребрне старинске токе нађене у околини Пирота и један ручник, покривало главе, искићено многим ситним сребрним новцима, из околине Београда. На оделу и пешкирима има градива за сазнавање народне и занатске орнаментике, у којој се цене поједини облици, склоп њихов у шаре и склад у бојама.

Обликом својим, израдом, оковом и другим украсом, одликују се неки купљени ништољи и пушке; а ређе је величине купљен златан римски прстен са каменом на ком је изрезан Фаун са гроздом у руци за којим руке пружа мали Амор. Око ликова размештене су нека писмена. Прстен је тај нађен у селу Горјанима, у округу ужичком, а на месту које се зове: Римско Гробље.

У збирку својих слика уврстио је Музеј куповином два рада г. Марка Мурата сликара. Најпре његову већу слику »Конавока пошла на воду«, па његову мању »Срби сељаци пред црквом Св. Влаха« у Дубровнику. Те две слике заступају у Музеју модерни схватај и пластичку технику у сликарству, заступају начин извођења на платну, прозван: en plein air.

Више је од етнографске но од уметничке вредности слика негдашње Батал-џамије у Београду, — рад свештеника Арсенијевића у Панчеву. Рађена је у оном времену кад у околини џамије још није било ни једне веће куће.

Занимљива је по цртежу своме и по изради својој, јамачно у Св. Гори рађена, икона Цара Константина и Царице Јелене. На мозајички сложеној плочи од седефских комадића, урезан је на црњен лик светитеља, украс и натпис.

Куповином је прошле године постао својина Народног Музеја и лепо пластички рад г. Роксандића: »Роб«. Саливен је од гипса на бронзован.

Поред ових, најглавнијих ствари од разне врсте и вредности, које се поименце наводе, Музеј је прошле године куповинама корисно допуњавао своје збирке: посуђа, накита, новаца, оружја с прибором, црквених ствари, римског камења с натписима и литографија.

Међу одличнијим поклонима прво место заузимају слике на платну рађене. Најстарија је међу њима повећа слика »Морска бура« од холандског сликара Lieve Verschuier-a, из XVII. века, коју је поклонио г. Oelsner, конзул венецујелски у Амстердаму. Величином својом — јер је преко два и по метара дугачка — надмашује остале слика »Бекство Богородице у Мисир«, рад и поклон г. E. Uhl-a сликара у Минхену. Више се нас тичу по постојању своме слике које је поклонио г. Др. Вл. Николић, адвокат у Земуну, а то су неколико икона његова покојног оца Лазара Николића, и лик сликара Данила, рад сликара Уроша Предића. Исти је господин Музеју поклонио још и рад један од француског сликара J. Desmarais-a. Слика је рађена 1792. године у Риму и представља опроштај римског војсковође Регулуса са породицом својом, јер се својевољно опет враћа Картагињанима као заробљеник њихов.

Од велике је вредности поклон г. Петра Николића, трговца у Загребу, слика »Таковски устанак«, рад сликара Паје Јовановића; а цењен је, као портре, дар госпође Цане Млад. Ненадовићке, лик Јелене, жене Карађорђеве, а рад сликара Јована Поповића, од год. 1841.

Није велик, али је поучљив поклон г. Ивана Козлића, инжињера Министарства Грађевина, јер је преисторискога доба и нађен код Љубовије.

За етнолошки одељак поклонио је г. Љуб. Стојановић, професор Велике Школе преко двадесет комада шараних ускршњих јаја из Ужица, а госп. Јово Матовић у Сан-Франциску више бојених фотографија кинеских и јапанских жена и девојака.

Из крајњих, противположених времена римске државе, јесу два знатна и цењена поклона. Један је збирка римских, бакрених, ливених новаца — асова — из првог доба кад је у Римљана новац постао опште средство за размену; а други је комад уметничког, резаног рада из доба кад је римска царевина већ приближавала се крају своме.

Збирку асова поклонио је г. Ј. В. учитељ, а другу, од уметничке вредности старину римску — комад камеја — поклонио је, преко начелства среза јасеничког, Миладин Јеленић, тежак у Кусатку.

Камеја је изрезан на ахатској плочи и представља борбу неког римског императора са варварима. Камеја је одломак од веће плоче која је могла мерити, док је цела била, у дужину тридесет и два, а у ширину тридесет сантиметара. Камеја нађен је у њиви »Лесковац« код Кусатка.

У збирку оружја дошла су поклоном два ништоља и сабља војводе Марка Штитарца. Ништољи су прости и велики, — кубурлије, — а сабља има сребром оковане ножнице. То оружје поклонила је госпођа Ката Штитарчевића, удовица Стевана, сина Марка Штитарца.

Остали поклони, од мање вредности но ови нарочито поменути, јесу разни бакрени, сребрни и златни новци, и бронзане и камене римске старине.

Тако је Народни Музеј прошле године, које куповинама које поклонима могао допуњавати све врсте збирака својих. На одређивању старина, на описивању њихову, на склапању каталога, као и на уређивању Музеја, на спремању ормана, столова и других потреба за подесно излагање музејских ствари, радило се колико је могуће било за сад једном само лицу раднику у Музеју, чувару његову.

Музеј, како је данас уређен, још није отворен за јавно и шире посећење. Походити га могу поједина лица и омања друштва. А неограничени јавни приступ у Музеј објавиће се чим буду спремљени сви још потребни ормани и столови; чим буду све изложене ствари склоњене под стакло, јер их још има које леже без заклона по столовима; чим се удеси патос музејски, да прашина, донесена обућом посетилаца не може да штети предмете музејске, и чим се удеси довољан надзор по просторијама Музеја.

Да се све ово што пре постигне, на томе се ради; но успех у томе веома много зависи од разних неповољних ванмузејских прилика, које посло у Музеју отежавају и успоравају.

Поступно се пак те неприлике савлађују и Музеј мало по мало добија изнутра облик какав имају и страни, слични му заводи.

В.

НАУКА

Насељеност слива реке Млаве. На основу мерења површина речних сливова, која сам извршио на специјалној карти Краљевине Србије — размера 1:75.000 — у друштву са г. П. Јовановићем — а помоћу статистичких података о попису становништва у Србији од 31. дец. 1895. год., изнашао сам насељеност наше отаџбине по речним сливовима На овом месту објављиваћу само резултате тога мога рада о појединим рекама, а потпуна антропогеографска студија »Насељеност у Србији по речним сливовима« изићи ће доцније.

Почињем Млавом с тога, што је то једна од најинтереснијих река у Србији. Она извире на ј.з. страни од градића Жагубице. Извор јој је читаво језерце, које народ у околини назива Врелом. Одмах од извора Млава је јака река. Све су њене притоке богате водом и живе преко целе године. Од десних су најважније Витовница и Тисница, а од левих: Чокордин, Бусур и Крупара. Слив јој се одликује двема природним реткостима. Прва је Горњачка Клисура од села Рибара до Ждрела, а друга Потајница у Хомољу.

У сливу Млавину налазе се три градића; Божевац (3.345 ст.), Петровац (2845) и Жагубица (2485); један заселак (градића Петровца) — Лесковац (585) и 78 села.

Највећа су села: Рановац (3100), Лазница (3090) и Смољинац (3070) — 3 —

Од 2500—1500 ст. имају ова села: В. Лаоле (2500), Мелница, Шашиње, Крепољин, Рашанац, Шетоње, Црљенац, Топоница, Осаница, Арнаут-Поповац, Брзоходе, Суви До, Баре, Стамнице, Кобиље, Кула, Ћовдин и Каменово (1500) — 18 —

Од 1500—1000 ст.: Бабушинац (1480), Велико Село, Мало Црниће, Манастирица, Ждрело, Кнежица, Трњане, Трновче, Дубочка, Касидол, Старчево, Бистрица, Костолац, Бусур, Табановац, Забрђе, Орешковица, Милатовац, Сибница и Кладурово (1020) — 20 —

Од 1000—500 ст.: Брадарци (960), Велико Црниће, Четереже, Добрље, Јошаница, Мириђево, Дрмно, Буровац, Салаковац, Батуша, Сиге, Вошаповац, М. Лаоле, Берање, Камиште, Вуковац, Рибари, Врбница, Крвире, Близнак, Орљево, Бошњак, Братинац, Панково, Изварица, Полатна, Кочетин, Визичево, Витовница и Лопушник (550) — 30—

Испод 500 ст.: Тићевац (480), Ђуринац, Набрђе, Крупаја, Магудица, Аљудово и Свињарево (310) — 7 —

Ако не урачунамо два краја села Пољане, које већим делом лежи у моравском сливу, онда Млава има 82 насељена места са 101.870 становника, од којих на градско становништво долази 8.675, а на сеоско 93.205 (са крајсевима Пољане). Кад број становника поделимо бројем, који представља површину Млавина слива, онда ћемо добити насељеност т. ј. број становника на км². У Млави је насељеност 60 ст. на км²., дакле гушћа него у Србији за 12 ст. на сваком км². Насељеност у Србији према насељености у Млави стоји у односу 4:5. —

Из података о површини Млавина слива и о броју становника види се, да Млава захвата 3.5% од целокупне површине Србијине, а од становништва 4.3%.

Тако исто из насељености и површине слива и броја насељених места излази, да у Млави једно насеље долази на сваких 1230 ст. или на сваки 21 км². —

На послетку број становника у појединим селима показује нам да се у сливу Млавину налази 41 велико село са 1000 и више становника. Једно велико село, дакле, долази на свака 42 км². У Србији пак, која има 422 велика села — једно долази на сваких 114 км². —

Поједине Млавске притоке иду по густини насељености овим редом;

1. Чокордин (189 км². — 11.770 ст.) на км². 63 ст. У њему су 15 села: Брзоходе, Орешковица, Сибница, Четереже, Добрље, Ми-

ријево, Вошановац, Врбница, Орљево, Бошњак, Полатна, Кочетин, Лопушник, Тићевац и Свињарево;

2. Витовница (293 км². — 15.520 ст.) на км². 53 ст. Она има 11 села: Рановац, Мељница, Прљенац, Кобиље, Кула, Манастирица, Старчево, Кладурово, Камиште, Витовница и Аљудово;

3. Бусур (111 км², — 4.890 ст.) на км². 44 ст., са шест села: Бусур, Табановац, Будовац, Крвире, Везичево и Ђуринац: а

4. Крупаја (46 км². — 840 ст.) на км². 18 ст., само два села: Крупаја и Магудица.

У сливу Млавине притоке Тиснице нема ни једног насељеног места. —

На карти погрешно пише: Бродарац, Мељница, Четереш, Рибаре и Суви Дол.

Тако исто погрешно су означени на карти као засеоци ови крајеви: Точка, Дабовац и Селиште. —

Т. Радивојевић.

КЊИЖЕВНОСТ

Франсиск Сарсеј

1828.—1899.

Ових дана*) умро је у Паризу знаменити позор. есејиста Сарсеј, који је поред Сент Бева и Бринетјера важио као један од првих у својој струци.

Родио се у Дурдолу, у округу селскомашкоме (Departement Seine et Oise), 8. октобра 1828. г., где је примио прву наставу. Своје школовање продужавао је час у Шарлемањеву лицеуму час у знаменитој École normale; овде је ансолвирао своје последње испите у доба, кад је букнуо устанак у јужној Угарској и кад је сва Европа смрдела на барут. Како веле, с њиме су изашли из скамије знаменити историчар Тјер и приповедач Абу. У школи је био одличан ђак, али не и послушан ђак. Његова испољавања и истицања начинила су од њега право enfant terrible, да је често своју околину у бригу бацао.

Када је свршио философске науке, којима се свесрдно одао, постане гимназијалним учитељем у Греноблу, одакле је морао отићи због оштрих, отворених и истинољубивих чланака, које је написао у маленом месном журналу. Отпуштен из службе, Сарсеј оде у Париз, где га Фигаро и Европски Ревн оберучке приме. 1859. био је већ сарадник и Народног мњења (Opinion Nationale), радећи на њему неких десетак година. За све ово време радио је он час политичке час стручне чланке, док се 1867. г. није сасвим одао позоришту и у томе послу радио до своје смрти.

Радећи на политичним листовима, нарочито на Тану и Фигару, изазвао је он читаву борбу, која му је створила легије од непријатеља. Кад га нису могли пером утући, онда је позиван на двобоје, које је срећно и благополучно свршавао. Његово сурадништво на XIX веку, листу, који је Абу основао, изазвало је гоњење и мржњу од стране Мак Махона, који се није дотле смирио, док му није натоварио на врат тамницу и губитак грађанске части, за извесно време, уз велику новчану казну.

Може бити, да се Сарсеј не би толико подигао, да није настао предом 1867. г., када се — као што већ напоменух — одао сасвим позоришној критици. Он је био жижа позоришна. Страх и трепет јадних писаца, којима је даван на милост и немилост, и од кога им је долазила смртна пресуда, јер је врло мало њих, који би могли рећи, да на њих Сарсеј није утицао. Па инак није био тако недантан као Бринетјер, који је полазећи од граматике и Боалоа, све мерио као најсуровији ортодокса. Сарсеј је био умеренији. Он је држао средину између крајности; нити је допуштао преведику слободу, нити пак захтевао строгу класичну укруђеност. Из њега је говорио природан, здрав разум, који је кројио и одређивао свему границе, анализујући и вршећи експеримента, као вешан хемичар у својој лабораторији. Зато Сарсеј није могао никад стећи симпатије у оних, чија су чула и сувише префињена и развијена била.

Поред критичких радова Comédiens comédiennes који га јако истакоше, важно је поменути његову Histoire du Siège de Paris, где описује живот парискн у времену француско-немачког рата; Le mot et la chose, читав низ литерарно-филолошких чланака, и његове младалачке Усномене. Па инак ће све то тама појести, нарочито његове сатиричне новеле и приповетке, само ће вечито сјати име позор. критичара, који је за ових последњих тридесет година владао париском позорницом.

Commentator.

*) 5 маја 1899 г.

УМЕТНОСТ

ПОЗОРИШТЕ

Четири Витеза, фантастична легенда у пет чинова с предигром и певањем, напис. Анисе Буржоа и М. Масон. С француског. — У Нар. Позоришту 29. априла (први пут).

Четири Сина Емонова — Quatre Fils Aymon — носи назив једна од најстаријих легенада француских. У њој су опевани догађаји и фантастичне авантуре четири сина Емонова и њихова борба са Шарлемањем. Из те велике и разгранате песме XII века многоструко и кроз векове препевање и препричавање до данашњих забележених варијаната, узето је неколико момената за прву грађу комада, који смо ове вечери видели у Нар. Позоришту под именом Четири Витеза.

Четири сина Емонова: Ришар, Рено, Роланд и Рауд узимају на се витешку дужност, завет своје матере, да нађу изгубљену кћер Шарлемањеву, Одету, која у овај мах живи као сељанка и незнано сироче у некога сиромаха Ружичне Доље. Знак по коме ће Карло познати своју кћер, амајлија је о врату девојчину. Али је и зли витез и врач Можис предузео да се дочепа те амајлије, и да њоме протури своју кћер Хедвигу као изгубљено Шарлемањево дете. Противу храбрости четири мача, Можис је пошао у борбу са својом врачевом мудрошћу и помоћу злих духова. Четири витеза, као сви обични смртни, имају својих слабости, и њима ће, по савету врача Мерлена, Можис сатрти своје противнике. Ришар се радо коцка, Рено је јунак и кавгаџија, Роланд јури за љубавним авантурама, а Раул је вечито на пијанкама. И четири витеза пролазе кроз хиљаде искушења и опасности, познато епско искупљивање витешке задаће, док најзад у пркос Можисовој мудрости јуначки не испуните завет материн, и Одета би повраћена Шарлемању. — То је у главном догађај, унесен овде из песме, само још развијен у стотину ситнијих, у комаду доста нагомиланих, ближих или споредијих епизода.

Песма Четири Сина Емонова долази у најчувеније и најлепше производе народне епопеје француске. Између песме о Роланду и познијих феудалних циклуса, иза Карла Великог а пред крупним догађајима феудализма: поред своје широке литерарне вредности, она је својим временом и садржином, чак и са културних спомена толико истакнута и интересантна, да јој неки (Taine) дају значај најлепшег и најпотпунијег споменика из првих дана феудалних. Толико интересантности и хвале одиста би ишло у прилог избора сваког који би се хтео послужити тим градивом, па и у прилог занимљивог и успешног драматизовања, које је Буржоа покушао у овом комаду, и ако та срећа није раскошно послужила писца Четири Витеза. Узани и искинут догађај, затим слобода и промене којима се писац послужио у драматисању, а највише његов врло скроман успех и сувише нас удаљавају од првог извора, да би их требало доводити ближе у везу; али је и у тој натегнутој паралели неколико потеза који најкраће али још прегледно карактеришу цео комад.

Избор срећних момената из тог великог сплета, избор споредних украсних епизода, први корак у тако нежно градиво тражи и врло нежну руку. Познато је колико и код најсрећнијих народна бајка у таквим приликама мора да изгуби од своје чисте, праве поезије; поезије свежег, нешто мало дивљег, али наивног и великог. Витешки карактер и време Шарлемањево пренети су у буржоаску средину овог века. Четири витеза емигрирали би за револуцијом: украђена принцеза Одета, вечити кандидат, авантурисала би можда и данас тамо негде на граници Белгије (за такво стварање илузије, у том злом удесу, она је поред писца захвална и свом представљачу на београдској позорници); силни врач Можис спутан је у неколико шарлатанских мађионичних »кумстова«; па народ што дочекује господара од замка, што чека призор пред џелатом, сељак из Ружичне Доље, гомила на парискоj улици: колико је све то далеко и у истини изгубљено за Шарлемања. Затим све то без целине, искидано на стотину ситних, често потпуно без везе или излишних и претрпаних епизода; развучено, и за данашњу скупу пажњу и сувише дуго, заморно, досадно. Најзад једино што би се још с целим комадом могло учинити, и ради чега је он у осталом и са прилично разлога и преведен, промашено је на нашој позорници.

Као фантастична панорама она је лепша и паметнија од толиких који се са истог разлога држе за недељу и дечију публику; са више поезије, више наивног, више племенитих и великих осећаја, али и за представљане на позорници са више и раскошнијих техничких потреба но што их бедна милостиња уметности у Србији покрива. — Онај јадни замак Можисов, чаробна ватра, галерија манастирска, галерија замка Емонова (што се бар не каже »авлија« кад је већ све на ту природност упућено), на оне фантастичне слике, Багдад..., дванаест, дванаест перова француских! За тако далеке илузије, тешко би било позајмити где фантазије. Кад их наша трпељива публика нема, верујте да их не може бити више. Она неће завапити на она досадна и избеледела 2—3 салона, ону вечито употребљиву историску тамницу (у српским комадима по чудној фаталности она је увек често била потребна), она 2—3 »предјела«, можда 5—6 жбунова, и без икакве поштеде онај стари, оседелн храст; њу не вређа »последња мода« на Душанову или Шарлемањеву двору, нити извештала блуза са Бањице у »Јулију Цезару«; она мирно гледа костим Хенрика III. позајмљен свима вековима од Адама до данас; она верује да је она поцрнела и наерена стреја престо славног Шарлемања; она се диви величанственом храму Мајстор Манолову; она се одушевљава у »силној војсци« оном шесторицом-седморицом јадних статиста, малих, кривих, што се гегају по позорници или као у »Сеоби Срба« скоро котрљају у својим дебелим напетим кожусима. Али где престану њене илузије, ту је крај.

Глумци су можда били и добри. Бар Грифон (г. Динуловић) је, колико се сећамо, усред тога метежа, нашао своју публику. **m.**

МУЗИКА

У К. С. Н. Позоришту приказан је Птичар, оперета у три чина од Хелда и Веста; музика од Карла Целера.

По тону, тексту и радњи Птичар је немачка оперета, а по свом нарочитом локалном колориту, она је бечка. У форми и обради

она је слична Супеовим, Штраусовим или Милекеровим радовима те врсте, а они су главни репрезентанти данашње модерне немачке оперете.

Као што је у Француској утицала талијанска а специјално неаполитанска opera buffa на развитак француске комичне опере у почетку 18. века, тако је постао из истог извора а готово у исто време и немачки Singspiel. Из наивног, увек пристојног Singspiel-а, на коме су поред Наумана, Хилера, Рајхарта и других, радили чак и Хајди и Мозарт (Bastien e Bastienne) изродила се временом а нарочито утицајем травестија Ж. Офенбахових данашња немачка оперета која је у врло ретким случајевима интересантна и од вредности по тексту или радњи. Али садржина једне оперете, то је сасвим споредна ствар код публике која води оперетску музику. За њу је главније да у оперети има што већи број мелодије, да има пријатне шале у диалогу, лепих декорација и костима.

Целер, који је био чиновник у бечком Министарству Просвете, био је дилетант у музици, па ипак мора му се признати његова музичка способност и познавање позоришта, што се показује у мелодији, хармонизацији, у ефектној оркестралној изради, распореду хорова и ансамбла у његовим оперетама. Његов Птичар чини у целини утисак једног подужег бечког потпурија, са доста реминисценција и обичних али лепо ритмованих тема: валцера, полке, гавоте, марша и т. д., које у вези са текстом и радњом чине оперету од пролазне вредности, као што је већина оперета; али због лакоће мелодија и стила она је подесна за позорнице и певаче, а допадљива и благодарна за ширу публику.

Први чин израђен је најбоље. Све су нијесе са ефектом употребљене. Нарочито вреди споменути терцет између Кнеза (Г. Раја Павловић), Вепса (Г. И. Станојевић) и Христе (Г-ђа Тодосићка) због интересантног распореда тема, и мешовити хор (Кад коме хоћеш ружу дати) у финалу I. чина, због лепе полифоне и ефектне градације. Обичније су у инвенцији и изради Гавота у II. чину. Романца кнегиње (Г-ђа П. Павловићка) и Rhein-валцер у I. чину и остало.

Г-ђа Тодосићка, Г. Р. Павловић, Г. И. Станојевић и Г. Стојићевић били су изврсни. Код г-ђе Тодосићке налазимо, да је њена игра и певање у најлепшој хармонији. Нарочиту вредност добија тиме, што има смишљено извођење у певању (Vortrag), увек тачно према ситуацији и смислу текста. Г. Павловић има уз то и врло јасно изговарање текста. Он сваку реч добро и правилно наглашује, па чак и оне зна да ублажи, које у преводу из ма каквих незгода не могу баш тачно да се слажу са потним акцентом. Мала улога Г. Стојићевића била је прецизно одиграна а отпевана доста симпатичним гласом, који кад би се још добром методом и вежбањем појачао, био би и за веће партије подесан и користан. Поред сигурне и чисте интонације, нарочито нам се допало верно и живо извођење оних малих пасажа речитатива у финалу I. чина. Несигурна у тону била је Г-ђа Павловићка у улози кнегиње. Романца у последњем чину, коју прати слабо (piano) сординиран оркестар и коју због тога и већ према самом тексту треба певати mezza voce (полугласно), она је певала јако, без боје и невешто.

Оркестар под управом вредног капелника Г. Покорног био је у пратњи соло-нијеса стално јак, а то је нарочито шкодило слабијим гласовима, као што су професори (Г. Стојчевић, Г. Рајковић) и Адам Птичар (Г. Динуловић).

Птичар неван је први пут на основи нормалног дијапазона, који је од скора усвојен у оркестру беогр. народ. позоришта, а који је нижи за $^3/_4$ тона од старог бечког А. Ова реформа од знатне је вредности за певаче и капелника беогр. позоришта, јер да није управа усвојила овај систем, морао би се већи део нијеса ниже транспонирати, што јамачно не би било пријатан посао за капелника код једне оперете у три чина, а певачи мучно би натезали код мало већих градација, као што су нам случајно показали на премијери у финалу првог чина.

— вл —

РАЗНО

— Осамдесетогодишњица хрватског књижевника Ивана витеза Трнског. — Првога маја (н. н.) навршило се равно осамдесет година од рођења хрватског књижевника Ивана витеза Трнског. Свечаност је прослављена у Загребу. Чланови клуба хрватских књижевника и уметника удружени с »Југословенском Академијом«, »Матицом Хрватском«, »Друштвом Св. Јеронима«, Књижевно Педагошким Друштвом и разним певачким удруженима приредише староме књижевнику импозантну серенаду у очи његове осамдесетогодишњице. На сам дан прославе, поред великог броја различних честитака, беше приређен у слављеникову част и свечани банкет, на коме су у похвалним здравицама изношене заслуге овога Нестора хрватских књижевника. —

*

— Руска академија за литературу. — Као достојан споменик Пушкину установиће се у Русији приликом Пушкинове прославе, а у част његова имена, Академија Литературе. Ова ће установа бити слична француској академији бесмртника само ће бити мањег обима, т.ј. имаће мање чланова. Као што се зна, француских бесмртника има 40 на броју а руских ће бити само 6.

Са установљавањем ове академије иде се на то да се руској литератури дâ историски ослонац а у исто време да јој се прибави и значај узвишености, пошто руски народ, а делимице и виши сталежи у Русији, и данас још сматрају песнике и писце за бесносличаре који јуре за маштаријама и некорисним занимањем. Са овом се дакле академијом иде на то да се нова руска литература, којој је чувени песник Ломоносов ударио камен темељац, подигне и осигура.

Пошто се литература у очима руског народа и друштва није још развила до ступња самосталне моћи, због чега и не сме рачунати са великим бројевима, то се за сада за академију тражи само скромно местанце. С тога ће се иста сместити као засебно одељење Академије Наука у дом исте. Чланови литерарне академије — као што рекосмо 6 њих на броју — бираће се из редова најславнијих песника, романсијера, драматичара, критичара и историчара литературе.

Ово везивање литературе са науком бесумње ће много придонети значају науке у Русији пошто је иста куд и камо изостала иза руске литературе. У времену када су руски универзитети — упоређујући их са тадањим универзитетима на западу — били без икакве вредности, имала је већ руска литература свога Пушкина, Жуковског, Вањушкова, Карамзина, Фонвизина и Крилова; а ни данас нема тога руског научењака који је бар приближно дошао до таквог светског гласа као што је то случај код Пушкина, Тургењева, Достојевског и Толстоја. С тога се ово установљавање академије литературе мора куд и камо више ценити но све укупно руске установе за неговање науке.

*

— Јавне Читаонице и Библиотеке. — У току последњих 10 година показао се је у Немачкој прилично велики покрет у правцу установљавања јавних Библиотека и Читаоница, установе које би и најсиромашнијем сталежу пружиле могућност читања књига и новина. Велики број немачких вароши подигле су лепе библиотеке са читаоницама у овој сврси а нарочито су у томе предњачиле вароши у Саксонској и Виртембергу. Већ пре 25 год. имала је малена Саксонска 200 јавних библиотека којима је 1876 год. одређена годишња државна помоћ од 20000 динара; сума која је прошле године повишена на 25·000 динара. Данас Саксонска има 1025 јавних библиотека.

Исто је тако и у Виртембергу: скоро свако повеће место има своју јавну библиотеку не рачунајући библиотеке гимназија, реалки, занатлиских школа и универзитета.

У Француској су јавне библиотеке још могобројније и богатије. Од саме државе добијају ове библиотеке на име помоћи 250.000 динара годишње, не рачунајући годишње помоћи од општина, и поклоне у новцу и књигама од приватних лица.

Најогромније и највише јавних библиотека имају сједињене државе у Америци. У држави Њу-Јорку постоје путничке велике библиотеке којима се и школска младеж служи. Држава троши годишње 250.000 динара на ове покретне библиотеке.

ЧИТУЉА

† **Радоје Рогановић-Црногорац.** На Цвети ове године умро је на Цетињу од срчне болести Радоје Рогановић, књижевник. Рођен 1851. године у селу Прогоницима, свршио је гимназију и богословију у Београду. Вративши се у Црну Гору и ступивши у државну службу, постао је благајником министарства финансија. Пореклом је од познатога кнеза-Рогана што га владика Његуш сачува за увек у својем »Горском Вијенцу«. Бавећи се из ране младости о поезији, написао је много родољубних и пригодних песама; написао је, такође, и у књигу оштампао и драму »Грахов Лаз.« —

*

† **Манојло Грбић**, прота, катихета и професор учитељске школе у Карловцима умро је на Велики Петак ове године. Родио се 19. децембра 1844. год. у Широкој Кули. За његову предану службу православљу и српском народу одликовао га је владика † Теофан Живковић појасом, а садашњи владика Михаило произвео га за проту 28. јуна пр. год. у Војнићу. Покојник се бавио и о српској књижевности којој је оставио своју велику и пуну интереса монографију »Карловачко Владичанство.«

БИБЛИОГРАФИЈА

КЊИГЕ

1. A. G. Matoš: **Iverje**, skice i skičice. U Mostaru. 1899. Izdanje i štampa Izdavačke Knjižarnice Pahera i Kisića. — Д. 8-на, стр. 149. Цена 60 новч.

2. Марко Цар: **Низ родно приморје.** Слике и утисци с Јадрана. У Мостару, 1899. Издање и штампа Издавачке Књижаре Пахера и Кисића. Д. 8-на, стр. 119. Цена 50 новч.

3. **Мала Библиотека.** Свеска за приказ: Љубав према књизи. По Едмонду де Амичису. Са напоменама неколико српских књижевника. У Мостару, 1899. Издање и штампа Издав. Књижаре Пахера и Кисића. 16-на, стр. 34. — Бесплатно

»НОВА ИСКРА« излази 1. и 16. у месецу. — Цена: на год. 16, по год. 8, четврт год. 4 дин.; ван Србије год. 10 фор. или 20 дин. у злату. — Претплата и све што се тиче администрације шаље се Парној Радик. Штампарији, Кнежев Споменик бр. 7.

Власник и уредник *Р. Ј. Одавић.* Парна Радикална Штампарија Кн. Спом. бр. 35.

НАСЕЉЕ БЕОГРАЂАНА ОД 1521 У ЦАРИГРАДУ

И

ЊИХОВА ЦРКВА УСПЕНИЈА СВ. БОГОРОДИЦЕ

ОД

СТ. НОВАКОВИЋА

Као што је познато, Београд су Турци освојили тек 29. августа 1521, много времена након потпуног освојења српских земаља. Узрок је томе поглавито што је Београд 1427 уступљен Угарској, па од тога времена у напредак није делио судбину српских него угарских земаља. Бој на Мохачу и освојење Будима збише се 1526 год.

Кад је, том приликом, после крваве борбе и јуначке одбране, Београд пао у руке Султану Сулејману, који је собом управљао опсадном борбом против града, он нареди да се Срби, становници Београда, који су свој град јуначки бранили, преселе у Цариград.

Ови пресељеници нису пошли сами, него су, по допуштењу султановом, из Београда понели са собом пут Цариграда и своје светиње.

Прегледавши све изворе, архимандрит И. Руварац је утврдио *) да су те светиње биле ово:

1. Мошти св. Петке. Та светитељка била је родом из околине Цариграда, и ту су јој мошти и почивале. За време латинскога царства и владе у Цариграду (1204—1261), те мошти изиште од Латина бугарски цар Јован Асен и пренесе их у свој престони град Трнов. Кад наиђе турска најезда у XIV. веку и Турци узму Трнов, света Петка буде склоњена и пренесена у Видин. По кратком времену, кнегиња Милица је изиште од свога зета Бајазита и донесе је у Србију. По том су у Србији, очевидно у Београду, мошти св. Петке боравиле докле их после освојења Београда 1521 Београђани не понесоше са собом у Цариград, у њихову домовину. Ту су се чувале до 1641, а те године их од Турака изиште и искупи молдавски војвода Василије Лупул, те их однесе у свој престони град Јаш, где се налазе и данас.

Ђура Јанковић, српски песник.

2. Мошти царице Теофаније. За њих се не зна како су и којим су путем доспеле у Београд и затекле се у њем онда кад је ова катастрофа хришћанске власти настала. И. Руварац претпоставља да су и те мошти могле доћи у Београд од некуда из Бугарске, после пропасти хришћанске власти у тој земљи.

3. Икона мајке Божје, живописана руком св. јеванђелиста Луке. У животу царице Јелене у Цароставнику архиепископа Данила (додаје архимандрит И. Руварац) забележено је како је краљица Симонида, жена краља Милутина, идући у походе својој јетрви краљици Кателини, дошла у град Београд, и ту се, у великој саборној митрополитској цркви, поклонила *чудотворном образу пресвете Богородице*. Може се претпостављати да је то та иста икона, а некаква се икона Богородичина спомиње у Београду још и 1073, приликом тадашње мађарске опсаде Београда.

На једном месту се *) бележи да су београдске пресељенике, ради ових светиња што су их собом носили, у Цариграду дочекали патријарх, православно свештенство и мноштво народа.

Толико је о томе великом догађају записано у нашој књижевности. Није до сад обраћена пажња на оно што се о истоме догађају помиње или зна на другом месту, у Цариграду самом, и у овамошњим записима.

*) Гласник XLIX, 1—5.

*) Rad XVIII, 125.

Разгледајући планове Цариграда, нарочито један на коме су градски зидови са својом непосредном околином цртани, опазили смо на неколико стотина метара северно од Једи-Куле (седам кула), замка испод којега сада железница у Цариград улази, цркву и улице око ње с натписом Συνοικία Βελιγραδίου турски *Белиград - Махале*, што бисмо ми могли назвати *Насеље Београдско*. Потраживши шта о томе има по књигама у којима су истраживане старине Цариграда, нашли смо у делу Скарлата Византија ово: „Даље од Златних Врата к Силивријским „Вратима[1]) налази се насеље које се зове Београдско и „има и цркву посвећену Успенију Богородице. Насељу „је дато то име с тога што су се на том месту населили „Београђани из Србије, које је освојитељ Београда, сул„тан Сулејман, послао у Цариград 1521 године. Из Бео„града су они донели црквене иконе и остале црквене „ствари, као и мошти Свете Петке Нове, из Епивата „села близу Силиврије. Због сродства са српским вла„даоцима, византијски су цареви те мошти послали били „у Србију. Њих је доцније изискао молдавски кнез Ва„силије Арбанас, звани Лупул, и да би их добио, испла„тио је 1632 год. дуг Светога Гроба у 42.000 златника „мађарских а 1641 цео тадашњи дуг Патријаршије. Тако „патријарх Партеније II (1539—1644) преда мошти св. „Петке. Спустили су их једне ноћи низа зид Фанара те „их послали у Молдавију. За допуштење овога преноса „кнез је платио и Порти 390 кеса (45.428 дин. 80 п. у „злату.)[2])“ У списку цариградских цркава исти писац зове ову цркву *Богородичина из Београда* (ἡ τῆς Θεοτόκου ἐν Βελιγραδίῳ). Што о светињама треба знати, наведено је напред по врло поузданим истраживањима архимандрита Ил. Руварца. Занимљивости ради навешћемо што Ск. Византије о томе још наводи у белешци под линијом. „Тевет у својој Космографији прича како је 1565 године „приликом бављења у Цариграду чуо од патријарха да „је султан Сулејман по освојењу Београда донео отуда „мошти св. Петке, као и друге свете мошти, па међу „осталим и руку св. Варваре и многе црквене драгоце„ности и једну велику икону Богородице, позлаћену и „посребрену, али није хтео ове ствари да чува у Двору, „него их је послао на поклон патријарху. Француски „преводилац Халкокондила навео је још како је султан „Сулејман заповедио да се те мошти уз пут излажу на „целивање хришћанима, те да је тим начином сакупљено „доста новаца. Кад је пак стигао у Цариград, султан је „поручио патријарху да купи те свете мошти за 12.000 „дуката, иначе ће наредити да се оне баце у море. Испла„тивши ту уцену, патријарх је добио те мошти.“

Толико по овамошњим књигама, до којих смо могли доћи, о светињама Београдске цркве.

О Београђанима самим забележио је Паспати у своме делу „О опсади и освојењу Цариграда“ да је после освојење Београда 1521 султан Сулејман мноштво становника београдских послао у Цариград и да је ту од њих населио као *Насеље Београдско* у подграђу *Псаматија*[3]) *као и село Београд иза Бујукдера*, давши им за задатак да се старају о пијаћој води за варош и за села око Босфора. У накнаду за то они су ослобођени од пореза.

Толико у књигама и у њиховим белешкама. Но да се обрнемо од њих ономе што се сад види на месту самом.

Они који из наших крајева дођу да што раде или да се проводе по Цариграду прво ће сазнати за село и шуму Београд. Та се места налазе на сат северозападно и западно од Терапије и Бујукдера, главнога дипломатског и господског летовника цариградског на Горњем Босфору. Шума Београд везана је с оба та приморска места врло добрим колским друмом, који од Босфора к западу води кроз прекрасну долину, окружену брежуљцима, понајвише шумом и џбуновима обраслим. Тим се путем од толиких година креће у летње шетње богаташко и господско становништво из летњиковаца Горњега Босфора. Место на коме је село Београд налази се међу Црним Морем и Златним Рогом, у изворном пределу оних речица које се у Златни Рог с те стране сливају. На тим местима је прекрасна и пространа храстова, букова и кестенова шума. Не зна се од кад, више је тих потока у Београду, Багча - кеју и у још неким селима преграђено, те су тим преградама начињени затони, у којима се као у резервним језерима вода чува, а одатле водоводима у варош спроводи. Ми смо одлазили више пута у то село Београд, у његова имена шуму и на затоне. Изван села налази се црквица с гробљем, у шуми која се наставља одмах иза онога пропланка на коме је сазидано село. Осим истога имена, ништа друго данас не опомиње на порекло и на постање овога села. Ни у цркви и њеним књигама, иконама и утварима, ни на гробљу нема никаква знака који би опомињао на те прве досељенике. Све је пропало и утопило се у овамошњој православној народности — грчкој. Прошле 1898 године слушали смо да је ту скоро село Београд опет расељено у друга места, што су сељани окривљени да не чувају довољно чистоту потока и језера из којега се цариградски водоводи пуне.

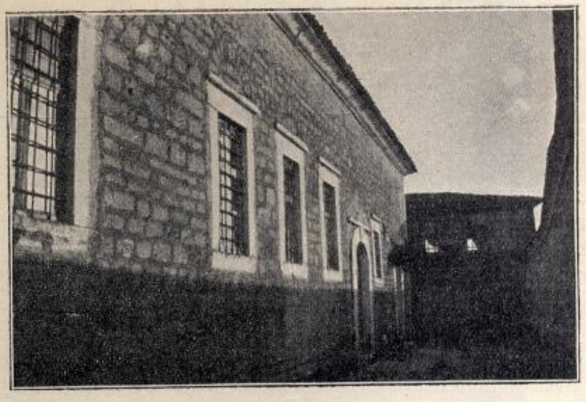
Београд-Махала или *Београдско Насеље* у Цариграду налази се заиста и сад на 7—800 метара од замка Једи-Куле к северу спрам некад затворених а сад опет отворених врата *Капали-Капу* (Κλειστὴ πύλη), која је од Једи-Куле прва на север. Та врата зову гдекоји и *Белиградкапу*. Чим се на њих уђе у град, види се одмах, преко празна места, на ком су неке баште, на 80—100 метара од самог градског зида, црква Успенија св. Богородице, међу народом обично прозвана *Београдска црква* са својом портом, звоником на једном дрвету (платану што ли је) и зградама црквеним. У пољу, са спољне стране зидова градских, вртови су за зелен, а ту је и грчка болница за умоболне. Црквена порта није велика, ограђена је каменим зидом, а црква је доста пространа али прилично ниска. На јужној страни порте има нека ајазма (света вода) у малој капелици, са старинским иконама и добром пијаћом водом. Црква је зидана тесаним четвртастим каменом, простим пешчаром. И испрепуцала је нешто од последњега земљотреса. На једном камену изнад западних врата записано је да је оправљена 1837, и казаше нам да се раније налазила у развалинама. На наша разна распитивања попови нам не умедоше готово ништа

1) Златна су Врата била близу садашње Једи-Хуле-капије (до уланска железничкога) и сад су зазидана. Силиврijска Врата су друга идући на више к северу.

2) Ἡ Κωνσταντινουπολις. Λδηγησιν 1890, I 332.

3) Таким се именом зове подграђе од Једи - Куле и Силиврijске Капије на исток, у ком је Насеље Београдско.

Спољашњи изглед цркве Св. Богородице у Цариграду (по фотографији).

друго одговорити. Иначе унутра црква као грађевина није тесна и ако је сиромашна. Свод је обложен обичним даскама, премазаним сиво-белом бојом. Као и остале цркве по овим крајевима, и ова црква има три уздужна одељења, а озго су и галерије, ограђене решеткама по турски. Пада у очи богатство у иконама и у њиховом сребрном накиту. Лева прва престолна икона Богородичина је, веома окићена сребром и многим поклонима у ситним ручицама, главама и сличицама од кована сребра. Старих икона богато обложених кованим сребром, има више. Од старих становника и њихове народности ни овде као ни у Београду код Бујукдера нема никаква трага. Од свих светиња што су их, по свима сведоџбама, донели овамо Београђани од 1521, свештеници сада показују на темплу само четири престоне иконе, за које стоји предање да су донете из Београда. Лако се, на први поглед, видело да су иконе старинске; дрво по дну већ изгледа истрошено од старине. На престоној икони до левих врата има озго српско-словенски натпис Сты Николае. По дну слике је текао златан натпис у једној врсти, у коме смо могли распознавати поједина наша слова, али никаква се реч не могаше саставити. Икона је, ради понављања, сувише премазивана лаком, те се с тога слова не могаху распознати. На икони је свети Никола, а око њега су као оквир различите ситне слике. Испод последње с десна чита се као завршетак натписа, само нешто више у истој врсти, ѯзиз т. ј. 7047. (1539). Ако смо ми тачно прочитали записани број (јер се све из поменутог узрока непоуздано чита), онда је ова икона заиста стара, и заиста српска — али по летопису не би могла потврђивати усмену традицију о преносу. Може бити да је тада црква зидана па да је на готовој из Београда донетој икони онај запис по дну иконе додан.

С тужним срцем остависмо места, данас са свим запуштена, ових изгнаника, помињући с дивљењем њихову оданост вери и домовини својега народа. Ако су њихови потомци и пропали у другој народности, они су, као предци, и себи и њима знали одржати спомен до данашњега дана, кад се већ свему траг утр̃о. С тога ми њихову помену и посвећујемо ово неколико врста, еда бисмо им спомен вратили у њихово родно место. Вечна им памет!

Унутрашњи изглед цркве Св. Богородице у Цариграду.

ПОСКОЧИЦА

А! Ха! Хаде! Хо̑п!...
Дахиренце танко, лако,
Звечи брже! Брзо! Тако!
Читав сахат где се нија
И извија, кано змија,
А још није посустала
И на крило меко пала —
Да добије мецидију
И шећерли-шефталију.*)
Звечи брже! Брзо! Тако,
Дахиренце танко, лако!...
А! Ха! Хаде! Хо̑п!

Београд. **Јелена.**

*) Пољубац.

ЛАЗА ПОЛИЦАЈ

ПРИПОВЈЕТКА

Д. Ђ. ОМЧИКУСА

(свршетак)

Послије неколико дана приповиједаше ми један школски друг, како је, враћајући се послије поноћи с теревенке, гледао у опћинској башти једног човјека голом сабљом у руци како млати по цвијећу, те уз псовку довикује: Нека, нека, да Бог да и моја глава овако са рамена пала!

Само се по себи разумије, да се послије неколико дана ствар по Спљету прочула и да су ми се многи рад цвијећа препоручивали. Говорило се и то да је Лаза долијао и да ће га брзо са опћине отјерати, ал' се при свем томе не нађе брка да тужи „усташу".

Једно послије подне, баш лицем на светога Анту, неко необично весело свечано расположење у граду Спљету. Бијаше крсница Бајамонтија некад моћног вођа аутономне странке. „Велики варош" најглавније спљецко прегратје и тадање легло аутономног живља, бијаше накићено барјацима и ћилимовима, а кроз неспретне тијесне калјаве улице одјекиваху све јаче и више свечани поклици: „Evviva Bajamonti!" По изразима лица могао си опазити неко немирно расположење, а затварање дућана, честа полицајска јата, одјеци поклича и мукло звиждање из далека навјештиваху сами по себи олују у ваздуху — обичну партајску грацку гунгулу, тако честу задњих деценија у Далмацији. Само се по себи разумије да Лаза полицај бијаше оправљен у велики варош. Ко га је то послије подне видио, тешко ће га заборавити. Под непрестано накекереном полицајском капом, његово сунцем озарено лице сијеваше задовољством као да на пир иде. Пун достојанства, свијестан службе своје, поносит што га се сви боје завириваше он у сваку кућу и крчму и даваше налоге људима њему подчињеним, са држањем генерала каква који се на одлучну битку спрема.

Сутон се све то више хваташе, аутономна музика удараше под „gabinetto di lettura", недалеко од великог вароша, правећи на тај начин овацију вођу своме, густе поворке свијета тискаху се амо и тамо, а покличи: „Evviva Bajamonti"! одјекиваху да се небо проломи. Лаза бијаше сав у ватри трчећ' од једног до другог полицајског чопора, од музике до уласка у велики варош, од аутономаша до Хрвата. Не изгледаше он као редар, већ као војсковођ какав, предпостављајући у својој глави два на смрт завађена табора, који ће сад један на другог ударити и клати се до коначног истријебљења.

Мрак бијаше пао у велике а град се свечано заоденуо раскошном илуминацијом. Умјетне ватре продираху ваздух, осијавајућ' силну свјетину на Мармонтовој пијаци, која кипљаше као какав паклени котао, искаљујућ' се у све то жешћим и очајним усклицима: „Evviva Bajamonti!" дочим с друге стране, с мора учесташе звиждање и покличи поруге.

„Сервус, Лазо хеп!" продера се некакав деран, пресјецајућ' Мармонтову пијацу и трчећ' према најгушћој гомили свијета.

Пренесен у царство духова стоструким паклом и гневом у души што тај свијет „не почимље више", разјари се као лав Лазо, те потегну плетену канџију и дохвати тако вјешто и немило по ушима дерана, да овај застаде од бола. Стаде га вика и запомагање, дотрчи мноштво свијета и неколико полицаја, ал' видећ' да је ту Лаза, нико се не усуди ни писнути. „Водите одмах овог малог лупежа у слипић *) — нареди Лаза двојици подчињених редара — а кад ја тамо дођем даћу му ја што га иде!"

Прихватише људи дјечака из Лазиних руку, те га сва у плачу поведоше, кад на једном осу граја и галама, као да се страшни суд догодио. Полећеше неколико камења и гњилих лемуна и настаде у свјетини таква гунгула, е крај с крајем нијеси могао саставити.

Лаза вичан на те појаве призва оштрим и одлучним гласом подчињене редаре, окрену се с десна на лијево, да уочи окле је ватра планула, па видећи да из великог вароша камење највише лети и гласови се најјаче разлијежу, сурну као олуја тамо, довикујућ' својима: „Уза ме само!" турајућ' и разгонећ' свјетину и дерућ' се достојанствено: „У име закона, у име закона, људи!"

У великом варошу уз то гораше ватра, она незнатна грацка партајска ватра, којој се сутра дан од срца смијемо и заједљивим и смијешним тоном приповиједамо о разбијеним главама и о недужно добивеним ударцима, као да су те разбијене главе и ти ударци друкчији нешто од разбијених глава и удараца у рату.

Повод свој тој покори бијаше дала нека одушевљена пиљарица која у патриотском гњеву бијаше ударила по губици папучом једног опћинског заклетог редара. Послије тог незнатног догађаја створише се одмах два још незнатнија противна табора; дерани и дјечурлија потегоше камење и гњиле лемуне и настаде онај страх, гужва и гунгула, који у себи ништа не значе, већ су због тога карактеристични што се у њима никада не зна ни ко пије ни ко плаћа.

Лаза уз то бијаше стигао на улазак великог вароша, ступајућ неустрашиво напријед и дозивајућ непрестано подчињене редаре, који у гужви, а можда и рад страха све ријеђи постајаху. Премда не имађаше никаква права, он бијаше потегао сабљу од бедрице и урођеним јунаштвом тражијаше отпор — тражијаше непријатеља; дочим у ствари не наилазаше већ на пристрављена лица која у муци и покори тиске викаху, као ван себе: „Нисам ја! Пустите ме! Ајме мени! Госпе моја!" Лазо бјеснијаше од љутина што не може да „дохвати" никога, кад му једно момче, стругнувши у гунгулу довикну: „Браво Лазо, живили наши!" „Живили наши!" прихвати ти Лаза с одушевљењем, завитла у вис бритку ћорду, па као да ће сад на непријатеља јурнути, окрену се још једном да прибере своје који уз то бијаху ишчезнули, као да су у земљу пропали! „Ах.... козе једне!"... поче Лаза, ал' не довршн, јер га жена једна раздражена покличом: „Живили наши!" погоди са другога спрата хрбињом једнога врча тако жестоко у слијепо око, да крв одмах обли, те паде онесвијешћен на земљу. Настаде збрка и покора, настаде чудо невиђено; облада духовима она пуста страва која се и пред мирним мртвачким одрима истиче. Жене падаху онесвијешћене, као бундеве, дјеца се дераху као ђаволи, момци нагнаше бјежати, не познавајућ' у бијегу брат брата, ни отац сина, прозори се силном хуком почеше затварати, звона ударише, а вика и запомагање одјекиваху по свуда, дочим из гомила, које још не бијаху видјеле Лазину судбину, леђаше као киша камење и гњили лемуни уз очајне покличе: „Evviva Bajamonti."

Најразноврснији и најчудноватији гласови разносијаху се брзином вјетра по граду Спљету, те баснословно повећани приповиједаху побједу „Аутономаша" и хрватску погибију. Са свих се страна разлијегаше: „Ено, велики варош гори! Поклаше наше! Падоше у мах мртва три полицаја! Бјежите ко може! На ноге, браћо, задавише наше"! а као зачин свем томе паклу продираху са прозора поклици: „Живили наши! Evviva Bajamonti!" на звиждање, урликање, вика, а поврх свега празне све грацке улице.

У ствари не бијаше већ неколико лагано рањених глава, Лаза полицај онесвијешћен у великом варошу и

*) Притвор.

Парке. Сликао М. Туман.

силна гомила грацког најнижег сталиша која се поред најбоље воље не могаше дочепати кућних врата, из једноставног узрока, што су улице великог вароша одвећ тијесне и што се та гомила осјећаше сигурна између фукаре која у великом варошу, као у кући својој, истицаше своје сокачко јунаштво, с поклицима: „Evviva Bajamonti!“ и са бацањем стијена не невидљивог непријатеља у ваздуху.

Сав тај бијес потраја дотле док на ударање звона и на баснословне вапаје народа не дотрчаше у велики варош жандари и одијељење војника који само појавом

својом рашчераше свјетину и придигоше Лаза полицаја, около кога стајаху сад велике гомиле народа и опћински редари који сви једногласно казиваху, да је Лаза јунак, те мислећ да је мртав опјеваху болним усклицима његову племениту душу.

У истини Лаза бијаше тешко премда не опасно рањен. Другови га превезоше у опћинску болницу, љекари му привише рану, а неколико војника остаде сву ту ноћ у великом варошу на стражи.

Свјетина се и одатле разиђе а град се Спљет умири и заспа тврдим сном, као што од вајкада спава, с никаквим изгледом да ће се икада пробудити!...

Послије неколико дана посјетих у болници Лаза полицаја, носећ му кришом испод пространог ђачког капутића пô литре оне „жежене“, која на нашег загорца и на смртној постељи као најбољи лијек дјелује. Нађох га немирна и раздражена, повезаном главом, са сањалачким погледом по пустим дуварима болнице.

„А ти си, господару, тако ти Бога!“ — ослови ме, као пренеражен не вјерујућ' просто својим рођеним очима; привуче ме за руку и хтједе да је пољуби, ал' је ја брзо устегох. У његовим очима заблиста суза.... и та је суза, коју никада заборавити нећу можда кључ ове приповијетке, искра љубави оне с којом и дан-данас љубим Лаза полицаја и својој га браћи као Србина представљам.

Да забашурим дјетинске осјећаје своје, који су онда чистији и невиниј нег сада били, истегнух из џепа „жежену“ и понудих је Лазу.

Он јој се насмијеши као младој невјести, обгрли је објеручке и потегну у душак до задње капи, као да му је — Боже ми прости — крв крви његове.

„Ох, господару — одахну Лаза — ово се зове баш наша; тако ми Бога канда сам се сад родио, тако ми је при срцу.“

Припитах га још како му је и што је с његовом раном?

„Хајде, Бога ти — очепи он — што је? Ништа! Ја бих сад јање појео и десеторици на мегдан изашао, ал' што ћеш кад си у вражију кућу запао? Ови некакви лацмански љекари обилазе око мене, као да сам им нешто дужан, па све пркелају — а ја добро разумијем — Фибра, инфијамација, опасност, смрт, а уз то не дају ни вина ни ракије да пукнеш. Доносе ми ове секе некакве чорбе, тако ми Бога, не би их ни пси пили, па нећеш да се човјек помами? Говоре увијек: „Само још три дни!“ — какви дни Бог их смео, зар не знаду да се дани *дана* зову? Ал' ко ће издржати још три дана, кумим те Богом, господару?“

„А што ћеш? Треба се устрпити и предати судбини; видићеш да ће све на добро окренути“ — прихватих.

„Па баш, кад ти тако кажеш — осјече Лаза, не тјерајућ више опозицију са мном — биће тако! Знаш — настави — мислио сам, да си се полацманио, ал' сад видим да си наш човјек; част ти као оцу и Богу своме. Знам ја, ти би као и ја, само да се може; ал' Лаза је махнит, а ти си паметан, ти учиш.... Бог ти дао, Бог те благословио, Бог ти свако добро удијелио! Ти си млад и видићеш срећније дане, ја сам пребијен и луд, па као што сам лудо живио, тако ћу лудо нећке и погинути, господару....“ Он хтједе да настави али га сузе савладаше.

Мени је још теже око срца било; хтједох да му одговорим ал' не могох, хтједох да га погледам, ал' се не усудих, већ се скромно прибрах око његова одра, пратећ докле онда бијах у стању да пратим психологију тог чудака.

Остадосмо неколико времена ћутећи, док Лаза, пренесен у недавне успомене не отпоче овако:

„Видиш, господару, да ме човјек нагрдио, тако ми Бога, срце бих му ишчупао, ал' сви ми кажу, да ме једна жена погодила; па како с њом да поступам, заклињем те Богом? Нек је враг носи, љубави моја!“

Хтједох надовезати, ал' ме чувар опомену, да је сат одређен за посете истекао, те се и против воље морадох опростити.

Дан послије одвезох се нећке, а кад се у Спљет вратих не затекох га више. Као обично, бијаше се одвргао нећке, главом без обзира. Ма колико сам тражио, ма колико сам распитивао нико ми, послије шеснаест година, не могаде да означи адресу Лазе полицаја.

У Бечу 24—VI—1896.

МЕЂУ ДРУГОВИМА

Бурна се песма ори и јечи кроз поноћ тамну,
Весело, други моји, док младост још'те нас краси!
Јер време брзо иде, обара и све руши,
Прòлеће тама нам скриће и биће седе нам власи,
У оку нестаће жара....

Зато нек грми песма, нек чаше јасно звече
Кроз мир чаробне ноћи. Нек вино румено тече
И пламен душу нам згара!

Пламен нам, огањ треба! Јер живот што нас чека
Стегнуће срца наша и студ нам покриће груди;
У борби кад снага клоне под злобе отровном руком,
Тај пламен нека нас крепи и нови живот буди!
Да живи слобода златна! Пијмо у здравље њено!
Напуни, друже, чашу, не тражи од својих дворбе;
Нек тада глупост људска и небо нек нас чује,
Јер ми пијемо сада у славу велике борбе!...

15. VII. 1898.

Љубомир Н. Симић.

У ЖУПНОМЕ ПРИМОРЈУ

— НОВЕЛА —

ХЕНРИК СЈЕНКЛЕВИЧ

(НАСТАВАК)

III

Сутра дан се пробуди с тешком главом, као после ноћи проведене у пијанци — и у исти мах с великим немиром у срцу. Кад дневна светлост падне на позоришну декорацију, онда оно, што је у вече изгледало чаробно, изгледа као шарена крпа. У животу често бива тако исто. Свирског није задесило ништа ненадно. Знао је да на то иде и да дотле мора доћи, па ипак сада, кад је препрека пала, осети непојмљив страх. Узалуд је себи понављао да сад није време размишљању, разна пребацивања која је пре чинио себи, госпођи Елзеновој, а на првом месту браку с њом, долазила су му у главу с појачаном снагом. Глас, који му је пре тога непрестано шапутао на ухо: „не буди глупак!“ поче да виче сада:

„глупак си!“ — И не могаше га заглушити ни противним разлозима, ни понављањем онога: „десило се“ — јер му је разум говорио да се десила глупост, којој узрок лежи у његовој слабости.

И на ту помисао обузимао га је стид. Да је млад, имао би извине у младости; да је ту госпођу познао тек на Ривијери и да није дотле о њој слушао ништа, правдало би га незнање њеног карактера и прошлости — али он се с њом сретао већ раније. Виђао ју је до душе ретко, али место тога наслушао се о њој доста, јер се у Варшави говорило о њој више но о иком другом. Називали су је „жена чудовиште“ — а варошки су досетљивци оштрили своју досетљивост на њој, као нож на брусу, што у осталом није сметало мушкарцима да јуре у њен салон. А и женске су је примале, па и оне које је нису мариле, због тога, што је била у даљем или ближем сродству с месном аристократијом. Неке, нарочито оне којима је било стало до тога, да мишљење у опште не буде сувише сурово, чак су браниле лепу удовицу. Неке опет нису јој смеле затворити врата зато, што нису хтеле да буду прве. Један месни писац комедија, чувши једном да неко убројава госпођу Елзенову у „полусвет“, рекао је да она није „ни цео свет, ни пола света, него пре три

Зграда Генералног Конзулата Краљевине Србије у Скопљу.

Турска војна музика честита пред Срп. Конзулатом у Скопљу Крсно Име Њ. В. Краља Александра I.

четврти на свет ....“ А како се у великим варошима све утире — утро се полако и положај госпође Елзенове. Њене пријатељице говораху: „Од Јеле се истина не може тражити много, али има она и својих добрих страна“. И нехотице су јој признавали да има право на већу слободу него други. С времена на време је по неко још помињао, да на неколико година пред смрт мужевљеву није с њим живила, с времена на време по неко би добацио да васпита Ромула и Рема као пајаце, или да чак и не води рачуна о њима, али на таке гласове обраћала би се пажња само онда, кад би госпођа Елзенова била мање лепа, мање богата и кад би живела повученије. Место тога мушкарци се не ограничаваху међу собом у разговору о „жени чудовишту“; па чак и они, који су у њу били заљубљени, оговарали су је из љубоморе. Обично је ћутао само онај, који је у том тренутку био срећнији од других, или који је желео да га сматрају за срећнијег. У опште пакост је терала дотле, да су говорили да госпођа Елзенова има једнога за зиму, а једнога за лето. И Свирски је знао за све то. Знао је чак више него други, јер му је нека госпођа Брошишева, с којом се познавао некад у Варшави, блиска пријатељица лепе удовице, причала о неком мучном догађају госпође Елзенове, који се завршио тако исто мучном болешћу: „Шта је та сирота Јелена онда препатила, једини Бог зна, и можда је Он у својој милости учинио, те се то десило пре времена, да би је сачувао од већих моралних мука!...“ Свирски је до душе мислио да је овај „превремени“ догађај могао бити сасвим измишљен, али се ипак није могао варати о прошлости госпође Елзенове, а нарочито није могао веровати да би она била жена, којој би могао, без опасности, поверити свој мир.

Па ипак и ти гласови, будећи му радозналост, привлачили су га к њој. Чувши да је у Монте Карлу, зажели, можда не баш с чистим намерама, да јој се приближи и да је позна боље. Хтео је, као уметник, да дâ себи рачуна о дражи, којом је та жена, коју су сви оговарали, утицала на људе.

Али у почетку био је разочаран. Била је лепа и по разуму примамљива, али је опазио да нема доброте и саосећања према људима. Човек је се тицао само у толико, у колико је био с њом у каквом односу, за њу потребном. Ван тога био је за њу равнодушан као камен. А он је, као уметник и човек који мисли, разумео да тако понашање издаје у самој ствари природу, поред све красне спољашности, самољубиву, грубу и варварску. У осталом таке је женске познавао одавно. Знао је да оне људима импонују извесном снагом коју даје одлучност и велики, неограничени егоизам. О женама таке врсте често је пута пред њим говорено: „хладна, али разборита жена“. Он пак увек је имао о њима рђаво мишљење, презирао их је. По његову мишљењу биле су то лутке, лишене вишег духовног образовања, па чак и разума — јер разум, који граби све себи, имају и животиње. И у госпођи Елзеновој, као и у Ромулу и Рему, видео је типове код којих се култура почиње и свршава на кожи, остављајући заиста плебејску и неуглађену унутрашњост. Сем свега тога поражавао га је још и њен космополитизам. Она је била баш као новац, који је тако излизан да је тешко познати којој земљи припада. Свирскоме се то није свиђало, не само као човеку противних начела, него и као човеку који је одиста познавао више друштво и који је знао да се ово друштво,

н. пр. у Енглеској, Француској или Италији, не само не одриче средине из које је поникло, него просто гледа с презрењем на ове ницино-космополитске биљке без корена.

Вјадровски је имао право кад је говорио да су Ромула и Рема васпитали као трговачке агенте или као вратаре у великим хотелима. Свима је било познато да је отац госпође Елзенове имао племићску титулу, али јој деда био економ, и Свирскоме, код кога је осећај комизма био веома развијен, изгледало је врло комично што је унуци једног економа не само не знају добро пољски, него већ не изговарају ни слово *p*, као прâви Парижани. Тако исто су га вређали и као уметника. Дечаци су били лепи, шта више врло лепи — али је Свирски ипак осећао својим танаким уметничким осећањем да код ови двеју, веома сличних и сићушних глава, лепота није била нешто наследно с колена на колено, него нешто изузетно, као неки физиолошки случај, који је поникао из њихова близанства. Узалуд је сам себи говорио да је и њихова мати лепа, увек је превлађивало осећање да на то ни мајка ни деца немају права — и да су они, што се тиче и имања и лепоте, скоројевићи. Тек дуже дружење с њима ослабило је то осећање.

Госпођа Елзенова, још од почетка познанства, почела га је одликовати и мамити. Вредео је више од осталих познаника, носио је добро име, имао је знатно имање и велики глас. Истина није био млад, али и она је имала тридесет и пет година, а уз то његов херкулски стас могао је заменити младост. Особито, поћи за њ, значило је за жену о којој се говорило с омаловажавањем, повратити поштовање и положај у друштву. Могла му је донекле замерати за неке склоности и несталну природу, али је при свем том био добар и — као сваки уметник — мало наиван у души; па је госпођа Елзенова рачунала да ће га умети привезати уза се. У осталом није се поводила само за рачуном: поступно, у колико је привлачила она њега, привлачио је и он њу. На послетку почела је себи говорити да га воли, па је најзад у то и поверовала.

А са њим се десило оно, што се дешава са многима, па и сасвим интелигентним људима. Разум му се уњутао у тренутку кад су се одазвали осећаји; па и нешто горе, јер се ставио у њихову службу и, место да их побеђује, морао им је набављати доказе. Тако онај Свирски, који је све знао и схватао, почео је све правдати, окретати у корист осећаја, мирити и оправдавати. „Истина је, говорио је себи: да ни њена природа, нити досадашње владање не дају гаранције, али ко ће ми доказати да није измучена тим животом, и да од свег срца не чезне за другим? У њену понашању на сваки начин има много кањиперства, али ко ће опет јамчити да није кањиперка за то, што је мене заволела искрено! Детињарија је мислити да човек, па ма пун махна и рђавих склоности, нема никаквих добрих особина. Ох! ала је то мешавина — људска душа! — И само треба згодних прилика да се добре особине могу развити, а зле угинути. И она је прешла прву младост. Страшна би глупост била претпостављати да никаки глас у њој не вапије за тихим и часним животом, за миром и спокојством. И баш због тога ће така жена више но друга која, ценити учтива човека, који јој све то осигурава.“ — Ова последња примедба изгледала му је особито згодна и дубока. Пре тога му је здрави разум говорио да госпођа Елзенова хоће да га ухвати, а он му је сада одговарао: „па има и право, јер о свакој, па и најидеалнијој жени која жели да се уда за љубљенога човека, може се рећи да хоће да га ухвати!“ Тако исто га је, што се будућности тиче, умиривала нада на децу. Мислио је да ће онда имати шта да воли, а онда мора прекинути са светским, празним животом, јер неће имати за то времена — а пре но што деца одрасту, младост ће јој сасвим проћи и онда ће је дом мамити више него свет. Најзад је говорио себи: „Некако ће то већ бити! Живот се мора некако удесити — а пре но што наиђе старост, поживећу неколико година са лепом и примамљивом женом, поред које ће ми сваки дан бити светац.“

И ово „неколико година“ било је за њега главни мамац. — Било је до душе нечега увредљивога за госпођу Елзенову у томе, што се он није бојао ничега необичног само с тога што ће јој младост, а с њом и могућност за то, за кратко минути. Али он чак ни пред самим собом није признавао да је баш та мисао темељ његове одлучности — и варао се даље, као што увек чине људи код којих је разум постао слуга осећајима.

Сада пак, после синоћних догађаја, пробуди се с огромним немиром и негодовањем. Не могаше да се опре размишљању о двема стварима: прво, да би онога, који би му пре месец дана рекао да ће запросити госпођу Елзенову, сматрао за глупака; а друго да је драж њихових односа, која је лежала у неизвесности, у узајамном одгонетању погледа и мисли, у недовршеним речима, у одгођеним исповестима и у узајамној примамљивости, била већа него ова која је потекла из садашње промене. Милије му је било спремати се, него постати заручником — а сад је опет мислио, ако му за толико мање буде мило кад постане од заручника мужем, онда нека ђаво носи таку судбину. По каткад осећање да је већ везан, да пред њим нема изласка, и да у своју лађу живота мора, хтео не хтео, узети госпођу Елзенову заједно са Ромулом и Ремом, постајало му је врло несносно. Тада је, не хотећи као лојалан човек да куне госпођу Елзенову, клео Ромула и Рема, њихове „задевице“ — њихове птичије, тесне главе и птичије лубање.

„Имао сам својих брига, али сам бар био слободан као птица и могао целу душу стављати у слике, — говорио је себи — а сад ђаво га знао како ће бити!“ И ту му сликарске бриге, што их је у то време имао, сасвим покварише расположење, ма да су му окренули мисли другим правцем. Госпођа Елзенова, и све што се тиче женидбе, поче заузимати споредно место, а главно му заузе слика „Сан и смрт“, на којој је радио од неколико месеци и којој је придавао огромну вредност, јер је имала да буде протест против, у опште примљеног, појма смрти. Често се пута, у разговору за познатим му сликарима, Свирски љутио на хришћанство, које је у живот и уметност унело као слику смрти — скелет. Свирскоме је изгледало да је то највећа неправда. Грци су замишљали Танатоса као крилата генија, и то је било оправдано. Шта може бити гадније и страшније од скелета? Ако ико, хришћани који у смрти виде врата кроз која се улази у нов живот, није требало да је сликају тако. По његову мишљењу тај је појам постао из суморнога духа германскога, онога што је створио готски стил — чаробан и величанствен, али тако суморан, као да је црква прелаз, не у небески сјај него у подземне пропасти, у којима нема наде. Увек се чудио што ренесанс није реформисао симбол смрти. Најзад, кад она не би била вечито ћутање, кад би се хтела жалити, могла би рећи: „Зашто ме људи износе у виду скелета, кад је баш скелет оно, што ја нећу и што остављам“! И доиста, на његовој слици геније сна додавао је, тихо и нежно, девојачко тело генију смрти који је, сажињући се над њим, у исти мах полако гасио пламичак свеће која му је горела више главе. Свирски, сликајући, говорио је себи: „ала је ово страшно мирно“! и хтео је да овај мир прелази на гледаоца од потеза, од лица, од израза, од колорита. Мислио је, ако успе да изведе такав утисак и ако се слика буде сама собом тумачила, постаће необично и ново дело. Било му је стало и до нечега другога. Идући за временом пристајао је и он да сликарство треба да избегава литерарне идеје, али је схватао да је огромна разлика између литерарних идеја и онако несмисленог изношења спољашњега света, као што га износи фотографски клише. Црте, боја, сенка — и више ништа! И сети се да му је, колико је год пута видео радове н. пр. Енглеза, увек падао у очи велики дух тих уметника. Из њихових слика видело се да су прави уметници, да су интелектуално веома развијени, психички

веома савршени, да веома дубоко мисле и да су често чак и учени. Код Пољака је опет виђао сасвим противно. Изузев неколицину, у најбољем случају десетак њих, већина је истина способна, али без идеала, интелектуално веома мало развијена, скоро без икаква образовања. Она се хранила већ изветрелим доктринама, које су падале са француског стола, и никад јој не пада на ум да би било могуће помислити о чему оригиналном и да би се могло стварати на чисто пољски начин. Било му је јасно и то, да им је доктрина, која није тражила много мишљења и духа, морала прирасти за срце. Носити име уметника и моћи остати духовним измећаром, била је ствар веома угодна. Читати, знати, мислити — нек иде до ђавола таки труд!

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

Биће белаја. Сликао *Урош Предић*

FATALITÀ. СУДБЍНА.

ПЈЕСМЕ АДЕ НЕГРИ

СЛОБОДНО ПРЕПЈЕВАНЕ СРПСКИ

(НАСТАВАК)

XXVII

МРТВА СИ...

Љубави, љубави, видим те свуда.
Сав свијет моћ твоју поздравља слòшкȋ;
Моћне ти искрице звијѐзде крѐћȳ
И сунце и вјетар; миришеш бȍшкȋ
У првом прољетном цвѐћу.

Љубави, љубави, чујем те свуда.
У пјесми славујској ти оно пјѐвâш,
У медна устàшца невине мȍмȇ
За драгог љубавне ријечи љѐвâш,
И звучне пољупце к тȍме.

Љубави, љубави, ти живиш свуда.
Свуд иде струја ти животног плâма,
На свему свијету она се зр̑цâ,
Цијѐла Кȍсмоса живот си, — âма
Мртва си у дну ми ср̑ца.

XXVIII

МАЈКА РАДИ ДА ШКОЛУЈЕ СИНА

Послује ћено је тутњава тмȍла
Од разних фабричних онијех спрâвâ,
И ће се зујећи обрћу кȍла, —
Послује робиња прâвâ.

Убога сирота, друштвена тр̑нка,
Сатр се радећи; рука јој жȕстра
Разбоју придаје покрете чȕнка
Три веће читава лȕстра.

Њу разбој сатире; клета јој вȕна,
Коју је вјечито ткала и плѐла,
Сав живот прождире. Ипак је пȕна
Пòноса, ведра је чѐла.

Док тако свој живот без штедње тòчȋ,
Једино боји се још малаксâња, —
То читам из њених уморних òчȋ, —
Боји се нерадна стâња.

То бити не смије, јер она хрâнȋ
Милога јединца, великог ћâка,
Ком сија на челу дар Богом дâнȋ,
И љубав к науци јâка.

Из òчȋ његових њојзи се сјâјȇ
Утјеха и радост, и њему мâти
Живота пошљедње напоре дâјȇ,
За њега она се пâтȋ.

И данас и сутра као и јȕчȇ
Радиће да може походит' шкȍле,
Ћено се високе науке ȕчȇ,
Он, музе којега вȍлȇ.

Нада се, китиће лаврови вѐнци
Главу му некада, а она стâра
Мȋр ће ужи́ват' у слâвȇ му сјѐнци, —
Да ли је надање вâрâ?

*

У хладној собици, сине домâјȇ,
Учи се науци, ти, глава чȋјâ
Идеје негда ће свету да дâјȇ,
Јер дух ти ћенијем сȋјâ.

Пунан си тјелесног, умнога здрâвља,
Чедо си народа, народу слȕжи,
И вапај ослушни који ти јâвља,
Да народ ȕ муци тȕжȋ.

Мајку ти убиће радови грȕби,
Ал' смрт јој теби ће донијет' вàјдȇ,—
Стȕденȏ чело јој хитно пољȕби,
Па међу јунаке хàјде!

Дјелом се и пером хрâбрено бȍри,
Витешки дижи се противу хȕљâ;
Покажи друштво нам у новој зòри
Стољећу, које се љȕљâ.

И поштен остани при томе рáду,
Сјећај се, мајка ти вуну је ткâла
Да друштву у теби одгаји нáду, —
Сјећај се: за то је пâла.

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

XXIX

НОЋНИ ПУТ

Ја се нâ пȕт крећем. Сад је ноћи пȍла.
Лијѐно је кључе, трупкају се кȍла, —
Кȍловȏшче, шȋни!
Што је пут опасан, шума пуна тáмȇ
И љутих звјерова, свијѐдно је зâ ме:
Ја пркосим тмȋни.
Све живо поспало. Коловошче, шȋни!

Кроз грање и шибље чудно вјетар
свȋрȋ,
Кроз облаке луна жмирајући вȋрȋ,—
Шпијуниште, врѐбâ.
Голе гране у вис, без лȋстâ и цвѐтâ,
Ка' руке што моле, дижу се с дрвѐтâ,
С огорјелих хрѐбâ, —
По ноћној тишини мјесец озго врѐбâ.

Узбуђене душе моје поглед зрâчнȋ
Посматра бескрајност, àмбис онај
мрâчнȋ,
Чија тмина гȗтâ
Молитве и мржње, пољупце и жȕдње,
Злочине и сузе, идеје и блȕдње:
Све што душом плȕтâ,
Морем тијем бурним, помрчина гȗтâ.

„Куда ћеш и шта ћеш?“ Црне неке
птȋце
Запиташе мене тад из оне тмȋцȇ, —
Баш уз једно грȍбље.
„Не знам! Судбу тражим, — одгово-
рих тѐчно —
Путовање можда трајаће ми вјѐчно,—
Ослобађам рȍбље,
И не плаше мене авети и грȍбље.“

Над свијетом овим из тишине нȍћнȇ
Бди Мисао људска, и погледе мȍћне
Горе, доље стѐрȇ;
И, крилима машући' као анђел йстȋ,
Идеалом својим материју чȋстȋ,
И земљу нам пѐрȇ.
О полѐти, Мисли! У те имам вјѐрȇ.

СРПСКИ КОМАДИ

У К. С. НАРОДНОМ ПОЗОРИШТУ

(НАСТАВАК)

А сад, кад тако ствари стоје, шта може Позориште да ради? Кад се национална трагедија не прима, шта ће да ради Позориште с њом? Да је уклони са репертоара? Због чега? Зар због тога што ова није у милости код публике? Па лепо, али онда Позориште треба да уклони с репертоара и страну трагедију и страну модерну драму, јер ни ове нису у милости код публике. Само што би такво решење ствари било апсурдно. Једино решење које се може усвојити, то је да Позориште даје националну трагедију, при свем том што је публика не воли. Јер ако публика нема укуса, нек јој Позориште васпитава укус. Ако публика не воли трагедију, нек јој је Позориште омили: трагедија је тако исто цењена књижевна врста као и свака друга и Позориште мора да навикава своју публику на њу. И да је оно до сада тако чинило, публика би била спремнија и боља. Да је, на пример, на наше комаде ове врсте, Позориште више навикавало своју публику, публика би их више и волела. Али што је до сад пропуштено, нек се сад накнади. Позориште не може бити без трагедије, то је ван сваке сумње. И сад, ако Позориште нема публике спремне за ову трагедију, нек је спреми за њу. А ако хоће да је спреми, нек даје трагедију. То је начело просто и старо, оно је познато свуда и примењивано је с коришћу. Познати француски критичар Сарсе, којем ваљда нико неће одрицати познавање позоришних прилика, написао је, у својој студији *О репертоару Француске Комедије*, и сам на то начело. Он налази да је „за одржавање једног репертоара један од првих услова да се комади тога репертоара непрестано износе пред очи публике како се, вели он даље, публика не би одвикла од идеја које ти комади представљају, ни од форме која им је дата, и како не би у њима налазила само једно мршаво и хладно литерарно-археолошко задовољство него како би јој они увек изгледали пуни живота и чак по гдекојим странама и савремени.“ Сарсе, даље, налази да је Француска Комедија зато и одржала свој стари класични репертоар што се тога начела држала. И сад кад је то начело тако сигурно и кад је с њиме Француска Комедија успела, нек се и наше Позориште њега држи па ће и оно успети. Нек, дакле, дајѣ наш репертоар па ће навићи публику на њега.

Ствари ће, истина, ићи споро, али, кад је стање Позоришта болесно, наравно да је и опорављање споро. Кад публика никако није досад васпитавана, наравно да ју је тешко сад васпитавати. Само, ако је тешко, бар је могућно. Ако публика није спремна, она је бар послушна и то је њена врло добра страна. Видели смо, на пример, да она долази на Шекспирове комаде. Зашто долази? Зато што је чула да га цене, не због чега другог. Она ће, дакле тако исто доћи и на остале писце кад за њих то исто буде чула. Она ће, најзад, доћи и на народну трагедију кад види да се ова цени. Доћи ће нарочито данас, ако некада није долазила. Јер данас се за наше старе писце више пропагира него пре, и публика се више навикава на њих, и Позориште, према томе, има, за старији народни репертоар, боље услове данас, него што их је имало онда кад је са овим репертоаром пропало. Услова, дакле, ипак има за наш репертоар, само је и то један услов да га Позориште никако не забацује.

И то је и први услов још. Управа ваља да буде свесна потребе овог репертоара, и да гледа да му, на све могуће начине, прибави важност, подигне цену и нађе места код публике. Противно оном што се досад често чинило, наиме да се из свечаних представа позоришних (подсећам на прославу двадесетпетогодишњице Позоришта), изгони национални репертоар, треба шта више тражити нарочите прилике које се у корист овога дају експлоатисати и које му могу нарочиту важност дати. Треба, као што је већ почето, завести француски начин светковања старијих драматичара и давати, с прологом или без пролога, комаде наших старијих писаца, на дан рођења њихова, кад су то, наравно, писци који такво светковање у главном заслужују. Затим, и опет противно оном што је до сада чињено, треба наше комаде боље износити пред публику. Најпре, не допуштати да глумци по својој вољи скраћују текст комада. *) Затим, кад се набављају декори и костими, треба их најпре за српске комаде набавити. И што је важније од декора и костима, треба, код ових комада нарочито, на глумачку игру пазити. Ако није могућно боље глумце имати, треба бар, као што је од скора почето, држати већи број проба за те комаде него што је то до скора за потребно сматрано. И, напослетку, треба и осталим начинима заинтересовати свет за национални репертоар: преко новина и иначе. Средстава има доста и моје није да их казујем. И нека се управа користи свим тим средствима а уз то, нека пази на избор комада, па ће успети колико се може. Ако пропадне с покушајем, нек покуша изнова. И ако и опет пропадне, нека и опет покуша. Што рекао оњај: кад се сто пута пропадне, треба сто први пут покушати.

У осталом, ствари не стоје тако рђаво као што смо их ми представили. Ако је публика онаква какву смо је ми показали, она није сва позоришна публика. Ми смо говорили само о публици која посећује вечерње представе: на ону која на дневне представе долази, нисмо до сад обраћали пажњу. Та је публика, међутим, много згоднија за национални репертоар. Састављена, у главном, из занатлија, ђака и деце, она или нема великих претенсија у опште или има више поштовања према народној драми. И после, та публика никад не оскудева Позоришту. Какав је Београд недељом или празником после подне, једино место у коме се може забаве наћи, то је Позориште. Зато су дневне представе увек добро посећене, скоро независно од комада који се даје. Публика која на њих долази, доћи ће ма какав јој репертоар Позориште пружало. Нек јој, дакле, Позориште пружи наше старије комаде, она ће и на те комаде доћи. Код те публике је, дакле, осигуран цео наш национални репертоар. Кад је на пример, Банова *Мерима* нашла зимус места у дневним представама, наћи ће га и остали комади његови. Кад се Стеријин *Дечански* до-

*) При представи Банове Мериме опазио сам доста скраћивања и измена. Да ли су те измене дошле од глумаца или од самога писца, писам имао прилике видети. Познато је, међутим, да је сам писац своју драму штампану први пут 1851 издао прерађену 1889 (издање С. К. Академије Наука). Било би од значаја, по само познавање писца и његове поетике, видети које су измене у преради учињене. Као прилог томе, наводимо једну од тих измена која сведочи како се писац трудио да увек иде за временом, што му се свакако у корист може уписати:

Арамбаша, једна од главнијих личности у комаду, причајући како је из Босне прешао у Србију да војује под Карађорђем, прича и зашто је после из Србије отишао и наводи овај узрок (издање од 1889, чин II, сц. 3):

»Пошто народ под злокобном срећом
»Опет клону, ја шћах да с' уклоним,
»Ал' витешки Милош Обреновић
»Задржа ме, опет Србе диже
»И, очистив земљу од Турака,
»Мир углави с њима. Ја не могох
»Мир свикнути, па се обазирах
»Око себе ће да посла нађем:
»Куд ће суза ако не на око?
»Куд бих и ја до у Босну бједну?«

У тексту из 1851, међутим (запамтити годину!), он наводи други узрок:

»Там', (у Србији) и остах догод Карађорђу
»Светла глава с рамена не падне,
»Издајнички у сну оборена,
»Јох срамоте! од срб'јанске руке.
»Тад из црне Шумадије одох,« ит.д.

пао дневној публици, допашће јој се и остале његове трагедије. Оно, дакле, што од народног репертоара пропадне на вечерњој представи, сачуваће се на дневној. На дневној представи проћи ће добро и Стерија, и Суботић, и Бан, и М. Јовановић, и М. Поповић, и Шапчанин, и сви други за које се бојимо да на вечерњим представама не пропадну. И, због тога, у место што се Позориште дневним представама користи да дâ „комаде за касу," ми тражимо да их оно за старији национални репертоар употреби, управо за националну трагедију. Позориште ће имати исте користи које и досад а наша трагедија биће осигурана. И ако Позориште то одиста буде хтело, онда му ваља дневне представе и иначе преустројити. Те представе још нису тако уређене како би одржање националне трагедије било још боље и корисније. Треба завести цео систем *класичних дневних представа* који су француска а по угледу на њих и друга позоришта завела. Треба, наиме, боље организовати публику и н. пр. преко управа средњих школа, нарочито позвати ђаке, пуне разреде школске, да са наставницима заједно дођу на те представе. Треба, даље, и ако је то мало теже, установити и конференције позоришне, т. ј. предавања која би стручни људи, непосредно пред представом комада, у Позоришту држали о самом том комаду за који је потребно извојевати пажњу публике. Треба најзад, и ако и за ово има тешкоћа, комбиновати два подужа комада за једну представу: пред трагедију, дати и једну комедију у три чина која више привуче свет (наравно да се онда одмори између чинова укину у неколико). Све су то ствари које се одавна практикују у уређеним позориштима и ми имамо само да их примимо, у колико можемо. И тек кад их примимо, ми можемо рећи да су нам дневне представе као што треба, а кад то буде онда ће и национални репертоар бити уведен као што треба. Тај репертоар дакле, управо онај део његов који још не може да нађе пријема код вечерње публике, има своје место у дневним представама.

И да сведемо све и закључимо питање о пријему националног репертоара, тај репертоар одиста је остварљив и могућан. Комедије и интересантнији комади могу се одржати на вечерњим представама; трагедија и све остало склониће се и сачувати у дневним представама. И тако ће цео национални репертоар наћи своје место у Позоришту.

Само, сад на крају овога, нужно је да једну напомену учинимо да бисмо се боље разумели. Кад кажем: цео национални репертоар, то не значи: целокупан број драма које смо раније набројали. Кад смо то набрајање чинили, ми смо хтели више да покажемо однос Позоришта према националној драми него да поименце издвојимо драме које нарочито препоручујемо. Питање о нашем репертоару тако је мало сазрело да није још могућно ово издвајање као што треба извести. Због тога, ми смо се ограничили само на то да изнесемо један списак писаца и дела, достојних да се узму у обзир: право одабирање нисмо чинили. Из тога списка управа има да узима поједине писце и да њихова дела поступно ставља на репертоар. Са сваким од тих писаца, она има да чини специалне пробе, онако као што је ове године с некима почела. Од свакога треба да узме његове најбоље и најинтересантније драме и да најпре са њима покуша. Ако се те драме приме, нек узме и друге истога писца, и опет оне боље и важније, и са њима такође покуша. И тако даље, редом, све док не исцрпи пишчев репертоар или док се не увери да с овим не може правити даље пробе. И после, што се тиче драма слабијих и од мање важности, почетничких драма једнога писца као и ствари пригодних или без претенсија, управа их може слободно жртвовати без штете за национални репертоар. Управа може чак жртвовати каткад и самога писца ако се његове драме покажу сувише слабе. За национални репертоар није важно да се сваки од побројаних писаца или свака од побројаних драма одржи у Позоришту, него да се један известан преглед драме изведе и утврди, преглед који може, у ширем или ужем обиму, представљати националну драму у свима епохама њенога развијања. Оно што не може да се одржи, нека слободно отпадне. Ако је то ствар која иначе не треба да пропадне, нека је спасава штампа. Ми смо тражили да Позориште учини услуге књижевности а не да потпуно замени штампу. Ми смо тражили само то да и наше Позориште користи нашој књижевности онако као што то француска својој чине. Оно, међутим, што ни француска позоришта не могу за своју књижевност да учине, не мора ни наше за нашу чинити. А француска позоришта, то је познато, ако држе *Сида* не држе *Атилу*, а ако држе Корнеља не држе Ротруа.

И сад, ми бисмо могли наш говор на овом месту и прекинути. Питање о националном репертоару изгледа да је закључено кад је показана остварљивост овога репертоара. Али то није све. Овај репертоар није само остварљив него и користан. Он се неће само одржати у Позоришту него ће овоме и користи донети. Користи ове, међутим, ако нису врло блиске оне су од пресудне важности по Позориште. Ако се резултати не покажу одмах, показаће се, што је важније, у свима важним странама Позоришта.

Прва корист коју ће Позориште имати од националног репертоара, то је бољи страни репертоар. Ако се национални репертоар уведе, побољшаће се страни. Ствар изгледа на први поглед чудна, али је ипак проста и јасна. Оба репертоара, и наш и страни, у тесној су вези. Од врсте и каквоће страног репертоара зависи какав ће пријем и успех и наш репертоар имати. Ако се у страном репертоару узме неговати највише она врста комада која је за ширу публику најпривлачнија, а у српском она врста која у публици најмање симпатија ужива, онда ће такав српски репертоар, поред таквог страног, коначно пропасти. Претпоставите н. пр. да наше Позориште предузме давати два пута недељно оперету а два пут националну трагедију: наравно да ће оперета увек имати публике а трагедија никад. Кад, дакле, ствари тако стоје; кад т. ј. национална трагедија мора да има ослонца у страном репертоару, онда јој тај ослонац треба и дати. А који је тај ослонац? Који други него страна трагедија и у опште драма од веће литерарне вредности? Ми смо видели да публика не воли националну трагедију поглавито зато што не воли ни трагедију у опште. И даље, видели смо да трагедију не воли зато што не воли озбиљне комаде у опште. И можемо додати да она ни стару нашу комедију не цени довољно зато што не цени ни страну стару, т. ј. класичну комедију. Треба дакле да је навикнете на класичну комедију, на модерну драму и нарочито на класичну трагедију, ако је мислите навићи на националну трагедију и национални репертоар уопште. Треба дакле, да имате јак класичан репертоар, управо стару и нову драму од велике вредности, ако хоћете да национални буде остварен. Или обратно, ако уводите национални репертоар, морате појачати и класични. И пошто Позориште већ уводи национални, то онда тим самим мора појачати или управо увести и класични, што значи, да у приликама у којима се Позориште сад налази, увођење националног репертоара изазива у исто доба и побољшање страног.

А то побољшање (ми сад наилазимо на велика позоришна питања, која, наравно, потребују и опширно дискутовање, али се не смемо задржавати на њима него их морамо само летом прегледати) одиста је нужно. У том страном репертоару, онако шареном и непробраном како га сви познајемо, оно што је најмање развијено и најмање истакнуто, то је класични репертоар, управо репертоар од веће књижевне вредности. Од већих драмских писаца, старијих и новијих, врло су ретки они чија дела, сва или сва главна, наше Позориште има у свом репертоару. То су, колико знам, само Шилер, Иго, Лесинг можда, Скриб ако хоћете, и можда још један, највише два (уз то су они још и доста, често и сасвим, забачени; ко зна како преведени итд.). А толики други, тако исто добри и важни, или још бољи и важнији, заступљени су у репертоару или с недовољним бројем драма, или нису никако ни заступљени. Од

Шекспира н. пр. има само пет шест драма, од Гетеа и Молиера по две три, од Голдонија ни толико, од Расина само једна, од Корнеља ни једна. А што се тиче модерне, н. пр. француске драме, која се код нас више преводи, ни ту се репертоар не одликује избором: у множини писаца од пролазне вредности, једва видите Диму и Ожијера са по три четири драме које по три четири године чекају на ред. И онда, наравно, такав репертоар, у коме литерарног избора тако мало има, не може остати. Њега треба попунити и побољшати, управо попуњавати и побољшавати поступно, и ако за то неких тешкоћа има. Јер, најзад, све се те тешкоће дају савладати. Ако публика није спремна да прими бољи репертоар, спремајте је тиме што ћете јој све бољи репертоар давати. И овде вреди оно Сарсеово начело, и то још много више. И после, публика и прими каткад. Ако није примила *Клавига* примила је *Емонта* врло добро: представе овог комада спадају у оне које су зимус највише биле посећене. Има, дакле, ствари у класичном репертоару које неће ни публика одбацивати. Тим стварима попуњавајте свој репертоар, њих непрестано имајте у виду. Колико их год више дате и омилите публици, толико сте подигли углед Позоришту, толико побољшали његово стање, толико одговорили његову позиву.

Јер, најзад, то и јесте позив Позоришта: да негује озбиљан репертоар, да даје драму од праве литерарне вредности. Често се у последње време чују неки, нарочито женски гласови: како Позориште треба највише оперету да даје, како је у оперети будућност његова, пут којим оно треба да иде итд. Ништа, међутим, није нетачније од овога. Оперета, најпре, није никаква озбиљна тековина. Оперетска музика није најпреча за неговање музике у нас. За право неговање музике, нужно је класичној музици места наћи, оној коју је сад баш Позориште узело неговати и ради које је и нарочите концерте морало установити, кад већ и о неговању музике оно мора да брине. И после, оперета не одговара ни способностима нашег Позоришта: саставу глумачке трупе, н. пр. и иначе. И напослетку, она се противи и самој природи Позоришта, његовом устројству, законским наређењима итд. Ако, најпосле оперета ипак, треба више да се негује, нек се начини једно нарочито позориште за њу. А ово Позориште, међутим, мора неговати драму и имати што чистији књижеван репертоар. Јер је оно, као год и Француска Комедија, као Бург, и као и свако друго субвенционисано, државно, народно позориште, обвезано да озбиљан репертоар негује, да класичну драму износи. То је његов позив, његов задатак, циљ, мета, дужност, пут којим треба да иде. И ето на тај пут гони га баш национални репертоар. И ето то је та прва корист коју овај репертоар доноси.

(свршиће се)

Павле Поповић.

Уз наше слике

Ђура Јанковић, срп. песник (по фотографији). Ђура Јанковић, син Пауна Јанковића — Баће — (бившег попечитеља правосуђа, просвјешћенија и финансије, члана Совјета), унук Јанка Ђорђевића Десимирца члана Правителствујушчег Совјета, рођен је у Београду 1851. год. фебруара месеца.

У Београду је свршио гимназију и три године права, па је онда отишао у Грац, учио медицину а одатле у Беч опет тога ради.

Био је бурш, и имао је неколико двобоја. Његово нежно бело лице, било је ишарано од удараца мачева.

Био је плав, веома симпатичан, и мушкима и женскима мио; добар друг; делио је сваку пару са друговима.

Кад му је било 16 година заљубио се најпре у једну, па онда у другу девојку, којима је љубав у стиховима изјављивао и то без застоја, без претходне спреме, и цео би говор водио у стиховима.

И немачке је песме певао.

Српске је песме певао са лакоћом, каква је ретка. Имао је речи као плеве.

Није био охол; није био славољубив, и за то је и непознат остао.

Писао је у »Зори« неколико причица и новела. У »Вили« г. Ст. Новаковића има штампаних његових песмица.

Најлепше песме штампане су у »Врзином Колу«, али су махом ти бројеви узапћавани.

Превео је Марсељезу и то тако, да од оригинала ни мало не одступа. Драматисао је Тараса Буљбу и Гусарског краља. Обе те драме нестале су из Народнога Позоришта.

Превео је Шах Краљу, Мајур Сунцоврат и још нека дела.

Оженио се у Смедереву 1874. г. а умро 1875.

Није довршио медицину, јер због рђавог управљања имањем од стране старалаца није био у материјалној могућности.

Оставио је по смрти неколико свезака својих песама, који су већином пропали.

Рукопис од три песме: Верова'о сам, Љубио сам, Над'о сам се предао је своме сестрићу Арси Ј. Милинковићу, који је тај рукопис дао г. Сими Аврамовићу, кад је тражио да нешто пише о Ђури. Том приликом дао му је и рукопис превода драме Вечити Јуда. **А. М.**

Парке (сликао М. Туман). Парке су римске богиње и исто су што и старогрчка Моира. Парке су суђаје т. ј. богиње неизбежне човекове судбине: рођења, среће или несреће за његова живота и смрти.... Римљани су из почетка обожавали само једну парку, али су их доцније имали три које по именима беху Клота, Лахеза и Атропа.

Зграда генералног консулата Краљевине Србије у Скопљу (по фотографији). Ово је онај дом у који су упрти погледи оног ојађеног дела српског народа коме је Усуд доделио тешке дане робовања; ово је онај дом на ком се поносно вије тробојница српска — нада браћи заробљеној да имају брата слободнога који их не може и не сме заборавити.

Овај је дом својина српскога сина потлачене Маћедоније, дом Србина скопљанца Томе Јовановића који погибе ових дана од небратске бугарашке руке. —

Турска војна музика честита пред српским консулатом у Скопљу крсно име Њ. В Краља Акександра I. (по фотографији). Леп зимски дан, рекао би пролећни је, освануо у Скопљу. Св. Никола Крсно је име Њ. В. Краља Александра I, те турска Царска Војна Музика дошла пред српски консулат да преко српског дипломатског представника честита Крсно Име српскоме Краљу. Срби скопљанци окупили се око консулатског дворишта, слушају царску музику, па знајући за што је ту, шаљу у нёмом изразу и своје најлепше честитке и своје петвековне жеље.

Биће белаја (сликао г. Урош Предић). Доручак је већ спремљен и тек што се породица није окупила око стола. Нешто љубопиство а нешто и добар дечји апетит доведоше малог голуждравца у танахној кошуљици до већ спремљенога стола. Ко ће сачекати старије када се и он сам може да послужи? Мало се пропети на прсте, пружити ручицу, па.... биће белаја!

Већ позната г. Предићева марљивост у изради и симпатичност изабраног предмета одлике су и овог као и свих осталих радова овог српског уметника.

Кроника

† Емило Кастелар

»Не може се тежи и несрећнији положај замислити од положаја великана који је принуђен да гледа последњи ропац своје изнемогле отаџбине и који мора њом да управља за све време наступа, несвестице и беснила који њеном распаду претходе, и да гледа како јој знаци живота један за другим нишчезавају, док најзад ништа више не преостане до хладноћа, мрак и трулеж.« Ове речи чувеног есејисте Маколеја надоше нам на ум када прочитасмо вест да је највећи Шпањолац овога века, Емило Кастелар, умро. Сиромах Кастелар! Педесет година неустрашне борбе и неуморног рада, како на политичком тако и на научном пољу, које је овај славни потомак славнога Сида Кампеадора за спас, благостање своје драге отаџбине провео, остале су безуспешне; сви његоци напори да своју отаџбину — некадању владарку земљине кугле — спасе од спољњег и унутрашњег

распада, били су узалудни. Антидинастична ровења Дона Карлоса, од којих истина никаква озбиљна опасност није претила данашњој династији, али која су политички деморалисали шпањолски народ и ишла на руку реакцијама појединих влада, а нарочито шпанског клерикализма; беспримерна корупција удружена са тиранством, која је владала међу чиновницима шпанских колонија; несавесна и лабава државна управа у самој краљевини, све је то терало Шпанију у пропаст, тако, да је само један једини спољни удар, као шпанско-амерички рад, био довољан па да Шпанија, та дивна земља романтичности о којој су песници свију народа певали, та некадањ господарка свију прекоморских светова, — клоне и пропадне исто тако као што су и стари народи Мексике клонули и пропали под њеним ударцима.

Пуних четрдесет година био је Емило Кастелар у свима јавним питањима у Шпанији ауторитет којег је мишљење од свију, па и највећих његових политичких противника, било поштовано. Он је био први хисторичар, први политичар, први журналиста и први говорник, а на свима тим пољима користовала се права песничка душа чији су једини идеали били: Човечанство и Слобода. Прелистајте све његове штампане говоре и на свакој ћете страни наћи одушевљене, ватрене речи пуне песничких полета и непобитних истина, а све за слободу и напредак. Отворите ма коју страну, прочитајте ма који редак, и ви ћете прочитати славопој слободи и напретку човечанства: »Руке које су васељену стварале — бушене су клинцима ропства; усне које су васељени живот удахнуле — склопљене су леденим дахом смрти. Онај који је воду створио — морао је жеднети; онај који је сунцу огњено море дао — морао је мрзнути; а његова смртна борба која је плочу са његова гроба дизала — није била у стању да омекша срце тирана. Величанствено дело бола, посвећено земаљском спасу, човеку, бескорисно је дело, лажљиво спасење за оне који још у ропству стењу.«

»Како, на који начин и су чим се ствара напредак? Ствара се с помоћи отпора, с помоћи борбе. Из сваког уређења, из сваке конституције, из сваке старије идеје излази нова идеја и нико је не може у томе спречити. Само ако се идеји остави потпуна слобода, у стању је да ликује с помоћи договора, јавних изјава, асоцијација, штампе и општег права гласа; не остави ли јој се та слобода, онда идеја плане као барут, и смрвљује у тисуће комада престо на коме њени противници и гониоци седе.« и т. д. и т. д Оваквих цитата могли би смо тисућима из беседа Емила Кастелара навести јер је свака његова реч пуна неодољива чара а свака његова беседа и новинарски чланак несравњеног стила.

Од огромне масе његових штампаних беседа и новинарских чланака, за нас је најважнији и најмилији чланак о Србима и српској историји, који је Кастелар штампао у парискоj „Nouvele Revue Internationale.« Ни један од старих писаца није са толико одушевљене љубави и дивљења а са толико осећаја о Србима писао као Емило Кастелар. »Ја не познајем историје« — вели Кастелар — »која би заслуживала више пажње и проучавања, него ли што заслужује историја борбе за независност у Србији. Када их сав свет бејаше саме оставио, Срби се дигоше до висине најјачих народа несавладаном силом свог карактера и неизречном крепошћу своје мисли«....

»Погнута до прне земље, знала је Србија да се листом исправи, кад је уочила згоду, да би могла прећи из ропства у слободу. Нико није као она познала моћ и слабост турску. Нико као Србија и Србин није се окористио човекољубивом реформаторском политиком Јосифа II, цара аустријског. Нико као овај напредни народ, са својим јунаком Кара-Ђорђем, није се борио противу султана, кад у почетку овога века јевропске прилике утрше пут победи.“

»Нико до Србија, од Милоша, који је био оруђе у рукама силника, не хтеде учинити апостола и спаситеља. Историја њезине независности личи еносу из јуначких времена, но величанственој храбрости, којим блиста свака страница јој; а пуна је политичке науке, са вештине и опрезности, којом је у њој испреплетено јунаштво. Само је тако дванајесте године овога века, када је Русија остави својој судбини а на милост и немилост Турчину, могла Србија, посрћући и устајући, како јој кад срећа помагала, борећи се или уговарајући, како је кад требало, кајући се или прокосећи, мученица или ропкиња, у неким згодама пуна храбрости баснослове, а у другим опрезности дивније и од саме храбрости; с дивљачком смелошћу а увијавношћу мудрачком, само је тако могла Србија постати народом који, премда је плаћао данак Турској, бејаше опет независан, те постиђи да јој Јевронја заједчи опстанак и иде на руку у тежњама за величином које јој дух прожимљу, након толиког понижења и робовања на плодном и тајанственом Истоку«....

Емило Кастелар рођен је 8. септембра 1832. год. Свршивши универзитетске науке у Мадриду придружи се он 1854. год., када је букнула јулска револуција, демократској страници, поставши сарадником њених листова. Доцније, када је постао професором историје на мадритском универзитету, основао је Кастелар лист „Democratia« који је у друштву са Карасконом уређивао. Због великог утицаја над универзитетском омладином буде му, за време министарства Нарваеца, положај професура уздрман, а када због тога омладина поче демонстровати, би са професуре свргнут и ухапшен. После несрећног устанка од 22. јуна 1866. год. побегне Кастелар у Француску, одакле се вратио у Мадрит чим је букнула септембарска реводуција 1868. год., где га је омладина са највећим одушевљењем дочекала. Од тог доба постаје Кастелар највећи поборник федеративне републике. Градови Сарагоса и Лерида изаберу га за посланика у Кортес а наскоро за тим изаберс га републиканска странка за члана директоријума. 11. фебруара 1873. год., када је краљ Амадеј дао оставку и република прокламована буде Кастелару поверено министарство спољних послова, али већ 7. јуна исте године даде оставку, због ценања републиканаца и радикала. 26. августа исте године буде Кастелар изабран за председника Кортеса а 7. септембра за председника министарства са диктаторском моћи. Да би угушио устанак у Картагени и стао на пут карлистичким ровењима, установи Кастелар стајаћу војску, ради чега га напустише његови привржсници и на састанку Кортеса, 2. јануара 1874. год., изјавише неповерење, те Кастелар даде оставку на председништво. После успостављења монархије под Алфонзом XII, даде Кастелар оставку на професуру и оде у Париз да живи, али се већ 1876. год. врати натраг када га град Барселона изабра за свог посланика. Од то доба па све до 1893. год када се је повукао са политичке позорнице, био је Кастелар највећи бранилац демократских идеја у Шпанији, борећи се противу шпанског католицизма, тражећи за Шпанију равноправност вере и слободу наставе. Приликом дебате око адресе Кортеса 1878. год. издао је један демократски манифест у коме је тражио повраћање устава од 1866. год., слободу вероисповести, слободу штампе, наставе, удружења и зборова. После Француско-немачког рата тражио је путем штампе савез романских народа противу германских, — идеја коју је пре кратког времена, после шпанско-америчког рата у једном бечком листу, поново покренуо.

Кастеларове беседе сакупљене су и штампане 1885. године у четири књиге. Од осталих његових радова вреди споменути: »Успомене из Италије«, »Студије о средњем веку«, »Из историје, религије и политике«, »Скице о људима и идејама«, биографију лорда Бајрона, историски роман »Фра Филип Липи«, и његов »Говор пред шпањолском Академијом« о модерној цивилизацији.

У Емилу Кастелару изгубио је шпански народ свог најбољег сина; губитак, који је тим већи и осетљивији што се шпански народ налази у таквом положају у коме се карактери и таленти као Емило Кастелар не даду ни прежалити ни заменити.

Ј. Адамовић.

НАУКА

О светској изложби у Паризу. За идућу светску изложбу у Паризу припремљен је читав низ разноликих чудеса. Највише се истичу мареорама и сидеростат, који ће, без сумње, највише зачинити будућу изложбу.

Мареорама је, дивна колосална четиркатна зграда у стилу »Ренесанси«. У њу воде осредње стубе, које представљају лествице морског брода, а сама мареорама — кров на броду океанског парода »Progres«. Прилази један помоћник капетанов, учтиво објављује, да ће се за пет минута пароброд кренути. За овим долази бифетни garson са понудама разних напитака. Према програму, путовање почиње од Марсеља. И, одиста, види се како пароброд стоји усидрен у Bassin de la Joltette. С леве стране, изнад шарене градске панораме, виси грандиозни монуменат „Nôtre-Dame de la Garde“. На десно, изнад плавог мирног мора, виде се романтична острва, може се распознати чувени Chateaud'ef, свима познати из »Монте-Криста« од Дима оца....

Настаје тренутак поласка. Чује се увећано звиждање, затутњи тужно-свечано »сирена«, пароброд се стреса од удара точкова и полагано се креће из луке. На мосту мали капетан загледа у даљину, покретом руке издаје заповест двојици мрнара, који брзо окрећу точак крме по знаку његових обрва....

Пароброд излази на отворено море. На један мах се колеба и светлуца на сунцу малено таласање, пароброд се понајлак љуља, али је море дивно и, поред тога, пароброд се овај, због своје особите направе, не клати ни при највећој бури....

На откривеном мору неограничена тамноплава даљина; ништа се не види сем великих морских тица које се љуљају на таласима, а од времена на време помоли се делфин и нашара по води дугу и поново утоне у безбрижну пучину. У даљини на хоризонту види се велики пароброд и неколики с једрилима: они иду из Ђенове.... У једном крају пароброда свира оркестар, нарочито најмљен за пловну гостионицу Публика весело ћаска у многим групама, тема је разговора питање о морској болести. Даме исказују своје страховање, кавалјери их умирују тврдећи, да се велика клатња не може ни замислити en plein Paris.

Не прође ни по сата, кад се на предњем крају пароброда (на пародродском bien entendu) чује узвик „la terre!“... Наш пароброд, као што се види, ишао је таком брзином, да се већ налази надомак Ђенове.

После малог задржавања у Ђенови, пароброд иде у Неапољ, одавде у Александрију, Порт-Саид, Бомбај, Калкуту, одавде у Сингапур, Конг-конг, Шанхај. Из Шанхаја у Нагасаку, а отуда у Владивосток, где при улазу оркестар свира: »Боже царја храни«, а мрнари скупљени кличу »vive la Russie«.... Из Владивостока пароброд иде у Сан-Франциско, затим посећује Валпараизо, Буенос-Ајрес, Њу-Јорк и завршујући прелаз преко Атлантског Океана долази у Лондон и отуда се враћа у Француску. Цело путовање свршава се по врло мирном мору, време — као поручено, ни кише ни буре, ваздух небо плаво (од обојеног платна), над главом температура пријатна и без осетних промена, и ако је разлика у ширинама: доста је рећи, да путници чак и на Црвеном Мору нису скидали горње хаљине!... За све време путовања, нико се није успавао, нико није пао преко перваза, у машини није било квара, у подруму се није појавио пожар и, на завршетку уживања кад се пароброд вратио у Француску, објављено је, да се пароброд не налази у Марсељу, но у Хавру, на два корака од Париза.

Сидеростат. Сидеростат је — дугачки ниша од камена, висок за половину више од раста човекова, а са врло широком осно-

вом. Дуж њишана, на врху његову, углављена је хоризонтално колосална цев, која је састављена од 24 дела (колута) а дужини 60 метара а у дијаметру 1 и по метра. Сваки објектив тежи 900 килограма. Испред цеви намештено је огледало, на коме одбијају слике небесних светила. Ово сликање, увећано објективима цеви, преноси се на велики заклон. Помоћу јачине стакла, небесна светила показују се зачуђеном погледу увећана у 10 хиљада пута. Овај чудноватн апарат и зове се сидеростат, творевина Делонкла.

На сидеростату наше око налази се на растојању свега само осамдесет километара од месеца!... Свакојако ово је колосалан успех, ако се само сетимо, да су до данас највећи телескопи, који постоје, увеличавали само 4000 пута.

*

Насељеност слива Поречке Реке — Поречка Река има два изворна крака: десни се зове Црнајка, а леви Шашка. Црнајка силази са превоја између Стола и Дели Јована, а Шашка извире испод брда Којинске Главе, источно од Мајданпека. Ова се два крака састају под једним ртом, на коме се налазе развалине Милошеве Куле, и граде Поречку Реку. Она нема ни једне важније притоке. Вредно је поменути, да се с обеју страна њена ушћа налазе развалине старих римских грађевина. Оне на десној страни зову се Кула, на левој пак — Стража.

У сливу Поречке Реке налазе се свега 7 села, а нема ни једног градића ни града.

Највеће је село Горњане у коме је 2020 становника — 1 —

У села која имају по 1500—1000 ст. спада Рудна Глава (1460) и Црнајка (1130) — 2 —

Од 1000—500 ст. имају остала четири села: Клокочевац (730), Танда, Тополница и Мосна (530) — 4 —

Као што се види, у Поречкој Реци је само 7 насељених места са 7.230 ст. Становништво је све сеоско.

Пошто је слив ове реке велики 538 км². а на њему станује поменути број становника, излази да је њена насељеност: само 13 ст. на км². Она стоји према насељености у Србији као 0,27 : 1 —

Од целокупне површине Србијине Поречка Река захвата 1,1% а од становништва 0·31%.

Једно насељено место долази овде на 1030 ст. или на сваких 77 км².

Цео слив има три велика села што значи, да једно долази на 179 км².

Од изворних кракова десни је гушће насељен; непосредни слив ређе него оба изворна крака.

Црнајка (106 км². — 1830 ст.) на км². има 17 ст. На њој су два села: Црнајка и Танда.

Шашка (236 км². — 3480 ст.) на км². 15 ст. И у њеном су сливу два села: Горњане и Рудна Глава.

Непосредан слив Поречке Реке велики је 196 км²., а на њему су три села (Клокочевац, Тополница и Мосна) са 1920 ст. Значи да на км². долази 10 ст. —

На карти погрешно пише: Велико Горњане и Мало Горњане као два засебна села, и Топоница. —

Т. Радивојевић.

КЊИЖЕВНОСТ

Шеста годишња скупштина Српске Књижевне Задруге — На дан 21. маја ове године одржана је, уз лепо присуство задругара, шеста годишња скупштина овога нашега најактивнијега књижевнога друштва. Скупштину је отворио врло лепом речи председник Задругин г. Пера П. Ђорђевић, а затим је тајник г. Љ. Јовановић прочитао врло исцрпан извештај о управину раду, по коме ћемо изнети само неке податке.

Да би што боље раширила свој просветни утицај и у крајевима изван Србије, а и снажно помогла тако важну српску културну установу каква је Српска Штампарија у Загребу, управа је истој поверила и штампање, повез и растурање редовних кола за све српске крајеве под аустроугарском монархијом, као и прибирање свих прихода из тих крајева. Тиме су (нарочито услед новога слагања дела) настали за Задругу већи издаци годишњи, али ће и несумњивим већим бројем годишњих задругара ови издаци бити подмирени. Већ прва година рада показује у том правцу лепог резултата, те је оправдана нада управâ Задруге и Штампарије да ће тај број за 2—3 године нарасти и на 4000 (док је до сада био највише 2400).

Број задругара за VII коло (за год. 1898.) износи до скупштине 251 добротвора, 1840 оснивача и 4427 улагача, као и 400 задругара који свој улог дају на отплату, што свега чини 6918 задругара, а то је за 150 више него лањске године. Старих кола продато је прошле године (сем VI кола) за 3652 динара, а од нове године до сада за 3771 динар. »Забавник« је имао за прву годину 3506 претплатника.

Управа сада ради на утврђивање програма својих даљих издања и нада се да ће до године бити готова с тим послом. За сада је одлучила да у VIII колу изда: Житије Герасима Зелића 3. (и последњу) књигу, Лирске песме Симе Милутиновића Сарајлије, Приповетке Л. К. Лазаревића 2. (и последњу) књигу, Слике из сеоскога живота од Ј. М. Веселиновића 2· (и последњу) књигу, Ивкову Славу од Ст. Сремца, Гоголеве Мртве Душе у преводу М. Ђ. Глишића и Воћке и воће од Благ. Д. Тодоровића, а у даљим колима: Порекло народности од Бецота, Холандију од Ед. де Амичиса, Приповетке И. И. Вукићевића, Приповетке С. Матавуља, Светле слике Драг. Ј. Илића, Приповетке Св. П. Ранковића, Књижевне оцене Св. Вуловића, Антологију српске Лирике од И. Ђорђића до Бранка Радичевића, Домаћа писма Дос. Обрадовића и нека дела Ђуре Јакшића, која је сва откупила.

Још ће Задруга ове године о педесетогодишњици уваженога књижевнога ветерана дра Јована Јовановића Змаја издати његове »Дечје песме« у лепом руху и сукусним илустрацијама, да се тиме с једне стране одужи једном од својих оснивалаца, а с друге учини нешто и за нашу децу, за коју до сада још ништа није могла учинити.

За првих шест година свога живота Задруга је имала на управљање само један књижевни фонд: фонд попа Михалаћа који је у 1000 динара основао његов син др. Лаза М. Димитријевић. У току прошле године добила је Задруга још један фонд. На глас о смрти свога доброга друга пок. др. Ђорђа С. Ђорђевића учинили су његови школски другови апел на све његове пријатеље и познанике да му учине трајан спомен оснивањем књижевнога фонда. Успех тога апела је »Задужбина пок. др. Ђорђа С. Ђорђевића« у 1523 динара коју су другови предали Задрузи да приходом од ње сваке пете године награди по једно дело, које се бави о српскоме народу. У току ове године пак добила је Задруга на управљање и: »Фонд игумана Филарета Петровића« у 1000 динара, да с њим учини као и са Задужбином пок. Ђорђевића.

После овога тајникова извештаја прочитао је благајник извештај о стању Задругине имаовине на дан 31. децембра пр. год., по коме је у прошлој години примљено 55.760, а потрошено 41.674·96 динара, те је према томе Задруга ушла у ову годину са остатком потрошнога капитала од 14.086 динара. Сем тога имала је: стално главнице 52.968·29 дин. и фондова 2500 дин.

По прочитању ових извештаја скупштина је на предлог управин прогласила за ванредно заузимање за Задругу по чл. 17. правила за добротворе ове поверенике: Вељка Радојевића, трговца у Херцег Новоме, Владимира Ђорђевића, професора у Краљеву, Косту М. Поповића, судскога писара у Пироту, Панту В. Ђукића кадета у Београду, Савка Филиповића, учитеља у Миоковцима, Васу Николајевића, проту у Иригу, Васу Симића, учитеља у Паланци, Вељу Павловића, учитеља у Јагодини, Душана Поповића, учитеља у Руми, Силвестра Поповића у Будви, Стевана Благојевића, благ. штедионице у Шиду, и Тадију П. Костића, свештеника у Гор. Милановцу. Сем тога је за ревносно заузимање изјавила своју јавну захвалност и признање још 21 повереniку.

Затим је скупштина примила извештај о имовноме стању и дала разрешницу управи и благајнику, па се онда прешло на дебату о извештају о управину раду. Дебата, у којој су узели учешћа Павле Ј. Поповић, Слободан Јовановић, Љуб. Јовановић, Јован Н. Томић, Љуб. Стојановић, Пера П. Ђорђевић, Павле Д. Маринковић, Алекса Станојевић, Живан Живановић и Урош Благојевић, и ако није текла с онолико мирноће и тактичности, какве би требало желети у скупу оволико образованих људи, у главноме је признала с похвалом рад управин и изнела само неке ситне напомене и жеље за поправку, после чега је скупштина једнодушно примила и овај извештај.

За прегледаче рачуна у овој години изабрати су Милутин Ј. Марковић и Урош Благојевић.

На место двојице чланова који иступају изабрати су исти: Богдан Поповић и др. Светолик Радовановић.

Пошто је председник захвалио свима присутнима на пажњи и љубави према Задруги, затворио је скупштину, која је трајала пуна 3 сахата.

УМЕТНОСТ

ПОЗОРИШТЕ

Шест вечери Г-це Х. Шумовске у Народном Позоришту. 1)

1) Судерманов Завичај 4 и 9, Шилерова Орлеанка 6 и Мали Лорд 11, 13 и 16 маја.

Међу новинама и изненађењима што их је Нар. Позориште припремило освежењу своје већ заморне публике, у овим мршавим данима сезоне, вечери Г-це Шумовске свакако су једно од најсрећнијих и најпријатнијих.

За своју прву појаву на београдској позорници Госпођица је изабрала три улоге: Магду (Судерманов »Завичај«) Орлеанку (Шилерову) и Малог Лорда.

Магда, познати породични бунтовник Судерманов, одбегла је од куће, од самовоље очеве, од старих, сурових обичаја и предрасуда, од наметаног јој просиоца, и неке досадне тетке. У туђем свету својом заслугом постала је велика и славна, и када једном, случајем неким, као прослављена уметница дође у свој завичај, њени је познаду, и ту сад у новом сусрету у кући настаје читав низ породичних сцена и — старе борбе, коју отац и кћи и даље неуморно и сад све заоштреније и фатално настављају. Отац је и даље непопустљиви породични тиранин, наоружан старим патријархалним моралом, расположењем неврастеније и сад још у скрупулама официрске части и — сумњом у добро очувано име своје кћери. Магда је стари бунтовнички дух, подигнут сад још амбицијама уметности и славе, пуним уверењем у своју личну вредност и слободу и — охрабрен симпатијом Судермановом. Ту Магду изабрала је Г-ђца Шумовска за своју прву појаву пред београдску публику. Ми нећемо ни овде крити своје задовољство, што у свежини и наивности београдске публике има још толико, ако и конзервативног, природног и паметног инстикта, да јој се Магда не допада, али хитамо да кажемо да Судерман може бити задовољан својим тумачем у Г-ци Шумовској. Њена лена, свежа и врло симпатична појава, њени смишљени и врло слободни покрети, њена дикција и њена преданост Магди: донели су овој надувеној и несимпатичној Судермановој фигури више симпатија но што их је она навикла у београдској публици. Највећа новина у Магди овога пута била је њена брижљиво и до ситница прецизно проучена игра. Али како је Г-ца Шумовска донела Магду са немачких позорница где је уз познату симпатију Судерману сваки његов мотив израђен, нијансован до најмањих потеза, то је у овој улози, и са замеркама на неколико наглих и нешто декламаторских прелаза нарочито код топлијих и нежнијих места, публика ове вечери остала још у недоумици у тачном суду о њеном таленту и вредности, о њеној оригиналности, и више је, уз симпатичну појаву, видела у њој добру школу глумачку. Али је зато, и поред учињене резерве, са много искренијом и сигурнијом хвалом поздрављена њена јунакиња Орлеанка. Поред марљиво проучене улоге и срећне спољашности, лена јунакиња Орлеанка имала је ове вечери прекрасну дикцију; и само они који знају колико је то за нас на данашњој београдској позорници новина и изненађење, разумеће сјајан комплимент што га је у усхићењу (мало незгодно) о њеном српском језику рекао један од критичара, и колико би радо из тих уста чули Јакшића, Војислава, Стерију. Трећа улога и у којој је, изгледа, Г-ца Шумовска стекла највише успеха, била је Мали Лорд. Мали Лорд је драматисани (нечији) роман à la Feuillet. Млади аристократа оженио се девојком грађанског порекла и зато је искључен из породичног круга и љубави свог старог и строгог оца. Плод тог неблагословеног брака је Мали Лорд, који ће најзад по смрти очевој и осталих постати једини наследник добара и титуле, и помирљиви дух у овом породичном раздору. То је красан, мало несташан дечко, васпитан врло слободно, амерички (где се, узгред буди речено, проживљује први чин овога романа). На позив из завичаја очева он ће се настанити у свога деде, а усред утегнутог и суморног двора, и под титулом Лорда, он ће и даље остати безбрижни, природни мали Американин; али ће својом племенитошћу, својом топлом љубављу према деди, матери, свима, својом ведрином откравити ледено срце старога грофа, помирити успомене свога заборављеног оца и своје несрећне презрене матере, и повратити живот овом опустелом и суморном гнезду совином. Г-ца Шумовска унела је у своја »дјечачића« сву свежину, сву живост, сву лакост своју. Мали Лорд био је врло лено и пријатно проведено вече; само штета што је комад тако лак и баналан, да се не може ни два пут гледати, и што већ другог вечера, кад се изгуби оно мало интереса фабуле и новине, човек на досади и доколици можда опази колико је тешко само вештином играти наивност и нежност Малог Лорда, колико су многа места можда више мазна но нежна, или неки покрети пре усиљени но наивни....

Већ из ово неколико искиданих утисака није тешко опазити да је Г-ца Шумовска примљена симпатично, и да се она својом игром старала да тој пажњи савесно одговори. Споменувши Магду ми нисмо крили резерву и бојазан да већ њом окарактеришемо игру Г-це Шумовске; али је незгодно, и ако чудно, са више воље учинити то, искрено и тачно, и из последњих двеју улога. Само на први поглед разнолик, у самој ствари цео овај репертоар врло је узан, једнолик, сувише типичан, да би хтели да у њему нађемо све што би код Г-це Шумовске као даровите и добре глумице хтели да видимо, и чему је можда мало прилике било да се покаже. Магда је несимпатичан, надувен амбицијама, утегнут Судерманов дисидент, Јованка идеална, магловита поетска фигура, Мали Лорд безбрижан златан дечко из романа. Све су то занимљиве али ситне, мајушне фигуре. У свима њима мало је великих, пуних, правих осећања; мало срца, слабости, страсти, живота; ниједно од њих није жена. То је што смо хтели још да видимо у Г-ци Шумовској, па да много искреније и топлије зажалимо што можда неће бити среће да је још доста пута и скорије видимо, и што није наша.

m.

ПАМЕТАР

6|18. јунија 1874 (пре 25 година) умро је Фран Курелац, члан југословенске академије. Родио се 2|14 јан 1811. (О његову књижевном раду има у Летопису Југославенске Академије).

11|23 јунија 1849 умре у Београду Исидор Стојановић, професор историје у лицеју, члан Друштва Српске Словености. Родио се у Српској (Старој) Кањижи. (О његову раду има у Гласнику Д. С. Словесности).

12|24 јунија 1849 (пре 50 година) умро је у Београду од колере Павле Арсенијевић Поповић, секретар држ. савета. Баком у Пешти радио је на Павловићевим Срп. Новинама. Г. 1841 предаду му редакцију Срп. Новина у Београду, по том постане секретарски попеч. просвете, за тим секрет. држ. савета. Има његових прилога у Срп. Летопису.

БИБЛИОГРАФИЈА

КЊИГЕ

1. **Брак после смрти.** Приповетка из српског живота. Написао Ј. Х. Видојковић. Издање књижаре Ст. Х. Поповића. Крагујевац. Штампарија Ст. Х. Поповића, 1899. — 16-на, стр. 142. Цена?

2. **На доколици.** Тасине белешке. Прва свеска: 1. Страшни бројеви, 2. Самоубиства, 3. Стрељање злочинаца, 4. Неједнако суђење, 5. Спровод осуђеника, 6. Употреба оружја, 7. Наши свештеници. Београд, Нова Трговачка Штампарија, 1899. — 8-на, стр. 53. Цена 50 пара дин.

3. **О дводомном систему,** од Слободана Јовановића (Оштампано из »Бранича«). Београд, Штампарија Д. Димитријевића, 1899. — 8-на, стр. 86. — Цена?

4. Граф Л. Н. Толстој: **Васкрсеније.** С руског превео Јован Максимовић. Издање књижарнице код Вука Ст. Карапића Св. Ф. Огњановића у Срем. Карловцима 1899. Српска Манастирска Штампарија. 8-на, стр. 48. Цена 20 новч.

5. Grof Lav Nikolajević Tolstoj: **Uskrsnuće.** Roman. S ruskoga preveo Milan pl. Mareković. Svezak 3. — Zagreb, Nakladom Kr. Sveuč. Knjižare Franje Suppana (R. F. Auer), 1899. Tisak Antuna Scholza u Zagrebu. — 8-на, стр. 73—120. Цена 20 новч.

6. **Биће раденица.** Обична приповетка. Читанка намењена девојчицама. II књига Споменика Јована Гавриловића. Написао Л. Ш. Демезон; с предговором Жила Симона члана француске Академије. Превео Милован Ђ. Глишић. У Београду, штампано у Парној Радик. Штампарији 1899. Издање Учит. Удружења. Књига XVIII. — 8-на, стр. 215. Цена 1,20 дин.

7. **Лутајуће душе.** Приповетке за поуку. Намењено задругарству. Од Велислава Јањића економа. Београд, Штампарија Савића и Компаније, 1899. — 8-на, стр. 132. Цена 80 п. дин.

погрешно убачена страна

НОВА ИСКРА

О стогодишњици А. С. Пушкина

26. МАЈА

1799. **1899.**

Живот А. С. Пушкина

26. маја ове године навршило се пуних сто година од рођења највећег руског песника. Овај велики руски народни празник, ова свечаност пуна значаја не потиче из пуког обичаја да се јубилеји држе, не потиче из фанфаронства и жеље да се свету јави како је у Руса те и те године рођен човек којему се данас помен чини; корен овом исказивању сећања и захвалности лежи дубоко у грудима великог руског народа, лежи у свесноме знању да је Пушкин за руску књижевност исто оно што јој беше Петар Велики у државничком смислу. Шта би вредела руска државна самосталност када би се у манифестовању духа њезина огледало пуко робовање Западу? Ослобођење духа рускога, стазе самосталнога развијања и напредовања руског, стварање књижевног језика допадљивог до заноса — Пушкинове су заслуге којима се, ето, потомство клања.

У моћи и величини рускога народа гледамо ми Срби, њихова једноплемена и једноверна браћа, јемство и за свој опстанак у мору туђинштине која нам пљеме окружује, која нам развитак пречи, која нас гони. Један је од узрочника руске моћи и руске величине песник Пушкин, чије име и ми са пуно поште спомињемо, а ради чије успомене и исписујемо врсте из његова живота.

Пушкин је по оцу од старе племићске породице која се помиње још у летописима из доба Ивана Грозног; по матери предак му је био историјски цртац Ханибал. У биографији овога Ханибала остало је још доста неразјашњених места, али је ипак познато да је био од кнежевске владалачке породице, да је у својој седмој години био заробљен и послат у Цариград на продају. Из Цариграда поштаље га руски посланик као поклон Петру Великом. Из сећања на великог Картагињанина маломе Црнцу дадоше презиме Ханибал и преведоше га у православље. Сам Петар Велики беше му кум, који му даде име Аврам да би личило колико толико на његово мухамеданско име Ибрахим. Од то доба Аврам је постао трабант Петра Великог пратећи га свуда по свету. После смрти свога добротвора беше прогоњен у Сибир, јер је био међу незадовољницима који се буниште противу Меншикова. Ханибал је, после повратка из Сибира, догонио у војсци до генерал-ан-шефа; за тим је, 17ɔ1. год., умро.

Његова унука по сину, лепа Креолка, Надежда Осиповна удаде се за гардијског официра Сергија Лавовића Пушкина.

У овоме браку роди се 26. маја 1799. г. највећи руски песник Александар Сергијевић Пушкин.

Мати Пушкинова била је за четири године млађа од свога мужа који је био у таквој зависности од ње, да је и пушио кришом. Са децом је била веома сурова и могла је да по неколико месеци ни речи не прозбори у кући. Са својим сином Александром није једном говорила пуну годину дана. Као и њезин муж, и она је веома волела друштво и сјај, не бринући се много о својој кући. О нереду који је владао у тој кући остало је и писаних података. Али је за то књижевност била у свима правима. Сергије Лавовић заједно са својим братом Василијем беше у присној дружби са многим тадашњим књижевницима. У кући Сергија Лавовића чак је и камердинер писао стихове!

Надежда Осиповна није баш тако волела свога сина Александра а у сваком случају много мање од његове сестре Олге и млађег му брата Лава.

У свом раном детињству не само да Александар није показивао ничега чиме би издвајао, него је, на против, својом повучености и тврдоглавости доводио родитеље готово у очајање, а нарочито своју

матер која је по некад тако гонила свога синчића, да је овај морао бежати, да би се спасао матере, својој баби Марији Алексијевној Ханибал, која би га крила у своју велику корпу за рад где би се осећао потпуно сигуран.

Та његова старамајка а за тим и дојиља му Арина Родионовна беху му први васпитачи. Од јачег утицаја беше Арина — тип оданог, старинског слуге, која је знала читав низ народних кажа и прича.

У његовој седмој години наступи читав преврат: дечку се језик одреши, постаде живљи и окретнији. Бабу и дојиљу заменише учитељи. Учио је француски, немачки, енглески језик и аритметику (која му није никако ишла од руке). Највећи је успех показивао у француском језику, јер је доцније владао њим као и својим матерњим.

Од девете му године разви се страст за читање. Почео је Плутархом и Омиром а прочитао је мал' не целу очеву библиотеку. Отац његов нарочито је волео Молијера и често је његове ствари на глас читао за поуку деци својој. Па и мали Александар толико се одушеви, да је већ у 12 години написао комедијицу »L' Escamoteur«, па ју је и играо пред својом сестрицом која га »извижда«. Није се наљутио на сестру, већ само написа свој први епиграм:

Dis-moi, pourquoi l' Escamoteur
Est-il sifflé par le parterre?
Hélas, c'est que le pauvre auteur
L' escamota de Molière.

Кад је наступило време уласку у лицеј буде примљен, по протекцији, у тек тада основани Царскоселски Лицеј.

Пушкинов живот у школи није био баш сјајан, јер поред веома бистре памети немађаше ни марљивости ни вредноће какве би требало желети. У основима његова карактера, за време живота у лицеју, нарочито се показиваше његова поверљива душа и заљубљиво срце, а са друге стране његово расположење за подсмевање и немилосрдно гањање њему несимпатичних личности, које је по каткада доводио до очајања. Другови су га називали француз због његова одличног знања француског језика; али се ипак у том епитету сакриваше другарско нерасположење према живом и заједљивом другару.

Прва Пушкинова песма на руском језику, написана у лицеју, била је »Посланица сестри«, а прва штампана »Другу стихотворцу« (у »Веснику Јевропе» за 1814. год.)

Још је био у лицеју када се о њему и његовој лири говорило и у ширим круговима. У школи га посећиваху Жуковски и Бањушков; професори гледаху у њему будућу знаменитост, а другови неваху у хоровима његове складане песме.

Пушкин је у лицеју написао 120 песама и започео свој спев »Руслан и Људмила«.

Када је 1817. год. изишао из лицеја отишао је у село својој матери, да се од ње брзо врати у Петроград и заплива у шумни великоварошки живот. И ако живећи неуредно, ипак је и даље писао »Руслана и Људмилу« и читао га на литерарним састанцима код Жуковског. Када је овоме прочитао и последњу песму своје прве поеме, поклони му Жуковски свој портрет са натписом: »Ученику победиоцу од побеђеног учитеља на свечани дан довршења »Руслана и Људмиле«....

1820. година судбоносна је у Пушкинову животу. Између његових познаника и пријатеља било их је неколико љуто нерасположених према стању које тада владаше у Русији. И ако се није у свему слагао с њима, ипак се веома одушевљавао слободоумним идејама, па је те своје осећаје исказивао не само у разговорима него и у песмама.

Једном га позове губернатор и нареди пред њим чиновнику полицијском да отиде у песников стан и да му га претресе.

— То је излишно! рече му песник. Тамо нећете наћи што тражите. Боље је наредити да ми се дâ перо и хартија, па ћу вам ја сам све написати.

Дадоше му што је тражио и он по сећању написа своје »опасне песме«.

Губернатору се то тако допаде да узвикну: Ah, c'est chevaleresque! и стеже му руку.

Многобројна заузимања најпознатијих људи тога доба у Русији сачуваше га од Сибира, који му би замењен прогонством у Екатеринослав. Ту се наће са Рајевскима, својим познаницима из Петрограда, и загледа се у једну Рајевскову кћер које га је дружба одушевљавала и усрећавала.

Управник колонија у јужној Русији, генерал Инзов, ком је Пушкин био упућен као чиновник, понашао се према њему веома пажљиво и љубазно. Када је Пушкин из Екатеринослава прешао у Кишињев становао је у кући Инзова уживајући потпуну слободу у времену и раду, те је тога ради највише проводио у веселим друштвима, пијанкама и разним авантурама. Имао је неколико дуела, а због једнога је био премештен у Исмаил. Путујући у ово ново место, сретне уз пут цигане чергаре, па им се придружи и проживе заједно с њима неко време.

Ма да је Пушкин овако живео, ипак се није био одрекао свог књижевног рада. У Кишињеву је написао доцније веома популарну балладу »Црни вео« (на српски превео Змај), а осим ње преко 40 разних песама, не рачунајући његов велики производ »Бахчисарајски фонтан« ни почетак стихованог романа »Јевгеније Оњегин«.

Не осећајући никаквог задовољства у Кишињеву једва се измолио да га преместе у Одесу, где се такође не осећаше како је желео, јер његов управник Воронцов не хтеде да гледа у њему уметника, песника, већ оштро тражаше тачно вршење бирократске дужности. Због тога се веома заоштрише односи између њега и Воронцова, који најзад изради Пушкиново прогонство у место му рођења — село Михаиловско, где ће живети под надзором тамошње власти.

У селу Михаиловском живео је Пушкин скоро две године. Ту је највише и најрадије проводио са својом сада већ остарелом дојиљом Арином Родионовном. Ту је обично изјутра писао стихове, за тим је читао и дописивао се са својим пријатељима; вече је проводио у разговору са дојиљом или у породици Волф-Осиповић који су живели у селу Трогирском удаљеном од његова села за неке 2 врсте.

У Михаиловском довршио је свој спев »Цигани«, допевао »Оњегина« до краја седме главе, написао трагедију »Борис Годунов«, за два јутра написао малу поему »Гроф Нуљин« а осим свега овог велики број лирских песама између којих су и неке од најлепших (»Зимско јутро«, »Зимски пут« и »Пророк«).

Ту, у том маленом селу, осетио је Пушкин и сам развој својих душевних сила и велику творачку моћ. Радећи тада трагедију »Борис Годунов« Пушкин је веома марљиво изучавао руску прошлост а са њом и историју руског језика. Од овог времена и добија његова поезија све више и више национални карактер. Поред »Годунова« Пушкин је веома марљиво изучавао историју Петра Великог, скупљао је народне песме, а из уста своје дојиље забележио је многу кажу и гатку.

Пушкин је остао у Михаиловском до септембра 1826. год., када је по допуштењу цара Николаја Павловића добио допуштење да сме напустити своје село. Цар га је био позвао у аудијенцију, те Пушкин крене из Михаиловског право у Петроград где изађе пред цара који захтеваше да му Пушкин лично подноси своје песме т. ј. да му лично цар буде цензор.

Оставши тамо у Петрограду, Пушкин је често одлазио и до Москве где се загледа у Наталију Николајевну Гончарова. Не свршивши прошевину као што је очекивао отиде Пушкин са генералом Паскевићем на Кавказ, где се у бојевима веома одликовао.

Вративши се са Кавказа дочекан је био најодушевљеније, а том је приликом и Наталијина мати била према њему боље расположена те му 21. априла дâ руку своје кћери са којом се Пушкин венча у Москви на Спасов-дан 1831. године.

Те је године написао и »Капетанову кћер« и спремао материјал за »Пугачевљеву буну«.

У брзо за тим нађе се у лошим материјалним приликама, те је долазио и до очајања; а да би чаша жучи била препуна, поче свет да испреда, како му је жена неверна и како је у интимнијим односима са неким Дантесом, сином холандског посланика. После многих анонимних писама, која је добијао, Пушкин пошаље Дантесу позив за двобој; али се овај оправда, рекавши, да долази у кућу ради сестре Пушкинове жене, којом се у брзо и ожени; али се односи, ипак, не поправише. Одбивши Дантесову свадбену посету и вративши му једном писмо, прилике се све више и више заплетаху; док најзад Пушкин, због једне нове сплетке, не науми да ствар прекине. Написавши Дантесову оцу писмо пуно увреда, очекивао је секунданте, — који и дођоше. — На двобоју Дантес смртно рани Пушкина. Два дана доцније (29. јануара 1837. год.) испустио је своју душу највећи руски песник....

Пушкин је до краја приближио поезију к животу — те у томе и јесте једна од његових најважнијих заслуга за руску литературу. Песми је приступно све човечанство, али се од ње тражи да буде и народна. Пушкин је народни правац издигао на највећу висину,

први лист бр. 11 погрешно увезан иза стр. 176

и тако створио поезију независну од подражавања. По томе, Пушкин је народни песник, јер је био проникнут чисто руским духом. По различности облика он је многобројан, а поезија му је скроз проткана уметничком истином. Опевајући живот, тражио је у њему само естетичку страну, за то га је Гоголь, велики руски приповедач, и назвао »песником естетичке стране истинског живота«. Тако се развијајући, Пушкин је и достигао до потпуне самосталности.

»Русија је изгубила у њему« вели Жуковски »љубеног народног песника. Она га изгуби онога часа, када му се завршаваше сазревање; нестаде га, када се стиже до оне повратне тачке, на којој се душа наша, праштајући се са шумном, каткад и неуредном снагом младости, коју је геније обујмио — предаје више тихој моћи зрелога мужанства, свежој као и пређашња, и ако, може бити, не тако бујној, али више творачкој. У којега се Руса са његовом смрћу није откинуло са срца и нешто своје? Слава садашње владавине изгубила је у њему својега песника, који би јој припадао као Державин — слави Катарине, и Карамзин — слави Александра«....

ПУШКИНУ

Ослободиоцу руске роиске лире,
Препородиоцу руских идеала,
Оваплоћењу дивне руске душе —
И слава и хвала!

Његова је лира израз моћи руске:
Исусовску љубав Истина јој дала,
Античку лепоту чар језика руског —
Таквој лири хвала!

Дуго ј' руска рука у чедној простоти
Из западног врта свехло цвеће брала;
Пушкин први узбра цвет са руских њива
— Пушкину је хвала!...

Земља Омировска, гусала, гуслара
Земља Србинова паћена и мала
То по себи штује и Генија здрави:
Слава ти и хвала!

Р. Ј. Одавић.

ТУРГЕЊЕВ О ПУШКИНУ

Када оно 26. маја 1880. године Руси свечано открише споменик Пушкину, тада је у седници »Общества любителей Россійской Словесности« држао говор и велики романсијер И. С. Тургењев.

Из тога говора вадимо она места која ће послужити као карактеристика великог руског песника.

У самом уводу овако говори Тургењев о Пушкину:

»Пушкин је био први уметник-песник. Уметност, узевши ову реч у оном ширем смислу који собом обухвата и поезију, — уметност као оваплоћење идеала који су у основи народног живота а који одређују његову духовну и наравствену физијономију — једно је од коренитих својстава човечијих. Већ предосећана и манифестована у самој природи, уметност се јавља, истина, као подражавање, али је она одухотворена још у најранијем доба народног живота као нешто што човека одликује. Дивљак из камене периоде који је уцртао оштрим кременом на нарочито удешеној кости медведју или буди какву главу — није више дивљак, није животиња. Али тек онда када творачком силом својих избраника народ достигне потпуни и властити изражај своје уметности, своје поезије — он тада ступа у потпуно право за своје место у историји; он добија свој духовни облик и свој глас — он ступа у братство са другим народима који га признају. Није Грчка без разлога названа Хомерова, Немачка — Гетеова, Инглиска — Шекспирова отаџбина. Не мислимо да одричемо важност другим појавама народног живота — у сфери религијозној, државничкој и др.; али особеност на коју сада указасмо — даје народу његова уметност, његова поезија. Овому се не треба чудити: народна уметност — његова је жива, лична душа, његова је мисао, његов језик у вишем значењу речи; достигнув свој потпуни изражај, уметност постаје достојање свега човечанства више него наука, јер је уметност речита, човечанска, мисаона душа, душа вечита јер преживљује живот свога тела — свога народа. Шта нам је остало од Грчке? — Душа њезина! Религиозни а с њима и научни облици такође преживљују народе у којима су постали, али преживљују само с тога што је у њима вечног и општег; поезија, уметност преживљују с тога што је у њима личног, живог.

Пушкин је, понављамо, био наш први песник-уметник. У песнику, као у потпуном изразу народнога живота, огледају се два основна начела: начело примљивости и начело саморадње, начело мушко и женско — слободни смо додати. У нас Руса, који доцније ступисмо у круг јевропске породице, оба ова начела имају и другу, нарочиту боју; наша је примљивост двојака: примљивост за свој властити и примљивост за живот западних народа са свима његовим богаствима, али у исти мах и са грким плодовима за нас; а наша саморадња такође има неку нарочиту, несразмерну, наступну али каткад и генијалну моћ. Сетите се само Петра Великог којега је природа веома слична Пушкиновој.«

»Ова двострука примљивост видно се озрцала у песникову животу: рођење у старом племићком, господском дому, за тим туђинско васпитање у лицеју, утицај тадашњега друштва које беше прожето туђинским принципима; Волтер, Бајрн и велика народна војна дванаесте године; па онда прогонство у забачене руске крајеве, проучавање народног живота, народног језика, па за тим старица дојиља са својим епским причањима.... Што се тиче саморадње, она се у Пушкину рано пробудила па, брзо изгубивши свој луталачки, неодређени карактер, прешће у слободно стварање. Није му још било ни 18 година када му је песник Бањушков, прочитавши његову елегију: »Рѣдѣтъ облаковъ летучая гряда,« узвикнуо: »Гле ти зликовца, како је тај почео писати!« Бањушков је погодио; тако још нико не беше писао у Русији....«

»Питање: може ли се Пушкин назвати народним песником у смислу Шекспира, Гетеа и др. оставимо за сада као питање. Али нема сумње да је он створио руски песнички, руски литерарни језик и да је нама, његову потомству, остало ићи по оном путу који је он својим гениjем обележио.«

»У језику, што га Пушкин даде налазимо све животне погодбе: и руско стварање и руска примљивост дивно су згрљени у овом великом језику, а Пушкин је био величанствени уметник.

Био је: руски! Сама суштина, све особине његове поезије слажу се са особинама и суштином нашега народа. Не говорећи о мужанској лепоти, снази и јасноћи његова језика — она простодушна истина, одсуство лажи и фраза, искреност и утанчано осећање — све ове дивне црте дивних руских људи изненађују у Пушкиновим творевинама не само нас, његове земљаке, него и оне туђинце до којих

допреше његови производи. Суђења таквих туђинаца драгоцена су нам, јер их не ствара родољубни жар. »Ваша поезија,« рече ми једном Мериме, познати француски писац и Пушкинов поштовалац којега је називао, мал' да не у присуству самога Виктора Ига, *највећим песником своје епохе*: »ваша поезија тражи пре свега истину а лепота јој сама по себи долази; наши песници, напротив, иду са свим противним путем: муче се и брину за ефекат, досетку, блесак; а ако им се уз то јави и могућност да не вређају истину, можда ће се, тек тада, и њом послужити.«

»Дâ, Пушкин је био централни уметник, човек непосредно близак сржи народног живота. Тој његовој особини треба додати и ону моћну силу самосвојног присвајања туђих облика, силу коју нам и туђини поштују и признају, истина под маловажним именом: *моћ асимиловања*.«

»Све је то тако.... Али можемо ли ми по праву назвати Пушкина националним песником, у смислу *свеопштег* (ова се два израза често мешају) као што називамо Шекспира, Гетеа, Хомера?

Пушкин није могао све учинити. Не треба заборавити да је он имао извршити два посла који су у других народа веком и вековима раздвојени, т.ј.: *утврдити језик и створити литературу*. Поред овога он је био још и такве несрећне судбине каква стално и злурадо гони наше изабранике. Није навршио ни 37 година, а она га отрже од нас. Није могућно без дубока бола, без тајног ма и неоправданог негодовања читати речи у једном његову писму што га написа на неколико месеци пред своју смрт: »*Моја се душа шири: ја осећам да могу стварати!*« Стварати! А већ се дило оно проклето зрно што је требало да учини крај бујној моћи творачкој!«

»Међутим ни Пушкина не мимоиђе судбина зачетника уметника-песника. И он је осетио хладноћу сувременика; а доцнија колена још се више удалише од њега, јер не осећаху у њему потребе, не васпитаваху се њиме; тек од скорог времена опажа се повратак к његовој поезији. Пушкин је и сам предосећао ту хладноћу ондашње публике. Као што је знано, он је у последњим годинама свога живота, у најлепшим годинама свога стварања, остављао у свој портфељ и такве производе као што су »Мѣдный Всадникъ«.... Да је све то Пушкин наслућивао, доказ је његов познати сонет »Песнику«.... Не могу се отети искушењу да не украсим тим песничким златом свој бледи и слаби прозни говор.

Нек народне хвале холост ти не бу̑де,
Увехнуће љубав коју народ пуди,
Чућеш суд будала, смех гомиле лу̑де
Ал' ти сталан, хладан и спокојан буди!

Ти си цар и владар! Живеч сам̑ се снажи
И слободан ходи куд те тежње воде,
Најмилијих мисли усавршуј плоде
А часноме раду награда не тражи.

У теби су оне! Имаш свога суда,
Њим оцењуј строго дела свога труда.
Буде л' суд повољан — и награде има!

Остав' масу нек се против њега бори,
Нек љуље на олтар где твој огањ гори,
И нек у незнању троножац ти цима!

26 МАЈА 1828

— ПУШКИН —

Зашто си ми да̑т, животе,
Дару таштн и случајни?
И зашто те на смрт црну
Осудио удес тајни?

Ко је мене вражјом влашћу
Из ничега свету дао,
Задахнуо душу страшћу
А дух сумњом узрујао?

Дух ми празан.... срце пусто....
Нигде циља преда мноме;
Монотони шум живота
Тешко пада срцу моме.

15|V 99. **Вера.**

АМАЈЛИЈА

— А. С. ПУШКИН —

Тамо где се море нија,
Вечно стење запљускује,
Где топлије месец сија,
Где се Турчин наслађује
У харему дивних вила,
Тамо ми је једног дана
Амајлију поклонила
Врачарица непознана.

Тад ми рече жена мила:
Чувај ово док те траје,
У њој јесте чудна сила —
Љубав ово теби даје.
Ал' од вала и од гроба,
Од болести и од змија
Неће тебе у то доба
Спасти моја амајлија.

Нити ће ти подарпти
Силно благо са истока,
Свет ти неће покорити
Што верује у пророка,
Нити ћете с топлог југа
У завичај да повратн,
Да загрлиш даљног друга,
Не може ти помоћ дати.

Ал' лукаве када очи
У срцу ти плам пробуде,
У тишини благе ноћи
Кад те лажно усне љубе —
Амајлија моја тада
Од срдачних нових рана
Сачуваће тебе млада,
Мили друже с даљних страна.

Д. Ј. Димитријевић.

РАЗНО

— *Пушкинова прослава у Таврijском Двору.* Велики руски народни празник у спомен А. Пушкину прослављен је на Спасов-дан у дворанама и врту Таврijског Двора у Петрограду оригинално и веома допадљиво. Свечаност је приредила руска Књижевно-Уметничка Заједница. У Програму су биле две опере чија су либрета из Пушкинових радова. Једна је »*Бахчисарајски фонтан*« коју је компоновао *Аренски*, а друга »*Алеко*«, из Пушкинове поеме »*Цигани*«, коју је компоновао *Рахманинов*. Поред ових двеју опера била је и велика процесија разних типова из Пушкинових дела (око 400 лица) која је прошла кроз дворнице а за тим и кроз врт. Из врта су поново ушли у дворницу и суделовали у апотеози коју је удесио познати уметник Н. Н. *Каразин*. У свечаној дворници била је огромна Пушкинова биста коју су израдили ученици вајарске академије под надзором академичара В. А. *Беклемишева*. Окна су у великој дворници била застрта великим панцртежима из Пушкинових дела а од познатих уметника *Крижицког* (»Светогорски манастир«), *Кондратенка* (»Село Михаиловски«), *Самокиш-Сутковске* (»Јевгеније Оњегин«), *Овсјаникова* (»У Лукоморју дуб је зелени....«) и *Самокиша* (»Полтава«).

— *Пушкинска изложба у Царској Академији Наука у Петрограду.* О свечаности Пушкинове стогодишњице свечано је отворена у Петрограду изложба оних ствари које су везане за име великог песника. У изложби су ови одсеци: 1. *Аутографи и фотографски снимци неколиких оригиналних аутографа* — у свему 93 комада; 2. *Журнали* — 21 комад; 3. *Дела и издања А. С. Пушкина* — 51 комад; 4. *Алманаси, албуми и зборници* — 28 комада; *Портрети и пејзажи* — 525 комада; и, најзад, неколико лично Пушкинових ствари. Ових ствари нема много али су пуне значаја. Најтужније утиче оно несрећно оловно зрно које пре времена прекиде Пушкинов живот. Зрно је лоптичасто, а стављено је у златну хранионицу. Ту су и Пушкинова три прстена. Ту је знаменити прстен »*Амајлија*« (види песму у овом броју) који му поклони кнегиња Воронцова. Овај прстен доцније пређе у руке В. А. Жуковскога, а његов син поклони га И. С. Тургењеву. Ту је Пушкинов прстен који је данас на руци Великога Кнеза песника Константина Константиновића; и на послетку Пушкинов прстен што га беше дао за лутрију у дому Рајевских, а који доби М. Н. Рајевска, доцније кнегиња Волконска. Осим прстена ту је и сребри ковчежић са Пушкиновом косом; ту је Пушкинова мастионица која представља гроб Наполеона I; на гушчије перо којим је писао и, између осталих ствари, и сабља коју је песнику поклонио кнез Паскевић.

У множини Пушкинових портрета највећу пажњу привлачи портрет који је 1827. године масним бојама радио В. А. Тропинин а по поруџбини С. А. Соболевског. Дуго се мислило да је овај највернији Пушкинов портрет изгубљен, докле га пре кратког времена не нађоше и тако сачуваше верни лик геницјалнога песника.

»НОВА ИСКРА« излази 1. и 16. у месецу. — Цена: на год. 16, по год. 8, четврт год. 4 дин.; ван Србије год. 10 фор. или 20 дин. у злату. — Претплата и све што се тиче администрације шаље се Парној Радик. Штампарији, Кнежев Споменик бр. 7.

Власник и уредник *Р. Ј. Одавић.* Парна Радикална Штампарија Кн. Спом. бр. 35.

12. БРОЈ БЕОГРАД 16. ЈУНА 1899. ГОДИНЕ ГОДИНА I.

У ЗАТИШЈУ

— МИЛОШ П. ЂИРЂОВИЋ —

I

Беше то једне јулске вечери, 189., кад су једна кола ишла каменитим путем, што води у М.... речицу.

Летње сунце беше већ угасило своје плаховите зраке, мрак је постајао све гушћи. Тамо напред лагано се дизао сив, густ облак; шума се узнемирено лелујала, ветар поче дизати лаке стубове прашине. Запарну летњу врућину замени изненадна влажна хладноћа. Олуја се примицала.

— Шта, Јоване, ми ћемо још и олују имати? — узвикну млади човек, што је седео натраг у колима, у којима беху два мршава планинска кљусета.

Слуга, плећат и снажан сељак, дугих риђих бркова и широког, од богиња ишараног, лица, швићну бичем и јаче притеже дизгине, окрете се натраг и одговори:

— Све је готово, Марко. Киша тек што није капнула. — И опет кратак пуцањ бича, коњи покасаше још брже по прашњивом путу, са кога су се већ у велико дизали облаци прашине, а он и даље гледаше у даљину, као да чисто хоће продрети ону густу и црну завесу која се испред њих уздизала.

Младић се промешкољи на своме седишту, хотећи да опружи згрчене ноге, али како место беше заузето многим стварима, то остаде у старом положају. Велика граната дрвета стану чешће промицати поред њега, што их овда онда осветли блесак муње, која отпоче свој занат; до ушију му је допирала монотона свирка, што је производило тешко кретање кола. Младић поче мислити о томе, како ће га код куће дочекати, јер четири је године већ, како се нису видели, а за то се време много што шта изменило. Од некуда се сети, и сам не зна како, своје универзитетске вароши са њеним дугим улицама, киосцима, позориштима и т. д. Виде своје другове како јуре на предавања; гиздавце и набеђене госпође где се губе у шареној маси; просјаке где мирно стоје, тражећи од њих милостињу. Па се онда сети свога роднога места, слатких часова из детињства; виде своју остарелу матер, како се од бремена старости погрбила и чисто смањила. Слике му биваху све тамније и без одређеног облика. Пред очима му се стварaху неки прозрачни кругови, у којима он назираше неке неразговетне минијатурне прилике и плавичасте силуете. Он беше и на олују заборавио.

Мина Караџићева Вукомановић.

Ветар се силно у висини разигра, дрвета зашушташе, и гдекоја крупна кап кише поче се одвајати из облака, ударајући оштро о лишће. Први звук, што допре до ушију младоме путнику, беше потмули звук грома у даљини налик на звук петфунтовног топа. Муња за муњом поче пресецати намрачено небо, осветљавајући стрмениту стазу којом су кола ишла; вековни храстови и липе повијаху се и шкрипаху као хука таласа који се о стење разбијаху.

Кочијаш је — по свој прилици научен на овакве призоре — само ћутао и хладнокрвно пуцкао бичем. Кола су летела, час упадајући у какву рупу, а час преска-

чући преко оштрога камења и њихово се зврјање разлегало дубоко у провалији. Грмљава је бивала све јача а киша је лила потоком.

— Још се ништа не види, Јоване? — упита зловољно млади путник.

— Ништа на свету. Помрчина је као тесто.

Младићу не би право, али ћутећи слеже раменима и јаче притиште око себе свој мокри горњи капут. Био је припремљен на све. У осталом, сам је крив, јер су га у П... рођаци задржавали, говорећи му, да пут може и сутра наставити; али он је знао да то не би било у вољи његовим старим родитељима који га тако жељно ишчекују. Киша је лила без престанка; поточићи набујаше и прећаху да постану велике реке; по путу се беху начиниле велике баре тако, да је изгледало као да пливају а не иду сухим. Око њих је био густ, непровидан мрак и само што им муња покадшто осветли пут.

— Хој, хој, Марко, па ми смо залутали, рече кочијаш и стаде. — Ми смо пошли у М.... Ево се река нигде не види! И за потврду својих речи он се скиде и стаде окретати свуд у наоколо. Младић је ћутао. Јован виде да су коњи ударили путем, па их окрену натраг. Требало је по часа хода, док је изишао на прави пут.

Међутим и киша преста падати. У даљини су се још ваљале црне масе облака, муње су ређе севале, звезде су сјале кроз танке облаке. Дрвета, обливена кишом, стајала су сад мирно, као да им пре пола часа није претила никаква опасност. Пут се тешко распознавао и коњи су с муком извлачили ноге.

Младић се и даље удуби у размишљање. Беше скроз покисао и осећао је лаку дрхтавицу по целом телу. Би му криво, што није заноћио у П...., бар се не би толико намучио ове ноћи. Међу тим се небо све више ведрило, путем се поступно видело. Најзад се у даљини указа зрачак слабе светлости: знак, да су близу. Срце младога путника поче јаче ударати: још га врло кратак простор растављаше од оних, којима је тако журно хитао, због којих је толико мука вечерас провео.

— Пожур' се, Јоване, пожур' се! Они нам се већ у велико надају а јамачно су и забринути, што нас нема за толико.

Кочијаш швиђну бичем, коњи покасаше удвојеном брзином и после кратког времена зауставише се пред једном спретном доста великом кућом, у средини варошице А.....

Младић искочи из кола и очима гледаше слику која се појави на вратима, држећи у левој руци свећу коју је десном заклањала од ветра. Беше то висок снажан старац, с дугом седом косом која му на рамена падаше, ведрих благих очију и високог али већ збораног чела.

— Он је, он је! Та ево познајем му лице, али гле, како је оседео! Сиромах старац!

— Нуто, синко, а што тако доцкан? Ми те непрестано изгледамо. Овамо да се загрлимо, јер се одавно не видесмо. —

И не знајући више шта ће од милости, ухвати сина обема рукама за главу, па га љуби у чело а ветрић му се игра седом брадом и с оно мало косе на глави.

— Али, бâбо, пусти ме. Ти ћеш се сав извлажити, видиш како сам каљав.

— Камо га? Где је? — зачу се нов пискав глас и из куће дотрча мала пуначка старица, сва седа, у некој затвореној хаљини, полете младом човеку и посрћући паде му на груди уздишући и јецајући од силне радости.

— Сине мој, мајчин поносни цвете! Мајка је мислила да ће умрети а да не види свој понос, свог Марка. Па како си ми израстао, голубе? Ево те већ и наусница обележила. Али ближе овамо к свећи, не могу те лепо ни видети.

Срце јој — чини се — престало да куца, глава се окреће а ноге дршћу, не могу, чисто, свој терет да држе. Она још јаче стиште руке око врата синовљева, боји се, да јој га когод не преотме; љуби ону поноситу главу и неће да је пусти никако, као да се раставља од сина. Старац је силом отрже.

— Нуто, Сôко! Престани већ једном. Подетила си се под своју стару главу. Наљубићеш га се и нагледати: биће ти доста времена. Тако се гости не дочекују. Син ти се ужелео неге материне, а ти за то и не хајеш. Нахрани славују, па ће ти певати, — рече најзад стари Павле, отац Марков.

И у самога њега дрхтаху од узбуђења усне и брада а очи му беху пуне суза, ма да се он с муком уздржавао, да не да израза силној радости родитељској, хотећи да изгледа са свим равнодушан.

Марко беше мокар до коже и радостан што ће се моћи одморити од досадашњег напора у очевој кући, у друштву старе матере. Био је необично весео и живахан, као да га киша није ни тукла.

— А да, бабо! Ти си у праву: ја сам ти гладан као вук. Још ме је и киша поштено истукла, те ће бити много пријатније, — рече Марко скидајући капу и пролазећи руком по влажној коси.

— И ја велим да неће бити рђаво. Ваља нам вечерати а и теби ће требати да се одмориш, па сутра можемо ћаскати до миле воље. Чула си, Соко, шта ти син хоће, па сад пожур' се, — додаде Павле.

— Све ће бити готово.... све. Ја ћу сама наредити. Толико је времена, од како га нисам видела, ни чим понудила, па још сад код мајке да жељкује. Све ће одмах бити.

И стара Сока отрча весело и радосно у кухињу, лупкајући по поду папучама.

— Е голубе мој, па сад смо опета ту, у својој милој кућици, — рече стари Павле кад остадоше сами. — Не живимо, истина, као Крезови, али с тога задовољно и ваљано. Неће ти бити тесно у овом оквиру?

— С те се стране немој бојати, бâбо. Мени ће овде бити боље но на икојем другом месту. Ти знаш: где ко никне, ту и обикне.

— Са свим је тако. Ти си још онај исти. Али болан, што се не раскомотиш, или не мислиш, ваљада, спавати у том влажном оделу.

Младић се диже и поче лагано скидати са себе комад по комад, докле га старац кришом посматраше испод очију.

— Али што сам ти собицу спремио, видећеш већ. Нисам ти ни кабинет заборавио, и знао сам да ће ти требати.

— Зар и то? — прихвати Марко изненађено.

Сабор у Призрену пре Косовског Боја. Сликао г. Ст. Тодоровић.

— Да шта мислиш? Знам ја све што ти је потребно. Нећеш се у нас постидети, Марко мој, — и старац, задовољно се смешећи, лупи сина по плећима.

У то се поново зачу лупа и Јован се појави на вратима.

— Шта си учинио са стварима? — упита Павле. — Јеси ли све унео?

— Све је на своме месту, одговори Јован.

— А сад хајдмо вечерати, — окрете се Павле Марку. — Ни птице не могу само о песми живети.

(наставиће се)

ЗМАЈУ

О ПЕДЕСЕТОГОДИШЊИЦИ ЊЕГОВА КЊИЖЕВНОГ РАДА

У српскоме перивоју
Српска вила венац сплела,
Да окити главу твоју, —
Да увенча твоја дела;
Ведра срца Србадије,
Још пуније душе миља,
Са неба се сунце смије,
Бог ти дела благосиља.
Прими венац, дични Змају,
Српска ти га чеда дају!

Дела твоја, наша дико,
То је српска слава трајна;
Песме твоје, мили чико,
»Певанија« — звезда сјајна.
Њоме си нам славу стек'о,
Песмом си нам дао крила;
И целоме свету рек'о:
Још је жива српска вила!
Прими венац, дични Змају,
Српске ти га виле дају.

Пола века трудна рада,
Песмом роду, — хвала, хвала!
»Песма нам је извор нада,
П е с м а н а с ј е о д р ж а л а.«
Благодарна Србадија
Поздравља те са свих страна,
Топле жеље небу вија:
Живи Боже великана.
Живи Боже Српску дику, —
Слава Змају Слављенику!

Алексинац. *Милорад М. Петровић.*

ДВОРСКА ЛУДА

(од Е. Станса)

У краљеву двору гости се веселе,
Све им се донесе што год позажеле.
Редом им се деле колајне и дари,
А вино се точи у златни пехари.
Свирка је и песма госте раздрагала,
А из дворског луде пресина се шала.
Ал' је добре воље та будала пуста, —
Данас би и мртва насмејала уста.
Тад се диже краљу у пуној висини,
Одао је хвалу лудиној вештини:
»Чули сте га ето, гости моји часни,
Тај уме шта уме, уме да булазни.
Кад сам брижан, сетан, ја се њему враћам,
Шала му је дужност, — та зато га плаћам.
Ал' лудаче драги, тог је доста било,
Сад се мени нешто друго зажелило.
Ја бих нешто ново, ја бих нешто јаче,
Сад би вол'о видет' како луда плаче.«

Заповест је била што је краљ изрек'о,
Пак је сео, чек'о, — ал' није дочек'о.
Лудино се лице уозбиљи часом,
Проговори краљу уздрхталим гласом:
»Хвала, светла круно, на твојој милости —
Ти ме лепо плаћаш, — али сад опрости —
Не треба да кажем, увидећеш и сам:
Шалу сам ти прод'о, али сузе нисам.
Да пред тобом плачем, није ми у моћи, —
Сузе мене лече кад сам у самоћи;
Шалом друге лечим, другима је дајем, —
Сузе су ми свете, сузâ не продајем.«

Змај.

МЕЂУ ТРЊЕМ

(PAYSAGE INTIME)

Знате ли, шта је то трњина, црни трн, *Prunus spinosa?*

Пруће и трње јој је црно, лишће тамнозелено, цват био, а плод црн и округао. — Рађа сваке године, ако јој само не пане мраз у цват... Пруће јој је добро за ватру, за ограде, за штапове, а може поднијети и за чибуке и за бичаља. Лишће јој није ни за шта, мањ што га козе брсте — па и то ријетко. Цват јој не мирише бог зна како. А плод јој је опор, купи уста, све док га не убије мраз. Од тога се плода прави неко пиће, налик на вино, ама није вино. Зове се *гуршија*. Кад се гледа, рекао би: вино; а кад се окуси: тцх! Јок!

На обали једној, на узвишици, има читаво шибље трњинâ. Пркоси вјетру, сла́ни и шњеговима. Највише и највршће је рашће на оном комаду. Па се носи од ружичних шипина, од винаге, од чешљуге. А у дно ја́рка' ни да гледа неће: доље је била у цвијету *Primula veris* и истом почела пупати *Myosotis palustris*.

У трњу је била једна љубичица. Нежна, истом се развила из пупа. Струк јој је био ни висок, ни низак, ни танак, ни плахо једар. — Главу је обарала земљи, од скромности, и свјесна своје вриједности. Љубичица је најљепши цвијет. Особито ова у трњу. Она цијела главица, они загасити залисци на њој, оно плавичасто лице, она медна уста са ситним прашњацима и танким језичцем — све је то било јединствено. Природа је ваљда то само за њу измислила! Па је опет била скромна. Није дизала главе у небеса. — Шта би имала и да види око себе? Само трње.

А она је знала колико вриједи. С тога је и гледала једнако низа се и преда се.

А да ли је мирисала? Не знам: она је била дубоко у трњу. А трње је било плахо оштро, бодљикаво.

Чинило ми се, да се трње поносило својом љубичицом и да ју је волело. Док је била у заметку и у пупољку, оно ју је чувало од мраза и непогоде. А кад се развила, грануло је пролетње сунце, и падала је росна киша па све око ње. Само није на њу. Трње је претјеривало у својој пажњи. Заклањало је и од најслабијег лахора, чувало је и од животних зрака сунчевих и од угодних капљица кишних. — Бојало се, да јој по чем не науде.

Љубичица је чезнула за тим. Чезнула је, али није знала, није била свјесна своје чежње. Она је слутила, да ће је нешто обасјати и загријати. Али није знала, шта је топлота. Слутила је, да ће јој то бити неугодно у први мах, али да ће је, послије тога, оно нешто љубазније обасјати, силније загријати....

Она је тако слутила, али није ништа разумијевала, ништа схваћала.

Па је као очекивала, да ће јој се примаћи неко биће, које ће је пошкакљити по нежном јој лицу, потражити сласти у њеним устима, — наћи и сркати. Њој се чинило, да се то мора стећи сигурно, ускоро, изненада.

А трње је гледало разрогаченим очима у тај цвијетак, и сматрало је својом заслугом, што је случајно

цвијет никао у њему. И гледајући у лице цвијетка, сјећало се свога цвата од прошле године. Сјећало се, да су његову цвату долијетали разнобојни лептирови, чеље, осови и остале бубе. Сјећало се, да је то његову цвату ласкало, годило. Трње је свјесно било, да је и јесењи плод му потекао од љубакања његова цвата с лептировима, с бубама.

И почело се сашушкивати, како је вријеме, и како би требало наћи и за ову љубичицу каквог инсекта.

Трње није могло, у вријеме оно, своме цвату заповиједати, није га могло заклањати ни сакривати. Јер цват је био по врху њега. И у оно доба, кад се трње наносило цвата, било је и оно раздрагано, необуздано, тјерало је младице на све стране. А сада је, послије зиме, суморно, оштро, мрзовољно.

Љубичица се пак стекла са свим под његовим окриљем, у његовој власти. И мислило је трње одредити љубичици инсекта по својој вољи.

Највећма је жељело трње да домами какву чељу за своју љубичицу. Чела је додуше себична, али је врло вриједна. Чела, истина, тражи меда гдјегод може, и сиса га гдјегод га нађе. Али шта то мари? Зато би чела била задовољна с оно мало пелуди, што нађе у љубичице; и то би однијела у своју кошницу. А кошници је пуна, препуна!..,

Но ни једној ваљда чели није запела за око она љубичица. — Чела је свака глупава. Пада на многи цвијет, а по често мимоилази баш најслађи.

Љубичицу су опазили неколики бумбареви и један лепир.

Бумбареви су били крупни, са златним пругама по тијелу. С тога их је трње примало прилично љубазно. Они су облијетали око љубичице, а она се бојала бумбарева. Ваздa је од њих крила лице у залиске, и дрхтала је. А бумбареви, готовани, — па како би који осјетио, да у љубичице нема готова меда, зукнуо би трњу: „ej-дoвáле“, и нестало би га махом.

Лепир је остао као омађијан чим је опазио љубичицу. Гледао ју је дуго, не мислећи ништа, не желећи ништа. Није знао, шта га држи њојзи у близини, а није могао отићи од ње. Дивио се њезину склопу и облику.... Најзад га жигну жеља, да јој се прикучи, да је омилује, да окуси: слáдђ ли јој уста, да осјети: мири ли јој душа?

Но при првоме покушају окомило се трње на њ. И добро га боцнуло.

Лепир је био, истина, шарених крила, бистрих очију, дуга и завијена језика. Ама је био танак. — То се некоме и некоме свиђа, али то није импоновало трњу. Па онда трње је знало, да је лепир излетио из чауре, и да је чаура постала од гусјенице; и знало је да лепир нема заклона испред кише и олује. Ето, с тога му није допуштало, ни да примири љубичици.

А он је облијетао, мучио се, насртао да силом продре. Но ваздa би му трње изранило крила. И лепир би онда стајао по десетак часака, рањен, увријеђен, љутит, неодлучан. Па би опет, изнова, покушао срећу.

И непрестано тако....

Као да под овијем небом није било ни једнога цвијетка више!

Гроб Марка Краљевића. Сликао *Вељa Мильковић.*

Љубичица је видјела лепира, видјела и његову чежњу за њом. Такнуло ју је нешто. Учинило јој се, као да је близу, врло близу бића оно које ће је пошкакљити по лицу и сркати њезине сласти.

Али она се није могла споразумјети с лепиром. Трње је сметало. Све и да се споразумјела, она не би могла промијенити свога буса, не би се могла отргнути од његе трнове.

А лепир, све да је и могао прићи к њој, не би је могао устргнути, јер је био танак у појасу! Но је гледао у љубичицу, и она у њега пет, шест ли дана. Гледали су се, не познавајући се, не разумијевајући се.

Трње је показивало лепиру своје бодљике, а љубичицу је заклањало и од лепира, и од кише, и од сунца. — — —

Свиснуо је лепир од јада, што не може омирисати љубичице.

Свенула је љубичица без сунца, без кише, без лепира.

Није за њом плакало трње, и ако су с њега капље капале. — Плакало је небо за лепиром и за љубичицом. — Сунце се заклопило облацима, док се није свршио погреб обадвога.

Киша је падала по земљи и по трњу. С трња је капала на свелу љубичицу и на бусење око ње. А мрвице орне земље и бусења скакале су и падале и на лепира и на љубичицу. Падале су, док их не затрпаше обадвоје.

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

Ко је крив?

Трње није криво!

Крив је творац, што је икако стварао у трњу љубичицу.

А луд је лепир био, што није тражио цвијећа међ цвијећем....

Беч, 1899. *Лазар Димишријевић.*

FATALITÀ. СУДБЍНА.

ПЈЕСМЕ АДЕ НЕГРИ

СЛОБОДНО ПРЕПЈЕВАНЕ СРПСКИ

(НАСТАВАК)

XXX
ДУША

Бијаше велик ал' незнан. Божански
Ђеније ў срцу ватру му крѐса.
Из мѝсли̑ ѝзрâсте лијеп и пјѐснѝк
Нејасан зѐмљи,
Јера је пјевао само небѐса,
И био виспрених идеја вјѐснѝк.

Звијѐзде, мјесец и мистична она
Њему хармо̀нија и душа ствáрѝ
Збораху језиком незнаним љу́дма.
Славе не ѝска:
Љубави жељаше; свети олтáри
Њезини стајаху њему у гру́дма.

Али је не доби. Умрије самац
Остављен, нежаљен, незнан, у мрáку.
Сад сунце над гробом његовим сѝја̑,
Лѝјечу̑ птице
Весело пјевајуч' у милом зрáку;
Цвијеће мирише, лахор ћарлѝја̑.

Тако је над гробом, а материја
Доље се раствара између дасáка̑,
И трухле земље се честице вр̀ху̑
У земљу плодну.
Шта оста, пјесниче ђенија јáка,
Од тебе? Ниси ли уништен смр̀ћу?

*

Ти која љубљаше, ти која зраке
Божанске су̑нчеве по̀хлѐпно сркá;
Ти у бескòначно̀ст вјечиту тáмо
Вјечита душо
Пегаза јашући којано тр̀ка,
Од њега цијѐла *ти* оста сáмо.

Кад стану звијезде цвијеће љубит',
И падне по земљи тишина нѝћна,
И уздах анђелски љубавни пѝрнѐ
Пучином неба,
И ти си у њему, о душо мѝћна̑,
И гледаш, мислећи, просторе мѝрнѐ.

Кад му̑ње пламеном и грмљавином
Затутње, и вјетар стане да бр̀ши̑ѐ,
И бу̑ра бѝјесна̑ земљу нам сквр̀ну̑
Ошине оштро.,
Тад и ти туна си сред ове кѝше̑,
И трпиш и гледаш у прошлост цр̀ну̑.

Кад пјесну дјевојка ѝз срца шаље
Пут неба плавога ў зору ру̑јну̑,
Слађану ка' слатки мириси лѐсни,
У којој прича
Жељице и љубав сѝлну и бу̑јну̑,
Тад и ти трепериш у њеној пјѐсни.

Док руже усцвàтѐ бајне, и докле
Усне за пољупцем жудјеле бу̑ду̑,
За свјежом росицом шàренѝ цвѝјет,
И докле љубав,
Сунчева варница, земљину гру̑ду
Животом узгрије, и цио свѝјет;

У простòријама бескрајним оним,
Откуда трепере зраци звјѐздани;
У струји тананој живота тѐчна,
Што пуни космос;
На вр̀ху го́рâ, у морској бѐздани,
Бла́жена живјећеш, о душо вјѐчна̑!

XXXI
ОСЛОБОДИТЕ МЕ!

Хтио би дознати ко сам. Е знàди!
Гвоздени кавез ме, ста́нак рези́ла,
За̀тварâ; голѐми моји су ја̑ди,
Јер тица ја сам ти снажнијих кри́ла̑.
Такви су створови летјети ра̑ди
Свијетом, облаком ка' иста ви́ла, —
На ропство им се га̀ди̑.

О цвéту горскоме мени се сни́ва̑,
О шумском потоку, дебелом хла́ду,
О бесној љубави звјерóва̑ ди́ва̑,
О трави кроз коју змѝје се кра́ду̑,
О тропским бу̑рама, тер преко њѝва̑
Бих тамо прхнула, ал' ми не да́ду̑, —
За̀луд ми жеља жѝва̑.

Створена да летим, а не да гмѝжѐм,
Осјећам како се мисли ми ро̀је̑
Бунтовне, и буну почешће дѝжѐм:
Крилима решетке ударам, ко̀је̑
Држе ме, и виком к људима стѝжѐм,
Ал' они смију се, пролазе, сто̀је̑, —
Свак брине с' о свом блѝжѐм.

Ко ће ми сра̑моту са чела стр̀ти?
Ко ће ми кавезу шипке да сло̀мѝ,
Те као штапови да пр̀сну̑ кр̀ти?
Ко живот овај ми гњили и тро̀мѝ
Заменит' бујнијем? Ко ће да спр̀тѝ
Са ру̀ку̑ окове робињи мо̀ми?
Слобо̀дѐ или смр̀ти!

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

У ЖУПНОМЕ ПРИМОРЈУ

— НОВЕЛА —

ХЕНРИК СЈЕНКЛЕВИЧ

III

(НАСТАВАК)

Али Свирски је мислио кад је чак и пејзаж само израз душе, онда треба да та душа буде способна не само за просте ствари, него да буде суптилна, упечатљива и развијена. За то се с колегама свађао и ватрено препирао: „Ја не тражим од вас — говорио је — да сликате тако добро као Французи, Енглези, или Шпањолци, — ја тражим да сликате боље! А пре свега на свој начин. Ко пак за тим не тежи, нека буде котлар!“ Доказивао је да, било да слика представља пласт сена, било кокошке како чепркају на дворишту, њиву засејану кромпиром, било коње на паши, или мирну воду у неком куту језерском, увек, изнад свега треба да се у њој огледа душа. У своје пак портрете уносио је од своје душе толико колико је могао — а сем тога „исповедао се“ у осталим му сликама, од којих је последња имала да буде Хипнос и Танатос.

Два су генија били већ скоро свршени, али с девојачком главом некако није ишло. Свирски је појмио да мора бити не само лепа, него и врло оригинална. А баш у то време долазиле су му женске, које су требале да буду модели, до душе лепе, али не и особите. Госпођа Лажà, од које је Свирски најимао радионицу и која му је била стара познаница, обећала му је истина да нађе,

али је то ишло полако. Баш данас, рано, требало је да дође нов модел, али не дође ма да је прошло већ једанаест.

Све то, скупа са јучерањом просидбом, учинило је те је Свирски почео сумњати не само у свој мир него и у своју уметничку будућност у опште, и у своју слику на по се. Хипнос му је у тај мах изгледао некако суморан, Танатос приглуп. На послетку помисли, кад већ не може скоро да се лати рада, боље му је да изађе на обалу, где ће му можда вода и сунце разведрити мисли и душу.

Али, баш у тренутку кад хтеде да изађе, у предсобљу се чу звонце а одмах затим се у радионици појавише Ромуло и Рем у школском оделу, а за њима, блеђи и суморнији но икад Кресович.

— Добах дан, господине, добах дан! — поздравише два дерана.

— Maman вам шаље ове руже и моли вас да дођете на доручак.

Говорећи тако и тресући китама жутих ружа, додадоше их Свирскоме, а затим почеше трчати и разгледати по радионици. Зачуђавале су их и заустављале нарочито скице које су представљале нага телеса, јер су се задржавали пред њима и гурали се лактовима:

— Tiens!

— Regarde!

Али Свирски, кога је то љутило, погледа на часовник и рече:

— Ако хоћемо да стигнемо на доручак, треба одмах поћи.

После чега узе шешир и изиђоше. У близини радивнице не беше кола, те су ишли пешке. Путем сликар, идући у другом реду с Кресовичем, запита:

— Како ваши ученици?

Кресович му обрте своје натмурено, злобно лице и одговори:

— Моји ученици? Тхе.... никако. Здрави су као рибе и лепо им стоји шкотско одело. Некога ће обрадовати — само не мене

— Зашто?

— Зато што ја сутра одлазим.

— Како то? — рече зачуђен Свирски — ништа нисам знао; нико ми о томе није говорио. То је штета!

— За њих никаква штета — одговори Кресович.

— Ваљда зато што још нису у стању да је схвате.

— Они никад неће бити у стању да је схвате!... Ни данас, нити икад у животу! Никад!

— Надам се да се варате, господине — одговори сухо Свирски — а у сваком случају непријатно ми је да то чујем.

Али студент говораше даље, као сâм за себе:

— На против! Штета је, али штета времена. Шта је њима стало до мене, или мени до њих? Чак је и боље што ће бити онаки каки ће бити. Ко хоће да сеје жито мора заорати траву, а заорати је у толико је лакше у колико је мања. Могло би се много о томе говорити, а то такође не вреди, особито не вреди за мене. Бакцили ће и тако уништити човека.

— Вама јектика никад није грозила. Госпођа Елзенова, пре но што вас је молила за лекције, питала је за ваше здравље лекара — и томе не треба да се чудите, јер јој је ишло о децу. А лекар јој је јамчио да нема никакве опасности.

— Сигурно да нема. Ја сам у осталом против тога пронашао сигурно средство.

— Какво то средство?

— Биће објављено у новинама. Таки се изналасци не крију.

Свирски погледа Кресовича као да хоће да се увери да он не говори у бунилу, али у тај мах стигоше на железничку станицу, која је била дупке пуна света.

Гости из Нице ишли су, као и обично, рано у Монте Карло. У тренутку кад је Свирски куповао карту, опази га Вјадровски и приђе му.

— Добар дан! — рече — У Монте?

— Да. Имате ли већ карту?

— Имам месечну. Биће нам тесно у возу.

— Зар није ово прави Егзодус*)? А сваки носи свој удовички новчић. Добар дан, господине Кресовичу! Шта велите о овдашњем животу? Учините каку примедбу с гледишта своје странке.

Кресович поче жмиркати као да не може да схвати шта се од њега хоће, затим рече:

— Ја се уписујем у странку ћуталица.

— Знам, знам!... Јака странка: или ћути или плане.

И поче се смејати.

Стеван Дечански. Сликао г. *У. Предић.*

*) Излазак из Египта. Друга књига Мојсесова. Пр.

У тај мах зазвонише, те се требало пожурити. С перона допираху узвици: „*en voiture! en voiture!*“ — Мало после Свирски, Кресович, Вјадровски и два дечка обреше се у ходнику вагона.

— С мојом костобољом дивота! — рече Вјадровски. — Пазите шта се чини! На место није ни мислити. Права сеоба народа!

У возу не само купе-и, него и ходник беше закрчен људима свих народности. Ишли су Пољаци, Руси, Енглези, Французи, Немци — сви у бој с банком, која је сваки дан одбијала и ломила ове гомиле, као што стена која је зашла у море ломи таласе морске. На прозоре су навалиле женске од којих је бйо мирис крина и сунцокрета. Сунце је обасјавало вештачко цвеће на шеширима, кадифу, вештачке или праве бриљанте у ушима, брошеве који су се преливали као панцири на испупченим, од надувене гуме прсима, наврањене обрве, лица покривена пудером или руменилом и обрадована мишљу на забаву или игру. Ни највештије око није могло разликовати шаренперке које су представљале светске даме од светских дама које су представљале шаренперке. Мушкарци, с китама љубичица у рупици од капута, гледали су ову гомилу жена упитним и дрским погледом, посматрајући одело, лица, руке и бедра тако хладно, као што се посматрају предмети за продају. Беше у овој гунгули неког вашарског нереда и у исти мах неке журбе. С времена на време воз је упадао у мрачни тунел, затим је опет кроз прозоре сијало сунце, видело се небо, море, палмови гајеви, маслињаци, виле, бели бадеми, а мало после опет га је обастирао мрак. Станица је пролетала за станицом. Нове гомиле људи тискаху се у вагоне, лепо обучене, расположене као да су пошле на велику и веселу светковину.

— Ала је ово верна слика живота — рече Вјадровски.

— Која то?

— Овај воз. Могао бих о томе философисати до самога доручка, али пошто више волим да философишем по доручку, можда ће те с тога хтети да заједно доручкујемо.

— Нећу — рече Свирски — опростите, звала ме је госпођа Елзенова.

— У том случају — повлачим се!

И поче се смешкати. Мисао да би се Свирски оженио госпођом Елзеновом не паде му ни на памет. На против, био је уверен да је сликару било само до тога, до чега и другима; али како је поштовао уметнике у опште, а Свирскога на посе, осећао је извесно задовољство што Свирски побеђује супарнике.

— Ја представљам богаство — мислио је у себи. — Пожецки титулу, млађи Клацки младост, а Синтен свет помодних будала. Све то, нарочито у овом случају има не малу вредност, па ипак је „чудовиште од жене“ изабрало њега. У осталом она је жена од укуса.

И гледећи сликара поче гундорити:

—„ Jo triumphe, tu moraris aureos currus“....

— Шта велите? — упита Свирски, који због хуке воза не дочу.

— Ништа. Ово је један одломак из „Хорација“. Велим да ћу, пошто ме ви одбијате, дати утешни доручак себи, де Синтену, Пожецком и Клацком.

— Молим вас, а због чега то хоћете да се тешите? — запита Свирски, примичући се нагло и гледећи му у очи скоро с претњом.

— Због тога што нећете бити с нама у друштву — одговори хладнокрвно Вјадровски. — А шта сте ви мислили, драги господине?...

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

КЊИГЕ ИЗ СТАМБОЛА

од Севдије

I.

Кад испијеш оно пиће, свето пиће,
Еџел-шербет[1]) што се зове,
Осетиће срце моје, душа моја
Теже боле, боле нове.
На што горе цехнет свети, песме слатке,
На што су ми све одрије,
Када мени, тужној, јадној, ни на небу
Мира нема, среће није?
Пејгамбера Ису[2]) молиш, њега славиш,
А ја млада Мухамеда;
Ни пред лицем стлаховим, у цехнету,
Љубав ми се моја не да!
Мориће ме до мехара мога хладног
Душа бедна тугом својом:
Ни на небу не сме јадна и не може
Да се здружи с душом твојом.

II

Дошла ми је књига мала,
Ливантом[3]) је поливена,
Познала сам, задрхтала:
Писала је рука њена.

Често пута срце снађе
Баш чега се оно боји....
На хартији мирисавој
Написано ово стоји:

»Још тугујеш и уздишеш
»И за њим те срце боли
»А неверно драго твоје
»Другој пева, другу воли.«

МАЈУШНИ СВЕТОВИ

АСТРОНОМСКА СКИЦА С ЈЕДНЕ ШЕТЊЕ ПО ПРЕДЕЛИМА НЕБЕСНИХ СВЕТОВА

(СВРШЕТАК)

Уз ово иде још и та околност, да је Дејмос много ближи својој планети него ли 5. пратилац Јупитеру, а та даљина износи 23.300 километара од средишта, а једва 20.000 килом. од површине Марсове. Што се Дејмос не сруши на Марс, то једино долази од велике брзине, којом се око Марса окреће. Време таквог једног обиласка износи 1 дан 6 час. 17 мин. 54 сек. На једном примеру објаснићу ту појаву читаоцима још боље.

Представите себи да гледате човека који је узео камен везан канапом, па га тако за канап окреће у кругу око своје главе. Док год је брзина тога окретања довољно велика, дотле камен не може пасти на његову главу, јер т. з. замајна (центрифугална) сила вуче камен даље од човека. Ако се тај камен стане окретати још брже, канап се најзад мора прекинути и камен ће отићи у страну. Ну ако се окретање успорава, онда ће камен једном пасти и на главу тога човека (и то онда, кад привлачна сила — ка глави — надмаши центрифугалну силу).

Сад замислите, да у место човека стоји Марс, у место камена — Дејмос, место канапа узмите привлачну

1) Самртни шербет; 2) пророка Исуса; 3) мирис.

Псанчева воденица. Сликао *Ф. Звјержина.*

силу Марсову, па вам је тим самим разрешена и ова природна загонетка. Привлачна је сила оно, што као невидљив конац не да Дејмосу да се од Марса удали већма, него ли што је сада. Када би се Дејмос кретао брже, но што се сада креће, „канап“ би се тај прекинуо т. ј. тада би његова центрифугална сила надмашила привлачну (центрифугалну), те би Дејмос ишчезао у неврат. Ако би се пак његово кретање успоравало, тада би се Марсу морао дотле приближавати, док се најзад привлачна (центрифугална) сила не изједначи са замајном (центрифугалном). Ако би се то успоравање наставило и даље, да се та једнакост поквари, онда би се Дејмос неминовно морао срушити на Марсову површину.

Све ове чудноватe прилике, уз које иде још и то, да се ни Дејмосови становници не смеју померати слободно, ако не би желели одлетети кроз ваздух у неврат, сусретају се и на другом Марсову пратиоцу, Фобосу, па још и у много јачим размерама. Истина је овај нешто мало већи од свога брата, али је, с друге пак стране, много ближе главној планети: 9340 килом. од средишта а само 5968 килом. од површине Марсове. А то је толика даљина, да би је обичан пешак, одмарајући се по 12 часова дневно, могао прећи за 99 дана и 5 и по часова. Кад би нама наш Месец био тако близу, онда би нам његов колут, што га видимо, изгледао 60 пута већи, него ли што изгледа онда када је земљи најближе. Он би нам тада давао толико светлости, да би нам било излишно и гасно и електрично осветљење — кад год је пун Месец, јер би тада био сјајнији 3200 пута но што је у садашњим приликама.

По себи се већ разуме, да при такој близини Фобосовој, мора му и брзина бити велика т. ј. време једног његова оптицања око Марса веома кратко. Оно износи 7 час. 39 мин. 14 сек. То је највећа брзина за коју ми у опште знамо код небесних тела. Пошто се пак Марс окрене један пут око своје осе за 24 час. 37 мин. 23 сек., онда је, према горњем, јасно, да ово обртање не стиже да покрије прави правац кретања Фобосова. То пак чини, те Марсовим становницима оба њихова месеца изгледају као да иду један према другом, при чему им Фобос излази на западу а залази на истоку! И осим тога, у току једнога дана, они га виде да изађе и зађе по 2—3 пута, јер циклус тих појава траје 11 часова или 0.35 део Марсова дана.

Како то све иде тамо брзо, кад упоредимо са приликама нашега Месеца коме за један оптицај око Земље треба 27 и по дана, а 29 и по дана да дође до истог положаја!

Читаоцима јамачно већ није право, што су највеличанственији призори у природи пренети на друге небесне светове, а код нас све иде на један калуп, монотоно. Ако ништа друго, оно је бар могло, да нам је тај један једини наш Месец што год ближе, те да имамо и доста светлости ноћу а и да се нагледамо бар његове површине! Ја ево хитам, да — први пут сада — у пркос таквој жељи изјавим, да се ми још срећним можемо сматрати што нам Месец није тако близу и што се не креће онако брзо као Фобос, па макар да смо лишени задовољства да 2—3 пут дневно гледамо како се пред нашим очима врше све мене Месечеве. Јер када би нам Месец био тако близу, његова привлачна сила на Земљу била би веома јака. А познато је, да она, у вези са Сунчевом привлачном силом, код нас, — на Земљи — чини прилив и одлив на мору. У такој прилици би Месец код нас посведневно изазивао бурне таласе, високе као Хималаји, који би се бесно отискивали на наше копно и рушили му обале. То би пак учинило, те приморја, на велику даљину у унутрашњост, не би била подесна за обитавање, а о морепловству не би било ни трага ни гласа! А данашње флоте, поморски ратови, блокаде дефинитивне и формалне!?

За Марсове пак становнике срећа је у томе, што су му пратиоци онако мајушни, те и прилив и одлив од њихова утицаја мора бити посве неприметан. Ну они, с друге стране, не уживају неке од лепих призора што нам износи наш Месец. Мене (фазе) Дејмосове може без дурбина опазити само онај становник Марсов, који има веома оштро око, па и саме Фобосове мене једва се и опажају слободним оком. А због онако знатне близине, ови се пратиоци виде само у менама четврти прве и последње, а не виде се у мени пуног месеца, јер раван њихове путање лежи веома близу Марсове екваторске равни, те по томе Сунце помрачава сваки њихов „пун месец“. Интересанто је још и то, да поларни становници Марсова континента никада не виде ни један од ових пратилаца. Фобос се не види већ ни преко 74° ширине.

Ну ако би Марсови становници имали јаке дурбине, који би увеличавали око 6000 пута, они би — при јако разређеној и необично бистрој атмосфери — могли видети Фобос на такој близини, као да није даљи од 1 километра. Они би, дакле, с Марса могли видети, како с Фобосом заједно оптрчавају (око његове осе) његови становници — кад би их тамо могло бити.

Фобосови пак становници, с друге стране, уживали би, у горњој прилици, у једном још величанственијем призору при посматрању своје главне планете Марса. Овај би им изгледао као какав џиновски колут, који би на небесном своду захватао простор од 1520 квадр. степена (42° 97' пречника), а то би била површина 6000 пута већа него ли што је наш Месец захвата на своду.

Које би перо могло да опише и кичица да наслика онај величанствени призор који се показује Фобосову становнику, када му се Марс колеба пред очима на небесном своду! Слободним оком, могао би он на овој планети разликовати планине, мора, канале, острва. А кроз какав повећи дурбин, чак би био у стању, да на Марсовој површини разликује предмете од два и четврт метра дужине, дакле би могао познати на пр. у облику мрке тачке кола када се крећу, а лађе и зграде могао би већ видети и у неким појединостима.

Свакако да би још интересантније било, када би Фобосови становници имали велики Лилов или сада највећи наш — Јерков дурбин. Тада би могли на Марсовој површини разликовати, као тачке, предмете од 4 сантиметра, на пр. столице и др., а људе, наше величине, јасно би видели како се крећу. По улицама Марсових вароши видео би се свет како иде тамо амо — као да мрави тамо гмижу. Цела та слика морала би изгледати онако исто као што изгледају вароши и предели наше Земље са висине од 1800 метара из балона. Је л' те, да је то лепа панорама!

Поред свега овога, сада би са свим умесно било питање о узроку, са кога се о овим интересним Марсовим пратиоцима није ништа знало у раније доба, већ су пронађени тек ту скоро, за доба наших дана. Одговор на то, ма како да је прост, премашио би сврху овога чланка и развукао би му границе више, но што сам му их још у почетку одредио. За то ћемо, целине ради, завршити са тим питањем у неколико само речи.

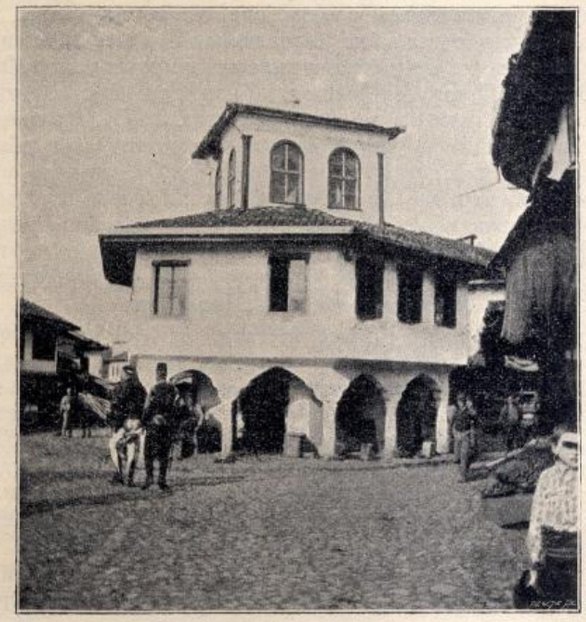
Да Марс има својих пратилаца, слутило се и наглашавало још и у ранијим столећима. Још Кеплер, пре 288 година, по открићу Јупитерових пратилаца изјавио је, да Марс мора имати два, а Сатурн осам пратилаца. То је закључио на овај начин. Венера нема ни једнога пратиоца, Земља има једног, а Јупитер четири. Претпостављајући, да се са повећањем даљине планета од Сунца, њихово слабљење сјајности мора накнађивати већим бројем пратилаца, Кеплер је узео, да њихов број расте у квадрату. И одиста је веома интересантна ствар, да је и код овако рђаве поставке — макар да је и Кеплерова — ипак резултат испао тачан.

Познати енглески сатиричар Свифт, у своме делу „Гуливерова путовања“ (1826. год.) хтевши јамачно да исмеје астрономске методе, пише овако: „Астрономи ове

земље (Лапута) проводе највећи део свога живота у посматрању небесних тела помоћу инструмената, који наше у многоме надмашују. Како су они у својим проналасцима измакли много даље од нас — они већ броје 10000 звезда, док су наша највиша рачунања једва доспела до трећине тога броја.*) Осим тога, они су пронашли још

Кашела у Феризовићу.

Стражара у Призрену.

и д в а себи потчињена небесна тела или пратиоца, који обилазе око Марса. Најближи од њих налази се од средишта његова на даљини која је три пут већа од Марсова пречника. Онај даљи пратилац далеко је за пет Марсових пречника. Оптицање првог свршава се за 10 часова, а оног другог за 21 час. тако, да се квадрати ових времена имају као кубови одстојања, што значи, да се оба управљају по истоме закону теже, коме се потчињавају и остала небесна тела.“

Чудновата случајност, да је Свифт — мислећи да исмева универзалност закона теже — у самој ствари исмевао неоспорну истину! Марс одиста има д в а пратиоца. Одстојање ближег у ствари и износи 1 и по, а оног даљег 3 и по Марсова пречника. Време оптицања унутрашњег износи 7 и по а спољашњег 30 и четврт часа. Разлике дакле нису тако велике, кад се нарочито узме у обзир, да је горња „сатира“ писана још онда, када не беше познат ни један пратилац Марсов.

Слично је урадио и В о л т е р у своме делу „Micromegas“ (1750), где овако пише: „Напуштајући Јупитера, наши путници пролазе простор од око 100 милијуна миља и прилазе Марсу. Ту виђеше д в а пратиоца како дворе ову планету, а које — пратиоце — наши астрономи нису могли спазити.“

Дом католичке пропаганде у Призрену.

Можда су овака задиркивања и нагнала енглеског астронома Л а с е л а те је (1862) нарочиту пажњу обратио на Марсову околину за време његова приближивања, а помоћу веома јаког дурбина — не би ли како год открио његове пратиоце. Тај његов инструменат могао је показати сва четири Уранова, као и Нептунова пратиоца, па и малог Сатурнова пратиоца (Хипериода) — али је веома значајно, да и при највећој својој пажњи Ласел не могаше спазити тражене Марсове пратиоце. И доцнија једна прилика, када је *d' Arrest* (1864) радио на истој ствари а помоћу онда још доста великога дурбина у Копенхагу, прошла је такође без успеха. А још је чудноватије, да их ни сам Х а л на великом своме дурбину није могао наћи одмах и ако их је читаву једну недељу непрестано тражио. Тај је посао био отпочео почетком августа, па се већ хтеде оканути узалудног стражарења у Марсовој околини, када га његова жена замоли да томе послу жртвује бар још ј е д н о вече. И управо баш тога вечера — 11. августа 1877. — откри Дејмоса!

Због оваких околности, постављено је још онда питање, да ли оба та пратиоца нису резултат какве нове творевине?

На овако је питање свакако одговорено негативно, јер тако охлађена једна планета, као што је Марс, не може више стварати пратилаца т. ј. не може их са својег екватора одвајати. Сасвим пак друкче стоји ствар, ако би се питало: да ли каква луталачка небесна тела нису дошла у домашај Марсове привлачне силе која их је скренула с њихова дотадашњег пута, те их на тај начин приморала да постану пратиоци Марсови. Ово је пак таква могућност која се не може оспорити, али још само треба утврдити, да ли је баш тај случај и настао овде.

*) Да ли је Свифт, пишући ове редове, могао мислити да ће садањи наши дурбини бројати — не 10.000 као Марсови — већ преко 600 000 000 звезда!

Много је вероватнија друга једна могућност, да се, по мишљењу г. Лео Бренера у место „луталачког небесног тела“ стави какав планетоид из планетоидног простора што лежи између Марса и Јупитера. Скорашње откриће планетоида № 392 јако потпомаже ово мишљење.

Откриће овога планетоида (1. новембра 1894. Max Wolf) веома је јако заинтересовало научне кругове. С почетка је, кретањем својим, овај планетоид сваког дана прелазио по степ., а био је удаљен од Земље 106 милијона километара, те се у ствари налазио између путања Марса и Земље. С тога су још онда били склони сматрати га као сталну планету између поменутих двеју. Ну доцнија посматрања и рачуни показаше, да је то један обичан планетоид из опште групе планетоида, а путања му је тако ексцентрична да прелази преко Марсове путање. И једнога дана може се десити да се обе ове планете — Марс и № 392 нађу у близини места где им се путање секу или и у самом том пресеку — те да планетоид № 392 постане трећим пратиоцем Марсовим.

Овакав случај може настати, или је можда већ и био са којим планетоидом — ми их још и не познајемо све. Према овоме вероватно је, да су и оба Марсова пратиоца, као и 5. пратилац Јупитеров, некада били такви планетоиди, које путање им доведоше у близину ових планета великих, те их ове шчепаше својом тежом и осудише да их прате у даљем животу њихову. Тиме би се и могла објаснити и она чудноватa мајушност њихова, као и непојаман факат, да су тако дуго били непознати.

А Земља са јединим својим пратиоцем — Месецом?!.. И она је ту скоро добила једнога новога суседа: планету „Ерос“ која је много ближа Земљи него Марсу, колико тек да не буде сасвим усамљена ни заборављена међу небесним телима. Можда ће доцнији рачуни показати, да се „Ерос“ још већма приближава Земљи, него ли сада што је и — ако би то било — може се једног лепог дана „Ерос“ удружити са нашим Месецом, те да заједнички прате нашу Земљу кроз пучине васионске. Тиме би „Ерос“ (или „Амор“) одиста био прави весник „љубави“ према нашој Земљи, која као да је заборављена у погледу својих пратилаца, имајући само једнога, док друге планете имају по два, четири, пет, па и осам. Можда би.... али тако далеко нећемо ићи, јер би онда морали пожалити и лепу Венеру и малог Меркура који немају ни једнога пратиоца, а — рећи ће когод — требало би бар да га Венера има!

Ну било једно или друго, или пак нешто сасвим треће, ја се ипак надам, да су читаоци из ових редова могли стећи уверење, да ни небесни лилипутанци нису тако без интереса, као што би се могло помислити према онакој мајушности њиховој!

Јеленко Михајловић.

Уз наше слике

Мина Караџићева Вукомановић. У данашњем броју износимо само лик Вукове кћери, да у скоро донесемо нарочити чланак о њезину животу.

Сабор у Призрену пре Косовског Боја (сликао г. Ст. Тодоровић). — Успомена на 15. јуна 1389. године прелази у српскоме народу вазда свежа с колена на колено. И ове године прострујаће данашњега дана кроз српска срца успомена на велики догађај будећи у њима захвалност великим прецима и нову снагу за настављање започетог ослобођења.

Г. Ст. Тодоровић, врсни сарадник »Нове Искре,« уступио нам је ову своју најновију слику да је изнесемо баш на данашњи дан пред српске читаоце.

Замисао за ову слику узео је г. Тодоровић из трагедије Матије Бана »Лазар« (трећи чин). На сабору пред косовским бојем дошло је до расцепа. Мањина је да се одложи одсудан бој, а већина је да се одмах објави рат и да се на Косову изазове бој који ће решити српско »бити или не бити.« Жестина и једне и друге странке толика је да су на самом сабору потргнути и мачеви. Био би неизбежан и крвави сукоб да није патријарх са крстом ступио међу завађене странке и тако отклонио пресрећу. Нарочито је цар-Лазар нерешљив. Тешка га је брига опхрвала на већ уздрманоме престолу, те не зна којој ће се приволети страни.

Гроб Краљевића Марка (сликао г. В. Мићковић). — Хитали смо Јадранскоме Мору. Воз је јурио кроз шарену панораму околине која је бивала све лепша и занимљивија; и једва овде онде стигло је око да прегледа диван крај, лепо место, брдо, шумарак, обделано поље, реку, село. Близу Огулина разговор у колима постаде одједаред живљи. Младић неки, објашњујући нешто, указиваше живо на десну страну; пажња свих беше тамо управљена.

Пред нама беше брдо. Очи нам беху у њега упрте, али не видесмо ништа. Изненађење се очекиваше веома радознало и зането.

»Видите ли површину његову? Можете ли створити у машти да цела она ивица представља лежећа човека?«

Ја гледах дуго. Напрезах очи замишљајући разне силуете.

»То је гроб Краљевића Марка! Ено видите ли — и показа на леву страну брдске ивице — оно је глава са калпаком, а почива на узглавнику; на грудма су му скрштене руке; даље испупчена колена и опружене ноге, и на крају усправљене стопале, а преко свега овога као да је пребачен неки тамни вео — покров!«

Ови знаци показивања и моја напрегнута пажња разазнаваху све више и више; а живо, пријатно осећање, пробуђени интерес и машта допуњаваху полако ту занимљиву слику, те од једном видех све јасније но што ми беше показано и више но што мрачна и мртва силуета имађаше. Изненађење беше неочекивано. Слика беше тако чудна, тајанствена и мила, да загрејана машта кроз загрејани, сањалачки поглед виђаше све више, све јаче.

»Ово се брдо зове Клек, а око Маркова гроба роче се виле!«

Што се више примицасмо к брду, кога обилажаше железница, све ми се више представљаше жива слика Маркова. У мислима полако а све више појаху се чудне, нове и велике слике. Нека тајанствена, дубока, велика осећања надимаху груди радошћу, задовољством, поносом. Наш Марко почива на врху овог великог брда. Високо са њега посматра његово будно око наше плаво Јадранско Море, Босну, Херцеговину, Хрватску, Далмацију.... *В.*

Стеван Дечански (сликао г. Урош Предић). Српска црква прославља на дан 11. новембра успомену српскога краља и светитеља Стевана Дечанског.

Представљање његова идеалног лика занимало је и г. Предића који га је радио као икону које фотографију доносимо у овом броју.

Псанчева воденица (сликао Ф. Звјержина). У стењу окомите стране црногорске планине Острвице (1750 мет.) која лежи између Скадарског језера, а крај реке Мораче, Таре и Дринина рукава подигао је Мато Вуконић, звани Псанац, воденицу чију слику доносимо у данашњем броју. У обично доба изгледа као да у њој нема ни живе душе. Тек кад ударе јаке кише, почиње да надолази вода која полако окреће незграпне точкове. Испод воденице, у којој ћеш залуд тражити и трага од гвожђа, сурвава се вода у провале кречнога стења. Чим престане киша, воденица може да ради још највише пола сата или и мање што управо зависи од јачине пљуска. Псанчеви помељари, који слазе амо са високих степовитих страна, пуне своје вреће самлевеним или боље рећи изгњеченим житом и товаре га на трпљиве магарце. Воденичар-Мато по свршеном послу узима пушку да га у лову настави, а на воденицу му и опет се спушта мир и чама....

Чешки сликар проф. Ф. Звјержина који је српској публици већ познат због слика из српских крајева у новосадским »Срп. илустр. новинама« даје нам овом сликом још један лист свога богатог албума из српских крајева. —

Капела у Феризовићу (по фотографији). У близини Косовскога Поља село је Феризовић у коме живе Срби православни и католици. Становници су у њему тако сиромашни да и поред највеће воље не стекоше ни до данас Храма Господњег. И православни и католици истина имају по једног свештеника који чувају веру у стаду својему. — Слика коју доносимо у данашњем броју представља приватан дом који је из невоље претворен у капелу. Најинтересније је да су у овом дому и православна и католичка капела. Гледајући у слику, с леве је стране у дому православна а с десне католичка капела.

Дом католичке пропаганде у Призрену (по фотографији). У Призрену, поред саме католичке цркве, налази се и католичка општина — у самој ствари дом католичке пропаганде, јер у њему живи папски изасланик и у њега свраћају за инструкције сви католички »мисионари« који се шаљу у оне наше крајеве. Око овога дома води се велики и нетрпљиви спор између аустријског консула у Призрену и тамошње католичке општине. — У дворишту овог истог дома становале су и калуђерице, које су и самим католицима толико додијале, да их је њихова виша управа уклонила из Призрена под изговором да их шаље на »привремено одсуство«.

Стражара у Призрену (по фотографији). Слика ова представља кућу у којој би требало да су чувари јавног реда и сигурности. У колико мери уживају ово наши сународници у Призрену сведоче многа недела и злочинства која врше обесни Арнаути не зазирући ни у по дана од ове стражаре која је усред Призрена, а у којој као да су њихови најбољи савезници. —

Едуард Паљерон

(умр̀о 21. априла о. г.)

Још је у пуном јеку позориште друге половине овога века, али се гаси генерација која је његовој слави највише допринела. Као што се један стари храст, да узајмимо поређење, под јесен лишава мало по мало свога лишћа и оставља да отпадне украс по украс са његове златне круне, тако и Француска Комедија губи своје стубове. један по један. Е. Паљерон био је од ових. После Лабиша, Ожјера, Диме, Мељака (спомињемо независно од њихове вредности) остаде у њој још једно место празно за новог драмског писца и духовитога човека, јер је умр̀о писац Досадног света — а он је то обоје био. Празнина коју је он оставио није можда једнака празнини тих славних његових претходника, али је ипак веома осетна. Он је писац Досадног света, комада који је пожео највећи успех и који ће, како ту скоро рече Сарсе, бити између оних седам осам које ће наш век завештати будућности. У осталом још је рано изрећи дефинитивну реч о правом карактеру и тачној вредности Паљеронова рада. Потомство ће одделити трајно од тренутнога, а ове пак наше телеграфске белешке тицаће се више општега утиска и општих места.

Умр̀о је у старости, у 64. год., сећајући се у њој своје прохујале младости, срећне младости, јер рођен под добром звездом познавао је тешкоће и борбе живота само колико је потребно па да човек више ужива радост и понос што их је победио. Шта више, дупла срећа, он је био срећан и као писац; чак чују се гласови, срећнији но што је заслужио. И доиста, што се тиче првог, он није познао наседања и искушења којима подлежу његове колеге по занату. Његово прво дело играно је с успехом, и последње није њега лишено. А тек Досадан свет!

По своме рођењу већ је стао у неку руку у ред комичних писаца, јер Парижани беху и Молијер, и Рењар, и Бомарше, и Дима, и Лабиш, и Мељак, и толики други господари светских дасака, како се то обично каже. Рођен 1834., као и колега му Халеви, испочетка провођаше весео, слободан боемски живот безбрижног адвокатског писара — јер га отац беше спремио за издашнију професију, као што је адвокатура, — док га позориште не привуче к себи а женидба не уведе у ред високе и богате буржоазије.

Беше му 25 година (1860.) када му је у Одеону успело прво дело Паразит, написано лепим, пријатним, пикантним стиховима. То би као нека позоришна матура. За њим штампа књигу стихова под натписом Паразити. Стихови су били лепи, сатирични, пуни грације и духа, али, зашто не признати, без искрена лиризма и бујне фантазије. То су, без мало, у клици иста обележја драмскога писца за каквим данас свет жали. Међутим њему је бити песником била највећа амбиција. Али видећи ваљда ту слаб успех, те и јалове амбиције, остави се стихова с коришћу по прозу; јер ко зна да ли школа здравога разума би икада школа за песнике.

Паљерон је пак био њен сјајан ученик и особито, управо само човек од позоришта. Имао је сценичног дара, невероватне умешности, посматралачке жице и, најзад и на срећу, парискога живота да је развије. И он ју је развио. У својим позоришним комадима с идејама више фином и ингениозним но смелим и дубоким дотицао се најразличитијих врста, од обичне жанр-комедије до комедије обичаја и друштвене драме.

Отада т.ј. после Паразита, напустив стихове, којима се одсада само у позоришту служио, посвети се драми. И ту имамо два Паљерона. Први је индулгентан. Он је писао, гдегде с реминисценцијама на Маривоа и Диму: Заједнички зид, Забаван свет, Последњу четврт, Други покрет, Лажне бракове, Јелену, итд., све невине шале без горчине.

Ова се појави у Незахвалном добу (1878.); потом је расла заједно с успехом.

За Јеленом даде Паљерон Варницу (1879), сједињење сјајне грације и животне истине, а 1881. име му се пронесе широм света, јер се тада појави Досадан свет, праведна и изврсна сатира на педантизам и претензију показати се учен и образован, сатира друштва »у ком се никад не говори оно што се мисли и никад не мисли оно што се говори.... у ком се у предсобљу оставља штап а у салону језик итд.« да не засењујемо читаоца овим ватрометом духа.

Десет година пре него што је постао славан т.ј. пре Досадног света, представљао се његов Забаван свет, и ко зна да љубав према контрасту — он је необично волео pendants и у сценама, — не даде прву идеју овом красном делу. Ма шта да је, то би триумф: то је била Фигарова женидба своје врсте; Сирано Бержерак по свом успеху. А успех те његове друштвене критике пуне злобног подругивања увећао се тим што су неке личности биле узете из друштва; али ове алузије нису биле потребне успеху једне више комедије нарави, готово класичне комедије прециоза и манириза, плавих чарапа и ученихжена нашега доба. — Личности, у накнаду за слабу радњу, ако нису духовити, фини дијалози, то што чини јединство њено, осветљене су дуплом светлошћу, споља и изнутра, као што видите напротив модерној конверзационој драми. —

Досадан свет би врхунац његове славе, и ко зна, тако живот може да нас ожалости и својим радостима, које су ипак најлепша страна живота, и ко зна да од овога триумфа не датира дуга периода прикривене жалости, чија тајна продираше кроз његову маску срећнога човека. —

Неки су рекли да би Досадан свет сам био довољан да сачува име Едуарда Паљерона. Други су похитали да сав његов рад и сведу на ова три чина. И да је тачно, то није мало. Колико је њих који су оставили три добра чина? У сваком случају, он је оставио више. —

Пре Досадног света Паљерон је знао за успех, с овим делом дознаде за триумф. Решен да иде иза Диме и Ожјера, да споменем само умрле, у реду великих драмских писаца нашега доба, могао је поверовати да је достигао своје учитеље и осетити како се у њему рађа нада и амбиција да их надмаши. Али даља његова каријера не би остварење овога сна у који га је занео сјајан успех његова узор дела. У страху да не„подбаци себе он се стаде устезати. И његову рђаву расположењу биће ту извор. Пљескање одушевљене гомиле и повлађивање пријатеља нису могли надокнадити недостигнуте идеале; јер, то је познато, уметник не ужива више у оном што је створио но што трпи што није достигао своје амбиције и свој сан. Била та суј̀ета; била његова прекомерна осетљивост према критици, како прича Сарсе; била најзад, рекли би завидљивци, свесност да је његова литерарна слава већа од његове заслуге — све је једно; главно је да се та горчина опажа у последњим његовим делима, да је, као и јадни Бек, постао готово мизантроп.

После тога није се зарицао као Дима да неће више писати, али, опет обратно Дими, он готово није више писао. С великом зебњом, веле његови пријатељи, даде своја последња два дела: Миша (1887.) и Каботене (1894.), комедије с веома нежном психолошком студијом, и политичком и друштвеном сатиром. Али за толику зебњу не доби навикнуту награду која се зове триумф. Прошао је, али се слава обрнула у успех. Њему то би жао. Његову претерану осетљивост, и ако је и сама уједала, врећале су резервисане похвале поштовалаца и хладнији пријем код публике његових последњих комада, који би се много више донали да се мање очекивало од њихова писца.

Назад, доће старост. Смрт беше однела његове омиљене тумаче, њега то потресе како може потрести човека осетљивога као он. Можда би био срећнији да је мање знао за срећу. Овако, на врху своје среће добио је вртоглавицу. Уз њу дође болест те вео туге поста гушћи а кап горчине нарасте.

Он се повуче. Одмор, otium cum dignitate достојан завист̀и, проводио је с пријатељима. Радо је примао и радо су му се одазивали. Печења је свагда било на столу и ако га је могла заменити каква пикантна прича. Што се тиче каве, шећер је већ био сломљен кад је она доношена, по духовитом изразу једног његова пријатеља.

* * *

Кад бисмо хтели најкраће да га окарактеришемо довољне би биле три речи; и ми их узимамо од Бринетјера: Паљерон је био Француз, он је био буржоа, и био је Парижанин.

Прво ће рећи био је здравога расположења и галскога духа с чисто француском вештином да комбинује интригу и да извуче из ситуација све што оне садржавају. Друго ће рећи, и ако се досад тврдило да је он gentilhomme de lettres ваљда што се његови комади одигравају у »великом свету«, друго ће рећи да је био од реда, регуларности, умерености, непријатељ претераности и парадокса. Буржоа по таленту, по идејама и укусима, по процедури композиције, по моралу, — по свему. Можда с мало фантазије, узвишености, али у накнаду сав еквилибрисан, здрав, духовит и емоционалан. Као Парижанин он је поштовао предрасуде, али је исмевао оне који их имају.

Али исмевајући и поправљајући, без рана једва с греботинама, он је чувао нашу симпатију. Јер са споменутом веселошћу и емоцијом било је у вези и сажаљење. А веселост и сажаљење то су две границе комедије ближе но што се чини. Иначе, без тога, комедија би била нечовечна. Паљеронова није, он је то избегао.

Тако се исто код њега измењује с емоцијом весели хумор и наивна иронија, која је у других можда финија и суптилнија али никако спонтанија и непосреднија. Патетично и трагично меша се донекле с комичним; још неосумњено лице развлачи се у грохотан смех. А то није мало кад се с успехом Диминим споје та два елемента, који би требало увек да су заједно а који се готово увек раздвајају.

Поменута осетљивост Паљеронове природе једна је од најлепших особина у његовим делима. И ма колико да су његове личности театралне, удешаване, с траженим ефектима, оне су такве какве су пријатне и донадљиве. У девојкама нарочито триумфује сензибилитет Паљеронов. Али он ни ту није претерао; он је остао свуде буржоа. Ако је где то било од штете, овде није; напротив.

У осталом ако су, како рекосмо, шале обрађеније и ефекти ученије комбиновани, његова је композиција бар узорна, да не претерамо изврсна, јер његов дар за сцену био је велики и састојао се у необичној умешности да вешто групује и лепо изнесе велики број лица. Његови су комади у »ролама«, и то добро створеним, и за сваког створеним. А и то је један узрок успеха. Код њега има нечег позоришног: спољ, бар, рељефност и оно што Французи зову mouvement. У том смислу он је значајан драмски писац а, и кад не би његове ствари постојале ван дасака, зар је мало бити добар ковач ако је то ваш занат?

А он је добар ковач, рекосмо, али, и покрај тога или баш зато, зашто тајити, нема имагинације, или бар инвенције. Он је и сам то

опажао. Он се центлменски извињује: не могу друкчије, али то га не правда; то сведочи само да је имао више духа но имагинације. Ради баланса, ако му због слабе инвенције није јака интрига, личности су ту, а то је велика заслуга ако је истина да је више праве уметности дати живу физиономију но добро расплести какву интригу.

Споменусмо дух. Паљерон га је имао; мање но што се мисли, али га је имао. Само његови су комади такви где се празнина осећа чим није добро попуњена. А код њега често је то случај. То не значи опет да они нису забавни; нема позоришта мање духовитог, ви то знате, но што је Скрибово на опет није досадно. Но не претерујмо. Досадан свет и Каботени имају духа. Бар верва, и то необично обилнога. Али овде Паљерон имао је лични рачун: претензије једних су му досађивале, каботинажа других га љутила. А, то је познато, најбоља диспозиција духа за једног сатиричара јесте бити рђаво расположен. А, као што смо видели, Паљерон је то био. Он се јако љутио на „moeurs du jour«.

С других гледишта, ви видите ми јуримо; морална истина карактера и осећања, у колико је то код њега важно, никад није сумњива; осећање моралности, наравно буржоаске, увек је задовољено. Његове су личности, и то да кажемо, не, рецимо, карикатуре као Лабишеве него људи, да се послужимо једним старим али тачним изразом, који нису ни животиње ни анђели него и једно и друго; можда више прво но друго, ми додајемо. Напослетку, ако већ ово није доста за будућност, неки његови комади (нпр. Лажни бракови) нису без философске, дубље и озбиљније идеје, или други опет (нпр. Visite de Noces) без јаче психологије.

У сваком случају — да свршим — Паљерон је био велики драмски писац. Ми смо га споменули као одлична драматурга; поменули смо и његов верв и комичну жицу, слабу инвенцију и вешту њену употребу; најзад, да и то споменемо, ако није видео далеко, што је махна, он је видео добро, што је врлина, и, што је још већа врлина, он је умео дивно представити то што је видео. Његова ће дела отуд бити скупоцена галерија старих портрета, која ће потомцима дати слику Француза и онда кад прашина буде попала свакојака документа, протоколе, писма, новине и разне друге успомене на наше доба. С тога жалећи на овом месту, мало закашњено али не мање топло, смрт човека чији је сав живот искрено био посвећен књизи, позоришту, рекао бих кад бих био поп или тако штогод, или веровао у рај да ће тамо Паљерон отићи, како пева она стара песма; али овако пошто писам прво а не верујем у друго, рећи ћу с Низаром у јеванђељском облику нејеванђељску мисао: Благо оном који је успео да нас слатко насмеје; благо Паљерону, додаћу без Низара, јер је и он тај био.

У. Петровић.

Наука

Насељеност слива реке Пека. — Пек постаје од Великог и Малог Пека. Велики је Пек леви и прави изворни крак ове реке, њега чини Божина Река и Јагњило. Божина Река долази са Црне Горе, а Јагњило од чуке Потоја. — И Мали Пек састављају две речице: Паскова и Рајкова; обе протичу кроз пећине. — Велики и Мали Пек састају се под ртом Чекићем, испод засеока Бакарнице. Пек је богатији притокама од Поречке Реке. Најзнатније су десне: Честобродица и Бикинска Река, а леве: Чешљевобарска Река и Велика Топанаска. Слив Пека одликује се двема природним лепотама: прво је Велика Пећина у Дубокој, а друго — Звишка Потајница.

У сливу Пекову налазе се 3 градиња: Велико Градиште (3165 ст.), Кучево (2.015) и Мајдан-Пек (1220 ст. са три засеока: Дебели Луг — 181 ст., Бакарница — 19 ст. и Чекић — 15 ст.). Села има 43. —

Највеће је Дубока (3580 ст.), а остала по броју становника иду овако:

Од 2500—1500 ст.: Нерсеница (2275), Макце, Раброво, Волуја, Царевац и Мустапић (1540) — 6 —

Од 1500—1000 ст.: Враничево (1175), Турија, Чешљева Бара, Мишљеновац и Кусиће (1000) — 5 —

Од 1000—500 ст.: Ракова Бара (995), Влаоле, Каона, Кучајна, Клење, Доњашница, Буковска, Миљевић, Љубиње, Барич, Средњево, Триброд, Зеленик, Јасиково, Мало Градиште, Вуковић, Сена, Мечковац, Крушевица, Камијево и Лесково (510) — 21 —

Испод 500 ст.: Бикиње (485), Гајево, Велика Бресница, Лешница, Шувајић, Срнци, Церовица, Мала Бресница, Церемошња и Поникве (155) — 10 —

Пек, дакле, има 46 насељених места, у којима живи 45.700 становника. На градско становништво долази 6.400, а на сеоско 39.300.

Насељеност је у Пеку скоро 3 пута већа него у Поречкој Реци; она износи на км². по 37 ст., пошто је површина пекова слива велика 1225 км². — Према насељености у Србији стоји као 0,77 : 1. —

Од целокупне површине Србијине Пек захвата 2·5%, а од становништва 2%.

Једно насеље долази на 995 ст. или на сваких 27 км². —

Цео слив има 12 великих села; једно, дакле, долази на 102 км². Један градић долази на 15. 235 ст. или на 408 км². —

Изворни краци и притоке у погледу насељености стоје овако:

Бикинска Река (32 км²., 3230 ст.) на км². 101 ст. у њој су ова села: Враничево, Варич, Мрчковац, Бикиње и Поникве;

Чешљевобарска Река (84 км²., 6450 ст.) на км². 77 ст. Села су: Макце, Чешљева Бара, Доњашница, Љубиње, Мало Градиште, Камијево и Гајево;

Мали Пек (37 км²., 1025 ст.) на км². 28 ст. На његову је сливу градић Мајданпек са засеоком Бакарницом;

Велика Топанаска (74 км²., 1055 ст) на км². 14 ст. Само су два села: Буковска и Церемошња;

Велики Пек (284 км²., 2360 ст.) на км². 8 ст. На простору који он захвата, налазе се ова села: Влаоле, Јасиково и Лесково. Осим тога овде су и два засеока градиња Мајданпека: Дебели Луг и Чекић;

Честобродица на сливу од 70 км². нема ни једног насеља.

Саставница Великог Пека — Божина Река велика је 103 км²., а има 920 ст. Значи да на км². долази 9 ст.; село је Влаоле;

Јагњило друга саставница на сливу од 36 км². има 730 ст., т.ј. на км². 20 ст., село је Јасиково;

Непосредан слив Пеков (644 км²., 31.580 ст.) на км². 49 ст. —

На карти су погрешно означени као засеоци ови крајеви сеоски: Горња Шевица, Комша, Доња Шевица, Шевица, Гложане, Поповац, Кисела Вода, Душманић и Мајдан Кучајна. Тако исто ти се крајеви и у попису становништва, из незнања, зову засеоцима.

На карти се налазе назначени као засеоци а по свој су прилици крајеви: Циганско Село, Грабово, Кузница, Велики поток и Рајково.

Погрешно су на карти исписана ова имена: Доњашњица, Мала Брезница, Лешница, Мустапић, Шувајиће, Барић, Пониква и Доња Крушевица. —

Т. Радивојевић.

Књижевност

Критика

Janko Leskovar: Sjene Ljubavi, pripovjest (Zabavna Knjižnica Matice Hrvatske svezak CCXIX—CCXX).

Марцел Бушински, књижевник, заволи учитељицу Љерку. Ну, (остављам детаље) Љеркина се мати разболи, она отпутује, и за то време Марцелу Бушинскоме се догоди велика несрећа. Док је немиран, смућен, са бележницом у руци, лутао по селима и »бележио утиске«: изненадно је срео, у друштву једне баронице америчанке, његове суседе, бароничину рођаку а своју некадању љубав, лепу Елен. И то, некада загонетно девојче, сад похотљива жена, почиње да га заводи. Али, док он са лепом Елен тражи у пустоловинама графице Шимај »некакву дубљу мисао«, Љерка се врати. Како то Марцел није знао, догоди се, да их ова опази заједно у колима. Бушински више не сме и неће њој, и ако »само њу воли«; Љерка му не опрашта, и ако тешко болује. У току неколико дана, Марцел јој опет оде, они се састају и — растају. Он отпутује у Италију, она »на ново опредељење«.

Природно, да књига овако старом, обичном садржином не може много интересовати. Па инак треба о њој некоју више рећи. За то је много разлога. Да оставимо оне опште: што је за нашу још слабо развијену књижевност прека потреба задржати се новиме на сваком бољем послу, што јој је писац већ изашао на глас приповеткама својим, и што се с пуно права говори, да би ваљало обраћати пажњу на дела хрватске литературе много и много више но што се то досад чинило — сам оквир у којему је ова љубавна историја, саме личности, душе, у којима се развија, нарочити избор њихов интересан је, особен и — тако да речем — типски, да га је потребно указати и пропратити и поред тога, што нам он и иначе може довољно јасно објаснити све што је тако нејасно и крње у овој приповетци. Јер, крај све простоте садржине и нешто баш и зато, предмет је ове приповетке тако суптилан, са тако танаким танчинама душа које износи, са тако сливеним нијансирањем њихових покрета, да је за њега требало, мож'да, много и много више талента, заиста много више познавања живота и душа људских, и много дубље анализе и много чвршћег знања — ма оставили на страну то, што је сам случај толико стран једној хрватској палanци, колико и декаданство литератури њеној. Како је и за највештије руке — а о невештим и да не говорим — мало обичан и како мало лак посао покушати израдити слику оне болесне осећајности, млитаве безвољности, тајног, дубоког немира и незадовољства »што из тиха подгриза душу човека данашње културе«; оне melancolie blasée осиромашене крви, претераног сензибилитета човека засићене цивилизације; оне диспропорције, најзад, срца измрцварена сопственом анализом! А колико је све то мало вероватно у једном књижевном почетнику, паланчанину хрватском! А то је у суштини чиме се хтео овога пута позабавити и помучити г. Лесковар: то је чиме највише интересује ова књига — али уједно и зашто је она много мање добра но што би могла бити и много мање јасна но што би требало да је. Јер, несигурном, дрхтавом руком хватане, све тананости овако деликатног и тешког посла, остављају вам само неодређен, танан и нејасан утисак нечега бледо хватаног, недовршеног, сеновитог — те је и могло доћи, да се, без хармоније у целини, без хармоније у нацртима личности, са несигурном, плашљивом анализом, која се несмело свија око танчина њихових душа, немоћна да их схвати, да им ухвати и образложи покрете, и ова приповетка изгуби у диму нечега магловитога и млаког из сентименталних приповедака за даме. Као у магли разазнајете јој »сјени«, покрете; као у магли дижу се, крећу, губе.

Отуд и не можете никако склопити целу слику њене најважније личности, ни разумети њено неухватљиво покретање, необјашњено, невезано. Отуд се и могло десити, да нам понеких нестаје из те групе черазумљиво зашто, тајом искрадају се без разлога, пошто су вам их највише показали, пошто се на њих дуго и дуго ударало гласом — случај са Коричићем, на којему је писац толико застајао у целом првом дёлу, нагонио вас и речју својом и делањем његовим да ишчекујете некакав ривалитет између њега и Бушинскога,*) па га одједном пустио, заборавио потпуно тако, да вам се више никако до краја не појављује, никако поготову и не спомиње, нити иначе има икакве везе с развојем приповетке? — Отуд и оне тако опште, готово наивне мотивације Бушинскова делања. Јер, најзад, када се из Немачке доведе један граф, који се бави метафизиком, са женом из Америке, која има читав геолошки музеј с камењем из свих крајева света, да се покаже утицај под којим се развијао; када му се ради контраста даје отац сурове енергије, окошт и »посве свој«: и кад га писац одводи, да у једноме друштву заступа и брани идеју словенске узајамности — то се све може примити, то све може имати некаква смисла, заједно са свима осталим баронима и бароницама — али, зар се може узети и то као озбиљно мотивисање, када се Марцел Бушински, у најстрасијему часу заноса и заборавности у сцени о растанку, трза из наручја Ђеркина — јер хоће да на њене чисте, девичанске усне спусти своје »окаљане нечистим пољупцима«, или кад се при сваком покрету његове душе позива у помоћ једна тако општа и тако растегљива ствар, као што је — прошлост, да ви мислите на неку страшну, црну прошлост, а она вам је цела у томе, што је, како писац каже, Бушински некад »живео као и сви младићи« и »упознао се с љубављу«, то јест: љубио једну, па је оставио; волео другу, па је напустио; волео трећу и — »одбјегао је«?... А све то тако јако пада у очи, и све то толико истакнуто стоји да је заиста штета, што се морају изгубити и неопажене остати и многе добре појединости и нека лепа здрава и једра места. Но то по себи мора доћи и писцу несумњивога талента, као што је г. Лесковар, кад му се, можда, учини деликатније да се изгуби у романтичним авантурама једне болесне, загонетне и њему туђе душе, коју нити је кадар да разуме, ни да опрта, но бавити се набирчењем свега неоцењенога и неизмернога блага у друштву, народу, околини његовој, те, једно, некорисно трошити снагу и таленат свој, и, друго, пропустити створити како треба и оно што би се могло.... А то је на што сам и ја хтео обратити пажњу....

Les bonnes traditions s'en vont.... Прошли су лепи дани кратких и свежих приповетчица са села, дирљивих патриотских сличица и неисторијских историјских приповедака.... Наши се писци крећу напред.... Остављају се стари пути, стари шаблони.... На једној страни, код нас, Јанко је покушао са социјалним романом, Ранковић дао један, Глишић и Домановић спремају нове.... На другој страни покрет хрватских књижевника, истина нагао и екстреман али свакако управљен напред.... Нека је са срећом.... Ми сви волимо напредак. Па ако социјални роман и не буде много срећан у подухватима наших »сеоских« приповедача, а покушаји младих Хрвата и остану само као прелазни »знак времена«, плодови њиног грозничавога хватања за новачењем, модернитетом, свакако носе и кориснога плода.... Време, које све регулише, знаће већ показати, да тај напредак није ни у угледању на болесну, декаданску, без сутрашњице појезију, ни у некорисноме узлетању за деликатним загонекама душа трулог, далеког друштва.

Сш. М. Луковић.

Уметност

Позориште

Олуја, шала у једном чину од Д. Брзака. — Г. Божа Димитријевић у Скендербегу.

20. маја даван је први пут најновији оригинал (овог пута се сме веровати) Брзаков, Олуја. Олуја је...

Грмљавина, муње, пљусак, ветар, ужасан ветар. Жене две јуре по неком предсобљу, млатају рукама, надвикују се и као да би хтеле у пркос ветру и писцу нешто да кажу, и у одсудном тренутку кад је њихов crescendo био већ толико срећан, да смо веровали да ћемо целу загонетку одгонепути, сене мућ, гром! и — ми остајемо опет у мраку и незнању. Ту пада један врло леп, пуно реалан детаљ, пример духовите и дубоке опсервације пишчеве: 1.) жене на грмљавини вриште, 2.) у страху бацају светњаке. Из тог срећно почетог заплета (писац зна колико је лукративно изводити га у мраку) проницави видеће доцније морал: да треба становати ýстану са више оделења и врата, да треба бити за стари систем светњака, и да на грмљавини треба држати врата отворена. Ми смо издали тајну и ви већ лако погађате да је госпођа Х. у страху улетела у собу једног нежењеног господина (нежењени ни у којој комбинацији не губе), да ће господа доћи мало весела, да ће муж г-ђе Х. у мраку од преплашене и уплакане удовице помислити.... и да ће, у тренутку кад треба да настане објашњење и каваљерско испраћање удовице до њених врата, из трећих врата у сличној ситуацији изићи његова жена, под руком нежењеног пријатеља и — табло! У гневу и недостатку другог оружја — и што само можда не знате — подићи ће испуштене светњаке и — нови табло! Светњаци ће им објаснити све. Жене су биле невине.

Требало је одиста доста духа и среће па да писац и овим успехом увенча своје досадање тековине. Г. Брзак и даље неуморно и неустрашимо обећава. Желети је да истраје на тој трновитој стази.

Г. Божа Димитријевић ученик глумачке школе у Паризу изашао је овог пролећа у неколико прилика пред београдску публику као глумац и декламатор*). Последњих дана (6 маја) г. Димитријевић је играо Стеријиног Скендербега, и примљен је са пуно одобравања публике. Скендербег је јака и симпатична улога, а у игри г. Димитријевића видело се колико она може да покаже дар доброг глумца. Г. Димитријевић леп, млад, срчан, и има врло пуну, јаку драмску дикцију. У дијалогу још се невешто служи глумачком техником и слободом, јер је врло мало фамилијаран и са костимом и са позорницом, и притом у нескладу са осталима који, једва са малим изузетком, не изговарају никако, али је у монологу одличан. Подсећамо на познати леп завршни монолог I. чина, без сумње најлепши у целом комаду, који је он рашчланио и нијансовао са толико разумевања, и изговорио са толико жара и полета! — Већа је реткост што се похвала ове вечери са малим изузетком (г. Љ. Станојевић) може дати и свима осталима. Цело вече испало је врло добро. Г-ђа Гргурова, Г-ца Петковићева и г. Милутиновић добили су неколико и праведно заслужених аплауза. **m.**

Музика

Концерат, који је приређен 25. маја у К. С. Н. Позоришту био је по садржини, јачини оркестра и начину извођења једна од најбољих оркестралних продукција последњих година; али особиту вредност и значај добио је тиме, што се то вече у Београду први пут свирала једна Бетовенова симфонија (Пасторална № VI.).

Неговању и упознавању инструменталне класичне музике поклањали су до скора овдашњи музичари слабу пажњу, ма да се у више прилика могло запазити, да има услова, да се прими и та врста музике. Да Београд данас има публику која се интересује за озбиљну музику и која би је радо примила, могли смо се уверити приликом овог концерта, јер и ако је овај био приређен већ на измаку сезоне, опет је био врло добро посећен и пажљиво саслушан. У овом тренутку ми се још и живо сећамо оних година, када је био познати Гудачки квартет, који је готово пуне три зимске сезоне приређивао концерте у Грађанској Касини из камерне музике од одабраних, већим делом класичних пијеса и знамо, да је публика радо посећивала те концерте.

Кад би се дакле концерти, као што је Управа Позоришта успешно покушала, стално завели, они би могли укусно одабраном садржином постати врло интерентни и поучни. У кратко да напоменемо, могао би се на пр. приредити Концерат од чисто класичних пијеса; или би се садржина поделила у два дела: први део био би лакши, популарнији и састављен из комада лаке мелодије и обраде, као што су на пр. махом наше инструменталне композиције, оперске фантазије, пијесе за игру и т. д., а у другом делу била би каква подужа класична композиција. Трећа занимљива форма, био би и концерат историјски. У њему би пијесе биле срећене хронолошки, по разној школи, и заступљене главним репрезентантом, те би се тиме показало поступно развијање музике и уједно карактеристика композиције и писаца. Четврта врста могла би бити комбинација оркестра са вокалним хором; и најзад, ако споменемо концерте у којима би се изводиле композиције по народности (на пр. чисто француских писаца, руских, норвешких, немачких и т. д.); онда би на тај начин постигли тако разноврстан и неисцрпан програм, да би се без сумње публика не само јаче и дубље заинтересовала, него би сматрала донекле за потребу, исто тако као што сматра за потребу да гледа стране позоришне комаде.

Концерти ове врсте, ако се буду приређивали у позоришту, били би и са економне стране практичнији, јер неозбиљна и неко-

*) Опоменути се његових речи о књижевним радовима Бушинског и заједљивог позивања на Бушинскове године у кући Ђеркиној; Ђеркина резоновања, Августићевих речи и — најзад и нарочито — сцене када Бушински допрати Ђерку дома: »Господин Коричић се намргоди.«

*) Јакшићеву Стражу и Поноћ на концертима у В. Школи, и улоге Руј Блаза и Скендербега у Нар. Позоришту.

рисна оперета тражи и много више труда и новчаних издатака наиме костима, декорација, партитуре, превода, хонорара певачима и др.; него ли када би се организовао сталан добар оркестар за извођење класичне музике и набавила потребна музичка дела.

За сада ми бисмо желели, да се идуће сезоне продужи с концертима одмах од почетка, како бисмо имали прилике да неколико сличних концерата чујемо и како би се доцније као сталан обичај завело, да можда сваког месеца по један концерат у позоришту имамо.

*

У овом концерту садржина програма била је подељена у два дела. Из првог дела вредно је да поменемо: Увертиру Косово од Г. Д. Јенка прерађену за велики оркестар, која спада у ред најбољих његових радова. Тешка, величанствена мелодија одмах у почетку увертире, црпена из народних мотива у вези са пуном и одабраном хармонијом, најлепши је део увертире. Обичнији је други део у живом темпу који у опште превлађује и треба да карактерише ову херојику.

Друга тачка била је: Велика фантазија из опере Продане невесте. Из Сметанине лирично-комичне опере укусно је одабрао Коваржовиц поједине сцене, у којима има пуно оригиналних карактеристичних, чисто славенских мотива и саставно их прегледно у слободној форми фантазије.

Г. Раја Павловић певао је из Вердијеве опере Аиде Радамову романцу из првог чина нерасположено и са мало осетним напрезањем; вештије и природније извео је Маринковићево: Збогом. Певање г-ђе Тодосићке примљено је хладније но обично због неподесног избора пијеса. Серената од Браге прошла је без ефекта, а Пејаковићево Потпури српских напева, које је местимице фантастично дотерано непотребном колоратуром, није могло одушевити публику.

Позната пасторална композиција Д. Чижека Из српских шума и луга и виолин-соло Г. Ружичке, члана оркестра, Легенда од Вјењавског, завршиле су први део концерта.

Други део испунила је Бетовенова Пасторална симфонија ор: 68. Од Бетовенових девет симфонија најпознатија је шеста пасторална компонована 1808. године. Ова је симфонија због јасноће, свежине стила и мелодије и поетичног програма, који је унео Бетовен а према њему и поделу учинио, приступачна и широј публици. Бетовен, који је као апсолутан музичар био противан да тумачи своја дела речима (текстом, програмом), сматрајући такав рад немузикалним, у овој прилици изузетно одступио је од свог принципа, но с примедбом коју нам његов биограф Нотебом саопштава: Свако музикално подражавање (сликање) у инструменталној композицији, ако се њиме претера — губи. Управо треба оставити слушаоцу да сам пронађе ситуације. И без описивања познаће сваки у целини, да је потребно више осећања, него сликање....

Познато је, да је Бетовен исто као и Шуберт и Хајди прибрао за прераду згодне мотиве мелодија страних народа (Словака, Мађара, Руса) и доцније уносио у своја дела. Тако на пр. у појединим гудачким квартетима посвећеним Разумовском има руских, а у пасторалној симфонији употребио је Бетовен мотиве словачке песме одмах у почетку првог става за главну тему и из ње мотивичном израдом извео је цео први део. Нас је могла занимати нарочито та тема и њена израда, јер је та иста тема неким интересантним случајем у неосетној модификацији употребљена и у једној српској игри.

Појачаним оркестром управљао је позоришни капелник г. Покорни.

Увертиру Косово и фантазију из Продане невесте извео је оркестар прецизно; у Симфонији били су у првом другом и четвртом ставу добри; једино трећи део, који одговара и у ритму и по саставу у симфонији једном Scherz-у, требало је свирати живље, маркантније, а последњи део јасније и са више одушевљења.

* * *

Г. Станислав Бинички, државни питомац у Кр. Бавар. Академији музике у Минхену свршавајући овог семестра своје студије постигао је својим марљивим и озбиљним радом ванредан успех. Г. Бинички, поред осталих облигатних предмета, одао се у главном изучавању композиције и соло-певању.

У прошлим семестрима приказао је главне тенор-соло партије из Менделсонова Псалма 42., Дирановог Magnificat-a и Ласенових Библијских слика у концертима академије једнодушним признањем стручне минхенске критике и професера академије. А како је обичај да при крају четврте године сваки кандидат прикаже у јавном концерту (испитном) и какву своју композицију, то је г. Бинички, ђак проф. Рајнбергера, приказао 27. маја у Одеон-сали своју композицију за мешовити хор Waldlied по тексту од Уланда. Он је постигао пун успех као диригент и као композитор. Критике, које су оштампане у Баварским новинама, Минхенским најновијим вестима, Малом баварском журналу и Новим слободним народним новинама, једногласно признају г. Биничком првенство између осталих абитуријената у композицији, истичући нарочито у његову хору свежину, поетично осећање, тачно схваћање текста, фину хармонизацију и коректно вођење гласова.

— вл —

Разно

Змајеви »Ђулићи Увеоци«. У спомен народне свечаности и прославе Змајеве, одлучио је одбор за прославу, а по овлашћењу самога слављеника, да штампа његове »Ђулиће« и »Ђулиће Увеоке« у засебној књизи, са сликом песниковом и сликом покојне Љубе Змајеве — Руже.

Од какве су књижевне вредности ове дивне песме, у којима се најбоље огледа живот и велика душа песникова, познато је сваком Србину, који је читајући »Ђулиће« са песником весело клицао, осећајима среће и милине, а читајући »Увеоке«, скрушен стајао пред дубоком тугом песниковом. — Песме су ове сјајни бисер, којим би се ма која светска књижевност поносити могла.

Ово издање »Ђулића« и »Ђулића Увелака« заинтересоваће наш читалачки свет у толико више, што ће бити допуњено са четврт стотине песама, које нису биле у додакошњим издањима, нити су иначе где штампане; а биће врло укусно и у погледу штампе, и у погледу хартије; једном речи: достојно песника, достојно свечаности, достојно народа, коме је и намењено.

Претплатна је цена 3.50 дин.

Претплату на ово најновије издање радо ће примати и уредништво »Нове Искре«.

*

Нов лист. У Бечу је изишао 1. број новога листа **Глас**, који ће бити израз уједињене српске, хрватске и словеначке омладине. Чланци су: од Шефла: Једрина социјализма; од Св. Прибићевића: Хрватска и српска опозиција према нашим народним аспирацијама; од М. Криштофа: Господарска криза и земљорадничке задруге; од Ж. Бертића: Биљешке са села; од Т. Г. Масарика: Љубав према ближњему и рад. Осим овога ту су и рубрике Књижевност и Белешке. »Глас« је најмлађи брат већ угашене »Хрватске мисли« и »Новог доба«. Власници су Ст. Радић и Св. Прибићевић. Претплатна је цена за по године 1.50 форинта (за 5 свезака). Наруџбине, писма и рекламације треба слати Милану Шрабецу, Загреб, Творничка улица 2 а.

*

Још један српски научни рад у немачкој књижевности. Наш државни геолог, проф. Др. Димитрије Антула штампао је у дванаестом свеску бечког научнога весника »Mittheilungen des Paläontologischen Institutes der Universität Wien«, који излази под уредништвом проф. Др. В. Вагена, своју исцрпну студију о крединим фосилима на Кавказу. Та је студија сада оштампана засебно, у издању бечке дворске књижаре, В. Браумилера, и има натпис: Über die Kreidefossilien des Kaukasus mit einem allgemeinen Ueberblick über die Entwicklung der Sedimentärbildungen des Kaukasus. — Дело је штампано на 4°, а има 159 стр. и 13 табела.

БИБЛИОГРАФИЈА

КЊИГЕ

1. Наше основне школе, од Б. Т. Недића. Оштампано из »Трговинског Гласника«. Београд, штампарија Д. Димитријевића, 1899. — 8-на, стр. 29. Цена?

2. Загоркиња или живот наш у шуми и без шума. Са сликом српског сељака и српске сељанке, написао Ј. Миодраговић. — Треће попуњено и преправљено издање. У Београду, штампано у крал. срп. државној штампарији, 1899. Цена 1 дин.

3. Из живота народних школа у крагујевачком округу. Извештај за школску 1898.—99. годину. Спремио школски надзорник Љуб. М. Протић. Крагујевац. Штампарија Ст. Х. Поповића, — 8-на, стр. 92. Цена?

»НОВА ИСКРА« излази 1. и 16. у месецу. — Цена: на год. 16, по год. 8, четврт год. 4 дин.; ван Србије год. 10 фор. или 20 дин. у злату. — Претплата и све што се тиче администрације шаље се Парној Радик. Штампарији, Књажев Споменик бр. 7.

Власник и уредник *Р. Ј. Одавић.* Парна Радикална Штампарија Кн. Спом. бр. 35.

13. и 14. БРОЈ — БЕОГРАД 1. и 16. ЈУЛА 1899. ГОДИНЕ — ГОДИНА I.

У ЗАТИШЈУ

— МИЛОШ П. ЋИРКОВИЋ —

(НАСТАВАК)

II

Млади путник, с којим тек што смо читаоце упознали, звао се Марко Петровић. Беше то слика, за коју се потпуно могло рећи, да јој је природа била и сувише наклоњена кад је обасипала својим даровима. Висока витка стаса, дубоких црних очију, пуних живахности, широка мисаона чела и малих црних бркова, који тек што су покрили горњу усну, — све то беше у стању да при првој појави изазове симпатију у посматрача. Иначе цело лице показиваше слободну вољу господареву, млађано самоуздање и велико умље.

Своју рану младост провео је Марко у своме родноме месту, у варошици А..., где и доби основе првога васпитања. Мати његова, врло побожна и врло милостива душа, трућаше се, колико је могла и умела, да нежну биљку облагороди, да сина изведе на прве кораке. После дугог његова верања по брдима узимала би га редовно к себи у врт, где му је равним и испрекиданим гласом причала о старом добром добу, о јунацима који се ни у сну не могу видети, о многим патњама под Турцима и многом другом које о чем, како је то само она знала. Није викала нити праскала по цео дан на њега, као што то обично бива, но и кад би је увредило његово непромишљено понашање, она би само зањутала и скупила своје крупне обрве, али је и Марко разумео, шта то значи; и бистром детињом проницавошћу могао је сватати, да се то његове коже тиче и, разуме се, да то није никад више учинио. Није се бојао (а она то није ни тражила), нити је пред њом стрепио или јој ласкао, и ако је волео безграничном детињом љубављу.

Стари Павле беше заузет другим стварима, црквом и животом, па се и не хте мешати у њихов свети савез, бојећи се да не би каквим непромишљеним поступком нарушио ову свету и благодатну везу и видећи у исто доба да је за то недорастао, остављао би жени и сину широко поље њихова уједначена живота....

Адолф Хејдук
чешки песник

Десет година проведе Марко тихо и мирно у својој родној варошици под нежним окриљем материне благости и мудрим саветима очевим. Десет година, и он мораше да се раставља од својих милих и драгих; од драгоцених места, где му беху први и најсрећнији часови, часови детињства. Мораше поћи у гимназију, у нов свет; нове прилике га окружаваху, усред којих он не могаше да не уздахне за мирним и тихим животом у своме родноме месту. Осам мучних година, пуних тешког и трудног рада, прођоше као у лаком сну. Марко положи одлично завршне испите и оде у А..... За његове старе родитеље не беше веће радости, гледајући свога голобрадог гимназиста.

Примицао се већ и крај оном блаженом одмору, кад се свршени гимназисти после толиких напора и окрутне стеге осећају са свим слободно и последњи одмор проводе најбезбрижније. Проведавши лето у паланци, Марко се већ спремао да ступи у правни факултет, али како се у то време тражило неколико питомаца за медицину, то се и Марко јави. Нешто пријатељи, а нарочито одлично сведочанство, учинише, те се и он обре на универзитету.

Окренувши се на све стране, пустив се у вртлог веселог ђачког живота, Марко беше потпуно задовољан. Он је припадао оним младим људима, који се не клоне ничега, којима је опасност као играчка а на живот полажу колико и на другу какву ствар споредна значаја; у сваком подузећу они су коловођи. Са веселом братијом да пије, на бој готов у сваком тренутку а исто тако да се марљиво удуби у књигу, као год и да преседи неко време са свим беспослен — била је за њега са свим обична ствар. Па није ни чудо: године младости, године ђачког живота су такве. Ко још не би окусио од оних плодова што нам их Бахус и Церера тако раскошно нуде. У сваком другу налазиш брата и искрена пријатеља, у свакој науци обилате хране и свака је девојка замишљени идеал, којој си готов дати и срце и руку. Брзо протичу године тога млађаног доба, одлазе и ми их се доцније врло радо сећамо; појављују се као светао одсјај на хоризонту милих успомена и душа их даље милује и љуби....

Али и то је било само у извесним приликама, кад весела ђачка дружба не уме наћи другог излаза својој веселости и раздраганости. Иначе се Марко увек лаћао књиге

и удубљен провео би тако по неколико часова ни главе не дижући. Био је уверен, да треба бити присталица и светског живота, али да је у исто време и савршенство духа куд и камо преча и озбиљнија ствар. И тако би збиљски и свом снагом легао на рад. У њему је налазио све. То му је била полазна тачка за даљи живот, садржина и циљ самога живота. Увек је имао на уму, да се зарад рада треба целога живота мучити, јер где њега нема, ту је и нежничање, умна чамотиња па и штетне последице: неминовна пропаст. Истерати рад из живота, шта је онда тиме учињено? Чему је и сам живот?

И дани му пролажаху тихо и мирно, ништа се ванредно није дешавало, да поремети обични и одређени ток. У његову се животу разбукта пламен спокојна и непромењена рада. Јутро његова живота отпочело је као и јутро дана, које поступно добија сву лепоту и сјај свој и неопажено и тихо прелази и у сам жарки дан, да се исто тако заврши тихим и мирним вечером, док са свим не угасне као и последњи зрачак замореног сунца. Марко беше потпуно задовољан собом; тврдо вероваше себи и живот му иђаше смело и весело као по глатком и управљеном путу, да ништа не могаше спречити у напред одређени план.

У времену од четири године универзитетског живота он ни једном не походи своје отаџбине и прага родитељског. У његовој се глави беше скројио план, да свакога школског одмора путује; да прође пешице Швајцарску, да завири у немачке и француске универзитетске градове, па да се одмори на Невском. И одиста, он прође Швајцарску уздуж и попреко, пропутова Немачку као своје имање, па се треће године заустави у драгим степама Руским.

Али при крају треће године, кад беше намеран да се провоза по Grande Canal-у млетачком, доби писмо од својих старих родитеља. Бејаху се јако ужелели сина и позиваху га к себи.

....„Крајње је време, синко, да нам дођеш“, — писаше му стари отац чистим и развученим рукописом. — „Ја мислим да нас ти нећеш и не можеш заборавити: све има свога краја. Жеља да видиш остале народе у њихову правом животу, да загледаш мало и иза њихова декорисана изгледа, треба мало да устукне испред жудње за отаџбином, за твојим слатким завичајем и најзад испред жудње за старим ти родитељима који су свој рок одужили и већ су једном ногом у гробу. Ја мислим, а ти ћеш се, извесно, са мном сложити, да је твоја дужност, да их не заборавиш.

Сока је, под чијим утицајем највише и пишем, много остарела, но буди Богу хвала, још се врло добро држи; али и покрај свега тога, ко зна шта нам будућност спрема и узимајући на ум њену старост, она може лако једнога дана склопити своје старе очи и не видећи своју наду и понос, свог Марка.

Немој да чекаш друго писмо нити да одлажеш долазак, него што пре обрадуј своје старе родитеље који те жељно ишчекују свакога дана.

Пиши ми, да знам, кад ћу ти кола испослати. Поздравље ти од свију нас.

твој отац
Павле Петровић.

P. S. Много те поздравља и наш нови капетан. То је један млад човек, има красну жену. Вели да те не познаје, али те његова госпођа добро зна, и једва чекају да дођеш.“

III.

Павле Петровић (молимо читаоца да нам допусти, да за неко време прекратимо ток наше приповетке) био је свештеник у А..... Био је то висок сухоњав човек са дугом оседелом косом, коју је он редовно плео у једну дугу витицу, са дугом до појаса, као снег белом брадом, коју је и најмањи ветрић таласао. На његову, и ако мршавом лицу, огледаше се руменило и здравље као у младића од двадесет година. Његов се поглед никад не помрачаваше, његово лице не показиваше никаква умора или малаксалости, — увек се сијало благошћу и ведрином; а његова добра, отворена душа огледала се врло јасно у његовим очима, осмеху, у целом доброћудном лицу. Беше то једно од оних лица, којих се врло често и врло пријатно сећамо и у даљем низу година, где су утисци тако испреплећу, да и саме себе потискују и у једном тренутку заборављамо све, па и саме своје родитеље.... Павле је носио стару, од дуге употребе пожутелу мантију, испод које су провиривале гломазне чизме од јухта. У рукама је имао редовно велики трешњев штап и жуте бројанице. Павле се увек хвалио, да му је његов покојни хаџи-Милош донео са гроба Христова.

Породица Павла Петровића старином је из овога места. Оснивалац њен, Петар Петровић, био је из Херцеговине. У незапамћено доба прешао је он са женом овамо и настанио се у А...., где је у то време било само неколико кућа. Многи од потомака његових беху одбегли у гору а један од њих, Јован Петровић, прадед нашему Павлу Петровићу, оде као дечак у оближњи манастир Н...., где после дугог времена постаде монах. И од тада је кућа Петровића увек давала манастиру по једног калуђера, а доцније, кад Турци бише прогнани, по једног свештеника. Дед Павла Петровића био је први у томе низу и његова жеља беше да тако буде, док му племена устраје.

И Павле сврши тадашњу богословију одлично и све молбе и наваљивања, да га у престоници задрже, беху безуспешни. Љубав према своме родноме месту и завет, који даде оцу на последњем часу, не дадоше му да добије оно што је својим трудом и радом заслужио.

— Ја хоћу да будем поп у своме родноме крају, — рекао је Павле своме господин-ректору. — Тамо сам рођен, тамо младост провео, па тамо хоћу и да завршим. Ви сами знате да је моје место сиромашно а са сиротињом је, као што вам је већ познато, везано и незнање. Ја сам још од детињства заволео тога сељака, што се тако пати и мучи, али нисам могао раније да то своје вољење испољим, да му дадем видног доказа. Учио сам; студирао сам и живот и људе, колико сам знао и умео; мешао се са свима; слушао и прибирао и мој се дух још већма развио. И зашто бих сада живео у средини, у којој би моја личност била изгубљена, ништа не радећи. Господин-ректоре, ја сам поставио себи задатак а тај је: да — у колико је то могуће — васпитавам и помажем свога ближњега, а то је, сложићете се са мном, прва дужност сваког свештеника као учитеља народног. Њихова душа хоће светлости, — а ви већ знате, како је код њих мрачно — и наша је света дужност, да им је дамо. Посветити неколико часова нашим понижењима и до дна душе увређенима, јесте света служба која дубоког трага оставља. То је моја намера, господин-ректоре, рад које ћу, са најдубљим уверењем да добро чиним, жртвовати и службу и каријеру и све. Можете мислити о мени као о крајњем црвењаку, као што то обично бива, али верујте, да ме ништа не може од те одлуке раставити.“

И Павле оде у А...., где му — потпомогнутом племенитим тежњама своје добре жене, отпоче време тиха и непромењена рада. Његова истински побожна и религиозна душа улевала је сваком поштовање и као неки пријатни

страх. Он се жртвова и посвети сав своме одређеном плану, верујући тврдо да само добра дела рађају добрим родом а зло, као болесна стихија, састављено је од елемената који се неминовно морају распасти. И Павлов рад би богато крунисан успехом, а света је истина, где год је у животу људском пожртвовање и узајамна љубав, ту је и душевна мирноћа, ненадна снага души, која чуда ствара. Све то само ободраваше Павла Петровића на даљи рад.

На трновитој стази. Сликао *П. Стахјевич.*

Па и његов верни пратилац у животу, стари садруг његов, Сока, беше са свим према њему. Дуге црне косе,

светлих црних очију, мала и бременом година још више смањена, ишла је брзо, држала се право и говорила танким и звучним гласом. Носила је увек хаљине затворене боје, редовно је ишла убрађена, што је врло хармонирало са њеним готово шесетогодишњим, али још живим лицем. Држала се увек достојанствено; без рада се није никуда мицала; да шије, да се по кухињи сагиба, да се у врту занима ситницама, било је за њу са свим обична ствар, од чега она не би могла ни тренутка одустати. Није се заносила сањаријама нити мудричењем; све је у ње било тачно удешено као у сатног механизма; ништа сувише, као да је у њеној глави била црта преко које се није смело коракнути.

Она није била никад неспремна (такве је жене сажаљевала); никад је не бисте могли ни изненада напасти, јер она је била вечито на опрези, као опрезни непријатељ, који вас једнако прати будним оком, готов да свакога тренутка спусти ороз. Намере није никад хтела рећи, док је не изврши и у онхођењу самом собом знала је владати математичком тачношћу, да никад не пређе преко означене границе.

Једном речи беху то таква два створа који дивно једно друго допуњаваху. Полазећи од начела, да ваља радити и да нема жалоснијег живота, него кад се он проводи анормално, уз то проткан само самољубљем, завидљивошћу и леношћу, они се увек умедоше наћи. Ако је коме требало дати савета; извести га на прави пут ако је у заблуди; предњачити и показати стазу којом треба поћи — за то је био створен Павле Петровић. Ако је требало обићи болесника, понудити га и разговорити га; ако је суседи ваљало рећи, како се деца негују; како у животу треба живети, мужа слушати као старијега — у томе Сока није имала такмаца. У великој божјој породици живљаху они у складу; парохијанима беше добро од њих, а њима од парохијана и никога не беше, ко би могао рећи што противу једне или друге стране.

Код таквих људи и у таким околностима растао је и васпитао се и Марко Петровић.

IV.

Другога дана, у јутру, сеђаше Марко на доксату, доста заморен јутрошњом шетњом по врлетним стазама. Седео и пушио и не знајући да цела варошица само о њему говори и да се готово све узбунило у овоме иначе мирном месту. Али такве су све наше паланке. И најскривенија тајна излази на видик после врло кратког времена; беспосличара пак има као и свугда, који је својски прихватају и без икакве награде даље проносе.

Са запада је подухивао благ поветарац, ублажавајући велику припеку, која се по самом свом почетку познаваше. Испод баште видела се сребрна река, како се у даљини вије кроз поља, па се час појави а час сакрије и Марко, наслађујући се том живописном сликом, коју одавно није видео, и нехотице помисли на загушљиви градски ваздух, којим је тако дуго дисао.

Поглед му се оте на башту испод доксата, у којој беху поређани сандуци са разним мирисљавим цвећем и у њој угледа своју матер, како истерује пилиће из баште и привезује штапове уз пасуљ.

— Увек она иста, помисли Марко; — остарела је а и не мисли на одмор. Али се није много променила, све је на њој крепко и здраво.

— А гле, ти већ уранио? — трже га глас очев, и седа глава Павлова упути се сину. — Ја мислим ти си још у својој соби. А јеси ли доручковао?

— Ја обично устајем рано и идем ма куд у шетњу, — рече Марко и као пречувши последње питање.

— То вреди, тиме се тело јача. Mens sana in corpore sano. Видиш, ја ти умем још по штогод натуцати из латинског, — рече старац, задовољно се смешећи. — Али не рече ми, јеси ли доручковао?

— Биће и томе времена.

— Како?... биће времена! Дошао си родитељима у кућу, па се стидиш рећи да си гладан. Е Соко! Одиде амо, остави се једном те своје баште. Ето тако, — продужи Павле, окрећући се Марку, — по вас дан не седне и не одмори се; непрестано је у послу, и ако јој свакога дана говорим да се свега окане, па да само себе гледа.

— Рад је неће убити, додаде Марко.

Донесоше доручак: каву, млека и скорупа и Марко је на наваљивање материно морао од свега по мало окусити, само да је не би увредио.

— Е синко! И ја, дакле, дочеках да те видим студентом медицине, рећи ће му отац, таншући га по раменима, кад остадоше сами.

— Као што видиш, бабо! А како ви овде по варошици? Је л' се много што изменило од мога одласка? — питаше Марко, који не хтеде допустити да се о њему говори, хотећи разговору дати други правац.

— Па да видиш и није. Све иде својим обичним током. Парохијани ме слушају и ја сам њима потпуно задовољан; у нас је још она стара љубав, коју си и ти тако поштовао. Истина, у њих ствари не стоје најбоље, али, ваљда ће, време и ту неправилност изравнати. Шта ће ту да му се ради? Године издају, приходи се из дана смањују, па је, богме, тешко изаћи на селамет. Још да није наде, баш би са свим рђаво било.

— Нада је лепа ствар, али она мора једном дотужати. У оваквом гнезду требало би — да је среће! — да царује само срећа и напредак.

— Да је среће, али кад је нема? — рече стари Павле и уздахну. На ум му и нехотице падоше стари добри дани. Пред мојим је очима све; видим, како сељак ради као црв до последњег часа, не дангуби ни кад му ваља да се одмори; ради и што му није посао, само да подмири потребе, па ипак, морам да ти признам, он све више пропада. Где ћеш му узрока наћи?

— За цело да их има, али их треба за рана видати. Да није, бабо, твој сељак просто постао точком на машини без кога се не може, али и који сам за се не чини ништа? Јеси ли о томе што размишљао?

— Биће лако.

Они ућуташе. Марко се загледао у плаве брегове, преко којих се дизала као облак сура магла и губили у вишим регионима. Павле га је кришом посматрао. Налазио је у њему свог истог Марка, али и са неким променама; видео је оне исте дубоке црне очи, у чије су дно године кануле неки израз енергије, али који није могао променити чистину лица, чије црте показиваху гвоздену вољу господареву; видео оно исто, њему тако драго лице, које је сада обрасло густом црном брадом. Још нешто: Павле се увек сигурао, да може прочитати и најскривеније мисли човекове, али сад се осећао са свим неспособан да што позна на лицу младога студента.

— Знаш ли да је умр̏о стари клисар Никола? Јесам ли ти писао? — поче најзад Павле. — Оставио је врло ситну децу, па се много муче.

— Е да? Бог да му душу прости! А је ли бар Смиља жива?

— Траје мучне дане. Она се не мења: онаква је, каква је. Непрестано кашљуца.

— Али, у колико сам могао од јутрос видети, ти се на јако занимаш економијом. Морам ти рећи, да се од свега срца радујем. Предњачи, тако се може нешто учинити. Расветли им ум, облагороди им искрену душу, изведи их на стазу, буди свакоме прави пријатељ и у добру и у злу а при давању савета не буди штедљив. Наш је народ вредан а срце му је племенито. Незнање му је душу оковало а невоља га је шчепала, те је јако малаксао. Треба га будити из летаргије а ви, свештеници, ту сте на првом месту. питања, онда се морамо зачудити толикој чаши трпљења. И док он пропада, ми дотле седимо скрштених руку, чекајући милости у Бога, окривљујемо народ због његових махна, а нико ни руком не миче, да му у душу засади каква год добра.

У разговору сиђоше и у башту. Она се постепено спуштала на реку, која се видела иза зеленог жбуња, како плâче обалу. Била је врло брижно уређена као и све остало. Са оне стране реке дизало се високо брдо, покривено густом зеленом шумом, десно се белела варошица са својим кућицама и неколико голишавих дерана већ се брчкало по реци.

— Да видиш само, — поче Павле. — Све је то мојом руком засађено и ништа није залишно. И воћа и поврћа па чак и траве. Немој ми се смејати: ја сам овде у неку руку и лекар. Кад се савет тражи, мора се дати. Ко ће невољника истерати на поље?

Спљет.

Говор му беше у почетку везан; осећао је као да чита оцу лекцију, али увиде да друкше није могао. Сам га говор распали и он изговори последње речи са неком топлином, као да је и сам био вољан да обе руке пружи помоћи ради.

— Хвала ти, синко! — отпоче Павле. — Истину говориш, али можеш бити уверен, да је то врло тешко. Двадесет година ја сам овде, па ипак, како се тешко корача у напред! Немој мислити да ти говорим тоном човека који се разочарао. Не! Ја и данас радим, колико могу, али је тешко. Са каквим сам жељама и надама ушао ја у овај круг, ти не можеш замислити; али како данас, под своју стару главу, са нагомиланим искуством, гледам на те ствари! Јест, народ је вредан, ћути и трпи, а у томе баш и јесте зло. А томе злу он није никако крив. Кад се узму у рачун утицаји, којима народ мора да попушта, невоља, која га као тешка болест гњави, потпуна оскудица моралног вас-

У врту беше све на своме месту, и по свему се могло видети, шта могу урадити вредне и умешне руке. Ни један кутић земље није остао необрађен и неупотребљен, а све скупа показиваше, да је Павле Петровић био вредан и узоран економ.

Готово поред саме реке на једном чистом присојном месту беху поређане једно до друге до педесет кошница. Одмах поред њих било је неколико леха сваковрсна цвећа, а сам бунар са коритом стајао је на неколико корака.

Павлу бејаше веома мило, што је са сином а, нарочито, што му син поклања велику пажњу у његовим пољским пословима. Причаше му разне догађаје из живота у варошици, и својим агрономним намерама, о томе, како је прека потреба, да се земљорадњи поклони већа пажња, да треба заводити новине у земљорадњи, али полако и пажљиво, јер наш сељак по своме конзервативном нагону воли да се

држи старих навика и обичаја и у најмањим ситницама, мислећи увек, да је тако боље. Марко га слушаше пажљиво.

У разговору дођоше до саме реке. Павле прође јажи коју је река била почела кварити а Марко међу тим, гледајући преко реке, посматраше плаве брегове, заборављајући све и уживајући у чистом ваздуху.

— Како је лепо овде! — мишљаше он. — Све иде својим одмереним током, свега има за уживање тихе среће. Заўстави се, као оно путник што се зауставља, те чудну природу посматра, не гледај у будућност и уживај. Али кратка је та срећа, којој се душа свом снагом одаје; илузија се распукне као мехурићи од сапуна, показујући нагу истину....

VI.

И ако је Марко прво доба свога живота провео у селу, ипак је много већи део живео у вароши, те кад се као неком чаролијом нашао у своме родном месту, њега је драж летњих лепота у тако красном месту заносила и опијала, као да никада пре тога није дисао тога ваздуха. Све му би ново, па ипак тако познато, као да се јуче раставио од тога живота. Исто оно небо, које се као и увек милостиво плавило; исте звезде, које су као и пређе љупко сијале; исто цвеће, које је и сада расипало своје раскошне мирисе; једном речи беше све исто и на своме месту, у стању да изазове све слике из давне прошлости, да истргне све оно, што беше утонуло у миру заборава.

Једнога јутра спусти се лагано низ реку, одреши чамац који стајаше привезан у дну баште, заплива лаким веслима и после неколико тренутака нађе се на оној страни реке. Није имао одређене намере и лагано пође правим путем, који је ишао поред реке и у даљини се претварао у једну једину тачку. Ићи без икакве намере, не мислећи ни о чему, по равном хладовитом путу, веома је пријатно. Пред очи му излажаше слика за сликом места, којих он не виде давно. Појавише се сиромашна сеоца са опалим и исхереним крововима; неограђена дворишта са напуштеним воћњацима; неокречене куће са венцима бела и црна лука испод стреха. С леве му стране бејаше високо брдо; густа зелена шума стајала је по њему мирна и озбиљна, огледајући се у мирним плавим валима речним; кржљаве, и са огуљеном кором, врбе тихо трептијаху својим меканим лишћем, тужно сањајући. Неколико дечака, босих и у подераном оделу, чуваху по брду мршаве немирне козе, псујући и вичући свакога тренутка на њихов несташлук.

Слика бејаше веома тужна и на Марка учини са свим непријатан утисак. Њему се учини као да се све то ни мало не слаже са добом године, и он као да виде пред собом призрак блиске смрти. Би му веома тешко..... „Од куда је, зашто је тако? Може ли се помоћи овим бедницима? Њихов је живот тужан, и ако је препун рада и марљивости; њихов је положај из дана у дан све гори, ма да нема ни трага обиљу. Како ће се изаћи из овога стања. И нехотице се сети песникових речи:

»Отворите мнѣ тѣмницу,
Дайте мнѣ свѣтлости дня«.....

Вучен неком незнаном силом Марко иђаше све даље напред, не обзирући се на коју ће страну. Сунце је јарко жегло својим врелим зрацима, што ублажаваше тихи подух влажна ветра; по њиву се жутела пшеница; јечам је био већ зденут. На сваком кораку виђаше трагове радиности, па ипак као да све беше покривено неком незнаном суморношћу и тихом тугом.

Из тих мисли трже га глас кола. Погледа у напред: њему у сусрет иђаху лака кола запрегнута са два црна дурашна коња. Позади је седео њему неки непознати човек, огрнут лаким путничким капутом, а напред кочијаш, у коме Марко познаде служитеља у среској канцеларији. Кад дођоше на спрам њега, непознати човек заповеди кочијашу да стане, учтиво салутира и још учтивије упита: није ли он тај и тај. Марко се каза.

— Видите, сетио сам се одмах, прихвати непознати, скидајући се.

— Допустите да вам се прикажем: капетан, Стеван Павловић.

Марко се лако поклони.

— Куда сте се ви тако доцкан упутили? — Марко погледа у часовник. Скоро беше подне. Он и сам није приметно, колико се далеко удалио.

— Ходајући, видите куда сам зашао, одговори Марко на његово питање.

— Ако је по вољи, хајдемо к мени у кола; има места за двојицу тешко ће вам бити да се пешке вратите.

Марко прихвати капетанову понуду и кола се крену ше.

Капетан, Стеван Павловић, имађаше од прилике тридесет и две до три године, висока снажна стаса и дуга сухињава лика; густа црна коса у натраг зачешљана остављаше велико испупчено чело; брада, нешто отвореније боје, покривала је до пола његово правилно крупно лице а поглед црних проницавих очију беше смео али и некако хладан, да су они, који мораху с њим имати посла, осећали поред поштовања и приличан страх. Иначе цела његова прилика била је пуна ватре, прегалаштва и старијем, као што је то у већине нашега полицијског апарата, одана до крајности. По кадшто је викао на сва уста на наше застареле установе, али се о правој слободи није изражавао никада заносно; шта више та његова слобода ишчезавала је у ропској понизности најпокорнијега потписника, који, добивши ма и најмањи чин, осећа у томе своју слободу, што има млађих од њега и што он може, кад хоће, те своје млађе кињити.

Иначе се Стеван Павловић слабо трудио да подешава своје назоре или да бира правац. То је њему самим временом долазило. На рашта би се и он имао трудити, да васпоставља у равнотежу ствари, за које зна, да ће их други посигурно успоставити. Дружина, којој је срећом припадао и капетан Стева, зна само то, да се уживи у свој посао, шити хоће да чује ма за какве промене на овом свету, већ са веселим и ведрим осмехом иде на сусрет будућности. Таквих је људи у нас данас све мање. Али поступно пропадају, нестаје их, а да ли их треба жалити, или се томе радовати, ко то зна.

— Верујте, да сам се врло обрадовао, кад сам чуо да сте дошли, — отпоче капетан, кад се беху доста одмакли. — У осталом, не радујем се само ја томе доласку.

— Допустите да знам, ко би се томе још могао радовати?

— Моја жена.

— А ви сте ожењени?

— Да шта мислите? Моја је жена ваша стара познаница.

Ту се Марко сети и очева писма, али никако да му уђе у главу, ко би то могао бити. — „Сигурно, ко од случајних познаника“, — помисли Марко.

— Извините, али ја се не опоминьем, да сам вас игде до сад видео.

— То ништа не чини. И ја вас нисам до сад познавао; али Марта ми је о вама говорила. Сећате ли се сад?

Марко се стресе и нехотице. Испред очију му пролете последња година у гимназији, и он ту виде њену милу слику. њене дубоке очи, како га поверљиво гледају. Чу њен звучни глас, који га је толико очаравао, заносио.... Та мила па ипак кратка успомена јављала се често у души Марковој, кад је седећи дуго у зимњу ноћ уморним очима прелетао преко ситних слова, кад је празником у рано јутро излазио у какво село да се намирише горска мириса, да се наслуша птичија певања.....

— Дакле се ваша госпођа зове Марта, по оцу Ј....?

— Са свим тако. Видите, да нисте заборавили.

— То ми је особито мило; нисам се надао, да ћемо се овде наћи. А велите мене се још сећа?

— Да, много ми је о вама говорила, од кад смо овамо дошли и од кад се упознала са вашом мајком. Ах, красну мајку имате, г. Марко. Моју је Марту са свим занела. Вели, да је реткост наћи тако племенито срце.

Они скренуше разговор. Капетан му причаше о своме послу, о тешкој муци и недоумици, шта ће да чини са сељацима; о важним и многим наређењима претпостављених. Марко увиде на први поглед, да нема рђаво срце, али да је врло „благоглаголив".

— Ето, сад баш идем из К..... Десила се велика несрећа: треба увиђај на лицу места. Ви не знате Јована Милошевића из К...? Марко махну главом. — Све једно, не чини ништа. Испричаћу вам, како је било. Помислио сам таман јутрос устати рано, да прођем мало по лову (то је, знате, моја навика), а дотрча пандур из К.... и донесе акт, да су Јову ноћас напали зликовци и да је тешко рањен. Полетим одмах, лекара не беше овде, да га са мном поведем а вас још нисам знао, те пођем сам. Стигао сам доцкан. Јова је издахнуо; добар човек беше, Бог да му душу 'прости, — и капетан као да лако уздахну.

Међу тим Марко слабо чујаше од свега тога. Он се врати мислима опета у доба пре четири године. Њему беше потребно да изазове сакривене и дотле у дубини душе чуване успомене, да обнови и оживи оно, што је изгледало, да је одавно пришло забораву. Нама су први дани познанства врло важни: они више и дубље остају у памети, него доцнији много већи делови времена, у којима има много мање утисака и где се живи на капиталу проналазака раније стеченом, много занимљивијем и много пријатнијем.

— На извол'те к нама, рече му капетан на поласку, — кад год имате времена. Ваше ће нам друштво увек добро чинити.

VII

У малом сеновитом врту среске канцеларије, у хладу поткресаног багрена, сећаше око 6 часова после подне, на онискоj дрвеној клупици висока женска прилика у лакој летњој хаљини. У руци је држала отворену књигу, али изгледало је као да се у мислима издвојила од оних многих ситних редова; покрај ње на мекој трави лежало је мало псетанце, играјући се несташно крајевима њене хаљине; неколико врабаца бејаху се начетали испод стрехе и безобразно се свађаху. Тих ветрић подухивао је, правећи уске пруге по трави и зеленом лишћу.

Сељанке из Крушева у Маћедонији.

Беше то крупна женска, висока и витка стаса, црне гргураве косе и дубоких бистрих очију, али које беху у овај мах нешто помућене. Чело јој широко, правилно изрезано, без крајева и јачих удубљења, образи једри и округли, нос правилан, усне танке и румене са нешто ситних малића на крајевима. Цела њена слика беше очити изглед челична здравља и бујне младости, који би могли дати знатан отпор многој беди и невољи. Али беше на томе тако савршеном и правилном лицу нешто притајено, чежњиво, нешто што говораше, да је ту још сакривено сјајно пролеће младости, које ће ненадно и од једном на први зрачак топлога сунца страсно букнути и нарушити сав мир и спокојство, као притајен угљен што опече, кад му се нико и не нада.

Изгубљен и без циља поглед, опружене ноге, отпуштене руке, многе мисли без икакве органске целине и скристалисаног облика, све то засведочаваше Мартино (то беше жена капетанова) погружено лице, које изгледаше овога тренутка потпуно без свога свесног физичког бића. И док још тако гледаше на песковите стазе, она опази да се нека сенка креће по трави и да иде право њој. Марта подиже замишљену главу и лако се трже. Беше то као неки лаки тренет од главе до пете, који се тренутно јави. Пред њом стајаше Марко, који најпре подиже шешир а потом јој лагано пружи руку, изговарајући: „Добар дан!" И Марта порумени од изненађења. Њој беше овај долазак врло при-

јатан и она осећаше потпуно задовољство. У њеном милом и благом погледу огледаше се слатка успомена њеног ранијег живота.

Врло је лепо од вас, г. Марко, рече тихо се смешећи, — што своје пријатеље нисте заборавили. Стеван ми рече, да је био с вама. Молим вас, седите, продужи даље и прстом му показа место на клупи.

— Веома ми је мило, госпођо, што могу да вас опет видим после толиког времена и то овде, где сам се најмање надао, рече Марко седајући.

— Јест, одавно се нисмо видели, — додаде Марта. — А где сте ви досада били?

— Свуда. Ишао сам беспослен из вароши у варош. Јесу ли вам још живи родитељи?

— Да, живи су. Мајка ми је била овде пре месец дана. Јако се боји за мене и врло ме често обилази.

— А г. Стеван? Он као да није овде.

— Није. Мало пре је отишао у Л.... Има, вели, неки посао да изврши. Нисам га питала, јер слабо хоће да одговара на таква питања.

Разговор престаде. Марко, не знајући ни за шта друго, отпоче миловати псетанце, које се није могло свићи непознатоме и непрестано режаше. Он осећаше свој тешки положај, али увиде, да је принуђен тако радити, због чега изгледаше сам себи чудноват. Али он осећаше тим задовољство, јер гледаше пред собом, после толиког растанка, њему тако мило лице; распознаваше онај исти њему тако драг облик, који се у многоме променио. Могао је сад слободно и без икакве бојазни да загледа у њене дубоке очи, којих он давно не виде а којих беше тако жељан. И Марта се задовољаваше тим немим, па ипак тако речитим ћутањем; она не осећаше ништа особито у овом тренутку; подлазила је нека тајанствена милина, о којој ни она сама не би знала дати рачуна.

Али и то се несносно стање мора једном свршити. Марко се исправи и хтеде нешто рећи. Али шта да јој каже? Да не буде и даље сам себи чудноват и да поново не настане несносни положај и ћутање? Па ипак треба нешто рећи.

— Јесте ли одавно већ овде?

— Биће скоро пола године.

— Можете ли се привићи овдашњем животу, навикама и приликама? Јесте ли задовољни својим делом?

— Да шта мислите г. Марко? Ја сам оваквим животом потпуно задовољна. Мени није тесно у овом оквиру. Непрестано сам у послу а посао и досада су две ствари, које не могу бити једна уз другу.

— Вама, дакле, време није никада дуго? Али ма како гледиште заузимали ви у тој ствари, настави Марко, потребно је, да би човек осетио свој живот, мало променљива наступа, мало ватре и дрхтавице, мало јаче куцање срца и ударања бића.... Или зар ви нисте никада осетили жеље за тим немирним стањем? Али моја је радозналост и сувише прешла границе свога кретања....

— О, не! Ваша је радозналост на своме месту, али ја не могу да одговорим тако, како бисте ви желели, јер тога у мене нема. Ви хоћете, чини ми се, да знате каква су моја уживања? Одмах ћу вам рећи, да нису таква, као што их ви замишљате, она су проста и не разликују се од средине, у којој живим. Моје су жеље као и њихове, а и најшто ми велике, јер с њима није тако лако изаћи на крај. Шта више, ако их и буде, ваља их прегорети. Душа је свакоме слободнија, кад их одбаци и биће боље човеку мислити да сноси оно што га снађе и ради посао који му је одређен.

— Видите ли, на првом кораку, па да се већ не сложим с вама. Куда би нас одвело то, да своје жеље одбацимо и да мирно савијемо главу пред својом судбином. Није се борити са њом, рећи ћете ви, али то није на своме месту; то би било више слаботињски и признање своје немоћи. Живот је борба, а да се дође до онога што ваља, на који би други начин могло, ако не снажним крчењем препона. Хоће ли пак бити борбе, ако човек не жели, не чезне, не страда?.... Јесмо ли ми криви томе, што се у нама рађа осећање о лепом и што ми, по инстинкту тежимо за њим? Или, зар има данас кога, који не би обраћивао своју несрећну личност, који не би пошао за њеним захтевима?.... Човек умире, последњи попац гуши га, а он и даље жели, мила му је своја личност и он би да је спасе....

— Ви имате право, одговори Марта. — Али многе жеље изазивају у нама и многа искушења, грех је ту, а за грехом грех се ваља.

— Па лепо, рече Марко, шта би био тада живот без жеља? Прошао би без ичега лепог и слатког, неприметно и нечујно и човек би сам пред собом био кривац, јер о њему није водио рачуна. А тада најшто рођење, боље би било и не живети.

Марта тресијаше лагано главом, није се могла с њим никако сложити. У најскривенијим кутићима своје душе гајила је она нешто, што и сама није знала дефинисати. Мислила је, да је та њена жеља утрнула, али ето где дође он, да је још већма распири и подстакне. Зар она није била срећна и зар то није био живот, којим је до сад живела? Шта је било непријатно у њему? Или, можда, она одиста није знала живети?

— Има истине у томе, што кажете, рече Марта, али свакако да и ви претерујете. Мени, бар, провиђење одредило је лак живот и ја не желим да га мењам. Волим видети и узбуркано море, али не желим да се на њ навезем.

— О, што се тога тиче, немате се ништа бојати. Имајте на уму још и то, да бродоломи бивају, великим делом, и из неопрезности; где је пак крмар вешт послу, ту нема никакве бојазни.

— Али ипак, признаћете, најсигурније је не укрцати се.

Они заћуташе. Марта је лагано кидала цвет, што га је у руци држала. Марко је гледао у даљину, не заборављајући да је покадшто погледа тајом испод ока.

— Ви сте се много променили, г. Марко, поче она, дајући разговору са свим мирнији правац.

— Време се мења а и ми с њим, одговори Марко. — Мислите ли ви, да сте остали онако исти, као што сам вас ја раније знао?

— А зар сам се и ја променила?

— Да шта мислите?

— По чему то? додаде она после мало ћутања.

— Ви сте много лепши, но што сте били, рече мирно Марко.

Лице јој лако порумене, обрве се зближише а усне лако задрхташе.

„Шта хоће он тим?“ помисли Марта. Поредећи себе с другима она и не имађаше никакве злобне намере, њој, шта више, и не падаше на ум упоређивати личне особине. Али кад он тако вели, онда то није узалуд речено. И у ње

се појави — она ни сама не знаде како — одсев невине кокетерије.

— Хвала, г. Марко!

— Будите уверени, да не ласкам. И ово што сам вам мало час рекао, омакло се с мојих устију и противу моје воље. А шта вам је то? упита је даље, скрећући разговор, као и она мало пре.

— Војислав.

— Ви се још нисте оставили старе навике да читате песнике? упита Марко.

— Држим да их се никада нећу одрећи.

па и останите тако. Сваки има своје погледе, чији су пак бољи, наше није да знамо. Ја вам само могу пожелети да останете такви, какви сте били.

— Али ми ћемо вас ипак нагонити, сад сте бар слободни.

— Ко ће ме нагонити? Ви?.

— Па лепо и ја.

— Али ако вам ја ускратим то задовољство?

— Ви то нећете учинити.

— Мислите?

(наставиће се)

Бембаша у Сарајеву.

Марко погледа у књигу. Пресавијена страница показивала је место, где је стао читалац. Марко прочита то место, које се почињало:

»Ах, прошло је доба оно,
Доба светих рајских снова.«

— Па, како вам изгледа, можете ли се с њим сложити?

— Сувише је тужан и сетан, а ја не знам да ли то треба кудити или хвалити?

— Бога ми, право да вам кажем, моја су осећања прилично отупела, да разумеју тако фине ствари.

— А зар их ви не читате више?

— Морам вам рећи, да сам себи одузео то уживање. У животу ме чека куд камо озбиљнији посао.

— А где је ваше одушевљење у ранијим годинама? где су оне похвале поезији и њеној задаћи? Или се зар угасио онај занос и жар под оштрим утуцима ваших критичара — професора? Или смо ми, можда, толико заостали, да не можемо разумети прави задатак живота, но траћимо лепе божје дане уз уздахе патника — песника?

— Све има своје време, госпођо. Узалуд ћете ви тражити од остарела човека циљ у животу, узалуд ћете од тешка болесника тражити наде на живот. — Они их немају, јер су обоје малаксали. Мој младићски занос прешао је тај свој стадиум, остала је још где која искрица од успомена, али да се то доба појави, уверен сам, да неће бити. Ви се пак још одушевљавате оним девојачким наивном животом,

ЈЕСЕЊА ПЕСМА

(ФРИДРИХ САЛЕТ)

Када олуј стабла љуља,
Чио гором шетам тада;
Слушам како, шумом свежим,
Лист за листом с гране пада,

Јер уз такве звуке душа
Сања дивно премалеће,
Славујеву чаропојку,
Свежу траву, росно цвеће.

Ведар шетам преко поља,
Где стрњиком ветар пири,
И на цвеће мајско мислим,
Што зориним дахом мири.

Гледам небо плаво, кад се
Под њим облак црни вије,
И на безброј звезда мислим
За облаком што се крије.

С. Д. Мијалковић.

ДВЕ ЧАШЕ

Напуњена чаша вином,
А крајеве златне њене
Окитиле искре свете
Оне дивне, лаке пене!
Испијеш ли — тога часа
Срце ти се заталаса!

Тако пехар надахнућа
Узвишене мисли красе; —
Попијеш га — срце ћути,
Не трепери, не игра се,
Ни потајно с песмом збори —
Али душа огњем гори!...

1898. г. *Соколљанин.*

ПОБРАТИМОВ ЛЕК

СЛИЧИЦА ИЗ ПРОШЛОСТИ

— МИХ. СРЕТЕНОВИЋ —

Од вајкада пазиле су се куће Танасића и Ивковића. Љубав, која је та два дома везивала, и ако није била родбинска, опет беше непрекидна, јер је од Бога благословена... У толиком земану, никада један другом не учини ни најмање штете, нити какве било потре.

Стари Ива Танасић и Јова Ивковић, живели су као браћа, увек притицали један другом у помоћ и вазда били спрежници. А ту лепу слогу своју предали су они и деци својој. Ива своме Ранку, а Јова опет своме сину Радоју.

И Ранко и Радоје родише се некако у једно време. Заједно су расли и одрасли, заједно их весели родитељи крили од бесних и накосних турских очију...

У оно црно доба, кад Србин беше роб, он не само да није смео ни могао имати светла оружја, лепа одела, добра хата, или тако што друго, него није смео имати ни добра детета...

Имаш ли лепо женско чељаде, а опазе ли га турске очи, већ си га изгубио! Женску чељад одводили су на пешкеш пашама и беговима... Је ли ти Бог подарио мушкарчића лепа и наочита, грабили су га Турци, одводили собом и турчили, па од њих стварали љуте српске крвопије — јаничаре.

Ранко и Радоје беху деца као две златне јабуке. Благодарећи само смотрености својих родитеља, они су расли и одрасли као Срби... Турско око није њих никада сназило...

Беху момци здрави као дрен, а лепи као девојка. Кад иде, кад ради, кад говори, из свакога бије једрина, чисто осећаш оно здравље које те запањује, које те оживљава, које ти срце разигра и развесели.

Један без другога нису могли бити ни једнога дана, ни једнога часа... Било је још другова, али њих два беху одвојили. Нека један само засвира у своју фрулицу чак у потесу, други би га по њену гласу познао. Познавали су један другога чак и по ходу, докле само очи могу догледати.

И како су они расли, расла је с њима напоредо и љубав, коју су им родитељи у срца уцепили. И кад старци помреше, а деца на снагу настадоше, продужише и даље живот пун љубави и милоште, једног дома према другом.

Што воли Ранко, воли и Радоје, а што један мрзи, мрзео је и други.

У једноме се само нису слагали: Ранко је волео као небо плаве очи у своје Милије, а Радоје би и живот дао за она два црна, крупна ока у лепе Милице Вујанића.

А Милија и Милица знале су за слогу и љубав својих јарана, па су и оне живеле као рођене сестре. Знале су још и то да су побратими, и да ће Ранко Радоју о свадби деверовати...

Али у то баш време ниједноме српском сину не беше до сватова. Сваки је само поглéдао како ће се свршити крајина, која је с Турцима срећно започета.

* * *

Дође и 1813. година. Српски понос, дика Крајине, Хајдук Вељко, позиваше Србе Неготину, да се бране од бесних Турака, који се баш тада као мрав размилеше по китњастим селима лепе Србије.

Ранко и Радоје потражише скривено оружје, и похиташе тамо где се лије крв за спас и слободу Србије...

И наста љута и крвава борба.... И Вељко јуначки паде.... Неготин заузеше Турци....

Ну, поред те жалости и несреће, Ранка беше савладала болест. Из дана у дан окупила га давити грозница. Она већ беше изгубила и свој ред. Хватала га је кад стигне: и јутром и вечером, и дању и ноћу... Од момка једра као пуце, грозница начини бледу сенчицу слабачку као вејка...

И поред свега тога, он не хтеде отићи кући, не хтеде оставити бојне другове своје. Милије му беше ту и умрети, него се од друштва раставити. А најжалије му беше оставити свога побратима Радоја. Та они се нису нигда раздвајали. А побратим је лебдео над њим као мајка над једницем. Све што је знао и чуо, употребно је, али се лек не нађе...

Кад Вељко и Неготин паде, Срби измицаху испред Турака, али болесни Ранко није могао ни маћи.

Турци се примицаху све ближе!... У српском логору наста узбуна, метеж, па се онда све даде у бегство, да спасава себе и своје на дому.

Тужно беше погледати оно место, где се Срби до јуче веселиште. Наста пустош. Нигде живе душе, само покрај једне ватре стоји Радоје, а пред њим крај ватре, тресе се од грознице његов побратим.

Од мучна живота и Радоје беше блед, изнемогао и једва се држао на ногама. Он се благо наже своме побратиму.

— Побратиме! прошапута он.

Ранко отвори очи.

— Хајде да идемо. Све живо оде, ето Турака, живе ће нас похватати.

— Не могу ти се, побратиме, ни маћи!...

— Пашћемо Турцима у шаке!

— Шта ћу, рече Ранко тужно.... Ти бежи, а мене остави...

— Зар тебе жива да оставим Турцима?...

Ранко климну главом.

— Не, побратиме!... Онда се као нечега сети. Лицем му прелети као нека сен радости.

— Нећу те жива оставити, побратиме. Носити те не могу, јер и сам једва се држим, али те не дам жива Турцима да те касапе, да ти ни гроба не знам.

Слушајући ово Ранко беше упр̏о очи у њега. Лице му дође још блеђе. Радоје му беше страшан.

— Шта си наумио, побратиме? запита он.

— Не дам те Туцима, побратиме! Волим те ја својом руком убити и сахранити!... Бар ћу знати где ти је гроб!

Ранко укочено гледаше у њега. Очи му се још више помутише, сузе се у крају ока скупише и скотрљаше низ бледе образе. Уснице су му дрхтале, он једва шапуташе:

— Немој, побратиме, љубави ти наше!...

— Морам побратиме!... Помоћи ти не могу, а недам те Турцима! И Радоје извади и загледа пиштољ.

— Немој побратиме, тако ти соли и хлеба, молио је тужно Ранко. Остави ме жива, можда ме неће наћи Турци!...

Радоје се саже.

— Да се пољубимо, побратиме... Опрости ми а и Бог ће ми ваљда опростити, јер зна да ово што чиним, чиним што те волим к'о и себе.

Ранко га загрли. Љубљаше га свуд по лицу. Његов врео дах чисто је пршио Радоја. Он се припио уснама за лице побратимово и љубећи само је шапутао:

— Немој, побратиме, немој побратиме!

Радоје се наједаред изви из његова загрљаја и исправи. Ранко га укочено гледаше.

— Опрости, побратиме, викну он, и — скреса пиштољ... Одјекну глас на све стране... Ранку затутњи страшни глас у ушима и осети да му раздрљене груди нешто страшно пече... Али — у истом тренутку он скочи и стаде пред Радоја.

— Шта уради, побратиме, јекну он а глас му је звонио.

Радоје је неко време стајао ћутећи и посматрао свога побратима, очима пуним љубави....

— Излечих те од грознице, побратиме! рече он весело. Скини руку с прсију, није то рана, то те је само жишка од ватре опекла, у коју сам пиштољ скресао.

Ранко стајаше пред својим побратимом, истина блед, али грознице беше нестало, као да је неко руком однесе...

Ватра у коју је Радоје пиштољ скресао, распрштала се на све стране. Још по мало жишке светлуцаху, па се све угаси... Већ се чуло турско алакање и топот коња, а Ранко, загрливши свога побратима и ослањајући се на њега пође својим ногама на које се пре ни ослонити није могао.

Оба замакоше у шуму и похиташе своме селу, да се побрину за своје миле на дому.

*

Настадоше бољи и светлији дани за Србију. После 1815. године разлегаше се опет по српским пољима и горама лепа песма србинова. У тој општој срећи, уживали су и два побратима Ранко и Радоје, а њима су се опет поносиле њихове снашице Милија и Милица...

И оба су већ и остарили, а Ранка никада више не ухвати грозница. Увек се сећао и у друштву причао за чудновати побратимов лек.

FATALITÀ. СУДБИ̑НА.

ПЈЕСМЕ АДЕ НЕГРИ

СЛОБОДНО ПРЕПЈЕВАНЕ СРПСКИ

(НАСТАВАК)

XXXII

ХАЈДЕМО У ПОЉЕ....

Хајдемо ȳ поље ђе ноге бàњâ
Јутрења росица, о мој пјȅснȋче!
Ђе Богу цела се природа клàњâ
Хајдемо брати цвȅт!
Ал' нећу да чујем, љубави вјȅснȋче,
О њојзи збор ти клȅт.

Гле како весело лијећу лáсте,
Како се капљице нà сȳнцу сјáјȇ
И зрачне бубице; гле како рáстȇ
Свуд живот нов и млáд!
Да Бога имáдȇ доказа дáјȇ
Природан сав тај рâд.

О љуби не збòри. Гле како кàмтȋ
Свјетлост и живот и земљицу рȳбȇ!
Душа је, којано ȳ нама плàмтȋ,
Свјетлости такве зрâк.
Гле сунце и земља како се љȳбȇ, —
Ох какав пољуб јâк!

Ти такав не можеш пољуб ми дâти:
Спрам такве љубави и таква жâра
Како је слабачка, можеш ли знâти,
Питам те друже мȏј,
Та љубав нестална која те чâрâ,
И леден пољуб твȏј!

Махни се љубави. Ја желим пȍље,
Желим на травици одмарат' рȅбра,
Гледати силином пјесничке вȍљȇ
Како трепȅрȋ лȋст,
Пошто сам тркала ја као зȅбра, —
Јес, тамо желим ȋст.

На бријег пети се, слободу гòрскȳ
Удисат', из озго на свијет зâо
Гледати, мјерити пучину мòрску
Желим да дâ ми Бȏг,
На нà тлу заспати сȳлтана кâо
На крилу цара свȏг.

XXXIII

СЛАП

Из којег извиреш, о бистри слапе,
Из којег чистог врȅла?
Пјениш се и пр̏скâш ȳ море јурећ'
Из горе као стрȅла,
Те ништа не може нигда спријȅчит
У тòку вал ти вјȅчит.

Откуда извиреш, о бистра мȋсли,
Те рòсȋш ову зȅмљу?
У теби сунце се огледа; људи
Капљице твоје јȅмљȳ
Те пију; ништа те спријечит' нȅће,
Вал ти се вјечно крȅћȇ.

XXXIV

РАДИШ ЛИ?

Дакле баш љубиш ме? То рече па сàда
Ти ћутиш и чекаш. На лицу твȏме
Зебње се виде трâзи.
Желиш ме грлити, на крилу мȏме
И њедру дјевичном теби се мâзȋ.

А да ли познајеш бојȅве, стрâве
И патње умнијех дȗшâ јунáкâ,
Знадеш ли тријет штâ је?
Видим те чила и здрава и јáка,
Ал све те дивоте на што ти, змâје?
Радиш ли? Знадеш ли за нèсанице.
За ноћна при рáду дȳгачкâ сéла?
Умор да л' душа знâ ти?
Под којим стȇгом си, која начéла
И која вјера ти срдашце клâтȋ?

Ти ћутиш! Одлази! у разврат ȉди
Продужи с цурама живјети блȳднȏ:
Што су ти разум сплèле,
Јер такве презире око ми бȳднȏ:
За мене само си ти једно тȅле.

О кад би заморен дјелима бȉо
Ал пòнос имао на ведру чȅлу,
Из којег мисли лȅтȇ,
Носио уморну мишку дебȅлу,
Ал мȗњȇ ȳ оку имао свȅтȇ;

О да си плебéјац, ал да нàдмашâш
Ти главом цијелом те готовáне,
Дȅмбеле разних бóја̂
И удну главе ти сȋлнȇ, ваљáнȇ
Да букти бујнијех идеја грóја,

Тад бих те љубила. Вољела ја бих
У теби славна корисна дȗшâ
И твоје то поштȅње
На твоје груди би глава ми врȅлâ
Клонула, срце би дошло у врȅње.

Ал такав какав си шта очекујеш
Од мене, љености размажен рȍбе
У злáтнȏм томе рȳху?
Сад одмах одлази из моје сȍбе,
Твој глас је мојему одвратан ȳху.

У ЖУПНОМЕ ПРИМОРЈУ

— НОВЕЛА —

ХЕНРИК СЈЕНКЈЕВИЧ

(НАСТАВАК)

III

Свирски стиште зубе и не одговори. Помисли да на лопову капа гори и да му, кад би се женио каквом обичном девојком, ни на ум не би пало да неко, говорећи заједљиво и иронично, може имати на уму њу.

У тај мах стигоше. Госпођа Елзенова свежа, млада и лепа чекаше их на станици. Види се да је тек дошла, јер је дисала врло брзо, и лице јој је било тако румено да се могло узети да је узбуђена. С тога, кад се поздрављаше са Свирским, пруживши му обе руке, Вјадровски помисли:

— Заиста! Тај нас је све победно. Она изгледа одиста заљубљена.

И погледа је скоро милостиво. У белој фланелској хаљини с морнарском јаком, сјајних очију изгледала му је, и поред лаких трагова од пудера, тако млада и дивна као никад. У први мах би му жао што он није тај срећни кога је дошла да поздрави — и помисли да је метод, којим је

хтео да је задобије и који се оснивао на пецкању и заједању, био глуп. Али се утеши кад помисли како ће се смејати Синтену и осталим „одлученим".

После поздрава Свирски јој захваљиваше за руке, а она слушаше очевидно збуњена, погледајући Вјадровског и као стидећи се што је он сведок овом захваљивању.

И Вјадровски разумеде да ће најбоље учинити ако оде својим путем. Али се ипак заједно попеше лифтом на брдо на коме су коцкарница и баште. Путем се госпођа Елзенова сасвим ослободи.

— На доручак! Одмах на доручак! — узвикиваше весело — Гладна сам као кит!

Вјадровски прогунђа да би радо хтео бити Јоном, али не рече гласно промисливши да би са сувише велике висине падао, ако га Свирски за ту шалу дохвати за јаку и избаци из лифта.

У парку се опрости с њима и оде. Али, кад је мало одмакао, осврте се и угледа госпођу Елзенову како шапуће нешто Свирскоме, наслоњена на његову руку.

— Договарају се чиме да зачине доручак! помисли.

Али се варао, јер она, обринувши своју лепу главу сликару, шапуташе:

— Зна ли већ Вјадровски?

— Не зна — одговори Свирски — нашли смо се тек у возу.

Кад то рече, осети неки немир на помисао да она о заручењу говори као о свршеном чину и да треба казати свима за то; али у исти мах близина госпође Елзенове, њена ленота и драж почеше на њ утицати тако да се разведри и ослободи.

Доручковаше до душе заједно с Ромулом, Ремом и Кресовичем који за све време не проговори ни речи. Али после каве она допусти деци да иду под надзором младићевим до *Rocca Brune*, а сама запита Свирскога:

— Волите ли више да се прошетате или провозате?

Он би највише волео отићи у њен стан и тамо свршити макар „пола пута до раја" — али, помисли, кад она то не жели, то је баш доказ колико озбиљно и поштено сматра њихов однос — и у души призна да треба за то да јој буде захвалан.

— Ако нисте уморни, више волим прошетати.

— Добро. Нисам ни најмање уморна. Али куда ћемо? Хоћете ли да гледате гађање голубова?

— Врло радо, — само тамо нећемо бити сами. Синтен и млади Клацки сигурно се вежбају после доручка.

— Сигурно, али нам неће сметати. Они, кад се тиче голубова, постају глуви и слепи према свему што се око њих догађа.... У осталом нека ме виде с мојим великим човеком.

И накренувши главу погледа му с осмехом у очи:

— Мањ ако велики човек то не жели?...

— На против, нека нас виде! — одговори Свирски приносећи устима њену руку.

— Онда хајдемо чак доле — ја врло волим да то гледам.

— Лепо.

И до мало нађоше се на великим степеницама, које су водиле стрелници.

— Како је овде светло, како лепо, и како сам срећна — рече госпођа Елзенова.

Затим, ма да у близини не беше никога, запита шапатом:

— А ви?

— Моја је светлост крај мене! — рече притискујући јој руку на своје груди.

И почеше силазити. Дан је био светлији но обично, ваздух прозрачан и плав, море у даљини као од гранита.

— Застанимо најпре овде — рече госпођа Елзенова. Крлетке се могу врло лепо видети одавде.

Под њиховим ногама простро се зелени, покривен густом травом полукруг који је залазио дубоко у море. У полукругу намештене на лук крлетке с голубовима. Сваког се часа по нека распадала нагло, уплашена тица прнула, затим се разлегао пуцањ — и голуб је падао на земљу, или у море на чијим су се валима љушкали чамци и у њима рибари који су очекивали плен.

По некад се дешавало да метак промаши — онда је голуб летео к мору, а затим се, направивши круг, враћао да тражи уточишта под стрехом коцкарнице.

— Одавде не видимо стрелце и не знамо ко пуца — рече обесељена госпођа Елзенова — с тога врачајмо: ако први голуб падне, да останемо у Монте Карлу, ако одлети, да идемо у Италију.

— Добро — рече Свирски — гледајмо! Ево већ!

Баш се у тај мах крлетка распаде, али голуб као да је зачаран остаде на месту. — Поплашише га, пустивши на њега дрвену куглу, а затим груну пуцањ. Али тица не паде од једанпут: најпре се диже високо у ваздух, затим полете управо на море, спуштајући се постепено као да је рањена, а најзад је са свим нестаде у сунчаном блеску.

— Можда је пала можда није! Будућност је неизвесна — рече, смејући се, Свирски.

Али г-ђа Елзенова напући уста, као разљућено дете:

— То је онај досадни Синтен — рече. Опкладила бих се да је он! Сиђимо.

И силажаху све ниже стрелници, посред кактуса, красуљака и другог цвећа. Госпођа се Елзонова задржаваше при сваком пуцњу, те је у својој белој хаљини, на огромним степеницама и на поду од траве изгледала као статуа.

— Никаква тканина не прави тако лепо боре, као фланел — опази Свирски.

— Ех, ти уметници! — одговори млада жена.

И у гласу јој беше мало ироније, јер се осећала мало увређена што Свирски у том тренутку није мислио на њу, него каке боре праве разне врсте тканина.

— Хајд'мо!

После неколико минута беху под кровом стрелнице. Од познатих беше само Синтен који је пуцао у опкладу с неким угарским графом, обојица обучени у сиво енглеско одело, с таким истим капама које су имале напред качкете, у шпољикавим доколеницама, — обојица веома достојанствени, обојица с лудачким лицем. Али као што је предвидела госпођа Елзенова, Синтен беше тако занет гађањем, да их не спази одмах и тек мало доцније приближи им се да се поздрави.

— Како иде? — запита госпођа.

— Тучем! Сигуран сам да ћу однети победу.

Тада се обрте Свирскоме:

— Зар ви не гађате?

— На против, али не данас.

— А ја сам, — рече Синтен, гледајући значајно госпођу Елзенову — данас *heureux au jeu!*

У тај га мах зовнуше да гађа.

— Хтео је рећи да је несрећан у љубави — рече Свирски.

— *Imbécile!* Зар је могло бити друкче

Али и поред те грдње, по лицу лепе госпође видело се да се не љути што јој је пред Свирским дато сведочанство колико је замамна и колико је сви желе.

Сем тога није то био једини доказ тога дана.

— Хтео сам вас нешто упитати — рече по кратком ћутању Свирски — али за време доручка, пред децом и Кресовичем нисам могао. Кресович ми рече у путу да одлази и да је последњи дан дечји учитељ. Је ли то истина и зашто?

— Истина је — одговори она. — Прво нисам сигурна за његово здравље. Пре неколико дана нагнала сам га да оде лекару. До душе лекар је рекао да му јектика не прети — иначе га не бих држала ни часа — али, како је да је, изгледа како који дан све горе.... дивљачан је, раздражљив, често несносан.... И то је први разлог. А друго ви знате, његова начела.... За Ромула и Рема то не пријања — знам. Деца су васпитана тако, да така начела не могу на њих утицати; али не желим да још у детињским годинама сазнаду да таке ствари постоје, да се сусрећу с таком занесеношћу и таком мржњом према сталежу коме припадају.... Ви сте желели да говоре с ким год матерњим језиком, и за мене је то било довољно....

То је за мене што и заповест.... Ето така сам и остаћу така.... Уз то и сама знам да је ред да мало познају и свој језик.... Сад се на то веома пази — и признајем да се има и право. Али Кресович је чак и у том погледу сувише занесен....

— Жао ми га је! Он има извесне боре у очним кутовима које означавају фанатизам. Има занимљиво лице, а у осталом и сам је занимљив.

— Опет из вас говори сликар — рече госпођа Елзенова.

Али за мало па се уозбиљи и на лицу јој се појави забуна.

— Имам још један повод — рече. Тешко ми је да о томе говорим, али ћу ипак рећи, јер с ким ћу бити искрена ако не с мојим.... великим човеком.... тако милим и добрим, који све може да разуме.... Дакле опазила сам да је Кресович изгубио памет и заљубио се у мене до лудила, а у таким приликама не може да остане близу....

— Шта? Зар и он?...

— Тако је! — одговори спуштених очију.

И трућаше се да се направи како јој је то признање непријатно — а ипак, као год мало пре при речима Синтеновим, преко усана јој прелети осмех задовољене љубави и женске сујете. Свирски га опази — и обузе га непријатно осећање.

— Дакле сам подлегао редњи! рече.

А она га гледаше неко време, и запита тихо:

— Је ли то рекао љубоморан човек или незахвалник?

Али он одговори избегавајући:

— Имате право.... Кад је тако, онда Кресович треба да иде....

— Данас ћу му исплатити и биће крај.

Али јој Свирски ипак не могаше опростити онај осмех који ухвати у лету. Истина говорио је себи да је поступила као што треба и да нема зашто да се љути — али је и поред свега тога осећао у души све јаче раздражење. Једном, још кад се упознао с њом, видео ју је на велосипеду: она је ишла неколико корака напред, а за њом Синтен, млади Клацки, Пожецки, Вилкис-бој, и Ваксфорд. На њега је онда та група учинила фаталан утисак животињскога терања мужјака за женком. Сад му та слика живо изађе пред очи, и његова упечатљива, уметничка природа поче да пати врло јако. „Најзад је тако, мишљаше: за њом сви јуре, и кад бих се ја претурио преко каке препреке, стигао би је први по реду!“...

Али му даља размишљања прекиде госпођа Елзенова којој у сенци поче бивати хладно и изјави да би желела да се мало загреје на сунцу.

— Хајд'мо нашем стану те узмите огртач — рече Свирски, устајући.

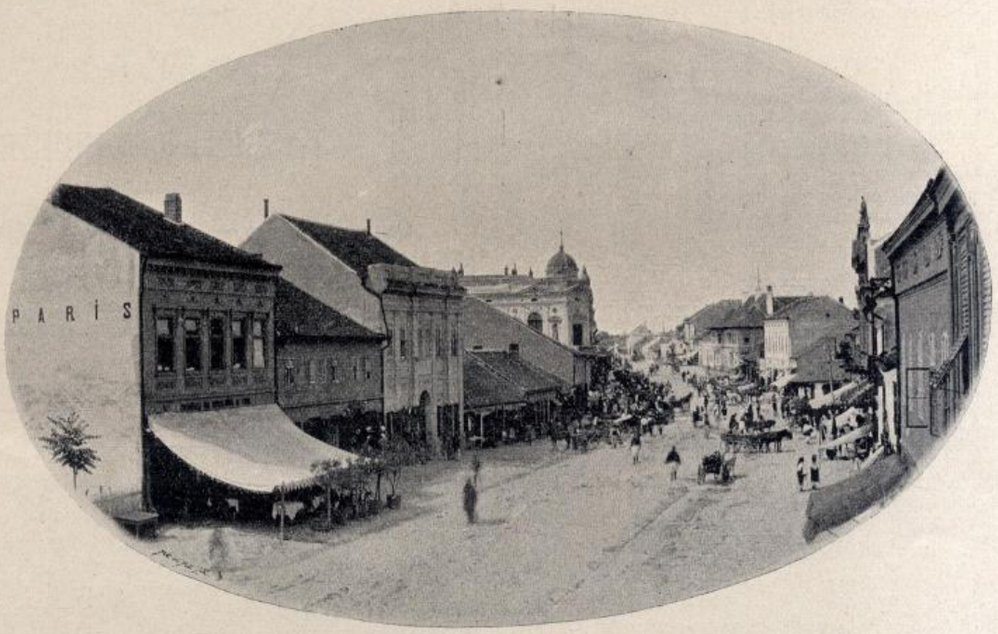
И кретоше се на горњу терасу, али на пола пута она се нагло заустави:

— Ви сте са мном незадовољни. Шта сам скривила и зар нисам поступила као што ваља?

На то Свирски, који се мало умирио уз пут и кога дирну њен немир, одговори:

— Опростите старом дивљаку; молим за опроштај ја вас.

Госпођа Елзенова хтеде пошто по то да дозна због чега се био замислио, али никако не могаде добити одговора. Онда мало у шали мало озбиљно поче да кори уметнике. Веома несносни и чудни људи које ма шта растужи,

Главна улица у Шапцу. Фотографски снимио *г. Љ. Вуловић.*

најмања ситница заболи, и који се одмах повуку у се а за тим беже у своје пусте радионице. Ето данас је тршут опазила како се у њему појавио сликар.... То није добро!... С тога нека тај неваљали сликар за казну остане да руча, и после чак до мрака.

Али Свирски изјави да се мора враћати; затим јој повери своје уметничке бриге, невољу с моделом за „Сан и смрт“, и најзад наде које је везивао за ту слику.

— Из свега видим — одговори смешкајући се млада удовица — да ћу вечито имати једну страшну супарницу, то јест уметност.

— То није супарница — одговори Свирски — то је божанство коме ћете служити заједно са мном.

На то се правилне обрве лепе госпође лако набраше, али у тај мах стигоше до хотела. Тога дана Свирски пређе две трећине пута до раја — и изиђе веома задовољан, али у исти мах и уверен да ће му врата отворити само венчање.

И охладивши се у вагону, био је госпођи Елзеновој захвалан за то уверење.

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

КЊИГЕ ИЗ СТАМБОЛА

ОД СЕВДИЈЕ

III.

Кад сам била као цветак, као роса
Желела сам да ме нема.
На крицу мајке своје да изданем,
Мезарлуку[1]) да ме спрема;
А невина душа моја да се вине
Небу седмом, хуријама,
Да изиђе пред Алаха ојађена,
Расплакана душа сама,
Да га моли, опрости ми, драго моје,
Да те с лица земље збрише,
У џехнету да снујемо, изаткамо
Што на земљи забранише:
Да створимо живот један, живот мио
Пун дивоте оног света,
Што не траје за дан и два, за годину,
Но до самог кијамета.[2])
Желела сам силно, много, дању, ноћу,
Не знајући, драго моје,
Да и тамо, тешки јаде, к'о на земљи,
Држимо се вере своје.

IV.

Чудно ли је, бедно, јадно срце моје!
Ни за тренут један само мирно није;
Час трепери к'о јасиков листак бели,
Час о груди успламтеле силно бије;
Потресе их и болове зада многе,
Ојађеној души створи јаде нове,
Страхом црним обавије биће цело
А из ока чемер-сузу изазове.

И оно је као наше плаво море
Што никада не смири се, не одане:
Сад жубори као поток бистар, мали,
А после се таласима гађат стане
На небеса и обале украј себе;
Хучи, стење, као да се с џином бори,
Грдне стене одваљује, крха, баца,
И ваноре у комаде ситне створи.

Бедно, јадно и ништавно срце моје
Само себе поређује с плавим морем!...
Па и оно с мојим бићем исто може,
Што и море са стенама и вапорем.

V.

Долетеле турне[3]) тице,
На обалу морску пале,
И за путе преко мора
Ту су крила одмарале;
А мени су казивале:
»Север се је пожурио,
»И на хату, на крилату,
»Тичице је разјурио
»Којено се зиме боје....
»Онамо је драго твоје,
»По нама ти поручује:
»Да те љуби и милује,
»Као што те миловао
»Када вам је зумбул цвао
»И каранфил мирисао.«

Долетеле хаџинице[4]),
На бео ми конак пале,
И од пута од далека
Ту су крила одмарале;
А мени су цвркутале:
»Север се је пожурио,
И на хату, на крилату,
Тичице је разјурио
Којено се зиме боје....
Онамо је драго твоје,
По нама ти поручује:
Да те љуби и милује,
Као што те миловао
Када вам је зумбул цвао
И каранфил мирисао.«

VI.

Од жђља сам слатких, чистих, девојачких
У грудима венац свила,
А од надâ дивно лепих у свом срцу
Џамију сам саградила.
Дојурио север бесни с мразом љутим,
Спалио ми венац мио,
Растресао олуј гриву, џамију ми
До темеља разрушио.
Над развалом често јецам... Кâм за камом
Многи дани тихо броје,
А на сваком још се блиста и трепери
Љубав моја — име твоје.
На уснама осмех лебди (горка суза
У ноћи се тихој лије) —
Зато мисле срећна да сам, јер не знају
У мом срцу шта се крије.

VII.

И Аџеми, и Арапи, и остали мусломани
Канџијама кад би дошли да изгоне
Из мог срца, пуног туге, из душе ми оно биће
Сузе моје због кога се често роне:
Листом би се постидели, главе своје оборили —
Видели би да су слаби и ништави;
Према сили штоно ми је душу целу испунила
Сви су орли голушави, ситни мрави.
Али не би мусломани, ни Аџеми ни Арапи,
На светињу најсветију руку дигли;
Без ње људи нису људи; она им је извор добра;
Са њоме су удружени — све постигли.
И дервиши и хаџије, и хафуси и муфтије
Клањају јој и причају шта је она....
Та се сила љубав зове, на њу нам је постављена
Алаховом моћном руком васиона.

Јелена

[1]) Гробље; [2]) стражни суд; [3]) Ждрали; [4]) ласте.

Напомена: У прошломе броју, а у првој песми, поткрале су се ове погрешке:

1	ред	место	*испијеш*	треба	*испијем,*
6	»	»	*одрије*	»	*хурије.*
11	»	»	*стлаховим*	»	*Алаховим,*
13	»	»	*мехара*	»	*мезара.*

РАЗВИТАК ОДИСЕЈЕ*)

„Омирско питање“ т.ј. питање о постанку Илијаде и Одисеје, тема је врло симпатична и за ширу и „модерну“ публику; свакако пак спада међу најлепше у не малом броју таких тема што их пружа наука о грчко-римском старинству уопште (Класична Филологија у ширем смислу). Оно је бриљантан документат о моћи људског генија и о прогресу што га је учинио дух човеков у последњој периоди свог развића, а у исто време је необично занимљиво, и по резултатима и по методи.

Од старог доба па све до пре једног и по столећа држало се без изузетка да су Илијада и Одисеја једноставни спевови. У првој половини прошлог века јавља се мишљење да је свака од њих продукат више песника. Но и ако су за ту дрску хипотезу били и такви великани као што су *Giambattista Vico,* Талијанац (у свом славном делу *Principj di una scienza nuova d'intorno alla commune natura delle nazioni, 1725)* и Енглез *Bentley,* опет покушај да се она научно утврди пада тек у 1795. Тај корак, тако важан не само у питању о Омиру него и за „народну поезију“ уопште, учинио је *F. A. Wolf.* У спису *Prolegomena ad Homerum* он је дошао до закључка да су Илијада и Одисеја постале тек око средине 6. века пре Хр. и то на тај начин, што су незнатни духови, у главном Пизистратови редактори, сакупили и записали старије песме о тројанском рату, које су се дотле само усмено чувале и преносиле с колена на колено. Ту теорију, назвату „теоријом о песмама“, развио је после особито *K. Lachmann* на Илијади *(Betrachtungen über die Ilias. 1837. 1841);* он је нашао да је Илијада конгломерат од петнаест (или шеснаест) краћих песама, које су се засебно певале. Појамно је да је Волф наишао на јаку опозицију (међу његове противнике одмах је стао и песник Шилер), па она није ни у наше време сасвим умукнула. Али мисао да Илијада и Одисеја нису од по једног песника све је више отимала маха, док напослетку није одржала потпуну победу. Већ од *Gr. F. Nitzsch*-а, најбољег браниоца традиционалног мишљења *(Köchlu* га назва *unitariorum dux atque princeps),* правих унитараца, таквих т.ј. који би веровали у интегритет наших спевова, нема, него сви поборници јединства допуштају и замашније интерполације. Међутим данас и овај конзервативни правац и „теорију о песмама“ треба сматрати за антиквиране. Њих

*) Јавно предавање, држано у сали В. Школе 4 априла ове године.

је потиснула теорија коју је управо засновао *G. Hermann, de interpolationibus Homeri 1832* (и ако јој се заметак може бити налази у Волфа) и по којој су Илијада и Одисеја биле првобитно спевови мањег обима, из којих су постале тек с временом тиме што су се око њих купиле друге песме. Ова теорија, позната под именом „теорија о језгри“ или „теорија о кристализацији“, добила је особити значај од *A. Kirchoff*-а. Његова дела *(Die Homerische Odyssee und ihre Enstehung* 1859, па *Die Composition der Odyssee* 1869, напослетку *Die Homerische Odyssee 2. Aufl. 1879)* учинила су велики напредак у „Омирском питању“ уопште, али нарочита заслуга припада Кирхофу у питању о развитку Одисеје. Како је тај спев уметније основан и изведен, како код њега јединство у плану јасније избија, то се он сматрао за једноставан дуже но Илијада. 1858 покушао је *Hennings* да примени и на њ „теорију о песмама“, но с малим успехом (као и *Köchly* доцније 1862—4). Први је у њу осетљивије дирнуо Кирхоф. Но ни ова теорија, коју је после Кирхофа најбоље заступао *Бенедикто Низе (B. Nicse, Die Entwickelung der homerischen Poesie. Berlin 1882)*, није последња реч у овом тако тешком питању. Као неки завршетак могу се сматрати истраживања *U. v. Wilamowitz-Möllendorff*-а, *Homerische Untersuchungen* (Берлин 1884). Ту је главно прва партија у којој се расправља о композицији Одисеје *(Die Composition der Odyssee* стр. 6—232). Виламовиц полази од Кирхофа и многи његов закључак као и Низов прима, али постанак Одисеје тумачи друкчије: по њему Одисеју је начинио један песник контаминирањем из три спева, који од своје стране такође већ нису били једноставни. Тој последњој теорији могло се дати име „теорија о изворима“.

Наш чланак, као што наслов казује, ограничава се на питање о развитку Одисеје. Али далеко би одвело, кад би он хтео исцрпно о том да говори. Њему је сврха да упозна с резултатима три поменута главна радника на тој једној половини „Омирског питања“ (Кирхофа, Низа и Виламовица) и да издвоји у данашњој Одисеји неколике само делове из којих је она састављена.

Кирхоф је у последњем издању својих радова о Одисеји овако мислио о њеном развијању.

Свој данашњи облик Одисеја је добила, у главном, тек око средине 7. в. пре Хр. (око 650). Дотле је она изгледала сасвим друкчије и била је за нешто јаче од половине мања но сада. Али ни та „Старија Редакција“, да је тако назовемо, није једноставна. Она је постала из два спева: једног старијег и једног млађег. Први је некада био самостална целина и по садржини могао би се назвати „Стари Одисијев Ностос“ (т. ј. повратак); он је једноставан и не допушта даљу анализу. Садржај те „Праодисије“ био је отприлике ово: Богови се састану у скупштину и одлуче на Атинину молбу да пошљу Херму Калипси с наредбом да пусти Одисеја, кога толико времена задржава, кући. Калипса учини по заповести и Одисеј се навезе на море. Али осамнаестог дана пловидбе опази га Посејдон, који је био киван на њега, подигне олују и разбије му сплав, на ком је пловио. Одисеј се с муком спасе на фејачко острво. Ту нађе на њега краљева кћи Наусикаја и научи га како ће наћи дворе њеног оца. Тако Одисеј дође краљу Алки-

Манастир Света Недеља.

ној у кућу, буде ту лепо дочекан и онда стане причати своје авантуре од разорења Троје: о Киконима, Лотофазима, Киклопима и Полифему, даље како је силазио у Доњи Свет, па се ту разговарао с пророком Тирезијом и својом матером. Сутра дан Фејачани га лепо обдаре и на некаквој чудноватој лађи одвезу на Итаку. Гневан због тога Посејдон им претвори лађу у камен. Тачније, најстарији делови нашег спева су I 1—87; V 28—31, 41— VII 102, 132—184, 233—242, 252—297; IX 16—28, 37—564; XI 25—50, 84—103, 114—564, 628—635; XIII 1—9, 13—183. Млађи део „Старије Редакције“ није никад егзистирао за себе, већ је спеван с обзиром на „Старији Одисијев Ностос“, управо је наставак „Праодисејин“, па се може и назвати просто „Доцније Продужење“. Али не само то, него овај други део „Старије Редакције“ није ни једноставан: њему је као основа послужио известан број песама о Одисеју. На жалост данас није могуће те саставне делове одвојити један од другога и реконструирати изворе „Доцнијег Продужења“, и ако је услед невештине и недовољног дара песник који га је саставно оставио у њему више противуречности. Инак можемо нешто рећи и о том. Мотиви у п. XIV тешко да су својина тог песника, него ће бити туђе благо; могуће је чак да их је он узео из једне посебне песме *(Einzellied)*. Тако је вероватно он узео из једног старијег извора и прва два дела

XVIII п. (хрвање Одисејево и Пенелопин силазак међу просиоце, осим ст. 281—3, 291—301, 303, које је он испевао); напротив последњи део у ком се прича како се Еуримах бацио на Одисеја столичицом његова је својина. Позајмица је и епизода о прању ногу п. XIX. На послетку убиство просилаца у XX—XXII израђено је овај песник према два извора, две песме како изгледа. По једном, стрељање из Одисејева лука било је на Аполонов празник, код Аполонова храма и Пенелопа је као награду победиоцу давала руку; по другом борба се с просиоцима десила у Одисејевој кући и стрељања кроз секире није било. У нашој Одисеји ове две верзије нису најбоље слепљене и из прве стрче сад XIX 307, XX 149 и даље, XXI 258 и даље, а особито XX 276 и даље (гласници носе хекатомбу кроз варош и народ се скупља код Аполонова храма за свечаност). Оваку су дакле Одисеју Грци слушали све, као што смо рекли, отприлике до средине 7. в. пре Хр.. Онда је пак опсежном прерадом „Старија Редакција добила данашњи облик. Ко је ту прераду учинио, није нам познато, али знамо, како је „редактор", да га тако назовемо, тај посао извршио. У главном прерада се свела на чисто механично уметање или додавање туђег блага, туђих песама, а „редактор" је махом само спојнике градио; али и извор је морао често бити мењан (може се нпр. доказати да су у X и XII п. учињене велике измене). Додаци „редакторови" били би: све што се говори о Телемахову путовању у Пилу и Спарту и о његову повратку одатле (дакле I 88— краја IV; XV 1—300 и 495—554; XVI 135—153, 322 до 451, 457—477; XVII 31—166, и то I 88— IV 623; XV 75—193, 222—282 било би туђе благо, а остало „редакторова" својина), игра код Алкиноја, игре фејачких младића, песма Демодокова о познатој љубавној афери Ареса и Афродите и друга о дрвеном тројанском коњу (VIII—IX 15, и то „редакторово" VIII 29—36, VIII 452—5, VIII 571 до краја VIII, а остатак би био из онога истог извора из кога је и црпен материјал за п. X и XII), затим приче о Еолу и његовом меху с ветровима, о Лестригонима и Кирки (IX 565— краја X; од „редактора" X 483— краја, осим X 546—560, о Сиренама, Скили и Харидби и Хелијевој говеди (XI 636— краја XII; од „редактора" XI 636— XII 8); разговор између Одисеја и Еумера (XV 301—494); цео завршетак Одисејин од XXIII 297 (све „редакторова" својина) на послетку: V 1—27, 32—40; VII 103—131, 185—232, 243—251, 298— краја VII; IX 29—36; XI 1—24, 51—83, 104—113, 565—627; XIII 10—12, 412—428, 440; XIV 171—184; XVI 30—39; XIX 3—52, 273—286, 395—466, XX 41—43, 347—389, XXI 15—41, XXII 23—25, 205—240, 249—250, XXIII 111—176. Тиме је у исто време означено и шта је у нашој Одисеји сачувано од млађег дела „Старије Редакције". — Откако је ова прерада учињена, Одисеја има у главном данашњи облик; истина она је и доцније трпела модификације, али су оне релативно сасвим незнатне и своде се махом на интерполације од по нелико стихова.

Низе се разликује од Кирхофа особито тиме што констатује у развијању Одисеје више етапа него његов претходник и што последњем сараднику на нашем епу не оставља много да ради; овим другим он се разликује и од Вилламовица.

По њему, најстарија Одисеја имала је ову садржину: Одисеј дође к Фејачанима и они га лепо приме. За тим се казао, он им прича што је доживео код Кикона, Лотофага, Еола, Лестригона и на Тринакији. За тим га Фејачани одвезу на Итаку. Ту он узиђе пред жену најпре под туђом маском и дозна од ње за невољу у којој се налазила. Напослетку Пенелопа га позна.

На ово језгро додата је можда најпре прича о Киклопима, али није немогуће да је она била позната већ и првобитној Одисеји.

По том је, изгледа, дошла Кирка с Одисејевим доживљајима код ње. Можда истовремено добиле су приче о Сиренама и о Скили и Харидби данашњи свој облик, јер су оне јамачно већ у језгру биле заступљене.

Знатна је новина учињена тиме што је измишљена Калипса: Одисеј се задржава на Огигији седам година и тако му се патње продужују на десет година. У вези с тим уведени су богови, а особито Посејдон и Атина, у радњу (која је сад почињала са скупом богова на Олимпу): Атина измоли повратак Одисеју, а Посејдон по његову одласку с Огигије диже буру. Тесно је скопчана с овом песмом и прича о Одисејеву доласку к Фејачанима, о његову сусрету с Наусикајом и о осталом што уз то иде.

Нова песма, „Телемахија", донела је Одисеји Телемаха — његово путовање у Пил и Спарту, а с њим приче о повратку других грчких јунака из Троје, особито Менелаја и Агамемнона. Сад се и обест Пенелопиних просилаца, која је дотле, изгледа, била само назначена, опширно прича. Песнички пак потребна последица тога била је Одисејева освета, у којој учествује и Телемах.

Тек после овога приступи прва некија (Одисејев силазак у Доњи Свет), а у исто време прерађена је епизода на Тринакији.

На послетку разним додацима добила је Одисеја данашњи облик (крај од XXIII 276 ст.).

Што се тиче анализе Вилламовица-Мелендорфа, која је финија од обе ове, она се своди на ово:

Први облик Одисејин могли бисмо звати „Старијом Одисејом", јер онда је спев причао Одисејев полазак с Калипсина острва, бављење код Фејачана и лутања од разорења Троје, па повратак на Итаку, бављење код свињара Еумеја, упознање с Пенелопом и убиство просилаца (п. V—XIV и XVI—XIX). Али од ње нама се у Одисеји сачувао само први део, отприлике до Телемахова доласка у свињареву колибу; крај њен у ком се причало како се Одисеј казао Пенелопи и како је затим поубијао просиоце, изгубио се готово са свим (данашњи крај с том садржином у главном из другог је извора); а остатак сачуват нам је више или мање промењен у преради „Телемахије", о којој ће одмах бити говора. Другим речима од те прве Одисеје јесу у главном песме V—XIV и готово све од песама XVII—XIX. Но „Старија Одисеја" није била једноставна; она је постала из четири спева. Од њих је један имао за садржину долазак к Лотофазима, авантуру с Киклопима и силазак у Д. Свет; сачувато нам је нешто јаче од 600 стихова његових. Други је чинио мало час поменути крај те „Праодисеје"; од њега нам је остало једва 300 стихова. Остаци од ова два спева најстарији су комади у нашој Одисеји. Трећи спев (колико се то данас може још с неком вероватношћу да види) причао је о Еолу, Лестригонима, Кирки, Сиренама, Скили, Хелијевој говеди и Фејачанима, а можда и како су ови Одисеја превезли на Итаку. На послетку четврти спев певао је о Одисејеву бављењу код Калипсе и о том, како га је Леукотеја избавила из бродолома; то је био мали спев од једно 450 ст. Пошто је дакле „Старија Одисеја" овако постала, то је њеног аутора оправданије назвати „редактором", него ли песником. „Редакторов" пак рад можемо у неколиким тачкама да опазимо. Одисеј је у 3. спеву био представљен као још млад и пун снаге, а по 2. га Пенелопа није могла да позна, што је за двадесет година од растанка и услед дугога лутања био остарео; услед тога „редактор" та два спева није могао да споји без нчега даљега, и тако је он с Атинином помоћу мађијом претворио Одисеја у старца. Друго, он је ставио Одисеју све његове авантуре у уста, да их сам прича у Алкинојеву двору (пошто је тако спев остао без почетка, он му је додао напред епизоду о Калипси). Тај „редактор" живео је у Јонији и свакако пре Хегијода и Архилоха, јер су ова двојица употребили Одисеју у овом старијем облику; али нема узрока узимати, да је живео пре 8. в..

Од те „Старије Одисеје" начинио је данашњу неки непознати песник, кога је згодно назвати „приређивачем". Он је то учинио на тај начин, што је с првим обликом Одисеје спојио два друга спева. Старији од њих може се назвати „Телемахијом", јер се у њему певало о Телемахову путовању у Пилу и Спарту, о повратку му на Итаку, о састанку с оцем и заједничком њихову спремању за убиство. У данашњој Одисеји било би из „Телемахије": II—IV 619, XV 80—XVI и XVII—XIX 475, али (као што смо напред већ нешто поменули последњи је комад готово цео

првобитно управо из „Старије Одисеје“. Ово што нам се сачувало од „Телемахије“, то је средина, а почетка њеног и краја немамо; „приређивач“ их је морао избацити, јер иначе не би могао да споји „Телемахију“ са „Старом Одисејом“ и с трећим спевом, на који ћемо одмах прећи. Напослетку, „Телемахија“ је као и „Старија Одисеја“ постала у Јонији и релативно је стара, али не раније од 8. в..

Најмлађи од главних спевова из којих је наша Одисеја постала налазимо у маси на крају њеном; од њега су песме XX—XXIV (разуме се, без „приређивачевих“ додатака и доцнијих уметака, као што је нпр. силазак погинулих просилаца у Д. Свет и њихови разговори што их ту воде), али се нешто налази и у песми XX (наиме красан опис ноћи коју Одисеј проводи непознат у својој кући). Тај спев је дакле опевао убијство просилаца. Природно је, да се он није цео сачувао; и да је и од њега много штошта изостављено (на крају XXII и у поч. XXIII п.) Али и овај спев није био једноставан: за њ су употребљена оба старија спева (само што је садржину њихову песник по својој вољи мењао и удешавао), а за цело уз то још једна песма у којој се певало, како је Пенелопа Одисеја познала; није пак невероватно да је било и других извора. Овај трећи спев постао је у Европи, свакако не много пре Хегијода и Архилоха, а остало нам је од њега око 1500 стих.

Ова три првобитно самостална самостална спева, као што је речено, спојио је у једну целину неки непознати „приређивач.“ Поменули смо, да је он при том морао да чини извесне промене с њима, па смо неке од тих промена и видели. Осим тога пак „приређивач“ је морао по штогод и да додаје, особито комаде који су имали да послуже као лепо што ће спајати та три спева. Његови додаци били би: I; IV 620—V 54; XIII 375—81, 412—28, 439—440; XIV, 158—64, 171—87; XV, 1—79, 90—91, 113—119, 285—495 (прича о Еумеју); XVI 135—153, 30р—3; XVII 31—166; XVIII 214—43; XIX 1—50, 476 XX 387; XXII 205—40, 249—50; XXIII 115—116, 153—70; XXIV 439—50. Али ни ови комади нису махом духовна својина „приређивачева“ (прича о Еумеју чак првобитно канда није имала ништа с причама о Одисеју); то је био сасвим слаб песник, који је умео само маказама да ради и да крпи: зато се он држао што је више могао већ готових песама, модификујући их колико је то било неопходно потребно, а ретко би се склонио да свој извор преради. Што се тиче његова доба, он је живео кратко време после песника од кога је најмлађи од три спева што смо их мало час прегледали, дакле тешко раније од друге половине 7. в., а отаџбина је и њему била Европа.

Али ни с овим Одисеја није добила облик, у ком је ми данас имамо. Око 500 стих. што их сада у њој читамо она је добила после прераде, у току времена. То су т.зв. интерполације; њих има у свима песмама, али су веће особито две: тзв. орфијска XI 563—631 и почетак последње песме (XXIV 1—204 Херма води душе † просилаца у Д. Свет);

Мачји оркестар. Сликао *Ј. Адам.*

па можемо поменути и опис Алкинојевих вртова (VII). Осим тога Одисеја је после прераде претрпела знатнију промену и у језику: епски је језик модернизован.

Све ово извршено је до краја VI в. пре Хр. Тако се може рећи да је Одисеја у данашњем облику позната од то доба.

До таких резултата довела је у овом питању ове истраживаче анализа наше Одисеје. Они су се пре тога служили истом методом. И непажљивији читалац може лако опазити у Одисеји по неку противуречност. Откуда оне? Бива да се тако што нађе и у делу који је несумњиво саставио један песник. Вергилије нпр. у II песми своје Енеиде каже за познатог дрвеног тројанског коња најпре да је био од јеловине (стих. 15—6), мало даље пак (ст. 112) од јавора, а још даље (ст. 185—6) од растовине! У Ариостову „Бесном Роланду“ 18, 45 пада Балустрију, а у 40, 73 и 41, 6 ми га видимо опет међу живима. Заплет у Шилерову „Дон Карлосу“ основан је на том да Дон Карлос

*

не позна краљичина рукописа (у чину II сц. 4 он каже да није још никад читао штогод написано њеном руком); међу тим у чину IV сц. 5 прича се како он носи увек на срцу једно писмо које му је краљица некад писала. Текерај се у једном свом роману на крају сам извињава да је „младожењину матер убио на једној страници а после је на другој повратио у живот.“ На су такви случајеви констатовани и код других песника, нпр. и у Данта и Шекспира. Али они су ту велике реткости, а у Одисеји их има велики број. Још је важније што је код тих контрадикција у овим делима очевидно да су дошле услед песникова заборава, док у Одисеји има много њих, које на тај начин није могуће објаснити. Даље, у Одисеји има више случајева, да се један или више стихова понављају, али су једанпут потпуно умесни а други пут више или мање некоректни. Је ли могуће да један човек своје речи погрешно употребљава? На посл., уз праве песничке комаде ми видимо у Одисеји партија које су најгори крпеж, у којима често нема ни једнога стиха који не би био позајмљен. Је ли могуће да је и једне и друге један песник певао? Ове су околности, као што се види, морале довести до мишљења, да је Одисеја састављена из више првобитно самосталних делова, а оне су и главно средство при лучењу тих делова. Кад се пак у томе дошло до неких резултата, природно је, настале су разне, више или мање вероватне хипотезе, које су имале да објасне низ питања, што су се о тим изворима из којих је Одисеја црпла наметала: како су изгледали првобитно ти различни спевови? какве су промене претрпели тим што су спојени у једну целину? и т д..

Н. Вулић.

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

ЛОТОСОВ ЦВЕТ

(Х. ХАЈНЕ).

Цвет лотосов тужно клоне
Кад га жарко сунце згрева;
Па погнуте главе тако
Он свежину ноћну снева.

Гледи месец њега буди,
Светлошћу га својом зрачи;
Радосно га лотос чека
И копрену с лица свлачи.

На се смешка, сија, цвета,
Диже чело с пуно тежње;
Па мирише, плаче, стрепи
Од љубави и од чежње...

Р.

ОРДЕН

од

АНТОНА ЧЕХОВА

Учитељ на војној прогимназији, деловођ школског савета, Лав Пустјаков становао је врата уз врата са својим пријатељем потпоручником Леденцовим. Сабајле на Нову Годину упути се он у његову собу.

„Чуј, Гриша“, рече му после уобичајених честитака: „Не бих те узнемиривао кад ми не би било веома потребно. Узајми ми молим те свога „Станислава“. Знаш, позван сам на ручак код трговца Спишкина, а знаш како је тај луд за орденима. Ја мислим да он сваког оног који нема да му нешто о врату или на грудима виси, сматра за ништова. Па знаш, он има две кћери... Знаш већ Настју и Зину... Обраћам се теби као пријатељу.... Та разумеш ме... Учини ми молим те ту љубав.“

За време говора Пустјаков беше поцрвенео и гледаше једнако и уплашено на врата. Потпоручик се испрва љутно али је после попустио.

У два сахата после подне одвезао се Пустјаков колима до Спишкинових. Бунду беше спреда оставио отворену а на грудима му се блисташе у злату и емаљу туђ „Станислав“.

„Е, брате, обузели ме неки осећаји као да сам са свим други човек“, мишљаше он у себи кашљуцајући при том са неким самопоуздањем.

„Мала ствар, не кошта можда више од пет рубаља, — а какав ефекат!“

Пред станом Спишкина разгрну Пустјаков бунду па стаде лагано плаћати кочијаша. Када овај угледа нарамњаке, дугмад и „Станислава“, као да се — тако се бар Пустјакову учинило — скамени, а он се достојанствено закашљуца и упути у кућу. Бунду скиде у предсобљу и баци поглед у салу где је петнајестину лица седело око постављеног стола и почело јести.

„Ко је то звонио?“ запита домаћин, на се подиже са столице. „А, Лав Николајевић! Молим лепо! Мало сте се задоцнили али то ништа не мари. Ми тек што смо сели.“

Пустјаков се испрси, забаци поносито главу, па уђе у салу трљајући себи руке. Али ту спази нешто страховито за столом: одмах до госпођице Зине седео је његов колега, учитељ француског језика, Трамблан. Ако Француз спази орден онда ће га запиткивати и без сумње за вечита времена бламирати... Да ли орден да здере или да побегне?... Али несрећни орден беше чврсто утврђен на капуту а бегство беше немогуће. Брзо притисну десну руку на орден па се дубоко поклони сакупљеном друштву. Затим се спусти неспретно на једину празну столицу која је била баш спрочу његова колеге.

„Мора да је мало накресан!“ мишљаше Спишкин који није могао себи да објасни чудновато понашање Пустјакова.

Донеше му тањир са супом. Он узеде кашику у леву руку али му при том паде на ум да се у отменом друштву не може јести левом руком. Да не једе никако? Сасвим!... И тако рече, да је већ ручао. „Посетно сам свога ујака проту... молио ме... јео сам код њега.....“

Душа Пустјакова беше препуна гнева; трпео је Танталове муке: супа беше изврсна. Па какав тек заносан мирис од рибе допираше до њега! Размишљао је да ли да скине десну руку са ордена па да га поклони левом руком; али се није никако смео да усуди.

„Приметиће се... Па ако се и не примети: докле да држим тако испружену руку преко целих прсију, као да хоћу да певам? Боже мој, докле ће тај ручак да траје? Отишао бих одмах у какву гостионицу!“

После трећег јела погледа из потаје, и то само једним оком, на Француза. Изгледаше му као да је и Француз због нечег збуњен, да га плашљиво погледа и да ништа не једе. Пошто су се неко време тако гледали, посташе обојица још збуњенији и гледаху у празне тањире. „Приметио је, обешењак!“ мишљаше Пустјаков.

„Видим му по њушци, да је приметио! Нитков један брбљави! Знам да ће сутра директор све знати.“

Беше дошло на ред и четврто јело, па најзад и пето.... Један дугачки господин са посувраћеним носом, великим, чупавим ноздрвама и жмиравим очима устаде, превуче руком преко главе, па поче:

„Е... Е... Е... узимам себи слободу, е, да наздравим, е... присутним дамама!“

Са великим шумом подигоше се сви, па дохватиште чаше. Једно громогласно „Хура!“ захори се у соби. Даме се смешкаху нагнувши се у напред куцајући се са господом.

И Пустјаков се беше подигао држећи левом руком своју чашу. „Лаве Николајевићу, имајте молим вас доброту те додајте ову чашу Настасији Тимофјевној. Мора је попити на искап!“ Са овим га речима ослови један господин пруживши му пуну чашу.

И тако мораде Пустјаков на своју несрећу и десну руку да уведе у акцију. „Станислав“, са згужваном црвеном пантљиком, указа се и заблиста у светлости свећа. Учитељ блед као смрт спусти главу на груди, па погледа испод ока, сав уплашен, на свог колегу. Француз га гледаше зачуђено и упитним погледом. На уснама му се указа обешењачки осмејак и цело му се лице разведри....

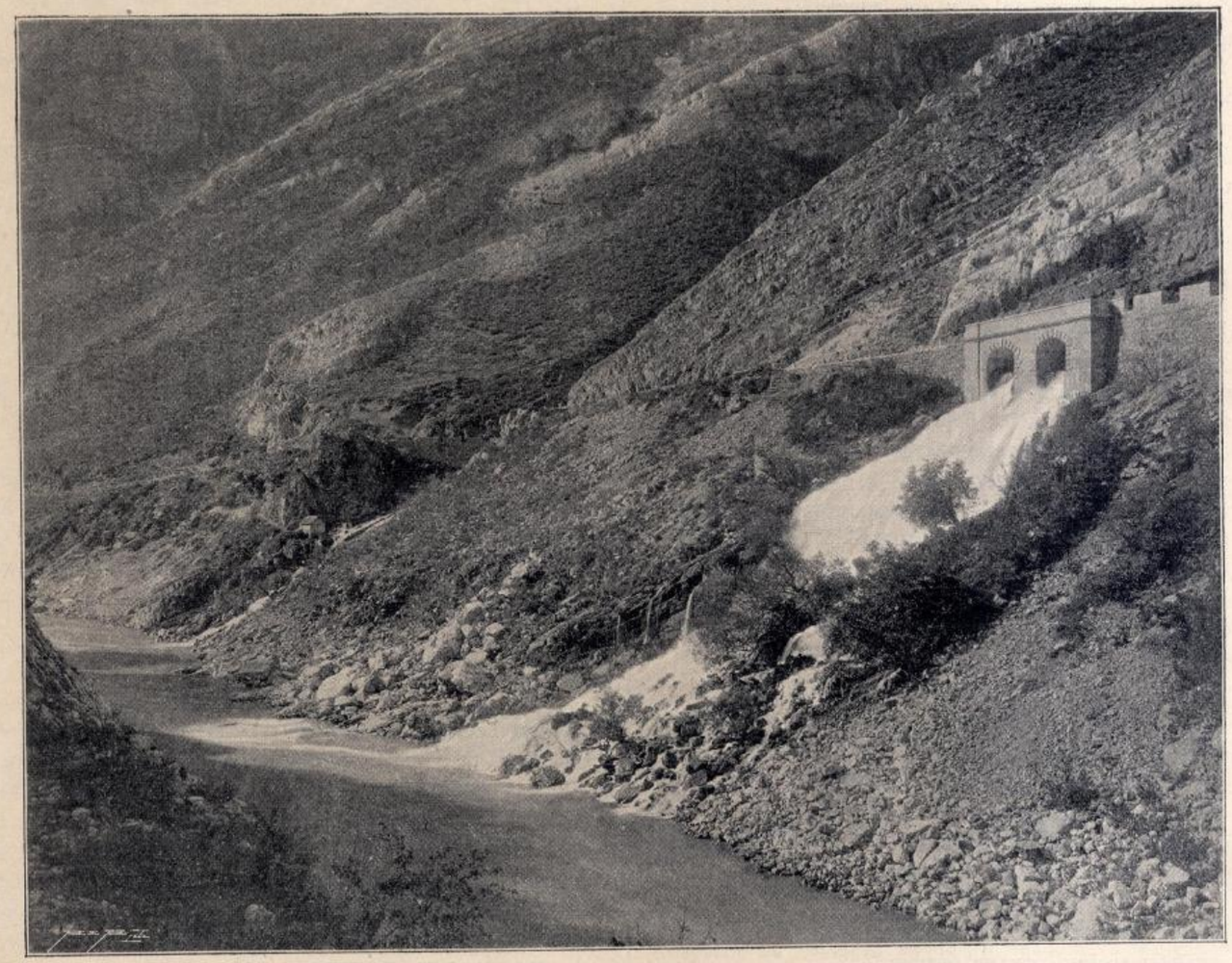
Доиста чудновато!“ Трамблан климаше задовољно главом, гладећи леву страну на капуту где се је налазила Ана трећег степена.

После јела ишао је Пустјаков из једне собе у другу објашњујући дамама значај свога ордена. Срцу му беше одлакнуло, те беше весео ма да је осећао велику глад.

„Да сам то знао“, мислио је у себи, гледајући завидљиво Трамблана који је говорио са домаћином — разуме се по себи, и он о орденима — „онда би сасвим мирно прикачио „Владимира“. Е баш ми је криво!“

Само га је то једило. У осталом био је потпуно срећан.

Ј. Адамовић.

Извор Комадине.

„Јулије Августовићу!“ викну домаћин Француз: „додајте молим вас ову флашу!“

Устежући се пружи Француз десну руку за флашом, — и гле чуда: Пустјаков угледа и на његову капуту орден. И то не „Станислава“ но чак „Ану“! Дакле и он подваљује! Пустјаков се засмеја у себи од задовољства па се уживајући спусти у своју столицу. Сад не мора „Станислава“ више да крије! Обојица иду забрањеном стазом и ни један се не мора плашити да ће га други потказати или да ће га оговарати.

„А... а... а... гле, гле“, поче Спишкин, кад угледа ордене на грудима учитељевим.

„Да!“ рече Пустјаков. „Доиста чудновато, Јулије Августовићу, како су мало њих сад за празнике предложени! Толики број колега — па само ми што смо нешто добили!

СИРОТИЊА

(ВИКТОР ИГО)

I

Ноћ. Колиба бедна сред густога мрака,
А у њози пуно трептавих сенака
Што их плам с огњишта по стенама шара.
Некол'ко се мрежа о зиду одмара.
У дну, где је даска обешена крйва,
А с које посуђе једва одсјајнва,
Постеља се види и завесе стáре;
Крај ње душек бачен на ниске ногаре.
У душеку томе већ петоро спава;

На огњишту плам се лагано стишава.
Једна жена само туна у тој беди
Господу се моли, премишља и бледи.
Та је жена мати. — С пуно силни моћи
Ветру, магли, небу, стенама и ноћи
Рйк очајни шаљу побеснели вали...

II

Човек је на мору. Још ко дечко мали
Поче бој са судбом што га патњом слеће.
Ил' бура ил' пљусак — он мора да креће:
Деца су му гладна! Кад год веће стигне,
Кад плима наступи, он се у лов дигне;
Барку с четир платна отисне у вале.
А жена код куће пази своје мале,
Крпи рўбље, мреже, удице опрема
И на слабу огњу рибљу чорбу спрема.
А кад деца заспе, молитви се преда...
Он, валима лупан, пропаст мрачну гледа;
Над бездном се вије и лўта сред мрака.
Горак хлеб! Све црно, све хладно, без зрака. —
У простору само где се вали стичу,
У пољцима уским што се вазда мичу,
Најбоље се лови. Али то и моћи
У декембру ледном, у магли, у ноћи
Треба ћуд познават' и ветру и води,
А још више треба да се барком броди. —
Обалом се пена са таласа хвата
И чудно се ниже у прљава јата.
А смрштн л' се море, — у једноме маху
И барка и прибор крклају у страху!
Тад мишљу на жену храбри се и снажи,
А Јованка плачна зове га и тражи...
Тако им се мисли сплетају у ноћи.

III

Она се још моли у мрачној самоћи.
Крик галёба гладних слутње изазива,
А хук морски страх јој у срце улива,
Те у машти гледа, како море коси
И како мрнаре на валима носи...
А часовник куца као крв из жила
И у вечну тајну непојамних сила
Од годишњих доба кап по капљу слива,
И куцањем својим душама открива
(Да виде и силни, да види и робље)
С једне стране љуљку, а са друге гробље.
И мйсли и сања! Кад се само сети:
Деца су јој боса и зими и лети.
Хлеб пшенични преста, скоро ће и ражни...
Ветар вије, хукће ко мехови снажни.
На обали хука као бес да ступа,
Као да се мржњом о наковањ лупа,
Као да се звезде у ураган лију
Те исто ко искре гоне се и вију!
То је час кад поноћ, пустолов обёсни,
Појури кроз пљусак и кроз ветар бесни,
Те јадног мрнара дохвата и лупа
О страхотно стење на које наступа. —
Очајнички вапај у валове тоне,
У валове који брод у пропаст гоне.
И мученик мрнар спас у жељи гледа:
Беочуг у луци да му барку преда. —

У срцу јој мрачно, нема зоре јарке.
Сад дрхти и плаче!

IV

Сироте рибарке!
Страшно је и рећи: моје цело благо:
Отац, драган, браћа, моје чедо драго —
Крв ми, срце, месо... са морем се бори!
Тă вали су, Боже, од зверова гори:
Од најмањег дечка до човека хитра, —
Пухор је и сламка кад се море титра...
Хукће ветар страшни, пропаст људма глăси
И над њима стреса своје дуге власи.
Страшно ли је знати: опасност је дошла,
Можда им је судба већ била па прошла!
Јер за борбу с морем сред хуке и треска,
С пропашћу где звезда нема свог одблеска —
Само даску с платном бедни мрнар има.
Страховита бриго!... Тешко, тешко њима!
— На обали журба! Вал за валом стиже,
А кукање женско до неба се диже.
„Вратите их, куку!“... Море бесом вије
Да несрећној слутњи умирења није.

Ах, јадна Јованка! Њезин муж је сада
Сăм, без помоћника, у тој ноћи јада. —
Синци су још мали. „Да су само већи!“...
Ћути, јадна мајко, немој тако рећи, —
То заблуда збори; јер кад дани дођу
Да с оцем и деца у валове пођу,
Закукаћеш љуто крај обесног вала:
„Ах, да су бар деца још ситна и мала!“

IV

Докона светиљку и свој шăл на пође
Да види да л' иду, да ли бура прође,
Да л' катарка светли, да ли зора сија,
Да л' јутарњи ветрић са мора ћарлија.
Али нигде ничег! Нема црте бéле
У којој се тама и валови деле;
Само киша пљушти и досадно лупа.
Дан као да стрепи те још не наступа,
А зора, ко дете, у плачу се рађа.
Нигде светлог окна. Једва пут погађа.
Ал' гле! сад из таме погледу се јави
Једва одржани, ко самртник прави,
Убоги кућерак. Ни луче, ни плама!
Разглављена врата ветар хуком слăма.
Са зидова трошних кров као да бега,
А ветар откида и трза из њега
Кровињару суху, — да је покор већи.

„Гле! и не сећам се“ — Јованка ће рећи —
„Удовице бедне. Шта ли тужна ради?
Муж ми рече: пати од бољке и глади“. —
Закуца на врата, ал' никога није.
Јованки већ хладно, студен ветар вије.
— „Бóна је! А деца, два црвића бедна?!
Без оца су вађда и гладна и жедна“....

И опета куцну. — „Хеј, јави се, кôно!“
Опет никог нема. — „Боже!“ рече боно:
„Како чврсто спава! Докле ћу је звати?“
У тај мах се врата, као да их прати
Сажаљење неко, с пуно чудне моћи
Отворише сама у студеној ноћи.

VI.

Уђе. Светиљка јој баца зраке бле́де
Кроз мрачан и хладан стан муке и беде.
С таванице киша на под влажни пада.
У дну избе лежи слика страшног јада:
Укочено тело жене мученика,
Непокрита, боса, ужаснога лика.
Овај леш је био некад снажна мати,
А сад љуска худа онога што пати, —
Непрекидне борбе преостаци худи!
Са сламнога одра у мртвачкој студи
Њена рука виси, по њој коса гу́ста.
Мученичка још јој не склопљена уста
Од ужаса оног кад јој душа пође,
Од страшнога крика што кроз вечност прође.

А крај одра тога матере — мртваца
Девојчица с дечком, сестрица и браца,
У колевци једној смеше се у санку.

Мајка, осетивши час суђеном данку,
На њих сукњу стави и издрту ра́су
Да не би у мраку, у страшноме часу,
Осећали зиме, кад морају гла́ди, —
Да им топло буде док се она хлади!

VII.

Колевка им своја раширила недра,
Те спавају мирно. Лица су им ведра
Као да их неће пробудити ништа,
Чак ни трубна јека Страшног Судилишта.
Тă зар невинашци да се суда боје?
На њу ко потон, киша чини своје.
Кроз препукли таван ветар вије смело,
Гони кишне капи на мртвачко чело,
С ког на образ тону и сузом се створе...
А валови јече ко звона да с' оре.

Мртвац ко да слуша како сен му ходи.
Јер тело из ког се дух вине слободи
Изгледа да душу и анђела зове
И да речи слуша које јој не гове
Што их бледа уста с мутним оком воде:
„Где се поглед сакри?“ — „А твој дах куд оде?.“

Ах, љубите, жив'те, бер'те љубичица,
Пијте своје чаше, разведрите лица,
Јер ко што у море сваки поток тече,
Тако је и у свему, како судба рече:
Љуљци и весељу, најсрећнијој мајци,
Њољупцу крај ког је живот сличан бајци,
Дивном љубовању, смеху, песми славној —
Свршетак у раци леденој и тавној!

VIII.

А шта би с Јованком кад јој друге није?
Шта ли оно журно под огртач крије?
За што узверено из тог дома ступа?
Што јој ноге дрхте, што јој срце лупа?
Што бежи сокаком ко од слутње црне?
Да ли се од страха не сме да осврне?
Што је сва немирна крај кревета стала?
Шта крије у њему? — Шта ли је то крала? —

IX.

С обалина стења већ се тама диже
Те поче да бе́ли... Кад у кућу стиже
Уморна и бледа крај одра је села.
Да л' је савест гризе те се тако сплела?
По каткад на одар нагне се и збори
Док се у даљини морска јека ори.

„Сиромах мој човек! Боже, што ћу сада?
И тако је брижан и пун тешког јада!
За петоро деце ваља наћи хлеба.
Па зар је то мало, зар му још'те треба
Наметнут' и ову?.. То је он! — Не, није.
Не урадих добро! Ако — нек ме бије!
Иде! Не... Тим боље. — Ето, неко ступа:
Зашкрипаше врата... Ал' ми срце лупа;
Повратак ми његов тако тешко пада!“
Замисли се тужна и задрхта с јада. —
Тонући све дубље у поноре страха,
Обузета бригом да јој неста даха —
Није више чула шта на њу бива.
Галепска је крика не узнемирива,
Не чује ни ветар ни бурлање хучно.

Од једном се врата отворише бучно.
Зраци ране зоре већ се рујни роје;
Преко прага рибар вуче мреже своје
И с осмехом благим својој жени хрли.

Узвикну Јованка па га снажно грли,
Па му срећна љуби и лице и ску́те —
Избављен је опет од судбине љуте!
А рибар се јави: „Гле... вратих се здраво!“
Светлост са огњишта падала је право
На ведро му лице, на благо му чело,
Те Јованка брижна погледа га смело:
— Какво беше време? — „Лоше? — А лов? — „Гори!
Ал' сад кад те грлим — мене бриге беже.
Враћам се без лова, искидах све мреже...
Као да је ђаво у ветру се скрио —
Ноћ је била страшна. Један час је био
Када мних да барка у бездање пође!
А шта с тобом беше? Како ноћ ти прође?“
Задрхта Јованка и збуни се лако:
— Ја? сумњиво поче: Ништа... ето... тако!
Гледала сам море како вале мота,
Па дрхтах од страха. А зима — страхота!
— Па настави за тим ко да преступ врши:
Заборавих рећи — и суседа сврши!
Смрт јој, чини ми се, још'те синоћ дође
Када тă од куће у рибање пође.

Дечице је двоје оставила тужна:
Виљема и Магду — ко два бедна сужња.
Једно још не иде, а друго тек збори:
Материна судба и њих ће да смори! —
Намршти се рибар, с главе капу скиде;
С чела му се чита: то тако не иде!
„Ето, видиш, жено“ чешкајући се поче:
„Петоро их има што ме зову *оче*.
Шта ће ово двоје?.. И пре смо од глади
Мучили се каштo... Шта сад да се ради?
Људи нису криви што то тако бива:
Људма Провиђење судбу одређива.
Шта ће сад без мајке ти црвићи бедни?
Шта ће сад у свету и гладни и жедни?
Ове тешке ствари не разуме свако...
За посао нису — па шта ће овако?
Знаш шта мислим, жено? Овако не иде.
Ако ноћас деца мртву матер виде —
Помреће од страха... Чуј! то неко лупа.
То је њихна мати, с молбом за њих ступа...
Иди их донеси! Сад се нема куде:
Нек и ово двоје с нашом децом буде!
Крај колена наших, кад се спусти вече,
Са петоро нек се и то двоје стече.
А кад Господ благи угледа са неба,
Да и овој деци треба коре хлеба —
Уделиће лова за сироте своје!
Пићу само воде, радићу за двоје...
Иди их донеси! Иди... пођи живо!
Али шта је теби, је л' ти ваљда криво?“

По њеном се лицу разли миље свето,
Подиже покривач и рече му: *Ето!*

Р. Ј. Одавић.

АЛБЕРТ

ПРИПОВЕТКА

ЛАВА ТОЛСТОЈА

Петорица богатих а младих људи дођоше око три часа по поноћи да се провеселе на неком петроградском „балу“.

Шампањског је било много попијено, већи део господе беху сами младића, девојке беху красне, а фортепијано и виолина свираху без прекида једну полку за другом, играње и жагор не престајаху; али је било некако досадно, неугодно, сваком је изгледало (као што се то често догађа) да све то није то, и да није потребно.

Неколико пута покушаваху да покрену весеље, али је притворно весеље горе и од саме досадности.

Један од петорице младића, незадовољнији од осталих и собом и свима другима и целим вечером, са осећајем одвратности устаде, нађе шешир и изађе са намером да се неопажен уклони.

У предсобљу није никога било, али у суседној соби, иза врата, чу два гласа који спориште међу собом. Младић се заустави и прислушкиваше.

— Не иде, тамо су гости! чу се женски глас.

— Допустите молим вас, ја нећу ништа! молио је слаби мушки глас.

— Али не могу допустити без „мадам“, говорила је жена: — куда ћете? Ах, какви сте!

Врата се отворише, и на вратима се указа чудновата мушка прилика. Угледавши госте, служавка престаде да га задржава, а чудњак, ниско се поклонивши и клатећи се на кривим ногама, уђе у собу. То је био човек средњега раста, погнута врата и дуге коврчасте косе. На њему је био кратак огртач, издеране тесне панталоне и прљава обућа.

Дугачки му бели врат био је у овратнику који беше везан канапом. Прљава кошуља испадала је из рукава преко мршавих руку. Не гледајући на страшну мршавост тела, лице му је било нежно, бело, на чак и свеже руменило трептало је на његовим образима над црном ретком брадом. Нечешљане косе, у вис подигнуте, откриваху обично и веома глатко чело. Тамне заморене очи гледаху лено, испитивачки и у исти мах важно. Израз њихов допадљиво се сливао са изразом свежих, на крајевима угнутих усана, које се помаљаху иза ретких бркова.

Прошавши неколико корака, заустави се, окрете се младићу и осмехну се, осмехну се некако потешко; али када му осмех озари лице, младић, не знајући ни сам за што, такође се осмехну.

— Ко је то? упита шапатом служавку, када чудна прилика прође у собу из које се чујаше играње.

— Музикант из позоришта, одговори служавка: он по каткад долази нашој госпођи.

— Куда ћеш, Делесове? завикаше у исти мах из сале.

Младић, кога зваху Делесовим, врати се у салу.

Музикант је стајао поред врата и, гледајући играче, и погледом и осмехом и тапкањем ногу показиваше задовољство пред том појавом.

— Шта је, што и ви не играте? спомену један од гостију.

Музикант се поклони и упитно погледа домаћицу.

— Идите, идите, зашто не, кад вас господа зову, умеша се домаћица.

Мршави, слаби удови музикантови уједном се успљено кретоше и он, подмигујући, смешећи се и заносећи, тешко и неспретно поче скакати по сали.

У сред кадрила неки расположени официр, који је играо веома лепо и одушевљено, гурну изненада музиканта својим леђима. Слабе, заморене ноге не одржаше равнотежу те музикант, учинивши неколико неспретних корака у страну, паде свом дужином на под. И не обраћајући пажње на оштри шум који произведе овај пад, у први мах засмејаше се скоро сви.

Али се музикант не диже. Гости заћуташе, чак и фортепијано престаде да свира, а Делесов са домаћицом притрча први несрећноме. Лежао је налакћен и тупо гледао у земљу. Кад га подигоше и посадише на столицу, он уклони брзим покретом коштуњаве руке косе са свога чела и поче се смешкати не одговарајући на питања.

— Господин' Алберте! Господин' Алберте! говораше домаћица: — шта је, јесте ли се уганули? Где? А јесам ли говорила да не треба играти! Он је тако слаб! продужи она обраћајући се гостима: хоће на силу; а где може?

— Ко је то? распитују домаћицу.

— Бедник, уметник. Красан младић, али ето жалосник, као што видите.

Она је ово говорила не водећи рачуна о музикантову присуству. Музикант се трже и, као тргнувши се од нечега, нађежи се и одгурну оне око себе.

— Није то ништа, поче у један мах са приметним напрезањем да се дигне са столице.

Па да би доказао да га ништа не боли, ступи на сред собе и хтеде поскочити, али се саплете и би опет пао да га не задржаше.

Свима беше неугодно; гледајући у њега ћутаху сви од реда.

Поглед музикантов поново смалакса; ал' заборавивши на оне око себе, поче трти колено.

У један мах подиже главу, испружи уздрхтану ногу, на оним истим, као и пре, журним покретом уклони витице и, пришавши свирачу, узеде му виолину.

— Није ништа! понови још једном подигавши виолину: господо, свираћемо!

— Чудног ли лица! говораху гости међу собом.

— Ко зна, можда какав велики таленат пропада у овом несрећном створењу! примети један од гостију.

— Да, бедни, бедни!

— Како дивно лице!... Има у њему нечег необичног, говораше Делесов: Хајд' почујмо!

II.

Алберт у то време, не обраћајући ни на кога пажње, пригрливши виолину, ходаше лагано поред фортепијана и удешаваше жице. Усне му се скупиле у чедни израз, очи као да се скрише; али узана коштуњава леђа, дуги бели врат, криве ноге и косната црна глава показиваху нешто чудно али не и са свим смешно. Удесивши виолину, узеде акорд, па подигавши главу окрете се свирачу који се спремаше да га прати.

— Melancolie G-dur! рече заповедним покретом обраћајући се свирачу.

И одмах за тим, као молећи опроштаја за тај заповедни покрет, смерно се осмехну, па са истим осмехом погледа и публику. Уклонивши косе руком у којој му беше гудало Алберт застаде на углу фортепијана и дугим потезом гудала пређе преко жица. По соби се пронесе чисти, стројни звук, те наступи потпуна тишина.

Звуци теме слободно и раскошно разлише се одмах иза првих неким неочекивано јасним и умирљивим сјајем, у тренут озарујући унутарњи свет свакога слушаоца.

Ни један лажни или неумерени звук не прекиде преданост слушалачку, сви звуци беху јасни, раскошни и пуни значаја. Сви ћутаху и са напрегнутим очекивањем праћаху звуке. Из досадности, шумне разбитости и душевног сна, у којем се налазише ови људи, у један мах и неопазно беху пренесени у сасвим други свет који они већ беху заборавили. У души им поницаше осећај тихога посматрања прошлости, страсног сећања буди чега срећнога, безграничне потребе власти и блеска, осећаји покорности, незадовољење љубави и сете. Час тужно нежни, час искидано-очајнички звуци, који се мешаху једни у друге, разлеваху се једни за другим тако раскошно, тако силно и несвесно, да се више и не чујаху звуци, већ као да се у душу сваког изливао прекрасни поток, одавно познате, али сада први пут исказане поезије.

Алберт као да је поред сваке ноте растао све више и више.

Наслонив подбрадак на виолину и слушајући њезине звуке са изразом страсне пажње, он је нервозно прелазно с ноге на ногу. Час се исправљао у сву дужину, а час је опет пажљиво савијао плећа. Лева напрегнута савијена рука изгледала је као умрла у своме положају, само је нервозно пребирала коштуњавим прстима; десна се покретала лагахно, раскошно, неопазно. Лице је сијало сталном, одушевљеном радошћу; очи гореше светлим сухим блеском, ноздрве се шириште, а поцрвенеле усне раскланаху од насладе.

По каткад се глава приклањала к виолини, те се очи затвараху, а лице се, у пола покривено власима, озарало осмехом тихога блаженства. По каткад се, опет, брзо исправљао и испружао ногу; а чисто чело и сјајни поглед, који је продирао кроз собу, сијаху холошћу, величјем, сазнањем своје власти. Једном пратилац погреши, те узеде погрешан акорд. Физичка патња показа се у целој фигури и лицу музикантову. Он се задржа за тренут и, са изразом детињске злобе, лупајући ногом повика: „mollcemoll“. Пратилац се поправи, Алберт затвори очи, осмехну се и, поново заборављајући и себе и друге и сав свет, предаде се са блаженством својој дужности.

Сви што беху у соби за време Албертова свирања ћутаху до понизности; а изгледало да дишу и живе само његовим звуцима.

Расположени официр седео је без покрета на столици крај окна, предишући ретко и тешко. Девојке савршено мирно сеђаху поред зида и изретка само са изразом одобравања, које долажаше до недоумљења, погледаху се међу собом. Дебело, осмешљиво лице домаћице топило се од уживања. Пијаниста као да упијаше поглед у Албертово лице и са страхом да не погреши, а што се огледаше у његовој дугачкој фигури, стараше се да иде с њим.

Један од гостију, накресанији од осталих, ничице је лежао на дивану и стараше се да се не миче како не би издао своју узбуђеност. Делесов је опажао необичне осећаје. Некакав хладни круг час се сужавао час ширио дохватајући и његову главу. Корени у коси постадоше осетљиви, хладноћа му је промицала уз леђа примичући се све ближе и ближе грлу; као танким иглама боцкало га је у носу и по нешцима, а сузе му неприметно влажиште образе. Он се стресаше, старајући се да их уздржи и отаре, али наступаху нове и текоше по његову лицу. По некаквом чудном стицају утисака, први звуци Албертове виолине пренесоше Делесова у рану му младост.

Лотосов цвет. Сликао *Е. Енке.*

Он — сад не више младић, малаксали од живота, изнурени човек, осети се од једном као седамнаестогодишњи дечак, задовољан собом, леп, блажено глуп и несвесно срећан.

Сети се прве љубави према својој рођаци у ружичастој одећи, сети се прве изјаве у липовој алеји, сети се жара и необјашњене лепоте првога пољупца, сети се чаробности и неодгонетнуте тајанствености оне природе што га тада окружаваше. У његовој уобразиљи која сад похита у прошлост, блистала је *она* у магли неодређених нада, непојамних жеља и несумњиве вере у могућност немогућне среће. Сви најдражи тренуци тога времена један за другим ускрсаваху пред њим, али не као незнатни тренуци журне садашњости, већ као стални разгранати а пуни прекора ликови из прошлости. Са насладом их је посматрао и плакао, — али плакао не за то што је прошло оно време које је могао боље употребити (и кад би му се вратило, није се зарицао да би га боље употребио), али је толико плакао због тога само, што је то време прошло и што се никада више неће повратити. Успомене су поницале, а Албертова виолина говорила је једно и исто. Говорила је: „Прошло је за тебе, прошло је за увек време моћи, љубави и среће, прошло је и више се никад не повратити. Плачи о њему, исплачи све сузе, умри у сузама за тим временом — то је још најлепша срећа која ти је остала“.

На свршетку последње варијације Албертово лице поцрвене, очи гореше не гасећи се, крупне капи зноја текоше преко образа. На челу му набрекнуле жиле, тело му се све више и више покреташе, побледеле усне већ се и не закланаху, а сва фигура исказиваше одушевљену жудњу за наслађом. Очајнички размахнувши свим телом и стресавши власима, он пусти виолину и са осмехом хоте величине и среће погледа присутне. Леђа му се за тим скупише, глава се опусти, усне затворише, а он, као стидећи се себе, погледа понизно и заплећући ногама оде у другу собу. *С.*

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

СРПСКИ КОМАДИ

У К. С. НАРОДНОМ ПОЗОРИШТУ

(свршетак)

Друга корист коју ће национални репертоар донети (ми и овде, као и раније, налазимо на велика позоришна питања али нам ни овде није допуштено дуже се задржавати на њима; тако ће, у осталом, бити и све до краја чланка), осетиће се на игри глумаца. Хоћемо да кажемо да ће тај исти репертоар чији смо користан утицај већ и сад донекле познали, утицати корисно и на глумачку игру.

Пре свега, што год се више уводи овај репертоар, то ћемо ми све чешће имати прилике да видимо глумце како добро играју. Ствар је позната и важи готово као утврђено правило да наши глумци, у главном, играју боље српске комаде него стране. У томе, истина, има доста изузетака, и разноврсних, али кад се, по глумачкој игри, упореди цела област страних комада са облашћу нашег репертоара, свакако излази, и природно је у осталом, да је глумачка игра у нашем репертоару боља. У страним комадима (класична трагедија, модерна комедија), можете врло често опазити како је комад, или како су бар многе ситуације и речи у овоме, изнад разумевања многих глумаца и онда, наравно, игра њихова само квари комад и овај онда постаје немогућан за гледање. У српским комадима, међутим, такви су случајеви много ређи. Ти су комади јаснији глумцима, и ближи, и погоднији, и овима је често лако да разумеју речи и ситуације и онда им није тешко ни да играју како треба. У тим комадима глумци се и иначе лакше крећу и природније играју. У њима су они по свему бољи, и по игри, и по дикцији, и по маски и костиму најпосле. У њима, шта више, поједини глумци покажу и понеку добру особину више: они каткад имају и инвенције, и фантазије, и оригиналности, и способности да даду локалну карактеристику, што им је све, иначе, готово немогућно имати. И они онда могу да даду комаду више пуноће и више рељефа и да га учине врло пријатним за гледање. Неколико комада *(Зла жена, Кир Јања, Избирачица* итд.) тако одиграних, имали смо прилике зимус видети и те су представе биле права наслада и уживање, што је, у осталом, врло редак случај код нас. И ти су комади, као што видите, узети из српског репертоара. И требало је увести српски репертоар на да добијемо прилике да гледамо добру и чак изврсну глумачку игру. И да није тај репертоар уведен, ми бисмо били лишени тога задовољства. Па зар то није корист коју нам непосредно овај репертоар доноси кад нам такво задовољство прибавља? Зар то није корист за Позориште кад публика може да ужива у глумачкој игри? Зар то није, најпосле, и за саме глумце боље кад им се да прилика да буду добри и изврсни као што су неки били? Г-ђа Тодосићка н. пр. играла је ванредно лепо, играла магистрално у *Злој жени*, да не поминьем остале улоге њене из овог репертоара који је као створен за њу. Г. И. Станојевић који је нашао неодољиве комичне ефекте у улози Штанцике у *Избирачици*, и дао тачну, интелигентну и нијансовану игру у улози Срете чизмара *(Зла жена)*, извео је у већини момената у *Кир Јањи* једну игру која зачуђава истином, живошћу, инвенцијом и оригиналношћу. Таква је иста била игра Г. Тодоровића у целој улози Ружичића у *Покондиреној тикви*. И ето ти су глумци нашли своје можда најбоље улоге у овом репертоару. И не само они, него и још неки, млађи у осталом, Г. Руцовић н. пр. и то сјајно (Тошица у *Избирачици*) и др. Њима свима треба дати што чешће те или сличне улоге: грешно је било и досада остављати их без ових. И остале глумце треба навикавати на тај репертоар. Добро је учињено што су и Г. Г. Гавриловић и Динуловић из репертоара Гетеова уведени у Стеријин репертоар. Треба и даље у истом духу радити па ко зна? Може једног дана и Г. Динуловић наћи н. пр. свој идеал у Ђоки Глађеновићу или Г. Љ. Станојевић свој репертоар у драмама свога деда, Г. Бана. Сваки ће глумац добити националним репертоаром. Треба им само тај репертоар омилети а не допуштати више да га и они потцењују. Треба учинити да глумци, који често свој лични репертоар, т. ј. репертоар својих најбољих или најомиљенијих улога, одабирају у комадима без вредности или комадима који нису за њих, чине тако одабирање у националном репертоару. Треба их више упућивати на српске комаде, јер је то за њих много боље.

И, у исто доба, ако нам је допуштено да се узгред вратимо на питање о условима потребним да се национални репертоар одржи, то је боље и за сам овај репертоар. Не може се тај репертоар дићи ни одржати ако га глумци не подигну и подрже. Тек кад он пређе у својину глумаца, онда може бити одржање осигурано. Јер за то одржање није довољан услов онај који смо раније поменули, наиме да га управа стално подиже и намеће публици: треба још и то да га и глумци подижу и да га стално као свој лични, омиљени репертоар држе. Тај је услов тако важан као и онај први. И Сарсе, да још једанпут наведемо онога истог испитивача ових и уопште позоришних питања којега смо ми и пре навели, налази да је и овај услов један од главних, наиме да треба и глумци „да одржавају традицију, да одрже публику непрестано у саобраћају са старим делима и чувају ова дела од застарелости". Сарсе и то поставља као начело и налази да Француска Комедија и овом начелу много дугује за одржање свога старог репертоара. И доиста му, да се код овог начела зауставимо, Француска Комедија много дугује. У њој је стари класични репертоар основ и темељ целог глумачког рада, он је скуп најблагодарнијих и најважнијих улога, он је прва и непрекидна студија глумачка, на њему се врше пробе талената, из њега се полажу глумачки испити, о њему се у школи глумачкој предаје итд. У њој је тај репертоар потпуно прешао у својину глумаца и зато се тако и одржао. А у нашем Позоришту? У нашем Позоришту, видели смо, наш репертоар је са свим испао из обичаја и глумци га се сећају тек кад се сете улога које су некада у путујућим друштвима играли. Старији глумци окренули су се страном репертоару а млађи се за старијима поводе. И, да не наводим многе примере у потврду тога, зар нисте видели ту тежњу у избору комада који старији глумци чине приликом својих јубилеја? Зар нисте видели да се ти глумци тада страном репертоару обраћају и у њему налазе улоге за прилике које су за њихов глумачки рад најважније? Кад је Г. Динуловић 1896 славио двадесетпетогодишњицу, изабрао је за ту прославу *Ракићикућу;* Г. Миљковић, у истој прилици, изабрао је 1897 *Краља Лира,* и најпосле, да поменемо све јубилеје за ове последње три сезоне, г-ђа Радуловићка, која је некад за своје прве улоге узимала српске комаде и „у једној од тих улога *(Шаран)* онако дивно показала свој позвани уметнички дар" како је зимус један њен стари колега рекао, имала је прилике да, у току времена и под утицајем новије струје, промени своје мишљење о српским комадима и окрене своје симпатије на другу страну, и изабрала је за прослављсвоје тридесетпетогодишњице један француски комад *(Дуила шуница).* А млађи и много млађи глумци? На коју се страну њихове симпатије окрећу, којем се репертоару они обраћају у приликама кад имају да нарочито покажу своје способности? Прегледајте све улоге које су у последње време игране за ангажман, на ћете видети. Хоћете ли да почнемо од године 1895? Ево. Г-ђа Павлица је за ту прилику изабрала *Чашу воде* и *Ловудовску сироткиу;* г-ђица М. Тодорићева изабрала је *Дебору;* Г. Руцовић, *Дон Цезара* и *Богат Мајдан;* Г. Мих. Петровић, *Крвну освету* и *Наше жене;* г-ђица Миљковићева, *Наше жене* и *Грађанску смрт;* г-ђица Брунети, *Мајчин благослов;* г. и г-ђа Илић, *Звонара Богородичине цркве* и *Драгог ујака,* и то је све и све сам стран комад. Нико од српских глумаца не узима српски комад, ни за јубилеј, ни за ангажман, ни за другу коју важнију прилику. За ово неколико година, једино је пре неколико дана Г. Б. Димитријевић, у сличној прилици, учинио изузетак у томе и као француски ђак изабрао је српски комад *(Скендербег).* Али он и не припада нашем глумачком телу, које се брижљиво чува да се не компромитује симпатијама за српски репертоар. Прошла су, види се,

она времена кад се у оваквим приликама избор чинио у Суботићевим комадима и кад је Јеленска играла за ангажман *Прехвалу,* или Тоша Јовановић *Милоша Обилића.*

Али, да оставимо то и наставимо говор о користима које национални репертоар глумцима доноси. Ми смо као прву корист у овом погледу навели то да ће глумци у том репертоару своје најбоље улоге наћи и да ће они тај репертоар добро играти. Додајмо само, и овим ћемо изићи на другу корист, да то неће бити увек. Биће ипак доста српских комада који ће бити лепо одиграни. Ви сте јамачно могли приметити, кад смо мало час истицали изврсну и врло добру игру наших глумаца у нашем репертоару, да смо ми говорили о комедијама само. Ако о трагедијама говоримо, нећемо, на жалост, имати прилике да то истакнемо и кажемо. Наша трагедија, као и страна, често је по игри већине глумаца, испод критике. *Јелисавета* је н. пр. гнусно одиграна зимус, и ми сад потпуно разумемо што публика не долази на комаде ове врсте. Наша трупа, укупно узевши, слаба је и недовољна да изводи трагедије. Игра у трагедији скоро је увек, код нас, лажна и конвенционална, дикција никаква,*) само спора ако хоћете, извођење сцена без склада и без рељефа. Што се дикције н. пр. тиче, да оставимо све друго, али није ретко чак ни то, и то код глумаца које публика високо цени, да се не разуме шта глумац говори и да, при многој сцени, смисао пропадне, садржина се изгуби и сваки могући интерес ишчезне. А што се тиче укупног извођења сцена, важне сцене често пропадну и изгубе значај а споредне добију важност јаке драмске ситуације чим се глумцу прохте да тражи ефекат онамо где комад то не дозвољава. Одиста, наши су трагичари много слабији од комичара. Колико је год комична трупа јака, толико је трагична слаба. Она је изузетно слаба данас, слабија него пре неколико година, све слабија свакога дана. За главне и највеће улоге у комаду нема глумца, ни глумице. Стање је у овом погледу жалосно и потребује лека неодложно. Што се старији упуштају и што опадају сваки дан, то још можда не би било тако жалосно, али је грех пустити да и ови млађи који толико воље а често и способности показују (они су н. пр. на последњим двема представама *Скендербега* играли боље од старијих); да и они, велим, пропадну доцније, угледајући се на старије и усвајајући било њихову игру, било вољу њихову за рад. Требало би бар млађу глумачку генерацију подићи, поклонити већу пажњу развијању њихових глумачких способности, тражити начина да се игра поправи и побољша, отворити школу глумачку можда, свакако наћи им учитеља. О! само да је Фијан остао и задобио потребну власт и утицај, ствари би данас друкчије стајале. Трагедија би била осигурана, и сад, и за доцније. Али је Фијан отеран, и трагедија, која само од глумаца може да позајми снаге да успе код наше публике, остала је да чека боље дане, можда и другу трупу.

И то вам је ето, да узгред и то кажемо, највећа сметња подизању националног репертоара. Ми смо видели колико је трагедија важна за национални репертоар, сад видимо колико за њу има услова у Позоришту. По глумачкој снази којом оно располаже, Позориште није у стању да трагедију подигне и одржи. Ако су неки српски комади ове врсте пропадали, или ако не буду могли успети код публике, кривица није до њих. Ова иста *Јелисавета* која досад није себи прокрчила пут и освојила пријем, учинила би то с бољим глумцима. Да је глумачка игра боља, интерес публике за ту драму био би живљи. Да се у *Смрти Стевана Дечанског* последњој сцени дâ рељеф који глумци треба да даду, та би сцена била од ванредног ефекта. Да за *Владислава* има глумца, насловна улога те драме била би једна од најблагодарнијих глумачких улога. И тако даље. — Одиста, ако је кривица управâ што се наш репертоар досад није одржао, кривица глумаца биће ако се он не буде могао одсад одржати.

Али, питате ви сад, где је та друга корист коју ће глумцима овај репертоар донети? Како може тај репертоар корисно утицати на глумце кад глумци тако штетно утичу на њ да чак његово одржање у питање доводе? Одиста, стање је тешко и никакав га репертоар не може поправити. Да се глумачка игра поправи, потребна су одиста друга средства, ова што смо сад навели, на пример, и друга слична. Ни национални, ни други који репертоар не може ништа учинити код глумаца који немају талента или воље. Али, ако се икад почне озбиљно и сложно радити на побољшању Позоришта у опште и глумачке трупе на по се, онда ће и репертоар бити у стању да допринесе томе. Репертоар срећен, правилно састављен, по могућности хомоген, пажен и чуван од стране управе и критике, може много да помогне поправци глумачке игре. Да би глумци добро играли известан драмски род, н. пр. трагедију, нужно је најпре да један комад тога рода добро одиграју; затим други, трећи итд. Нека се, најпре, један врло узан репертоар тога рода коректно игра, па га је после лако ширити и пуштати глумце и у друге сличне комаде. Кад, дакле, хоћете да навикнете глумце на коректну игру у трагедији, одаберите најпре неколико трагедија за ту циљ. А које ћете трагедије узети за то, српске или стране? Наравно, српске: лакше су, познатије, погодније. Дикција се даје пре научити на Јакшићу, него на рђавим преводима В. Ига. Српска је трагедија најпречи и најприроднији пут да глумци у комадима ове врсте науче добро играти. Српска трагедија, дакле, може тако исто корисно утицати на глумце као и комедија. У овој они имају најбољу игру, у оној најбоље услове за добру игру. То су користи националног репертоара у погледу на игру наших глумаца.

Трећа корист коју ће национални репертоар донети, осетиће се на позоришној критици. Ако се продужи с увођењем старијих дела и тиме побољша репертоар, побољшаће се и позоришна критика.

А користи од овога најпре ће Позориште осетити. Критика може најпре да помогне подизању Позоришта. Без ње, сви напори Позоришта у том погледу ризикују неуспех; са њом сваки покрет његов у том правцу добија потпору. Наше Позориште нарочито има разлога да ту потпору очекује. Стање његова репертоара, његове публике и његових глумаца, налаже му, видели смо, да учини један енергичан корак у напред, да измени прилике у којима се налази, да поправи све важније стране своје. И критика му може учинити пуно услуга у том погледу. Наравно, како данас ствари стоје, критика је немоћна да то учини. Критика је одавна престала бити у рукама сигурним и енергичним. Из тих руку она је прешла, и прелази сваки дан све више, у руке почетникâ, махом незаузимљивих, често неспремних, каткад неинтелигентних. Ако се, међу њима или иначе, и јави који разуман и озбиљан човек, он остане на критици два три месеца и ретко кад издржи целу једну сезону позоришну. Или, ако такав човек и издржи сезону, не издржи је на правој позоришној кроници. Стални критичар *Звезде,* да наведемо један зимушњи пример, давао је, у својим чланцима, поред осталога више критику целог Позоришта, критику саме установе него позоришну кронику у правом смислу речи и реферате о појединим представама. И, немојте ме рђаво разумети, критика установа је сасвим умесна и оправдана, ја немам ништа против ње, напротив ја сам први за критику те врсте, само ова о којој је реч, није могла учинити услуге Позоришту. И није их могла учинити не за то што је била непријатељска — „непријатељска" критика тако је исто корисна као и пријатељска, само ако је разумна — него што често није била тачна и није увек погађала куд треба. Али да оставимо то, наша је позоришна критика одиста слаба, немоћна, неорганизована и без ауторитета. Она често није ни по чем критика и обично се своди на један прост говор о глумцима, неозбиљан често, и заинтересован. Њој, у осталом, и сама штампа мало важности даје. У место да је сви наши листови држе и да јој пажљиво одаберу стална критичара, и одреде сталан дан излажења, они је често не траже, каткад и одбију. И Новинарско Удружење пушта да ствари тако иду и можда му и не пада на памет да штогод у том погледу предузме. И онда, наравно, долази то да критика врло рђаво стоји баш у тре-

*) Као изузетак ваља поменути Г. Б. Димитријевића који, као питомац париске школе, обраћа већу пажњу на дикцију и третира је, с довољним успехом, на начин који је у Француској Комедији усвојен.

нутку кад је Позоришту врло потребна, и Позориште се, наравно, има права на њу потужити.

Само, ако се Позориште има права на критику потужити, има и критика на њега. Је ли Позориште (да поставимо од прилике онакво питање каква је недавно у сличној прилици поставио Г. С. Новаковић говорећи, у једном смелом и тачном чланку, о односу *српске књиге* и српске публике) учинило са своје стране све што је нужно да критика буде као што треба? Јесу ли позоришне управе кадкад помишљале да и оне можда носе мало греха на својој души што је критика оваква? Или можда мислите да озбиљност позоришне кронике не зависи од репертоара позоришног? Зависи, те колико још. Управо, оно што је најважније за једног позоришног кроничара, то је сам репертоар. Озбиљан кроничар најпре о комаду говори и највише се за њега интересује. Ако Позориште, као што је до скора било, испуни свој репертоар све комадима без важности по позоришну критику и врло ретко и неприметно учини изузетак у томе, ретко ће се један озбиљан човек подухватити да води хронику стално, сваког месеца или сваке недеље. Позориште, дакле, мора имати бољи репертоар ако жели да има бољу критику. Оно мора да учини ту концесију критици, јер критика њему треба а не оно критици. Треба му нарочито данас кад има да подиже репертоар и кад му треба навићи своју публику да ова због комада а не због глумаца дође у Позориште. Ред је и иначе да Позориште услужи критику, јер је ова два пут старија од њега. Једном речју, што год Позориште даје бољи и озбиљнији репертоар, биће и критика боља и озбиљнија.

И не само то, него није све једно ни да ли ће Позориште давати страни или српски репертоар. Од српскога ће критика имати веће користи. Она добија у важности чим говори о српском комаду. Књижевне су прилике такве да је овај говор и важан и потребан. Наши су комади врло мало узимани у претрес и пуно старијих писаца чека да се о њима каже последња, можда и прва реч. Наша позоришна критика испустила их је из вида и оставила нас без тачна појма о њиховој вредности. И кад је најбоље стајала, кад је била у рукама С. Вуловића, Х. Давича и других, па није довољно пажње српским комадима поклањала. И зато је и дошла до тога да стоји ниже од књижевне критике. Ова бар прати сваку српску књигу, ако и не уме често; позоришна ни то не чини. Она је своју најглавнију дужност промашила и време је да сад бар погрешку поправи. И ето национални репертоар је ту да је на прави пут врати и да и ту услугу Позоришту учини.

Четврта и последња корист од националног репертоара, показаће се на будућој драми. Нек Позориште, држањем овог репертоара, ода достојно поштовање драмама наших старијих књижевника, па ће и данашњи књижевници развити јачи а можда и бољи рад на драмској области. И будућа драма може онда одскочити у вредности и значају, а то је свакако најпре интерес самога Позоришта. Истина будућа драма биће добра ако радници на њој буду добри, али и Позориште може, већом пажњом према националној драми, утицати да се живљи рад на драми изазове. А где је рад живљи, ту су услови да и бољи буде. Нека дакле Позориште више даје националну драму, па ће и бољу драму произвести. Нека је, уз то, и у истој цељи, и боље даје; нека и иначе утиче на развој драме, расписивањем стечаја и. пр. као што је и ове године почело; нека се и критика, са своје стране а уз припомоћ Позоришта, поправи и појача, па су услови за бољу драму ту и само на раднике треба чекати. А радници се већ јављају и Позориште изгледа да је у згодан тренутак почело да утиче на развој драме. Приповетка се одавна почела компромитовати и проповедачи се окрећу драми. Тако је Г. Ј. Веселиновић ушао у позориште са *Бидом*, Г. С. Матавуљ са *Завјетом*, Г. С. Ћоровић са *Крвним миром*, И. Вукићевић хтео са *Срећом и лудима* итд. да и не поменем Г. Г. М. Живковића, К. Петровића, С. Јефтића и друге који су такође из приповетке у драму прелазили. Чак је, можемо рећи, и Г. С. Сремац, и ако кроз туђе и невеште руке, ушао у Позориште са *Ивковом славом*. И надајмо се да ће и даље тако бити и да ће се и драма ускоро отети из руку глумачких и почетничких. Њој је то преко потребно и она одавна чека да је неко подигне бар на висину на којој остали књижевни радови стоје. И тек онда има да почне прави рад на свима врстама њеним; тек онда да се учине први напори да се трагедија освежи, комедија оплемени; модерна драма створи и права драмска уметност једанпут јави. Тек онда има, што рекао Г. Новаковић, да се нађе царски син те да девојку извуче испод корита.

И сад, да завршимо говор и сведемо све, то су ето користи које национални репертоар може донети. И све те користи иду непосредно у прилог Позоришту и односе се на све главне стране његова живота и рада. Сви битни интереси Позоришта добијају овим репертоаром, и сви главни састојци његови, сви елементи који позориште чине позориштем, траже да се он што пре уведе. Њиме ће се публика створити, њиме ће цео репертоар средити, њиме глумачка игра поправити, њиме критика издићи и будућа драма упутити, њиме ће, најпосле, и Позориште свој пут наћи и своме задатку одговорити. И додајте оно што смо пре доказивали, оно да ће и књижевност њиме добити, па ћете видети да су сви разлози за то да се тај репертоар унесе и утврди. И то је сасвим случајно испало да ми овај тако корисни репертоар само националним зовемо. Право његово име јесте *рационални репертоар*.

* * *

Али сад, на завршетку ових чланака који су до овог тренутка изгледали бескрајни, сетимо се да смо ми нашли и пуно тешкоћа да се овај репертоар изведе. Препоручујући овај репертоар са многих тачака гледишта и расматрајући његов однос према свима важним странама Позоришта, ми смо видели и у чему све те стране оскудевају. Ми смо угледали болесно стање у свему оном што треба да помогне остварењу народног репертоара и осетили смо да Позоришту треба много муке док ствар приведе у дело. И видели смо даље да је то што треба овом репертоару, у исто доба оно што треба и самом Позоришту а да је, на жалост, стање целога Позоришта болесно. И онда је подизање народног репертоара још теже јер је везано за подизање и побољшање целога Позоришта. Многе реформе, и тешке и споре, постају потребне у овом тренутку, и времена треба доста да се оне лепо изведу. И ја се сад сећам онога, о чем смо одмах у почетку говорили, онога како је један део штампе предусретао зимус управу позоришну кад је ова почела посао у овом правцу и гледам колико је права имао кад ју је нападао и тражио да се „избаце све личности које су сад у управи". И видим, најпре, да је Позориште зимус учинило у главном све што се у први мах могло учинити. И видим, после, да је Г. Јанковић и врло енергично и врло пажљиво изводно ствари и да с те стране штампа нема разлога да се брине за Позориште. И видим још да ни до одбора нема кривице и да и он даје пуне гарантије и за даље.... И онда налазим да штампа није имала право.

Павле Поповић.

ЗМАЈЕВА ПРОСЛАВА

Нигде се није видело као на Змајевој прослави шта је то народни песник. Никад једнодушније и искреније није се чуо глас тако општи и широк као поздрав српског народа о педесетогодишњици његова барда. И нико можда праведније није то заслужио од Змаја Јована Јовановића.

Змај је то заслужио као песник и као човек, као песник велики, као песник народни. Као песник и човек, јер је то обоје било у њему једно и нераздвојно, и то је можда, и несумњиво, што чини највећу величину његову: он је живео поезијом и певао живот; као песник прави, искрени, као песник велики, као песник народни, јер је он то највише био. Он се заслугом и славом својом никад није одвојио

од нас. Познавали смо, дружовали смо с добрим човеком Јованом Јовановићем; одрасли смо, волели смо, певали смо *Певанију* његову; али нико није знао *песника Змаја*. Његове песме нису нам никад изгледале *његове;* ми смо га увек присвајали с песмама његовим; Змај и Певанија били су *наши*. Змај нам се увек чинио као нешто потребно, службено, наше. У нашој памети ми смо навикли да гледамо на једног човека који је увек био поред нас, који се родио за нас, који је *морао* бити *Змај*. С њиме смо навикли на прве звуке, тепање, уљуљкивање; из његових уста добијали смо поздраве, опомену, хвалу, утеху; он нас је храбрио, он нас развеселио, разгњевио, насмејао, расплакао; с њиме смо тужили, радовали, надали, певали, љубили, лудовали, мрзели, светили. Његова велика, тако пуна, тако велика Певанија, нашим очима толико позната, толико фамилијарна, изгледала нам је нешто обично, свакидање, наше; ми нисмо знали *песника* Јовановића у њој, нити смо видели стихове њене. То су били наши стари и свакидањи записи, наши листићи; знане и заборављане али увек миле, наше успомене, наши проживљаји. И данас, на прослави тога човека, чудна и иста појава: хиљаде нас са свих страна и крајева, младих и старих, ученых и обичних, малих и великих као стари, ваљкадањи знанци, стајали смо ту сближени, здружени, изједначени, једнаки, и својим широким, шареним колом свили смо око тога човека живо лишће *Певаније* његове и наше. И тај мали, оседели старац, гледао је у нас дуго, дубоко, непрестано, и све боље познавао је сваког од нас, све више видео себе у нама, и ми нас у њему. Његов дубок, занесен поглед, поглед снова и сећања, гледао је око себе свој живот, пола века, *све своје*, своју *Певанију*. Сваки листић њен, сваки од нас, био је њему једнако драг и мио; ми смо сви то видели и осећали, и за то смо и ми били једнаки и међу собом и једнаки с њиме, пуни успомена у успоменама његовим, скромни у скромности његовој, срећни у срећи његовој, горди у слави његовој. И суза његова, суза радости и успомена, квасила је то лишће, будила је пола века, и одједном смо били сви ту, сви *његови*, чика Јовина дечица, веселе моме, Србадија, покајници фарисеји, борци и осветници, његова Видосава, његова Смиља, сви.... И у тој слици, полако, све више и више уздизао се над нама, све више и више *он;* и ми надахнути духом његовим, просвећени светлошћу његовом, подигнути величином његовом, стајали смо ту, пуни поштовања, пуни дивљења, и тада први пут *видесмо песника Змаја*.

Прослава је програмом била утврђена у три дана: 12, 13, 14 јуни. Већ у петак 11 јуна стизаху Змајеви гости са свих страна, а у суботу Загреб беше толико пун новога живота, да увече ни три најпространија локала не беху довољни за састанак гостију, који је Одбор одредио као прву тачку програма. Те вечери видело се већ колике ће размере прослава узети, колико Загреб није још видео већу ни сјајнију свечаност, и колико ће остати поносан славом да је прослава педесетогодишњице великог народног песника у њему извршена. Те вечери још нисмо смели веровати, и ако је већ било жалосних знакова, да ће Загреб и тога дана допустити да се и тако чиста, узвишена и општа народна слава помути оним прљавим и братоубилачким појавама, којима је на несрећу своју и свога завађеног народа, на жалост, до данас највише он био извор. Сутра дан по одслуженој служби и благодарењу у цркви, када се пошло згради *Хрватског Сокола* где је одређена главна свечаност, око Универзитета, Позоришта и околних зграда, десило се неколико дечурлијских уличних изгреда, чија је немила успомена оставила тешку и мрачну мржњу у овом светлом дану. Појава је била ружна, једна, одвећ једна. Колико се у њој осетило дубоког братског бола, најтужнија је слика у призору када неки старији и већ седи Србин Мухамеданац из групе Срба Босанаца и Херцеговаца скиде фес с главе, и окренут руљи, загушено, кроз њихове претње и грдњу, довикну гласом скоро плачним, пуним бола и прекора: *Живели браћа Хрвати!* — Ова је прилика свакако мало угодна да се на томе догађају данас дуже задржимо, поред и тога разуме се, што су његови узроци много дубљи и даљи но што би их под овим огорченим и тешким осећањем могли наћи, и но што би их можда мало праведно бацили све у грех једној страни; али ма ко у овоме крив био, ма ко у овоме носио грех необазривости, непажње, или самоволје, или шовинистичке заслепљености, носи грех велики, тежак, грех без опроштаја. Ако ни истински патриотизам, ни братски осећаји, ни достојанство једног просвећеног народа, ни поштовање гостољубља, ни чисто и искрено одушевљење велика и племенита осећања захвалности и признања целог једног народа своме геннју, ако и све то не би заслужило више пажње: — Змај, један једини заслужан је био ње; српско-хрватска слога толико бар дуговала је своме апостолу.

У сали „Х. Сокола“ свечаност је отворио председник Одбора г. Dr. Медаковић. Потом је изабрано изасланство које ће позвати Змаја на свечаност, пошто би примање поздрава, у његову стану поред толико хиљада посетилаца, било немогуће. За то време г. Андра Гавриловић прочитао је свој говор о Змају. Говор је на неколико места био прилично топал, и ако је штета што то није свуда једнако провучено. Томе је узрок и мало незгодна навика г. Гавриловићева у последње време, да се осећа обвезан да се што издашније и праведније одужује *дужином* и *дубином* расправе, а позната је ствар колико су ти начини врло неједнаке среће у разним рукама. По доласку Змајеву у салу настадоше бурне овације, и затим отпочеше поздрави слављенику. Међу првима беху: поздрав Одбора за Прославу и Срба Загрепчана од Dr. Медаковића, топли поздрави мађарске Академије и пештанског универзитета, које је на лепом српском језику, а затим и са неколико речи и на мађарском изговорио професор и академик г. Ажботи, поздрав академика г. Гиге Гершића, председника Матице Српске г. А. Хаџића, председника Срп. Књижевне Задруге г. Пере Ђорђевића, председника Срп. Новинарског Удружења г. Косте Таушановића, итд., поздрави Срба Босанаца и Херцеговаца, Омладине Српске, један од најпунијих и најлепших који тога дана стигоше — поздрав Београдске Великошколске Омладине итд. итд. Уз говоре ишли су многобројни лепи дарови, венци, почасне дипломе, слике гусле итд. Хрватске корпорације и личности честитали су писмима. На крају тих поздрава, који су разуме се сведени на најважније, устао је седи Старац, и у неколико топлих и потресених речи захвално свима, „браћи и деци“ својој. Потом се свечаност из *Сокола* пренела на банкет у Форстеровој Сали, који је почео у 3 сах., а трајао до саме вечери. На банкету пало је такође лепих говора. Слављенику наздравили су: Барон Живковић, г. Гершић, г. Ажботи, један Србин Мухамеданац, г-ђа Савка Суботићка, г. Љуба Живковић, г. Dr. Димовић и др., и по том је опет дошао дирљив отпоздрав и опроштај Песников, у коме је Старац Слављеник, са баченим погледом назад у своје пола века рада, у своје данашње седе власи, и ово весело вече, пуни скромности, пуни мирног и тихог задовољства мудраца, видео у њему онако дубоко, онако дирљиво, онако лепо речену *вечерњу светлост* свога живота. — У вече је била у *Соколу* велика народна забава; концерат на коме су певане и деклamоване песме Змајеве, и потом игранка. Излет на Плитвичка језера осујећен је ружним временом и — забраном владином.

Тако се свршила 13. јуна 1899 г. у Загребу прослава педесетогодишњице народног песника Змаја Јована Јовановића.

т.

Уз наше слике

Адолф Хејдук, чешки песник. — Халек, Неруда, Хејдук и Елишка Краснохорска најбољи су представници чешке поезије у седмом и осмом деценију овога столећа. Халека и Неруде нема више — отишли су онамо одакле нема повратка. Адолф Хејдук пре краткога времена ступио је у пенсију као школски саветник да из те светске повучености богати чешку књижевност својим заноситљивим песмама.

Хејдук је поглавито лиричар дотичући по кадшто само и епске жице. Придржавајући се народнога духа и карактера написао је више свезака лепе књижевности којих је потка увишено родољубље, због

чега Хејдуку и доликује име чешког народног песника. Почеци његова рада не беху оцењени како би требало; прошло је било доста времена докле му признаше име једнога од првих чешких песника.

Хејдук је рођен у Рихембургу године 1835. 19. јуна. Отац му је био посједник имања и механција. Адолф је реалку учио у Прагу где му професори беху: познати књижевник *Јосиф Ербен* (којега је збирка народних балада и кажа »Китице« постала чувена) и *Ј. Крејчи* доцније професора минералогије на чешкој техничкој школи. Техничку школу слушао је Хејдук у Прагу одлазећи марљиво и на универзитетска предавања из филозофије и историје уметности. Већ тада почео је писати и штампати своје песме у тада новоме часопису *»Образи живота«* што га уређиваше вредни Јан Неруда.

Год. 1859. штампао је Хејдук збирку својих песама од којих се нарочито брзо рашчуше његове *»Цигинске Мелодије«*. — После кратког времена као асистенат цртања у реалци, добије за професора реалке у Писеку (западна Чешка) где, скоро без изузетка, проведе свој век до данашњих дана певајући и путујући у слободном времену по красним пределима Шумаве који га увек одушевљаваху за песму.

Године 1854. као ђак а 1879. као слободан грађанин посетио је Словенску и Татре; год. 1862. и 1863. северну Италију, а 1884. године Крим. Сва ова путовања беху од утицаја на његов књижевни рад. — Као успомену на Словенску написао је песме *»Цимбале и гусле»*, на Италију *»Јужни звуци«*, а на Крим *»На таласима«*.

Осим многих песама у разним часописима у засебним свескима штампао је ове своје производе: *»Песме«* (год. 1859., 1864. и 1865.); *»Шумско цвеће«* (1873. и 1895.); *»Цимбале и гусле«* (1876.); *»Песма о боју код Кресенбруна«* (1877.); *»Мухамед II«* (1878.); *»Олдрих и Божена«* (1879. и 1883.); *»Дедово наслеђе«* (1879.); *»Дрвосеча«* (1880.); *»Испод Виткова Камена«* (1881.); *»Бјела«* (1882.); *»Гајдаш«* (1881.); *»За веру и слободу«* (1881. и 1883.); *»У заточишту«* (1883.); *»На таласима«* (1889.); *»Увехнуло лишће«* (1893.); *»Витезови«* (1894.) и још неколика засебна свеска.

У часописима штампани су му ови новији радови: *»Краљевски снови«*, *»Гајдашке песме«*, *»Птичји мотиви«*.

У рукопису има још пет књига лирских и три епско-лирских песама.

Из свега овога види се како је овај песник братскога нам народа производан. Штета је, ако се добро сећамо, што на српски језик није никако превођен. Није потребно помињати да би нам преводи његових песама добро дошли.

Критичари нарочито веома хвале његову последњу збирку песама *»Витезови«* у којој је описано неколико момената из живота чешких великаша. — Хејдук је познат и као преводилац. Нарочито је хваљен његов превод Баумбахова спева *»Златорог«* (садржај из живота словеначког).

Ј. Зд. Р.

По трновитој стази (сликао А. Стахјевич). Пут праведников — пут је мученикова. Не може сваки да прође кроз живот правом стазом, не може за то само што по њој не цвета цвеће и што на њој нема одмора. Право је задовољство тек на њезину свршетку — али њега огромна већина не може ни да сагледа.

Пољски сликар Стахјевич износи ово у својој слици, а Србин гледалац и нехотице сећа се пред њом Јакшићевих стихова:

»Две преда мном стазе стоје —
Једна с цвећем, друга с трњем;
Гвоздене су ноге моје,
Идем трњу да се врнем.

Ја уступам цвећа стазе
Којима је нога мека;
Нек по цвећу жене газе,
А трње је за човека!«

Сплет. Овај далматински град (у којему живи преко 18,000 становника) издваја од осталих градова у Далмацији својом, тако да речемо, двостраношћу. Поред свога античког примамљује он путнике и својим модерним дёлом. Инак, нарочити значај добија Сплет од Диоклецијанове Палате (види на слици низ високих кућа на обали) ове најзнатније архитектонске творевине у Далмацији. Величина ове грађевине (38,000 □ м.) толика је да је у њена 4 основна зида сметен цео стари град!

Сељанке из Крушева у Маћедонији. Читаоци су, можда, већ запазили да »Нова Искра« према могућности обраћа нарочиту пажњу на још неослобођене српске крајеве. Сметње, које се још вазда чине Србима путницима из Краљевине, узрок су што нема многобројнијег одлажења у такве српске крајеве. У таквој невољи слика је од помоћи.

Из Крушева у Маћедонији доносимо у овом броју слику која представља две српске сељанке у њиховој лепој ношњи. Нека би својом питомином и скромношћу још јаче придобиле за се симпати е своје слободне браће! —

Бембаша у Сарајеву (по фотографији). У јужноме дёлу Сарајева, где је река Миљацка још нерегулисана, Бембаша је, која је и у народној песми опевана. Она је још увек угодан циљ за шетње. Нарочито је у вољи нашим Мухамедовцима, који са оног малог тефтерића уз дубоке наргилске димове слушају Миљацкин жубор и преносе се мислима (како то само мухамедовци знају) у старо лепше доба, или сањају о будућности коју замишљају са свим друкчије од садашњости...

Главна улица у Шапцу (по фотогр. снимку г. Љ. Вуловића) — У данашњој слици износимо моментани снимак главне улице најживљега града у западној половини Краљевине Србије. Његова се живост опажа и на самој слици коју доносимо нарочито с тога што је аматерски рад. —

Манастир Света Недеља (по фотографији). У Битољској околини, која изобилује хришћанским задужбинама, находи се и манастир Св. Недеља. Манастир је овај, све до постанка бугарске егзархије, био у патријаршијским рукама. Тек тада српско становништво, жељно словенске службе, оцени се од патријаршије и пристаде уз егзархију чије смерове још не знађаше. А шта је од тога доба урадила бугарска егзархија са својим стадом у Маћедонији, познато је већ и туђинима а да и не говоримо о својој браћи која пристадоше уз њу. — Данас се то стање већ мења. Спорови српскога насеља са бугарском егзархијом у највећем су јеку. Ред већ стиже и на ову свету српску обитељ, која, надамо се, неће дуго чекати да се и у њој, место бугарскога, проговори народу његовим матерњим — леним српским језиком.

Мачји оркестар (сликао Ј. Адам). — Овако живо насликан оркестар пријатан је оку, али када би те разне висине и дубине његових гласова у истину слушали — сумњамо да би нам осмех играо на уснама!

Извор Комадине. На пруги Метковић—Сарајево а у близини станице Грабовац (78 км.) избија испод саме железничке пруге извор *Комадине* (познат и под именом *Прапорац*) и сурвава се с огромне висине у хучну Неретву. Појава је тако лепа да путник мора искрено зажалити што у њеној лепоти ужива тек неколико тренутака, па и то само онда кад му се пажња унапред спреми. —

Лотосов цвет (сликао Е. Енке). — Види превод Хајнеове песме на страни 230.

Крвоок друштво

Над Београдом спустило се благо мајско вече. По Калемегдану, Кнез Михајловој улици и Теразијама пуно света. Поред лепих, помодних тоалета наших госпођа и госпођица, види се још по који заостали фес и либаде, који, чини вам се, као да се чисто поткрадају кроз западњачки луксуз наших Београђанака. Ако сте човек осетљив, сентименталан, та вас појава непријатно текне: дође вам као жао те већ застареле ношње, тог већ бледог трага некадањег београдског друштва. И за мало кренете се мислима ка том старом, полунесталом друштву наших дедова и стара-мајки.

Међ' шетачима сретате доста познаника, тако рећи, сваки вам је други познат. По нека лепа девојачка појава задржи вам пажњу, и ви је пратите погледом. Чудно вас маштање почне обузимати. Учини вам се да у тој свежој девојачкој појави видите слику читавог пролећа, са свим лепотама његовим. Пред мислене вам очи ређају се најразличније слике, и у извесном моменту, кад се онај меланхолични тон, који осваја човека у свим његовим узвишенијим тренуцима, развије до кулминације своје, ви помислите: о, лепо девојче, које сад тако мирно и с пуно најлепших нада корачаш стазом живота свога, шта ли је теби суђено?! Шта ли је теби Усуд, тај тајанствени судија који нас све креће стазама које нам је он још при рођењу наменуо, — шта ли је теби он за живот доделио?! Теби се за сада још живот осмејкује, јер си још под окриљем и у топлом загрљају своје матере. Али ах! живот је наш тако пун разочарења, да се, ево ја, злослутица, већ бојим и страхујем за тебе. Ја ти то нећу ничим показати, нити сам рад да уклањам цвеће са твоје стазе, ал' и овако стран и непознат бојим се за тебе као за цветак какав, који, знам, чим се узбере мора да свене. Ти си нежна, узвишена, племенита, то ти се и у погледу, и на челу види, али на жалост, за такве као што си ти није царство ово. Па инак, ја ти желим свако добро, ја ти и срећу желим, ако до ње можеш да досниеш и захвалан сам ти на овим часовима пуним пријатног маштања.

У то, и оно прође мимо вас, и опет гомила, и опет гурање.

После ње поглед вам се задржи на каквој изнуреној старици. Наборано јој чело и образи, упале старачке очи и тужан поглед крену вас са свим супротним путем. Учини вам се, као да се са старом баком креће и хладни гроб, у који ће је спустити: »На њеном часовнику живота откуцавају последњи минути« мислите ви: »она свршава са животом, и од ње ће после остати само прашина. Живот, младост, бујност, жеља, срећа, несрећа и прашина!« шапућете ви, и осећате, како се на ту страшну антитезу: живота и прашине нешто буни у вама.

Из тих рефлексија трза вас кратки разговор мимопролазника: »Ово је жалосно доба у књижевности«, говори један великошколац, снажан младић, врло лепе главе, свом другу, — »видиш ли ти само какав је ово застој, какво је ово мртвило: нигде песме да се јави која би нас одушевила и понела ма каквом идеалу; нигде приче

која би, ма за месец дана, оставила трага у души читаочевој, а већ о драми, о литерарној критици и да не говоримо! А где су ти наши млађи људи што су били на страни и читали и видели више од нас?! Не чују се баш ко да их и нема. Ми би требали до сада од њих да имамо стотинама литерарних есеја, студија и чланака, а у ствари немамо ни један. Али нека; што ти трули нараштаји нису дали, даћемо ми«...

»Претерујеш, претерујеш, пријатељу«, одговара му друг. »Ето, да ли си на пример читао«...«

И даље нисте чули. И они су прошли мимо вас.

За мало се задржите на мислима снажног и симпатичног великошколца. И ако можда нисте његова мишљења, ипак онај тон и начин на који је ту своју мисао изрекао задобијају вас. У томе младићу видите још једну потврду онога правила: да је бујну и енергичну младост тешко задовољити, да њено срце и њена памет вазда вишему теже, видите како је силна она реч кад слази са младалачких, бујних усана.

Али и ту вас стигне разочарење: ви се сетите некадањих исто тако силних младића, који су тако много обећавали и погледате какви су данас, ношени бујицом свакидашњег живота: од пламена и ватре оне остао је пепео и згариште. И с болом у души запитате се: па шта се то учини с оном трајном енергијом и моралном и физичном, која у почетку овога века створи слободу у овој земљи?!

У томе међу шетачима поглед вам се задржи на једној, већ опште познатој поквареној госпођи из боље београдске куће. Удата је, има мужа, красна човека, има децу, али чак и све то није могло да обузда њену несрећну природу и угуши у њој ниске страсти. Место да јој деце краси збиља часне жене и срећне матере, око очију јој игра онај познати осмејак бескарактера, кроз који читате заборав људскога достојанства. Видите како се неко од људи обрне за њом, али како их већином познајете, и знате колико вреде, њихово вас понашање ни мало не чуди.

После неколико непријатних рефлексија о тој госпођи и њој сличним, поглед вам се поново разведри: пред вама је група девојака. На њима су пролетње хаљине разне боје, које се стапају у хармоничну целину. Очи су им светле, погледи су им бистри и са румених им и осмешљивих усана слази блага и милозвучна реч. Ход им је и кретање природно и неусиљено и због тога тако елегантно. И исто као оно кита цвећа, што вас мирисом својим крене часом у неку врсту пријатног заноса, исто вас тако и та група девојака појавом својом на непојмљив начин занесе и одушеви.

»О лепе девојке« шапућете гледајући их: »о ви красне Београђанке наше, које не знате за афектацију и извештаченост; којима још речи и мисли са срца иду, а осмех се креће као румен на ведром небу што се са зором креће, ма шта вам у животу било додељено, не заборављајте никада на свој велики, на свој свети позив. Будите оно што вам је и самом природом додељено. Будите онај источник патриотизма, побожности, светиње дома, чистоте, скромности и нежности, на којем ће напајати одушевљене груди своје младићи, ваши земљаци. А самим тим даћете, у историји ретко намученој отаџбини оно, оно, што се никаквим земаљским благом не може купити. Тиме ћете учинити, да са ведрих и чистих чела наше омладине засија онај узвишени мушки понос пред којим никаква нискост, подлост и бескарактерност, не сме ни лица свога да покаже....

И тако у тим мислима идете даље, и опет из гомиле по неко лице задржи вам пажњу. Око вас бруји гомила.

Над Београдом све се више спушта блага мајска ноћ, и ћарлија свеж лаки поветарац.

П.

КЊИЖЕВНОСТ

Критика

Источно питање у XVIII веку. Доба Пољске и Кајнарџиски уговор. Написао Алберт Сорел (прештампано из „Одјека“). Београд. Парна Радикална Штампарија. 1899.

У овој се студији француски историк Алберт Сорел бави руско-турским ратом од 1768—1774, који би окончан знаменитим Кучук-Кајнарџиским миром. Докле год пратимо историју тога рата од пре више него сто година, изгледа нам као да нисмо изашли из садашњости. Ми видимо где Русија већ тада тежи начинити Црно Море својим језером, а Балканско Полуострво очистити од Османлија; видимо где Аустрија већ тада удара основу оној политици која ће је, наших дана, одвести у Босну и Херцеговину; видимо, најзад, где Пруска већ тада посредује између Русије и Аустрије једним начином који нас опомиње на њену улогу за време Берлинског Конгреса. Односи између главних чинилаца у Источном Питању нису ни данас много друкчији него што беху у доба Катарине, Фридриха и Марије Терезије. Све што се касније дешавало само је понављање с другим глумцима, и на нешто широј позорници, оне политичке игре што се збила између 1768 и 1774, и ето зашто, у овој историјској скици Сореловој, на крају крајева опет налазимо слику нашег властитог времена.

Поред осталих разлога, XVIII век занимљив је и зато, што тада у систем европских држава ступају две нове силе које ће постепено променити карту нашег континента. Те су две силе: Пруска и Русија, — прва, једно марграфство које трудом и истрајношћу својих владалаца постаје прво држава, па онда велика сила; друга, једна држава тако рећи блокирана, с излазима на море затвореним, и од европског света тако одсечена да се рачуна као почетак Азије, и која, уз пркос томе, сленом снагом пробија себи пут како на Балтик тако и на Црно Море, у исто време кад се, присвајањем једног дела старе пољске државе, увлачи у срце Европе. Како су силе ранијег датума, мање више заинтересоване за одржање тадашњег територијалног стања, дочекале ова два незвана госта која су собом само преврат у међународним односима могла донети? Као што се толико пута у историји дешава, оне су, на своју несрећу, биле старим кавгама тако подељене да им је и против заједничких такмаца било тешко сложити се. Што је још горе, неке од њих нису се устручавале да се с овима ради тренутне добити у потаји погађају.

Француска и Енглеска, на којима је лежала одбрана западне цивилизације, биле су самом природом ствари упућене на удружен отпор бар наспрам Русије, која је тада још сматрана као држава варварског типа. Али ето где су те две силе од друге половине XVIII века отуђене једна од друге Седмогодишњим Ратом. Приморана да сву војну снагу штеди за нову борбу с Енглеском, Француска се ограничава да дипломатским интригама квари Русији посао у Пољској и на Истоку, докле опет Енглеска, из мржње на Француску, отказује сваку потпору Порти, која се у својој политици према Русији даје водити министрима Луја XV. Касније доћи ће Револуција, а нарочито Наполеон, и с овим борба на живот и на смрт између Енглеза и Француза. Управо свега један пут, за време Кримског Рата, та су се два народа видела у савезу противу Русије; али то је било само за тренутак, благодарећи једино двојици државника с тако широким погледима каки беху Наполеон III и лорд Палмерстон. Иначе правило је да Француска без Енглеске даје отпор Пруској, и да Енглеска исто тако без Француске даје Русији. Данас је ту Мисирско Питање, које ништа мање не спречава енглеско-француско зближење, него што оно друго питање о Алсас-Лорену спречава зближење француско-немачко. Та нам супротност у интересима западних сила и разјашњује нагле успехе Пруске и Русије, за које се може рећи да су тек прошлог века стале на снагу.

После Француске и Енглеске, Аустрија је прва требала да буде узнемирена појавом Русије због своје источне политике, као и појавом Пруске због својих немачких амбиција. Али Аустрија је навек водила једну политику у чијој је себичности имало нечег сићушног. Велике циљеве она редовно губи из вида, забављајући се око непосредног ћара. Никада се није то тако обелоданило као приликом руско-турског рата од 1768. Тај рат била је почела сама Турска, наговорена Француском, која је рачунала да тиме пресече руско мешање у пољске послове. Међу тим, Аустрија се од 1756 налазила у савезу с Француском, и ништа није било природније него да заједно с њоме помогне Турској скрхати руску моћ, од које се у Бечу у велико било почело зебсти. У место тога, Аустрија покушава да се иза леђи свог савезника, Француске, погоди с том Русијом противу које је ваљало да се бори. Она се не противи да ова начне Отоманску Царевину. Једино што захтева, то је да се њој да накнада сразмерна оном што би Русија од те царевине откинула. Ову накнаду она би се дала склонити да прими и у султановим земљама. Она допушта да јој чине, па и сама чини предлоге о деоби европске Турске. Наравно, да би спасла част, условљава да подела буде правична, т. ј. да већи комад не досадне Русима. На тај начин, Аустрија почиње бивати што је још и данас, — једна врста наметнутог ортака у свима руским предузећима на Балкану. Веће забљуде нема него њу држати за једног конзервативног чиниоца у источној политици. У рушењу Султанове државе она суделује заједно с Русијом, уносећи од своје стране у тај посао само више хипокризије. Ако се кад и опази уз Порту у каком њеном спору с Русијом, то је проста маневра, срачуњена на то да изнуди од ове последње веће уступке. Тако на пр. за време овог руско-турског рата о коме говоримо, Аустрија отвара у Цариграду преговоре о војном савезу, пушта Турску да почне с извршењем дужности које би њој такав један савез наметао, иде тако далеко да прима од ове повећу суму на рачун њихова још незакљученог савезништва, па онда, чим је тим демонстративним приближењем Турској принудила Русију да јој жртвује један део Пољске, она из небуха мења политику, и оставља Порту без заштите испред Катаринине војске.

Интересантно је да је овога пута Аустрија тражила за себе накнаду у Пољској, а не у Турској. Интересантно је већ и за то што се још тада Аустрија носила мишљу да заузме Босну и Херцеговину, можда и Београд. Али тај план није био извршен тада него после читавог века, благодарност за то дугујемо Фридриху Великом.

Фридрих је у својим дипломатским комбинацијама полазно од тог гледишта да би по његову државу био опасан како руско-аустријски рат, тако и руско-аустријски савез. У случају рата, Пруска не би могла остати неутрална, морала би се придружити којој било ратујућој страни, у Фридрихово време Русији, данас јамачно Аустрији. На што, међутим, њој да просипа драгоцену крв својих гренадира за рачун Бечког Двора, или за рачун Руског Самодршца? На што, нарочито, да то чини, кад по њу не може бити добро, па ма која страна да надјача. Једна Русија која би сатрла Аустрију била би јој исто тако опасна као и једна Аустрија која би њеном помоћу победила Русију. Али по Пруску не би било добро ни онда кад би те две силе расправиле све спорове између себе и везале се савезом. Од две ствари једна, или би тај савез био наперен на Пруску, или ако не би био на њу наперен, него на другог ког противника, онда би опет Пруска била лишена сваког учешћа у деоби његових земаља на коју би се Русија и Аустрија између себе сагласиле. Што су пруски интереси захтевали, то је споразум руско-аустријски с помоћу и преко Пруске, споразум врло трошан, који би био замењен отво-

реним непријатељством, чим би Пруска престала да служи као спона Русији и Аустрији. Свака њихова заједничка акција противу ње била би већ самим тим искључена што би цео њихов споразум о Прускоj висио. А ако би оне покушале да ортачки приграбе себи туђе земље, Пруска би била у праву да на рачун свог посредовања потражује и за себе део.

Улогу таког посредника између Русије и Аустрије играо је Кнез Бисмарк за све време Берлинског Конгреса. Али колико га је у тој улози претекао Фридрих Велики, који ју је, како изгледа, и измислио... Бисмарк се био задовољно да отклања све што би Русију и Аустрију могло довести до рата, и да ову последњу полако потискује све већма на Исток. Ну при томе он није гледао да извуче никаке непосредне користи за своју земљу. Што се тиче Фридриха, овај философ ни посредовати није хтео забадава. Кад би код Русије подупирао аустријске захтеве за накнадом, то је било поглавито за то, да би се створио један прецедент на основу кога би и Пруска могла са сличним захтевима изаћи. Могло се само питати, како да се задовољи Пруски Краљ? Русија је ратовала с Турском; за све што би од њених земаља заузела, Аустрији је било лако дати еквиваленат на оним странама Отоманске Царевине које су се њених граница дотицале; али Пруска није била у том срећном положају да ма и једну додирну тачку има с том злосрећном државом на чији су се рачун погађале Русија и Аустрија.

Ту се сада обелоданио практични гениј Фридриха Великог. Колико ће год доцније Бисмарк упућивати Аустрију у Босну и Херцеговину, толико ће јој Фридрих одвраћати пажњу од тих области, наравно посредним начином, упућујући је на другу страну, опет у једну словенску земљу, у анархијом разривену Пољску. Упоредо с тим, он је Русији саветовао да се ради одржања добрих односа са Аустријом одрече својих претензија на Влашку и Молдавску, али да се за то одречење и она накнади, разуме се опет на рачун Пољске. Кад се пак једном утврдило да се овог пута неће делити Турска већ Пољска, било је управо немогуће и замислити таку дебоу без Пруске, која је тој држави била један од првих комшија. Непосредни узрочник Пољске пропасти није нико други већ Фридрих. Он је на дебоу ове словенске земље навео Аустрију, којој је било прилично свеједно у ком ће правцу проширити границе, а принудио Русију, чија је права намера била да Пољску апсорбује, а не да је с другима подели.

Појединости ове интриге наћи ће се у Сореловој студији. Међу тим треба у појединости заћи, па да се може оценити колико је вештине Фридриху требало да спречи свако непосредно зближење Русије и Аустрије, а опет да не учини да се оне толико удале једна од друге да рат између њих постане неизбежан. Претити час Русији Аустријом, а час Аустрији Русијом, то одиста спада у елементарну дипломатију; ну, кад се помисли, да је ту игру Фридрих терао годинама, и да се ниједном, или готово ниједном, није дао у њој ухватити!... Тако систематски практикована дволичност постаје генијалном, и нама се разјашњује за што је Волтеров пријатељ остао тако занимљива фигура у историји да су се за њ интересовали и историци других народа а не само немачки, раније Карлајл, Лавис данас. Што се тиче Сорела, он нам нигде не даје портрет великог пруског краља; он чини нешто боље: он групише факте тако да нам се његова слика сама собом у машти саставља. И тај Фридрих кога видимо пошто смо Сорелову књигу прочитали, занимљив је колико каква личност из романа. Сам Бисмарк губи у упоређењу с њим. Овоме ће вечито сметати што као приватан човек није у истој мери интересантан, у којој је као државник велики. Као приватан човек, то је био прост пруски јункер, ништа више; немогуће је бити тешње везан за једну народност, и у тој народности за једну класу него што је то био ујединилац Немачке. С друге стране опет, од свога времена он је био сасвим одвојен. Врло је мало струја у суврменом животу којима он није покушао да противстане. Од првог дана, он је изгледао једна личност немодерна, средњевековна, феудална. Фридрих, на против, био је врло рђав Прус, он је имао космополитски дух у том степену да му је милије било говорити француски него његов матерњи језик. Предрасуда свога положаја такође је био слободан; доказ већ то што је поред владалачке славе тражио и књижевничку. Са својим временом, пак, никада није губио везу. Он је имао за свима његовим модама, — волео музику и француску књижевност, покушавао да буде bel esprit, кокетовао с философском странком, и у својој унутрашњој управи руководио се често оним филантропским назорима који су тада били тако цењени. Обратно Бисмарку, који се никада неће поминьати као типски државник XIX века, Фридрих важи једнако још као владалац који цео XVIII век представља. Да ли тим разлозима треба објашњавати што Фридрих крај свих својих неморалних поступака остаје ипак симпатичан, док опет Бисмарк крај свих својих великих дела остаје антипатичан?

Слободан Јовановић.

A. G. Matoš: Jverje, skice i sličice. Izdanje Pahera i Kisića.

У овој књизи има шест које скица које сличица, и нека нам је допуштено да о њима говоримо као о целини, да о свима заједно и свима од једанпут дамо свој суд.

Код г. Матоша опажа се јака уобразиља, види се да је много читао, да је чак запамтио и многе енглеске речи којима се данас служе француски писци, да уме најзад и да узме згодан предмет, — али то је све што се има похвалити, у колико се може похвалити све то. — Иначе, оно што је читао, оне идеје које је налазио по разним делима није, тако рећи, преварио, оне нису срасле с њим, нису му се урекле у душу. Он нема онога самоуверења и убеђења у њих, оне нису систематисане — све је разбацано, растурено ту и тамо као искрице у помрчини те нам с тога јако падају у очи, потсећају нас одмах на нешто што смо и сами читали, што је и нама запело за око, остало и у нашој памети...

Сем тога има још нешто што утиче на нас непријатно. Писац је врло невешт и стилу и језику. Он употребљује погрешно чак и речи, а о фигурама и другим особинама стила већ и да не говоримо. То чак није потребно ни доказивати, довољно је прочитати ма коју скицу или сличицу. — А шта да кажемо за психолошку обраду!.. Узмимо његово ремек-дело, његову што'но кажу последњу реч, узмимо Миша. Зар није онака психолошка обрада неприродна, претерана, болесна (да се послужимо његовим изразом)... Узмимо ради примера одељак који је требало да буде врхунац познавања психологије.

Милиновић је чуо да му се љубазница удавила, и не може да се отргне од тога, мисли само на то. Те га мисли море и он, под њиховим утицајем, сваки час скаче из кревета и записује по нешто у дневник. На ђавола уплео се ту и миш те му и он стаје на муку и не да му спавати. Али цитирајмо:

»Стао тонути у сан, кад ли га трже шушкарење — најприје испод кревета, па у сламњачи. Удари свом снагом шаком под кревет, на огули на некаком ћошку прсте на зглобовима. Побјесни па бубне под кревет с орманчета букару, чашу и свјећњак. Миш прогребе преко патоса и стане као да инат бјесомучно играти на мјесечини према прозору, лупкајући црним тијелцем по зиду. Милиновић рикне (баш тако!), устане и зајурише под пенџер чашом, мастилом, књигом, леђеном и огромном лампом«. — Да ли се под овим кубетом небеским овако што дешава!... Ми сумњамо, а тешко да и сам писац верује.

Па тек како је досетљив тај Милиновић. Лепо ти он, да досади мишу, удеси некако масан конац преко револверских усга, уживајући још у напред како ће лакоми миш да страда кад га прегризе. Јес', ама ко другом јаму копа, сам у њу нада. Тако је рекао још народ (во времја кад се и његова јела), па тако се и здеси. Миш до душе погибе, ама кобно зрно просвира и Милиновићу мозак. Зар то не личи на нешто!. .

Па још додајмо и неколико других »духовитих« стварчица, на пример кад Милиновић пише својој драгани како »ради нешто на њемачком«, јер кад би радио нешто на рацком »жељу Ркаћима разумно би ме само Љубомир Недић и још двојица тројица (који ли су ти срећни!)«. Или оно још духовитије (опет Милиновић): »Наћи ћу друга, па ма био од најдосадније сорте, т.ј. Србин или Хрват.« Па тек оне пусте кабалистичке речи... Кажемо ми да је много читао!

Да завршимо. Видели смо одлике овога најбољега ивера, и по њему можете судити о осталом иверју. Ми пак са своје стране можемо препоручити само Pahera i Kisića. ***К.***

УМЕТНОСТ

Најновије слике Паје Јовановића.

Основа свакој правој уметности је темељито изучавање природе. О томе нам најбоље сведоче велике и славне епохе у историји уметности, сведочи нам Јелада, Стара Италија и стара Холандија. Да су претече песницима уметницима — натуралисте, а идејалистима — карактеристичари, о томе нам дају најбољи доказ модерни француски и белгијски сликари. У Француској и у Белгији ухватио је натурализам врло јака корена. А како је красним плодом уродио натурализам у француској уметности, најбоље нам сведоче мајстори из чувене fontainebleau-шке школе, сведочи нам Millet Rousseau, Covot, Daubigny и Diaz, све сами сликари, који су веровали у Бога и сликара Ruysdael'a али који су покрај свега тога врло марљиво превртали књигу природе.

Испрва су натуралисте само копирали и преписивали чисту природу, т. ј. сликали су оно што виде, и онако како виде, сасвим непосредно, добро или рђаво, без икаквих одузетака, без икаква тумачења или поленшавања. Али исте натуралисте који су испрва само копирали природу, који су само констатовали појаве у природи, почели су у новије доба приказивати природу онако, како се она огледа у њиховој души. Најчувенији представници натуралистичке школе теже за тим, да све оно што им се у природи чини ружно, ниско, обично и просто, у својој слици заодену песничком одећом, да у ону грубу и сирову материју улију нешто од свога духа, да је оживотворе.

Зато, што је натурализам до данас толике услуге учинио уметности — како сликарству и вајарству, тако исто и појезији, не бих желео, да тај уметнички правац потисне правац новоромантичара и идејалиста, тих песника сликара, врло нежних осећања, који нам у својим мистичним и јединственим радовима износе тајанствени сјај неких непознатих светова, или који нас на крилима своје нежне фантазије преносе у стари свет Giotta и Botticelli-a.

Обичан натурализам, који сасвим непосредно и јасно делује на човечије око, много је здравији и драгоценији за нашу уметност, него ли оно идеалисање и потенцирање чисте природе — које је допуштено само великим генијима, јер су само они кадри свету своје фантазије дати чисте и јасних облика; допуштено је Arnold-y Boecklin-y, у романтичком тумачењу грчких и римских старина и у елементарној природној појезији; допуштено је Puivis de Chavanes-y, у сањаријама о неком свету, где влада божанствени мир и где се људи одају само племенитом послу; допуштено је Cazin-y, у љупким фантазијама из старог завета. То су све силни власници у уметничком царству, то су душевни дивови, чија открића веселе наш дух и наша чула.

Ти уметници стоје на усамљеној висини. Њихова је уметност аристократска уметност! Она неће никада ни постати општом народном уметношћу. Општом народном уметношћу постаће само она уметност, која неће да зна ни за какве уметничке проблеме, за које се боре најмодернији светски сликари. Уметност енглеских »Прерафаелита«, француских »Новоромантичара« и немачких »Идејалиста« и »Мистичара« није за обичан народ, него као што Немци врло добро кажу: »für die oberen zehn Tausende«.

Али, поврај тог идејалистичког и новоромантичког правца, постоји у сликарству још један уметнички правац, који се данас још не да карактерисати једним именом. То је наивна уметност, која је остала у контакту са старом уметничком традицијом и која је од модерне сликарске школе примила само оно, што јој се чини да ће бити добро и корисно по њу.

Неизмерно много баналнога створили су ти, мање више конзервативни, уметници, али међ њима има и врло добрих еклектичара, и приличан број уметника јаких и свежих осећаја, силне стваралачке снаге и оригиналности. Међ такве уметнике спада и наш врло даровити сликар Павле Јовановић. Можда сам и погрешно, што сам г. Јовановића ставио у ред тих сликара, јер прави уметник не држи се никаква уметничког правца, до ли своје природе, а г. Јовановић је заиста прави уметник и јаки таленат, који је све особе на својим сликама створио живом снагом и реалном непосредношћу. Он не тражи славе у генијалним замислима, које би биле врло површно изведене, него у мањим сликама које изводи највећом тачношћу и најозбиљнијом студијом.

Душом и телом он је Србин, српски осећа и у његовим радовима изражен је тај српски карактер. Оне слике из црногорског живота могао је насликати само прави Србин сликар. У свима тим радовима огледа се неко интимно опажање природе, огледа се нека истинитост. Те све дубоке и срдачне слике изведене су не само кичицом, него и његовом рођеном душом.

Па и у својој новијој слици »Сеоба Срба« остао је г. Јовановић прави Србин. За ту слику не само да је узео прави српски мотив, него се у њојзи врло добро огледају и његови српски осећаји.

Пре но што пређем на Јовановића историјску слику, хоћу у напред да споменем, да светски модерни уметнички критичари и сликари не цене много историјско сликарство, с тога врло ретко и изводе историјске слике. Но ја држим, да то мишљење није најправеднје, јер она уметност, чији је представник био Рафаел и Микеланђело, не треба ни најмање да се стиди свога порекла. Па зашто не би ми у историјским сликама ове овечили дела својих јунака из давне и далеке прошлости? Зашто не би овековечили дела оних јунака који основаше српску државу, који толико пута бранише српско царство од турских нападања, који на коцу испушташе своју мученичку душу, само да се не одреку српског имена. Тој врсти слика треба да обрате пажњу сви наши и старији и млађи сликари, али од истих сликара и потражујемо, не само да владају изврсном техником, не само да су врло добри цртачи и композитори, него од њих потражујемо и повећу своту општег знања, потражујемо, да се свим срцем и душом одаду оној ствари, ономе задатку који су сами себи истакли.

Али то су врло огромни захтеви, и многе историјске слике како млађих, тако исто и старијих светских сликара, не одговарају ни најмање тим захтевима. Започнимо само са немачким историјским сликарима Cornelius-ом и Kaulbach-ом. На историјским сликама тих уметника опажа се нека неистинитост у садржини и у спољашњим појавама. Историјски сликар Piloty и његови ученици били су праве реалисте у сликању спољашњих појава. Он је сликао изводе из науке о костимима, веселе, шарене и пријатне за гледање, као каква лепа уметничка редута. Али особе у оном историјском оделу нису били прави и природни људи од меса и костију, од крви и живаца, него обичне позоришне лутке, чија судбина треба гледаоца да ражали и чије шаренило одела треба човека да развесили. Један немачки уметнички критичар рекао је, да Piloty — der Maler der Unglücksfälle in Reiterstiefeln — спада међу оне уметнике: »denen der Samtrock Sache der Überzeugung ist. Führte ihn der Drang einmal über das costümliche Interesse hinaus, so wurden seine Helden im Ausdruck übertrieben und pathetisch.«

Као што видите, све Piloty-јеве слике изведене су само разумом а не и срцем, и његове радове обично врло ће човек тешко разумети. Да би их и обични људи могли разумети, требао је уметник испод сваке слике ставити и тумачење дотичног историјског догађаја. Зато ја од сваке историјске слике потражујем прво: да је може и обичан човек већ на први поглед разумети, али не само разумети, него да може иста слика у гледаоцу побудити она осећања која је уметник осећао стварајући дотичан род; друго: ако је садржина дотичне историјске слике гледаоцу непозната, тада она треба својим сликарским штимунгом, својом чисто човечанском садржином самог догађаја, да привуче на се пажњу гледаочеву. Карактер ландшафта, који се налази на дотичној слици, мора потпуно хармонирати са карактером дотичних људи који су приказани на слици, дакле после садржине самих слика, прво долази сликарско-декоративни утицај, за тим људи у историјском оделу, и на послетку — историјски костими.

Да видимо сада, да ли свим тим захтевима одговара и Јовановића историјска слика »Сеоба Срба«.

Ја држим, да неће бити ни једног и мало образованог Србина, који неће већ на први поглед разумети ту слику. Човек мора управо да се диви г. Јовановићу, како му је пошло за руком да целој сцени да обележје историјске истине, а оним особама — карактер оне земље у којој су се родили.

Мислим, да нећу ни најмање погрешити, ако устврдим, да Јовановића »Сеоба Срба« није резултат академских покушаја, него да је она произашла из народне свести и народних потреба, и да ће за мало времена постати општим добром целог српског народа.

Од слике, која нам приказује седа патријарха где са неколике стотине хиљада људи сели патријаршију српску у нову домовину, од исте смемо потраживати, да ће на њој седи патријах бити главна особа. И ако је уметник врло добро карактерисао све поједине особе у пратњи патријарховој, опет је зато сву своју пажњу обратио на карактерисање самог патријарха. Међу врло занимљиве личности на истој слици спада и онај српски ајдук, мрка погледа, са пушком на рамену, заогрнут топлом опанцијом. Његова физиогономија у толико је драгоценија, што није једина на слици, која својом оригиналношћу присиљава гледаоца да и на њу обрати своју пажњу.

И све остале особе приказане су као прави и природни људи, а не као дрвене лутке обучене у историјско одело. Сви покрети тих људи врло су природно представљени, без обзира на неку љупкост и елегантност. У држању њихова тела нема никакве позе нити фразе. Човек чисто осећа, да код тих особа уметник није полагао главну пажњу на њихово одело, него на израз њихова лица — на њихову душу, дакле, место костима превлађује на слици психички елеменат.

Слика је пуна живота, пуна топлине, пуна штимунга и слободна је од сваке слатке нежности, слатке романтике и нацифраности. На слици има доста светла. У боји је врло угодна и примамљива и доста нежна у тоновима.

Цела група нема на себи ништа скицираног нити недовршеног него је све — знатно и незнатно — изведено са истом савесном марљивошћу, али сви ти детаљи покоравају се јединственој и мирној величини целе слике. Место претераних неприродних и врло снажних покрета, опажају се само блага и лака кретања, опажа се нека љупка мирноћа, али и покрај те мирноће опет је деловање целе слике силно и снажно.*)

*

Да пређем на другу слику г. Јовановића: на лепу слику коњика Бошка Југовића. И та је слика сасвим оригинално изведена. За њу не могу рећи, да је имитација каквог старијег уметничког дела, и ако се на њојзи налази доста хармонично лепих тонова који ме сећају врло лепих Reiterbldniss-a Rubens-a, Velazquez-a, Van Dyk-a и Henri Regnault-a.

Уметник је врло природно и живо приказао заигравање Бошкова Зеленка. Само Бошко је на слици пун живота, врло пластичан и снажан. У држању његова тела не опажа се никаква поза нити тврдоћа, у опште, тај ми се Reiterbldniss допада, како ради његове тачне израде, тако исто ради лепоте у боји. У главама осталих војника г. Јовановић је врло добро изразио војнички тип и то прави српски тип, али тај тип није прешао у шаблону, него се уметник трудио да на лицу оних војника покаже богату промену у особинама.

Морам још приметити, да на мене та слика није учинила обичан и незнатан утисак, као што на човека утичу слабије и незнатније жанр-слике, него на њојзи има нешто монументалног, има нешто што вас до неког извесног степена заноси и загрева. Уметнику је особито пошло за руком, да нам, у оној малој групи српских војника оличи храбру војску српског Кнеза Лазара.

Са неком особитом срећом посветио се г. Јовановић и култусу лепота – посветио се приказивању голог женског тела. Но тим својим мотивима није по старом академском маниру дао имена старо-грчких и римских богиња. Она разноврсна митолошка имена служила су свим — старијим и млађим уметницима — као средство, да поред укусне композиције развију своју снагу у слагању боја. Hans Makart у млогим својим митолошким сликама тежио је оној истој мети, али где нам тај фантастичан Аустријанац приказује силне драži веселог живота готово једног света, задивљује нас г. Јовановић својим врло укусно изведеним појединим особама.

И ако је уметник у тим сликама дошао већ до крајњих граница невиности, опет се њему не може ни најмање пребацити, да је са тим сликама хтео да служи чулним пожудама данашњег доста изопаченог друштва.

У Atelier-у г. Јовановића видео сам два акта и оба су још недовршена, али на оба се познаје, да их је извела рука правог уметника. Особито ми се допао онај акт на коме је приказао женску која гледајући се у огледало сама се диви лепоти свога лица и дражима свога тела. И заиста то је драгесна жена, право бисерно зрнце. Изврсна је у моделирању самог тела. Чисто опажамо, како испод оне нежне кожице струји лако раздражљива крв и чујемо топли откуцај свежа живота. Кад се налазимо пред том сликом, рекао бих, као да стојимо у јесени чаролија једне врло елегантне појаве.

Ко познаје досадашње радове г. Јовановића, тај ће у њему више ценити виртуозна сликара и изврсна цртача, него ли права песника врло дубоких осећаја. У последњим својим радовима показао се г. Јовановић као прави песник: »der die Klänge seiner Seele in die Sprache der Farbe übersetzt.«

Треба човек само да види његове ландшафт-слике: »Вербу«, »Косаче« и »Вршачку пијацу«, па ће се уверити о истинитости мојих речи. Са тим радовима уметник се врло приближио модерној plein-air сликарској школи и показао се вештак у приказивању штимунга. У тим сликама знао је да прикаже особиту појезију чисте

*) О његовој најновијој историјској слици »*Бој у теутобуршкој шуми*« писао је проф. г. Ст. Тодоровић у 6. броју овога листа.

Ур.

природе. Преко тих ландшафт-слика почива нека појетска драж, неки сањалачки осећаји и неки угодан мир. Особити су ми се свидели Јовановићева »Косачи.« Људи који обарају злаћено класје на веселој ливади, обасјаној пуним и топлим сунцем. На тој ландшафт-слици опажа се ваздух, опажа се нека сребрнаста светлост, опажа се појезија у боји, опажа се нека финоћа у посматрању, а нема ни помена о каквој тежњи за дирљивим моментима и слатком сентименталношћу.

*

Да завршим.

Колико ја познајем слике г. Јовановића, морам признати, да се он млого разликује од оних сликара, који су само зато постали чувени уметници, што су у својим радовима имитирали час Рубенса, час Мурила, час Тицијана, или ма којег другог сликара-великана. И г. Јовановић је посигурно млого учио од старих и нових мајстора; он је морао учити, али пошто је савладао, пошто је у себи прекувао све те туђе елементе, тада је истом од обична ученика постао прави мајстор. Данас г. Јовановић није више обичан имитатор, него његов штил има сасвим особити и јединствени знак!

Који од уметничких дела тражи истину, озбиљност и снагу, који од уметничких дела тражи да га развеселе, да га занесу и одушеве, тај ће увек тежити за делима нашег сликара г. Јовановића, и не ће ни најмање сумњати, би ли га ставио у ред најдаровитијих словенских сликара.

Беч, новембра 1897

Павле Лагарић.

РАЗНО

Вођ кроз Далмацију. Бечка књижара Алфреда Хелдера штампала је књигу Рајнхарда Е. Петермана: Führer durch Dalmatien. У књизи је 165 илустрација, највише од Лудвика Ханса. Ову је књигу поручило друштво за ширење привредних интереса Краљевине Далмације које је под заштитом надвојводе Франье Фердинанда од Есте а под председништвом чешкога великаша Јована Хараха. — Књига је штампана на великој 8⁰ и има 602 стране текста, уз који је додат и српско-хрватско италијански речник.

*

О српској флори. Г. Луjо Адамовић, професор у гимназији Краља Александра I, оштампао је у Лајпцигу из Енглерових »Botan. Jahrbüchern« (XXVII Bd, 3 Heft) и посветио успомени Др. Ј. Панчића и Др. С. Петровића своју студију из биљне географије: »Die mediterranen Elemente der serbischen Flora«. Књига је на 8⁰, а стране су јој обележене бројевима 351—389. —

Исти писац оштампао је у Каселу из журнала »Botanisches Centralblatt« (Bd, LXXVIII, 1899.) и другу своју ботаничку студију: »Neue Beiträge zur Flora von Serbien« (8⁰, стр. 8.) — Цене нису означене.

Оба ова рада препоручујемо пажњи наших ботаничара.

*

Питања за прикупљање музичких обичаја у Срба. Под овим насловом оштампала су г. г. Божидар Јоксимовић, наставник певања и музике у учит. школи у Алексинцу, и Владимир Р. Ђорђевић, наставник певања и музике у учит. школи у Јагодини, низ питања из 6. свеске »Карапића« о певању (168), свирању (104) и игрању (109) код Срба. — Рок за прикупљање грађе и пошиљање остављен је до 1. јануара 1900. године. Рукописе ваља слати или именованој господи или уредништву листа »Карапић« (Алексинац). Ко би год био вољан да на стављена питања даје и одговоре, а случајно није ова »Питања« добио, нека се изволи обрати писцима.

Овакав посао не би требало да остане само на почетку, те за то и ми обраћамо пажњу својих читалаца на овај покушај који би ваљало искрено помоћи. –

*

Рад Матице Хрватске за 1898. годину. Ових ће се дана напунити 25 година од како Матица Хрватска (пређе Илирска) подиже и шири књигу хрватску. Тисућама примерака разних књига растурила је она до сада кроз народ, а своју је главницу умножила са 200,000 фоината. — Матица је имала у прошлој години 11,008 чланова (још један доказ за наш немар према Српској Књижевној Задрузи). Матица је за последњу годину имала 42,413 фор. редовних прихода; на књиге је потрошено 31,155 фор. Матица располаже неколиким фондовима у вредности око 49,000 фоината. — Пре 22 године основни капитал Матичин био је 32,640 фор., а данас, са домом, око 240,000 фоината.

ЧИТУЉА

† **Барон Франо пл. Геталди — Гондола, дубровачки начелник.** — 20. јуна о. г. испустио је своју родољубну српску душу последњи огранак прослављене породице Гундулића. Овај властелин дубровачки, витез малтеског реда, витез железне круне, командир ордена Франье Јосифа, рођен је 23. јула 1833. год. у Дубровнику. По свршеном школовању свом провео је цео век у свом родном граду којему је био најугледнији грађанин. Вршећи за свога живота разне и тешке дужности, није ни једном под њима клонуо, имајући стално пред очима напредак и срећу Атине српске, поносноra Дубровника. Одушевљавајући се великом прошлошћу дубровачком, радио је неуморно и за такву будућност, те је и доживио да види многе плодове тога свог преданог и неуморног пословања. — Бивао је четње пута посланником у Далматинском Сабору, а пуних је девет година са пуно части заузимао место градскога начелника. Његова је нарочита заслуга што се под његовом управом Дубровник тргнуо из мртвила и пошао трагом других јевропских напредних градова.

Према договору дубровачких племића, који беше почетком овога века, не хтеде се женити, те собом истражи Гундулиће, славну породицу великих песника, књижевника и државника српских. Дубровник је у њему изгубио свог првог грађанина, а Српство једног од најодличнијих синова.

Буђење српске свести, оснивање и напредовање српске странке у Дубровнику тесно су везани за његово име. Али напредак и углед српски сметаше противницима те се бацаху лажама на његово поштено и неукаљано име. Пред саму смрт опрните га и као велеиздајника! Неодређено држање власти реши га те даде оставку на начелничко звање; али не могаде дочекати дана пуне сатисфакције, јер му препуче срце које је већ и дотле доста трпело.

Нека је вечан помен његову светлом имену у српском народу!

БИБЛИОГРАФИЈА

КЊИГЕ

1. Сећајте се, дјецо, пете заповиједи. Бр. 1. — 1899. Српска штампарија у Загребу. 16⁰, стр. 16. — Цијена 2 новчића. Може се добити код Јов. Петровића, свештеника професора у Загребу.

2. Наше основне школе, од Б. Т. Недића. Оштампано из »Трговинског Гласника«. Београд. Штампарија Д. Димитријевића, 1899. 8⁰, стр. 29. Цена?

3. Увод у најважнија правила за живот земљорадника. Једно предавање за своје ученике и за потребе народа. Саставио Милан Т. Грковић, професор винодељско-воћарске школе у Букову. — Сопствено издање. — Београд. Нова трговина штампарија, пређе Н. К. Танасковића, 1899. — 8⁰, стр. 39. Цена 0,50 оин.

4. Извештај о Гимназији Краља Александра I за школску 1898.—99. годину. — Београд, штампано у Држ. штамп. Краљ. Србије, 1899. 8⁰ — стр. 90.

5. Извештај о раду и ученичком напретку у школској 1898.–9 години. — Гимназија Вука Стеф. Караџића. — Београд. Штамп. у држ. штамп. Краљ. Србије, 1899. — 8⁰, стр. 73.

6. Статистика штете од града у Краљевини Србији за период од 1889. до 1895. године. Statistique des ravages causés par la grêle dans le royaume de Serbie pendant la periode de 1889. à 1895. — Издање Министарства Народне Привреде. Београд. У Држ. штамп. Краљевине Србије, 1899. — 4⁰, стр. 120 (са три картограма и једним диаграмом). Цена 4 динара.

7. Позоришни годишњак. Сезона 1898.–99. год. Издање Краљевско-Српског Народног Позоришта. У Београду; штампано у Држ. Штампарији Краљевине Србије, 1899. — 8⁰, стр. 22. — Цена?

8. Бугарска пропаганда у Маћедонији и Маћедонско питање. Написао Н. Д. С руског превео П. Ш. (Није означена ни штампарија ни цена). — 8⁰, стр. 28.

9. Педагогика. Изложио Љуб. М. Протић. Крагујевац, штампарија Андре Јовановића, 1899. — 8⁰, стр. 109. Цена 1 динар.

10. Uskrsnuće. Roman grofa Lava Nikolajevića Tolstoja. S ruskoga preveo Milan pl. Marković. Svezak 6. — Zagreb, nakladom kr. sveuč. knjižare Fr. Suppana, 1899. — 8⁰, стр. 201—232. Cijena 30 nč.

НАПОМЕНА

Молимо све своје претплатнике који нам дугују претплату за прво полгође, да нам исту што пре изволе послати, како не би били принуђени да им обуставимо лист.

»НОВА ИСКРА« излази 1. и 16. у месецу. — Цена: на год. 16, по год. 8, четврт год 4 дин.; ван Србије год. 10 фор. или 20 дин. у злату. — Претплата и све што се тиче администрације шаље се Р. Ј. Одавићу, Сремска улица бр. 10.

Власник и уредник Р. Ј. Одавић Државна штампарија Краљевине Србије

15. И 16. БРОЈ — БЕОГРАД 1. и 16. АВГУСТА 1899. ГОДИНЕ — ГОДИНА I.

У ЗАТИШЈУ

— МИЛОШ П. ЋИРКОВИЋ —

(НАСТАВАК)

VIII

А сад хајд'мо у другу варош, у друга времена, четири пет година раније, од како почиње ова приповетка. Марко беше тада у најстаријем разреду. Брига да се не обрука на завршном испиту после толиког рада, одузимала му је све слободно време и спутан њоме није могао ни главе дићи и поред свеколике своје јаке умне снаге. Клонио се свега, друштво је избегавао и оно неколико кућа, где је часове давао, било је све. Али и било је нечег у ствари, што је кочило и заустављало донекле само његово напредовање. У кући г. Н..., где је такође давао часове његову малом синчићу, кретало се румено лице девојчета од осамнаест до деветнаест година са великим црним очима, са дугим свиленим трепавицама, са густом црном косом и нежном главом, пуном заношљивости. Марко ју је могао посматрати при сваком кораку, али то посматрање било је за врло кратко време, јер час није могао дуго трајати и на његово велико изненађење свршавало се брже но што је он могао и замислити. Осећао се некако чудновато расположен, кад би угледао ову малу главицу, осењену густим витицама, како се дала у мучне, неразрешиве али и слатке сањарије, те би јој лице покадшто озарио осмех и милина, а кадшто тиха туга и сета.

Павле Јовановић

српски сликар

Лепо младо лице, дубоке загонетне очи, драж и топлина, зар све то није у стању да измами искушење у младе ћачке душе? И све то чињаше да Марко не могаше заборавити тог милог уточишта, где је њена љупка фигура сјала небесном светлошћу; да не могаше уздржати својих мисли и осећаја, који слепо тамо трчаху. Осећао је да је мора љубити. Али помисао, да науци и своме напредовању претпоставља то мекушно осећање, које треба угушити у самом почетку његову, задржавала га је од тога. Гледајући у њене дубоке очи са дугим трепавицама, младићска би га фантазија преносила са неком непојмљивом силом у онај свет, где је све хармонично, поетски...., али права стварност и задатак кварили би му тај занос. Без ње тешко и нелагодно, с њом мучење и празно сањање.

И у томе мучалњивом стању проће им година. Ни једно не рече штогод другоме, па ипак као да беху све себи признали. Очи су речитији тумач често и од најбурнијих излива и изјашњења. Идеалну маглу њихове фантазије смени права реалност живота. Растали су се, али су успомене остале.

Читалац зна, како је растао и васпитавао се Марко. Рећи ћемо неколико речи о животу Мартину. Њен отац беше сиромашан судски чиновник у Б..... Непрестано у послу, мало награђен и борећи се једнако са дневним потребама, он беше постао веома нервозан, ћутљив и врло суров; није имао времена бавити се васпитањем своје деце. „То је дужност женина, зар и тим ситницама да се бавим?“ — говорио би он, кад би ко штогод приметио.

Мајка њена, добра и суморна жена, занимала се много више тим „ситницама“ и свуда је говорила, како је она сама васпитала своју децу. Марта беше и у детињству врло озбиљна, није се, као остала деца, бавила обичним стварима; често би се пута дуго замислила, и ћутећи некако чудновато, провела би тако читав низ тренутака, не мрднувши ни једним делом. Седећи дуго над књигом, мрштила се и уједала за усне, и не могући што себи објаснити, обратила би се оцу с питањем за разјашњење. Волела је веома очево строго лице (сву озбиљност као да је од њега и наследила), села би крај његових ногу и гледала би му право у очи, не

бојећи се ни мало његових строгих црта. Матер је волела безмерном детињом љубављу, али као да се чувала да је и испољи.

Свршивши основну школу, Марта продужи своје образовање у вишој женској школи, где се такође одликовала својом оделитом појавом. Учила се добро и без великог труда; свирала је прилично; глас јој је био изврстан мецосопран; читала је врло много а нарочито волађаше руску књижевност и њена два велика представника, Пушкина и Љермонтова. Отац њен готово и не знађаше, да је она готова са својим школовањем и би му чисто чудновато, кад му поднесе сведочанство једнога дана.

Марта беше и сада још мила; црте и одлике из раног детињства могле су се још приметити, али је и време додало њеној милој слици много више грациозности. Глас јој је био врло пријатан, тихо је звучао сребром наједрале младости; осмех није никада силазио са њених усана а очи не знађаху да погледају друкчије до мило и благо. Бескрајна доброта и благост беху још и сада њене одлике као и у раној младости; млађој браћи и сестри беше одлични учитељ, дајући им врло марљиво часове, а матери верни помоћник у домаћим пословима.

Кад се са Марком познала, њој је тада била осамнаеста година, у добу кад срце младе девојке не размишља много; кад почиње да љуби, јер је дошао час да љуби, јер је ту онај, који на њу мисли; кад почиње да љуби, зато што већ љуби. Доба, кад је душа у слаткој неизвесности и још се боји поверења; доба, кад задршћу све силе млада наједрала и бујна живота..... И она јасно виде, како се развија, расте, како све пред собом захвата као силна бујица, носећи све даље у неку невидљиву даљину њено слатко, топло осећање среће..... Дошао је светли тренутак прве љубави, тренутак, што се тренутно и јави, да се никад више у животу не поврати.

Али Марта се тога највише бојала; њој беше и тешко и слатко, заносила је садашњост, а за будућност много је страховала. До правог објашњења између њих не дође и Марта се потруди да ове чудноватe. немирне осећаје сакрије у најзамршенијим бурама свога срца, остављајући све на вољу неизвесности.

Некако после њена растанка са Марком, почео је и Стеван к њима чешће долазити. Његов отац беше стари познаник њихове куће, па су и сину врата радо отварана. Није прошло много а у најближој околини поче се говорити, да ће сватови бити још ове зиме. Од куда је поникао тај глас, они нису знали ништа рећи, али не трућаху се ни да га опровргну. — „Мени то није ни на ум падало“, мишљаше мати Мартина. „Одиста, он је дошао овамо с неком намером, јер ето, где из куће не излази. А, навадио се. Па не би рђаво ни било!“ и своје размишљање заврши лаким уздахом.

Марта је још мање о томе премишљала и овај глас прими, као да је знала, да ће тако бити.

„Па што да не?“ — премишљаше она, кад јој је мати казала. „Вели да је добар а и мајци се допада, шта бих ја имала противу њега. А где је то страсно осећање, које називамо љубављу? То је само слабост срца, а најзад наклоност води симпатији, а симпатија љубави. Време ће све изравнати.“ Да је од наклоности до праве љубави мало растојања, потврђено је толиким примерима, али зна се и то, да правила нису без изузетака.

И чудноватом спокојношћу она пристаде, угушујући и последњи траг оном осећању, који називаше слабошћу. Зашто? Или је мислила, да се њене жеље у томе погледу не могу остварити, или што се бојала да неће бити срећна у браку плахе љубави, то она ни сама не би знала рећи.

И тако прођоше четири године, а они живљаху, бар по спољним знацима, срећно, или су мислили у слатком незнању да су срећни. Онолико љубави, колико су је они осећали, било је доста за њих обоје и по изгледу они беху задовољни. Он је и даље био заузет својим послом и не могаше се од њега раставити нити га жртвовати мекушном осећању непрестаног пиљења.

Али ни једно ни друго не разумеваше њену природу — праву супротност природи његовој. Она је имала тек да се развије, њено осећање било је још у успаваном стању и имало је тек да јако и силно букне на први зрачак љубави, коју је она слабошћу назвала.

IX

Дани су пролазили тише него обично. Природа је чинила своје: по њиву су се зеленели кукурузи а пшеница беше већ зденута. И свуда се разлегала она иста песма птица; поници су цврчали а безобразни врапци свађаху се под стрехама. Павле је обилазио парохију, упуштао се у дискусију с Марком о разним стварима; разговарао се с парохијанима о рђавој политици. Стара Сока марљиво се бринула о ручку и вечери; пратила је сваки Марков миг; сећала се његових навика, његових укуса, па често прилитивала и самога Јована, на чијим је рукама Марко одрастао. Трућаху се сви, свако на свој начин, како ће му угодити.

И сам Марко предаде се срцем и душом томе начину живота. У њему се поче будити нешто мило, радосно, што га слатко, као какво опојно пиће, заносаше; он поче осећати вољу и сласт живети таквим животом.

Не знајући ни сам од куда и зашто, његове мисли биле су увек сконцентроване на једном и истом предмету. То беше љупка појава Мартина. Опирући се својој напустљивој вољи, мислио је да идућег дана не иде тамо, куда га је силно вукла нека незнана сила. Али је већ сутра, под ма каквим изговором, седео покрај ње, бацао крадомице погледе, и осећао као неку јаку струју, топлу и сјајну, која је продирала у његову унутрашњост, стезала му срце и својом снажном топлотом растапала га је, као што се растана грудва снега под врелим зрацима пролећњег сунца. Он и сам не знађаше, како да назове тај нови осећај.

Али се и у досадашњем животу Мартину спремао лагано бујан и страстан прелом, који није могао обећати никаква добра. Она осећаше да се у њену животу указује нешто ново, лепо, о чему она до сад није ни сањала, о чему није имала снаге да премишља, куда ће се најзад зауставити и чим ће се завршити. Свако од њих осећало се мучно у присуству другога, али они не хтедоше се упитати од куда то долази, већ жељаху да се сутра опета поновн. Беше им то као неки слатки напитак, без којега се није могло никако опстати....

После рђаво проспаване ноћи, Марко устаде рано, узе дебели штап очев и јави Јовану, да га не чекају на ручак, и пође пешке поред реке, сави лево од ње и упути се у гору. Небо беше јасно, светло и плаво, без облачка, као и прекрасне очи девојачке. Лишће је шумило весело, особито меко. Јутрења роса блистала се по њему и на првим сунчевим зрацима преливала се у хиљаду разноврсних боја.

Слаби ветрић љушкао је врхове дугих растова и гранатих букава. Птице су виле своје захвалнице а сва је шума блистала и лелујала на зрацима тек рођеног сунца....

Али Марку не беше до тих лепота. У томе часу он није осећао ништа друго до осећање, да не треба више тамо ићи. Старао се да о њој више не мисли: нео се на оштро суро стење, одмарао се у дебелом хладу каквог старог раста, ишао је лагано и не журећи, разговарао се с чобанима, запиткивао их о најпростијим стварима, гледао како се небо плави, како је време красно, — на ипак,

Марта подиже главу и погледа му право у очи.

— Али шта је то? Куд год се окренем, свуда наилазим на ту књижицу. Зар је она тако дубоко продрла, — рече Марко, прочитавши наслов а затим дода̂де: — Ваш ми се избор не допада.

— Шта треба, дакле, читати? — упита просто Марта.

Марко ћуташе.

— Зар вам је тако дуго у нас? — рече Марта тихо. — Или сте, може бити, што љути?

— Ја?

Таковски устанак. Сликао *г .П. Јовановић.*

његово је срце чешће пута јаче закуцало а мисао се невољно заустављала на свом омиљеном предмету.

При заласку сунчеву он се врати кући. Сви утисци излажаху му пред очи, а у души његовој оставише једно опште осећање, у које се беше слило све, што је видео, осетио, чему се радовао: и вика веселих чобана, и скакање несташних коза, и лупа детлова, и сниске сеоске кућице, ћаскање жена, псовка мирних сељака, и њихови мршави коњићи, како промичу по уском, каменитом путу крај мирисних липа и зеленог борја....

Код куће не затече никога. Вече беше прохладно и Марко ступи на улицу. Три дана је већ прошло, како није био тамо. Три дана, а њему се чинила читава вечност. Под учицајем неке јаче силе, која није хтела да зна за његово добро расположење, он се упути тамо.

Марту затече на оном истом месту и у истом положају. Читала је неку књигу. Кад чу поуздане брзе кораке, окрете главу и спази Марка. Срце јој јаче залупа. Марко климну главом, спусти шешир и седе крај ње.

— Но, бога ми, ви не пропуштате време узалуд, — рече Марко, показујући на књигу. То беше превод неког француског романа који се тада много читао.

— Ви.

— А зашто?

— То ћете ви боље знати. Шта сте радили јуче, ономад, данас?

— Чекајте, све ћу по реду да вам кажем. Ономад сам читао неко медицинско дело, јуче сам био у оближњем селу код болесника, а данас сам лутао по шуми.

— Лутали сте по шуми? А зар вам је тако досадно у нас? Зар вам није било тешко?

— Тешко? А зашто?

— Па онако, рече Марта, не дајући му одговора и брзо дода̂де: — Па причајте ми, шта сте видели. За цело је лепо у шуми, време је прекрасно.

И Марко јој причаше утиске са свога пута, али се више задовољавао тиме, што је могао да гледа у њене дубоке очи, тако блиске и тако миле.

X

После два дана позва капетан Марка себи да у друштву лове рибу. То је било његово најмилије занимање, коме се он радо подавао после тешких дневних послова. Изван саме варошши између два брежуљка у близини „Ка-

менитог Бунара“ налазило се у реци много ситне рибе, нарочито пастрмке и беовице. Капетан као вешт и страстан ловац седео је непомично, вештачки је трзао прутем, кад је осетно да мамац трза. Поред њега седела су још два писара, такође вешти своме послу. Марко је стајао подаље од њих, налактивши се на одсек од бунара, крај којега је на сниској клупи седела Марта. Дрвеће је тихо шуштало око њега, испред њих се беласала река и губила тамо иза кудравих брежуљака, говор им је текао тихо и лагано. Тишину је само по кадшто прекидао звучни глас капетанов, јављајући радосно, колику је пастрмку уловио.

Сунце се губило за брда; последњи румени зраци одбијаху се у ситним таласима. Свежи вечерњи дах, лаки шум таласа, весео цвркут птица као излив срећних срдаца, самоћа што саставља блиска створења, — испунише њихове душе неким незнаним задовољством.

— Причајте ми г. Марко што о себи; још ништа не рекосте, како вам је било у туђини, — рече Марта, разгледајући и чупкајући своју хаљину.

Али Марку не беше стало до причања. Он гледаше на њу, обасјану сјајним зрацима, тако милу, тако кротку. Свуд около сијало је неком незнаном радошћу; небо, земља, вода давали су знаке својој раздраганости.

— Видите, како је дивно! — рече Марко, не одговарајући и као пречувши Мартино питање.

— Јесте, све је мило, — одговори тихо Марта. — Осећам да бих сада незнано куда полетела, али су нам крила свезана.

— Зар бисте волели да имате крила? Младост нам их даје и ми можемо њима по својој вољи располагати. А зашто су ваша крила свезана; или зар у вас младост није још у најбољем доба?

— Како рекосте оно раније, да се живот само тада познаје, ако се буде имало жеља?

— Са свим сте тачно запамтили.

— Па од куда је то, да их ја немам?

— Варате се; имамо их ми сви, и ако се претварамо и сами себе обмањујемо да смо без њих. Завирите у своју прошлост, да не говоримо о садашњости, зар ни тамо нигде помена ма каквој, најскромнијој жељи?

— Сећам се; колико је успомена већ за мојим леђима! Детињство, живот у школи, девојаштво, удадба.... Она и нехотице застаде код ове речи. — Видите ли, успомена на сваком кораку, али ни једне код које бих се заустављала; све се расплинуло као ситни сапунски мехурићи. Мој живот пролази једнолико и неосетно као и дани у години, мета се не види, јер пут је врло дуг. И што се најзад живи?....

— Да нисте постали славољубиви? — упита Марко. — Ви ваља не бисте хтели узалуд проживети, ви хоћете да оставите трага за собом? Је ли тако?

— О, не! То ми ни на ум није пало. Ја кажем, боље је умрети него тако живети. Не гледајте ме тако, ја се не претварам.

— Чудо ми је, кад тако говорите. Да се нисте у чему преварили?

— Не! У чему бих се могла преварити?

— Или, може бити, нисте срећни?

— Рачунам да јесам. У осталом, смрт ће и то донети.

— Шта рекосте? Од куда вам та реч паде на памет?

— Не знам. Ја често о томе мислим.

— Често?

— Јесте.

— Код вас је, дакле, смрт само вечно блаженство, нирвана?

— По готову тако.

— Опета се морам чудити вашим речима. То човек не може помислити. Ваше је лице светло, весело, а очи вам се тако смеше....

— Мислите? Лице је често лажно огледало онога што се у унутрашњости крије. Човек мора бити одличан физиогном, па да оно за њега не буде затворена књига.

— Видите. Вас нешто притискује, а ви се не усуђујете да признате.

Они ућуташе. Марко гледаше у њу дугим и светлим погледом, који учини да и Марта погледа у њега лагано и поступно. Говор беше заборављен, заборављена и најближа околина, заборављена и блиска опасност. Они не хтедоше ни за што друго да знају до само за узајамни важни поглед, у коме се огледаше дубока страст, али која неће вечно трајати и то им још више повишаваше сласт неме исповести.

— Видите, како лепо мирише цвеће, како птице певају, како ноћ захвата својим крилом, као у каквој даљној чаробној земљи на истоку. Чини ми се да ће тако вечно трајати у овом безграничном простору, у коме ми ишчезавамо као ситни атоми у величанственој васиони.

Очи јој беху пуне неке сањалачке туге, руке опружила напред као да хтеде полетети у тај удаљени, нови непознати свет. Припивена хаљина оцрташе нежну и чврсту мекоту њене мишице. Очи беху у пола затворене, ноздрве су се ширile од узбуђења, а иза усана блистали су се бели зуби; груди су се надимале и показивале сву драж и једрину још девојачку; мала нога провиривала је испод лаке одеће. Осећаји се пробудише, крв поче подилазити у главу. Марко осећаше да му се земља под ногама љуља, мрак се навуче на очи и он бесно и помамно јурну ка њеној руци и обасу је пољупцима.

Али му Марта отрже руку из његове. Љутито и севајући очима одгурну га од себе.

— Зашто тако чините? — рече промукло. — Ко вам је то допустио, или хоћете да ми мир сасвим порушите?

Она виде дубоку бездну пред собом, на чијем осеку стајаше она, готова да пропадне. Злочин је ту и она виде ужасну казну, која иде за њом. Она виде грозно издајство према околини, према Стевану и, најзад, према себи самој. Љубав, љутња, очајање беху се слепили једно с другим и не разликоваху се; најзад очајање доби превагу и она надвлада себе.

— Марта, похитај овамо, да видиш каквог сам клена задобио, повика Стеван.

— Хајдемо к њима, рече Марта једва чујно и лагано се упути реци а Марко идући за њом, не усуђиваше се да поглед свој подигне.

XI

Марко беше млад човек, али он се није могао обмањивати у погледу осећања према Марти. Он је био потпуно уверен, да ју је заволео страсно, безмерно, безгранично; али свему томе он се није могао радовати. — „Јесам ли ја дете?“ питао је он себе сама. — „Зар ја немам озбиљнијег посла него узимити туђу имаовину и као какав недорасли гимназиста упуштати се у љубавне авантуре? И зашто? Каква је то непојмљива сласт овладати примамљи-

вом женском душом, која, тек што се расцветала, настаје да живи? Узбрати је, омирисати, па сутра бацити ван, шат је ко други нађе, да и он исто тако с њом учини. Зашто само да је унесрећавам, кад заједно не можемо бити срећни? Наш се пут не види, наша је мета претрпана, куда бисмо, на коју ли страну? Не, не може тако бити! треба се што пре свега оканити, да не буде после доцкан, јер страст не зна за границе, а ја ћу само постати зликовац најниже врсте!"

Стари Павле и Сока чекаху сина на вечеру, тихо се разговарајући и кујући лепе снове о будућности. Али Марка не беше. Откуца и десети час, а Марка још нема. На пољу је била тиха и светла ноћ, и ако месец не беше још изашао, звезде су тихо трепериле у некој полупрозрачној магли; варошица је спавала дубоким сном, само што су код „Јелена" нека весела браћа приносила жртву Бахусу. Марко иђаше лагано по росној трави са дубоко погнутим челом и ројем мисли у глави; предајући се и душом и телом ономе таласу, који га силно захваташе, није имао циља и иђаше само напред. Пред собом угледа светлост кроз прозор у капетановој соби. Не знајући ни сам како ни зашто, додирну браву и баштенска врата се отворише без шума. Он уђе лагано, као злочинац, унутра и пажљиво ступаше корацима по алејама.

Све у наоколо беше тихо; никакав се звук не чу. Тамна висока зграда среске канцеларије стајала је пред њим као какав фантастични џиновски фантом, и гледала у њега немо и непомично. Иза белих завеса на Мартиној соби мицала се тамна сенка тамо амо. Марко се спусти на сниску клупицу и непомичним погледом посматраше јаку светлост са прозора и ону тамну слику, што се непрестано креће. Он не мишљаше ништа одређено у овом тренутку, нити што чекаше. Стевана не беше дома: отишао је још јутрос послом у окружно место, па се још није вратио.

На зидном часовнику откуца једанаест; врата се отворише и висока Мартина прилика у белој ноћној хаљини, са распуштеном косом низ леђа, а лицем окренутим башти, изађе кроз њих и упути се право клупици, где је Марко седео. Њега прође лака дрхтавица, видећи је тако лепу, тако стаситу у небрежљиву лаку оделу. Неко неодређено осећање обузе га и испуни свега; као неки пророчки глас чујаше: да се уздржи и да не јурне у отворену пропаст, која се тако нагло створила испред њега.

— Ви? Ви овде? — проговори она, дошавши већ близу клупе. Како сте могли тако што учинити? Је л' вас ко видео?

Играчица с мачевима. Сликао *г. Јовановић.*

— Не, није нико! Будите мирни! Саслушајте ме!

Марта беше пренеражена; њено побледело лице, узверене очи, несигурни покрети, све то изражаваше само велико чуђење.

— Ах, како сте могли само доћи! — понови она.

— Саслушајте ме, Марта, (он је први пут назва по имену) немојте ме терати. Ја сам вам ужасно згрешио; опростите ми!

— Молим вас, идите што пре, рече она са свим тихо: и не допустите, да се икад више видимо.

Али Марко не шћаше ићи. Глава му је јако бучала; мисли се испрекрштале и у томе хаосу он не виде ништа одређено, ништа сигурно. Дах, што долазаше од ње, учини да му трепет поново прође кроз жиле; страст га је гушила, он се не осећаше више слободним. Страдајући и наслађујући се њеном сликом он даваше души рачуна тиме, што мишљаше да мора тако бити.

— Марта, ја нећу ићи, јер не могу, јер то није више у мојој власти. Ја знам врло добро шта чиним и какав изгледам у овом тренутку, али, верујте, мора тако бити, јер ћемо иначе обмањивати себе саме. Ја жртвујем онај силни

осећај, који може душу човекову највише тиштати и узнемиравати га неспокојством, али и од вас тражим да ме не сматрате као човека глупа и неотесана, који би вас хтео само части лишити, да своје каприсе задовољи. Ја се кајем, али и од вас тражим да ми опростите, јер покајана грешника не треба никада од себе одгонити. Ваља да ме саслушате, пре него што мислите ма како одлучити, да нас не би поново стигле нове беде и невоље. Саслушајте ме и промислите шта ћете радити. А мени верујте да бих све дао само да се скора прошлост може заборавити. Зар за ме није највећи јад што сам себи допустио да ме осећање преплави и да се до тога дође?!

Марта га слушаше, али не смѐде проговорити нити пак очију подићи. Љутња је беше оставила и она не могаше а да јој усне не задрхћу; она хтеде заплакати као мало дете, коме је играчка отета.

— Останите, али молим вас немојте ми тако говорити, јер ће ми иначе срце препући, — рече Марта, подижући очи и заустављајући Марка, који се беше спремао да пође.

— Хвала вам, Марта. Сад могу бити уверен да нисте толико срдити због оне лудорије, нити ћете ме осуђивати због толике пренагљености.

Они седоше на клупу једно поред другога. Марта подиже своје мутне очи; јасна суза блистала се у њима. Би јој још теже, кад виде Марково измучено и бледо лице.

— Ми се морамо одмах растати, рече Марта. — То би био најсигурнији лек у овом тешком стању. Ако хоћемо да останемо што смо били, ми не смемо ни часа чекати. Ох, зашто мора тако бити? Зашто је срећа тако далеко од нас? — рече Марта после кратког ћутања.

— Како ћемо се растати, Марта? — упита Марко. — Како ћемо задати себи толики јад? Хоћемо ли моћи да не паднемо у нова искушења и хоће ли растанак наш загладити оно што је било.

— Мора тако бити, — рече Марта тихо: — вас ради, ради ваше будућности. А зато што смо тако љуто погрешили, нас и стиже ужасна казна.

— Не, Марта, ми нисмо грешили, — рече плахо Марко. Зашто да обмањујемо не свет, већ себе саме? За мене је јасно да је то погрешка, а да ли је она дошла природно, као што кажете, или не, не чини ништа. Јер онда можете, тако судећи, оправдати и највећег злочинца.

— Али шта ћемо радити? Реците ми, ја ћу све послушати, само ми немојте о растанку говорити. Ја сам се опирао овамо доћи; то је учињено против моје воље. Али ето, ја не могу другојаче, јер.... јер вас љубим, додаде са ужасним криком.

Марта тресијаше лагано главом; она је тек сад могла појмити где је и шта бива с њом; прсти јој још јаче прионуше уз бледо лице.

— Марта, Марта, погледајте ме. Или ме, можда, мрзите, презирете? — додаде Марко, не дижући очију са њеног бледог лица.

— Не може бити, не може. Ах, кад бих могла само поверовати, да то није рђаво. Зашто је живот тако тешко заплетен, да се не умемо наћи? Јест, шта ће бити од нас, кад допустимо, да нас осећања, као што сами мало час рекосте, преплаве? Зар они не ударају на прошлост, на драгоцене успомене наше; неће ли порушити и саме наше везе а тиме уништити и оне, који су тесно скопчани са њима? Много се чега у животу треба одрећи, много што шта прегорети, јер ће се иначе постати надутим саможивцем. Ви кажете да је то природно, да је тако морало бити. Слажем се с вама да је љубав од природе, али ако та љубав има неотклоњених препрека, ми је морамо прегорети, спасавајући и себе и друге. Ми смо смѐли са ума туђа права, која треба поштовати исто тако као своја; она нас не притискују, јер нам је савест са свим заспала, за то су и могла таква осећања набујати. Шта нас може оправдати? — Ништа, баш ништа. Пренебрегнувши прошлост своју, ми смо и на дужности заборавили, ми заборављамо све. Наше није срећу да бирамо, она није у нашој руци Ми можемо само, наша је дужност да тако учинимо, да послушамо глас савести, глас божанства, те да се вратимо на праву стазу, с које смо склизнули, вучени тренутном склоношћу. Верујте ми, да на туђ рачун нећу никада среће тражити, нити ћу никада пристати да својом срећом другом зло наносим. Спасите ме, помозите ми. Нађите излаза из овог тешког стања јер ћу иначе пропасти. Помозите ми, јер вас љубим.

Глава јој клону на рамена; очи су сијале безграничном љубављу и сам глас, и ако она хтеде да му даде чврстине, дрхтао је и откривао ону силну борбу, која се у унутрашњости њене душе очајно водила.

Али од куда снаге, да се одазове њеним речима? Камо моћи да не подлегне чару дубоких очију, које га чисто проклињаху.

Он је тихо привуче себи, његов образ скоро је дирао њено лице. Он скрете своју главу, усне им се зближише и слише у дуг опојни пољубац. Њене руке беху ладне као лед, образи су јој пламтели. И не знајући како да скрију свој немир и основани страх, они се заборавише и криве га у жарким пољупцима и милом, слатком тепању.

(наставиће се)

* * *

Наоколо гора пуста,
Храст и бор;
А на стени на врлети
Срушен двор.
Поврх горе месец сија
Блед и сан;
А са двора са развала
Гракће вран.
Лишће шушти, нешто прича,
Ко зна шта?
Тишина је и мртвило
И тих страх!
А ја сањам: Пир у двору,
Бљешти сјај,
Мушко чедо сердар доби, —
Вина дај!
После видим: свати орни
Иду ту,
Ено, неве окићене, —
У, ју, ју!
Ал' чујем јаук! То смрт стиже,
Црна коб. —
Стан', гробару, зликовче стара,
Зар већ гроб!...
И све преста. Гавран гракну:
»Све ће проћ'!«
И ноћ паде, ноћ дубока,
Вечна ноћ.

Милорад Ј. Митровић.

ЈЕДНА СТАТИСТИКА

ИЗ СРЕДЊЕ МАЋЕДОНИЈЕ

Етнографски одсек „Императорскога Руског Географског Општества“ у Петербугу издаје, ево већ девета година, периодички спис који се зове „Живаја Старина“. Спис тај излази под редакцијом председника поменутог одсека, г. Вл. И. Ламанског, познатог руског књижевника, и у њему се саопштавају различите студије и грађа о етнографији и о народним обичајима, што се већ види и по самом имену. У првој свесци тога часописа за ову годину, коју смо добили неки дан, наштампан је чланак г. А. Ростковског „Распредѣленіе жителей Битольскаго Вилаета по народ-

ностямъ и вѣроисповѣданіямъ въ 1897 году“ стр. 61—112 с исцрпним статистичким таблицама, округ по округ, срез по срез, град по град, и село по село. На крају списа размери су народâ и вераâ и графички на карти представљени. Пошто је г. А. Ростковски од многих година руски консул у Битољу (скоро је премештен у Скопље), од користи је да његове статистичке белешке саопштимо нашем свету, остављајући онима који су ближе, да их провере.

Народности и вере Битољскога Вилајета г. А. Ростковски је поделио на ове групе: 1. Турци Османлије, 2. Арбанаси Геге,[1] 3. Арбанаси Тоске,[2] 4. Арбанаси хришћани, 5. Словени ексархисте, 6. Словени патријархисте, 7. Словени мусломани, 8. Грци хришћани, 9. Грци мусломани, 10. Власи (Цинцари), 11. Јевреји. Откуд је г. А. Ростковски своје податке црпао и како их је рачунао и распоредио, казаћемо (по његовој белешци) на крају. Овде ћемо изнети цифре целокупне, за сав вилајет, по побројаним групама. Тако у Битољском Вилајету има свега 803,340 становника, а међу њима:

1. Турака Османлија	78,867
2. Арбанаса Гега	144,918
3. Арбанаса Тоска	81,518
4. Арбанаса Хришћана	35,525
5. Словена ексархиста	186,656
6. Словена патријархиста	93,694
7. Словена мусломана	11,542
8. Грка хришћана	97,439
9. Грка мусломана	10,584
10. Влаха (Цинцара)	53,227
11. Јевреја	5,270

Треба прибележити да из среза Малесије нема никаквих података, јер их г. А. Ростковски никаквим начином није могао добавити. Узрок је томе што тај крај живи са свим самостално, и турски чиновници не смеју ни запитати за тамошње бројно стање, а камо ли редовно пописивати га. Ти подаци би свакојако умножили елеменат арбанаски и у толико општу цифру. Пошто је Дибрански Округ, којему срез Малесија припада, слабо насељен, те је просечна цифра појединих срезова нешто јача од 20.000, толики је, од прилике, број који би се имао приписати Малесији.

Битољски Вилајет састављен је из 5 округа: 1. Битољског (са срезовима: Битољским, Прилепским, Флоринским, Охридским и Кичевским); 2. Дибранског (са срезовима: Горњо-Дибранским, Речким, Доњо-Дибранским, Матским и Малесијским); 3. Елбасанског (са срезовима: Елбасанским, Пелинским и Грамошким); 4. Корчанским (са срезовима: Корчанским, Старовским, Колонијским и Костурским); 5. Србичким (са срезовима: Србичким, Цумајским, Кожанским, Еласонским, Гревенским и Населичким).

Од тих округа најнасељенији је Битољски, јер он захвата 308,996 становника (на спрам целине 803,340). У њему Словени (ексархисти 151,863, патријархисти 51,749 и мусломани 8251) броје на 211,863, дакле више од две трећине; Арбанаси 45,259, све мусломана, само са 723 хришћанина; Власи 22,681, а Турци Османлије 24,923. Грка нема (по овој статистици) ниједнога, а остатак чине 4270 Јевреја. Словени патријархисте најјачи су у срезу Битољском (22,130 наспрам 46,865 ексархиста) и у срезу Флоринском (староме Хлерину 18,314 наспрам 14,438) а Словени ексархисте најјачи су у срезу Прилепском (35,560 наспрам само 2547 патријархиста), у ср. Охридском (36,608 наспрам само 561 патријархиста), и у ср. Кичевском (18,392 наспрам 8197 патријархиста). Арбанаси су најјачи у срезу Битољском (19,060 наспрам 120,574 целокупне популације тога среза) и у срезу Охридском (12,680 наспрам 52,120 целокупне популације тога среза).

У Дибранском округу најјачу су Арбанаси; они броје 52,144 становника од 82,644 и то без Малесије, која би (скроз арбанаска као што је) ову сразмеру без сумње повећала у корист Арбанасима. У Горњој Дибри и у Рекама (предео по коме су прозване познате у нас *Река-лије)* има и Арбанаса хришћана 3548; у Рекама, шта више, Арбанасâ мусломанâ има 3518 а Арбанаса хришћана 2342. Ексархисте су међу Словенима и овде јаче. У Горњој Дибри забележено је 12.355 ексархиста на 3.638 патријархиста, а у Рекама (одакле толики свет долази у Србију на зараду) забележено је на 11,850 ексархиста само 172 патријархиста. У Доњој Дибри и у Мату забележено је да никако Словена и нема, што нам за Доњу Дибру изгледа мало чудновато. Турака Османлија у Дибри нема.

О округу Елбасанском нема никога, тако рећи, осим Арбанаса. Тај округ, у осталом, и географски припада правој Арбанији. Од 56,105 становника што их броји тај округ, 51,786 припада Арбанасима мусломанима, 3319 Арбанасима хришћанима, а 1000 Власима. Ни у овом округу није забележен ниједан Турчин Османлија.

У округу Корчанском опет су најјачи Арбанаси. Од 175,702 становника Арбанасима припада 113,303, и то 81,262 мусломанима а 32,035 хришћанима. Овде су већ јужни Арбанаси или Тоске. Карактеристично је да међу 38,235 Словена што у овоме округу живе патријархисте броје 30,008 а ексархисте само 8227. У срезовима Корчи (где се патријархиста броји 8174) нема, на прилику, ексархиста ниједнога; тако исто и у Колонији (где се патријархиста броји само 218). У тим јако мешовитим и забаченим крајевима бугарска пропаганда није бог-зна шта ни покушавала, старајући се да се тврдо укорени у пределима где је словенско становништво живо и у надмоћности. То се јасно види из ових бројева. У овоме округу појављују се и Грци, у Костуру са 9549 хришћана и 294 мусломана. Власи су забележени са 9377, у Корчи (3297) и у Костуру (6080).

У округу Србичком, који се већ граничи са Грчком, најјачи су Грци. На 179,887 становн. њима припада 98,180 (и то 87,890 хришћана а 10,290 мусломана); по том долазе Турци Османлије са 50,801, знатном већином целокупнога њиховог становништва у Битољском Вилајету. За њима су Власи са 20,199, и по том Словени са 10,487, у окрузима Цумајском (пограничном с округом Битољским) и Населичком. И овде као и у Корчи патријархисте броје 8,127 а ексархисте 2360.

Као што се види, Битољски је Вилајет састављен из масе словенске (округ Битољски), арбанаске (окрузи Дибрански већином, Елбасански са свим а Корчански такође јаком већином) и грчке (округ Србички). Маса је словенска понајвише на североистоку вилајета, Арбанаси су на западу а Грци на југу, и свака се та народност наслања на своју компактну масу даље к југу, северу, истоку или западу. Турски су вилајети склапани без икаква обзира на народности. Може бити да би међу реформама у Турској најбитнија и најзначајнија била она која би царство поделила у управне области по већини разних народности. А на ту реформу јевропска дипломатија и не помишља.

Занимљива је веома и подела епархија и хришћанскога њихова становништва по народностима. У Битољском Вилајету има не мање него 11 хришћанских епархија: 1. Пелагонијска или Битољска у коју улазе неки делови Битољскога и Прилепски срез; 2. Охридско-Преспанска (састављена из разних административних делова около језера Охридскога и Преспанскога); 3. Дибарско-Кичевска (у коју улази и Велески Срез Солунскога Вилајета); 4. Меглено-Хлеринска (у којој су Хлерин, или садања Флорина и Меглен); 5. Костурска; 6. Корчанско-Преметска; 7. Сисанијска; 8. Гребенска; 9. Кожанско-Србичка; 10. Еласонска, и 11. Драчка. Епархије те држе старинску деобу, и с тога захватају и поједине крајеве из других вилајета, али су у бројење ове статистике узети само они становници епархије који припадају Вилајету Битољском. Пошто хришћана има Словена (патријархиста и ексархиста), Грка, Влаха, Арбанаса, вредно је забележити да их има свега без разлике 469,853, и да су од тога броја 280,350 Словени, што патријархисте што ексархисте. Занимљива је и деоба Словена патријархиста и ексархиста по епархијама. Као што смо већ горе напоменули, где је год словенски елеменат живљи, ексархисте су

[1] *Геге*, обично *Гоге*, зову се северни Арбанаси.

[2] *Тоске* су јужни Арбанаси. Између њих и *Гега* или *Гога* имају разлике у дијалекту.

у већини, а патријархисте онамо где је обратно. Тако у Епархији Битољској на 56,884 ексархисте има 23,937 патријархисте; у Епархији Охридско-Преспанској на 64,549 ексархисте има само 3701 патријархиста; у Епархији Дибранско-Кичевској има на 42,598 ексархиста 2,007 патријархиста. Напротив у Епархији Меглено-Хлеринској има на 11,844 патријархисте 6923 ексархисте; у Епархији Костурској на 30,688 патријархиста 13,275 ексархиста; у Епархији Сисанијској на 2539 патријархиста само 67 ексархиста, и у Епархији Кожанско-Србичкој на 4775 патријархиста 2360 ексархиста!

Кад би Турско Царство имало статистике по примеру осталих држава, многа би се нерасправљена питања у њему лакше расправила. Какве су пак турске статистике, и на какав се начин у Турској статистички подаци прибирају, најлепше ће показати оно што г. А. Ростковски говори о изворима овога свога статистичког прегледа. Главни извор г. Ростковском био је турски годишњак *Салнаме*, који се у сваком Вилајету издаје. У том се годишњаку азбучним редом бележе сва села вилајета и њихова удаљеност од главнога вилајетског места, и назначује се број становништва *без разликовања вере и народности*. Ове податке, крајње непотпуне и нетачне, г. А. Ростковски је распоређивао цифрама што су му их разне хришћанске општине давале. То су спискови кућа (венчила) по којима се купи прирез за епархијскога владику. Ове податке г. А. Ростковски је, даље, подвргавао испиту или лично, приликом путовања по вилајету, или преко поузданих људи који нису у вези ни с којом пропагандом, јер за ове последње напомиње г. А. Ростковски да су му навлаш и знајући саопштавали податке нетачне, претеране у корист дотичне пропаганде. Где му је са сьим немогућно било да поуздано дође до истинитог броја, г. А. Ростковски је између разних цифара за поједина села тражио средину, држећи да ће така цифра најближа бити к стварном стању. С тога он отворено каже да не може јамчити за потпуну тачност својих цифара и допушта да се оне могу разликовати од стварнога стања са 15 на сто. Али опет зато г. Ростковски се нада да његови подаци дају у главном верну слику што се тиче постотне сразмере појединих народности у вилајету.

Најтугаљивије је од свију питања оно о разликовању Словена ексархиста и патријархиста. Познато је да су се, од старих времена, Словени Балканскога Полуострва поделили у два, иначе врло блиска типа, српски и бугарски. Данас су та два типа представљена политичко-просветним средиштима у Софији и у Београду. Широка и пространа зона средином полуострва, од Дунава па низа Вардар и Струму, у таквим је етнографским, политичким, трговачким и језиковним особинама, да може припасти или Београду или Софији, по томе како то донесу политичке или историјске прилике, срећна или несрећна, вешта или невешта политичка и просветна радња Београда или Софије. У томе је питање, и пошто је у томе, малога су значаја падежи, акценти, гласови или чланови. По томе нити су се државама до сад границе заокругљивале, нити ће се (уверени смо) од сад заокругљивати. И овако и онако — Маћедонцима не остаје ништа друго него да уче књижевни језик српски или бугарски, што они у практици непрестано чине. Од старих времена, Маћедонија је до XIII века мењала државно-просветни утицај бугарски или грчки с ређим интервалама утицаја српскога. После XIII века, у Маћедонији се (нарочито северној) коначно утврдио државно-просветни утицај српски, па и пошто је пала државна власт српска, остала је у њој све до после половине XVIII века црквена власт српска (по патријаршији пећској, а у неколико и по охридској). Сама по себи и у својој кући малаксала, просвета српска није се, ипак, према слабим силама својим, растајала од Маћедоније све до половине нашега XIX века. Међу тим у почетку овога века дошао је прелом. Ослободила се, али се од остале своје браће и старих другова у Турској и *одвојила* Србија. Велики задатак да се и Србија организује и просвети, али, у исто време, да се *ни вођење балканских Словена у Турској не напусти*, нити је, у српском народу све до 1875 године, био схваћен, нити извршен како треба. Докле је незаборављени кнез Михаило са својим идеалним родољубљем тражио средства и путе којима се може срушити Турска и из њених рушевина васпоставити некадашње слободне хришћанске државе на Балканском Полуострву, Бугари су му другојачијом радњом, у турском мраку, скоро невиђени, преотимали стварно и практично вођење балканских Словена, спремајући се да некадашњу, за средњих векова тешком борбом створену српско-бугарску равнотежу, у корист бугарскога средишта поремете. Докле је кнез Михаило дизао Србство као турско страшило, спремајући коначно ослобођење, Бугари су се везивали са средишњом политиком у Цариграду, која је бистро уочила своје користи из овога расцепа, па су мирољубивом политиком а верском борбом, отворено против Грка а у потаји против Срба, створили ексархат, из кога се ратом 1876—78 ишчаурила и самостална Бугарска. Српски државници (ни И. Гарашанин, поред свеколиких далеких погледа његових, ни Ј. Ристић, коме је то, као цариградском посланику 1861—67 нарочито у дужност спадало) нису уочили ову прикривену опасност за будућност српскога племена. Никоме није пало на памет да вођење балканских Словена, до Кримскога Рата и до 1860 искључиво у рукама Срба, не упушта у руке Бугарима. Да су Срби сами повели и Србе и Бугаре, или да су с покретом бугарским, у ком било моменту, здружили и Србе отоманске, не би се могао организовати ексархат онако како се организовао 1870, нити би ексархатска пропаганда могла ударити путем којим је ударила, кад је и у Нишу, на вратима кнежевине Србије, подизала епископију и школе бугарске. На инак, покрај све бугарске пропаганде, ни данас, после четрдесет година, за ексархатом нису пристали сви маћедонски Словени. Горе изнесене цифре, какве су да су, показују и опет трећину Словена под патријаршијом а са сачуваним осећајем своје народности. Кад се помисли, да грчке владике гоне језик словенски у црквама, убијају народне школе, и старају се свима начинима да те Словене погрче, и кад се узме на ум да је бугарска пропаганда приступала пред те куће и пред те људе и са словенском службом и са школама на народном језику; кад се узме на ум, по том, да су врло чести случајеви где данас, нарочито у Скопљанском Санџаку, где је Патријаршија црквену управу поверила српским рукама, цела села често прелазе из ексархиста у патријархисте и да се у појединим местима размер патријархиста и ексархиста мења у корист оних првих, онда се види да догмати бугарске пропаганде нису тако тврди како се представљају и да је питање о судбини маћедонских Словена још непрестано предмет борбе, и још непрестано отворено. Патријархисте Словене ексархисте су некада звале гркоманима, али се од последњих година ти „гркомани“ почињу приближавати к Србима; они, данас, отварају српске школе по Маћедонији, напоредо с ексархистама, и благодарећи слободнијем кретању и промењеним приликама, „патријархисте“ се широм целе Маћедоније почињу називати Србима. Ексархисте, називајући себе Бугарима, једнако вичу да увере свет како Срба у Маћедонији нема. Али, у исти мах, они мучким убиствима Срба по целој Маћедонији сведоче сами не само да не говоре истину, не само да Срба има — него и да их се они, ексархисте и бугараши, боје и да их сматрају за опасне. Да друкчије мисле, не би се служили проливањем крви. Зна се откуд тече ова борба, као и коме иде у корист, а зна се и како би се она, за тренутак, могла прекратити. Зна се, исто тако, и од кога долазе сметње неумерености за опште-корисни споразум, на ће време открити и сачувати потомству на коме је одговорност што се међу балканским Словенима не може да оствари ниједна већа и племенитија мисао. Ми смо сигурни да ће при том испиту Срби остати светла образа, јер се зна с које је стране лукавством и подвалама одговарано на искреност њихову.

Према овоме питању и наш статистичар и Руси уопште заузимају или пасивно или одвише тесно гледиште. Г. А. Ростовски бележи да није филолог, и по томе да не може ни покушати да расправи питање: да ли маћедонски Словени припадају народности српској или бугарској. Држећи, ипак, да је маћедонски говор прелаз од српскога

језика к бугарскоме, г. А. Ростовски се одлучио да Маћедонце Словене не уврсти ни у Србе ни у Бугаре, него да их назове само Словенима, који се назив може распрострети и на ексархисте и на патријархисте и на мусломане. За патријархисте г. А. Ростовски каже да „србофилствују“ само у Кичевском и Дибранском срезу, а иначе да су под утицајем грчким; да им је у црквама неразумљиви грчки језик и да децу шаљу у грчке школе, у којима се учитељи старају да их по што по то грчки науче. По овоме би излазило да је у ових људи осећање народности у истини много мање него што је у ствари и да је стање које се описује *по њиховој драгој вољи*.

Међу тим требало је забележити како се Васељенска Патријаршија из петних сила бори да овим Словенима не дâ ни језика словенскога у цркви, ни народнога у школи (за коју они редовно траже језик српски); да има више од десет година од како ти људи непрестано то траже, али узалуд, од Патријаршије. Ова последња обележила је отворено на границама Скопљанске Епархије границе српске, и даље к југу тражи или Грке или Бугаре, и претпоставља, чак на штету вере, да се Словени одмеђу к Бугарима, под ексархатску управу, само да јој не цепају грчко национално јединство у православљу! Та се политика види из стварних поступака Велике Цркве према својој словенској настви изван Скопљанске Епархије. Може бити да је г. А. Ростовски био завршио свој чланак, када су 1897, оне исте године коју он својом статистиком црта, почеле се ипак и у Битољском Вилајету међу „патриархистама“ отварати српске школе, *противно одлукама Патријаршије, по закону о јавној настави Турскога Царства*. И кад су те школе проradиле; кад су, о својим славама, по обичајима хришћанским, тражиле свештенике, грчке су владике, по заповестима из Патријаршије, одбијале те молбе и забрањивале свештеницима да на те славе иду, „јербо српске школе нису отворене с благословом Патријаршије!“ Патријархисте десетинама година траже отварање својих школа прописаним путем од Патријаршије, и криве су, што, по жељама Патријаршије, нису угушиле ту своју потребу, данас толико суврemену, него су прибегле другом допуштеном и законитом средству. И грчка црква у Турској осуђује своје верне што су се, притиснути да као народност мру, послужили јавним законом исте државе у којој је црква. Нити пада на памет Турцима (у њиховој индоленцији), нити Грцима да се не може у једној држави живети а њених закона тако отворено не признавати! И зар није дивљења достојно постојанство ових људи у својој народности при тако тешким приликама? На једну страну скоро неодољиви мамац ексархатске пропаганде иза које се, уза словенски језик у цркви, показивала отворена народносна пропаганда бугарска, а на другу несносна нетрпљивост грчка, која исто тако није крила да хоће да погрчи и однароди ове сиромахе. И кад им нико неће да призна ових заслуга; кад се толико мало значења приписује њихову стварном отпору, који показаше скоро кроз четрдесет година, на нама је Србима да им то признамо, пошто они хоће к нама и с нама, и пошто им нису беспослица старе традиције од XIII до XIX века. И у Русији се самој још једнако не цени довољно овај појав, и тамо се ово питање, сложено из разних обзира културе, политике и народног живота, узима увек потпуно једнострано, само са стране дијалекта. На напомену г. А. Ростовскога да је *Маћедонски дијалекат прелаз од српскога к бугарскоме*, уредништво је „Живе Старине“ додало под линијом да је то „са свим неистинито, јер су само неки северно-маћедонски говори мешовити, српско-бугарски или бугарско-српски.“ Као да је Маћедонија колико Русија, и као да би толикоме гранању и тако танким прелазима било места! По самој тескоби места, то се тврђење већ само собом пориче.

Играчица у Скадру. Сликао *г. Јовановић*.

Али је, при свем том, рад г. А. Ростовскога достојан сваке похвале, јер је покушај да се у садашња заплетена питања маћедонска унесе луча стварне светлости, једина која може помоћи да у њима колико толико сване. Ми његов статистички преглед нарочито преноручујемо онима који су ближе месту и који га могу са стварним знањем објаснити и допунити. Колико би се добило и за политику и за културу, и у опште за науку, кад би се прегледи као што је овај издали и за остале вилајете. И веће погрешке лако би се исправиле, кад би се само главни пут пробио!

26. јула 1899.
на Трнову Петку.

Ш.- – нац.

ЗОРИН ПОЗДРАВ

Праскозорје сиво... лаган дремеж још'те
По сананом горју шири крила мека;
Орошено цвеће мири од милоште,
И стрепећи страсно на свануће чека.

Провирује румен на истоку бледом,
Кроз завесу неба чари зоре руде,
И блаженим смешком она здрави редом
Несрећне и срећне, нељуде и људе.

Београд, 1899. *Божа С. Николајевић.*

У ЖУПНОМЕ ПРИМОРЈУ

— НОВЕЛА —

ХЕНРИК СЈЕНКЈЕВИЧ

(НАСТАВАК)

IV

Пре но што ће да почне да се облачи за обед, г-ђа Елзенова позва Кресовича да се обрачунају. Била је радознала какав ли ће им бити растанак. У животу је виђала толико занесењака, сличних међу собом као да их је један кројач скројио по истој мери, те је овај човек занимаше већ одавно; а сада пак, кад је имао да оде са сломљеним срцем, поче је занимати све више. Била је уверена да ће се његова страст издати ма како, па је чак потајно и желела да се изда, заричући се да ће је сузбити једним погледом или речју, ако пређе границу.

Али Кресович уђе хладан као лед, пре као непријатељ него као заљубљен. Госпођа Елзенова, погледавши га, помисли како је и Свирском, као уметнику, пала у очи ова глава, јер је била некако особита, како није у других. Беху то црте као од гвожђа, у којима је воља била јача од интелигенције, са изразом донекле тупим и у исти мах неумољивим. Свирски је одавно решио да је то један од оних људи којима, кад се ухвате за неку идеју, никад ни сенка скептицизма неће помутити њихову веру у њу, нити им сумња поткопава способност за рад, баш с тога што с упорним и јаким карактером иде код њих упоредо извесна ограниченост разума. Фанатизам успева једино на такој земљи. Госпођа Елзенова, поред свега разума била је и сувише плитка да би то умела опазити. Кресович би обратио на се њену пажњу само онда кад би то био особито леп младић, али како то није био, понашала се још од почетка према њему као према ствари, и тек ју је Свирски научио да мало боље обрати пажњу на њ. С тога га сада прими љубазно и, пошто му исплати, изјави му хладно и равнодушно, као што је обично говорила, али врло љубазним речима: да јој је жао што јој намерени одлазак из Монте Карла, који ће у скоро бити, пречи даље односе.

На то Кресович механички метну новац у џеп и одговори:

— Синоћ сам вам сâм рекао да нећу више да учим Ромула и Рема.

— То ми је особито мило — одговори дигнувши главу.

Очевидно је хтела, бар у почетку, да води разговор церемонијалним тоном и да овај тон наметне и Кресовичу. Али је довољно било погледати на њега, па да се види да је тврдо одлучно да каже све што је намерио:

— Ви сте ми, госпођо, платили правим новцем, па ми немојте сад давати лажне.

— Како то разумете?

— Разумем тако — одговори поносно — да нити се ви растајете са мном због пута нити сам ја с тога захвално на служби. Повод је други, а какав је то ви знате исто тако као и ја.

— Ако и знам, може бити да не желим о томе ни да чујем ни да говорим — одговори набусито госпођа Елзенова.

Али јој он приступи корак ближе, замећући при том руке на леђа и испружајући напред главу, која је била скоро ужасна.

— Али треба! — рече с нагласком — прво с тога што ћу до мало отићи, а друго још због нечега што ћете дознати сутра.

Госпођа Елзенова устаде намрштена и као у позоришту увређена краљица: — Шта то значи?

Али се он примаче још ближе, тако да му лице беше једва неколико цоли од њеног — и поче говорити врло енергично.

— То значи да сам био дужан мрзети вас и ваше друштво, а заволео сам вас. То значи да сам због вас пред собом самим постао подлац, за што ћу себи одмерити казну. Али баш с тога немам шта да изгубим, и ви ми морате зато платити, јер ће иначе бити белаја!

Госпођа се Елзенова не уплаши јер се у опште није бојала мушкараца. Није се бојала ни јектике Кресовичеве, јер ју је местни лекар потпуно умирио у том погледу. За њу је постојало само силно изненађење, а страх је био за њу срамота. У срцу јој се породи чуђење: „Mais c'est un vrai oiseau de proie, која је готова да ме растргне!“.. За ову покварену и жељну авантура природу, свака авантура, нарочито кад јој ласка женској сујети, имала је необичну драж. Уз то јој се морал није бунио против ма чега. Кад би је Кресович молио за један часак среће, да му допусти да јој пољуби поруб на хаљини, покорно, са сузама и на коленима, била би наредила да га избаце. Али овај ужасни и скоро бесни човек, овај представник секте, о чијој су се страшној енергији причале у њеном сталежу бајке, учини јој се као нешто тако демонско, тако различно од осталих људи које је дотле виђала, да је просто обузе нека сласт. Нерви јој беху жељни новине. А опет помисли, да у случају отпора, авантура може узети непредвиђене размере и прећи у скандал, јер је овај бесомучник одиста готов на сваштa.

Кресович пак говораше даље, облевајући јој лице врелим дахом:

— Волим, а немам шта да изгубим! Изгубио сам здравље, упропастио будућност и постао сам подлац!.. Немам шта да изгубим, разумете ли, госпођо?... Све једно ми је: хоће ли на ваш позив долетети десетина или стотина... Али вама то није све једно. — Затим ћу отићи и тајне ће нестати — заклињем се!

Госпођи Елзеновој беше још само стало до тога, као женама у опште, да изгледа да је присиљена и да је морала.

За то му се с притворним страхом загледа у лице, које је одиста личило на лице бесомучниково, и запита:

— Зар хоћете да ме убијете?

— Хоћу да ми платите — не новцима! — одговори загушљиво.

Затим побледи још јаче, дочепа је и загрли, а она поче да се брани. Али се бранаше као жена која пада у несвест, којој је страх одузео присебност и снагу.

V

Свирски, довезавши се у Ville Franche, изађе и крете се пристаништу, јер му се прохте да се врати у Ницу чамцем. Чим стиже на кеј нађе познатог рибара који, обрадован кад виде издашна госта, подухвати се с правим лигуријским хвалисањем да га превезе „ако ће и на Корзику, па ма Широко преврtало море до дна“.

Али је ишло само о малу провожњу, тим лакшу што не беше ни најмањег ветрића. Свирски седе на крму и поче клизити по глаткој површини. За тренутак, минувши приватне јахте за уживање, приближише се оклопницама, чије су се мирне, црне, огромне трупине јасно оцртавале на подневном сунцу. Палуба Формидабла била је начичкана гирландима разнобојних светиљака, због сутрашњега бала за који је и Свирски имао да добије позив. На крајевима брода виђаху се матрози који су, гледани

оздо, према величини брода изгледали као пигмеји. Гвоздени бокови брода, димњаци, катарке, ветрилске мотке, огледаху се у бистрој води, као у огледалу. С времена на време између оклопница пролазио је војни чамац, из далека налик на црног инсекта који се кретао одмерено помоћу редова ногу. Иза бродова почињао је празан простор где се вода, као обично на излазу из пристаништа, и поред тога што није било ветра, дизала и спуштала лагано, час уздижући час спуштајући чамац у коме је седео Свирски. Сад се приближише високим стенама, с десне стране пристаништа, поред којих је ишао сив, прашљив пут, а мало ниже било је војничко вежбалиште на коме су се учили трубачи. Најзад, обишавши окуку око које жубораху таласи са широког мора, испливаше на отворено море.

Ван пристаништа увек има по мало ветра, те рибар поче разапињати једро, а Свирски, место да окрене Ници, управи крму на пучину.

И вожаху се право, љушкани таласима. Сунце у тај мах западаше. Стеновита брда и море посташе црвени. Све унаоколо беше мирно, тихо, и тако огромно да Свирскоме и нехотице паде на ум како је ништаван и сићушан живот спрам ових величина које га окружаваху. На једанпут обузе га осећање као да је од свих, својих и туђих, послова отишао некуд врло далеко. Госпођа Елзенова, Ромуло, Рем, сви познаници и цели онај копнени мравињак, пун грозничавости, немира, ниских амбиција и страсти, смањи му се у очима. И као човек који је навикао да даје себи рачуна о свему што се у њему дешава, уплаши се од тога осећаја, јер помисли: кад би госпођу Елзенову заиста волео, не би му њена слика постајала нејасна, не би се мутила, умањивала и увек би је имао пред очима. Тако је било пре. Свиркси се сэ ти како је негда, кад му се удала она коју је волео, одлазио на пут. Онда је први пут видео Италију, Рим, Сицилију, море, планине афричке — и никаки утисци нису му потирали успомену на драгану. У галеријама флоренцијским и римским, на мору и у пустињи она је била с њим, све је гледао њеним очима и свуда се обраћао њој, као да је с њим: „гледај!“. Разлика оних негдашњих лета и садашњих испуни га тугом.

Али га вечерња и морска тишина мало по мало ублажише. Зашли су већ тако далеко да су се обале једва назирале. Сунце зашло, сину једна звезда, друга. Делфини који су се о вечерњој румени врзли око чамца, ломећи водено огледало оштрим леђима, загњурили су се сада у дубину, и ни од куда не допираше ни гласак. Водена се површина угладила тако да је једро по некад сасвим падало. На послетку се иза брегова појави месец, обли море зеленкастом светлошћу и осветли простор докле је око могло досегнути.

Свети Урош Цар Српски. Сликао *г. Урош Предић.*

Настала је јужна ноћ, подједнако и ведра и тиха. Свирски се завио у позајмљени од рибара огртач и почео премишљати:

„Све што је око мене не само да је лепо, него је и истинито. Људски живот, ако хоће да буде нормалан, мора бити наврнут на пањ природе, расти из њега као што гранчица расте из дрвета, и постајати на основу истих закона. Онда ће бити истинит, а с тога и моралан, јер у самој ствари морал није ништа друго него само сагласност живота са природним законима. Ево ме окружава простота и мир, а ја их појмим само као уметник, али их немам у себи као човек, јер се живот, и мој и оних људи међу којима живим, одвојио од природе, престао да се управља по њеним законима, да излази из њих, него је постао лагање. Све што је у нама — вештачко је. У нама је угашено чак и осећање природних истина. Наши се односи наслањају на извештаченост, осећаји су неприродни, душе и страсти болесне. Варамо једни друге и сами себе, и на крају крајева нико није сигуран да ли баш одиста жели оно чему тежи, или да ли ће умети постићи што хоће“.

И наједанпут у сравњењу с овом ноћи, непрегледним морем, звездама, целом природом, њеном тишином, простотом и огромношћу, осети сву силину огромне лажи у односима људским. Лажом му се учини његова љубав према госпођи Елзеновој, лажом њено понашање према њему, деци, осталим мушкарцима — према свету, лажом му се учини живот у овом жупном приморју, лажом садашњост и његова властита будућност: „опкољава ме као мрежа — помисли — а ја не знам како да се извучем!“ И доиста тако је и било. Јер ако је цео живот лаж, онда шта да се ради? Треба ли се вратити природи? Отпочети неки живот пола дивљи пола сеоски? Прекинути с људима и у исти мах постати реформатор? Свирски је осећао да је за то сувише стар и сувише скептик. За то треба имати догматизам Кре-

совича и осећати зло као покретач на борбу и реформе, а не само као утисак који сутра може ослабити! И место тога паде му на ум нешто друго. Ко не осећа у себи довољно снаге да реформише свет, може бар за неко време утећи од њега и одморити се. Ето, сутра би већ могао бити у Марсељу, а за неколико дана негде на морској пучини, стотине миља од обале, од болесна живота и његових лажи и превара. На тај би се начин све расплело, или боље пресекло као ножем.

И у један мах га обузе жеља да то приведе у дело, те нареди да се враћају у Ницу.

— Звер која је у мрежи — мислио је — пре свега се труди да се извуче из ње. То му је први закон — и он је баш сагласан с природом те с тога и моралан. Моја мрежа није само госпођа Елзенова, она је узето све скупа. Сад потпуно осећам да бих, узевши њу, узео и лажан живот. Можда то не би било због њене кривице, него због поретка ствари — али је од тога увек слободно побећи.

И ту поче замишљати шта ће имати кад побегне: огромне пустиње водене и пешчане, непознате пределе и народе, истинитост и искреност њихова примитивног живота, и најзад разноликост догађаја и сву разлику будућих дана од садашњих.

— Требало је да сам то давно учинио — мишљаше. Затим му паде на ум мисао, која је могла пасти на ум једино уметнику, да, кад се „вољно“ напушта заручница и одлази се на пример у Париз, онда таки поступак припада „скандалозној хроници“; али кад се умакне чак иза екватора, негде бестрага, онда се факат напуштања смањује према огромној даљини, друкче утиче, изгледа оригиналније, и тиме је самим у лепшем стилу.

— А ја њу — мишљаше — отићи ђаволски далеко!

Али му се у тај мах из далека указа Ница као ланац сијалица. У сред овога ланца, зграда звана „Jetée-Promenade“ сијала се као огромна електрична лампа. Што се чамац, гоњен снажним ветром, више приближавао пристаништу, свака се сијалица прометала као у огњени стуб, који је трепорио на покретљивим таласима приморским. Та га светлост трже из заноса. — Варош! И живот! — помисли.

И на један мах све му се пређашње мисли почеше растурати, као привиђења изашла из тишине и ноћи. Оно што је још мало пре сматрао као разложно, за извршење лако, сад му изгледаше гола фантазија, мало и непоштено. „О животу, ма каки да је — треба водити рачуна. Ко је живео под заштитом његових закона оволико година колико ја, мора се осећати пред њима одговоран. Није тешко рећи: користио сам се њима док сам имао рачуна — а кад немам рачуна враћам се природи“.

После поче мислити трезвеније — не више о општим теоријама, него о госпођи Елзеновој.

— С каким бих је правом напустио? Ако јој је живот био извештачен и лажљив, ако јој прошлост није светла — могао сам, знајући за то, не просити је. Сад бих имао права прекинути с њом само када бих пронашао код ње некуману коју је крила, или кад би ми нешто скривила. Али она ми није скривила ништа. Била је према мени поштена и искрена. Инак има у ње нешто што ме привлачи, иначе је не бих био проспо. По некад осећам да је волим, а што ме по некад обузимају сумње — шта има она за то да испашта. Како му драго, моје би бегство било за њу увреда, ако не и удар.

Ту појми да, сањати о неком бегству, и извршити га — то су за поштена човека два пола. Он је могао само сањати. Раније би био кадар да стане пред госпођу Елзенову и да тражи да му врати реч, али бежати испред опасности било је противно његовој личној, и његовој породичној, потпуно образованој природи. У осталом на саму помисао да учини кривду жени, срце му се стеже и госпођа Елзенова постаде ближа и милија.

Били су већ на уласку у пристаниште, и за мало па чамац пристаде уз обалу. Свирски плати и, седнувши у кола, нареди да га возе у радионицу. На улици, у сред жагора, звртања кола и мешавине, опет га обузе жалост за оном тишином, оним миром и оном огромном Божјом истинитошћу, с којима се мало пре растао. На послетку, већ близу радионице, паде му на ум опаска:

— Чудна ствар да сам ја, који сам се онако бојао жена и онако био неповерљив према њима, изабрао баш жену која може будити више неповерења но све остало.

У томе као да је било некога фанатизма, и Свирски би у њему без сумње нашао материјала за размишљање целога вечера, да му слуга одмах на уласку не даде два писма. У једном је био позив за сутрашњу забаву на Формидаблу, друго је било од госпође Лажá, његове газдарице.

Она му је јављала да је отишла на неколико дана у Марсељ, и у исти мах новину, да је нашла модел који може задовољити и најтананији укус — и који ће доћи сутра.

VI

Сутра дан, око девет часова, дође речено чудо. Свирски већ беше обучен и чекаше нестрпљиво и немирно — срећом се бојазан показа неоправдана: на први га поглед задовољи. Модел је био висок, врло складан, главе мале, лица ситна, врло лена чела, дугих трепавица и велике свежине. На првом месту Свирскога занесе што је имала „своје властито“ лице и у изразу нешто детиње. „Покрети су јој бајни — мишљаше — и ако је тако сложена, као што изгледа, онда је eureka! Најмићу је за дуго и водићу је са собом!“

Паде му у очи њена несмелост и некако плашљив поглед. Знао је и то да се модели по некад граде плашљиви, али је био уверен да се ова не гради.

— Како се зовеш, дете моје — запита.

— Марија Черви.

— Јеси ли из Нице?

— Јесам.

— Јеси ли кад год била модел?

— Не, господине.

— Од куда ти се прохтело да будеш модел?

Модел се устеже с одговором и мало поцрвени.

— Госпођа Лажá ми је говорила да ћу моћи што зарадити....

— Да, али ти се, као што видим, плашиш. Чега се бојиш? Нећу те појести! Колико тражиш што ћеш ми седети?

— Госпођа је Лажá говорила да плаћате нет франака...

— Она се преварила. Плаћам десет.

На лицу девојчином сину радост а образи јој се зацрвенеше још јаче.

— Када треба да почнем? — запита мало узбуђеним гласом.

— Данас, одмах! — рече Свирски показујући почету слику. — Ено ти тамо преграде; иди, свуци се! Само до паса! Служићеш као модел за главу, прси, и део трбуха.

А она му се окрете, запаљена — а руке јој клонуше низ хаљину. — Како, господине? — упита, гледајући га пренеражено.

Он пак одговори мало жустро:

— Дете моје, ја разумем да први пут то може бити тешко; али, или си модел, или ниси. Мени треба глава, прси, и део трбуха, веома ми треба, разумеш! Уз то знај да то није није ништа зло, јер ако не будеш ти хтела, тражићу другу.

А говорио је мало неспокојно, јер из све душе жељаше да буде баш она и да не мора тражити другу. Наста ћутање. Модел врло јако побледи, али инак оде за преграду.

Свирски међутим поче шумно привлачити ногаре прозору а намештати их, а при том размишљаше:

— Навићи ће се, и кроз недељу дана смејаће се и сама своме устезању.

Затим намести софу на којој је имао да лежи модел, узе кичице и поче постајати нестрпљив.

— Но, шта је тамо? Јеси готова?

Ћутање.

— Не! Решавај се! Каке су то комедије!

У том се иза преграде зачу дрхтави глас који покорно мољаше:

— Господине ја сам мисила да... Код нас је невоља, али тако... ја... не могу!.. И кад бисте били, господине, тако добри... само главу... макар за три франка, макар за два... кад бисте били тако добри!..

И речи прећоше у јецање. Свирски се окрете прегради, остави кичицу отвори уста. Обузело га страшно изненађење, јер модел проговори његовим матерњим језиком.

— Ви сте, госпођице, Пољкиња? — узвикну најзад, заборављајући да јој је мало пре говорио: ти.

— Да, господине!.. то јест... отац ми је био Талијан, али ми је деда Пољак...

Наста опет ћутање. Свирски се прибра и рече:

— Обуците се, госпођице. Служићете као модел само за главу.

Али она се очевидно није била ни почела свлачити, јер изађе иза преграде одмах, застиђена, збуњена, још пуна страха, и са траговима суза на образима.

— Како се зове?

— Орисјевич — одговори, изговарајући мало туђински.

— Познато ми је то име. Је ли давно из отаџбине?

— Деда није био у отаџбини има шесет и пет година. Прво је био у талијанској војсци, а затим у банци у Ници.

— Колико му је година?

— Близу деведесет.

— Отац вам се звао Черви?

— Да. Отац је био родом из Нице, али је и он служио у талијанској војсци.

— Колико има како је умро?

— Пета година.

— А је ли вам жива мајка?

— Жива је. Станујемо заједно у старој Ници.

— То је добро — рече Свирски. А сад још једно питање: Зна ли мајка да сте хтели да постанете модел?

На то девојка одговори несигурним гласом:

Српски Консулат у Битољу.

— Хвала, господине. Ви сте... молим за опроштај, али.....

— Умирите се — прекиде Свирски. Ето столице! Умирите се, служиће вам за модел само глава... Шта до врага! Нисам вас хтео вређати. Погледајте ову слику. Требао ми је модел ево за ово лице... Али кад вам је то тако тешко, онда друга ствар, нарочито кад сте Пољкиња.

Њој се поново почеше сливати сузе низ образе, али га гледаше захвално својим плавим очима, а он паће стакло с вином, нали пола чаше и, дајући јој, рече:

— Пијте, госпођице. Имам негде и пишкота, али ђаво ће знати где су. Молим вас да се умирите.

И погледа је милостиво својим благим погледом, а мало после рече:

— Сирото дете!

Затим се одмаче — и поче опет превлачити ногаре на старо место, и у исти мах говорити:

— Данас нема ништа од седења. Сувише сте узбуђени. Сутра ћемо почети рано, а данас ћемо се мало разговарати. Ко би се сетио да је Марија Черви Пољкиња! Дакле деда вам је Пољак? Јел'те? Жив је?

— Жив је, али има две године како не може на ноге.

— Не. Мама не зна. Госпођа ми је Лажá говорила да се на тај начин може зарадити пет франака дневно, па како је код нас невоља... врло велика... онда... нисам знала шта ћу друго...

Свирски брзо обухвати очима девојку од пете до главе и виде да слуша истину. О невољи је сведочило све, почев од шешира и хаљине тако излизане да се познавала свака жица, па до изношених рукавица.

— Вратите се ви сад кући — рече — и реците мајци да има неки сликар Свирски, који жели да му ви служите као модел за главу. И додајте да ће тај сликар, по препоруци госпође Лажá, доћи да моли да с мајком долазите у радионицу, за што нуди десет франака дневно.

Госпођица Черви поче захваљивати, не умејући наћи речи, збуњујући се и заплећући сваки час гласом у исти мах пуним и суза и радости. Он пак, видећи шта се у њој збива, рече:

— Добро! Добро! Кроз сат доћи ћу. Изгледате ми врло поштена девојка. Имајте поверења у мени. Ја сам мало дивљак, али много што шта могу прилично да разумем. Договорићемо се о свему, и невоље ће нестати. Аха! Још нешто! Не ћу вам давати новаца одмах, да се због њих не бисте морали извињавати, али ћу кроз сат донети

колико буде требало, на рачун. И ја сам некад био у невољи па знам шта значи брза помоћ. Немате ми на чему захваљивати, то је излишно! До виђења, дете — кроз један сат!

И запитавши још за адресу, испрати је по степеницама, а после једног сата седе у кола и нареди да га возе у стару Ницу. Све што се десило, изгледало му је тако необично, да није умео мислити ни о чем другом. Осећао је при том таку радост, каку осећа сваки човек на свом месту кад учини своју дужност и кад може да постане некоме провиђење.

— Ако она није поштена и добра девојка — мислио је о госпођици Черви — онда сам ја најглупљи мазгов у целој Лигурији.

Али и не помишљаше да би тако што могло бити. На против, био је уверен да је наишао на врло поштену душу женску и било му је мило што се та душа налази у тако младом и лепом телу.

Кола стадоше пред старом, опалом кућом, близу пристаништа. Вратарка прилично презриво показа Свирском стан госпођице Черви.

— Невоља одиста! — помисли сликар, пењући се по стрмим степеницама.

Мало после закуца на врата.

— Изволте! — чу се глас.

Свирски уђе. Дочека га жена око четрдесет година, у црнини, мршава, жалосна, очевидно изнурена животом, али није имала ничега особитога. Крај ње је стајала госпођица Марија.

— Знам све, и хвала вам од срца! — рече госпођа Черви — нека вас Бог награди и благослови.

То говорећи ухвати га за руку и саже ниско главу, као да хоће да пољуби ту руку. Али он је брзо трже и, желећи што пре пробити лед првога познанства, окрете се госпођици Марији и, претећи јој прстом, рече слободно, као стари познаник:

— Аха! То је она напричала!...

Госпођица се Марија осмехну на њ у одговор, мало тужно, мало збуњено. Учини му се дивна, лепша но у радионици. Опази још да је око врата везала неку љубичасту трачицу, коју пре није имала — дирнуло га то као доказ да га не држе за ма кога, кад се због њега лепо облаче.

У тај мах госпођа Черви рече:

— Да, Марија ми је све казала. Бог је чувао и њу и нас кад је наишла на човека као што сте ви.

На то Свирски одговори:

— Сама госпођица Марија говорила ми је о тешким приликама у којима живите, али верујте ми, госпођо, да је чак и у таким приликама срећа имати таку ћерку.

— Тако је — одговори мирно госпођа Черви.

— И ја треба вама да захвалим, јер сам тражио, и тражио узалуд, док ми изненада не паде с неба така глава. Сад сам већ сигуран у своју слику. Само се морам осигурати да ми модел не утече.

И, говорећи то, извади триста франака и принуди госпођу Черви да их прими, уверавајући да тиме добија страшно много, јер ће за слику узети, хвала госпођици Марији, много новаца, а на послетку рече да би желео познати „деку“, јер је увек волео старе војнике.

Госпођица Марија, чувши то, отрча у другу собу; до мало се разлеже котрљање столице на точкићима, и дека, коме су сигурно обукли још раније, због госта, мундир и метнули му све ордене добивене у Италији, уђе у собу.

Свирски угледа старачко лице, ситно, пуна бора, с као млеко белим брковима и власима, с плавим, широко отвореним очима које су, погледом, веома личиле на детиње.

— Деко — рече госпођица Марија, сагнувши се тако, да јој старац може видети уста и говорећи, не гласно него лагано и разговетно — ово је господин Свирски, земљак, уметник.

Старац управи на њ своје плаве очи и поче га нетренимице гледати и жмиркати, као прибирајући се.

— Земљак? — понови — Да!... земљак!..

Затим се осмехну, погледа ћер, унуку, опет Свирског, неко време се напрезаше да говори, и најзад запита старачким дрхтавим гласом:

— А на пролеће... шта?..

Очевидно му се задржала нека мисао, која је превладала све остале, али коју није умео изразити... Мало после наслони главу на фотељу и поче гледати на прозор, осмејкујући се непрестано на ону мисао и понављајући:

— Да! Да!... Биће!..

— Дека тако увек!.. — рече госпођица Марија.

Свирски га гледаше неко време узбуђено, а госпођа Черви стаде говорити о оцу и мужу. Обојица су суделовали у ратовима против Аустрије за независност Италије. Неко време су живели у Флоренцији и, тек по заузећу Рима, вратили су се у Ницу, одакле је Черви био родом. Ту је Орисјевич дао ћер млађем ратном другу, при чему су обојица, захваљујући рођацима из Нице, добили службу у банци. Свима је било добро; али пре неколика година Черви погибе при некој железничкој катастрофи, а Орисјевич изгуби службу због старости. Од тада се почела невоља, јер им једини извор беху шест стотина лира, које је Италија плаћала староме војнику. То је било довољно да се не умре, мало да се живи. Обе су женске нешто зарађивале шивењем или давањем лекција, али је лето, када је живот у Ници обумирао, и кад се ни од куд није могло одбити зараде, гутало њихову мршаву уштеду. Има две године како се староме војнику одузеле ноге, често је побољевао, морао се лечити, те им је с тога бивало све горе и горе.

Свирски, слушајући ово приповедање, запази двоје. Прво, да госпођа Черви говори пољски горе од ћерке. Сигурно се старац, за време свога војевања, није могао одавати толико васпитању кћери, колико доцније васпитању унуке. Али је друга опаска била за њега важнија. Ето, помисли, ова унука, овако лепа девојка, могла би, особито у Ници, у овом приморју где су сваке године залудничари бацали милионе, расипати злато пуним шакама, држати кола, слуге и имати будоар постављен атласом. А она је место тога ишла у излизаној хаљини и сав јој је накит био љубичаста трака. Значи морала је имати нека сила која је сачувала од зла. „За то — рече Свирски — треба двоје: урођена чистота карактера и поштена традиција. Нема сумње да сам наишао и на једно и на друго.“

И беше му међу њима добро. Запазио је да код обе женске невоља није затрла трагове доброга васпитања и оне унутрашње лепоте која је урођена. И мајка и ћерка примаху га као добротвора госта, а опет се у њиховим речима и понашању видело да се више радују што су познале поштена човека, но што им је донео помоћ. Можда су ових триста франака, које је оставио мајци, сачували целу породицу од многих неприлика и тешкоћа, а опет је осећао да су му мајка и ћерка више захвалне што се у својој радионици понашао као човек праведан и деликатан, који је разумео тугу девојчину, њен стид и њено пожртвовање. Највећу му, пак, радост учини, то што опази да у несмелости госпођице Черви и у њеним благодарним погледима беше некога немира, који је могла осећати млада девојка поред човека коме је целом душом обавезана и који при том, по изразу Свирскога, „није још изашао из течаја.“ Имао је четрдесет и пет година и, поред младога срца, по некад је сумњао у себе, али љубичаста трака и оно што запази веома га обрадоваше. При послетку се разговарао с њима с таким поштовањем и осећањем, као са женама из најотменијег сталежа и, видећи да им се тако све више допада, био је и сам задовољан. При опраштању стисну обема руке, а кад му госпођица Черви одговори на стисак спуштених очију, али свом снагом своје топле, младе руке, изађе мало збуњен, а глава му тако беше заузета лепим моделом да га кочијаш мораде двапут питати куда да га вози.

Уз пут мишљаше да не треба радити главу „г-ђице Марије“ са до пола откривеним телом, и стаде сам себе уверавати да је и за слику боље ако на прси заспале девојке баци каку лаку тканину.

— Кад се вратим довешћу први модел, покрићу га и одмах прерадити, да би оне сутра затекле свршену ствар.

Затим помисли да таки модел, као што је госпођица Черви, неће моћи најмити стално и водити је са собом. На ту помисао ожалости се јако.

У тај мах се кола зауставише пред радионицом. Свирски плати и сиђе.

— Депеша за вас! — рече му вратар.

Сликар се трже као из сна:

— Аха! — рече — добро! Дај!

И узевши депешу из руке вратареве, отвори је нестрпљиво. Али тек што баци поглед на њу, на лицу му се појави чуђење и страх, јер је депеша гласила:

„Кресович се убио пре једног сата. Дођите.

Јелена.“

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

Српска школа у Битољу.

КЊИГЕ ИЗ СТАМБОЛА

ОД СЕВДИЈЕ

VIII.

Данас је петак, ево. Сабајле дотле каде,
Згурене сёде баке, девојке, неве младе;
Шећерли-кахве срчу и горки тутун пију,
Шáле се, приче, бајке у мирис-киту вију;
С алајком[1] гошће служим, меканом травом ходим
И много лёпо, црно за собом око водим:
Бледо ми лице мирно; погледи благи моји;
Боланог срца осмех на лицу лено стоји.
Карлија ветрић бади[2] и шуште шедрвани,
А једна стара кáда шапуће ханум-ани:[3]
»Снаха ти гошће служи. Како је красна, мила!
»Није ли твога сина милога усрећила?«
Питање ово слушам. Одговор нисам чула,
Само сам крадом тихо, дубоко уздахнула;
А болна душа моја изусти речи тије:
»Може л' усрећит' њега, кад сама срећна није?«

[1] Робиња; [2] јутарњи поветарац; [3] госпоја мајка.

IX

Да си нешто тѝ на мене
Речима се устремила,
Можда бих ти, не мислећи,
С ножем пошла, друго мила;
Но како бих вид'ла тебе
И обадва ока твоја,
Тргла бих се: нож би оштар
Испустила рука моја;
Место кавге и прекора,
Селам[1] бих ти начинила:
Грлећи те, на образ ти
Свој бих образ приклонила;
Јер преда ме изишли би
С тобом, досте,[2] они сати,
Кадно узе пре пролећа
Мор-менекше[3] да ми цвати
И мирисом да опија
Девојачку душу моју...
Халал-сана![4] — изрекла бих,
Сагледавши прошлост своју.
И у сату опраштања,
Ово би ми на ум пало:

Претворица имам доста,
Пријатељâ правих мало;
А пријатељ од земана —
Непријатељ хич не бива;
Само срце отворено
Својих мисли не сакрива. —
А кад тебе ја расрдих,
За дуго си мислит' стала:
Како би се осветила,
Чиме би се оружала.
На принаса бритку сабљу
И пошета досту своме,
Исука је смејући се,
Прободе ми срце њоме!
Из срца ми крвца лони,
А рана ме јаче боли:
Јер ми дође од онога
Којега ми душа воли.
За мој јаук и јецање,
Вала, била, хич не хајеш!...
Немилосна дрýго моја,
Одговори: да л' се кајеш?

[1] Поздрав; [2] пријатељ, пријатељица; [3] плава љубичица; [4] просто ти.

X.

Једно вече куца неко
Демир-халком на капији.
Отворисмо. Дервиш уђе,
И глас му се зачу тији.

Поздрави ми старац мајку,
За конак је молит' стаде.
Нахрани га, трудна, стара,
И конак му мајка даде.

(Јер путника који прима
А и странца непозната.
Томе ће се на цехнету
Отворити широм врата.)

Сутра дан је дервиш седи
У азбашчи рано био,
Откланьао саба-намаз,[1]
Бројенице пребројно.

Ја сам срећна и весела
Трчкарила око њега,
И држала тицу једну,
Коју волах више свега.

Ал' гле јада! — тица прхну,
Испустих је нехотице.
»Аман!« викнух; грозне сузе
Обливе ми бело лице.

»Кути, чедо!« старац вели,
На крило ме узе своје;
»Трпи, кћери!« дервиш зборн,
Милујући власи моје.

»Јер тако је до мезара:[2]
»Данас радост, сутра јади;
»Кад се с нама грли срећа,
»Несрећа нас изненади.

»Немој мислит' где је цвеће
»Да онамо трња није;
»Весела се машаш руже,
»У прст ти се три зарије.

»Ал' кад нам је ружа мила,
»Да трпимо и три треба:
»Јер што нас год смртне снађе —
»Јазија[3] је то са неба.

»Ти си мала па не можеш
»Разумети редом госта —
»Ал' упамти: трпи, ћути,
»И то ти је, кћери, доста!«

Сад када ме гоне мору
Мога срца јади љути,
Задржи ме мајци милој
Дервишево *трпи, ћути.*

Ове речи на пут стану
Најгрозпијем ево смеру...
Каква ми је мајци плата
За тај конак и вечеру!

Београд.

Јелена

РАЗВИТАК ОДИСЕЈЕ

(НАСТАВАК)

С овом методом, која је као што се види врло интересантна, ми ћемо упознати изближе на неколико примера. То ћемо учинити испуњујући у исто време дато обећање, да ћемо неке од резултата што су мало час изнесени образложити.

Најприродније је да почнемо с првом песмом.

После скупштине богова с којом Одисеја почиње, Атина сиђе на Итаку, нађе Телемаха и (у облику краља Ментеса) даје му после осталога овај савет:

„За то ти сад препоручујем, да сам размислиш, како ћеш из куће изјурити просиоце. Дакле сад разумеј и памти добро моје речи. Сазови сутра јуначке Ахајце на скуп, па им беседи свима, а богови сведоци нека буду. Заповеди да сви просиоци оду својим кућама, а матери кажи, ако јој је воља да се уда, нека се врати кући оцу своме, па нека је он с његовима уда и нека јој спреми богате дарове, као што доликује такој кћери. А тебе, ево, озбиљно светујем, ако ћеш ме послушати. Спреми двадесет мрнара и једну од твојих најбољих лађа, па иди да што пре дознаш о оцу своме, који је већ толико времена далеко од куће, не би ли те ко могао штогод известити о њему, или не би ли чуо какав глас Зевсов, којим се понајвише сваки разбира. Прво иди у Пилу и упитај божанственог Нестора, а отуда у Спарту плавом Менелају, који се од свију Ахајаца последњи кући вратио. Ако дознаш да је жив и да ће се вратити, онда, и ако ти је тешко, претрпи се годину дана. Ако ли чујеш да је умро и да га нема више, врати се својој драгој отаџбини, постарај се да му подигнеш споменик, дај му подушје на гробу и удај своју мајку. А кад све то извршиш и све то учиниш, промисли се, како ћеш онда све бесне просиоце поубијати у својој кући, или јавно, или лукавством“ (стих 269—302; стр. 21—2[1]).

Док се овај говор нарочито не проучи, изгледа да је у њему све на свом месту, па до Кирхофа у то није нико ни посумњао. Али брижљива анализа показује, да је он препун нескладности и да је скроз неумешан. Прегледајмо само главније од тих неупутности.

Шта вели Атина у почетку своје беседе? „Телемах ће сазвати Ахајце на скуп, па ће на њему заповедити просиоцима да иду кући и дати обећање да ће мајку послати њеном оцу, ако пристане на преудају.“ Ту одмах можемо приметити, да нам је требало мотивисати сазив збора, јер ми не можемо погодити, зашто се он сазива. Али хајдмо даље. „За тим ћеш ићи у Пелопонез да се распиташ о оцу“, наставља Атина. Она не каже: у случају да имаш успеха или, на против, ако би претрпео неуспех на скупу. Тај део савета дакле независтан је од онога што му претходи и не стоји у каузалној вези с тим. Да је пак песник рекао то, што ми разумемо, а не нешто друго, видимо и из речи што их је Атина изговорила при завршетку збора богова: „А ја одох одмах у Итаку, да наговорим сина његова (тј. Одисејева) и да га охрабрим, да сазове на скуп космате Ахајце, те да забрани просиоцима да не кољу његове многобројне овце...; а пратићу га и у Спарту..., да пита за повратак оца свога“ (ст. 88—94; стр. 16). То је међутим врло незгодно. Претпоставимо ли успех на скупу ахајском — а није немогуће да Пенелопа пристане на преудају —, шта ће Телемахово путовање и распитивање о оцу? А ако се мислило на путовање у случају неуспеха, требало је то изреком рећи, јер се само по себи не разуме. Због ове неупутности, као њена последица, налази се мало даље друга једна. „Ако сазнаш да је отац жив, причекај годину дана, па удај матер, а ако је умро, удај је одмах.“ Али ако је она пристала да се преуда још на скупштини? Истина из овог је вероватно, да се мислило на путовање у случају неуспеха, али то ствар не мења: неупутност остаје. Па онда још нешто. Зар сада Телемах да не тражи пристанак од мајке, него да је преуда у сваком случају? Какав би био то син! Не заборавимо, да је то савет богиње мудрости Атине. Али најгоре стоји с крајем ове беседе. „Удај мајку, па онда поби просиоце“ гласи он. Зашто да преуда мајку? То има само тако смисла, ако ће њега просиоци после тога да оставе на миру. Ми дакле не разумемо, каква би разлога он имао после преудаје да убије просиоце. Песник је сигурно мислио овако: „А ако би и после удадбе материне просиоци продужили беснети у твојој кући, онда ћеш промислити, како ћеш их смаћи.“ Али кад се то каже, као што је речено, онда је то учињено врло неумешно.

Ово проматрање дакле довело нас је до резултата, да песник који је ово место спевао не уме ни две мисли просто

[1] Јутрења молитва; [2] гроб; [3] писмо.

[1] Наводи су свуда из Папакостопулосова превода, који је исправљан само где је то било неопходно потребно.

логично да веже. Друкчије поменуте неупутности (а има их још) не можемо објаснити. Али то није дошло зацело услед његове неспособности; ко уме и један само правилан хексаметар да начини, не може бити тако неспособан. Остаје нам да потражимо други узрок том чудном факту.

Но пре тога погледајмо још једно место у овој првој песми Одисејиној, јер ће нам оно олакшати посао.

Пошто је Атина оставила Телемаха, он отиде к просиоцима. Ту је певач Фемије баш био почео да пева о повратку Грка из Троје. Пенелопа чује песму на растужена њоме сиђе у дворану и замоли Фемија, да јој не буди тужне успомене и да пева што друго. На то јој Телемах рекне, да их остави на миру, и, кад га она послуша, он сасвим изненада проговори просиоцима поред осталога и ово: „А сутра, чим сване, гледајте да се нађемо сви на збориштy, да вам на чисто кажем своју вољу, па да одлазите из моје куће. Тражите ви себи друге гозбе и заредите један до другога, па трошите своје имање. А ако вам је милије, да без накнаде упропашћујете туђе, ви чините тако и даље, а ја ћу за сведоке позвати вечите богове. Да бог да, да вам се врати! Да бог да сви без освете пропали у мојој кући!“ (ст. 372—380; стр. 24).

И с овим говором има више незгода. За што је он тако страстан? Томе не видимо повода. Даље наштo да Телемах тако вређа просиоце, кад сутра хоће у миру с њима да се растане, ако то буде могуће? Такав говор може само да му поквари ствар. Али је главно ово. Зар Телемах тако мало верује у успех свог сутрашњег предузећа, да може завршити говор овако? Па зашто онда сазива збор?!

После овога можемо прећи к објашњењу. За то нам треба само упоредити с овим што смо прегледали другу песму Одисеје, где се прича, како је Телемах извршио Атинин савет.

Сутрадан у јутру сазове Телемах збор. Ахајци дођу на позив, али не знају ко их је сазвао и зашто. Узима реч старац Египтије и пита о том збор. Онда Телемах устане и изјави, да је он сазвао Ахајце а то с тога, што је у великој невољи: на његову су кућу навалили бесни просиоци, он је слаб те им не може ништа, нека га дакле узму Ахајци у заштиту.

Станимо ту часком. Казали смо напред, да је код савета Атининог у I песми једна незгода и то, што сазивање збора није мотивисано. А како је овде? Телемах је сазвао Ахајце да се пожали на обесне просиоце и да моли за заштиту, којој има право да се нада. Овде је сазивање сасвим оправдано, и ми ништа не запињемо за њ.

Телемахов говор троне све Ахајце, осим просилаца. Један од њих, Антиноје, устаје и вели, да нису тој Телемаховој невољи криви просиоци, него Пенелопа, која их вуче за нос; с тога се они неће махнути Одисејеве куће, а Телемах, ако жели да буде на миру, нека натера мајку да се уда за кога од њих. На то Телемах одговори, да он не може своју матер терати да се преудаје, особито кад још не зна ни шта је с оцем.

Хотел Београд у Битољу.

Како је то различно од онога што смо видели у првој песми! Тамо треба Телемах да тера мајку натраг оцу; то се види и отуда, што он има на збору да изнесе предлог о том. Даље, тамо смо нашли да је неупутно, кад Атина, богиња мудрости, саветује Телемаха да уда мајку без питања да ли она на то пристаје или не; овде видимо да се Телемах револтира на такав предлог. — Али хајдмо даље.

Пошто је одговорио, да он не може мајку терати да се преудаје, Телемах још једном апелује на срце и образ просилаца. Ако пак ни то не помогне, онда му остаје само да позове богове да га осветe: „Него, ако имате иоле стида“, вели он, „идите из куће и тражите себи друге гозбе и за-

*

редите један до другога, па трошите своје имање, а ако вам је милије, да без накнаде упропашћујете туђе, ви чините тако и даље, а ја ћу за сведоке позвати вечите богове. Да бог да, да вам се рати, да бог да сви без освете пропали у мојој кући" (II 138—145; стр. 33).

То су исте речи, које је он проговорио у очи тога дана просиоцима по Пенолопину одласку из дворане. Али, кад упоредимо оба места, шта налазимо? Као и досад свуда: овде је све у свом реду, док је напред било пуно неумесногa. Овде је страсност оправдана: Телемах чини испад, кад је видео, да нема успеха ни код просилаца ни код народа, који се понаша сасвим пасивно. Осим тога тон је тај разумљив и с тога, што Телемах рачуна да ће можда и њиме побудити слушаоце.

И није се преварио. Кад он доврши горње речи, устане пророк Халитерс па прориче, како ће се Одисеј скоро вратити и саветује просиоце да оставе Телемаха на миру. Али просиоци остају при своме: један од њих, Еуримах, изјави опет, да се они неће махнути Одисејеве куће, док Телемах не натера мајку да се врати свом оцу. Збор је и даље пасиван. Онда Телемаху не остане друго но да уступи. Али он не може ипак да учини просиоцима са свим по вољи. Најпре мора сазнати, шта је с оцем. Он ће дакле отпловити у Пелопонез, распитати се о оцу, та ће онда, у случају да је Одисеј умро или да се не врати за годину дана, учинити како просиоци предлажу, јер иначе му нема помоћи.

И ово је, као што се види, све у реду: путовање је мотивисано.

Наше је упоређивање дакле показало, да је у другој песми психолошки развој мотива природан, да је у њој све логично и консеквентно, да је све на свом месту, док је у првој песми све противно код исте ствари.

Кад би нам било могуће овде упоредити и језик те две партије, нашли бисмо нешто слично. И у изразима подударају се прва и друга песма неколико пута. Увек у тим случајевима израз је са свим коректан у другој песми а у првој је више или мање незгодан, неумешан, неодређен и т. д.

Али што смо ми добили овом анализом? Пре свега она нам каже, да је једна од ове две партије што смо их упоређивали израђена према другој: толика сличност у мотивима па чак и у изразима не може бити случајна. Али је особито важно што из ње излази, да оне нису ни од једног песника, него да су их двојица испевала; јер није могуће да један човек своје рођене мисли не може да разуме, нити је вероватно да један песник исту ствар једанпут онако ваљано испева као што је то у другој песми, а други пут сасвим слабо. Питање је сад, ко је према ком певао? На њ није ни мало тешко одговорити. Оригинал је увек у сличним злучајевима природно и коректно. То је један принцип за ову врсту истраживања. На основу њега пак у овом конкретном случају можемо поуздано тврдити, да је друга песма оригинал а прва копија, дакле и да је друга песма старија а прва млађа.

Но тиме још нисмо показали узроке чудноватим фактима што смо их констатовали у првој песми. Јер, као што смо рекли, слаба памет песникова није довољна да то објасни. Погледајмо још једном садржину ове партије. Има ли још каква разлика међу њима? Којим редом иду мотиви у њима? У једној једним а у другој друкчијим. Ето где би могао лежати узрок за стварне неупутности: конфузност што смо је у првој песми нашли могла би бити последица неразумног размештаја мотива друге песме. Језичке незгоде дошле су пак услед механичког делања песникова, тј. што је он изразе, замишљене за једну околину, пренашао просто у другу сличну, али не једнаку.

После свега овога можемо прећи на питање: а ко је испевао прву песму? Ми смо рекли за „прерађивача" (а то је требало казати и за Кирхофова „редактора"), да је то био са свим слаб таленат и да му се рад своди на крпљење. Анализа досадашња показала нам је, да та карактеристика потпуно пристаје за песника Атинина савета и Телемахова испада на просиоце у првој песми. Проучимо ли и остатак I песме осим првих 87 стихова, наћи ћемо да је у њему садржина сва позајмљена, даље да у њему има пуно неупутности, на послетку, да је састављен на исти начин на који су они састављени. Просиоци се понашају потпуно као у песми XVIII; одатле је узето и како међу њих силази Пенелопа и како њу Телемах тера из дворане; певач Фамије је личност из песме XXII, а понашање му је из песме VII. Од неупутности да поменемо само једну. Стих 437 гласи: „седе на кревет и скиде дугачки хитон" (Телемах). Дугачки хитон, то је од прилике кошуља дугачка до ногу. Може ли се таква кошуља да скине, кад се седне? Врло је вероватно, да је то испало тако, што у Илијади (II 42) има врло сличан стих: „Седе у кревету и *навуче* дугачки хитон". Што се на послетку тиче начина, на који је тај део Одисеје састављен, рећи ћемо у опште, да у њему има маса стихова позајмљених из Одисеје и Илијаде. То само потврђује факта да прва песма чини увод у Телемахију" и да је она врло млад комад, јер није нигде у Одисији употребљена.

Остало нам је још само почетак, првих 87 стихова. Кирхоф је држао тај комад за почетак своје „Траодисеје", тј. по њему ових 87 стихова прве песме стајали су првобитно на место данашњих првих 27 стих. пете песме. Јер пошто је доказао, да су ових 27 стихова дошли тек доцније где су сада (од њих су двадесет позајмљени из разних делова Одисеје!), он је мислио овако: Петој песми, у којој се прича о Хермином силаску на Калипсино острво, потребан је један збор богова, међутим Атина не треба никакву одлуку с Олимпа да би се могла спустити до Телемаха ради познатог нам савета. Кад би дакле збор богова како се описује у почетку прве песме врло добро стајао и у почетку пете песме, зар није природно узети, да је њему првобитно ту и било место?

Као што се види, хипотеза је врло оштроумна; али ми је не ћемо моћи усвојити. Има околности које нас нагоне, да сматрамо прву песму за недељиву.

Пре свега код тих првих 87 ст. наше Одисеје ми налазимо исти крпеж који смо констатовали свуда иначе у првој песми. Већ тога Кирхофово мишљење изгледало би невероватно. Али оно сасвим сада пред фактом да у том комаду има доста позајмица из „Телемахије"; тако нпр. 29 до 31 стих израђени су према ст. 107—189 четврте песме (да није било обрнуто сведочи то што на првом месту стихови нису сасвим коректни). Комад који је заједно из „Телемахије" мора бити од ње млађи, дакле није се могао никако налазити у „Старијој Одисеји".

Ипак ћемо ми поменути још један разлог за ово мишљење. У почетку прве песме каже се отприлике ово: „Сви Грци што су се били спасли налазили су се код куће, само се Одисеј још не беше вратио". Кад ти стихови стоје на данашњем свом месту, нема с њима никаквих тешкоћа; јер се у „Телемахији" говори о Агамемнонову и Менелајеву повратку из Троје. Али у Кирхофовој „Праодисеји" нема нигде речи о ком Грку што се вратио из трој. рата, те бисмо се код поменутих стихова морали питати: Ко се то спасао и ко се налазио код куће? Тако је и с оним, што мало доцније Зевс говори о Егисту. У „Старијем Одисејеву Ностосу" нема о Егисту и убијству Агамемнонову нигде ни речи; међу тим у „Телемахији" догађај се тај често помиње (нпр. стих 298, па у Пили и Спарти о њему сваки говори).

*

Пошто смо овако довољно упознали „прерађивача", који нам је управо створио Одисеју каку је данас читамо, и пошто смо научили, по чему ћемо његове додатке моћи разликовати од осталога, да пређемо на истраживање око кога од главних спевова што их је он употребио за свој посао.

Узмимо најпре Виламовичеву „Старију Одисеју", колико нам се сачувала, па покушајмо излучити који од извора из којих је постала и покажимо тако да она није била једноставан спев.

Калипсу је створила песма V данашње Одисеје. Јер мимо оно што се ту прича о Калипси стари у главном нису ништа знали. Што се о њој у Одисеји иначе помиње, све је постало под утицајем V песме. Тако је и с митом о Калипси уопште: што он зна долази или из те песме или из данашње Одисеје. То су разлози да не може бити сумње о Калипсином творцу.

Песма V употребљена је у песми X и XII. То ће показати ова неколика разматрања.

У п. X сусреће Херма Одисеја, који је пошао ка Кирки, кад је чуо да му је она другове претворила у свиње, па га учи шта ће радити кад изиђе пред богињу: Кирка ће покушати и њега да претвори у свињу, али кад га она дирне штапићем, он нека насрне на њу са сабљом; она ће се поплашити и позваће га да спава с њом; тај позив он не ће одбити, али под погодбом да му се богиња закуне да му не смера ништа рђаво. Одисеј чини тако и говори Кирки на њен позив овако: „Кирка! како можеш

нешто у V песми није сасвим беспрекорно. И ако за то превод није најзгоднији, ми ћемо поменути један-два случаја. У V п. Одисеј на речи Калипсине чини два приговора: прво, поћи на сплаву врло је опасно предузеће, и друго, он неће да је остави, ако она то не жели. Онда је оно *нити* као пред другим приговором разумљиво. То није међутим случај у п. X; ту тој речи нема места. Тако исто и израз *мени* није потпуно на свом месту у п. X, јер се ту не може мислити на Одисејеве другове као на противност, пошто би то значило да њих Одисеј оставља на милост и немилост Киркину. У п. V он је беспрекоран, јер Одисеј на Огигији нема више никога од другова. Напосл. и оно „друго што, рђаво мени“ сасвим је добро овде; напротив у п. X тешко да је песник хтео рећи да се Одисеј боји е ће му Кирка учинити друго неко зло а не оно што је покушала, тј. да га претвори у свињу.

По познатом нам принципу из овог излази, да је наше место у X песми израђено према дотичном у песми V.

Улица у Битољу.

захтевати од мене да будем према теби благ, кад си ми другове у својој кући претворила у свиње, а сад мене лукаво у ложницу зовеш, те да ми, кад се свучем, подузмеш моћ моју! Нити бих ја ушао у твоју ложницу, док ми тврду веру не би задала, да мени нећеш измислити неко друго зло“ (ст. 336—344; стр. 189). Упоредимо ово место с п. V ст. 160 и даље. Ту се прича, како Одисеју Калипса, која се читавих седам година на све начине трудила да га задржи код себе и да му избије из главе Итаку, наједанпут, сасвим изненада, вели, нека гради сплав, јер му је слободно поћи кући. Одисеј се ужасне на те речи и одговори: „Ти си друго нешто измислила, богињо, а не да ме отпустиш, кад ми заповедаш да на сплаву прођем кроз грдно, страшно и ужасно морско ждрело, кроз које не би прошли ни брзовози са згодним Зевсовим ветром. Нити бих ја у сплав ушао преко твоје воље, док не би дала тврду веру, да не ћеш измислити друго што, рђаво мени (стр. 98).“ Последња реченица у оригиналу гласи с малим изузетком сасвим као у X: *οὐδ' ἔτ' ἐγὼν..., εἰ μή μοι τλαίης γε, θεά, μέγαν ὅρκον ὀμόσσαι, μήτι μοι αὐτῷ πῆμα κακὸν βουλεύσεμεν ἄλλο.* Али док је овде свака реч на свом месту, дотле по

До истог резултата долазимо и другим путем.

Шта стоји у п. X после наведених речи? „То јој рекох, а она ми тврду веру даде, као што јој заповедих, а кад је то учинила била — легох с њоме у ложницу“ (ст. 345—7; стр. 189). Ништа више. Међутим у п. V Калипса испуњује Одисеју вољу исто тако детаљном и за ситуацију карактеристичном заклетвом: „Честита богиња Калипса насмеши се, кад Одисеј то изрече, и помиловавши га руком, рече: „„Ти си заиста паметан а и лукав човек, кад си се досетио да ми то речеш. Тако ми зёмље и над нама широког неба, и тако ми подземних вода Стиксових, заклињем ти се највећом и најстрашнијом заклетвом блажених богова, да ти нисам никакву несрећу смислила, него мислим и светујем ти да чиниш оно, што бих и ја чинила, кад би мене така невоља постигла. Мој је дух праведан и срце ми у прсима није никад гвоздено но увек милостиво било“ (ст. 180—191; стр. 99). Може ли бити сумње о том, која је од ових сцена оригинал, а која копија?

Исто тако, као што је напред напоменуто, употребљена је п. V и у п. XII. Ми ћемо се опет задовољити с једним доказом.

Једно место п. V понавља се двапут у п. XII и оба пута неумешно, док је оно у п. V беспрекорно. То је V 391|2: „и тада преста ветар и настаде тишина“, = XII 168|9 и XII 400 (с малом модификацијом). Погледајмо само последњи случај. Одисеј с друговима не може да отплови с Тринакије шест дана, јер дувају непогодни ветрови — северац и источњак. „Седми дан“, стоји на то, *„престаде олуја и ветар* и ми се укрцасмо, наместисмо катарку, развисмо бела једра и навезосмо се на широко море“ (стр. 233). Ово је сасвим јасно: Одисеј може да отплови што више нема ветра. Али како се ту песник нетачно изразио! Ветар треба и за пловљење, једно; друго, није Грке задржавало то што су ветрови били јаки, него што су дували у неповољном правцу: правац је требало дакле да се промени а не јачина ветра.

Али осим п. V употребиле су п. X и XII још један спев. Срећом ми смо у стању данас у неколико тај њихов други извор да реконструирамо. Пре свега његова првобитна форма није нам очувата него је промењена: некада је причање било у 3. лицу, док сад у X и XII п. Одисеј сам прича своје доживљаје. Откуда изводимо ми то? У п. XII прича Одисеј, како су његови другови на Тринакији, док је он спавао, поклали Хелијеву говеду, и наставља овако: „Међутим ја се пробудим... осетим пријатан мирис печеног сала и... завапијем бесмртним боговима: „Оче Зевсе и остали вечити благи богови! Ви ме на моју несрећу успависте; а другови моји, оставши овде, грдно преступише“, Одмах оде Лампетија да јави Хелију, да смо му краве поубијали; а он одмах тужним срцем завапи бесмртницима: „Оче Зевсе и остали благи вечити богови! Казните Одисејеве другове, који ми од беса поубијаше краве, што бејаху моја радост...“ На то му Зевс, скупљач облака, одговори: „Хелије!... Ја ћу им скоро силним громом разбити лађу у сред сињега мора“. *Све сам то чуо ја од лепокосе Калипсе*, која је, као што сама казиваше, чула од гласника Херме да ће тако бити (ст. 374—390; стр. 232—3). У овим речима имају ствари које нас, кад добро промислимо, морају изненадити. Назначивати извор ради потврде оном што се прича, сасвим је непоетски. То је једно. Друго, ова је епизода на врло незгодном месту, може се рећи на најнезгоднијем што је могла добити. Јер кад песник хоће да исприча две радње које се збивају у исто време, он их ставља или једну иза друге, или једну у другу, али увек где се у првој известан део сврша, где има као неки одмор. А како је у нашем случају? Епизода о којој је реч уметнута је, но на месту где никаква одмора нема. Тај необичан положај њен дао би се објаснити само у једном случају: кад бисмо могли узети, да је Одисеју било познато да је Лампетија похитала Хелију баш у тренутку кад се он приближио лађи, и да се сцена између Хелија и Зевса догодила баш између тог тренутка и Одисејева доласка. Али тај је случај искључен, јер онда је песник морао претпоставити да је Херма и то казао Калипси и она Одисеју, а то би било тако бљутаво, да просто није могуће. — Чиме сад да се објасне ове две незгоде? Пошто се оне у првобитној концепцији не могу разумети ни код најслабијег песника, то је неопходно да оне нису првобитне него да су дошле услед маханичког делања. У чему би пак оно било, види се лако из тога што тих тешкоћа нестаје на један мах, кад причање у првом лицу преобратимо у причање у трећем лицу (разуме се, изоставивши последњу реченицу у којој се казује, откуда Одисеј зна оно што прича). Према томе имамо право узети да је то и била првобитна форма.

Питање је сад, шта је све из тог извора у данашњој Одисеји? Одговор налазимо у факту, да је од почетка приче о Кирки до Тринакије све нераздвојно везано. Од тог старог спева био би дакле остатак главни део песме X и XII.

Тако смо успели да покажемо два хетерогена елемента у партијама које су, поред осталих, чиниле по Видамовицу првобитну Одисеју. Али није само то резултат овог разлагања.

Доказано је напред да је Калипсу створила песма V. Шта је било онда с Одисејем пошто је отпловио од Кирке у главном извору п. X и XII, кад он није знао за Калипсу? Природно је, да је он ту непосредно од Кирке долазио к Фејачанима. И чудноватим случајем у Одисеји се сачувала та версија на једном месту. Она само потврђује тачност нашег закључка, у толико пре што се може доказати да је њу на данашње њено место ставио аутор песме X и XII. То је место XIX 273—80 и гласи: „(Одисеј) је, *враћајући се с острва Тринакије*, изгубио на сињем мору све верне другове своје и пространу лађу, јер се разгневише Зевс и Хелије, коме Одисејеви другови краве поубијаше. Сви они изгибоше на бурноме мору и само се Одисеј спасе на катарци, јер га вали избацише на сухо *код острва богу милих Фејачана*, који га срдачно примише итд.“ (стр. 359—60).

С друге стране, кад је првобитно засебна песма о Калипси додана с преда причи о Кирки и Одисејеву доласку на Фејачко острво, она мора бити својим завршетком слепљена негде с том причом. Тачно границу између њих поставити ми не можемо, јер оне нису механички састављене; али свакако спој ће бити на крају п. V, где је представљена бура; Одисеј је пошао од Калипсе на сплаву и зна да му предстоји на путу опасност — ова бура припада дакле песми V; али она припада и песми VI, јер Одисеј је наг избачен на Фејачку обалу а нагим га је начинила бура. Проучимо брижљивије тај комад и наћи ћемо да у њему имају неколике незгоде које се овом хипотезом лепо уклањају. За то говори и ова противуречност. У п. V ст. 344 каже Леукотеја Одисеју: „Скини те хаљине, пусти твој сплав ветровима и пливај свом снагом твојих мишица *до земље фејачке, где ти је суђено да се спасеш*“ (стр. 104). Међутим на крају те песме, а тако у и поч. п. VI Одисеј не зна где ја: „Авај мени!“ вели он „на чију ли сам земљу сад опет дошао? Да ли су охоли, дивљи и неправедни ови људи? итд.“ (стр. 114). Обе верзије не могу бити од једне руке, дакле граница мора бити негде између њих. Али, као што смо рекли, спој је учињен контаминацијом, те се одређена међа не може да означи: јамачно је контаминација почела још од V 371, тј. од места где Одисеј узјаше на греду (стр. 104).

На завршетку да споменемо још шта је најчудноватије и, можда поред још једног примера, јединствено у Одисеји код песме о Калипси. Она је једна целина, завршена, према томе једна засебна песма (Einzelgedicht). То се види отуда, што она не претпоставља ништа нарочито а уопште ништа не припрема: Ми знамо да Посејдон није више гневан на Одисеја и да ће наш патник најзад зацело доћи к Фејачанима; тиме нам је речено и да ће се он кући вратити, јер по миту (а он је био познат старој публици) Одисеја су Фејачани довезли на Итаку.

Н. Вулић.

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

* * *

(М. ЉЕРМОНТОВ)

Пред вратима светог храма,
Стајао је просјак худи;
Тужна лица у сузама,
Просио је милост људи.

»Кору хлеба!« – у јауку,
Нарицаше просјак јадни, —
Ал' у бледу, суху руку
Неко спусти камен хладни!

Тако и ја молећ' тебе,
Љубав твоју, — тол'ке дане,
Варао сам навек себе...,
И трз'о се од обмане!

Алексинац.

Милорад М. Петровић.

АЛБЕРТ

ПРИПОВЕТКА

ЛАВА ТОЛСТОЈА

(НАСТАВАК)

Необично нешто догоди се са свима присутнима, необично нешто осећало се у мртвоме миру који наступи после Албертова свирања. Као да је сваки хтео али није могао исказати шта то све значи. То јест за што је тако светла и топла соба, за што су девојке величанствене, за што је зора на прозорима, за што је узбуђена крв и откуда ови чисти утисци већ пролетелих звукова? Али нико овоме човеку. Дође му на памет да га узме код себе, да га одене, да му нађе ма какво боље место — укратко: да га истргне из овог пониженог положаја.

— Шта, ви сте уморни? упита Делесов прилазећи му. Алберт се осмехиваше.

— Ви сте прави таленат, требало би да се озбиљно бавите о музици, да свирате пред публиком.

— Хтео бих да пијем, рече Алберт као пробудивши се. Делесов донесе вина, и музикант сручи у се две чаше.

— Славно вино! проговори.

— Меланхолија — дивна ствар! рече Делесов.

Манастир Буково код Битоља.

и не покуша да о томе шта каже; на против, скоро сви они који немађаху силе да се помире с оним што им открише нови утисци — буниште се против њега.

— На ипак дивно свира! рече официр.

— Изванредно! одговори Делесов рукавом отирући крадом своје образе.

— Ама, господо, време је да се већ иде, рече придижући се и спремајући онај што је малочас лежао на дивану.

Алберт је за то време седео сам, у другој соби, на дивану. Налактивши се рукама на своја коштуњава колена, он је знојавим, прљавим рукама брисао своје лице, забацивао косе, осмехујући се у потпуној срећи.

Доста се новца накупило, а Делесов узеде на се да му га преда.

Осим овога, Делесову, на ког је музика учинила силан и необичан утисак, дође мисао да помогне те учини добро

— О! да, да, смешећи се одговори Алберт: али опростите ми, ја не знам с ким имам част говорити; можда сте граф или кнез: да ли би ми могли позајмити нешто пара? — Он поћута мало. — Ја ничега немам, ја сам човек сиромах. Ја вам не могу вратити.

Делесов порумене, не осећаше се најугодније, те брзо предаде музиканту сакупљени новац.

— Велика вам хвала, поче Алберт докопавши новце: — дајте да сад свирам; а свираћу колико год хоћете. Само мало да пијем, да попијем, додаде устајући.

Делесов му донесе још вина и замоли га да седне поред њега.

— Опростите ми, ако будем отворен према вама, рече Делесов: ваш ме је таленат веома заинтересовао. А изгледа ми да нисте у најбољем положају.

Алберт погледаше час у Делесова час у газдарицу која уђе у собу.

— Допустите ми да вам понудим своје услуге, продужи Делесов: ако би осећали потребу у буди чему ја бих се веома радовао ако би се за време код мене настанили. Живим сам, па ћу вам можда бити од користи.

Алберт се осмехну и ништа не одговори.

— За што не примите са захвалношћу, рече домаћица: разуме се да ће то за вас бити права благодат. Само ја вам то не бих препоручила, настави она окренувши се Делесову тресући главом у знак одрицања.

— Врло сам вам захвалан, поче Алберт стежући влажним рукама руку Делесова: али само, молим вас, дајте ми да сад свирам.

Али се остали гости већ спремаху да иду и, ма да их је Алберт на све начине задржавао, изађоше у предсобље.

Алберт се опрости са домаћицом па натакнувши похабану капу и стару летњу алмавиву изађе заједно са Делесовим кроз кућно крило.

Када Делесов седе са својим новим познаником у каруца и када осети онај непријатни задах пијанице и прљавежа, каквим је обиловао музичар, поче се кајати за свој поступак и стаде себи пребацивати за дечачку мекоћу срца и недозрелости. Уз то — све што је Алберт говорио, било је само глупо и покварено а уз то га још страшно ухвати пиће на ваздуху те баш огади Делесову. „Шта ћу да радим с њим?“ помисли у себи.

После једно четврт часа умукну Алберт, капа му паде с главе крај ногу, а сам се завали у један крај каруца и захрка. Кола су равномерно шкрипала по смрзнуту снегу; слаб зорин сјај једва је пробијао кроз замрзла окна.

Делесов погледа у свог суседа. Дуго тело покривено плаштом лежало је као мртво поред њега. Делесову је изгледало као да се глава са великим, мрачним носом клати, али загледавши боље примети да је оно, што је он држао за нос и лице, било свирачева коса и да је право лице било ниже. Он се наже и разабра црте Албертова лица. Тада га лепота чела и мирно скупљених уста поново изненади.

Делесов, под утицајем нервне малаксалости, бурних а непроспаваних јутарњих часова и слушане музике, поново се, гледајући ово лице, пренесе у блажени свет који угледа ноћас; поново се сети срећног и великодушног доба младости, те престаде кајати се за свој поступак.

У том је тренутку опет искрено и топло волео Алберта, те се тврдо реши да му буде од помоћи.

IV.

Други дан изјутра, када га разбудише да иде на дужност, угледа Делесов, са непријатним дивљењем, да је поред њега стари слуга, стари кишобран и часовник на сточићу. Па шта бих и хтео да видим ако не оно што је увек поред мене? упита самога себе. Ту се сети црних очију и свирачева осмеха пуног среће; мотив „меланхолије“ и цела чудна прошла ноћ прође му кроз уобразиљу.

И требало је, на послетку, да размишља да ли је урадио добро или не, доведавши к себи свирача. Одевајући се, у мислима је распоредио дан; узеде хартије, издаде потребне наредбе за кућу и журно обуче шињел и каљаче. Пролазећи поред ручаонице завири кроз врата. Алберт, загњурив лице у подглавник, у прљавој и исцепаној кошуљи лежао је и мртвим сном спавао на сафијанском дивану, на који су га мртвог пијаног положили. Делесову би неугодно и непријатно.

— Отиди, молим те, до Борјузовског, па замоли виолину за дан два — за њега, рече своме слузи: па када се пробуди, дај му кафе и што од мог рубља и старог одела. У опште са свим га задовољи. Молим те.

Вративши се кући доцно у вече Делесов, за дивно чудо, не затече Алберта.

— А где је он? упита.

— Отишао је одмах после ручка, одговори слуга: узеде виолину па оде обећавши да ће доћи кроз један час, али га ево све до сада нема.

— Хм, хм, досадно проговори Делесов: а за што си га пустио, Захаре?

Захар је био петроградски лакај који је већ осам година у служби код Делесова. Делесов, као самац, и нехотице му је поверавао своје намере и радо је хтео знати све што и он мисли о његовим подузећима.

— А како бих смео да га не пустим? одговори Захар играјући ланчићем свога часовника: да сте ми, Димитрије Ивановићу, рекли да га задржим, остао би у кући. Али ви сте ми само о оделу говорили.

— Пхи, досадно! А шта је радио без мене?

Захар се осмехну.

— Доиста може се назвати вештак, Димитрије Ивановићу. Чим се пробудио, одмах затражи мадере, па се онда забављао с куварицом и момком из суседства. Баш смешан... Али доброг карактера. Дао сам му и чаја, донео му и ручка али сам није хтео јести, све је и мене позивао. А што свира на виолину, сигурно је да таквих вештака нема ни код Излера. Таквог човека и вреди држати. Кад нам је свирао „Внизъ по матушкѣ по Волгѣ“ — просто као да човек плаче! Добро, богме! Чак су се са свих спратова скупљали људи у наше предсобље да га чују.

— Јâ, а је си ли га оденуо?

— Како! Дао сам му вашу пресвлачицу и свој огртач. Таквог човека и ваља помоћи, баш красан човек. — Захар се осмехну. Сви ме запиткују у каквом сте чину, имате ли великих познанстава и колико имате кмёта.

— Добро, добро, само га треба наћи сад и не давати му пића, јер ће тиме само горе бити.

— Цела истина, прекиде Захар: види се да није баш најбољега здравља. Код нас, код старог господара, био је неки помоћник...

Делесов, који је већ давно знао историју тог пијанице помоћника, не допусти Захару да је доврши, већ му нареди да спреми све за ноћ, па да одмах иде да тражи Алберта.

Кад леже у постељу, угаси свећу, али дуго не могаде заспати све мислећи о Алберту. „И ако све ово, можда, изгледа чудновато мојим познаницима“ премишљао је Делесов: „ипак ретко дође да учиниш штогод и за другога, па треба захвалити Богу када се укаже таква прилика; за то је нећу ни упустити лако. Све ћу учинити, ама све, да му само помогнем. Може бити, да баш није луд већ само пије. А неће ме ни коштати много: где је један биће и двоје сити. Нека у почетку буде код мене, а за тим ћемо наћи какво место или концерат, извући ћемо га из блата, а већ после...“

Угодан осећај задовољства обузе га после таквога расуђивања.

„Доиста, ја нисам баш рђав човек, на против!“ помисли он: „Баш врло добар човек, када се упоредим с другима...“

Већ га је био хватао сан када чу шкрипу врáтā и кораке у предсобљу.

„Али биће оштрији с њим“ помисли: „тако је боље; а ја сам дужан да то урадим.“

Зазвони.

— Шта је, јеси ли га довео? упита Захара када се овај појави,

— Бедан човек, Димитрије Ивановићу, одговори Захар значајно махнувши главом и зашкиљивши.

— Шта — пијан?

— Баш клону.

— А је ли виолина у њега?

— Донео је, газдарица је даде.

— Сад, молим те, не пуштај га к мени, пусти га да спава, а сутра га никако не пуштај из куће.

Али Захар још нэ успеде ни да изађе, а у собу уђе Алберт.

V.

— Зар већ легли да спавате? упита Алберт смешећи се: а ја био тамо, код Ане Ивановне. Пријатно сам провео вече; свирали, смејали се — беше красно друштво. Допустите ми да испијем чашу ма чега, додаде дохвативши боцу с водом која беше на сточићу: — само не воде.

Алберт је био исти као и јуче: исти пријатан осмех очију и усана, исто сјајно, надахнуто чело и слаби удови. Захарев огртач пристајао му је не може боље бити, а чисти, дуги и непоскрбљени овратник пресвлачице живописно је обухватао његов танки бели врат дајући му изглед нечега нарочито детињског и невиног. Спусти се на крајичак постеље Делесова и ћутећи, са радосним и захвалним осмехом, гледао је у њега. Делесов погледа Алберта у очи, па поново осети како овлада њиме осмех његов. Прође га воља да спава, заборави о својој одлуци да буде оштар, те му, на против, дође да се весели, да слуша свирање и да до саме зоре другарски ћерета с Албертом. Делесов нареди Захару да донесе боцу вина, цигарете и виолину.

— Баш дивно, поче Алберт: још је рано, те ћемо свирати, а свираћу вам колико год хоћете.

Захар са приметним задовољством донесе боцу лафита, две чаше, слабијих цигарета, што их је Алберт пушио, и виолину. Али у место да иде, како му господин рече, да спава, он се завали у суседној соби и запали цигарету.

— Боље је да разговарамо, рече Делесов свирачу који већ беше узео виолину.

Алберт покорно седе на постељу и поново се радосно осмехну.

— Ах, да! поче Алберт ударивши се руком по челу а у изразу замишљено љубопитном. (У њега је увек израз лица био весник онога што хоће да каже). Допустите да упитам... ту застаде мало: — онај господин што је онда, прекјуче, био с вама... ви сте га називали Н., није ли он син знаменитога Н?

— Рођени син, одговори Делесов никако не знајући за што ли то занима Алберта.

— Да, да, поче опет са осмехом задовољства: ја сам одмах запазио по његовим манирима нешто нарочито аристократско. Ја волим аристократе: у њима има нечег изванредног и раскошног. А онај официр што онако дивно игра, настави даље: — такође ми се допао, и весео је и благородан. Он је, чини ми се, ађутант Н. Н.

— Који? упита Делесов.

— Онај што се сударио са мном када смо играли. Мора бити да је красан човек.

— Није, распуштен је деран, одговори Делесов.

— Ах, не! својски се заузимаше Алберт: у њему има нечег врло, врло пријатног. И он је ванредан музичар, додаде Алберт: — свирао је нешто из опере. Давно ми се нико није тако допао.

— То јесте, добро свира, али ја не волим његово свирање, рече Делесов желећи да наведе Алберта на разговор о музици: он не разуме класичку музику; јер, ето, Доницети и Белини — никаква музика. Без сумње и ви сте истога мишљења.

— О не, не, опростите, поче Алберт са меким бранилачким изразом: стара је музика — музика, а и нова је опет музика. И у новој има ванредних лепота: а Сомнамбула?! а финале из Лучије?! а Шопен?! а Роберт?! Често мислим... он застаде приметно сабирајући мисли: шта би било да је Бетховен жив? Та он би плакао од радости слушајући Сомнамбулу. Свуда има лепога. Ја сам први пут слушао Сомнамбулу када овде беху Вијардо и Рубини — то је било нешто! настави он ужагривши очима и градећи гестове обема рукама као да би хтео нешто из својих груди истргнути. — Да је дуже потрајало, не би се могло издржати.

— Но, а како вам се сада свиђа опера? упита Делесов.

— Бозио је добра, врло добра, одговори он: необично раскошна, али овде не може да гане — рече показујући своје упале груди. Певачица треба да је страсна, а тога у ње нема. Она расположи, али не мучи.

— Е, а Лаблаш?

— Слушао сам га још у Паризу као Севиљског Берберина; тада је био јединствен, али сад је већ остарио — није више за артиста, стар је.

— Па шта, и ако је стар, још је увек добар у morceaux d' ensemble, рече Делесов о Лаблашу.

— Како *шта и ако је стар?* изрече Алберт оштрије. — Он не мора да буде стар. Вештаци не старе. Много чега треба за уметност, а највише огња! настави блистајући очима и подижући руке у вис.

И доиста, страшни унутрашњи огањ избијао је из целе његове појаве.

— Ах Боже мој! узвикну у један мах: познајете ли Петрова — уметника?

— Не знам га, смешећи се одговори Делесов.

— А како бих волео да се познате с њим! Било би вам право задовољство говорити с њим. Како и он разуме уметност! Ја сам се с њим често налазио код Ане Ивановне, али се она сад нешто љути на њега. А баш бих желео да се познате с њим. То вам је велики, велики таленат!

— А шта је, сликар? упита Делесов.

— Не знам; чини ми се није, али је академски уметник. Какве су његове мисли! Кад год би говорио — за дивљење је. О, Петров је велики таленат, само — врло весело живи... Штета, додаде Алберт осмехнувши се. Одмах за тим диже се са постеље, узеде виолину и поче је уденшавати.

— Шта, зар већ давно нисте били у опери? упита га Делесов.

Алберт се обазре и осмехну.

— Ах, не могу тамо, рече ухвативши се за главу. Поново седе крај Делесова. — Казаћу вам, проговори скоро шапатом: тамо не могу више, тамо не могу свирати, јер ничега немам, никакве одеће, никаквог квартира, па ни виолине. Жалосан живот! жалосан живот! понови неколико

пута: а и што ћу тамо? За што ће ми то? Не треба, рече у осмеху. — Хеј, *Дон Жуану!*

И удари се по глави.

— Хајдемо ма куда, проговори Делесов.

Алберт и не одговорив поскочи, докопа виолину и поче свирати финале првога чина *Дон Жуана*, на свој начин причајући садржај опере.

Делесову пође коса у вис докле је Алберт свирао шта командор говораше на умору.

— Не, не могу да свирам сад, рече остављајући виолину: много сам пио.

Али у исти мах приђе к столу, усу пуну чашу вина, сручи је на искап и опет седе на постељу поред Делесова.

(наставиће се) *С.*

ПАВЛЕ ЈОВАНОВИЋ

УМЕТНИЧКА СТУДИЈА

Ко се данас може назвати великим уметником?

Да ли онај, што је уметности пронашао неки сасвим нов свет?

Ако је тако, онда ће ми сваки допустити, да имам право, ако устврдим, да је Павле Јовановић као сликар Црногорца и Арнаута заиста велики уметник, јер је у својим сликама изнео сасвим нов свет, нове људе. Ко је видео Јовановићеве слике из црногорског и арнаутског живота, и ко познаје историју светске уметности, тај ће одмах увидети, да пре Павла Јовановића ни један сликар није крочио у она црногорска брда и врлети, нити је завирио у оне сиромашне црногорске и арнаутске кућице, где живе храбри Црногорци и Арнаути, чији је живот пун елементарне дражи и мирне среће, али у исто доба и сувише јадан и чемеран и пун опасности. Нико можда не љуби тако силно сваку груду своје земље као Црногорац, јер је свака она груда црногорском крвљу покапана; нико не љуби тако своје доље и брежуљке као Црногорац, јер су му они били једини сведоци његове несреће, његове жалости и туге и његове моментане радости. У тај кутић лепе и кршне српске земље од уметника први је завирио Павле Јовановић и из њега изнео свету бесцен благо чисте поезије.

Ко познаје Јовановићеве слике, тај мора признати, да његовим сликама нема равних у целој модерној светској уметности. Познати немачки сликари наших дана: Вотије, Дефрегер, Кнауз и Енхубер оцртавали су у својим сликама живот немачких брђана. Њихове слике одликовале су се неком пикантношћу и лепим сликарским дражима; сељаци су им увек били лепи и нежни — зато су Јовановићеви Црногорци и Арнаути увек природни, снажни и истинити. Немачки сликари изнели су млого занимљивије, веселије и нежније мотиве — наш Јовановић увек се старао, да у сваком раду изнесе верну слику оног *milieu*'а, у коме се дешавају поједине сцене. Сељаци немачких сликара изгледају доста фини, нежни, дотерани, увек обучени у празничко одело, они и сувише миришу на *parfum* — Јовановићеви Црногорци и Арнаути увек су прави Црногорци и Арнаути. Уметник никада није углађивао тврдоћу њихова бића, него их је износио онаке, како их је видео: лепе и ружне, тешке и незграпне, масивне и грубе, и управо таки, сасвим природни, увек су се допали целом образованом свету. Ко добро познаје Јовановићеве слике, а избиже познаје Црногорце и Арнауте, моћи ће посведочити, да не само његове миле и седе старкеље, него и његови млађи људи, поносите Црногорке и млада Црногорчад увек носе на себи обележје свога рода и племена.

Павла Јовановића можемо пуним правом убројити међ оне врло даровите уметнике, који могу насликати све што хоће, али су увек толико скромни и увиђавни, те једино хоће да сликају оно што могу.

Ни једног тренутка није Јовановић губио из вида скромност природе, и када је сликао малену дечицу, или седе старкеље, или снажне људе, или младе и лепе девојке. Као сваки прави геније, тако исто и наш Јовановић увек је посматрао природу невиним очима једног детета, а сликао је увек срцем пуним осећаја.

Свака Јовановићева слика, изведена у великом или малом формату, може се сматрати правим уметничким и потпуно заокруженим делом, са тачним цртежем, финим детаљима и лепим бојама. Мањи његови радови пуни су драži, љупкости и веселости; у већим сликама наплазимо на јаче акценте, на *Moll acorde* а никада није изводио трагичне сцене, што силно потресају човечију душу.

Наш Јовановић није имитатор или *Manierist*'а. И ако врло добро познаје најбоље радове свију великих светских сликара, опет зато није никада тежио, да имитира њихова дела. У сваком Јовановићеву раду опажа се његов индивидуални темперамент, у сваком своме раду остао је Јовановић прави Србин-сликар. Па и за његову слику *„Рањени Црногорац“* могу рећи, да је право специфично српско дело, и управ с тога, што је у свему национално — у томе лежи његова силна снага. Та слика не оставља човека хладна и равнодушна. Неком необичном снагом привлачи она нашу пажњу и потражује од нас, да је ценимо и да јој се дивимо.

Па како је уметник приказао ту сцену?

Не као *„ein Nachtstück des Lebens“*, као што би то урадили најмодернији светски сликари. На Јовановићевој слици нема крви, нема силних мртвих лешина, нема унакажених и самртно бледих лица, у опште нема никаквих грозота, од којих посматрачу дах престаје и коса се у вис диже, него на слици видимо само једног рањеника, над којим већ дише дах смрти. Око рањеника стоји стари му отац, мила сеја и још неколико млађих људи — рањеникових другова. Отац је до дна душе потресен, када је спазио рањена јединца — узданицу своју.

Све особе на слици врло су природно приказане. Природни су им сви покрети, а сигурни су и положаји, што их заузимају њихова тела. Цела група је изведена великом јасноћом и не показује никаквих тврдоћа.

Том лепом сликом поставио је уметник себи правац, којим ће се даље кретати његова уметност. Врло је мало тако срећних уметника, што су већ првим својим радом определили себи прави пут, којим да се креће њихова уметност, ако желе са неком сигурношћу, да постигну прави успех. Много њих, истом после силних и узалудних покушаја и горка искуства дођу до правог поља, на коме су позвати, да се са позитивним успехом боре за уметничку палму. Наш Јовановић је одмах знао, шта је хтео. Код њега није било несигурна тражења ни покушавања. Он је корачао правом линијом, правим путем, што га је себи определио са *„Рањеним Црногорцем“*. И на томе путу дошао је данас до уметничке палме.

*

Ко познаје историју најмодернијег сликарства, томе ће бити познато, да данас постоји нека најмодернија сликарска теорија, коју исповедају и ватрено заступају млоги спремни и неспремни уметнички критичари. Иста теорија, као што је познато, сасвим забацује и готово никакву вредност не полаже на историјско и жанр-сликарство. По тој теорији ни једном сликару није допуштено, да у својим сликама износи догађаје, групе и поједине особе, које су карактеристичне за живот једног народа; није допуштено да износи веселе, озбиљне и трагичне догађаје, драматичке или лирске епизоде из живота људи нашег времена. Ту врсту слика називају најмодернији критичари презирним именом *„литерарно“* или *„анекдотско“* сликарство. По њихову уверењу не сме ни један сликар у својим сликама приповедати, као што то чини новелиста у новели, не сме износити догађаја, што потресају душу човечију, једном речи, сликар се мора одрећи свију утицаја, што нису строго сликарски.

Има већ више година, како о томе непрестано пишу млоги уметнички критичари, па се опет међ сликарима готово свију народа нађе још људи, што се не држе строго тих најмодернијих уметничких теорија, што не симпатишу са најмодернијим уметничким новотаријама и што се не баве решавањем уметничких проблема, него се најрадије крећу оним уметничким правцем, што су им га одредили још уметници старе ренесансе. И ако данас исти не одају више тако претеране поште самој садржини слике, као некада, опет зато у својим радовима поред *Stimmung*'а и поред *Farbenklänge*, за којима теже најмодернији сликари, обраћају доста велику пажњу и на сам догађај.

У ту последњу врсту слика иду Јовановићеви радови *„Играч с мачевима“* и *„Играчица с мачевима“*. Обе слике приказују нам догађај из арнаутског живота. На првој слици видимо млада Арнаута, где игра са два гола мача. Његову игру прате два свирача. Један од њих удара у даире, а други у шаркију. Около играча искупило се још неколико људи и задовољно посматрају његову живу игру.

У другој слици *„Играчица у Скадру“* оцртао нам је уметник готово исти мотив, као и у првој слици, само место снажна Арнаута игра са два гола мача лепа Арнауткиња.

Тако природних, здравих, једрих, свежих, стаситих и снажних људи, као што је Јовановић изнео на тим сликама, ретко ће те наћи на радовима најмодернијих сликара. Ја се некако другачије осећам, кад гледам то Јовановићевих људи, пуних здравља, пуних снаге и живота, но кад видим оне ружне, голе, босе, слабуњаве, мршаве, болешљиве, изнемогле и изнурене људе на сликама најмодернијих сликара.

У оба та рада показао је Јовановић особиту снагу у приказивању особа, што посматрају неки догађај. У покретима, у држању њихова тела, на њихову лицу можете увек прочитати у којој мери их занима онај догађај, и увек можете констатовати, да врста и *nuance* тих утисака строго одговарају природи и добу живота дотичних гледалаца.

Особе на тим сликама нису обични и лепо одевени позоришни модели, него прави и природни људи, што имају своју домовину. У њиховим жилама тече врела крвца. Сваку особу узео је Јовановић непосредно из живота и приказао је таком пластиком и таким сликарским утицајем, као што су то били кадри учинити само најбољи сликари старе холандске ренесансе. Онако, као што је те особе нашао, како их је видео, тако их је ставио на платно, али са оном сликарском вештином, што је кадра од најпрљавијег Арнаутина створити најзанимљивију особу.

Цртеж је на обе слике врло брижљиво изведен. Јовановић црта главе, руке и све остало са највећом савесношћу и финим разумевањем, али при цртању тих силних детаља никада није губио из вида саме карактеристике. Игру ону снажног Арнаутина и лепе Арнаутке уметник је врло оштро посматрао и приказао је са потпуним разумевањем.

*

У чему лежи величина Јовановићеве лепе слике *„Дед учи свог унука мачевању?“*

Да ли у сликарској вредности?

Не. Њена сликарска вредност није у толикој мери велика.

Дакле није њена хармонија боја?

Ја ту слику високо ценим ради њезина људског значаја.

Читаоцима ће бити познато, да су уметници готово свију векова и свију народа врло ретко узимали мотиве из живота људи средњега сталежа за своја уметничка дела. Још стари *Goethe* рекао је на неком месту *„Die gute Geselchaft ist die, von der man nicht leicht eine amüsante Geschichte machen kann.“* Тим речима, мислим, хтео је *Goethe* рећи, да је из живота људи средњег сталежа много теже створити лепу уметничку слику, него ли из живота највише аристократије или крунисаних глава. Стара уметност измишљала је карактере, тражила је карактере у великашким круговима; новија уметност још се понајвише забављала са животом *Bohem*-а, најновија уметност — уметност, што се развила после *Goethe*-ове смрти, узела је у свој круг не само *Bohem*-е него и живот најсиромашнијих раденика. *Courbet* и остали најмодернији сликари са неким особитим уживањем сликају живот модерних раденика и, из превелике симпатије наспрам тих патника, сасвим заборављају да осим тих радних створова живе на нашој земљи још и други људи који су тако исто достојни уметничке обраде. Некако ми срцу изванредно годи, када поред оних силних слика мистичне и тајанствене садржине, поред оних слика из радничког живота, наиђем на слику, у којој је оцртан живот људи из средњег сталежа. И ја сам увек високо ценио поneке модерне сликаре, са особитим уживањем посматрао сам радове *Millet'a, Rousseau'a, Corot'a* дивио се радовима *Решина, Böcklin'a, Bastien Lepage'a* и *Puuis de Chavannes'a* али никако не могу да се одушевим оним сликама модерних сликара, у којима оцртавају живот људи из средњег сталежа, јер ми исти радови изгледају и сувише неприродни, изведени без срца и осећаја.

А наш Јовановић? — Како је он природно оцртао живот људи у слици: *„Деда учи свога унука мачевању“*. Колико је у тој слици изражено осећаја, колико љубави наспрам оних људи, што у високим арбанаским и црногорским брдима живе и сувише јадним животом — људи, до којих још није допрла модерна култура него што још носе своју народну ношњу, љубе своје народне обичаје и певају своје народне песме! И те људе оцртао је Јовановић у њиховој непосредности. На њима није ништа полепшавао. Сваку бору њихова лица, што им је урезала очајна борба за живот и огњиште, наћи ћете и на њихову лицу. Како је диван онај старкеља, што поучава своје унуче мачевању. Тако природна, жива и свежа старца једва ћете наћи на сликама *Defregger'a*. А оно дете, што је укрстило са бабом мач, или онај малиша, што посматра ту борбу — тако природну, љупку, наивну и свежу дечицу наћи ће те само на сликама чувених сликара *Greuz'a* и *Gainsborough'a*.

Уметник је изврсно схватио биће и карактер оних људи, што је у слици приказао. Цела ситуација тако је живо, верно и истинито приказана, да је у томе погледу наш уметник достигао и старе холандеске сликаре, који су у техници још увек бољи од нашег Јовановића.

И ако је слика верно по природи нацртана, опет ми се она чини пуна природне поезије. Онај догађај, што га је уметник у природи видео, оно, што је уметник од природе примио, прерадио је у својој унутрашњости. Ту је природа и стварност дала уметнику само злаћан конац, од кога је исплео своју слику.

Као што сам већ споменуо, све што нам је уметник у тој слици изнео, он је све то у природи видео. И ми му врло радо верујемо. Оно што је видео, посматрао је очима правог уметника, а приказао срцем правог песника.

*

Са сликом *„Прва продукција“* увео нас ја у арнаутску собу. По дрвеним столицама поседали снажни Арнаути да чују свирку неке малене девојчице, коју мајка наговара, да покаже гостима своју вештину уз тамбуру, али девојчица се застидела, па и поред мајчине молбе, не ће да свира.

И за тај рад рекао бих, да није компонован, но да је уметник у тој слици изнео са свим истинит догађај. Особе на тој слици као и на осталим Јовановићевим радовима не забављају се са публиком, но сами собом. Њихово понашање је сасвим природно и ни најмање не задире човеку у очи. На мене је увек врло пријатно утицала њихова безазлена забава.

Пре свега споменућу, да се Јовановић и на овој слици показао као врло велики вештак у приказивању дечијих карактера, Особиту пажњу је обратно и на израду оне лепе арнаутке. Њено лако одело као да је срасло за округло и пуначко јој тело. У борама њена одела као и у оделу осталих Арнаута показао је уметник врло леп укус. Цео распоред слике казује, да је исту створио већ готов уметник.

Што дуже времена гледам у ту слику што се више задубљујем у тај рад, све ми више осваја срце својом природношћу и истинитошћу. Тај комадић обичне природе, и то такав, како га је Јовановић приказао, саввим је до-

вољан да без икаква даљег интересантнијег полепшавања и дотеривања побуди у мени силну пажњу и допадљивост. Ону изванредну снагу изобилне и поштене критике, што сам врло често наилазио на сликама понеких енглеских сликара, опазио сам и на особама, што нам је Јовановић приказао на овој слици. Он није ни најмање полепшао тих особа, а није ни тежио, да нам у изразу њихова лица прикаже неку патетичност или какве лажне осећаје. Они делују на нас обиљем свога живота што избија из њих.

*

Има доста уметничких критичара, који тврде, да је оно право и потпуно уметничко дело, те је кадро и задовољити строго око уметничког критичара и покренути својом садржином душу обичног гледаоца. Ако се то може узети за карактеристику правих уметничких дела, тада слику нашег Јовановића *„Повратак Црногораца из чете“* можемо сматрати потпуним уметничким делом, јер држим, да не ће бити уметничког критичара, те не би са задовољством посматрао тај рад, уверен сам, да нема Србина, који би, гледајући ту слику, остао сасвим равнодушан наспрам оног насликаног догађаја. Богатој пљачки храбрих Црногораца искрено се радује и онај старкеља на слици, и она жена са децом, и они млади Црногорци, и она стара бака, а и сваки прави Србин гледалац.

Као и за остале Јовановићеве радове не може се рећи ни за ову слику, да у њојзи превлађује анекдотски елеменат; на против, и у овоме раду остао је Јовановић прави сликар, јер није хтео садржину слике узвисити над самом уметничком формом. И овај Јовановићев рад није новела, за коју је он извео слику, него право и потпуно заокружено сликарско дело и као таково јако утиче на нас.

На тој слици има нешто, што сам нашао једино на сликама сварих холандеских сликара, наиме, нашем Јовановићу, као и оним старим холандеским сликарима пошло је за руком, да на лицу својих особа сасвим природно прикаже радост. Искрена радост његових особа заиста полази из дна душе и срца. За те особе не може се рећи, да су лутке или обични уметнички модели, чији је смех проузрокован онет каквим уметничким средством, него то су сасвим природни људи, што се искрено радују сјајној победи своје храбре деце.

*

Већ сам напред споменуо, да је Јовановић при стварању својих слика велику пажњу обраћао не само на лепоту и хармонију боја, што делује на човечије око као нека врло укусно изведена кита цвећа, него је још већу пажњу обратио цртежу, природном груписању особа и описивању појединих карактера. Изврсном карактеристиком појединих особа одликују се Јовановићеве слике *„Гуслар“* и *„Причања о бој на Косову.“* Обе те слике свиђају ми се не само ради њихове изврсне технике, него и ради своје благости и мирноће, ради оних пријатних и занимљивих типова, што слушају песму гуслареву, или живо приповедање оног старца, дугих, белих бркова.

У слици *„Арнаутски двобој“* више ценим Јовановића као сликара, но као песника. Сцена на тој слици приказана је врло живо, карактеристика појединих особа врло је фина, цртеж и моделирање је изврсно, али поред свију тих лепих особина, опет ми та слика толико не пријања за срце, јер у истој нема много Пајине душе, нема много Јовановићевих осећаја.

Од свију Јовановићевих слика највише ми се свиђају *„Крчмарица Јања“*, *„Црногорска крима“* и *„Борба петлова“*.

Шта је управо, што те слике чини тако љупким, драгоценим и примамљивим?

То је оно наивно и скоро бесвесно радовање при стварању. На тим сликама има типова, што нам казују да је уметник са пуно љубави и са неописаном радошћу створио те слике, а не са неким прорачуном и силним напорима. Дакле, оно наивно радовање, она безбрижност, она ведрина — то све силно делује на нашу душу и те дражи очување те слике за сва времена. Ради тих лепих особина исте слике неће никада изгубити своје вредности, ма се уметнички правци не знам како мењали.

Та су дела изведена великом уметничком способношћу и сва поколења увек ће врло радо гледати те лепе Јовановића радове, само с јединог разлога, јер ће на њима моћи да виде оно, што је вредно видети. И као год што су нас Србе та дела одушевљавала и заносила од њихова постанка, тако ће касније заносити и сваког другог човека — туђинца, који је кадар одушевити се лепотом и појезијом.

Слика *„Крчмарица Јања“* приказује нам неку чађаву црногорску крчму, где се искупило неколико Црногораца, те им лепа крчмарица Јања служи рујно вино. Најстарији међ њима ухватио својом снажном десницом лепу ручицу поносите Јање, а левом руком глади дуги сиви брк. Црне очи младе, бајне и умиљате крчмарице распалиле му старачку крв. Старкеља јој нешто враголасно приповеда а лепа и мила Јања лако погнула главу и пажљиво слуша његове речи. Сви остали Црногорци мило погледају, које лепу Јању, које старкељу, и слатко се смеју њиховој наивној шали.

Врло је лепа и она слика што нам приказује опет ниску, чађаву црногорску крчму, где се веселе снажни горштаци, људи високи, крупни, развијени, ведри, весели, доста умиљати, једном речи, све само она лица, што нас задобијају, чим их први пут погледамо. У том њихову весељу изненађује их лепа крчмарица печеном коком. Горски синови не знам чему се више обрадоваше. Да ли печеној коки или лепој крчмарици?

Изврсна је и трећа слика *„Борба петлова“* где нам уметник опет приказује ниску чађаву црногорску крчму, где седе и стоје више снажних људи. Па неки од њих херкулеског стаса, мушке лепоте и препланула лица. Једни пажљиво посматрају борбу петлова, а други не скидају очију са лепе крчмарице, што им служи руменику вино.

Све те три слике — то вам је право драго камење у погледу врло природног индивидуализиовња. Поједине групе људи врло су природне, занимљиве и живе. Човек не може довољно да се надиви уметникову познавању зељме и народа, што је насликао. У тим сликама изнео је Јовановић разноврсних и врло занимљивих типова, како седих старкеља, тако исто младих и снажних људи, у разноврсним покретима и врло природном држању тела. Тако лепих, природних и расноврсних типова можемо наћи само на старим сликама холандеских и фламанских сликара.

Поред лепе карактеристике вредно је споменути и изврстан цртежтих слика. Пропорција тела његових особа увек је природна. Величина њихове главе увек одговара величини тела. Главе и руке цртао је Јовановић са највећом финоћом, и са неком физиолошком тачношћу увек можемо констатовати, да управо оне главе и оне руке потпуно одговарају природи и карактеристици оних насликаних особа.

И у сликању одела показао се Јовановић као изврстан вештак. Леп укус има у сликању бора, којима неће да сакрије облике тела, него тежи, да их што јаче нагласи.

Ако хоће човек да добије правог појма о Јовановићу као сликару, треба добро да посматра којидетаљ на његовим сликама, па ће опазити, са каквом је марљивошћу изучавао све појединости, и како је увек тежио, да их прикаже у њиховој потпуној лепоти.

* * *

Толико о сликама Паје Јовановића.

Да изнесем своје мишљење, зашто се Јовановић као жанр-сликар одао специјално на сликање црногорског и арнаутског живота.

На првом месту, Паја Јовановић као добар Србин неизмерно љуби свој народ и зато је као сликар тражио мотиве само у српском народу.

Друго, што се Јовановић једино одао на сликање црногорског и арнаутског живота, мислим да су највише допринели немачки сликари Defregger, Knaus и Vautier. Ти уметници јавише су после Hübner'a, A. Rethel'a, Th. Hildebrandt'a, E. Bendemann'a и осталих немачких романтичара, што су једино сликали сентименталне слике, слатке

и сувише досадне женске особе: Леоноре, Јулије, Дона Дијане, једном речи изводили су неке радове, који се нису никако могли допасти немачком народу, само зато, што му је тај насликани свет био сасвим непознат. Са тим романтичарима није могла симпатисати немачка публика, јер нису били крв од њене крви и дух од њена духа.

После тих нежних романтичара јавља се код Немаца Defregger, Knaus и Vautier, доста даровити уметници, што су са извесном симпатијом и љубављу посматрали, изучавали и сликали немачког сељака. Њихове лепе слике из живота немачких брђана што станују по швајцарским, тиролским, елзаским и горњобаварским брдима, изводили су увек срцем и осећајима, с тога су им радови увек пријањали за срце немачког народа.

Слике *„Letztes Aufgebot“* и *„Rückker der Sieger“* од *Defregger'a; „Tanzstunde“* и *„Das Beegrübniss“* од *Vautier'a; „Dorfspielhöhle“* и *„Leichen-begängniss“* од *Knaus'a* учинили су тада сензацију у целој образованој Јевропи. Свет се није могао довољно надивити природности, истинитости, свежини и здравом реализму тих слика.

Ти радови појавише се у Минхену и Диселдорфу, тако око седамдесетих година, а то је било управо оно време, када се и наш Јовановић као ђак сликарске академије бавио у Бечу. И он се тада познао са тим радовима, о којима су писали сви немачки листови. Те је радове силно заволео, па и данас, већ као велики и признати уметник, са необичним уживањем посматра Defregger-ове слике *„Das letzte Aufgebot“* и *„Rückkehr der Sieger“*.

На сликама тих уметника учио се Јовановић. Он је примио њихове добре стране, а ослободио се њихових погрешака. Код Јовановића, као и код тих уметника, видимо здраву шалу и угодну наивност. Његова шала не показује ни најмање трагова оштре сатире. Психолошке дубоке и физиолошке проблеме није никада обрађивао, с тога није нужно гледаоцу силно напрезање да разуме његове слике. Он нас својим радовима уводи обично у места пуна мира. Показује нам Црногорце и Арнауте при чаши добра вина, при игри, песми, свирци и осталим наивним забавама. Тек по каткад скренуће нашу пажњу и на драматичне мотиве, али ту нам није толико мио, љубак и драг, као кад нам оцрта догађаје мирне, пуне веселости и живота.

А Јовановић као човек?

Његове слике су најбоље огледало његове душе.

У његову лицу је изражена доброта. Очи му посматрају човека увек пријатно и искрено. Ко га је једанпут видео и говорио, мора га врло заволети.

По својој природи је здрав и доста снажан. Није поношљив, није једнострано образован, није Grübler, с тога и у његовој уметности нема ништа извештаченог, конструираног и филозофског. Све сама чиста природа и живот.

Срећан човек.

Сам себи је извојевао име и позицију коју данас заузима у историји светске уметности.

Воли да ужива, али и са силном вољом да ради.

По својој природи је доста веселе нарави, с тога је најрађе изводио мотиве, у којима је изражена радост и веселост.

До сада у својим сликама није изводио оно, што је страшно, ужасно и неприродно, као што је и његов досадањи живот прошао мирно, без романа и грозних катастрофа. А није стварао слике у којима је изражена силна страст, јер се оне нису до данас дотакле његове душе.

Готово све Јовановићеве слике пуне су нежности, љупкости и мирноће. У свима тим сликама огледа се његова душа.

Беч.

Павле Лагарић

Уз наше слике

Павле Јовановић, српски сликар. Доносећи у овом броју нарочити чланак о радовима овог нашег и у туђини прослављеног сликара, уверени смо да ћемо угодити својим читаоцима ако му и лик донесемо. Из завршетка данашње студије о г. Јовановићу видеће читаоци колико је писац имао право говорећи о утиску који чини наш велики уметник својом појавом.

Таковски устанак. Ова велика слика, која је данас у власништву Српског Народног Музеума, рађена је по поруци Њег. Вел. Краља Александра I. Својом уметничком израдом, избором типова, верном представом историјског места и момента — редак је украс којим се поноси наш Музеум, а право је врело за напајање родољубног одушевљења.

Играчица с мачевима. О овој слици наћи ће читаоци помена у данашњем броју, а у сликарској студији г. П. Лагарића: *Павле Јовановић*.

Играчица у Скадру. Радовима нашег великог уметника г. Павла Јовановића не треба коментара, а најмање непотпуних. Доносимо је само као допуну чланку г. Лагарића. —

Свети Урош Цар Српски. На дан 2. децембра прославља српска црква успомену на последњег владаоца из славне Немањићке династије.

Г. Урош Предић, који својом кичицом чува у српском народу и успомене на његову прошлост, поклонио је и овом раду своју познату марљивост у извођењу, те тиме поново утврдио онај леп глас који ужива између српских сликара.

Српски консулат у Битољу. И дом и застава крај њега бележе место на ком је стража слободне Краљевине Србије у потлаченој Маћедонији. Није овде место да говоримо о сметњама које су чињене Србији да не пошаље свога представника у ону средину која давно упире своје измучене погледе у слободну братску краљевину. На инак је праведна ствар победила. У српско консулско представништво непријатељи наши погледају данас са респектом, а неослобођена браћа са најлепшим надама.

Српска школа у Битољу. »Нема Срба у Маћедонији!« Тако довикују наши непријатељи, а поједини плаћени странци разносе ово и кроз Јевропу. Због фарисејског узвика »Распни га!« — разапет је на крст и Син Божји. Ми то знамо, али верујући у своју праведну ствар, а знајући да се народи не губе лако као појединци — дочекаћемо да једном и странци увиде: има ли Срба у Маћедонији и чија је она.

Нека данашња слика српске школе у Битољу и српских ђака, са школским представницима и неколиким гостима, буде одговор, свима који сумњају, на питање: »Има ли Срба у Маћедонији?«

Хотел „Београд“ у Битољу. Већ самим својим именом показује овај хотел, ко у њега долази и за што је један од најпосећенијих хотела.

Улица у Битољу. Да би, поред претходних слика из Битоља, појам о њему био што заокругљенији и вернији доносимо и ову слику једне улице. Она је верна сценерија оних честих догађаја у којима потајнички непријатељски нож или револвер играју главну улогу у гашењу српских живота. Проломи се ваздух од пуцња и очајничког узвика нападнутог Србина, али, на срамоту овог просвећеног века, глас о таквом дивљаштву најдаље што допре до Дунава и Саве, да се ту угуши, јер даље не налази одјека!

Манастир Буково код Битоља. Овај је манастир у патријаршијским рукама, али због неувиђавности и заслепљености њене још ваздa у рукама грчкога свештенства. Паства, која је једино српска, још је ваздa верна, али чаша стрпљења већ се препуњује! Васељенска је црква већ изгубила једно јато своје српске паствe које од невоље само оде у бугарску шизму; неће ваљда допустити да дође и до српске шизме, која би око себе покупила и Србе егзархисте и Србе који су још верни Патријаршији.

Хроника

НАУКА

Руско гвожђе. — При крају минуле године имало је свој годишњи збор *Друштво Рудара* јужне Русије у Харкову. Инжињер *И. С. Авдаков* поднео је извештај о производњи гвожђа. Извештај је био врло интересан. Најпре је известилац указао на застој у подизању рудних железних путова према производњи ливница у јужној

Русији. Јер ливницама у овој 1899-ој треба пренети гвоздене руде 175 мил. пудова (један пуд 16.380 кг.); затим 35 мил. топива, даље до 113 мил. пудова горива, то износи свега 323 милијуна пудова тежине. Кад се томе дода одвоз из ливница готово изливена гвожђа у 75 мил. пуда, износи 400 мил. пудова само за пренос. Нарочита комисија ради толиког превоза предлаже читав низ мера, од којих су главне: подизање железница главних и споредних до самих рудника. Понајпре би се подигле гране: Ингулецка, Никопољ-Јекатеринославска и Пјатовка-Користовскаја с погледом на руднике по Жутој Реци. Гледећи на јужну производњу гвожђа, известилац је констатовао огромни напредак, управо баснословни. Године 1897-ме радило је на југу Русије 12 металуршких завода са 25 ливница (високих пећи), топећи 42,182.225 пудова ливеног гвожђа, а у 1896-ој истопљено је 38 милијуна у 9 завода, а то значи више у 1897-ој години 18,4%. У 1898-ој радило је такође 12 завода, и сада се подижу још 5, а у свима заводима ради 30 ливница које истопе 60 мил. пудова ливеног гвожђа, а то износи 29% више него у години 1897-ој. Подиже се још 13 нових ливница, и тако ће их скоро бити 43, које ће истопити 86,750.000 пуда ливеног гвожђа у 1899-ој години. За десет година производња ливеног гвожђа увећала се од 8 ливница (високих пећи), и 8,670.000 пудова ливеног гвожђа на 34 ливнице и 87,750.000 пуда, а то је више осамдесет пуда.

Увоз туђег гвожђа у 1897-ој износио је 6,238.000 пуда. Југ Русије постао је најглавнији и најкрупнији извор ливеног гвожђа за Русију. У минулих 10 година Русија је била на 7-ом месту међу јевропским земљама по количини изливеног гвожђа, а сада је она на трећем месту: одмах после Велике Британије и Германије. Гигантским корацима иде и производња челика и меког гвожђа. Меког гвожђа за шипце произведено је у 1897-ој 4 мил. пуда, а сада има до 20 мил. пуда. Године 1897-ме било је своега у Русији 221 завод приватних и државних који су израдили 82,250.333 пуда, а од те количине пада на јужну Русију 24,397.690 пудова т. ј. двадесет осам јужних завода израдили су $^1/_3$ свега произведеног гвожђа руског. Колика ће бити та количина у будућности када отпочну свој рад нови сада спремани заводи?

Појачани увоз туђих метала у Русију у 1896 и 97-ој дошао је од подизања нових огромних завода за које су требали машински делови и готово сав рударски прибор. Али за последњих шест година увоз је пао од 10 мил. пудова на шест милијуна. О подмиривању јужне металне индустрије гвозденим рудама известилац саопштава врло интересне податке који се своде на то, да је руска производња потпуно обезбеђена на десетине година оним рудницима који се већ сад разрађују а колико их је још колосалних размера, који чекају на ред? На првом је месту наравно Криви Рог и његова околина. Раније је показано, да у њему има руде на две милијарде али ове године пронађено је још на $1^1/_2$ милијарду. Тако на једном месту у дубини од 89.628 м. пресечен је слој гвоздене руде од дебљине 4,5 м. и почеће се отуда вадити руда врло големе вредности. Рудници у Донецком басену с године у годину дају све више и више руде. У 1896-ој извађено $5^1/_2$ мил. пуда руда, а у 1897-ој до 13 мил. а то износи $^1/_{12}$ све извађене руде (у Русији). Керченски су рудници управо неисцрпни. А ако од 140 потребних милијуна пудова у току године понестане руде, то ће извесно накнадити криворошки рудници, чија неисцрпљивост превазилази све мере. Дакле у томе погледу бригебити не може. Али осим наведених рудника постоје на југу рускоме и други рудници у пределима Харковске губерније, даље у Варонежкој, па што тек да речем за руднике на Кавказу и Уралу. Известилац је потанко разрадио како особине рудника тако и услове добављања. Поглавито се заустављо он на Уралским рудницима одакле се може руда добављати по врло јевтину цену ако се подигне грана железничке пруге од Магнетске Горе. Везу Урала с југом Русије олакшавају и водени путови. И о томе је поднео известилац врло интересне податке све по оцени стручних посленика. Па и у претпоставци да се брзо исцрпе руда у прекограничним рудницима може се сигурно закључити: да би руски рудници могли и тамо подмиривати потребу. Јер стручни извештаји гласе да сада већ Инглеска купује руду у Сев. Америци. О увозу пак стране руде у Русију не треба ни говорити, пошто све руске ливнице у огромном производству ливеног гвожђа потпуно су рудом осигуране.

Не треба говорити да је известиоцу збор много аплодовао, и све његове погледе као и предлоге дословце усвојио. У опште на томе збору изгледало је као да је Н. С. Авдаков славио 25 годишњицу својега рада у Доњеском басену. Најстарији од рудара каменог угља, П. А. Картов, изјавио је осећања збора према раду Авдаковљеву, изнео сав његов ранији рад, нацртао је потпуно устаоштво, знање и неуморност известиочеву, и као предузимача, и као среског пуномоћника у којим је пословима он први радник и најјачи посленик у рударским предузећима. Предложио је да збор моли министарство државних добара за нарочиту награду известиоцу. Реч и предлог Картовљев збор је примио уз најпотпуније допадање.

КЊИЖЕВНОСТ

МОДЕРНА ГРЧКА ЛИТЕРАТУРА

(Константин Макрис).

Одношаји грчког језика, диглосија како се грчки обично каже, допринели су много задоцњеном развијању грчке литературе.

Биле су две партије, једна против друге. На једној страни борци за популарни, такозвани народни језик, који је дуго времена презрен био у пркос опште омиљеним дивним грчким песмама, правим мајсторским делима грчке модерне вештине. На другој страни присталице за правилни, брижљиво урађени језик, за који су научењаци хтели да га са старим идентификују. Те несугласице почеле су данас да се уклањају, захваљујући ћутке учињеним концесијама једне или друге стране. За тај резултат има на првом месту да се захвали песницима.

Истина, професори и држава заузети су за правилни језик, но зато се с друге стране књижевници одушевљавају народним језиком. Сви грчки бољи песници, поносе грчке модерне поезије као: *Денис Соломос* и *Аристотелес Фалаоритис* написали су тим језиком своје најбоље цењене песме и по лепоти облика и по драмској јачини.

Један од првих у томе литерарном борбу био је *Јован Психари* учитељ у француском колежу, чије је дело »Моје путовање« имало значајног успеха. Други који је још више радио на ширењу популарног језика јесте *М. Е. Роидис*. Он се показао слободоуман и духовит, и зато је од великог утицаја у данашњој новој грчкој литератури.

Изгледа да ће народни језик, који је жив, изванредно богат, изражљив, и сваким даном богатији, најзад однети у Грчкој победу и савршено потиснути сухопарни, професорима вештачко гајени научени језик. Тек у најновије доба примењена су поједина дела у грчкој модерно литератури. И ако нису мајсторска дела, садржавају ипак много јачине и правих литерарних лепота. Њима је и постигнуто да се туђа преведена литература, која је целом Грчком била овладала, прилично потисне.

После револуције у Грчкој, почео је литерарни покрет, али романтика и болест за подражавањем, шкодиле су много цветању вештине и зато је потребно дуже времена да пође својим правим путем. Сам *Александар Рангабе*, чија су знатна дела опште призната била, није успео да јој да други правац. И ако нам се данас његова дела мало допадају, ипак чудновато је да није имао већег утицаја на млађе књижевнике.

Први покрет ка новој вештини потекао је од *Димитрија Викеласа*. Пре двадесет година угледао је света његов роман »Лукис Ларас«. У почетку остао је незапажен, но доцније признат је за творца модерног грчког романа. За њим пође већи део млађих књижевника, те су од то доба своја дела црпли из грчког живота и сликали његове обичаје, навике и потребе. Овој групи припадају, осим других, *Г. Дросинис*, несрећни и у лудилу преминули *Г. Вициное* и *А. Пападијамандис*.

Ђорђе Дросинис очарава нас више него други. Све што је написао у прози и у стиховима дише свежином грчког живота и лепотом грчке земље. Његова су најбоља дела: »*Амарилис*«, *Крисоула*«, »*Пољска писма*«, »*Идиле*« и две или три мале збирке песама. Читањем тих дела добија се утисак поезије сеоског живота и потсећа много на дивну класичну грчку литературу.

А. Пападијамандис је песник мора. Његова је омиљена тема живот грчких сиротних рибара, лепа острва јегејска или љубичицом покривена острва јонскога мора. Мали рибарски чамци на плавој пучини, а велики у бури и каменом теснацу, и разбијене једрилице обична су штафажа његовим красним причама. Он је у Грчкој омилео овај жанр сликања. Његове су приче и новеле излазиле у разним часописима и новинама, нарочито у »Хестиа« или у дневном листу »Акрополису«,

Све нам оне казују његову несавладљиву љубав ка мору. Он га воли нежно и често га слика као красну заводљиву Нимфу, али кад је узнемирено и бурно, гледа он у њему опасну сирену која се игра са људским срцима и ужива у очајничкој борби једнога и у смртноме страху другога.

Ђорђе Вициное је писац најлепших дела у новој грчкој литератури. Он је рођен за психолога. Он открива и најскривеније тајне човекове душе. Грчка оплакује у њему једног од својих најбољих синова, који је некада тако много обећавао, а на жалост, доцније свршио као умно болестан. Његови први покушаји слични су малим нежним цветићима, чији се мирис у великом пољу губи. Од њега су нам остале поједине песме, неколико дирљивих малих новела и један роман.

»Москов Сехим« његово је последње дело. То је историја једног старог турског војника, руског пријатеља, писана високим стилом и правом вештином. И ако му представљање није довољно вештачки обрађено, ипак се може сматрати као његово најбоље дело.

Други један писац *Андрија Раскавица* својим леним етнографским студијама, својим сликама из Румелије, својим »сликама из Тесалије«, »Просјаком« постао је омиљени приповедач данашњег доба.

Као одушевљени обожавалац живота и природе своје отаџбине узимао је сиже за своје романе и новине увек из ње. Сељаци, пастири и први свет из популарних грчких песама оживљује у његовим причама и у тој лектири налазимо одиста правог уживања. Он нам износи душу грчку са свима њеним особинама. По каткад се он уздиже и до епске поезије, као у *Цахосу*, где црта херојске прилике из новогрчког доба.

Још да споменемо *Ђорђа Ксенопулоса* вештака првога реда. Он говори у своме последњем делу »Маргарита Стефа« о заношљивоме острву Занту у јонскоме мору, о томе цветноме врту, које запљускују морски вали. Он нам га црта у његовом чаробноме сјају и свечаној лепоти, он нас води у ту мирисаву земљу и њене становнике, који далеко од осталог грчког живота, образују засебан свет.

»Маргарита Стефа« је песма у прози, која нас необично задобија, јер у њој налазимо целокупну историју тог острва. И ако свака

страна те књиге преставља извесну слику, ипак се по тој слици види да њен творац има све одлике реалистичног писца, чији су типови пуни правог истинског живота.

Л-а.

Критика

У јато, голубе!... Слика и прилика. Од Ив. Павловића (Јабланића) Београд. Штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије 1899. год. Сем ове приповетке, г. Павловић је написао још две: *Оно ће јарко сунце проказати* (1888) и *Грех је греху заметак* (1895). Прва је била предмет једне књижевне полемике између г. Павловића и г. Д-р Владана Ђорђевића, тада уредника *Отаџбине*. Овај последњи тврдио је да је та приповетка прост плагијат једне Шамисове песме истог имена, — Die Sonne bringt es an den Tag, — док је опет г. Павловић доказивао да је своју приповетку написао по једном догађају из живота. Ми без сумње не бисмо ово ни помињали да нам се није учинило да *У јато, голубе!...* има велике сличности с оним тако познатом параболом о буни удова на желудац. То је, рекли бисмо, опет то, само мало друкчије. Друкчије у толико, што се удови не буне на желудац него на главу. Наравно да се и овога пута оригинал показао бољи од копије. Г. Павловић је без потребе развукао и комликовао једну стару наивну причу која је могла вредети само под тим условом да буде проста и јасна. Што се тиче тенденције Павловићеве приповетке, она је, у најмању руку, неодређена. Шта је управо хтео он да докаже? Да удови дугују покорност глави? То је веза била једина могућна. Свака друга, на пр. да глава дугује покорност удовима, или да је она с њима равноправна, — изгледала би просто апсурдна. Али ако је г. Павловић хтео да брани права главе на врховно заповедништво, онда је требало да их брани на мало срећније изабраном примеру него што је јунак његове приповетке, Новак, кога нам представља као човека »луде главе« (10 стр.). А нарочито требало је да избегава афорисме овакве врсте. »Човечје је тело, онакво какво је у здрава човека, најбоља задруга какву је Бог до сад створио.« Из овога би изашло да се глава у здравом телу, *договара* с удовима, што се не само не слаже с оним што је имало да буде тенданција приповетке него је још и физиолошки нетачно. *У јато, голубе!...* Могло би се окарактерисати овако. Једна басна која није сасвим оригинална него подгрејана, и чије се »нравоученије« не зна шта је. Писца може извињавати само то што је имао довољно скрупула да свој најновији производ не стави у продају.

Ј.

Борисав Станковић: Из старог јеванђеља. *Приповетке: Ђурђев дан, Прва суза, У ноћи, Станоја, Увела ружа.* — Београд. Радикална Штампарија. 1899. 12°.

У мршавој нашој приповетци у последње време толико је мало новина и среће, и поред најпознатијих представника њених, да није чудо ако се са толико мало нада дочекује ново какво плебејско име. Та је сујеверна судбина пратила и скромну појаву ове књиге, која је међутим заслужила не само више од оно неколико новинарских, симпатичних и увек довољно резервисаних, бележака наших књижевних листова, но више, и много више хвале, но што смо на жалост, у последње време, праведно смели одати ма којој књизи нашој.

У овој књизи скупљено је пет приповедака Станковићевих, прештампаних из прошлогодишње *Искре: Ђурђев-дан, Прва суза, У ноћи, Станоја, Увела ружа;* којима је писац, како се у предговору г. Андре Гавриловића вели: с тога што су у њима листићи из вечитог јеванђеља љубави, дао име »*Из старог јеванђеља*[1]).«

Прва, најмања и најскромнија по предмету своме и можда по надама пишчевим, најсрећнија је у овој збирчици *Ђурђев-дан*, дан љубави и пролећа, дан нада; једна мала љубавна епизода, искићена поезијом највеселијег дана народног, у зеленилу пролетњем под свежим небом мајским. *Ђурђев-дан* је једна од најлепших, најнежнијих поетских слика.

У њој се све сјаји, блиста, трепери. Слика испредена из најнежнијих, најтананијих потеза, пуна зрака, пуна светлости, пуна боја, слика пуна свежине, нечег новог, непознатог, егзотичног, Лотијевог; затим пуна живота, дражи, емоције. Поезија свежа, наивна. Безбрижно источњачко ћеретање, тиха блага ноћ, мека »слатка и пуна чежње месечева светлост«, хладан источњачки бунар, свеже мајско јутро, пролеће, зеленило, врела Саффијина младост. Или нежна бајка из давнина: весео, светао Љељин дан, дан љубави и пролећа; река зором пробуђена јеком пушака и песмом младежи, окићена зеленилом, врбом, цвећем, пуна негдашњих успомена, успомена богиња и вила, Љељине врбе, Љељина цвећа, Љељиних венаца, песме пастира, несташне игре виле и сатира.

»Ту, међ цвећем, испод ружа, стоји вода а по њима плива црвено јаје, здравац, дрен и друге лековите траве.... Пуцњи и весели гласи проламаху јутро. Околина, а нарочито речна, јечи од пуцња пушака и усклика. Тамо, у реци, сваки се купа. Јер ко се тада — на Ђурђев-дан, ујутру, пре сунчева изласка, окупа, биће целе године здрав ко дрен чије лишће, тада набацано, плива по води«. Затим долази дивноређање *мантафа*. У ћупчету, усред цвећа и зеленила, извезане разнобојним врвцама, дочекују ђурђев-данску зору девојачке ките цвећа, у којима ће им ујутру једна од старијих жена прочитати љубавну срећу и верност њихових драгана. Али *мантафе* треба чути: њихова је поезија бујна, врела, и ми их остављамо, у неколико реди, Станковићеву перу.

»— — — Зашто ми срце цепаш? Не смеј се на другога, не гледај га; свест ми се губи! Тако ми Бога закукаће кукавица над нашом кућом.... Реци ми, погледај ме, насмеј се, те и ја да видим бисер твој, да и мене огреје сунце твојих очију. О девојко! зашто ме убијаш? Мајка моја плаче, плаче она а ја венем.... Зашто кријеш лице у јашмак кад прођем, зашто бежиш у ћилер кад дођем!... Хајде. Видиш, цвеће је замирисало, ђул се развио, каранфил расцветао.... све мирише и пева. 'Ајде и наше душе да певају.... 'Ајде девојко! Мајка те моја чека. Ђул'су је накупила за твоје русе косе, баклаву за медна ти уста, шербет и маџун да те рани и чува... Хајде! Реци само па ето мене да те водим у кућу своју, рај твој!...

— — — Први пут изиђох у башту, узабрах цвет, помирисах га, али из њега изиђе оса и уједе ме. Тако и ти драги. Први пут кад ме виде, слатко ме погледа. После замрси косе моје густе, раскопча јелек, разгрну ми груди и љубљаше ме. —

И отпочеше се ређати све лепша за лепшом. Сунце беше већ клонуло, хладовина се раширила, а из баште пирка ветрић. Међ грањем ружа и јоргована извија славуј, а поврх дрвећа, кућа и целог овог зеленила, у светлом зраку кликће шева. Оне се све скупиле, згуриле, и зајапурених образа, светлих погледа, заталасаних груди, слушају *мантафе* а ручицама стискају срце да не куца тако јако и силно....

Изиђе и њена:

»Сву ноћ седим и мислим на тебе. Ђерђев не могу да држим. Ако везем, везем твоје око и уста; ако певам, певам твоје песме!... Ах, да знаш драги, како те жељно чекам? Како ми сва снага трепти к'о лист на гори.... Ах!...

Мати умуче. Она се нагнула к њој, ручицом јој запушила уста, а од стида, сва зажарена и уздрхтала, скрила лице у њена недра.

— Тето, молим ти се, стани.... Слатка тето!.... Шапуће и све више крије лице.

— А.... Не може! — викнуше остале.

— Стани, ох стани! — шапуће она очајно.

Мати метну руку у ћупче, па кад виде да у њему нема више кита, шапу јој нешто, она скочи, узе од девојчице оно ћупче и поче прскати водом из њега све остале. Јер која буде том водом попрскана биће скоро удата.

И она их прскаше. Под пазухом јој ћупче задигнуло шалваре, шамија јој пала, коса се разбарушила, јелек попустио.... Једва дишући, сва зажарена, врела, прскаше она другарице, које бежаху испред ње смејући се и кикоћући.

Са зајапуреним лицем и к'о крв рујним устима дође она и до мене, заста — па онда голом до лаката, белом ручицом, зграби воде и попрска ме.

— На! Ево и тебе!

У том усклику беше толико пркоса и љубави да ми душа полете. Потрчах за њом.

Она бежаше смејући ми се и застајкујући.

— Држ' је, држ'! — Викнуше остале и потрчасмо сви за њом.

Шалваре јој шуштаху, прамени расплетене косе шибаху је по плећима, а она се превија, бежи, смеје слатко, сильно и раздрагано.... Трчим, јурим, а не видим ништа сем витког јој и облог стаса, развијених плећа, свилених шалвара и расплетене, дуге косе. Стигох је. Отимам јој оно ћупче а она се тресе, грца, брани се и несвесно припија уз мене. Зажмурила, наслонила се целим телом на мене, стисла ми грчевито руку, а из сувих, немих, уста иде јој врео сладак дах. Тако пригрљену, стиснуту и обамрлу држах је у наручју. Оне друге стале и тапшу рукама. Осећах стид али је ипак не пуштах од себе. У зраку бруји клик девојака и њихово тапшање, из баште пирка свеж ветрић а хладовина са свежином се све више шири... Рука ми се дотаче њених топлих груди, клецнух, стиснух је, глава ми клону, те мој образ додирну њен, и не знам ни сам зашта шапнух.

— Пâсо!

Она се трже, стресе и освести. Погледа ме уплашено и гласом који опија и заноси, дршћући једва чујно, протепа:

— Немој! — Срамота је!«

— —

Такав је Станковићев *Ђурђев-дан*.

У Првој сузи и *Станоју* су несрећне љубави два изгубљена створа. *Прва суза* је љубав једног идиоте: »луди« Димитрије воли попину кћер. У први мах то је наивна, несвесна, неодређена симпатија; доцније, у тренутку када Димитрије треба да се за навек растави од Tоде, пробуђена љубав, силна, очајна. Крај приче је у једној јакој, нешто и сувише драмској сцени, по којој је писац дао и име приповетци. Поред већ истакнутих Станковићевих врлина, поред пуно осећаја и лепих описа, *Прва суза* је и самим чудним типом свога јунака врло интересантна. *У Станоју* је већ више старог похабаног манира. *Станоја* је позната, поетама симпатична, фатална пијаница. Пропио се из љубави, или како то он у својим тамним часовима пева:

»Механџи море, механџи
Донеси вино, ракију
Да пијем, да се опијем,
Дертови да си разбијем!«

---

[1]) Име и сувише романтично и, поред непознатог имена пишчева и скромног израза књиге, можда објашњење једно више за ћутање којим је у публици примљена.

И пошто је прођердао све своје, дође да служи у несуђене, удате драге. И Ката је несрећна пашеница; муж је разуме се, за песникову освету несрећној љубави, као и увек прозаичан простак, суров, и несрећни меланхолични јунак добија у приповетци пуно симпатичних дирљивих момената, где показује своје дубоко срце. Таком једном, опет врло драмском сценом сврштава се и ова приповетка: Станоја умире на гробу своје љубави. *Станоја* је, у овој збирци, свакако са најмање новине и вредности. Спасава га нешто врло жив дијалог, и, нешто мање, и позната раскошна меланхолија пишчева, коју је он успео, и ако доста насилно и банално, да унесе и у ову приповетку.

И *У ноћи* и *Увела ружа* су две меланхоличне љубавне историје; али пуније, дубље, озбиљније. *У ноћи* је тиха и плачна елегија. Вечито несрећна љубав, двоје драгих растављених животом; стари мотив, али у овој приповетци разрађен врло силно и доста оригинално. Поред пуно силне емоције, која је без одмора, сангвинична, врела, скоро задихана, догађај је уоквирен врло јаким и реалистичним описима, и цела приповетка оставља утисак врло импресивне живописне слике. У томе се с њоме може мерити само прва *(Бурђев-дан)*. Увела ружа је највећа и најмирније и најистинитије изведена. Она је роман, истина мало развијен, збијен, загушен, и са нешто више ваздуха она би и праведније носила то име, али и у садашњем облику у њеној љубавној историји више је и више новине и драги, но што би се од њеног мало проблематичног, сентименталног лирског наслова смело очекивати.

Одрасли су заједно, друговали, пазили се, заволели. Али стара свирепа судбина, амбиције, васпитање, »будућност«, време... и свему дође крај. Тако су текли сви ти романи. И Станковићева *Увела ружа* не казује више од тога, али она на срећу не казује ни више но што треба, ни више но што уме. Она је нупољала, цветала и увела; увела мирно, тихо, без буре, увела временом. И Станковићев мален роман развија се тако од краја до краја: пуно живота, младости, страсти. па ипак све тихо, мирно, без великих догађаја, без романтичних скокова, без крупне трагедије. И писац га је врло срећно назвао дневником. Он је то, одиста: дневник прави, проживљен. Да примером покажемо то и новину која ће сваком пасти у очи у овој књизи, и да завршимо с Увелом ружом, навешћемо још њен леп, врло реалистичан епилог; врло типичан за слику ове приповетке и врло карактеристичан за целу појаву Станковићеву. — Сусрет после љубавне катастрофе: он још у школи, »господин«; она, сирота, несрећно удата, сатрвена невољом:

»Одједном се ти појави из куће. На главу метну неки завежљај, ваљда детиње пелене, на рамену мотику, у десну руку узе дете, а у леву неки суд, чини ми се с јелом, и упути се мени, пролазом, да изиђеш на нашу кацију. Ја сам стајао и гледао те како погнуте главе идеш, и то у нанулама, на ногама чараке искривљене, и минтану из кога је вирио памук.... Дође до мене, спази ме, и место: »Добро јутро« ти рече:

— Умре тета? А глас ти беше тако обичан, равнодушан. Лице тамно, бледо, суво и, поцрнело од летњег сунца, не издаваше баш никакав осећај.

— Да — рекох мрачно. — А зар ти нећеш да је испратиш?

— Не могу, Бога ми, господине, — поче се правдати. — Имам работу. Морам њему да однесем ручак, а после у надницу.

— А где је он?

Ти поче да муцаш. Беше ти непријатно и стидно.

— На робији — одговори тихо.

— Шта?

— Није крив, господине, тако ми Господа! Обедише га. Уседоше на душу душмани — Бог им судио? А он! ох! није крив! — Бранила си га тако живо, понизно и верно да нисам знао шта да мислим. Погледах око себе, а зимски дан већ у велико свануо. Кроз хладан ваздух, проткан као неким растуреним власима магле, почеше летети са свих страна, као залутале, пахуљице снега и падати на угнуте кровове, зидове и голо дрвеће чије се гране оштро и црно оцртаваху. То беше први снег. Из гостинске собе светлуцаху свеће више материне главе и каткад допираше тихо, једва чујно, нарицање неке старије жене, ваљда њене другарице из младости. Ти си стајала погнуте главе. Било ти је ладно, али си ти једнако дете утопљавала, пригрљивала, а оно сисаше комад црна хлеба.

— Зима, Стано — рекох тек што да кажем.

Ти се још више згрчи. Опроба да ли завежљај на глави и мотика на рамену добро стоје и оде прошаптавши као за себе:

— Не знам. Сад нешто рано дође...«

Међу покушајима којима се данашња генерација труди да истакне своје новине, Станковићева књижица свакако је леп успех. крајње је и време да Тургењев и Мијатовићев историјски роман престану бити непрестано нови у Србији. Станковић, како то на једном месту вели, чита Мопасана, и одиста за његов приповедачки темперамент није могао наћи срећније лектире. Можда ће се на неком месту и нехотице наћи и које отворење сећање на његова учитеља, али је и оно врло хармонично и природно срасло са Станковићем, и не може да окриви заљубљеног ученика. Најзад Станковић је целом књижицом својом показао да у себи има више од доброг ћака. Мотиви су му или врло оригинални *(Бурђев-дан, Прва суза)*, или изведени оригинално *(У ноћи)* и увек са пуно искреног осећања, пуно живота, и лакоћ, природног тока у развијању *(Увела ружа)*. У осећају је јак, страстан, али увек природан, слободан, и не претерује. Најдубље страсно осећање прожето је увек нежном, чедном свежином, наивношћу младости, и крајњи реализам загрејан неком чудном сањалачком, меланхоличном симпатијом. Све дише својим животом, свежином, младошћу, собом. — Књига је написана доста глатко, и лепим језиком. Као и све и ово је највећим делом заслуга пишчева талента. Његово причање је искрено, а стил му иде увек са идејом. Отуд су, по том инстикту, многи радови лепши но да их је који и сигурнији писац испустио, и без разлике сви срећнији од места на којима је Станковић, преварен угледом или саветима можда, нарочито кушао снагу дубоког опсерватора и углађеног стилисте. Таквих места на срећу има врло мало: један или два претрпана, загушена описа, две три наивно употребљене, набацане или испретуране појединости у њима, каква новинарска фраза, неколико незгодно употребљених речи. Из нарочитих његових слика види се само да су пунемоције, и да их је писац под истим утисцима и дао. И то што све то није покварено што писац угрејан талентом још није размажен (а таленти се код нас мазе пре но што се покажу), и што поред среће налазимо још и нажње да ствар дâ углађеније, Станковића само више препоручује, и радовали би се ако смо и ми овим рефератом умели то да учинимо.

т.

УМЕТНОСТ

ПОЗОРИШТЕ

ПОЗОРИШНИ ГОДИШЊАК

за сезону 1898.—99. год.

Позоришни хроничар без напорног посматрања, без особите спреме и нажљивости моћи ће да уочи лепих, корисних и нових појава у животу Народног Позоришта у години 1898—99. И онај који буде писао анале нашег позоришта, мораће да застане пред том годином, јер њоме Позориште заочиње нову фазу, ново доба, у коме је живот срећнији, здравији и живахнији од прошлог.

Ми се заустављамо на последњој појави, приказаћемо Позоришни Годишњак. Тај позоришни Годишњак готово је новина за нас. И ако се покушавало с времена на време да се издаје по једна таква књига, у којој би био изложен годишњи рад позоришни, ипак се није успело у томе: обично је излазила у пет година по једна свеска. На за то и велим да је ово издавање Годишњака, које ће Управа позоришна ван сваке сумње продужити, без мало новина.

Та је новина веома корисна и веома потребна била. Код нас се о Позоришту пише мало, без љубави и без особитог разумевања, те је свет необавештен или рђаво обавештен. И тако је ова књига добро дошла. С друге стране она је веома потребна као најтачнији преглед позоришног рада, у коме је јасно, потпуно и прегледно изнесено како се радило у прошлој години и шта се постигло тим радом.

Годишњак је кратак — 22 стране. Израђен је марљиво, спретно и са планом. Садржи имена целокупног позоришног особља, преглед представа по месецима и за целу годину укупно, а тако исто и приход са тих представа. При месечном прегледу бележен је број представа у опште, а вечерњих и дневних посебице, па онда број нових комада у опште а српских нарочито, и најзад колико је свега српских представа било у сваком месецу. Ради упоређења унете су таблице прихода од представа за последњих седам година, и таблица прихода од српских и страних комада у прошлој години. У тим цифрама огледа се програм рада Позоришне Управе и резултат до кога се дошло применивањем тог програма. Да изложимо те цифре.

Број представа био је умерен — 241, нешто је мањи од броја представа за последње три-четири године. Од тог је броја 188 вечерњих представа а 53 дневне. Међу њима било је 25 новитета: 10 српских а остало страних. Од целокупног броја представа долази једна четвртина на српске комаде; тако није било ни једног месеца, а да није представљано четири до пет српских комада, а у месецу фебруару било их је и 12. Но немојте мислити да су без успеха давати ти комади, да су уношени у репертоар да се њима парадира, не, они су имали својих гледалаца довољно, сасвим довољно, не мање но што су их имале представе страних комада. А да је у опште било довољно посетилаца позоришних прошле године, показује приход који је стално растао почев од 7 хиљада месечно па до 15 хиљ., и тада је почео са свим природно да опада, и то постепено, готово неосетно, тако, да је последњи месец ипак донео просечно већи приход но први. А кад се упореди целокупан годишњи приход, који износи 121.055,80 дин. са приходима последњих седам година, онда се тек опажа како је ова година била преобилна. Ради јаче илустрације ево прихода за последње две године:

за годину 1896—97 . .	98,147 дин. и 95 пр.
за годину 1897-98 . .	92,879 дин. и 75 пр.

Ове су исписане цифре најјасније, најјача и најтачнија потврда моме тврђењу, које сам учинио у почетку приказа, а то је да овом годином Народно Позориште почиње живот нов, веселији, на кога се осмехује лепша будућност.

Из бројева о представама ви видите, да је обраћена нарочита пажња на национални репертоар. На ипак се нападало баш због тога на Управу и подметало јој се, да не поклања довољно пажње српским комадима. Међутим она је у томе чак дотле ишла, да је шта више унела у репертоар и Олују од г. Брзака. И док је претпрошле године, ја се тога добро сећам, бивало месеца без и једног српског комада, сад ниједан није прошао без 4—5 оригинала. Но при том подизању националног репертоара морало се обазриво и смишљено поступати, као што се и поступало, јер да тако није рађено, прво:

све би заузимање око те корисне ствари било узаман, и друго: у каси би било дефицита као и прошле године. И тада би се Н. По оториште налазило на истој тачци, ако се не би што горе десило, на којој је било и претпрошле године. Овако је подигнута основа на којој се може даље радити, и осигурано финансиско стање да би се могао рад наставити.

Сад нам још остаје да се дотакнемо дела у коме су забележена гостовања, прославе и губици. Гостовања нису била од великог интереса, нарочито не за наше глумце, но ипак оправдана. Што је интересантно то је прослава 92-ог рођен дана Јована Стерије Поповића. То је сасвим нова ствар за наше позориште, веома наметна и врло лепа. Она ће се наставити уз прославу и других драмских писаца, који заузимају угледно место у нашој литератури и заслужују ту част.

После ових крупних потеза, можда грубих и недовољних, ми ћемо рећи, како не мислимо, да је учињено у Н. Позоришту све што је требало да се учини, али да је свакако учињено све што се могло учинити за годину дана. Овде бисмо могли да надовежемо напомену о нашем представљачком особљу. Пре свега, част и поштовање нашој глумачкој трупи, али свакако то стоји, да се она не може још дуго овака каква је одржати, шта више треба похитати са њеном »допуном и изменом«, а то просто за то што се свет ових старих глумаца нагледао. Ваљда су сви чланови крал. срп. Народног Позоришта прославили своје јубилеје у њему, и ако не сви двајестогодишњице, а оно барем петнајестогодишњице, те их тако и сувише добро познају многе генерације. Чак и они који су само две године долазили у Н. Позориште знају како ће се редовно комад у стиховима под чаробном руком наших глумаца претворити у комад у прози; како ће у *Отелу* бити бескрајно много вике, како ће Јаго боље играти него Отело, како ће Хамлет бити лошији од Лајерта, и како глумица која игра Дездемону много декламује, много плаче, на чак и како има велике ноге. И још много што-шта. За то их треба одмењивати новим глумцима и подизати омладину. Изгледа да се је ове године и на омладину већа пажња обраћала, но и то није довољно. На њу треба обратити свуколику пажњу, неговати је марљиво и нежно. Ако се буде оставила старим учитељима и искључиво утицају њихову, онда ћемо добити само подмлађена Гавриловића, Љ. Станојевића, г-ђицу Нигринову и више ништа, а то свакако није много. Што би се у прво време понајпре могло учинити, као најпотребније, то је подићи драматску школу, увести у њу неколико младих људи с даром, па их образовати и спремати за глумце.

Враћамо се на нове преводе, да кажемо и о њима своју напомену. Било их је дакле свега 15 и то: немачких 6, француска 3, енглеска 2, италијанска 2, руски 1, старо-индијски 1. Као што видите немачких је превода било највише. Одмах ћемо рећи да нам се то не свиди. Има ваљда десетину година како се код нас плаше од поплаве француских комада. Од куда тај страх не разумем; не разумем зашто би било корисније преводити немачке драме но француске, не схватам ту логику, да је наметније узимати оно што је горе. Сећам се само каква је повика и узбуна била после представе *Коњаче*. Чак и једна плава чарапа осетила се позвана, да опомене писмени свет на опасност, која прети његовој чедности, ако оде на ту веселу и пикантну игру француску. Међу тим, никоме није на ум пало да напада на мађарске комаде, којима је испуњен наш репертоар, на оне фриволне и по пет пута баналне лакрдије, које су пуне грубе шале, тривијалне музике, досадних и одурних типова, глупих ситуација, на те лакрдије из којих бије задах од устајалих чизама и плесниво морала мађарског. Никоме није падало у очи како су те неукусне и грубе лакрдије прилагођиване за ону нежну дневну публику, код које се имало што искварити. Но одавна је то тако, од вајкада се осећао недостатак паметне и уређене позоришне критике, али се за то нико није старао, да се тај недостатак надокнади.

У *Годишњаку* се налази још један део кога се нисмо дотицали, а који садржи програм који ће Управа развити у овој години. Тај се програм ослања на прошлогодишњи, само је проширен и критички спремљен, то се нарочито тиче превода. Најподесније би било цео програм прештампати и тако би био приступачнији широј публици. Но то се не може, за то ћемо га изложити у кратко.

Спрема се велики број српских комада, већином непредстављених, од писаца старијих и познатијих. Биће заступљени: Ј. Стерија Поповић, Јован Суботић, Атанасије Николић, Милорад Шапчанин, Мита Поповић, Сремац Округлић, Јаша Игњатовић и тако даље. А продужиће се инсценирање дубровачких песника.

Код превода Управа је нарочиту пажњу обратила на класична дела, из разлога што ова не стоје у сразмери у којој би требала да буду према броју модерних комада, нарочито водвиља. Из немачке литературе биће заступљени: Гете, Шилер, Лесинг и још неки. Из француске: Рењар, Мариво, Балзак, Дима Отац, Бек, Дима Син, Алфонз Доде, г-ђа Жирарден и др. Из енглеске: Шекспир са два нова комада и Шеридан са једним. За тим ће бити заступљена талијанска, шпанска и скандинавска литература. Као што се види, по броју писаца француској је литератури поклоњена нарочита пажња, баш као што и треба. Но биће времена да се о овогодишњем програму проговори опширније. — *Д.* —

РАЗНО

Педесетогодишњица од смрти Александра Петровића — Петефија (* 1823 † 1849).

Пре неколико дана навршило се педесет година, како је знаменити мађарски песник Александар Петровић — Петефи пестао у борби код Шегешвара (Schätzburg) у Ердељу 1849. г. Од тога доба више га нису виђали. По некима је он у борби погинуо и са осталима сахрањен, а по другима је послат у Сибирију са осталим заробљеницима, где је по свој прилици окончао. Ово последње није истинито, јер се доцнијим испитивањима и потраживањима констатовало, да је Петефи рањен уклоњен из борбе и да је у оном метежу неопажен и напуштен умро од тих рана. Као песник Петефија је био обдарен веома великом творачком моћи, имао је у себи дубоко морално осећање и при том веома јаку самосвест, свеж и здрав хумор, прожет са доста јеткости (»Елегија месецу«, »Госпо'н Павле Пато«), који се осећа и у његовим доста прозаичним политичким песмама (»Немеш«, »Песма паса« и »Песма курјакова« и т. д.), уз који је хумор пријањала његова скоро детињска наивност, што све стоји у антагонизму са његовим песимистичним погледима на спољни свет, којих се он на своју срећу и тарасио. Његова дела поред страсти дају и нежну унутрашњост, поред племените узвишености простоту, поред богате разноликости извесну суженост. Певао је о љубави, домовини, о једнакости и неједнакости људи и о свему оном, што је тиштало њега и његову домовину, којој је он припадао својим навикама, својим врлинама и својим делима, и ако у његовим жилама струји крв туђега народа. Рођен 1823. године у Киш - Керешу у пештанском округу, син Стевана Петровића, месара, где је српски елеменат у то доба изгубио своју националност, топећи се и губећи у мађаризму, по крви Србин, по души Мађар, а по васпитању космополита прохујао је он своје прве дане у борби за свој и своје нове домовине опстанак. Учећи нижу гимназију у Кечкемету, Азоду и по другим местима, доспе он у лицеј шемнички, где се такође није могао скрасити, док није отишао у Пешту. Овде је читао римске класике и писао песме, али то је трајало само од марта до октобра једне године, када га примораше да настави науке у шопроњском лицеју. Али он није марио за то, већ оде у војнике, одакле га отпусте због слабости 1841. г. На пролетку скраси се две године у Папи, где је добио прву награду за једну лирску песму од *мађарског удружења*. 1842. г. ступи у позориште, а 1843. побудив пажњу у »Атенеуму« на себе, постане дописни члан Кишфалудијина друштва. Такав несталан живот водио је он све до 1847. г., када се ожени Јулком Сендрејевом из Сетмара. Овај нов обрт у животу није остао без последице и песмама. Удружен са Верешмартијом и Арањем почео је преводити Шекспира (»Коријолан«), хотећи тиме обогатити тада још бедну мађарску литературу. Али како настадоше бурна времена, баци се и он на политику. Постане посланик, а кад отпоче борба за слободу, уђе и он у бојни строј као капетан и Бемов таjник. Као мајор погинуо је.

Сем песама, међу којима су му најлепше *„Cyprus lombok Etelka sirjáról“*, певао је он комични витешки спев *Витез Јована*, који ми имамо у Змајеву преводу, писао је приповетке, новеле, путничка писма али то је његова слаба страна коју треба поштедети.

*

Из науке. Г. Д-р Михаило Петровић, професор Велике Школе у Београду, прештампао је (у издању париске књижаре Carre et Naud) из листа L'eclairage électrique своју расправу: Théorie de la décharge des conducteurs à capacité.

*

Књиге осмога кола Српске Књижевне Задруге. Већ су у штампи и неће се дуго чекати књиге осмога кола: *Житије Герасима Зелића*, трећа и последња књига; *Приповетке Лазе К. Лазаревића*, друга књига; *Слике из сеоскога живота* Јанка Веселиновића, друга књига; *Ивкова слава*, приповетка Стевана Сремца; *Мртве душе*, роман Н. Гоголя у преводу Милована Ђ. Глишића, и *Вођке*, од Благоја Тодоровића. Ако буде новољан одзив задругара, Управа ће у овоме колу дати и осму књигу: *Порекло народности* од Бењоти, у преводу Д-р Драгише Мијушковића, проф. Велике Школе.

*

† **Бунсен.** Чувени хемичар, проналазач спектралне анализе, професор *Роберт Вилем Бунсен* умро је 4. августа о. г. у Хајделбергу. Рођен је у Гетингену 19. марта 1811. год. Ради својих научних студија много је путовао, а предавао је као професор у неколико великих универзитета. Настанивши се као професор хемије у Хајделбергу, повуче се пре две године у приватан живот, не напуштајући ни тада бављење о науци.

*

„Заробљеница“. Господир Живојин Величковић, сликар, питомац српске државе у Лајпцишкој Уметничкој Академији, израдио

је, као свој завршни рад у овој академији, слику под горњим натписом. Слика представља један моменат из српско-турскога рата. Два војника ухватила су једну харемску лепотицу и довела је пред официре који седе за столом пред неком ониском кућицом. С њима седи и један Црногорац, по свој прилици какав добровољачки вођ. Туркиња је у очигледној забуни и неприлици, али је исто ово и са официрима који као да не знају шта им ваља радити у оваквом случају. Рањеник један који је поред њих и који »држи десну у лијевој руку« изгледа, по његовим љубопитљивим погледима, као да баш није тако збуњен и као да је готов на нежничење. — Типови су на целој слици врло верни, чак и онај десператни Арнаутин у позадини живо је представљен.

Слика је рађена бојама, а нарочиту вредност добија што је и њезина хромо-литографска репродукција рад самога г. Величковића. Он је ту слику репродуковао у 300 ексемплара по допуштењу Академијске Управе и сада је распродаје по 5 динара комад, заједно са паспартуом.

Познавајући г. Величковића као вредног радника, уредништво »Нове Искре« радо се прима да за означену цену добавља овај рад љубитељима сликарске уметности. —

*

Толстој и америчка цензура. Уредник америчког журнала »Cosmopolitan« био је уговорио са Толстојем да има искључиво право превода његова чувеног романа »Васкрсеније«, али под погодбом да у роману не сме бити ништа неморално или двосмислено. Кад је уредник добио превод романа, чинила му се нека места при читању сумњива, те бојећи се да би помутила морална осећања његових читалаца, узме црвену писаљку и таква места изостави. Један део романа изађе у таквом облику. Кад је Толстој дознао за то наказно издање, откаже америчком уреднику наставак романа; али амерички моралиста не буде лен, већ тужи Толстоја Њујоршком суду ради оштете од 500,000 динара. — Пресуда још није позната.

*

„Das litterarische Echo“ о српским журналима. Овај немачки књижевни лист, који излази у Берлину, доноси у свом 22 бр. од 15. августа о. г. у рубрици *Новинарски Преглед* неколико врста и о српским журналима. Овакве извештаје из српске књижевности пише г. Георг Адам, књижевник из Берлина, и то увек са љубављу према младој српској књижевности. У овом броју говори г. Адам симпатично о Змајевој прослави, Бранкову Колу, Зори, Новој Искри и Босанској Вили. На завршетку овога прегледа говори г. Адам и о нашој сарадници г-ђи Јелени, о којој вели: »Нарочиту појаву представља у српској литератури песникиња Јелена Димитријевић, којој је »Босанска Вила« посветила веома симпатичну студију. Под утицајем народних песама које је од своје матере слушала, а са друге стране под утицајем поезије Ђуре Јакшића и Змаја Јовановића развила се њена поезија веома нежно и жарко, која у њезиним песмама из живота источњачких мухамеданаца надмашује у правој јачини Боденштетове покушаје; од нарочите су драги њезине песме писане нишким дијалектом«.

*

Први годишњи извештај српских основних и више девојачке школе у Сарајеву. Овај је извештај о минулој 1898.—9. школској години, али како је овакво издање новина за обе школе, то је у њему управитељ школски г. С. Калуђерчић израдио уводан чланак: *»Подаци из историје српских народних основних и средњих школа у Сарајеву«*. Остали су одељци: *Наставничко особље, Наставни план, Уџбеници, Наставна средства, Школски летопис, Главније наредбе и преписи, Статистика ученика и ученица, Испити, Класификација ученика и ученица, Захвала и Објава.* Од свих овогодишњих школских извештаја који су нам до руку долазили овај је по изради најлепши и служи на част сарајевској Првој Српској Штампарији Ристе Ј. Савића и друга. Уз текст су и неколике раскошно израђене слике старе и нове српске школе. — Нова школа довршена је пре кратког времена и коштала је 120,000 форината. За ову школску годину било је у основној школи: 271 ученик и 206 ученица, — свега 477; а у Вишој Девојачкој Школи 50 ученица. — Из истога извештаја види се да се спрема и *Српско Забавиште*.. —

ЧИТУЉА

† **Владимир М. Јовановић.** И он оде! Остављен, заборављен, са тешком болком која му дух помрачи растави се 1. августа о. г. са животом и светом чију је безначајност и хладноћу и у ведрим данима осећао.

Надахнут поезијом певао је још као ђак, а свршивши историјско-филолошки одсек у нашој Великој Школи и ступивши у државну службу као гимназијски наставник, поче својим песмама тако излазити на глас да је њима брзо освајао читалачка срца. Владине су песме из живота, а певају догађаје и осећаје разумљиве и блиске свима читалачким круговима. Језик у његовим песмама свакидашњи је, без нарочито бираних израза, није нигде концизан — чисто приповедачки. Песнички пуристи нису у његовим песмама налазили довољно поезије ни довољно идеализма. Али Влада није ни тражио месечине да на њој уздише јер није веровао да ће се тек тако најбоље одужити идеализму: он је тежио напретку и свему узвишеном, он је се борио за идеале, па је за то само и шибао све оно што му је на путу било. Његово узвишено родољубље не може му нико одрећи и ако је многе патентоване патриоте немилосрдно ошинуо; у његову љубав за породицу, као друштвену основу, не сме нико да посумња, јер је у песмама »Из Брачног Живота«, износећи ђаве примере, гледао да од њих чува породицу а никако да је руши....

Његов је хумор ведар и не вређа, а сарказам му оправдан је, али бол од њега највише је он сам осећао. Својим песмама лепо је се одужио своме таленту, јер као год што је у друштву био активан борац за бољитак, исто је тако у певању био производан.

Његови преводи »Лене Туђинке«, његове засебне збирке: »Из престоничког живота«, »Амазонке», »Угашене звезде«, »Из брачног живота«, поред великог броја растурених лирских и епских песама, сачуваће за дуго и дуго у српском народу име његово.

Нека му је лака земља и светла успомена!

БИБЛИОГРАФИЈА

КЊИГЕ

1. Финансије и установе обновљене Србије до 1842. II. део. По оригиналним документима написао Мита Петровић, члан Пореске Управе Министарства Финансија. — Награђило и издало Министарство Финансија. — Београд, штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1898. — В. 8°, стр, 1142. Цена?

2. Приповетке Радоја М. Домановића. Друга књига. Садржај: *Објава, Рођен дан, Не разумем, Промашена срећа, Слика са улице, А хлеба?!, Укидање страсти, Баба Стана, Снови и јава, Замена.* — Пожаревац, штампано у штампарији Мих. Костића, 1899. — 8°, стр. 130. Цена 1 динар.

3. Браћа, комедија у три чина. Написао Милош Цветић. (Прештампано из »Браства«). Београд, штампано у штампарији Краљевине Србије, 1899. — 8°, стр. 60. Цена 1 динар или 1 круна.

4. Шарен венчић. Књига за децу са сликама и песмама. Написао Благоје Нед. Кечкић. Београд, штампа Павловића и Стојановића, 1899. — 8°, стр. 63 (са сликама). — Цена 0·50 дин.

5. Гроф Л. Н. Толстој: Васкрсеније (свезак 3.). С руског превео Јован Максимовић. Издање књижарнице код Вука Ст. Караџића Св. Ф. Огњановића, у Ср. Карловцима. — Српска Манастирска Штампарија у Ср. Карловцима, 1899. — 8°, стр. 97—144. Цена 20 новчића.

НАПОМЕНА

И ако се завршило прво полгође и ако смо слали потребне опомене својим дужницима, ипак је остало још доста њих који нам дужну претплату не послаше ни до данас. Не би били вољни да имена таквих читалаца доносимо на овоме месту, где ће успомена на њихово неплаћање и одмагање српске журналистике бити сачувана за прилично времена, али изгледа да ћемо морати и то покушати! Поверенике молимо да обрачуне што пре сврше са власништвом овога листа.

Наш скупљач г. Профир Стојановић путоваће у унутрашњост ради скупљања претплате. Молимо своје дужнике да г. Профиру положе претплату за коју ће од њега добити признанице.

Власништво „Нове Искре“.

»НОВА ИСКРА« излази 1. и 16. у месецу. — Цена: на год. 16, по год. 8, четврт год 4 дин.; ван Србије год. 10 фор. или 20 дин. у злату. — Претплата и све што се тиче администрације шаље се Р. Ј. Одавићу, Сремска улица бр. 10.

Власник и уредник Р. Ј. ОДАВИЋ Државна штампарија Краљевине Србије

НОВА ИСКРА

У ЗАТИШЈУ

– МИЛОШ П. ЋИРКОВИЋ –

(НАСТАВАК)

XII

Као што често бива у извесним болесним фазама живота, у извесним тренуцима узбуђења, кад су нерви јако раздражени и сви се осећаји пробуде, сети се Марко свега, пред јасним и разговетним сликама, што је учињено, те задрхта као и обичан злочинац, чије је дело откривено. Он виде сву своју моралну узетост и колико је ниско пао. Идући за прохтевима свога срца да стече себи задовољства, човек тек тада са насладом ужива, кад се други мучи.... И стекавши себи удовољства и насладе, постаје се хладан камен, који је тешко више загрејати; али и за то своје мажење, стиже га највећа казна, јер у њему нема више живота, нема искре што би дало снаге и телесне и душевне.

И Марко појимаше све то. Он је знао све и јасно видео; знао је да је она туђа жена, и да несрећно осећање, које му срце раздире, неће ништа друго донети до велику борбу и трзање. Он осећаше неки унутарњи немир, као дубоку грижу савести; али од куда је све то произлазило? Он гледаше себе на обронку, на окомку пропасти, виде сву своју несрећу, али помоћи нема. Виде и Мартину слику, светлу и непорочну, али коју је он понизио, довео до ништавила и видео је у простој наготи.

Василије Верешчагин, руски сликар.

То што се десило између њих, било је тренутно као муња, али је тренутно донело немир и пропаст....

Међу тим Марта сећаше нема и непомична у својој соби, не могући одагнати оне мисли, које су јој душу притискивале свом јачином својом. Сети се свога девојаштва и њега као ђака; паде јој тешко, што тада не беше ова неочекиваност са тренутним задовољством, које ће се тако несрећно завршити, јер је пореметило ток и начин њена простодушна живота. Зашто није остала на светлој висини, над свима искушењима и борбама, но се упустила у дубоку бездну, у борбу својих и туђих страсти? Зар је крајњи покој тако далеко од ње? Па онда страх, да се тајна не прокаже, узнемиривао је свакога тренутка. Страх предвиђа увек неке бурне догађаје и ако нема основа никаквој вероватноћи.

Кад што јој дође да баци све под ноге, да одгурне и њега, свога Стевана, који ни о чему не сањаше, но и сад јој слепо верује. Зашто чувати другога а себи допустити да се страда, или зар она мора увек страдати, те да други буде миран и без трзавице? Одгурнути љубав, угодност, душевну забаву поради других, шта је онда тиме учињено? Не чини ли се то великодушност и самопрегоревање у новом облику, само да се покрије надути егоизам, који би хтео све смлавити? Али да не буде смешан тада човек са том својом великодушношћу и да му она место лавора не натакне на главу венац од трња?

Питање између дужности и страсти, истина, није решено; није јасно да ли човек мора у извесним приликама

поћи за страшћу или и тада настаје тренутак одречења, те Марта сама не знађаше шта ће да чини у овом тренутку. Помисао да свој поступак правда према личним природама и приликама, не чињаше јој се довољан а неће ли се пак таквим тумачењем дати могућност да се и најсветије везе поруше као и осећања, која нас према осталим људима вежу. Не, она се мора свега оканити, извршити само прегорење поради других, јер хоће ли је и на стази новог живота, у великој борби страсти само сласти пратити? Неће ли зар поново доћи страсти и искушења, везати јој веру и оданост и куда ће? Али зар се за навек одрећи оних величанствених тренутака; зар не учинити више ни један стисак руку; зар и нема исповест пре растанка може што учинити?

Стеван о свему томе није ништа сумњао; баш и да је било каквих неспокојних гласова, он би са свим мирно прошао поред њих, једно што је безгранично веровао својој жени да она није кадра тако што учинити, а друго, што је знао да је Марко њен давнашњи пријатељ и као таквога зашто би се имао бојати? Да се о томе потанко зна, требало је имати искуства, а да се искуство добије ваљало је патити се и живети. У Стевана тога не беше. Он је припадао оним људима, који су сувише хладна темперамента и не осећају ни мало потребе да га ма како изливају. Као и сви они давао је он жени врло мало места у животу. Ожењен пре четири године, волео је он своју жену, колико је мислио да је доста. У поверљивим односима, како треба да је између мужа и жене, он са Мартом није стајао. То је долазило отуда, што је био веома повучен у себе и више волео да гледа у своја акта но у њене миле дубоке очи. Он није знао да дубље продре у срце своје жене и да разуме њену тиху, но потајну страсну природу, која ће на први зрак топлоте осетити вољу да излије своја осећања. да јаче стегне нечију руку, да откуцаје свога срца утиша на другом срцу..... Стеванове наде биле су остварене, снови извршени а илузије, које код њега беху права реалност, владале су његовим животом и он сам собом беше потпуно задовољан.

Прошло је тако неколико дана. Марко се није усуђивао да више тамо иде. Страдао је и патио, али то није хтео никако признати. Његови стари родитељи беху у недоумици. Нису знали шта ће да мисле о његовој забринутости и мрзовољности, о тромом ходу и алкавом држању у целом телу.

— Марко се много променио, — жалаше се стари Павле своме верном и опробаном другу — а та ми промена задаје велике бриге. Није то обична ствар: по ваздан ћути и ни с ким не говори. Утучен је и жалостан, а то ме страшно мучи, јер не знам шта му је могло дати повода.

— Даће Бог да добро буде, — рече стара Сока и дубоко уздахну. — Питала бих га, али знам да неће ништа рећи.

— Остави мени, ја ћу покушати.

И Павле поче у неколико прилика да заподева разговор с Марком о његову здрављу, занимању, животу у варошици, али се разговор увек завршивао пре него што је он могао и замислити а њему остајаше да и даље лута по неизвесности.

— Е, г. Марко! ви нас, бога ми, са свим заборависте, — рече му Стеван, кад се после неколико дана заједно нађоше.

— По чему то!

— Тако. Нема вас већ толико времена. Разговарам ту синоћ са Мартом о вама и она ми рече, да одавно нисте долазили. У какав сте се то посао дали? Махните се тога, биће вам и сувише кад одете. Хајдмо мало до мене да проћеретамо.

— Можемо; али мени се чини, да сувише често к вама долазим.

— Којешта! Зар се пријатељи и на то обзиру?

Марту затекоше у послу. За последњих неколико дана јако се променила. Бледа, упалих и угаслих очију, небрижљива држања и јако малаксала — све је то показивало трагове велике унутрашње борбе.

— Ево нам бегунца, Марта! — рече Стеван улазећи и пропуштајући Марка напред.

Марта подиже очи. Њихови се погледи сусретоше. Она као да поцрвене, али се брзо трже и баци поглед на орман. За чудо изгледала је и сувише мирна и присебна; невесао осмејак јави се на њеним уснама.

Стеван изиђе на поље. Они се нађоше сами једно поред другог. Свако знађаше мисли другога али обоје као да су се чували да прекину мртву тишину. Марта од једном подиже очи и испрекиданим али снажним гласом поче:

— На шта сте се решили?

Марко ћуташе. Он се није знао наћи у овом тешком тренутку; глас му је био везан.

— Идите што пре. Умирите и себе и мене, отпоче поново она.

— Не могу, Марта. Зар не видите да ћемо се обоје унесрећити? Шта ће бити с вама, ако мене нестане?

— Дођите сутра на врело. Ја морам поново с вама говорити.

Стеван им прекиде разговор.

— Ето тако, по вас дуги дан се не смирим, па ми ни сад мира не дају. Изађи му сад на крај, ако можеш; а дужност је преча од свега. (Марко и Марта нехотице се погледаше). Она ми се чуди, како могу издржати. (При тим речима баци поглед на Марту и као да је тек сад спазио њено болесно лице). Али шта је то с тобом? — упита Стеван, окренувши се са свим к њој. — Ти си врло бледа; да ниси болесна?

— Није ништа озбиљно. Моја навика, боли ме глава.

Разговор је и даље текао, али са свим усиљено. Стеван је говорио за обоје, али као да су они врло мало пажње поклањали његову причању. Они беху у мислима тако далеко од његових речи! Марта поседе још неко време, поздрави се и оде, остављајући Стевана у недоумици, зашто је ове вечери ишло све тако натегнуто.

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

СУСЈЕДИ

На сред врта, у прољеће,
Бокор ружа шир пирује,
На се горди и размеће,
И комшију зачикује.

»Моме лишћу, моме цв'јећу,
»Сваким даном ц'јена скаче,
»На куда ћу славу већу,
»Ej, шимшире, ej, простаче?«

Ал' је шимшир мудрац прави,
Не љути се, већ се см'јеши
И оставља лудој глави
Да увиди како гр'јеши.

У природи смрт мирише,
И друкчије сунце гријe.
Зима љута. Вјетар брише
И ледено брашно сије.

Од студи се бокор јежи,
Лица суха, уплакана;
Лишће, цв'јеће, пред њим лежи
К'о спомени срећних дана.

А шимшира брига није,
— На њем' бунда и шубара —
Зелени се, к'о и прије,
И овако проговара:

»Твоке лишћу, твоме цв'јећу,
»Сваким даном ц'јена скаче,
»Па куда ћеш славу већу,
»Ej, бокоре, ej, лудаче?«

Париз. *Дан. Јанковић.*

ЛУЦИФЕР

ANATOLE FRANCE

E si compiaque tanto Spinello di farlo orribile e contrafatto, che si dice (tanto può alcuna fiata l'immaginazione) che la detta figura da lui depinta gli apparve in sogno, domandandolo dove egli l'avesse veduta si brutta...

[Vite de' più eccellenti pittori, da M. Giorgio Vasari. — Vita di Spinello].

И толико се допаде Спинелу да га изради тако страшна и одвратна, да вели (толико по неки пут може уобразиља да учини) да му се то лице, које је он насликао, појавило у сну и упитало га: где га је могао тако гадна видети...

[Животи најславнијих сликара, од Ђорђа Васарио. — Живот Спинелов].

Тафи, сликар и мозаист флорентиски, бојаше се много ђаволâ нарочито у оно доба ноћи када зли духови добијају превласт. А страховање Тафијево не беше без узрока, јер у то време демони имаху разлога да мрзе сликаре, који им једном само сликом отимаху више душа но што то могаше учинити какав смирени брат у тридесет беседа. И доиста, калуђер је, да би својим верним улио спасоносни страх, описивао што је боље могао дан гнева господња, који треба по Давидову и Сибилину сведочанству да преобрати свет у прах. Он је подизао глас и дувао у шаке те тиме подражавао труби анђеоској. Но то ништа није вредило, док је једна слика, исписана на зиду какве црквице или каквога манастира, која представља Исуса Христа како седи и суди живим и мртвим, без престанка очито говорила и поправљала оне који су очима или друкчије згрешили. То беше време када уметници сликаху у флорентиској Санта-Кроче и пизанскоме Кампо-Санто тајне божанске правде. Та дела беху рађена по опису у стиху, који је негда Данте Алиђиери, врло велики зналац теологије и канонскога права, написао по својему путу у пакао, чистилиште и рај, куда је, помоћу изванредних особина своје драге, жив био продро. И све на тим сликама беше поучно и истинито, те се може рећи, да се човек мање користи читањем какве веома опширне историје но посматрањем такве слике. И флорентиски уметници трудјаху се да у сенци неранџина дрвета, на трави посутој разнобојним цвећем, насликају даме и витезове, које Смрт са својом кôсом вреба, док они поверљиво разговарају о љубави, уз свирку лира и виола. Ништа не беше погодније да обрати у веру те телесне грешнике, који са женских усана пију заборав на Бога. Зарад поправке тврдица сликар је у природној величини представљао ђаволе, како растопљено злато лију у уста владици или попадији, која му беше наручила какав посао па му при плаћању закинула. Демони беху тада непријатељи сликарима а поглавито флорентиским сликарима за то што су ови са оштроумности духа имали превагу над свима осталим. Они су им нарочито пребацивали што их износе у тако одвратном облику са птичијом или рибљом главом, змијским телом и крилима слепога миша. Њихова мржња биће описана у приповеци о Спинелу.

Спинело Спинели, родом Аретинац, беше изданак једне племићске породице флорентиских изгнаника. Племенитост његова духа беше равна племенитости његова рођења, јер он беше највећи уметник својега времена. Он је у Фиренцији извршио велика дела. Грађани из Пизе умолише га да, после Ђота, украси зидове тога светога манастира, где мртви почивају под ружама, на земљи донесеној из Јерусалима. Пошто је дуго по градовима радио и стекао много новаца, он зажели да опет види лепи град Арецо, постојбину своју. Аретинци не беху заборавили, да је Спинело, у младости својој, као члан братије Свете Марије Милосрдне, за време колере 1383. походио болесне и сахрањивао мртве. Умеђаху му бити захвални што се његовим делима слава њихова града распрострла по васцелој Тоскани. Још пун снаге у својим старачким годинама, он предузе велике радове у своме граду. Жена му говораше:

— Ти си богат. Одмори се и остави младим људима да у место тебе раде. Одмор је паметна ствар при заходу живота. Живот треба завршити у пријатној и побожној тишини. Непрестано радити безбожна дела, као Вавилонци, то значи кушати Бога. Спинело, ако се не оканеш свога мазања, ти ћеш изгубити душевни мир.

Тако говораше та добра жена. Али он не слушаше. Мишљаше само како ће повећати своје имање и глас. Он се, и не мислећи на одмор, погоди с туторима цркве Сант-Ањоло да изради слику светога Михаила, која треба да покрије сав хор црквени и да на њој буде безброј личности. Он се баци на тај посао с необичним жаром. Прочитавајући места из Дантеова *Описа*, који је требало да га надахне, он је у њима дубоко студирао сваку врсту, сваку реч. Незадовољан да свакога дана ради у својој радионици, он је радио и у постељи и за столом. А у вече, шетајући се по брежуљку, на коме се уздиже Арецо, охол са својих зидова и кула, он опет размишљаше. И може се рећи, да историја Арханђелова беше потпуно нацртана у његовој глави, када је почео црвеном писаљком скицирати по површини зида. За тим извуче контуре и поче изнад главног олтара сликати сцену, коју требаше истаћи са више сјаја за остале. Јер ту је требало прославити главара небесне војске, због победе што ју задоби пре почетка векова. Спинело дакле нацрта светога Михаила како се у ваздуху бори с аждајом са седам глава и десет рогова и учини му се згодно да на доњему делу слике изради владаоца демона, Луцифера, као страховито чудовиште. Слике се, под његовом руком, стварраху саме од себе. И он постиже већи успех но што се и сам надаше: Луциферово лице беше тако одвратно, до човек не могаше измаћи нигде страхоти његове ругобе. То лице пође за сликарем на улицу и допрати га до самога стана.

Пошто паде ноћ, Спинело леже покрај своје жене и заспа. У сну му се јави анђео леп као свети Михаило, али црн. Тај анђео му рече:

— Спинело, ја сам Луцифер. Где си ме видео, те да ме насликаш онако гнусна?

Стари му сликар, дршћући, одговори, да га нигда није својим очима видео, пошто жив није могао ући у пакао као Данте Алиђиери; но да је, сликајући га таква, хтео што осетљивије изнети ругобу греха.

Луцифер слеже раменима, а рекао би човек да је брег Сан-Џеминијано на једанпут уздрхтао.

— Спинело, рече он, хоћош ли ми учинити задовољство, да се мало са мном поразговориш? Ја сам доста добар логичар; то зна и Онај којему се ти молиш.

Не добивши одговора, Луцифер настави овако:

— Спинело, ти си читао књиге које мене описују. Теби је познат онај мој покушај и знаш како сам ишао с неба да бих постао владаоцем света. Велики покушај, а био би јединствен, да гиганти не беху напали на бога Јупитера, као што си ти, Спинело, то видео на једном античком гробу, где је та борба у мрамору изрезана.

— Истина је, рече Спинело, видео сам ту гробницу у флорентиском Санта-Репарато. То је славно дело Римљана.

— Ипак, настави Луцифер смешећи се, гиганти нису ту представљени као жабе, ни као гуштери.

— Али, рече сликар, они не беху напали ни правога Бога, већ само један идол безбожнички. То је главно. Ствар

је позната, да сте ви, Луциферс, подигли бунтовничку заставу противу правога владаоца неба и земље.

— Ја то не поричем, одговори Луцифер. С колико ме грехова за то теретите?

— Обично вам се приписују седам и то тешких, одговори сликар.

— Седам! узвикну Анђео наклени, тај је број теолошки. У мојој историји, која је тесно скопчана с историјом Онога, све иде по седам. Спинело, ти држиш да сам ја горд, гневан и завидљив. Пристајем да сам такав под погодбом да ти увидиш да једино слава изазива у мени завист. Мислиш ли да сам тврдица? Пристајем и на то. Тврдичлук је за владаоце врлина. Што се тиче прождрљивости и раскоши, ако ти то сматраш као грех, ја се на то нећу срдити. Остаје још леност.

Изговорив те речи, Луцифер прекрсти руке на леђа и, махнув црном главом, заталаса своју пламену косу.

— Спинело, мислиш ли ти одиста да сам ја лен? Верујеш ли да сам ја тако слаб на послу, Спинело? Држиш ли ти да ја, у својој побуни, нисам имао храбрости? Не. Било је, дакле, право, да ме насликаш одважних црта, охола лица. Не треба чинити неправде никому, па чак ни ђаволу. Зар не видиш да вређаш Онога којему се молиш, када му истичеш као противника једну наказу? Спинело, ти си у тим својим годинама велики незналица. Добио сам вољу да ти извучем уши, као каквом рђавом ђачету.

На ту претњу и опазивши већ пружену Луциферову руку према себи, Спинело се ухвати рукама за главу и поче страшно викати.

Његова добра жена, тргнувши се иза сна, упита га, шта му је. Цвокоћући зубма, он јој одговори, да је тога часа видео Луцифера и да се побојао за своје уши.

— Ја сам ти лепо говорила, одговори му ова добра жена, да ћеш са тих ликова, које непрестано сликаш по зидовима, најзад и полудети.

— Ја нисам луд, рече сликар. Видео сам га; он је леп, и ако туробан и горд. Још сутра ћу избрисати ону страховиту слику што сам је нацртао, а на место ње израдићу онакву, какву сам у сну видео. Јер не треба чинити неправде никому, па чак ни ђаволу.

— Боље ћеш учинити ако заспиш, рече му жена. Ти говориш бесмислено и мало хришћански.

Спинело покуша да се дигне, но не имађаше снаге, и паде, обнезнанив се, на подглавник. Још неколико дана бунцаше у грозници, и за тим је умро.

Вел.

ИЗ ПЕСАМА АНЕ РИТЕР

ОД ЉУБЉЕЊА...

Докле бејах лудо младо
Питање ми душу пећё:
»За што су ми рујна уста?«
— За љубљење!
Мај ми рече.

А кад магла земљу стиште
Мучење се друго стече:
»За што су ми бледа уста?«
— Од љубљења!
Јесен рече.

СВАКОГ ДАНА...

Сваког дана поред куће много света,
Ал' најдражи од свих људи туд не шета.
И како ће, кад високо небо стоји,
Кад из њега стазе нема да нас споји!

ПА ИПАК...

Мајке немам да ме теши —
Мајку рака скрива;
Драгог немам ди ми рујне
Уснице целива.

Па ипак ме чежња мучи,
Душу мори чама...
Шта ти скривих, благи Боже,
Да векујем сама!

СПАВАЈ!

Из таме смртне (и кад бих смела)
У сјај те дићи — ја не бих хтела.
Нице бих пала на раку твоју,
Па бих ти жељу шапатала своју:
Спавај, о спавај!

Ах, не дај искри варљива сјаја
Да гробну таму варком осваја;
Јер ма да сунце наду ти креће,
Ма да обећа — одржат' неће.
Спавај, о спавај!

* * *

Смешљива сам, весела ко друге!
Само кад и кад
Очајање из душина угла
Посматра ми јад.

Тад се склањам побледелог лика,
Ал' утеху знам:
Свлачим своје лудачко одело
И у плач се дам.

Р.

У ЖУПНОМЕ ПРИМОРЈУ

— НОВЕЛА —

ХЕНРИК СЈЕНКЈЕВИЧ

(свршетак)

VII

Госпођа Елзенова дочека Свирског збуњена и раздражена, очију сухих али закрвављених као од врућице. У очима се огледаше нестрпљивост.

— Зар нисте добили никакво писмо? — упита ужурбано.

— Не. Добио сам само вашу депешу. Грдне несреће!

— Мислила сам да вам је можда писао.

— Није. Када се то десило?

— Јутрос рано чуше пуцањ у његовој соби. Слуге улетеше и затекоше га мртва.

— И то овде у хотелу?

— Не. Срећом јуче се преселио у Condamine.

— А шта је узрок?

— Зар ја знам! — одговори жустро.

— Јер, колико знам, није се картао.

— Није. Нашли су му новац.

— Ви сте га јуче ослободили од дужности?

— Да, али и на његов захтев.

— Да није због тога?

— Зар ја знам! — понови грозничаво. Кад је то хтео, могао је бар отићи одавде. Али он је био сумахнут — тиме се објашњава! Зашто није најпре отишао.

Свирски је оштро погледа.

— Умирите се, госпођо.

Али она, варајући се у значењу његових речи, рече:

— Јер колико ту већ има непријатности за мене а колико је још може бити! Ко зна да ли нећу морати давати каких објашњења, сведочанстава.... шта ти ја знам тамо!.. Кака фатална историја!.. Први Вјадровски!.. Ја сам вас хтела замолити да познаницима казујете да је онај несрећник изгубио на коцки, да је проиграо и мој новац, и да је то повод. Ако затреба ићи пред суд, онда је боље о том не спомињати, јер би се могло видети да није истина; али пред светом треба тако... Да је бар отишао одавде, макар у Ментону или Ницу! Уз то једини Бог зна да није што пред смрт написао намерно, да би ми се осветио.... Нека како писмо дође у новине!.. Од онаких се може очекивати свашта. И онако сам хтела отићи одавде, а сад већ и морам...

Свирски све пажљивије гледаше њено гневно лице, стиснута уста; а на послетку рече:

— Нечувено!

— Доиста нечувено! — одговори госпођа Елзенова. — Да се неће повећати оговарање ако одавде одемо одмах сутра?

— Сумњам.

И поче распитивати за хотел у коме се убио Кресовић, затим рече да ће ићи тамо да чује шта говоре слуге, и да се побрине за покојника.

Али га она поче задржавати упорно тако, да он на послетку рече:

— Госпођо! Та ваљда није пăс, ваљда је човек, па је право да се сахрани.

— Неко ће га и иначе сахранити — одговори.

Свирски се ипак опрости и изађе. На степеницама пређе руком преко чела, затим натуче шешир и понови:

— Нечувено!

Знао је он из искуства докле може доћи људски егоизам; знао је и то да женске у егоизму, као и у пожртвовању, много надмашују људе; сети се да је већ наилазио на таке типове, код којих је под сјајном и углађеном спољашношћу било грубо, зверско самољубље, и код којих је сваки морални осећај завршавао тамо где је почињао лични интерес — па ипак га је госпођа Елзенова зачудила. „Ето — мислио је — овај је несрећник био учитељ њене деце, живео с њом под једним кровом и волео је... А она? Да бар рече реч сажаљења, жалости, саучешћа! Баш ни речи! Љути се на њега што јој је задао посла, што није отишао даље, што јој је покварио сезону, што у суду мора да потврди његову исповест, што је изложио оговарању људском; — а ни на крај памет јој је на паде шта се с тим човеком дешавало, зашто се убио и да ли није због ње? У раздражењу је заборавила чак и то, да се преда мном издаје и да је требало, ако не због срца, бар из рачуна да ми се представи друкче. Како духовно варварство! Претварањем претварање, а под француским корсетом и акцентом бездушност и црначка природа праве Хелиотке! — цивилизација залепљена за кожу, као пудер!.. И ова ми жена наређује да причам да је он проиграо тућ новац... Пхи! Нек иде до сто ђавола!“

Тако размишљајући и кунући дође до Кондамине и лако нађе хотел у коме се десило самоубиство. У соби Кресовичевој затече лекара и судског чиновника, који се обрадоваше његову доласку, јер се надаху да ће им Свирски знати да каже што о покојнику.

— Самоубица је — рече чиновник — оставио карту с молбом да га не сахране на друго место но у заједнички гроб, иначе да се новац који се код њега нађе пошље у Цирих на остављену адресу. Иначе је спалио све хартије, што сведоче трагови у камину.

Свирски погледа Кресовича који је лежао на постељи с отвореним, страшним очима и с устима намештеним као за звиждање.

— Покојник је мислио да је неизлечиви болесник — рече. О томе ми је сам говорио и вероватно с тога је одузео себи живот. У коцкарницу није одлазио никад.

Затим поче причати све што је знао о Кресовичу, и на крају остави толико новаца, колико је требало за засебан гроб, и изађе.

Уз пут се присећаше шта му је Кресович говорио о Ници и микробама, његов одговор Вјадровском да се уписује у странку ћуталица, и дође до уверења да се млади студент одавна носио мишљу о самоубиству, и да је главни повод било мишљење да је и иначе осуђен на скору смрт.

Разумео је међутим да је могло бити и других узрока, а међу њима и несрећна љубав према госпођи Елзеновој, и растанак с њом. Те га мисли испунише тугом. Лешина Кресовичева, с устима намештеним за звиждање и мртвачким страхом у очима не излажаше му из главе. Премишљао је да у ту страшну ноћ нико не иде без страха, да је цео живот, према смрти, једна огромна трагична неприличност и врати се госпођи Елзеновој веома смућен.

На Шипки је мир. Сликао *В. Верешчагин.*

Она дубоко одахну кад чу да Кресович није оставио никаких хартија. Рече да ће и она послати колико буде требало за погреб, и сад га тек поче жалити... Али се узалуд силила да задржи Свирског на неколико часова. Сликар одговараше да данас нешто није као што треба, и да се мора вратити кући.

— Али ваљда ћемо се видети вечерас? — рече при опроштају. — Ја сам мислила да отпаднем вечерас до Ницe и да пођем заједно с вама...

— Куда? — упита Свирски зачуђено.

— Зар сте заборавили? На Формидабл.

— Ах! Зар ви идете на тај бал?

— Кад бисте знали како ми је то тешко, нарочито после овог непријатног догађаја, ви бисте плакали нада мном... Та мене је онога јадника тако жао... Али треба!.. Треба макар зато да људи не помисле којешта...

— Тако! До виђења!

И мало после седећи у вагону говораше у себи:

— Ако пођем с тобом на Формидабл, или ма куда, нека сам мрцина!

VIII

Ипак је сутра дан с много веселијим срцем примио госпођу Черви и госпођицу Марију. При погледу на лепо, свеже лице девојачко обузе га милина.

У радионици је било већ све спремљено, стаљуге, софа за модел намештена и покривена као што је требало. Госпођа Лажá добила је најстрожију заповест да не пушта никога, ма дошла „главом краљица Викторија.“

Свирски час размицаше, час намицаше завесе, које су покривале прозор — али је при том непрестано погледао свој дивни модел.

За то време госпођа и госпођица Черви скидошо шешире, а госпођица Марија запита:

— Шта сад треба?

— Сад треба најпре распустити косу — рече Свирски.

И приђе јој, а она подиже обе руке на главу. Видело се да је то застиђује и чудно јој али и мило у исти мах. Свирски гледаше на збуњено јој лице, спуштене трепавице, на забачену натраг прилику девојачку, на раскошна јој бедра — и мишљаше да је на овом великом Ницином буништу нашао прави бисер.

Коса се за час просу по плећима. Госпођица Черви заврте главом, хотећи да је распе и у тај мах је коса покри сасвим.

— Corpo Dio! — узвикну Свирски.

Затим дође на ред још тежи посао, т. ј. намештање модела. Свирски врло добро виде да срце девојчино бије живље, да јој се прси надимају брже а образи горе, да мора савлађивати инстинктивни отпор о коме сама не уме дати себи рачуна, и да се у исти мах подаје с неким немиром налик на несвесно уживање.

Он мишљаше: „Не! Ово није обичан модел, ово је сасвим нешто друго — ни ја је не гледам као сликар.“ Био је и он некако збуњен и прсти му по мало дрхтаху кад јој намешташе главу на узглавље, па, хотећи извести из забуне и њу и себе, поче говорити шаљиво:

— Лезите мирно! Та-ако! Ваљда и за уметност треба што учинити! О, сад је врло добро! Како се овај профил лепо сенчи на црвеној подлози. Кад бисте га могли видети Али не мари! Није се слободно смешити... Треба спавати! Одмах идем да сликам.

И поче сликати, а уз то по своме обичају ћеретати, причати и распитивати госпођу Черви о давним временима. Дознаде да је „Маринја“ пре годину дана имала лепо место као учитељица код грофице Ђаћикјерич, из дома Атрамент, кћери великога индустријалца из Лоде. Али је место трајало само дотле, докле госпођа Ђаћикјевић није дознала да су и деда и отац Маријин служили у талијанској војсци. Био је то велики удар, јер највећа жеља и мајке и ћерке беше да Марија може остати учитељица код каке даме која стално борави у Ници, јер се тако не би морали растављати.

За то време се у Свирском пробуди сликар. Мрштио је обрве, грчио се, гледао преко дршке од кичице заспалу девојку и сликао журно. С времена на време пак остављаше палету и сликарски штап, прилажаше моделу и, узимајући га овлаш за слепоочнице, поправљаше положај главе. Тада се надносио над њу можда више но што је уметност захтевала и, кад је почео осећати топлоту њеног тела, кад је гледао дуге јој трепавице и мало отворена уста, жмарци га пролажаху, прсти нервозно подрхтаваху, а у души довикиваше себи:

— Држи се, стари! Шта, до ђавола! — Држи се!

Допала му се ванредно. Усређаваше га њена збуњеност, њено црвенило, несмели а опет обешењачки поглед. Све му је то доказивало да ни она њега не сматра за старца. Осећао је да се и он њој свиђа. Морао јој је деда причати негда чудне ствари о својим земљацима и можда је очарао, — и сад јој стаде на пут један — не ма ко — поштен човек, славан, који се, узгред буди речено, појавио као у којој бајци, у највећој невољи с помоћу и поштеним срцем. Како га не би волела и гледала радознало и захвално?

Све то учини те и не осети кад дође подне. Али у подне прва госпођица Марија рече да морају ићи, јер је деда остао сам, а треба му спремити доручак. Свирски их поче молити да дођу после подне. Ако неће да оставе самога старца, можда имају кога познаника који би пристао да га чува два сата после подне... Можда би вратарка, можда њен муж или ко од родбине? Ту иде о слику! Два седења дневно била би за обоје корисна. Ако би чување деде што коштало, он, Свирски, сматрао би за милост кад би му допустили да понесе трошак, јер му је на првом месту стало до слике.

Два седења била би одиста за госпођу Черви врло корисна да не би пристала. Решише дакле да око два опет дођу. За то се Свирски, срећан, реши да их отпрати до куће.

На вратима их сачека газдарица и даде Свирском киту жутих ружа, велећи да су је донела два мала, лепа дечка са лепо обученим слугом, и да су хтели пошто по то ући у радионицу, али га она, држећи се наредбе, није хтела пустити.

Свирски одговори да је добро учинила, за тим целу киту даде госпођици Черви. За час се обреше на Promenade des Anglais. Свирскоме се Ница учини тако лепа и жива, као никад. Шаренило и тишма на „Променади“, што га је пре љутило, почеше га сад забављати. На путу виде Вјадровскога и де Синтена, који се зауставише кад га виде. Свирски се поклони и прође, али у проласку опази како је де Синтен метнуо монокл на око да би боље видео госпођицу Черви, и чу његово запањено: „prrristi!“ Обојица иђаху неко време за њима, али код Jetée-Promenade Свирски узе кола и одвезе их кући.

Путем га обузе жеља да позове целу породицу на доручак, али помисли да ће са старцем бити невоље и да ће, због кратковременог познанства, госпођу Черви зачудити тако нагао позив. За то тврдо реши, кад дека буде имао сигуран надзор, да ће се онда, бајаги да уштеде време, постарати да удеси доручке у радионици. А сада, опростивши се с мајком и ћерком на вратима, уђе у први хотел и нареди да му даду да једе; поједе на брзу руку неколико залогаја, не водећи рачуна шта једе. Госпођа Елзенова, Ромуло, Рем, кита жутих ружа, прођоше му неколико пута кроз главу, али као нека привиђења. Пре неколико дана лепа удовица и њихов однос беху за њ на првом месту по важности, и о њима је често разбијао главу. Сећао се оне унутрашње кризе коју је претурио на мору, враћајући се чамцем из Ville Franche. Сада пак мишљаше: „То је за мене престало бити, нити хоћу о томе да мислим.“ И не осети ни мало немира, ни најмање гриже. На против: чинило му се да му је снао с плећа неки тежак терет, који га је гњечио. Све му мисли одлетеше госпођици Черви. Само му је она била у глави и пред очима, видео је опет у машти, с распуштеним власима и притвореним очима, а кад помисли да ће јој кроз сат опет додиривати слепоочнице, опет се надносити над њу и осећати топлину од ње, био је занет као од вина, и по други пут се запита:

— Хеј, стари, шта је то с тобом?..

Код куће затече депешу госпође Елзенове: „Чекам у шест на обед.“ Свирски је згужва и метну у шпаг. А кад госпођа Черви дође с ћерком и кад заврши рад у пет часова, поче премишљати куда да иде на обед, и беше љутит што нема шта да ради.

IX

Сутра дан госпођа Лажá, доневши у радионицу доручак за три особе, каза да су пре једног сата опет долазила она иста два лепа дечка, само сад није био с њима лепо обучен слуга, него млада и лепа госпођа.

— Млада је госпођа хтела на сваки начин да се види с вама, али ја сам јој рекла да сте отишли у Антиб...

— У Тулон! У Тулон! — одговори сликар весело.

Али сутра дан госпођа Лажа није имала коме дати тај одговор, јер дође само писмо. Свирски га није ни читао. Место тога, хотећи да поправи „позицију“ госпођице Марине, подметну јој руке под плећке и подиже је, тако да им се груди додирнуше и њен му дах обли лице. У тај се мах она поче мењати у лицу, а он помисли да би вредило дати живот да ово дуже потраје.

А у вече је монологисао овако:

— Осећаји раде у теби, али друкче но пре, јер се сад отима за њима и душа, а отима се зато што је ово дете, које је у овом националном „pudridero“ остало чисто као суза. То истина није њена заслуга, то је природа, али где има така? Овај пут се не варам и не уверавам се силом, јер говори стварност.

И као обузе га неки слатки сан. Несрећом после сна долази пробуђење. Свирскоме дође у облику депеше која, убачена кроз отвор за новине, паде на земљу у присуству обе женске.

Госпођица Черви, спремајући се баш да распусти косу, угледа је прва — диже је и даде Свирском.

Он је отвори немарно, погледа — и на лицу му се показа збуњеност.

— Опростићете — рече по кратком времену. Добио сам важну вест и морам ићи одмах.

— Да није бар никако зло? — упита госпођица Черви.

— Није, није! Али можда на поподневно седење нећу стићи. У сваком случају данас ће се то свршити и сутра ћу бити миран.

То рекавши, опрости се с њима нешто ужурбано, али веома срдачно и за час се нађе у колима и нареди да га возе право у Монте Карло.

Минувши Jetée-Promenade, извади депешу и поче је поново читати. Гласила је:

„Чекам вас данас. Ако не дођете возом у четири сата, знам шта да мислим и како да поступим.

Морфина.“

Свирски се веома уплаши од овога потписа особито после утиска од догађаја с Кресовичем: „Ко зна докле може жену довести, ако не права љубав, а оно самољубље. Није требало радити као што сам ја радио. Лако је било одговорити на прво писмо и — прекинути. Не вреди се играти ни с ким па био рђав или добар. Сада морам прекинути, али њи морам не чекајући на воз у четири.“

И нареди кочијашу да мало боље потера. По некад се крепио надом да се госпођа Елзенова ни у ком случају не би убила. Чинило му се да то никако не може бити. Али га по некад обузимаше бојазан да је баш тај урођени егоизам не нагна на каку махнитост.

Сети се да је приметио у њену карактеру упорност и јаку одлучност — уз то и веома велику одважност. Мисао на децу требало би да је уздржи, али хоће ли је уздр-

Слатке воде код Цариграда. Сликао *г Ст. Тодоровић.*

жати? Мари ли она за ту децу? И на помисао шта би могло бити, коса му пође у вис. Узбуни му се савест и опет га обузе дубоко унутрашње незадовољство. — Слика госпођице Черви сваки час му излажаше пред очи, изазивајући горку и тешку жалост. Говорио је до душе себи да иде да прекине, и да ће баш прекинути, али му на дну душе оста огромни немир. Шта ће бити ако му она жена, сујетна али тврдоглава, рекне: „Ти или морфијум!“ Али у исти мах, поред плашње и неизвесности, појави се у њему одвратност, јер му се чинило да би тако могла поставити питање само притворна јунакиња из „скандалозне литературе.“

А ипак — шта ће бити ако га она постави тако? У свету, нарочито у Ници, има доста људи који припадају „скандалозној литератури.“

У тим мислима — у сред сивога дима стиже најзад у Монте Карло и нареди кочијашу да стане пред хотел-Паризом. Али пре но што изађе, угледа на ливади Ромула и Рема с палама у рукама, како подбацују лопту под над-

зором козака, кога госпођа Лажá зваше чудно обученим слугом.

Они, опазивши га, притрчаше.

— Добар дан, господине!

— Добар дан!..

— Добар дан! Је ли мајка горе?

— Није, Maman је отишла на велосипеду с господином де Синтеном.

Наста ћутање.

— Аа! Мама је отишла на велосипеду с господином де Синтеном! — понови Свирски. Добро!

И мало после рече:

— Разуме се! Надала ми се тек у четири сата?

На једанпут се поче смејати:

— Драма се завршава лакрдијом... Та ово је Ривијера! Ала сам ја магарац!

— Хоћете ли причекати маму? упита Ромуло.

— Нећу. Слушајте, децо: кажите мами да сам долазио да се опростим с њом, и да ми је жао што је нисам затекао, јер данас путујем.

И рекавши то, нареди кочијашу да га врати у Ницу.

У вече доби депешу и у њој једну једину реч: „Подлаче!“

Кад је прочита веома се развесели, јер на депеши већ није била потписана Морфина.

X

После две недеље слика „Сан и Смрт“ би свршена. Свирски поче другу, коју хтеде назвати „Euterpe.“ Али му рад није ишао. Говораше да је светлост много оштра — и за цело време седења гледао је, место да слика, ведро лице госпођице Марије, бајаги тражи најподеснији израз. Гледао је тако упорно да је госпођица Черви црвенила под његовим погледом, а и у његовим прсима беше све већи немир.

Једнога јутра рече на једанпут неким чудним, промењеним гласом:

— Опажам једно: да страшно волите Италију...

— И ми и деда — одговори госпођица Черви.

— И ја. Пола ми века пролази у Риму и Флоренцији. Тамо сад није светлост овако оштра, и могло би се по цео дан сликати. Да! Ко не би волео Италију! И знате ли шта по некад мислим?

Госпођица Марија саже главу и, отворивши мало уста, поче га гледати пажљиво, као што је чинила увек кад би он говорио.

— Ја мислим да сваки човек има две отаџбине: једну своју рођену, другу: Италију. Јер само кад се помисли: целокупна култура, уметност и наука, све је дошло отуда... Узмимо на пример Ренесанс. Доиста!.. Сви су, ако не деца, оно бар унуци Италије.

— Да! — одговори госпођица Черви.

А он настављаше:

— Не знам јесам ли причао да у Риму имам, на Via Margita, радионицу, и од како је овде светлост сувише оштра, чезнем за њом... Ето кад бисмо овако сви отишли у Рим, било би дивно!.. Затим бисмо отишли у Варшаву...

— То не може да буде! — одговори с тужним осмехом госпођица Марина.

Али он јој журно приђе и, ухвативши је за руке, стаде говорити, гледећи је с највећом пажњом у очи:

— Може, драга госпођице, може! Зар се не сећате?...

А кад она побледи од среће, притисну јој обе руке на своје груди и додаде:

— Дајте ми себе и своје.

С пољског превео
Л. Кнежевић.

УМНИ ЖИВОТ ИНСЕКАТА

од

Д-РА РАДМИЛА ЛАЗАРЕВИЋА

Још врло стари писци[1] бавили су се питањем о разуму у животиња, али су га и ценили онако како су тада биле прилике, па чак и у много касније доба, ближе нама[2], нису много даље одмакли; јер још пре два столећа и најозбиљнији мислиоци стављали су и више организоване животиње на врло низак ступањ умних способности, а неки су им чак одрицали и душу, а све појаве, које би се могле тумачити као израз умнога рада, нису то него су само случајност или нагон, кога дотична животиња није ни свесна. Тек у новије време приступило се је тумачењу умних радова у животиња са више озбиљности а мање предрасуда, а резултати су показали, да у њих има умних способности па чак и до граница о којима се није ни сањало.

Познато је, да све животиње нису потпуно једнаке телесне организације, него су неке више а неке ниже организоване, па је тако и са њиховим умним способностима, и у опште се може рећи, да се по овоме разликују и на пољу умног живота, а ова разлика простире се не само на поједине фамилије или родове него чак и на поједине њихове врсте. Поступност у умном животињском раду пење се од нижих организама па до највиших и у главноме се одржава равнотежа између физичке организације и умности.

Од овога општега реда нису изузети ни *инсекти,* и у њих се, према њиховој организацији, опажа она поступност у душевним појавама, коју смо мало пре споменули, па чак неке појаве показују развијенији умни рад.

Међу свима класама животиња класа је инсеката најмногобројнија. Од њих има досад познатих преко 200.000 врста, а на сву прилику ово није ни близу правоме броју њихову. Они се јако истичу разноликошћу својих облика и разликом у умним способностима. Њихов *мозак*[3] и по саставу и по величини одговара њиховим умним способностима.

У психичкоме погледу, а нарочито с обзиром на њихеву вештину, стоје инсекти много више од неких ниских класа животиња. Још су стари писци наговештавали да неке бескрвне животиње, као *мрави* и *пчеле,* имају више разума него неке са крвљу.

Интелигенција није у свију класа инсеката једнака, него је веома различита, што пада јако у очи кад се узме у обзир, да је организација њихова живчаног система подједнака у главном. Поступност у интелигенцији иде овако: *Двокрилци* (Diptera) немају никакве наклоности вештини, која је у других неких инсеката доста добро развијена. *Полукрилци* (Hemiptera) стоје на истоме ступњу. *Бубе* (Coleoptera) такође не показују много разума, али се у неким приликама јасно опажају знаци мишљења, н. пр. ўмртвљавање да се избегне гонноцу; или се још боље види у међусобном помагању, као што чине на прилику бубе *ђу-*

[1] Аристотело вели: већина животиња показује траг душе, која се само у човека јасно опажа. Животиње, на којима се могу познати страсти, мудрост и лукавство, разликују се само са *мање* душе од човека. Нарочито у човечијој младости ни мало се не разликује душа његова од душе животињске.

[2] Истина је да Цезијус претерује кад вели, да животиње стоје пре над него под човеком, јер оне боље познају траве и болести и боље знају будућност, али и шпански лекар Гомец, такође претерује својим тврђењем, да животиње нити имају душевног осећања нити моћи мишљења и у опште немају душе, него су само справе, којима владају спољне околности.

У овој несугласици нижу се писци од старијих времена па до релативно новијих. У овој борби видесмо: Декарта, Волгера, Бифона, Фихта, Превоста, Вунта, Флеминга и т. д.

[3] Живчани систем у инсеката састављен је из предњег ганглија или чворића који представља мозак и који даје живце за чулне органе и из трбушнога ланца састављеног из низа чворића или ганглија којих груди имају за задње тело 8. Од ових ганглија потиче известан број бочних грана (живаца), које иду дробу у удовима. Они, истина, стоје са главом у вези, али могу да раде сасвим самостално, као што је осведочено на многим обезглављеним инсектима, који су и даље радили извесне радове без икакве сметње.

брстаре, кад их две три не могу да уз какву узбрдицу изгурају ваљак, онда им у помоћ притичу друге исте врсте. У *Лептирова* (Lepidoptera) су умне способности веома незнатне и по реду овоме долазе одмах иза Полукрилаца. Опнокрилци (Hymenoptera) једини се одликују међу својим сродницима, како интересантношћу облика тако својим неуморним радом и кретањима највише својом вештином, која нас у многим приликама забавља. Међу њима највише разумеју и највећи ступањ интелигенције показују *пчеле* и *мрави.*

Ми немамо довољно средстава на расположењу, по којима би могли потанко ценити психични живот у инсеката, али готово нема сумње, да међу њима постоји способност тврди, да један мрав по мирису познаје другога мрава, да ли је из његова мравињака; а да се мрави једне државе или једнога мравињака распознају међу собом, лако је се уверити кад се одвоји један део мрави из мравињака и тек се после неког времена пусти у додир са другим — одмах ће се опазити да се распознају и као да се радују састанку. Лептири мужаци још из далека осећају своје женке по мирису које неке од њих распростиру. За тим мирисом они долазе из веома велике даљине.

Да су пипци доиста и орган за мирисање прилично је поуздано доказано опитима а лако је се уверити и посматрањем — кад каквој пчели или осици примакнемо близу главе какву мирисну материју, оне одмах немирно крећу своје пипке у правцу мирисава предмета, што не бива кад је предмет без мириса или кад се одсече врх од пипака. О месту чула мирисања има и других назора, али за нас је овде главно, да се инсекти одликују јаким чулом мирисања.

Чуло осећања је и у инсеката распрострањено по целој кожи.

Пипци су у инсеката органи за пипање, али као да су и посредница за мирисање и кус. Под микроскопом виде се на њима мајушни пехарчићи и брадавичице и ово као да је орган мирисања. Пипци су одиста органи за пипање „у ваздуху", али није још објашњено, зашто су пипци по своме облику тако разнолики и чему служи та њихова разноликост, зашто су нпр. у неких чешљасти, у других зрнасти, увијени и т. д.

Сем осећања у инсеката је још јако заступљено *чуло мирисања.* Мало коме да није познато како мирис цвећа или какав друга мирис мами инсекте из велике даљине, па чак

Дубровник.

разумевање које је за нас неразумљиво. Једини] је њихов *рад* по коме можемо у неколико да ценимо њихов умни живот, али и то ми чинимо према себи.

Чула су у инсеката такође посредници између спољњег света и њихове унутрашњости или централног живчаног система. Кад их мало ближе проучимо наћи ћемо, да је у инсеката јако развијено *чуло осећања,* јер га они показују и при најмањем додиру. Тако се нпр. гусенице вију при најмањем додиру а ако мало дирнемо лист на коме је каква гусеница она се или одмах укотури или се на своме предиву спушта на земљу; а понеке бубе, кад их дирнемо, увлаче пипке и ноге и умртве се. Али и хладноћа, влага и топлота показују осетљивост инсеката. Осећање је у инсеката јако укорењено, јер траје дуго и у тешко повређених, па чак и онда се не угаси кад је половина тела однесена, јер друга половина показује осећање као још једини знак живота.

У инсеката има и чула *слуха*, које је доста добро развијено у њих. Неки мисле да је овоме чулу седиште у пипцима, али то досад није поуздано доказано а од инсеката нађен је орган слуха само у скакаваца и попаца. Да орган слуха мора постојати и да инсекти добро чују најочитији је доказ њихово цврчање, зујање, шкрипање итд. што све несумњиво бива у циљу међусобног дозивања. Коме није познат онај многогласни и разногласни концерат у пољу, који почиње од ране зоре па траје до мркле ноћи па и у саму ноћ, само што је врхунац ових вокалних и инструменталних тонова у доба највеће припеке.

Остаје нам још да пропратимо чуло *куса* и чуло *вида*. Чуло куса постоји на сву прилику, јер многи инсекти неће да окусе другу храну сем своје обичне, па често ово плате и главом, али је могуће, да их у овоме избирању хране руководи сем куса још и вид, а да вид у инсеката постоји, у то сигурно нико не сумња, јер коме није познато налетање инсеката на светлост или на јасне боје цвећа, од којих бира себи погодне. На ово их, сем чула мириса, несумњиво наводи и вид. Сам састав очију у инсеката довољно је јасан доказ колико је развијено чуло вида у њих, које им је управо и водиља у животу и најуспешније их чува од многобројних опасности којима су вечито изложени.

Из ово неколико података види се, да у инсеката има чула: *осећања, мирисања, слуха, куса* и *вида*. И ако за свако од ових чула нема још сасвим утврђених факата, опет је прилично јасно да морају постојати.

Да пређемо на друге црте из живота инсеката, које стоје у битној вези са њиховим умним животом. Као год и у других животиња тако је и у инсеката развијен *нагон самоодржања* и *нагон илођења;* као све живо у природи, тако се и инсекат труди да се одржи у борби за опстанак; он уме да нађе пута и начина да се храни и да се брани а такође се не стара мање да осигура своју врсту бринући се за свој подмладак. У овоме циљу појављује се у њих вештина којој морамо да се дивимо. Предива неких гусеница права су вештачка дела, а ћелијице пчела, оса итд. такође су вештина; оне су тако вешто смештене на ограниченом простору да и сами математичари не могу наћи замерке. Осица сасвим вештачки справља заштиту за свој подмладак, а ништа мање није разумно како многе лептирке чувају своја јаја од рђава времена и смештају их тако да им непогода не може ништа нахудити. У овоме се види извесни умни рад, који је најочитији у друштвених врста инсеката. Овој друштвености извесних инсеката циљ је општа корист, са сасвим јасно истакнутом поделом рада, заједничког нападања на непријатеља који дирне у њихов мирни живот. За ово имамо најбољих примера у пчела и мрава. Друштвени инсекти, тј. који имају такозване државе, стоје на највишем ступњу интелигенције међу осталим инсектима. Њихов, у свакоме погледу, разуман рад, дао је повода многим природњацима, да цео свој живот посвете изучавању њихова живота и рада.

Живот пчела у општем стану, који им уједно служи и за чување подмладка и за зимску оставу; њихов државни и производни рад; њихова оданост неговању и привржености матици; одвајање старога роја у нове ројеве или државе кад је томе време; гајење и убијање трутова према потреби — све то и још много других црта из њихова живота јасно сведочи, колика је интелигентност у ових инсеката. Пчеле чак познају сваку другу пчелу из туђега роја, познају газду и чељад домаћу — што је све знак њихове умне развијености.

Таква је, а можда још и јаче развијена, интелегенција у мрави. Њихове државе са примерним редом и заптом, употреба заробљеника на рад и још многе друге особине показују доста велики ступањ моћи размишљања и суђења. Један само пример биће довољан да оправда мишљење о великој интелегенцији мрава. Једно стабло намазано је у наоколо, у виду појаса, соком од дувана. По томе стаблу милели су мрави уз стабло и низ стабло. Први који су озго наишли на препреку вратили су се назад и са лишћа спуштали су се на земљу, али они, који су ишли оздо нису се само просто вратили, него су сви сишли на земљу и сваки од њих узео је у своје вилице по једно зрнце земље и слошке слагали зрно до зрна док нису начинили мост, преко кога су прелазили као да није никакве препреке ни било. Ово је несумњиво могло бити једино размишљањем и договором.

По овој за инсекте великој интелигенцији пчела и мрава, не може се закључити, да је таква или бар слична интелигенција и у свију осталих инсеката, јер колика је разлика међу њима у организацији и начину живота, толика је, а можда и већа, у међусобној интелигенцији.

Имамо још да споменемо *способност саопштавања* у инсеката. Неки природњаци, који су се бавили проучавањем интелигенције инсеката, тврде, да се инсекти могу међусобно да споразумеју и наводе ове примере: Кад разоримо какав мравињак опазићемо како поједини мрави јуре на све стране и за кратко време извештена је цела колонија тј. сви чланови који у време разорења нису били на месту; или кад какав мрав не може сам да савлада потежи предмет и да га одвуче где треба, он онда потражи помоћи у другова које сретне и опипа најпре пипцима, после чега они одмах иду за њим и помогну му да тежак предмет одвуче где је наумио; или кад мрав нађе на што слатко, он одмах хита мравињаку и мало касније хитају целе гомиле месту где је посластица. Нема сумње да је све ово саопштено друштву начином који је нама сасвим непознат. И мање интелигентни *Гундевал* позива другове у помоћ кад сам не може да изгура повећи ваљак.

На основу ових посматрања готово би се могло са извесном поузданошћу тврдити, да у инсеката постоји мимички говор којим се они споразумевају о ванредним приликама у њихову животу и — разумеју се.

Ово неколико потеза изнело је само један мали део умнога живота у инсеката и показало је, да у неких инсеката има јасних знакова умнога рада, али за веће развијање ове способности оскудева инсектима главна чињеница за то, т. ј: *боље организовани мозак и мождина.*

Још ни из далека није исцрпљено проучавање умнога живота у инсеката и тек ће нам даља посматрања несумњиво открити још коју тајну његову.

ТИ СИ...

Ти си тако лепа, мила,
Тако светла, тако чиста;
На челу ти понос само,
А у оку благост блиста.

Још ти Боже добри даде
Пуно драги и милоште;
Ал' ти само нешто смета:
Срца, срца немаш још'те!

М. Ђирковић.

РАЗВИТАК ОДИСЕЈЕ

(НАСТАВАК)

У првом одељку овог чланка видели смо да и по Кирхофу и по Нилу и по Виламовицу — Мелендорфу најстарија Одисеја није знала за Телемахово путовање у Пелопонез и повратак му на Итаку, него да је та прича пристала уз њу доцније из једног другог спева. Сад додајемо да тако држе и остали противници јединства. Ова једнодушност сведочи о јачини разлога за то мишљење.

Остаци тог спева, који је умесно звати „Телемахијом", зацело су песме II—IV 619 и XV 80—283. Ова два комада наше Одисеје стајала су првобитно непосредно један иза другога, јер садржином последњи је просто продужење првога и све што данас стоји између њих, тј. IV 620—XV 79, доцнији је уметак, с којим „Телемахија" није некада имала ништа. За прво довољно је само прочитати IV 1—619 и XV 80—383 једно за другим: сваки ће опазити да се говор у XV 80 етс. тесно надовезује на речи с којима се за-

вршује IV 1—619. Пошто је Телемах провео једну ноћ у Спарти код Менелаја, посети га ујутру домаћин и стане се опширно разговарати с њим о Одисеју. На послетку понуди му да остане код њега десет-једанаест дана, па ће га онда отпустити с богатим поклонима, поред осталога и неким лепим коњма. Телемах одбија понуду (тако дуго он не може остати од куће) и захваљује се на коњима, пошто Итака није земља погодна за то живинче. Менелају мило што Телемах тако паметно одговара и обећава да ће му место коња дати леп сребрн пехар. Тако у IV п. до стиха 619. Одатле до краја и у поч. XV п. имамо комад који припада некој другој сцени; Менелајев је дакле говор и Спарту да се распита о оцу. Телемах послуша савет и сад се прича његово путовање све до пред крај IV песме. У почетку V песме састају се богови опет и по други пут реше, да се Херма пошље Калипси. Херма силази, на читаву недељу по првој одлуци, на острво Огигију, издаје заповест и сад се прича обрће Одисеју и искључиво о њему говори, а Телемаха готово и не помиње. Пошто је испричано све до повратка Одисејева на Итаку, песник опет оставља њега, и говори искључиво о томе, како се Телемах повратио из Пелопонеза. Из овога је очевидно, да је „Телемахија“ сасвим бедно везана за причу о Одисеју до доласка му у Итаку. Она даље Одисеји у ужем смислу те

Мала Венеција.

прекинут. Од 80 ст. XV п. стоји отприлике ово: Телемах је одбио коње. „Добро, вели Менелај, ја ћу ти дати други поклон“. Телемах је рекао да не може остати код њега 10—11 дана; али није рекао да хоће *одмах* да пође. Менелај му вели: „Не можете остати? лепо; ја ћу те пратити на путу“. Сад тек Телемах каже: „Не; ја хоћу одмах да пођем кући“. Менелај се ћутећки покорава, нареди да се спреми доручак и поклон и т. д.

У какој вези стоји уметак с два комада на која је расцепио „Телемахију“, видеће се из овог. Одисеја почиње с тиме (у неколико нам је то познато), што богови на једном доносе одлуку по којој Херма треба да сиђе Калипси с наредбом, да пусти Одисеја кога толике године задржава, како би се повратио једном кући. Ово би дакле имало да буде почетак причању о Одисеју; у толико пре што Атина у I 85 тражи да Херма *одмах* пође на пут. Али оно што следује сасвим је нешто друго. После речене одлуке богова силази Атина у Итаку и наговара Телемаха да пође у Пилу речи не доприноси ништа: Одисеј је нашао сина тек пошто се вратио у Отаџбину. Она просто лежи уз Одисеју. То су дакле два првобитно засебна спева, која песник што их је спојио није умео да слије у једну целину, него их је само слепио, управо само везао на једном месту; са првим зборм богова доведено је у везу и путовање Телемахово, али одатле настаје „Телемахија“, кад је један део њен испричан — Одисеја, па онда опет „Телемахија“. Песник тај био је дакле врло неумешан. То је дакле још један прилог на карактеристику нашег „прерађивача“, јер као што видимо спајање Одисеје и Телемахије његово је дело. Различно порекло између „Телемахије“ и уметка огледа се и у једној контрадикцији што је налазимо између првог и другог дела „Телемахијиног“. По једном месту у II п. (ст. 374) Телемах има намеру да се на путу бави само једанаест до дванаест дана; тако је и у IV п., јер тамо Телемах одбија Менелају понуду да остане дуже из тог разлога што се мора брзо да врати у Итаку. Међутим по нашој

Одисеји он се бавио на путу читав месец дана.[1] Та је противуречност дошла отуда, што по Одисеји треба толико од првог збора богова до повратка Одисејева на Итаку. Но она нам казује још нешто. Наша два дела „Телемехије“ испевана су свакако према ком старијем извору; јер да је песник, који их је у нашу Одисеју унео, њих из своје главе испевао, он је лако могао избећи контрадикцију.

Али по Виламовицу, као што знамо, нису остаци од „Телемахије“ само песме II—IV 619 и XV 80—283, већ и XV 496—XIX 475. Разлог му је за то, да тај део чини с партијама које смо сад прегледали једну целину: све је у њима чврсто повезано међу собом. Ако је пак ово тачно, онда смо ми у стању да рестаурирамо, у крупним потезима, и остале главне комаде „Телемахије“, којих је нестало. Пошто последњи од поменутих остатака њених опева састанак Телемахов с оцем и њихово заједничко спремање за убијство просилаца, природно је, да он није могао бити крај спева, него је иза њега морао стајати још један део који је опевао убијство; што нам се тај завршетак није сачувао, узрок је „прерађивача“, који је — из ког разлога не знамо — претпоставио другу верзију, ону коју данас читамо. Осим тога — остављамо на страну да је „Телемахија“ данас и без првобитног почетка, јер смо то напред једном рекли — немамо ни један комад, који је првобитно био на месту данашњих стихова 284—495 у XV п. У спеву који је причао о путовању Телемахову у Пелопонез, повратку му одатле и састанку с оцем, морало је негде бити помена о томе, шта су просиоци радили и како је Одисеј дошао у Итаку. Тога у нашим комадима „Телемахије“ нема; међутим за поменуте стихове лако је доказати, да су „прерађивачев“ додатак (почетак је крпеж, а лепу причу о детињству Еумејеву унео је „прерађивач“ из неког извора у главном недирнуту). — Тако је вероватно, да је тај првобитни комад што нам недостаје баш ту био.

На крају разговора о том једном од три главна спева из којих је Одисеја по Виламовицу састављена, могли бисмо сетити се и онога, да је по том научнику последњи комад што нам се од њега сачувао у главном израђен према паралелном делу „Старије Одисеје“, која је — сасвим је природно — такође причала састанак Телемаха и Одисеја и њихово спремање за убијство просилаца. Виламовица је на овај закључак навела поред осталога и ова описка. У песми XIV која припада само „Старијој Одисеји“ зима је (Одисеју је страшно хладно у просјачком оделу, а Еумеј, кад иде да стражари ноћу код свиња, узима осим огртача и кожух); по том дакле спеву Одисеј је био дошао у Итаку зими. У п. XV која припада само „Телемахији“ неко је друго годишње доба; то значи, да се у „Телемахији“ Телемах био вратио из Пелопонеза кући у неко друго годишње доба. Кад сад нађемо да се у песмама XVII, XVIII и XIX, које чине с познатим нам деловима „Телемахије“ једну целину — опет помиње зимње доба (XVII 25,191; XVIII 332; XIX 64,319), шта је природније него узети да је њих, тј. другу половину „Телемахије“ песник израдио према паралелном делу „Старије Одисеје“, па заборавио — као што то често бива, кад се овако ради — да избаци или промени места у којима се помиње зима?

*

Али најзанимљивије је, како је „прерађивач“ спојио најмлађи Виламовчев спев (сад последње четири песме у Одисеји) с остала два. Тај спев причао је о неким стварима друкчије но „Старија Одисеја“ (односно „Телемахија“); у неколико таких случајева „прерађивач“ је оставио обе верзије слабо или и никако не дирајући у њих, те тако у та два дела данашње Одисеје имамо више крупних противуречности. С друге стране он је у својим изворима чинио разне измене. Вреди погледати и ово из ближе.

Противуречности о којима је реч падају и при непажљивијем читању у очи; само читалац обично прелази преко њих и не води о њима рачуна. За нас су оне врло важне, и ми ћемо најпре њих прегледати. Свако зна колико је Одисеј био драг Калипси. Она га задржава код себе пуних седам година. Хтела је да га начини и бесмртним, ако би пристао да остане код ње. Кад јој Херма испоручи заповест Зевсову да отпусти Одисеја, њој „се кожа најежи“ и она узвикује: „Немилосрдни сте ви богови!“ Он је дакле ту млад и пун снаге. Тако се не сме појавити међу просиоце. За то га Атина одмах по одласку му у Итаку сасвим промени: „...дотаче га штапом, те му се збрчка лепа кожа на чилој снази и нестаде му русе косе с главе, и замутише му се очи, које пре тако лепе бејаху. Обуче га у дронке, прљаве и почађале од црна дима, и покри га голом и великом кожом јеленском и даде му палицу и издрпану, искрпљену торбу и на њој предено уже“ (п. XIII). Он је тако замађијан све до XVIII песме. У песми XVI, кад хоће да се каже Телемаху, Атина скида с њега чини: „Божанствени Лајертијаде.... Кажи се сад сину своме и немој се више крити од њега...“ То рекавши додирну га златним штапићем, те се створи на њему лепо рухо и бео огртач и постаде црномањаст, већи и млађи, црне браде на образима, са којих нестаде бора“... (стр. 300). А после га опет преображава. „Пред вече дође божанствени свињар Одисеју и његову сину, баш кад они... спремаху вечеру. Тада се Атина приближи Одисеју, додирну га штапићем и опет га претвори у старца у издртом руху да га не би Еумеј познао“ (стр. 309).

Тако је он промењен и у XVIII п. Један од просилаца ругајући му се вели: „Мени се чини да ова светлост сија с његове главе, на којој ни једне длачице нема“ (стр. 346).

У овом дакле делу Одисеје од XIII п. Одисеј је у ствари млад и леп, при свем том што је у годинама и што се толико при повратку из Троје напатио; стар и ружан он само *изгледа*.

А шта видимо од XX п. до краја?

У XXIII песми Пенелопа силази к њему, пошто је побио просиоце, али не може да га позна. Телемах је кори: „Мајко моја, немајко челична срца! Што се тако клониш оца мога? Што не седнеш до њега, да се упиташ и зборишсањим? и т. д.“ Има ли таком говору места, ако је Одисеј још у облику који му је дао Атинин штапић? Не. То потврђују речи, које Одисеј каже Телемаху на тај говор. — На што га Пенелопа онда не може да позна! То друкчије не можемо објаснити, него ако узмемо, да је Одисеј овде измењен услед старости и патња (свакако и због рђава одела и што је прљав, како каже он сам; али то га само не би могло толико променити). Овде дакле он *не изгледа* само као напред, него је у ствари стар и ружан. А такав је у све четири последње песме наше Одисеје.

Шта нам каже то? Кад од п. XIII до XVIII имамо једну верзију, а од XX до краја Одисеје другу, контрадиктарну, могу ли ове две партије бити од једног песника? То је немогуће. Чудни факат даје се објаснити само тако да оне, већим делом (нпр. п. XX својина је „прерађивачева“, јер је скроз крпеж), потичу из два самостална извора. — Али ово треба одмах једну допуну. Одисеј није омађијан ни у XIX 50—475, јер ту га Еуриклеја упознаје по једном ожиљку који он има на нози од младости. Према томе та сцена није из руке из које је XIII—XVIII. Но, као што ћемо за мало видети, њу није испевао ни песник XXI—XXIV. То значи да ми у њој имамо остатак једног новог спева. А пошто она данас чини нераздвојну целину с претходним песмама (тако је везана за њих сценама о Меланти и Еуриклеји), погодићемо истину, ако кажемо да је тај спев био један од оних из којих је постала „Старија Одисеја.“

Закључак до кога доводи ова противуречност потврђују у неколико и друге две.

У XVI песми (стих. 281—298) читамо ово: „А сад ћу ти —“ вели Одисеј Телемаху — „још нешто казати,

[1] Пошао (1 дан) II, 1 и д.; 2. дан III, 1; 3. дан III, 404; 4. дан III, 491; 5. дан IV, 306; 6. дан V, 1; 7. дан V, 228; 7.—10. дана V, 262; 11. дан V, 263; 11—27. дана V, 278; 28. дан V, 280 и V, 388; 28.—30. дана V, 390 и даље; ноћ 30|31 VI, 1 и д. 31. дан VI, 48; ноћ 31|32 VII, 229; 32. дан VIII 1; ноћ 32|33 XIII, 17; 33. дан XIII, 18; 34. дана (или 35. дана) полази Телемах натраг гл. XIII и XV.

али добро запамти. Кад ме мудра Атина охрабри, ја ћу ти махнути главом, а ти одмах покупи све убојито оружје па га однеси горе у собу и смести га у један кут; а ако га просиоци устраже и запитају те за њ, благо им одговори: „Склонио сам га од дима, јер није више ни налик на оно што га је Одисеј оставио, кад је у Трој пошао, него је поцрнело, где год га је дим ухватио ит.д.“ — *А за нас остави два мача, два копља и два штита од коже дивљих бикова;* па ћемо тако наоружани напасти на њих, а Зевс и Атина збуниће их“. У XXII п. Одисеј отпочне освету над просиоцима: из стреле убије Антиноја и каже се обесним младићима, Еврimах, пошто је узалуд молио за милост, насрне на њега с мачем; Одисеј буде бржи па и њега обори стрелом, сад насрне Анфином, али њега смакне Телемах; пошто је то учинио, Телемах се обрће оцу и каже: „Оче! идем да ти донесем штит, два копља и бакарни шлем згодан за твоју главу, па да се наоружам и ја, а и свињар и говедар“ а Одисеј му одговара: „Отрчи и донеси; а ја ћу се дотле *овим стрелама* бранити....“ (стр. 408). Шта видимо овде? Савет Одисејев из XVI п. није у целости извршен: два мача, два копља и т. д. нису остављена за оца и сина, него је све оружје однесено у горњу собу. Очевидно је да су ово две различне верзије. А онда и оба места (у XVI и XXII.) нису од једног песника.

У п. XVI (стр. 317—8). Телемах светује оцу да се потруди сазнати које су га служавке изневериле за време његова одсуства; очевидно зато да би их после могао казнити. Међутим у XXII (ст. 417—8) читамо где се Одисеј обраћа Еураклеји с овим речима: „Дела ти мени поброј које су ме женске бешчастиле у кући мојој итд.“, и, пошто му их она каже, он наређује да се погубе. Овде дакле Одисеј не познаје рђавих служавака, како се очекивало према п. XVI. Према томе ова су два места противуречна такође и као ни претходна не могу бити од истог песника.

Н. Вулић.

(свршиће се)

АЛБЕРТ

ПРИПОВЕТКА

ЛАВА ТОЛСТОЈА

(наставак)

Делесов, не спуштајући очију, гледао је у Алберта, који се с часа на час осмехивао. Делесов такође. Обојица су ћутали; али се између њих погледом и осмехом све јаче и јаче утврђивали пријатељски односи. Делесов је осећао да све више и више воли тог човека, и осећао је непојамну радост.

— Да ли сте кад љубили? упита га у један мах.

Алберт се замисли неколико тренутака, а за тим му се лице озари тужним осмехом. Наже се к Делесову и пажљиво га загледа у саме очи.

— За што ме о том питате? проговори шапатом. — Али ја ћу вам све испричати, јер ми се допадате, настави он замисливши се за мало и разгледавши око себе. — Нећу вас обмањивати, испричаћу вам све од самога почетка. — Застаде, а очи му се чудно, дивље укочише. Да, да, продужи: нема сумње да вам је Ана Ивановна причала. Она сваком говори о мени као о каквом луди. А није тако, она то говори само из шале, она је добра жена, а ја, истина, и нисам баш са свим здрав од неког времена. Алберт опет ућута и укоченим, широко отвореним очима погледа у тамна врата. — Питали сте ме: да ли сам кад љубио? Да, био сам заљубљен, прошапта подигавши обрве. А то је било већ давно, још у оно време када сам са службом био у позоришту. Тада сам свирао другу виолину, у опери, а она је долазила у бењоар с леве стране.

Алберт устаде и наже се Делесову до самога уха.

— Не, зашто да вам кажем њезино име, рече. Ви је сигурно познајете, њу сви знају. Ја сам ћутао и само гледао у њу. Знао сам да сам бедни вештак, знао сам да је она аристократска дама. То сам тачно знао. Ја сам је само гледао, а нисам ништа мислио.

Алберт се замисли присећајући се.

— Како је то било — не знам, тек она ме једном позове да је акомпањујем својом виолином... Али шта ја бедни артиста...! рече машући главом и осмехујући се: Али не, ја не умем да причам, не умем... додаде ухвативши се за главу. — Како сам био срећан!

— Па, јесте ли често бивали код ње? упита Делесов.

— Једанпут, свега једанпут... али сам сам био крив, с ума сам сишао. Ја, ето, само бедни вештак а она аристократска дама. Од то доба за мене је све свршено. Петров ми је истину рекао: боље би било гледати је само у позоришту...

— А шта сте урадили?

— Ах, оставите, оставите, о том не могу да вам причам.

Па покривши лице рукама поћута неко време.

— Био сам доцкан у оркестар дошао. Пио сам са Петровим тога вечера и бејах растројен. Она је седела у својој ложи и разговарала са некаквим генералом. Нисам знао који је то генерал. Седела је у самоме углу а руку је држала на рампи; била је у белој одећи, а имала је бисер око врата. Говорила је с тим генералом и гледала у мене. Два пута ме је гледала. Била је ево овако очешљана. Ја нисам свирао, него сам стајао поред баса и посматрао је. Ту ми се први пут догоди нешто чудновато. Она се осмехну према генералу па погледа у мене. Осећао сам да говори о мени и у један мах видех да нисам у оркестру, већ у ложи поред ње држећи је овако за руку. Откуда је то? упита Алберт поћутавши.

— То је сила уобразиље, рече Делесов.

— Не, не... али ја не умем да причам, одговори Алберт намрштивши се. — Ја сам већ и тада био бедник, нисам имао стана, а одлазећи у позориште по каткад сам ту и спавао.

— Како? У позоришту, у мрачној и празној кући?

— Ех, не бојим се ја тих глупости. Ал' чекајте. Чим сви изађу, а ја одем у бењоар где је она седела, па ту спавам. То ми је била једина радост. А какве сам ноћи ту проводио! Само је једанпут било оно исто са мном. Једне ми се ноћи нешто много причињавало, али ја вам о том не знам довољно причати. — Алберт, опустивши трепавице, гледаше Делесова. Шта је то? упита.

— Чудновато! рече Делесов.

— Ал' не, чекајте, чекајте! па продужи шапатом у ухо: Ја сам јој љубио руку, плакао крај ње и много разговарао с њом. Осећао сам како ме запахњује њезин дах, слушао сам њезин глас. Она ми је те једне ноћи много казала. За тим сам узео виолину, па сам тихо, тихо почео свирати. А дивно сам свирао. Онда се почех плашити. Не бојим се ја тих глупости и не верујем; али се почех плашити за своју главу, рече мило се осмејкујући и приносећи руку к челу: за своју јадну памет почех се плашити, изгледало ми је као да ми се у глави нешта догоди. А можда није ништа ни било? Шта ви мислите?

Обојица поћуташе неколико часака.

Und wenn die Wolken sie verhüllen
Die Sonne bleibt doch ewig klar.

Запева Алберт осмехујући се тихо. Зар не? упита.

Jch auch habe gelebt und genossen.

— Ах, како би старац Петров умео све то да вам растумачи.

Делесов је ћутајући и са ужасом гледао узбуђено и побледело лице свога сабеседника.

— Знате ли *Јуристен-валцер?* закрича у један мах Алберт и, не дочекавши одговора, скочи, докопа виолину и поче свирати тај весели валс. Са свим се заборавив и, према свему, замишљајући да с њим свира цео оркестар, Алберт се осмехиваше, клатијаше, покреташе ногама, а свирао је изврсно.

— Е, биће весеља! рече завршивши и махнувши виолином.

— Ја одох, рече поседевши мало у ћутању.

— Куда? упита Делесов чудећи се.

— Хајдемо опет Ани Ивановној; тамо је весело: жагор, свет, музика.

Делесов у првом тренутку као хтеде и да пристане; али размисливши, поче одвраћати Алберта да сад не иде.

— Само на који тренутак.

— Немојте, доиста.

Алберт уздахну и остави виолину.

— Дакле: остати?

Погледа и опет на сто (вина није било) па, пожелевши лаку ноћ, изађе.

Делесов зазвони. — Гледај да никуда не оде господин Алберт без мога допуштења! нареди Захару.

(свршиће се) *С.*

Наша писма

Праг, августа 1899.

ИЗ ЧЕШКЕ КЊИЖЕВНОСТИ

У последњим годинама појавило се неколико младих песника на чешкоме Парнасу и особито је од вредности навести, да се и међу овим младим свештеницима налази неколико добрих књижевника и представника најновије чешке поезије, песника дубљих студија и философа. Бој књижевнички, који се од подужег времена водио у чешкој књижевности и који изазиваше често велике полемике међу заступницима свакојаких смерова, (међу којима имађаше декадентизам већи број привржених), полако престаје и бурна површина књижевног мора почиње се стишавати и велики вали разних страсти и особитих неприлика — сада се полако смањују и надамо се наступиће примирје, у којем ће књижевност цветати и развијати се. Туђи смерови пренесени овамо особито из Француске, Енглеске итд. поред лепих примера и проучавања светских чувених поезија донели су и рђавих последица, али ипак поред свега: књижевни бој имао је хасне, јер је донео објашњење разноврсних питања.

Последње године дале су нам једног врло важног, можемо казати већ знаменитог песника људских и светских загонетака, философије и дубоких мисли, песника *Отокара Бржезину* (Ot. Bržezina), чије име стоји сада као звезда преходница на небу најмлађег чешког Парнаса. Он није много до сада писао, али, већ по ономе што је штампао, можемо са хвалом говорити о његовој епохалној поезији и стварању. Читајући старе класике у оригиналима и имајући прилику проучити туђе језике, имао је могућност проучити из туђих књижевности велике, светске писце, философе и научнике, те тако васпитати свој иначе бистри дух и напојити душу савршеношћу а из извора чисте, дубоке поезије. —

Ове године издао је збирку својих песама у прашком модерном ревију која носи назив: „*Stavitele chrámu*“. Та збирка најбоље показује велики таленат, јаки полет и дубину философских идеја заношљиве поезије. Његове песме као дим тамјана замамљују и заносе читаоца водећи га у средиште философских загонетака света. Бржезина је песник философ, чије идеје теже к савршеношћу, спасењу душе и Богу. Ко његове песме хоће да чита, мора их читати пажљиво да би им садржај разумео.

Он надмашује садашњи песнички свет младих људи, те можемо од њега још много очекивати и надати се. —

Поред Бржезине пише лепе песме и *К. Дворжак* (X. Dvoržak) и други, који су основали нов часопис: „*Нови Живот*“ и у њега улажу плодове свога духа. —

Од периодичних часописа нових смерова у песништву и књижевности у опште треба споменути; „*Лумир*“, који се сада под уредништвом *В. Хлавћка,* познатог књижевника, добро развија и одговара своме циљу. Уређује се врло пажљиво, а у њему налазимо радова не само чешких већ француских, енглеских и др. великана-песника и мајстора. —

„Лумир“ је сада часопис млађих књижевничких снага нових и смелих песничких идеја.

Ј. Зд. Раушар.

Уз наше слике

Василије Верешчагин. Овај велики сликар познат је са својих радова већ целоме свету. Са ретким успехом радио је слике из разних руских ратова, а нарочито из ратова са Турцима на Балкану. У најновије време израдио је овај велики сликар циклус слика из Наполеонова похода на Русију. Верешчагин сада путује са овим сликама и, како чујемо, изгледи су да ће и у Београд доћи.

На Шипки је мир. (Сликао В. Верешчагин). Ето пута којим се до мира долази! Мир не лежи ни у људској вољи ни у људској природи, он тражи жртава, страшних жртава. Како је ова слика по композицији проста, а како богата по идеји!

Слатке воде код Цариграда. (Сликао г. Ст. Тодоровић). Ова равница, која је пуна извора слатке воде, омиљено је место Цариградског света за теферичe. Ту о лепим данима излазе турске породице на обданицу да се надишу свежег ваздуха и напију воде какве нема у Цариградским зидовима.

Наш сликар г. Ст. Тодоровић изабрао је сунчани залазак на Слатким Водама, те жалимо што нисмо у могућности да овај лепи ландшафт изнесемо бојама репродукован, како би се његова права лепота најбоље видела.

Дубровник. И ако га зуб времена већ давно и давно нагриза, и ако су га из темеља задрмала и рушила два земљотреса, — он је још вазда пун остатака своје величине, моћи и лепоте. Зграде храмова Св. Влаха и Госпе Велике, Кнежевски Дом, Спониза, Јавни Кладенац, Минчета, Градски Зидови..... још вазда нѣмо сведоче о великом културном ступњу мале Дубровачке Републике.

Доносећи у овом броју слику целокупног изгледа питомога Дубровника жао нам је што ће се наши читаоци и невољно сетити најновијих дана из његова јавног живота. Али ни садашња превласт заслепљене српске браће у њему, превласт коју су власти силом извојевале, не ће биги у стању да Дубровников српски карактер поништи. Дубровник је већ одсудно рекао шта је и чији је.

Мала Венеција. У дивном далматинском приморју, по његовим ведрим небом лежи ово местанце које је са лепоте свога положаја добило име Мала Венеција.

КРОНИКА

НАУКА

Појачавање телесне тежине без хране и пића. *Ш. Бушар* изнео је своје студије о мењању телесне тежине у човека и животиња између појединих обеда. Резултати су га изненадили толико, да је мислио на погрешке, у својој студији, али се је доцније уверио, да човек од 86 кг. тежине може за један час да отежа још са 10, 20 па чак и 40 грама, но то умножавање тежине не траје никад више од једнога часа. Ово умножавање тежине може једино да се објасни примањем гасова, а иначе се је мислило, да примање кисеоника дисањем, истина, даје телу снагу и топлоту, али га иначе троши, јер сагорева телесне материје и продукти сагоревања издишу се. Према томе морало би тело губитком угљене киселине и водене паре кроз кожу и плућа једнако опадати до првог примања горива, али се је мерењем сигурно сазнало, да чак тело пролазно тежа. Бушар објашњује ову привидну несугласицу у тежању тела везивањем кисеоника при делимичном обрађању масти у гликоген и рачун је ово потврдио.

Рад.

Утицај бојадисане светлости на развијање ларава лептира свилара. Овај утицај проучавао је Жил Гал. Он је премазао стакла раствором колодиума и Шарма-виолет бојом или плавом лијонском, метал-зеленом, фуксин-црвеном бојом и т.д. У тако разно бојадисаним стаклима метнуо је по неколико ларава и гајио их је са подједнаком храном и то од 19. маја до 7. јула. После трећег мењања коже показало је 15 ларава ове тежине:

под зеленим стаклом	49	гр.
» жутим стаклом	50	»
» црвеним стаклом	51	»
» плавим стаклом	51	»
» белим стаклом	52,5	»
» љубичастим стаклом	55,5	»

Ово појачавање тежине у ларава одгајених под љубичастом бојом опазило се је и на кокоинма, па чак и на броју јајца добивених од лептирака од тих ларава, па зато Гал саветује премазивање прозора и зидова љубичастом бојом оних простора у којима се гаје ларве (гусенице) лептира свилара, што је са економног гледишта врло корисно.

Рад.

КЊИЖЕВНОСТ

АНА РИТЕР

Историја поезије утврђује стару истину: *да је прва пишчева књига у исти мах и најкарактеристичнија за њега.* Песник се јавља или као владалац, те одмах ступа на трон, или по своме рођењу није ни створен за владаоца. Треба сумњати у дар онога лиричара који се степен по степен у висину диже. Такав није никада постојан. Прави лиричар, доиста, може своје прве песме доцније и да надмаши, али инак његови првенци утврђују његово име и прате га до последњих дана.

Од таквога су значаја и песнички првенци Ане Ритер (»Gedichte von Anna Ritter«, Stuttgart, Verlag von A. G. Liebeskind, 1899). То је књига која има трајне вредности, књига са тако рећи свега неколико песама, али које све дотле неће пропасти докле год не продру и у најшире кругове.

Права вредност ове књиге лежи у томе: што њену садржину може да разуме и у њој да ужива како дама из највиших кругова исто тако и жена из најпростијег сталежа. Душевни нивб Ане Ритер, у основи узет, није виши од онога из народних умотворина. Ана Ритер не може се убројити у реткости књижевних величина; она је жена која воли, трпи и осећа као год и милиони других жена, може бити само нешто јаче и страсније.

Као и свака књига песама тако је и ова Ане Ритерове: њезина душевна исповест. А љубав је главна тачка у њој око које се све окреће. Љубав као чежња, љубав као циљ, као творачка и рушилачка моћ, љубав која читав свет сажима у једно биће, која заборавља сва блага овога света за љубав два »прозорчета« иза којих њезин драган станује, љубав која и у гробове продире исто као што се и до самог неба пење. Све су те песме чисто женске, све постају из љубави која је и почетак и средина и крај свега. Нису у овим песмама духовитост и фантазија као у осталих песника, већ осећај само као у свих правих лиричара. У низу ових песама наћи ће се по где где и по каква специјално женска слаба страна, али се томе није чудити. У по неким стиховима наћи ће се и по што шта чиме би као хтела да се реномира; али то говори жена која је уверена у своју лепоту. Она са свим наивно прича, како јој многи признају »да је љупка и допадљива«, она по мало кокетира и са својим белим рукама и руменим усницама. И ако ће се помислити да је то њезина слаба страна, ипак ће се при читању њезине поезије доћи до уверења да је све то на своме месту, јер иде од срца, није лажно ни увијено. *Непосредност* која веје из њезиних песама снажно задобија читаоца, јер му се ретко а можда и никако не даје прилика да све то чује са женских усана.

Ана Ритер располаже веома срећним талентом, и само тога ради високо се подиже од својих сестара по Аполу, а што је иза себе оставила и многог песника није ни најмање знак мушке пажње према њезину полу: то је место изојевала својим несумњивим талентом.

У данашњем броју доносимо неколико ситнијих песама из њезине збирке, не претендујући ни најмање да смо изабрали најлепше.

УМЕТНОСТ

НОВИЈЕ ТАЛИЈАНСКО СЛИКАРСТВО

По најновијим радовима талијанских сликара не би никада могли констатовати, да су то наследници једног *Ticiana, Coreggia* или *Raphaela.* Ти стари уметници били су прави генији, чији радови још и данас задивљују цео образовани свет — ови најновији талијански сликари обични су Faiseuri — људи силне стрпљивости у извођењу, добре колористе и еминентни техничари, што више воде бригу о ономе што изводе, него како изводе. Врло често не достаје им важност и искрена љубав спрам оних мотива што сликају, а сликају све оно, што се допада јевропским путницима, што посећују Италију.

На челу талијанског сликарства стоји данас *венецијанска* школа што је дала Италији већ неколико уметника, чији су радови врло радо виђени на свим свецким изложбама. Из те школе изашао је *Milesi, Laurenti, Ciardi, Tito, Zezo* и *Dall'Oca Bianca.* Од свију тих сликара најдаровитији је *Gugliemo Ciardi.* Рођен је у Венецији. Испрва је сликао море — његове драги и лепоте, касније се одао на сликање алпијских предела, усамљених сеоских улица, старих, трошних и опалих кућица и белих сеоских црквица и све његове слике одликују се изврсном пластиком, нежном светлошћу и свежим, јасним и прозрачним зраком. Од најновијих слика најлепше су му »*Canal Grande*«; »*Messidoro*«; »*Барка венецијанских рибара*« и »*Алпијски мир*«.

Поред *Ciardi*-а још врло лепе радове изводи и Пијемонтежанин *Deileani*, што је испрва сликао само историјске и жанр-слике а касније се одао ландшафту. Његова најновија слика „*Лигија*“ одликује се добром перспективом, лепим бојама и изврсним цртежом.

Са поносном Венецијом, њеним старим величанственим палатама, лаким гондолама, снажним гондолијерима и љупким и лепим Венецијанкама упознају нас сликари *Cesare Laurenti* и *A. Milesi. Milesi* — сам Венецијанац — уводи нас са једном сликом у сиромашну собицу, где се нека старкеља, прави тип старих венецијанских гондолијера, шали са својим унучетом. »*Доручак гондолијеров*«, опет лепа слика *Millesi*-ева убраја се међ најврсније слике римског народног музеја.

Лепе венецијанске типове износи и сликар *Alessandro Lezzo* у сликама »*Popolana*« и „*Полазак на крштење*“; *F. Zonaro*, у слици „*Телал*“; *Bazzaro*, у слици „*Први полазак у цркву*“; *Tito Lesi*, у слици „*Пријатељи књига*“ и *Ettore Tito*, са љупким и бајном „*Венецијанком крај морске обале*“. *Ettore Tito* спада међ најбоље млетачке колористе. Слике су му увек пуне нежне светлости а сами мотиви доста очулни, весели и грацијозни. У сликању млетачких лепотица показао се *Ettore* као најбољи вештак. Венецијанке увек нам приказује са лепом и бујном косом, црним очима — црни, као црни цветићи цвета „*дан и ноћ*“; нежна и слатка лица, округла пуначка и елегантна тела и нежних уснича.

Поред венецијанске сликарске школе могла би се споменути још и *римска* школа. На челу те школе стоји даровити сликар *Augusto Corelli*, најбољи познавалац римске *Campagne.* Изврсни су му акварели и две најновије жанр-слике „*Ave Maria*“ и „*Angelus*“.

И *Pio Joris* врло радо слика римску *Campagni* и живот римских грађана, понајвише берберa, шустера и праља. Од новијих слика понајлепше су му „*Светковина Св. Јована*“ и „*Старинар у Толеду.*“

Флорентински сликари *Fragiacomo* и *Mazzoni* приказују »*Сутон*“ љупким бојама, изврсном техником и нежним осећајима. *Fattori*-јеве слике из „*Војничког живота*“ одликују се оштрим контурама у цртежу и изврсним детаљима.

Миланski сликари стоје под утицајем даровитог *Giovanni Segantini*-а. Његов најдаровитији ученик *Grubicy de Dragon* приказао је у изврсној сличици „*Зиму*“ талијанске варошице *Miazzine.* Сликар *Belloni* није имитатор. Његова „*Морска бура*“ спада међ најбоље талијанске ландшафт-слике прошлих година.

Толико о талијанским сликарима.

Беч. *Павле Лагарић*

ПОЗОРИШТЕ

Бестидници, комедија у пет чинова, написао Е. Ожјер. — У Народном Позоришту 14. августа.

Ма како да сам ја расположен за француску комедију, ма како да сам нестрпљиво очекивао Ожјерове *Бестиднике*, после овог сухог репертоара, жељан да чујем што озбиљно, наметно, духовито и искрено речено, баш ми се није дало да уживам у француској духовитости и Ожјеровој вештини. И све се ово ваљда зато овако догодило, што се Управа напослетку смело одлучила, да изнесе овај комад на позорницу. Збиља, ви не знате, па ово је била реприза: петнаест година овај је комад лежао у позоришној архиви, засут прашином и омотан паучином. И готово, требало га је оставити тамо још коју годину, јер није наступило време његово. Зашто? чућете одмах. Глумци су уништили, у прах претворили конверзацију француске комедије, а од истинских лица Ожјерових направили су монструме, који су вређали гледаоце својом појавом. И не само да је на представи била искључена жива и грозничава пажња, не само да је било немогуће уживати, предати се са сигурношћу и без бојазни писцу у

руке, но све што је долазило с позорнице то је одбијало. Оне занимљиве ситнице, које улазе у склоп карактера, оне смишљене ситуације и једри дијалози, све је то пролазило без утиска, неопажено или је доприло накарађено, а то све због невештине глумаца, због неспретности и претеривања њихова.

Тако је утисак постао неправилан, лажан, а по таком се утиску не може писати опширније, немогуће је заустављати се на занимљивим, важним и лепим местима, ако се хоће да писање буде тачно и искрено. Све што се може рећи о комаду по тој представи своди се на неколико крупних црта, које ћемо попунити старим знањем о Ожјеровој комедији.

Кад се пише о Ожјеровој комедији није могуће обићи то, не казавши на првом месту, како његова комедија ствара прелом у француској драми, како од ње она почиње свој нови живот, који је он, у друштву са Димом млађим, засновао и испунио свежим, новим и једрим творевинама. Он ставља француску комедију на реално земљиште, он јој даје драмски карактер, почиње уносити у њу морална питања, која вешто претреса и решава, уноси у њу догађаје и људе из живота, из друштва Другога Царства, ставља на ругло његове пороке, а све то чини на такав начин, да ви имате пред собом комедију, која чешће поучи и узбуди но што насмеје. Таква је и ова комедија.

Бестидници су из плодне епохе Ожјерова рада, из оног времена када је написао најснажније и најздравије своје комедије: *Un beaux Mariage, Les Effrontés, Le Fils de Giboyer*. Ожје у њој отворено и са жестином приказује мушки Demi-Monde. Он указује прстом на ону црну пегу у моралној историји својих јунака, коју ови само вештије но жене крију, јер су дрски и издржљивији, јер им у томе помаже и само друштво. Такав је Вернуље, Жибоаје и Шарис. Само сваки са својом сопственом бестидношћу, сопственим карактером. Један препреден као мачка, дрзак, маша се свачије руке била му она пружена или не, огаван са своје нискости, нижи но и његов слуга, а овај је лармација, продана душа са оштрим разумом, трећи је у бољем положају: богат је, а грехе му свет заборавно, те изгледа поштенији од прве двојице. Ова лица носе у себи оне пороке пишчева доба: похлепу за берзанским спекулацијама и новинарски језуитизам, и то је баш у овом случају покретало писца, то је инспирисало његову комедију. И тако нам он развија и показује како удружена берза и новине чине зла, открива тајне берзанског и новинарског света, приказује га нештедимице и огорчено, у неколико карактеристичних, занимљивих и драмских ситуација. Предмет је занимљив и од интереса али мало опор, те је отуда, сликарском фразом речено, слика добила мрачан колорит. Но ту непријатну и мало јачу боју ублажио је Ожје и на тај начин бацио јачу светлост на целу ствар: прошарао је бестиднике честитим и симпатичним лицима; као контраст Вернуљеу новинару изнео је Сержина, честитог, савесног, младог новинара коме новине служе зато да њима шири хумане и напредне идеје; а на супрот свих бестидника ставио је Хаприа сина Шарнерова, нарочито га је истакао против маркиза од Оберива. Тај маркиз је представник старог времена, племић, заоставштина из времена пре револуције, која се још повлачила у доба Ожјерово, и кога писац, либералац и буржоа, разуме се, не воли.

То вам је срж комада, на томе лежи сва тежина, то је оквир, то је потка, то је мисао комедије, то је оно што је главно у једном делу. Али, на сваки начин, то не би било довољно за потпуно дело, за једну једру комедију. Онај оквир испуњен је и украшен епизодама, згодним, у хармонији са целином, занимљивим, таквим да се без њих не може. И тако слика постаје пуна и добија извесну јасноћу.

Држи се да су Ожјереве комедије изврсне студије обичаја, и тако су то ствари фине и тешке, рађене веома смишљено, са више пажљивости но ватре, тако да у њима има критике, сентенције, полемике, и све је искрено и убедљиво, али без поезије. У тој општој карактеристиць Ожјеровој лежи кључ разумевања за онај фијаско у игри наших глумаца. Они су увек на стакленим ногама кад је ствар фина, али онај трезвени тон у комедији, он им је скршио и те стаклене ноге, те су тог вечера једва избауљали. Било је смешно видети их како се пуће кад хоће што важно да кажу, а досадно кад је требало да изгледају духовити. Извесни су пак представљачи изгледали у овој комедији као какав неописан, груб, гломазан човек у красном врту, који је спретно и укусно прошаран стазама, које су оперважене правилним и свежим бусенима, и украшен лехама са цвећем лепим, нежним и осетљивим. И сад замислите у таквом врту каквог аламуњу који све крха и ломи: кад хоће цвет да узбере он цео струк ишчупа; шетали се — он бусење одваљује. Тако изгледају нека господа у Ожјеровој комедији. *Д.*

РАЗНО

„Друштво за српско народно позориште“ у Новом Саду. На својој седници од 31. јулија о. г. решено је прилично ствари у овоме друштву, а од којих ваља поменути: Позоришна дружина ићи ће сад рёдом из Старе Пазуве у Стару Паланку, за тим у Вуковар, а после тога у Осек на три месеца, из Осека доћи ће 1. јануара 1900. г. у Нови Сад. — Превод Жарка Алексића »Делфијско пророчиште« издаје се на оцену Јовану Грчићу; спис непознатог писца »Убрисане сузе«, шала у једноме чину, поверава се на оцену др. Милану Савићу; дело Љубомира Грујића с натписом »Суђено«, шаљива игра у 3 чина с певањем, уступа се на оцену Јовану Грчићу; примљено је за репертоар дело »Туђе улоге«, комедија у 4 чина, написао Ј. П. Полоњски, с руског превео Јован Петровић.

*

Гетеова прослава. 16. августа о. г. прослављена је у немачком народу успомена на стопедесетогодишњицу од рођења великога песника Јована Волфганга Гетеа. У прослави се нарочито одликовало његово место рођења — Франкфурт на Мајни, где су се утркивали у показивању поштовања према своме великоме сугрђанину.

*

Нова позоришна сезона у Загребу за 1899—1900 годину. Управа загребачког позоришта већ је саопштила програм нове сезоне, која почиње за драму 2., а за оперу 15. септембра н. н. Из програма се види да је и за драму и за оперу остало готово исто особље, изузимајући неколико нових лица од којих треба поменути: за оперу Аделу Ђулијани, Клементину Плешнер и Емила Буриана.

У репертоару су ове новости за загребачку публику: Држићев »Дундо Мароје«, Марковићев »Бенко Бот«, В. Мажураниће в »Гроф Иван«, Шнајдерова »Пролећна песма«, Шрапчева »Златна Јабука«, Тресић-Павичићева »Катарина Зринска«, Великановићева »Тулумић удаје кћер«, Туцићева »Магда«, Војновићев »Сутон«. Поред ових оригиналних драмских производа имаде врло леп број и превода из туђих књижевности. Преводи су већином бирани из новог немачког драмског покрета, али сумњамо да ће наћи одзива и допадања код загребачке публике, која. као ни београдска, нема осећаја за оваква новачења.

*

Немачке књиге. По статистичким подацима, немачке књиге из дана у дан све се више извозе. 1894. год. извоз књига био је у вредности 47,7 милиона марака а у 1898. попео се на 70,8 милиона. Највише увози Аустрија: 30,8 милиона, па онда Швајцарска 9,1 милиона. За последњу годину Русија је увезла немачких књига у вредности 6,9 милиона марака, Северна Америка 5,6 милиона, Енглеска 4,2, Холандија 3,1, Француска 2,5, Белгија 1,4, Шведска и Италија по 1 милион марака. — Према оволиком извозу, увоз је био много мањи, свега у вредности 20,3 милиона марака.

*

Скупљене песме. Господин Милета Јакшић-Ленски намеран је да своје досадашње песме изда у засебној књизи, те се обраћа српској читалачкој публици да га у том послу потпомогне својом претплатом. Књига ће изнети око 12 штампаних табака на глаткој хартији. Претплатна цена је књизи 80 новчића, а дуњанска 1 форинта. Новац треба слати г. Ленском у Czernya, l. p. Deutsch Czernya, Torontal, Ungarn.

Обраћамо пажњу својих читалаца на ову збирку песама, а радо ћемо и сами примати претплату на њу.

БИБЛИОГРАФИЈА

КЊИГЕ

1. Христова црква као царство божје на земљи. Од Добросава М. Ковачевића. Београд, штампарија и књиговезница Павловића и Стојановића, 1899. - В. 8⁰, стр. 93. Цена 1 динар.

2. Први годишњи извјештај српских основних и више дјевојачке школе у Сарајеву, свршетком 1898—1899. школске године. Сарајево. Прва Српска Штампарија Ристе Ј. Савића и друга, 1899. — В. 8⁰, стр. 83. — Без означене цене.

3. Средњи катихизис, прерађен по катихизису епископа Платона за православне ученике основних школа. Удешен према наставној основи за III разред. — Издање српске књижаре и штампарије Браће М. Поповића у Новом Саду, 1899. године. — 8⁰, стр. 62. Цена 12 новчића.

4. Богослужбена одговарања на јектеније о вечерњи, јутрењи и литургији. За православне ученике основних школа. Издање српске књижаре и штампарије Браће М. Поповића у Новом Саду, 1899. — 8⁰, стр. 32. Цена 10 новчића.

5. О устанку Срба у Банату 1594. године с нарочитим погледом на савремене прилике у суседним земљама. Историјска студија Јов. Н. Томића. (Оштампано из извештаја Гимназије Краља Александра I за 1898—99. школ. годину). Београд, штампано у Државној Штампарији Краљ. Србије, 1899. — 8⁰, стр. 36. — Без означене цене.

6. Школски музеј у Београду. — II — Извештај за 1898. и 1899. год. Саставио Д. Ј. Шутниковић, учитељ, управник Школског Музеја. Београд, штампарија и књиговезница Павловића и Стојановића, 1899. — 8⁰, стр. 12. Без означене цене.

7. Географија за средње школе. Написао Рад. Васовић. Други део: Општи део Европе, Земље Балканског полуострва, и Аустро-Угарска. За II разред. Београд, штампарија код »Просвете« — С. Хоровица, 1899. — 8⁰, стр. 146. Цена 1.20 дин.

»НОВА ИСКРА« излази 1. и 16. у месецу. — Цена: на год. 16, по год. 8, четврт год 4 дин.; ван Србије год. 10 фор. или 20 дин. у злату. — Претплата и све што се тиче администрације шаље се Р. Ј. Одавићу, Сремска улица бр. 10.

Власник и уредник Р. Ј. ОДАВИЋ ДРЖАВНА ШТАМПАРИЈА КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ

18. и 19. БРОЈ БЕОГРАД 16. СЕПТ. и 1. ОКТ. 1899. ГОД. ГОДИНА I.

У ЗАТИШЈУ

— МИЛОШ П. ЂИРЂОВИЋ —

(СВРШЕТАК)

XIII

Врело, где му Марта беше одредила да се састану, налазило се преко реке, на северној страни брда. На овоме месту које се зове „Краљев Гроб“ удружен је дивљи романтизам са тајном суморношћу. Неколико белих облачака издвајали су се из остале масе, застајали над овом белом површином и мешали се са ваздушастим велом паре, која се од врела дизала. Певање тица измешано са удаљеним чобанским клицањем и неким неодређеним брујањем уздизало се у овом прозрачном простору, где је осим тога царевала мртва тишина. Једна страна врела, нагомилана из оштрих сурих стена, без икаквог реда и симетрије, дизала се веома литичасто, чисто се надносећи на сиву мирну површину воде. Друга је на против била блага нагиба и на њеној површини беху прекрасна кленова и букова дрвета. У даљини, на ову се страну наставља и кристална река, губећи се и крадући се кроз засејане тучне њиве и зелене ливаде.... Врело је било са свију страна уоквирено огромним храпавим стеновитим жљеботинама и представљаше заносно дубоку бездну у коју, кад би се упало, била би извесна смрт.... Овом усамљеном месту ретко је ко долазио: једно што је тако пусто и забачено, а друго — о њему се причале свакојаке скаске и легенде.

Јосиф Подградски ПРОФЕСОР И КЊИЖЕВНИК.

Говорило се, да су се на овом пустом месту среле краљице из овог и оближњег села и да су им краљеви овде изгинули. Мало приметна хумка то је сведочила. Сељаци су држали то место за страшно и проклето и сви су га далеко обилазили побожно се крстећи.

На седељкама су бабе причале, како је једна од краљица јако миловала вереника оне друге и како је, видећи да га не може имати, нарочито ударила овом стазом, те се ту сусрела са својом супарницом и по своме светом обичају морале су обе животом платити.

Други су додавали, како у наручју самога врела миран сан борави и вереник, који је тамо, видећи мртву драгану, скочио сломљен од туге и јада. Причало се, даље, да се у извесне дане појављују духови погинулих краљева, који у мрачној и тамној ноћи просипљу неку чудновату светлост. А у неко доба ноћи расклапају се плави таласи тихога врела и из тајанствених дворова на дну његову излази млади вереник у сјајној одећи и тужним очима прати ону, којој не може више рећи о својој љубави и тајно поћи у загрљај њен.... Приче беху невероватне, али за свакога ово место беше страшно и несрећно и сви га далеко обилажаху.

Марко се није на то обзирао. Он је нарочито волео овај тако усамљени крај, без икаква страха да ће наићи на духове погинулих краљева о којима је слушао тако чудноватe приче. Ту, на самом прагу смрти, живот је сладио; црпао је сласти и ако га је језа обузимала при погледу на ову бескрајност, у којој је све вечито.

Седео је и сада тамо на мркој оштрој стени, на самој ивици врела, од којега је у овај мах његова душа била много мрачнија. Да ли му беше могућно завирети у себе сама? Шта да се ради? Како ће учинити крај томе тешком положају, у који је бацио и себе и њу? Марко је волео Марту, али каква је то одбрана? Зар ће то моћи отклонити сваку могућу опасност?

„Треба кидати на сваки начин,“ мишљаше Марко. — „Али колико се пута решавам на то, па ипак остаје по староме. Слаботиња сам; ни на што не могу да се одлучим. Постао сам роб своје страсти, гурнуо сам и себе и њу у мрачни амбис и нигде светла зрака који би нам помогао; нигде сламке за коју бисмо се ухватили.“

Он погледа у бездну, која му је под ногама зијала. Беше му први пут да тако блиско гледа у очи смрти и

тај призор веома га узбуни. На шта му је и живот, кад се вера у њега изгубила? Зашто живети, кад за то нема више разлога? Један скок само у ту мрачну, мирну водену површину, па да се једном за свагда учини крај грозној фаталности.

„Нема је. Да се није каква несрећа догодила?“ и при тој помисли стаде му крв у жилама. Полусвесно појури натраг, у варошицу. Пред канцеларијом спази га момак њихов.

— Баш је добро што идете, г. Марко. Ја сам вас свуд тражио, али нигде да вас нађем. Госпођа је болесна.

Болесна? И кроз цело тело прође му нешто ладно, ледено....

У ходнику затече Стевана са забринутим лицем.

— Шта се догодило?

— Добили сте пацијента, одговори бôно Стеван и покуша да се осмехне. — Послао сам у С... по лекара; слао сам и за вас, али ви не бесте дома.

— Али од куда је то? Синоћ није било тако озбиљно.

Стеван слегну раменима: — И сам се чудим. Било је изненада. Уђите, ви ћете боље знати: разумете се.

Марко уђе унутра. Она је лежала бледа на кревету; руке јој беху опуштене а очи затворене. Јака ватра бйла је од ње, грозница беше ступила у своја права.

Стеван је забринуто гледао у Марка, чекајући од њега милости.

— Не бојте се, није тако опасно, рече Марко пипајући бйло.

— Непрестано бунца, то ме је страх, примети му Стеван.

— Не чини ништа. Јака ватра, што је све дошло од узбуђења нерава. Треба јој више мира.

Марко јој прописа на повраћање, пареди за ладне крпе и кад Стеван изађе да заповеди млађима, Марко се наже тихо на ухо болесничино и лагано рече:

— Марта, Марта, шта вам је? Освестите се, ја сам крај вас. Зар ме не познајете?

Она отвори очи. Оне су сјале неком грозничавом ватром и мало беху закрвављене. Видевши Марка да крај ње стоји, разли јој се тиха радост по лицу.

— Ах, ви сте! Приђите ближе, рече једва чујно.

Марко се са свим наже.

— Свршено је. Идите што пре; испуните ми ту последњу жељу.

Марко хтеде нешто рећи. Она му прстом показа да ћути.

— Идите, идите. Учините ми то; зар не видите како вас лепо молим.

— Како? Шта? Зар већ да идеш, али зашто? — питаше уздрхталим и испрекиданим гласом стари Павле, кад му Марко рече да се ствари и кола спреме. Да је жишка пала сред барута, не би већи прасак и изненађење произвела, него што су то учиниле речи Маркове.

— Јест, одлазим.... морам, него се постарај, да је све у своме реду.

— А ти ми ту скоро рече, да ћеш нам седети још читав месец дана.

Да, рекао сам; али сад морам....

— А шта ће Сока рећи? То ће је....

Павле не довршн; опазио је Марково нерасположење. Узалуд би било наводити још какве разлоге, морао се свему покорити.

— Добро, добро! Немај бриге, све ће бити на свом месту. Ја ћу се сам постарати.

— Гледај, молим те, — добаци му Марко и удали се.

Павле Петровић исхракну се, обриса се махрамом, па се несигурним корацима упути жени у башту.

— „Да ми је знати, зашто иде?“ — мишљаше он. „Познао сам ја да неће добро бити, чим сам га видео онако мрзовољна и ћутљива. Не можеш му речи ни кљештама ишчупати. А још га нисмо честито ни угостили ни почастили! Па нека пође, срећан му пут! Не треба ничије слободе сужавати. Али Сока, како ће она то поднети? Све једно је, друкчије не може, па како јој буде!“

— Е, Соко, остави то, па ходи овамо!

Сока остави започети посао и приђе ближе.

— Је л' дошао Марко? Хоће ли ручати, ваљда је већ и огладнео?

Павле Петровић прогута пљувачку.

— Јест.... дошао је.... не знам.... Неће ручати; нисам га питао, а може бити.... врло лако је гладан.

— Што не говориш отворено? Шта се догодило?

— Ништа, са свим ништа.... Маленкост.... ситница. Ја мислим.... овај.... и ти знаш....

Павле се сплете, није знао шта ће даље рећи.

— Али шта знам? — упаде му Сока у реч.

— Марко ће ићи, сад одмах, — додаде Павле тако јако, да се и сам зачудио толикој својој смелости.

— Шта? Марко да иде? Благи Боже.... Она посрну и би пала, да је Павле не задржа. У очима се показаше сузе. Она се сети да не ваља плакати и рукавом их обриса, потом погледа на Павла који стајаше ту крај ње, невесео као и она што је.

— То ти је он казао, је ли? Па нека иде, кад му је воља. Ваљда тако треба да буде. Срећан му пут! Нећу да плачем, где су још деца плачем испраћана. Видиш, Павле, он хоће да иде, а не зна како је нама; он не осећа муку нашу. А ко зна, можда је тешко и живети овде. Ми смо самохрани, тако смо научили, вечито на једном месту, ал' он не може, младост у њему кипи и бруји; одлетеће соко, далеко од оца и мајке. Нек' је у добри час, а ми ћемо кућу чувати, ту и да умремо....

И стара Сока баци му се о врат угушујући свој глас сузама.

После тога часа беше све спремно за полазак. Сока крадом утираше очи и непрестано шапућући мољаше се за Марка, док је Павле гледао у страну, само да сузе сакрије. И последњи звуци звонцади умукоше; кола се изгубише и лаки облаци прашине, који се за колима дизали, ишчезаваху.

— Оде, изгуби се! Дуго му би у нас; ал' он ће опет доћи! — мрмљаше старац, гледајући непрестано у даљину за својим милим и драгим јединцем, последњим благом својим.

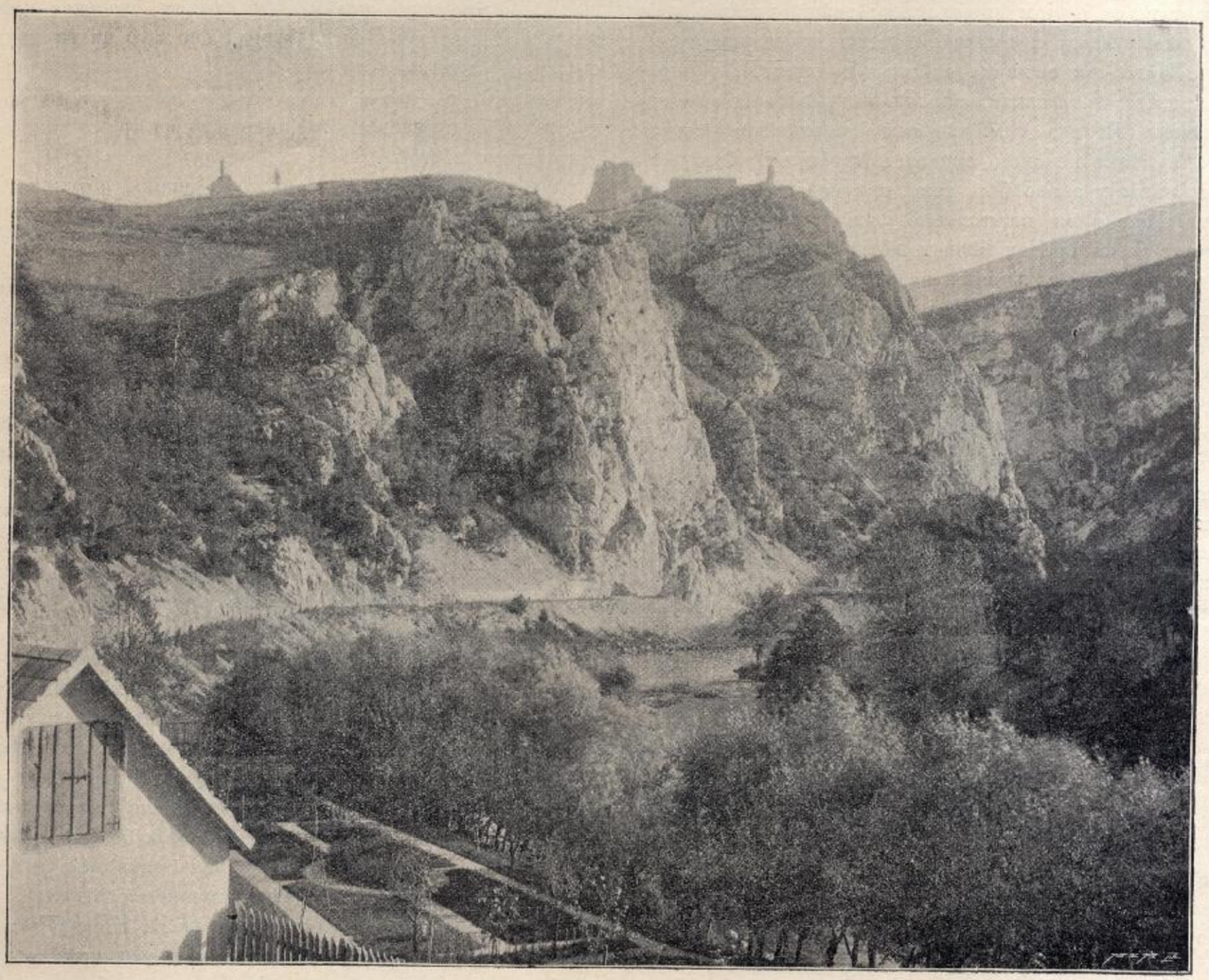
XIV

Прошло је доста времена, од како је Марко оставио своје родно место и дошао на универзитет. Тражио је утехе, гледао да заборави своју блиску прошлост и

ревносно се био зарио у књиге, тражећи у њих потпоре и снаге.

За то време он ништа не чу, шта је било са Мартом и веома страховаше за њу, не усуђујући се да у писму за њу распита. На послетку једнога дана доби писмо из Србије, са поштанским жигом свога родног места; рукопис беше женски и несигуран. Знао је он добро, чија је то рука била. Лака му дрхтавица прође кроз цело тело. У највећем узбуђењу јурну он у собу, не би ли га могао мирно прочитати. Скоро не дишући читаше оне ситне редове, које је она својом несигурном руком писала:

„Марко, знам да вам досад нисам писала и да је то први и последњи пут. Ово је последњи опроштај, по-

Град Бочац.

следња речца, која ће вас опоменути и преко толиког простора што нас раставља; последњи уздисај који се још може послати. Ми се нећемо више видети, ја сам у то тврдо уверена; али нећу, не могу, да с вама још последње речи не проговорим, и ако сте тако далеко. Колико ми јади душу притискују, а тешко их је одагнати, и чинећи ово ја осећам како се моја прса ослобођавају у неколико тешког терета.

„Ви сте отишли; ја сам тако хтела, јер ми нисмо могли живети у миру и срећи. Хвала вам што сте ме тако брзо послушали. Како ми је растанак тешко пао, то ћу само ја знати, али тако је морало бити. Чудим се и сама својој суровости, али без ње не би ништа било. Отишли сте а ја вам ништа не рекох.

„Ја сам знала да сте ви желели да будете непрестано поред мене, да сте се усиљавали одрећи тога само да не нарушите спокојство мога живота, знам, али у томе нисам могла наћи другог излаза до да ви одете, шат ће и време дотле учинити своје.

„Ви и сами знате, како је у нас са васпитањем девојака; колики је велики утицај мушкиња на нас. Свршиле смо, што се имало свршити; изучиле што нам се у овако скученим приликама може дати и са ведрим погледом и осмејком на уснама идемо на сусрет будућности, коју, разуме се, као свако без искуства, представљамо само у ружичастим бојама. Али циљ живота тек сад настаје. Сањање, и то сањање о љубави игра знатну улогу у нашем животу; ми се обзиремо на све стране, неће ли се остварити наш давно жељени план. Најзад, он је ту, па било да га је љубав створила, или су нам га просто прилике донеле, све једно је. И ми му полажемо у руке све што имамо, што можемо дати: љубав, срећу, мир и т. д.; слепо верујемо његовим речима; оне нам силно падају на душу. Али у исто доба ми и не знамо, како могу бити ништавне те речи! До каквог се извитоперавања може доћи, тешко је и замислити.

„Не могу рећи да сам била изузетак, с тога вам и могу тако говорити. Видевши вас, ја сам одмах осетила у себи видљив прелом. Могла сам разумети оно осећање, које се тада силно појавило у мени; осећање које се тренутно јавило, али да никада више не ишчезне. Али прилике (у већини случајева кривица је до њих) нису за то хтеле знати. Ми смо се морали растати. Ја бејах бар у толико срећна, што себе нисам морила никаквим очекивањем; знала сам да је свему крај. Али ја не имадох толико оштроумности, да стара љубав никада не умире у женском срцу; она је још ту, прикривена под најпрозрачнијим покривалом; цветак се сасушио, али је у његову корену остало још мириса.... Тешко је женској страни раскрстити са својом прошлошћу; тешко удалити се од свога првог извора; тешко напустити своје успомене...

„Удала сам се; тако су старији хтели. Ја нисам имала снаге, нити каквих оправданих разлога, да им противстанем. Волела сам, или сам бар мислила да волим Стевана и ако не оном страсном љубављу, што је песници опевају а оно бар тако, како се пријатељи могу волети. Главно, ми поштовасмо једно друго, али не знађасмо да је за срећан живот потребан неопходно још један нови услов: љубав; не знађасмо да је брак сагласност душа а не само веза двају тела. Ето то, по моме мишљењу, може само срећу у животу донети. Али би нама двома услов сагласности и љубави и можда био непотребан, да се ви нисте појавили. Можда....

„Немојте ме криво разумети. Ја сам тек тада могла појмити ону непрелазну бездну, која је мене и Стевана растављала а што ми ни једно ниćмо били у стању сазнати, и то ме је веома ужаснуло. Још тада могла сам предвидети, како ће се све завршити.... Камо среће да је нисам ни упознавала, но да сам и даље остала са својим пријатељским осећањима и живела без радости плахе љубави. Тиме бисте бар и ви били поштеђени једне велике опасности и грозничавог трзања. Али што му драго:

„Что было, то не будетъ вновь“,

вели Пушкин.

„И кад сте дошли, и кад се онако стање ствари између нас развило, ја сам знала да ме ви нећете лишити разума и части и да ћете до краја одржати своје обећање, јер само сте на тај начин могли остати светли и према мени и према свима. Мени сте ви били познати и за то ми није требало никаквих других потврда. Па ипак, тако није могло остати. Морао се тражити излаз из тога тешког и опсадног положаја у који су нас бациле струје што су потекле од наших нарави, да будемо једно уз друго. Јер, ви и сами знате, да је наша природа врло знатан фактор у човечјем животу и да само она може учинити да прикривеност експлодира и учини једном за свагда крај трагедији.

„И седећи мирно у дубокој ноћи, без икаква покрета и снаге ма за какав рад, ја сам знала да свест мора опет доћи, што је и било, а с њом упоредо дошли су и целокупна прошлост, везе из брачног живота и необјашњен покрет верности и сталности. Свест ме је, дакле, припремила на рад, на крајњу одлуку а резултат те одлуке био је, да ви морате ићи и не сачекавши крај трагедије. Још вам једном хвала за то.

„Не треба да вам приповедим, шта сам од тада преживела. На што? Ви сте, мислим, и сами то појмили. Али и у највећем јаду, који мора љубав претрпети, кад се жртвује, ја нисам престајала мислити да не треба живети. Не, то би било слаботињски, кукавички одузети себи живот рад једне маленкости. Човек не треба њојзи претпоставити остала друга осећања.

„Али и природа чини своје. Болест ме је јако шчепала и како доктор вели, нема никакве наде. Хтела бих да завршим а не могу; овај ми је листак тако драг и ја се за њ хватам као и утопљеник за сламку. Хтела бих у њ да метнем сав остатак свога живота да је уз вас. А ви сте тако далеко!

„Због ом, мили мој, и буди срећан, слободни пријатељу мој. Нека ти Бог надокнади оно што си ти мени у овом тако кратком времену био. Учи се живети, јер то није тако лако, као што сам ја мислила. Сети ме се по кадшто и буди увек светао, као што си према мени био. Још једном због ом

од твоје далеке *Марте.*“

Дрхћући довршн Марко писмо и узбуђен једва могаше прошапутати:

„Сећаћу те се, далеки друже мој, и свагда ћу пред очима имати твоју милу слику, пуну божанске невиности и непорочности.

Прошло је још доста времена од овога последњег догађаја. Марко је свршио универзитет и постао доктор у своме родном месту. Павлова и Сокина жеља се испунила: они имају своје јединче пред очима. Још само моле Бога да не склопе очи а да крај себе не виде које од својих унучића. Стеван је премештен по својој жељи овде и добио класу. А тамо на крају варошице у једном дивном лугу налази се варошко гробље, оронуло, са пожутелом црквицом, са исхереним крстовима и поцрнелим плочама, преко којих се плете разно мирисно цвеће са вечно зеленим бршљаном. Све је у нереду као да је човечја рука заборавила на ове овде, што их тамна светлост скрива. Само је један гроб незарастао, чист, без корова, само што је вити бршљан увио своје гране преко хладног камена, са гвозденом тарабом и белим мраморним крстом, на коме је урезана лепа слика младе жене, чије се лице прелива неком неисказаном благошћу... То је Мартин гроб а ова слика то је њена. И сваке вечери кад ноћ увије својим крилом, прикраде се кроз редове гробова нека тамна слика, дође до овог гроба, поседи на хладном камену и тужно погледа ову слику, па се опета удаљи тихо и нечујно, као што је и дошла. Околина познаје у њему свога доктора, али о томе нико ни речи не говори..... Тако чини он сваке вечери, док време, тај једини поуздани и свачији лекар, не залечи и њему тешке ране,...

Пожаревац, 1898. год.

Цар-Звоно у Москви.

ПОД МАСЛИНАМА

Прислушкујем шапат звјезда далеки', —
У косу ми мјесец златне зраке свија;
Са маслина струји повјетарац меки,
Па гроздове младе на лозици њија.

Поноћ је. Небеса трепере и сјају, —
Прижељкује славуј у џбуну крај стазе,
И нење далеко слатки гласи стају,
К'о да у гробове покојнима слазе.

Не кида ме немир, нит ме бôли даве:
Ноћ ми ране вида, пружа срећу благу,
К'о бор што се диже у сводове плаве,
Ја сам јак, ја носим у свом срцу снагу.

Моја драга, дођи! Душа ми је јако
Зажелела милост и пољупце младе,
Ти са тавних веђа збриши санак лако,
Па ми хајде крадом, да мајка не знаде.

Под маслином модром, пун звезданог злата,
Поток се кривуда и са шумом валâ
Губи се у сјенке румених граната
Што су витке дршке савили до тала.

Дођи! Као небо поноћ ће те мека
Звјездицама љубит и мјесецем јасним;
Маслина те модра са вјетрићем чека,
Ја с махнитом жудњом и уздахом страсним.

Мостар. *Алекса Шантић.*

СВЕТ ПРОПАДА!....

— АСТРОНОМСКА КОЗЕРИЈА —

од

Проф. Јеленка Михаиловића.

Дакле свршено је!... Велики закони васељене захватиће и нашу Земљу и наш свет. Једном за свагда пресуђено је — да се свет пречисти, да земља оде у суноврат, да се уништи све што сада на њој обитава, да се једном скине с дневнога реда то Земљино питање и питање свега света у опште.

Ала то мора бити ужасна катастрофа! Замислите, Земља ће се распасти, грдне пукотине и провале развући ће се по целој дужини и ширини њеној, у њих ће пропадати: не појединци људи и породице, већ читави градови, пределе и државе. Из пукотина ће покуљати врела вода, па ће захватити и спрати и оне што остану горе, ван пукотина. Јаук људи мешаће се са трештањем громова и тутњавом земљотреса. Они, што беху један другом најмилији — не чују се више, не виде се више: један се суља стрмоглавце у једну бездан, другога вода носи и — Бог би свети знао где ће га закачити. Општа забуна, језа, страх, а што је најглавније.... свакога пробија хладан зној! Такви се тренуци не преживљују; ту нема шале где се човек растаје са свим што има, са свима својим најдражим и најмилијим, где у тренутку постаје сиромах убоги и бедан, остаје усамљен, па одмах за тим нестаје и њега самог; за њим иде други, трећи, све у једном магновењу само и — за тили часак — смак света је свршен. Уништен је поглед и последњег ока, у васељенски простор одлетела је и последња душа, на Земљи је уништен и последњи живот: зацарио се мир и тишина и.... никтоже нѣстъ да хвалитъ Господа!.... Још има само један покрет — вода, та гробница толиких нада и идеала, што се као каква хала протеже и миче широм опустошених предела и разјапљених урвина. Како је гадна сада! Ни једно ухо не ужива у „жубору“ њеном, ни једно се око не наслађава у „бисерним таласићима“ њеним, ни један уморени путник не крепи се њоме на студенцу.... све што би је гледало, све што би је слушало и свежило се њоме.... све то, једно и жалосно, ваља она по рапавоме и кољавоме дну своме!...

Али неумитни закони што господаре васељеном, ма како да су строги и неумољиви — једини закони без измена и допуна — ипак су и крај свега тога великодушни. Они су, с обзиром на фине живце нашега лепога пола, определили, да се сва та неизбежна катастрофа изврши ноћу када сви спавају. Ах, колико ли ће се лепих речи прекинути и застати тада!... Ако баш кога лупњава те ноћи и пробуди иза сна, то ће бити за часак један, после кога ће у брзо доћи и крај, те тако неће имати времена ни једну молитву да очита, а где ли још да уреди своје ствари или да остави писмо посмртно! Та фатална, та неизбежна, та црна ноћ биће баш између 2. и 3. новембра ове године. Дакле Земљи и свету не би суђено ни да наврши 19. век од рођења Христова, а где ли још да славећи успехе овога века још и заплива којом срећом у 20. век!... А „париска изложба“, па толике gratis-карте, па пројектована путовања — све ће то отићи „под лед!“

Ну, кад се човек мало размисли, ипак се најзад мора и с тим помирити. Свака ствар на свету има свога почетка и свршетка. Једини је Бог био пре свију ствари и остаће после свију ствари. Има животиња, којима сав живот траје само по неколико сати, има их које трају по више година; има дрвећа које живи по хиљаду година и има ствари које трају још много више: па ипак ништа није вечито — токмо єдинъ Богъ! Ми морамо признати да смо велике егоисте и у том погледу: кад комарац цркне, то не знају ни најближе му муве, а кад човека нестане онда удри у кукњаву и запомагање. Ми хоћемо само да живимо и не би хтели никада умрети. Али ето, неминовни закони наређују нам, да се из земље враћамо у земљу без злата и сребра, које треба да остане горе, да се нађе онима што певају и веселе се. Па.... и тој земљи доћи ће крај Што то ми баш морамо зепсти још и за њен опстанак!...

Па ипак морамо бити мало обазривији. По хришћанској дужности морамо учествовати у патњама сваког ближњег, нарочито када он страда невино, без своје кривице. А кад се један-пут већ мора мрети — сваки воли да умре часно, да погине у часном бољу за спас домовине или на јуначком, отвореном мегдану. Али — признаћете сви — чисто се човеку и не мили мрети, кад би имао да погине од каквог протуве, кукавице, гоље и то још мучки, онако из небуха. Такве катастрофе изазивају очевидно и веће саучешће. Ето видите, тако вам је исто и са Земљом. Замислите само, овој нашој лепој Земљи с романтичним пределима и богатим рудницима, са тако културним тековинама и тек пробуђеној свести становника за напредак, у сред најлепшег укуса моде и.... овој нашој лепој Земљи, велим, није суђено да пропаст буде у борби с јачим противником, са каквим часним и силним ритером васељене, већ јој је суђено да пропадне од једне вагабунде, праве скитнице и пропалице која — слично Дон Кихоту — лута по простору, па јој се ето прохтело да лупне главом и о нашу лепу и мирну Земљу, као год што је голи витез од Манче ударио на ветрењаче!... Јест, јест, сударе небесних тела.... судар фаталан.... судар једне луталице комете са нашом Земљом разрушиће Земљу, уништиће све — тако веле нови пророци!... Ух, ала је то страшно!...

Па кад је тај судар неизбежан и тако фаталан, хајде бар да видимо „личне податке“ тога витеза, луталице те комете што се цела Земља језди од њеног приближавања. Пре свега, према данашњем стању астрономске науке, поуздано се сматра, да комете нису једноставна чврста тела, као што је на пр. наша Земља. Оне су састављене од самог комаћа (које чини њихово језгро) и прашине (која чини њихов реп) обавијене магличастом светлом материјом (кóма), што све свакако представља остатке од неких уништених светова.

И ту комету, од које нови пророци — па ма како се они звали по имену — очекују пропаст Земље, открио је астроном Темпел 1866. Она је 2. (14.) јануара те године била најближа Сунцу. Израчунавањем путање јој, нађено је, да је она сасвим слична са путањом једног метеорског роја, који је назват Леонидски Рој. Оваких ројева има неколико и сви подаци о њима утврђују, да су то остаци од растурених комета. Њихова се материја — ситно комаће — растура дуж путање, којом се крећу око Сунца, а оне су им све у облику елипсе. Наша пак Земља, крећући се својом елиптичном путањом око Сунца, пресеца сваке године њихову путању у једној одређеној тачки. Кад год Земља пролази кроз ту тачку, она пролази — као кроз плеву — кроз растурено комаће роја, које се ту деси. Том приликом привлачи себи појединo комаће својом привлачном силом и оно пада на Земљу. Како се пак ти метеорски ројеви састоје од врло разређених падалица и метеора, то се и појава тога привлачења јавља у облику јачих и слабијих падања њихових кроз атмосферу земаљску, што се у осталом и сваког вечера може видети, само у врло маломе броју.

За метеорски рој Леонида, који у овој прилици прети Земљи, зна се још од 902. године. На основу свеколиких података о њима од тога доба израчунато је, да се главна маса њихова, главни рој, сусреће са Земљом сваке 33¼ године. То пак показује, да је и сама комета, чију рушевину представља овај рој, морала обилазити око Сунца за толико исто времена. Скоро је хиљаду година како се

зна за овај рој, и он се и од пре и од тада непрестано растура по свој путањи, па ипак изгледа, да се још није толико растурио, колико су то учинили други метеорски ројеви. А данашњи пророци нису ни то периодично јављање роја и комете узели у обзир, него је називају луталицом без одређених закона и правила. Мора бити да су одвише бистри те знају кад ће се и случајне појаве дешавати, ти нови пророци! — Како је пак последње падање леонидских метеора било 1866. то ће се прва таква величанствена појава догодити ове 1899. Даље је доказано и то, да се овакав главни пад у свакој периоди закашњава за по један дан. Тако је на пр. 1800. необично јако падање било 31. октобра (12 новембра); 1833. било је још величанственије падање 1. (13) новембра 1866. поновио се тај призор 2 (14) новембра, па га дакле сада треба очекивати 3.(15) новембра, управо ноћу између 2. и 3. (14. и 15.) новембра.

По једној истој путањи, дакле, иде и леонидски рој и комета. Њихову путању пресеца Земља својом путањом

Е, јесте, али језгро.... језгро.... та комета има језгро, па шта ћемо онда, ако баш оно удари у Земљу, то и јесте баш најопасније: одмах ће се од удара јавити пукотине у Земљи, одмах грми, пуца, сева.... одмах вода.... носи.... јууу! рећи ће лепа читатељка. И одиста, зебња је неоправдана. Језгро комете, од које нови пророци такође очекују пропаст Земље, баш је у инат њима, необично мало, састављено између осталог комађа, још и од гасовите светлуцаве материје. Па баш кад би и оно ударило у Земљу, тада би се видело много јаче и гушће падање метеора, што би само и иначе романтичној појави давало неку особиту чаролију. Оно може неко и заглавити, ако би га случајно погодио који метеорит. Али такви губитци опет спадају у најређе случајности, какве се у опште могу догодити. У току последњих 1280 година таквих је случајева — на целом свету — било свега четири. У Кини је 616. метеорит ударио у један транспорт и потукао 10 људи; 823. распрсло се језгро једног метеорита у Саксонској, што је оштетило

Ужице.

на ономе месту, где ће се она бавити првих дана новембра. Ту тада стиже и леонидски рој — настаје дакле ретка евентуалност, да у тај рој не удари Земља, ако би се сусрели у самој тачки пресека. Па шта ће бити ако се то и деси? На азурноме небесноме своду посматраћемо романтичан призор: изванредно и многобројно укрштавање падалица које ће личити на падање снега, колосалан ватромет један, какав се тако скоро неће посматрати (тек 1932 г.). Може ли од тога бити какве опасности?

Али.... ја увиђам да ви још зебете. Вас буни она комета, која се истом том путањом креће; она вас плаши, јер шта ћемо ако тек она од једаред искрсне у место роја 2. новембра..., ето катастрофе. — Нови ће пророци опет имати право!... Шта ћемо?... Претрпећемо и то чудо као и многа до сада. Само у овоме столећу то не би била првина за Земљу: три пута је већ до сада пролазила она кроз сам реп кометски: 1819, 1861 и 1872, па је све прошло у миру и тишини. Толико се није десило ништа необично, никаква несрећа, да ето нисте ни знали да је и то било и то тако скоро, пре 27 година! Ни сада — 1899. — не може се такође десити ништа необично у толико пре, у колико је реп ове комете толико мален, тек колико да није без њега!

око 35 села и потукло око 300 људи у тој провинцији; 1511. у Крему погинуо је од метеорита 1 калуђер, а 1749. на једној лађи у Атланском Океану, сломио је метеорит катарку и убио 5 матроза и — то је све! Сад ми сами одговорите, је ли то пропаст света?

Пропадање појединаца од г р о м а је куд и камо чешћа појава. Ето на пр. у току од само три месеца последња у нашој Србији било је неколико смртних случајева, од којих два падају у кратком размаку у једно исто место (околина Аранђеловца). Статистика наша показује, да у Србији годишње гине од грома просечно по 29 људи. Кад се ово упореди за време од 1280 година са губицима од пада метеорита, онда се види, да је за то време у Србији погинуло 37120 људи од грома, а на целој Земљи за то време пострадало их је свега 316 од метеорита. Или, ако хоћете у годишњој вредности: у Србији гине од грома 29 људи, а на целој Земљи 0.25 човека т. ј. цела Земља губи годишње $^1/_4$ човека или 1 целог човека за 4 године од пада метеорита. Је ли сад тај један човек за четири године — пропаст света?

Па зар су тако благе толике заразне болести: дифтерија, колера, туберкулоза, зар те напасти не сатиру човечанство у грдним и неизбројним масама од врха до

корена? Ту нам статистика показује да и случајне смрти односе много и Србији и Земљи у опште. У Србији се годишње утопи просечно по 150 људи, а умиру годишње од изгоретине просечно по 165 људи. Кад се то прорачуна за време од 1280 година износи, да се у Србији утопило за то време 192.000 људи, а помрло од изгоретине око 211.200. Дотле је у целом свету од метеорита пострадало свега 316 људи.

Хоћете ли болести, које наиђу на људство и тамане га? По нашој статистици, од запаљења плућа умире годишње у Србији око 5360 људи, а од туберкулозе 5681, од дифтерије 9603. За време од 1280 година поумирало је у Србији скоро 7 милијуна од запаљења плућа, преко 7 милијуна и 270 хиљада од туберкулозе, а преко 12 милијуна од дифтерије. А од метеорита за то време на целом шару Земљином — свега 316. Док на пр. од туберкулозе пропадне у Србији за 4 године 22.700 живота, дотле на целој Земљи за то време погине од метеорита само један човек. Од чега дакле пропада свет?

Наша нам статистика истина не износи податке о жртвама најразличнијих сујеверица, које су укорењене и — на жалост — данас још једнако упропашћују наше друштво у корену самом. Ја сам уверен, а и ви верујте да један добар проценат губитака било живота непосредно било помућењем свести и умним оболењем посредно — пада баш на последице разних сујеверица, врачбина и тровања које је с тим у вези, погађања судбине, општења с мртвима и другим светом преко фамозних асталчића и т. д. Ако не верујете овоме, заћите од палата престоничких до избица сељачких, обратите пажњу на занимање оних голуждравих кћери и синова фараонских под чергама, претресите „утензилија“ по буџацима код сеоских старих „искусних жена“ — па ће те се најзад морати сложити са мном, да ту лежи једна клица гадне заразе која кужи и уништава читаве породице и од редовних послова одвраћа толику продуктивну снагу људску. Зар и веровањем у фатална предсказања не пропада свет?

Појава комета и метеорских ројева на треба да нас узбуђује: све су то врло наивна небесна тела, која су се почела растурати и чија се судбина свршава, пре или после, падањем њиховог комаћа на Земљу или друга небесна тела Сунчанога система или растурањем у т. зв. космичку прашину! Међу небесним телима комете су старци који трају своје последње дане. Оне нам изгледају страшне својим чудноватим обликом, репом, а то је баш онај део њихов, који нам распадање њихово објављује. Од памтивека крећу се оне кроз васељену и доводе становништво у страх и трепет .... чиме?... својим самртничким роцем. И данашњи пророци тога се плаше!!

Не могу завршити овај разговор, а да вам не откријем и једну фаталну истину у погледу пропасти света. Она ме је до сада једнако гушила у грлу и ево морам да је исповедим. Јесте, драги читаоци, фатална је истина да свет због пропада. Реците ми где су оне колосалне животиње што живеше овде на Земљи пре појаве човека?... где је Адам и Ева?... где су непосредни слушаоци учења Исуса Христа?... где су Неманићи?... где су Косовски јунаци?... где су они што крвљу искупише слободу вере и независност отаџбине?... где су они што оживљаваху старе градове у чијим рушевинама налазимо трагове живота им?.., где су толике милијарде људи што се рађаше од почетка света и живеше на Земљи овој?... где су .... али доста! Прелистајте ратне историје и упитајте оружје свих времена до данас; обазрите се на толике болештине; на Богом ограничени век човечији и пролазност свега што постоји, обазрите се на још доста ниско и непросвећено стање масе народа; размотрите најзад и лагано растурање кометских маса и меторских ројева — па ћете се и сами уверити, да је све то пропало, заборављено још од искони, да ће тако стално пропадати и до века, те ће и ноћ између 2. и 3. новембра ове године проћи као и све ноћи до сада.... Зар се сада нећете и ви сложити са мном да одиста.... свет пропада!

Београд, 2. VIII. 1899.

И МИ ИДЕМО....

И ми идемо кроз таму и мрак,
И наши дани лете;
А мисли наши јуре кроз облак,
И траже зраке свете!...

И онда је л' чудо што живот мре,
И што нас туга мори,
А ум у ноћи заман снагу тре
И с невољом се бори?

Је л' чудо што душа осећа јад,
И срце радост крије,
И губи редом и веру и над,
И тајно сузе лије?!...

1896. *Сокољанин.*

ПРВО ПОЖРТВОВАЊЕ

— СЛИКА ИЗ ЖИВОТА —

ЖИВ. Д. ПАВЛОВИЋ

Павле своје родитеље није запамтио, као што није знао ни ко га је до седме године очувао. Те је године пошао у школу, послужујући једног официра који га је за најмању погрешку немилице тукао, газећи га често без срца чизмама, све док га не би раскрвавио. И тако избивен онда не би добивао да једе по читав дан. Да би пак утолио глад, морао је да вешто украде из кујне комад хлеба, и да га чува као себе, док не би добио времена, да га, кад га нико не види, поједе. Често би се дешавало, да је то парче хлеба чувао до ноћи, кад би легао у постељу, и тад га јео. У прво доба било му је допуштено да спава у кујни на цигли, али кад му госпођа узе слушкињу, њега као неко псето бацише у шупу. Направише му одар од сламе преко којег беше прострто једно исцепано, нечисто и црно као зифт, војничко ћебе. Покривао се старим, са свим исцепаним шињелом. Носио је место ципела војничке цокуле, с којима се једва кретао, а често пута морао је по два-три дана, у зиму, ићи бос. Док траје лето и топло време могао је како тако подносити своје стање, али кад настану хладни дани и зима, онда се дешавало да је по целе ноћи, згрчивши се у клупче, дрхтао од зиме, плакао и јецао, молећи Бога да што пре прођу хладни дани.

Код тог официра остао је две године. Кад је прешао у трећи разред основне школе обрати на се пажњу свога учитеља добрим учењем, те га овај код себе прими. Код њега му је, после оног мучења од две године, било као у рају. И одевен топло и нахрањен добро. Па не само што му је било боље, у храни и одећи, него је имао и више времена да учи. Код њега је остао све док није прешао у гимназију. Али ту настадоше опет старе муке. Учитељ умре и он почне послуживати неког пензионера чија га је жена сваки дан тукла и псовала. После неколико месеци, и то баш у сред зиме, побегне од њега, напусти школу и ступи у службу код једног сапунције. Ту опет није имао никаквог посла, осим што је по цео дан седео у дућану, и имао тај посао да, кад дође који муштерија, зовне свога газду из кафане, који је по цео дан играо карата. Али после неколико дана он се зажели школе, те напусти и ту службу и почне наново походити школу.

Како није имао стан, фамулуз му допусти да спава у школском подруму, а да га за то слуша. Гладовао је тада по дан-два. Његови другови из сажаљења доношаху му по десет-двадесет пара. Тим је новцем куповао хлеб, и то му је била једина храна.

књигу и школу. Како није хтео да остане у тој вароши, он се пешке, пошто беше лето, крене у оближњу окружну варош, и тамо код једног трговца ступи да код куће послужује.

То беше веома суров а јак човек. Жену није имао,

Јесењи дан. Сликао Л. Мунте.

И тако мучећи се и патећи се он је ипак био, благодарећи својој природној даровитости, у првом разреду доста добар ђак, али већ је други понављао, а из трећег разреда га истераше. Тада он напусти сваку вољу за

него само сина и кћер, и кад је Павле ступио у службу, сину трговчеву било је шеснаест година. Овај је напустио гимназију из четвртог разреда и сада је у радњи помагао оцу. Кћи трговчева је била на удају, паметна

добра девојка, која је с помоћу једне жене, која је код њих већ неколико година седела, и управљала кућом.

Ту је Павлу било доста добро. Како су патње и невоље из раног детињства и против његових младих година увукле у његову душу ћутање и на лице ударише печат неке тужне озбиљности, он је се трудио, колико је до његових моћи стајало, да што боље врши свој посао, не насмејавши се готово никад. Кад не би имао посла, а нарочито недељом и празником, узео би књиге, разне приповетке и романе, које је почео куповати тада из своје плате. Успомене из његова патничког детињства па затим помисао да нема нигде никога, а још више читање тих књига, у којима се описивало нешто слично његову животу, све је то утицало на његову младу душу, која се ничим пријавим још није окаљала, и она је, незнајући ни он сам, тежила неодољиво неком пожртвовању, које би тражило опасности и муке, али после чега би за њега наступили бољи срећнији дани. Та тајанствена тежња није га напуштала никако и он се тиме, често пута и у сред посла, занимао, и она је створила од њега не само озбиљног ћуталицу, него и сетног сањалицу.

У овој кући њему је било добро. Кћи и син су га пазили и по мало чак и волели, видећи га где с истрајном вољом ради свој посао. Па и сам га је трговац ако не волео, а оно бар штедио од боја и псовања. И све је то тако, у највећем складу и миру, ишло за читаве две године; али кад беше ступио у трећу годину своје службе а између њега и сина трговчева дође до свађе.

Већ неколико пута Павле беше носио писма сина трговчева некој девојци, која је са овим проводила љубав. Да се на томе свршило и било би добро, али је та девојка захтевала много, а трговчев син није имао довољно пара, па, не смејући да тражи од оца, он је почео позајмљивати чак и од Павла. Овај беше дао све што је имао код себе, али кад је и то нестало, син трговчев поче неке домаће ствари, разно сребрно посуђе, да даје у залогу, само да што више пара прибави. Павле то беше опазио, и кад једнога дана пријатељски опомену свога млађег господара, овај се охоло окрену њему и набусито одговори:

— Шта ти, једна слуго, имаш мене да опомињеш. Марш одатле!

Павлу застаде реч у грлу, коју хтеде рећи, и у исто време му се окрену цело двориште. Две године он не беше чуо ружне речи за себе и ево сада, поред толике његове вредноће и поштења, он је чу, и то баш с тога, што је хтео једног заблуделог младића да скрене с рђавог пута и изведе на прави. То га је толико ујело за срце, да кад ступи у своју собу, баци се на постељу и горко плакаше. Он је знао да је слуга, он је знао да није ништа, али што да му то баш каже онај, који је по чистоти душе и срца, по поштењу, куд и камо нижи од њега. И не само то, него га још изгрдити и отерати као пса који добро не чува кућу. Јест, то га је толико ујело за срце, да му душу прекаљену у невољи, а до тад пуну милосрђа и поштења, обузе ватра освете и мржње према сину трговчеву. И он се закле да ће му се осветити.

Освету би могао да изврши, само да је хтео да каже оцу како га син поткрада, али та му се освета чинила недовољна, слаба; он је чекао време кад се греси синовљеви накупе, кад стање овога постане очајно, кад дође доба да се чак затражи његова помоћ и тада тек он ће искалити своје увређено срце.

Сребрно посуђе све је више и више нестајало из куће. То нестајање примети и сам трговац, па једнога јутра зовну Павла у своју собу. Трговац беше озбиљан и наљућен, тако да му се примећавало како му од љутине игра доња усница. Кад Павле уђе, он га погледа оштро у очи и не рече већ грмну гласом:

— Јеси ли ти поштен младић?

— Јесам, газда.

— Мени је сребрно посуђе покрадено.

— Ја га нисам украо.

— Ја ти верујем, али будем ли се преварио у твоје поштење и у моју веру коју имам у тебе, онда тешко теби. Иди.

Павле полако изиде из собе. Овај испит газдин не беше га узбудио и раздражио, него на против умирио и створио у његовој души неку празнину, која се почела испуњавати горчином и осветом. Он уђе у своју собу, седе на постељу и загледа се укочено кроз прозор. Његове очи беху пуне суза, али он се уздржа од плача. Обриса очи и изађе на посао.

Од тога дана према њему охладне и газда и кћи његова. Он је то приметио, али је ипак мирно сносио, трудећи се да не дâ ни један знак, како он примећује њихову охладнелост и како он с тога пати. Он је тврдо знао да се приближује тај дан, када ће се осветити и показати да он никад није био лопов, већ увек поштен и частан.

Једнога јутра, кад беше свршио поливање баште и ушао у своју собу да је почисти и намести, он чу вику свога газде и јаук сина његова. При томе гласу и задрхта и зарадова се. „Ту је“ помисли он и усправи се, и постаде сасвим пажљив, трудећи се да што боље чује. Али у том часу врата на његовој соби се нагло отворише и унутра, сва преплашена и бледа, упаде кћи трговчева.

— Павле, молим те као брата, реци да си ти, спаси га.... Убиће га. Брже. Отац те зове.

Он се толико беше запрепастио, да не могаше ни корака да учини, али га она ухвати својом руком за руку и повуче за собом.

Не беше се још ни повратио од запрепашћења кад уђе у газдину собу. На сред собе поред стола газда сав модар у лицу од љутине, чије су очи севале као варнице, са стегнутим песницама дочека га. Поред њега укочен као кип,блед као хартија, без живота и даха, стајао је његов син. Павла толико заплаши изглед овога, да он устукну корак назад.

— Што ме покраде, рикну газда промуклим, дебелим гласом погледавши страшно у Павла.

— Ја?

— Ти.... дâ, ти.... Зар ти беше мало у мојој кући, у којој си живео као у својој.... Волео сам те и пазио као свога сина, а ти.... постаде лопов, и мало ти беше што покраде сребрно посуђе него чак и мој златан сат, који ми је као једина успомена од оца остала.... А?...

И приђе корак ближе Павлу.

— Ја вас нисам покрао, рече Павле, и ако беше узбуђен.

— Зар моја деца лажу .... Она ми кажу да су те ухватили .... Где ми је сат ....

И пришав му још ближе, замахну својом снажном руком и удари га колико игда могаше по образу. Ударац беше толико јак, да Павле посрте и паде на другу столицу.

— Оче, ... немојте .... опростите му .... јекну запрепашћена кћи.

— Шта да му опростим .... лопову једном да опростим.

Павле се брзо диже са столице и одлучно се усправи, и јецајући од бола, викну.

— Нисам те газда ја покрао — тако ми костију моје матере, тако ми Бога.

— Ниси! — Па ко је? ... Нису ме ваљда моја рођена деца подкрадала .... или, ох Боже, убио бих га ако то буде истина, да ми не каља име и част.

— Оче .... Не мој га бити .... Није он ....

— Па ко је?

Она застаде. Увидела је сву опасност која прети њезину брату, али опет није могла да сноси да други, сасвим невин, изиђе као непоштен и лопов. Ударци, које је Павле добио, толико је дирнуше, да се она реши да каже сву истину, па ма шта се десило њену брату. Али у оном моменту, кад она баш хтеде да изрече име лопова, Павле се наново усправи и, кроз плач, јецајући од бола, јекну:

— Јест ја сам .... Подкрадао те. Биј ме, затвори ме .... Ја немам никога, нико за мене не зна ..., нико ме не познаје .... Удри ме, јест, ја сам лопов, хуља .... лопов.

Запрепашћеност и забуна обузе и кћер и сина и оца. Овај први дође к себи; дочепа снажним рукама и с њим

Српски конзулат у Солуну.

— Оче .... оче .... јецаше девојка.

— Нисам те ја покрао ....

— Па ко је? дрекну газда и приђе још ближе Павлу.

— Овај баци поглед на сина његова. Једна реч само и он би осветио себе и за тај ударац неправедно добивен и за част, која му се неправедно каља. Али га непомичност и онај ужасан страх, исписан на бледом лицу сина трговчева, толико уплаши, да он не смеде да прокаже кривца. Он окрете главу газди и одлучно рече.

— Не знам.

— Не знаш! — Не ћеш да кажеш. А? и по други пут га из све снаге удари. Павле од бола јекну и наново посрте.

И таман хтеде да га дохвати својим снажним рукама да избаци напоље, а кћи му скочи између њих двоје и јаким, одлучним гласом, јекну:

полете кроз отворена врата, бијући га и вичући: Лопове, лупежу један!

Непомичан, као окамењен стајао је блед у лицу, без израза и говора, син трговчев. Страх га је толики био обузео, да није могао ни руком да крене, ни ногом да крочи. Али га сестра дохвати за руке, унесе своје лице, црвено од плача и бола у његово, и с презрењем викну:

— Лопове .... злочинче један! ... И пљуну га.

* * *

Ноћ је. Тајанствена, бескрајна васелена изгледа као црни вео упрскан сребрно-бледим звездама. Месечева светлост просипа слабе млазове по земљи, прелама се чудно кроз лишће и доле, испод дрвећа, гради сваковрсне шаре. Поноћ полако и јасно избија на цркви. И док је у граду тишина, без и најмањег ветрића, и док се спава

у слатком сну, тамо у ниском прљавом затвору, на дрвеној клупи седи Павле. Метнуо је руке под доњу вилицу, и наслонио их на колена. Очи су му пуне суза и док тако укочено и сетно гледа кроз прозор, на коме су гвоздене решетке, у удаљено звездано небо, из његове душе, душе пуне љубави, праштања и бола, издиже се плачни вапај управљен Небеском Оцу:

— Мајко.... мајко моја!

МРАК СЕ ХВАТА....

Мрак се хвата, сунце седа,
Луг већ спава тихим сном;
А грана се сплет огледа
У језеру зеленом.
Вртом брује песма тајна,
До цвета је стао цвет,
А одоздо светлост сјајна
Љуби овај нежни свет.
Разлежу се звуци свети,
Дрхће, стрепи звездин зрак, —
Јер тад анђо небом лети, —
Оглашује ноћ и мрак....

1899. г. *Соколанин.*

ПРСНИК

— БОЛЕСЛАВ ПРУС —

Неки људи имају страст да скупљају разне ствари, више или мање скупоцене, како ко може. И ја имам једну збирчицу, али врло скромну, малену; наравно, као сваки почетник. У њој је моја драма што је писах још у гимназији на часовима латинског језика, ту је и мало сасушеног цвећа, које треба заменити новим, ту је и....

Чини ми се, тамо више нема ничега, сем једног врло старог и похабаног прсника. Ево га. Предњи делови избелели, измрљани, стражњи прилично поцепани. Нема дугмади, много мрља, на неким местима цигаретом изгорен. Али што је на њему најзанимљивије, то су зацело пређице. Ова, на којој се копча налази, скраћена је и пришивена на прснику нимало кројачки, а ова друга, скоро на целој својој дужини, избоцкана је копчиним зупцима. Гледајући на то лако је се досетити, да је власник овог одела сигурно мршавио с дана на дан, и дочекао најзад кад прсник престаје бити потребна ствар, ал' онда постаје много више потребан фрак, закопчан до грла, из укопног магазина. Признајем, да бих данас уступио радо тај вунени дроњак, који ми задаје нешто бриге. Још'те немам ормана за збирке, а не бих опет волео држати изанђалу прсничину међ својим стварима. Беше ипак једно време, кад сам га купио за цену много вишу од његове вредности, а дао бих онда још и више, да су се умели ценкати. Шта ће те: у животу има тренутака кад се човек воли окружавати стварима које га сећају на тугу. Ова се туга беше укоренила не код мене, него у стану мојих најближих суседа. С мога прозора могадох сваки дан посматрати унутрашњост њихове собице. Још у априлу беше их троје: господин, госпођа и мала слушкињица која спаваше, колико је мени познато, на сандуку до ормана. Орман беше прост, угасито вишњеве боје. У јулу, ако се не варам, остаде њих само двоје: госпођа и господин, јер се служавка преместила код гâзда који су кували ручак сваког дана, и могли да јој плате 3 рубље на годину дана. О октобру остаде већ само — госпођа, сама самцита. То јест: није баш са свим сама, јер у соби налажаше се још мало покућанства: два кревета, сто, орман за одело.... Али почетком новембра продате су лицитацијом непотребне ствари, а код госпође, од свију успомена након мужа, остаде само прсник, који је за сада моја својина. Ама већ једног дана, некако свршетком новембра, госпођа позове у свој празан стан неког телала са сокака и продаде му свој кишобран за два гроша, а мужев прсник за четврт динара. Па онда закључа квартир, прође полако преко дворишта, у капији предаде кључ вратару, погледа још једном у свој некадањи прозор, на који падаху сад крупне пахуљице снега — и нестаде је. На дворишту остаде само продавац старежи. Подиже у вис високи оковратник своје „капоте“, под мишку задену тек купљени кишобран и умотав у прсник поцрвенеле од зиме руке мрмљаше: „Хандел, господо, хандел!“

Позвах га.

— Милостиви господин има нешто за продају? упита, улазећи.

— Не, хоћу нешто да купим од тебе.

— Мора бити, милостиви господин жели кишобран, је ли?... упита јеврејин. Баци на под прсник, отресе снег са јаке, и с великим натезањем покуша да отвори кишобран.

— А фајн мебел!... рече. За овакав снег ништа боље до овакав кишобран.... Ја знам, милостиви господин може да има и сасвим свилено амрел, чак и два. Али оно је добро само за лето!...

— Колико тражиш за прсник? упадох му у реч.

— Какво прсник?... одсече зачуђено, мислећи да се ствар тиче зацело његова сопственог прсника. Али од једном се прибра и хитро подиже онај што лежаше на земљи.

— За ово прсник?... Милостиви господин пита за ово прсник?... Потом, као под утиском некаквог подозрења, упита:

— Шта ће милостивог господина овакво прсник?!...

— Колико тражиш за њега?

Телалу заблисташе жућкасте очи, а врх од истегнутог носа поцрвене му још више.

— Вијелможни пан.... даће.... даће једну рубљицу! — засрете ме, раширив ми пред очима робу тако да би му се могле опазити све његове врлине.

— Даћу ти пола рубље.

— Пола рубље?... 'Вакво хаљине?... То не може да буде! — говораше Јеврејин.

— Ни марјаша више.

— Милостиви господин спрда се сас мене, и нек му је на здрављe, — рече, тапкајући ме по рамену. Ви знате најбоље и сами колико вреди овако шта. Зар је ово хаљино за деца? ово ји за велико човек.

— Па, ако не пристајеш на пола рубље, а ти иди. Ја више нећу да дам.

— Ама за име Бога, не да се љути милостиво господар! вели телал већ много мекшим тоном. Кунем се на моје савест, за тако мало новац не могу, али, ево, ја се ослањам на ваша памет.... Кажете сам, господар: колика онај вреди? Ја пристајем што год хоћете. Ја волим и да изгубим, нек је само тако као ви што хоћете.

— Прсник вреди четврт рубље, а ја ти дајем пола рубље.

— Пола рубље?... Јој! Па нека буде већ и пола рубље!... уздахну, трпајући ми прсничину у руке. Јау! нек је моја штета, алал да Вам буде....

Кад се маших џепа, да извадим новац, телал се сети нечега: још једном оте ми прсник, те брзо претури све његове џепиће.

— А шта ти тамо тражиш? — је л', море?

— Можда сам шта оставио у џепу, баш се не сећам! одговори најприроднијим тоном, а вратив ми моју

набавку, додаде: „мој сјајни господине, оће л' бити шта год бакшиша?“

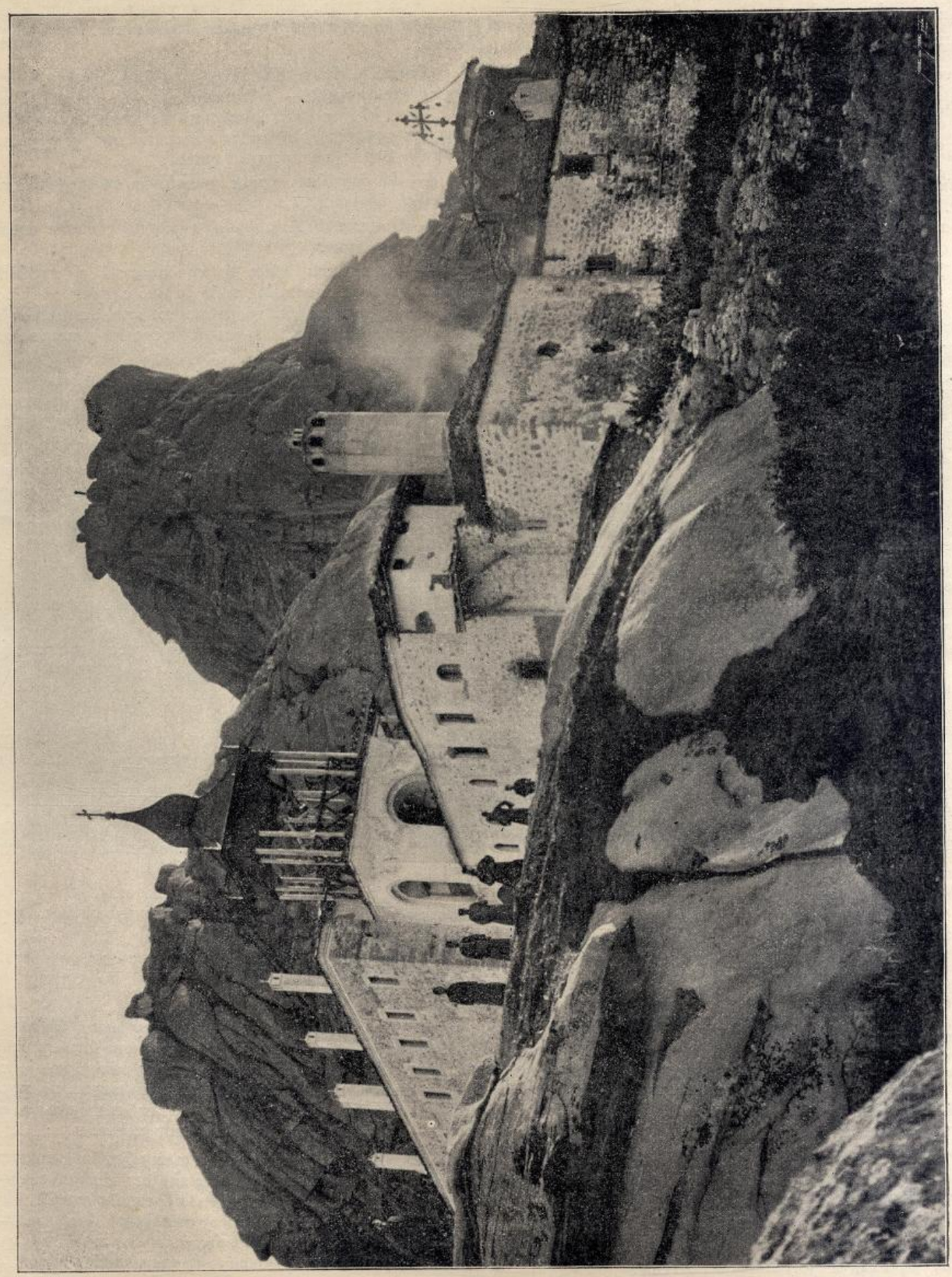
— Но, иди с Богом — рекох, отварајући му врата.

— Клањам се, клањам се!... Ја имам још код кућу једно фина бунда.... И још једном провири кроз врата, питајући:

— А би'л' милостиви господин дозволио донети фино овчија сир?...

Неколико тренутака после чух, како је опет викао у авлији:

— Хандел! хандел!... А кад се појавих на прозору, поздрави ме пријатељским осмејком. Снег поче тако да пада, да је се скоро смркло. Метнух прсник на сто и почех сањати: час о госпођи која оде из ове куће Бог зна на коју страну, час о стану који оста тако празан, а тако близу мога, час о сопственику прсника, о

Манастир Тресковац.

јаднику, над којим се сад диже све већа и већа гомила снега....

Још пре три месеца чух како се једног ведрог, лепог дана слатко разговараху међу собом. У мају још, једном је госпођа певушила умилну песмицу, а он се смешкао читајући варшавске хумористичке новине.

А данас?...

У нашу зиданицу доселише се некако почетком априла. Устајали би врло рано, пили чај из плеханог самоварчића, па онда заједно одлазили у чаршију. Она на часове, он у завод. То беше мали чиновничић који је на шефове одсекă гледао као туриста на татранска брда. — Зато је морао много да ради, по цео дан. Виђах га више пута чак и после поноћи, где седи сагнут поред сточића, те пи̂ше. Жена обично седи покрај њега са швом у руци. Више би га пута погледала, прекидајући свој рад и говорила опоминући га:

— Хајде, доста је већ, лези па спавај.

— А кад ћеш ти спавати?

— Ја.... док још само довршим ово неколико бодова....

— Па, онда ћу и ја још да напишем неколико реда....

И опет би обадвоје сагли главе, те радили своје. Па после неког времена госпођа би опет:

— Лези већ!... Лези!...

Понајчешће њеним речима одговарао је само мој сâт, избијајући један после поноћи. То беху млади људи, ни лепи, ни ружни, у опште мирни. Колико се сећам, госпођа беше много мршавија од мужа који беше зацело доста јаке грађе за тако сићушног чиновничића. — Сваке недеље око подне ишли су да се шетају држећи се испод руке, а враћали су се кући доцкан у вече. Сигурно су ручали у чаршији. Једном сретох их при капији која дели ботаничну башту од заносног варшавског парка Лазјенке. Купили себи две чаше изврсне воде и два велика лицедерска колача, а имађаху при том мирне физиономије мештана, који су навикли да једу уз чај врућу шунку са реном. У опште — сиротим људима не треба много за одржавање душевне равнотеже. Мало хране, много рада и много здравља. Остало некако само се нађе. Моје комшије канда нису оскудевали у храни, а пре свега — у послу. Али здравље би их некако чешће омашило. — Једном у јулу, господин беше назебао, у осталом не баш тако много. Ипак чудноватим стицајем доби једно тако јако крволиптење, да је чак и свест потпуно изгубио. То беше ноћу. Жена га утутка брижно у кревет, доведе вратарицу, а сама потрча за доктора. Питаше за њих петорицу, али нађе једва једног —, и то случајно, на сокаку. Доктор, погледав је спрам светлости шкиљавог фењера, нађе за нужно да је пре свега умири. А пошто би покашто посртала — сигурно од умора — а фијакера не беше на сокаку, узе је испод руке и идући уверавaше да крволиптење још ништа не значи.

— Крволиптење може бити из гуше, из носа, из стомака, а из плућа већ ређе. У осталом ако је био човек увек здрав, а није никад кашљао...

— Ох, само понекада! шапну госпођа заставши нагло да захвати даха.

— Понекада — то још није ништа. Можда ће бити лак катар бронхија.

— Зацело.... то је катар! понови госпођа, већ гласно.

— Је ли икад имао запаљење плућа?

— На против!.... одговори госпођа опет застајкујући.

Малко јој канда клецаху ноге.

— Па, — сигурно већ давно?!.. прихвати лекар.

— О врло... врло давно!... потврди журно. Јоште лањске зиме.

— Дакле, пре годину и по дана.

— Не... Али још пре нове године... о, већ давно!

— А! тако! Како је ова улица мрачна, а поред тога и небо се нешто ваздан наоблачило.... говораше доктор.

Ућоше у кућу. Госпођа са зебњом упита вратара: има ли шта ново? — и дознаде да нема ништа. У квартиру рече јој такође вратарица да нема ништа ново, а болесник дремаше. Лекар га пажљиво пробуди, прегледа и такође рече: да то није ништа.

— Ја сам био одмах рекао, да то није ништа — одазва се болесник.

— О ништа!... понови, као ехо, госпођа стежући ознојене му руке.

— Ја наравно знам, да крволиптење може бити из стомака или из носа. Код тебе је ово сигурно из носа.... Ти си тако пун, треба да се много крећеш; међу тим, ти непрестано седиш.... Јел'те, господин-докторе, да он треба више да шета?...

— Па јесте! јесте!... Кретање је у опште ствар одиста врло потребна, ал' ваш супруг, госпођо, мора неколико дана да лежи. Да ли може да отпутује куда у село?

— Не може, Бога ми.... шапну госпођа врло тужно.

— Но, па ништа! Онда ће да остане у Варшави. Ја ћу чешће да га посећујем, а за ово време међутим нека мало лешкари, нека се одмори. Ако би се крволиптење ипак поновило.... додаде лекар.

— Шта онда, господине? упита жена, те побледе као восак.

— Но, па ништа. Ваш ће муж мало да се одмори, нос ће му бити затворен.

— Затворен?... Нос? упита госпођа склапајући пред доктором руке.

— Да... нос! Разуме се. Умирите се, госпођо, у осталом ослоните се на Бога. Лаку ноћ.

Докторове речи умирише госпођу, те након грозне бојазни, коју проживе од пре неколико часова, она се готово сасвим расположи.

— Но па шта је то? Ништа баш тако важно, говораше сама себи, час плачући, час се малко смешећи. Клекну код кревета свог драгог болесника и поче да га љуби по рукама.

— Дабоме, шта ми је то тако важно! — понови господин тихо и осмехну се. Боже мој, колико то у рату крви истече из човека, па ипак остаје здрав!...

— Само, драги, не мој ништа више да говориш. Не мој се умарати! мољаше га госпођа.

На пољу зора поче рудети.

Лети, као што је обично, ноћи су врло кратке. — Али се болест продужи много дуже, него што су испрва мислили. Муж не одлажаше више у завод, те је тако имао мање бриге, јер као најамни чиновник не мораде тражити одсуство, а могао се вратити кад би му се прохтело — наравно, ако буде празног места.

Кад год би седео код куће, њему беше нешто лакше, и зато је се госпођа побринула за још неколико часова недељно, па је тако измиривала кућевне потребе. Излазила је обично у чаршију у осам изјутра. Око дванаест враћала би се за мало, да спреми мужу мало ручка на малој машиници, па би онда опет одлазила на посао. Али вечери су проводили већ заједно. Госпођа пак, да не би дангубила, узимала је мало више шивења. — Некако крајем септембра срете једном доктора на улици. Дуго су ходали заједно. Најзад госпођа ухвати доктора за руку, те рече молебним гласом.

— Ал' ипак, ви ћете долазити к нама, јел'те? Можда ће дати Бог!... Он је тако миран после сваке ваше посете.... Доктор обећа, а госпођа се врати кући као нешто мало уплакана. Господин пак, ваљда због приморног седења код куће, постаде некако осетљив и нерасположен. Поче пребацивати жени, зашто је толико пажљива и за што брине непрестано за њега, кад ће он ипак да умре, најзад упита:

— Зар ти доктор није рекао да нећу преживети ни неколико месеци?

Госпођа се пренерази.

— Шта ти паде на памет? изусти. Од куда ти такве мисли, по Богу?...

Болесник плану.

— О, о, хајде болан овамо! К мени, ево овде!... говораше гневно и плахо, ухвативши је за руке. Гледај ми управо у очи, па одговарај: зар ти није доктор казивао, да ћу умрети?

И упре у њу усплахирени поглед.

Чини се, под утиском оваковог погледа, да би и зид изговорио тајну, само кад би је знао. На женину лицу указа се чудновати мир. Осмешкиваше се љупко, издржавајући храбро овај дивљи поглед. Само очи јој се кан'да наводнише сузама.

— Доктор вели, рече, да то није ништа, само треба да се мало одмориш....

Муж се од једном истрже из женина загрљаја, поче дрхтати и смејати се, па тек машући руком рече:

— Ну, гле, како сам ја постао нервозан!... Увртило ми се у главу, да је доктор баш на сигурно изгубио наду. Али... ти си ме уверила. Већ сам опет умирен! И већ сасвим весео поче да се смеје својим привидима. — Најзад овакав напад подозривости не понављаше се никада више. — Мирно расположење женино зар не беше најбољи доказ, да болесниково стање није ни мало рђаво?!

— Па, за име Божје, зашто да буде рђаво? Беше кашаљ, али — то је због катара бронхија. Понекад, због дугог седења, појави се и крв — из носа. Но, а понекад осећао је и по неку ватрицу, ал' управо, то не беше ватра, већ — неко нервозно стање. У опште осећао се много здравији. Чезнуо је само непрестано за дањним излетима, ал' — није имао снаге. Дошло је једном чак и време, кад преко дана не хтеде лежати у кревету, већ сеђаше на столици обучен, спреман за излаз, само кад би га хтела оставити ова тренутна малаксалост. Узнемиравала га је само једна околност. Једног дана, облачећи прсник, осети да му је некако веома пространо. „Зар сам баш толико омршавио?“... шапну запрепашћен.

— Па, наравно, морао си мало ослабити — одговори жена. Али не треба толико претеривати.... Муж је пажљиво погледа. Није чак дигла ни очију од рада! Ах, не, таква мирноћа не може бити притворна ... Жена извесно зна од лекара, да он баш није толико болестан, па и нема онда повода, да се толико баш једи. — Почетком септембра нервозно стање, налик на грозницу, појављиваше се све јаче и трајало је готово по ваздан.

— Па то је маленкост — говораше више пута бо-

Пераст.

лесник. На прелазу лета у јесен и најздравији човек бива нервозан, сваком по нешто недостаје.... Само ме једно чуди: зашто ми је прсник све шири и шири? Морадох ипак страшно измршати, па наравно донде не могу ни оздравити, док се мало не угојим. Бадава, тако је већ!...

Жена брижљиво прислушкиваше мужевље речи и мораде признати, да има право. Болесник устајаше сваког дана из постеље и облачаше се, и ако без женине помоћи не могаше навући на се ни један део одела. Жена тек толико измоли у њега да не облачи само капут, већ да узме и врскапут.

— Баш да се човек чуди! — говораше он понекад, посматрајући се у огледалу. — И чудим се што губим снагу, кад ево гле само, какав сам! Дабогме! Како изгледам....

— Но, па лице се увек прво промени — прекиде га жена.

— То је истина, ал' ја богме мршавим и у снази.

— Да ти се можда не чини само? упита га госпођа са изразом велике сумње.

Он се замисли.

— Па, можда баш имаш и право... Јер... чак... већ неколико дана знам како ми... овај... онај... мој прсник....

— Е, мани се!... одсече госпођа: нисн се ваљда угојио....

— Ко зна? Јер како опазих на моме прснику, то...

— Е, онда би требало, да ти се снага повраћа.

— Охо! ти би хтела онако одмах!... Прво морам макар мало да се оснажим. Чак ћу ти рећи: ако се и угојим, нећу одмах устајати из постеље.

— А шта ти тамо радиш за шифоњером? — упита нагло.

— Ништа. Тражим у ковчегу пешкир, а не знам... има ли какав чист.

— Не вреди се толико напрезати, женице, чак ти се и глас променио... Та то је и сувише тежак ковчег.

Зацело морао је бити врло тежак, јер госпођу обли јака, тавна румен. Али беше мирна. Од то доба болесник је поклањао све више и више пажње своме прснику. Скоро сваки дан дозивао је к себи жену, те говораше:

— Но.... гледај само. Сама се увери: још јуче могадох увући овде цео прст, ево — овде. А данас већ не могу. Ја већ зацело почињем да се гојим....

Ал' једнога дана радост болесникова не имађаше граница. Кад се жена вратила са часова, поздрави је са зажареним очима и рече врло потресен:

— Чуј ме, драга моја, казаћу ти једну тајну. Ја, видиш, малко сам кајишарио са овим мојим прсником. Да бих те умирио, ја сам сваког дана сам стезао кајишеве, па зато и беше тесан.... На овакав начин дотерах дотле, да сам довукао кајиш до краја. Већ сам се једио мислећи да ће се обелоданити моја тајна, кад наједаред данас.... Знаш ли шта? Помисли само, данас, дајем ти своју часну реч, уместо да га стегнем, морао сам га мало попустити!... Било ми је баш готово тесно и ако још јуче малчице пространије.... Но, сад и ја верујем, да ћу бити здрав. А пре!.. Па нека доктор мисли што год хоће!...

Дуги разговор толико га беше изнурио, да је морао прећи на кревет да се одмори. Тамо пак, као човек који почиње да се гоји без стезивања кајишева, није легао, него, као у фотељи, клону у женин загрљај.

— Но, но!... шапташе он: Ко би се још овоме надао? Две пуне недеље варах своју жену, да је прсник тесан, а он данас заиста тесан! Но.... но!...

И проседеше тако, грлећи једно друго, цело вече. Болесник беше дарнут к'о никад до сад.

— Боже мој, — изусти тихо, љубећи жену по руци: а ја мислио, да ћу већ тако непрестано да мршавим... до краја. Након два месеца, тек данас први пут поверовах, да ћу моћи опет бити здрав. Јер код болесника сви лажу, а жена највише. Али прсник — тај не уме лагати!...

* *

— — — — — — — — — — — — — — — — —

Данас, гледећи на овај стари прсник, видим, да су на његовим прећицама неуморно радила два лица: господин је свакодневно помицао копчу да умири жену, а госпођа свакодневно скраћивала којиш само да би охрабрила мужа....

— „Да ли ће се, Боже мој, њих двоје кад год састати, да испричају једно другом тајну о прснику?“.. мишљах гледајући у небо. Неба готово више није ни било над земљом. Само је падао снег, тако густ и хладан, да су се чак у гробницама смрзавали људски лешеви. Па ипак: ко сме тврдити да иза тих облака нема сунца?...

С пољског превела
Ружа Винавер.

ГУСЛЕ МОЈЕ, ОВАМОТЕ МАЛО!

(С О Н Е Т)

У заглушном следу свакидашња рада
Обамрло срце, дух у чаму тоне;
Машту некад чилу стегле љуте сноне:
Робиња је јадна без сёта и нада!

Зар слободе нема, пит' пута из јада?
Робињица, слухни!... знаш ли звуке оне?...
Ти се ето прену, очи сузе роне —
Сећаш ли се опет, враћа л' нâд се сада?

Слободна већ јеси, — тâ мисли се роје; —
У загрљај хиташ славном роду своме,
Сунце пут ти злати, по њем' цвеће нало....

Баштом свет се створи српски чим се пође,
Раздрагано срце шапће духу моме:
Миле гусле моје, овамоте мало!

У Бечу, 1. Авг. 1899. *Ђорђе Страшимировић.*

ЦИКАДЕ

У СТАРО-ГРЧКОЈ МИТОЛОГИЈИ И ПОЈЕЗИЈИ

од

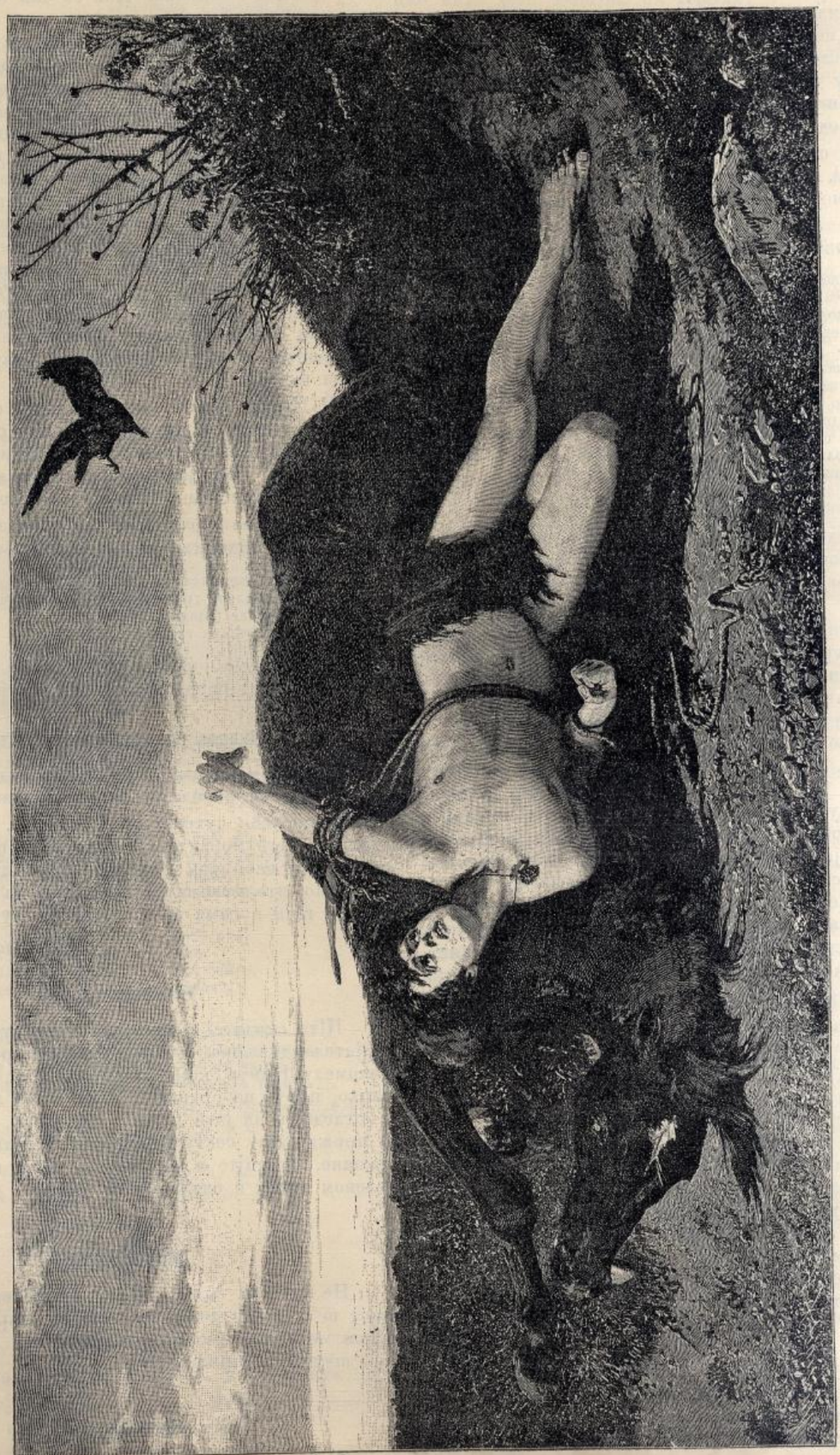
Др. Рад. Лазаревића

Ако је основано Гледстоново[1]) мишљење, да чуло вида у старих Грка није било добро развијено или није било развијено као данас, и ако можемо потпуно веровати Магнусовом[2]) тврђењу да је претходно и чуло вида било на нижем ступњу, да се је и осећање боја развијало поступно као и многе друге способности човекове,[2]) онда морамо из овога извести, да распознавање боја у старих Грка, а имено у доба Омирово, које и Гледстон наводи, није било довољно развијено и да стари Грци у то доба нису изучавали свој орган вида за распознавање, или боље, разликовања боја, јер остале способности вида очито се огледају у пластици, која је у то доба била добро развијена у старој Грчкој. Овакав закључак готово смемо извести и за чуло слуха у старих Грка, и за њ бисмо могли рећи, да није било развијено за тонове, исто као и чуло вида, више за квантитет него за квалитет. Иначе не бисмо могли разумети, од куда у Омира, дакле и у старих Грка, оно чудно сравњивање извесних предмета са бојама које стварно одговарају боји тога предмета,[3]) а тако исто не бисмо могли разумети ни ону нежност и сладост, којима се обасипа и до идеалности узноси „песма“ цикада. О овоме заносу и идеалисању „певања“ цикаде ми данас немамо ни мало осећања, јер налазимо, да је оно просто цврчање, које је често и досадно а и сама спољашност цикаде није ни мало примамљива, да би се тиме бар могло растумачити одушевљење старих Грка за цикаде, па баш ова чудновата заблуда слуха и јесте занимљива чињеница о којој хоћемо да проговоримо неколико речи са цитатима, као доказима, из старе грчке митологије и поезије.

[1]) Der Farbensinn. Mit besonderer Berücksichtigung der Farbenkenntniss des Homer, von W. D. Gladstone, M P. etc Autorisirte deutsche Übersetzung. Breslau. 1878.

[2]) Farben und Schöpfung etc., von Dr. Hugo Magnus. Breslau 1881. стр. 144 и даље.

[3]) Gladstone l. c. стр. 15 и даље.

Мајева. Сликао А. Багнер.

Цикада[4]) припада колу инсеката, реду Хемиптера или Двокрилаца. Има их 400—500 врста, од којих је већина по топлим пределима а у Европи негде далеко северно.

Ми смо мало више рекли, да за нас није ни мало примамљива „песма“ цикаде или управо њено цврчање, него нас више занима сложност њеног органа за цврчање, док међутим у древно доба привлачила је цикада својом „песмом“ пажњу природњака и песника; она је опевана од песника и одевена многим бајкама.

Од свију старих песника највише се истиче *Анакреон* (рођ. 559. пре Христа); он се највише одушевљава „умилном песмом“ цикаде, како и други песници веле из тога доба.

Ево његове једне песме у слободном преводу:[5])

Срећна ли си ти, цикадо,
Кад са врха витих грана,
Задовољна росном храном,
Кличеш песмом ко краљ силни.
— — — — — — — — — — —
Ти весниче лета мила,
И муза си ти љубимац,
Аполо те силно воли,
И даде ти звонка гласа.
Тебе старост наћи неће,
Безболан си, мили певче,
Ваздан певаш мило, слатко,
Кроз тело ти крв не струји,
Боговима ти си равна.

У овој једној песми огледа се огромна наклоност старих Грка овом полукрилцу, а грчка антологија има више песама ове врсте, од којих ћемо неколико доцније навести.

Ми смо напред рекли, да цврчање цикада, а нарочито кад их цврчи више у једно исто време, ако нам није баш сасвим непријатно, оно је бар несносно кад се дуже слуша, а међутим стари се Грци нигде не туже на ово, него још са великим одушевљењем сматрају цикаду и њену песму као битан део лета, без чега би оно било пусто и тужно. Хералдице лета, назвали су их други етари песници, јер оне смењују кукавицу као весника пролећа и своју „песму“ отпочињу тек кад кукавица умукне. По овоме, на сву прилику, постала је и стара скаска о постајању цикада од кукавичије сузе, т.ј. онога производа *пенасте цикаде* (Aphrophora spumaria), која се често у пролеће вија на многим пољским биљкама по ливадама или на врбама. У тој пени доиста се крију ситне цикадице, али оне нису младост великих цикада певачица, као што се је мислило у старо доба, него су засебна врста.

Хесиод описао је цикаде као *глас* жарких дана:

Кад са крилима плавичним,
Са гране зелена, звучна цикада,
Којој је рана и пиће роса блистава,
Запева људима гласну песму своју,
Пева од зоре ране до заранака,
Најјаче кад Сиријон жеже зраком својим.

Готово се ни појезији не може опростити тврђење, да цикада живи од росе, али, по мишљењу или скасци, оне су преображени људи, који су очарани песмом муза заборавили на храну и пиће. По другог старој грчкој скасци била је *певачица цикада* син или муж Зорин (Еос), која је за њ умолила од Зевса бесмртност, али је заборавила да у молби затражи и вечну младост, и кад је он услед тога и временом почео да стари, удови му се сасушише а само му остаде глас, онда га је Еос претворила у цикаду, коју је свежила својом росом како би и даље могла слушати глас њен. Истина је да се цикаде не хране лишћем, али сисају сок из биљака и то увек у великој количини, а то чине и све њене сроднице, које спадају *Хомоптерама* (пододреду Хемиптера).

Из ово мало података види се већ, колико су стари Елини обожавали цикаду, не због њене спољашње лепоте, него због њеног цврчања, које су они у своме одушевљењу певањем назвали. Али се они нису задовољавали само слушањем цикаде у шуми, него су је хватали и држали у кавезима код својих кућа, да се и на своме дому увеселљавају њеним певањем и да их она тихо успављује. Тако нам прича старогрчки песник Теокрит. Стари Грци приписивали су цикадама фино осећање тона и такта. Лик једне цитаре, на којој је била цикада, уздигли су за симбол. За објашњење овога, они причају овако: једном се је при питијским играма појавила утакмица на цитри између једнога Локранца и једнога Регинца. При тој живој утакмици прсне Локранцу жица на цитри и он би био потпуно побеђен, да у најгорем моменту није слетела једна цикада на његову цитру и својим је гласом заменилâ. Од тога доба су цикаде у Регинаца неме и певају само у Локранаца. Из захвалности посветио је Локранац металну цикаду питијскоме богу, а на новцу у Локранаца има, као победнички знак, цитра са цикадом на њој.

И Палас Атина, изналазачица свирке на фрули, представљена је са цикадом на врху свога копља, а на једној старој слици види се како Одисије силази у подземни свет и умирује Кервера са цикадом у руци, онако као што га је некад очарао Орфеј својим свирањем.

Омир сравњује цикаду са старешинама који седе на градским бедемима и посматрају борбу:

Слични цикадама, које у шуми
Са зелене гране пуштају свој звучни глас,
Седеше главари Троје
На кулама градским.

Да наведемо још неколико песама старих грчких песника у славу цикаде. Ми их наводимо у прози.

Цикада на копљу Палас Атине.

Не певам ја само своју песму кад ме у хладовитим врховима дрва распламти живи жар на певање, весело песмом пратећи путнике, без награде, освежена росом умилном, него ме видиш и овде на копљу Атине, које се издиже над клобуком њеним — мене цврчка из луга. И тако, као што мене муче луде, тако ја штујем божанску девицу, која и сама извија умилне звуке из фруле своје.

Леонида Тарантски.

Ухваћена цикада.

Што скидате, о пастири, мене усамљена цврчка, пријатеља дивљине, суровом руком са росне гране? Мене Филомелу Нимфа, која у средини дана, кад сунце ожеже жарко, цврчи по брдима и хладовитом лугу. Осврните се и погледајте на јата и жагор чворака, дроздова, косова, ту прождрљиву секту разбојника весела усева; њих, пустошине, хватајте и ништите, а чему пакостите мени? Зеленом листу и свежој роси зар?

Непознати.

Мртав цврчак.

Не звучиш више својим лепршавим крилима, цикадо; не цврчиш више као пре по широким пољима, и нећеш ме више, уморна у хладу дрва, веселити песмом, која шушти са крила твојих.

Мназалкас.

Гроб цврчков

И ако ти се чини, о путниче, да је мален мој гроб, а да се мрамор једва издиже над прахом, опет за то ја славим дело Филене, која је веселу становницу џбуна, мене, цикаду, гајила. Две године ме неговаше умилно

[4]) Цврчак, Cicada, кога има у Србији довољно као врста Cicada plebeja и друге, а нарочито по шумама око брестовачке бање где се од њихова цврка разлеже шума докле год сунце жеже.

[5]) Anakreon. Übersetzt von H. A. Junghans, стр. 36.

девојче,[6]) јер је моје цвркутање ућуљкиваше у сан. И у смрти није ме заборавила, него ми је подигла овај мали гроб, сећајући се љубазно моје шумне песме.

Леонида Тарантски.[7])

Могли бисмо навести још више оваких песама у славу и хвалу цикаде, али држимо да је и ово доста да осведочи љубав старих грка према једноме инсекту, који у нама никако не подстиче оно осећање, које је старе Грке толико заносило.

Али стари Грци нису само песмом изражавали своје симпатије цикадама него и другим начином, а нарочито су се у томе одликовали Атињани. Они су, по сведоџбама Тукидида, Аристофана и других, носили златне цикаде у коси као украс. То су на сву прилику биле игле у којих је глава била златна цикада. Ове укоснице биле су племенска одличија и символ самосталоости. По томе су Атињани названи *Цикадоносци.*

СМРЗНУТО ПТИЧЕ

(ИЗ ПЕСАМА „МОЈОЈ КОЛИБИ“)

Са крова колибе моје смрзнуто птиче пало,
Ветар му развеј'о гнездо, следио цвркут мили;
Ширећи слабачка крила Богу је душу дало,
И душа одлете с песмом свевишњој оној сили.

Вијући прамење снежно леденим дахом својим
Страшно фијуче ветар, и чупа сламу с крова,
А ја са сузним оком погружен крај тице стојим,
И гледам врх плава неба неће ли прхнут с нова.

Како бих плак'о сада, о друже мој једини!...
Удаљен од светске вреве с тобом сам зборио само,
Слушао у раној зори твој цвркут у висини,
Причали боле своје да једно другог знамо.

У плавом зраку лебдиш а песма на душу пада
К'о бистра јутарња роса на цветак давно свели,
Вера се у мене буди, нестаје туге, јада,
И душа за тобом лети, та ми би к небу хтели.

А сада ко ми оста сред снежних поља ови'
Којим студени ветри ледена кола гоне
Вера се у мени губи, мрзну се млади снови,
На срцу лед се хвата, у тугу душа тоне.

О друже мој једини!... Да ли ће судба иста
Докончат' и моје дане: да л' ће се на уснам' мојим
Следити од људске студи божанска песма чиста?
— О, ћути, снежни ветре, од твог се зборa бојим....

1898. г. *Д. Ј. Димитријевић.*

АЛБЕРТ

ПРИПОВЕТКА

Лава Толстоја

(СВРШЕТАК)

VI.

Другог дана беше празник. Делесов, пробудивши се, седео је у гостинској соби поред кафе и читао неку књигу. Алберт у суседној соби још се не креташе.

Захар пажљиво отвори врата и погледа у трпезарију.

— Верујете ли, Димитрије Ивановићу, да спава на голом дивану! Тако ми Бога, ништа није хтео да подметне. Као мало дете. Вештак на вештак!

У дванајест сахати чу се иза врата кретање и кашаљ.

Захар поново уђе у трпезарију; господин слушаше ласкави Захаров и слаби молебни Албертов глас.

— Ну, шта је? упита господин Захара кад овај уђе.

— Досадно му је, Димитрије Ивановићу; мргоди се и неће да се умије. Вазда тражи да пије.

— Кад сам се већ заузео, треба и да издржим, рече Делесов за се.

Пошто не нареди да се вина дâ, опет седе за књигу, па и опет нехотице прислушкиваше шта бива у трпезарији. Из ње се не чујаше никакво кретање, само што је с часа на час допирало тешко кашљање и пљување. Прођоше тако два сахата. Дотле се Делесов обуче за полазак, па се реши да види шта је и са његовим укућанином. Алберт је непокретно седео крај прозора, спустивши главу на руке. Окрете се. Лице му је било жуто, намрштено и не само жалостивно, већ дубоко несрећно. Покуша да се у знак поздрава осмехне, али му на лице изби још тужнији израз. Изгледало је, као да је био спреман заплакати. Мучно се придиже и поклони.

— Кад бих добио чашицу макар најпростије ракије, рече са молебним изразом; тако се осећам слаб, верујте!

— Кафа ће вас више оснажити. Ја бих вам ну препоручио.

Албертово лице у један мах изгуби детињски израз; хладно и мрачно погледа у прозор и клонуо спусти се у столицу.

— Зар нећете доручковати?

— Не, захваљујем, немам апетита.

— Ако би хтели свирати, нећете ми сметати, рече Делесов стављајући виолину на сто.

И ако му је после овога Делесов много што шта говорио и предлагао да пође у шетњу, да довече оде у позориште, он је се само покорно клањао и упорно ћутао. Делесов отиде од куће, посети неколико познаника, ручао у гостима, и пре позоришне представе врати се кући да види шта је са музичарем. Алберт је седео у мрачном предсобљу и, наслонивши главу на руке, гледао у заложену пећ. Био је чисто одевен, умивен и очешљан; али му очи беху тамне, мртве, а у целој појави опажаше се клонулост и слабост, и то јаче него ли јутрос.

— Шта, зар сте већ јели, господин-Алберте? упита Делесов.

Алберт потврди главом и, погледавши уплашено Делесова, опусти очи.

Делесову би неугодно.

— Данас сам говорио о вама директору, поче такође опустивши поглед: примиће вас врло радо, ако примите савете.

— Захваљујем, ја не могу да свирам, проговори Алберт себи у браду и оде у своју собу затворивши врло тихо врата за собом.

После неколико минута тихо се покрете ручица на брави и он са виолином уђе из своје собе. Злобно и окачивши погледом Делесова, метну виолину на сто и поново се повуче у се.

Делесов сними плећима и осмехну се.

„Шта још да радим? У чему сам крив?“ помисли он.

— Ну, а музичар? било му је прво питање када се доцкан у вече врати кући.

— Рђаво! кратко и звучно одговори Захар. Само уздише, кашље и ништа не говори, а пет је пута тражио ракије. Једну сам му дао. Ама да неће тако пропасти, Димитрије Ивановићу? Наш помоћник....

[6]) У Грчкој а и у другим јужним земљама држе цикаде по собама, а нарочито по женским собама за снавање.

[7]) Све ове наведене песме узете су из: Anthologie lyrischer und epigrammatischer Dichtungen der alten Griechen. Herausgegeben von Edmund Boesel. Стр. 328—330.

— А је ли свирао на виолину?

— Није се ћеманета ни дотакао! Два пут сам му подносио, — узме га полако и одмах изнесе, одговори Захар осмехујући се. — А да му не дам да пије? —

— Не, почекаћемо још један дан, па ћемо видети шта ће бити. А шта сад ради?

— Затворио се у гостинској соби.

Делесов уђе у кабинет, изабра неколико француских књига и јеванђеље на немачком језику. — Однеси му ово сутра у собу, али добро пази да не оде како! рече он Захару.

Сутра дан јави Захар господину да свирач није спавао целе ноћи: само је ходао по собама, одлазио у бифе покушавајући да отвори орман и врата, али је све то, захваљујући Захареву старању, било закључано. Захар је даље причао, како је, учинивши се да ђоја спава, слушао како Алберт у мраку сам са собом нешто мрмља и маше рукама.

Алберт је свакога дана бивао све мрачнији и ћутљивији. Делесова се, изгледаше, бојао, а лице му је изражавало болеснички страх кад год им се погледи сусретаху. Није се дотицао ни књига ни виолине, а није ни одговарао кад би га што питали.

Трећега дана од музичарева бављења дође Делесов доцно у вече кући, заморен и растројен. Целога је дана ишао, радио за ствар, која му је изгледала веома проста и лака, па ипак, како то често бива, не пође ни корака даље и ако се беше баш својски старао. Осим тога, отишавши у клуб, губио је на висту. Као да беше изгубио присебност.

— Тă, Бог ће га знати! одговори Захару, када му овај изложи јадни положај Албертов. Сутра ћу дознати тачно: хоће ли или неће да буде код мене и да слуша моје савете. Не — овако и не треба. Изгледа да сам учинио све што се могло учнити.

„Па сад чини добра људима!“ мислио је сам у себи: „Ја се стешњавам, и држим у кући то прљаво створење, те изјутра не могу примити непозната човека, бринем се, трчим, а он ме гледа као каквог злотвора који га је само из задовољства у кавез затворио. А најглавније што сăм за себе неће ни корака да учини. Тако он, па тако и сви! (ово *сви* односило се у опште на људе, а нарочито на оне с којима је тада посла имао). Па шта је сад с њим? О чему мисли, шта ли жали? Жали ли разврат из којег сам га извукао? О понижености у којој је био? О ништавилу из којег сам га подигао? Види се да је већ толико клонуо да му је тешко и гледати поштен живот“.

„Не, то је био детињски поступак!“ заврши Делесов. „За што да ја друге исправљам, када имам хвала Богу и о самом себи доста да бринем.“

Хтеде га тог часа отпустити, али, размисливши мало, одложи до сутра.

Те ноћи пробуди Делесова пăд стола у предсобљу, жагор гласова и лупа корака. Упали свећу и зачуђен поче ослушкивати.

— Чекајте, ја ћу већ казати Димитрију Ивановићу, чу се Захар. Алберт мрмљаше нешто громко а без везе. Делесов поскочи и са свећом истрча у предсобље. Захар у ноћној одећи стојаше према вратима, Алберт са капом и у алмавиви гураше га од врата и промуклим гласом викаше на њ.

— Ви не можете да ме не пустите! Ја имам свој пасош, ја вам ништа нисам узео. Слободно ме прегледајте. Ја ћу сад право у кварт!

— Молим Вас, Димитрије Ивановићу! обрати се Захар господину свом, бранећи својим леђима и даље излазак из предсобља. — Устао је ноћу, нашао кључ у мом огртачу, па испио пуну флашу ликера. Зар је то лепо? А сад хоће да иде. Нисте ми заповедили, па га за то и не могу пустити.

Алберт, угледавши Делесова, стаде још јаче навaљивати на Захара.

— Мене не може нико задржати! Нико нема права! викао је он, све више и више подижући глас.

— Уклони се Захаре, рече Делесов: — Нећу да вас задржавам а и не могу, али бих вам саветовао да останете још до сутра, обрати се Алберту.

— Нико ме не може задржати! Ја ћу право у полицију, викао је Алберт све јаче и јаче обраћајући се само Захару а и не гледајући у Делесова: Стража! повика у један мах неприродним гласом.

— За што вичете. кад вас нико не држи? рече му Захар отварајући врата.

Алберт престаде викати. „Није вам пошло за руком! Хоћете да ме убијете?! Нема!...“ мрмљао је за себе навлачећи каљаче. Не поздравив се, а продужујући да мрмља неразумљиво, изађе кроз врата. Захар му осветли пут, па се врати.

— Хвала Богу, Димитрије Ивановићу! Треба сад сребро прегледати.

Делесов само заниха главом и ништа не одговори. Живо се сети прва два вечера која проведе са музичарем, а сети се и последњих жалосних дана које, због његове кривице, Алберт овде проведе и, што је главно, сети се оног пријатно измешаног осећаја дивљења. љубави и сапатње који у њему од првог погледа пробуди овај туђин, па се ражали. — Шта ће сад бити с њим? Без новаца, без топле одеће, сăм у ноћи.... Дође му да пошаље Захара по њега, али беше већ доцкан.

— Је ли хладно напољу? упита Делсоов.

— Јак је мраз, Димитрије Ивановићу, одговори Захар: — заборавио сам да вам јавим, да ће нам до пролећа требати још дрва.

— А за што си онда говорио да ће их доста бити?

VII

На пољу је доиста било хладно, али Алберт није хладноћу осећао — тако је био загрејан од вина и сваће.

Изишавши на улицу он се окрете и радосно протрља руке. На улици је било пусто, али дуги ред светиљака још је сијао црвеним пламеновима, небо је било чисто и звездано. Шта? рече окренувши се према осветљеном прозору на стану Делесова, па, завукавши руке под огртач у џепове и подавши се у напред, пође Алберт тешким и несигурним корацима по улици. Осећао је у ногама и желуцу страшну тежину, у глави му је брујало, некаква невидљива сила као да га је бацала с једне стране на другу, али он је ишао напред право ка стану Ане Ивановне. По глави му се врзоше чудне, невезане мисли. Час се сећао свађе са Захаром, час опет мора и првог свог доласка са паробродом у Русију, час среће ноћи коју проведе са другом у дућану поред кога баш сад пролази; у један мах опет почиње да пева у мислима некакав познати мотив, те се сети предмета своје страсти и страшне ноћи у позоришту. Али не гледајући на несвезаност, почеше му се све те успомене тако снажно представљати у његовој уобразиљи, да је већ, покривши очи, почео заборављати шта је баш стварно: да ли ово што сад ради или оно о чему мисли? Није знао а није ни осећао како му се ноге покрећу, како се заноси и удара о зид, како гледа око себе ни како прелази из улице у улицу. Он је разумевао и осећао само оно што му се у представи смењивало и мешало.

Пролазећи по Малој Морској Алберт се спотаче и паде. Тргнувши се у тренутку угледа пред собом некакво огромно, величанствено здање, те пође даље. На небу не беше ни звезда, ни зоре, ни месеца, а доле не беше ни

фењера, па ипак се сви предмети јасно оцртаваху. У прозорима на здању, које се подизаше на крају улице, сијаху светиљке, али им светлост трепташе као привид какав. То се здање све ближе и ближе, све јасније и јасније представљало Алберту. Али светлост ишчезе чим Алберт уђе у широке вратнице. Унутра је било тамно. Кораци звучно одјекиваху под сводовима, а некакве сенке, као плáшећи, бежаху од његова приступања. За што ћу овде? помисли Алберт: али каква га то неодређена сила вуче у просторије огромне дворнице... У њојзи је било некакво узвишење, а око њега стојали су ћутећи некакви мали људи. „Ко ће то да говори?“ упита Алберт. Нико не одговори, само му један од њих показа на узвишење. На њему је већ био некакав високи, мршави човек, са чекињавим косама и у шарену огртачу. Алберт одмах познаде својега пријатеља Петрова. „Чудновато! И он овде!“ помисли Алберт. „Не, браћо!“ говорио је Петров показујући на некога од њих: „Ви нисте разумели човека који живи међу вама. Ви га нисте разумели! Није он уметник који за бакшиш свира, не врши он то механички, није он луд, није он изгубљен човек. Он је геније, велики музички геније, који крај вас пропада неопажен и неоцењен.“ Алберт је одмах разумео о ком говори његов друг; али не желећи да га смета, скромно обори главу.

— „Он је, као сламчица, изгорео од оног свећеног огња којему сви служимо“, настави говорник: — „а он је испунио све оно чиме га је Бог надарио; за то га и треба назвати великим човеком. Могли сте га презирати, мучити, понижавати“ настављао је глас све јаче и јаче: „али он је био, јесте и биће неизмерно више од свију вас. Он је срећан, он је добар. Он све подједнако љуби или презире; а служи само оном чиме је од горе надахнут. Он љуби једно — лепоту, једино несумњиво благо у свету. Да, ето такав је он! Нице падајте сви пред њим! На колена!“ повика громко.

Али други неко тихо проговори из супротног угла у дворници. — „Ја нећу да падам пред њим на колена“, говораше глас у којем Алберт одмах познаде Делесова. „Чиме је он велик? И за што да се клањамо пред њим? Зар је живео часно и долично? Зар је био друштву од користи? Зар ми не знамо како је он позајмљивао новаца да их више не врати, како је своме другару узео виолину па је заложио? (Боже мој! Од куд он све то зна! помисли Алберт опустивши још ниже своју главу). Зар ми не знамо како је он подличио најништавнијим људима, подличио због новаца!“ настављао је Делесов. — „Зар не знамо како су га истерали из позоришта? Како га је Ана Ивановна хтела послати у полицију!“ (Боже мој! све је то цела истина; али чувај ме, Боже, проговори Алберт: јер ти једини знаш зашто сам ја тако радио.)

— „Престаните, стидите се, проговори опет глас Петрова: од куда вам право да га окривљујете? Зар ви нисте живели његовим животом? Нисте осећали његово одушевљење? (Истина је, истина! шаптао је Алберт). Уметност је највиша манифестација човечје моћи. Она се поклања ретким изабраницима, и издиже их на такву висину на којој се у глави врти и на којој је тешко остати здрав. У уметности, као год и у свакој борби, има јунака који се са свим предају својој служби и гину не достигнувши циља.“

Петров ућута, а Алберт подиже главу и громко повика: — „Истина је, истина!“ али глас му умуче без звука...

„То се не тиче вас, оштро се обрати к њему уметник Петров. — Да, понижавајте, презирите га, настави он: а од свих вас он је бољи и најсрећнији!“

Алберт, слушајући са блаженством у души те речи, не могаше се уздржати, већ приђе пријатељу и хтеде га пољубити.

— „Иди, ја те не познајем, одговори Петров: иди својим путем, јер нећеш стићи....“

— Гле ти њега! нећеш стићи... раздера се трговчић на раскршћу.

Алберт застаде, прибра све силе и, старајући се да не батрга, закрете иза угла.

До Ане Ивановне било је још неколико корака. Из предсобља њезина стана падала је светлост на снег, а поред вратница стајале су једне саонице и кола.

Хватајући промрзлим рукама за ограду устрча уза степенице и зазвони.

Спаваћиво лице у служавке промоли се кроз ошкринута врата и срдито погледа у Алберта: „Не може! повика му: — нису ми казали да пустим“, па затвори врата. На степенице су допирали музични звуци и женски гласови. Алберт седе на под, па прислонивши главу на зид, затвори очи. У том тренутку гомиле несређених али већ познатих визија почеше га са новом силом облетати, па га узеше у своје вâле и понесоше некамо у слободну и прекрасну област маштања. Да, он је бољи и најсрећнији! нехотице се понављаше у његовој уобразиљи. Кроз врата допираху звуци полке. Ти звуци такође говораху, да је он бољи и најсрећнији! Са оближње цркве чуше се звона, па и она као да говораху: да, он је бољи и најсрећнији... Идем опет у дворницу! помисли Алберт. Треба Петров још о много којечему да ми каже. — У сали већ никога није било, а у место Петрова на узвишењу је стајао — главом Алберт и свирао на виолину исто оно што је пре тога говорио глас. Али виолина беше чудно опремљена: сва као да је била од стаклета. Требало је уз то да се обухвата обема рукама и да се полако притискује на груди да би могла производити звуке. А звуци ти беху нежни и заношљиви какве Алберт још никада не слушаше. У колико је виолину јаче стискао на груди, у толико је више осећао тугу и сласт. У колико се звуци громче разлегаху, у толико се брже разбегаваху сенке а јаче осветљаваху дворнични зидова провидним сјајем.

Али је било потребно веома пажљиво свирати на виолину да се не би разбила. Алберт је свирао на стаклени инструменат веома пажљиво и лепо. Свирао је такве ствари које је осећао а које никада више неће чути. Већ је почео да се замара, када га трже други удаљени потмули звук. То је био јек звона, јек који као да је говорио тамо негде у даљини: да, он вам изгледа бедан, ви га презирете, а он је бољи и најсрећнији! Нико више никад неће свирати на тај инструменат!“

Ове познате речи учинише се Алберту тако умне, тако нове и оправдане, да престаде свирати и, гледајући да се не покреће, подиже руке и очи према небу. Осећао је да је изванредан и срећан. Не гледајући на то што у сали никога не беше, Алберт надме груди и холо подигнув главу стајао је на узвишењу да га могу видети сви. У један мах нечија рука дотаче се његових плећа; он се окрете и у полусветлости угледа женску прилику. Она га је тужно посматрала и одречно кретала главом. Он одмах разумеде да је оно што је радио било рђаво и поче се стидети. „Куда?“ упита је. Она га још једном и дуго погледа, па тужно обори главу. То беше она, баш она коју је љубио, и одећа јој беше иста, на белом пуном врату била је нйска драгоцена камења а дивне јој руке беху обнажене до више лаката. Она га ухвати за руке и поведе из дворнице. „Излаз је с ове стране!“ рече Алберт; али она не одговори, већ смешећи се изведе га из ње. Са прага угледа Алберт месец и воду. Али вода не беше доле као обично, а ни месец не беше горе, не беше бели круг на једноме месту као увек што је. И месец и вода беху заједно и свуда, и горе и доле и са стране и око обоје њих. Алберт се заједно с њом баци у месец и воду и увиде да му је сада могућно загрлити ону коју је љубио више свега на свету: па је и загрли и осети неисказану срећу. „Да није ово сан?“ упита себе: али не! то је

била стварност и успомене. Осећао је да је та недостижна срећа, којом се сад наслађује, прошла већ и да се никада више неће повратити. „Шта оплакујем ја?“ упита је. А она је ћутећи тужно гледала у њега. Алберт разумеде шта је тиме хтела рећи. „Али сто ја сам жив!“ проговори он. Она, не одговарајући му, непокретно је гледала у напред. „То је ужасно! Како да јој растумачим да сам жив?“ с ужасом помисли он. „Боже мој! та ја сам жив, разумете ли!“ шаптао је он.

— „Он је бољи и најсрећнији!“ чуо се глас. Али је нешто све јаче и јаче гушило Алберта. Беше ли то месец и вода, беху ли то њезини загрљаји или сузе, — није знао, али је осећао да неће моћи исказати све што треба и да ће се у брзо све свршити.

Два госта који излазише од Ане Ивановне нагазише на прагу опруженог Алберта. Један од њих врати се и позва домаћицу.

— Тă то је безбожно, рече он — због вас се, ето, човек смрзнуо.

— Ах, већ тај Алберт.... гледај, где се спратио! одговори домаћица: — Анушка! метните га ма где у соби, окрете се она служавци.

— Али ја сам жив, што ме сахрањујете! мрмљао је Алберт када су га онесвешћеног уносили у собу.

С.

ЈЕСЕЊА ЕЛЕГИЈА

Јесен хладна: лишће жуто, небо плачно;
Гледам пустош — идеале разорене.
Празне груди, сузан поглед, чело мрачно,
Склапају се трепавице уморене.
— Има л' наде?... Небо ћути, па се мути;
Гране дршћу, доле паде листак жути;
Срце зебе и одговор кобан слути.

У сузама се мутно небо купа,
На Исток сунце уплакано ступа —
У моме срцу јад и мрак;
И ништа више душу ми не теши,
Кроз дим и маглу још се само смеши
Последње наде бледи зрак.

И после студи, што се ево спрема,
Да покровом снежним скрије поља нема,
Поновa ће доћи славуј, песма, цвеће
И ружа и љубав раскошно ће цвати;
Ал' зар никад више, о чарно пролеће,
Твој умилни поглед обасјати неће
Душу ми што страда и срце што пати?

22. септ. у Београду.

Влад. Р. Пешковић.

РАЗВИТАК ОДИСЕЈЕ

(свршетак)

Сва два дела наше Одисеје спојио је у једну целину „приређивач“. То се види отуда што је он посредовао у последња два случаја противуречности. Његову је интервенцију лако доказати.

Песма XVIII завршује се тиме што су сви просиоци отишли да спавају, а XIX почиње овако: „А Одисеј остаде у кући, мислећи с Атином о убиству просилаца, и рече Телемаху: „Телемаше! Треба да склониш унутра све убојно оружје“ и сад се понављају речи што смо их нашли у п. XVI, али осим онога: „А за нас остави два мача итд.“ Несумњиво је да су ови стихови (5—13) узети из XVI п., не обрнуто, јер тамо је код њих све у реду, док овде имају неке незгоде: нпр. говор Одисејев овде долази сасвим изненада и није ничим мотивисан, а оно „унутра“ у почетку („треба да склониш унутра све убојно оружје“) овде није одређено. То је врло важно. Јер сад настаје питање: кад је песник тога места имао пред собом стихове из XVI п., зашто се и ту не каже Телемаху, да остави два мача итд.? Апсолутно је немогуће, да је он тај савет превидео. Морамо дакле доћи до закључка, да је он те стихове *намерно* изоставио. Али зашто? Пре тога морамо констатовати, да по XXII п. оружје Одисејево није нарочито однесено у горњу собу, него да оно тамо увек лежи. У ст. 109 читамо: „где је он (т. ј. Одисеј) своје дивно оружје *држао*.“ Потврде имамо у томе, што Пенелопи, кад улази у ту собу да узме лук, није ништа чудно, да у њој лежи толико оружје (п. XXI). Дакле наша три места потичу од три руке: XVI од једне, XIX од друге, XXII од треће. Онда на постављено питање (зашто је у XIX песми изостављена половина савета?) имамо само један одговор: песник тога места хтео је својим стиховима да изгласи противуречне верзије у XVI и XXII п., он је посредовао између два извора Одисејина. Изван сумње је, да смо опет наишли на „приређивача.“

Исти је случај и с трећом контрадикцијом. Видели смо како по XVI 317—8 Одисеј има сам да сазна рђаве служавке, а по XXII 417—8 он њих не зна него му их казује Еуриклеја. Ова је несугласица избегнута у неколико тиме што су обе верзије састављене на једном месту. У XIX п. каже Еуриклеја Одисеју: „...ја ћу ти казати, које те жене у твојој кући бешчасте (стих 497—98, стр. 366), а Одисеј јој одговори: „Нено! Шта да ми их ти казујеш? Није потребно! Ја ћу их сам видети и познати а ти само ћути и уздај се у богове“ (ст. 500—502; иста стр.). Сад посредовање Еуриклејино у п. XXII не мора изненађивати: Одисеј га је одбио, али се с временом предомислио. Да су ови стихови у п. XIX испевани с намером да се противуречности у п. XVI и XXII изгладе, доказ је и то, што су прва два скрпљена из стихова у којима су противуречности: XIX 497 = XXII 417, а XIX 498 = XVI 317 + XXII 418. То уједно казује и аутора њихова — ма да је њега издала већ и неумешност с којом је покушао да изгласи противуречности наше. Последњу сумњу да су они од „приређивача“ разбио би факат, да и иначе у разговору између Еуриклеје и Одисеја на поменутом месту у XIX има пуно вулгарних стихова (487. 491. 492. 495) и позајмице (483.84 = XXIII 101, 485 = XXIII 260, 488 = 496 = XXI 213).

Али „приређивач“ није само посредовао између ових спевова. Он је учинио, као што смо већ напред рекли, у њима и неке измене. Особито је крупна једна.

Садржина п. XIX отприлике је ово: Пенелопа позове просјака што јој се у кући бави, да га пита о мужу, јер као странац он можда зна штогод о Одисеју. Пошто јој је казао, ко је и откуда долази, он јој прича, како је једном пре двадесет година био срећан да угости у својој отаџбини Одисеја. На то се Пенелопа расплаче; он јој вели да не тугује, јер муж јој се враћа и већ се налази близу, у Теспротији. „Доћи ће ти“ вели „још ове године, кад месец прође а други дође“. Пенелопа му обећава богату награду, ако се то буде обистинило, али она не верује да ће Одисеја више икад видети. Но пошто је странац њега негда угостио и због ових радосних гласова, она заповеда служавкама, да му спреме лепу постељу, а

сутра у јутру да га окупају. Просјак одбија постељу, а што се купања тиче пристаће да му се ноге оперу, али само ако има каква старица. Пенелопа нареди то Еуриклеји. Перући му ноге старица наиђе на неки ожиљак, по коме га позна. Погледа на Пенелопу да јој каже, али овој је Атина била занела памет на другу страну. Брзо је шчепа Одисеј за гушу и спречи јој намеру. Пошто су у том били превртнули леген, Еуриклеја изиђе по другу воду, а Пенелопа после толике паузе продужи разговор. Пита га, да ли би јој хтео протумачити један сан и исприча му га. Просјак јој каже, да он не може друго значити, него да ће се то Одисеј вратити па поубијати просиоце, како јој га је у сну већ некакав орао био протумачио. На то ће она ово од речи до речи: „Странче! Снови су ташта бесмислица. Двоја су врата непостојаних снова; једна су рожна, а друга од слонове кости. Они што пролазе кроз врата од слонове кости јесу варљиви и не остварују се; а они што пролазе кроз врата рожна, предсказују истину .... Ја мислим, да мој чудновати сан није кроз та врата прошао, јер би то било за ме и за моје дете велика радост. Него ћу ти још нешто казати, а то добро упамти. Ево већ несрећне зоре, која ће ме раставити од куће Одисејеве; јер ћу сад предложити просиоцима, да се надмећу игром са дванаест секира, кроз које је Одисеј из далека стрелом погађао .... То ћу им задати и поћи ћу за онога, који својом руком најлакше натегне лук ....“

Јел' те, да овде није све чисто? Ова одлука о стрељању долази сасвим изненада. Зашто пита Пенелопа странца о сну? Не би ли јој умео рећи кроз која је врата прошао? А откуда ће он то знати? Апатично седење њено за време прања ногу у најмању руку чудно је.

Погледајмо на формалну страну; ни она није боља. Овај је комад пун позајмљених стихова (нпр. 483—4 = XXIII 101 гл. и XVI 200; 485 = XXIII 260; 488 = 496 = XXI 213; 577 — 81 = XXI 75 — 79; 587 = XXI 127; 602 — 4 = XXI 350 — 8 итд.).

Ово су непобитни докази, да од места, где је Еуриклеја нашла ожиљак и по њему познала Одисеја, до краја XIX п. имамо „прерађивачев“ додатак (ст. 476—604). — Али онда је ту првобитно стајало нешто друго, јер спев није могао стати код открића Еуриклејиног. Питање је, шта је „прерађивач“ заменио својим продуктом?

Чули смо мало час, да у првом делу XIX песме Одисеј каже Пенелопи: „Доћи ће ти Одисеј још ове године, кад месец прође а други дође.“ Шта значи то? Из једног стиха (XXI 258) сазнајемо, да је сутрадан Аполонов празник. Према старом обичају та је свечаност држана о мени месечевој, тј. у почетку месеца. Онда можемо узети да Одисеј каже управо: „Доћи ће ти муж још данас.“ Мало после опет — такође смо видели — он пристаје да му се оперу ноге, али ако има каква старица. Ове речи имају смисла само кад циљају на извесно лице, тј. на Еуриклеју. Спојимо ли ово двоје, мораћемо доћи до важног закључка: Према првој половини XIX п. Одисеј има намеру да се каже Пенелопи. Он покушава то најпре тиме, што јој вели на пророчки начин, да ће данас доћи: „Одисеј ће доћи кад месец прође а други дође.“ Да је она разумела његове речи, морала би приметити. „Шта говориш, странче? Та то је данас!“ Али она га не разуме. Онда он прибегава другом средству: Изабере нарочито старицу, која га је одгајила и којој ожиљак зацело неће измаћи из вида, да му опере ноге. Она нађе несумњиви знак. Одисеју се испунило пророчанство и намера.

То потврђује једна контрадикција.

По XXIII песми Пенелопа упознаје Одисеја *после* убијства просилаца. Међутим у XXIV један од убијених просилаца каже у Д. Свету Агамемнону, причајући му како су пропали у Одисејеву двору, и ово: „(Одисеј) лукаво заповеди својој љуби, да нам донесе његов лук и сјајне секире да се надмећемо, — то беше почетак нашој погибији итд.“ Била је дакле једна верзија, по којој је Пенелопа познала Одисеја *пре* погибије просилаца. Та се контрадикција не да изгладити и она је врло карактеристична за питање о том, је ли наша Одисеја дело једног песника или више њих. Али она је још важнија, кад је реч: из којих је делова Одисеја постала. Где је та друга верзија о времену Пенелопина упознања могла бити? У другом делу видимо да није. Могла је бити само на месту, где је „Старија Одисеја“ прекинута.

Ово разматрање доводи нас до врло важног закључка. Иза песме XIX, ако је имала ову садржину, није могло првобитно стајати оно што данас долази у нашој Одисеји: јер ту Пенелопа упознаје Одисеја тек по убијству просилаца. Није ни мало невероватно да је некада прича гласила даље овако: Пошто се Одисеј казао Пенелопи, стану се срећни супружници договарати, како ће казнити просиоце. Одисеј предложи стрељање из лука (сетимо се п. XXIV ст. 167). Сутрадан је био празник бога стрељача Аполона и то олакша да се план изведе. Одисеј добије у руке лук и тоболац са стрелама и напослетку с помоћу божјом побије све непријатеље. — То је био крај неке друге Одисеје.

Остаје нам питање, зашто је „прерађивач“ овај крај пребрисао и заменио га садашњим стиховима. Очевидно због тога, што је убијство просилаца хтео да исприча по другој верзији, која се налазила у извору из ког имамо XXI—XXIV. Зашто је пак он ту верзију претпоставио изостављеној, није наше да питамо.

*

Радо бисмо продужили да разгледамо и остале интересантности ове врсте којима обилује питање о развитку Одисеје. Али се бојимо да нисмо и овако већ злоупотребили читаочево стрпљење, па ћемо завршити. Ипак нека нам је слободно то учинити с једном оштроумном хипотезом Виламовица — Мелендорфа.

Данашња Одисеја у песми XXII (с крајем) и XXIII прича овако: Пошто је побио просиоце, Одисеј позове стару служавку Еуриклеју, да му донесе сумпора и ватре да окади дворану. Старица му на то примећује, да би најпре требало да се пресвуче, јер му не приличи издрто рухо у коме је. Али јој он одговара: „Нека ми се сад прво ватра донесе.“ Еуриклеја га послуша, па онда отрчи те јави служавкама шта се десило и оне све дођу Одисеју и стану га грлити и љубити у руке, главу и рамена. За то време однесе старица глас и Пенелопи. Она не може да верује али на послетку сиђе у дворану. Смотривши Одисеја она застане. „По лицу“ стоји од речи до речи у Одисеји, „готово познаде га, а по издрпаном руху учини јој се готово непознат.“ Телемах се јамачно надао, да ће она одмах полетети Одисеју у загрљај или тако што, а кад опази да се она и не миче, стане је корети, да је „челична срца“. Пенелопа му одговара, да ће се они већ познати, ако је то одиста Одисеј, јер они имају неке тајне знаке. На то ће рећи Одисеј Телемаху: „Пусти матер своју да ме и даље куша у овој дворани, док ме добро не упозна; јер сад не верује да сам главом и презире ме, што сам овако прљав и издрпан. Него, дај да сад размислимо вели, шта ћемо с тим што смо поубијали просиоце. Телемах мисли да ће најбоље бити ако он размисли сам, јер је најпаметнији. Онда Одисеј предложи, да се сви у кући обуку у свечано одело, па да играју и певају, како би пролазници мислили, да је то Пенелопа пристала на преудају. Одмах га послушају и весеље отпочне.

„Међутим — читамо у Одисеји — и Еуринома окупа у његовој кући племенитог Одисеја, намаза га мирисавим уљем, обуче га у лепо рухо и огрну огртачем. Сад га Атина учини пунијим и стаситијим, а главу му окити густом косом, коврчастом као зумбул цвеће. Као што вештак, кога су Атина и Хефест разним вештинама учили,

позлаћује сребро и красне ствари израђује, тако и Атина изли божанствену благодет на главу и плећа Одисејева. Тако изишавши из купатила, сличан богу, седе опет на место с кога је устао био, па се окрете својој љуби и рече јој: „Болан жено! Теби олимпски становници дадоше међу свима нежним женама најтврђе срце; јер нема жене, која би могла отрпети, да не приђе мужу своме, који јој се после грдних невоља дома вратио, после двадесет година“ и т. д.

Прегледамо ли пажљиво овај део Одисеје, наћи ћемо и у њему више незгода. Припреме за купање Одисејево управо нема. Одисеј вели Телемаху: „Пенелопа ме сад не познаје што сам прљав.“ Очекујемо да настави: „Зато хоћу да се окупам.“ А он каже нешто сасвим друго: „Де да размислимо шта ћемо због просилаца.“ Док се он купа, Пенелопа седи непрестано на истом месту и нико се о њој ни најмање не брине, а кад се окупао и вратио у дворану, он одмах почиње да је кори, нити ми видимо повода за то. Па онда колико смисла има оно: „Еуринома га окупа *у његовој кући*“, кад се то и иначе разуме? Али је најгоре што купање нема никакве последице: о којој промени што би њиме била учињена не говори нико.

Од куда све то? Пре но што се одговори на ово питање, потребно је тај комад упоредити с оним што му претходи у истој песми. Првих стотину (110) стихова XXIII песме чине изврсно постско место у коме је све лепо срочено и све на свом месту. Наша сцена купања дакле у том погледу сасвим је различна од њих. То би дакле већ био већ један разлог за сумњу да је један песник испевао оба места. На срећу једна околност одлучује такав закључак. У стиховима којима Одисеј кори Пенелопу понављају се три од речи до речи у првом комаду и Телемах их употребљава корећи матер. Али док је укор Одисејев као што смо видели неуместан, дотле је Телемахов испад сасвим оправдан, јер Пенелопа не прилази мужу за дуже време; дакле по напред постављеном принципу — кад се исти стихови на више места налазе они су оригинални онде где су беспрекорни, а где им што недостаје копирани су — смемо тврдити, да је њих на друго место — а према том и целу сцену купања — ставила нека друга рука. Сад смо у стању рећи чак и чија је то рука била. Стихове „Окупа племенитог Одисеја у његовој кући“ налазимо и у песми XXIV (ст. 365—6); али речи „у његовој кући“ тамо су у реду, јер се хоће да назначи контраст према врту, код нас су пак бесмислене. Значи песник наше сцене млађи је од песника XXIV песме, а то може бити само „приређивач“, јер је после „приређивачевих“ додатака најмлађи део у Одисеји њен данашњи крај.

Сад можемо прећи на хипотезу Виламовица — Мелендорфа. Она има да покаже узрок, из кога је сцена купања дошла на ово место у XXIII песми, а своди се отприлике на ово: У песми XXII на крају — по тој хипотези — стајало је првобитно, како се Одисеј по убијству просилаца пере од крви и пресвлачи. (Он данас на том месту не одбија Еуриклејин савет да промени одело — дакле значи песник зна да му спољашност није прилична; међутим ипак пред тако крвава и исцепана излазе служавке његове и грле га и љубе. Исто тако, где Еуриклеја даје савет, говор је њен очевидно прекинут: значи нешто је ту изостављено.) При том прању била би га упознала по ожиљку Еуриклеја па одмах отрчала Пенелопи итд.. Али, као што знамо, на исти начин она је упознала Одисеја и у „Старијој Одисеји“, само што је купање и све остало тамо било пре убијства просилаца. „Приређивач“ дакле, који је предузео био да споји најстарији и најмлађи од позната нам три спева, имао је у оба исту ствар. Једно је купање дакле било сувишно. Он је претпоставио прво, али му је било жао и другога, те га је само преместио из XXII песме на данашње место, уместо да га сасвим избаци. Ето зашто је оно бесмислено и излишно. *Ж. Вулић.*

ЈОСИФ ПОДГРАДСКИ

Вредни и тихи словачки народ дао је до сад Српству више знаменитих просветних и књижевних радника. Словачке је горе лист и свему Словенству знани, многозаслужни филолог и историк *Павле Шафарик* и његов синовац *Јанко*. И стриц и синовац радили су непосредно у средиштима српске просвете и књижевности: први у Новом Саду, а други у Београду. Тим ученим Словацима неоспорно дугује велику захвалност српска школа и српска књига.

Али и Нови Сад (нарочито) и Београд знаду још за једног скромног књижевног и школског радника, којега је такође идеја свесловенског братства занела и довела у оба поменута средишта српска, да се, као образован и учен Словенин, свесрдно приносећи свој део на олтар српске просвете и књижевности, одужи у своје време особито заносној идеји Свесловенства. Тај скромни просветни и књижевни радник међу Србима, тај образовани и учени Словак, којега се од неколико десетина година са највећим пијететом, и с ове и с оне стране Дунава и Саве, сећа средњешколска српска омладина, јесте *Јосиф Подградски*.

Многобројним ученицима Подградскога и сваком мисаоном Србину мило ће бити да види не само слику овог одушевљеног просветног и књижевног радника међу Србима, него и да пропрате како се развио и кретао овај лист словачке горе док се не заустави на пољу српске просвете и књижевности, српског јавног живота; како је на њему и кроза њ светлуцала она свесловенска идеја, која се зачела међу западним Словенима, на име Чесима, и која је дала рођаја Словенској Науци и Књижевности радовима Добровскога, Копитара, Шафарика, Колара, Штура, Миклошића итд. Крећући се у међама, које су нам на овом месту допуштене, описаћемо живот овог симпатичног старца, према белешкама, које нам је драговољно ставио на расположење, пуштајући по негде њега самог да о себи говори.

Јосиф Подградски рођен је 19. априла 1823. г. у Скалици, у Горњој Угарској, где му је отац имао фабрику чохе. Свршивши основну школу у месту рођења, отиде у Коморан, где изучи нижу гимназију, *) У Пожуну је свршио вишу гимназију, а за тим лицеј, у истом месту. После свршене гимназије и течаја природног, римског и црквеног права, свршио је богословију. Четири године слушао је редовно академска предавања тада на гласу професора и словенског научника Људевита Штура. **) У то доба као ђак био је у Пожуну и Ђорђе

*) Ту гимназију издржавала је тамошња евангеличка црква, а у њу су долазили млади Словаци из Горњих Крајева, да уче мађарски од своје ту помађарене браће, чија су опет деца ишла, у замену, у Горње Крајеве, да тамо уче свој прадедовски изгубљени словачки језик.

**) Мислимо да ће бити читалаца Нове Искре које ће занимати да чују шта сам Подградски казује о својим наставницима и школовању у Пожуну, који изгледа да је за Словене, у оно време, био средишна тачка: »У Пожуну у оно доба било је више славних професора, и с тога се тамо накупило много разних народности младих Словена: Словака, Чеха, Срба, Хрвата и Пољака. Изврстан професор беше Мартини, по народности Словак. Предавао је природне науке и математику. Из физике и хемије све што год се учило, то се и у експериментима видело. Није кључао ђаке мртвим теоријама; свакој теорији дао је живота очигледном наставом, експериментима. Чувен је био и професор Шрер, по народности Немац, а искрен пријатељ Словенима, добар историк и педагог. Од њега смо највише научили, ма да је због вечите слабости врло ретко држао предавања. Методу је имао изванредно добру. Кад је предавао естетику, претресајући дела Шилерова, сви смо се растрчали и тражили по антикварницама Шилера. Кад је после прешао на оцену поезије Гетеове, видели смо и осећали идеал песника и прозаика, и мислили да нема већег генија на свету. Са одушевљењем читали смо сви његова дела. Али како нас је на крају предавања изненадио кад је свршио оцену дела Гетеових с овом кратком изреком: Fere Schakespeario comparandus. Одмах смо се разлетели по антикварницама и тражили Шекспирова дела. — Уџбеници нису били тако опширни као данас, где треба ученици да се

Поповић, потоњи највећи научник филолог српски Ђуро Даничић. Највише је привлачило Словене са свих страна *словенска катедра*, коју је заузимао чувени професор славистике *Људевит Штур*. Он је предавао у својој школи, која се звала „Словенски устав“ *) без икакве плате и хонорара, а издржавао га је Кнез Михаило Обреновић.

Међу највреднијим ђацима ове особите, по систему, методу и духу, школе Штурове био је и Јосиф Подградски, који, пошто је свршио Лицеј у Пожуну, положи строг професорски испит на пештанском универзитету: из филозофије Хемове, римске књижевности, из немачког језика и мађарске књижевности.

Пред мађарску буну од год. 1848., позвао је Подградекога Јан Колар за свога помоћника. А год. 1849. Мађари обесе му два школска друга, Голуба и Шулека. То се јако такне његове родољубиве и просвећене словенске душе, те под утицајем болног осећаја, изазваног овим жалосним догађајем напише трагедију у пет чинова „Голуб и Шулек“.

Кад је Колар морао бежати од Мађара из Пеште у Беч, Подградски је заузео његово место, а доцније је издавао лист за омладину „Zornička“, у којем су понајвише излазили позоришни комади за представљање по селима и варошима. У исто време штампао је новелу „Lipovsky i Hrajnoka“ (словачки хајдук за време Марије Терезије). Већи позоришни комад штампан му је у „Zornič k“-и под натписом „Brancecky grof“ (догађај из времена турскога господарства у Угарској).

Бављење његово у Пешти било је скопчано са скоро непрекидном борбом са Мађарима, а најтежа је била: одбити захтев мађарски, да се у словачкој цркви служи сваке друге недеље и на мађарском језику. Отпор који је давао Подградски овом мађарском насртају изазвао је, да је фанатизована мађарска гомила грозила нападом на овог родољубивог поборника народних права, и да га је тога ради државна власт, по наредби из Беча, узела у заштиту.

Године 1859. заједно са Хурбаном и осталим словачким родољубима радио је на томе, да три милиона Словака, који у компактној маси живе у горњим жупанијама, сачињавају један засебан округ. Да би то постигли ови словачки родољуби, позивали су се на црквени патенат цара Франца Јосифа, а Подградски је тада написао *броширу*, која је ту мисао заступала. И ако је било тренутака, када је изгледало, да ће праведна ствар словенска победити, опет „дуализам“ је у недоглед потиснуо наде словачке. Превласт прешла је у Угарској на Мађаре, а у Аустрији на Немце. Последица оваког исхода дугогодишње борбе Словена за своја права била је, да Подградски није могао даље остати у Пешти.

На позив бачког владике пок. Платона Атанацковића дође Подградски у Нови Сад и ту постане гимназијски професор. У Новом Саду наставио је издавање својега листа „Zornič k“-е, а ту је написао и издао кратку граматику мађарског језика и „Vyhodeny student“ (истерани ђак).

У забавно-поучном часопису „Slovenskė Pohľady“ изишла је његова „Paklena comedija,“ комедија у три чина.

У то време, у шездесететим па до половине седамдесетих година, био је у јеку политички и просветно-књижевни покрет међу аустријским Србима, на челу којега је стајао Светозар Милетић са организованом групом својих пријатеља и политичких једномишљеника, на првом месту у Новом Саду, а за тим и у целом онамошњем Српству. Крајњи циљ томе покрету била је што већа политичка самосталност и црквено-школска автономија аустро-угарских Срба. На супрот томе покрету и тежњи тамошњих првака српских радила је угарска влада преко својих органа, нарочито изашиљући своје комесаре у Нови Сад. Тамошњи српски прваци, преко својега повереника (г. др. Ј. Туромана) нашли су за добро, да у то критично доба Подградски, као Словак, напише што чиме ће, што очитије, представити положај тадашњег вођа српске народне странке према противницима његовим. Подградски се одазове том позиву и напише књижицу: „Милетић и Терзит.“ Тај књижевни састав буде штампан у пет тисућа примерака. А како се тај број примерака у брзо, за три дана, растури, буде штампано још четири тисуће. То је била управо фина сатира, управљена против оних, који се ругају великим људима, што за народ раде. Мисао је узета из Омира.*)

Док је Милетић био у затвору, Подградски је написао још две брошире, којима је и сам заборавио натписе. У исто доба (1876?) штампао је своју педагошко-философску расправу „О васпитању.“

Подградски је већ 1863. прешао у православље, у манастиру Ковиљу. А како се за то знало у Прагу, позову га одатле 1867. да састави православни катихизис на чешком језику, да би се чешки народ мало по мало спремио за православље. Подградски каже то г. Ђ. Поповићу (тада књижевнику у Новом Саду), који му преко пок. Јов. Гавриловића изради у блажено упокојеног Кнеза Мученика Михаила новчану помоћ, да штампа о Његову (Кнежеву) трошку колико треба православних Катихизиса за Чехе. И доиста је штампано и послано у Праг 8000, у Беч и друга места 4000 примерака.

Истина, да је пропао покушај, да чешки народ у маси прими православље, услед свемоћног утицаја католичке хијерархије, али је ова књижица, ипак, учинила своје: у Бечу, где има велики број Словена, особито Чеха (преко 300.000) створила се жива православна црква, те се морао сазидати нов православни храм, који је 4. апр. ове год. свечано освећен.

Кад се 1872. отворила о државном трошку велика српска гимназија у Сомбору, Подградски пристане да заједно са Миланом Костићем, који се баш тада вратио из Црне Горе, отиде за професора у ту гимназију. Али само неколико година трпела је мађарска влада, да се у тој гимназији предаје на српском језику. Па како Под-

служе носачем или колицама, кад одлазе у школу натоварени књигама. Тако смо из историје однели златан конац развитка живота народа и човечанства. Кад смо после читали велико историјско дело код куће, лако нам је било оријентовати се у разним епохама историје. Велики добитак од оваке методе беше: хармонично образовање. Тим се начином развијао свестрано дух: разум, ум, осећање и воља.... а не као данас, где се дух претовари з н а њ е м, а осећање слаби и човек у свима наукама стоји само на површини«

*) Из многих разлога вредно ће бити упознати се из ближе са унутрашњим редом и радом ове особите словенске школе. Тога ради пустићемо да о њој сам Подградски као њен вредан и одушевљен ученик говори: »Организација те школе била је проста и изврсна. Средом и суботом, од 1 до 2 часа, Штур је држао у пространој дворани своја академска предавања. — Прве године предавао је компаративну граматику, друге године естетику са историјом књижевности свију словена, трећу годину философију историје у духу Хегловом, четврте године — историју Словенства. — Од 2–3 часа двојица су декламовала из Мицкијевића, Колара, Пушкина и Холеха. За тим је долазила критика, па читање какве за тај час израђене расправе, или какве песме, или критике о прочитаном делу. После ове критике имао је сваки права чинити своје примедбе. Последњу реч имао је свагда председник Штур. Сваког месеца сваки члан био је обавезан донети какву радњу. Штур је одређивао која ће се од тих радњи читати јавно, а исто тако и критичаре; слабије је у кратко оцењивао писмено сам. Од како је овако радила Штурова школа нисмо лумповали: сви смо били одушевљени науком. Имали смо певачко друштво, где су се певале све народне песме свију Словена. Вечбали смо се у музици: једна група свирала је у виолину, друга у гитар с флаутом, а трећа имала је свога гајдаша. Два пута годишње била је позоришна представа у гостионици између винограда. О распусту давали су ђаци по већим варошима згодне позоришне комаде, те се тако оживљавао народни словенски живот.«

*) А ево у чем је: Краљ Агаменнон држао је са Грцима војни савет, како да се заузме Троја. Сви су одобравали његове речи, само један гурав, хром, ћелав и крезубав старац устаје из гомиле и почне грдити Агаменнона тако, да се сви јунаци изненадише овој нечувеној дрскости. На то устаје мудри Одисеј, узима свој буздован и поштено изудара по леђима дрскога старца. Терзит почне плакати и савијати се, а народ се задовољно смејао.

градски и Костић не хтеше одустати од предавања на српском језику, буду обојица уклоњена из гимназије: Подградски буде пензионован, а Костић добије за проту.

Осим службеног, политичког и књижевног рада, Подградски је свој део приложио и чистој науци о језику. Кад је Миклошић по налогу бечке Академије писао своје студије о Циганима, обратио се Подградском за помоћ, јер је од једног ученика Подградскога дознао, да он (Подградски) зна цигански. Ево како сам Подградски прича како је ушао у изучавање циганскога језика: „Кад нам је Људевит Штур предавао компаративну граматику, поменуо нам је, да цигански језик има *флексија*, а не суфикса. О распусту, ја сам код куће узимао Циганина и састављао сам најпре циганску декламацију. Питао сам га како се каже цигански: коњ — *граст*. За тим како се каже: украо сам? — *Ме чордем*. А како: украо сам коња? — *Ме чордем грастес*. На тај начин дознао сам какву флексију има 4. пд., а уједно, да је карактеристика прећашњег времена *д*, јер: крадем — цигански је *чорав*, основа је дакле *чор*.“

Подградски је три године на том послу радио за Миклошића, који га је за то добро награђивао, и израдио му је ону партију, која је у циганској граматици најтежа, а то су *заменице*. Осим тога превео му је: из I. књиге Мојсијеве 1. главу; из Еванђеља Јованова 1. главу; Оче-наш; Верују; — скупио му је до осамдесет циганских песама, све у дијалекту румунском.

На особиту препоруку Миклошићеву дошао је у Србију 1882. год. и био постављен за контрактуалног професора.

У словачким новинама штампао је чланак под натписом „Сиротни Дом у Београду“ где је изнео: с каквим је племенитим одушевљењем српски народ прихватио ову човечну установу, као и неке занимљиве призоре, који су се десили у истом дому.

Подградски је окушао своју књижевну снагу и на српској драми, написавши драму „Лепосава!“ Али, баш по његову признању, више вреди што је за време својега бављења у Србији превео на словачки језик све готово најбоље умотворине српске у прози, а из поезије (стихова) само Хасан-агиницу, и то по преводу Гетеову, са немачког, с тога, као што сам вели: „што се ова најлепша српска песма у оригиналу нашла већ осакаћена. (Можда потпун оригинал ове песме налази се и дан данашњи у архиви Гетеовој. Кад би хтео ко да тражи!)“

Године 1896. написао је на словачком језику трагедију са историјским мотивом „Татре“, у пет чинова. Та је трагедија награђена са 150 форината. На другом позоришном делу ради баш сад, а то је: „Ифигенија Балканска,“ мелодрама.

У рукопису има: „Студије за младог српског драматика и драматурга,“ „За успомену својим негдашњим ученицима“. Ну за ово нема издавача.

Као што се из овог кратког прегледа види, живот и рад Подградскога текао је и развијао се у главном у три правца: у политичком, књижевном и просветном. У свим тим правцима рада, Подградски је свесрдно уложио своју богодаровану и образовану моралну, естетичку и интелектуалну снагу на корист свога словачког и братског му српског народа! Скоро подједнако делио је плодове труда својега и словачком и српском народу. Нарочито српска омладина, и с ове и с оне стране Саве и Дунава, дуго и дуго сећаће се мудрих, очинских и искрено родољубивих поука и савета својега омиљенога наставника Јосифа Подградскога. И не само то, него и на делима многог и многог ученика његова већ се видело и још ће се више видети, како је здраво било семе, којим је засејавао срце и ум српскога подмлатка, нарочито истичући као највећу потребу српскога народа: да његова интелигенција буде *поштена* и *карактерна*.

Свеколики јавни рад Јосифа Подградскога стећи ће временом и више признање, но што се то види сада, када овај заслужни старина траје тешке дане, живећи у Београду као пензионовани професор, у средини своје многобројне породице, од, *у самој ствари*, и сувише скромне пензије.

30. септембра 1899. г.
у Београду.

Момчило Иванић.

Уз наше слике

Град Бочац. — Поред Врбасова тока, који пара богату, лепу и поноситу Босну, вије се друм који ће те из Бања-Луке за Јајце нанети на диван крај. У брдскоме ланцу угледаћеш како се вијси град Бочац, који је некада био турска тврђава, — рађи страх и трепет, а данас рушевина по којој гуштери гмижу. Њиме данас путник забавља свој поглед, а некада га је у страху далеко обилазио.

Албум лепоте српских земаља није још ни из далека завршен, па нека и ова слика буде један прилог за њ.

Цар-Звоно. Једно од најређих чуда у великој Москви јесте торањ Ивана Великога који је на пет спратова а висок 82 метра. Тај торањ налази се на Катедралном Тргу, а у средини старе руске престонице. На њему је 34 звона разне величине, а међу њима највеће је звоно Светога Вазнесења, које је тешко 37.000 килограма. Па ипак оно је кепец само према Цар-Звону које је у подножју торња на гранитној подлози, а које је највеће на земљи. Ово московско Цин-Звоно, познато под именом Цар-Звоно, чију слику доносимо у овоме броју, високо је преко 8 метара а у основи је широко 7 ½ метара. Дебљина му је у горњем делу 37 а у доњем 56 сантиметара. Тежина му је 195.000 кгр. Сноља је украшено рељефима Исуса, Богородице, Јована Претече, цара Ивана Алексијевића, Херувима који су око Св. Петра, Ане Пророчице, цара Алексија Михајловића и царице Ане Ивановне. На врху је звона земљина кугла и крст. За владе цара Алексија Михајловића саливено је год. 1654. ово Цар-Звоно, а 1674. постављено је поред торња, јер беше утврђено да га торањ неће моћи одржати. Оно је тада било тешко 140,000 килограма. При једном пожару 1706. год. сурвало се са подножја, те 1731. по заповести царице Ивановне, сестричине Петра Великог, прелије га поново Иван Федорович Маторин, од када и има садашњи облик. Доцније га ставише на дрвено подножје које беше сувише слабо за Цар-Звоно, јер се исте године сурва са тога подножја, којом се приликом одломи са доњега краја један комад тежак 11,000 кгр. Од тада је Цар-Звоно лежало стотину година у земљи у коју се беше зарило за 6 метра.

Тек 1836. године по заповести цара Николе извади га из земље архитекта Монферан. Том приликом и не покушаваху да га прелију или оправе, већ га само ставише на гранитно подножје на којему је и данас.

Ужице. — Овај град из југозападне Србије познат је нашим читаоцима из описа о њему који су до сада у више прилика излазили. Било је досада и неколико слика овога града, али у овоме погледу Ужице не беше баш најбоље среће. До данас, ако се не варамо, најлепша је слика Ф. Каница, али она представља Ужице пре тридесет и неколико година. Желећи да дамо верну слику данашњега Ужица доносимо је у овоме броју, уверени да ћемо на овај начин угодити својим читаоцима који нису имали прилике да посете овај град.

Јесењи дан (сликао Л. Мунте). — Већ се осећа дах ране јесени; и ако сунце још топло греје, ипак сутон већ доноси хладну влагу, а јутарња роса блиста на већ пожутелом лишћу. Сунце већ рано залази а са њим се и посленици враћају својим домовима.

Сликар је ухватио кичицом један моменат јесењега предвечерја, па нам га у овој слици износи пред очи. И ако овом нашем снимку недостају боје, ипак гледалац може да осети лепоту, која избија из ове, рекао би, просте слике.

Зграда генералног консулата Краљевине Србије у Солуну. — Донесавши у прошлим бројевима слике српских консулатских зграда у Скопљу и Битољу износимо данас пред своје читаоце и зграду српског

конзулата у Солуну. Од његова оснивања уверише се наша српска браћа у Солунском Вилајету да нису остављена и напуштена, да имају брата рођеног који се брине и залаже за њих. Од његова оснивања и истовременог отварања средњег васпитног завода почињу докази српске свести која је дотле у Солунском Вилајету тињала само као скривена нада и тајна жеља. Многи ће се читаоци сетити оних честих појава у бугарским школама када читави разреди назови бугарских ђака тражаху да се преведу у српске школе које су им ближе по језику а драже по осећајима. Али и у тим данима, као и данас, српско генерално конзулство сачувало је свој углед не мешајући се у те појаве, већ остављајући школским општинама да таква питања решавају. А што такви догађаји почеше баш од оснивања српског генералног конзулата најбољи је доказ како се у тим крајевима гледа у Србију и шта се од ње очекује.

Манастир Трескавац код Прилепа. — У близини престонице Марка Краљевића налази се овај знаменити манастир Св. Богородице о којем је велико старање водио још краљ-Милутин који му беше један од највећих ктитора. Овоме манастиру цар-Душан је потврдио сва стара и даровао многа нова имања и цркве у више од 50 места, у Пологу, Поречу, Кичеву, Бабуни, око Битоља, Хлерина, Охрида и Преспе. Већина од тих места носе и сада ондашња своја имена, као: Дубница, Дупрачани, Похорино, Слепче, Маргарит, Брајилово, Галичани, Манастирац, Вучје (које је насељено краљ-Милутин); Полатице, Мокрани, Хоморани, Богомили, Бистрица, Согле, Техово, Небрегово, Попадија, Бела Водица (коју је приложио српски властелин Градислав), Храштани, Дреново, Орахов дб; Ресен, Журче, Бела Црква, Обршани, Пресел, Трновци, Чепигово, Наколци, Љубојино, Невољани, Кучковјани, Арменохор, Кладорубе, Кубасница, Калиник, Емборија. Од двадесет цркава које су припадале Трескавцу, у самом Прилепу било их је шест: Св. Димитрије, Св. Тодор, Св. Никола, Св. Петка, Св. Јован Претеча и Св. Ђорђе.

У доба српске владавине трајао је овај манастир своје најлепше дане; богати дарови о којима се зна из повеља краља-Милутина а нарочито цара-Душана најбољи су доказ о томе. Многе српске царске и краљевске прославе одржаване су у овом манастиру, а у њему се одмарају и кости неколиких властелина српских, а и данас је сачуван у њему напис на плочи цар-Урошева великог енохијара (подрумара).

Судбина српске цркве у Турској није мимоишла ни овај манастир: причат трескавачки српски је, али Службу Божју још вазда слуша на грчком језику.

Пераст. — У дивноме Которском Заливу лежи под брдом Касоном овај град који данас има свега 438 становника. Некада Пераст беше виђен и чувен, нарочито на мору, због чувених мрнара од којих по неки и до данас остадоше познати. Пераст је некада био лепо насељен град, те из тих његових цветних дана остадоше и до данас споменици и трагови. И данас обраћају пажњу на се дивне зграде из онога доба, као зграде породице Смекије, Висковића, Баловића и др. Са суха стиже се у Пераст управо пред цркву која је оправљена прошле године. Лево од цркве уздиже се торањ, а подаље од њега рушевине зграде у којој становаше чувени владика Змајевић. Гробница овога владике налази се тик уза вити звоник који се види на нашој слици.

У општинској кући у Перасту показују се и данас трофеји из великих дана овога града. Ту је застава коју Пераштани отеше када их 16. маја 1654. год. нападоше 6400 Турака; ту је и мач који Перасту поклони Пегар Зрињски.

Мазепа (сликао А. Вагнер). — Иван Степановић Мазепа, козачки хетман, рођен је око 1645. год. у Кијевској губернији, а беше паж код пољског краља Јована Казимира. Због једне афере са женом пољског великаша Фалибовског, у којој га ухвати његин муж, поред ругла у друштву, био је изложен необичној казни. Фалибовски га привеза голог за бесног коња којега нагони у пространа пуста поља. Слика наша представља моменат када је коњ мртав уморан пао са Мазепом који би тако и свршио да га срећа не послужи! Избавивши се од грозне смрти упути се 1663. год. у Украјину где га Козаци запазише због његове снаге и храбрости. Хетман Иван Самуиловић узеде га за ађутанта, а када овај умре изабраше 1687. г. Мазепу на његово место. Као хетману пође му за руком да задобије и поверење Петра Великог који му даде звање тајнога саветника а брзо за тим и титулу украјинскога кнеза. Оваква пажња пробуди у Мазепи веће жеље: наумн да се користи размирицом између шведског краља Карла XII и руског цара Петра Великог, не би ли ставио на своју главу круну пољских краљева. Ову намеру открише Петру, али он не поверова у први мах. Тек доцније, када се са свим увери, нападе Мазепу у његовој престоници Батурину, али овај побеже Карлу XII и пође с њим на Украјину.

После Карлова пораза код Полтаве побеже Мазепа са шведским краљем у Бендер где се 22. септембра 1709. године отрова. Мазепу је Бајрон опевао у једном од својих најлепших спевова, руски писац Булгарин узеде га за јунака једног свог романа, немачки писац Готшал описа га у драми, Хорас Верне, француски сликар, изради веома цењену слику Мазепине казни, а исти је предмет и А. Вагнер, чувени немачки сликар, обрадио у слици коју доносимо у овоме броју.

Наука

Насељеност слива реке Лепенице. — Лепеница почиње изворомСтуденицом у Горњем Голочелу, испод брда Столице. Текући готово непрестано у северо-источном правцу она утиче у Мораву, с леве стране, према Миљкову Манастиру. И ако јој је ово ушће природније без сумње ће она поново узети ток, који је имала пре 1877. г. и уливаће се као и пре више села Старог Аџибеговца. Њене су најзнатније притоке Рача и Петровачка Река с леве, а Грошница и Ждраљица с десне стране.

У лепеничком сливу налазе се 83 насељена места и то: град Крагујевац (13.865 ст.); градићи — Лапово (5435), Баточина (1370) и Рача (930 ст., а са заселком Адровцем 1040); и 79 села, од којих су три највећа — Брзан (2810), Марковац (2715) и Чумиће (2465). Остала пак по броју становника поделио сам у 4 групе:

Од 2000—1500 ст. имаду ов три села: Ракинац (1855), Бадњевац и Лужнице (1615).

Од 1500—1000 ст.: Ресник (1410), Синић, Нови Аџибеговац, Доња Рача, Доње Грбице, Грошница, Жировница и Рамаћа (1005) — 8 —

Од 1000—500 ст.: Ботуње (970), Вишевац, Пајазитово, Вучић, Радовање, Драча, Доња Сабанта, Мирашевац, Горња Сабанта, Десимировац, Јовановац, Церовац, Добрача, Велико Крчмаре, Кијево, Мало Крчмаре, Доброводица, Бошњане, Петровац, Горње Јарушице, Поскурица, Губеревци, Маршић, Шљивовац, Поповић, Црни Као, Корман, Белошевац, Баре, Цветојевац и Бањковац (510) — 31 —

Испод 500 ст.: Вињиште (470), Светлић, Лукање, Горње Грбице, Рогојевац, Трмбас, Кутлово, Мала Врбица, Драгобраћа, Велики Шењ, Кориђани, Оморница, Дивостин, Голочело, Доње Јарушице, Пчелица, Турчин, Мечковац, Градац, Нови Милановац, Милатовац, Прњавор, Никшић, Аџине Ливаде, Станови, Дреновац, Трешњевак, Јабучје, Теферич, Трмчиште, Ђуриселo, Ердеч, Војиновац и Прекопеча (95) — 34 —

На сливу реке Лепенице који захвата простор од $925._9$ станује 78.195 ст. Од тог броја долази на градско становништво 21.710, а на сеоско 56.485. Грађани према сељанима стоје у односу $1:2._8$.

Из података о површини слива и броју становника у Лепеници и у Србији види се, да Лепеница захвата од целокупне површине Србијине $1._{92}\%$, а од становништва $3._{38}\%$.

Број становника подељен бројем км², који представља површину лепеничина слива, даје насељеност или број становника на једном км². Врло је интересно, да је насељеност лепеничина много већа од насељености у Србији, јер износи 84 ст. на сваком км²., док је у Србији представљена бројем 48. Однос је дакле 4:7. Насељеност у Лепеници још више пада у очи, кад се упореди с насељеношћу осталих река у Србији. Примера ради навешћу насељеност свију дунавских и савских притока осим Тимока, Мораве и Дрине.

Дунавске притоке: Бегаљичка Река 91 ст. на км², Бураковачка 84, Млава и Туманска Река по 60, Болечка Река 53, Замна 47, Пек 37, Косовица 26, Слатинска Река 21, Брњица 19, Велика и Подвршка Река по 18, Поречка Река 13, Бољетинска Река 8 и Река 5.

Савске притоке: Јерез (у Мачви) 83 ст. на км²., Остружничка Река 72, Топчидерска Река 68, Добрава 53, Вукодраж 52, и Колубара 48.

Из наведених примера види се да Лепеница спада у најгушће насељене речне сливове у Србији. —

Кад упоредимо насељеност и површину слива са бројем насељених места видећемо, да једно насеље долази у Лепеници на сваких

940 ст. или 11 км². Један град (односно градић) на 19.550 ст. или 231 км².; једно село на 990 ст. или скоро на 12 км².

Број становника у појединим селима казује нам, да Лепеница има 14 великих села са 1000 и више становника, што значи, да једно долази на 5.585 ст. или 66 км².

Лепеница захвата јужни део простране и валовите Шумадије, а у административном погледу готово сва припада данашњем крагујевачком округу. Само су јој четири села (Марковац, Ракинац, Радовање и Нови Аџибеговац) у срезу орашком округа подунавског, а једно (Горња Сабанта) у срезу левачком округа моравског. Од срезова округа крагујевачког највише лепеничких насеља има крагујевачки, јер су у њему град Крагујевац и 30 села; за тим гружански са 26 села, па лепенички са три градиња и 18 села. —

Поједине притоке реке Лепенице и њен непосредан слив у погледу на насељеност стоје овако:

Рача (289 км². — 20.355 ст.) има на сваком км². по 70 ст. Она је најгушће насељена од свих притока, али јој ипак насељеност знатно заостаје иза опште насељености у Лепеници. На њеном су сливу градић Рача и 20 села: Марковац (2715), Чумиће, Ракинац, Доња Рача, Синић, Вишевац, Вучић, Радовање, Мирашевац, Велико Крчмаре, Мало Крчмаре, Бошњане, Горње Јарушице, Губеревци, Поповић, Баре, Светлић, Лукање, Доње Јарушице и Војиновац (150);

Ждраљица (41 км². — 2.795 ст.) на км². 68 ст. Она има само четири села: Доња Сабанта (870), Горња Сабанта, Белошевац и Баљковац (510);

Петровачка Река (150 км². — 9.670 ст.) на км². живи по 64 ст. На њеном су сливу 13 села: Лужнице (1.615), Доње Грбице, Рамаћа, Пајазитово, Церовац, Добрача, Поскурица, Шљивовац, Горње Грбице, Кутлово, Мала Врбица, Велики Шењ и Опорница (390);

Грошница (67 км². — 2.320 ст.) на км². има 35 ст. У њој су само пет села: Грошница (1170), Вињиште, Аџине Ливаде, Трешњевак и Ердеч (170);

Непосредан леви слив (234 км². — 32.020 ст.) има на км². 137 ст. Овако великој насељености узрок је Крагујевац, који се скоро сав налази на левој обали лепеничкој, за тим градићи Лапово и Баточина (незнатан део на десној страни). На овој страни лепеничког слива налазе се 19 села: Варњевац (1560, прелази и на десну обалу), Ресник, Нови Аџибеговац, Драча, Десимировац, Јовановац, Петровац, Црни Као, Цветојевац, Рогојевац, Дивостин, Станови, Нови Милановац, Милатовац, Пчелница, Дреновац, Трмчиште, Ђуриселo и Прекопеча; и

Непосредан десни слив (145 км². — 10.035 ст.) на км². 69 ст. На њему су 18 села: Брзан, Жировница, Ботуње, Кијево, Доброводица, Маршић, Корман, Трмбас, Драгобраћа, Коричани, Голочело, Турчин, Мечковац, Градац (и на левој обали), Прњавор, Никшић, Јабучје и Теферич (205 ст.). —

На специјалној карти Краљевине Србије, размера 1:75.000 Лепеница је представљена на секцијама: Д. 4., Д. 5., Е. 4., Е. 5., Е. 6., Ж. 4. и Ж. 5. Исправке тих листова, у колико се оне тичу Лепенице, изнео сам у »Наставнику« (књ. IX, св. 10., год. 1898.). Њима имам да придодам још само ово: на секцији Ж. 4. Свилајнац пише Тимино брдо, а треба да стоји Тишино Брдо и Попова њољана у место Типова Њољана; и на секцији Е. 4. Рача означено је село Лукања, а треба Лукање.

Сва насеља која сам у Лепеници поменуо налазе се у »Попису становништва и домаће стоке« од 31. дец. 1895. год. И у том Попису има погрешака у номенклатури као и у разликовању засеока од краја сеоског.

Грешке су у номенклатури: Нови Аџибеговац у место Нови Аџибеговац, Поскурице — Поскурица, Мала Пчелица — Пчелица, Лужница — Лужнице, Чумић — Чумиће, Губеревац — Губеревци, Кусја — Кусаја (крај села Баре) и Црквинац — Црквина (крај села Грошнице).

У Лепеници нема заселака (реч заселак овде се никако и не употребљава); према томе у Попису су погрешно названи засеоцима многи крајеви сеоски, што није никако смело да буде у књизи којој се даје тако велика важност и похвала. С незадовољством износим факт, да код већине села није поменут ни један крај (или како се у Попису зове — заселак) и да нема ни једног села, код кога су назначени сви крајеви. Само због тога књига је изгубила доста од вредности у очима људи, који се баве овим испитивањем.

Ево тих крајева названих засеоцима: Клисура (крај села Мале Врбице), Ђунис (Брзан), Мајнић (Опорница), Мамутовац (Доња Сабанта), Ждраљица (Трмбас), Јасенак (Светлић), Брдо и Кусаја (Баре), Мали Шењ и Миронић (Пајазитово), Губавица и Црквина (Грошница), Брдо, Регеташ, Дреновача и Летовиште (Губеревци), Буковац, Врбовац, Ириг, Лимовац и Црвенац (крајеви села Чумића).

Тако исто у Попису су погрешно означена као два засебна села: Горње Голочело и Доње Голочело, јер су то у ствари два краја једног села Голочела. —

Нека ми се не замери, што сам под горњим насловом говорио толико много о Попису становништва. Сваки онај који зна, да је та књига главни основ за израчунавање насељености у нашој земљи, без сумње ће одобрити мој поступак.

Т. Радивојевић.

Књижевност

Критика

Драгомир Брзак: *Свакојаке слике и прилике из мојег бележника. У комисији, Свеске I—V. Београд штампа и издање нове трговачке штампарије, кнез Михаилова ул. 1889. Цена од свеске 0·50 дин.*

— —

»Комесар!
Ревизор...!«

Тим поштовања достојним и неприкосновеним речима почиње Г. Брзак ову књигу своје забавне и шаљиве прозе. Ту црта себе, поштанскога комесара, ревизора, који је трепет за поштаре и бич божји за женскиње. Он има »фини хабигов шешир« за који је дао »једанаест динара« (то се понавља неколико пута. Или је lapsus писчев или грешка слагачева, тек у примедби не стоји да је и то досетка), он је здраво весео човек и шалција који би и мртва уста насмејао, добро једе, још боље пије, пали прангије, и болује од »кроничне љубави« према женскињу. И да видите шта чини тај опасни Дон-Жуан! Из његових причања излази да гдегод је прошао, ојадио је и у црно завио оцеве и мужеве. Цела књига мирише на мирис сапуна по хотелским собама. Учитељице, поштарске кћери, све оне које срчу поезију Г. Брзака и које он опија својим финим понашањем, леним оделом и отменом, духовитом конверзацијом, једном речју цео такозвани лепи спол пада пред овим победоносним и неодољивим човеком као Индијанци под точкове кола својих богова. Благо њима, благо и њему, а благо и онима — који верују!

Па да видите како је диван г. Ревизор, када почиње водити чисту љубав, када »сањалачки« стане превртати очима и вертерски уздисати! Па тек његова племенитост и доброта! Један жалостан rendez-vous, (једна искрица духа његова), прича нам како је имао да запечати касу неком старом и бедном поштару који је државни новац употребио на удају своје кћери. Комесар је добар душеван, човечан — он то сам каже — и налази начина да спасе несрећнога оца од строге казне, али поред свега тога, он је од оних који не траже награде у царству небеском, сањалаштво и вертеризам ништа му не смета да код кћери »поштареве дође до регреса«, како би то Г. Брзак елегантно рекао. Несрећа је то бити уклет човек! Некористољубиви и хумани комесар штипа у хотелској соби објекат своје племенитости, а чисти, платонски, етерични љубавник напослетку са једном врбом пада у вир у коме су се девојке купале. Нико се од судбине не може отети! Г. Брзак може бити само Г. Брзак! Ах, како је био срећан онај несрећни Петар Шлемил који је изгубио своју сенку!

И како стари греси у кости улазе! Почео је са блиским духовним сродством са Гљебом Успенским (оне незаборављене Паланчанске Новине, алем-камен нашег такозваног »националног репертоара«), па исти занат и овде продужује. Прангија је бледа, прозрачна копија Ивкове Славе. Ту је чак и онај председник, који, по званичној дужности, седа да пије са »друштвом«. Само што је код Г. Сремца силан млаз живота и неусиљена, ведра шала, то су код Г. Ревизора »вицеви« који до суза засмејавају чиновнике новчаних завода и све оне спиритуелне људе, којима Г. Брзак пружа наивну илузију књижевника и човека од духа.

Изашло је равно пет свезака ових одиста свакојаких слика, и на крају пете књиге прича нам Г. Брзак како је врба заједно »с његовом драгоценом персоном бућнула у вир међу оне две нинфе« (»нинфе«, то су учитељице). До тога је дошао наш ревизор, а што се мене тиче ја вам дајем тврду реч, да ни љубазност нашега уредника,

ни увиђање колика је потрица коју Г. Брзак чини у књижевним кукурузима, ни дављење његово у виру, ни квашење финог хабиговог шешира од једанаест динара, ништа на белом свету не би ме натерало да се дотакнем и шесте свеске. Од мене је оволико и сувише!

Лаерт.

Уметност

Позориште

Народно Позориште: Страх од радости, комедија у 1 чину, од Госпође Жирарден; Налеп начин, шаљива игра у 3 чина, од М. Савића; Обмана, драма у три чина, од А. Николића.

Вече двадесет осмог прошлог месеца у Народном Позоришту било је веома пријатно, што се иначе баш тако често не догађа. Ја то велим без икаквог ограничења, ма да је тог вечера поред нове, умиљате француске комедије давана и стара талијанска, Голдонијева комедија Један слуга а два господара. Ово је типска талијанска творевина, фриволна и лака, шаљива и интересантна. У њој се налази једно од оних лица с којима је срасла талијанска комедија осамнајестог века: арлекин из Бергама, кога прати његова стална пратиља, милосница Блондина, Коломбина, Смералдина, или већ како се она буде звала. Комедија заплета, у којој се вешти, окретни и гипки арлекин провлачи кроз замке, које је сам оплео, кад кад духовито кад кад глупо, и које обично долази сам писац да расплеће. Тај је поштењаковић из Бергама смеса паметног и лудог, има духа а кад кад нема ни толико памети колико обичан човек, то му вели једно лице из комедије, и са свим је тачно. Но тај весели, препредени, полудуховити Талијанац пријатан је, не одбија већ забавља, није дубок и јако духовит, али је шаљив, а кад кад и духовит, и то је доста, па да се за то вече каже да је било пријатно.

За тим је, да удвоји пријатност тог вечера, дошла комедија г-ђе Жирарденове. Свакако да је Голдони крупније име но Жирарден, да је талијанчева комедија интересантнија но комедија ове Францускиње, али ми се заустављамо на овој другој комедији зато, што се она први пут овог вечера представља, што је врло симпатична и свежа.

Осећа се по свему: по предмету и по обради, да је комедију Страх од радости, писала жена. Можда не бисмо то у толикој мери осетили, не би можда нашли толико нежности у комаду и не би нам се учинила тако фина и умиљата ова комедија, ма да јој је предмет и суптилан и нежан, да није пре ње представљана Голдонијева комедија. Но и ако је та околност донекле измењивала целокупан утисак, и ако су можда појачана својства ове француске комедије у контрасту према талијанској, ипак стоји то, да је комедија г-ђе Жирарден врло нежна, деликатна, складна, са тананим опажањима, тачно израђеним лицима и врло пријатним. И кад вам будем казао како је она испуњена најјачом тугом и најсилнијом радошћу што је може осећати једна мати, једна сестра, једна вереница, један пријатељ; кад вам будем казао како су сва та лица по једна рајска душа, нежна, осетљива, осетљива како само може жена да буде осетљива и нежна, онда ћете се, велим, и ви сложити са мном, да се баш опажа како је све то писала жена. То ће вам још јасније бити кад изложим предмет комедије.

Госпођа од Обијера изгубила је у рату јединог сина, кога је неизмерно волела, и који је био веома млад, добар, весео, несташан и заручен. Њу су званично известили о томе да је он погинуо, и она га жали већ три месеца, плаче и нестаје је у сузама. Око ње су кћи, Бланша, девојче свеже као пролеће, које је било тако весело док јој брат беше жив, несташно, говорљиво, живахно, мило, љупко, складно; па онда Хедвига, вереница младог Андрије, непорочна вереница; она је силно, снажно волела и сад дубоко осећа тугу која јој срце разноси, ту је Октав друг Андријин, и напослетку стари слуга Ноел, који је одњихао малог Андрију и кога је волео као сина. Сви они теше болну мајку и плачу заједно с њом неутешни. Најмања ситница расплаче их све. Пред мајком није се смело споменути име његово, расцветане и љупке руже, које је Бланша садила с Андријом нагоне јој сузе на очи, јер је подсећају на то, да она више нема брата, Ноел је зато кара и теши па се и сам расплаче. Сваког дана све се понавља: госпођа иде у цркву да се Богу моли, Хедвига слика лик Андријин и уздише, Октав иде за њом, Бланша негује руже и плаче, Ноел остаје да успрема собу и да размишља о свом младом господину. И тако нам он једног дана казује, како његову душу заокупља некакав осећај силан и наметљив, који му казује, тако сигурно казује е је немогуће да је Андрија мртав и како ће се он скоро вратити. Та стари Ноел познаје добро свог несташног дечка, он зна шта се њему може десити, а шта не; он памти како је овај падао с прозора другог ката па је ипак остао жив, он зна како је Андрија једном упао у мрежу неког рибара, па га је овај заједно са две рибе извукао жива и здрава. И није могуће да је сад напустила срећа то срећно дете. Он тако живо осећа и уверен је, да ће он једног дана улетети, вичући: стари и добри мој Ноеле, има ли што год да се једе, ја већ три дана како ништа нисам окусио. И стари Ноел није још ни предахнуо од овог казивања, а на врата рупи Андрија жив, весео и гладан понављајући последње речи његове: три дана како ништа нисам окусио! Срећа је била сувише брза и велика, али ју је стари добричина ипак поднео.

Оно предосећање у старом слузи писац је смишљено и вешто израдио, наговештавајући њиме повратак Андријин. Тај изненадни повратак писац објашњава лако и природно једном пометњом и забуном какве се врло често дешавају у рату.

Староме је слузи одмах било јасно шта све може починити тако изненадни долазак Андријин. С тога је он у великој забуни како би овога у први мах прикрио и како ће измислити начин на који би га показао, па да ипак ствар прође без несвестице и живчаних удара. Баш у згодан тренутак наилази Бланша. И њему одмах долази на ум, да ће ово девојче здравих живаца најлакше издржати неочекивану срећу. Пошто је прикрио Андрију, он пушта Бланшу. И сад настаје једна најлепша, најживахнија и најпријатнија сцена: стари Ноел мрмори некакву песмицу кроз зубе, чинећи се свему невешт. Бланша га гледа зачуђена и пита шта му је. Ноел се брани како му није ништа, али узалуд, очи му тако радосно и тако јако светле, да се ствар не да сакрити. И он признаје како се догодило нешто неочекивано, што ће их све изненадити, обрадовати, веома јако обрадовати, што ће их усрећити, напослетку признаје све. Радост је неописана. Бланша сва трепти, цичи, нервозно и са страхом осврћући се откуда ће се Андрија појавити; и још га не види, али осећа да је ту, да дише у тој соби, да ће је загрлити тог часа; пада на колена, призива га и уверава да њу није нимало страх од њега, да се она не боји ништа, али непрестано дрхти, подвикује и са сузним очима окреће главу на страну бојећи се да га не угледа. И кад је он већ изишао из свог заклона и кад је полетео да је загрли, она му се затворених очију, с једним криком баца у наручја. Сећам се како је неко негде казао, да нема лепшег осмеха од оног што се бори са још неосушеном сузом у оку. Гледајући ову сцену и гледајући ову девојчицу, ја сам видео тај најлепши осмех, ја сам гледао то сузно око, како се блиста орошено сузом и запаљено љубављу и радошћу.

Први је корак учињен, други већ иде лакше. Док се Бланша с Ноелом светује како ће мајку припремити на тај опасан сусрет, Андрија је сам отишао својој вереници, и тако сад знају за његов повратак Бланша, Ноел и Матилда, и сад удружени спремају Госпођу од Обијера на тренутак од кога сви стрепе. То приправљање испуњује перипетију комада. Оно је изведено у неколико сцена које у целини чине најјачи део.

Бланша, она стара Бланша, радосна и говорљива казује мајци како се суседин син, за кога се држало да је у рату погинуо, данас вратио. Тако је укресана прва варница. И зацело ове сцене у почетку изгледају као далека светлуцања звезда од Обијера, која се појачавају, приближују, постепено и са свих страна, док се не претворе у блиставу светлост, која ће осветлити њеног Андрију. Мати је одмах отрчала тој срећној суседи, али се уверила да ју је Бланша обманула. Зашто је то учинила? За што је она изгледала онако весела и разнежена кад јој је ту лаж причала. И у тренутку њено се погнуто тело исправља, замућено око засветли и отима узвик: да није.... али пре но што се и мисао могла довршити, пре но што је и допро зрак онамо камо треба он се је угасио, и она болно узвикује не, не, то није могуће, на то не треба ни мислити. Али при свем том г-ђа од Обијера не престаје више мислити на то. Она је већ осетила да јој је наговештена неизмерна срећа, коју дрхтаво и са очајничким страхом очекује. И сад долази друга, трећа, четврта сцена, све тачне, све психолошки мотивисане, које ће наговештај претворити у уверење, њену наду појачати и утврдити. Сва су лица око ње весела, очи им говоре да им је срце радосно, понашају се као да крију нешто, Октав хоће да одлази, кључа од Андријине собе нема на свом месту, Матилда се очешљала како је Андрија волео, све се преобразило, Андрија је ту, мајчина душа осећа синовљево присуство. Завршетак је диван, патетичан, јак.... Мати се је освестила у наручју Андријином.

Као вез прошлеће се кроз радњу и украшава је љубав Бланшина према Октаву. Њено је љубавно ћеретање као цркутање шевино

лупко, просто, наивно, живосно, весело, оно је фиоритура која иде прикладно уз општи тон. Ма да се Октав окреће за Матилдом, она је стрпљива и очекује време, кад ће он сам увидети да Матилда није за њега. И она је дочекала то време. Кад је мати добила свог сина, Матилда свог заручника и Бланша је добила Октава.

Ја одавно нисам видео да је у једном чину, свега једном, израђен оволики предмет и овако лепо, савесно, коректно, јасно и глатко. Предмет је распоређен симетрично у сцене, које су тако лепо и правилно повезане, да у целини личе на какав мали архитектонски посао. Свака је ситница на свом месту, брижљиво уочена и израђена, а танане и фине психолошке опсервације тачне су и прецизне. Неколике су сцене тако патетичне и снажне, да би могле са свим лепо заузети место ма у којој драми, а такве сцене чине част једној комедији. Лица нису какви дубоки и снажни карактери, али нису ни фантоми већ живи људи, лако и са неколико потеза изведени. Стил долази да попуни хармонију у овој скромној и умиљатој комедији. Он је гладак и чист, без раскошних обрта, кићених перода и праскавих дијалога.

Позоришна је Управа почела са извођењем програма који је укратко наговестила у своме Годишњаку: изнела је овог месеца на позорницу два непредстављана оригинала: један је новији, комедија Савићева, а други је из 1869. год. грађанска драма А. Николића. Може бити да почетак није најкоректнији, јер се отпочело са најслабијим стварима (нарочито мислимо на Обману), које могу одбити публику од националних комада, а кад се она већ једном одбије, кад стече уверење да су српски комади досадни и рђави, биће тешко наново је задобити и разуверити у њеном погрешном уверењу.

Кад се за један позоришни комад може рећи да није био досадан, то је готово толико као и рећи, да добар је. Свакако, кад би се за једну комедију без резерве казало да је добра, не би било довољно само то, да не буде досадна, таква би комедија морала давати нешто много више, она би морала да буде занимљива, јако занимљива, једра, оригинална, складна, духовито и коректно израђена. И ако се баш не би могло рећи да Г. Савићева комедија На лепи начин има све те особине, може се бар рећи то, да није била досадна, а ни то није мало. На не само да није била досадна него је публика што више пратила комад с интересом, смејала се од срца неким ситуацијама и пљескала неким сценама, а то расположење публике не треба увек сметати с ума кад је говор о каквом позоришном комаду.

Предмет је комедије врло обичан, нимало нов: љубомора у браку; али му помаже то што је извађен из живота и што има сопствену боју. Догађај је врло мали, једноставан, без заплета, онакав какав је захваћен из живота, изведен са нешто мало простог заплетања и попуњавања. Г. Глишић, професор, љубоморан је на цео свет због своје жене, љубоморан је на свог колегу Илића, на свога ђака Косту, који његовој жени пише песме, који те године матурира и кога он мора пропустити на испиту само да га се једном отресе. А г-ђа је Илићка опет љубоморна због свог мужа на г-ђу Глишићку и на све старије ученице г. Илићеве. И тако тежак положај у коме се налазе љубоморни муж и љубоморна жена приближује их једно другом и они праве савез против неверника! У тај савез улазе и школски послужитељи Тима и Сима, разуме се као плаћени чланови, и изгледа да су они ту само зато да праве заплет, али су тако неспретно и грубо направљени, да су и сувише неупотребљиви за то. Тај је савез донео љубоморнима подсмех и беду и тиме је као заплетена ствар. Попуњују радњу и дају јој мало живости Коста и Иван, то су ђаци Глишићеви, са још две ученице. Прво краду задатак матурантски, па онда после свршеног испита приређују једну представу у част својих професора. Они су и писци и представљачи комада. У њему се карикирају љубоморни мужеви и жене, и изводи наравоученије како треба да се муж и жена слажу. Та је представа завађене парове умекшала, тронула и уверила да треба праштати и они се мире. Пада у очи како је све то изведено врло наивно.

Ви видите да се није морало много речи потрошити око излагања садржине. А то је оно, што сам већ напоменуо, да је догађај незнатан, да је предмет са свим сиров и неизражен, па и оно што је утрошено на његово уметничко извођење и украшавање то је учињено с пола воље. И онда је врло јасно што они чинови изгледају кратки, штури, празни, а цела комедија као какав закржљао и неразвијен организам. Сцене су прилично лаке, али без духа; оно комичнога што су већ имале у себи, остало је нетакнуто, онако како је на улици грубо и тривијално. Стил међутим није никако могао надокнадити те недостатке, него их је шта више истакао или увећао.

Али ова позоришна игра има за наш свет нечег привлачног у себи, то је она блискост са животом који он познаје и онај тон који не дречи. Отуда је она и могла бити забавна, зато је њу публика онако милостиво и примила, и зато смо ми казали: на добра је.

Друга је новина овог месеца у националном репертоару Обмана, драма Атанасија Николића, написана 1869. г.

Писац у драми обрађује један догађај из трговачког живота. Зашто је он изабрао баш тај живот објашњава се тим, што у то време, поред сељачког живота беше још једино развијен трговачки, он је имао своју карактеристику јасну и чисту, која га је истицала као особен живот. Напослетку тада је сав свет у Србији био сељак и трговац, а оно чиновника што их је било пола су били трговци пола чиновници, а ако је и било правих бирократа било их је тако мало, да они нису могли никакав засебан живот развити. Тако је трговачки живот био најближи, најпознатији и најпогоднији за ондашњег писца драме.

Поред истакнутог наслова писац је још назвао комад Три побратима. Он то чини зато што сву радњу, цео комад испуњава живот трију побратима трговаца, Витка, Радоње и Драгоја. Садржину комада немогуће је изложити по чиновима, јер су ови исецкани на безброј промена, које су и иначе врло рђаво повезане, зато ћемо без обзира на поделу у драми изнети предмет у целини. Драма почиње од момента кад Виткова трговина окреће суноврат, а окрећу је тако његова жена помодарка и велика госпођа, и Никша, трговац, стари и препредени угурсуз. Овај човек из мржње према младим трговцима, који су се тако нагло почели подизати и потискивати његову трговину, увлачи их у штетне шпекулације и нечисте послове, како би их само што пре упропастио. Витко не казује ником за своју несрећу, ни побратимима који га коре зато, ни својој жени, која постаје љубоморна због његове ћутљивости и избегавања. И тако он једног дана, изненада, постаје сиромах, жена га напушта и води парницу за развод брака. Но пријатељи га помажу, жена му се враћа, пошто се уверила да је није варао, и он почиње живот пов.

Ово је био први део драме, али има још један, који је, као што изгледа, писац сматрао за главнији, јер је по њему дао наслов комаду Обмана. У овом другом делу јунак је Драгоје. Његова љубавна историја и њен срећни свршетак, више од пола у причи остало тек у радњи, испуњује тај други део. Драгоје је волео Наду, то је била кћи неког трговца из Јагодине, и изгледало је да му се на љубав одговара. Али једног дана његова га драга изиграла. Од тада он мрзи цео женски свет, да га доцније онет заволи, кад му Нада, оправдана и чиста, обисне о врат. Тако се и десило: после подужег времена она долази у Београд, да му каже како без њега не може. Он то прима за истину и њу узима за жену.

Ми се задржавамо оволико на овом комаду из тих разлога, што је ово прва од старијих драма српских изнесена на данашњу позорницу, што је ово тек други комад А. Николића, а има их преко двадесет, који се представља у Народном Позоришту, и напослетку што се види да је њен писац улагао труда и љубави у свој посао. Друго готово ништа не препоручује ову драму, јер су грешке у њој тако крупне, тако битне, тако многобројне да би се тешко у другим околностима тако дело и изнело на позорницу. У њој нису испуњени ни најосновнији, природни и нужни услова, без којих се не може ни замислити једно драмско дело. Прво што пада у очи то су она два предмета, сасвим различита, без везе, оделита, обадва једнаке величине, развијајући се без икаквог међусобног утицаја, наизменце почев од првог до последњег чина. Какве везе може и имати љубав Драгојева са трговином и падом Витковом?! Ја овде употребљавам изразе радња и развијање, но то чиним по нужди, јер нема ту у правом смислу ни радње ни развијања, све се прича и само прича. Па и те приче и оно мало радње што је има лоше је распоређено. Сцене су врло невешто склапане, долазе једна за другом са свим произвољно, без икакве чврше везе, набацане, кратке, готово после сваке спушта се завеса, те је комад пун промена. О каквим снажним и израђеним лицима не може бити ни говора, њихов је карактер тек наговештен, по које се истакне каквом јачом цртом, и то је све.

То је што се краће и брже могло рећи о недостацима драме и била би залудница задржавати се на њима више. Но остаје нам још да кажемо како и на овој рђавој драми има нечег интересантног и привлачног. То је онај печат старине, она атмосфера у којој су дисали наши стари, онај тон времена и боја околине, она пријатна фамилијарност и простота, напослетку оне чакшире и онај дубоки фес. И ако је све то невешто, и ако није све довољно и јасно израђено, инак је добро дошло. И напослетку, драма А. Николића међу осталим драмским радовима из тог времена представља један датум српске драме.

Септембра 1899. г. Ђ.

Разно

Стогодишњица рођења доктора Јована Хаџића-Светића. — 26. августа о. г. прославила је Матица Српска у Новоме Саду стогодишњицу од дана рођења свога оснивача Јована Хаџића, у књижевности познатог под именом Милош Светић. После свечаног помена у Новосадској Саборној Цркви говорио је Матичин секретар Др. Милан Савић у славу и сећање на Хаџића.

Јован Хаџић рођен је у Новом Саду 8. септембра 1799. године. По свршеним наукама добије 1826. степен доктора, а 1834. буде постављен за сенатора у Новоме Саду. 1847. г. изабран је за новосадског посланика за мађарску дијету у Пожуну. Био и министарски саветник у Пешти и председник обласног суда до 1854. када је отишао у пенсију. Хаџић је умро 1869. године у Новоме Саду.

Развитак српске књижевности има да захвали и његову имену, јер је први покренуо мисао да се оснује друштво за издавање српских књига. 1826. године он је ту мисао и остварио, основавши са неколико Срба, пештанских трговаца, друштво под именом Српска Матица. Према основи и циљу овога српског друштва осниваху доцније и други славенски народи слична удружења. Хаџић је засновао Српску Матицу највише у намери да сачува Летопис, српски журнал, који је 1824. г. био покренуо професор Ђорђе Магарашевић. — Хаџић је био и први председник Српске Матице у Пешти, а и после тога када је ова пренесена у Нови Сад.

За време злослутног Бахова система у Аустрији Хаџић је имао великих заслуга за одржање Српске Гимназије у Новоме Саду којој је био 19 година бесплатан управитељ, а до смрти своје уважени патрон.

За законодавство у Србији Хаџић је такође од великог значаја, јер је израдио први Грађански Законик за кнежевину Србију, а поред њега и још неколике помоћне законике, који су били основ судском и административном уређењу.

Хаџић је такође радио и на књижевности, али не са срећом. У Вуковој борби за препорођај био је огорчени противник нове струје, и као такав водио је познату полемику са Вуком, из које је изашао са свим побеђен. Али овакво његово држање у борби за народни језик и нови правопис ипак не умањује његове заслуге на другим пољима за народни напредак.

*

Споменик Ђорђу Рајковићу. У Новоме Саду основан је одбор који прикупља прилоге за подизање споменика српскоме књижевнику Ђорђу Рајковићу. Он почива у новосадском Св. Успенском гробљу без икаквог видног споменика. Човек, какав беше пок. Рајковић, који је сачувао многе и многе гробове виђених Срба од заборава доиста је заслужио да ни сам не буде заборављен, те овим редовима обраћамо пажњу својих читалаца на ову лепу намеру »Одбора за подизање споменика Ђорђу Рајковићу«.

*

Фрањо Прешерн. — Ове године навршило се педесет година од смрти највећег словеначког лиричара Фрање Прешерна. Браћа Словенци већ се у велике спремају да прославом обележе овај дан. До године пак навршује се 100 година од његова рођења (3. децембра п. н. 1800. г.) Између осталога за ову прославу Словенци ће открити и велику статуу у Љубљани.

Прешерн је рођен у сеоској кући у Врби, брезнишкој жупи на Горенском. Његов рођак свештеник Јаков Прешерн узео је Фрања још као дечка к себи на старање. Основну школу довршио је у Рибници, гимназију у Љубљани, а правни факултет у Бечу где је 1828. године промовиран за доктора. Положивши адвокатски испит, радио је по судским пословима у Крању, где се и разболи и умре. Највећи број својих изврсних песама штампао је у »Крањској Челици« која је излазила год. 1830.,—31.—33. и 1848. Збирку својих најлепших песама штампао је 1847. г. под натписом Poesije Doktorja Franceta Prešerna.

Прешерну Слава а браћи Словенцима Хвала што умеју да цене своје велике људе.

*

Распис награда — Матица Српска расписује из задужбине Јована Остојића и жене му Терезије рођ. Зозукове за годину 1900. награду од 50 дуката за поједине расправе или монографије из историје Срба у Угарској.

Уједно се напомиње, да су из ове задужбине с роком до 31. децембра 1900. расписане ове награде:

1. »Живот и рад Саве Текелије«, награда 50 дуката; 2. »Историја српске књижевности за школу«, награда 100 дуката; 3. »Опширна историја и етнографија о Буњевцима«, награда 200 дуката; 4. »Историја српске православне цркве у Угарској«, награда 50 дуката; 5. »О српском сликарству«, награда 68 дуката и 50 фор. обећаних од дра Вл. Николића, адвоката у Земуну; 6. »Монографија о српском новинарству«, награда 50 дуката.

А из фонда Јована пл. Наке Вел.-Сент-Миклушког за г. 1900. расписане су ове награде и тражи се да се за њих напишу ова дела:

1. Роман, драма или шаљива игра, приповетка или новела из српског живота Награда од 50 до 500 фор. Рок Петров-дан 1900; 2. Студија, монографија или расправа из српске историје; 3. Студија или расправа о бројном, привредном и просветном кретању народа српског; 4. Студија или расправа српске књижевности; 5. Земљописна или етнографска расправа, или путописи по српским крајевима и земљама; 6. Студија или расправа о музичкој уметности у Срба; 7. Преводи признатих и класичних дела.

Награда је за сваку такву студију, расправу, монографију или превод 30—40 фор. по штампаном табаку према вредности дела.

Дела на све расписане награде не могу писци шиљати под својим именом, него ваља да означе дела своја потписом или знаком. Име, презиме карактер и место, где станује писац, ваља у особитом писму написати, писмо запечатити и обележити оним истим знаком или натписом, који је споља на самом делу.

Само ће се она писма отворити, на којима је исти натпис или знак, који се налази и на делима, којима се награда досуди. Остала ће се писма спалити.

Рукописи се не враћају.

Награда се издаје тек онда, кад писац поднесе дело наштампано.

Награда се губи, ако писац не изда дело своје на свет за годину дана, а међутим није што друго уговорио.

Писац је обвезан од свог награђеног дела, кад изиђе из штампе, уступити Матици 25 комада.

Чланци и расправе за Летопис као и награђене новеле и приповетке штампају се најпре у Летопису, а после остаје право и писцу и Матици, да их могу прештампати и посебице.

Према количини осталога новца Матица је вољна примати и по вредности награђивати и друга научна, популарно научна и забавна дела остављајући писцима на вољу да могу слободно бирати предмет.

Нарочито се напомиње, да је главна скупштина овластила Књижевно Одељење и Одбор, да могу издати награду и оним чланцима и делима, која дођу и мимо расписану награду или која су већ стигла, па се налазе на оцени и то у течају године и пре главне скупштине, ако Књижевно Одељење или Одбор пронађе да приношлати саставци заслужују награде.

*

Два војничка дела о балканском полуострву. — Почетком ове године угледаше света ова два војничка дела, која се тичу Балканског полуострва: Dans les Balkans. La campagne d' occupation des troupes austro-hongroises en Bosnie et Herzégovine. — L'insurrection de 1888 dans l'Herzégovine, la Bosnie méridionale et la Krivošije. — La guerre serbo-bulgare, par le Commandant E. Bujac. Ова је књига у издању париске војничке књижаре H. Charles-Lavauzelle, на 8-ни, стр. 336 са 19 карата и планова, а стаје 5 дин. — Друго је дело: La guerre contemporaine dans les Balkans et la question d'Orient (1885—1897) par le Lieutenant G. Becker, у издању париске књижаре Berger-Lecrault et C-ie, на 8-ни, стр. 339, са 13 карата, а цена му је 10 дин. Скрећемо на њих пажњу наших официра, који владњу француским језиком.

*

Балканско полуострво. Француски капетан Léon Lamouche, штампао је недавно, трошком париског књижара P. Ollendorf-a La Pénin-sule balkanique. Esquisse historique, ethnographique, philologique et littéraire, на 12-ни, а стаје дин. 3,50. То су нишчева предавања са факултета Lettres на монпељском универзитету. Француска критика пребацује писцу сувопарност и велику површност и замера му, што је просто прештампао своја предавања без икакве прераде, која је била потребна ради шире читалачке публике. Писац је свршени ђак париске L'Ecole des langues orientales зна језике српски и бугарски. Путовао је у два маха Балканским полуострвом, а штампао је 1892. једно ваљано дело о Бугарима, La Bulgarie dans le passe. le présent et dans l'avenir. Paris, Baudan, на 12-ни, стр. XX–520, где је један

одељак посвећен и Маћедонији. Овај му је спис лепо примила француска критика и сматра га као доста потпуну ручну књигу о Бугарима.

*

Једно дело о регулисању Ђердапа. — Године 1896. штампано је у Пешти следеће дело: L'amélioration des Portes de fer et des autres cataractes du Bas-Danube, par Béla de Gonda, на 8-ни, стр. 265, са једним планом и 100 илустрација. Писац је био шеф радова на регулисању Ђердапа и сматра се за једнога од највиђенијих мађарских техничара. У овоме делу описује историју народа. Оно је штампано у исто време на мађарском и немачком. Скрећемо на њ пажњу наших техничара.

Читуље

† Владимир Радовић

23. августа о. г. умро је у Мостару честити и угледни Србин, цењен представник херцеговачки у црквеном питању Босне и Херцеговине, Владимир Радовић. Он је био члан босанско-херцеговачке депутације која је у Васељенској Патријаршији радила о побољшању црквеног стања у Босни и Херцеговини. Он је покренуо угледан мостарски лист »Српски Вјесник« због којега је претрпео многу и многу незгоду у односима са властима, али који још и данас излази и бележи српски живот у тим покрајинама. Он је такође био власник и угледне мостарске Српске Штампарије коју је и основао у намери да буде од користи Србима у Херцеговини. А више свега био је редак Србин родољуб којега љубав и рад за Српство не ометаху ни претње ни новчане казни.

Погреб је био 24. августа какав Мостарци не памте. И мало и велико, и младо и старо дигло се да ода последњу пошту своме великом сугрђанину. Његов сурадник по народним пословима г. Војислав Шола опростио се с њим на гробу дирљивим говором који је расплакао већ и тако ражалошћене Мостарце. На самоме гробљу покренута је мисао (која се већ у дело приводи), да се пок. Радовићу обележи гроб спомеником који ће бити видљив израз народне захвалности. »Српски Вјесник« опуномоћен је да прима прилоге за овај циљ.

Нека је врломе Радовићу лака земља и светла успомена у српскоме народу.

*

† Каролина Свјетла

26. августа умрла је у Прагу Каролина Свјетла која беше једна од најпопуларнијих и најбољих књижевника чешких. Све што је писала провејано је патриотским осећајима и дубоким познавањем вредноga чешкога народа. Њезин је живот био пун доброчинстава и љубави према њезину народу, те у томе погледу заузимаше врло важан положај не само међу најугледнијим књижевницима већ и међу првим добротворима чешким.

Рођена је 1830. године 11. фебруара у Прагу у породици Ротових. Свјетла беше њезин књижевни псеудоним. Удата је била за професора Мужака. На књижевном пољу први пут појавила се год. 1858. својим радом у Алманаху: Dvojí probuzení. — Писала је веома много романа, приповедака, новела... којих ће бити до једне стотине. Главнији су јој радови: Сеоски роман, Крст код потока, Неколико табака из породичног летописа, Љубав према песнику, Прва љубав, Учитељица, Школа — моја срећа, Успомене, Црни Пера, Пољубац, Тренутак, У затишју, Фратина, На јутрењу, На раскршћу, Крај и почетак, Рудар и његово дете, Из атмосфере барикада, Народ, Последња госпођа Глоговска, Карла (на српски преведена под натписом Драга). Многи њени радови превођени су на пољски, руски и француски; а неколики од њих и драматовани су (Крст код потока, Звончекова краљица и Сеоски роман). Од њезине приповетке Пољубац израдила је песн икиња Елишка Краснохорска либрето з оперу коју је компоновао прослављени чешки композитор Сметана, а која је имала највећег успеха у разним светским позориштима. — Свјетла је била председница чешког Женског Друштва у којему је дуго корисно радила подигавши га на степен једног од најугледнијих чешких друштава. — У последње време веома је патила од болести очију, али јој ни то не сметаше да напусти књижевни рад; и ако није смела сама да пише, говорила је своје последње радове другима у перо. А када се овој болести придружи још и запаљење плућа, није могла издржати већ остави свој драги чешки народ који јој за живота указиваше највеће почасти, а који ће по смрти јој знати да сачува њезину успомену.

Српски преводиоци доиста би ваљало да прикажу читалачкој публици који од њезиних радова, чиме би вршили и лепу мисију — познавање српске читалачке публике са чешком књижевности.

Ј. Зд. Р.

БИБЛИОГРАФИЈА

КЊИГЕ

1. **Народна вера и етика у народним песмама.** Од Доброс. М. Ковачевића. Београд, Штампарија Мате Јовановића, Кнез Михаилова ул. бр. 24., 1899. — 8-на, стр. 85. Цена 0·80 динара.

2. **У комисији.** Свакојаке слике и прилике из мојег бележника, Написао Драгомир Брзак. Београд, штампа и издање Нове Трговачке Штампарије 1899. — 1., 2., 3., 4. и 5. свезак. 16-на, стр. 160. — Цена свеску 0·50 дин.

3. **Мисли о цркви, држави, вјери, народној просвјети итд.** од К. П. Побједоносцева. Превео из »Московског Зборника« Архимандрит Н. Дучић. Садржај: Неколико ријечи о М. Зборнику и његову писцу. Писмо Побједоносцева, Сјени Митрополита Михаила, Црква и држава, Вјера, Нова вјера и нови бракови, Народна просвјета, Црква. У Биограду, Државна Штампарија Краљевине Србије, 1899. — 8-на, стр. 135. Стаје 1 динар или франак.

4. **Из првих дана овога века.** Историјска црта. Написао Мирко Бајић. Оштампано из »Бранкова Кола« 1899. — У Срем. Карловцима, Српска Манастирска Штампарија, 1899. — 8-на, стр. 34. Цена 20 новчића или ½ динара.

5. **Историја педагогије**, од К. Јелиницкога. С рускога превео и допунио Ж. Драговић. Цетиње, К. Ц. Државна Штампарија, 1899. — В. 8-на, стр. 213. Цијена ф. 1·50 или 3 круне.

6. **Православна моралка** за више разреде средњих школа. Израдио Сава Теодоровић, свештеник, професор и катихета у кр. реалној гимназији у Земуну. Наклада пишчева. У Новоме Саду, штампарија Ђорђа Ивковића, 1899. — В. 8-на, стр. 254. V. Цена 2 круне (2 динара 30 п. дин.).

7. I **Додатак раду и именику Матице Српске године 1899.** Извештај управног одбора Матице Српске о свом годишњем раду 1898. — 99. — У Новоме Саду, штампарија српске књижаре Браће М. Поповића, 1899. — 8-на, стр. 41.

8. II **Додатак раду и именику Матице Српске године 1899.** Извештај управног одбора Матице Српске о свом годишњем раду 1898. — 99. — У Новоме Саду, штампарија српске књижаре Браће М. Поповића, 1899. — 8-на, стр. 44.

ОПОМЕНА

Улазећи у последњу четврт ове године обраћамо пажњу својих дужника да нам дужну претплату одмах пошаљу, како би избегли неугодности јавнога опомињања и штампања њихових имена. —

ВЛАСНИШТВО
„НОВЕ ИСКРЕ“

»НОВА ИСКРА« излази 1. и 16. у месецу. — Цена: на год. 16, по год. 8, четврт год. 4 дин.; ван Србије год. 10 фор. или 20 дин. у злату. — Претплата и све што се тиче администрације шаље се **Р. Ј. Одавићу**, власнику »Нове Искре«.

Власник и уредник *Р. Ј. Одавић.* Парна Радикална Штампарија Кн. Спом. бр. 35.

АРХИМАНДРИТ НИЋИФОР ДУЧИЋ

СРПСКИ КЊИЖЕВНИК

Са београдског саборног звоника оглашено је 17. октобра о. г. предвечерје ретке прославе, значајне и по реткости и по имену за које се везује. Црква, мати свију нас, прва је похитала да објави београдском грађанству педесетогодишњицу искрене и предане службе Богу једнога од својих најугледнијих сановника, — архимандрита Ниħифора Дучића. Иста звона разнесоше и вест о четрдесетогодишњици му књижевнога рада, јер посветивши десет првих црноризних година служби и љубави ка Господу, латио се данашњи слављеник и пера књижевног.

И ако слављеникова скромност није допустила да припреме и ред о прослави изврши и одржи нарочити одбор, ипак је прослава та била израз једнодушног признања и одавања хвале и из српских и из туђих крајева. И корпорације и појединци похиташе у слављеников стан да одаду хвалу скромноме монаху, знаменитом књижевнику и храброме борцу за ослобођење и независност српску.

Такви изрази признања, неизмамљени никаквом званичношћу, уносили су у слављеникову душу ретко задовољство, а у забринуте савременике најлепшу утеху.

*

Архимандрит Ниħифор Дучић рођен је у Херцеговини у селу Лугу код Требиња, где је провео и прве године свога детињства.

Народна свест је варничила широм српскога света, а у Херцеговини се никада није гасила. Налазила је она ту снажнога израза и у пушчаноме праху и у јеци гусала, и у скромним монашким ћелијама, одакле је излазила као *књига*. Од гусала пушци — на посао, а од пушке гуслама — на одмор, скраћени је израз српског народног живота. А ко је толико срећан да од гусала пређе на *књигу*, а од ове на пушку — избраник је „ком ваљаде сви да дворе.“

Крштни седамнаестогодишњи младић Дучић напусти са благословом очински дом, оде у оближњи манастир Дужи те учини за оно доба редак и велики корак — оде *на књигу*, да брзо за тим навуче и црну ризу, да се посвети Господу. Што су му Дужи могли дати, брзо је примио, па желећи и већега рада дође у Београд где сврши Богословију. Словен. филологију слушао је у славнога Ђуре Даничића, а општу историју, философију, географију, стару јеврејску и француску књижевност на париском универзитету.

Обрадивши на тај начин Херцеговцима урођену тежњу за све лепо, напредно и корисно — Дучић се заложи сав за добро свога народа. Знајући да без слободе нема напретка, а гледајући велики део народа у ропству, оличи у себи израз „за крст часни и слободу златну“. У црној монашкој ризи, учећи стадо своје љубави према Богу, спремаше га у исти мах и за слободу. Тражећи помоћнике намери својој, нађе га увазда спремнога Луке Вукаловића и његових договорника.

Узевши на се, 1861. год., управу херцеговачких устаника, био је одликован и њиховим поверењем да у Мостару преговара с Омер-пашом. Али како се преговори не свршише срећно, устанак се настави; а у њему је Дучић вазда био међ првима и у збору и у бој.

После неуспешног ратовања пређе Дучић у Црну Гору, где му би поверена управа основних школа. За то време отворио је 10 основних школа, а 1864. године и богословију. —

Али последице ратних незгода почеше досаћивати: ради нарушеног здравља морао је Дучић поћи у Италију, Дубровник и Трст. — 1868. године, на позив Кнеза Мученика, дође Дучић у Београд где ће, са малим променама, стално живети.

Кад је оно 1876. г. Србија заратила с Турском, Дучић је поново ступио у бојне редове и као командант добровољачког кора ибарске војске оправдао глас усташкога вођа. У томе рату рањен је Дучић у леву ногу. — У поновном ратовању 1877. — 78. године Дучић је био постављен за команданта усташких чета јаворског кора. У овим ратовима нарушио је своје здравље и само, рекао би, својој гвозденој грађи има да захвали што још траје дане пуне користи за српску књигу.

Вршио је Дучић и поверљиве дипломатске мисије, а његови погледи из таквих прилика изгледају нам данас као пророчанства.

Дучић је у Србији поред свог сталног књижевног рада био у разним великим положајима. Био је потпредседник Великог Духовног Суда, библиотекар Народне Библиотеке и чувар Народног Музеја; био је неколико пута посланик у Народној Скупштини, председник одбора за школе и цркве ван Србије, потпредседник Просветног Савета, више пута председник Српског Ученог Друштва (за његова председништва а његовим посредовањем извршено је и спајање Ученог Друштва с Академијом Наука). Дучић је имао ретку част да буде наставник за историју српске цркве и црквеног права Њ. В. Краљу Александру I. Дучићу је шест пута нуђено епископство у Србији, али је се он увек захваљивао за ту почаст. Једном само, 1889. г., примио је да привремено администрује Жичком Епископијом.

Овакав живот већ и сам по себи заслужује сваку пошту и признање, а када се у низу његову нађу и знаменити књижевни радови — онда такав живот постаје још значајнији, још заслужнији народне хвале и признања, постаје „народно достојање".

Ево хронолошки побројаних радова архимандрита Дучића:

Године 1859. Монографија Тврдоша (Требиња) у Дужи, у Гилфердингову Зборнику у Петрограду; прештампана у књизи I. књижевних радова 8-на 53. ст. Покушај статистичкога описа требињскога, пријепољскога, пјеваљскога и невесињскога округа у истом зборнику 8-на 18 стр. *Године 1861.* Монографија Житомишљића у Српско-далматинском магазину, прештампана у књизи I. књиж. рад. 8-на 53 стр. и позније преведене на руски у Чрнигову од грофа Милорадовића. *Године 1862.* Бесједа говорена на Цетињу, 8-на 4 стр. *Године 1864.* Јуначки споменик, пјесме великога војводе Мирка, написао, уредио и на свијет издао, 8-на 206 стр. на Цетињу. *Године 1865.* Бој на Грахову 1858 год. у Орлићу за годину 1865; прешт. у Босиљку хрватском, у Војину београдском и у књизи 3. књиж. рад. 8-на 29. стр. Бесједа на парастосу рускога Царевића Н. Александровића 8-на 7 стр.; на руски преведене. *Године 1866.* Покрштење потурица у Васојевићима од 1855—1857 год. у Орлићу за годину 1866; прештампана у књизи 3. књиж. рад. 8-на 10 стр. Обзнана крмчије морачке у Српско-далматинском магазину за годину 1866. 8-на 7 стр. Степеник сродства, засебно, на Цетињу 8-на VIII—80 стр. *Године 1867.* Божић у Црној Гори, штамп. у Дубровнику (забавнику); прештампано у књизи 3. књиж. рад. 8-на 17 стр. Путовање кроз Црну Гору 1865. год. у Орлићу за годину 1867; попуњено и прештамп. у књизи 3. књиж. рад. 8-на 89 стр. *Године 1868.* Бојеви у Крњицама 1861 и 62 године у Српско-далматинском магазину за годину 1868; прештамп. у књизи 3. књиж. рад. 8-на 97 стр. Српска опћина и црква у Трсту у Гласнику 26. Српског ученог друштва; прештамп. у књизи 1. књиж. рад. 8-на 24 стр. *Године 1870.* Врањина у Зети и Крисовуље на Цетињу, у Гласнику 17. Срп. уч. друштва прештамп. у књизи 1. књиж. рад. 8-на 29 стр. Примједбе на кометар Горскога Вијенца у листу Србији и засебно; прештамп. у књизи 1. књиж. рад. 8-на 32. стр. *Године 1871.* Обзнана Српско-далмат. магазина за годину 1870. и 71. у Малој Србадији год. II; прештамп. у књизи 1. књиж. рад. 8-на 6 стр. Искрена ријеч Српкињама, у Младој Србадији год. II. и засебно, 8-на 44 стр. Развитак историјске науке од В. Герја, прев. с рускога 8-на 182 стр. Хронограф житомишљићки у Гласнику 32. Срп. ученог друштва, 8-на 39 стр. *Године 1874.* Црна Гора с картом, у Гласнику 46. Српског ученог друштва и засебно прештамп. у књизи 3. књиж. рад. 8-на 120 стр. Прев. на руски у „Ежегоднику" у Кијеву 1878 год. и у извору на друге иност. језике. *Године 1875.* Бока и Зета у Гласнику 42. Срп. учен. друштва; прештампано у књизи 3. књиж. рад. 8-на 33. стр. *Године 1876.* Морача и Острог, у Гласнику 43. Српског учен. друштва; прештамп. у књизи 2. књиж. рад. 8-на 28 стр. *Године 1877.* Крмчија морачка (опис рукописа, Фотијеви предговори и градски закон) у Гласн. 8. Срп. учен. друштва II. одељ. 8 на 134. стр. *Године 1878.* Бесједа у саборној цркви у Нишу на дан састанка Народне Скупштине у њему први пут, у Српским Новинама и засебно 12-на 10. стр. *Године 1880.* Реферат о грађи за српску црквену историју у Гласнику 48 Срп. уч. друштва и засебно; прештамп. у књизи 2. књиж. рад. 8-на 33 стр. *Године 1881.* Борба добровољачкога кора ибарске војске и усташких чета јаворског кора 1876. до 1878. год. у Гласнику 13. Српскога уч. друштва II. одељења 8-на 372 стр. Прво и друго отворено писмо дру В. Ђ. (полемика) засебно, 8-на 46 стр. Биљешка о Мажуранићеву спјеву „Smrt Smail-age Cengića" најпре у Viencu 1878. год. у Загребу и у Срп. илустр. нов. у Новом Саду 1881. год. попуњена; прештамп. у књизи 2. књиж. рад. 8-на 8 стр. *Године 1882.* Босански патници у Словинцу у Дубровнику, биљешке 4-на 10 стр. преведено на италијански. — О поријеклу Кнеза Лазара Хребељановића, извештај у Гласнику 59. Срп. уч. друштва; прештамп. у књизи 2. књиж. рад. 8-на 2. стр. Друго крштење Немањино извештај у Гласнику 59. Срп. уч. друшт. прештамп. у књизи 2. књиж. рад. 8-на 6 стр. *Године 1884.* Старине хиландарске и монографија Хиландара у Гласнику 56 Срп. уч. друштва и засебна 8-на VI—116 стр. Добруштв, расправа у Radu jugoslov. akademije Znanosti i Umjetnosti XLIX., прештампана у књизи 2. књиж. рад. 8-на 9 стр. Запис у старој добрунској цркви код Вишеграда, у Јавору, прештам. у књизи II. књиж. рад. 8-на 4 стр. Епископије зетска и дебарска расправа, у Гласнику 57. Срп. уч. друштва, прешт. у књизи 2. књиж. рад. 8-на 60 стр. О смрти цара Уроша, извештај у Гласнику 59. Срп. уч. друштво, прештамп. у књизи II. књиж. рад. 8-на 4 стр. Печат Св. Саве српскога у Кореји; двоглави Орао Кнеза Лазара у Хиландару и у Горњаку, чланци у Старинару за год. 1884. прештамп. у књизи II. књиж. рад. 8-на 8 стр. — Цар Душан и Балканско Полуострово у XIV. вијеку од Борхграва, приказ у Срп. Нов. прештампљ. у књизи II. књиж. рад, 8-на 4. стр. Зборник савински у Шематизму Боке которске за год. 1884. приказ; прештамп. у књизи II. књиж. рад. 8-на 5 стр. О хришћанским светињама, у Просветном Гласнику за год. 1885. (реферат) 4-на 3 стр. *Године 1885.* Зборник правил. св. апостола, васељ. и пом. сабора, прев. с грчкога; Јерархијски положај сарајевске митрополије од Архим. Н. Милаша и „Ein Kampf um's Recht, Beitrag zur Lösung der orthodoxen Kirchenfrage in Bosnien-Herzegovina" од протосинђ. Радића (приказ и критика) у Гласнику 60. Срп. уч. друштва; прештамп. у књизи II. књиж. рад. 8-на 27. стр. Крст Архиепископа Саве II., опис у Старинару за годину 1885; прештамп. у књизи 2. књиж. рад. 8-на 3. стр. Одговор на куђења и клеветање В. С. Д. у Стражилову и засебна 16-на 22 стр. (полемика). *Године 1886.* Српски арханђ. манастир у Јерусалиму, у Годишњици IX истор. опис; прештамп. у књизи 2. књиж. рад. 8-на 13 стр. Печат митроп. врањинске, у Старинару за годину 1886. опис; прештамп. у књизи 2. књиж. рад. 8-на 2 стр. Бесједа у саборној цркви у Биограду на задушници К. С. Аксакова у име Српскога ученога друштва, засебно 8-на 9 стр. Преведена на руски исте године у Москви. *Године 1887.* Технички тер-

мини у законодавству од дра В. Богишића, превео с руског у Браничу за год. 1887. и засебно 8-на 23 стр. Прештампано у „Mjesečniku“ у Загребу. *Године 1888.* Колашин у Херцеговини, у Братству III напор. опис 8-на 20 стр., преведен на руски у „Слав. Извест“. Неколико ријечи о начелима и методу при изради црногор. имовинског законика, писмо једному пријатељу од д-ра В. Богишића, превео с француског у Браничу 8-на 17. стр. Нови метод грађанског права од Г. Ардана; превео с француског у Браничу 8-на 6 стр. Спољашњи одношаји Србије од дра Јов, Ристића приказ у Revue d'histoire diplomatique у Паризу за год. 1888 број 1. прештамп. српски у књизи 2. Посланица цариградског патријарха Ђенадија II. синајским калуђерима, приопштио у „Истини“ у Задру 4-на 11 стр. *Године 1889.* Словенски рукописи у Нар. библиотеци у Паризу у Starinama књ. XXI, прештамп. у књизи 2 књиж. рад. 8-на 24 стр. Црногорски имовински законик и немачка критика, превео из петроградскога Herold-a у Браничу 8-на 8 стр. Балканско полуострво од д-ра Стефана Братинића превео с француског, 8-на 33 стр. Примједбе на пројекат закона о уређењу ниже и више Богословије у Србији; — Примједбе на пројекат закона о црквеним властима у Србији; штампане засебно и доцније у књизи 5. књиж. радова. *Године 1890.* Хумска (херцеговачка) православна епископија од 1220. позније митрополија, расправа у „Веснику српске цркве“; прештамп. у књизи 2. књиж. рад. 8-на 15 стр. Acta coniurationem Petri a Zrinio et Francisci de Frankopan nec non Francisci Nadasdi illustrantia (1663—1671). E tabulariis gallicis desumpta redigit Dr. V. Bogišić. Zagreb 1888. год., реценсија у „Колу“ у Београду, прештамп. у књизи 2. књиж. радова 4-на 8 стр. О старом грбу босанском, расправа дра Ф. Рачкога, приказ у Српској Независности у Биограду; прештамп. у књизи 2. књиж. рад. 8-на 2. стр. Прештампале га Мале Новине у Београду и „Наше Доба“ у Новом Саду. — Импровизације у Народној Скупштини при претресу новога закона о црквеним властима у стенограф. биљешкама 1889—1890 год. III. дио. Доцније у 5. књизи књижевних радова. — О новом закону о црквеним властима у Краљевини Србији, у Српској Независности и засебно (упоређење с пређашњим законом и оцјена) 12-на 52 стр. Поздравна ријеч митрополиту српском Михаилу у име одбора за дочек и свештенства српскога на дан његова повратка у Србију 1889. год. У „Српској Независности“ и у „Веснику српске цркве“ 1890. год. *Године 1891.* Учење васељенске православне цркве с разликама учења других хришћанских цркава од дра богословије В. Гетеа, прев. с француског другог издања 8-на XXV—257 стр. — Три рукописна документа у „Гласнику“ 72. Срп. уч. друштва 8-на 8 стр. — О цркви (сада џамији) и гробу св. великомученика Димитрија у Солуну, у „Босанско-Херцеговачком источнику“. Опис свечанога уласка султана Хамида у Џамију у петак, у Босанској Вили. Биљешка о старој запустелој цркви у Кривој Ријеци, новој у Кожетину и о Дечанима у Старинару година VIII. књ. 1 и 2. стр. 29—29. 8-на. *Године 1892.* Српска автокефална архиепископија и пећска патријаршија од профес. Пальмова, реценсија у Веснику срп. цркве XI свеска 8-на 8 стр. Народно предање о Никшићима у Новом Требевићу за год. 1892. Извештај о стању богословије биоградске у Просв. Гласнику за годину 1892. стр. 711—713, 4-на. Приказ I. и II. књ. Грбићеве „Карловачко владичанство“ у Босан. Вили 4-на 2 стр. *Године 1893.* Св. Сава, српска црква и српска краљевина у XIII. в., приступна бесједа у Академији, Глас XXXIX. 8-на 21 стр. Приказ Шематизма правосл. епар бококот. за год. 1893. у Веснику српске цркве V. св. 8-на 2 стр. Колико има врѣла у Трескавици, биљешка у Новом Требевићу за год. 1893. *Године 1894.* Које су године спаљене мошти св. Саве у црквр. листу „Миру“ бр. 19. — Разлике домаћих хроничара о години које су спаљене мошти св. Саве српскога, расправа у „Миру“ 8-на 11 стр. Историја српске православне цркве од првијех десетина XII. века до наших дана 8-на XI—371. страна. *Године 1895.* Приказ службе св. Петру Цетињском, у Веснику српске цркве. *Године 1896.* Петров манастир у Требињу, — у „Зори“ свеска за септембар, доцније у књизи 5. књиж. радова. Рашко-Призренска митрополија, расправа, засебно. *Године 1897.* Васељенска Патријаршија и Српско Црквено Питање, засебно. Српски Хиландар, у Срп. Застави бр. 141. Одговори Д-ру Богишићу на 31. питање о обичајном праву у Херцеговини. *Године 1898.* Племе Зупци и војвода Лука Вукаловић, у „Зори“ свеска за јануар. Посланица Биоградским Ђацима, у Веснику Српске Цркве св. IV. Хришћански брак, засебно, и у књизи 5. књижевних радова. *Године 1899.* „Милешево“ намијењено календару „Србобрану“ за 1900. годину. „*Мисли* о цркви, држави, вјери, народној просвјети ит.д. К. П. Побједоносцева. Превео из „Московскога Зборника“ Архимандрит Н. Дучић“ I—XIV. 1—131 стр. у Биограду 1899.

* * *

Овакав и оволики књижевни рад чини част и књижевнику и народу из чије је средине поникао.

Па је ли чудо што се на дан 18. октобра о. г. слеже у слављеников стан огроман број његових пријатеља и поштовалаца, а поред њих још већи број честитака и из српских и из туђих крајева.

Српским читаоцима већ су познате честитке Њ. Вел. Краља Александра I, Њ. В. Краља Милана, руског обер-прокурора Побједоносцева и генерала Игњатијева. На овом месту доносимо топлу адресу колегијума београдске Богословије, коју је слављенику прочитао и предао ректор Богословије г. Архимандрит Кирило.

Адреса гласи:

Високопречасни и многозаслужни Господине и митроносни оче Архимандрите.

На данашњи дан — дан св. Апостола и Еванђелисте Луке, навршило се равно пола столећа од како си Ти, многозаслужени старино, примио на се свети чин монашки и посветио се на службу Богу и Његову св. Олтару. Данас се навршило и пуних четрдесет година од како си се појавио као српски књижевник на пољу још сиромашне књижевности српске и као борац за права народа свог. И данас Ти, у кругу својих пријатеља и многобројних поштовалаца, скромно светкујеш та два епохална дана у своме животу.

Наставници београдске Богословије, — оне Богословије у којој си и Ти, а у својим млађаним годинама, поцрпао прва богословска знања, признају: да им је света дужност да те и они на данашњи дан из дубине искрене српске душе поздраве о тако ретској прослави.

Високопречасни оче Архимандрите!

Ретки су изабраници Божји који толики дуг низ година раде и много ураде у служби Богу и домовини својој, у служби књизи и просвети свога народа, у служби његова културног препорођаја — ослобођења и уједињења. На свима тим пољима, ти си неуморно радио и радио — као прави син рода свог. У свештеном чину био си прави српски духовник; на просветном пољу заслужио си вечну захвалност, јер, где год си сео и стао, вазда и свуда просвету си сејао. Савина област, Кршна Ерцеговина, Твоја постојбина, никад неће заборавити, да си Ти први био који си положио камен-темељац озбиљној основној настави младих српчади. Бојна поља; у Ерцеговини, у Црној Гори, у Краљевини Србији дуго — дуго сећаће се неустрашног борца Архимандрита Дучића за слободу народа српског и његово уједињење. У том погледу био си прави следбеник Хаџи-Ђере и Хаџи-Рувима, Проте Матије Ненадовића, архимандрита Мелентија Павловића и многих других бораца свештеног реда, који су стекли неумрлу славу и вечан спомен у народу своме. У најновијој политичкој историји српској многе ће странице красити име твоје; јер нема скоро ни једног важнијег догађаја, а да име твоје у тај догађај није уткано...

Слава ти за све то!

А шта да речемо о твоме књижевноме раду! Имали би смо много да речемо; али за овај мах, дозволићеш да

ТРИДЕСЕТОГОДИШЊИЦА КРАЉ. СРП. НАР. ПОЗОРИШТА

† Лаза Лугумерски † Алекса Бачвански
† Лаза Поповић Марија Цветићка † Алекса Савић † Марко Суботић
† Наум Стојановић Ђура Рајковић † Тоша Анастасијевић

ТРИДЕСЕТОГОДИШЊИЦА КРАЉ. СРП. НАР. ПОЗОРИШТА

† Тоша Јовановић | Милева Радуловићка | † Марија Јеленска

Милка Гргурова

† Љубица Коларовићка | † Марко Станишић

Милош Цветић | Јулка Јогановићка | † Димитрије Коларовић

кажемо ово: У школи ниси много учио, али си у школи живота много научио, а то баш и јесте оно, што тебе уздиже и твоме огромноме раду придаје велику цену, а Теби вечну захвалност. Радио си на књизи пуних четрдесет година, — радио си као неуморна пчела у кошници, — а тај Твој рад, уродио је богатим плодом, јер си многе и многе ствари — како из наше црквене тако и из политичке историје „из тми забвенија“ ослободио и осветлио, што би можда остало вечно у тами заборава, да твоја вредна рука није изнела ова драгоцена факта из наше историске прошлости. За те труде Твоје, нека Ти је вечан спомен у српству и код српских књижевника!

И за све те Твоје огромне и неоцењене заслуге Ти си стекао, Ти се и користиш не само поштовањем и љубављу васколикога народа српског коме припадаш, него си заслужио то поштовање и у људи и од науке и код других јевропских народа. Те твоје заслуге достојно су оцењене и са Висине Престола, а доказ је што родољубива Твоја прса красе сва одличја српска.

Нека и Тебе и нас радује та Висока пажња и опште признање Твојих стечених заслуга!

И при свем том, што су овако велике твоје заслуге, ипак Ти си узор скромности; јер скромност је твоја не надмашна! Ти си — не једном, већ неколико пута нуђен: да заузмеш највиши положај у црквеној јерархији, — ту понуду ниси хтео примити, — једино из *скромности*, а вазда си говорио: „Да Ти, и у том скромном чину и положају можеш послужити цркви и домовини својој.“ И зато ти хвала, учитељу скромности! И за ту скромност Твоју, црква ти се одужила колико је могла — украсивши главу Твоју архијерејском митром, — а то је: први и једини пример у српској цркви.

Живи смо, па ћемо и умрети... Сваки ће се својим делима *похвалити* или *постидети*... *Теби припада прво;* јер цео век провео си у родољубивом раду за род свој.

Слава Ти! и нека те Бог поживи онолико, колико Његовој светој вољи буде угодно.

У Београду
На дан св. Еванђелиста и
Апостола Луке
18. октобра 1899. год.

За богословски колегијум
Ректор Богословије
Архимандрит Кирил.

Топлим честитањима уваженоме слављенику придружује и „Нова Искра“ своје најлепше жеље и наде и искрени узвик

Слава!

У ЈЕСЕН

Хладна јесен. Сунце пало —
Једва светлуца;
А у грудма срце стало
Ко да не куца.

Ждрали кликћу, мору теже
С лешим надима;
А моја се душа стеже
Тајним јадима.

Ах, и она има смела
Воље, крепости;
И она би жудна хтела
Више светлости.

Зна и она да заплива
Зрачном висином;
Зна и она да ужива
Лепшом истином.

Летели би и ми светом
Пуни радости,
Да у мртвом срцу није
Живе жалости.

Да врх села гробље није —
Ужас речити;
И у њему хумка једна —
Бол ми вечити.

1899.

Воj. Ј. Илић.

ЖИВОТ

— ИЗ КЊИГЕ »ДРХТАЛИ ДУШЕ« —

Кроз сјајну раскошну дворану хујила је глазба — дивна, страсвена а опет умилна глазба, која свлађује памет, а плесаче и плесачице одушевљава. Неодољивом снагом вуче их у вртлог плеса; ноге им се готово и не дотичу пода, а заборављају, да су тек у плесној дворани. Попут чаробне трубље зове их и мами глазба, а крај зида на баршунастим наслоњачама веселе се мајке „срећи“ своје ђеце. Жестоко се надимљу прса, плућа дрхћу, очи се склапају пред бајним, чаробним свјетлом, а ужарена лица горе од жеље, страсти и силне уморности.

Али страст слави побједу над умором.

Нико не пита за уру — а вани се бори љута бура против пролетнога ускрснућа природе.

Наједном престаде глазба на знак главара земље. Пред њим је стајао забринута лица његов побочник, док је високи господин читао службену брзојавку о смрти владарева сина. Још је двораном дрхтао задњи звук гусала као јаук на смрт рањенога дјетета, кад се наједном ускомешаше парови — вијест се раширила муњевитом брзином по дворани.

До скора остаде дворана празна, а конобари и слуге, љутити што им измакоше богате напојнице, стадоше је чистити, утрнуше свјетло, а кроз отворене прозоре навали у дворану оштри, ладни зрак...

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

Те је ноћи владао готово мртвачки мир у великому граду ушљед смрти човјека, који је имао једном да постане владар. Испод високих торњева и красних палача пролазила је силна ријека, бучећи у својем узиданому кориту. Као огромна црна змија вукла се ријека кроза град, а само неке дијелове њене расвијетљаваху јаке свјетиљке са жељезничких трачница.

Над цијели, тихи Загреб дигла се величанствена и стара првостолна црква, избочила се на сву околицу, па дигла небу под облаке високе, витке торњеве своје...

Бура је пухала непрестано, а оштри вјетар био је помијешан леденом кишом, пахуљицама још преосталога снијега и честицама угљена, што је избацивао жељезнички строј на трачницама. Јурио је кроза црну ноћ, остављајући за собом малене кућице жељезничких стражара и сиромашних радника, као да лети за вјетром у опкладу. Цијели дуги низ жељезничких кола јецао је под властитом тежином, а на завојима чинило се, као да ће се тај дугачки црни ланац распасти у небројене комаде своје.

Сву ту буку надјачаху сигнална звонца, звонећи непрестано, а ипак оштро.

Трачнице су се по мало ширile, свјетиљака бивало је све више, а влак је почео да иде лаганије. Оштро зазвижда строј три пута, а под тешким запорима зацвиљеше жељезни котачи и лагано уђе влак у станицу, ђе брзе слуге отворише путницима врата, а угодна топлина гостинске дворане и мирис печења стадоше да драшкају огладњеле желуце богатијех путника.

Далеко иза жељезничких трачница, ђе су се чули само још пошљедњи оштри звиждаји, покривао је иза зида на пô срушене колибе дјечак сестрицу која је умирала од зиме и глада.

Кроза буру и вихор, који им је промрзао уха, слушали су штропот жељезничкога строја, а у души им озвањала слатка глазба мајчиних пјесама из бољега доба....

Било је већ јутро, кад затутњеше са столне цркве жалобна звона у почаст високому покојнику, а ђевојче запита брата:

„Шта је то?“

„То је живот, сестрице! Тако су ми бар казали.“

А ђевојче се чудило: „Како је то —?“

За живота мајке није никада чула тих силних звона ни штропота жељезничкога строја. На једном се нађоше у том великому граду без икога свога. Сами у сасвијем непознатому граду склониште се напокон за овај зид, јер су их готово свагђе тјерали без милостиње.

На глас великога звона стао се Загреб да буди. Град је оживио. Људи су стајали у рпама расправљајући на све могуће начине о тој сасвијем непадној смрти. За тим извјесиште као ваљани грађани дугачке, црне заставе на својим лијепим кућама, а један је увјеравао другога, како га је дубоко потресла та „несрећа“... Међу тим је сједио на по већ смрзнути ђечак иза зида запуштене кућице, док му је на крилу почивала уморна глава мртве сестрице. Гладни, блиједи ђечак могао је ток само да мисли:

„То је живот...!“

Загреб.

Владоје С. Југовић

ИЗ ЗМАЈЕВИХ ПРЕВОДА НА НЕМАЧКИ.*

ES WAR 'MAL EINE ROSE

von *Mil. J. Mitrović*

Es war ein holdes Mädchen
Im Frühlingsduftgekose,
Getraut mit einem Jüngling —
Es war 'mal eine Rose.

O Treue, Männer-Treue,
Du flatterhafte, lose;
Er findet neue Liebe —
Es war 'mal eine Rose.

Sonnenschimmer, Hochzeitsjubel,
Neue Schwüre und Gekose;
Von dem Thurme ächzt die Glocke —
Es war 'mal eine Rose.

Zmaj.

*) Није први пут да је наш слављени Змај узимао перо у руке да у часовима нарочитог расположења преведе само за се или најужи круг својих пријатеља по коју лепу српску песму на немачки језик, којим влада као и својим матерњим. Тако је превео и ову лепу песму г. Милорада Ј. Митровића, а ми је добависмо, па је сад ево и штампамо у свом листу, уверени да ћемо угодити читаоцима приказујући им и ову страну Змајеве звучне лире.

Песма у оригиналу (штампана у »Делу«) овако гласи:

Била једном ружа једна...

У мајке је била ћерка,
Ко дан лепа, ко цвет чедна,
Па заволе једно момче —
Била једном ружа једна.

Ал' је момче лептир прави,
И њу презре срца ледна,
Другој пружи руку своју —
Била једном ружа једна.

У цркву се свати крећу,
Разлеже се песма медна;
А са торња звоно јеца —
Била једном ружа једна.

ЈЕСЕН

— СЛИКА ИЗ ПРИРОДЕ —

од

д-ра Рад. Лазаревића.

Сунце позних јесењих дана позлатило је остатке зеленила, које се овде онде промаља између пожутелога и местимице поцрвенелог лишћа, а тако је исто бацило своје сјајне зраке на последње пољске цветове, који су сведоци скоро минулог лета, али и да није тих сведока, опет се, и покрај сунчана сјаја и ведрога неба, опажа да је јесен отела маха. Цвеће по пољима и градинама цвета последњим цветом, гора није више онако сјајно зелена него је одевена и све се више одева жутим и мртвим листом, али у место изгубљене моћи стварања, природа је оденула разно дрвље зрелим плодом за многе гладне зимске посетиоце њихове.

Човек осећа јесен још од онога доба кад су ласте скупљале своје зборове по крововима домова и кад су, живо цвркутајући, договарале се, како ће на далеки пут топлом југу. Наш поглед се заустављао на њима и једнога дана, кад их је нестало, настало је у нама осећање, да је јесен ту. На лаким ластавичијим крилима одлетела је и наша вера у могућност лепих летњих дана — и ми се чешће питамо: шта ли је нагонило ластавице да оставе право своје огњиште, огњиште на коме су подигле нова покољења, на коме су неуморним трудом и дирљивом дубоком љубављу одгајиле нове полетарце а сада их одвеле тамо где топлије сунце сија на ведроме небу, где не достиже студен суровога севера и где се у чистоме зраку нихају вите палме.

Ласте могу на својим хитрим крилима да прелете лако шуме и горе, реке и морске рукаве, али неким је тицама то веома тешко а некима је и немогуће којима су крила само помоћ за кретање, јер морају и могу само да прелете с дрвета на дрво, из једног шумарка у други — па и те тице, тако немоћне у лету, остављају своју праву домовину, остављају гнездо, стални дом тичији, и неодољивом силом хитају тамо, где их гони не само оскудица у храни него и друго што ми још не знамо. На њихову путу прате их многе опасности а колико њих не достигну свога циља, па опет оне иду, без обзира на све то.

За тице се вели, где им је гнездо ту им је и отаџбина; многе тице селице остављају с јесени своје гнездо, да се опет у њ врате кад га топлије огреје сунце пролећа. Ми пратимо тице селице невеселим погледом, који се нехотично отима, кад их угледамо како у одмереном и строгом реду језде ме́ти својој, јављајући се по који пут из висине својим опроштајним криком, који у многих осетљивијих људи буди суморна осећања и упућује их на сравњивање живота са одмицањем лета.

Па и да нисмо опазили како су нас ластавице оставиле и селице отишле од нас, ми би и по нашим шумама опазили да је јесен ту: њима је овладала нека тишина и само по каткад мало оживе пролазним тицама селицама које из даље журно путују циљу своме. Истина се још види по који дрозд, црвендаћ или која друга тица певачица, али је и њихов број с дана на дан све мањи и све се мање допуњује пролазним селицама.

У шуми је све тише и често се више ништа не чује до по некад у сутон љубавни крик јелена у дубоким дубравама великих планина, или се по ваздан нечује ништа друго до куцање у стабла и кратки мамац какве тице или се на мах зачује потмуло грактање заплашеног јата гавранова.

И у реду нижих животиња учинило је велике пустоши приближавање хладнијег доба године. Ова се пустош нарочито опажа на инсектима, који су до скора оживљавали цветна поља и својим разноликим и многобројним тоновима и гласовима живо обележавали карактер летњега доба. Сад су многи од њих завршили кратке дане свога живота, или су потражили склоништа где ће презимити у разним ступњима својега преображаја. Што се још није сасвим скрило, вија се на сунчаним топлијим јесењим данима како облеће око заосталог цвећа, али се и њихов број смањује сваким

даном — док их сасвим нестане. Ни топлији сунчани дани нису више у стању да поврате минуло лето, и покрај сунчанога сјаја са ведрог неба опет је све више и више заруделога и пожутелога лишћа, тишина је по горама све дубља а често натмурено небо и ситна киша јасно показују моћ јесени. Од веселих певачица по шуми није остало готово ни трага, а од других тица остале су само оне, које никад не остављају своје гнездо. Од нижих животиња опажа се по неки *Вилин коњиц*, који по сутону брзим унакрсним летом просеца ваздух или се опажа какав лептир како суморним летом облеће око каквог заосталог цвета.

Ситније тице зимице добегле су из својих жбунова, шума и лугова у села и градове и својим цвркутањем оживљавају мртве градине. Сем њих чује се у сутон промукло грактање гавранова који са усамљених поља лете топломе леглу своме или се чује храпави крик чавака, које се у густим јатима и немирним летом враћају на ноћиште.

Тако све више и више нестаје бурнога живота са наших поља и гора; природа се спрема силноме преображају, али опет у борби јесени са зимом отме се по који леп и ведар дан и сунце се појави на чистоме плавоме небу; копрена сиве магле, која је покривала и гору и долу, расула се је пред првим сунчаним зрацима. На свакој травчици и заосталом листу блистају капи росе у разним бојама — али опет зато видимо, да је већ ту дивна али сетна природна појава: *листопад*. Са многих грана одваја се лист по лист и полагано пада на земљу. У гори већ шушти опало и увело лишће под нашим стопама и ово шуштање буди у нама нека осећања, која није у стању да разгони ни светлост сунца са октобарскога неба, ни по који усклик какве наше тичице зимице, а још мање сутонски крик ждралова, који у правилноме реду и одмерено лете далеко, далеко од нас.

Брзо нестаје и лепих јесењих дана; они су све ређи а облачни и натмурени дани све чешћи и чешћи. Магла обавија целу природу а лишће већ гомилама пада на земљу; поља су са свим опустела, оголело грање ниха студени северац и звижди песму застала живота. Живот је сведен на најмању меру. — —

Пре него што закључимо ову туробну слику у природи морамо се сетити и њене лепше стране, управо њене поезије. Покушаћемо да је опишемо:

Јесење је јутро. Ветар дува мало хладније и први сунчани зраци падају на росну земљу. Ми смо у пољу и докле год поглед допире видимо и њиве и ливаде, и стрњике и жбуниће покривене сребрнастом мрежом на којој се блистају капи јутарње росе. Ко је плео ову мрежу, какви су то вредни ткачи, који су за — циглу једну ноћ тако финим ткивом оденули шибље и рудине? Сплели су је милиони ситних паукова, спремили су предиво којим ће, како засија сунце, да испуне ваздух свиленим концима, који се полагано крећу и понегде закаче за какву грану или шибљику и тако лепршају док их ветар не скине или их киша не спере. То су *свилице* — бабино лето — које у прве јесење дане сусрећемо на сваком кораку. Њима су разни народи давали не само имена него и нарочитог значаја. У нас се зову *свилице*, *бабини конци*, можда још и другојаче. Немци их зову „Маријини конци“, Французи „конци девични“, Талијани „богородичини конци“ итд.

И у старини се спомињу ови свилени јесењи конци и по једном старом писцу приписиван им је веома несрећан значај, јер се тврдо веровало, да кад се они појаве, онда је сигурно и ужасна куга на прагу. Оваквих веровања као да данас више нема, али има у неких народа других празноверица, које су тако исто без основа као год и веровање у везу између куге и јесењих свилица.

Ни поезија није пропустила да што год не каже о њима. Један песник и савременик Шекспиров назвао је јесење свилице *нежне мрежице откане од сухе росе;* ово је, истина, поетична мисао, али је очевидно погрешка. Шекспир их спомиње само на једноме месту и то онде кад Јулија са младачким лаким кораком ступа у Лоренцову ћелију на тајно венчање са Ромеом:

Ко љуби — ма појездио и свилом јесењом,
Која се по сунчаном лелуја зраку,
Она га носи, јер је жеља пуста само!
(Ромео и Јулија, акт II сц. IV).

Могла би се написати књига о разним веровањима и сентименталним тумачењима ове просте природне појаве — јесење свиле, али у свему је најчудније што су и сами природњаци, чак и у почетку овога века, придавали јој значај који јој не припада. Једно је неоспорна истина, да су јесење свилице знак јесени, и ретко их кад има у друго доба године.

Морамо се упитати: зашто се готово у свију народа придаје неки особени значај овој тако обичној свакогодишњој појави? Тајанственост постајања, летење по мирноме ваздуху, знак јесени, сигурно су узрок овоме. И питање, где нестаје тих свилених конаца, имају ли каквога циља — занимало је многе природњаке и лајике; а на ова питања разно је одговарано. Највероватније је, да ткаче ових свилица гони оскудица у храни да се на своме предиву носе даље, где је мање гладних раденика и зато се по тихоме ветрићу пуштају да их он носи и расипље по већој области. Кад нестане последњих лепих и топлих јесењих дана а дахне хладнији ветрић и спусти се ситна измаглица, онда их носи ветар до првих дрва, до прве шуме; где невидљиви ткачи у пукотинама стабала или испод коре налазе удобна стана за зимовање.

*

При крају смо јесењих дана. Небо је покривено сурим облацима који журно јуре од запада истоку, ветар их гони на бржи лет, магла се спушта на земљу и кроз маглу једва се провиди јато чавака, које једва чујним летом лете усамљеним пољима да потраже хране.

Ветар силно звижди и разноси опало лишће са расхлађене земље; из облака мења се са измаглицом и по који прамен снега...

Ни у шуми ни у пољу нема више ни трага доскорашњег бурног живота — све је готово изумрло. Не чује се тичији поздрав свитању дана, нити њихово тихо певање у сутон; сутон је сада нема, само ветар силно душе и котрља сухо лишће по готово замрлој земљи. По некад кликне кобац суморно и загњури главу у нарогушено перје, па је затим све мирно, сем ветра, који и даље хуји, ниха оголело грање и у ковитлац окреће сухо лишће.

Готово је цела природа легла да се одмори, да спреми клицу будућег живота; али она није мртва, она је пуна живота и ако је тако привидно успавана. Вредни ратар бацио је семку у земљу и сад чека да се дигне бели покров са његових њива и да сунчани зраци пролећа богато награде труд његов — али за сад још ветар душе, сухо лишће шушти, први праменови снега падају на земљу. Јесен је при крају своме.

ШТА ЋЕ БИТИ НА ПОСЛЕТКУ...

Шта ће бити на послетку
Од чаробног мога санка,
И од надâ и од лире,
И љубави без престанка?

Шта ће бити... хумка свежа
И нахерен крстић мали,
И на крсту две, три сузе, —
Био неки да ме жали.

А сунашце топло греје,
Опет шапће цветак цветку;
Све је мирно и весело, —
То ће бити на свршетку.

Милорад Ј. Митровић.

НИЗ ВОДУ

Лађа је лагано прилазила обали. Кроз јутарњи сумрак само се чула неједнака лупњава точкова о воду, помешана с узвицима неколицине ужурбаних путника. Свеж јесењи ваздух на далеко је носио гласе.

Господин Иван Петровић уђе међу првима, носећи малу торбу у руци. На први поглед учини му се, да нема оних које он тражи, те застаде оклевајући, али у исти мах чу, десно од себе, како га неко француски поздрави:

— Добро јутро, госп. Иване.

Он се радосно окрете и виде пред собом једног старог господина и једну младу девојку.

— Добро јутро, г. професоре, добар дан, госпођице. Већ сам био помислио да нисте на лађи....

— Врло је лепо што сте пристали да нас пратите низ српску обалу, рече стари господин љубазно. Ни ја, ни моја кћи не знамо ниједан од језика који се у овим крајевима говоре, па би нам без вас било врло незгодно. Хвала вам.

— Немојте ми, молим вас, ништа захваљивати. Кад сам добио ваше писмо којим ме позивате да путујем с вама мало низ Дунав, био сам цео дан радостан. Две године су већ прошле како сам се вратио кући из Француске и за све то време нисам никако остављао Београд, па сам се већ зажелео да мало путујем. А лепши пут но што је овај не може се овде код нас наћи.

Босанка. Сликао *Ђорђе Вашгаг.*

Лађа се међу тим опет крену. Први зраци сунца које тек што се било родило пламтели су на мирној површини Саве. А горе високо дизао се Београд.

Стари господин Бернар седео је на једној лакој столици и посматрао све око себе са радозналошћу странаца путника. Његова кћи стојала је крај њега, наслоњена на ограду.

— Хајдемо горе на кров, одавде се не види добро, рече г. Иван. Кћи једино пође; старца је мрзело да устаје. Лаганим корацима упути се она крову, млад човек за њом. Откако су се састали још ниједне речи она није казала, осим поздрава.

Кад се успеше горе, млада девојка приђе огради и стојећи посматраше брегове поред којих су тада пролазили, бацајући с времена на време по један дубок поглед унапред, низ Дунав. Гледала је мирно око себе, и ништа ни на лицу ни на целом држању није показивало што мисли.

Г. Иван је гледаше са стране. Обучена сва у бело, она је горела у светлости, окупана сунцем. Њезина густа црна коса чудновато се сијала, црвена по некад као пламен. Танка, бледа, у пола развијена, она је личила на неку старинску слику младе властелинке.

— Како је леп дан.

То су биле њезине прве речи. Просто изговорене, тамним али пријатним гласом, оне су звучале тако искрено, тако убедљиво, да г. Петровић, који је дотле само у њу гледао, и сам на једаред осети како је све лепо око њега и како је све весело. Он ипак не одговори ништа, не хотећи да је узнемирује.

— Што тако ћутите, господине Петровићу?

— Не знам ни сам, госпођице. Ваљда зато, што ми је цео овај предео познат, те га не гледам истим очима као ви. Једино што у њему ново налазим то сте ви.

— Боже мој, па и мене познајете.

— Познајем вас и не познајем. Променили сте се.

— Да, порасла сам, рече млада девојка, осмехнувши се.

— И порасли сте, да, али сте се нарочито променили, иначе. Пре две године, када сам вас оставио, били сте још дете, девојчица са спуштеном косом....

— И кратком сукњом, реците слободно; зашто застајете? рече она и несташно се насмеја.

Насмеја се и он, па настави:

— Не буни ме та промена, нити ме чуди. Али ми незгодно пада то, што не знам како да се сада наспрам вас понашам. Пре две године ми је лако било: задиркивао сам вас по цео дан, сећате ли се?

— Сећам се, још како. Колико сам пута плакала од једа!

— Нисте имали право.

— То знам и сама, али нисам могла друкчије. У осталом, ипак смо зато увек били врло добри пријатељи, јел'те?

— Да, да... Надам се, да се, што се тога тиче, ништа нисте променили, и ако су већ две године прошле како се нисмо видели. Знате и сами: растанак или убије пријатељство, или га још појача.

Она не одговори ништа. Наслонила се једном руком на ограду, придржавајући другом свој велики венецијански шешир на глави, па је полузатвореним очима гледала на леву обалу Дунава, по широкој пустој равници, поплављеној сунцем. Рогоз се нечујно лелујао. Више њега дизала се лака магла у неправилним, фантастичним прамеповима, час љубичаста, час плава. Поглед се ни на чему не заустављаше, нигде ни тице, ни цвета, само се по каткад у даљини канда појаве кровови малих сеоских кућа, па опет брзо нестану. Сунце је све јаче сјало: спремао се топал јесењи дан. Топал, јесењи, златан дан, као што их има само у нашем крају.

— Хајдемо доле, отац је сам.

Он ћутећи пође за њом, нерасположен, а ни сам није знао зашто. Старац је седео на истом месту, с дебелом књигом у руци.

— Седите овде крај мене, рече он. И одавде се све врло лепо види, зар не? Мадлено, што не седнеш? У друштву се и боље гледа. А ви, г. Иване, причајте нам сада штогод.

— С драге воље, г. професоре, само кад бих знао шта.

— Причајте ма о чему, ви то врло лепо умете, рече Мадлена, седнувши крај њега.

Он је изненађено погледа: није се сећао да јој је икада ишта приповедао. Шта хоће тиме да каже?

— Па причајте нам о себи, како сте провели ове две године, шта сте радили, понови стари господин склапајући књигу коју је читао.

— Радио јесам, много. Имам доста ђака, па ми они задају посла и сувише. Осим тога радио сам још и друге ствари....

— Пишете још приче? запита га Мадлена.

Он је опет зачуђено погледа, као и мало час.

— Откуда ви знате да сам ја у опште икада писао приповетке? То вам никад нисам казао....

— Али сте можда казали ком другом; тек, ја знам. Знала сам већ одавно.

— Ви канда знате ваздан ствари о мени, госпођице. Сад шта му драго. Јесте, дакле, писао сам и пишем још. Сад баш довршавам једну велику, велику приповетку, која се и мени самом допада. Ако хоћете, превешћу вам је, да је и ви читате.

Он се насмеја из свег грла, па онда окрете разговор на другу страну, причајући им о себи, о својој отаџбини, распитујући за некадашње познанике из Париза, задовољан што може да се за часак опет врати у то старо доба, пуно тако пријатних успомена. А отац и кћи казивали су му наизменце све што је желео да зна, подсећајући га на лица која је готово био заборавио, оживљујући у њему слику која је у последње доба почела да се мути. Млади човек при томе осети колико се и он сам променио за то кратко време, откако су се растали. Скоро је све то било, и опет тако давно. Како је тада весео био и млад! Где је све то сада? Зашто се човек тако брзо мења, неосетно, без потреса, али стално?

Стари господин Бернар, тај се ништа није променио, то је било очевидно. Добар, љубазан, предусретљив, онај исти, који је Ивана, свог ђака, странца непознатог, увео у своју кућу у породицу, онај исти који му је до сада толико пута био на руци.

Остадоше тако у разговору цео дан. Иван гледаше са задовољством у младу девојку. Била је час весела и насмејана, час канда замишљена: изгледало је као да се она мења заједно с пределима кроз које су пролазили. Слушала је пажљиво све што је он говорио, упадајући му по некад враголасто у реч, па би онда наједаред, без икаква разлога, ћутећи устала са столице, наслонила би се на ограду и гледала далеко, далеко у напред, у непознат крај.

Давно је већ нестало равница. С обе стране дизали се брегови, сви налик један на други, и опет сви различни. Дунав, све ужи, хујао је ломећи се о камење, а с обале замишљено је гледало по које сељанче у пенушаву бразду иза лађе.

Време је брзо пролазило, а они то нису ни опажали; изненадише се, када се поврх шума поче да хвата неразговетан, плавичаст мрак.

После вечере г. Бернар оста унутра, а Мадлена и Иван попеше се опет на кров. Ћутећи су гледали у фантастичне слике што су се ређале на обали. Све је било тако тихо, тако мирно, да се дуго ниједно не усуди да проговори.

— Господине Иване, хоћу да вас нешто питам, али молим вас, да ми искрено одговорите, рече млада девојка, примакнувши своју столицу њему ближе.

— Хоћу, госпођице, ако само будем могао.

— У чему сам се ја то променила? Шта сте јутрос тиме хтели да кажете?

Он јој у први мах ништа не одговори, већ је зачуђено погледа у очи, не би ли јој на лицу познао откуда јој наједаред то питање. Али не могаде ништа видети: био је већ густи мрак, а месеца нигде.

— Ништа особито нисам тиме хтео да кажем. Свако се мења....

— Да, али сам се ја можда ипак мање променила, но што ви мислите. Можда ме пре две године нисте довољно ни познавали.

— Познавао сам вас онолико, колико је то било могућно у приликама, у којима смо се налазили и у колико се у опште једна млада девојка може да познаје.

— Ко зна? Код нас је у кући било увек много света, моја старија сестра, две рођаке. На њих сте, наравно, више обраћали пажњу, јер су све биле старије од мене. То је управо и било ваше друштво, ја сам била још сувише млада.

Ивану се учини као да је у њезиним речима било прекора, а у гласу горчине. Ипак ништа не рече, чекајући радознало шта ће даље да каже. Она настави.

— Да, носила сам кратку сукњу и тиме је све речено. Али да су нешто сада моје рођаке и моја сестра овде, да ли бисте и онда нашли какве промене на мени? Зацело не, и ако више не носим расплетену косу.... Ако променити се значи заборавити, ја се ништа нисам променила. Ја све из тога доба памтим. Сећате ли се оног лета пред ваш полазак што смо га сви заједно на мору провели? Сећате ли се оних шетња, сећате ли се оне буре, сећате ли се свега?

Глас јој је био тако чудноват, да су и најобичније речи у њезиним устима носиле на себи неку тајанствену драж. Говорила је са слободом и отвореношћу, коју само младост даје. Сећала се свега, сваке ситнице, показујући тиме како је често на то мислила. Причала му је њихове заједничке шетње са најнезнатнијим појединостима: сумрак који се приближавао, бескрајно, неизмерно небо које се лагано спуштало, сву лепоту летњег дана који нечујно умире. А он је ћутећи слушао, чудећи се откуда она све то тако памти, назирући кроз њене чаробне речи причу у којој су

њих двоје били најважније личности, сањајући о срећи поред које је прошао затворених очију, постиђен што све то није сам још онда видео. Сваки час хтео је да је прекине, па је ипак ћутао, јер се бојао да каквом неумесном примедбом не покаже како је све разумео. Она је све тише говорила, све тише придржавајући руком своју луду косу, коју је непрестано мрсио неки далеки ноћни поветарац. А кад ућута, Ивану се учини као да се пробудио из чудноватог, дивног сна.

— Гледајте како је ово лепо, рече он и показа руком на десну обалу.

Далеко, далеко, више једне тамне горе, појављивала се нека тајанствена светлост у широким зрацима који су покривали све висове, остављајући долине још у већем мраку. Велики, пун месец лагано се дизао на чистом хоризонту.

У тај мах, зачу се отегнута, јасна песма с предњега краја лађе.

— Који је то језик? Ко то пева? запита млада девојка.

— То је мој језик; не знам ко пева, неки путник....

— Чудновата песма. Да слушамо.

Иван одмах познаде босанску сетну песму и ако је никада дотле није био чуо. Старинска, невесела песма, пуна необјашњиве туге, сва испрекидана.

— Хајдемо на предњи део да видимо ко је то, предложи Мадлена Ивану.

На степеницама сретоше госп. Бернара који пође с њима, те идући све за песмом, која се још једнако чула, одоше сасвим напред, на сам кљун. Ту спазише на поду, крај једне велике гомиле наслаганих сандука и котарица, око двадесет младих људа у босанском оделу, и у њиховој средини једнога старца, сигурно хоџу. Певач је и даље певао, али није кроз мрак могло да се види ко је, и ако је месец био већ високо. Иван им приђе и запита их куда иду. Они испрекидано, неповерљиво испричаше, да остављају Босну што им се неће да служе војску под садашњом управом, да иду у Цариград, у Азију, за навек. И стари хоџа климну на то главом као да хоће да каже, да је ваљда тако суђено, а исти певач поче тихо да пева другу песму.

Сви троје вратише се опет горе на своје место, Иван невесео. Жао му је било тих људи, који су му можда били какав далеки, далеки род, јер су и његови стари били из Босне. Зазор му је било да странцима прича историју тих сиротника, знајући да не могу осећати њихове јаде и да их не могу разумети. Зато поче готово шапћући, из страха да га не изда глас, угушујући све у себи што би могло да изгледа као огорченост или бол. Причао им је све редом, што су знали, што нису, мирно као да га се све то ништа не тиче. Њихова пажња и њихово ћутање давало му је све више слободе. Ни сам није спазио, да је из садашњости прешао у прошлост, казујући им како је некада ту била велика српска држава и како је пропала.

Светислав Јовановић
српски сликар

Ну наједаред ућута. Чудноват умор обузе га, нека неодољива потреба да окрене разговор на другу страну. Али не могаде ништа да нађе а после неколико обичних речи, сасвим незначајних, г. Бернар устаде.

— Доцкан је. Хајдемо доле.

При растанку Мадлена рече нешто оцу на ухо, па онда пружи Ивану две златне паре.

— Подајте ово, молим вас, сиротим Босанцима, а ако питају ко им то даје, слажите их; реците једна Српкиња.

И пре но што је Иван ишта могао да одговори, они обоје одоше у своју кабину. Оде онда и он доле, па уморно леже да спава, трудећи се, да ни на шта не мисли. Лупњава точкова није му сметала, љуљање лађе опијало га је и сан ипак не хтеде одмах да му дође. Дуго, дуго лежао је тако, док се најзад не помешаше сви утисци од тога дана у једном дугачком, пријатном сну, у којем је разговарао с Мадленом целу ноћ.....

Сутрадан устаде рано, весео и задовољан. Лађа је стојала уз обалу, на некој малој станици. Путника није било, само неколико дечака уђе с котарицама свежега грожђа. Он купи најлепше што нађе, па га однесе и даде Босанцима, заједно с новцима; немаде времена да се дуже с њима разговара, јер виде горе на крову Мадлену, те се одмах врати.

Она му се учини још лепша но јуче, лепша но ноћас у сну. Хтеде то да јој и каже, али се уздржа. Наште?

— Ово није више српска обала, рече после поздрава.

— Кад смо прешли границу?

— Не знам тачно ни ја, ноћас.

Девојка се окрете задњем крају лађе, која се у тај мах опет лагано кретала, и гледаше замишљено у даљину, на српску страну. Затим запита:

— Ви ћете с нама само до Ђурђева? Даље не можете? Кад стижемо тамо?

— Вечерас, око поноћи. Како брзо време пролази....

Она га погледа право у очи, па климну главом.

— Да, брзо пролази, настави Иван, тако брзо, да ће ми, кад прексутра опет будем био у Београду, све ово изгледати као сан.

У тај мах појави се пред њима г. Бернар. Иван ућута и разговор оде на другу страну.

Иван се осећао весео и ако га је стално, као какав потајни бол, мучила помисао на скори растанак. Зашто време тако лети? Растаће се, а неће имати прилике да јој каже све што се у њему дешавало. То га је бацало у неисказано очајање. Шта да ради? Зато се и сам чудио откуда му толико снаге да цео свој немир прикрије и да у привидној безбрижности, у веселом разговору проведе цео дан.

Једаред се у мало не издаде. Више пута у разговору отац Мадленин спомињао је неког човека, којега се он није сећао.

— Ко је то? запита Иван.

Г. Бернар не одговори ништа, већ се насмехну, погледавши у Мадлену, а она канда неприметно поцрвене. Ивану се учини као да се нешто крај њега сруши и ипак, с очајним напором, поче да им прича неку веселу причу,

— Још само неколико сати, говорио је у себи, па ће свему бити крај.

А при том није ни сам знао шта осећа, да ли радост или бол.

Лак ветрић са обале доносио је нејасне звуке околних села, иза којих је лагано залазило сунце. Вече је долазило, а Иван је био све немирнији.

Одмах после вечере хтеде да предложи да иду горе на кров; неколико је пута био заустио, па не смеде. Ако и отац пође? Мадлена је равнодушно седела, с мислима далеко. Он се најпосле усуди:

— Вече је тако лепо, хајдемо горе.

Мадлена сама пође, старац остаде.

— Шта ли ће сад да буде? питао се Иван, а срце му је лупало као манито.

Кад су били горе, он се готово покаја. Није тачно знао ни шта хоће да јој каже, ни како да почне. Очајнички је тражио ма шта, ма какав почетак, али све узалуд. Ћутање би и даље трајало, да га Мадлена не прекину:

— Мени је данашњи дан још брже прошао но јуче, рече она и звук њезина гласа даде му наједаред све што је дотле узаман тражио.

— И мени, мени још брже. Никада до данас нисам тако јасно осетио, да време онда баш најбрже иде, кад бих га ја радо задржао. У осталом, свако уживање, ма и дуго трајало, кратко изгледа. Не знам ни сам шта да мислим: чини ми се да сам сад ушао у лађу и да сам ипак већ тако давно с вама заједно. И тек кад вас будем кроз неколико сати опет оставио, осетићу истину. Свако се задовољство скупо доцније плаћа.

Он за часак ућута. Осећао је и сам, да му глас чудно звучи у тишини.

— Живот тако брзо пролази; ко зна кад ћемо се опет видети? Ви идете на једну страну, ја на другу, можда се никад нећемо више ни срести. И ништа не помаже: што мора да буде, мора. Доцније, кад остаримо, срећа се само мери по богаству успомена. То ме теши. Ако икад будем пролазио овуда, све ће ме на овај наш пут подсећати. Не само то: свако вече, са истим овим поветарцем, са истом овом тишином, истом светлошћу стално ће да ме опомиње на вас....

Он је говорио све тише, не гледајући је, с очима управљеним у мрак. Његове рођене речи опијале су га тако да готово није знао шта говори.

С десне обале, с једног крша, падао је шумно у Дунав невидљив поток, певајући дивљу баладу у ноћи.

— Слушајте, рече Иван и наслони се крај ње на ограду. Мени изгледа да јасно чујем речи, неке стихове које сам канда негде читао. Зар не?

Она махну главом.

— Ви говорите чудне ствари, г. Иване.

— Не, госпођице. Ако вам све ово чудно изгледа, то само значи, да ја не умем да кажем што осећам.... Чини ми се, да у даљини, са свију страна, чујем неку песму непознату, која о вама говори и о мени. Чујем што никада још нисам чуо.... Изгледа ми, да сам све ово што се сада са нама дешава, већ једаред доживео, у истим приликама, с истим појединостима, с истом тајанственошћу. Или сам можда све то некада сањао, или читао у каквој старој, за борављеној књизи. Ко зна? Можда сам некада, у прошло доба, живео већ једаред исти овакав, какав сам данас, овде у овом крају, горе високо на каквом брегу, с вама заједно. Тада сам срећан био, али је доцније све то пропало; још се види растурено камење од нашега града. Све је давно ишчезло; једино још живи у мени успомена на те дане, покривена густим велом. Сећате ли се и ви свега тога?

Мадлена ништа не одговори.

— Хоћете ли да вам причам једну причу? запита је он готово шапћући, гласом којим говоримо сами са собом. Био некада млад везир, па се кренуо да срећу тражи. На пољу срете једну девојку и запита је за пут. Она пружи руком у даљину, он оде и никада се више не врати. Срећа, то је била та девојка.

Он ућута и први пут, после толиког времена, усуди се да је погледа. Никада у животу не могаде да заборави њено лице, блеће но обично, чудновати блесак месечине на њеној коси, ни њезин стас, ни најситнију бору на хаљини, ни најмању сенку око ње. Стајао је тако крај ње, чврсто наслоњен на ограду, јер се бојао да не падне, осећајући како јој тело дрхти као лист. И време је тако пролазило...

Звоно страховито зазвони на предњем крају лађе.

— Стигли смо, рече он и оде доле с Мадленом.

Никада се доцније није могао да сети, шта је све још говорио с њоме и са оцем јој, ни како се опростио, ни како је изашао. Био је толико јак, да се за лађом ни окренуо није, корачајући напред у мрак, тупо и укочено, као човек коме је умр̏о неко. Није знао ни колико је дуго чекао на жељезничкој станици, ни како је ушао у воз. И тек када се нађе сам у вагону, тек онда осети, да је сада свему крај. Лежао је ту, као човек који се дигао из тешке болести, а очи му је склапао бескрајни умор, налик на смрт. Отишла је и никад је неће више видети! И та једна мисао, успомена на њу, убијала је у њему све друге жеље, све снове и све наде, за увек, за увек..... Цео живот и цела његова будућност изгледала му је као маглом покривено гробље.

— Мадлено, никада те више нећу видети!

Никада! Он метну лице међу руке и зајеца као дете, он који није могао да плаче ни онда, кад му је умрла мајка.

Sannio Zanni.

У ВЕЧЕ

Слушам благе небеске звуке,
И гледам вечерњи, тихи сјај;
Миришу поља и луке,
Мртва је тишина у бескрај.

Не дрхћу грančице лаке...
Срцу је мио звездани зрак
А машта тражи облаке,
Замишља вихор, буру и мрак!

Сокољанин.

ФЕДОРА

од

АЛФОНЗА ДОДЕА

I.

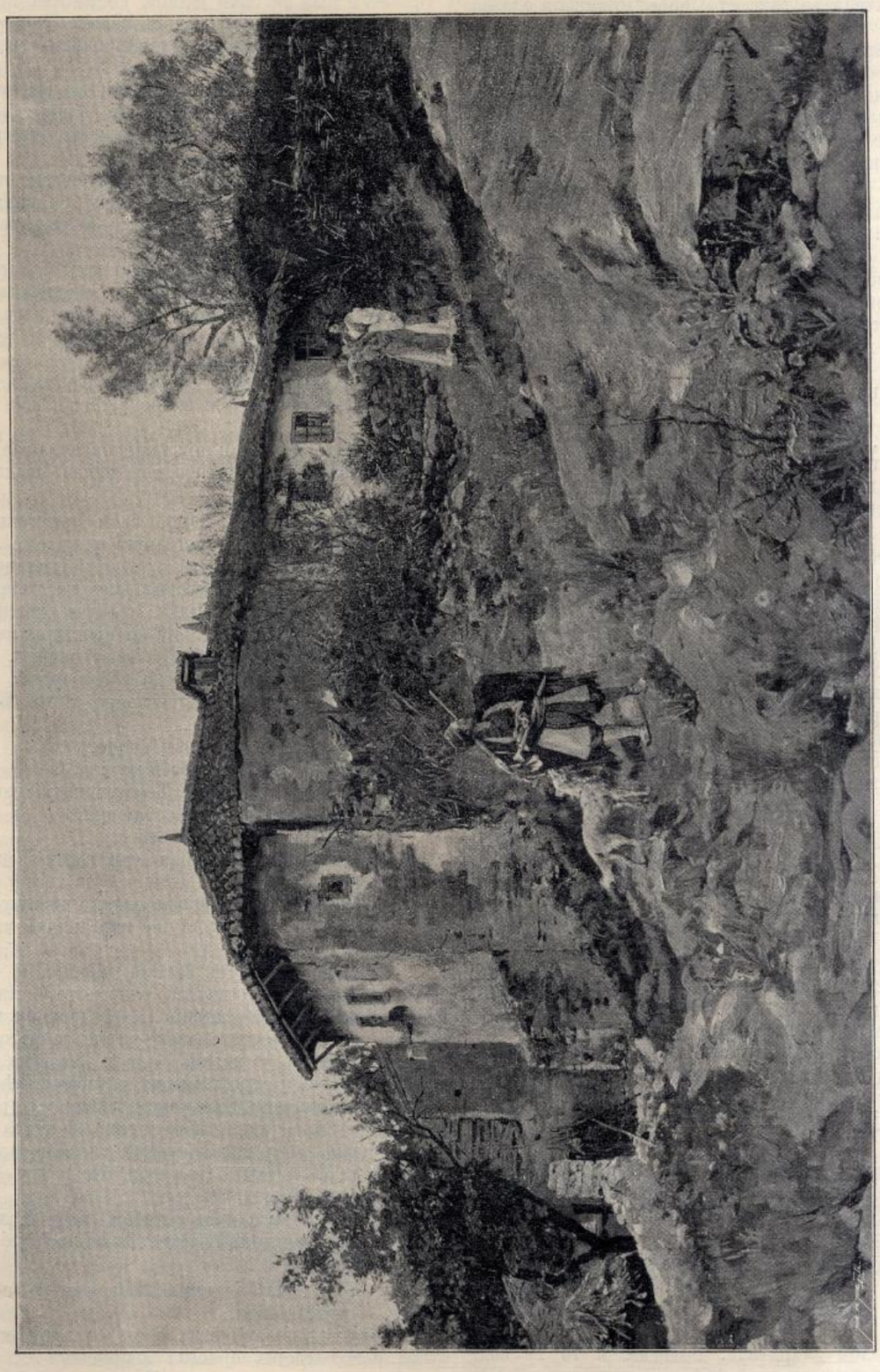
— Франсоа, ево Господина Вељона!

Франсоа ди Брео, на овај живахан глас своје младе, вите жене која се појави међу цвећем на перону, диже се с траве на којој се играо са својом ћерчицом и пође према госту, пружајући му једну руку а другом придржавајући

на свом рамену дете које се смејало и праћакало по ваздуху својим ножицама у ружичастим ципелицама.

— А, то је Господин Вељон... е лепо ћемо га дочекати... Срамота, три месеца не доћи у Шато Фреје, нити се бар једном јавити...

Нервозно рукујући се кришом изменише ове две три речи, али све до доручка два пријатеља ни једнога тренутка не остадоше сами. Кад је дојиља однела „Госпођицу“ која је сву своју љупкост показала госту, требало га је провести по имању које се јако променило и полепшало

Полазак у лов. Слико Светислав Јовановић.

Он стаде пред степеницама изненађен узнемиреним и киселим изразом, нечим збуњеним и плашљивим на округлом, добродушном и бркатом лицу његова најбољег и најстаријег друга из младости зато што је морао да лаже.

— Имаш са мном да говориш?

— Имам... али не пред твојом женом.

ових последњих месеца. Овај Шато Фреје, чије је име носила породица Г-ђе ди Брео, био је врло стара зграда, пола замак, пола фабрика шећера, којој се с једне стране дизао велики, темељан торањ а с друге простирао озелењели парк, где се димио огромни димњак на недогледним њивама са пшеницом, ражи и цвеклом. Да није било оно

пурпурног светлог круга који је сваке вечери Париз палио на хоризонту, човек би мислио да је накрај Артоа или Солоње. Овде су живели, има две године, од своје свадбе, маркиз ди Брео и његова млада жена, његов „мали Шато Фреје“, како ју је звао, у самоћи исто тако потпуној и искључивој као што је била њихова љубав.

Баш кад су хтели сести за сто, дође дојкиња и одазва Госпођу к детету.

— Прави вам је тип ова дојкиња, рече млада мати не узнемирујући се ни најмање, ова бојажљива сељанка... од које никад немате мира... Молим вас, Господо, доручкујте, немојте чекати мене.

И дижући се иза стола, љупко се осмехну сигурна у своју срећу. Чим изиђе, одмах муж упита:

— Шта је?

— Умрла је Луџа, одговори пријатељ озбиљно.

Франсоа не разумеде у први мах.

— Па да... Лулу... Федора, знаш.

Франсоа нервозно зграби пријатељеву руку преко стола.

— Мртва! знаш ли сигурно?...

И кад пријатељ поново главом озбиљно потврди, ди Брео не уздахну, него викну као да му се какав терет скинуо с душе:

— Једва једном!

Био је тако свиреп и егоистичан овај усклик од радости због смрти... нарочито једне жене као што је била Федора... славна глумица, којој су се сви дивили и за којом су сви жудели, и коју је он шест година имао на својим грудима, тако егоистичан да се он сам застиде и трже, објашњујући:

— То је доиста ужасно је л', зар не? Али кад би ти знао колико ми је она несреће задала кад смо се растављали, својим лудим писмима, својим претњама, својим непрекидним стајањем пред мојим вратима... Шест месеца пре моје женидбе, десет месеца, петнаест месеца после, живео сам у страху и трепету, мислећи само о убиству, самоубиству, витриолу и револверу... Она се била заклела да умре, али најпре да поубија све... човека, жену, чак и дете ако га имаднем. И за онога који је њу добро познавао те претње нису биле ни мало невероватне. Ја нисам смео никуда извести своју жену, нисам смео изићи с њом пешке без бојазни од какве смешне или трагичне сцене... И зашто то? какво је право она полагала на мој живот? Ја јој нисам ништа дуговао, бар ништа више него други, толики други... Сувише сам био само обазрив, то је све. А потом био сам млад, и не из њеног списатељског и глумачког света. Очекивала је више од мене... можда да је узмем, да јој дам своје име... и то је бивало. Ах! сирота Лулу, ја се не љутим више на њу; али колико ме је намучила!... Моји су се пријатељи чудили мом тако дугом брачном путовању; они сад могу разумети и то и зашто сам се, у место да се вратим у Париз, затворио овде, наједанпут тако страсно заволевши економију. Па и овде нисам био миран: кадгод би звонце на капији с друма зазвонило веома јако или у необично доба, моје би срце у грудма залупало брже, и ја бих рекао:

— Ево је!

Вељон, слатко и с великим апетитом доручкујући, пажљиво је слушао ово поверљиво причање, сваки час прекидано долажењем и одлажењем послуге, и на крају с прекором рече Франсоу:

— Дакле, сад ћеш бар моћи мирно спавати... она је прекјуче умрла у Вису-у код своје сестре, код које се склонила пре три до четири месеца, кад јој се болест погоршала.

Ди Брео с болом задрхта... Болесна, и то ту код њега, једва на неколико миља, а он ништа не зна...

— Како си то ти дознао да је она овде?

— Сама ми је писала да је посетим. Нашао сам је у кући сасвим буржоаској, сасвим супротној њеној природи, код Марије Федор, некада награђене трагичарке у конзерваторијуму, сада Г-ђе Ретубл, жене бележника из Висуа.

— Али оне су се мрзиле...

— Лулу је била неправедна. Она се је љутила на своју сестру што се одрекла позоришног живота и удала за ћака кога је заволела још за лепих дана у конзерваторијуму.

Ди Брео се стаде смејати:

— За ћака?... Којег? Имала их је преко двадесет.

— Узела је само једног, Господина Ретубла, чији се бележнички грб, већ не знам колико генерација, сија на најлепшој кући у Висуу. Ту сам нашао твоју некадашњу љубазницу.

— Зашто ми ниси о том ништа говорио?

— Зато што си ожењен, што волиш своју жену... Сва ова прошлост није могла имати никаква интереса за тебе... Али, данас...

Вељон стаде један тренутак, потом настави хладно као и увек, док му је велики црни брк дрхтао:

— У три сата је пратња... Ја се надам да ћеш тамо бити...

Франсоа ди Брео није имао кад да одговори; његова жена у тај пар уђе, али не онако задовољна као мало час; у дну њених лепих очију слутила се нека брига. Овога пута дојкиња је имала право; капци у детета и његове ручице биле су у ватри.

— О, није ништа, додаде живо мати, погрешно разумевши узнемиреност и запрепашћење које је владало за столом.

— Зато нам то и не задаје бригу, рече муж; али сад дознадох за смрт... једног мог доброг познаника

— А кога то?

Вељон притече у помоћ свом пријатељу. Тицало се, рече, једног њихова старог друга из колежа Луја ле Грана, Ђорђа Хофера, код којега су у својој младости често доручковали недељом... Његови родитељи, велики фабриканти пива, имали су своју фабрику, с друге стране Сене, у оним недогледним равницама које се простиру све до Монтлерија. Ту је он умро, ту ће га и сахранити.

Госпођа ди Брео погледа свога мужа:

— Ти ми ниси никад говорио о том Ђорђу Хоферу?

Овај одговори:

— Тă одавно га нисам видео.

Вељон додаде врло озбиљно:

— Свеједно... добро ћеш учинити ако дођеш.

А жена ће рећи још озбиљније:

— Мораш ићи, пријатељу.

Глас пун сажаљења, благости, којим то изговори, дирну их обојицу. Сат доцније дотакоше се тога у разговору, возећи се железницом у Живизи, одакле почињу висуска поља.

— Зар ти мислиш да она није ништа посумњала? запита Вељон.

Ди Брео је доиста мислио да није.

— Она би ми то казала, тако је то чиста, нежна душа, неспособна да ништа сакрије... Федора би ми каткад говорила: „Ја сам честит човек, на ме се можеш ослонити“. Честит човек, то је истина, али и ђаволска жена, која је рођена у великој сиромаштини и управљајући се само по својим девојачким и глумачким инстинктима, држала да су све жене као она, и још глупље и горе, и хтела је и мене да о том увери... Да нисам срећом упознао своју малу Шато Фреје и да се нисам одмах заљубио у њу, бога ми... ја бих је можда напослетку узео.

— Не би била дуго с тобом, рече Вељон тихо и са жалостивним осмехом. Сирота Луџа, већ јој је тада било откуцало.

— Но од чега је умрла? Ја сам је оставио сасвим здраву, у пуној снази.

Пријатељ налакћен на врата и гледајући напоље, пропусти испод својих бркова: исцрпеност... запуштен катар... управо се и не зна. Потом су обојица ћутали све до Живизиа.

— Сиђи, рече Вељон, одавде ћемо пешке.

Испод јулског неба, жарког и белога, као да се сунце растопило, пружао се у недоглед царски друм, као што се и данас зове, засађен кржљавим брестовима и спомеиицима. Погдегде дуж јарака обраслих малом и спрженом травом,

споменик од камена или крст од гвожђа подигнут за спомен, обележавао је место на ком је тај и тај, вртар одатле и одатле, у Сен-е-Оазу, враћајући се с париских пијаца умрло, прегажен точковима својих кола.

— Умор или пиће, каткада обоје... промрмља Вељон.

Ди Брео ће на то одрешито:

— Кад спомену пиће, шта се чује о оном музичару Луизину? Знаш оног Деварела, капелника, који ју је напослетку утешио у њеном удовању? Прича се да су се тукли и опијали апсентом свако вече.

Вељон се напрасито обрте;

— Ко је то казао? Ко је то видео? Па и да је тако, шта је с тим? Федора је ипак била уметница с великим талентом, лепа и добра девојка, која те је волела како је најбоље могла, и то зацело вреди ово два три сата што јој данас поклањаш...

Пошто су прешли царски друм, пријатељи се упутише једним од оних безбројних сеоских путева, врелих и пуних наслагане прашине, што се укрштају и губе у недогледу у овим пољима засејаним ражју и пшеницом која се сија и трепери на сунцу. Земља је горела. Ту и тамо шиљак од звонаре, ред дрвећа, или какав бео зид који је блештио, прекидали су једнолику линију хоризонта, али пут којим су они ишли никад није водио пут овога звоника, пут ове зидине.

— Да ми не залутамо? рече ди Брео своме другу који се био зауставио код једног путоказа на раскрсници.

Вељон га умири; он је врло добро познавао пут из Висуа у Шато-Фреје, пошто га је ту скоро прешао заједно са Луизом.

— Јер, замисли, драги пријатељу, да се она склонила код своје сестре коју је мрзела, коју је сматрала за своју највећу непријатељицу, зато што је сирота девојка имала само једну жељу, једну наду, да тебе види. Кад сам је први пут походио, о том је говорила: „Ви разумете, мој мали Вељоне, рекла ми је са оном наивном љупкошћу коју јој трпљење дало, да он није могао доћи к мени кад сам рђаво живела, у пороку и чергашлуку; али сада овде, код породичних људи, код чиновника — моја ми је сестра толико пута рекла, благи Боже, да је њен муж чиновник — ништа га неможе уздржавати, је л' те?" Ах! јадница, колико сам се намучио да је уверим да је то немогућно што она сања, да поштен човек као што си ти не може то учинити, и неће сигурно то учинити.... али све узалуд...

Ди Брео који беше застао да запали цигару промрмља мало затим:

— Па, зашто да се видимо? Шта имамо ми једно другом да кажемо?

— Ах, знам ја шта ти је она хтела рећи, и зашто је толико желела да те види пре но што умре.

— Зашто?

— Хтела је да те моли за опроштај... Да, да јој опростиш њена писма, њене претње и све лудости којима ти није давала мира. Признајем ти да сам је у њеној невољи, њеној грижи савести, ужасно слагао, ову јадну Лулу, уверавајући је да је све опроштено, заборављено. Али, зар ти мислиш да сам је се тим отресао! Кад је она најзад видела да ти нећеш доћи у Вису, да не можеш доћи, она је почела другу песму. Како живиш у Шато Фрејеу, како си се наместио, да ли свирате у вече, да ли мала личи на тебе... то су била њена непрекидна питања. Чим бих дошао, само сам јој о том морао говорити. Затим, једног дана изјави како жели да види твоју кућу, само зидове, само врхове дрвећа. Тада сам увидео како се она вара у својој сестри. Сломљена и болесна како је била, она није могла путовати железницом; морала је цео пут прећи у колима, завађена у јастуке. Ја могу рећи да је Марија Федор била пуна необичне благости и стрпљења, и да без ње Луиза никад не би задовољила своју ћуд. Пут доиста заморан и дуг. Али њој је све изгледало чаробно, све ју је заносило: онај први дах пролећа, весео и живахан, она млада трава која се свуда по пољима зеленела. Стали смо с колима у Боа-Марготу и сишавши ударисмо преким у трњак обраслим путем који се у околини зове мртав пут. Овај пут обилази око парка Шато Фреје и нас смо троје ишли тим уза зид загрејан од сунца. Ја сам се бојао да ме не опази који од твојих закупника или какав радник из фабрике, јер ме сви познају. Срећом, тада су радили. Она се усхићавала при помисли да је оно грдно стадо у пољу, онај пастир и они велики пси, да је све то твоје. „Ах, како ми је мило! како сам задовољна!" говорила је она таншући рукама као какво дете. Кад смо дошли до грабова луга, њен занос поста још већи. Ти знаш да се на неким местима место зида налази гвоздена решетка кроз коју се види двострук ред липа између којих се простире зелена трава. Гледајући иза решетке и удишући пријатан дах свега оног младог свежег цвећа што се расцветало под пролетњим сунцем, наједанпут зачух из даљине глас твоје жене која је лугом долазила к нама заједно с дојкињом и дететом... Једва сам имао времена да се склоним, оставивши Луизу непомичну у наручју своје сестре. Нисам је пуштао из вида. Кад је твоја жена прошла, натрашке и ситно корачајући пред својом ћерчицом, на Лулину лицу ниједна се црта није изменила. Али како је било тешко видети ове бледе и суве образе, ову маску смрти где кроз гвоздену решетку посматра оно што је најлепше у животу, све оно што јој је највише могло изазвати завист и тугу, срећно материнство и младост. Па кад је видела где долази девојчица, трчећи и тапкајући у својој дугој хаљиници, како је весело засјало лице ове неизлечиве болеснице! Смејала се, плакала је, и бришући сузе говорила је тихо својој сестри: „Тă погледни је, како је мила!... коса тако исто плава као у оца, па и чешља се као он. Ах, анђеле... анђеле..!" Узбуђење је било тако живо да смо је морали сву у дрхтавици и пружених руку отуда отргнути и однети у кола где је пала без сваке моћи. При повратку ни једне речи на целом путу није проговорила. Затворила је очи, миришући киту жутог цвећа које смо убрали с великог абоноса што је премашао зид око фабрике. Идуће недеље кад сам дошао — био сам уобичајио да је сваке недеље походим — нашао сам је као и увек у дну врта, у великој бледо зеленој наслоњачи, мрачна лица, танких, дугачких руку које су јасно показивале болну исцрпеност. Чинило ми се да је гледам у последњем чину *Госпође с Камелијама* где јој је једина Декле равна.

— Нећу више тамо ићи, рече ми поводом своје шетње у Шато фреје... Сувише сам претрпела, сломљена сам... И спустивши глас због вртара који је ту грабуљао, настави: Моја је сестра добро знала што ме је наговорила на овај пут... Она је обрнула нож у моме срцу, и оштрица је тамо остала... Али, веруј, да је то неправда! Ову јадну Марију Федор, њену оданост за све време, сумњичити таквим неверством, тако заплетеном перфидијом... У осталом сад ћеш видети Г-ђу Ретубл, и сам ћеш се уверити да је она добра и красна жена, која тако мало личи на чудовиште о ком нам је Луиза говорила, као што ова лепа кућа пред нама личи на тамницу у коју се јадна девојка, како је уверавала, затворила из љубави према теби. Ми смо већ ту, па ћеш видети.

Баш на уласку у село, иза малог цветног дворишта засађеног црвеним гераниумом, била је ниска и мала, стара бележникова кућа пре неки дан изнова белим окречена, са својим скоро обојеним шалонама и са сјајном бележничком фирмом. И покрај жалости која је била у кући и црне чохе којом су била застрта врата, канцеларија, пуна света, радила је и данас, и кроз пола спуштене шалоне виделе су се главе нагнуте над рпе хартије, чуо се млад мушки глас како диктује некаки акт док су гушчја пера шкрипала пишући.

Доле у коридору са звучним и новим подом спремљено постоље чекала је на сандук; у дну кроза стаклена врата виделе су се зелене алеје у врту и црне силуете званица.

— Чекај ме овде, рече Вељон остављајући свога пријатеља у дворишту... Сандук још није снесен... замолићу да нам допусте да је видимо. Држим да ће имати још времена.

Ди Брео потресен помишљу на овај последњи састанак стао је нестрпљиво да обилази око гераниума, слушајући како се иза њега, у канцеларији, писари лагано разговарају.

— Хоћемо ли горе? запита свога пријатеља када се овај најпосле појави испод црних завеса.

Вељон промуца:

— Не можемо... касно је.

Ди Брео, не примећујући његову забуну, позва га, ништа не сумњајући, у врт где су били и остали. Он се можда није ни љутио, на крају крајева, што је избегао овај тужни састанак који је сматрао као једну дужност пошто је чуо за Луџзине последње дане и за неку као жртву што му је она принела живећи и умревши код своје сестре. Али се страшно упрепасти кад виде да Вељон, место да пође, стајаше као укопан и збуњен пред њим као да је хтео да му препречи пут.

— Но шта је? запита најзад.

А Вељон, тражећи како ће да каже, испрекидана гласа и збуњена погледа:

— Драги пријатељу, нема то смисла... знаш какве су жене кад су у жалости... Ето, Марија Федор, Г-ђа Ретубл, која је увек тако љубазна, љути се на тебе што си оставио њену сестру да умре не дошавши ни једном да је видиш... Узалуд сам јој говорио и говорио због чега све ти ниси то могао учинити, и доказивао да је чак и твој данашњи долазак несмотреност према твојој жени и вашој срећи... Не вреди. Она је преко мере љута, неће да те види и пре сама не би ишла на пратњу него ти да останеш.

— Шта онда?... Да ли да идем кући?...

Вељон се устезао:

— Не знам шта да ти кажем... Кад помислим да сам те нагнао на оволики пут а сада да ти не даду ни...

— До гробља да одем, рече Франсоа ди Брео тужно се осмехнувши... Па шта ћеш? Можда је и боље овако... Вратићу се кући лагано преко истих поља којим смо и дошли, сећајући се у памети оно неколико година, оног тужног одељка мога живота што ће га сада горе да закопају.

Он подиже очи к једном прозору на првом спрату, где се беле завесе, дотле радознало размакнуте, наједанпут спустише. Луџзина сестра хтела је да види утисак свога одбијања. Остати ту даље, било би сувише писко.

— Али није могућно, ти не можеш ићи сам, рече Вељон пратећи свога пријатеља на улицу... Вратићемо се заједно.

— Не, немој... Ја желим да ти останеш овде. Мораш да будеш овде, да ме замениш све до краја, особито ако је истина, као што ми кажеш, да је јадна девојка мислила на мене у својим последњим часовима... Хајде, врати се брзо, због. Држим да ћемо се идуће недеље видети...

Ди Брео отвори капију на уласку и више дирнут него што је хтео да изгледа, брзо се удаљи.

(наставиће се)

У. Петровић.

ЦРТИЦЕ И АНЕГДОТЕ

из живота знаменитих људи у српског народа.

Роб бо само, кој си мртве штује,
На прошлости будућност си спује.
Прерадовић.

Многи од нас зна по какав податак, или анегдоту, или карактеристику, што се односи на живот и рад појединих знаменитих људи из народа нашега. Многи су лично познавали многе наше знамените људе, а многи су о њима од других чули, те их знају из друге или треће руке. О нашим се знаменитим личностима често и прича и казује.

Знање појединаца и причање и казивање њихово није довољно, јер је то сувише ускога круга, и није ван опасности од заборава, а често се ствари и погрешно запамте.

Сем тога савременици Милоша Великог, Вука Караџића, Бранка Радичевића, Његуша, Јакшића и т. д. и т. д. већ су ретки. Савременици још старијих знаменитих људи још су рећи, и није далеко време кад ће их са свим нестати, а са њима и многи податак који се односи на живот људи с којима су они радили, које су познавали и о којима су знали или из сопственог сазнања или из причања.

С тога ми је намера, ако поштовано уредништво „Н. Искре“ одобри, отворити на овоме месту сталну рубрику, где би сваки, ко што зна, било из личног познавања, било по чувењу, о животу наших знаменитих људи, уписивао, те да се на тај начин сачувају од заборава многе ствари које сад живе усмено.*)

Отварајући ову рубрику у „Новој Искри“, прилажем са своје стране ово што следи, надајући се да ће ове белешке и друге постаћи на изношење нових ствари и исправљање изнесених.

Алексинац 24|X 99. **Тих. Р. Ђорђевић.**

Кнез Милош Велики

Идући преко лета 1860 године за Алексиначку Бању *Милош Велики* је прошао кроз Алексинац и одсео у кући среске канцеларије, сада основне школе.

За време док се варош проламала од народног весеља и одушевљења, што је у њој Велики Гост, начелник окружни Павле Мутавџић, са чиновништвом и виђенијим грађанима оде да се Кнезу поклоне и руку му пољубе.

Кнез је имао на себи немачко одело, а на очима црне наочаре. Седео је на доксату среске канцеларије, очекујући прилазак поклоника, који су се тискали по дворишту.

Пошто Кнеза сви пољубише у руку он се окрену начелнику Мутавџићу:

— Је ли, началнѝче, а што су ти неокопани кукурузи?

Начелник се узврпоље, па се стаде извињавати овим оним.

Кнез тада љутито поче да говори:

— *Србија је моја једна кућа, ја о тој кући морам бригу да водим, јер је тешко кући где леба нема, све може да се поднесе, али глад не може. Треба да урадиш, па да ти роди! За три дана хоћу да су сви кукурузи окопани, је си ли чуо, началнѝче. Кроз три дана послаћу комисију, па ако не буду окопани, обесићу те.*

Тада се окрете Хаџи Дини који је с њим путовао:

— Је ли, Хаџи Дино, какви су кукурузи у Ресави?

— Као гора, Господару, одговори Хаџи Дина.

— Је си ли чуо, началнѝче, као гора, ама тамо људи урадили!

После тога одмах начелник нареди, те су људи и који имаћаху њива и који не имаћаху и ноћу и дању копали, само да се поред пута, где ће проћи комисија, види да је Кнежева реч испуњена.

*) Захвални г. проф. Тих. Р. Ђорђевићу отварамо по његовој пуно оправданој жељи рубрику за цртице и анегдоте из живота знаменитих људи у српскога народа. Поред тога што верујемо да ће ова рубрика наћи својих сталних читалаца, молимо сваког, који би имао буди какав занимљивији прилог за исту рубрику, да га шаље уредништву које ће га примати са захвалношћу и врло радо штампати. Не би желели да се овакви прилози ограниче само на знамените људе из Краљевине Србије, те с тога обраћамо пажњу Србима свима и свуда да бележе и да нам шаљу сваку занимљивију и значајнију ствар из живота наших великих људи.

Уредништво „Нове Искре“

Кнежеви Милан и Михаило Обреновићи.

Г. Димитрије Мариновац, архивар алексиначког првостепеног суда, дао ми је на препис ово писмо, које чува у својој домаћој архиви:

Любезнъи Родителю

опростите молимъ Васъ Бабо и любимъ Вамъ руку опростите сердечно Вамъ молимъ, што немогу лекове да узимамъ кад Ви дођете ондаћу се ослободити иаћу узети Васъ поздравла Нака и дака и Миянло и любе руку остаемо

Ваши

у Пожаревцу
17. септембра
1828.

послушни синови
Миланъ Обреновићъ
и Михаилъ Обреновићъ

Ово писмо Кнежевића Милана и Михаила писано је на табаку нешпартане хартије, али да би писање ишло правилније, ишпартано је онолико линија и онако, колико је и како било потребно. — Цело је писмо исписано руком првопотписника Милана, коме је тада било 9 година (рођен 7. октобра 1819. г.), само је *„и Михаилъ Обреновићъ“* написано другом руком, ваљда руком кнеза Михаила, коме је тада било 5 година (рођен 4. септембра 1823. год.).

На полеђини писма има овај запис написан исписаном руком:

Из Пожаревца
Милана и Михаила Обреновића
Примаћ у Крагов. 8 (нејасно) 1828
И одь D 8 D D

Хајдук-Вељко Петровић.

Кад сам 10. јуна 1897. год. био у Кални (срез нишавски, окр. пиротски) казивао ми је г. Сава Банковић, учитељ из Калне ово:

Близу Калне је село *Шугрин*. Из тог је села био главни тобџија Хајдук-Вељков—Стеван. Једног се дана у Неготину Стеван опије и почне рђаво нишанити, те га због тога Хајдух-Вељко ишамара. Стеван се наљути, пребегне Турцима и каже им да је био главни Вељков тобџија и зашто је побегао. — Турци га запитају колико му је Вељко плаћао. А овај каже да му је плаћао један грош дневно. Турци му обећају плаћати *сто* гроша дневно, само да се потруди и убије Вељка. — Стеван пристане, и није прошло ни неколико дана, а он уочи Вељка, нанишани топом на њега и убије га.

(Ово је г. Банковићу казивао Ђорђе Голубовић-Лепоје из Калне, старац од преко 90 година).

Сима Милутиновић-Сарајлија.

Пок. Ђорђе С. Ђорђевић у својој књизи: *Сима Милутиновић-Сарајлија* (Београд, 1893.) на стр. 8. казује да Симин отац, поставши у Сарајеву трговац, ожени се лепом *Анђелијом*, мајком Симином *„чију лепоту народ опева у неколико својих песама.“* — О томе је пок. Ђоки јавио Н. Кашиковић.

28. априла 1898. г. казивао ми је г. Д. П. учитељ, родом из Босне, да је у Сарајеву слушао, да се позната народна песма:

Анђелија воду лила
Над водом се наднијела — —

односи баш на Анђелију, мајку песника Симе Милутиновића. — Анђелија је, причају у Сарајеву, вели г. Д. П., била тако лепа, да се на њезину лепоту свет скупљао као на реткост. Она је често захватала воде из суседног бунара па је у бунару лице огледала. — На ово се и односи песма.

Димитрије Исаиловић.

Димитрије Исаиловић био је врло сиромашан човек, и кад се селио из Београда у Крагујевац имао је неколико јастука сламом напуњених, неколико дасака и ногара од кревета и укрштене ногаре на којима је метао таблу за сто. Селио се на воловским колима заједно са својом фамилијом. — Кад би му ко од другова или познаника дошао, навалио би се на сто, а табла би се од стола подизала, и сто би се превртао.

Исаиловић је млад почео носити наочаре, и носио их је дуго. Но једнога дана бавио се у ходнику, а писмоноша му донесе писмо. Мислећи да су му наочаре на носу отвори писмо и прочита га. Кад је после тога хтео да скине наочаре, изненади се кад виде да су му наочаре на челу, па повиче жени:

— Ана, ја прогледах без наочара, па јој стане читати писмо без наочара.

После тога до смрти није носио наочаре.

Исаиловић је учио језицима синове Кнеза Милоша: Милана и Михаила (Бег Милана и Бег Михаила). Кад је у последње време био Исаиловић болестан, они су долазили његовој кући те их је учио. Имали су на главама увијене чалме. — (Причала ми Исаиловићева праунука која је ово слушала од Исаиловићеве кћери Катарине).

Доситије Новаковић.

Доситије Новаковић први владика тимочке епархије (види му биографију у „Поменику знаменитих људи у српског народа“ од М. Ђ. Милићевића стр. 446—448) био је родом из околине Прилепа, и говорио је језиком којим се говори у месту његова рођења.

О њему сам чуо од г. Николе Миленковића учитеља у пензији, који га је лично познавао, ово:

Дође владици некакав мршави богослов с молбом да га запопи. — Владика га добро загледа па тек викну: Не те попам! Немаш форму за попа. — Зашто немам форму, рече зачуђени богослов: какву форму тражите кад сам свршио Богословију. — Каква Богословија, каква врагословија, не те попам, за попа треба оваква глава, оваква мешина! — и показа руком према глави и трбуху: да си пијан, да си јади сас человеци. У сто куће ће да светиш водицу; по две чаше то су двеста чаше, а ти ниси за то. — И опет га је запопио.

Владика дође једном у Зајечар. — Ту му се пријави некакав богослов *Марко* да га запопи. — Не попам више, Марко, поче да виче владика. Имам једно лудо поп Марко у Мозгово; друго Марко у Гургусовац, и оно лудо; треће поп Марко у Копривница, и оно лудо; четврто поп Марко у Криви Вир, што убио снају сас пиштољ, и оно лудо; не попам више Марко. —

Владика је био пргав човек, па је често у цркви, не обзирући се на то што има много света, овако грдио свештенике кад би што погрешили: Орли да пасат, штркови да јашат, жабљи да јадат, мечки да водат, со мајмуни да одат! Цигани, ништа си не знајете!

Алексинац. **Тих. Р. Ђорђевић.**

ЛЕШИНА

— J. E. PORITZKY*) —

Родом сам из Ломзе. То је једно место пољско-руске губерније у којем има много војске а још више блата; оно је — — не, више волим да вам причам да сам ја студент медицине и шта ми се једном десило — нешто са свим чудновато, нешто истинито. Молим само да ми се не замери због стила, јер ја вам нисам ни писац ни фразиста.

Био сам већ у четвртом семестру, и то при крају. За столом за сецирање, на којем сам ја радио и пушио, седео је још један студент који је мирисао на фину помаду и непрестано мрштио нос, као у опште човек који се од озбиљности овакога посла гади. Он је био обичан човек, из велике масе, и баш за то ми је и потеже тачно га описати. На здепасти труп била је усађена глава, чије би лице било потпуно без израза, кад се не би на њему могла читати блажена глупост. Имао је неодређене, некарактеристичне црте, тачно подељену косу, досадне очи, прћаст нос, и пристајао је пре у шаљиве листове, у кавезе, где су мајмуни са црвеним гаћицама, него ли овде, у самртно-озбиљну анатомску салу.

— Пст! Г. Карер, молим вас донесите ми, ако има, какву пуначку девојачку лешину, отпоче он слузи.

— Видећу ако имадне, одговори му слуга.

— Па пре пет дана довучена је на колима читава гомила лешина. Има јамачно међу њима и такве. Донесите ми само, молим вас, јер се те мрцине и тамо распадају.

— Мрцине?! Но, да вас је само чуо г. професор! И то су били некад људи, хе—хе!

— Добро, добро!

И слуга оде да донесе једну лешину. У последње време могли смо непосредно од слуге тражити препарат, иначе је то много строже ишло. Морали бисмо записати у нашу књижицу шта желимо, бацали смо је тада у један ковчежић и следећег дана добијемо тражени препарат. Лешине су лежале у подруму и извлачене су одатле у колицима на горе чекрком. Тхе, некад ће можда и мене тако извући... Ко то зна? —

Слуга донесе једну надувену лешину неке девојке и грозно беше погледати како позеленело и плаветно тело лежи на колицима: полуотворене очи, руке млитаво опуштене, коса разбарушена и замршена. Види се одмах да је утопљеница. —

А то је био некада живи створ... Окорели слуга, коме се и на лицу огледаше касапин, баци равнодушно лешину на сто за сецирање — тако, од прилике, као што се збаци с леђа џак брашна — причајући још уз то, како је то нека проституткиња, самоубица, коју су нашли у Шпрејину каналу,**) како се њени рођаци још ни до сад нису пронашли и т. д. и оде. Он је све то само за то причао, јер је знао да ће добити бакшиш.

Лице у девојке беше горе обрнуто, тело наузнак. Ја упитах студента — он се зове Геце -— шта он мисли да сецира и да ли би ми могао уступити једну ногу. Он ми одговори да могу узети и обадве ноге, само морам бити љубазан помоћи му мало при препарисању, при кардиотамији.*)

Геце отпоче да пара тело. При обртању лешине опусти се једна рука и клаћаше се; Геце је врати на сто, али она се опет опусти. „Но, крмачо, продера се он: хоћеш ли једном мировати!..“

Изгледао је веома страшан: као да му се лешина хтела противити! А уцаклене очи беху укочене управо у студента, чисто говораху: „Ах, тешко мени сиротици! Ни мртвој ми не даје мира! Да је знала моја мати, моја бедна мати, да ће некад њена кћи лежати у овај касапници, на овом касапском пању, овако исечена, она не би јемачно умрла још при порођају! Тешко мени сиротици!..“

Али Геце није видео шта очи говоре; он је секао и даље као обућар што хоће да удеси ђонове. Мене занимаше да видим лице ове покварене самоубице, те јој завратих косу, подигох високо главу и видех развучене црте, у којима је лежало много беде али још више љубави. Шта ли се све не помисли при погледу на овакву главу? Морао би човек бити глуп као овца кад га не би дирнуло ово вечито подсмевање што већини лешина на уснама лебди. При том осећамо и као да нас скрхани поглед свуда укочено прати, те се и нехотице помисли: „Господе Боже, што ли ми се подсмева? Кроз две године бићу господин доктор, па шта хоће она?“ „Хм! госп. докторе, чувај се, кези се лешина: и г. доктор може умрети, то ми мртваци боље знамо“ —

Ко се још помучио да све проучи шта је у једном таквом срцу прошло на трновитој стази од љубави до страха, од страха до очаја, од очаја до злочина или до самоубиства?

Можда је ова девојка била рано преварена и постала већ и мати?... Тада је ова бедница имала без сумње и тренутака заборава, у којима је она љубила страсним жаром своје будуће чедо — у толико више, што је његово биће била тајна између њега и ње. Она је сањала такође и о његовим малим ножицама, о његову осмејку, о његовим уснама влажним од млека — од њена млека! Она га је у сну снажно притискивала на своје груди и налазила да има црте које су њој некада биле тако драге — — — и можда га је *морала* уморити... пхи, како то звучи „уморити“ — мати своје рођено дете! Или, мислите, тешко је и наћи иза оваквих прсију трага материнског срца? — Ах, ти јадно, незакопано дете — или — хе, хе — а ласно може бити да је она била једна обична шваља, тако једна модерна, ниска вила. Тхе, па за што је и сажаљевати?.. —

Чух да паде један нож те прекинух своја размантрања и окренух се. Крај мене је седео Геце отворених уста, блед као крпа, убезекнут и бленуо је у главу лешине. Дисао је усплахирено а из његова левог палца ишла је крв. Она је куљала из једне дугачке, отворене ране. Осим мене била су у сали још три господина који су удаљено и одвојено седели и то све нису ни приметили.

— Г. колега, стењао је Геце, мислим, — вид'те, молим Вас — ја сам — се ов..де — овде — посекао... тако ми је тешко... зло... ах, знате, г. кол — по Богу како то боли — девојку — — аах!... тако зло... преварио... ја — молим....

И са тим паде он као клада а крв куљаше из прста на прљави под. Не могу рећи да ме је то дирнуло! Господа притрчаше, зовнусмо слугу и потражисмо супротна средства, јер видесмо да се Геце добро посекао и опасно отровао крв. Јасно је да се ту мора и узбуђен бити.

Геце је познао у лешини девојку, коју је он некада преварио и, можда је последња добра искрица у њему сијнула, кад је у овој страшној сали видео да лежи девојка, која му је некад радосно клицала и веровала. На ове крваве усне лепио је он некада своје и љубио их и клео се.

* Пре три године изашла је у Берлину књижица Abseits — vom Leben! Skizzen aus der Anatomie, којима је аутор био Можњиков, Рус, берлински медицинар. Болестан од сушице, Можњиков је свуда испољавао свој песимизам, који се ипак као такав не би могао разумети, јер то беше више неко незадовољство и собом и околином! То су све утисци које је побележио његов пријатељ Порицки. Он вели: »У дубини своје душе био је Можњиков идеалиста; — ма колико се код њега песимизам испољавао, ипак су у једном крајичку његове душе светлуцали осећање, воља и мишљење једнога идеалисте. Ове му противности и чине живот муком. И у место да и он, као његове колеге, у лешини види само кадавер (леш), средство које ће служити његовим практичним сврхама у животу, гледа Можњиков у њима људе....« И ако горе стоји име Порицки, читалац мора знати да су то мисли и рефлексије негдашњег медицинара Можњикова, који није, свакако, за медицину ни створен био. Он је умро у дваестој години, а у четвртој години студије у Берлину!...

Ми доносимо овде, за сада, прву скицу – из секцир-сале! Скице су у оригиналу на немачком. Пр.

*) Шпреја -— река у Берлину. Пр.

*) Кардиотамија -— расецање срца. Пр.

Па, како се клео? Јамачно као што се куне војник каквој куварици.

....После четири дана био је студент нем и мртав; лежао је на столу и био обдуциран... хе — хе!

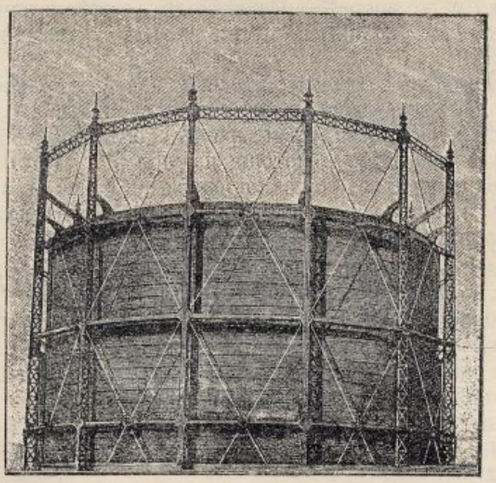
ПРЕВЕО *Г. П. Ив.*

ОД ЧЕГА ЈЕ ЉУДСКО ТЕЛО?

Међу мудрим изрекама у које се излила људска мудрост, има једна изрека која се употребљује врло често латинским језиком: „*Tempora mutantur et nos mutamur in illis*“ (времена се мењају а и ми у њима). Основаност ове изреке гледамо сваки дан и у особинама духовним и у спољашњем изгледу људском. И нису само душевне особине људске и спољашност телесна изложене непрестаним менама, већ сав организам људски од првог јављања свога на божји дан па до саме смрти своје сноси дуг низ непрекидних поступних мена. У нашем телу врши се поступна мена градйвâ која требају животном раду телесном.

Главни је посредник тих мена крв. Крв доноси потребна хранйва свакоме делу тела људског а односи све сувишно и непогодно, све што је постало самим радом органа, па то све предаје органима за издвајање Та се радња назива: *мéна градйвâ*.

Ако хоћемо да буде правилне мене градйвâ, ваља нам тело правилно хранити, а за то је потребна вода, неколике различите соли, беланчевине, угљенични хидрати (шећер, скроб) и масти. Од свега онога што се као храна унесе у тело, оно задржава оне делове који су му кад потребни за састав и растење, за чување и животне радње. Ток и резултате животних радња људског организма испитивали су, и то с необичном пажљивости, многобројни научари, анатоми, физиолози и хемичари. Радове ових научара употребио је Инглез *Ф. Мениг*, те на основу њих учинио је особита истраживања чије ћемо резултате, необично интересне, приказати читаоцима.

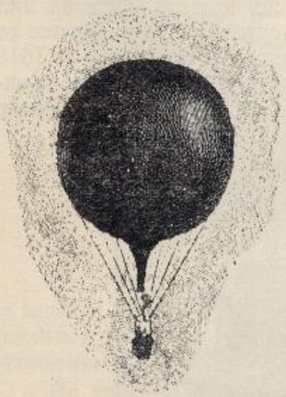
Слика 1.

Кад на постављено питање: „Од чега је људско тело?“ скупимо сва органска једињења која су нађена у мéни градйвâ, па када из тих једињења издвојимо основне неорганске елементе, онда ћемо на постављено питање одговорити овако:

Људско тело састављено је из ових 14 елемената: кисеоника, водоника, азота, хлора, флуора, угљеника, калција, фосфора, гвожђа, сумпора, натрија, калаја, силиција и магнезија.

Првих пет елемената: кисеоника, водоника, азота, хлора и флуора, пошто су то све гасови, има у телу људском до 68 килограма (а то је средња тежина која је узета у рачун и за све остале случајеве) таман толико, да бисмо могли напунити гасометар од 103·321 куб. метара (слика 1).

Кисеоник је једини елемент, који непосредно учествује у животним радњама људског и у опште животињског тела. Он улази у организам најпре у слободном стању заједно с удисаним ваздухом, а после и у многобројним једињењима у толикој мери да он износи готово две трећине тежине људског тела. А кад би био сав тај кисеоник у слободном стању он би обимом (запремином) својим готово сто пута надмашао обим (запремину) самога тела и њиме би могли напунити 32 хектолитра.

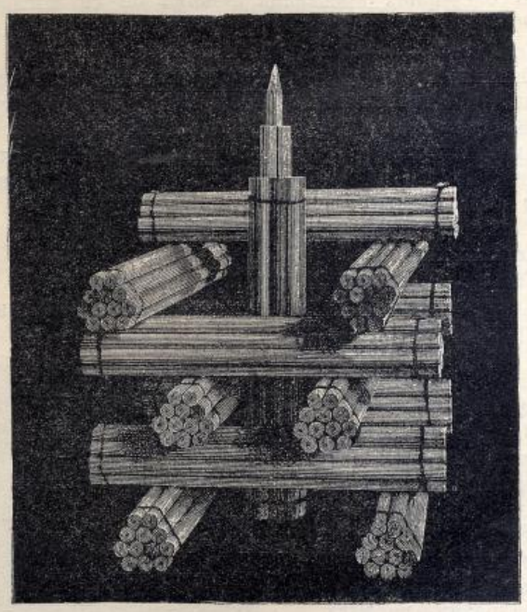

Слика 2.

Још би већу запремину заузео водоник, који се налази у људском телу, и то 67·965 куб. мет., што одговара соби која има по 4,7 м. дужину и у ширину а 3,04 мет. у висину. Водоника у телу људском има по тежини близу шест килограма, а то би било довољно да се напуни ваздушна лопта која би сигурно подигла у вис и чун и човека у њему (слика 2).

Азот улази у састав беланчевина, у мишићна влакна и ткива, и чини собом такође знатан састојак тела и ако општа тежина његова у телу не премаша 2 кграма. У гасном стању он би запремно 1·642 кубна метра.

Понајважнију улогу у људском телу врши *угљеник*, налазећи се у свима органским једињењима. У природи он се налази чист (дијаманат) и сједињен с другим градивима. Од ових најпознатији је графит, па врло богата сложишта угљеникова у тресету и каменим угљевима разних врста. А понајглавнији облик у коме се налази угљеник, у природи, то је угљеников диоксид, који се налази слободан у ваздуху и у води, и везан у једињења с другим елементима, на пр. с калцијем, магнезијем. У људском телу има око 10 кг. угљеника. Из толико угљеника, када би он био у графиту, могло би се начинити 780 туцета или 9360 комада писаћака (плајвазева) (сл. 3).

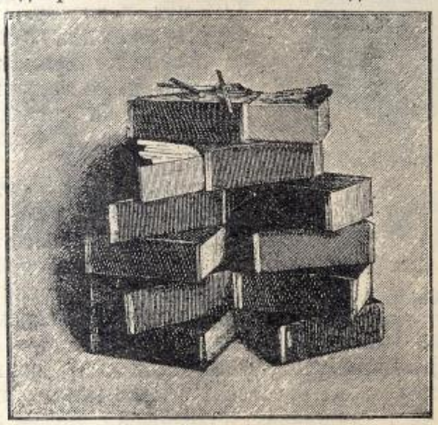

Слика 3.

Досада наведена четири елемента: кисеоник, водоник, азот и угљеник количином својом чине највећи део тела, али тиме се нимало не смањује значај осталих елемената који такође састављају тело људско у много мањим коли-

кoћама. Од њих је на првом месту *калције*, који се налази у телу у разним једињењима, али понајважније је с фосфорном киселином (калцијев фосфат) чинећи до две трећине костура. Калције се даље налази у телу сједињен с угљеничном киселином, хлором и флуором и то као калцијев карбонат, калцијев хлорид и калцијев флуорид (овај поглавито у саставу зуба). Од калција, и то нарочито од његова карбоната (креча) у костима, поглавито долази то што се човек држи усправо кад стоји и ходи, и што он не мора пузити по земљи као црви.

У стварању костију важан је учинак и *фосфор*. Мало пре поменуто је да су кости састављене до своје две трећине из калцијева фосфата. Али сем костију, фосфора има и у крвним зрнцима и појединим органима, а понајвише га има у мозгу. Колико има фосфора у људском телу (615 грама) довољно би било да се отрује њиме све становништво једнога добро насељенога села. А кад би се тај фосфор

Слика 4.

окренуо на другу корисну потребу могло би се њиме подмирити читаво такво село за дуго време корисним извором светлости, јер из 615 грама фосфора може се начинити 483.840 фосфорних кресавица и њима би се могло напунити 8064 кутије кресавица (у свакој кутији по 60 кресавица (сл. 4).

Остали елементи у телу људском стоје приближно у овим количинама: гвожђа има 3 грама, хлора 115 гр., натрија 85 грама, сумпора 70 грама, флуора 57 грама, калија 30 грама, магнезија 760 милиграма, силиција 130 милиграма. Садржина ових градива у телу људском мења се према величини тела и према узрасту, а сва скупа износе 307,5 грама, што им нимало не смета бити врло важним деловима организма.

Гвожђе, на прилику, има врло важно учешће у животној радњи, јер она подобност црвених крвних зрнаца лако примати и опет отпуштати кисеоник, стоји, како изгледа, у вези с количином овога метала у крви.

Слика 5.

Ваља напоменути. да побројани елементи нису у телу издвојени него су у врло многим једињењима хемијским. Сам живот је собом непрекидан низ хемијских мена, једињења и разлагања разних градива.

Међу хемијским једињењима, која су неминовно у животу потребна, понајвише по количини има *воде*, која је сједињена од два дела (по запремини) водоника и једног дела кисеоника. Воде има 64 процента од све тежине људског тела. Понајглавнији је значај воде у томе, што без ње не би могло бити кружења лимфе (млечни сокови) ни крви, не би могли постајати хранљиви сокови, не би се могла варити храна, не би се могла уклањати непотребна и телу шкодљива градива кроз бубреге и мокраћне одводе, нити би могло бити кожног и мокраћног испаравања. У опште воде има у телу око 44 килограма. Њоме би се могло напунити суд од 44 литра запремине (сл. 5).

Различне *соли*, од којих је понајважнија *кухња со (со од јела)* или натријев хлорид, врше такође важну улогу у органском животу, пошто су оне потребне за зачињање и растење ткива и то поглавито меса. Сем тога оне потпомажу прелаз сварене хране из желуца и црева у лимфу, а тако исто помаже и пролазу крви из танких артерских граничица, из тако званих капилара, у ткива. Пошто човек излучује дневно у мокраћи, у знојy, у сузама итд. око 14 грама кухње соли, то се мора тај губитак накнадити вештачким додавањем. Кад се не би соли давале телу, онда би оно угинуло са те оскудице, управо од слане глади. Соли има у телу људском од 180 до 200 грама. Толико соли било би довољно повеликоме друштву уз ручак за столом (сл. 6).

Слика 6.

Разлагањем кухње соли (натријева хлорида) у организму постаје *сóна* (хлороводонична) *киселина*, која чини неминован састојак желучног сока и без ње немогућно би било варење хране. *Хлора* има у организму још и у другим једињењима на пр. у калијеву хлориду: у рибићима и у црвеним крвним зрнцима; у калцијеву хлориду: у костима.

Калијеве и натријеве соли находе се у лимфи, у крви, у жучи, у црвеним крвним зрнцима, у рибићима и живцима, и у мокраћи. Оваке соли долазе у организам често далеким околишним путем као што се види из овога примера:

У природи се калије налази у повећим количинама у граниту који се састоји из калијевих силиката и алуминијевих силиката. Распадањем гранита ослобађа се калије, сноси га кишна вода и потоци на поља, ту прелази као биљна храна у биље, а биљем прелази он у месо травоједих животиња а овим обама путовима доспеће напослетку и у људски организам.

Сумпор је неминован састојак различитих органских градива, на пример беланчевина. *Флуор* и *магнезије* улазе у малим количинама у састав костију и зуба, *силиције* у састав косе, *бакра* има у јетри и жучи, *амонија* у крви и мокраћи. Ретко се налазе у телу људском и друга градива: *цинак*, *олово*, *жива*, *арсен* итд. Ова градива могу, каквим било путем, доћи у људско тело и остати у њему, али за његов склоп она нису неминовна, с тога се и не рачунају у његове састојке.

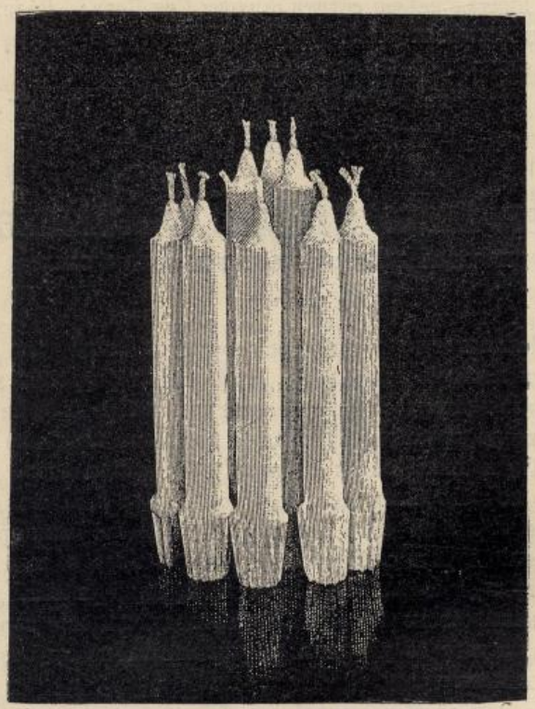
У многобројним једињењима, у којима се почетни елементи налазе у људском телу, понајважнија су једињења органска. Она чине најважније делове хране и некад имају азота *(беланчевине)*, некад га немају *(безазотне материје:* масти и угљенични хидрати).

Беланчевине се састоје из 53 процента угљеника, 7 процената водоника, 16 процената азота, 23 процента кисеоника и једнога процента сумпора. Оне чине главни део свију ћелија, ткива и ткивних сокова, те по томе без њих са свим је немогућно склапање и одржавање и организма његове разне радње.

Масти се састоје из угљеника, водоника и кисеоника, и оне су после беланчевине најважније градиво у храни и производе ону врло потребну топлоту организму. Количина масти у телу зависи од много утицаја: од хране, од ваздуха, здравственог стања, од количине рада и т. д. С тога она се непрестано колеба, и у средњу руку износи $^1/_{10}$ до

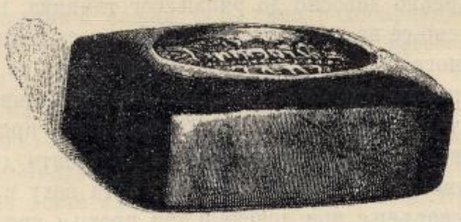
$^1/_{20}$ дела целокупне тежине тела, а према средњој тежини људског тела од 68 кгр. она износи 1,75 до 3,5 килограма. Толико масти довољно је за справљање неколико фуната свећа (слика 7).

У менама варења хране и врења, масти унесене у тело са храном, разлажу се на глицерин и масне киселине,

Слика 7.

па ове тако званим „процесом сапунизације“ једине се с хидратима, који се у организму находе, у разна сапуната једињења. Човек собом представља по томе једну особиту сапунарницу, која непрекидно ради и израђује велику количину сапуна (сл. 8).

Слика 8.

Угљенични хидрати, који се састоје такође из угљеника, водоника и кисеоника, али у друкчијем односу, а узимати у главноме као скроб и шећер, служе у главноме са машћу за произвођење топлоте и за развијање механичне снаге. Скроб, унесени у организам за варење, у декстрин и шећер и у овом облику прелази у крв; тим начином налази се у људском телу свагда извесна количина шећера па макар се шећер непосредно и не уносио у храни. У осталом сав шећер што се налази у организму, подлежи непрекидним менама, па ипак има га нешто што би се могло ставити на сто у обичној шећерници (сл. 9).

По томе видимо, да је људски организам необично подобан да одабере и у се пренесе баш оне материје, између многобројних у храни унесених, које су му неминовне у његовим разноврсним потребама. И кад су та градива испунила свој задатак, она се замењују другима а по том их као више непотребна издваја организам у виду угљеникова диоксида, воде, амонијака или сумпорне киселине. За тим те материје, које су непотребне људском телу, постају драгоцено градиво у храни биља: то биље пак служи поново за храну животињског света. И како саставни делови биља, тако исто и биљни производи, који су поглавито од кисеоника, битни су делови за опстанак животињског света, те

Слика 9.

се може с пуно основа рећи: производима лучења и избацивања животињског храни се биље, а биље је храна животињама.

По томе овде представљена мена градива у људском телу само мали је делић од свега могућног кружења градива у природи. Овим кружењем присно су везани међу собом сви живи створови и биљног и животињског света и у њему се очигледно приказује дивни рад оних тајанствених снага, које управљају свом природом. *Р–о.*

СТАРУДИЈЕ

— ГИЈ ДЕ МОПАСАН —

Драга Колета, не знам сећаш ли се још стихова Сен-Бева. Читали смо их некад заједно, па ми се урезаше у памети. Идеја је: „родити се, живети и умрети у истој кући.“

Ова ми мисао много каже и умирује моје бедно срце. Ја сам сад сама у овој старој кући, у којој сам се родила, живела а у којој ћу, надам се, и умрети. Није овде увек весело, али је за то тихо, те се сећам прошлости.

Син ми Анри адвокат је и долази сваке године на два месеца. Кћи ми Жанета удата је. Она живи с мужем далеко одавде, али ја сваке јесени гостујем код њих. Прилично сам стара да много читам, али мислим, мислим непрестано, или боље рећи — сањам! Али не сањам као пре. Сећаш ли се наших лудих сањарија када нам је било по двадесет година, како смо замишљале догађаје и како нам се живот чињаше срећан. Али се не догоди ништа од онога о чему смо сањале; али оно што је било, и ако не беше баш тако лепо и поетично, ипак беше довољно за оне који се задовољавају оним што живот даје. Знаш ли ти, зашто ми жене бивамо тако несрећне?

За то што у младости сањамо о срећи какве нема.

Не уче нас у младости нашој да је живот борба и одрицање од својих жеља. А живот — живот је мука. У првоме судару срце нам је разбијено. Душа очекује среће, а догађаји у животу не испуњују такве наде. Па онда — страдамо. Срећа! Шта је то срећа? То су наше наде. То сам искусила ја. Нема потпуне среће. Она је неостварљива, ретка, кратка. Ми мислимо само да ће радости бити сталне; али то се никад не догађа.

Срећа је очекивање нечега лепог, то је — нада. Срећа је варљиви привид. Дâ, драга моја, то је привид, и ма да сам врло стара, још ме вазда заносе на́де, и ако не онакве какве беху у младости. Моје су жеље најскромније, најмање. А шта би и било са мном да још нема наде? Ја сањам на два начина. Казаћу ти, како.

Моје старе кости одмарају се у мекој наслоњачи крај огња и сањам о ономе чега је већ давно нестало. Како је живот кратак, нарочито ако је прошао на једноме месту: „родити се, живети и умрети у истоме месту“. Успомене се нагомилавају. Па ето, кад старост у велике наступи, снови нас преносе у доба младости, као да је од тих времена прошло тек десетак дана.

Да, све пролази као један дан.

Јутро, подне, вече и ноћ без иједног зрака. Седиш дуго крај огња, по некад целе часове, и прошлост се појављује пред тобом као да је све то тек јуче било. Не знаш где си! Сањарија те заноси, а живот промиче пред твојим духовним очима. Сећам се свога девојаштва. Проживљујем задовољство детињства; лупање срца мојих осамнајест година представља ми се као на јави, — заборављене ствари! Сећам се јахања кроз шуму Св. Михајила, а одмах за тим сетих се и лова у шуми д'Ивил; сетих се свежега задаха влажног лишћа, песка, сетих се јаркога сунца што се огледаше у води, сунца којега зраци продираху кроз лисно грање шуме кроз коју пролазисмо.

Све успомене, па чак и оно о чему сам некада само мислила, моје одушевљено расположење на догледу мора, пријатан осећај од кићења цвећем, моје мисли, маштарије, жеље — свега се сећам као да поново доживљујем, као да од тог доба није прошло већ педесет година које следише крв и сасвим изменише погледе на живот.

Знаш ли, мила Колета, да у нашој кући не уништавају старудије. Код нас је горе под кровом читаво сложиште. Тај собичак зовемо „телалница.“ Све што није потребно, тамо се носи. Често пута, када се нађем у њој, погледам око себе. Долазе ми до руку ствари које сам потпуно заборавила. Али ми те ствари причају много о којечему.

У тој гомили старудија налазим на по какву беспослицу, по какву ситну ствар коју сам гледала целих четрдесет година не обраћајући пажње на њу. Изгубила се та беспослица, али се, ето, опет нашла и у један мах сећам је се као сведока давне прошлости. Такве су ствари на лик људи које већ одавно познајеш. Ћутљиви, закопчани, недружевни, а овамо у један мах без икаква разлога почињу да брбљају, говоре без умора, причају о свом животу, о својим тајнама какве нико није ни слутио.

Пребирам ове дрангулије а срце ми се стеже. Сећам се: јесте, ја сам разбила ту стварчицу баш када је оног вечера Пол отпутовао за Лион. — Или: ах! ево милог светилника који је мати ноћу носила собом у цркву на бдења! А има и предмета поред којих се баш ничега не сећам. Остали су иза дедова које нико од живих људи не памти, о животу којих не зна се баш ништа, — не знаш чак ни чија је била та ствар. Нико није видео оне руке што су их држале, нико оне очи што су их гледале.

Такве ме стварчице нагоне да се удубим у мисли. Оне су на лик људи којима су сви блиски помрли, па су сад усамљене и од сваког заборављене.

Бојим се, мила Колета, да ме нећеш разумети, те ћеш се можда и насмејати. Мислиш ваљда да су ово залуднице и детињске лудорије! Ти си Парижанка, а ви у Паризу немате ни појма шта значи усамљен, душевни живот, шта ли разговори са својим срцем. Ви се предајете у свему спољашњем животу. Мисли ваше свуда лете слободно, као ветар. Ја живим усамљено и због тога могу говорити само о себи. Када ми будеш одговарала, пиши о себи и упореди свој живот са мојим. Хтела бих да знам како живиш. Али тй се никада нећеш сетити стихова Сен-Бева: „Родити се, живети и умрети у истој кући.“ Љуби те по тисућу пута твоја стара пријатељица Аделаида.

Београд. А.

БУГАРСКО НАРОДНО ПОЗОРИШТЕ

(НАРОДНА ДРАМАТИЧЕСКА ТРУПА „СУЗА И СМЕХ“)

Још летос писао ми је мој пријатељ, свима нама добро познати г. Адам Мандровић, артистични управник хрват. нар. казалишта у Загребу, у пенсији, да ће ми доћи у походе, те да проведе у Београду и код мене неколико дана.

Тај његов долазак одлагао је он поприлично, докле најзад не дође 6. пр. мес. Још истог дана каза ми, да ће код мене остати еамо два три дана, и ако бесмо раније уговорили друкчије. Уједно ми рече, да мора одавде у Софију, куда је позван од стране позоришне управе, да јој даде неке савете и упуства у погледу њихова народног театра, а зову га уједно и за управника, па ме позва да пођем с њим.

Ја сам се још сав тај дан предомишљао, али на његово велико наваљивање ипак се тога вечера реших и дадох му реч да ћу поћи с њим.

Најзад ме ипак беше повукла жеља, да сам својим очима видим Бугарију, Софију, а поглавито њихову младу позоришну дружину, о којој сам с разних страна најразличитије гласове слушао, већином невероватне.

Деветог пр. мес. кренусмо се, мој пријатељ и ја, за Софију. Срећно дођосмо до рипањског тамника, изидосмо, распоредисмо се на вагонете, ми домаћи, а странци на дресине. Не могу прећутати, а да овом приликом не одам достојно признање управи наших државних железница и њеном подручном особљу, које је том приликом, при пролазу кроз тамник, указало пажњу странцима, особито дамама, а и нама домаћим путницима; ред и услуга беху примерни, а тако и осветљење при дочеку и при пратњи кроз тамник. Једино, што је мој пријатељ по мало страховао да га не изгубим у тамнику, јер је седео више мене позади на неком клизавом пртљагу, али и ако је мало незгодно седео, ипак није скидао очију с неке повисоке плавуше Американке, која се без пасоша кренула да путује кроз свет и коју је наша железничка полиција каваљерски пропустила, немајући много наде да ће отићи даље од Цариброда, а најмање да ће је турске власти пропустити за Цариград.

У Цариброду се мој пријатељ прилично изненадио пажњи и услужности представника наше железничке управе и комесару наше полиције, како су пажљиви према путницима, поглавито странцима и како с бугарским властима олакшавају прелаз преко границе, вршећи ипак са свим савесно своју дужност.

Обојицу нас је нарочито интересовао онај део од Цариброда ка Софији, јер нам је пут од Београда до Пирота био из раније познат. Али какво изненађење! Одмах како

се удалисмо од Цариброда, голет, сама голет и пуста необрађена поља: Цариброд, Костин-брод, Сливница, Софија. Гола брда и пространа поља, већином пашњаци до у саму Софију.

Јавили смо из Ниша депешом свој долазак, али нас ипак није нико дочекао, јер је депеша достављена примаоцу тек у три сахата по подне, и тек само за два сахата после нашега доласка. Одсели бесмо у хотелу Панаховъ.

У добри час, при ручку се нађосмо с г. Илијом Миларовом, директором народне библиотеке, који је уједно и председник позоришне управе, а који нас је и требало и желео дочекати, да она депеша није онако рано стигла.

Сва тројица бесмо стари знанци, јер се г. Миларов школовао у Загребу, где је свршио права, а био је неко време и у Београду у гимнасији и говори врло лепо српски.

Разуме се, да је разговор отпочео одмах о позоришту.

Г. Миларов нам рече: да управу састављају он, као председник, и још два друга, г. Филип Ганчов, новинар, и један њихов приповедач. Обојицу нас је изненадила тако практично склопљена управа, из тако малог броја и поглавито од људи који се сами баве пером.

Из даљега разговора дознадосмо: да је г. Миларов дошао на то место у главном као бугарски драмски писац — држим једини, јер за другог нисам ни овде а ни тамо чуо — и као главни преводилац бугарски из туђих књижевности. А и из разговора се могло видети, да ће он бити једини, кога имају бугари. Г. Миларов је написао оригиналну трагедију „Апостол“, која се догађа у време *„велике револуције“* бугарске, пред ослобођењем. Мој пријатељ већ је био прочитао, јер му је исту г. Миларов био послао још пре његова поласка у Загреб и беше му већ позната, а ја сам је тек у Софији добио на дар од самога писца.

Мој пријатељ, као будући управник „народне трупе“, а и ја живо се интересовасмо о главноме, о дружини: из каквих је елемената састављена, а мој пријатељ поглавито: да ли је подобна за ред и дисциплину? Мој пријатељ је нарочито ударио гласом на: ред и дисциплину, разлажући: да је то *главно* и — послушност! И додаде: „Ако чланови нису спремни и вољни да од срца радо примају моје поуке и упуства и да их *тачно* извршују, без поговора, онда је са свим узалудно што сте ме звали и онда им је такав управитељ потпуно непотребан, па ма ко то био и ма откуда дошао“.

Г. Миларов нам отворено и искрено признаде, да је дружина доста слаба и да је ред доста лош. Признаде нам и то отворено: да се он и његови другови слабо или готово ни мало не разумеју, те су баш за то и позвали човека *стручна* и *сиремна*, да им то у ред доведе; они ће њему оставити потпуну слободу у свему, а они ће остати само као посредници између њега и министра просвете. Мој пријатељ на то одговори: да он друкчије не би ни пристао ни на какву погодбу и спреман би био да се врати одмах. Г. Миларов га уверавaше да и он сам не жели друкчије, и да и сами желе да му руке буду потпуно слободне и одрешене и рад са свим независан; да ће се тога ради још истога вечера састати са својим друговима и сву ствар потанко утврдити, а да ће га још сутра представити г. министру, те да се погодба утврди. За тим настави: ми и сами видимо да не иде добро и да негде запиње; да чланови, глумци и глумице, не схватају и не изводе своје улоге како би требало, али ни један од нас није *стручан* и *сиреман*, те да би правилно и темељно могао глумце поправити и упутити. Даље нам рече: да дружина постоји већ три године, да су се сад већ искупили и сви питомци и питомице, који беху изаслани да уче на страни о државноме трошку, али да ипак не иде ствар како би требало и у напред. Шта вреди што сам ја видео много представа, осим Загреба: у Бечу, Берлину, Паризу и Петрограду и што сам свуда био редован гост у позоришту — г. Миларов се бавио подуже времена по свима тим градовима и њиховим свеучилиштима — и што видим да приказивачи не представљају како би требали и морали, да погрешно раде, кад их ја не знам и не умем поправити и показати им како би ваљало да буде, а моји другови, који су мање видели видели великих позоришта или ни мало, могу још мање. За то смо и позвали вас, г. Мандровићу, и веома ми је мило што сте дошли, а још милије што сте дошли и с вашим пријатељем и старим другом кога сам још као дечак гледао, као „Нарциса“, у народном београдском позоришту и као госта у Загребу, у „Црном доктору“ и у „Дон Цезару од Базана“, кад је још моја жена била чланица народног казалишта у Загребу. (Госпођица Ивка Краљева, која се у овај мах као г-ђа Миларова бавила у Загребу, као гошћа код своје мајке). Ето, вас двојицу молимо и вама остављамо да проучите наше прилике, искрено и пријатељски, те да нам кажете: шта би се дало и могло учинити и урадити, те да добијемо иоле ваљану трупу, а на годину и зграду позоришну.

Бугари немају право зидано позориште, него њихова народна трупа даје представе у згради „Славенска Беседа“; у једној дворници која је својина њихова певачког друштва под истим именом. Дворница је готово така иста као што је она у Земуну, у Гранд Хотелу, с онако исто малом, неудесном и неспретном позорницом, само што је позорница „Славенске Беседе“ у неколико још неподеснија и похабанија. Дворница је до душе још и Боже помози, доста пространа а доста и лепа, али позорница веома неудесна и рабатна и да се изразим глумачким језиком: „с две и по отрцане и подеране декорације“, — много гора него што беше некад она наша у „Великој Пивари“.

Г. Миларов се живо интересовао за наше и загрепско позориште; распитивао је за плате глумаца и глумица; за државну помоћ и ишао је у својим питањима чак до ситница. Наши га одговори веома често изненађаваху и зачуђаваху, а мога пријатеља опет њихове прилике још више, а није ни чудо, јер је њему пало у део да загризе у киселу оскорушу, која треба под његовом бригом и негом да сазре.

Г. Миларов му одговори: да њихова народна трупа има годишње државне помоћи четрдесет хиљада лева (динара), и да је то све без икаквих других додатака; да чланова и чланица има свега седамнаест; да су највеће плате сто и педесет динара месечно.

Изненадисмо се обојица, а особито мој пријатељ. Њему се најчудније учинило то: што тако мало друштво и с тако малим платама има онолику субвенцију, онакву позорницу и готово никакве декорације, те би према томе, за три године, морало бити и неке уштеде и готовине, кад се представе тако добро походе и кад чешће на каси пада и преко хиљаду динара, као што нам г. Миларов рече. Још се више чудио да глумци и глумице с онако маленим платама могу излазити на крај у Софији, у којој смо одмах при доласку осетили, да је доста, а Бога ми мало и сувише скуп град.

Г. Миларов му одговори: да чланови имају уз то још и сву гардеробу, чак и модерну, и мушки и женски, према потреби; додатак на шминку и на осветљење при маскованју и облачењу; да друштво ради у Софији од 15. октобра, од отварања Собрања, па најдаље до 1. или 15. маја; а после тога путује по градовима Бугарске; да је приход у сезони доста добар; да су цене у првим редовима, на канапетима, 5 динара од места. иза тих по 4, 3 и 1·50 итд.; а кад се сврши сезона у Софији и путовање, онда се закључе сви рачуни: издаци на плате, набавке и свих осталих трошкова, па што претече, то се онда процентно подели на чланове, а ти проценти обично изнесу бар још за половину чланских плата, а често и више, а после тога настаје једномесечни одмор, за овим једномесечно или шестонедељно учење и спрема за нову сезону.

И колико смо год нашли да су издаци и додаци на шминку и осветљење непрактични, а поглавито неумесно оно давање модерне гардеробе и женским и мушким, у толико више нађосмо онај новчани додатак, *ону деобу*, за врло упутну и корисну, како по саму установу, тако и по чланове. Тиме постаје сама установа као нека *задруга*, тиме је и рад чланова чвршће везан за све користи и једних и других и за паметне уштеде у издацима; тиме су чланови ограниченији у својим личним прохтевима и још имају ту велику корист: што повећу суму примају од једном, те могу њоме лакши распоред учинити и боље се спремити за даљи рад, а и везани су чвршће и за сами успех представа, јер од успеха представа зависи и приход установе. Г. Миларов додаде живо: да се то неће ни у будуће мењати и да ће тако и остати, што обојица потпуно одобрисмо.

Даље нам г. Миларов рече: да они не мисле и даље остати при тој државној помоћи, него да ће још ове јесени, од првог Собрања, тражити да се субвевција државна подигне на сто хиљада динара годишње, и изјави нам своје тврдо уверење да ће их и добити, и то баш сад у овом сазиву, и да ће они настојати на томе, да се та помоћ искључиво употреби на драматску народну трупу и на драмску домаћу литературу. — Овде ми паде на памет Загреб, где народно позориште има још већу државну помоћ, која је тако исто и то још од сабора одређена: само на драму. домаћу литературу и драмске потребе, а овамо се троши на оперу и оперету и још уз то плаћају годишње још већи дефицит, него што је и сама годишња државна помоћ, и то само за љубав опере и *оперете*. — Да је г. министар просвете дао реч: да ће то извесно и постићи; јер је то и једини министар просвете, који има енергије да то затражи и да и добије; јер налази да је то прека потреба за бугарски народ, за његов литерарни напредак и за развитак његова естетичног укуса,*) да жели и желе још идућега пролећа зидати зграду позоришну, да за то имају и врло пространо и врло згодно и лепо земљиште, које је на ту цељ поклонио неки њихов народни добротвор.

И доиста, доцније смо се уверили да је земљиште и лепо и пространо, не баш тако као што је место где је наше позориште или загребачко, али је врло пространо и лежи готово са свим у средини града, између градскога парка и министарства војног.

*) У то време био је Иванчов министар просвете, а сад је он председник министарства и министар спољних послова, а Вазов је опет постао министар просвете, на кога се баш г. Миларов као и жалио, што није био довољно заузимљив и енергичан.

На наше питање: да ли имају за зграду спреман новац или ће се и то подићи добивеним новцем сад од Собрања, г. Миларов нам одговори: да они добијају на ту цељ годишње по сто хиљада динара од „класне лутрије“, да су већ две године прошле, а скоро и трећа, те располажу већ с триста хиљада, а на пролеће ући ће и у четврту, те тим новцем хоће да подигну зграду и да набаве и машинерије и декорације.

— А је ли то све што имате и што можете жртвовати за зграду, машинерије и декорације? упита мој пријатељ.

— Све! одговори г. Миларов.

Обојица се зачуђено згледасмо и изразисмо своју сумњу и рекосмо: да се с тим новцем не може подићи скоро никаква зграда, бар иоле модерна и која би одговарала потреби, и тек ако би тај новац стигао и за саму зграду, најприкладнију, а камо ли да се уз то још набаве машинерије и за иоле боље позориште декорације; и да би таква зграда била још непотпунија и једва толика, као она у Новоме Саду.

— Не мислимо ми на онаку зграду као што је у Београду. а још мање на онаку као што је у Загребу; — одговори г. Миларов, — већ ми хоћемо тек зграду позоришну, ма она била и најскромнија и која би послужила за једно двадесет или двадесет и пет година. После нека Бугарска зида величанствену зграду, каква буде доликовала времену, новчаним изворима и народном културном развитку.

Ми опет манусмо сумњиво главама и пошто зграда није главно у овом састанку и већању, него школа на позорници, напредак приказивачкога особља, а уз то у неколико и репертоара, то пређосмо на ово.

Бугарска народна трупа има у своме репертоару повећи број руских комада, међу којима и „Василиеву Мелентијеву“; из немачке литературе неколико комада од Шилера и Гетеа као: „Виљема Тела“, „Дон Карлоса“ и „Клавига“; из француске: од Молијера, старога Диме и његова сина, од Жоржа Онеа и Сардуовљеву „Отаџбину“ и још неке, али од свију је најгоре прошло, рече наш г. Миларов, Онеов комад: „Љубав и понос“ и да у опште најгоре пролазе модерни и немачки и француски комади, а од свију у опште, да су најбоље прошле „Две сиротице“ и „Гвоздена образина“; да публика најрадије гледа мистериозне драме, у којима има много убистава и много зликоваца, и да сад још страхује за Најронов комад „Досадан свет;“ а да је трајаво прошао и комад млађега Диме, „Госпођа с камелијама.“ Уз „убиствене“ драме, додаде г. Миларов, још најбоље пролазе лакрдије као „Карлова тетка“ и томе слично.

За све време разговора о репертоару, мени се још од саме напомене једнако врзао по глави Најронов „Досадан свет“, а то ћу вам доцније испричати, а и сами ћете увидети зашто ми се врзао, кад вам будем причао о женском особљу. Најрон! Најрон!!

Ми му на то свратисмо пажњу: да је може бити томе узрок у лошем приказивању тих комада и у неспремности позоришних чланова, који не могу да појме и схвате карактере тих комада, као што је било и с Молијеровим комадом „Уображени болесник“, јер од самога приказивања зависи често, у главном, и успех самога дела.

Он нам до душе призна умесност наше примедбе, али и поред тога тврђаше, да је такав укус публике. Према томе ја у мислима упоредих укус данашње софијске публике. с укусом наше публике у Београду пре тридесет и

више година, кад представљасмо још у „Великој Пивари“ и дођох до закључка: да је укус наше публике, у оно доба, био куд и камо на вишем ступњу, у разумевању доброга и лепога, него ли укус данашње бугарске престоничке публике.

Мој пријатељ упита даље: о гардероби, намештају, реквизитама и осталим ситницама, без којих нема иоле добре представе, а нарочито наглашаваше и удараше гласом на то: да ли су чланови доста питоми људи и да ли су подобни за ред и дисциплину и јесу ли спремни и вољни за озбиљно и темељно учење, поуку и озбиљан и истрајан рад. Доказиваше: да он не тражи не знам какве дарове и генције, али тражи прво: вољу и истиниту љубав к позиву, јер је то главна основа позоришном, управо глумачком напретку, и додаде: да он зна, да има људи који мисле и држе, да је Господ Бог прво створио одбор, што већи и многобројнији, за тим управитеља, па драматурга, па тек из шале и писце, на најзад тек онако узгред и глумце, тек онако, — нека и овога буде на свету. Али да он, и као бивши артистични управитељ, па и сад, као кандидат за управитеља бугарске народне трупе, не мисли тако и држи да је баш са свим обратно: да би било писаца и глумаца и без оних горњих и да су писци, глумци и глумице *главни фактори* позоришне уметности; јер без добрих и правих глумаца - уметника, често ће и најбоље дело пропасти, а поред незнања улога и лошега приказивања и најпозваниji и најодушевљенији писци, клонуће и изгубиће вољу да пишу; а без ових, слободан је да посумња, да би и било позоришта и да би могла и понићи потреба за позориште; да глумци и глумице уз нешто дара, с великом вољом и љубављу за рад, с послушношћу и истрајношћу, често пристигну и најдаровитије, јер се даровити и сувише много ослањају на свој дар.

— Што се тиче реквизита, намештаја и декорација, оговори г. Миларов, — ту смо прилично оскудни, а поглавито у декорацијама, али што се тиче гардеробе, ту стојимо са свим добро. Што смо ми овде и за ово време требали, све је ново и рађено је у Прагу. А осим тога имамо и ону гардеробу коју нам је поклонио и послао на дар Император Русије. Што се пак тиче самога особља, можете га сами видети прексутра, при огледу дела „Василиса Мелентијевна“, а у дворници „Славенска Беседа.“ Ја с нестрпљењем очекујем ваш суд, суд вас двојице.

„То је оно што ја чекам“, помислих у себи. У првом реду мене је веома занимала њихова млада дружина, која ради већ три године, а поглавито њихови питомци и питомице, јер се баш о њима, међу нашим глумцима, проносили најчудноватији гласови; а особито је још голицао моју радозналост онај императорски дар.

— Али вам морам још и ово напоменути, настави г. Миларов — у колико се ја у томе разумем: да је наша трупа прилична, само је мука са женскима. Са женским особљем стојимо, чини ми се, понајгоре. Али има овде једна глумица, која је до сада најбоље напредовала и која је једина, у колико се ја разумем, показала некога дара. Она се нудила народној трупи, али је пређашња управа није хтела ангажовати због њене везе коју она има с неким нашим учитељем, који је ње ради оставио свој позив и своју жену, те сад с њоме води путничку трупу по унутрашњости.

Мени одмах сијну у глави: да та њена веза није била главна препрека њеном ангажовању у народну трупу, већ да су чланице народне трупе узеле ту везу као маску за своју интригу против ње код управе и из све снаге и свима средствима радиле против ње, само да се избаве опасне конкуренткиње. У том г. Миларов настави: — Али ја сам се решио да је од јесени узмем у трупу и узећу је. Па се окрете мени: — Она је Српкиња, тамо негде из ваших крајева, из Европе.

Бугари никада не веле као ми: „из прека“, него увек кажу: „из Европе“, за све што је с оне стране.

— Ех! узвикнух ја, радосно изненађен, што се и у Бугарији нашао један женски дар и то баш дар Српкиње!

У тај мах приђе један господин нашем столу и госп. Миларов нам га приказа: г. Филип Ганчов, новинар: мој друг у управи народне трупе. Пошто се и ми приказасмо, пређе разговор у брзо на погодбу с мојим пријатељем.

Погодба се поглавито водила око ничијега немешања у рад новога управитеља и око награде.

Г. Миларов рече да је од прилике овако разговарао с г. министром просвете: да се г. А. Мандровић постави за професора Више Школе, с платом од шест хиљада динара, а да се упути да врши дужност управитеља народне трупе, и да се то чини с тога, да мој пријатељ не падне на терет позоришнога, већ на терет државнога т. ј. просветнога буџета.

На лицу мога пријатеља видех да тиме није задовољан, али да се не би погодба покварила, напоменух госп. Миларову, да остави моме пријатељу времена да се мало размисли, на што г. Миларов радо пристаде и уговорисмо да се пред вече опет састанемо. За тим се дигосмо и разиђосмо се. Г. Миларов и г. Ганчов одоше сваки на свој посао, а ми се упутисмо да разгледамо Софију.

Кад се видесмо сами, рекох своме пријатељу, да би на ту понуђену плату могао пристати, ако му још додаду и двадесет динара хонорара од представе.

Бугарска народна дружина давала је редовно до сада по две представе недељно, али кад мој пријатељ преузме управу, моћи ће давати и више, те би према ономе 7200, што је мој пријатељ наумио да тражи, био још у добитку. Пошто још изменисмо неке мисли, мој пријатељ пристаде на мој предлог. Бугарска народна трупа даје обично, управо редовно, своје представе средом и суботом, што обојица нађосмо као врло неподесне дане.

Пред вече се састасмо с г. Миларовом у врту „Червењ Ракъ“, где бољи престонички свет долази на пиво и где обично свира војна музика која нас је прилично изненадила свирајући одломке из „Травијате“, али не у смислу доброга и лепога, а не беше штрајх оркестар, већ блех-инструменти. Мало за тим дође и г. Ганчов, те им онда мој пријатељ рече наш предлог и они га одмах усвојише. Видело се јасно да они хоће пошто по то да дођу до спремна и стручна човека. Г. Ганчов се дигне на то и оде да потражи и трећег њихова друга, те да то још тога вечера заједнички утврде. Кад се удали г. Ганчов, свратих пажњу г. Миларова на то, да су им дани за представе врло неподесни и да ја држим да су за то много подеснији четвртак и недеља, што и мој пријатељ потврди и што г. Миларов, после малога размишљања, и усвоји. У том се врати и г. Ганчов и јави да је нашао трећега друга и замоли г. Миларова да пође с њиме. Удалише се обећав нам да ћемо се у скоро видети при вечери. И ми се дигосмо и ходасмо још мало по улицама, уз врло мизерно осветљење, разгледајући тај нови и на силу и на зор подигнути град. Али се ипак мора признати: да је онај, који је тај град

подизао и смером руководио, добро знао шта треба и шта хоће; као и то, да је за тако кратко време доиста учињено много. Али се мора и то рећи, да престоница бугарска нема готово никакве будућности као град, и да ће вазда остати само као чиновнички град, као Загреб, јер нема готово никакве трговине. С тога сумњам да ће икада постати велики град.

Кад се вратисмо у свој хотел, већ затекосмо г. г. Миларова и Ганчова где нас очекују.

С видном радошћу на лицу, каза нам г. Миларов да је све примљено и утврђено; да је г. Ганчов био већ и код г. министра, саопштио му све и да ће г. министар већ сутра око девет сахата примити мога пријатеља и да се веома радује његову доласку, виђењу и састанку.

По вечери брзо се растасмо, јер бесмо уморни од пута. Растасмо се од својих познаника и попесмо се у своју собу.

У јутру се растадосмо и нас двојица. Мој пријатељ оде с г. Ганчовом министру, а ја одох у наше заступство, да се јавим и да учиним своју походу. Али како се изненадих при своме повратку, кад ми мој пријатељ рече, да се није видео с министром, да је министар то јутро некуда изванредно отпутовао, и да ће се вратити тек за два три дана и да је поручио, да га мој пријатељ сачека, јер свакако жели да се с њиме састане, а ја већ бејах пожелео, да се вратим у своју отаџбину. Али најзад шта се може, мора се за љубав пријатељу и остати. Тешио сам се тиме, што ћу бар људски разгледати бугарску престоницу. По ручку ходасмо и уздуж и попреко. Видесмо државну штампару, дом за Собрање, дом за официрски клуб, а уђосмо и у саму Св. Софију, за коју веле да је стара преко седам стотина година и која је сад већ скоро рушевина.

Кад се враћасмо из Св. Софије, паде нам у очи, на једном углу, необично велика објава која је личила на позоришну. Приђосмо ближе: доиста позоришна, на којој беше ово наштампано:

„Изваредна притурка на В. Реклама.“

С почетком јесење сезоне, редакција в. „Рекламе“ налази за своју пријатну дужност да изненади престоничку публику с одабраном пијесом „Семейно Огнище“, *трагедија* у четири чина од чувенога драматурга Хермана Судермана.

Ту представу даваће трупа познате бугарске актрисе, госпође Р. Ст. Попове, која је у многим местима Бугарске — према изјавама наших мњења, — произвела фуроре својим ретким драматичким талентом.

Према свему томе, редакција је испуњена пријатном надом да ће престоничка публика благоизволети да походи својим присуством ту многообећавајућу представу.

У СУБОТУ 11. СЕПТЕМБРА ОВЕ ГОДИНЕ

БУГАРСКА ДРАМСКА ТРУПА ГОСПОЂЕ Р. СТ. ПОПОВЕ

ПРЕДСТАВЉАЋЕ У САЛОНУ

„СЛАВЕНСКА БЕСЕДА“

ПРВИ ПУТ

„ЗАВИЧАЈ“

ДРАМА У ЧЕТИРИ ЧИНА ОД Х. СУДЕРМАНА

Лица:

Леополд Шварц, потп. у пенсији . . . . . Г. К. Стојанов.
Магда } његове кћери . . . . . Г-ђа Р. Ст. Попова.
Марија } . . . . . Г-ца М. Симонова.
Августа, његова друга жена, фон Ведловска . Гца Д. Вазова.
Макс фон Ведловски, његин рођак . . . . . Г. Ст. М. Попов.
Гефтердинг, еноријски пастор . . . . . Г. А. Николов.
Др. фон Келер, државни саветник . . . . . Г. П. Стојичев.
Тереза, слушкиња код Шварцових . . . . . Г-ца Петрова.
Слуга у кући . . . . . Г. Г. Попов.

За време антракта свираће војна музика. — Цене места: Канапе 5 динара; I место 3 динара; II место 2 динара; III место 1·50; галерија 1 динар. — Билете се могу добити у врту „Црвени Рак“; у галантериском магазину Кр. Х. Цјејева, улица „Трговска“; у магазину „Руских Поваров“, испод хотела „Блгарија“; у кафани „Македонија“; у павиљону Г. Грудева у градском парку и у суботу после подне при каси у „Славенска Беседа.“ — Почетак тачно у 8½ часова у вече.

Обојица живо пожелесмо да видимо ту представу и с тога одмах потражисмо г. Миларова у врту „Червењ Ракъ“, где га, у добри час, и нађосмо, те му одмах и рекосмо своју жељу и намеру. Г. Миларов се нешто устезаше и рече нам: да је то нека путничка трупа бугарска, каквих у бугарској има и сувише, и од којих сваких осам дана тек по нека искрсне у Софији, дâ једну представу или ни једну, ако нико не дође, и тако је и нестане, као што се и појавила; и да и у самој Софији има вазда дилентантских трупица, махом од млађих чиновника склопљених. Али на наше наваљивање и кад му рекосмо, да нас у опште интересује да видимо ма какву представу на бугарском језику и да нас дупло интересује та чувена: Р. Ст. Попова, пристаде и он, сетив се у исти мах, да је то она глумица, коју нам је толико хвалио и коју жели придобити за народну трупу, па обрнув се мени рече: — То је та ваша Српкиња, г-ђа Ружа Попова.

(свршиће се)

Милош Цветић.

Архимандрит Нићифор Дучић. У данашњем броју доносимо поводом јубилеја г. архимандрита Дучића нарочити чланак у којем ће читалац наћи потребан опис, који би иначе био на овом месту.

Тридесетогодишњица Српског Краљ. Народног Позоришта. — 30. октобра ове године, тридесет је година дому што га је кнез Добротвор и Мученик подигао Народном Позоришту у Београду. За тај дан уобичајено је, и доста оправдано, да се веже и моменат за његове јубиларне светковине, јер од тог момента, са подигнутим домом својим, Народно Позориште и почиње своју пуну и праву историју. И на данашњи дан, о тридесетогодишњици његовој, уз пажње које ће сваки похитати да укаже том великом народном спомену, Н. Искра мислила је да ће се најправеднije одужити сећањем и благодарношћу онима, чији су животи и срца узидани у историју његову, и чијом је славом он данас тако поносан.

Од старијих глумаца који су за ових тридесет година заслужили себи достојан спомен у Народном Позоришту, ми смо у овом броју изнели осамнаест најистакнутијих ликова, са најкраћим биографским потезима, разуме се у колико смо и такве у овом тренутку на расположењу имали.

Алекса Бачвански, родио се у Темишвару године 1832. После основне школе Бачвански оде на гимназију у Карловце, где сврши пет разреда до 1846. Те године умре му отац, који беше неки финансијски чиновник, и мати му се пресели у Сегедин, где Бачвански сврши гимназију и лицеј. Већ у овим годинама видимо Бачванског где образује ђачку позоришну дружину у кући некога Колба, који беше богат човек, и учини то задовољство младим представљачима за љубав свога сина. »Позоришни сликар« младога театра беше, онда још ђак, данас такође уметник и познати пријатељ позоришта г. Стеван Тодоровић. По свршеном лицеју добије Бачвански службу, потом буде премештен године 1850 у Пешту, и доцније у Кечкемет. Из велике љубави према позоришту напусти Бачвански службу и ступи 1852 у мађарску позоришну дружину, с којом пробави неко време у Араду, Сегедину, Кашави, и најзад у Пешти, одакле буде ангажован за члана нашег Народног Позоришта.

Кад је Бачвански био ангажован последњи пут у мађарској дружини, у Пешти, ангажован је као »карактериста«, он већ тада беше јак и израђен глумац, уз то још интелигентан. То га препоручи и у Београду буде примљен за редитеља и учитеља глумачке школе. Бачвански је учинио велике услуге Српском Народном Позоришту: образовао је готово све наше знатније глумце, израдио као уметник велике и тешке улоге: Шајлока, Лудвика XI, Ђурђа Бранковића, Краља Јакова, Циганина, и т. д. и т. д.

Али му вредност и слава не могоше отклонити крај што му беше несрећном судбином досуђен. Бачванског у овим годинама једним несрећним случајем изневери вид, због чега се он мораде склонити с позорнице и оде на лечење у Пешту, где му жена беше у позоришту глумица. Невоља несрећне болести пречаше да га баци у неблагодаран заборав свију који га до јуче толико слављаху, док на заузимање неколиких својих пријатеља не буде опет позван из Пеште у Београд, где од 1880, с неком хонорарном наградом, играше још, као слеп, у Народном Позоришту до своје смрти 26 марта 1881 год.

Марија Јеленска родила се г. 1852 у Загорју, у Хрватској. Име по оцу беше јој *Ферко;* име Јеленска добила је у позоришту. По смрти очевој мати је одведе с братом у Беч, где Марија сврши глумачку школу, и по положеним испитима оде у Загреб, за члана Хрватског земаљског позоришта. Склањајући се од познатих вечитих сметњи и интрига новоме таленту, мораде напустити Загреб, и појави се као гошћа у немачком позоришту у Осеку. Овде је на пролеће 1869 затече позив »Одбора за подизање сталног Народног Позоришта у Београду«, коме се она одазва прво као гошћа, за тим као редован члан. Жеља за усавршавањем одведе је доцније у Беч, али и овде покрај највеће воље и неоспорног талента као Славенка у бечком Бург-Театру не могаде постићи жељени успех. После Беча пробави три године у Прагу, потом у Хамбургу, Грацу и Штутгарту. Ту играше до 1881 кад се удаде, и напусти позорницу. Те године текао је и њен преговор с београдским Народ. Позориштем, где мишљаше да се још једном, последњи пут, опрости с позорницом. Али је судбина несрећне болести иза 14-годишњег напорног рада, оте жељене дане одмора, и она умре после године дана, 1882, у Барселони, где се беше склонила са својим мужем на лечење..... Колико је волела и омилела своју прву позорницу, види се по томе што се не само за свога бављења у Београду, но и доцније у далеком страном свету, пуна љубави и сећања на Народно Позориште, називаше само Српкињом.

Тоша Јовановић. — Родио се у Великом Бечкереку 1846 године. Ту, у свом месту рођења први пут је видео позоришне представе. Оне га силно занесе и он поста глумац у својој деветнајестој години. Његов је глумачки живот овако текао. Прво је отишао Мандровићу који се са својом дружином 1865 год. бавио у Београду. Но у Београду се разболи, Мандровић опет набрзо отпутује, а он приморан болешћу оста у Београду док се није излечио, а тада оде Протићу, који се у то време са својом дружином бавио у Вел. Сен-Миклушу. У овој дружини буде ангажован. Улога којом је почео свој уметнички рад био је Сретен у *Хајдуцима* од Стерије Поповића.

После кратког времена Протићево се друштво распе и Тоша дође у Земун, у друштво Јоце Поповића. Одатле пређе у Београд, у друштво Паје Степића које је прокрстарило Србију. 1867 године ожени се Степићевом ћерком Јулком, и у тастовој дружини пропутује целу Бачку, Банат и Срем. Године 1869. дође у Београд и буде ангажован у Народном Позоришту, које је те године било отворено. Ради неких несугласица оде 1872 год. у Загреб, где је остао до 1878, а те године врати се у Београд, који га дочека раширених руку.

17 фебруара 1890 год. славно је двадесетпетогодишњицу свог уметничког рада, и тога дана играо је насловну улогу у Мелаковом *Грофу Праксу*, а 1892 године том истом улогом завршио је свој уметнички рад. 1893 године, 5 фебруара, Тоше Јовановића већ није било међу живима.

Тоша је био таленат, природа, фигура, воља, све; све што се тако строго и тако издашно тражи од имена, коме ће се, после Тоше Јовановића, дуго и дуго чекати наследник.

Његов репертоар беше многострук: он је играо жарке љубавнике, тешке и компликоване улоге: Хамлет, Краљ Лир, Отело, Шајлок, комична лица: Граф Пракс, Доктор Окс. У цветној младости, као што је то сасвим природно, играше љубавнике. И забележено је из те периоде, да је поред успеха на позорници имао успеха и ван ње. Из те фазе постепено (од 1880. г.) прелази у другу, оставља младалачке улоге и узима снажније и озбиљније, с успехом их обрађује и с истом јачином, увек с великом вештином игра тако исто Лира као и Хајнрика из *Лаворике и просјачког штапа*, тако исто Хајнрика као и Пракса. Подједнаком је силином могао да запали жарке пламене љубави, да расплаче, и да засмеје своје гледаоце. Репертоар његових улога беше тако разноврстан и тако обилан, да обухвата све литерарне школе: и класичну и романтичну и реалистичну, свака улога беше »његова улога«, у свакој подједнак, у свакој највећи. Он се окреташе с љубављу и српској драми, репертоар његов беше окићен са неколико улога из историске трагедије којима се прослављао, то беху Ђурађ Бранковић, Немања, Вукашин. О његовом Ђурђу забележено је ово. Кад је једном требала да почне представа, а играо се *Ђурађ Бранковић*, он запита сценаристу: има ли много света у Позоришту? овај оде, виде и врати се: партер редак, ложе празне, али партер стајања пун ђака. — Баш волим, што су готово само они у Позоришту. Ја им доста дугујем... Вечерас ћу играти за њих, онако, како ми срце говори. И он је играо. А његова публика у партеру дрхтала је, плакала и пљескала, док је он после те буре, после тих великих драмских сцена јецао иза кулиса.

Лаза Поповић (1838—1892), ступио је први пут на позорницу 1856 г. у чувеној Књежевићевој дружини. Са ретком срећом заузео је одмах једно од највиднијих места међу друговима јер играше тада најпризнатије и најблагодарније улоге — »љубавничке«. Играо је и у београдском позоришту још у Краљевој Пивари, потом је био у загребачком позоришту. Из Нар. Позоришта отишао је 1883. Водио је и сам позоришну дружину. У Народном Позоришту био је редитељ од првих својих дана у њему. Велики број и данас га признаје за свога учитеља.... Као добар глумац, није тражио ни ограничавао се на »фах«, и играо је огроман репертоар. Познати су му *Фердинанд* у »Сплетки и Љубави«, Шопар у »Лионском улаку«, *Милош Обреновић, Ђорђе* у »Карташу« и т. д. и последња *Ђурађ Бранковић* с којим је и умро.

Марко Суботић (1836—1884). Ступио је на позорницу у срп. нар. позоришту у Новом Саду 1862 г. за време свога глумовања био је наизменце чланом: хрват. зем. казалишта у Загребу, Народног Позоришта у Београду и Новосадског Позоришта. Пред крај живота водио је и сам своју позоришну дружину. Суботић је био син од богате трговачке породице (из Панчева) што му је дало прилике да буде доста лепо образован и тиме, поред свога талента, стекне једну више особину за доброг глумца. Играо је најрадије интриганте, и врло је био познат у улози *Кромвела* у »Сиротинском адвокату.«

Марко Станишић (1835—1898) почео је да глумује 1864 г. код Новосадског Позоришта. А у времену свога глумовања одлазио је за члана загребачког позоришта, и играо је као члан Београдског Позоришта још у Краљевој Пивари, где је но том у Народ. Позоришту остао до смрти своје. Марко Станишић је био један од најинтересантнијих глумачких типова, био је врло лепе и углађене спољашности и до последњих часова својих задржао је, и у седим власима, слику непроменљивог, вечито свежег и младог кавалјера бонбивана што је унео и у свој живот на позорници. Од његове познате горде госпоштине на позорници подсећамо на *Латремуља* у »Отаџбини«, *Мурата* у »Ђурђу Бранковићу.« Од комичних *Кмета Виргаманског* у »Доктор Оксу.« »Чика« Марко није мање познат и као приватан човек, где је поред своје спољне углађености, добре душе, и лепе образованости, био симпатично приман у свима круговима Београдским.

Лазар Лугумерски родио се 1842 год. у Сомбору, умро је 1886 у Београду. Ступио на позорницу у Осеку 1868 године. Потом провео неко време као члан Народног Позоришта, Пелетеве Позоришне дружина, Српског Народног Позоришта у Новом Саду, док се најзад није опет вратио Народном Позоришту, коме је служио предано до последњих тренутака својих. Лугумерски је био одличан глумац, добар певач, симпатичан човек и друг; заслужан члан Народног Позоришта. Из богатог и срећног његова репертоара могло би се и сад наћи још неколико живих сећања београдске публике н.пр. на његова *Кромвела* у »Монтрозу« *Кромвела* у »Сиротињском адвокату«, *Јага* у »Отелу« *Дон Бартола* у »Севињском берберину«, *Тошу* у »Раденичкој побуни«, *Рока* у »Убојици.«

Милош Цветић родио се 26 јуна 1845 године у Чуругу у Шајкашкој. Ступио је први пут на позорницу у Кикинди, 30 јануара 1862 год., у путујућем друштву пок. управитеља Јована Књежевића.

Још те јесени ступио је као члан у српско народно позориште новосадско, а већ у новембру исте године, представљао је на београдској позорници. При крају 1863 године већ је био члан београдског народног позоришта, које се беше образовало под управом одбора, а под артистичком управом Адама Мандровића. У пролеће 1865 године затвори се Народно позориште. Цветић се тада врати Новосадском позоришту, али већ у јесен 1866 године реши се да га остави и да са свим напусти глумовање; али се ипак по наговору пријатеља реши да иде у Загреб. У Загребу, у народном земаљском казалишту, ступи Цветић први пут на позорницу као *Конрад* у комаду »Млинар и његово дјете« и буде одмах ангажован, где остане стално до 1869 год., кад је већ на ново било основано Народно Позориште. На први позив управин одазове се Цветић, и ако је имао обвезе у Загребачком казалишту, и дође у Београд 2 априла 1869 године. Од тога времена остао је Цветић стално и верно у Народном Позоришту, неостављајући га ни тренутка ни у добрим ни у злим часовима и као глумац, а поглавито као дугогодишњи редитељ, све докле се заједно са женом не повуче у пензију. Цветић је и као глумац и као редитељ много задужио Народно Позориште и сломен своје публике, и поред његове вредности и још тако свеже јучерање успомене, сувишно би и било помињати какав избор из његова репертоара, који је тако богат и разноврсан, и у коме би избор био тако тежак и непотпун.

Марија (Голубићева) Цветићка родила се 17 фебруара, 1846 године у Загребу. Ступила је први пут на позорницу 17 новембра 1862 године у Загребу, у народном земаљском казалишту, у комаду »Три оца на један пут«, а у улози љубавнице и певачице. На позив управе Нар. Позоришта дође 2 априла 1870 године у Београд. У исто време буде и ангажована за редовна члана Нар. Позоришта, а поглавито као певачица и певала је у њему, као тада једина школована певачица, пуне 24 године.

Димитрије Коларовић (1836—1899). У тренутку када доносимо успомене и слике прослављене тридесетогодишње гарде Нар. Позоришта, вољом судбине ево где морамо да оплакујемо успомену једног од њених првих и најзаслужнијих ветерана. Димитрије Коларовић, један од првих, најстаријих и најчувенијих глумаца Народног Позоришта, чију смо слику донели у овом броју, умро је у среду 27. октобра, на свом имању у Влашком Пољу, где се од дужег времена беше повукао у приватан живот. Димитрије Коларовић, родио се 1836. у Земуну, где је први пут ступио на позорницу у дилетантском позоришту. Затим је био члан срп. народ. позоришта у Новом Саду, Сушићевог позоришта у Београду, Загребачког позоришта, и најзад, од установљеног сталног Народног Позоришта у Београду, остао је

његов стални члан све до времена кад се повукао с позорнице. Коларовићево глумовање једна је од оно неколико омиљених и светлих традиција којима је историја Народног Позоришта данас тако поносна. Од Коларевићевих најпознатијих улога београдска позорница сећа се пуна хвале његова *Старог баке*, *Гризингера* у »Доктор Клаусу«, *Панте* у Шарану, *Шоиара* итд. Пишући ове редове добисмо извештај да је добри чика Мита умро 27. о. м.

Љубица Коларовићка родила се године 1836. у Врањеву. Први пут ступила на позорницу у Кнежевићевој позоришној дружини у Новом Саду. Потом, по удаји за Коларовића, заједно с њим била члан срп. нар. позоришта у Новом Саду, Сушићеве дружине у Београду, Загребачког позоришта, и од оснивања Народног Позоришта његов члан све докле се није заједно са мужем повукла с позорнице. Умрла је године 1890. Од чувених и омиљених улога Коларовићкиних помињемо *Матер* у »Станоју Главашу«, *Јелисавету* у »Марији Стјуартки«, *Лукрецију Борџију* и т. д.

Алекса Савић (1832–1873) родио се у Земуну, где је први пут ступио на позорницу у дилетантском позоришту. Био је члан више позоришних дружина, а пре Народног Позоришта играо је још у београдском позоришту у Краљевој Пивари. Био је добар глумац, одличан комичар, и лепо је певао.

Наум Стојановић *(Нуна)*, такође из Земуна, почео као и Савић у дилетантском позоришту у Земуну. Добар комичар, али је више био познат са свога лепог гласа као певач. У Народно Позориште дошао је 1871 године. Око 1880 напустио је позорницу и отишао за учитеља певања у Српски Бечеј.

Тоша Анастасијевић родио се 28 фебруара 1851 у Трнову (Маћедонија). Умро 1895 у Београду. Ступио први пут на позорницу у Народном Позоришту 1869 год., у коме је после остао непрекидно до последњих часова својих. Био је школован, и као такворме повераване су му и друге административне дужности. Од 1874 вршио је дужност писара и архивара, од октобра 1883 секретара Народног Позоришта. Игра Анастасијевићева била је увек пуна збиље, неке нарочите дубоке мирноће и благости, и по тим особинама образован је и скоро цео Анастасијевићев репертоар: озбиљни седи властелин, старац, отац, свештеник.

Њихови другови, данас тако позната и омиљена имена Народног Позоришта, г-ђе: *Григурова, Јовановићка* и *Радуловићка*, и г. *Ђура Рајковић* и данас су још у Народном Позоришту, и на данашњој светковини, опкољени новим подмлатком, млађим друговима својим, поносно броје тридесет година живота и рада посвећених делу, чија је слава данас њихова најблагодарнија и најлепша награда.

Босанка (сликао Ђорђе Ваштаг). — *Босна поносна* реч је која је позната у целом нашем народу. А и јесте поносна, поносна по лепоти земље, поносна по деци својој, поносна по свему што Бог земљи дарује. Једнога само нема..... За то је ваљда тако замишљена, тако сетна. Па и са ове слике наше, и ако је туђинском руком рађена, види се и понос тај и сета дубока; али се из ње види и друго нешто: види се *нада* која потиштенога никад не напушта!

Светислав Јовановић, српски сликар. Као што је породица Јована Илића позната као *песничка*, исто се тако може рећи за породицу Јовановића да је *сликарска*. Стари вршачки фотограф Стеван Јовановић редом је своје синове проводио кроз свој фотографски атеље давајући им »прва знања« из сликарске вештине. А кад му синовима постаде Вршац тесан, вињше се у бели свет да усађену искру љубави према сликарству усавршују и развијају. Данас су његова деца већ своји људи: Паја је српска дика, Милан уметник фотограф, а Светислав, поред одличног фотографског гласа, сликар о којем хоћемо овом приликом и нарочито да проговоримо.

Светислав је рођен у Вршцу 25. марта 1861. године. Основну школу и реалку учио је у својем месту рођења, а за тим је отишао у бечку цртачку школу, из које отиде 1879. године у Петроград, где као почетник сликар пробави о своме круху годину дана. 1880. год. већ га видимо у Паризу где се у огромној маси најразноврснијих уметника бори за опстанак. У то је доба Паја већ избијао на површину, а Светислав је у њему гледао и понос и узданицу своју. 1886. године одлази Светислав у Минхен тада већ чувеном сликару и брату својем Паји. Уређена љубав према свему лепом што потиче од најдражег и најближег, од брата рођеног, повела је и Светислава на исте стазе што их је старији му брат крчио. Братска љубав и истинска лепота братовљевих слика створиће од Светислава вредног угледача и марљивог ђака Пајина.

Све до 1891. године Светислав се највише и најрадије бавио у Пајину атељеу. А од те године па до почетка месеца августа ове године Светислав је живео у Паризу, из којег дође тада у Београд у којем *још* живи.

Живећи као уметник ван свога српског народа, тражећи зараде у туђини, Светислав није познат у Србији онолико колико би требало. Од великог броја његових старијих слика једна је само у српском власништву (*„Полазак у лов“* — Српски Народни Музеј), а остале су у туђини. Од његових слика нарочито се истичу: *„Арбанас ашикује“* (која је била изложена у Париском Салону 1889. год., кад је и продата за Америку), *„У пустињи“*, *„Туркиња“*, *„Бела Вила“*, *„Стражар арбанаски“* (имала је нарочитог успеха, а била је изложена у Salons des Champs-Elysées у Паризу), *„Преље“* (изложена у Салону 1890. год., а продата за Америку) и *„Растанак.“* — И ако су му све ове слике пуне уметничкога смисла, ипак је Светислав познатији као портретиста. Од његових многобројних портретских радова истичу се портрети: Госпође Латур, Господина и Госпође Кадран, Г-ђе д'Естер, г-ђице Лауре Мирант, г-ђе Кифер, г-ђе Фатме Бент-Ени, г-ђе Морган, г-ђе А. Мартенс, г-ђице ван дер Хега, Њ. С. Туниског Беја, Кнежевића Мирка, г-ђице Лили Верне; а за свога кратког бављења у Београду израдио је портрет пок. Митрополита Михајила, а сада довршује изврсан портрет Митрополита Инокентија.

Поред овог и оваквог рада Светислав је радио као илустратор на неколиким француским журналима, а са особитом љубављу и успехом израђује минијатуре на емаљу. Ова врста његових радова истакнута је са ретком похвалом и у француској штампи, а нарочито у »La France artistique« (3. јуна 1894. г.) где му се ти радови једначе са сличнима »старих мајстора« и ласкаво пореде са колекцијама париских музеја.

Колико још можемо очекивати од г. Јовановића доказују нам његова стална вредноћа и године највеће продуктивности.

Полазак у лов (сликао Светислав Јовановић). — Полази у лов а верна га љуба с чедом испраћа. Ал' у какав лов? Све једно је: у тим се кршевима у лов иде и на зверове и на душмане са истим расположењем, јер и једни и други само невољу носе. *„Добра срећа!“* поздрав је који ловца прати, а *сукоб* у лову — жеља и оног што полази и оне што га испраћа.

КРОНИКА

ДЕСЕТОГОДИШЊИЦА „ВИТЕЗА“

У граду Шапцу, негдашњем Заслону, прадедовини Његова Величанства Краља Александра, лицем на Никољдан 1889-те, када је *први* пут славу славио као Краљ Срба Обреновић V-ти, појавио се у свет први број привредновитешкога листа »Витеза«.

»Витез« је кроз свих минулих десет година без замора и застоја служио Краљу и Отаџбини, а проповедао Привреду и Витештво.

»Витез« је служио својој сврси таком преданоћу и успехом да му заслуге оспорити не могу ни оштрији критичари.

Због тога верујемо да неће бити на одмет, ако о њему, поводом његове десетогодишњице, проговоримо коју. Својим истрајним радом и постигнутим успесима »Витез« то потпуно заслужује.

»Витез« је гласник и спојница: Главне Управе, пет обласних и свих окружних »Кола Јахача Кнез Михаило«, као и свих пријатеља и трудбеника српске привреде и витештва.

»Витез« је у појединостима живи проповедник свега онога што треба радити и посвршавати, те да се постигне циљ, којему је намењена и застава коју 4. септембра 1894. године дарова српској привреди и витештву племенити и узвишени владалац наш Његово Величанство Краљ Александар I. Витез је се тим и таким радом својим удостојио да га његови читаоци сматрају као израз и огледало *своје* љубави и *својега* озбиљнога старања за унапређење српске привреде и витештва. Ни један Србин, ни једна Српкиња, ма где они били, који су свесни позива за привредни напредак, а нарочито сви становници и становнице слободнога Српства, нису отказивали »Витезу« помоћ за постизање намењеног му задатка.

Сви смо живи сведоци да су »Кола Јахача Кнез Михаило« поштована од свију и свакога као чисто народна удружења. Сви смо видели да је рад Кола Јахача омиљен свима и свакоме. Сви знамо да су привредно-витешке свечаности које »Кола Јахача Кнез Михаило« приређују, дубоко усађене у народном срцу као народне свечаности, као народни понос и радост. Није ли се већ и у нас (као што се започело у Француској још под владом Наполеона првог) приликом путовања владаочева кроз отаџбину, уобичајило, да се изводе и с поносом приказују најбоља коњска грла из дотичних крајева. А зна се колико је тај дивни обичај дао полета унапређењу француског коњарства, па ће јамачно и у нас....

Овде ћемо само споменути ово: Ко се маши четврте свеске *„Државописа Србије“* тај ће тамо на странама 110—111 наћи да је у години 1866-ој укупна вредност коња у држави нашој износила **10,736.544 динара.** А кад се након тога завири у другу књигу *„Статистике Краљевине Србије“* за 1890-ту, наћи ће се да је тада, дакле 24 године доцније, укупна вредност коња у Краљевини износила **само 10,421.432 динара,** што значи да је наше домаће коњарство било **у опадању.** Но, кад се после овога узме преда се *„Попис становништва и домаће стоке у Краљевини Србији“* за 1895-ту годину, умотриће се да је не само обустављено даље опадање укупне вредности коња у Србији, него да је се та вредност за последњих пет година (дакле за невероватно кратко време) *почела на* **24,610.174 динара.**

И ако смо још далеко од оних успеха какви су нам на овом пољу потребни и ако »Витез« има још доста да ради и да уради, ипак се пред овим оваким и оволиким досадашњим успесима ваља с радошћу и с правом зауставити.

Витезови сатрудбеници добро чине што нам обзнањују, да хоће навршетак првих десет лета Витезова живота да обележе једном скромном али племенитом и корисном свечаношћу.

Позивају се сви досадашњи а још живи сарадници »Витеза«, да сваки *ма и најкраћим потезом пера* увелича свечани број који ће се припремити за овогодишњи му — десети — Никољдан, и у више тисућа примерака разаслати по Српству. А тим тако приређеним свечаним бројем јамачно ће се много допринети оној узвишеној задаћи којој је »Витез« тако предан.

Умрлим пак сарадницима својим: Чеди Поповићу бив. начелнику министарства, Манојлу Ђорђевићу—Призренцу бив. уреднику »Српских Новина«, Панти Пет. Куртовићу бив. председнику дринсавскога »Кола Јахача Кнез Михаило«, Војиславу Ј. Илићу бившем песнику, Љубомиру Јовановићу б. сточном лекиру, Алекси Николићу бив. трговцу из Зајечара, Влади М. Јовановићу бившем песнику из Шапца, Проки Кнежевићу б. окружном начелнику, Јелени Бл. Мирковића бив. председници женског одбора шумадијског Кола Јахача, Марку Дероку б. сточном лекару, Љубомиру Влад. Ђорђевићу бив. ђаку VI разреда гимназије, Димитрију Вучковићу бившем окружном начелнику, Андреји Исајловићу бив. апотекару, Петру Татићу бив. адвокату, Милошу С. Милојевићу бив. председнику Кола Јахача Кнез Михаило у Лесковцу, итд., итд., итд. — приредиће се том приликом свечан помен јер су они то наше захвално сећање у пуној мери заслужили.

* * *

»Витез« нарочито помаже намеру:

а) да у нашој Отаџбини буде увек довољан број добрих коња за јахање, теглење и товарење, како за све редовне привредне домаће потребе тако и за земаљску одбрану, те да се не само више не издају из земље оне огромне суме новаца које се сваке године до сад а и сад издају, него:

б) да буде у довољном броју добрих коња и за продају на страну тј. гранични извоз, те да новац са стране у нашу земљу долази, чиме ће такође јачати наша финансијска снага;

в) да се у народу нашем уздигне витешки јахачки дух на ону висину, на којој је он некада био и на којој он у интересу српском треба да буде увек.

У тој тежњи доноси »Витез« поучне чланке, упуства и остале писмене саставе у свима правцима који потпомажу циљ Кола Јахача као: популарно написане чланке о ширењу и систематизирању коњарства; о изазивању љубави наспрам коња као најјачег човечјег савезника у миру и у рату; о произвођењу и о неговању коња; о хиполошким поукама: о узди и уздању и о седлу и седлању, о обучавању коња како за привредне тако и за витешке потребе; о употреби коња за све врсте послова, с обзиром на штедњу коњске снаге; о поукама из ветеринарства и о поткивању; о огромном утицају коњарства на побољшање и јачање: пољопривреде, трговине, индустрије, државне одбране и народних интереса; о статистичним подацима који се тичу домаћег коњарства, а тако и коњарства оних туђих земаља које нам у томе могу за пример и углед послужити; о упознавању одгајивача с најбољим путевима за продају прекобројних грла, као и о упознавању произвођача и одгајивача са свима осталим користима које их очекују од гајења доброг соја коња; прати примену и последице свију садашњих закона, који се непосредно или посредно тичу коњарства, и по потреби износи своје гледиште по томе; доноси родољубиве песме у витешком јахачком духу; збирке оригиналних и преведених података о витешким особинама коња; приповетке из витешког живота, с обзиром на пажњу коју су негдашњи српски јунаци поклањали својим коњима; просто написане чланке и расправе о гајењу и подизању витештва, с погледом на српску народну коњицу и негдашње витешке утакмице и забаве; доноси извештаје о правцу рада и кретању у државним ергелским заводима; доноси извештаје о приређиваним: а) разноврсним јавним земаљским, обласним и окружним наградним прегледима (изложбама), о добро одгајеној домаћој ждребади, прилодним кобилама и пастувима; б) о разноврсним јавним земаљским, обласним и окружним наградним утакмицама у брзини и издржљивости са и без препона на потеристу; в) о разноврсним утакмицама у јачини теглења, а тако и у правилном удешавању запрежних амова, запреге и у вожењу; г) о разноврсним јавним земаљским, обласним и окружним наградним такмичењима у теренским, ловачким и даљним јахањима; д) о разноврсним јавним наградним такмичењима у правилноме седлању и уздању, у правилноме јахању, у правилној обући јахачких коња и у прескакању; ђ) о разноврсним јавним наградним утакмицама у волтижирању, у руковању оружјем на коњу и у каруселском јахању; е) о разноврсним јавним наградним утакмицама у правилном и брзом поткивању; ж) доноси статистичке податке о успесима рада друштвеног; з) доноси вести и новости из других држава о сличним такмичењима; и) износи на јавност цео управни (административни) рад свију Кола Јахача и њихове Главне Управе, као и разне предлоге који се за Земаљско Веће свих Кола Јахача или иначе истицали буду. Износи са захвалношћу на видик имена свих за привреду и витештво заслужних родољуба; приказиваће наше и туђе новине, часописе, брошуре и књиге, које су посвећене унапређењу коњарства и витештва....

»Витез« може, доиста, мирне душе да погледа у своју прошлост од десет година, јер колико се највише могло урадити — урадило се.

Почетак је срећан и са свим задовољава, нека би му и рад у будућности био исто тако корисан и напредан. *Н. А. К.*

НАУКА

Јужно Афричке Бурске Републике. — Стара римска узречица: »quid novi ex Africa« лебди, за ово 2000 година, у устима културних европских народа и њезиним питањем очекују они брзи одговор односно тог Европи најближег, али и најнепознатијег континента. Кад се узме, да слаба хоризонтална разграна, високи пад код река, велики мочари, степски и пустињски карактер огромних предела, смртоносна и нездрава клима, суровост и дивљаштво афричких народа отежавају и спречавају испитивање централних делова у Африци, онда се правда и употреба оне римске узречице у свагдашњем говору.

Кад је Версајским миром признала Инглеска Сев. Амер. Савезним Држава амсамосталност, наста за испитивање и колонизацију афричког континента нова епоха. А кад се је, сем Афричког Друштва у Инглеској, образовало таково у Немачкој и Белгији, научно се је испитивање тога континента развијало упоредо са тргов. политичким и тек од тог времена јавља се тежња да се Африка подели међу европске колонијалне државе.

Најмање је потешкоћа за испитивање, колонизацију и стварање јаког културног центра Европи пружила Јужна Африка. У почетку XVII века прве колонисте доведе у Јужну Африку Холандско Источно Индиско Друштво. Колонисти бејаху холандски сељаци (Бури).

1796. године освоје Инглези Јужну Африку до Вел. Рибље Реке, која, за време Наполеонових ратова, потпаде под Холандију а 1814. год. поново под Инглеску, пошто првој плати одштету од 72 милијуна динара. Од тог се времена па до дана данашњег развија упорна и дуготрајна борба између Инглеза и Бура.

Због несугласица с Инглезима иселиште се Бури 1837. год. из својих дотадашњих насеобина и упутише се правцем североисточним у *Натал*, где 1839. год. основаше Бурску државу Натал, у којој подигну нову варош *Питермарицбург*. Бури се у новој отаџбини упустише у ратове с Кафрима, што даде повода прилике Инглезима да се умешају у њихове унутарње размирице и да Натал огласе својом колонијом. Бури се на то по други пут иселиште преко реке Орања и основаше *Орање Републику*, коју Инглези 1848. године с војском поседоше. Један део Бура напусти одмах своја огњишта и потражи склоништа у пределима преко реке Вала, где поста нова *Бурска Република Трансвал*.

Кад се Инглези заплетоше у рат с Кафрима, увидеше своју политичку грешку и 1854. год. својевољно напустише Орање област, која се је, те године, конституисала као независна Орање Република и у култури се до данас полако и мирно развијала.

Пошто Инглезима, после дуге и тешке борбе, пође за руком да већи део кафарске земље примире и да је својој Јужној Африци присаједине као колонију, прохте им се 1877. године власти над свима Кафрима па и Трансвалом. То се године подиглше листом Бури у Трансвалу и Кафри у Кафрарији противу Инглеске инвазије и окупације. Крвави се ратови отпочеше с обе стране. 22. јануара 1879. године претрпеше Инглези страшан пораз у бици код *Исандуле* и тек, 18. августа 1879. год., када заробише кафарског краља Кечвају, пође им за руком да Кафрарију примире. Трансвалски Бури извојеваше у том рату 1881. год. потпуну самосталност. 1884. год. закључише они с Инглеском нарочиту конвенцију, по којој се сизерена права Инглеске — да контролише спољне односе Трансвала — знатно сужавају и Трансвалу признаје државна самосталност под именом »*Јужна Афричка Република*«.

1890. год. присаједини она један део *Сулу области* а 1894. год. ступи у зависан положај према њој независна *Свази држава* али тако, да и даље остане под својим главаром а Република да врши у њој законодавну, управну и судску власт.

Кад је чувени и енергични *Сесил Родес* са својим помагачима спремио давно смишљен упад злогласног *Џемсона* на најнасељенију варош у Републици *Јоханесбург*, којим се је имала 1895. год. уништити самосталност Бурских република, ступише обе Бурске републике у што тешњи савез, коме је циљ, да бране заједнички државну самосталност и да спречавају Инглеску у њезиним прохтевима за даљим освајањима у Јужној Африци. — Пошто инглески министар колонија, *Чемберлен*, свом душом потпомаже тежње и настојања Сесила Родеса и присталица му, морало је доћи до затегнутих односа с Бурским републикама па и до рата, који се, у највећем јеку, на југу Африке води.

Орање Република граничи се с југа реком Орањем и Капландом, са истока Басуто колонијом и Наталом, са севера реком Валом а са запада инглеском колонијом Западном Гриквом. У простору захвата 131.070 км² и има 220.000 становника. Величине је као и краљевина Румунија а насељености као Црна Гора. Бура има преко 70.000 а остало становништво сачињавају: европски колонисти, Кафри, Басути и Бечуани. Бури су протестантске, европ. колонисти католичке и протестантске а староседеоци многобожачке вероисповести.

Духовну културу распростиру у народ 162 народне (основне) и две средње школе а *Грај колеж* је приправни течај за оне, који продужују даље своје школовање на универзитету у Капштату. Народна је библиотека у Блумфонтајну а петоре новине излазе у већим местима у Републици.

Хијерархиски земља се дели на 36 парохиских срезова.

За унапређење материјалне културе врло су повољне прилике у Орање Републици. До 1836. год. сва земља беше дивљина, којом се скитаху Бечуани и Бушманци. Доласком Бура већи се део земље употреби за пашњаке а мањи за обрађивање и културу биљака као: пшенице, кукуруза и јечма. Клима је врло здрава и подесна како за агрикултуру тако и за сточарство. 1890. год. било је у Орање Републици преко 6·00 угледних добара и 8,263.585 комада разноврсне стоке као: коња, волова, крава, оваца, коза и нојева. Сем земљорадње и сточарства унапређују државну имовину и рудокопи. Од руда вади се: камени угаљ, злато и драго камење. Самог дијаманта извезло се је 1896. год. у вредности преко 11 милијуна динара. Експорт разних продуката преко лука Капланда и Натала износио је 1897. год. 43 а увоз 29 милиј. динара. Државни приход 1897. год. беше 83, расход 76, државни дуг 42 а државна имаовина 132 милијуна динара.

Дужина телеграфа 1898. године износила је 4800 а железница преко 750 километара.

Орање Републиком управља на 5 година изабрани председник. Легислатива се врши преко Народне Скупштине, коју састављају 60 на

4 године изабраних скупштинара, од којих се половина, после сваке 2 године поново бира. Војна је обавеза општа. Сваки грађанин служи у војсци од 16—60 године. Војска броји 20.000 војника.

Главни је земаљски град *Блумфонтајн*, центар свих државних и културних власти, са 6000 становника.

Остала су насељења места: *Јагерсфонтајн*, *Харисмит* и *Фикесбург*.

Јужно Афричка Република — преће Трансвал — граничи се са запада области Бечуана, са севера Родезијом, са истока Португал. Африком, Сулу и Тонга колонијом, с југа Орање Републиком и Наталом. У простору са Свази државом има 326.700 а без ове 308.560 км². У првом је случају величине нешто мање од све српске земље с Бугаријом и Ист. Румелијом а у другом као сва српска земља с Бугаријом без Ист. Румелије.

Становника има 867.950. — Насељености је као што су обе српске земље Далмација и Истра. Бура и европских досељеника има 245.400 а урођеника: Кафара, Басута и Бечуана за тим Малајаца и Кинеза 622.550.

Бури су протестантске а европски колонисти католичке и протестанске, староседеоци многобожачке, Малајци мухамед. а Кинези буданске вероисповести.

Многе државне и приватне школе старају се, да се духовна култура на виши ниво подигне.

Земља је слабо наводњена висораван, која се према западу благо уздиже, према истоку терасасто а према северу стрмо спушта. Источни терасасти предели богатији су воденим талогом од западних равних и степских, с тога су и културно напреднији. Главно је народно занимање земљорадња и сточарство. Бури и староседеоци сеју: кукуруз, јечам и дуру, а саде: духан, шећерну трску и памук. Сточарство им страшно тамани цеце муха.

Јужно Афричка Република била је искључиво земљорадничка и сточарска земља, којим се привредним гранама занимаху како Бури тако и урођеници. Од изналаска великих златних поља 1879. године развише се и у њој све врсте индустрије.

Рудокопи су и сва индустриска предузећа у рукама странаца. За те привредне гране постоји преко 200 друштава и синдиката. У златним окнима и пољима ради преко 10.000 белих и 65.000 урођеничких радника. Најбогатија златна поља налазе се око Јоханесбурга, Лајденбурга и Бабертона. 1897. год. извезло се преко Натала и Капланда злата у вредности 280 милијуна динара.

Сем злата, ваде се и друге руде као: сребро, бакар, олово, гвожђе, цинак и каменити угаљ.

1896. год. у 45 окана добило се је каменог угља 1,440.000 тона, што представља вредност од 17 милијуна динара. Јужно Афричка Република, сем минералног блага, извози: стоку, сточне продукте, слонову кост и нојево перје.

Дужина железница 1898. год. износила је 1247 а телеграфа 8120 километара.

Државне послове руководи, из прве класе грађана изабрани на 5 година, председник. Легислативу врши Народна Скупштина, коју састављају обе коморе са по 29 посланика.

Кадар земаљске одбране састоји се из једног артилериског дивизиона од 29 официра и 371 војника и телеграфске чете а у рату долази под оружје сваки грађанин од 16—60 година.

Главни је земаљски град *Преторија*, основан 1853. године са 12.000 становника, седиште свих државних власти. *Јоханесбург*, по насељености прво место у свој Јужној Африци, основан 1887. год., са 102.000 становника. Варош лежи у средини златних поља, с тога и колонијалне европске државе имају своје консулате. *Клерксдорп* и *Потхефструм* важнија су места у земљи.

У пркос свих симпатија, које су на страни Бура, противу насилног и бруталног поступка освајачких Енглеза, има их у Европи, који су мишљења да с бурским републикама треба што пре пречистити. По њихову мишљењу, све афричке државе, које брзо неће да напусте своје народне установе и што пре не приону уз модеран нови дух европских колонијалних држава, треба да изгубе своју самосталност. Пошто су Бури индолентна и консервативна карактера и неће лако да напусте прадедовски начин живота, то, по мишљењу неких у Европи, они као сточари даље не могу опстати у средини области (колонија) у којима се је знатно развило рударство, индустрија, агрикултура и трговина, с тога одобравају окупаторски поступак Енглеза.

С. М.

О утрошку снаге на бисиклу. На бонском физиолошком институту чињени су опити у овоме погледу на нарочито начињеној прузи од 250 мет. дужине. Том се је приликом опазило, да је при просечној тежини бисиклисте од 70 кгр., точка од 21,5 кгр., брзине од 250 мет. у минуту — равно 15 кмт. на сахат — изнела количина употребљеног кисеоника на 1 минут пута — 4,8 ссм. Ова се количина смањује за 6% кад се брзина сведе на 9 кмт., а кад се попне на 21 кмт. онда се и потрошња пење за 10%. Ради непосредних сравњивања чињени су опити са ходом у разном темпу и показало се је, да бисиклиста при горе споменутој средњој брзини утроши *за 1 час 72 Л.* кисеоника, а пешак при средњој брзини *само 59 Л.*

Напрезање бисиклиста цени се погрешно, јер се обично узима да се много мање енергије развија. Према поменутим опитима потребује бисиклиста од прилике 22% више снаге него пешак. У исто доба константовано је, да ово повећање не долази услед кретања него услед отпора ваздуха, па према томе са брзином расте и утрошак снаге.

Радж.

Опити са снагом инсеката. — Један од познатих енглеских орнитолога чинио је опите са бубом јеленаком од 5,5 см. дужине, 16 мм. ширине и 1,86 грм. тежине. Он је упрегао ову бубу у колица од цинка и 50 грм. тежине и јеленак је ово вукао без икаква напора; затим је додато још 14 грм. тежине, па је и ово вукао без великих тешкоћа, али кад је додато још 14 грама, он је вукао сву ову тежину још на 3 см. даљине — и то је била граница његове снаге, којом је лако вукао терете, који су далеко превазилазили његову сопствену тежину, т. ј. он је вукао за 45 пута више него што је износила његова телесна тежина. При даним опитима са снагом ове бубе на врло осетљивом динамометру показало се је у ње толико снаге колико би човек од 100 кгр. тежине једном руком подигао терет од једне тоне.

После ових покушаја са јеленком чинио је исти природњак опите са снагом *херкулес бубе* (Dynastes Tityrus). Та је буба тешка 6,5 грм., а вукла је тежину од 115 грм. на 6 см. даљине и могла је да уздрма циглу од 2,5 кгр. која јој је пажљиво спуштена на леђа. Човек, коме би се сразмерне тежине спустиле на леђа био би сасвим смрвљен. У бува је још далеко већа мишићна снага и сами скокови њихови у сравњењу са нашим показују, да би човек, сразмерно њиховој величини и снази, могао прескакати високе зграде и торњеве.

Радж.

Дугоглавци и краткоглавци (долихокефали и брахикефали). — Статистички подаци о мерењу тела и главе на болеснима и по тамницама дали су прилично материјала за научне радове, који имају врло велике вредности за антрополошка и социјална питања. — *М. Мас Сот* прегледао је у дужем току времена многе осуђене злочинце и у *Revue scientifique* изнео је бројеве који показују да по тамницама преовлађују краткоглавци (брахикефали).

Од *395 лопова* било је 74 дугоглавца (долихокефала), 129 средњоглаваца (мезокефала) и *192 брахикефала*.

Од 106 убица било је: 21 долихокефал, 31 мезокефал и 54 брахикефала.

Од 86 злочинаца противу морала било је: 18 долихокефала, 30 мезокефала и 48 брахикефала.

Радж.

Мозак и мождина. — Проф. Ранке у Минхену проучавао је однос између мозга и мождине и дошао је до ових резултата. Познато је да човечји мозак није најтежи у сравњењу са мозговима осталих животиња. Слон и кит имају теже мозгове, али то се може да објасни њиховим тако огромним телом, јер да се само управља силним мишићима потребан је већи централни орган. Али и у сразмери према тежини тела нема човек такође најтежи мозак, јер га у томе погледу превазилазе неке тице невачице, мали мајмуни и кртица, који сразмерно имају тежи мозак. Али је, по Ранкеовим испитивањима, човечји мозак у сразмери према тежини мождине, тежи него ма у кога другога кичменика и у томе је очита разлика која одваја човека од свију осталих животињских облика.

Радж.

КЊИЖЕВНОСТ

Критика

Mach v. Richard. Beiträge zur Ethnographie der Balkanhalbinsel (Petermann's Mittheilungen 1899. Heft V 97—106 са картом).

Писац је у горе поменутом чланку узео на око културну борбу народностй у Турској о њиховој будућности, путем цркве и школе. Констатује како су Турци показали се немоћни да културно и етнографски утврде освојења извршена XIV и XV века на Балканском Полуострву и како су народности у нашем веку пренуле на ново да свој живот оснаже и будуће потпуно ослобођење спреме — црквом и школом. Пробудивши се први и имајући највише средстава у рукама Грци су покушали најпре да олакшице нових времена под заштитом својих привилегија употребе у корист своје народности. »Грци »су се журили — напоминье писац — да они изврше оно што су про»пустили Турци, и то црквом и школом. Мудрим јединством цркве »и школе покушали су Грци да свеколико тесто хришћанске раје у »Турској преобрате у једно национално-грчко тесто. Подизањем Бу»гарског Ексархата одвојила се од Грчке Патријаршије велика мно»жина национално са свим, а црквенски онолико колико треба. У »томе је био први пораз оних силних нада на васпостављење новога »византијског времена у које су с ослобођењем Грчке толика очеки»вања полагана«. Види се да писац не полаже довољно пажње у први чин овога византијског преврата, у укидање Пећске и Охридске Патријаршије. Пећска је патријаршија томе послу највише сметала; сметала је и онда кад ју је бедно незнање било оборило у прашину. Извршење овога плана Грци су почели управо уништењем Пећске и Охридске Патријаршије. Што су у овом веку њима овај ударац вратили Бугари, равно сто година позније, подигнућем Бугарског Ексархата, а што су се Срби мало бринули да својој народности осигурају користи организоване цркве у Турској најјача је победа бугарске политике над српском у овом веку, коју Срби плаћају и плаћаће још скупо и прескупо. У утакмици народа као и у свакој другој утакмици вреди она пословица: »Ко пре девојци, онога и девојка«. Али кад се данас српски успех и неуспех мери, није право употребљавати за Србе ону исту меру којом се ради при Грцима и Бугарима, јер та мера не показује исту вредност, ма колико да би јој цифре тачне биле. За ту тачност пак рећи ћемо нешто мало позније.

Писац стоји на гледишту народности, и мисли да начело народности покрај свих својих недостатака има добру страну јасноће, чега ради је и данас, при крају XIX века, сила која без престанка снажно делује. Берлинском уговору писац бележи у грех да је својим

наредбама о српској Босни и српској Херцеговини начело народности повређено, премда и ту напомиње да ни начело народности није повређено, ако бисмо се ставили на гледиште српско-хрватско, пошто се Хрватска налази у Аустро-Угарској. Ово разликовање једног немачког писца имали би Срби добро на ум да узму.*

Писац је иначе довољно добро извештен о одношајима и о борби балканских народности. Он зна да се балкански Словени деле на Бугаре и Србе; он зна да су Срби на југ од Скопља много изгубили установљењем Ексархата ради стално организоване акције бугарске пропаганде под окриљем Ексархата као организоване цркве. Он налази да су пред радњом бугарском Грци са свим пропали, а Срби да имају врло мало надања. Ове оцене наш писац изводи на основу школских и црквених статистика српских, грчких и бугарских, заборављајући са свим да се на Балканском полуострву и статистике граде другојачије но у осталом свету, на име са *лажним цифрама*. И колико ко већих цифара износи -- толико му лажи више на терет пада. Осим тога, ко зна да ли су све школе бугарске и грчке што су у дотичним статистикама као такве бележе? Ми бисмо могли посведочити више противних примера врло поузданих. Реклама политичка постала је на Балканском Полуострву права беда, и Европа сутра може починити грдне неправде, ако се стане ослањати на спекулативну политичку и статистичку литературу балканских народа и балканских аспирантата. Српски су писци обраћали пажњу на ову околност, али се нашло за добро да се они сматрају као интересовани, на им се не верује. Као да они који гомилају цифре без основа нису још више интересовани на уз то још и препредени. Ко познаје балканске народе, знаће добро да су међу њима Срби највеће добричине и да су много пута губили и главе и новце за своје препредене комшије Грке и Бугаре, који чине једну, јужну балканску школу. Народни песници српски у дубоком познавању етнографских прилика балканских тако их обично нераздвојно и наводе. Нама је жао што смо ову исповест, непријатну за наш народ, забележили на хартији (те ствари наши суседи никад не би признали), али је боље и то, него да непрестано због поетске наивности страдамо.

По статистикама школским од 1895/6. (дакле пре отварања српских школа у Солунском и у Битољском Вилајету) писац изводи прегледе стања школског, грчкога, бугарскога, српскога и румунскога по вилајетима и по санџацима свеколике европске Турске. У суми излазе ове цифре:

а. Грчких	школа	1286	са 85015	ученика.
б. Бугарских	»	821	са 29846	»
в. Српских	»	162	са 7511	»
г. Румунских	»	80	са 3678	»

Данас је већ стање српских школа много повољније, јер је тек по том од стране Порте дата и Србима већа слобода, премда не треба изгубити из вида да Срби ни данас још немају оне слободе у отварању школа којом се служе Грци и Бугари. Узрок је не толико у злој вољи турских власти колико у недостатку црквене самосталне организације у Срба. По укорењеним од почетка навикама и погледима, у Турској има школу онај ко има цркву. Истина постоје и други путови за отварање школа, али су необични и неупотребљиви. Срби су увек назад због тога што у Турској немају своје цркве. Да су Срби умели сачувати Пећску Патријаршију, извесно је или да не би било Бугарског Ексархата, или да он не би ухватио на штету Срба онолико колико је ухватио. Ову историјску истину писац је врло добро уочио и исказао, ма да он њоме неће Србе да правда пошто се њега не тиче *шта је ко хтео него шта је урадио*. И има право он, а наше је да гледамо шта ћемо и куда ћемо даље. При крају он нама Србима гуди овако: »Не вреди бог-зна колико што се »доказује како је Македонија више била српска него бугарска. Све »се мења, а народност ништа толико не мења колико дугогодишњи »организован рад школом и црквом. Доћи ће време да се пита шта »јесте а не шта је било. Сва је прилика да ће Срби своју снагу »ограничити на крајеве северно од Шар-планине, где немају хри»шћанских супарника који би против њих по утврђеном плану радили, »али где њих чека борба с Арбанасима много тежа од оне што је »имају остали хришћански народи с мухамеданцима Османлијама или »Словенима по народности. У опште се, и при најповољнијим прили»кама, не може очекивати да ће се српски језик утврдити даље јужно »од Скопља.«

На ово тврђење, изречено према податцима недовољне тачности, ми можемо пришити српску пословицу »Иде време, носи бреме«.* Нема земље за коју је тако тешко правити прорицања као што је то за Балканско Полуострво. Стање се већ знатно променило од времена прибирања података до времена публикације ове исте студије. А осим тога у балканској као и у свакој другој политици не ради *само школска и црквена пропаганда*. Има ту и других сила, које не само што могу знатно утицати на пропаганду школску и црквену, него јој још могу и правац давати. А политичка предвиђања ваља састављати према свеколиким силама једнога покрета а не само према гдекојима.

Ш.=-нац.

Dr Cleanthes Nicolaïdes. Macedonien. Die Geschichtliche Entwickelung des Macedonischen Frage in Altertum, in Mittelalter und in der Neuerenzeit. *Berlin, Johannes Räde,* 1899., на 8-ни, стр. 267, са једном картом, стаје 5 марака.

Још један прилог иначе богатој библиографији о маћедонскоме питању, који нам, овога пута, долази са грчких извора. По томе се може одмах судити, да највећи део и суврмене Маћедоније насељавају пишчеви једноплеменици и да су национални захтеви других балканских народности, које насељавају овај национални Везув, неумесни и неостварљиви. Зато је још приложена и једна карта у бојама, по Киперту, где су Грци прекрилили целу средњу и јужну Маћедонију. Остало је остављено, можда по милости, словенскоме елементу, Арнаутима, и т. д.

Књига је подељена на 16 одељака, где се у деветом говори, не баш најтачније, о *српском црквеном питању и српским школама у Маћедонији*. Књизи је приложена и једна доста исцрпна библиографија о Маћедонији, нарочито у списима где се заступају грчке аспирације.

И на овај најновији спис о разбукталом маћедонском питању, на које се тако немилостиво троши снага младих балканских држава, требало би и у нас обратити довољно пажње. Тим пре, што писац то заслужује озбиљношћу у својим излагањима, па ма се са њима и не слагали, и што његова дисертација превазилази, у сваком погледу, нарочито у документима, празне и са свим једностране брошуре пишчевих земљака.

Ник.

УМЕТНОСТ

Музика

Госп. Ф. С. Вилхар хрватски музичар издао је за клавир своју оперу у 4 чина *Смиљану*, са текстом Г. П. Мил. Крсковића. Један такав примерак послао је Г. Вилхар и уредништву *Нове Искре* на приказ.

Приказ једног тако замашног рада, као што је Вилхарова *Смиљана* из издања израђеног за клавир, биће непотпун и кратак, јер се морамо ограничити на форму, стил и хармонију, дакле чисто на оне музичке елементе који су обележени у клавирском изводу. С тога у овом случају не може се узимати у обзир често врло важна и јака чињеница једне музичке драме, — њен оркестрални распоред и колорит, јер је за такав приказ потребна потпуна партитура.

Г. Вилхар израдио је *Смиљану*, као што сам истиче, у духу *хрватске народне глазбе*, дакле, на основи народних напева и мотива. Примера те врсте имамо код компониста свију народа, али понајвише и у најчистијој форми налазимо их код Чеха, Руса и Пољака. Сметанину *Продану невесту* могли би смело истаћи као модел једне савршене опере писане у духу народном.

У либрету Вилхарове -- Крсковићеве драме радња је проста; описан је обичан догађај из сеоског живота, готово једна хрватска *Cavalleria rusticana* — али дужине какве Мајерберове опере. Вилхар је у *Смиљани* употребио строго само народних тема. Увертира (predigra) тематична је израда једне такве кратке и симетричне мелодије. Она је рађена модерно, довољно јасно, местимице лепим контрапунктом, али много губи од вредности услед развучености и неприродног истрајивања ефекта у непрекидном, монотоном премештању једне исте фразе на разне степене скала и у безначајној модулацији. Слабу инвенцију у изради, конвенционалну форму и неодређен стил нала имо и у прва два чина. Тек са трећим чином постаје Вилхаров рад живљи, интересантан и допадљив. Увод за трећи чин и ако нас јако подсећа на Менделсонову или Веберову романтику, умесно је употребљен, фино израђен, а потпуно и тачно одговара сцени. Хорови су брижљиво израђени, декламација свуда добра, а драматична места наглашена су карактеристичним, модерним и довољно јаким акцентима. У ова последња два чина опажа се и тежња, да се радња концентрише и веже, да добије складности и целине. Уметничка обрада теме: *Смиљанине заклетве, Молитве* и других мотива, умесно и оправдано понављање и наглашавање, јасно обележавају поједине раније важне сцене и тиме доводе се ова два последња чина у једну складну целину.

Укусно издање Вилхарове *Смиљане* можемо препоручити сваком музикалном друштву, коме је циљ да се упозна са националном музиком, у толико више, што је број ове врсте рада на славенском југу врло мали.

Поред хрватског текста оштампан је и немачки текст г-ђе Луизе пл. Мартини у марљиво израђеном преводу.

— вл —

РАЗНО

Најновији рад г. Ст. Новаковића. — Из пера овог нашег најугледнијег и највреднијег књижевника изашла је нова радња, која је већ у у власништву Српске Књижевне Задруге. Она ће изаћи у једном од Задругиних *Кола*, а натпис јој је: *Српска књига, њени продавци и читаоци у XIX веку*. Пред освитак XX века разматрао и бележио *Стојан Новаковић*. — Овом приликом доносимо преглед њезина садржаја, нестрпљиво очекујући да књига изађе из штампе, како би том приликом и опширније о њој проговорили. У књизи су ове главе:

---

* Треба упоредити одличан чланак г. Љуб. Јовановића »Једна књига о легитимном праву абзбуршкога дома на Босну и Херцеговину« у »Делу« за јун ове године.

* Ако смо добро извештени, наш се писац бави у Софији као дописник неких већих новина немачких. Његови су се погледи, према томе, стварали под утицајем средине у којој је живео.

I. Задатак српске књиге за последњих сто година српскога књижевно-просветнога развитка и у будуће. Њене дужности наспрам духовног уједињавања народног пређе и у напредак.

II. Српска књига у средњим вековима и од почетка овог века. Везе с трговачким средиштима и пренумерација или претплата на књиге. Штампање претплатника. Прва књижевна средишта »Матица Српска« и »Друштво Српске Словесности«. Прве издавачке књижарнице. Назадак и распад претплаћивања.

III. Српска читалачка публика у старо време и у овом веку. Обрт у томе што га је извршила промена књижевног језика. Састав српске читалачке публике у почетку и по том. Врховни редови и народна маса читалачке публике.

IV. Издавачи српских књига од почетка. Њихов избор као мерило опште-народног укуса у књижевности.

V. Начини растурања српске књиге различити према разлици публике. Коме се обраћала пренумерација? Књижари ходаоци или торбари. Сленац Јеремија и Хаџи-Алекса О. Поповић. Српска народна читалачка публика и њене омиљене књиге.

VI. Склоп и подела српске читалачке публике у позније доба. Сиромаштво и подела те публике по струкама. Покушаји да се за књижевност уклони расцеп државни и области и да се што ближе приђе к духовном уједињењу српских племена. Покушај организовања српске књижарске трговине као средство да се послужи духовном уједињавању српске читалачке публике. Домишљања о узроцима из којих се то није до сад извршило.

VII. Књижарска трговина и боље организовање читалачке публике српске као средство којим се може без прекида радити на духовном уједињавању Срспства. Српство и Хрватство. Покушај Српске Књижевне Задруге. Организација књижарске трговине у Српству као задатак који треба практично расчравити.

Прилог. Преглед претплатника у различитим делима српским као потврда разним тврдњама истакнутим у претходним листићима.

Већ и из самог овог прегледа види се велики значај овог најновијег рада г. Ст. Новаковића. Обраћамо пажњу својих читалаца на овај рад који ће открити многе мане и погрешке, ал' у исти мах показати и праве путове за правилан развитак и ширење српске књиге.

*

Georges Servières. Une journée à Belgrade; *Revue bleue,* Paris, бр. 9 од 26. августа 1899., стр. 282—285. — Писац је посетио Београд на неколико дана после Ивањданског атентата и пробавио у њему један дан. *Један дан у Београду,* то су његове успомене и утисци из српске престонице. Кад изоставимо оно што се тиче политике, пошто то не улази у оквир нашега листа, има овде интересних редова о нашем Народном Музеју (наравно само о збиркама) и другим знаменитостима, а нарочито врло симпатичан опис нашега народног типа и ношње. Вреди прочитати!

*

О словенској глаголици у Француза. — Париски тромесечни зборник La Revue de l'Orient chrétien, који је основан 1896. г. по нарочитој жељи папе Леона XIII, са сврхом да ради на проучавању хришћанских држава на истоку, а нарочито на њиховој унији са римском црквом, донео је у овогодишњој првој књизи, стр. 1—13, чланак српска пријатеља барона d'Avril-a, Le Glagol et la congrégation des rites. Поменути зборник издаје од ове године париски књижар A. Picard et fils (Rue Bonaparte, 82), и стаје за иностранство 10 дин. годишње. Поједине свеске коштају дин. 2,50.

*

Велика француска енциклопедија. — Крајем 1898. год. појавила је се на свет кн. XXIII познате француске La Grande Encyclopédie, која садржи речи од Mao-moisson. У овој књизи има више чланака, а нарочито биографија наших знаменитијих људи, као биографије: Кнеза Михаила (стр. 914), Краља Милана (976—977), Милана Ђ. Милићевића (984), Великога Милоша (999—1000), Симе Милутиновића—Сарајлије (1001) и Младена Миловановића (1001). Почетком пак ове године угледала је света кн. XXIV са речима од moissonneuse-nord, где налазимо чланке о Црној Гори од A. Giron-a (стр. 221—224), о Кнезу Николи (1063—1064), Нишу (1130), и т. д. Нама је особито мило, што можемо овде саопштити, да на овоме јединственом делу своје врсте, око кога су се окупили највиђенији француски писци по свима струкама, ради и један наш млађи учени Србин, г. Михаило Гавриловић, гимназијски професор у оставци, који је до данас написао више од 30 чланака за ову енциклопедију, а који се тичу Срба и Хрвата.

*

Историја општа од Лависа и Рамбо-а. — Недавно је изашла из штампе, у издању париске књижаре Colin et C-ie, кн. XI познате Histoire générale du IV-e siècle à nos jours, која излази има већ неколико година под уредништвом чувених француских историчара Ernest Lavisse-a и Alfred Rambeaud-a. Нас се Срба тичу у овој књизи глава IV: Révolution et réaction en Autriche (1848—1859), par L. Eisenmann (стр. 109—142) и глава VI: La Question d'Orient, par Albert Malet, а нарочито пети одељак ове главе, у коме се говори о *Турској и хришћанима на Балкану.* Са кн. XII, која ће бити готова до краја текуће године, завршиће се ово капитално историјско дело, без кога не би требало да је ни једна већа гимназијска књижница у Србији. О овоме реткоме историјском спису било је у нас говора у ранијим годинама »Дела«. Целокупно дело, 12 књига на великој 8-ни, стаје 144 дин. у злату.

О Далмацији. — Париска Nouvelle Revue, коју је до скора уређивала француска списатељка и пријатељица словенских народа, Госпођа *Жиљет Адам,* донела је у овогодишњој свесци од 15. априла чланак: Chez les Slaves de l'Adriatique. Постараћемо се да коју више о њему напишемо.

*

„Дрхтаји душе". — Млади хрватски приповедач г. Владоје Југовић послао нам је две слике из своје збирке горњега назива да их изнесемо пред српску читалачку публику. Доносећи прву од њих, »Живот«, сматрамо за дужност напоменути да је ово други пут како г. Југовић излази и пред српску публику, јер је своју скицу »Дувна« штампао у »Бранкову Колу« за 1898. год. Г. Југовић штампао је до сада у двема засебним књигама неколико скица из средине у којој живи. Прва му је књига »Увенуло лишће« (1897), а друга »Слике из живота« (1898). Сада је спремио за штампу и трећу књигу слика, »Дрхтаји душе«, која ће кроз неки дан ступити већ и у продају. Његова братска пажња према српској читалачкој публици заслужује исту такву нашу пажњу према његовим радовима. Ред је, дакле, на српску читалачку публику.

*

Нова књига Јосифа Холечека. — Познати чешки књижевник а искрени пријатељ српски г. Јосиф Холечек написао је и ових дана штампао нову књигу о Србима: Na Černu Horu a Černa Hora koncem věku. Napsal Josef Holeček. V Praze 1899. Tiskem V. Neuberta an Smichově. 8⁰, стр. 324. Цена 2 форинте.

ЧИТУЉА

† **Милован Т. Јанковић.** Свеж, ведра ведар и бадар, одушевљен свим што би у напред кретало српски народ — заклопи у ноћи 8. октобра о, г. своје очи и испусти свој у истину младачки дух овај честити старина и одушевљени Србин. Провеђан напреднијим тежњама кретао је он у напред, а није знао за страх ни онда када је са неколико исто тако одушевљених Срба ухватио за подножје кнежевскога престола да са њега обара непопуларнога владаоца. Чудновато је, али је година 1858. и почетна и завршна по значају за политички рад пок. Милована Јанковића. Изабран за једнога од секретара светоандрејске скупштине вршио је он и извршио своју дужност, како се само пожелети могло. Нека пок. чика-Милован ништа више није урадио за свој народ, па је заслужан опште пажње и општег поштовања.

После многих најразноврснијих мена у своме животу и после многих и разних положаја у чиновничкој служби ступио је пок. Јанковић у пенсију, али не, како би се очекивало, да само проводи своје старе дане у породици и да очекује свој смртни час. Друкчија је то природа била. Његов немирни дух, његова стална жудња за пословањем доведоше га у додир са омладином у којој се најбоље осећаше. Многа родољубна омладинска тежња налазила је у њему и вредног помоћника и искусног саветника. Редак је ма какав родољубни омладински рад да у њему није био и чика-Милован!

Али поред свега овог пок. Милован Јанковић бавио се и о српској књизи, а нарочито песми. Написао је и штампао (два пута) новећи епски епеп: *„Српски цар-Стјепане"*, поред приличног броја песама, од којих је највише пригодних (»Посланица млађим српским пјесницима«, »Посланица Србима мухамедове вјере«, »У спомен педесетогодишњице чика-Јовина змајовања...). Његове су брошире: *„Шта је чије?"* поводом оснивања »Уједињене Омладине Српске«, и *„Хоће л' бити ил' небити Срспства".*

Жалећи губитак овако доброг члана српске заједнице опраштамо се с њим, искрено желећи да се трајно помиње име његово у српском народу.

БИБЛИОГРАФИЈА

1. **А. Тијер.** *Историја француске револуције и конзулства и царства.* Превео *М. М. Магдаленић,* почасни генерал, бив. професор Војне Академије. *Део први:* Историја француске револуције. Свеска I. Уставотворна Скупштина. Заузеће Бастиље. Прва Федерација. Устав од 1691. *Књига прва:* Уставотворна Скупштина. (Са пет слика). — Београд, штампарија Павловића и Стојановића, 1899. — 8⁰, стр. 110. Цена 1·50 динар или круне.

2. **Мала библиотека.** Свеска I. *Јован Протић:* Шарени шљунци. Хумористичне цртице. 16⁰, стр. 94. — Свеска II: *Д. Ђ. Омчикус:* Disjecta. Слике, црте и приповијетке (свеска 1.). 16⁰, страна 85. — Свеска III: *А. П. Чехов:* Приповетке, превео Вељa Миросављевић (свеска 1.). 16⁰, стр. 81. — У Мостару, издање и штампа издавачке књижарнице Пахера и Кисића, 1899. — Цена свески 12 новч. или 30 пара дин.

3. *Д-р Јован Ј. Јовановић:* **Уџбеник за бабице** (са 43 слике). Ова је књига препоручена од Главног Санитетског Савета. Издање срп. краљ. дворске књижаре Мите Стајића. Штампарија код »Просвете« С. Хоровица, 1899. — 8⁰, стр. 206. Цена 5 динара.

4. **За Јанка.** Издали Павле Маринковић и Мил. Павловић. Садржај: *За Јанка,* од П. Маринковића, *Драма,* приповетка Ј. Веселиновића, *После кише сунце,* приповетка Ј. Веселиновића, *Поговор,* од П. М. — Београд, Парна Радикална Штампарија, 1899. — 8⁰, стр. 52. Цена 0,50 н. дин.

»НОВА ИСКРА« излази 1. и 16. у месецу. — Цена: на год. 16, по год. 8, четврт год. 4 дин.; ван Србије год. 10 фор. или 20 дин. у злату. — Претплата и све што се тиче администрације шаље се **Р. Ј. Одавићу,** власнику »Нове Искре«, Љубићска ул. бр. 8.

Власник и уредник *Р. Ј. Одавић.* Државна Штампарија Краљевине Србије.

У ОЧИ ЗАДУШНИЦА

— СЛИКА ИЗ КЊИГЕ „ДРХТАЈИ ДУШЕ“ —

Тако тужно, ужасно звоне данас та звона! Као ужасне оптужбе против човјечанства губе се тугаљиви звуци њихови у црну, магловиту, ладну ноћ. Час јецају као ђеца која се не могу да помогну, час опет грме пријетећи људству страшно, јер треба тек њихова звука, да се оно сети својих покојника. Чини ми се као да чујем силан глас, што опомиње људство — али у залуду. Сутра ће до душе отићи на гробље готово сви они, који су данас послали по служинчади скупоцјене или јептине вијенце. Сјутра ће сви ти људи плакати као на заповијед, јер је сјутра дан мртвих. То је већ тако лијепо и стално утврђено на тому свијету: један једини дан у години мртвима, а сви остали забави и ужитку.

Чему си разбијати главу тиме?

И ти ће људи плакати, а то је доста, јер нико и не пита, хоће ли они тих суза и осјећати.

На дан Свих Светих однесу или пошаљу на гробље вијенце, да их може тачно прегледати знатижељна множина свијета, која се онђе шеће и весело забавља. Према тому се и оцијењује „туга“ дубоко уцвиљене родбине за „милим и никада незаборављеним“ покојником.

Према љепоти цвијећа и осталог купљеног накита просудит ће сви ти брбљави, бездушни шетаоци, „искрену“ тугу исто такове жалосне родбине; према броју свијећа и шарених свјетиљака приповиједат ће сјутра цијели град о „пиетету“ те и те харне породице, док се гробари и продавачи цвијећа те свјећица весело смјешкају, изругавајући се глупости све те господе, која не знаду, што су сухе и невиђене сузе.

Мене боле данас ови жалобни звуци. Силно ме боле. Допиру ми до мозга, потресују живце, па парају душу и мени и оним сиромасима, који носимо гробове своје у души сачуване.

Мајкард Мерекс,
КРАЉ. СРП. ГЕНЕРАЛНИ КОНСУЛ У ХОЛАНДИЈИ.

И код мене покушаше као и код још некојих, да прорачунавају тугу нашу према броју свијећа и према љепоти цвијећа. Али се преварише. У нас нема ни једнога ни другога. Од некојих нас гробова дијеле долине и горе. Од нијединих пак не дијели нас вријеме. У нашим душама гори увијек спомен-свијеће — невиђене, али тим сјајнијега пламена. Гробови су наши окићени цвијећем успомена, а расвијетљени свјећама, што горе у нашим очима а свршавају вијек свој као сузе.

Од тих се суза многе и не виде, јер падају на нашу душу попут олова. А многи од нас неразумљених сиротана оплакујемо по неколико гробова у души. То боли — боли више од удараца. Па ипак. Ми можемо још да подносимо, па са презирним смијешком на блиједим од боли уснама пролазимо крај те руље свијета, којој захвалност не вриједи више, него ли за новац купљени вијенац — а често ни толико! Са презиром пролазимо крај свега тога свијета, кому је у души

само клевета и завист и који се брани потвором, а кому силно годи, ако му рекнеш: е је и поштен и мудар и захвалан.

За то нас и прате за цијелога живота мртвачка звона. Сваки час закопавамо коју наду, по коју жељу! Често и често закопавамо и љубав, што 'но је спратио у гроб баш тај исти глупи свијет. А да и не спомињем идејала младости те чежња душе. Наша је бол немоћна. Лазари душа — а често и тијела — пролазимо животом; људи се смију, а звона, та ужасна мукла звона ударају тако жалосно, у глави ми јечи непрестано „*memento homo*“ —, док душа плаче, плаче и плачући не свисне. — — —

И даље звоне звона у ту црну, магловиту, ладну ноћ. Глава ми клонула на прса, а моје успомене плачу — плачу, што их још нестало није.

Загреб *Владоје С. Југовић.*

ЗАМАК КРАЈ МОРА

Нагнут над пучином на високој хриди
Крај обале стрме цри се замак види;
Под њим понор кипи и вода се пени,
Ал' он ћути као витез замишљени —
Ћути, у дубине мисао му грезне,
Где из морских валâ стару славу плете.
Види бој, за којим тако дуго чезне:
На гусарске чете
Стреле одапете;
Сикћу стреле, риче море, јек сабаља
Бојни клик пролама, — и већ ко на јави
С грозом мотри где му душманин се ваља
Уз сломљена весла по вали крвави. —
Ал' кад санак мине — ено лаке барке
Где по води клизи, таласићи шуме
Уз песму рибара крај танке рибарке —
Ново поколење, што га не разуме....
Једино кад олуј по мору заброди,
Он с' бурним морем страшни бојак води;
Кад загрми небо, неман се пробуди,
Кад зелени лави скоче му на груди
Са белим гривама — тада на таласи
За крвавом славом пусту жељу гаси,
Мисли крв је људска, па од дивља беса
Над понором дуго капљице отреса....

Ленски.

КАКО СУ СРБИ УСТАЛИ ПРОТИВ ТУРАКА

1804. ГОДИНЕ?

Ако данас је изашло више дела, расправа и других списа о почетку устанка противу дахија 1804. године. Тумачило се свакојако, али мени се вазда чинило да није још објашњен први покрет. У свима делима, као у „Даници“ Вуковој за 1828. год., у „Мемоарима“ Проте Матије Ненадовића, у „Устанку Српском подь Црнимь Ђорђемь“ од Јована Хаџића, у уџбенику за српску историју од Н. Крстића, у делу Ранке-а „Србија и Турска у деветнаестом веку“ и т. д. говори се да је прво настала сеча кнезова, и да је та сеча била непосредан узрок устанку. Међу тим од простога света, особито по Шумадији, чуће се, како се српски народ никад не би дигао на своје душмане, да они не такоше у образ и поштење српских жена и девојака. Таква причања слушао сам и од осамдесетогодишњих стараца у крагујевач. округу.

Нећу овде наводити свакога од поменутих писаца, шта веле о непосредном узроку устанка 1804. године. Али ипак ево из два три дела, шта се говори о узроку првога устанка. *Јован Хаџић* говорећи о орашачком састанку вели, како је тамо речено: да се турски зулум више трпети не може, како су дахије најврсније људе по народу почели убијати и како сад нема другог спаса него се одупрети томе злу и дићи се на оружје, те протерати те зле Турке, очистити села од зликоваца, попалити ханове, хаџије и субаше поубијати или протерати, па и дахија се ослободити, те сачувати своју веру, образ и поштење [1]). Ранке, говорећи о сечи кнезова, вели како остали виђенији људи, незнајући коме је намењено гинути, поплаше се, не само они но и најсиромашнији, на све што је снажно и одрасло, побеже у гору у хајдуке. [2]) Није без значаја ни оно Ранкеово резоновање о самом устанку, где говори на стр. 75. истог дела, и завршује та своја размишљања овим речима: „Знамо како је „у овом народу било правог живота народног, било је „осећања о себи, пробуђеног у последњим ратовима, и „што је још више, пробуђеног нарочито ратовањем про„тив тих истих јаничара, који сад бејаху наумили да све „посатиру.

„Кад се већ дошло на границу међу смрћу и жи„вотом, или се то осећање морало тргнути и подићи, или „га није никако ни било.

„Каснијим посматрањем моћи ће се разумети како „је то баш дало новога скока народноме развијању.

„Сељаци и чобани, који сад побегоше у планину од „својих кућа, прво су мислили како ће се моћи вратити „својим кућама а да се немају чега плашити за се и за „свој живот. А ако су то хтели, онда се није имало друго „шта чинити до почети рат на све стране, те силом учи„нити крај насиљу, које се вршило тако без обзира.

„На то прегоше сви до једнога“.

Дакле, да није било сече кнезова, снажни, одрасли и отресити Срби не би побегли у гору и у хајдуке, па, разуме се, не би било ни устанка. То је логичан извод из онога што каже Ранке. Исто тако говори и *Ник. Крстић* у свом уџбенику „Историје Српскога народа.“ [3])

Из свега тога излази, као да пре сече кнезова није било никакве спреме за устанак, нити се на то помишљало у народу. Тек кад су дахије загрозиле личној и имаовинској безбедности, кад почеше дирати у образ и поштење, Срби се одлучише на устанак. А да тога није било, ко зна кад би се Срби дигли на оружје против Турака. То мишљење, поред тога што се налази у појединим списима, кружи данас код већине наших интелигентних људи. Обично ћете чути: „Море, да нису дахије почеле „убијати поједине кнезове и нападати на жене и девојке „и данас би Срби вадали турске коње.“

Мени је свагда изгледало да се овим чинила велика неправда како оним великим нашим прецима, који се први пут дигоше против Турака и борише 1804. до 1813. г. тако и онима, који од 1815. до 1836. год. ствараху данашњу Србију. Изгледало ми је да данашње потомство не одаје достојну пошту према великим заслугама својих титанских предака.

Тога ради трагао сам, не би ли ма где што нашао што би јаче и тачније говорило о томе, како су Срби устали 1804. год. на Турке.

Наметало ми се чешће пута питање: Зар није и раније било разних насиља од стране Турака према Ср-

1) Устанак Српскій, стр. 16.

2) Србија и Турска у XIX. веку, 75 и 74.

3) По»ледај друго издање од 1883. год., стр. 141 и 142.

бима? Није ли и раније било убистава и отмица, насиља и скрнављења не само српског образа но и светиња српских, па се не јави тако снажан — самосталан — покрет као онај од 1804. год.?

У изношењу историске грађе за историју оног великог покрета 1804. године непрестано стоји једна страна нејасна и довољно необјашњена. А из самог тока догађаја види се да је нешто морало претходити сечи кнезова по нахијама. У ономе што износи Ранке, по Вуку, изгледа, као не би било довољно узрока за сечу кнезова. Тамо се говори, како су насиља дахиска била таква и толика, да су досадила не само Србима но и Турцима спахијама. С тога се спахије обратише за помоћ Цариграду а српски кнезови састану се негде у манастиру и

„жао туђи с правоверним, већ војску друге вере и на„рода, те ће им бити како није било никада ни једноме „Турчину.“

Дахије су се домишљале ко то може бити, и најпосле су дошли до закључка, да то нико други не може бити но раја. С тога они (дахије) одлуче да пођу у унутрашњост и да побију све оне знатније људе, који би им могли бити опасни. И, ето, с тога је настала сеча кнезова, с тога је плануо и први устанак. Зар то не изгледа на први поглед јасно. Па опет није тако у свему. Опет је узрок устанка друкчији. Из онога што ниже следи, види се да је прво био договор да се устане против Турака, па после тога договора да је настала сеча кнезова.

По ономе, што је до данас писано о сечи кнезова,

Пређе. Сликао г. *Светислав Јовановић.*

саставе писмено султану. У том саставу тужише се кнезови, како су их дахије са свим похарале, и већ у лику опасале, „па насилницима није ни тога доста, налећу им „се на душу, веру и част; муж није господар својој „жени, ни отац ћери, ни брат сестри; просипље се грдња „на манастир, на цркву, на попа и калуђера. Па ако „си нам цар, цвилели су људи, ходи нас опраштај на„силника; ако ли не ћеш, а ти бар нам подај гласа да „знамо, па да нагнемо у планину, или да скочимо у воду, „те да се давимо.“ Султан добивши ту тужбу поздрави дахије, „ако се не окрену управљати друкчије, да ће на „њих војску послати, али не турску, јер се правоверним

зна се да је та сеча била друге половине месеца јануара 1804. године, па је после тога одмах настао покрет. Али на све ове догађаје даје мало више светлости једно писмо ондашњега црногорскога владике *Петра Петровића I. Његоша*, доцније светог, које је писао дечанском игуману *Хаџи Данилу*. У том писму владика пише пред сам устанак игуману и јавља како ће се и Срби и Црногорци подићи против Турака и саветује му шта да ради са њиовтом св. краља. Писмо гласи:

„Преподобни отче и Брате, данило, Игумене дечан„ски и сродствениче здравствуите, датие на знанѣ, добро „да пазишъ, оће ова година имамо намерније ми Црно-

„горцы и са Беорадске стране серби, оћемо скочити на „оруже противъ нашихъ врагова турака, ако можемо и „вас да избавимо, неголи гледаи да сачувате светога „Краля Ківотъ са свете мощи и Крстова и све утвари „церковним и да добиете од Бога сілу и отъ насъ мо„літва Благословеније, ако не можете сачувати ствари а „вы преко Васоевића и Куча и пипера донесите на Це„тиње, и ми се надамо да ће и славна Русія да помогне „свема християнима да се ослободе ига турског. Писано „на Цетинѣ у Митрополію Іануаръ 10-гъ 1804.

»Вашъ доброжелатель
„*петаръ петровићъ негошъ*
»владика црногорски.«

Према горњем писму излази као несумњиво то, да се устанак спремао још раније, дакле још 1803. године, и да је било договарања са цетињским владиком. Као год што је владика припремио за тај догађај дечанскога игумана хаџи Данила Петровића, тако исто морало се радити и у београдском пашалуку. Поводом овога договора, који је био свакако друге половине 1803. године, мора да је писано и оно писмо турскоме цару, у коме су се Срби тужили султану на зла дахиска. Дахије су морале сазнати што за овај договор, о коме пише владика Петар, и услед тога пошли да поубијају знатније људе, те услед тога планула и буна. Да је било раније договора за устанак, доказ је и то што се једновремено јавио покрет у Шумадији, у Ваљевској и Пожаревачкој.

Као резултат целог овог чланчића јесте тај, да је прво било систематске спреме и договора за устанак, да је услед те припреме и договора настала сеча кнезова, а за сечом кнезова да се јавио устанак као неминовна последица ранијега рада на устанку.

Могло би се овде стати, али како је овим додирнут и сам почетак устанка, да наведемо и још једно писмо, у коме се излаже почетак устанка. То писмо писао је протопресвитер земунски Михаил Пеић, из Земуна, око 20. фебруара 1804. год. митрополиту карловачком Стевану Стратимировићу. Он је стигао у Карловце 23. фебруара 1804. год. Наводим га без икаква коментара:

„Непропушчам Вашој Ексцеленцији и следујушча „прикљученија всенижајше објавити:

„Наши Срблы кад су уже видили да крајња поги„бељ пред очима стојит, удалу се николико поглавити „персона у шуму и после начини се једно число от 2000 „људи, кои јесу на 4. колоне ходећи разделити, једну т.е. „главну води њеки Черни Ђерђе, кои има код себе до „800 људи, а другу Прота из Вербице, старац, који пред „људима један крст у руци, а други о врату, ношећи, „хаћи, и Бога једнако о победи моли. Трећу колону води „неки кнез Дима, а четврту Главаш њеки кое био с „Лазом Харамбашом у банди — и после овај исти и Лазу „убио је. — Тако сад виде Турци да се зло за њи ради.

„Између ови 4 даије отиде *Аганлија* с 400 Турака „и узме још к тому до 20 пандура от Сербаља, у Сер„вију са Сервијанци мир правити и дође у Сремчицу „село, и ту конакује, предани, а после кад наступи друга „ноћ, наши Срблы чују тај глас и пошљу из колоне Бо„кине једну патролу, да виде, колико имаде Турака, и „како стоје, да могу на њи ударити. Ова патрола пак не „хотећа паки натраг с рапортом вратити се, но жестоко „ударе на Турке и јуриш учине, гди Турци уплаше се „и почну бегати, а Аганлију оставе. Наши пак увате „жива Аганлију, и почну га водити к својој трупи, обаче „они пандури Срблы, који су код Аганлије, ударе на „ове Србље и 2 убију, и Аганлију отму. У овој истој „баталији пало мертви 36 Турака и 15 коња и 14 до„нети у Београд рањени. Такођер и Аганлија рањен у „Београд донешен — то јест, у ноги у дебело месо пле„зират. — А кад чују наши Срблы, да њиова браћа, „који су код Турака пандури на њ пуцају и туку, отиду „и попале све куће ових пандура и што су живо ува„тили изсеку.

„Сада на место *Аганлије* изашао *Фучулија* са 500 „Турака у Сервију мир правити, и находи се у Вер„бици — и говори се да ћеду се данас сутра ударити. „Међу овим моли *Фочулија Црна Ђорђа* за мир, и зове „га на турску веру у Београд, да пунктове и уговор са„стављају. Ђорђе одговорио му, говорећи: Ја нисам ни „кад је мирно било у Београд ишао, а камо ли сад — „него ако ми дадеш твоју жену и дете у залогу и две „дахије, онда ћу ја ићи, а војске обадве нека у миру „пребивају. Дакле не зна се јошче шта су окончали. — „Србљи покорни Паши, и оћеду да им Паша заповеда „а не пустаје.

„Овима нашим Серблима писао *Афис-ага* — из Ниша, „који је непријатељ с Београђанима да се Срблы добро „држу, а он ће њима у помоћ поспјешити. Да нису Турци „са Серблима овако поступили, и леберија дигла се, они „би ишли овог пролећа на *Афис-агу* у Ниш.

„Нашим Србљем барута и олова довољно доносу „се, а све Арнаути по читаве товаре фишека и кремења „све по 24 паре туце продају. Они имаду оружја и свега „доста.

„Овде у Земуну имаде један Турчин, који је код „убијеног Мустафа-паше бинбаша био, то јест мајор ти„тула, а он је протерат из Београда от они даија. Тако „сада хоће да пређе на ону страну да се к Серблима „прилепи и против Турака војује. Ово је један човек „јунак на очима, что му мало пара имаде.

„Из Сервије бедне отишло је неколико кнезова у „Цариград помоћ тражити, и то с подкрепљенијем руског „или нашег Елчије, — дакле јошче за њи ништа се не чује.

„Јучер је читат ферман који је дошао ономад из „Цариграда у кому јавља се да овај паша ипак на ову „годину у Београду остаје и да паша добро рају држи, „заповеда се.

Михаил Пеић,
протопресв. земунски.“

Писмо примљено: въ Карловцѣ 23 февруаріа 804 года.

Још само ове две напомене:

Прво писмо штампано је у књижици која има ову посвету: *„Његовој светлости Госиодару и књазу* ***српском Михаилу М. Обреновићу*** *III“* а носи наслов: Дечански Споменици, скупио и издао архимандрит дечански *Серафим Ристић*, у Београду 1864. Писмо је на стр. 23 и 24.

Друго писмо није штампано.

М. В.

НОЋНИ ШАПАТ

(ТЕОДОР ШТОРМ)

Кроз ноћу шýми неки шапат тајни,
И сапком те́ло уморено блажи;
Осећам да ће нешто да ми јави,
Па будн светом и пут к мени тражи.

Да л' љубав речи по лахору шаље,
Па их је ветар нанео овамо?
Ил' судба кивна несрећу ми спрема,
Па жели да је наговести само?

С. Д. Мијалковић.

РАСТАНАК

— ГИ ДЕ МОПАСАН —

Умрла је без мучења, тихо, као жена које је живот био без замерке. Лежећи на леђима, она се одмарала у својему одру. Очи затворене, лице мирно, дуге седе власи намештене као да их је тек пре десетак минута зачешљала. Цело покојничино лице било је пуно израза смирености и покорности према судбини. Осећало се, да је у том телу пребивала добра душа. Како је њезин живот био тих и како је мирно умрла ова разборита жена! На коленима поред покојнице неутешно је плакао њезин син, строги, неумољиви судија, и кћи, монахиња у постригу, сестра Еулалија. Мати им је од њихова детињства још улевала у душе правила наравствености, сталну љубав према вери и вршење дужности по савести. Син је постао судија, па је као такав, са законом у руци, уништавао без милости криве и поклизнуле. Кћи, одана целомудрености, васпитана у строгим правилима, одрекла се љубави према човеку и ставила на се монашку одећу. Оца нису запамтили. Знали су само да им је мати била веома несрећна и — ништа више.

Једна покојничина рука, бела као од слонове кости, опусти се с одра; монахиња је прихвати и обасу пољупцима. На покојничиним грудима било је Св. Распеће. Другом руком још је чврсто држала причесну честицу коју од последњих тренутака не испушташе; набори одеће њезине сачуваше слику последњих телесних покрета пред вечитом непокретљивошћу.

Неко полако закуца на врата, те обоје окретоше главе. Вратио се попа који беше отишао да вечера. Опажало се да је у своју кафу налио више коњака; тешко је дисао и правио се ожалошћеним. Прекрстивши се прије расплаканима.

— Но, децо моја, дошао сам да проседим последњу ноћ поред покојнице и да поделим с вама тужне часове.

Ал' сестра Еулалија неочекивано устаде:

— Захваљујемо вам, оче! Решили смо да ја и брат останемо сами с њом. Хоћемо да је се нагледамо, па желимо да у троје проведемо последњу ноћ, као што је бивало пређе, док .... док смо још били мали и проводили ноћи са својом јадном матером ....

Није могла довршити. Зарида горко а сузе поново потекоше из њезиних очију.

Пóпа се поклони, па, сањајући о својој постељи, проговори:

— Како вам је по вољи, децо моја! — За тим клече, прекрсти се, устаде и тихо изађе из собе, говорећи полугласно: То је светитељка била!

И они остадоше сами — покојница и њезина деца.

У мрачноме углу одмерено откуцаваше часовник, а кроз отворени прозор доношаше ветрић пријатан мирис шуме и покошене траве. Мека месечева светлост продираше у собу. Ни једног звука у пољу, само што по каткад закрекеће жаба или ноћни инсекат, као пушчано зрно, улети у собу и лупне се о зид. Мир, спокојство, божанствена меланхолија окружаваху покојницу, као да из ње саме долазе, и проносише се кроз пространство ублажујући и саму природу.

Судија, још вазда на коленима, зари лице у одар материн. Из покривача чуло се дубоко јецање, као да негде далеко у очајању довикује: мама, мама, мама! А сестра, паднувши на под, ударала је челом у наступу очајања вичући: Исусе, Исусе! Мати! Исусе! — Обоје утучени неутешном несрећом кукаху, јецаху, ридаху. За тим се смирише, ма да им сузе још вазда текоше низ лице, али тише као оно када после буре оспе дуга, дуга киша. Тако потраја подуже времена, док се на послетку не дигоше и не почеше посматрати драги леш. Успомене, јуче још пријатне а данас тешке и тужне, изницаху им у памети до најмањих ситница поред којих као да оживљују они којих је нестало. Сећаху се догађаја, речи, осмеха, гласа оне која више никад неће проговорити с њима.

Видели су је поново срећну и задовољну, сећали се њених речи и одмерених покрета којима је те речи пропраћала.

Како су је волели у таким тренуцима! Разумедоше како је сад страшна њихова усамљеност и како велика љубав према покојници од које се растављају. Она им је била ослонац и вођ докле беху мали, она је била радост њихова живота, а сада је, ето, све ишчезло! Она им је била мати, мама, тело од којега су рођени, свеза са прецима, — а сад је више нема! Сада су сами!

Монахиња се окрете брату:

— Сећаш ли се како нам је мама по некад прочитавала своја стара писма? Сва су још ту у преградици. Дај да их читамо поред ње у овој ноћи, да се тако растанемо. То ће нас читање познати са њезином матером, са нашим рођацима о којима нам је често причала ....

И извадише из преградице десетину завежљаја. Пожутели листови беху пажљиво савијени и повезани. На једном свёску писама беше забележено: „Отац“.

Отворише завежљај и почеше читати писма. То су биле старинске посланице из прошлога столећа: у једноме беше почетак „Вазљубљена моја кћери“, у другоме „Прелесна моја“, у трећом опет: „Драго моје чадо“, затим „Моја драга кћери“. И монахиња поче читати гласно, дознавајући крај покојнице цео њезин живот, све њезине драге успомене.

А судија је седео наслоњен лактом на одар материн и не скидаше очију с њезина лица. Изгледало је као да покојница то осећа и као да је с тога срећна.

— Све ово треба метнути крај ње, нека јој то буде покров.

Па узевши други завежљај писама, на којему не беше натписа, поче гласно читати:

„Мила моја, ја лудим од љубави према теби. Патим од јучерашњега дана; горим као у паклу при сећању на те. Осећам твоја уста под мојим пољупцима, твоје очи пред мојим очима, — тебе сву. Ја те љубим, љубим, љубим! Због тебе ћу полудети. Мој те загрљај чека, а ја жудим. Цело те моје биће опет жели, опет теби тéжи. На мојим уснама још горе твоји пољупци“.

Судија се исправи. Он трже писмо из сестриних руку и погледа у потпису рéчи: „Љуби те страсно твој Анри“.

Оцу им беше име Рене.

— Није од њега!

Брзо докопа завежљај и извади друго писмо:

„Не могу више живети без твоје љубави!“

Судија стајаше хладан и неумитан као у суду. Хладно погледа покојницу. Монахиња, исправивши се као статуа, са очима пуним сȳза, гледаше брата и очекиваше. Он журним корацима приђе прозору, удуби поглед у таму и замисли се. Када се окрете, сестра Еулалија стојаше оборене главе и без суза. Он приђе, покупи разбацана писма и врати их на старо место.

За тим приступи покојници и над њом склопи засторе.

А кад с упаљених свећа побледе светлост према јутарњем зраку, син се журно подиже из наслоњаче, у којој је седео, па и не погледавши више своју умрлу матер, изађе осудивши је на одлучење речима:

— Сестро, хајдемо!

Л.

ЕЛЕГИЈА

I.

Мрачно небо са свих страна
К'о грешника душа страсна.
И суморно све умукло,
Ни од куда гласа јасна;
Само ветар што јауче
Кроз суморне, пусте стране
И по пољу бесно носи
Свело лишће, голе гране.
Зли гласници — црни врани
К'о предзнаци смрти скоре

По пољима тужно леђу:
И њих црне мисли море.
На гранчици обнаженој
Сакрило се тиче мало,
Жељни поглед југу шаље,
Тек што није заплакало.
И досадно киша пала
Свуд на горе, поља плава;
Дах студене, хладне смрти
Ода свуда провејава.

II.

Нигде цветка, све увело
К'о пустиње леже равни;
Густа магла лако пада
И растире вео тавни.
Све увехло и пропало,
Нигде чара, нигде баја
И природа сва замрла
И њезиног нема сјаја.
Под трњаком неким малим
Једна ружа још остала,

Ал' светлости нема више
На којој је тако сјала:
Лиске су јој тако бледе,
А слабо је лице свела;
Другарица својих нема
А њима би жудно хтела.
Ој, ружице леполика,
На пољани што ћеш сама?
Ја те берем да не венеш
Купајућ' се у сузама.

III.

У даљину поглед блуди, —
Нема мира, станка нема,
И около свуда гледа
Шта му тиха вечност спрема.
Пред њим старе трошне куле
И развале мрачне стоје,
И причају немим збором
Историју судбе своје.

Сад гуштери туда хите,
Отровна их змија срета;
Вити бршљан камен свија
И купина свежа цвета.
А звездано сјајно небо
Са осмехом доле гледа,
Мутне дане брижно ређа
И вечност му приповеда.

IV.

Пријатеља нема више
— Хај, где ли је стара слава? —
Покрио их густи бршљан
И са њиме бујна трава.
И времена гледа руку,
Где и њему исто справља;
А он даље лети, блуди
Успехе му отпоздравља.
А што маре живи сада
За давнашње мртве своје?

Што л' за живе мртви још'те,
А што вечност за обоје?
У вечности неизмеру
Кут одмора свагда биће;
А под мрачним сводовима
Ситну мрежу паук виће.
Окреће се коло смрти,
Почетак ће доћи сваком,
Уклониће и нас време
И вечитим скрити мраком.

V.

А кад падне тихо вече
И чаробно спусти крило,
Ја се срећног доба сећам,
Доба што је давно било.
Гледам месец бледа лика
Како реже азур плави;
И ноћ како бди над светом
И рој звезда што се јâви.
У тишини тек се чује
Жубор реке, шумор грања

И сеоска песма лака
И несташна миловања.
А у даљи тек славујак
Ниже гласе песме своје,
У милини драги својој
Успављиве песме поје.
И анђео светла лика
С неба крил'ма зашумори,
Кроз свет чудни и заснали
Благи ветрић залахори.

VI.

Давно беше. Бујном жићу
Младост разви бујна крила,
У најлепшем царству снова
То ј' најлепша песма била.
Још ми маглом ведре очи
Не мутиште горке сузе,
Нит' пађења сенка лака
Оведрено чело узе.

На крилима шарних снова
Млада душа тад се диже;
Свет је узан, небу хоће,
Ка блаженству, срећи ближе.
А у младом срцу моме,
У заносу првих дана,
Свијао се рај незнани,
Свијало се много рана.

VII.

Бајно вече. Глас песама
Хорно се из далека;
А на плавом ведром своду
Спуштала се поћца мека.
К'о голема шајка каква
Јездио је месец горе,
Ситне звезде трептале су
К'о да чудне приче зборе.

У захлађу горе тавне
Што вечности дане ниже,
Нем к'о спомен давних дана
Поносни се дворац диже.
Ту, у њему бајна мома
Водила је дане маја,

И сањала снове страсне
Без почетка и без краја.
Ал' кад ноћца крило свије
И тишина свуд овлада,
Тихо као поноћ сама
Дизала се она тада.
И мењајућ лице страсно
Давала се ведрој ноћи,
Са витезом неким страним
Љубила се у самоћи.
И незнано плашећ' себе
Скривала је лице драго,
А са неба сјајне звезде
Смешиле се тако благо.

VIII.

Брзим летом време јури
И редове своје снује,
Већ у двору збор замук'о
И у јаду све тугује.
Оронули трошни зиди,
Кам до кама на све стране,
Напуштене светле собе
И одаје и дворане.
Под времена тупом руком
Све се паду своме клони,
А кроз пустош краја милог
Самртничка песма звони ....

А кад поноћ крило спусти,
У дубини неме ноћи
Слушао сам много пута
Како јеца у самоћи

Глас незнани препун туге,
Што и само срце слама,
И јецајућ' у осами
Мешао се са сузама.
То дух тајни мóме оне
Кличе небо, звезде бледе,
И жбун сваки, травку сваку,
И вечите горе седе —
Не би л' они рећи знали,
Са витезом оним шта је?
Звезде трепћу, гора хуји,
Али тајна тајном траје.
И дух сада сваке ноћи
С вечним болом слабих груди,
Јецајући без престанка
Кроз светове тихо блуди....

IX.

Хори ми се, песмо мила,
Ти мелеме душе моје,
Све што имам теби дајем:
Тужну душу, срце своје.

У разгару цветна доба,
У младости првој слави
Душом мојом силно сијну
Животворни зрак љубави.
И к'о свирка из даљина
Пуна чара, пуна баја

Младе тежње силно диже
У крајеве нова сјаја;
Чар незнани срце узе
И одагна прве јаде;
Нови живот подухну ми
И души ми крила даде. —
Небу хтедох.... ал' узаман
Не хте дати даре своје,
И глас тајни прошапута:
Далеко је, далеко је....

X.

Лутао сам, али куда?
— По пучини широм света,
Лутао сам, ал' без снова,
И без наде и полета.
У заносном срцу негда
Хладне зиме станак поста,
А у души напаћеној
Само тужна пустош оста.
Смирила се душа јадна,
Ни што срце више нште,
Смирили се, оплакујући
Своје тужно пепелиште....

XI.

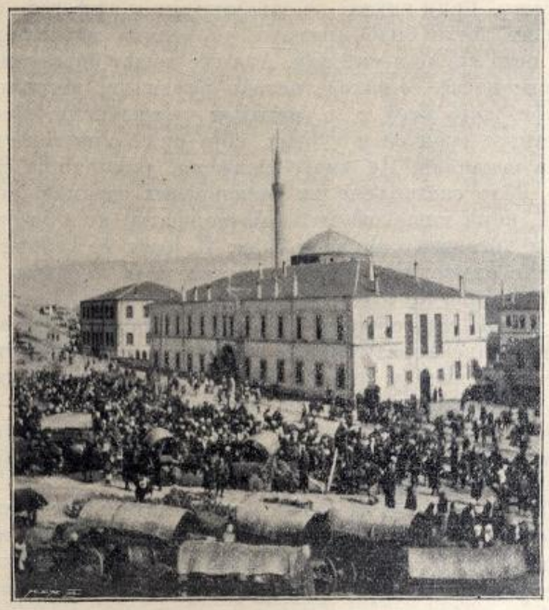
Ноћ већ пада. Хладни ветар
Са голетних, даљних страна,
Отимљући се снажно звижди
Преко доља и пољана.
И леденом својом руком
Ко да самрт песму вије.
Само пустош и мртвило
Раскаљане путе крије.

Дах студени крила стреса
И дарове нуди своје;
Моја душа тамо лети
У дворове драге моје;
И на крил'ма лажних снова
Поново би лет да вйне,
Да обнови прошлост драгу,
И да срећна звезда сине.
Ал' узаман љубав кличе
Твоје име тако драго,
Тебе нема да се јавиш
И покажеш лице благо.
Поноћ сама, ветар оштри
Шиба дрвље гором тамном;
Мутно небо, мртво цвеће
Заплакаће тужно са мном
Над прошлости што се скрила;
Само тебе, душо мила,
Моја песма дозват неће.

Милош П. Ђирковић.

Сабор у селу Булачанима скопске Црне Горе.

Хонак косовскога вилајета у Скопљу.

О ЛИТЕРАТУРАМА ИЗ ДОБА ОПАДАЊА

од РЕНЕА ДУМИКА

Познати француски критик Рене Думик објавио је у *Revue de deux Mondes,* св. од 15. септ. (по з.) 1899., интересан чланак „*Les litteratures de décadence*“ (стр. 446. до 457.). Чланак је написао, по лепоме обичају великих књижевних часописа јевропских, приликом појаве петога тома, последњега, монументалне „Историје грчке литературе“, коју су написала браћа *Круазе* (*Croiset*), *Алфред и Морис*, два одлична преставника француске науке. Овај је пети том посвећен периодама *опадања* грчке литературе: александрйској и римској, и пружио је Думику згодну прилику да повуче духовиту паралелу између главних, класних периода грчке и између суврсмене књижевности јевропске и француске. И шири кругови српски моћи ће у сласт прочитати и с користћу се позабавити овом лепом литерарном сликом, за то им је приказујемо у српском преводу. Треба да додамо, да смо приступне пасусе у ову паралелу изоставили.

Према својем развитку грчка се литература, најбогатија од познатих нам литература, може узети за пример, тип и „канон“ литерарнога развитка. Њезин правилан развитак није помео ниједан изненадан случај, нити је у њој било уношења *en bloc* туђе књижевности, као што је било у латинској или у новим јевропским литературама. Грчку мисао нису утискивали у готове калупе са стране донесене. Све своје књижевне облике (врсте), у којима су изражај добиле њене подобности мало по мало и поступно према том како су се развијале, она је развила сама из себе. Све су се књижевне врсте слободно развијале, све докле су им допуштали последњи принципи, и док нису исцрпле плодност своју. У доба младости своје, тек што јој се машта пробудила, Јелада се заноси чудноватим бајкама својих епопеја, раздрагана одушевљава полетом лирских песника и задивљена пажљиво слуша дивне приче лаковернога Херодота. Поставши зрелија и достигавши дотле да може посматрати и размишљати, добивши вољу да сазнаје и схвата, она развија драму, која живот имитује, беседништво, које на живот утиче, историју, која о њем прича, философију, која га тумачи. Али је дух грчки толико снажан, и кад наступи опадање, да је био у стању дати много дела, вредних пажње, а опет толико јаких, да изазову безбројна угледања на њих; а кад дође с хришћанством у додир, да огледа не би ли се препородио, позајмајући од њега основно му начело. Истина, он се изгуби у густој тами, кад рупи варварска најезда, али је и то било само за време, да се опет јави у згодном тренутку и да покори нови свет.

Опадање грчке литературе почиње од Аристотела. Његова ученост има александринско обележје. Дух му је више научнички но литераран, подобнији је за методичку класификацију научних факта него за стварање, а то је обележје новога времена. И језик му је исти такав, више онћи грчки но атички. Овакве је природе и онај његов космополитизам научни, који обухвата у политичким студијама цео свет грчки, а у физичкима васколику природу, у место да се ограничи на малену домовину његову. Од тога су доба све књижевне врсте, за које је потребна машта, постале непроизводне. У место самониклих сила творачких наступа истраживачки рад научнога духа. Беседништво је процветало, и претворило се у реторичке рецепте. Практичних се задатака држи филозофија, без оне спекулације, која се у Платона додириваше с нај-

смелијом поезијом, јер тражи да постави за живот правила, осим ако се кадшто бави и тим што често у сукоб доводи идеје и с помоћу њиховом диже „сујетну“ и сјајну прашину. У тежњи да нешто докучи и испита грчки се дух радо бави историјом или историским појединим областима и гранама, као што су опћа историја, биографија, географија, историја просвете, историја наука, језиковна историја, критика, филологија, граматика, технологија, музика и ритмика са њиховим помоћницама. И у правој књижевности господује „ученост“, дакле и у поезији. Калимак, Филетас, Аполоније, Теокрит учени су људи. У њиховој поезији находимо поглавито успомене из лектире, или позајмице или генијалне комбинације. Све су очевидњији недостаци грчкога духа. И раније грчки дух располагаше лакошћу пуном опасности, да т. р. у игри од једне идеје може прећи на другу, да живот сматра као какву позоришну игру коју гледа забаве ради. Софистика, пређе не толико много цењена и употребљавана, сада осваја земљиште на све стране, особито се прима међу људима, који беху вични препирању и научени да све ствари цене с гледишта уметности. С друге стране на видик избијају неке особине, које се не слажу са самим националним генијем грчким. Природност и гипкост главне су особине овога генија, који се беше научио на „људске сразмере“; стоици још уведоше и укоченост. Он је владајући здравим разумом пређе био увек непријатељ претераности у осећању; сада мистицизам квари ову равнотежу. Грци никако не одвајаху идеју од форме, нити је у њих дотле било примера, да велики мислилац не буде у исто време и уметник. Али све чешћи бивају оваки примери; после се находе велики научници, историци и филозофи, који нису т. р. никакви књижевници. Осећај за уметност губи се и у оних, који су се с највише претенција истицали. Не умеју књижевно да обрађују своју грађу. Дело састављено из разноврсних одломака и састојака, нема више онакве самотворности, која би налик била на организам каквога бића. И језик се квари; све су чешће сложенице уместо простих речи, а оне су гломазне и неспретне, и немају ни јачега значења. Реченица је претрпана многобројним безбојним, апстрактним изразима, ишарана неразумљивом техничком терминологијом за оне који нису у ствари посвећени. Доста има дѣлâ, али је и та плодност сведок непроизводности. Оне пластичности и оне савршености којима се одликују дела из доба мушкога стварања и праве плодности, није опазити ни на најбољим делима.

Ове се *декадентске* особине грчке литературе последњих векова обично објашњују оном исцрпеношћу, изнемоглошћу што наступа после периоде плодности и животворне радености. Према том би и грчки дух био уморен. Ну дубље треба тражити узроке, ако се хоће да се објасни ова радикална промена. Ово пада у исто доба када и један епохалан догађај: прекид сваке свезе између књижевности и између народнога живота, — између књижевникâ и између публике.

Од својега је почетка до свршетка атичке периоде грчка литература у основи народна. Она је намењена целоме народу. Пошто јој је извор у његовим сновима, у његовим аспирацијама, у потребама колективне му душе, заједно се с њом и мења и служи увек као огледало њезино. Верска предања, митски умотвори, легенде, рашрене по свему грчкоме свету, грађа су песмама, које стари аед понављаше на јавноме месту, гледајући исте вâле, под истим небом, где су и поникле. Лирска песма на светковини у општини, пред многобројним народом, слављаше победиоца-атлета на великим играма, и част победе приписиваше чак и јунаку (еросу) који је град основао, и боговима, који су тај град заштићавали. Из тих истих легенада црпе грађу драма; у њој пред сабраним Јелинима раде и говоре они стари јунаци, које народ сматра као своје претке. Политичко беседништво у Атини одржава страсти народа — пука, пригодно беседништво служи као панегирик граду и др., историја записује његову срећу и несрећу. У разговору с ученицима Сократ се шета поред Илиса или, ходајући кроз чаршију, где га сви познају, и знају за његову пословичну ружноћу, час улази у радионицу некога мајстора, час препречује пут мимопролазницима и нагони их да се на улици с њим препиру. Од других се грађана ничим не разликоваху песник, историк, филозоф, књижевник; и дужности су им исте: они заједнички суделују у свима јавним и државним пословима. Служећи као судија, војник и државник и књижевни човек никако не може замислити да се његови интереси могу одвојити од народних интересâ. Да одвеч не претегну и код њега спекулативне тежње његове мйсли, да се не вине у беспредметне сањарије и у пусту играчку самога духа, — то не допушташе навика да ради, ток практичнога живота, погодбе стварности, с којом стајаше у непрекидноме додиру. Имајући на уму народ, све људе, он говори простим, конкретним језиком, који се све једнако обнавља и подмлађује, јер се непрекидно ствара инстинктивно, за то га сви могу и разумети. Он од народа узима мйсли и рѣчи, т. р. оне к њему доспевају из саме земље. Будући, у непрекидном додиру с народом, он од њега црпе надахнуће, од њега усваја мисли и осећаје, који су се поступно и лагано развили; и задовољава се да их народу врати, ударив на њих жиг своје личне позајмице. Тада је књижевност израз народне душе, у такој је чврстој вези са животом народним у разноврсним и многобројним појавама његовим, са верским, политичким, војничким, трговачким животом његовим. Што је из народа узето, у народ се и враћа.

Од III в. нема ништа налик на то. Још од победе Александрове, под маћедонским игом, Атина је само једна пропала и опала варош, која је жива потврда закону, по ком литерарни утицај не може преживети војнички пораз или губитак политичке моћи. За то што више но и која друга варош има лепих споменика из прошлости, и што је у њој још будњи дух но на коме другом месту — још је кадшто походе. Али нема онога духа који оживљава и покреће; сав се живот и покрет одселио у Александрију, Антиохију, и Пергам.

Из своје земље ишчупан и у друго земљиште пресађен јелинизам, огледа да поново расцвета у овим новим домовинама. Али овде нема старих предања, нема оних заједничких интереса. Народ је само шарена, космополитска гомила, која једино води рачуна о материјалним потребама. Нити разуме језика, којим говоре књижевници, нити је то његов језик. Не може бити веће поцепаности: премда се сваки час на улици сусретају; ови људи немају ништа заједничко, сасвим су једни другим непознати. Књижевник нема на уму већи део публике, народа, остаје му да се обрати само оној четици љу́дй што се још интересује о књижевности. У овом уском кругу опажамо две врсте читалаца: двор, грчки по васпитању и образовању, а којем се свиде сјајне књижевне форме, световне природе, и прави људи од књиге, који живе у засенку библиотека и школа, који све време проводе читајући, пишући и у диспутима. То су, како бисмо данас рекли, светски људи и људи од заната. Писац у том налази утеху, што има тако мало читалаца, као да су то тобож све одабрани читаоци, и ласка себи, да њихов квалитет пружа велику накнаду за њихову малобројност. Он се поноси што има посла с павлаком друштвеном, елитом. Међутим у том и јесте његова несрећа; ту је клица злу, које ће донети многобројне непријатне и штетне последице.

Прва је од тих штетних последица, што ни сам писац много не цени човека. Алфр. Кроазе то је лепо овако тумачио: Не зато што би се рекло, да је тада сваки човек мање интелигентан, мање раден, мање учен од својих предака; већ што међу књигама, у школи или у свом ужем кругу, на дворским забавама он не живи онаквим потпуним животом, који би био онако племенит, као што

беше живот у старим јелинским општинама. И ваздух, којим дише, има мање животне снаге. Личност је одвојена, и губи вредност. Одвојен од земљишта, на ком се некада развијао, ношен тамо амо по бескрајној пучини временској и просторној, његов се партикуларни живот све већма удаљује или у се повлачи, и губи се у више или мање умноме егоизму, који не да маха да се развију његове највише моћи.

Човека ништа не веже за спољашњи свет и поред интереса у практичноме животу осим примамљивог уживања и дилетантске радозналости. За оне је одабране и сама религија, која некада одушевљењем пуњаше срца, ништа друго до митологија. С пропашћу отаџбине нестало је и патриотизма. Само људе од заната интересују ратни послови. Политика се претреса у кабинетима неколицине владалаца. У разним књижевним врстама траже двор, учени људи, песници, пријатељи књиге просто забаву, да прекрате време.

Целим друштвом овлађује нека врста практичнога епикуризма. Виши су извори инспирације усахнули, и тако је литерарна и уметничка декаденција неизоставна последица моралнога опадања. Једном речју дотле је књижевник био човек, сад постаје књижевним човеком: а то је назадовање.

Свеколика је ова литература из доба опадања на папиру. Она долази не из народне средине већ из музејских уточишта. Од тога су доба готово сви песници — библиотекари. Инспирација им долази, кад са старих рукописа стресају прашину. У својој души не знају за утиске, које би добили из природе, од божанства, од светских појава. Они сад траже импресија у књигама и у туђим импресијама које су други одонуда добијали, зато су се трудили да их на вештачки начин оживе у себи. Као год што су поступали у археологији, тако су стали поступати и у поезији. Како им се кад свидело, узимали су ову или ону врсту књижевну, па су је обрађивали. Не узимају, дакле, према потребама духова свога времена одређени облик уметности, на који им указује она широка струја имагинације и осећаја што у једно доба свуда господује. И онда, кад не пристаје ни лирски ни епски облик, писаће вам они оде или епопеје; свеједно било о тројанскоме рату било о аргонаутском предузећу. Славиће богове, у које више не верују, и јуначка дела, која у њих не изазивају никаквих осећаја, и ни мало не буде национални понос. Између дѣла, на која се угледају, и копијâ које дају, биће управо у томе разлика, што прва кипе бујним животом, друге су мртворођена дела у којима нема никаквих човечанских осећаја, прави занатлиски радови, створени вештачким путем, без духа, само вредни онолико, колико уложени труд њихова радника. То је исто и у историји. Било је и прошло време, кад је Херодот црпао из уста самога народа, непосредно, традиције, када је Тукидид с горком тугом и мужанственим осећањем излагао догађаје, којима је сам био очевидац, и који су задавали његову родољубљу крваве ране. За своје приповедање сада историк узима грађу из текстова. Он прибира, пореди, компилује. Тражећи истину, руководи се рационалним принципима, методима и идејама, чија се вредност није могла испитати у стварности. У њега нема ни мало смисла за стварност и, за њезино разумевање. Такви историци као војници, као дипломати и као политичари ни мало не разумеју, нити схватају интереса великих градских општина, нити знају како се ваља држати с људима. Зар се може тражити од Грка, који пише историју Рима, да с осећањем пише? Је ли, дакле, необично што је ова историја хладна, без осећаја? Она је штура, јер у њој није ухваћена суштина: акција. То је исто у реторици, у критици и у граматици. Када — како вели Фенелон — „све стајаше до народа, а на народ утицаше беседа — реч“, и беседник постајаше онда, кад своју реч држаше на јавноме месту; али када престаше да решавају народне ствари на „агори“ — (тргу), учитељи беседништва изумеше многобројне и разноврсне а „непогрешиве“ рецепте да науче своје ученике да беседе, и ако зато никад не ће добити згодне прилике. Док су књижевна дела кипела новом новцитом имагинацијом, ником на ум не паде да их каталогизује. Сада их испитују, тумаче, изучавају утицај њихових идеја, језиковни им облик и тајне ритма. Свуда теорија ступа на место практике, апстрактна идеја место живе ствари, уместо стварања јавља се ретроспективно изучавање. Није без узрока, што циглим умним средиштем постаје Музеј са својим одељењима, пуним књига, с читаоницама и професорским катедрама. Елементи некадашњега грчкога живота сада су постали музејски куриозитети, које прибрани и суморни чувари уређују, обележавају, и чисте од прашине.

Књижевнику су цигло приступни за посматрање лични његови осећаји, њих он износи на видело, ако су такве природе да публику интересују, нарочито пак најиндивидуалнији осећаји: љубав. Описивање љубави заузима врло мало места у старој грчкој литератури. Сапфо и Анакреон поред Алкеја, Симонида и Пиндара негују љубавну лирику. Старо доба у љубави је само налазило топлину осећаја, и пошто она није била згодна за анализу, њу су у старо доба изучавали као трагичну последицу у драми, која се може неки пут и догодити. У александриској се литератури све мења и обрће: љубав захвата епопеју и оду, идилу и роман, епиграм; не треба пропустити да се нарочито истакне, како је у Аполонијевој поеми много више места уступљено љубави но и којему другом предмету. Ова варљива оптика сматра љубав као велико питање у животу и сав труд песнички и свуколику радозналост читаочеву концентрује искључиво на овом предмету.

Да се ова радозналост и даље напрегнутом одржи, разуме се, није доста износити само љубав у њезину пароксизму, износити ту опијеност осећаја, тај бич и за људе и за богове. Потанко проучавање сентименталних заплета тражи да се иде све даље и даље у откривању и да подстакне књижевника да уноси све новије и новије ствари. Тако се разликују нијансе, износе и претресају проблеми, изумевају нарочити догађаји. А пошто је много лакше говорити о љубави него ли се заљубити, проживети љубавним осећајима, и пошто је готово немогућно како треба о љубави говорити, не знајући за овакве осећаје — ова је галантерија просто производ ума и маште. О таквој се љубави може разговор водити у разнеженом, блазираном друштву, којему није доста невина галантерија. Ту је, у овој доколици, у изнемоглости, у искварености укуса александриског друштва, клица одвратном либертинству, моралној распуштености.

Оно што је необично и претерано само могаше очувати пажњу блазираних читалаца, с тога писац то и пази, само у том се правцу изоштрава дух његов, то га гони да тражи све ново и непознато. Простота и природност, као нешто свакому познато немају вредности. У бизарном лежи спас, и оно се тражи пошто по то. Беседници и учитељи беседништва изналазе предмете, који изазивају неверицу, толико су противни здравом разуму; писци романа иду за излишним заплетима, апсурдним интригама, неочекиваним сукобима, познанствима и театралним изненађењима. Претеривање у стилу нарочито је добродошло књижевности из доба назадовања. На безбројно много начина биће речи обртане и окретане, свакојако употребљаване. Дотле су узимане за исказивање мисли, за описивање осећаја, за излагање факата; сада ће се — на супрот природној им намени — надметати с пластичким уметностима: биће узете за сликање и вајање. Опис ће постати писцима без мисли и осећаја, право утеџиште. Траже се речи, које су већ изишле из употребе, и цене се као драго камење; смело се здружују речи, које никако не могу ићи заједно; налазе се ретки епитети, који пре никако и не беху уочавани. Класична фраза беше организам, у чијем сваком делу према послу (функцији),

који имаше у целини органској, беше одређена вредност; индивидуализам ће и ту уништити опћу складност, јер се сваки део узима засебно и свака реч добива самосталну улогу. Реченица се распада, реч се ставља на муке. Ово је, као што се види, врста писања из доба „прециоза“. Да би супротности (контрасти) што више падале у очи — бирају и сувише јака, драстична средства, тражи се уживање у грубом реализму, који не осветљује ни један зрачак идеалности, који тражи да се и на оно што је морално обрати пажња.

Књижевник је виртуоз, вештак, који само пази како ће изнети ствари о којима говори, али не и какве су; он се пашти да буде оно о чем говори пријатно и занимљиво; ништа не значи за њега, што ово нема никакве вредности. Најбољи је и најпримамљивији пример таквих књижевника Лукијан. Он има нсобичан дар, ретке особине: гибак дух, здрав разум, разноврсно знање На расположењу му је све што му треба за тај „занат“; и тим се служи с ретком умешношћу. Да се родио у друго време, да се подухватио нечега племенитога, честитога, да је тражио да продре до крајних консеквенција његових идеја, да је умео озбиљно погледати у очи животу — био би достојан другар најгенијалнијих људи. Али тако није хтела зла судбина, а међутим га је обдарила свима недостацима његова времена. Он се лаћа свих предмета, час ових час оних, само их додирује, уживa у својим контрадикцијама. Непрестано је заражен подсмехом, а не служи га памет. Да ли има што боље у души сувременика му, — то му је непознато. Опажају се његове амбиције, преварене и магловите наде, велике погрешке, безуспешна усиљавања, па и нека храброст. Све што изазива пошту и сажаљење према старом оболелом човечанству, за њ је само смела игра духовитости. Његовој злобној веселости недостаје слободе великих сатирика, којима је смех убојито оружје, и оне опорости. У његовој тромој иронији, он мисли, лежи његова надмоћност, а у истини је то сведочанство тврдоће срца његова, неспособности и за што, просто знак немоћи.

Све је ређи ваздух око ове таште литературе. Природно је, што се мора растурити доколичарска публика, коју никакав опћи интерес не одржава у заједници. Она се распада у мале чете, у засебне кружиће, међусобом несложне и непријатељски расположене. Управо карактер им се не може одредити, а још је теже у суштину им завирити. Најпре се почиње писати за писмене људе; после се бирају само развијенији, најзад се ради само за неколико одабраних, и за себе. Ликофрон, „тамни“, стекао је гласа управо због таме, у коју се завио. Он је имао смелости да напише спев од 1400 стихова, који није нико разумео. За то су га и прославили коментаторске војске и снобовски батаљони. Што је свима, па и себи био неразумљив, постао је глава читавој школи. И док су декадентски песници бирали речи, које ништа не значе, озбиљни су ее људи повлачили ради својих озбиљних студија. Специјалисти прекидају све везе с осталим људским знањем, и држе се цигло своје уске области. Кружићски песници и кабинетски наученици раде исти посао, и у исто доба без икакве вредности. Они усвајају теорију чисте уметности — *l'art pour l'art* — у правом претенциозном и педантноме обличју њезину. Сами се себи диве — јер је око њих све пусто — и те жртве своје надутности поносе се том некорисношћу својих погледа.

Читајући сада ове писце из доба јелинизма на заходу, није тешко опазити, како данашњи писци личе више на њих него ли на јелинске писце из бољих дана. Занесени себичном љубављу, ми и ове последње јелинске писце хвалимо, што су били тако „модерни“. Ну уместо да се тому радујемо, треба да нас то баца у бригу. Наша сувремена литература — то се не да порећи — у многим цртама личи на александриску литературу; а међутим, то је литература, која је у опадању. Утанчаност научне и уметничке књижевности, специјализовање у научном истраживању, најезда космополитизма, истицање личности, суптилна љубавна анализа, реалистичка суровост, непристојност и распуштеност, колебање између скептицизма и мистицизма, употребљавање површне и непроизводне ироније, кварез језика што се претерано употребљава за описе, излишна употреба апстрактних и техничких термина, застрањивање и т. д. — то су путови да се сакрију празнине, налик на то као кад се најгоре болести именују најлепшим именима — само еуфемизми. Могу се уздизати и хвалити смеле тежње за „модернизмом“, могу се оне сматрати као тековине; само што је то исто онако, као кад би болесник хвалио лепоту плеурезије, која ће му главе доћи. Ако се зна узрок болести, не мора бити познат и пут да се лек нађе. Иста се болька развија на наше очи у јевропским литературама, од које је грчка литература пропала: а то је оно одвајање, она провала између писца и читалаца. Доиста, од како има француске литературе, која то име заслужује, она никада није била популарна; и у нас је писац увек пазио на спремне читаоце, на читаоце с извесном културом. У класичној периоди грчке литературе нема разлике између читалаца. Писац пише за све поштене људе, труди се да га разуме цео народ, у томе је, замишља он, триумф његова рада, што је стекао једногласну похвалу. Данас пак књижевник најпре искључује све оне, о којима мисли да нису у стању да га схвате, и поноси се управо тим, што га мало њих разуме. У место да узима само оно што је свима приступно, оно, о чем се и други људи баве и интересују, он пази само на оне, који као и он уживају у уметности. Као романсје он бира само једне предмете, као научник он се крије у своју лабораторију, као песник он се диже под облаке.... Да је среће требало би да је обрнуто. Књижевност треба вратити к њеним врелима, ако се не жели, да опадајући она дође дотле, да умре стога што не може да живи. Њу треба спојити с народним животом, треба везати с опћом активношћу. Дајући свакој ствари њезино име, свакому раднику његово место, не можемо на ино а да међу велике преставнике декаденства не уврстимо и оне наше књижевне посленике, који производе својега талента намењују, не обазирући се на народну масу, само изабранима — као што веле они који припадају тој странци или — котерији, као што веле други.

С. Н. Т.

СА ГРАНЧИЦЕ, СА ТАНАНЕ....

Са гранчице, са танане
Заневао славуј мали;
А под хладом брсне гране
Двоје су се миловали,
Миловали па заспали ....

Гледао их славуј мали,
Успављив'о дивним складом;
Па кад вид'о где заспали, —
Долетео до њих крадом
И шануо пару младом:

»Дивно момче, лепа нево,
Уживајте санак красни;
Ја сам негда себи нев'о,
Чекајући часак страсни
У освитку дана јасни ....

А сад?... Ал' ми опет прија,
Моја песма пуна туге;
Моја тужна мелодија
Није опет слика руге,
Њом веселим барем друге.

Милорад М. Петровић.

ФЕДОРА

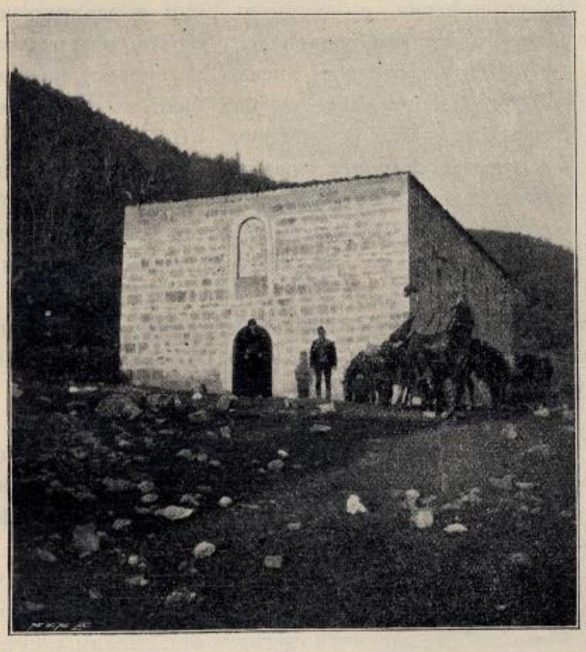
од

АЛФОНЗА ДОДЕА

(наставак)

II

Људи и стока, цело село, били су у ово доба у пољу. Где? у каквом пољу? Без сумње у оним увалинама где су полегла стада из даљине личила на бразду и људи, спавајући, изгледали као коловоз, јер на целој тој усијаној и пустој пољани он је видео само огроман млаз светлости. Прешавши неколико белих и мирних уличица, с ниским кућама, с рђаво насутим песком, у којима је врућина помешана са задахом из штала и дворишта за живину била још несноснија но у пољу, нађе се пред црквом, старом ониском црквом, с вратима у романском стилу превученим црном чохом на којој су стајала иста

Манастир Цара Уроша близу Жеродимља.

сребрна писмена Л. Ф. која је мало час видео на бележниковој кући. Спрам црквених врата стајао је камени крст окружен редом непомичних, кржљавих липа. Ту близу, на маленом тржишту, у овој загушљивој атмосфери мирно су почивала, остала још од сабора, двоја испрегнута кола. Избише четири сата, а одмах затим тужни, одмерени звуци звона са звоника објавише да се приближава спровод. И наједанпут дође му да види кад прође пратња. Али одакле би гледао а да га не виде? У једном куту на тржишту, иза неколико леандера, опази прљаву крчму. Он уђе и седе крај прозора. Два бледа, дрска каботена пила су стојећи пред келнерајем, осврћући се покаткад на своја испрегнута кола под дрвећем на тржишту и гласно се јадајући на своје невоље, на све велике и мале патње у њихову занату.

Кад уђе, ди Брео чу како старији рече оном другом сигурним и уверљивим гласом:

— Метни еполете у Жан Жану па ето ти пуковника који ти треба...

Он одмах помисли како би се Луџза смејала овом говору вашарског импресарија; она их је толико волела, ове друмске Делобеле. И доиста за суседним столом седео је један човек с плавом брадом, који је такође припадао овој категорији скитничких каботена, само је био мање бедан. У место платнених ципела и вашарске блузе у оне двојице, он је носио лаковане ципеле, беле камашне, црно, сасвим ново одело, цилиндар с ниским ободом обавијен широким флором и забачен у затиљак. Под седим и као напудрованим праменима косе видело се велико, бледо, пирамидално чело, очи поцрвенеле и ужагреле од алкохола, млитави и опуштени образи с дубоким борама од немања кутњака. Величанствена бела кравата најзад, какву су некад носили правници, још је боље приказивала овог човека који је лагано пијуцкао апсинт из чаше, дебеле и тешке као каква шоља, око које се отимао читав рој осова. Спрам њега девојчица од десет дванаест година, црно обучена као и њен отац, с истим оронулим и

Стражара Хара-Таш (Црни Камен) на Шару.

подбулим лицем, с истим плачним очима седела је између два детета, тако исто у црнину и као људи обучена, и надгледала их ауторитативно и пажљиво као мати, секући им хлеб, пунећи им чаше, делећи сир на једнаке делове, и у брзи да огладнелим малишанима даде њихов део, заборавила је да и она сама није ништа окусила од јутрос. Око великог комада бријског сира, што је био пред њима на столу између хлеба и вина, зујао је рој осова као и око очеве чаше с апсинтом. Али далеко од тога да поквари апетит деци, очева умешност да у лету коси осове ножем од сира, да их пресеца на двоје и ако су му руке дрхтале због пића, особито их је забављала. Разрогачених очију, пуних уста, уживали су посматрајући како се ови преполовљени осови, везани само мембраном, вуку и увијају у својој агонији по ивици од тањира са сиром, који је био сав црн од покланих осова. Ди Брео је посматрао ову дечју слику с оном пажњом коју људи посвећују најнезнатнијим стварима кад су јако замишљени. Наједанпут се човек с белим камашнама, дрхтећи

и посрћући, шешир у једној руци, чашу у другој, приближи к њему, клањајући се.

— Ви сте маркиз Франсоа ди Брео, ако се не варам?... Познао сам вас одмах, чим сте ушли, по слици коју је Луџза увек носила со бом.

Стаде док не остави своју чашу на сто ди Бреа који на мах поста врло блед, потом се представи претенциозним и звонким гласом:

— Ја сам Деварен, капелник, музичар Деварен, Нидермајеров ученик, композитор Ламартинова *Језера* и многих других песама... али опростите, Господине маркиже, ја вас узнемирујем. Ви желите можда на пратњу... зар не? Без сумње је било као и с нама... забранили су вам да присуствујете... А зашто?... Мени, рецимо, још и разуме се; ја сам био Лулин порок, њезино понижење... Али вама, па овој сиротој деци... јер ово је мој пород, ова девојчура с главом као у болесног зеца, и ови смешни дерани с панталонама до земље... зашто њих казнити, питам вас, зашто им не допустити да прате до гроба ону која је била тако нежна спрам њих?... То није због њихова рђава одела? Ето видите, Господине маркиже, деца су обукла све ново због пратње.... Ни паре није више остало у кући; све сам истресао, само да наша пријатељица буде достојно ожаљена. Мало сам час мојој малој рекао: „Нек твоја браћа више ни трунке хлеба од мене не траже, ја им га нећу моћи дати...“

Заслади горчину ове изјаве добрим гутљајем апсинта па настави:

— Не жалим овај трошак, деца морају носити црнину за својом матером, а Луџза Федора била им је права мати.... Ради њих сам и постао њен.... њен..., но оно што сам био. Јер је чудно да је овакав један музикант, овакав бедни пропали дар као што сам ја, могао постати љубавник ове велике уметнице, овога божанственог створења које је имало пред својим ногама, крај своје постеље, банкаре, краљеве, кнежеве и којој су писали луда љубавна писма највеће позоришне снаге....

Ево вам историје ове ретке среће. То је било неколико месеца пошто је оставила Француску Комедију; пошто није имала новаца морала је пристати да обиђе купатила у Вишиу, у Роајату, у Ес-ле-бену где је представљала своје најјаче улоге, у *Дори*, *Фруфру*, *Диани де Ли*, *Посети*. Баш сам у то време дириговао оркестром у Вишиу, без особитог одушевљења, морам признати. Моја ме је жена баш тада оставила, побегавши с мојим првим виолинистом, који је хтео само да је исмеје и да је насади. Тако сам увек био у хотелу сам с моје троје деце од којих двоје млађих, ови мушкарчићи, тек су били проходали и проговорили. Срећом кћери ми беше девет година; у то доба, према судбини, оне су или срам или мајке. Ова овде, видите је, има већ две године како својој браћи спрема у вече супу с млеком, како их свлачи, како их меће у кревет и успављује каквом лепом причом, па онда бојећи се да се не запијем после представе, долази у позориште, у оркестар, седне крај мојих ногу на клупу и чека крај. Кад би представа дуго трајала, ја сам осећао, дајући такт, како њена глава наслоњена на моје колено постаје све тежа и тежа. На једној проби за *Фруфру*, Федора, која ми до тада никад није ни речи рекла, дође на крај позорнице и заклонивши рукама у рукавицама своје очи од светлости с рампе, рече ми:

„Чујете, Деварене, пошљите вечерас своју ћерчицу у моју гардеробу, тамо ће моћи слаће спавати него у оркестру и на вашим дрвенастим коленима....“ Кад је добила сестрицу, сети се да би се мала браћа у хотелу могла пробудити и уплашити се што су сама у соби. С тога доведе и малишане да спавају са сестром, код ње, а кад су већ ту била сва деца, дође и тата.... Ах! јединствена жено, да сам те раније срео, шта би ти начинила од Гастона Деварена, најмилијег ученика Нидермајерова! Али је већ било касно. На што нове рукунице на старим таљигама? Нико није читао оне књижице мелодија које је издавала ова племенита душа, нико није слушао мој ораторио који је о њену трошку извођен у цркви Светог Евстахија. Све ми је то убило вољу. А и она, сирота жена, није баш марила за животом; баш неколико месеца пре беше је оставио Господин маркиз...,

Он се поклони, с чашом у руци и заокруженим лактом као да исправи тривиалност израза, па продужи:

— Кад је наједанпут прснуо резервоар енергије, младости што сте неколико година били за њу ви који сте јој повратили таленат и успех, она се је нашла на ивици двоструке старости: старости уметнице и жене. Уз то дође и болест. Код оваких Госпоћа, рекао сам, болест је само видљива форма за страшну досаду, жаљење за дражима којих нестаје. Кад сам упознао Федору, њој је било више досадно но што је била болесна и она се одала морфијуму. Рекох јој како је то пиће лудо и јадно, и како, кад већ хоће отров, ништа није боље него добар апсинт....

И с оближњег стола узе боцу с апсинтом, и док је дршћући пунио своју чашу до врха, с тржишта пред црквом чуло се како снажни сеоски гласови, слабо дотерани, певају погребне песме, праћени дубоким звуцима офиклеида и равномерним ударањем мртвачкога звона.

— Брзо, Мели, викне пијаница својој кћери, има још времена; води малишане у цркву.... Чекаћете док сви не уђу а ви ћете клекнути гдегод у кут, сасвим у кут.... Само морате ући, разумеш. Нико вам не може то да забрани....

И распаљујући се при помисли да би им иста зла воља могла забранити да уђу која им је затворила и мртвачку кућу, махао је стаклетом у руци и викао на поље:

— Не покушавајте! ах, не покушавајте.

Заплашена овим алкохоличним гласом због чијег је несрећног праска толико пута морала ноћи бледети и скакати с постеље, велика се сестра пожури на поље с браћом који су мислили само на хлеб и сир остављен на милост и немилост осовима, и жалостиви отидоше у цркву.

Кад се стао приближивати спровод, ди Брео, узнемирен већ само Девареновом појавом, диже се дубоко потресен, и заклањајући се иза полуотворена прозора, гледао је како се примиче, ношен на рукама, сандук под кићанкастим покровом, иза високог сребрног крста, иза двоструког реда светлуцавих свећа и дрхтавих гласова. Како је тежак овај мртвачки сан! Ето требало је четири снажна и развијена човека, четири сељака који су се мучили и смењивали да пренесу ову женицу, ову малу мртву звезду, од куће до цркве, од цркве до гробља. На-

једанпут као да се сандук отворио, видео ју је пружену између узаних дасака, са њеним радосним осмејком, од кога је добивала јамице на образу, с умиљатим погледом њених сивоплавих очију, сивих као бисер, с великим спуштеним трепавицама, с капцима мртвим и увелим од ужи-вања. Али то је била само визија коју је брзо растерао

Зимња божња. Сликао *П. Ковальски.*

весели Деварен стојећи поред њега и именујући својим алкохоличним гласом оне што су били на пратњи:

— Породица. Господо! Бележник Ретубл, Г-ђа Марија Федора, његова жена, награђена првом наградом у Конзерваторијуму, па позвани .... све стари Лулини ....

само славни .... Институт, Конзерваторијум .... али ни једног глумца па чак ни од оних који имају почасну легију .... тако исто ни глумица; Г-ђа Ретубл баш мрзи позориште .... Међутим ту је директор позоришта *Fantaisies* .... и два чувена водвиљиста, Ланибоар и Рипо-Бабен, академичари .... Стари позери!... Чуо сам их у вагону кад сам дошао како се хвале с коликом их је страшћу волела обојицу .... Ах! да су знали пред ким то говоре .... Волела их Лулу! Није, драги моји, није, ма колико се ви кочоперили, нисте ви били те судбине .... па ни онај дебели, подбули директор кога је Лулу уве-

равала да је он њен први љубавник. На једном ђачком балу код Марије Федоре, једне ноћи, неки медицинар, преобучен у мајмуна, одведе Лулу у собу њене сестре; и док се старија сестра Федора забављала, млађа се плачући предала на вољу ђаку, не усуђујући се признати да је још невина из страха да не изгледа балавица. То је био њен први заводник који се никада не заборавља, тај анонимни горило, да, Господо јест....

Он се распаљивао, викао, дизао чашу тако да се ди Брео, који је био сит тога, склони с прозора и седе на своје старо место на клупу. Али га досадни и брбљави пијанац ни ту не остави на миру:

— Нека се Господин маркиз не чуди што ја тако добро знам живот наше пријатељице; тă ја сам се нашао уз њу у часовима кад јој је долазило не да прозева свој живот, како неко рече, него да га избљује. Тако јој је бивало пред вече, у сумрак, у оном међуспрату на булевару Поасониер, где је толико часова непомично преседела на ниској фотељи слушајући непрекидну лупу кола испод прозора. Тада, особито ако јој је још глава била загрејана од апсинта, нешто због заноса нешто због оних булеварских светиљака које су једине осветљавале њену собу и које су трепериле на дну чаше, сећала би се хиљадама успомена, и нехотице поверавала ми их је. Каквих их нисам чуо тих вечери. А шта сам тек дознао кад је дошао пад, велики пад, те Федора, не могући се више појављивати на позорници, беше приморана да пише својим некадашњим љубавницима. Ја сам, или кад ја бејах пијан, моја је кћи носила та писма. Та писма, видите, писана увек према адресантову укусу и према његовој сујети била су прави бисер. Благи боже, ала смо се смејали кад би ми она прочитала које писмо пре но што га затвори. Али ни у највећим часовима своје беде, никад се није хтела да обрати на вас. Кад бих је каткад из љубоморе на то нагонио, она би планула:

— Ах, не, не, нећу на њ, њега сам доста намучила. Потом, биле су тако лепе везе међу нама да их нећу да мешам с овим прљавштинама.

А кад јој свега нестало, пре него да вама пружи руку, волела је да се затвори овде, код своје зле и лажљиве сестре, која ју је увек мрзила због њена успеха, због њена талента и која се за ово неколико месеца наплатила за сву стару мржњу и завист. Сирота Луџза! Какво је мучеништво, зар не, какво ужасно мучеништво био твој живот у овој кући са спољашношћу тако лицемерном и лепом; они су те умарали истиха, као на ватри, обрћући те с једне стране на другу. А сутра ће све новине писати како је твоја старија сестра била великодушна према теби. Они ће споменути како је награђена као трагичарка и за мало па да кажу како је то права Федора. То ће је стајати тако мало: доста је било што је позвала на твој погреб неколико твојих најстаријих љубавника и што их је, ове славне старце, због ретких возова, задржала на ручак с господом новинарима. Само њих двојицу нигде нису позвали, шта више су их изјурили, и то баш ону двојицу које си ти највише волела. Ах, моја мала Лулу, реци зар није ружно што нам не допуштају да те бар до гроба отпратимо.

И као да му је она могла одговорити са дна чаше, наже се над њу и зваше је нежним именима. Па напослетку, једним гутљајем испразнивши чашу, сруши се на клупу јецајући и рчући.

Десет пута, откако се састао с овим јадним човеком, ди Брео је хтео да побегне, сит његових открића, али га је баш задржавала та зурада радозналост, жеља да сазна еда ли је ова несрећна девојка доиста патила због њега. Видевши да је Деварен заспао, диже се да иде, али погледавши напоље стаде. Спровод излажаше из цркве уз јеку звона и песама, и док се уређивао пред црквом, Парижани који, хитајући за воз, нису могли ићи до гробља, поздрављали су се с породицом или су остајали на ручку, јер Деварен се није преварио, било је ручка за покој душе. Који нису били те среће, одлазили су ка станици тобож журећи се а у ствари врло љутити. Усред гомиле славних стараца некадашња награђена трагичарка вртела се у својој црнини. Господин Ретубл, разговарајући се с пријатељем Вељоном, брисао је ознојено чело; а пред каваном, под олеандрима, новинари су пили гренадин, причајући гласно један другом о звезди коју су сада сарањивали. Ова господа, сва врло млада, нису имала ни појма о Федорину таленту, али су на прсте знала њене галантне пустоловине, лудорије њезина срца и главе и причали су их као нечисту легенду из које стари љубавник, седећи крај отворена прозора, није пропустио ни једно словце. Отуд је осећао неку нелагодност, неко гнушање, те је, после Деваренових прича, Луџзино мучеништво и сурово поступање њене сестре држао за измишљотине сентименталног пијанице и најзад се запитао:

— Зашто сам овде дошао?... Нисам имао никаква посла.

Из његових га сањарија прену мала Мели, која баш тада уђе водећи за руку своју браћу. Док деца нису била ту, осови се беху окупили по хлебу и сиру, особито по сиру. У тањиру, који је био сав црн, зујало је. Малишани са сестром навалише на њих, те отпоче жестока битка. Кад је најзад рој одлетео и деца села за сто, свако пред кришком скорашњег хлеба, девојчица се приближи оцу који је још ркао, диже шешир са земље и, очистивши га лепо, метну га на сто поред њега где је било стакло с апсинтом, које се на неки чаробан начин на једанпут нађе на келнерају. Погледи тог господина што је био ту, који су се чешће сретали с њеним, сметали су јој донекле у њезину материнском раду; али се она брзо умела наћи. Кад је пролазила поред њега, враћајући се својој браћи, ди Брео је узе за њену тако малу, тако слабу ручицу, ах тако слабу да се човек заплаче, и спустивши у њу брзо изгужвану плаву новчаницу, рече тихо:

— Ово за вашу децу....

И на надувеном и болешљивом бледилу ове девојчице, сувише порасле за њене године, одмах засја осмех дивне благости и схватања, као каква дуга која је ишла од заспалог оца, најужаснијег њезина детета, до тањира из ког су гутали друго двоје; из њених испијених очију без трепавица кануше две крупне сузе, и она се поклони, прошаптавши:

— Хвала.... хвала.

(свршиће се)

У. Петровић.

ВРХУНАЦ ТЕЛЕСНЕ СНАГЕ

НА ИЗМАКУ XIX. ВЕКА

— *С. Пашић* —

ТЕЛО И ДУХ.

Обично се каже да „памет царује, а снага кладе ваља,“ и према томе не би требало ни водити бригу како ће се ојачати тело, него се само старати о снази умној, бринути се како да се ојача *дух*.... Кад би се умна снага могла одвојити од снаге телесне — то би, доиста, тако и требало радити. Али сваки човек по себи зна да је то немогућно; сваки се је из свога личног искуства уверио да је ум бистар, да је воља снажна, и да је душа ведра само онда када је тело снажно и здраво. Стари су народи добро схватили ту узајамност између тела и духа, те су створили ону знамениту пословицу за то: „у здравоме телу здрава и душа!“ И сам Христос, представник духа, који се је о телу мало бринуо, јер му је дух много пречи од тела, каже својим апостолима: „дух је снажан, али је тијело слабо....“ (Мат., XXVI., 41.). Значи: ваља се постарати и о телу; оснажити га и одморити, те га тако приправити да издржи терет духовног притиска.

Снага, дакле, духовна и телесна стоје у тако чврстој међусобној вези, а чине нераздвојну целину. С тога: ко хоће да оснажи дух — неће то моћи постићи ако не оснажи тело. Може се, истина, утицати на тело и преко духа, може дух заповедити телу да његове наредбе изврши — али то бива врло ретко. У нашим народним песмама имамо за то пример у *Боланоме Дојчину*. Када је на самртничкој постељи разумео шта од његове љубе и сестре намерава да учини Црни Арапин — он је прикупио сву осталу снагу, утегао се у платно „од бедара до витих ребара,“ па изашао на мегдан Арапину и погубио га, али је одмах после тога и издануо. Иначе су сви витезови, који деле мегдане и бране правду од неправде, слабост и немоћ од обести и насиља — веома велике и издржљиве телесне снаге. За то имамо обилато примера у нашим народним песмама. Који Србин не зна за Краљевића Марка и његову *тешку топузину*, под којом „пучу ребра к'а ораси“; за Обилића; за Момчила и за многе друге своје јунаке и војводе?

ОБИЧНА И НЕОБИЧНА ТЕЛЕСНА СНАГА.

Телесна снага човечја може се, у главноме, поделити на обичну и необичну (атлетску).

За добивање и одржавање обичне снаге (бити здрав и за рад способан) није нужна нарочита гимнастика: доста су за то и разна занимања, при којима се тело покреће у разним правцима. Н. пр. земљорадници и многе занатлије не потребују гимнастике. Али ако је такво занимање да се дуже седи, или да се тело мало, или само у једном правцу покреће, — онда је већ потребна гимнастика (лака, шведска): бар по један сат дневно.

Та се гимнастика састоји из разноврсних покрета руку и ногу, из прегибања тела на разне начине, без икаквих справа, или с једним лаким, дрвеним, штапом у рукама, или, место штапа, по једна лака гвоздена справа (кугле). У ту гимнастику долазе и разне дечје и људске игре: играње лопте; скакање; бацање камена; мотке; хрвање; пливање; јахање; пешачење, возање на велосипеду и т. д. Сваки, дакле, телесни покрет — јесте гимнастика; што више таквих покрета, нарочито на чистом ваздуху — све боља гимнастика! Ради тога постала је у Енглеза омиљена народна забава *играње лопте* на отвореном пољу, у чем учествују по неколико хиљада и старих и младих обојега пола.

У Шведа је лака гимнастика постала као неки *грађански, обичајни, закон*. У одређене дане чак се и млађи (слуге и слушкиње) пуштају да походе гимнастичке часове.

У целом образованом свету сматрају се разне игре и лака гимнастика као неопходна потреба за развиће тела, за одржање здравља и за освежавање духа. С тога тамо није стид ни великодостојнике да изађу на гимнастичке утакмице: колико ради себе, толико и ради буђења витешкога духа у омладине. Славни Енглез, Гледстон, учествовао је у игрању лопте и у својим старачким годинама, али је за то задржао крепко здравље до дубоке старости.

Како се у нас гледа на ове забаве при којима се тело крепи — није нужно ни напоминьати... Свима нама добро је позната наша зачмалост и небрига за одржањем здравља и за ојачањем телесне снаге.... Али је за то из године у годину помор све већи; из године у годину расте проценат за војску неспособних младића, који лагано певуше ону Бранкову тугованку:

»Рука ломна, тело изможђено,
»А клеца ми слабачко колено:
»Дође доба да идем у гроба!«
— — — — — — — — — —
»Данас сутра час ће ударити,
»Јарко сунце мени заклонити« ....

*

За добивање и одржавање необичне (удвојене или утројене) телесне снаге и издржљивости потребно је много више напрезања и вежбања него у лакој гимнастици, потребна је тако названа *атлетска гимнастика*.

Ова је гимнастика била добро позната и ревносно негована још у старих Грка и Римљана. У новије доба прихватили су је Енглези и Американи, а од прилике пре двадесет година одомаћила се и нагло развила у Немачкој.

Атлетика се дели на *лаку* (енглеску и америчку) и на *тешку* (немачку).

Лаку атлетику чине, поглавито, ове радње:

1. Трчање;
2. Пешачење (до дванаест километара на сат);
3. Скакање с места (до седам и по метара);
4. Бацање терета (од два до двадесет и пет килограма).

Осим ових главних радњи, има их још доста, али су све комбиноване из ових овде побројаних.

У лакој гимнастици има невероватних успеха. Пре две године на грчкој Олимпијади, на којој је учествовало доста такмичара из целог света, победио је у трчању домородац Грк (младић од 23 године), за што је од државе добио доживотну пензију. Трчао је сат и по и претрчао тридесет километара. Грци су клицали од радости што нису странци промрачили славу њихових предака, термопилских јунака. У томе надметању један је такмичар издахнуо, а многи су у путу попадали.

У скакању је пре две годину по извештају Париског листа Тан-а један Француз прескочио с места — *фијакер!*

У нашим народним песмама помиње се као изванредан скакач Милош Војиновић, који „прескаче три коња витеза и на њима три пламена мача!“

Пре двадесет године код Таковске цркве прескочио је чувени са своје телесне снаге Милош из Љутовнице мотку положену на раменима двојице људи, и то не на равници, него на омањој узбрдици, трчећи *уз брдо*.

Таквих је примера у нас, на жалост, данас све мање, јер су и сељаци напустили те *простачке лудорије* као што су: скакање, бацање камена, хрвање и т. д.

*

Тешка атлетика, која би се могла назвати немачком, јер су је Немци развили до савршенства — може се поделити у главноме на ове радње:

1. Дизање терета;
2. Хрвање; и
3. Бацање камена.

Атлетски израз за постигнуће највећег успеха у ма којој врсти гимнастике зове се *рекорд*, а припрема за постигнуће успеха зове се *тренирање*. У тренирање улазе још и: начин живота, вежбање и храна.

Тренирање мора бити пажљиво извођено на строгим хигијенским прописима, јер иначе могу наступити рђаве последице за организам, па и сама смрт.

Ко хоће да постане атлет мора имати на уму ово:

Сваки здрав и правилно развијен човек може постати атлет. Ако почне тренирање од двадесете до тридесете године може утростручити па и учетворостручити своју дотадашњу снагу, а у особито повољним приликама може успети и више.

Ако почне доцније (од тридесете до педесете), неће моћи дотерати до те мере, али ће увек моћи бар удвојити дотадашњу снагу. При тренирању мора се сваки држати хигијенских правила: уредно живети, добро се хранити (месом или и другом мешовитом храном, а најбоље према навици); не узимати више течности дневно (воде, поред нешто пива или вина с водом) од два до три литра; спавати седам и највише девет часова у двадесет и четири часа; вежбати се и у опште што више кретати се на отвореном простору, у чистом ваздуху. С вежбањем се не сме никад терати до велике замрености; у дизању терета држати се поступности: од мањих терета прелазити на веће, а према повећавању терета пазити да се и време продужује; по један или два дана прекидати да се тело довољно одмори. После свакога дужега рада треба телу дати довољно чиста ваздуха, да из мишића изађе тако названи *отров од умора*. Док се врши тренирање, за време рада, не треба пушити, нити пити алкохолних пића.

*

Прва радња — *дизање терета*. За ово се употребљавају лакше и теже кугле, на држаљама *краћим* (за једну руку) и *дужим* (за обе руке). Ова атлетска радња састоји се из три начина:

а.) Избацивање терета са земље у висину (докле подигнуте руке достижу) *у један мах*, једном или обема рукама. Снажан човек, али који се није вежбао, може на овај начин избацити са земље у висину: једном руком тридесет до четрдесет килограма, а обема рукама — педесет до шездесет килограма. Атлет по занату, Парижанин Пијер Боне и атлети *аматери* (љубитељи атлетика, којима то није главно занимање), *Масиоли* у Лијону и *Ђорђе Хакеншмид* у Петрограду избацују, на овај начин, једном руком — *осамдесет и пет до деведесет. Међу немачким аматерима има их много који избацују на овај начин од седамдесет до осамдесет килограма једном руком!*

У избацивању на овај начин, али обема рукама, постигао је до сада највећи успех Пијер Боне из Париза, који је прошле године избацио једним махом са земље у вис — *сто и петнаест килограма!*

б.) Избацивање терета с рамена у висину, *са замахом*, једном или обема рукама. Руски атлет, Ђорђе Лурић, избацује на овај начин, *једном руком*, гвоздену полугу од *сто дванаест и по килограма*, а лежећи и одупирући се лећима о земљу, избацује обема рукама *сто осамдесет и четири килограма!*

Бечлија, Виљем Тирк аматер, избацује стојећи обема рукама: *сто шездесет и по килограма* а Минхенац, Ханс Бек, аматер, избацује на исти начин: *сто педесет седам и по килограма.*

Ови се циновски терети, наравно, не дижу с таком лакоћом, као што се о њима говори, или пише. У неколико, веома тешких, напрезања донесе се терет на груди, па се с груди, *једним махом*, избацује у вис. Ко подигне терет на груди,

тај ће га, поуздано и у вис избацити. Велико је чуђење изазвао прошле године у Бечу на светским гимнастичарским утакмицама („олимпијадама“) Паризлија, *Пијер Боне*, кад је, *једним махом*, подигао са земље на груди терет од *сто чедиђи* једном руком највише тридесет, а обема рукама — највише шездесет и пет килограма. А ако се стоји војнички (у војничком „ставу“, на команду: „мирно!“) — онда још много мање. У избацивању терета на овај начин постигао је

Чемберлен,
ИНГЛИСКИ МИНИСТАР СПОЉ. ПОСЛОВА

Салзбери,
ИНГЛИСКИ ПРЕДСЕДНИК МИНИСТАРСТВА

Штајн,
ПРЕДСЕДНИК ОРАЊСКЕ СЛОБОДНЕ ДРЖАВЕ

Павле Кригер,
ПРЕДСЕДНИК ТРАНСВАЛСКЕ РЕПУБЛИКЕ

Цецил Родес,
ИНГЛИСКИ НАМЕСНИК У ЈУЖНОЈ АФРИЦИ

Генерал Жуберш,
ГЛАВНИ КОМАНДАНТ ТРАНСВАЛСКЕ ВОЈСКЕ

трдесет и једнога и по килограма, а другим махом избацио га у вис!

в.) *Избацивање терета с груди у вис без замахивања*, једном или обема рукама. Снажан човек који није гимнастичар, може, на овај начин, подо сада, највећи успех бечки аматер, Франц Штер, подигнувши једном руком, полагано, с рамена у вис — педесет осам и једну трећину килограма.

(СВРШИЋЕ СЕ)

БУГАРСКО НАРОДНО ПОЗОРИШТЕ

(НАРОДНА ДРАМАТИЧЕСКА ТРУПА „СУЗА И СМЕХ“)

(свршетак)

Брзо одосмо на вечеру и још пре почетка бесмо у дворници „Славенска Беседа“. У дворници затекосмо врло мало публике, а нарочито мало женскога света. У седиштима на канапетима бесмо само нас тројица и већ се бејах побојао да неће ни доћи до представе; а инструменти војне музике с галерије одјекиваху и зујаху „тужно“ и добро раздираху слух у слушалаца. Али мало по мало дође још нешто света у дворницу, па и неколико женских походилаца; а управо испред нас, у првом реду канапета, на спрам средине позорнице, где ми седесмо, појави се један господин у цивилу и пријатна изгледа, омален, с две повисоке и доста лепе даме и седе с њима баш испред нас; а и на другој страни, у првом реду, посади се неки господин с неком дамом. Кад се господин с дамама испред нас беше посадио, г. Миларов се пригну к нама и шану нам: — То је пуковник Петров, бивши министар војни у Стојиловљеву кабинету, а сада на расположењу. — Како бејах то пре подне случајно и уз реч чуо у нашем заступству, да има неколико Српкиња у Софији, већином из Баната, које су се поудавале за више бугарске чиновнике и више официре и да је и жена министра Петрова Српкиња, то гурнух лако мога пријатеља и напоменух му тихо: да се ваља узети на ум при оцењивању, јер ће нас разумети даље испред нас. Интересујући се и за публику и окрећући се да видим је ли још ко дошао, а уједно и да одвојим мало свој слух од лупњаве оне војне музике, видех да је света још дошло и то толико, да ће се трошкови моћи покрити и да ће нешто моћи и претећи, те већ с неким поуздањем очекивах и представу. Али „госпожа Р. Ст. Попова“ и њена дружина, беху толико милостиви, те нас пустише да још мало подуже почекамо, а за то време нас је војна музика „усрећила“ још с два бурна комада. Мој пријатељ постајаше већ нестрпљив и спреман беше да жртвује ванредно уживање које нас ишчекиваше и предложи ми: да је боље да се одречемо уживања које нас очекиваше, јер се беше поприлично уморио од ходања по Софији, а мучило га је и оно одуговлачење с почетком представе, јер обојица бесмо навикли на тачност. На срећу ускоро зашушта нешто, окретосмо се и видесмо да се то подиже завеса. Тек што се диже завеса а мој пријатељ узвикну тихо: — Ух, да мизерне позорнице и још мизернијих декорација! Морадох га и опет мало гурнути лактом и опоменути погледом на оне даме испред нас. Мој пријатељ утиша се мало, али обратив пажњу самој представи, он се стаде окретати час мени, а час г. Миларову, узвикујући тихо: — Скандал! скандал! Ово је горе и лошије и од неке дилетантске представе! Ја га гурах и гурах лактом и давах му знаке очима; даме испред нас стадоше се окретати к нама и ослушкиваху наш разговор, али све беше узалуд; мој пријатељ и даље изјављиваше своје недопадање. На лицу г. Миларова видело се, да су му изјаве мога пријатеља доста непријатне, али најзад мораде и сам признати да су му и умесне. Да би мога пријатеља мало ућуткао, ја му скренух пажњу на глумца који је приказивао потп. Шварца, на г. К. Стојанова, који ме је својом фигуром, својим гласом — мало чистијим — својим држањем, својом мирном и доста природном игром живо потсећао на нашега бившег и некадањег друга г. Ђ. Пелеша. Обратисмо више пажње обојица, и мој пријатељ даде ми потпуно за право. — Е, ето видиш, рекох му. — У њему већ имамо једнога од кога се да нешто истесати и с којим се може нешто и учинити. Мој пријатељ одобри ми, а г. Миларов нам рече: да је г. Стојанов већ био члан народне трупе, али да је иступио из ње, што је био незадовољан с улогама које су му даване, али да ће, према нашој оцени, гледати да се опет придобије и да га врати народној дружини. У том се појави и г-ђа Р. Ст. Попова, као „Магда.“ Г-ђа Роза (јамачно пре Ружица) осредње је висине, мало угаситија плавуша, доста неразвијена, али ипак доста и пријатна појава; игра јој беше доста складна, а огледало се и неко разумевање улоге; говор јој беше најприроднији од свију и нагласак речи доста правилан, а истицао се и неки дар; али се и то одмах опазило, да о каквој школи нема ни спомена; да је упућена на саму себе и на своју интелигенцију и образовање, које стоји ниже од њеногa дара. Публика ју је дочекала бурним пљеском и весма је акламовала при завршетку чинова. Г. Миларов је уживао, што је у неколико нашао потврду својој ранијој оцени. Мој пријатељ није се потпуно слагао са мном у оцени г-ђе Розе, а љутило га је и то, што је играла непрестано с лепезом у руци. На њега је и сувише утицала околина њена која доиста, одузимајући г. Стојанова, беше испод сваке критике. Мој пријатељ ме је једнако гуркао лактом и тихо узвикивао: — Та погледај молим те онога што игра „пастора“ (Николов), каква му је маска и како високо и танко говори, као да је „евнух;“ како плаче она што игра „Марију“ и како се држи; та мора да је негде била или штумадла или слушкињица. Прсну у смех а с њиме и г. Миларов и одобри главом примедбе мога пријатеља. Мој пријатељ настави гушећи се у смеху: — А онај што игра онога официра (Ст. М. Попов) изгледа, како оно код вас веле: „Као да је понесен па упуштен.“ На ту примедбу морадох се и ја с њима насмејати, и ако ми некако беше и жао оних јадника о којима се морала донети онако строга оцена. Ох, оне маске, па игра, па оне декорације и како је био поређан онај намештај, који у осталом не беше тако лош, као ни одело, јер све ово последње беху добили на послугу од народне трупе. Мој пријатељ ме увераваше да је ова представа „комендија“ какву још не видесмо, јер, уз све остало, и незнање улога, изузимајући г-ђу Розу и г. Стојанова, славило је свој тријумф; а местимице беху таке паузе, да се чинило да се представа неће моћи ни наставити а камо ли довршити Особито беше и занимљиво и досадно оно непрекидно зевање, и кад је говорила и кад је ћутала, г-ђце Вазове, која представљаше другу жену потп. Шварца, да су јој од силнога зевања и сузе ударише и да је најзад морала, због силног зевања, непрестано држати опружену руку, коју је наслонила на нос, да би тако као бајаги сакрила од публике своје непрекидно и до зла бога несносно и смешно зевање. Што се представа даље вукла, мој пријатељ као да се већ беше уморио у својим примедбама те је почео тихо

и нечујно да симпатише с Морфеом; кадикад је само промрмљао: — хајдемо море да спавамо. Као да му два чина беху већ и сувише. Имао сам муке гуркајући га непрестано и опоминући га да не заспи, јер оне даме испред нас већ га узеле на око, већ га стадоше оштрије посматрати, осмејкивати се и он их већ стаде више интересовати него и сама представа. Чак и мени беше већ доста, а као и мало сувише од те представе, коју, не знам за што, назваше на објави и *трагедијом* и *драмом* и ако је то са свим нешто друго; али ја ипак хтедох и коју проговорити с г-ђом Розом, у првом реду као са Српкињом, а и као и с глумицом. Замолих г. Миларова, те после трећега чина одосмо на позорницу. Г-ђа Роза беше тако добра и дође из гардеробе на позорницу, где јој се приказах. На моја питања: — Је ли доиста Српкиња и из Н. Сада? одговори ми врло кратко:

— Да.

— Ви сте одавно дошли у Бугарску, као што ми рече г. Миларов?

— Не. Али ја вас познајем, и како сам чула да је дошао г. Мандровић из Загреба, и још један г. с њиме, одмах сам знала да сте то ви.

— А откуда сте то знали? Ви ме дакле знате?!

Госпођа ми остаде дужна одговор на последње питање и само погледа значајно по својој околини.

— Ако бих смео запитати и ако бих смео знати: чија сте ви из Н. Сада?

Г-ђа Роза погледа својим повеликим очима и опет значајно по својој околини, погледа у мене и рече доста јасним гласом: — Ја познајем вашу г-ђу сестру из Н. Сада. Тончика Манојловић ми је чича. Погледа још једном по околини, пружи ми смешећи се руку и оде.

Из свега овога видех да је прошлост г-ђе Розе, а ваљда и садашњост јој, завијена и покривона неким густим велом тајанствености. Окретох се и приђох г. Миларову, који је дотле стајао с г. Стојановим и говорио с њиме о поновном ангажману за народну дружину. Сиђосмо се с позорнице, позвасмо мога пријатеља и одосмо.

После те представе био је мој пријатељ веома нерасположен и готово се кајао што је и долазио.

Ја сам гледао да растерам ту његову зловољу напоменув му: да и код нас има сличних путујућих дружина и да треба да помисли: да је ово позориште у Бугарској.

— Ама ови људи немају ни основнога појма, шта је то позорница, а још мање, шта је то глумац! узвикну мој пријатељ сав разуверен у иоле добар глумачки материјел у Бугарској — и какав је његов прави задатак.

— Чекај најпре да све видиш, одговорих му ја. — Путујуће друштво као свако путујуће. Али ко зна шта ћемо још наћи и шта још можемо наћи у народној трупи коју Бугари гаје већ три године и који имају толико својих питомаца и питомица, које су слали на страну и на које су толико потрошили.

— Хоћеш ли ти ићи сутра на оглед „Василисе Мелентијевне?“ упита ме и добаци ми поглед пун сумње.

— А ти?

Он ми не одговори ни речи, већ се окрете од мене и спусти се у постељу.

Ја учиних за њим то исто, осећајући у себи неку особиту радозналост за сутрашњи дан.

Сутра дан, пре поласка, посматрах свога пријатеља и као мало и зачуди ме његово оклевање да одемо онамо куда је требало, и тек на моје наваљивање крену се.

Тек да изидемо из каване, а пред нас момак г. Миларова, који позва мога пријатеља своме господину.

Моме пријатељу као да то дође врло згодно, пружи ми руку, замоли ме да свакако одем на оглед, стиште моју руку и оде, а ја се пун жеље као и неке наде упутих живо дому „Славенска Беседа.“

Кад уђох у дворницу, затекох први чин огледа скоро већ при крају, те се спустих на једну столицу дубље у дворници. Члан, г. Златаров, с којим се бејах већ раније видео, јер беше дошао раније моме пријатељу у походе, као познанику још из Загреба, где је г. Златаров био једногодишњи питомац и који је по нешто говорио српски, приђе к мени, поздрави ме и седе до мене.

Ја сам већ био обратио сву своју пажњу позорници и ономе што се догађа на њој, осећајући сву тежину налога свога пријатеља, који ми је он ћутећки дао: да све добро узимам на око; да добро о свему промислим па да му доцније дам тачан извештај; а осећао сам и његово чврсто уверење, да ћу ја то и савесно извршити.

И ако бејах сву своју пажњу удвојио, само да што боље видим и чујем, те да што вернији извештај поднесем, ипак им је много сметало то, ваљда по примеру већине наших чланова, што игру своју само маркирају, а и говораху веома тихо, опет као наши, као да су огледи само за маркирање, а не да се баш јасно види, шта ће ко радити и како радити; да места морају бити јасна и разумљива као и покрети лица, да се мора говорити јасно, те да се према томе удеси и одреди висина и низина гласа, а тако исто и граница до које се сме ићи и да се према томе мора одредити и утврдити нагласак појединих речи и акценат појединих и слогова, јер без такога огледања и одређивања, постигли би огледи непотребни и сувишни. Огледи се не држе само за то, да се просто убија време, већ да од њих буде напретка, успеха и користи. А много ми је сметало, и то морам искрено рећи, и неподесност, незвучност и нелепота бугарског језика, поглавито у говору; и ако сам знао садржину дела и ако ми дикција у комаду беше позната и опет ми је то јако сметало, али ипак највише *маркирање*, и ако се одмах видела јасна разлика између синоћњега и данашњега.

Они глумци — задругари, они глумци — уметници, тамо у француском народном позоришту, у Паризу, према овоме јамачно и нису били прави глумци и прави уметници, кад су њима преко потребни безбројни огледи, и што више то боље, и још уз то и веома строги огледи, кад је ово овамо овако.

По свршетку првог чина, сиђоше се сви чланови с позорнице; приђе ми г. Иван Попов, приказа ми се веома лепо и уљудно, а за кога већ бејах чуо да је и привремени редитељ, докле мој пријатељ не проучи дружину под својом управом и не одреди и не утврди најподеснијега и најпозванијега. Г. Попов је повисока и добро развијенога стаса, сонорнога гласа, има врло пријатан и подубок баритон, правилних и озбиљних црта у лицу, доста интелигантног изгледа, таман као створен за озбиљне карактерне улоге.

За тим ми приђоше сви редом и приказаше се. Видех да им је морало бити јављено за мој долазак, кад већ г. Миларов није могао поћи са мном.

За г. Поповим приђе ми г. Корков, осредње висине, отворено смеђе косе и смеђих бркова, доста симпатична појава, добро развијен, с пријатним подубљим органом. Г. Вас. Карков игра љубавнике и јунаке, али с више успеха ове последње, али није баш са свим на месту ни као млађани јунак, а као прави љубавник никако. За чудо, да сад ниједна наша позорница нема правога љубавника, а Бугари баш никако.

Овде ми паде и нехотице ни памет: како се то негда, кад их беше код нас готово на избор, до стране надлежних, па и од самих критичара потцењивало, и како су све друге струке биле боље награђене, него ли љубавнице и љубавници, и ако су они највише у раду и највећем трошку изложени, и то много већом него ли икоја друга струка, разуме се, ако се хоће бар приближено оно што треба да буде.

По моме мишљењу, г. Карков мораће у брзо прећи у јунаке зрелијих година и ту би био можда на месту. Г. Карков је био питомац у Бечу пуне две године.

Г. Гена Киров је повисока сувоњава фигура, са ситним лицем и малим носом; с наочарима, обријан и с подужом правом, назад зачешљаном косом, Он заступа струку тирана и интригината, њему је досуђено да игра „Ивана Грозног," у делу: „Василиса Мелентијевна." И он је био питомац две пуне године у Москви.

Уз ту тројицу долазе: Д. Асебренов, Хр. Сарафов. Александар Буинов, Георгије Стојанов, Матеј Икономов, Момаков, И. Шчарбанов и Хр. Ковачев.

Сви ови, као материјал, могли би се, уз добру школу, употребити. Само је штета што скоро сви, поготову као и код нас сад, нагињу комици. То сам одмах опазио, а на то ми се доцније жалио и г. Миларов. Ко иоле познаје позориште и његове прилике, разумеће одмах и за што. Што се комичне улоге играју готово саме од себе, због комичних ситуација, смешних израза, о чему се већ сам писац довољно, а често и сувише побринуо; што су схвативљивије за ширу публику и пријемљивије и што се у њима лакше и јефтиније долази и до популарности и доброга гласа па најзад и славе, него ли у другим улогама, где треба и умно и физички потећи, а врло често и окупати се у своме зноју, те да заслужиш неко допадање, неки аплаус и неки напредак у награди.

Ред на позорници није ни издалека онакав, какав би требао да је и какав би се желети морао. Дисциплинска правила доста су лабава и непотпуна. За то је и мој пријатељ и понео уредбе загрепског позоришта, правила и уређење нашега позоришта и закон о кр. срп. нар. позоришту. И ако је сушта истина: тешко оном позоришту и представљачком особљу, где се често потрзају правила и уредбе позоришта и позорнице и где све раднике и свећенике не везује љубав и једино љубав к своме светом позиву и храму богиње Талије. Ту је ђаво већ забагљао своје нокте у сред срца Талијина. Али покрај свега видели смо, на жалост, да се дисциплинска правила ипак морају не само уводити и одржавати, него и — примењивтти и то што чешће у што оштрије.

Главни је покретач и једина основа за уметност: одапост и љубав к уметности до самопрегорења и оних који су уметници и оних који су позвани да управљају. Где тога нема, ма колико било представа и ма колико новаца у благајници, ипак нема онога правога, нема напретка и нема праве уметности!

Морам се још једном вратити особљу народне трупе, коју сам и сутра дан гледао при огледу онога истога дана и морам и опет утврдити: да је материјал добар, и ако су бугарски државни управници учинили, као непрактични и непознаваоци праве ствари, огромну и кардиналну погрешку, што изаслав своје питомце, нису их упутили одмах и у практичну и праву школу, на позорницу и у рад, па ако не би било и друкчије могућно, а оно и само као статисте и статискиње. Само је позорница главна, једина и права школа; ту се глумац рађа, напредује и усавршава; све остало споредно је; ако је на правој позориици, и ако је иоле вредан и појми свој положај, лако ће доћи и до онога споредног и потребног. Тисућама примера доказују и тврде то неоспорно! Друго је осећати неодољиву жељу и одати се из позива и љубави некоме позиву, што важи за све, а најпоглавитије за уметности; а друго је опет бити гледалац, за своју забаву и уживање; имати више гледаних представа на броју; бити ширега или ужега разумевања; бити ширега или ужега естетског погледа и укуса и бити чак и неки критичар, према многом гледању и читању; јер ипак за то и поред свега тога има неке разлике између глумаца таких и таких критичара. Жалостан је и малотрајан тај глумац који се није испео на површину у самоме раду и на правоме месту, делећи лактове и буботке и примајући их као заједање, уједање срца и душе, итд.; а још је јаднији онај ваљни критичар, тако звани, који се учио читањем, на туђем раду и дому, а овамо није добио ни један буботак лактом на позорници, изнутра, нити га је која кулиса клепнула по глави, нити је икада био изгрђен од какве свећенице Талијине, а још мање да је био избачен из гардеробе које чедне и моралне свећенице; а још горе, ако му који од Талијиних слугу није обалио и разбио скупоцени цвикер. Истина, ја овде нисам изнео никакву новину, јер су то још давно и давно пре мене многи казали, говорили, писали и утврдили: „све је то већ једном било" рекао је стари и мудри Бег—Акиба. А од критичарског *уображења*, и ако има међу њима и ваљаних, пати ужасно једна извесна каста која држи да све уме и све зна и која од силнога знања, умења и науке једва носи своје тешке и пуне главе на раменима. Не, не; без све шале, доиста су им тешке главе а тек што им се не откину с рамена и не откотрљају у кал светски. Само је питање: да ли заиста од правога знања или од правога уображења?! Обратите на њих пажњу, гледајте их и мотрите их и познаћете их!

С тога и држим, да ће Иван Попов, и ако нигде није био и ништа боље видео, ипак, уз добру школу на позорници, претећи све своје другове, радом започетим одмах у правој школи, на позорници, и да ће бити још у добитку пред њима, јер бар неће имати, као они, да се од којечега одвикава, што су питомци неразумно од погдекојих туђих великана и вољно и невољно попримали, незнајући још јасно, шта је и шта није за њих, за њихову фигуру, спрему, орган, а најглавније: за њихову индивидуалност. Не поричем да се и гледањем може много научити, али тек после неколикогодишњег рада, са ши-

рим и развијенијим појимањем и разумевањем на примену и употребу. Та за Бога, треба само добро погледати па се може и код нас наћи доста примера за то, а може се чак и видети и сваки се уверити: да има неких који само у једној улози имитују, разуме се врло тражаво, по пет шест великих уметника, које су по негде видели: по пет шест, само у једној улози. Слика је, за онога ко се у томе разуме, држим и сувише јасна.

Али — јаој, мој пријатељу! сад ми ваља прећи и на најтугаљивије, најтугиљивије с које стране хоћеш и како хоћеш, а и на најопасније земљиште. О мој пријатељу, мој јадни пријатељу! Опрости што те морам још овако жива и здрава пожалити. Знаш, чак је и мене по мало страх. А морам ти и то искрено рећи: да ме је готово више страх за тебе него ли за себе. Јер дакле, и ако кад и прочитају ово, што морам написати, неће ти, побратиме, баш бити лако, јер ће несумњиво помислити: да ту има и твога масла и ако си ти у овоме невин као „безлобно“ јагњешце. А страх ме је за тебе, што си ти тамо, што си им или ћеш им ускоро бити у близини, а ја сам већ очистио „чувства“ и готово с поуздањем могу рећи, да држим: да се моје очи с њиховима никада више неће сусрести у животу, а ако се тамо у рају и сусретнемо, а у рај ћемо извесно, јер смо овде баш и сав наш живот провели у паклу, тамо већ нек буде што буде. Па ипак, ипак мора бити, и ако се прибојавам, постарији сам већ, па је сад мучно с том силом хватати се у коштац и истину јој у очи рећи. А осим тога и то је белај, што мени ни у овом овамо свету не годи сушта истина, а камо ли тамо у оном онамо свету с дасака; па још кад човек помисли, да је тај тамо свет најзасебнији народ, најјединственија *нација* на овоме овамо и у овим овамо световима! Не ћу, знаш, баш да кажем: да је то најјединственија и уједно и „проклета нација,“ као што једном рече један мој други пријатељ. А најзад како не би и био?! Кад су све страсти, мане и врлине људске, из ових овамо светова, збијене и скоткане тамо у онај свет, у она четири зида Талијина и подигнуте — не знам на који степен; и онда није ни то никакво чудо, што се ја и за тебе и за себе прибојавам. Али се ипак рећи мора, па мора!

И морам овде рећи коју и о оним дамама *тамо* из *онога* света. А како ја немам ништа о њима, што би њима иоле било по вољи и угодно, с тога сам се овако и ушепртљио.

Почећу одмах с најлепшом и једином неком лепотом коју сам од правих „убавих“ Бугарака видео, и ако и у ње не беше баш толико од онога, што би се у правом смислу могло назвати лепотом! А по моме мишљењу, удило јој је још и то: што је била тако набељена, да ни најбељи мрамор нема толико белине у себи, колико имађаше њезино „бело“ лице. Име ћу јој прећутати, прво из учтивости, а друго што само име није ни од какве важности, а могло би можда донети и неке неприлике г. Миларову, који за њу рече: да није по подобности ни за статисткињу. Баш њу нисам видео на позорници, јер је она само ради забаве седела у дворници и гледала оглед, а морам искрено признати да ми није баш ни жао.

Видео сам се и још с две, а и приказасмо се једно другом и то још на првом огледу. Морам им одмах признати да врло лепо плету чарапе, али на позорници — нисам баш ништа лепога видео, а чуо сам само неке високе гласиће који уз веома неприродан и неправилан говор појаче сметају слуху.

Остале су још две о којима се такође мора рећи која.

Г-ђца Вјера Игњатова, и ако је готово и сувише мања стасом, много мање него лепа, ако је и мршава, а и више неугледна, опет им за то она игра прве драмске улоге, а и госпође из великога света, па и саме руске, а ваљда и друге царице; и ако и с гласом и нагласком не стоји најбоље, а и лоших је манира, опет зз то, по њихову, изгледа да им је она као за сада најбоља. Она је покрштена, сад не знам је ли домаћа или страна, Јеврејка. При прелазу у хришћанство узела је ово име и презиме; а како се пре звала и презивала, не умем вам рећи. И она је била две или три године питомица у Бечу, али она само као гледалица.

Најзанимљивија је појава г-ђца Адријена Бујевска. Не знам да ли јој је то њено право породично име и презиме, јер је некако обузела страст лепе даме из *овога* света да врло радо мењају и крију своја породична имена и презимена, а можда се ова госпођица баш и загледала и то баш у ово име и због оне „Адријене,“ јер држим за извесно, да се није угледала на г-ђцу „Милену,“ као што неки зли језици хоће овде да знају.

Било најзад како му драго, тек г-ђца Адријена је повисока и лепа витка стаса, нежнога и финога тела, дугуљастих, нежних и танких прстију на рукама; пријатног и мало дугуљастог лика, само према лику мало и сувише дугога носића, али доста елегантна појава. Г-ђица Адријена се тек сад пред сезону вратила из Москве и Петрограда, где је била питомица две или три године, и где је наизменце *гледала* руске и европске уметнике. Она ми се чини најподобнија за оно чему се одала. За њу веле: да је из једне од првих породица бугарских, да јој је један брат бугарски пуковник, а други врло имућан трговац, и да се она баш из чисте љубави посветила овом мучном и тако лепом и узвишеном позиву; али се и на њој одмах види пука почетница и по гласу и по кретању и ако ми се она чини као најпозванија и која даје највише наде. Само држим: да госпођица Адријена неће бити за оно што она и они желе — за љубавнице, већ за госпође из вишега модерног друштва и за фине интриганткиње, за улоге као што је „Веремијева“ у „Дори.“ Али свакако најбоља, и с тога држим да је морала бити добра као „Василиса Мелентијевна.“

Најинтересија личност међу свим члановима бугарске народне трупе ипак је Кодродин Сапунов, најстарији глумац Бугарин. То је мали, пуначак, с врло мало зуба веома симпатичан чичица. Он ми је мало доцније приступио од осталих, и како ми се приказао — а то је било за време одмора између чинова — одмах ми је стао причати: да је он био глумац и код Румуна у Букурешту и код Талијана у Милану и код Руса у Москви и Петрограду. Шта је он код њих био и могао бити, добар познавалац тих прилика лако ће погодити. Али је симпатични чичица причао онако и највише је говорио о Букурешту и о њихову деловању тамо и о неком Евлогију који беше врло богат трговац у Букурешту и врло велик добротвор бугарски; да је поглавито помагао бугарске књижевнике и уметнике, и да је био врло душеван човек, да је и њега самога врло радо имао и често

помагао; али да му је увек при поласку говорио: „Кад одеш у туђ велики свет, а и овде у Букурешту, немој ником казати и ником нигде не говори да си Бугарин; то је име погрдно, име ропско, већ свуда и сваком реци: Србин си!“ Чичица ми је то говорио и причао са свим од срца и искрено, да сам му се чудио. У тај мах и нехотице паде ми поглед око себе и видех, да су се у тај мах сви чланови уклонили од мене, поседали и оборили главу, а на лицу им се огледаше незадовољство према своме ветерану, кога иначе сви веома воле и поштују као најстаријега и као првога борца бугарске драмске уметности. Опазив то, ја се на најзгоднији начин опростих са чичицом; и како се глумци међу тим беху опет искупили на позорници, то обратих опет сву своју пажњу огледу, тражећи непрестано не бих ли и што боље нашао и уочио, него ли што сам дотле видео и чуо.

На другоме огледу био сам их замолио, да мало гласније говоре и мало одређеније раде, а том приликом боље су се и испољиле њихове подобности и неподобности, те ова њихова предусретљивост, узев све у опште, била је у неколико у њихову корист.

Морам и овом приликом рећи: мушки је материјал доста добар и много одскаче од женскога, узев све заједно; али ако узму и Розу Попову, у неколико ће се попунити недостатак, и ако ја не полажем онолике наде ни у њу, колико се нада г. Миларов.

Трећи дан сам разгледао ону гардеробу, што су они поручивали у Прагу, која је доста добро и правилно израђена према потреби, а и ону коју су добили на дар.

Гардероба, дар руског цара, смештена је чак изван Софије, у дому Црвенога Крста. Још уз пут рекао ми је њихов гардеробар, да дар износи преко десет хиљада комада. Кад сам ушао задивио сам се не само множини одела, већ поглавито богатству и раскошности. То је доиста у правом смислу речи: царски дар! И свила и атлас, све је то од најскупље и најфиније тканине; а и све остало је фино и богато. Гардероба је комплетна за једно петнаест највећих и најскупљих опера, а и за готово толико исто историјских драма, руских и из стране класичне литературе; и то је све богато и потпуно до најмање ситнице, како у оделу, тако и у оружју и реквизитима. Многа ће позорница и већих народа још дуго ишчекивати и изгледати таку богату, сјајну и потпуну гардеробу. Али јаој! како то већ сад изгледа?! А како ће тек изгледати докле Бугари дођу до опере?!! Она одела за цареве и краљеве; она кадифена, свилена, атласка, она брокатска, а особито онај безброј најскупљих најраскошнијих и најлепших женских одела, све једно финије, скошнијих и теже од другога све је то набацано у једну повећу собу; повешано и побацано једно на друго, изгужвано и угњечено, пуно прашине и већ стало да бледи; а скупоцени руоки самури — од њих већ ни помена; њих су већ уништили у тисућама мољци који безбрижно царују у томе благу. При томе угледу и нехотице зажалих, што им је и учињен тај *царски дар!*

Али ту ми опет паде на ум мој пријатељ: кад дође и ако дође он ће већ довести у ред, ако до његова доласка буде још што остало за спасавање.

Четврти дан министар просвете се доиста вратио и већ сутра у јутру мој је пријатељ имао част да буде примљен и да говори с њиме. Мој пријатељ рече ми: да га је г. министар примио веома љубазно и да је веома радостан, што се мој пријатељ решио да дође. Признао је, да се и он у томе ништа не разуме и да све очекује од њега. Само се нису тачно споразумели о награди. Мој пријатељ и г. Миларов једно а г. министар друго, али у главном: изглед за споразум ипак је готово сигуран. Једино што је мога пријатеља веома изненадило и зачудило беше то: захтев и жеља министрова, да се одмах установи и опера! А главни разлог беше, што министар има већ и личност за управитеља опере. Узалуд је мој пријатељ доказивао: да је врло рано још сада желети оперу, да је сувише рано и мислити на њу и да то никако не иде, да два управитеља буду на једној позорници; да у опште нема ничега за оперу, ни мешовите музике и ни једног јединог певача. Поред свега тога разлагања и доказивања и потпомагања мога пријатеља од стране г. Миларова, г. министар је ипак остао при своме: да се постави један клавир и две виолине, па нека се пева опера и да ће он некога Михаилова, који је некада био неки тенориста у опери у Румунији и Русији, свакако поставити за управитеља опере и додао је: „Знате, г. Михаилов је бугарски певач. Истина сад не пева, али му морамо свакако дати неко место.“ На томе се и свршила та аудијенција код г. министра.

По повратку од министра, г. Миларов је уверавао мога пријатеља, да од Михаилова и опере неће бити ништа, и да ће он са својим пријатељима већ гледати да то спречи и сузбије.

Кад ми је мој пријатељ рекао оно о опери, мени изађе одмах пред очи она мала и до зла бога незгодна позорница и за саму драму бугарску, која је још у зачетку и која још има дуго и дуго да чека те да постане тек нешто налик на неку драму, и оне две и по подеране и умрљане декорације; на клавир и две виолине, на каква певача и певачицу нисам могао чак ни помислити, јер их никако и нема и — морадох прснути у смех. У смеху ми изиде пред очи и онај царски дар за оперу, од кога неће ни један једини кончић дочекати да види бугарску *народну* оперу.

Та оно најзад није никакво чудо скрпити и приличну оперу, а ако имаш још и иоле подесан локал за њу, готово кад год хоћеш, т. ј. дружину неку за оперу, јер је она интернационална и пева се на каквом хоћеш језику; а како Чеси имају приличан број спремних певача, ако и не толико колико и свирача, то ми Славени, који још немамо своју *народну* оперу, можемо је имати и од шале, па чак у неколико и на своме језику, јер добра браћа Чеси радо ће научити, ма и наказно, оно неколико речи у либрету на каквом хоћеш језику, а и многи Талијани, само ваља имати доста новаца у кеси и публику која је вољна редовно да долази и редовно да плаћа огромне цене према драми, ма се и не разумевала много у музици, па је опера одмах ту, ништа лакше; јер се певачи најзад могу служити каквим хоћеш језиком, као што бива, на пример, почешће и у Загребу, где оперу гаје већ двадесет и више година; а ако је још ко задовољан и с опером коју прате само клавир и две виолине, оно ништа лакше на свету, јер је у опери главно *певање*, гардероба и декорације, а покрети и игра долазе на друго, тек на друго место, а језик на треће или ни на какво, јер је језик у опери последњи и долази чак тамо

иза великога бубња. Осим ако баш хоћеш *народну* оперу, е ту Бога ми тражи веома много и још једном веома и веома много. То је са свим нешто друго и сасвим други рачун.

Па ипак, до иоле приличне оперете лакше је доћи, него и до иоле прилично добре опере, а и с много мање новаца. У оперети је на првом месту игра и предавање оних ладних, несланих и бљутавих шала којима мора да кипти иоле боља оперета, а којима се мора дати и финији облик и финији израз и додати вешто и фино и много пикантерије; управо од ничега створити нешто. У оперети морају и глумци и глумице бити уметници првога реда и бити први предавачи у свему, а најпоглавитије у тексту који певају; у оперети морају сви од реда и женски и мушки чланови бити што лепши и што млађи, нарочито женске морају бити особито лепога тела, шика и јунаци фине комике, те да би публика могла сварити све оне баналне глупости и тривијалности које кипте у тако званој доброј оперети; глас је ту већ споредњи, ако је ово напред и вештина предавања на месту, уз то морају још и гардероба и декорације бити првога реда, јер је добра оперета и највећи луксуз и као добра и нешто најскупље на свету. Ако оперета нема све оно што рекосмо, она је онда гора и од најгоре драмске представе, гора и од оне представе, коју је давало трупа г-ђе Розе Попове и коју смо имали опет да гледамо мој пријатељ и ја. Оперета, што глупље садржине, што финије и умешније изведена, што лепши чланови и женски и мушки, што лепши и слободнији костими и декорације, уз што пикинтнији текст, уз што пикантније предавање, тек постају право уживање, и то тек за оне који то нарочито воле. Разуме се ово је све за млађи свет, и то само за онај који жуди за слободним животом у што већим уживањима, а и за старије којима су још остале само жеље, али које ништа не вреде и стварно не помажу и који се морају задовољити и тражити још нека задовољства у гледању и слушању — пикантерија.

Као што је у опери *главно* глас, школа и добра музика, — добро је или још боље ако се уз то имају и лепе декорације и богата гардероба, правилан и народни језик у тексту, а и добра игра, — све остало долази у засенак и не вреди ни толико, колико, уз све остало, вреде наши гласови, па готово и никакви, у оперети. С тога је много лакше и с приличном опером него ли и баш с мањом оперетом.

Има још много разлика између опере и оперете. Оперета нема никакве вредности ни по либрету ни по композицији, докле у опери и једно и друго игра значајну улогу. У опери је, поред текста, најглавније *композиција*, јер она представља музику, класичну лепу литературу, у којој се огледа народни напредак и развитак у томе правцу. За то се опера још једнако и развија и напредује, а оперета, као неки тренутни текст, опада, излази из моде, као и женска хаљина, и за то је она, у великом свету, где је и никла, већ на умору.

Најтеже је доћи до добре комедије, — овде разумем све што спада у ову литературу. Прво и најглавније: она носи и репрезентује своју националност и у првом реду — свој језик! С тога она и није интернационална као опера, ни, ако хоћете, као оперета. У комедији је *језик* на првом месту и њему се мора посветити највећи култ. Он црта слике и карактерише и књигу и уметника. Не пита се: каквог је народног порекла глумац и глумица, већ у ком и на коме језику износи своју уметност; а према језику одмах и припада оној народности које је и језик, а и за то: што развитак комедије иде упоредо с језиком и напретком литературе и уметности. За то и нема уметника или уметнице, у комедији, који ће чисто и правилно говорити и у само два језика а певаће добро и подједнако на коме хоћеш језику, а и за то: што се у комедији ништа не пашта, баш ништа, ни лош нагласак, за љубав неког лепог тренутног геста или покрета лица, као што се у опери пашта, пашта и веома опак нагласак, па често и са свим наопачке изговорене речи, па ако хоћете и цео стих, а уз то и лепа игра, ако је само глас звучан, здрав и пријатан и ако је тон избачен баш као што треба; а у оперети се све пашта, чак и најдрскији безобразлук, уз све остале глупости и тривијалности.

Комедију добру и за то је најтеже одгајити, што њој треба и мора бити на првом месту *народни језик*, што се у њему мора изнети *народни* живот у историји, у прошлости и садашњости; само у народном језику могу се верно оцртати обичаји и дух народни; само у његову јеку могу се насликати и у речи и у делу све његове особине и карактерности; његова *уметност* је тумач свију лепота његових и врхунац његова песништва!

Ето за то је комедија национална, а не интернационална као опера.

С тих разлога и једино с тих: не допушта ни једна земља и ни један народ, да се ни на једној *народној* позорници сме, ни под којим погодбама, приказивати и говорити ма у каквом другом језику осим *искључиво* у народном; ни појединим уметницима, ма како великог гласа били, а још мање њима и њиховим трупама. За пример навешћу: мађарско народно позориште; Бург Театар бечки; краљевско позориште у Берлину; а за француску комедију у Паризу, не би смео нико ни поменути, и кад би се неко нашао, што је искључено, да му таква мисао падне на памет, прогласили би га за лудог и с места затворили у лудницу; као што се опет у народном казалишту загребском представљало, у последње време, на свима језицима, осим на немачком, и ако им је сам владалац Немац и ако је с тога већ неколико пута протествовао официрски кор; а из ових истих разлога, ваљда је и био члан у закону о народном позоришту за време бесмртнога Кнеза мученика, блажене памети Кнеза Михаила, који је гласио: „у народном позоришту сме се говорити и приказивати у свима европским језицима, изузимајући *немачки језик.*“

Али држим да ће најбоље бити да овде станем и да гледам да завршим, јер знам да ће бити и оних, лако могућно чак и повећи број, којима се ово писаније неће ни свидети, из разних, а могућно и многих разлога. У таквим случајима ја овако поступам: кад ми се чији разговор и чије причање не свиди, ја га дуже и не слушам; а кад ми се чије писаније не свиди, ја бацим књигу па је и не дочитам. Учините тако и ви којима се ово моје писаније не буде свиђало, као што ћу ево и ја учинити са жељом бугарскога г. министра просвете: ако у опште остаје при томе да мора имати *ма какву* оперу, нека је створи, па ако хоће и с клавиром и с две виолине или само с једним клавиром, или

само с једном или с две виолине, како његова екселенција буде нашла за најбоље.

Завршујући морам још искрено одати хвалу г. бугарском министру просвете, што се толико заузео за позориште, и што је погодио прави пут у пристанку на избор мога пријатеља, као човека спремна и стручна у сваком погледу; а г. Миларову и на избору и на труду, који неуморно улаже за напредак и развитак народне бугарске драме и њених представника.

Бугарско је народно позориште, тако рећи, још у повоју; изискује много рада, воље и истрајности, а и многих материјалних жртава. А и за једно и за друго највише се заложио г. Миларов и његови другови. Врло је мучан и трудан посао и захтева много самопрегорења за оснивање и напредовање младога позоришта, али је зато баш и највећа заслуга оних који су толико срећни и којима Усуд одреди да се тога лате и срећно изврше и постигну жељени циљ. А видећи све прегаоштво г. Миларова морамо му пожелети и успех. Најзад, много је лакше из ничега основати и подићи и зграду и дружину, кад се има и воље и пожртвовања, него ли у данашњим балканским приликама доћи до веће субвенције.

Што се тиче грађења ма и привременога сталнога позоришта држим да ће, и поред најбоље воље бугарских државника и воље г. Миларова и осталих правих пријатеља бугарске народне уметности, мало потеже њи, јер и ако се хоће и најобичније стално позориште, ипак се хоће мало више новаца, а за те проклете новце, нарочито кад се траже за уметност, као да нису ни у самој Бугарској никада горе прилике биле него ли баш данас. А ако баш и дођу до онога новца, у који се они толико уздају, тешко да ће имати и онако позориште као што је оно у Новоме Саду, јер ће се њихово зидати као државна грађевина, а новосадско је зидао с највећом штедњом и под личним надзором својим сам г. Дунђерски.

Петога дана по подне вратисмо се. Г. Миларов био је љубазан, те нас је испратио и с нама провео на перону и до поласка, код воза. Том му се приликом од срца захвалисмо на љубазном дочеку, на предусретљивости, услужности и гостопримству, које врлине као да су врло ретке код његових сународника, бар у колико сам могао видети и чути; па разуме се, у толико смо му и захвалнији.

При растанку пожелесмо још једном успех и дружини и њему.

Вратисмо се. Мој пријатељ не свршив ништа поуздано, а ја опет пун радости, што се вратих у своју отаџбину и на своје огњиште.

После два дана отишао је и он дому у Загреб очекујући нове преговоре. Око десетог овога месеца већ ми је јавио да су преговори свршени и депешом јави ми дан свога доласка у Београд.

За време његова бављења овде, већ је изишло у новинама, да је постављен за професора Више Школе с тим, да врши дужност управитеља народне трупе, али је уједно изишло и постављање Михаилова за управитеља бугарске опере!!

Веома се изненадисмо обојица на ово постављање Михаилова, без опере, за управитеља опере, јер шта ће два управитеља?!..

Како и у колико сам ја видео и проучио, које из новина а које и на лицу места, и поред најбоље воље њихове, за позориште су, нарочито у данашњем времену, прилике у Бугарској врло неповољне. А кад још те прилике сумирам и срачунам и с особљем, поглавиго женским, и поред оне незгодне позорнице за извођење иоле што бољега, онда и поред спреме и стручности г. Мандровића, веома сумњам да ће се што моћи учинити. Једном речи: врло ће ми жао бити, ако мој пријатељ тамо пострада и у погледу свога имена и у погледу материјалном.

Најзад, он је сад од 15. ов. мес. већ тамо и уверен сам да ће се сав заложити за успех и ради самога себе и ради самога њихова театра. А шта ће моћи и учинити — видећемо!

У Београду
27. октобра 1899. год. *М. Цветић.*

Уз наше слике

Мајнард Меренс, краљ. српски генерални консул у Холандији. — Одати свакому заслужену пажњу и признање — дужност је коју и у овој прилици врло радо вршимо. Индустријални и привредни развитак наше краљевине зависи колико од успешнога рада у самој земљи, исто толико и од размена са производима туђих земаља и потрошње на туђим трговима. А да би и размена и потрошња била као што треба, потребни су честити и уважени посредници који ће у свако доба дати потребних обавештења било једној било другој страни. За такав циљ имају у Србији разне државе своје конзуле. Исто тако и наша краљевина поставља своје конзуле у земљама са којима је у трговачким односима. За краљевину Холандију допала је ова част господина Мајнарда Меренса, који је поверену дужност вршио на потпуно задовољство српске краљевске владе, а која га је због тога брзо и одликовала, подигавши конзулат на степен генералног конзулата.

Г. Мајнард родом је из старе и угледне холандске породице. Свршивши економско-финансијске студије и почевши каријеру као чиновник једне трговачке куће изненадно је своје шефове својим пројектима, својим широким погледима и својим новим и смелим идејама. Како му је за све ово требало и већих средстава, није дуго чекао да му се и прилика укаже. Поставши шефом једне нове трговачке куће развио је сву своју делатност у границама међународне трговине. Брзо је раширио и разгранао своје трговачке односе и засновао на реалној основи своје дотадашње идеје. Његов рад био је отворен и искрен, а рад несавесних му конкурената изложио је у неколиким брошурама, у којима изнесе тајне како постају и како се растурају разна француска, португалска и шпанска вина. Жил Рош, тадашњи франц. министар пољопривреде, одликовао га је за тај рад каваљерским крстом за привредне заслуге.

Тако поштеним и истајним радом стекао је г. Меренс многа одликовања и почасна звања у својој отаџбини. А да му такав рад није неопажен остао ни у туђини, сведочи и пажња наше краљевине која у његовој личности изабра генералног конзула за трговачке односе између обеју краљевина, са седиштем у Антверпену.

Доносећи у овом броју лик г. Меренса, одајемо искрену хвалу његову досадашњем заузимању за развијање и напредовање трговачких веза између наше земље и пријатељске нам краљевине Холандије, уверени да ће се досадашњи односи уз његово заузимање још боље утврдити и још лепше развити.

*

Прење (сликао г. Светислав Јовановић). — У прошлом броју било је више говора о овом српском уметнику, а у овом броју доносимо само његову слику Прење коју смо већ били споменули. Нисмо позвани да о њој дамо и опширнији реферат, али смо уверени да ћемо потпуно угодити српској публици износећи јој овај рад.

*

Сабор у селу Булачанима скопске Црне Горе. — Као и у сред слободне Шумадије дочекује се овај дан и међу Србима у Маћедонији. Слика наша представља такву црквено-народну прославу у селу

Булачанима скопске Црне Горе. Пошто је литија пошла из цркве и обишла много њиве и ливаде, заустављала се, ето, код сеоског заветног места (крста) где се сече славски колач и читају молитве за здравље и берићет. После свршеног моленствија настаје народно весеље, игра и песма, здравица и домаћински разговори, што све траје до дубоке ноћи.

*

Конак косовскога вилајета у Скопљу. — У њему су смештене канцеларије: косовскога валије, његова помоћника (муавина), главног вилајетског благајника (тефтердара), главног вилајетског надзорника над школама (муариф-мидири), главног вилајетског секретара (мектубџи), пограничног комесара (удут-комисари) и команданта вилајетске жандармерије (алај-бега). У истом конаку држе се редовно најмање два пут недељно седнице вилајетског управног одбора (вилајети-идарс-мецлиси који сачињавају: валија, кадија (хаким-ефендија), муавин, тефтердар, мектубџија, муфтија, митрополити или њихови заступници и јеврејски хакам. Ови су чланови мецлиза по положају, а по избору долазе још два угледна Турчина и два хришћанина који се бирају на две године. Уласке хукимета чувају стражари.

Десно од конака види се ново поштанско надлештво. Озади конака види се један део велике судске палате где су смештени првостепени судови за грађанска и кривична дела, затим канцеларија државног тужиоца и апелација. Осим тога ту је и управитељ вилајетске полиције (баш-полиц).

Слика је снимљена једнога уторника, када је у Скопљу пазарин дан, а скопско је тржиште пред хукиметом.

*

Манастир Цара Уроша близу Неродимља. — Из доба славе и величине наше остало је тек нешто споменика, јер их огромна већина, после пропасти државе српске, пропаде под најездом отимачком. Требало је доста времена, а требаће и још, да се поправи што је иштећено у старим временима. Манастир Цара Уроша код Неродимља такође је био порушен до самог темеља. Побожни и родољубни Срби из његове околине давно су већ желели да га обнове. То им је напослетку и допуштено од царске стране, те радосни Срби почеше од уста одвајати да подигну храм на оном истом месту на којем се некад поносито дизала задужбина Цара Уроша. И ако је турска пажња сваке хвале заслужна, ипак је Србину тешко када зна да се обновљење скромног манастира не може довршити само од арнаутске обести; јер чим би се радници сакупили да почети посао и доврше, Арнаути их нападају и убијају. Турски државни ауктoритет захтева да се оваква самовоља осујети и Србима да могућности како би своју одобрену жељу могли једном и у дело привести. Радоваћемо се од свег срца, ако будемо у стању да на овом месту у скоро донесемо слику са свим обновљеног храма, која ће најбоље посведочити: може ли турска царевина да изврши своје наредбе, без обзира да ли се оне не допадају дивљачним Арнаутима.

*

Стражара Кара-Таш (Црни Камен) на Шару. — Ова стражара лежи три и по часа од Призрена крај пута који води за Тетово. У њој станују општински чувари који прате путнике преко Шара, како ради личне одбране од злих људи и од зверова тако и ради показивања пута, пошто је Шар већим делом у магли и покривен снегом, те се пут тешко разазнаје. Баш онда кад је снимање ове слике вршено смрзла се на томе путу једна путница с дететом и ако је био већ март месец. Од Кара-Таша на виш ка гребену настаје голи крш. Док није начињена железница од Солуна преко Скопља и Феризовића кроз Косово за Митровицу, био је пут преко Шара главни трговачки пут од Скопља за Призрен, Ђаково и Пећ. Роба се носила искључиво на коњима. У јесен и пролеће робу преносе људи на себи а зими је сасвим непролазан. Од Кара-Таша до гребена Шарског има један сахат. На целом том одстојању имају наслагане велике гомиле камења (громаде) које служе као путокази.

*

Зимња вожња. (Сликао П. Коваљски). — И ако је стегла цича, ипак и у њој има пуно задовољства. Млада срца, врела крв — па ни цича не смета оваквој вожњи која, чини се, није толико из потребе колико из задовољства

*

Салзбери, енглески председник министарства. **Чемберлен**, енглески министар спољних послова, **Штајн**, председник слободне оранжеске државе, **Павле Кригер**, председник трансвалске републике, **Цецил Родес**, енглески намесник у Јужној Африци, и **Генерал Жуберт**, главни командант трансвалске војске. — У последње време, поводом енглеско-бурског рата, ова се имена толико спомињу и у штампи и разговору, да им, ево, и ликове доносимо, верујући да и овим вршимо дужност илустрованога листа.

Наука

Опсерваторије на великим висинама. — Да се географ упозна колико клима неке области утиче на фауну и флору и на начин живота њезиних становника и да ли има константан или више ексцесиван карактер, служи се метереологијом и климатологијом. Та је наука показала у овом веку велики напредак и, за последњих 50 година, развила се као самостална наука. Почеци јој се датирају још од 1780. год., када је у Манхајму установљена академија за метеорологију, којој беше циљ, да што више дата метеор посматрања прибере и да њиховим поређењем дође до позитивних закључака,

На основу тако прибраног материјала о метеорол. посматрањима у разним местима, могао је А. Хумболт поставити 1817. год. своју славну теорију о исотермама а Х. Бергхауз 1838. год. у свом чувеном физикал. атласу, најславнијем и најсавршенијем продукту географске дисциплине, пружити нам прву карту о исотермама.

У новије време развија се метеорологија као самостална наука, која сваки дан добија грдан материјал о посматрањима са свију страна светских и из свију културних земаља за чисто научне циљеве или за практичку употребу. С тога су, због примене за ту науку, установљене многе метеор. станице и, по њиховој густини, можемо закључити и на степен културе дотичних земаља. Што се данас подижу опсерваторије на великим висинама и сасвим ненасељеним местима, два су разлога меродавна.

Један, да се испитају метеорол. прилике у вишим ваздушним слојевима и да се, на тај начин, мало загледа и у механику саме атмосфере, а други, да се астроном. посматрања ослободе од утицаја доњих атмосферских слојева, који поремећаје и слабљења производе.

Прилике су, под којима треба изабрати једно место на великим висинама за станицу, друкчије за астрономске а друкчије опет за метеорол. опсерваторије.

Кад се са врхова високих планина посматрају на небесном своду звезде, изгледају нам много светлије него, кад се то чини са морског нивоа. Подизати станице на тако великим висинама има своје добре и рђаве стране. Једна је добра страна, што су звезде услед веће провидности ваздуха, светлије и у исто време, услед веће мирноће атмосфере, сталније т. ј. мање трепере а за астрономске радове потребна је већином мирна појава небеских тела. — Друга је добра страна, што нам тек оне допуштају употребу дурбина, који напредно увеличавају, пошто на њима светлије слике допуштају да се понеке појединости лакше уоче.

Рђаве су им стране сувише велики трошкови и личне афекције, које сналазе посматрача на тако великим висинама. Трошкови су, како погледом на подизање и одржавање подесних зграда на таковим положајима, тако и погледом на исхрану и транспорт, велики н. пр. од килограма на врх Монблана износе 2.60 дин. Снабдевање водом врши се такође тешко и бива на неким местима топљењем снега, пошто се, у том случају, мора гориво транспортовати у саму опсерваторију. —

Слепило и хладноћа отежавају у великој мери посматрања. Кад се неколико сати посматра небески свод, може наступити слепило и ако се сходним испирањем права слепоћа за један дан одстрани, ипак се афекције примећавају на очима за дуже времена. Најнеспоснија је афекција, при дужем бављењу на тако великим висинама, сороче т. ј. планинска болест, која наступа услед ретког ваздуха и која почиње главобољом, појачава се повраћањем и свршава се са наступима угушења. У таком се случају човек може спасти од смрти, ако одмах почне силазити.

После проналаска дурбина, Њутн је први указао на користи, које могу настати, ако се инструменат на тако високим местима постави.

Ове мисли Њутнове остварише се тек 1856. год., када је Пиаца Смис опите правио на Тенерифи. Посматрања на двема станицама Гвахари (2714 м.) и Алта Висти (3262 м.), питање је о провидности ваздуха повољно решено.

Сем резултата о провидности ваздуха, и остали резултати, добивени посматрањима н. пр. о утицају магле, месног ветра, прашине и влаге, указивали су јасно на подизање станица на тако великим висинама.

На основу тога, извршише Сев. Американци 1881. год. слична посматрања на Маунт Хамилтну а Талијани подигоше опсерваторију на Етни (2942 м.), у којој се врше посматрања, месеца јуна до октобра, за које је време она снабдевена екваторијалом од 35 см. Сем ове опсерваторије, намењене искључиво за астрономске циљи, постоје у Јевропи још две и то: на Мон Муниеру (2740 м.) и на врху Мон Блана (4810 м.). Прва је филијал опсерватврије у Ници и има екваторијал од 38 см., другу је подигао 1893. год. Јансен, пошто је три године пре тога Вало подигао своју опсерваторију искључиво за метеорол. циљи на Рошер де Босу (4365 м.). Обзиром на Јевропу поменућемо још и опсерватерију у Абас Туману (1402 м) на Кавказу, коју је подигао престолонаследник руски, пок. велики кнез Ђорђе.

Много повољније резултате показаше опсерваторије на великим висинама у Америци, подигнуте недалеко западне обале тога континента и намењене искључиво за астрономске циљи. У Јужној Америци подигнута је у Аревкипи (2457 м) такова опсерваторија и снабдевена је 1891. год. са екваторијалом од 26 см. Својом провидности и сталности ваздуха превазилази све остале опсерваторије на и ону на самом Маунт Хамилтну. Небо је за сухог времена — од априла до новембра —, чисто и увек ведро и, за кишног — од новембра до априла —, само из јутра.

Пре него ли је дефинитивно подигнута Лајкова опсерваторија на Маунт Хамилтну (1283 м), чињени су на многим местима у Унији опити погледом на њихова добра својства за астрон. посматрања. Било је додуше у Кршним Планинама места као н. пр. у Шерману Уајоминту (2540 м), која се истичу својом провидности и сталности ваздуха, али број ведрих дана за посматрање беше сувише мали и, како такове станице у Кршним Планинама ни у чем не би надмашиле станице на источној страни Уније, то се је решило, да се Лајкова опсерваторија подигне недалеко Тихог океана. У Лајковој се опсерваторији врше сва посматрања погледом на астрономију и астрофизику, за коју је циљ постављен екваторијал са 72 см објективом. Стање ваздуха дању на Маунт Хамилтну није ништа повољније него у местима, која много ниже леже, али се оно ноћу истиче ванредном његовом провидношћу.

Сем Лајкове опсерваторије, подигоше у Унији на великим висинама још неколико опсерваторија, које снабдеше врло великим дурбинима. Такове опсерваторије јесу: (изворна област Колорада) Ширингс (1840 м), Севен Лек (3340 м), Лолова опсерваторија у Флагштафу, Аризона (2225 м), Чемберленова у Денверу и Колорадо (1646 м), али ни у чем не превазилазе опсерваторије, које су много ниже и које се налазе на ист. страни Уније.

Кад поменемо још — искључиво за астроном. посматрања — народну мехичку опсерваторију у Такубаји (2290 м) и у Палани планини у Ист. Индији, која је 1895. год. подигнута и која се одликује својом сталном и чистом атмосфером, све остале служе за метеорол. циљи. — Други опет важе услови за метеорол. станице. Пошто оне имају задатак да посматрају метеоролошке елементе у већој даљини од општег нивоа, то је сваки врх и свако изоловано брдо, које доминира својом околином и пружа слободан изглед, подједнако подесно за такве станице.

Пошто су дакле одредбе оваких станица много лакше него ли астрономских, то су оне и многобројније од ових. Важније метеорол. станице јесу: у Јевропи: у Немачкој: Брокен (1143 м), Фихтелберг (1213 м), Шнекопе (1603 м), Венденштајн (1730 м); у Аустро Угарској: Шнеберг (1466 м), Шафберг (1776 м), Обир (2044 м), Сонблик (3100 м); у Швајцарској: Риги (1787 м), Пилатус (2067 м), Сентис (2500 м), Мон Блан (4365 м) (Валотова опсерваторија); у Француској: Пиј де Дом (1467 м), Мон Егуал (1554 м), Мон Ванту (1900 м), Пик ди Миди (2859 м); у Инглиској: Бен Нивис (1419 м); у Јужној Америци: у Перују: Мехија код Моленда на Великом океану, чија је околина права пустиња. Пођемо ли 60 км. у нутрашњост, наилазимо на средини Пампас висоравни Ислаја другу станицу Ла Јоја (1262 м). Висораван је без вегетације и, кад дању дува ветар, крећу се њоме, у правцу од југа к северу, дине. Главна је метеорол. станица, уз коју се налази и астрономска опсерваторија, у Аревкини (2453 м), која је удаљена у ваздушној линији 130 км. од обале Вел. Океана. Сем уобичајених метеорол. посматрања, која се трипут дневно бележе, предузимљу се, сваког дана, у Аревкини по двапут посматрања на сеисмографу и сеисмоскопу као и посматрања о променама земљиног нивоа. Четврта је станица још више зашла у нутрашњост и налази се сев. источно од Аревкипе на Панни де лос Иесос (4054 м), коју сачињава вулкан. песак и пенео и која је мало не сва без вегетације. Станица има апарате, који сами региструју. Више Памне де лос Иесос на висини 4785 м. нета је станица Мон Блан, названа тако, што је са истоименим врхом скоро једнаке висине. Има апарате, који сами региструју и похађају је, кад се иде к шестој станици, која се налази на врху Миста. Станица Мисти Сумит највиша је метеоролошка станица на свету, пошто се налази над нивоом морским на висини од 5852 м. Ову је станицу установио 1893. год. професор Бајо. Седма станица лежи у долини између ист. и западне планинске вериге код Куска на висини 3468 м. и може се до ње доћи од Аревкипе за пет дана. Ечарати (1006 м) је последња станица и налази се на ист. падини Кордиљера у родној долини Урубамбе северно од Куска.

Ако узмемо пред се карту Јужне Америке и пратимо станице, видимо, да се оне све налазе на једној линији, која у косом правцу прелази пустињски појас републике Перуја, продужава се у области јачег воденог талога и свршава се у воденим талогом богатој долини Урубамбе, која већ припада речном сливу Амазоне. Станице нам, према томе, пружају дата врло велике вероватноће.

У Сев. се Америци налази у Кршним Планинама метеоролошка опсерваторија на Пајкс Пику (4308 м), која бејаше, с почетка, одређена за астроном. циљи и, кад се је увидело да, сем врло велике провидности, нема жељену сталност атмосфере, претвориште је у метеорол. станицу.

Постављање близначких метеорол. станица на врховима и на подножју високих планина нашло је на одобравање у Аустралији. Државни метереолог колоније Квинсленда топло их препоручи за јужну хемисферу, што се могу с једне стране резултати горњих и доњих станица поређивати а с друге стране дају прилике, да се пореде резултати са сличним станицама, једнаке географске ширине, на северној хемисфери. Особито је за ту циљ подесан био Маунт Уелингтон код Хоберта на Тасманији, где је некад и била такова станица. Пошто је од Бен Нивиса само за 76 м. виши и, како нема велике разлике у геогр. ширинама. било би од неоцењене вредности за метеорологију, кад би се обострани резултати поредили. Друге би се станице, по мишљењу држав. метеоролога колоније Квинсленда, установиле у Аустралиским Алпима н. пр. на Маунт Куку (3962 м). Да се аустралиске станице вежу са јужно америчким, морале би се, сем станица у Квинсленду, још подићи на Лорд Хове Ајланду, Норфолк Ајланду и Анајтуму и другим острвима Великог Океана.

Пошто метеорол. посматрања у станицама на великим висинама данас више не задовољавају по свим правцима, јер су изложена утицају околних топографских и земљитних прилика, то су у новије време почели у службу метеорологије стављати балон, у који улази посматрач или у ком има регистратни апарат.

Сем тога, у Сев. Америци употребљавају за ту циљ нарочито конструкције змајеве и, како се змај и балон може ма с које год станице пустити, то су престали са подизањем станица на тако великим висинама, пошто се оне могу подићи само на врло ограниченом простору наше земље.

Први покушаји са змајевима испали су врло добро. Пошто један змај са регистр. апаратом и жицом од 8 км није тежи од 51 кгр., допрло се је њима до висине 3700 м. После 1 и по км даљине над површином наше земље проћоше змајеви облаке, над којима апарати регистроваху врло сух ваздух. Температура изнашаше на висини 3700 м 3,33° Ц, док на земљи беше 23,89° Ц. Брзина ветра у једном часу беше 52 км а највећа 64. — На земљи дуваше западни ветар а у исто време у горњим ваздушним слојевима југозападни.

Пошто су у Америци змајеве за испитивање ваздуха на великим висинама сасвим усавршили, метеоролози се надају, да ће моћи од сада свакодневно издавати карте, које би напред прорицале каково ће бити време.

Тако су, на основу прибраних метеорол. података на великим висинам, 1896|7. год. јављене прогнозе времена и холујине поштом, телеграфом и телефоном у 51.694 места. Карте за прогнозу времена штампају се, сем Уешингтна, још у 81 месту. Извештаје о времену и усевима шаље амерички биро за прогнозу времена у 8000 места. 253 станице дају знакове, када ће бити холујина, у 113 станица посматрају реке а у 42 мере сваки дан кишу, како би могли у напред јавити за поплаве.

С. Мил.

Шесто чуло. — Ово је једно од најзанимљивијих питања у физиологији. Код виших кичмењака паходи се у унутарњем делу уха нека особена творевина, три лучна ходника, који имају исти положај као три правца у простору. Ови ходници немају никаква посла са примањем звучних таласа него служе као орган за равнотежу. Животиње, којима се операцијом униште ови лучни ходници, нису више у стању да се одрже у равнотежи, већ посрћу тамо амо и падају. Овај посао лучних ходника не може се тако поуздано доказати на вишим животињама, због повреде оближњих, важних органа; то иде лакше код нижих животиња, нарочито су подесни за овај посао раци, који имају сличан орган за равнотежу у т. зв. статолитима. Кад им се уклоне статолити, раци се изврћу на леђа, усправљају се главачке, преврћу се, котрљају се тамо амо, као да су изгубили свако осећање обичног положаја тела. *П. М. К.*

*

Строј покретан бактеријама. — До сада се знало за парне, петролејске и електричне машине; сада је придружена овима и бактериска машина коју је изумео одески инжењер Мељников. Ова справа ради помоћу производа животног пословања бактерија. И ако нема за сада практичне вредности, овај је строј од највећег научног интереса, јер се на њему може проучавати живот бактерија. Мељников се користио појавама алкохолног врења, растављајући шећер пиварским квасцем (Saccharomyces cerevisiae) При овом поступку постају из 180 дел. шећера 92 д. алкохола и 88 д. угљене киселине. Ако се изврши врење у бакарном казану на температури од 20°, онда се ускоро јавља, услед развијених гасова, притисак од 4½ атмосфере. Узимајући повећи казан за врење и сразмеран цилиндар за покретање, може се добити строј, који ради 20—30 часова без прекида. Главно је да буде врење доста живо, да би се добила што већа количина гасова. Врењем разних врста бактерија добијају се разне количине угљене киселине и других гасова, и према томе различити радни ефекти строја. Даље је Мељников ставио себи у задатак да на сличан начин употреби бактерије што производе сумпорни воденик и појаве труљења. *П. М. К.*

*

Резултати убризгавања противу пасјег беснила. — За првих 10 година овога рада у Пастерову заводу показали су се ови резултати:

ГОДИНЕ	ЛЕЧЕНО ЛИЦА	УМРЛО	ПРОЦ.
1886	2671	25	0,94
1887	1770	14	0,79
1888	1622	9	0,55
1889	1830	7	0,38
1890	1540	5	0,32
1891	1559	4	0,25
1892	1790	4	0,22
1893	1648	6	0,36
1894	1387	7	0,50
1895	1520	2	0,13

Ови бројеви показују да се у ствари смањује број смртних случајева услед уједа бесних паса, али ми до данас још немамо потпуно тачну статистику боловања и умирања, јер многи уједени не би можда ни добили беснило или због тога што није довољно отрова ушло у рану или што је исти брзим испирањем из ране уклоњен, а смртни случајеви не улазе у статистику ако се десе за време убризгавања. — На сваки начин не треба никад оклевати него тражити помоћи благовремено, а поуздане статистичке податке добићемо насигурно скоро. *Радм.*

Књижевност

Критика

Berücksichtigung der Individualität in der Massenerziehung.

Inaugural-Dissertation von Dušan Rajičić Jena 1889.

О Педагогици се може наћи и у Немаца — где она најбоље успева — таквих мишљења која иду на штету њена угледа, као науке, а у нас је писано (као и о Естетици) чак и о њену уништењу. Није ни чудо! — Јер ако неко знање нема органске везе и узрочности, ако не садржи принудности и неминовности у себи и нема јединства — оно не може имати ни општих закона, нити апсолутне вредности, нити система, дакле није ни научно.

У означеној монографији господин Рајичић показао нам је, да се Педагогика не сме зауставити на саветовању, упућивању, придиковању, поучавању, прописивању и т. сл., јер се тако никад неће уздићи на степен науке, и број њених противника увек ће расти. Она мора бити дубоко заснована на Филозофији, а у првом реду на Психологији и Етици. Свако њено питање мора постати студија. За пример тога узео је тему о којој је овде реч. Њу је извео без сваке замерке. У врло прецизним и кратким редовима изнео је, прво, историју овог питања, за тим суштину његову, а као допуну истог, т. ј. како се има вршити сам процес посматрања васпитаника, отштампао је засебно класичан рад у: Aus dem pädagogischen Universitätsseminar zu Jena, von Dr. W. Rein. Heft 8. У њему је изнео г. Рајичић у неколико фотографија карактерне психичке моменте својих ученика, које је дуго посматрао у Академској Вежбаоници у Јени. На крају своје дисертације изложио је сву одабрану литературу по овом питању, чији број износи 314 разних списа. *Јошић.*

*

Др. Ђ. Димовић: **Писма из Шпањолске.** Загреб, Српска Штампарија, 1899. — 8-на стр. 196. Цена 80 новч.

Чим сам прочитао натпис — љубопитство ми је било заголицано; јер кад ми се још никако није дала прилика ни згода да се прођем по овој земљи „грандеце“, по овом тлу старих споменика Маварског сјаја и господства, неће бити, помислих, на одмет да бар прочитам шта је Србин писац видео у тој Шпанији, шта га је највише занимало у њој и како нам је све то испричао, те да се и на тај начин уверим да ли је збиља штета што је још не посетих! А ако нађем још чега и о „шпанским селима“ биће добитак који ми Срби већ одавно желимо.

У целом је овом путопису 7 писама ове садржине: *Гвадикс, За Гранаду, Гранада, Алхамбра* (Врата Правде, Околица Алхамбрина, Алхамбра), *Севиља*, Placa de Toros и *Кордова.*

Ово је први рад г. Др. Димовића који ми је дошао до руку, те је, може бити, баш због неповерења пред непознатим именом и због никаква неочекивања, изненађење било веома пријатно, а расло је све до самога завршетка, када сам искрено зажалио што писац не остаде још у Шпанији када нам ето уме о њој тако лепо причати.

Истина је, да све у овој књизи није лична тековина пишчева, али он је све позајмице умео пре свега уметнички да изабере а после тога знао је да их тако задахне својом душом, да оне баш добијају због новог колорита који им он даде. А то и јесте оно што је у овој књизи (и поред позајмице) и ново и лепо.

Топлина описа и лакоћа у стилу (која се тек по где-где, *из стално жудње за њом*, претвори у натезање) одлике су ове књиге због којих заслужује читалачку пажњу. Ведро расположење које веје кроз овај путопис са свим одговара изабраном предмету, те поред њега као да се осећате под чистим шпанским небом; лакоћа стила васда ме опомиње на окретне и „грандеци“ вичне Шпањолце; теже, нејасније и тамније партије личе ми на шпанско католиштво; а поједине досетке и поређења не даду никако заборавити да је писац овога путописа — Србин. Али све је ово тако занимљиво, да се цела књига доиста чита са уживањем; а још када напоменем да ће Србин читалац наћи у њој и по што шта о *шпанским селима* (али не о *српским шпанским селима*) онда се вредност ове књиге још јаче истиче. Оваква је књига добро дошла још и због тога што нам долази у данима чудне вачмалости у српској лепој литератури. *Сб.*

Уметност

Позориште

Народно Позориште: Адалберт Матковски, берлински глумац, као гост; Гаврани, комедија у 4 чина, од Анри Бека, Позоришна прослава.

У нашем се Позоришту јавља наизменце по један месец сух, бесплодан, монотон — такав је био октобар, по један занимљив, једар, испуњен догађајима — као што је овај. Тако је позоришна хроника за прошли месец и остала неиспуњена, а овај би је могао имати и сувише опширну. Поминући прошли месец ја писам хотимице хтео да водим рачуна о малој комедији Ало-ало, од Пјера Валдања, која је у једном чину и врло незнатна. Њу играју две париске и једна парижанка, људи са свим нови, садашњи, који још живе, управо писац је данас писао комедију о оном што се јуче догађало. Тон је и предмет у њој чисто париски: весео, духовит и пикантан. Комедија није

са свим без интереса, шта више према Јованчиним сватовима, који су истог вечера давани, изгледа и јака.

Да пређемо на овај месец који је разноврстан и пун догађаја. Прво имамо да забележимо гостовање берлинског глумца Матковског, па затим појаву Бекових Гаврана и, напослетку и најважније, прославу тридесетогодишњице Народног Позоришта.

Кад не би била дужност позоришног хроничара да каже реч-две о једном тако важном гостовању, као што је ово Матковског, коме су предходиле оне силне рекламе, брошуре, које узгред речено личе на бакалске огласе, у којима чак није изостала и она вашарска реченица »доћи па види!«, на оне циркуске слике, које су биле изложене по угловима и оградама и које су представљале пре каквог акробата но »најславнијег трагичара светског,« велим, кад то не би била дужност позоришног хроничара рећи што о том гостовању, никако се не бих лаћао пера да баш ја кажем ко је тај Матковски. Његови земљаци веле да је грандиозан таленат, да је највећи трагичар светски, да је немачки Муне-Сили. Ми им баш нисмо много веровали али смо инак очекивали нешто велико. И кад се појавио Матковски првог вечера у улози Сигисмунда, ми смо видели врло велику фигуру, али на највећег глумца светског чак није ни личио. Другог је вечера, као Уријел Акоста био срећнији, можда зато што је комад био ближи представљачу, и без сумње зато што је био пун сцена од ефекта. Завршио је своје гостовање Кином у драми Ал. Диме. И овог је вечера имао већи успех но првог, али отменост коју су код њега истицали у првом чину није падала у очи, а љупкост коју му приписују нисмо осетили.

Изгледа да ни публика није нашла ништа велико на немачком глумцу, јер га је поздравила одмерено, готово хладно, пљескала му је али се баш није заносила њиме. Тако је Матковски примљен учтиво, али без одушевљења; показао нам своју вештину, али није задивио својим талентом, испао само добар глумац али не и највећи.

Гаврани. Писац је Гаврана појава у француској драми, не толико својом оригиналношћу колико снажним талентом. Он припада оном колу књижевника који преносе Золин натурализам у драму, и међу којима њега истичу као редак и истински дар. У овој комедији он избија снажно, разлива се обилно од првог до последњег чина, јавља у свакој сцени, јасно види у сваком лицу. У исто време у њој се потпуно огледа нов правац са свима својим особеностима, то је натурализам груб, сух, »минуциозно егзактан,« без конвенционалности драмских, у колико се без њих могло.

Сва је садржина комедије прикупљена у тој једној речи гаврани. То је симбол човека који Беку изгледа црн, прождрљив и кобан као гавран. Он је извадио из живота и показао на редак начин једног буржоа, једну »породичну животињу«, која ради, живи и умире за породицу, и шест гаврана, који долазе после смрти његове да разграбе све што је оставио, а он је лепо оставио: знатно имање и лепе и младе кћери. И то је Беку данашње друштво, у својој суштини састављено из црвених, угојених и доброћудних »бакала«, који су рећи, и гаврана, грабљивих, дрских, огавних, који су чести.

У I. чину, који је прилично дуг, али је бар зато и занимљив, писац је поређао неколико сцена такође дугих, једну за другом, као живе и занимљиве групе, тако да тај чин изгледа као живописна збирка, у којој би се сцене могле изостављати или додавати, на да инак целина и јединство не изгубе ништа. Прво нам је дао слику буржоаске породице, безбрижног и срећног живота. То је учинио опширно, на начин духовит, смишљен и импресиван до крајних граница. После неколико тренутака у којима смо гледали ту породицу како се креће, говори и ради ми смо је познавали као стари знанци. Слика њена тако је јака, жива и правилна да изгледа као у челику изрезана. Ево је. Господин Вињерон, угојен, претоварен јелом, задихан и знојав одмара се на дивану. Једна кћи, Бланша, договара се с матером о ручку о коме ће бити њена прошевина; друга снева на клавиру уз Вердија; а трећа, најпаметније и најбоље дете очево, кара свог прождрљивог оца што је много јео, што не пази на савете лекарске, што не чува свој живот. Старац сит, весео и доброћудан, час покара које дете, час замеће шалу с њим, час га љуби, а кад је долетео Гастон, весели и раскалашни момчић његов, он је усхићен, трпа му новце у шаку и светује га да се проводи. Он силно воли своју децу, за њих ради и живи и хтео би да се никако не одваја од њих, али рад га истрже из загрљаја дечијег, рад кога он и предузима само ради њих. За овом сценом пуном живота и свежине, у којој нема ни једног места празног, ни једне речи извештале или излишне, ни једног лица нејасног, долази друга, на исти начин изведена, фина и лака, разговор двеју госпођа, госпође Вињеронове и госпође од Сен-Жениса, свекрве Бланшине. Разговор њихов личи на каскаду свеже, блиставе планинске воде која се повија за изломљеним и испресецаним коритом својим: скаче, прска и пенуши се, разговор пријатан, разноврстан, који прелази с предмета на предмет и баца јасну светлост на једну и другу особу. И тако видимо две пријанке, једну добру мајку, жену обичне памети и домаћицу из буржоаске куће, и госпођу од Сен-Жениса, која узима Бланшу за сина само ради новца, гаврана који је само нешто уљуднији и питомији од других. — У трећој сцени појављују се сви гаврани, сасвим природно сакупљени добрим ручком. Она је изукрштана кратким и живим разговорима у којима се реченице добацују вешто и фино, прелетају из угла у угао салона као репате звезде осветљавајући сваки угао, сваку бору на лицима која су ту. Све су сцене широке и замашне да би их могао у целини изнети, зато се задовољите једним кратким дијалогом који је веома карактеристичан, који тако много садржи у себи, управо целог једног човека, најцрњег гаврана, господина Тесије-а, ортака Вињероновог.

Тесије (улази у салон). — Слуга сам, госпођо!

Госпођа Вињерон. — Дајте овамо шешир, господине Тесије, да га оставим.

Тесије. — Оставићу га сам, да бих га после лакше нашао.

Госпођа Вињерон. — Како вам је воља. Седите, овде у фотељу.

Тесије. — Доцније мало. На пољу је хладно а овде је врло топло, па док се мало не привикнем овом ваздуху, стајаћу.

Госпођа Вињерон. — Ви нисте болесни?

Тесије. — Чувам се да то не будем.

Госпођа Вињерон. — Како вам изгледа, од ово неколико дана мој муж?

Тесије — Добро. Врло добро. Од како је доброг стања он је пажљивији. Вере ми, има право. Човек више вреди кад нешто има. Ја вас молим, госпођо, да пређете осталим званицама; ја ћу сачекати ручак у једном куту ове собе.

Ја држим се да са мање речи није могао створити један човек. Г. Тесије воли себе веома много, но то још не би било чудо, јер сваки човек воли себе, али он брижљиво чува и негује себе. Г. Тесије је невероватно практичан човек, он чак води рачуна и о тој ситници где ће своју капу оставити, а доцније ћете видети како је његова практика и разлог избила и тамо где се они никад не појављују, у љубави. Г. Тесије се загледао у ону кћер Вињеронову која је била најпаметнија, најздравија и најскромнија. Г. Тесије је учтив, али хладан, воли ручкове, али је скроман и повучен; Г. Тесије је готово сав у оној реченици: Човек више вреди кад нешто има.

Тако су и остали гаврани, једним потезом, једном реченицом, у тренутку осветљени, и ми јасно видимо кљун и канџе њихове. Ту је г. Бурдон, бележник Вињеронов, који се слаже са г. Тесије-ом, који је тачан на ручковима, дрзак, препреден и штедљив; па затим г. Меркенс, учитељ свирања, који је давао часове Јудити, гавран млад и углађен, који прави комплименте богатству, поштује га и ожењио би се њим, али са сиротињом не воли да другује; где за њега нема да што себи »баци у кљун«, нема топлог доручка или лепе зараде, ту се не задржава.

Цео овај чин, као и цео комад имају тон који је особен, истински али одвећ оштар, људе али крајности међу људима, живот али пробрано из њега оно што је најцрње. На крају чина та оштрина, та крајност, тај песимизам, тај брутални натурализам Беков избија још силније. Пошто су се сви гости, позвани на ручак код Вињерона, сакупили, долази Гастон преобучен као отац, кога је он могао врло добро да представи, и подражавајући његов глас, кретање и навике забавља неколико тренутака друштво. И тек што је био изишао из собе оставив сестре, мајку и званице радосне и безбрижне, уносе мртва Вињерона кога је капља ударила. Бек је снојио крајности у животу да покаже како у њему све бива, често баш оно чему се човек најмање нада, како живот није ружичаст, па и кад изгледа који тренутак такав, долази одмах за њим други, који ће вас уверити, да је он несталан и тежак. Један је гледалац иза мене, пошто су унели Вињерона мртвог, објашњавао другоме како је то само шала.

У I. чину писац је, премда тачно и јасно, тек представио гаврање, показао их само у разговору, на ситницама, у салону, а тек је у II., III. и IV. чину развио њихове личности, увео их у акцију, уплео њихове интересе, показао их на послу, како грабеж над својим пленом и како га разносе.

Ја сам по навици пошао за том методом у реферисању, да вас упознам са садржином комада; сматрао сам то за врло потребно, изложио сам први чин нарочито опширније, како би вас што ближе

упознао са увођењем у драму, и, у колико је то било могуће, са начином на који писац излаже свој предмет

Али сад, кад треба продужити започети посао и изнети садржину остала три чина, ја увиђам, да је то немогуће учинити а да не постанем и сувише опширан. Јер овде догађаја нема, заплета и интриге још мање, и само би ми остало да препричам сцену по сцену а то би било и сувише. Зато ћу са неколико речи прећи сва три чина.

Пошто је нестало Вињерона, породица је његова остала без потпоре, син кога је он учио да се проводи није био научио да се наће у послу и невољи. Тако се четири слабе жене нађоше у рукама г. Тесије-а и г. Бурдона, којима беше остављено да уреде имање покојниково, првоме као ортаку, другоме као бележнику. Резултат њихова уређивања беше тај, да породица Вињеронова оста без ичега, и Тесије и Бурдон одлично наплаћени. Док су с једне стране ова двојица спремали јад и сиротињу Вињероновој породици, с друге, с треће и са свих страна притицаше беда и невоља. Госпођа од Сен-Жениса није више хтела сироту Бланшу за свога сина и ако она већ беше жена његова. Бланша је била скромна, безазлена, и сувише осетљива за своје године, а Жорж је био први младић на кога је она наишла, па зар је чудо што му се подала. Њу је потресла суровост којом су примили њену сиротињу и њен грех, она је подлегла ударцу живота и тако је полудела. Г. Лофор, архитекта, који је био започео зидање зграда Вињеронових, долази у ову породицу са меденим речма лоповским рачуном и једним предлогом којим би их он упропастио а не Тесије и Бурдон. Рачуни пристизаху са свих страна, исплаћени и неисплаћени. Доведени до очајања, Бланша болесна, мати се још мало држи, Марија и Јудита не могу да зараде ништа, ни од куд помоћи. У таком стању затиче их понуда г. Тесије-а, он тражи Марију за жену. Пошто је овај човек разграбио породици имање, он мајци одузима дете, животу и друштву отима једну девојку. Марија је пошла за Тесије-а да би спасла своју породицу.

Утисак који чини ова комедија на гледаоца врло је силан, суморан, болан и тежак, човек се угиба под теретом његове тежине, једва може да га издржи ; гледајући ову комедију трпи се и зграža али не плаче, она је суха и саркастична. Њен је предмет чудноват, екстреман, нарочито схваћен, особито обрађен, отуда њој извесна особеност и специјалност. — Догађај је врло незнатан или би се чак могло рећи и да га нема — човек умире, његову породицу напуштају пријатељи и разносе му имање, то је све. Па ипак Бек је од тога створио драму од четири дуга чина, у којима нема ни интриге, ни заплета, ни кулминације, ни расплета, све је слободно и просто, па опет занимљиво и јако. Све је подједнако важно, уједначено и углађено, није ништа истицано нити су прављене какве сцене од ефекта. За једну би се још и могло рећи да се њоме циљало на ефекат, то је сцена у IV. чину: у тихој сиротињској соби постављен је мршав доручак око кога се окупљају четири сиротице црних аљина, исплаканих очију, увеле и забринуте, а једна укочена погледа и без свести ; оне се нуде и плачу; на вратима један гавран, г. Бурдон испитује своје жртве, накостан и хладан, хоће да учини још једно зло. Али ова је сцена, као и она на крају првог чина, зато да вам каже силно, отворено и претерано реално како је живот тежак и несталан, а човек суров и прождрљив. Поред предмета друго што нада у очи, то је начин на који је он израђен. Ја сам већ поменуо како су чинови дуги, испуњени и једри. Сваки чин као и свака сцена израђени су врло опширно, до ситница, минуциозно, нема ни једне сцене за коју би се могло рећи да је непотпуна или штура, напротив свака кипти обилношћу. — И на крају остаје нам да поменемо то, како се у комедији, и ако занимљиво, ипак много говори, више но што се ради, а то стоји у вези с оном, што сам већ казао за предмет комедије, да то није никакав догађај, и с овим што рекох мало час, да је писац продирући у свом посматрању и до најмањих ситница бележио и употребио и њих савесно и марљиво. Требало му је да наслика своја лица, да изведе своју замисао и да напише драму, за то је употребио речи, речи, силне речи. И тако је ова комедија, састављена из сцена које се нижу једна за другом глатко, лепо и природно, али не тако чврсто повезаних међу собом, искићена, прошарана, испреплетана дијалозима, интересантним и духовитим који надокнађују занимљиву фабулу, интересантност њена развијања и вештачку технику.

Представљачи су били срећно пробрани; Г. Тодоровић, Г. И. Станојевић, Г. Руцовић, Г-ђица Миљковићева и Г-ђа Илићка.

Прослава. Народно Позориште прославило је тридесет година рада у свом данашњем дому. Прослава је трајала два вечера. осмог и деветог новембра. Прво је вече било занимљивије и лепше и ако прилично дуго. Оно је било посвећено оснивачу и оцу театра: Кнезу Мученику и Јоакиму Вујићу. Програм је био лепо склопљен да су само могли изостати стихови г. Крзака и малер позоришног хора који је варварски накарадно лепу композицију г. Виничког, вече би било складно и одабрано.

Пошто је одсвирана Г. Јенкова увертира Александар и пошто је Г. Бура Рајковић, први редитељ, одекламовао стихове Г. Врзака Пред сенком Кнеза Мученика, била је на реду Апотеоза Јоакиму Вујићу, за коју је стихове написао Г. Милорад Митровић, а музику спремио Г. Винички. Њу је изводио Г. И. Станојевић — Ј. Вујић и хор. Та је слика била врло лепа, живописна, шарена, можда мало шаренија но што је то требало, н. пр. она црвена сукња у хору није била потребна, — изгледала је отприлике овако: На средини у фотељи, у врло лепој пози, са одличном и тачном маском и костимом седео је Ј. Вујић, око њега је хор, а иза овога на подигнутом подијуму група мушких и женских лица у разним костимима из његова доба, на врху њену Милош Обреновић с барјаком у руци.

Ј. Вујић изговорио је око 40 стихова обраћајући се српској публици. Ти су стихови били скромни, онако као и цела прослава, лепи, подесни, написани језиком Вујићевим, у тону прикладном, а притом одлично изговорени. На те стихове одговара хор песмом, која је тек другог вечера била лепа.

За овим су представљана два комада Ј. Вујића: Награђење и наказаније, једна ссоска игра у два дејствија и Љубавница завист чрез једне цинеле, једна веселаја игра у једном дејствију.

Интересантност ових комада надокнађује њихове недостатке. Они имају више антикварске или неке историске вредности но литерарне. Они су више она мила старина, која нас потсећа на прошлост, која буди у нама успомене на херојско и честито доба, када су Срби били истински ролољуби, поштени људи и јунаци ; они су више реликвија но драма. Оно што је пријатно у њима то је онај наивни тон у коме су написани, оно шарењило језика, онај нарочити начин изражавање, она лица, њихови костими и њихова имена. Да видите драму Ј. Вујића.

Санда Љубомирка имала је кћер удату за Радомира, која је умрла, пошто јој је муж отишао у свет, да покуша не би ли где зарадио новаца како би се само одужио Немиру, местном ишпану, који га непрестано вија и злоставља за тај дуг. Од ње је остало двоје деце, Андрија и Васица, њих негује баба Љубомирка и тетка Марица која је девојка, и која би се удала за »местног« учитеља, али нема прћије, а срамота је девојци удавати се без ње. Но око Марице се увио местни ишпан, онај што му дугује Радомир, старац зао и рђав, који би хтео пошто по то девојку, претећи мајци, ако му је не да, да ће јој за дуг продати колебу њену и зетову. Али у том долази некакав честити и дарежљиви млади господин, доцније ће се показати да је то њихов властелин, граф Славимир, који их спасава од горопадног ишпана и даје Марици мираз. У исто време враћа се и Радомир, као војник, с кесом пуном новаца, срећан што ће се одужити и што ће видети своју жену. Али му срећа беше кратка ; кад чу да му је жена умрла растужи се и сневесели, а кад му рекоше да је њеној смрти узрок ишпан у мало га није убио ; овај зато хтеде затворити Радомира, но томе стаје на пут граф Славимир, који ишпана у затвор пошаље, а Радомира и његове богато награђује. Ето у томе је Награђење и наказаније.

То је једна »морална повјест«, у сцене стављена, невешто, без плана, у тону наивном, који избија у шали, н. пр. кад ишпан говори Љубомирки о својој женидби циљајући на Марицу, а ова мисли да би он хтео њу, па се устеже и одбија га, а он се томе смеје и објашњава јој да би хтео њену кћер а не њу ; па онда тамо кад Радомир не познаје своје дете ; или у оној сцени кад Андрица нариче и пева тужаљку на гробу мајчином а у том пандази граф Славомир ; и најзад у свакој особи, у свакој речи тај се наиван тон осећа.

И у другом комаду, Љубовница завист чрез једне цинеле, писац моралиште, он има циљ да поправља нарави, тамо је наградио добродетељ и казнио опачину, овде је исмејао, насадио и казнио пакост и неверство пријатеља. Ово је »веселаја игра« јер су у овом догађају пороци сићушни и свакидањи, на које писац насмејан показује прстом и кажњава их. — Господин Шимун и Госпођа Кумрија су млад пар који се много воли и лепо живи Но, не леже враже, они ти нађу на неку пакосну слушкињу баба Стану, »крезубу, грђаву, матору,« која је научила да сплеткари и завађа. И она не може да гледа како се њена госпођа и господин слажу те их завади у друштву са доктур Штевом, који је пријатељ Шимуну, али он уздише за лепом Кумријом и заборавља на пријатељство. Но кривцима пронађу траг, завађени се парови помире, а њима покажу врата.

Испред комада и између чинова оркестар је свирао ствари које је компоновао или сложио Јосиф Шлезингер, те је тако поред Вујића одата част и његову савременику и помагачу Шлезингеру.

Док се првог вечера одавала пошта и част оснивачима Српског Позоришта, другог се покушало да изнесе оно што је урађено у Позоришту и драми од њих па до данас. Другог је вечера био спремљен преглед српске драме, уређен по хронолошком реду, изнето свако време са својим представником. Узимајући из сваког писца по један чин, почели су са Симом Милутиновићем од кога је узет V. чин (само једна појава) из трагедије Милош Обилић; за овим је дошла комедија Ј. Стерије Поповића, Волшебни магарац, у једном чину; па онда Ђура Јакшић: V. чин, последња промена из Станоја Главаша; Коста Трифковић Пола вина пола воде, комедија у једном чину; и на послетку Милорад Шапчанин са прве две појаве из I. чина драме Богумили. — Уз преглед драме ишао је и преглед музике. Она је била заступљена овим именима и овим редом: Корнелије Станковић, Даворин Јенко, Аксентије Максимовић, Драгутин Чижек, Мита Топаловић и Јосиф Маринковић. — Поред драме и музике управа је хтела, у колико се је то могло, да представи и глумце које је Позориште одневољавало за ових тридесет година. И тако су били уведени у представу готово сви, са улогама које су их истицале и довољно показивале њихову вештину.

Ја сам вам изнео како је урађено, и могло би се рећи да је рађено доста марљиво и правилно, али изгледа да је могло и боље. И без сумње би било боље да је учињен нажљивији избор код Стерије и Трифковића, да је узет који чин из Завета Матавуљина, а не из Богумила Шапчанинових, па ко зна да ли се не би могло замерити и оном петом чину из Главаша. Можда би онда цело вече изгледало лепше и занимљивије. Овако било је, да не кажем монотоно, јер је било шарено, али празно, врло празно, готово досадно. Напослетку можда и није крива Управа но српска драма.

Представљачи су оба вечера били на свом месту, они су осећали шта дугују својој богињи, Ј. Вујићу и Неумрлом Кнезу, па су им се тих вечера савесно и одужили.

Новембра 1899. г. Ω.

Разно

Edouard Sayous. — Прошле године преминуо је један виђени француски историчар и универзитетски професор, по имену: Edouard Sayous, који је био у исто време велики познавалац и пријатељ мађарскога народа. Оно, што су Louis Leger и барон A. d'Avril у француској књижевности за Словене, то је био, у потпуном смислу речи, E. Sayous за Мађаре. Његови најглавнији научни радови тичу се највише мађарскога народа и његове историске прошлости. И како његови списи имају важности и за Србе у земљама круне Св. Стевана, биће од интереса за наше читаоце, да их упознамо, у најкраћим потезима, са радовима овога француског научника.

Проф. E. Sayous родио се у Женеви од протестанских родитеља, куда беху добегли многи француски емигранти протестанти крајем XVII столећа и нашли склониште од силног католичког гоњења после поништења револуције т. з. Edit de Nantes од стране Луја XIV (1695. г.) Edit de Nantes био је закон Хенрика IV, обзнањен 15. априла 1598. г. у корист протестаната, по коме су и они имали право слободно практиковати своју религију, сва грађанска права и учествовати у државним пословима као и католици. Отац му је био дуго година професор у Женеви, где је и млади Sayous започео своје студије, завршивши их доцније у Паризу у Лицеју Коњдорсе.

Чим је изашао из школе, Sayous се одао изучавању историје. Како му је отац био страстан путник, то је са њиме пропутовао Белгију, Холандију, Немачку и Италију и на тај начин нагло проширио своје погледе на свет и науку. Још од 1866. г. почиње он да се све живље интересује судбином мађарскога народа, пратећи редовно тадашње знамените догађаје у Аустро-Угарској монархији, и зажели да научи мађарски језик, што је одмах и учинио. Године 1867. посетио је први пут Мађарску, а исте је године и Луј Леже посетио први пут Словене. Од тада датирају његове симпатије за Мађарску и његово ревносно проучавање мађарскога народа и његове историје.

Прво његово веће дело о Мађарима било је Histoire des Hongrois et de leur littérature politique de 1790 à 1815. Paris., где има неколико интересних страница на којима се говори и о српскоме народу. Затим долази: Origine de l'épopée païenne de l'histoire des hongrois. Paris, 1874. Године 1878. штампао је, у две књиге, своје капитално дело о Мађарима, с натписом: Histoire générale des Hongrois. Француска Академија наградила му је овај спис, а мађарско друштво Kisfaludy почаствова га дописним чланством. Ово ће дело важити још за дуги низ година у француској књижевности као најбоља политичка историја о Мађарима.

Осим горе наведених дела, Sayous је написао врло много расправа и чланака по разним листовима, међу којима нарочито истичемо један који се и нас тиче: La politique et la guerre de Mathias Corvin, у Извештајима са седница и радова Академије Моралних и Политичких наука (1876., књ. VI. стр. 364). Он је озбиљно проучавао, поред историске прошлости, и модерну мађарску књижевност и написао је неколико ваљаних расправа, као о Петефију и Арањцију и тако упознао француску публику са литерарним производима ова два велика песника мађарска. Он је написао и одличне одељке о Мађарима у познатој Histoire générale од Лависа и Рамбо-а, и масу чланака у La Grande Encyclopédie, где је реч о Мађарском народу. Једном речи: он је много задужио Мађаре, и ако се за последњих 30—40 година зна мало више о њима у образованом свету, то је, великим делом, и његова заслуга.

Последњи пут посетио је Мађарску 1896. године, поводом изложбе и свечаности о Миленијуму. Своје утиске и успомене са тога пута штампао је у угледној Revue de Paris. Он се ту, признавајући Мађарима да су велике патриоте, да су енергични и предузимљиви и да су учинили велики напредак на многим пољима — није ни мало устручавао да им каже, као пријатељ и поштовалац, све оно чега имају вештачког и неприродног, претераног и опасног у своме националном покрету.

Онима, који се буду хтели упознати што боље и детаљније са разноврсним радовима овога француског историка, препоручујемо чланак његова пријатеља Луја Лежеа, по коме и ми написасмо ове редове: Un histoirien français: Edouard Sayous, у Bibliotique Universelle et Revue suisse, Lausanne, 1898., Св. од Августа, стр. 300—313.

Многи српски историк и политичар, који се буде подухватио да проучава историју мађарскога народа, не би требало да пренебрегне и дела овога француског историка о томе народу. Ако у њима и не нађе увек много чега оригиналног и новог, јер су већином рађена по мађарским изворима, биће ту расветљених и оцењених догађаја и чињеница са оном познатом јасношћу стила и излагања којима се одликују француски писци политичких и културних историја.

Н. С. П.

*

Један словенски лист на француском. — Од августа месеца прошле године излази у Трсту на француском недељни лист La Pensée slave, под уредништвом Ант. Јакића. Лист се сматра као продужење италијанског Pensiero slavo који је једанаест година заступао интересе и аспирације Хрвата и Словенаца у Трсту и Истрији; он се и данас уређује у истоме правцу. Садржина овога листа није баш најодабранија и оскудева нарочито у оригиналним чланцима. Већина ствари, које смо ми прочитали у последњим бројевима, чине прештампани чланци из великих француских листова Temps-a, Figaro, Journal-a, и т. д. Ну, похвално је од стране уредништва, што је до данас издало на италијанском неколико списа из српско-хрватске књижевности, као што су: Litteratura popolare dei Croati-Serbi, per prof. M. Lucianović, стр. 32, а стаје 50 новч., Andrea Kačić Miošić e i suoi canti, per Doimo Fortunato Karaman, 57 страна, 30 новч.; и историски роман Augusto Šenoa, Dio ne scampi dai Segaani. Уредништво се налази у Via della Pesa.

*

Француско издање Николандесове Македоније. — Париска књижара Nilsson, Per Lamm, штампала је недавно француско издање списа Dr Cl. Nicolaïdès-a, о коме је било неколико редова, по немачком издању, у последњем броју нашега листа, с натписом: La Macédoine. La question macédonienne dans l'antiquité, au moyen âge et dans la politique actuelle. Цена јој је 6 динара.

*

La Grande Encyclopédie — Пре кратког времена угледала је света и књ. XXV Велике Француске Енциклопедије са речима: Nord-part. У овој су књизи две српске биографије: о Доситеју Обрадовићу (стр. 183) и Др Јосифу Панчићу (стр. 953), од Мих. Гавриловића.

*

О цариградској патријаршији. — Католички лист Echos d'Orient, који излази у Паризу, донео је у овогодишњој свесци за април и мај чланак М. Théarvic-a, Le patriarcat œcuménique dans les Jles, en Bulgarie et en Bosnie.

*

Први курдистански лист. — Курди, као и Черкези, њихова браћа по занату, познати су у образованоме свету само са својих варварских и ужасних дела у служби полумесеца и трулога отоманског царства. О каквој култури међу њима слабо се зна и пита. Међутим интересоваће наше читаоце да им саопштимо, да је у Женеви почео излазити ове јесени лист Kurdistan, на курдистанском језику, који је први и једини лист на овоме језику од како се зна за њега. Уредник му је Abdurahman Bédhiran, син познатога курдистанског кнеза Bédhiran-Bey-a, који је се, пре тридесет и више година, дуго борио са отоманском војском, најпосле био побеђен и доведен у Цариград, где је у заточењу умро. Његовој породици забрањено је бављење у Курдистану и у Турској. Његов син, склонивши се у Швајцарској, почео је издавати лист горњега натписа. »Циљ је томе листу, вели његов уредник: да међу Курдима распали потребу образовања и цивилизације и да их одврати од извршења царских наредаба које имају за сврху раздражење и уништење њихових земљака Јермена. Ја бих хтео, вели даље: да стресу Султанов јарам, главни узрок наше несреће и пропасти, и да међу њих уведем ред, толеранцију и мир.« Ма да се непосредни резултати овога покрета не могу очекивати у скоро, можда чак и после једнога столећа, намера је врло похвална и племенита. Зато је швајцарска штампа поздравила појаву овога листа врло симпатично.

*

Српска приповетка на немачком. — У Берлину излази у издању познатог књижара J. Räde низ превода из руске лепе књижевности под натписом: „Sbornik russischen Geschichten und Satiren". До сада је изашло 3 свеска. У првом свеску поред приповедака Лава Толстоја нађосмо и превод приповетке пок. Лазе Лазаревића »На бунару«. Уз приповетку штампана је и ова напомена: »Овој приповетци у самој ствари није овде место. Али како је њезин писац био нарочито под утицајем Тургењева и Толстоја и пошто је ова приповетка један од најлепших бисера српске литературе доносимо је по изузетку у овој збирци«.

*

Из науке. — Наш сарадник г. проф. др. Никола Вулић израдио је у немачком журналу Zeitschrift für die österreichischen Gymnasien (8—9 Heft, 1899. стр. 704—708) научни прилог из класичне философије под натписом: Plutarchs Quelle für die Capitel 18—27 der Caesarvita.

*

„Деда учи унука мачевању". У српском народу већ је врло добро позната фирма Петра Николића из Загреба. Тек од како се она латила тешког а родољубног посла, да знамените српске слике вештачки репродукује, могу се српски домови украшавати баш онако како је само за српску кућу потребно. Нећемо говорити о ранијим сличним израдама ове радње, јер су оне већ драги гости у српским домовима; али смо ради да српским домаћинима обратимо нарочиту пажњу на најновију репродукцију Јовановићеве слике *„Деда учи унука мачевању"*. Имали смо прилику да ову ванредну прилику Пајина оригинала изближе разгледамо, па смо се искрено зарадовали што је наш велики уметник овако вештачки репродукован. И погурени деда који придржава и управља унукову руку с мачем, и назови противник, човек снажна изгледа, у живописном брђанском оделу, елегантних покрега, и они посматрачи што су поседали на ниској клупи крај зида, и она мати са напрштачетом на грудима, и девојчица, ваљда сеја малога витеза, и све остало што је ту Пајину слику уздигло на велики глас, — тако је сачувано у овој дивној репродукцији, да је она довољна да изазове утиске сличне онима пред самим оригиналом. Од репродукције се не може ништа више ни очекивати, па за то и верујемо да ћемо испунити угодну дужност ако овај рад г. Петра Николића најискреније препоручимо сваком оном који је у могућности да свој дом украси. Тај ваљда је већ и кр ње време да у своје домове уносимо овакве репродукције српских уметничких слика, и то још слика које и туђинци не само цене већ и откупљују и односе из наше средине. Ако још нисмо у стању да се такмичимо са туђинцима за откуп оригиналних слика српског сликара светског гласа, нисмо ваљда ни дотле дотерали да уметничке репродукције, за цену од 35 форината, не можемо добављати за своје домове! —

*

Из чешке књижевости. Чешка књижевност изгубила је пре кратког времена једног од вредних радника на пољу споразума и узајамности чешко-русинске. *Ф. Рехоре* одличан радник на русинској етнографији променио је овај свет другим, вечитим. Бавећи се више година у Галицији, ради проучавања русинскога живља, сав се предаде захвалноме послу: упознавању Чеха са овим братским народом. Узајамност ческо русинска изгубила је у њему једног од најодушевљенијих проповедника. Бог да га прости!

Не беше се још честито ни сасушио упис овога имену у чешку читаљу врсних и заслужних радника а стиже и други велики губитак; смрт чешкога сликара *Ј. Марака*, професора сликарске академије у Прагу. Идеал му беше пејзаж нарочито шума и живот у њој. Шума га је необично одушевљавала и заносила, те је као ретко ко умео да схвати и кичицом забележи и њезину лепоту и њезину појезију. Има и неколике циклусе слика од којих се нарочито истичу: *„Време"*, *„Шумски карактери"* (13 слика које су сада у власништву бечког хисторичког музеја као радови особите вредности), *„Шумска самоћа"* и др.

Марак је рођен у Литомишљу, а сликарску академију свршио је у Минхену. Бавио се потом неко време у Бечу, а и путовао је по Словачкој највише због својих сликарских студија. 1887. године беше постављен за професора сликарске академије у Прагу, у којем звању и умре у својој 64. години. —

У чешком журналу *„Талија"* (Thalie) излази студија К. Штепанека о српском народном позоришту. Гледаћемо да је добавимо како би о њој и опширније проговорили. —

„Заједница чешких уметника" приредила је ово дана изложбу у којој је 30 друштвених чланова изложило своје радове. У свему има 174 изложена предмета, међу којима најугледнија места заузимају радови рано преминулога сликира Мароlда и малочас поменутог Марака.

Ј. Зд. Р.

*

Матица Српска. Књижевни одбор имао је 18. (30.) новембра свој састанак под председништвом А. Хаџића, председника друштвеног. Примљене су за Летопис „Бахчисерајски шедрван" и „Голуб" у преводу Јована Дучића.

Тако исто приказ Ђорђа Магарашевића о „Скупљеним граматичким и полемичким списима Вука Ст. Караџића — На основу препоруке др Станоја Станојевића примљена је оцена Александра Белића на „gramatiku i stilistiku hrvatskoga ili srpskoga jezika" од др Томе Маретића. — Шаљива игра у једном чину: „Писмо", која је стигла на расписану награду, издаће се на оцену доцније, док се одреде оцењивачи. — Примљен је превод С. Матавуља Молијерова „Пучанина као властелина". — На основу препоруке Саве Петровића примају се за Књиге за народ „Правила за народни друштвени живот", од Св. Грубача. — Према препоруци Саве Петровића прима се у начелу спис Мите Нешковића „Зашто славимо св. Саву" с тим, да писац свој дело доврши и пошље цело. — Прима се на основу препоруке секретареве за Летопис прича В. Будисављевића Приједорског „Кобна замјена". — На основу оцене Ј. Грчића не прима се прича непознатог писца „Станиша воденичар". — Дело непознатог писца о Босни и Херцеговини не може се примити, јер је врло опсежно а писано је на немачком језику. — Не могу се примити ни дела непознатог писца „О девојачком институту на Цетињу" и „О Црној Гори" као врло опсежна и специјална. — За говорнике на свечаној седници о св. Сави одређују се Милутин Јакшић о Мапу Грбићу и секретар Милан Савић о Илији Округићу. — Прима се предлог, да се умоли проф. Благ. Бранчић, да напише студију о мађарском песнику Шандору Петефију и да га прикаже у неколико преведених песама. — Умоли ће се министарство пољске привреде, да нам за Књиге за народ уступи своја популарна издања о пољској привреди. — На молбу проф. Александра Теодорова у Софији, постараће се и Матица да уђе у траг оним бугарским књигама, које су негда штампане у Н. Саду, Земуну и Београду. — Решава се, да седница Књиж. Одбора буде сваког месеца у четвртак пре седнице Управног Одбора, која се држи прве суботе сваког месеца. — Што се тиче измене књижевних из-

дања, то је решено, да се извештај секретаров о садашњем стању тог питања штампа и члановима Одељења разашље, као год и предлог Тих. Остојића и другова му у ствари програма тих издања.

*

Матица Хрватска. Ово вредно и угледно хрватско удружење спремило је већ својим члановима књиге за 19[illegible]0. годину. Књига ће бити 13, од којих су 10 редовног годишњег, а три нарочитог издања које Матичини чланови добијају за нижу цену од означене. — У редовно издање долазе књиге: 1. *Гурашин*: Птице (део први); 2. *Вала*: *Повијест новога вијека* (1463.—1789.) део први; 3. *М. Шрепел*: Препород у Италији у XV и XVI. столећу; 4. *Попарић*: Поморска сила Хрвата за добе народних владара; 5. *Вовчок*: Пучке приповијести. Превео и уводом пропратио Аугуст Харамбашић; 6. *Пушкин*: Изабрана дјела у хрватској књизи, 7. *Арнолд*: Изабране пјесме; 8. *Новак*: Пошљедњи Стипанчић; 9. *Шандар Балски*: Дињем дома; и 10. *Јос. Е. Томић*: Мелита.

У засебном су издању 1. *Ксенофон*: Изабрани списи (дио други). Превели и биљешкама попратили Стјепан Сенц и Мартин Кумичић; 2. *Шрепел*; Класична филологија, и 3. Хрватске народне пјесме. Дио први: *Јуначке пјесме* (Мухамедовске). Књига четврта. Уредио др. Лука Марјановић. (Ова последња књига наставак је оног Матичина издања којим Хрвати поново забодоше трн у српско тело. Жалимо овакву појаву, жалимо само с тога што искрено и од свег срца желимо споразум, љубав и слогу Српско-Хрватску. О овој ћемо књизи, кад буде изашла, и опширније проговорити.)

БИБЛИОГРАФИЈА

КЊИГЕ

1. Kuzma Nović: **Lugom i perivojem.** Mostar, tisak i naklada Hrvatske Dioničke Tiskarne. 1899. — 8-на стр. 98. Цена?

2. Чед. А. Поповић: **Три приче.** Ниш, издање и штампа Борђа Мунца, 1899. — 8-на, стр. 93. Цена?

3. **Српске Цвети.** Предавање Дим. Ј. Милојевића, професора, држано ученицима Гимназије Краља Милана I, на Цвети 1899. год. у скупштинској дворани. Београд, штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1899. (Одштампано из »Извештаја гимназије Краља Милана I за 1898.—9. школску годину«). 8-на, стр. 13 — Цена?

4. **Међневенче.** I. Читанчица за већу и мању децу. Приредио Чика Змајова. Загреб, штампа Српске Штампарије, 1899. — 8-на, стр. 40. Цена?

5. **Кратко упутство за орезивање винограда подигнутих каламљеном лозом.** Са 31 сликом у тексту. Израдио К. Д. Г. Прештампано из »Тежака« са извесним изменама и допунама. Београд, Штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1899. (Продаје се у књижари А. Пурића). 8-на, стр. 27. — Цена 0,50 дин.

6. **Забавник Српске Књижевне Задруге.** Свеска 10. (Садржај: Ч. Дикенс — Давид Коперфилд, Лав Н. Толстн — Ратни мир, Фридрих Шпилхаген — Широка плећа, О. Н. Чјумина, — На Прелому). Београд, штампано у Држ. Штампарији.

7. **Вероватност порекла лепидоптера у данашњој Србији,** од Дра Радм. Лазаревића. Београд, штампано у Крал.-Српској Држ. Штампарији, 1899. 8-на, стр. 14. Цена?

8. Милета Јакшић: **Песме.** Велика Кикинда штампарија Јована Радака, 1899. — 8-на, стр. 186. Цена?

9. Зар. Р. Поповић: **Пред Косовом** Белешке из доба 1874, —1878. године, У Срем. Карловцима, Српска Манастирска Штампарија, 1899. — 8-на, стр. 128. Цена 1 круна (или 1 динар).

10. **Стенлијев пут кроз Африку.** За народ и омладину обрадио Рихард Рот. Превео с немачког Т. Х. Београд, издање Савића и Компаније. Цена 2,50 динара или 2,50 круне. — 8-на, стр. 216.

11. **Нерон.** Историјска расправа Виктора Дирија (са 6 слика). Превео Б. Љубб. Београд, издање Савића и Компаније. — 8-на стр. 130. Цена 2 динара или 2 круне.

12. Др. Ђ. Димовић; **Писма из Шпањолске.** Загреб, Српска Штампарија, 1899. — 8-на, стр. 196. Цена 80 новчића.

НАПОМЕНА

Још свега један број и „Нова Искра“ завршује прву годину свога живота. Није нам мило што се морамо иожалити на многе од својих читалаца, али изгледа да без овога не би наш лист био — **српски лист.** *Не жалимо на оне многе и многе имућне Србе који су индиферентни према журналистици; они неће, из ваљда само њима познатих разлога, да иомажу сриске листове, али им бар и* **не одмажу;** *али жалимо што међу нашим претплатницима има приличан број и таквих који бројеве редовно примају (ио неки чак и накнадно траже) а још нам, иоред толиких опомена, до данас не иослаше претилату* **ни за једну четврт.** *Тога ради нека нам се не замери што иоследњи број нећемо иослати ни једном таквом читаоцу, докле нам год не измири сву дужну и претилату.*

Познато је, како код нас не могу да се одрже, због рђавог одзива, ни књижевни листови **без илустрација,** *а коликим је трошковима изложен* **илустрован** *лист — имали смо прилике да се уверимо у току ове године. За то би, ваљда, било са свим право, да нам нико* **не одмаже** *кад већ неће да се, како иристоји, одазове својој претилатничкој дужности.*

Без икаква обзира на имена таквих читалаца, ми ћемо их све донети у 1. броју за 1900. годину, из простог разлога што ће се тај број штампати у много више примерака него ли остали, те ће на тај начин (заједно са свима оним дужницима који нам свој дуг не измире до краја ове године) и имена таквих „претилатника“ и њихов иоступак доирти у што шире кругове сриског народа.

Власништво „Нове Искре“.

»НОВА ИСКРА« излази 1. и 16. у месецу. — Цена: на год. 16, по год. 8, четврт год. 4 дин.; ван Србије год. 10 фор. или 20 дин. у злату. — Претплата и све што се тиче администрације шаље се **Р. Ј. Одавићу**, власнику »Нове Искре«, Љубићска ул. бр 8.

Власник и уредник *Р. Ј. Одавић.* Милош Велики — Штампарија Боловића и Мићића (Кн. Спом. бр. 35.)

24. БРОЈ БЕОГРАД 16. ДЕЦЕМБРА 1899. ГОД. ГОДИНА I.

ПРОСТОТА И ПРОСВЕЋЕНОСТ

— Р. М. ТАСИЋ —

Простота је живела у селу а Просвећеност у граду. Тај њихов једнолики живот трајао је вековима, и то им је већ било досадно! Са тога, у једно време, пауме да се мало по свету прођу. Обе се једновремено крену на пут, савршено не знајући једна за другу, а нису се ни иначе познавале.

Пошла једна а пошла и друга, па се тако тамо негде, на путу, сусретоше.

„Куда ћеш?“ упита Просвећеност Простоту, по своме обичају веома поносито.

„Идем у град“, одговори ова понизно и погледа у земљу: „а ти?“

„Ја у село!“ добаци јој Просвећеност опет онако поносито, па се по томе растадоше, не рекавши више ништа једна другој.

Полако, полако, па стиже Просвећеност у село, готово надута што јој сељани на сусрет не изидоше. Диже нос зато, па не хоћаше никога видети. Стаде се шепурити и буриги, чинити се узвишенијом него што је у ствари. Сељани је видеше, па, готово се људи запрепастили. Хтели би нешто да јој рекну, али не знају шта ће. Ништа, забезекнули се — па то. „Нисам ја амо дошла тек онако“, мишљаше она видећи збуњене сељаке: „хоћу да им испроповедим свој наук“. И отпоче: „Револтирам се опсервирајући вашу бестијалност! Апсенција сваког savoir vivre дегутира ме! Пфуј!..“

Сељаци стали баш као укопани. Не знају шта је хтела тиме рећи. Отуда рекоше: „Ми не разумемо, говори простије“.

А она ће на то: „Вулгарност није моја карактеристика! Њу ћете наћи код профаних који су персонификовани у Простоти!“ И тек онда је почела беседити тоном високим; сипала је фразу за фразом, што је сељаке још већма збунило, а она је само пировала.

Чедомиљ Мијатовић, српски књижевник.

То се сељанима досади, па је почеше избегавати, тек што јој не рекоше: „Ти ниси била за нас, па што си нам и долазила? Можеш, вала, ићи!“ То јој није годило, пошто је она мислила да сељаке цивилизује, да их Простоте ослободи. Али, гле сад! Наилази на отпор! Томе се није надала.

Сада је баш стала, па о томе размишља, а после ће се већ кренути опет у град, тамо, где су јој сви наклоњени и где јој ропски служе, само да буду узвишенији.

За ово време, док је просвећеност деловала, ни Простота није седела бадава. Стигла је и она намери: дошла је у град. Боже, како је она изгледала! Хода по граду, а од стида ништа не види; скоро о свакога се очеше, сваки је гурне од себе, а она не уме рећи: „Зашто?“

Видеше је грађани и стадоше јој се ругати свакојаким речима. А она, нема — у земљу да пропадне.

Почеше пружати прсте на њу, па чу и то где јој довикнуше: „Ако си пут помела, свињац нам је празан.“

И на то се стадоше још подругљивије отимати, ко ће пре да је тамо допратн.

„Ја ћу!“ вели један.

„Немој ти!“ каже други. „Ја боље умем. Она мене

познаје а тебе не! Ја сам јој, чини ми се, неки род, истина далек али тек род!“ И сви тако редом, па већ да је згазе, а она на то изусти само: „Па —“ и ућута, на што се сви скупа насмејаше.

Ишла је подуже по граду, па помела пут, а хтела би да се уклони одатле, јер јој беше посве досадно. „Покажите ми пут, хоћу да се вратим!“ А они, ти грађани, од бесноће дадоше јој слепца да је из града изведе. И опет нова поруга, нов јад и нов срам!

А како је мислила кад је у град полазила! „Отићи ћу у град, да се чему поучим, да више не будем овако проста; а када се врнем, бићу за цело нешто више него сада!“ Преварила се, јадница!

Нема јој спаса; утече од слепца и пође у село.

На истоме месту, на коме и први пут, сусрете се са Просвећеношћу.

„Ну, враћаш се из села, па како тамо?“ упита је Простота понизно.

„Та свакојако! Или правије — никако! Глупи су до зла Бога! Простота их је затуцала толико, да не знају ни „ба!“ рећи. А ти из града, је ли?“

„Да, управо отуда!“

„Па како је тамо?“

„Насела сам, ето ти! Исмејаше ме, наругаше ми се, да не могох ни главе дићи од њихових безочних напада. Њих је њихова Просвећеност изопачила толико, да све што је просто и из народа презиру, а себе међу тим веома цене и уздижу. Зато сам пошла опет у село: мени је тамо најбоље!“

„А мени опет у граду!“ каже Просвећеност, па се и по други пут растадоше, не познавши једна другу, али зато једна о другој истину изнеше.

То је било пре неколико тисућа година; али да се нешто и данас њих две сусретну, могле би и опет заподети исти разговор, а не знам да ли би га исто онако и завршиле....

ЛЕПА ВАНДА

У сјајном двору Крашевског кнеза
Весеље бујно. И поноћ тиха
Из слатког санка често се преза,
Па опет главу сањиво ниха.
Час куне звекну, час клик се диже,
А час се песма за песмом ниже.

Витези први из Пољске славне
Кнезу су гости. А уз њих тамо
Блистају госпе лепотом равне
Мајскоме дану, ил' себи само.
Изгледа као крај мача бритка
Најлепшег цвећа расута китка.

Ал' к'о што с ружом залуд се мери
Све дивно цвеће што поље посне,
Тако и Ванда, кнежева кћери,
Надмаша редом све друге госпе;
И пред њом чари губе се њи'не
К'о јасне звезде кад зора сине,

Погледајте је. Низ плећа бела
Спушта се коса подобна злату,
Коврџе две, три лебде врх чела,
А две, три пале по нежном врату;
А све се скупа ниже и гиба
К'о хитри вали кад ветар шиба.

К'о осмех нежни пролећа млада
Лице је њено, а преко њега
К'о рујни зрачак кад јутром нада
И зари грудву планинског снега,
Тако се румен разлива, гори,
К'о да је сад баш пољубац створи.

Ах, на те очи! К'о поноћ мрачна
Тако су црне, страшне к'о пак'о;
Ил' није, није, ни светлост зрачна
Најлепшег дана не сија тако,
Ил' нек их гледа к'о с' нада смело:
Да може гледати у сунце врело....

И јечи усклик и поноћ цена,
И звек се ори и песме звуци,
Ал' све сад преста. И Ванда лена
Подиже купу у белој руци.
Заигра осмех на лицу њену,
А с малих уста жубор се крену:

»Господо,« рече, »ја знадем добро
»Да од вас сваки лепоту цени,
»А да је многи и лавор побр'о
»И на том пољу знано је мени,
»А знам још и то, да с' неки броје:
„У вечно робље лепоте моје.

»Да, све то знадем. Ал' ипак саде
»Ја само здравим витезу томе,
»Који ми делом доказа даде
»Кол'ко ме цени очаран мноме.
»Покаж'те, дакле, Ванда вас зове:
»Који је вредан здравице ове.«

И јекну грохот на ову шалу,
Засмејаше се све госпе редом,
Ал' многа од њих за усну малу
Зубиће прими с потајним једом;
А мушки стали збуњени, неми,
Само им уздах из груди стреми.

Витез јој Кански приступи први
И глену холо по друштву целу,
Ово је витез славан по крви,
С богаства вићен, ал' и по делу,
Он алем-прстен са прста снима
И диже у вис на доглед свима.

А затим поче: »Још у то доба
»Кад су се клели витези знани,
»Да ће пред лицем Христова гроба
»Пролити крвцу Араба врани,
»И један предак из дома мога,
»Крену се с њима за славу Бога.

»То беше витез чувен у свему:
»Мишица снажних, а срца чила,
»Копље је било играчка њему,
»А љута борба забава мила;
»Где год је дош'о чињаше чуда,
»И слава беше уз њега свуда.

»Ал' кад он најзад у љутом боју
»Истрже Сион из адске власти,
»Готфрид, краљ свети, пред личност своју
»Позва га тада са пуно части.
»Јунаку срећном на груди паде
»И прстен овај с руке му даде....

»Кнегињо лепа, од тога чина
»Много је дана, векова много,
»Ал' овај прстен с оца на сина
»У дому моме чуван је строго,

»За круну нико мењ'о га не би, —
»Ал' ја га сада жртвујем теби.«

И Кански мача из кора трже
И стуца прстен у бесу плахом;
Стуцано злато кроз прозор врже,
А купу пасу блиставим прахом.
»У твоје здравље, најлепша жено!«
И испи купу у здравље њено.

Настаде пљесак, закликта свако,
Ал' уста Бјелски, позната маза.
Пред Вандом он се поклони лако
И две, три речи тихо јој каза.
Њу обли пламен, а глед се смрз'о,
Ал' потом главом махну му брзо.

И тад на ужас госпође многе
Бјелски јој руку пољупцем таче,
И пред њу клече и с једне ноге
Ципелу малу пажљиво смаче, —
(Ах, што то беше ножица мала,
Ал' наштo речи, залуд је хвала!)

И затим пасу руменим вином
Ципелу ову и опет клече:
»Богињо дивна, не могу ином,
»Овим ти здравим,« тако јој рече.
И испи вино у једном трену,
И натраг врати ципелу њену.

И опет пљесак.... Ал' за све време
Витез је један у страни ћут'о.
То беше Клецки. Усне му неме,
Ал' му је срце патило љуто.
Наслоњен на мач ни мак'о с' није,
К'о камен стоји и уздах крије.

Ал' Ванда гледом, што неког тражи,
Пролети друштво и њега спази.
»Шта,« рече, »пане, од моје дражи
»Зар су ти јачи у срцу мрази?
»Ил' ти се дело од премца боји,
»Ил' ја нисам вредна ласкања твоји'?«

Клецки се прену. И тајним страхом
У њему срце задрхта врело,
К'о тужни листак пред зимним дахом;
А сен му паде на бледо чело.
»Не суди тако,« промуца затим,
»Бог ми је сведок колико патим:

»Ја кињим, пламтим, девојко драга,
»Ал' све су речи пред тобом мртве;
»А нисам богат, нит' имам блага
»Да теби вредне принесем жртве;
»Срце, што љуби, то ми је свега, —
»Ал' ја ти, ево, дајем и њега.«

И мача с' маши, миран и ледан,
Само се очи кроз тугу смеше;
Ал један јаук и врисак један,
И лепа Ванда крај њега беше;
Одби му руку са мачем голим
И рече: »Стани, сада те волим.«

М. Ј. Митровић.

ДОКТОРОВ БОЖИЋ

— *А. Хеденстјерн* —

Божић! Сад и некад! Каква разлика.

Али требало би да је сада много срећнији. Он је сад узвишен над глупим ћаскањем и ограниченим видиком.

Тамо где му је био родитељски дом, у средини борова и јела, у уским просторима цигљаних зидова — гледао је он на живот и на све друге ствари очима других људи, докле не постаде и он старији: човек од већ двадесет година! Он је пређе гледао очима очевим, очима материним, очима старе тетка-Ане, очима наставника домаћих и школских. Каква стешњеност, каква тамница за душу!

Па ипак није била баш тако опасна та тамница на обали покривеној фјордовским ледом, осветљена зрацима децембарског сунца, са својим белим засторима, са сивим димом што се високо извија из димњака, са блиставим редом малених окованих прозора....

Ни стари капетан, докторов отац, који још у својој седамдесетој години иде сигурно по степеницама, ни стара капетаница, која за време рада баца својим добрим, тихим и љубављу пуним очима узнемирене и сетне погледе кроз окна на кућни улаз, — не изгледаху ни најмање као немилосни тамнички стражари.

Али доктору, који брже одмицаше са саоницама, у огртачу и добровској шубари, беше овако сигурно боље. Чудновато, али му окови ипак не беху несносни докле их ношаше. Поред све своје наивности он је био веома срећан. Може бити чак и срећнији него ли што је сад.... Да, срећнији! Тек доцније, ступивши у универзитет, у ту „слободу духа“, у круг холих душа, он је дубоко осетио своје понижење.

За срећу своју он је ступио у универзитет још доста рано да би могао празнити бокале и лúпати пунш са осталим „пунолетним“ витезима духа који једу хлеб својих отаца а у слободним часовима скидају и Бога с престола, одричу везе према родитељима и дечју послушност, исмејавају се над љубављу оних супруга који, своје среће ради, осећају потребу да им свештеник благослови брак.

Да, било је потребно и слободно дисати! Изгледало му је као да се ослободио досадне стеге и као да се завио угодним, широким огртачем. Истина, из почетка беше му као похладно у њему.... За дивно је чудо, што је ипак осећао како му је било топло крај оних старачких срдаца који би хтели у своме егоизму и деспотизму да га целог његова века држе у ропству. А када су младе, слободоумне девојке кратких коса са свим другарски и скоро у заштитном тону говориле с њима о слободи избора, о наравственести и старим предрасудама, то би му се тада између њега и таквих девојака увек јављао привид тихог и детињског лишца које му је изгледало тако чедно, сетно и задивљено. То је била мала Јулија, кћи пастора у његову завичају, његова другарица из играња, а о којој је знао да га воли и ако му она никад ни једне речи не спомену о том. —

За тим је била свађа с оцем. У новинама беше штампано како је доктор Бирк на једној прослави држао говор у част младог, веома даровитог писца којему изјави захвалност „омладине“ за његове оштроумне, неустрашне нападе на предрасуде и опскурантизам. Из реферата о његову говору видео је капетан, да су те предрасуде и тај опскурантизам баш оно што је он више свега ценио у животу, — те због тога и дође дотле, да доктор за три године не пређе преко очева прага.

Али му је ове године пред Божић писала мати: „Дођи нам, Густаве“, молила је она: „отац је већ стар, а нисам више ни ја свежа као што сам била. Драго чедо, зар баш хоћеш да ти родитељи умру а да те не пригрле на своје груди? Буди попустљив и нежан према своме старом оцу. Хоћеш?“

И тако о Бадњем Дану дође кући.

На широким степеницама стојао је капетан Бирк тако право и чврсто, исто као кад се оно последњи пут опраштао од својих драгих мрнара. Али и сада, исто као

и онда, глас му је дрхтао, а срце му снажно закуца кад рашири своје руке и рече: „Здраво, Густаве! Да ли ћеш моћи издржати коју недељу дана код нас стараца? Давно је, мали мој, од како ниси јео у овој кући божићног колача.“ Мати ништа не рече, али кроз низове бо́ра̂ на њезину старачком лицу као да прође зрак светлости, нарочито још кад у нежном приливу материнске љубави стеже јединца на своје срце.

Наступи вече. Није било ни једне речи о догађајима између оца и сина. Сина је само љубав дочекивала куда год би се окренуо. Она је сијала испод густих очевих обрва исто као год и у нежном и милом материну осмеху. Чак и верне старе слуге сијаху од радости што им је опет дошао г. доктор. А када изађе у двориште да гледа како врапци траже зрневља у сноповима сламе, стари Каро затресе својим ланцем, подиже се на задње шапе и радосним лајањем јављаше да се и он добро сећа свога господина који је увек имао и лепих речи и нежности за свог старог пријатеља и љубимца, кад год би пролазио поред штенаре.

После тога приђе му капетан, удари га по плећима и рече: „Густаве, не мисли да је детињарија твоје старе матере, јер и мени се баш хоће да опремимо јелку онако као некада, докле си још мален био. Јелка је већ у спремишту.... Па, Густаве, хоћеш ли да је окитимо као пређе?“

Он је, збиља, и сам то желео. Чудновато је, али ова „тамница“, кућа родитељска, не изгледаше му тако тесна као некад. Можда се количогод и раширила од како је отишао из ње.

Осветлише јелку. Густав седе за бадњиданski сто. Свеће бацаху светлост на старце: мати је неуморно вадила све што је било најлепше, а отац је полако, дубоко и достојанствено извлачио димове из нове луле што му је као божићни поклон донесе син. Дим из ње није био ни издалека онако пријатан као из оне ста̂ре испушене лу́ше, која је била у предсобљу на полици, али он ту непријатност није ником показивао. Шта више изгледало је као да је капетан баш сасвим задовољан.

А кад отац и Густав легоше да спавају, мати је била још неко време заузета око успремања и склањања разних слаткиша и стакларије. За тим је полако, полако отворила врата од Густавове собе. Он још не беше заспао, те је погледа својим крупним очима:

— Мама!

— Хвала ти, чедо, што си дошао! Да знаш само како нам је пре било дуго и досадно Бадње Вече.

— Ја сам често мислио о вама.

— Знам, Густаве. Везе између деце и родитеља увек су снажне; и свет и људи и нови утисци треба дуго и дуго да трају и да утичу да би их могли и раскинути. Милостиви Бог нека те чува, Густаве. Лака ти ноћ у твојој родитељској кући.

Дуго још није могао Густав заспати. Шта ли му сада друштво ради? Да, сигурно су се договорили да се у овом досадном вечеру искупе код Јована Блума у Железничкој улици, јер су све каване затворене.

У три сата пред зору већ је почело кретање у кући. Капетан Бирк још од пете године свога живота није пропуштао ни једну Божићну Службу, па не хтеде ни овог пута. Узеде свећу са свога стола и изађе у предсобље.

— Куда ћеш, оцика?

— Идем да пробудим Густава и да га питам, хоће ли и он с нама.

— Немој, остави га да још спава. Знаш хоћу да верујем, да би и он с нама пошао, само кад не би спавао. Тешко би ми било кад би нас одбио.

Капетан остави свећу, загрли старицу и са пуно љубави погледа јој у очи: „Ми јадни и слаби родитељи!“

Када саонице пролазећи мимо прозор зазвекташе прапорцима, доктор се пробуди. Да, они ће сад у цркву. За што не пробудиште и њега? Оно, истину рећи, боље су и учинили што га оставиште на миру; њему је драже што је остао код куће.

Ал' у самој ствари давно је већ како није био на Божићној Служби. Оно, за њега и нема смисла ни та служба ни оно ужасно сељачко певање; па ипак не би баш било рђаво кад би се мало освежио у јутарњем ваздуху, јер му се и тако не спава.

Скочи са кревета и обуче се. Мислио је да је њихов стари коњ још у штали. Ако пожури, можда неће одоцнити. Од куд му сад та глупост? А за што не би остао у топлој постељи? Шта ли би само рекао Јован Блум кад би га сад видео?

И доиста, стари коњ био је у штали а такође и мале саонице. Стари слуга поможе доктору, те брзо упрегоше коња, а одмах за тим и доктор оде.

Да ли се још сећаш цркве на брежуљку у своме завичају пред освитак Божића? Између снежнога дрвећа сија се она и пред истоком и пред западом, напоминући својим истоком рођај онога сунца које се у сјају Исусову распростре по свему свету, напоминући својим западом вечерњи час нашега живота, када се спремамо да уђемо у отворена гробна врата, да после тога хита по праху нашем у исту цркву ново колено жудно светлости, мира и песме свечане.

По цркви је трептала светлост са упаљених свећа. Стари сељани, погурени од терета многих година и тешка пословања, пуни бора што их невоља избразда; сироте сељанке које се целе године мучише кра̀ј својега посла; лако одевена сиротињска деца светлих вла́си и плавих очица.... све је то седело са изразом чисте побожности и мира душевног. Изгледало је као да је божићни анђео махањем крила својих за часак уклонио од њих невоље из њихова живота и бриге из њихових срдаца.

Доктор се попе на хор. Поглед му је лутао доле по храму. Ено са свим напред седи отац његов заједно са старим по́пом. Како су му обелеле косе кад се гледају одавде, од горе! Да ли су од бриге за јединцем сином такве постале? А тамо, са друге стране од уласка, погнула се мати његова и тихо се моли. Како је већ покривено борама и како је постарело њезино мило лице! Да ли није те бразде извлачило једну по једну дете њезино? — А поред матере стоји Јулија, другарица његова из играња и пролећног доба земаљског живота, девојка чедних и чистих погле̂да̂ и отвореног високог чела. Али око лепих јој усница видело се неколико оштрих брижних цр̂та. Да ли те црте не постадоше од ми́сли̂ и бриге што још вазда ћути њезин другар из детињства?...

Заори се песма и забруји у црквици:

„Данас нам се Исус рађа....“

Како заношљиви звуци! Ама ти си, учо, прави виртуоз! Или то је може бити због тога само што се твој глас тако дивно слаже са осећајем што нам је сад у грудима?

Два женска срца, једно старо а друго младо, као да хоћаху искочити из груди. Ста̂ро је молило Сина Свете Деве да јој врати неисказано милог сина, да га избави и изведе из мрежа безверја, безбожности и холости; а младо је тужило за другом из детињства, јер му тај друг беше дражи од свега на свету!

У један мах окретоше се и погледаше на хор — на њему је био Густав и гледао је у њих као да би их хтео погледом обе обухватити, загрлити и на срце притиснути, да су ту све докле му теку ове сузе по успламтелим образима.

Задрхташе обе женске од сувишне радости. Старица се сети да̂на када јој Бог подари сина који мален и не-

моћан лежаше на њезиним грудма, па јој се учини да га је и опет добила као најлепши и најмилији божићни поклон од Онога који многима и многима замењује и оца и матер. А млада девојка угледа сред мраза и снега дивне руже животног пролећа, па весело климну лепушкастом главом.

Оба ова срца, и старо и младо, нађоше се у молитви Сину Божјем што лежаше на слами у јаслама, и слише се у дубоки уздах:

Благословен да си, дивни часе јутарњи; нека би Бог дао да будеш и почетак новог дугог живота пуног мира и љубави! — *а.*

НЕКОЛИКЕ МИСЛИ О ТУРГЕЊЕВУ

— П. Ј. ОДАВИЋ —

О Тургењеву, том великом песнику човекове душе, писано је доста и у Русији, отаџбини његовој, а и у туђини. Како је проучавао душу човекову, он и није могао бити само Рус и само руски, но је био песник читавога рода људског, и као такав припадао је читавом човечанству. Ко год је читао његове приповетке морао је приметити, да су његови јунаци били Руси само по имену

Манастир Бања код Прибоја.

МОЈА СУДБИНА

(ШАХ АЗИС)

Желећи страсно да зло изобличим,
У песми шибам порок божјих људи
И лаж откривам.... Ал' у истој песми
И љубав певам из дна својих груди.

Преда мном стоји трновита стаза,
Пакао цели злобно ми се руга;
Душмана клетих сретао сам вазда,
Ал' на тој стази ја не сретох друга.

Па опет смело ја у напред крећем;
Оре се песме — никог се не боје. —
Готов да гинем за узоре свете
Ја хвалим Бога и — душмане своје!

Р.

и средини у којој су живели, иначе да су пре пре свега, и на првом месту, били људи. Као правог и великог песника, њега није занимало, нити је привлачило пажњу духа његова, ништа савремоно ни локално. Он је, стављајући у ма какву средину свог јунака, гледао у њему само и једино човека са оним страстима, оним болом и меланхолијом, оним страхом од смрти и пролазности што су од искони потресали и мучили човека. Па кад се то зна, а зна се да су у таквом истом схватању природе човекове написани и Хамлет, и Фауст, и Манфред и још много других највећих поетских дела у светској литератури, онда се тек може видети колико су ниска и незналачка мишљења неких критичара који Тургењеву замерају тај његов космополитизам. „Он средину није студирао“ вели они: „он се на њу није ни обраћао; оне ситнице свакидањег, стварног живота са његовим националним и социјалним одликама, као да нису ни постојале за њега, а међутим баш оне са средином највише објашњавају човека.“

Којешта! Зар је у слици оквир главно? Зар се човек који промени средину и сâм промени? Зар не остаје један и исти, кад вазда има исту главу са истим мозгом и истим вијугама по њему!?

У ствари пак, кад критичари то веле, они се, без сумње, сете Золе и његове школе натуралиста, а можда се по неко од њих сети и Хиполита Тена.

Они тако мисле и у незнању своме не виде колико самим таквим мишљењем губе и себе осуђују. Зар је фотографија то исто што и вештина сликарства? Зар је оно детаљно описивање и најодвратнијих ствари у животу поезија, и зар је оно у стању да буди заспале осећаје у читаоца и пуни му груди оном племенитом чежњом за све што је добро и узвишено? Па онда, зар ће се читалац прошав кроз такав пургаторијум осећати чистији и бољи?

Јер бадава, ма како се год узело, све лепе вештине, и не водећи рачуна о циљу, имају свој циљ, а то је оплемењавање животиње у човеку. А како ће онај вештак постићи тај циљ, износећи читаоцу слике неморала и прљавежи, и њих, т. ј. *такве слике*, узимајући као главни предмет свога рада, то, мислимо, није тешко погодити. Ми мислимо, шта више, да оно и није вештак који предмет свога рада види само у његову спољашњем облику, дакле исто онако као што га види и најобичнији човек, и као таквог, дакле, представи га без икакве идеје.

Многи су писци узимали и узимају за предмет свога рада неморал, који је у сваком друштву исто тако обична појава, као год што је и свакидањи хлеб; али само с тога, што су неки од њих у таквим субјектима својим гледали оне црте општег, вековног греха у којем се човек и рађа и умире, успели су да и од таквих предмета створе вештачка дела која читаоце потресају. Докле пад једне Нане и једне Мадам Бовари само још више подстрекава бестијалност у човеку, дотле пад једне Маргарете и једне Ане Карењин бу̂де саучешће, дакле буде узвишен осећај.

Ми овде не мислимо да повлачимо паралелу између натурализма, с једне, и оног чистог, ако се може рећи, реалног идеализма, којега је представник Тургењев, с друге стране. Не, ми то остављамо позванијима од себе. Тек нико не може спорити, да је правац Тургењева реалистичан. Само се он разликује од других у томе, што је сав прожман оном дубоком поезијом живота човекова, коју душе, као што је његова, осећају и у најобичнијим моментима и срединама.

Мене као читаоца може највише да потресе, кад у приповетци каквој осетим, колико и у моме животу, у животу једног најобичнијег грађанина, о којем нико осим можда два, три комшије, не зна ни да постоји на овом свету, кад велим осетим, да и у моме таквом животу има нечега узвишеног, неке поезије која је силна и бескрајна као и вечност што је, а коју ја, као човек озбиљне душе и осећаја, нисам ни назирао.

Ето, то мене као обична читаоца потреса; то ме некако дигне и учини да видим и преко свога плота, и прозрем кроз страшну маглу која обавија живот свакога од нас од колевке па до гроба, а која, на жалост, као да је једина стварна.

С тога се не можемо довољно начудити, кад видимо толико и вештака и философа који радницима на пољу лепе књижевности препоручују детаљно студирање обичаја, средине, расе, момента, дакле свега локалног, као да ми, хтели не хтели, још од рођења свога не носимо на себи печат и своје расе и своје средине.

Зар они не виде да се такви радови преживљују од данас до сутра, да су ефемерни; јер немају потребне снаге ни живота да дуже трају.

У колико је предмет рада неког вештака локалнијег значаја, у толико је ограниченији; та за име Бога, то је тако проста истина.

Шта се, на пример, мене тиче: како су под Бурбонима, у извесном историјском добу, живели чланови какве буржоаске породице, и какве су назоре имали у погледу вере, морала, друштва, едукације, естетичког и физичког уживања, и какве везе има све то са поезијом једном и нераздељивом, вечном и безличном као што је и пантеистички Бог!?

Устреба ли ми баш да знам и те стране каквога друштва из каквог доба, ја ћу за то тражити нарочите студије: моралне, социјалне, религијозне, естетичке, и из њих ћу то најбоље видети. А све те студије и специјални радови немају никакве везе ни са поезијом, нити у опште са лепим вештинама.

Једини материјал који су прави песници и у опште вештаци сматрали за заслужан предмет свога рада, биле су оне опште одлике великих страсти и осећаја који су кретали људе у историјском добу. Шта више, као да је њиховим суптилним, савршенијим природама било немогуће, можда чак било одвратно, да мисле и на савремена и локална питања. Зато нас и потресају радови великих вештака, јер у свакоме од њих има и нечега лично нашег: крви нашега срца.

Кад вештак неки учини радом својим, да сваки од нас разуме зашто живи; кад сваки, бацивши поглед у нему прошлост, види да и његов живот ма какав да је, без обзбра дакле на ово мизерно класификовање што друштво само врши, — може да има тако узвишен циљ, онда се у душама нашим почне да бистри и освежава. Нека дотле неосећана снага обујми нам груди. А кад год се то деси, значи да се осетио прст правог божјег изабраника.

И ето, то су разлози са којих мислимо, да је Тургењев не велики но један од највећих песника свога доба.

Узмите да читате ма коју од његових приповедака, одмах ћете приметити да вас почне обузимати некаква пријатна мирноћа и сталоженост. Оне обичне нервозности ваше подгреване свакодневним, разноврсним ситницама, нестане, као да је неко руком однео, и као прву последицу тога осетите неко задовољство. Једним покретом руке своје песник вас је, износећи вам догађаје обичног, стварног живота, ставио у сасвим нови свет мисли и осећаја.

Са очију ваших спадне као застор неки и, она иста средина у којој живите и крећете се, ваши познаници и пријатељи, па и сами ви и ваша прошлост, представе вам се као нешто ново. Потом они први осећаји задовољства појачају, и у један мах осетите, како вам се све биће обрело у неку, ако се може рећи, идеалну равнотежу.

Као никада, живот вам се од једном представи као неко неоцењено добро. Оне црне слике што сте некада у моментима несреће, утучености и меланхолије гледали и које су вам живот помрчавале и чиниле га несрећом над несрећама — избледе у вашој машти и нестане их. Обујми вас нека свежина и енергија, и ви би да живите, да се борите, па баш и самој смрти да у очи гледате.

Ето то, то је она сила праве песничке речи и песничког осећаја. И за то мислимо, као год што се оно рекло за Исуса *Ecce homo*, за Тургењева се може рећи: *Ecce poeta*.

Пред нама је један од његових омањих радова, а тај рад и био је управо узрок овим неколиким мислима. То је она прича, што је на српски преведена под именом *Дневник залишна човека*. На пољу је хладно, пада снег, ми седимо у соби крај топле пећи и читамо.

Сви који су писали о Тургењеву несумњиво су ту његову причу стављали у позадину осталих радова његових. Међутим, како силна поезија бије из сваке странчице и тога рада његова!

Као некаква бујна река одмах, од почетка, крене вас песник у онај бескрајни и неисцрпни свет душе и осећаја човекових. Још нисте добро ни крочили њиме, а

пред вас се обре страшна слика смрти, да вас прати све тамо до краја, баш као што вас и у животу прати. Пред вама се нижу слике за сликама које стоје у органској вези, а које све скупа представљају историју једнога срца, која гласи:

Био тако један младић који је безгранично волео једну девојку, а која, изгледало је, њега такође воли или ће га волети. Али пре но што су се изјаснили једно другом, дође у њихово место млад један и врло леп велики господин који се из нечистих намера загледа у девојку, обећа јој да ће је узети за жену, и пошто је на тај начин превари, напусти је и за увек оде из њихова места. То упропасти младића. После тога изгледало му је као да га је неко гурнуо са каквог високог места у понор. Пад је био страшан и није дуго трајао; али је он у њему читаву вечност преживео. Видео је да га је напустило све; да није било ни једне једине душе која би због тога заплакала за њим, и као мора притискивала га је тешка туга, и крхала га мисао, да је он човек који се није требало ни рађати. Он вам то истина не прича плачним гласом, на против, по начину причања његова изгледа, као да се помирио са својом судбином, али баш зато и морао му је бол бити бескрајан. А помислите само како ужасни моменти морају то бити за човека интелигентна и осетљива.

У нас је Тургењев великим делом преведен. Преведена су му сва већа дела: *Рудин*, *Дим*, *Оцеви и деца*, *Новина*, *Племићско гнездо*, а преведен је и велики део његових новела које савршенством својих форама и ретким поетским концепцијама, не само да достижу већа његова дела, но по нека их од њих и надмашују. Овде мислимо на *Пролетње вале*, *Ањушку*, *Фауста*, *Три сусрета*.... Ако је музика најсавршенија вештина, онда се те новеле његове могу упоредити само са каквим симфонијама.

Мадона. Сликао ***Рафаел.***

Зато не можемо довољно да препоручимо, нарочито нашем женском свету, радове Тургењева. Читати Тургењева, заћи по овом свету, по овој долини плача у пратњи његова духа, значи: од многих путова што стоје пред човеком, ићи оним којим се с најмање потреса корача к смрти, и постизава онај потребан мир и задовољство који су крајња мета целокупног људског рада.

ФЕДОРА

од

АЛФОНЗА ДОДЕА

III.

(свршетак)

Кад је изишао, пред црквом није било никога. Стајала су само још запрегнута кола, готова за полазак, из којих је изнемогло кључе покушавало да дохвати ониже гране с дрвећа. Над мирним крајем лагано изумираху последњи звуци звона. Овда онда на то одговараше потмула грмљавина. Без сумње боље би било да је ди Брео чекао док прође олуја која тек што није настала како се дало познати по страшној оморини, по непомичности и немом очекивању целе природе. Али њему је изгледало немогућно да остане ма и који тренутак још у овом ужасном Висуу, да можда чује још какву нову лагу. Он удари путем право пред њим и за час се нађе у пољима, чудећи се што не види ону огромну раван којом га је довео Вељон. На место тога удубљени путеви, јаруге засађене дрвећем.... Иза њега чула се шкрипа осовина и старих точкова: то су била последња кола сапрошлог сабора. Он застаде да упита за пут у Живизи.

— Баш је иза ваших леђа, рече му стари каботен испод арњева својих тешких кола.

Био је то онај исти који је мало час, крај келнераја давао свом колеги тако смишљене савете о употреби еполета.

Велика, риђа девојка, промукла гласа, правилних и сурових црта, у сукњи и рекли, ногу босих и прашљивих као да су посуте врућим пепелом, седела је крај њега и наже се да види с ким то говори њен отац или њен муж, можда и обоје:

— Ако Господин жели може с нама, рече она заповедничким гласом док су радознала лица провиривала кроз прозорчиће на колима, ми ћемо скренути за Меснил, а њега ћемо оставити на његову путу.... То ће бити боље и краће него свако објашњење нарочито пред овом олујом.

Наједанпут грмљавина поста силнија тако да се земља затресе као кожа на добошу те то примора ди Бреа да прими понуду ових сиротих људи који су били горди што могу да заклоне једног Парижанина који је дошао, како су мислили, на пратњу глумици. Он се као зачуди:

— Глумица?

— И још каква славна, рече с поносом стари, који је био шаптач у Перпињанској касини.... Луџза Федора, чланица Француске Комедије. Она је умрла овде код једног бележника.

Пролазили су поред високих, дрвених, обојених врата, широм отворених, пред којима су била два велика тиса чије су се гране вукле по земљи.

— Ево нас управо код гробља, промрмља каботен. Сад ће баш да је спусте у породичну гробницу.... нагните се, видите.

И држаљем свога бича показивао је како се на крај дугачке алеје са зеленим шимширом и белим камењем гомила црног одела и непокривених глава клања пред маленом капелом од лажног мозаика и с обојеним прозорима. Па док се његов коњ пео лагано уз брежуљак дуж малтерисана зида, он додаде:

— То је најлепши гроб у овом крају, одавде до Корбеља нема богатијега.

Велика девојка грубо га прекиде својим истроше-ним, рапавим гласом:

— Ипак ја не бих волела да су ме ту сахранили место моје другарице. Ко ће овде да јој дође, ко ће икад помислити да је она овде, ко ће је поздравити пролазећи мимо, ко ће јој донети киту цвећа, оно цвеће за два суа које би у Паризу, са својим именом урезаним у камен, увек имала?... А да и не рачунам што ће у Висуу — под ватреним обрвама гитаниним засјаше две жеравице — једнога дана имати у друштву своју сестру, а то је ђаволски гадна жена.

— Доиста? запита ди Брео тоном тобож индиферентним, зар одиста држите да је тако неваљала?

А старац ће на то стиснутих усана;

— Свега сам је једном видео, али то је доста. Помислите, Господине, да ове године....

Кола су се и даље тешко пела поред зида од гробља, из кога се чуо безбојан, службен, глас који је некако нескладно одјекивао у немој пољској тишини. Ди Брео је био сувише далеко да би чуо красан панегирик што га је овај глас без сумње говорио, ове фразе што их је он навијао на каквом старом, сјајном мотовилу; али га је овај погребни глас опоминао на Деваренове декламације, с његовим стаклетом апсинта у руци, и она наивна поверљива саопштења која му је овај шаптао на ухо почеше да му стежу срце доказујући му колико је било истинито све оно што је причао пијаница.

— ... Ове смо године, на овдашњем сабору, давали *Али Бабу* и *Геновеву од Брабанта* у корист Г-ђе Диего коју сад гледате. У недељу после подне ишли смо обоје, као што је обичај, да понудимо познатијим личностима у вароши програме и карте за представу. Код бележника затекосмо Госпође на тераси, накрај врта, и од прве речи познао сам да је све узалуд, да нема никакве наде. Тада из велике фотеље болесничине — после три дана она је умрла — диже се њена мала глава, не већа од песнице, сасвим упала, и јако промењена откако сам је видео у Перпињану, и рече: „Узми, Марија.... узми....“ Само то, али тако добрим и умиљатим гласом да се мала и ја нисмо могли уздржати од суза.... Ах! та Федора, како да не плачу гледаоци кад чују такав глас.... Али бележникову жену није то дирало. Она се окрете као да ју је мушица печила па ће јој пребацити: „Шта, да ти немаш и сувише својих пара.“ И у исто време, својим нам је сунцобраном показивала: „Врата су онамо.... хајд....“

— Ах, како би и она, веселница, радо пошла с нама, упаде риђокоса с прашљивим ногама и поабаним хаљинама....

Попеше се на брдо, и кола пођоше уским путем преко поља где је једва било места за точкове, и после неколико минута трускања зауставише се на раскршћу више путева од којих је онај најшири и најправији ишао у Живизи.

— Продужите ли овим кораком, стићи ћете пре олује.... добаци стари бохемац ди Бреу који је хитао, готово трчао, само да једном буде сам и да не слуша више

Јуришници пљачкаши. Сликао Р. Отенфелд.

причу о таком свршетку њезина живота, који му је раздирао срце и није му давао мира.

Ах! да, сад је имао доказ.... због њега је Луйза дошла својој сестри, због њега би ту претрпела хиљаду смрти, у нади да ће га једном видети; али је ли то било могућно? зар није било између њих све свршено, све раскинуто одавно и за увек? Узалуд је он тражио, савест му није пребацивала ни за што.

Премишљајући тако и гледајући преда се, би наједанпут изненађен како се предео променио за неколико часова. Кад је ишао с Вељоном, ту се пружала непрегледна јужњачка равница, која се сијала и треперила под жарким сунчевим зрацима, сва зајарена од страшне жеге; сада под овим истим небом, само стуштеним и као спуштеним, репица у жутим лејама, зелена поља са цвеклом, ружичасте пруге детелине, све се некако чудновато сијало. Цео видик изгледао је осветљен оздо, као какав крај на северу, али летњем северу, пред буру, узрујаном, загушљивом, кад се ништа не креће, ниједно птичје перо, ниједан овсени клас. На једанпут далеко, врло далеко, на крај једнога поља које су косачи журили да покосе пре олује, блесну коса под зраком белога сунца који је долазио иза њега, оздо, с муком пробивши се кроз два густа облака, баш изнад гробља, чији се бели зид оцртавао на хоризонту.

Казавши последње због оној која је ту спавала он пође, а онај изгубљени зрак сунца на заходу као што је додирнуо челик удаљене косе, потражио је и изазвао у далеком памћењу, пре девет или десет година, сличношћу температуре а и његовом душевном изнемоглошћу овог чудноватога дана, успомену на први сусрет с Федором, једног летњег дана после подне. То је било у једном отменом друштву, на једној *garden-party* у енглеском посланству. Тек је била рецитовала *Светковину код Терезе* оним својим дрљивим, мало потмулим гласом, оним деликатним заносом целога свога бића.... „Изведите ме на поље, умирем....“ рече она ди Бреу не гледајући га, и прошавши кроз низ раскошних салона у боргеској палати где се у сјају великих огледала преливала дражесна слика лепе Паулине, нађоше се на крај врта баш уза саму решетку, која је с густим застором од раскошног бршљана одвајала врт од вазда чаробних јелисејских поља.

Јака грмљавина опомену га где је. Топал ветар који је мирисао на сумпор дизао је по путу ковитлаце прашине док је с краја недогледне равни јурио севајући жут облак, рашчупан и на крајевима искидан у сиве кишне млазове. Два бела голуба, једине птице у целом пространству, престрављени и раширених крила трудили су се да побегну пред буром. Готово одмах за тим пут се пред његовим ногама стаде осипати крупним капљицама, испрва ретким, потом све чешћим и убрзанијим; најзад наста провала облака и све је до Живизиа, до у ноћ, гацао под потоком пламена и воде, клизајући се и глибајући по локвама, не видећи ништа, не осећајући ништа, мислећи само о свом животу са великом глумицом и о оном што су они звали својом љубављу.

Ах, ова општа жена коју су глумци тикали, којој је најнезнатнији штатист, најпрљавији старешина клаке пришивао којекакве прљавштине, ова жена о којој су људи, долазећи после представе по своје љубазнице, имали право да кажу: „Луйза је вечерас била бедна.“ „Где је Госпођа?“ У соби с директором или у својој гардероби слуша улогу коју јој чита какав тада чувен писац. Како је беснео и црвенео пред овим вратима; колико ли је мучних часова провео на дивану код уласка, у малом плавом салону где би је чекао док је била на позорници. Из суседних гардероба нико није знао да је он ту. Онда су сви глумци, и мушки и женски чланови, облачећи се при отвореним вратима, додајући једно другим црвену или белу маст, говорили слободно без женирања, као да су сами. Дуж целог ходника разлегало се неслано грохотно смејање, чуо се тамнички арго као што торочу служавке с војницима. А Луйза је све то слушала, па је свакако и одговарала кад је била сама, јер је то био њезин свет, њезин живот. Срце би љубавниково плануло од гнушања при овој помисли. Каткада би, ватрогасцима и машинистима на подсмех, силазио на позорницу, вукао се иза кулиса, блед и згрчен као писац какве драме на првој представи њеној, јер му је љубазница на позорници увек проузроковала исте болове. Он је осећао да је овде на сметњи, да је смешан. Али куд би? Играла је свако вече имала је пробе цео дан у позоришту; а да је остави у овом блату саму, да је пусти на вољу, ах, он би полудео. А и она је желела да је он увек поред ње; старија од њега, она је била само у толико љубоморнија, па као они голубови што су мало час пролетели пред самом буром, тако су се и они дуго волели за време грмљавине и вихара.

То је још било најлепше у њину животу. Јест, ове ужасне сцене кад је љутина долазила до беснила, до боја, то је за њега више вредило него оно пренемагање последњих година, оно кобно заглибивање у каботенско блато, кад су га глумци звали „мој мали Франсоа“ а контролори „Господин Маркиз“ и кад су га сви сматрали зећ мужем Федориним, великим купцем карата и удеоничарем у позоришту. Томе је он ишао, клизио лагано, без страсти, без радости, слепом и кукавичком снагом навике, њеног смртног ульушкавања, када најзад једнога дана у салону своје матере виде ону с којом ће уживати најлепше дражи брачног живота, своју божанствену малу Шато Фреје....

IV.

Изишавши из воза да пешке пређе, јер га нису чекали, два три километра што су га раздвајали од куће, ди Брео се нађе на мрачном путу и под небом без облака на ком се гасио дан, док су кад и кад бледе муње, раздирући ћутљив хоризонат, показивале да је крај олуји. Да би што пре стигао, ударио је мртвим путем који је био сав кальав и зарастао у дивљу и још мокру траву. Затим пресече пут скренувши преко изораних и изривених поља по којима олуја беше нагомилала гомиле влажне и клизаве алге. Наједанпут, накрај једне њиве скоро пожете и пуне воде по којој су његове чизме гацале и упадале као у какву бару, дизао се на сумрачном хоризонту велики фабрички димњак, и после неколико тренутака Франсоа ди Брео пипајући крај капије звонце, радосно га трже.

Ах, како је сладак мирис лимуна после кише, па ово светло и чисто, изнова песком посуто двориште, пред старом, осветљеном, зградом у стилу Луја XV. После

оне таме на пољу, овде је било особито пријатно. Док је он прелазио перон, шалони се лагано отворише:

— Хајде брже.... ја сам код детета.

— Је ли му рђаво?

— Није.... ништа....

У материну mezza voce било је нечег тако меког, срећног да се он одмах умири.

Зауставивши се у предсобљу да свуче своје мокро одело и обућу сву у блату видео је осветљену трпезарију и на дивном и чистом чаршаву једно спрам другог постављено за двоје. Он се брзо попе уза степенице и после једне велике собе уђе у другу мању коју је осветљавала слаба плавичаста светлост ноћне лампе. И кроз трепераву звездану прашину у коју је све наоколо било потопљено, он се примаче постељици од отворена муселина поред које је стајала мати и нежно га дозивала.... По његову страсном заносу, по захвалној љубави у оном првом загрљају, по гушењу од јецања, од неисказаних признања, изгледало је према сажаљивом тону којим га је лагано тешила, да га је она разумела. Како је један пријатељ морао тешко провести овај дан! Како је тужно човеку кад види да га оставља неко кога је познавао... рекао би да нешто односе од њега сама.... Па ни она после подне није провела весело. Мала је плакала, била је у ватри.... затим пред вече грозница је пустила, образи су се опоравили и сада спава тако тихо, тако пријатно....

— Погледни само.

Мајка дигне завесу и док су њих двоје стајали нагнути над дететом чије је седефасто и кадивасто месо било нежније од најлепшег плода, док се њихов дах мешао с лаганим дрхтајем ових малених полуотворених усташца, муселинска се завеса лагано склопи и својим лаким наборима обавије их све троје. Како је лепо, како је све остало далеко; какав покој души кад заборави на свет.

У. Петровић.

ВРХУНАЦ ТЕЛЕСНЕ СНАГЕ

НА ИЗМАКУ XIX. ВЕКА

— *С. Пашић* —

(свршетак)

Млади Рус (сада у двадесет другој години), необично мускулозни, Ђорђе Хакеншмид избацује, али не у војничком ставу, него с великим савијањем тела у страну — *сто двадесет два и једну четвртину килограма*! То још нико, до њега, није учинио!

У дизању терета на овај начин, али *обема рукама*, боре се о првенство Бечлија Тирк и Минхенац Бек. И као да ће Минхенац однети победу, јер је последњи пут подигао, *полагано, сто тридесет и пет килограма!*

*

Ово су три главне радње у дизању терета. Да би се могло решити: *ко је, у ошште, најјачи атлет*, узима се још пет других радња; па се онда свих осам дизања сабирају. На тај начин као да ће Минхенац Бек бити најснажнији, т.ј. најиздр-

Хилендарска гарда.

жљивији, атлет, јер је у осам радња подигао укупно: *шест стотина тридесет и пет килограма.* Али при свем том није могућно пресудити *ко је најснажнији*, јер у многим радњама и најснажнији уступа онима који су се у једноме начину више вежбали. Тако н. пр. Бек не може подићи једном руком колико Хакеншмид, а овај опет не може обема колико подижу Тирк и Бек.

*

Осим ових главних радња има у тешкој атлетици још много споредних. Тако н. пр.: дизање терета са земље *једним прстом*, у чем је, до сада, највећи успех постигао Минхенац *Ханс Штајрер*, подигавши једним прстом са земље — *две стотине шездесет и четири килограма*!

У дизању и држању терета на целом телу, или на леђима, постигли су до сада Берлинац Милер — Бечлија Јагендорфер највећи успех. Они подижу о себи на нарочито удешеној справи цео оркестар (дванаест) свирача с инструментима. Јагендорфер је ове године навршио педесет година, али ради тешку атлетику као и пре десет година.

Сваки може по своме укусу изабрати коју радњу из лаке или тешке гимнастике хоће, или и сам нешто измислити, искомбиновати, па ће, дуго се вежбајући поуздано постићи највећи успех. Само за ово, наравно, треба, што рекао наш Ера, „доста пусте доколице.“

Према овоме што је до сада наведено, није без основа народна прича о оном домаћину, који је сваки дан дизао теле, па га после подизао и као одрасла вола.

*

Други део тешке атлетике јесте — *хрвање.* За хрвање је потребна најпре велика окретност, па онда снага. Хрвање се врши у данашње време по *француском начину*, који је комбинован из грчкога и римскога начина. Допуштено је хватање од појаса до главе, али је забрањено уједање, гребање и саплитање. Побеђен је онај, који обема плећкама додирне земљу (под), а док то не буде, борба није решена.

До сада су најбољи хрвачи *од заната*: Американин Ребер, Еберле из Фрајбурга, Џон Пол у Берлину, Рус Лурић, Пољак Питлазински и Французи: Павле Понс и Робинети.

Од хрвача *аматера* најзнатнији су: џиновски снажни Рус, Хакеншмид, који је прошле године у Бечу показао највећи успех; и од њега доста слабији снагом, али веома вешти и окретни Минхенац, Михаило Хицлер. Од Срба чувен је као хрвач Аничић, цинкограф у Лајпцигу. На утакмицама пре две године, међу многим Немцима он је однео прву награду. Не мање је чувен са своје снаге и велике вештине у хрвању и Сима Гарма, Далматинац.

*

Трећи део тешке атлетике јесте — *бацање камена.* За ову се радњу узима камен од шеснаест до седамнаест килограма подиже, се на раме и, с места или у трку, баца се напред. Разлика је између овакога и нашега бацања у томе, што се тело не сагиба, те више ради рука.

У овој врсти атлетике најбољи је успех постигао, до сада, аматер Лудвиг Луц, Швајцарац, али који већ одавно живи у Хамбургу. Бацање камена највише се негује у Швајцарској. Од Срба који су се у Швајцарској школовали најбољи је успех у томе показао и награђиван бивао — Јоца Јовановић, енжењер.

Поменути Луц баца камен од шеснаест и по килограма *сместа* осам и по, а *из трке* — девет и три четвртине метра.

*

Као што је напред речено Немци су веома велики љубитељи овога спорта, *тешке атлетике.* У самоме граду Келну има *сто седамдесет* атлетских клубова са *пет хиљада и осам стотина* чланова. У целој Немачкој броји се на *петнаест* хиљада атлета у организованим друштвима, а има их много и неорганизованих. У опште германски народи много полажу за гимнастику, на телесни развитак своје омладине, јер у томе виде *снагу народну*, која је тако потребна у овој великој светској утакмици.

Од Словена највише негују гимнастику Чеси. Они у својим „соколима“, којих имаде на шездесет хиљада, гледају залогу своје народне снаге и одбране према германској најезди. Колики су успех Чеси постигли у гимнастици у опште — показали су на последњој париској светској изложби. Тамо су они на светској гимнастичкој утакмици, на очи целога образованога света, показали шта може да учини један народ, који у ојачању своје физичке снаге — види једини спас свој, јединога поузданога савезника у одбрани од туђина. Јер ма колико се одушевљавао један народ идеалима из своје прошлости, немогућно му их је остварити ако се није постарао да буде кадар „стићи и утећи и на страшну месту постојати!“

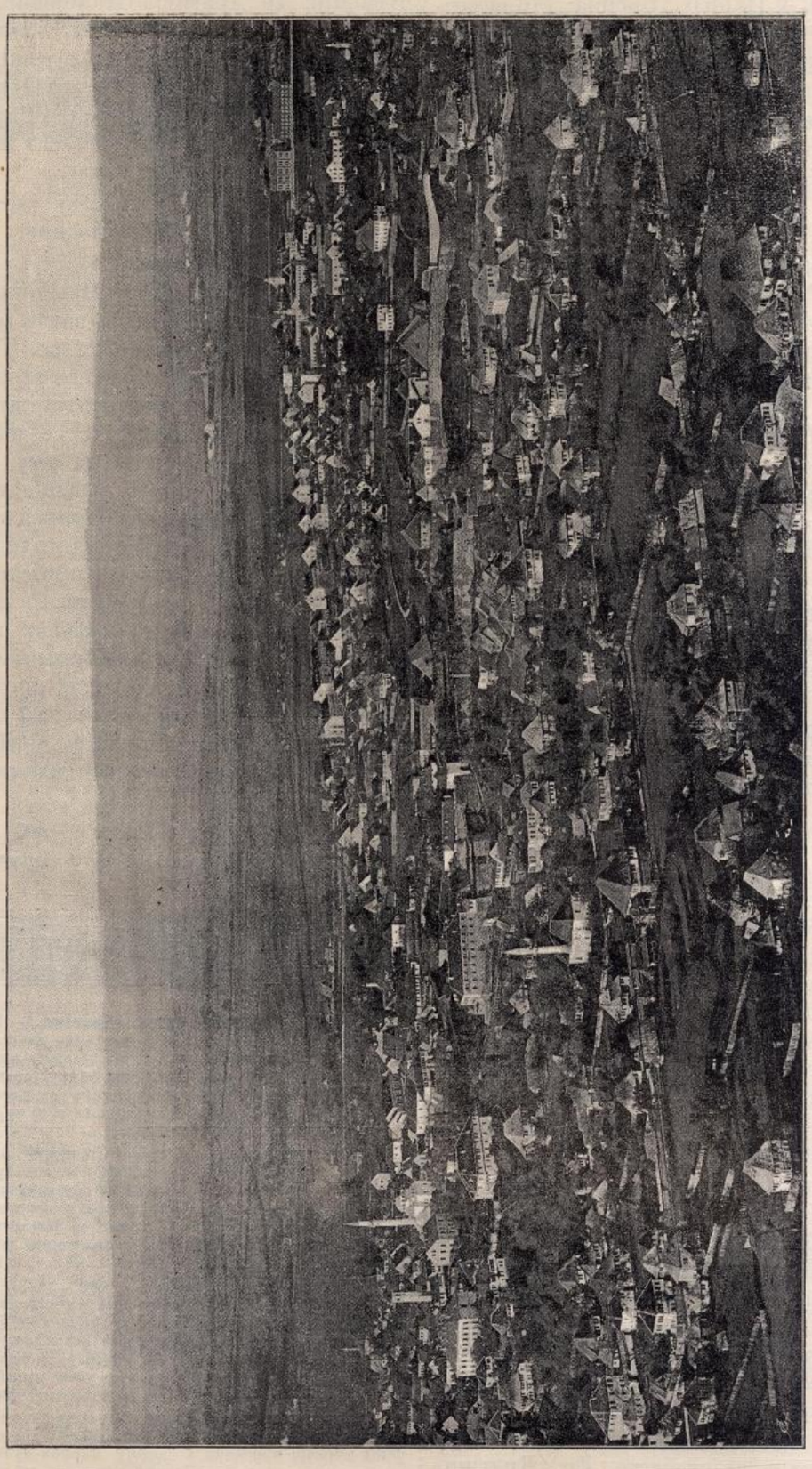
Немачка је у своју народну снагу толико поуздана, да је њен највећи државник Бизмарк рекао (као некада наш Старина Новак): „Немачка се боји само Бога!“

*

Овде ћемо навести имена и опис најснажнијих атлета, који данас стоје на врхунцу телесне снаге. Према томе отпадају приче појединаца, који се сами издају за најснажније људе на свету. Утакмица је свакоме слободна, и, као што лепо вели она пословица „ако је Цариград далеко — аршин је близу.“

Ево тих „џинова деветнаестога века“:

1. **Ханс Бек,** у Минхену. Висина: сто седамдесет сантиметара. Грудни обим, кад удахне: сто

Бањалука.

двадесет и два сантиметра. Врат: четрдесет седам сантиметара. Горња мишица, савијена: четрдесет два и по сантиметра. Година: тридесет шест. Тежина тела: сто десет килограма. *Аматер.*

2. **Пијер Боне**, у Паризу. Висина: сто седамдесет два. Груди: сто четрнаест. Врат: четрдесет два и по. Мишица: четрдесет. Година: тридесет једна. Тежина: осамдесет девет. *Атлет.*

3. **Ђорђе Хакеншмид**, у Петрограду. Висина: сто седамдесет четири и по. Груди: сто дванаест. Врат: четрдесет седам. Мишица: четрдесет три. Година: двадесет две. Тежина: осамдесет девет. *Аматер.*

4. **Ђорђе Лурић**, у Ревалу. Висина: сто седамдесет седам. Груди: сто двадесет пет. Врат: четрдесет седам. Мишица: четрдесет. Година: двадесет три. Тежина: осамдесет три. *Атлет.*

5. **Ладислав Питлазински**, у Варшави. Висина: сто осамдесет пет. Груди: сто деветнаест. Мишица: четрдесет један. Тежина: сто. Година: тридесет четири. *Атлет.*

6. **Ђорђе Расо**, у Минхену. Висина: сто седамдесет шест. Груди: сто осамнаест. Врат: четрдесет два. Мишица: четрдесет шест. Тежина: деведесет. Година: тридесет шест. *Атлет.*

7. **Евген Сандов**, у Лондону. Висина: сто седамдесет шест. Груди: сто двадесет два. Врат: четрдесет пет. Тежина: деведесет. Година: тридесет две. *Атлет.*

8. **Виљем Тирк**, у Бечу. Висина: сто осамдесет. Груди: сто двадесет четири. Врат: четрдесет шест. Мишица: четрдесет четири. Тежина: сто двадесет. Година: четрдесет једна. *Аматер.*

Као што се види на овим атлетима — то нису ни мало *необични људи*: ни по узрасту, ни по тежини, јер има много и већих и тежих од њих. Њихова је снага у развијеним мускулима (мишићима) услед дугога вежбања. Могло би се поставити правило: ко се дуже вежба, а притом уредно живи и довољно се храни — тај ће бити *снажнији* атлет. Ако је посао такав да гони својега радника на све већа напрезања (као што је дизање и избацивање у висину пуних џакова или сандука и т. д.) — може се и без атлетике постати веома снажним

И у нас имаде доста тако ојачалих људи, као н. пр. Драгутин Настић, трговац у Београду, који је у стању да убацује са земље у кола џакове шећера и кафе. Тако се исто веома оснаже и месарски, пиварски и ковачки момци: ако само уредније живе и не пију много алкохолних пића. Али ко хоће да достигне *врхунац снаге*, до које се његово тело може развити — мора се, ипак, подвргнути правилима *тешке атлетике.*

У нас се је тешка атлетика почела од скора неговати. Први наш атлет јесте Др. Драгиша Станојевић, који је пре двадесет година на утакмицама у Минхену, међу толиким Немцима, био *други* на реду.

Наша гимнастичка друштва „Душан Силни“ и „Соко“ поред друге гимнастике обраћају доста пажње и на атлетику. И ми већ имамо приличан број представника тешке атлетике. Од њих су најчувенији: Др. Драгиша Станојевић, Драгољуб Михаиловић, медицинар у Бечу, Светозар Петровић („Наполеон“) судија, Николајевић, арт. официр, Љуба Станојевић, члан београдског позоришта, Ресавац, трговац у Београду, Бора Алексић, судија, Јован Стојановић, адвокат и Атанасије Поповић, професор у Београду.

Млађих атлета има међу ученицима виших школа и у трговачкој омладини.

У Србији је *тешка атлетика* боље позната откако је пре три године Медицинар Михаиловић по неколиким градовима давао јавне часове и приказивао своје успехе из ње. Тиме ју је веома омилио омладини. И данас се може видети доста ђака (деце) који у недостатку атлетских терета везују камене на мотке, те се на тај начин вежбају. Али треба имати на уму да атлетика, а нарочито тешка, није за младиће испод двадесете године. Родитељи и наставници ваља на ово строго да мотре, јер је већ *бивало* случајева да су од *превремене атлетике* неки дечаци страдали. За ђаке и децу најбоља је гимнастика: лопта, скакање, трчање, бацање лакога камена, шведска гимнастика, и то увек под надзором наставника, родитеља, одраслије браће или сродника. Циљ је гимнастици не *изванредна телесна снага*, него *уздржљивост и окретност*, те да се може, као наш Старина Новак, и у познијим годинама својега живота рећи:

„А кадар сам стићи и утећи,
И на страшну месту постојати!“

Уз наше слике

Чедомиљ Мијатовић, српски књижевник. — Име овог српског књижевника толико је већ познато и цењено како у нашем народу тако исто и у туђини, да је, сматрамо, излишно доносити и његову биографију која је већ више пута доношена у разним листовима.

Ми овом приликом хоћемо само да његов лик и опет прође кроз српски народ, кроз народ који се с пуно права може поносити сином какав је Чедомиљ Мијатовић.

Манастир Бања. — У старој Србији, недалеко од Нове Вароши, лежи ова красна српска задужбина. Лепота архитектуре није била у стању да исти манастир сачува од обести освајача српских земаља, него, ето, још и сада показује трагове и њихове обести и њихове разузданости! Манастир овај познат је још и због веома топлог извора на који се и данас стичу болесници који верују у његову моћ лечења.

Мадона. Сликао Рафаело. — Ова слика, најлепши украс Дрезданске Галерије и понос сликарске уметности, нека нас о светлим Божићним празницима опомене на Онога који је животом својим дао угледа човечанству, а смрћу својом искупљење грехова.

Христос се роди! поздрав је који о светлом празнику Христова рођења иде од уста до уста хришћенских. Христос се роди! узвик је који и ми шаљемо читаоцима својим.

Арнаути пљачкаши. Сликао Р. Отенфелд. — У доба кад арнаутски зулуми и потпуно безвлашће у њихову завичају убијају углед турској царевини а сметају мирном културном развитку српског народа у истим крајевима, уверени смо да ће ова слика (коју је туђин радио) нёмо али ипак речито говорити о невољи српског народа који једини пати ужасне муке од обесних Арнаута.

Хиландарска гарда. У овој величанственој задужбини славнога Стевана Немање и сина му Светога Саве, ради веће сигурности ко-

лико манастирске толико и узвишених посетилаца манастирских, налази се гарда које слику доносимо у овом броју. Ова иста гарда била је стављена као лична гарда и Њ. В. Краљу Александру, када је био посетио ову Славну Задужбину, којој је по старославном обичају српском Он, као краљ српски, заштитник и бранич.

Бањалука. — Износећи у овом броју слику овог угледног српског града у Босни поносној, нећемо говорити о његовој прошлости, а садашња му судбина позната је сваком Србину.

КРОНИКА

Књижевност

Критика

Ото Дубислав плем. Пирх. Путовање по Србији у години 1829. Српски превод од Др. Драгише Мијушковића. Издање Академије Наука. У Београду штампано у Државној Штампарији.

Ото Дубислав плем. Пирх, пруски ђенералштабни официр, прешао је у Београд почетком октобра 1829, а своје путовање по Србији завршио крајем новембра исте године. Он је прво отишао до Пожаревца, где се представио Кнезу, који му је допустио проћи кроз нашу земљу, саставио му план путовања, и дао му у лицу Цветка Рајовића путног пратиоца. Из Пожаревца Пирх је пошао на исток, али није ишао даље од Мајдан Пека. Одатле се стао спуштати на југ све до Куприје. Код тог је места окренуо на југо-запад, прешао Јагодину, Крушевац, Чачак и зауставио се у Ужицу. За тим је пошао на север, доспео преко рудничких гора у Крагујевац, и одатле се вратио натраг у Београд. То није било путовање око тадашње Србије; то је било путовање кроз њу. — Пирх је био добре среће да упозна готово све наше главне људе онога времена. Поред Кнеза и његове породице, он је видео оба Кнежева брата, Господара Јована и Господара Јеврема; за тим, Вука, Давидовића, доктора Стејића, проту Матеју, архимандрита Мелентија Павловића; најзад, велики број народних старешина, од којих ћемо поменути само кнегињина рођака, Василија Поповића. — Он је био у везировој конаку у Београду, становао у канцеларији београдског магистрата, посетио двор у Пожаревцу, видео град ужички, прошао кроз Шарен Конак у Крагујевцу, а пре свега тог завирио и у земунски контумац. — Његово је путовање пало у згодно време, непосредно после Једренског Мира, у тренутку кад се ишчекивао султанов хатишериф, којим ће се први пут признати на писмено Србији аутономија. Шта је за нас значио тај царски документат може се разумети само тако, кад се узме на ум да је дотле у Србији било једно привремено стање које је зависило од добре воље београдског паше. Пирх је затекао свет у радосном, готово свечаном расположењу. Сви су осећали да наступа један нов историјски момент. Надањима се пуштало на вољу: кад се један пут истргла од Порте прва уступка, стало се веровати да више нема те уступке, која се не може од ње истрћи. У мислима су се прелазиле читаве деценије, и у напред видела једна Србија сасвим независна, која је у цивилизацији достигла западне државе. Пирх се кретао у једној управо празничној атмосфери; он је то осетио, па се местимице и сам њоме раздрагао. — Његов је путопис иначе пун података о Србији, који су у оно време, чак и после Ранкеова дела, морали изгледати довољно нови. Ми ту налазимо кратак преглед српске историје, кратак преглед српске књижевности, карактеристику Вукове радње, списак места по нахијама, многобројне географске и топографске белешке. Али ово је дело више свега интересантно зато, што је Пирх био човек који је умео да гледа. Он је оназио пуно ствари карактеристичних за интимни живот ондашње Србије. Опис везировог конака, опис ручка код Кнеза у Пожаревцу, опис једне свадбе у Крагујевцу, — ништа више да не поминемо, — обилују живописним појединостима. То су као скице које се с природе узимају у бележницу. Местимице само изгледа као да је Пирх више снивао него проматрао, и на пр. Ужице је код њега тако суморно, тако интересантно, тако феудално, да никада неби смо рекли да је то оно место које сви знамо. Али овај сувишак фантазије у описивању ваља ставити на рачун по све романтичкој епоси у којој је Пирх живео. — Очевидно је да је Пирх имао великих симпатија према нашој земљи. Пошто је рекао да по његову мишљењу Турска не може трајати, он продужује: »Ако сад опет бацимо један поглед на Србију, то ми у њој налазимо способност, спремност за образовање, за законити поредак, који ће послужити као пример и ослонац околним областима.« — Превод је течан и пријатан.

Ј.

Уметност

Позориште

Народно Позориште: Три Мускетара, драма у пет чинова, у дванаест слика, са епилогом, написали А. Дима Отац и Август Маке. Превео Д. Л. Стевановић. — Крив, драма у три чина од Рихарда Фоса, превела М. Марковић.

Ви познајете врло добро Три Мускетара као роман, знате врло много прича и анегдота о том забавном роману, о чувеном и уваженом писцу његову и симпатичним јунацима Диминим, и ја ћу да забележим само неколико речи о Мускетарима као позоришном комаду.

У драми је тачка с које се полази и на коју се опет враћа, сукоб између Ришеље-а, кардинала и министра Луја XIII. и Ане од Аустрије, краљице Француске. У том су сукобу краљеви мускетари све и сва, они помажу краљици, а мрсе планове Ришеље-у. Четири млада човека, четири брата, како вели Теофил Готје, не рођењем већ избором збратимљена: Атос, Портос, Арамис и Д' Артањан, храбри, племенити, чувени, сложни, весели, својим заједничким животом, својим авантурама и својим бравурама испуњују целу драму.

Ова је као и остале драме Димине, врло занимљива, романтична, живописна, дугачка, испуњена многим лицима, а нарочито је жива, шарена, весела, пријатна. Првих су пет слика најпријатнији део, најзанимљивији, најмање романтичан, највеселији, са најлепшим сценама, најчистијим и најживљим стилом. — Роман је међутим пунији, у њему су јаче повезани догађаји, савршенија је целина, па отуда је он и јаснији, занимљивији и лепши. Тешко је било и свести два свеска романа на једну драму, а да се не осете извесни недостатци у њој. Али Дима је својом познатом вештином, у друштву са Маке-ом савладао донекле ту тешкоћу, и ми смо се пријатно осећали поред Три Мускетара. Представа је била у толико пријатнија што је извођена марљиво и окретно. Редитељ је био Г. Гавриловић

Крив. Ваља зато, што смо још у Годишњаку читали обећање управино, да ће унети у овогодишњи репертоар коју драму Фосову; што смо радознало очекивали тај »модерни« немачки комад, и напослетку зато, што смо гледали једну француску драму истога жанра, јаку и одличну, велим, можда због свега тога истакнути комад није одговорно очекивању. Тим не мислимо да кажемо да је драма рђава, но само то, да се добило мање но што се очекивало.

Слика коју комад пружа то је стара, ружна, одурна, преслikавана и размножавана, слика несавршености човечанског законодавства. У њему су развијене тешке и неизбежне последице те несавршености, варљиве природе човекове, вечитог лутања за истином и правдом и вечите оскудице у њима. Тома Лер је човек честит и поштен, оптужен за неко убиство и осуђен на вечиту робију. Двадесет година доцније пронађу правог кривца, а Лера пуштају као невина. Кад је пошао на робију он је оставио незаштићену младу жену и двоје деце. Шта га је сад у свету чекало? Беда, јад и сиротиња. Жена му у тескоби поста милосница неког крчмара, зла човека, који је мучи и кињи; син носач, рђаво васпитан и нијаница, а кћи на ивици пропасти. Све се троје пробијало и тетурало кроз живот, осуђено на то законом, који им одузе хранитеља и заштитника. Кад је Лер затекао у тој беди своју жену коју је тако много волео, кад је чуо њено запомагање, кад је видео да је њен милосник туче, он диже руку на завођача и поста убица. Ето шта је закон спремио човечанству, ето шта су оних двадесет година недужно одробованих одгајили, ето шта је мрачна тамница избацила у свет: убицу.

Сам је предмет такав, да је навео писца на моралисање, теорисање и декламовање, а притом немачка је природа то врло погодно примила и развила, те тако има места дугих и досадних. Уз то још треба имати на уму да ту језик ништа није помогао, јер је врло обичан, са изразом без крепкости и силине. Но има сцена које оживљавају драму, које истичу смисао њен, које јој дају извесну јачину и стварају ефекат. То су сцене кад Леру саопштавају да је слободан, па затим кад мати, син и кћи долазе у сукоб, и на послетку кад Лер налази своју жену.

Представљачи заслужују пажњу. Г. Љ. Станојевић играо је добро Лера.

Ω.

Разно

Свети Марко од Микел-Анџела. — У Сен-Бриску, у Француској, учињено је крајем прошле године једно драгоцено откриће. У једном старом амбару нађена је слика евангелиста Марка од Микел-Анџела, коју је Крљ Франсоа I донео из Италије. Слика је прво била у цркви св. Николе у Рену, и одатле је нестало за време Револуције.

*

Ирина Фадосова. — Јављају за смрт Ирине Фадосове, чувене приповедачице руске. Хрома и сува сељанка била је славна у целој Русији као најбољи народни певач и приповедач. Она је знала више од сто хиљада стихова народних песама и предања, и у научним круговима у Москви и Петрограду будила је вазда најживље интересовање.

*

Народно позориште. — У Паризу је образован нарочити одбор за оснивање Народнога Позоришта. У одбору су, да поменемо само познатија и крупнија имена: Анри Бауер, Морис Бушор, Лусијан Декав, Анатол Франс, Гистав Жефроа, Октав Мирбо, Камил де Сен-Кроа, Ј. Трарије, Емил Зола.

*

Revue L' Art Dramatique расписао је награду од 500 динара за најбољи план за оснивање једнога народнога позоришта, које би имало да ради на народном образовању и на ослобођењу и обнови уметности. Питања на која конкуренти треба да дају одговора ова су:

На које се новчане изворе треба нарочито обратити? Скупљање прилога? Државна и општинска помоћ? Спекулација? — Може ли народно позориште бити у којој згради која већ постоји у Па-

ризу? У потврдном одговору, која би зграда била нарочито подесна? Разлози избора и начини да се у дело приведе. У одречном одговору, каква би требала да буде нова зграда народнога позоришта? — Хоће ли народно позориште бити бесплатно или ће се улазак плаћати? Једна цена или различита? — Хоће ли представе бити свакодневне, недељне или свечане и нередиодичне? Начин представљања? Стално глумачко особље? Уговори? Плате? Учешће народа у представама? — Начин администрације, заједнички или посебан? — Избори; управа; трајање власти управника, одбора? — Репертоар? Да ли је такав репертоар пређе постојао? Како створити нов репертоар? Треба ли наше позориште да узме учешћа у политици или да буде отворено сваком идеалу? — Различити системи читања и избор дела? Јавни конкурси? — Хоће ли народно позориште бити искључиво књижевно? — Хоће ли се дати места и музици?

Од свију примљених предлога и из свога личнога искуства, одбор ће справити дефинитивни пројекат.

ИСПРАВКА

Молимо читаоце да исправе у чланку г. М. Цветића »Бугарско народно позориште,« који изиде у прошлом броју, ове нехотичне погрешке:

На страни 379. у првом ступцу стоји:

»Па инак, до поле приличне опереће лаше је доћи него ли до поле приличне опере...«

а треба:

»Па инак, до поле приличне о п е р е лакше је доћи него до поле приличне о п е р е т е«

На истој страни у истом ступцу стоји

»У оперети је на првом месту игра и предавање наших ладних и т. д.

а треба:

»У оперети је на првом месту игра и предавање оних г л у п и х и т. д.«

На истој страни а у истом ступцу само мало ниже:

»— све остало долази у засенак и не вреди ни толико колико, уз све остало, вреде наши гласови на готово и никакви, у оперети...

а треба:

....а све остало долази у засенак и не вреди ни толико колико, уз остало, вреде л о ш и гласови и т. д.

У истом одсеку друга реченица гласи штампано:

»С тога је много лакше с приличном опером, него ли и баш с мањом оперетом.«

а треба:

С тога је много лакше с приличном опером него ли и баш с л о ш о м оперетом.

У одсеку за тим стоји овако:

»За то се опера још једнако развија и напредује, а оперета као неки тренутни текст, и т. д.

а треба:

За то се опера још једнако и развија и напредује, а оперета, као неки тренутни ћ е ф, и т. д.

Читуља

† **Др. Радмило Лазаревић**. Са искреном и дубоком тугом бележимо у читуљу српских књижевника име Др. Радмила (Михајила) Лазаревића. У њему српски народ губи племенитог и карактерног сина, а српска књига угледног и вредног радника. Песме беху почетак његова књижевног рада, па и кад од њих пређе на научно поље није могао у себи угушити песника. Његова научна истраживања најрадије се бавише о чедном и лепом у природи. Д е ц а беху његова најмилија тема у хигијени, а шарени и несташни л е п т и р и у зоологији. —

Бележећи овај тешки губитак за српску књигу, дубоко смо ожалошћени што у њему губи и »Нова Искра« свог н а ј в р е д н и ј е г сарадника.

Његово светло име, његова искрена служба српскоме напретку заслужују, да се као ретко ко, Др. Радмило дуго и дуго са захвалношћу помиње у нашем народу.

БИБЛИОГРАФИЈА

КЊИГЕ

1. **Занатлиске задруге и индустриска предузећа**, посвећено г. министру финансија и г. министру народне привреде, од А ц е М и л о в а н о в и ћ а. Београд, штампарија Д. Димитријевића, 1899. — В. 8-на. стр. 29. Цена 1 динар.

2. **Све досадање беседе Др. Мих. Полита—Десанчића**. (II део) са позеснчким цртама из српске политичке борбе од год. 1884.—1898. У Новоме Саду, издање српске књижаре и штампарије Браће М. Поповића. 1899. — 8-на, стр. 306. Цена 3 круне.

3. **Педагошка писма једној матери о васпитању сина**, од Е р н е с т а Б е м е-а. За српске матере приредио Др. Стеван М. Окановић, проф. учит. школе. Свезак 1. Београд, штампано у државној штампарији Краљевине Србије, 1899. Накладом књижаре Велимира Валожића. 8-на, стр. 131. Цена 1 и по динар.

4. **Братство**, VIII. 19 књига друштва Св. Саве. Уредио проф. Момчило П. Иванић. У Београду, штампано у Крал. Срп. Државној Штампарији, 1899. — 8-на, стр. 415. Цена 2 динара за оне који нису чланови Друштва Св. Саве.

5. Гроф Л. Н. Толстој: **Васкрсеније**. (Свезак седми). С руског превео Јован Максимовић. Издање књижарнице код Вука Ст. Карановића Св. Ф. Огњановића, у Срем. Карловцима, 1899. — 8-на, стр. 289—336. Цена 20 новч.

6. **Dubrovnik** (godina IV). Kalendar za godinu 1900. Dubrovnik, Izdanje i naklada Srpske Dubrovačke Štamparije A. Pasarića, 1899. — B. 8-na, str. 212. Цена 40 (с поштом 50) новчића.

7. **О Арсенију IV Јовановићу Шакабенти.** Лекције из историје Карловачке Митрополије. По архивским изворима израдио Милутин Јакшић, професор у богословији. У Карловцима, Срп. Манаст. Штампарија, 1899. - 8-на, стр. 240. Цена једна круна и 60 потура.

8. Милорад Ј. Митровић: **Књига о љубави**. Баладе и романсе. Београд, 1899. — В. 8-на, стр. 69. Цена 1 динар.

ЧИТАОЦИМА

Завршујући прву годину „Нове Искре“ сматрамо за дужност, да при ступању у другу њезину годину кажемо само ово:

„*Нова Искра*“, тај једини српски илустровани лист, покренута је и излазила не би ли колико толико попунила осетну празнину у нашој књижевности. Ми знамо врло добро, да „Нова Искра“ има још доста и доста да се развија и усавршује, те да би се о њој могло с правом рећи: испуњује дужност како доликује модерном илустрованом листу. Уредништву никад није недостајало добре воље да лист у томе правцу и развија. Знаоци ће лако запазити колико се „Нова Искра“ развила у томе погледу од 1. броја до овог последњег. — Добра воља и за даље развијање и усавршавање још је ваздa ту, те се због тога и надамо да ће „Нова Искра“ у својој другој години бити и лепша и боља. — Жао нам је само што и наша читалачка публика није поклонила више пажње и више добре воље према овом подузећу, а због чега „Нова Искра“ има да отрпи приличан мањак у овој години. Остаје нам да се надамо, да неће тако бити у новој 1900. години.

Због лакше администрације и због веће разноликости у појединим бројевима, од нове године излалиће по два броја уједно (32 стране) сваког 16. у месецу. Цена листу остаје иста која је била и за ову годину.

Ђацима свију завода даваћемо лист за годишњу цену од 10 динара (за туђину 14 дин у злату) ако се буду претплатили најмање за по године у напред.

Пошиљке и за администрацију и за уредништво ваља упућивати власнику и уреднику: Р. Ј. Одавићу, Љубићска ул. бр. 8.

Рекламације појединих бројева примаће се само у року од месец дана.

Власништво „Нове Искре“.

»НОВА ИСКРА« излази 1. и 16. у месецу. — Цена: на год. 16, по год. 8, четврт год. 4 дин.; ван Србије год. 10 фор. или 20 дин. у злату. — Претплата и све што се тиче администрације шаље се **Р. Ј. Одавићу**, власнику »Нове Искре«, Љубићска ул. бр. 8.

Власник и уредник *Р. Ј. Одавић*. Милош Велики — Штампарија Бојовића и Мићића (Кн. Спом. бр. 35.)